UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

DE || LIBERTATE || CHRISTIANA ||

Lensaeus, Johannes

Antverpiae, 1590

urn:nbn:de:hbz:466:1-46059

Visual Library

Th. 2675.

J VIII
26

DE LIBERTATE CHRISTIANA LIBRI QVINDECIM.

Auctore IOANNE LENSAEO BELLIOLANO, sacræ Theologiæ Louanij Regio Professore.

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
APVD VIDVAM.
M. D. XC.
Cum Priuilegio.

Collegii Soctj Jesu Paderborne

DE LIBERTATE CHRISTIANA

LIBRI QVINDECIM.

Auctore IOANNE LENSAEO BELLIOLANO, sacræ Theologiæ Louanij Regio Professore.

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
APVD VIDVAM.
M. D. XC.
Cum Privilegio.

ADMODVM REVERENDIS, PIIS, ET ERVDITIS VIRIS, *ac Dominis, D. Decano, totiq́ue Capitulo Cathedralis Eccleſiæ Tornacenſis*

Ioannes Lenſæus S. D.

ATTICVS apud Ciceronem, Ornatiſs. Domini, cùm Varronis muſas aliquando mutas eſſe quereretur, aut ſi non conticeſceret ille omnino, tamen ſcribi diceret ab eo quæ celari vellet: reſpondit Varro hæc audiens, quod erat homine non erudito ſolùm, verumetiam prudentia præſtanti digniſſimum, Intemperantis eſſe ea ſcribere, quę cuperet occultari. Id quod ego ſecutus, cùm hoſce de vera libertate, hoc eſt, Chriſtiana, libros compluribus abhinc annis confeciſſem, non putaui committẽdum eſſe, vt perpetuis obruti tenebris, ſine cuiuſquam fructu iacerent, verùm enitẽdum potiùs, vt relecti & recogniti, legittimaq́ue cenſura cõprobati, exirẽt in lucem,

cum ſpe vtilitatis eius, quæ percipi ex eorũ lectione, eruditorũ iudicio, poſſe videretur. Cùm enim alij paſſim multi variis actionum curarumque generibus rem Chriſtianam promoueant, æquum erat, vt eãdem nos, qui ab actione ſecùlique negotiis affectus noſtros longiùs ſemper remouimus, literis ſaltem ſtudiisque noſtris, quoad fieri poſſet, iuuaremus. Nam & hoc pacto tenetur à nobis, quod ij qui de officiis ſcripſere præcipiunt, vt ſtudiis officiisque ſcientiæ ea præponamus quæ ſunt iuſtitiæ, queque pertinent ad hominum vtilitatem, qua nihil homini eſſe debet antiquius. Cuius quidem rei Cicero, Reipub. amantiſſimus, tãtam voluit haberi rationem, vt quamquam Platoni ſuo plurimum tribueret, tamen videndum eſſe moneret, ne nõ id eſſet ſatis quod apud illum reperiretur in Philoſophos dictum, Propterea iuſtos eſſe eos, quòd in veri inueſtigatione verſentur, quodque ea quæ plerique vehementer expetant, de quibus

bus inter se digladiari soleant, contemnant, & pro nihilo ducant. Nimirum animaduertebat, ex variis hominum generibus qui scire desiderant, id solum probandum, solumque id in studiorum suorum laboribus verã iustitiæ laudem mereri, quod scire cuperet vt prodesset. Nam qui propterea in veri inuestigatione versantur, & scire volunt dũtaxat vt sciant, vel ob id potissimùm vt sciantur, Persiano scilicet illo delectati,

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter:

aut qui se ita totos in literas abdiderũt, vt nil possint ex his neque ad communẽ afferre fructum, neq. in adspectum lucemque proferre; quantumlibet discẽdi studio opes dignitatesque repudient, nequaquam ij iustitiæ nomine laudãdi, sed vt præposteri vanique potiùs aut superbi ridendi sunt. Quamobrem & Aristoteles voluit liberalibus disciplinis non nimis indulgendum neque immorandum penitus, ciuilem hominum vitam vtilitatemque respectans. Etenim

qui totus ſpeculationi ac literarum illecebris immerſus eſt, is quidem ſibiipſi poteſt eſſe iucundus, at aliis certè parum vtilis eſt aut princeps aut priuatus. Etſi autem, cùm quid eſt euulgatum, vtilitate legendi propoſita, non ſit in noſtra poteſtate à quibus legatur, permultum tamen intereſſe video, à quibus id maximè legi cupiamus. Et Caius quidem Lucilius, homo quõdam doctus & perurbanus, dicere ſolebat, ea quæ ſcriberet, neq. ab indoctiſſimis, neq. à doctiſſimis legi velle: quòd alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe quàm ipſe de ſe. Iure quidem ille hominum indoctiſſimorum iudicia fugiebat, quòd Æſopico gallo ſimiles, ignorato rei pretio, facilè contemnunt quod non intelligũt. Cæterùm ea quæ ſatis eruditè & politè, ſatisque prudenter ſe ſcripſiſſe confideret, cur nollet doctiſſimorũ hominum ſubire iudicium, nondum equidem ei rei grauem ſatis ac iuſtam ſubeſſe video rationem. Tametſi enim quibuſdam locis

locis plus fortaſſe illi videant quàm ipſe qui ſcripſit, tamen & diſſimulant patientiùs, pro ſua modeſtia, qui non ignorent quanto ſæpe labore verum inueniatur, & animaduertant multa, vnde non dedignentur ipſi fieri doctiores. Qui enim ita ſe putat doctrinæ ornamentis excultum & abſolutum, vt aliunde ſibi nihil exiſtimet poſſe accedere, is non modò doctiſſimorum in numero habendus non eſt, ſed ne in eruditorum quidē collegium adſciſcendus. Eſt etiam iudicij teſtimoniiq́ue grauior auctoritas, ſi ea quæ leguntur, contigerit doctiſſimorum hominum calculis approbari. Quod adeò nonnullis ſatisfecit ſcriptoribus, vt vel vnius cuiuſpiam ex eo ordine viri iudicium, cæterorum omnium contemptionibus anteponerent. Notum enim illud eſt de Antimacho Poëta clariſſimo, qui cùm, cōuocatis auditoribus, legeret eis ſuum poëma, & eum legentem omnes præter Platonem reliquiſſent, Legam, inquit,

nihilo minus, Plato enim mihi vnus instar est omnium. Fit igitur, vt quod multi vel negligunt per ignauiam, vel per arrogantiam contemnunt, doctissimi quidam, quòd ad interiora penetrēt, & vndelibet cum voluptate proficiant, admirentur. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstet qui legit, laudare debet vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille est, nō possit ipse laudari, inferiorem aut parem, quia pertineat ad ipsius gloriam, quàm maximum videri quem pręcedat vel exæquet. Neque tamen eos qui scribunt, ita aut sensu stupidos, aut confidentia inuerecundos esse volumus, vt quidlibet, quamuis malè natum, audeant obtrudere, aut in iis quæ scripta etiam sunt accuratiùs, nihil omnino pertimescant. Sunt quibusdā, licęt silentibus, præclarè limata iudicia, sunt interiores illę literę, quibus & ipse Latini sermonis princeps à Volumnio sæpe verecundiorem se in loquendo

quendo fieri fatebatur. nec est de nihilo quod versificator egregius, cùm Imperatori Augusto bene elaboratum carmen offerret, sui tamen alicuius timoris significationem dederit eiusmodi verbis:

Pagina iudicium docti subitura mouetur
Principis.

Et tamen nō impediuit eum hic timor, quo minùs homini non modò summa prædito potentia, verùm etiam magna eiusdem artis cognitione præstanti, legendum carmen suum exhiberet. Itaque nec me timor (quem si non vnius, certè multorum perspicaces oculi non immeritò faciant) ab hoc literario munusculo reuocauit, sed inuitauit ea potiùs Collegij vestri species, quę ex variis virtutum doctrinarumque generibus pulcherrimè conflata consurgit. in qua nec Theologiæ sublimitatem, nec sacri peritiam Iuris, nec popularem concionandi gratiam, nec literarum politiem atque ornamenta quisquam desideret.

Quam illustriorem insuper reddunt prudentia in senibus, in iunioribus modestia, in moribus disciplina. Inuitauit præterea Collegij societas: quod tametsi per se ipsum clarum satis sit ac venerabile, aliquo tamen lucubrationum nostrarum fructu cõdecorandum esse iudicaui. Non quòd placerem in eo sic mihi, vt ad id magnam habere vim aut momentum arbitrarer, sed vt animum saltem ad communem Ecclesiam exornandam mihi non defuisse, testatum hoc pacto relinquerem. Simul, ne cæteris officio suo probè strennueque fungentibus, vnum in me membrum otiosum fuisse videretur. Quam quidem maculam à tam pręstanti Collegio studiosissimè arcendam esse, quis non existimauerit? Turpe enim sit, ignauo vel vnius otio societatem eam deformari, quæ & doctissimis in omni disciplinarum genere viris abundet, & in qua diuini cultus tanta habeatur ratio, vt quotidiani officij grauitas, Eccle-

siarum

siarum aliarum sanè permultarum celebriores vincat & obscuret dies. Nec id quidem alienum à recta consideratione mihi esse visum est, si quod exstare cuperem coniunctionis confraternitatisque nostræ monimentum. Si enim à Marco Tullio non putauit Cælius ineptum esse petere, vt aliquod ad ipsum syntagma conscriberet, quo sic exstaret ex eius tam multis monumentis, quod ipsorum amicitiæ memoriam posteris quoque proderet; non existimaui inhonestum fore mihi, si tale quiddam vltro ipse lubensque detulissem. Istiusmodi igitur adductus sum rationibus, vt hos de Christiana libertate libros (posteaquam, vt in publicum proferrentur, constitutum fuit) vestro nomini inscriberem atque dedicarem. Sanè, vt si qui fortè sunt qui seruile sibi putent sic Ecclesiasticis adstrictum esse muneribus, hi, opinione mutata, veræ hoc ipsum potiùs libertatis esse cognoscant, sæpiusque voluant animo,

quod

quod vt celebratissima, ita verissima sententia dictum est : Seruire Deo, regnare est. Ac longiusculum hoc quidem opus est, propter amplitudinem argumenti maximam, sed commoda, vt equidem arbitror, distributione rerum, multaque varietate, non docere solùm poterit, verùm etiam, ni fallor, oblectare. Nam & pleraque complectitur ex intima Theologia deprompta, & alia rursus ita popularia, vt ea nullius propemodum aures refugiant: & hæc suis ita locis explicata, vt cuiusque tractationis ratio postulare videbatur. Accessit non mediocre perspicuitatis studium, & cura etiam leuandi fastidij, interponendis iis quæ ab studiis humanioribus nihil omnino abhorreant. Tametsi enim docendo id potissimùm agitur, vt appareat quod latebat, Si tamen, inquit Augustinus, hoc fiat insuauiter, ad paucos studiosissimos suus peruenit fructus, qui ea quæ discenda sunt, quamuis abiectè

incul-

inculteque dicantur, scire desiderant. Quod cùm adepti fuerint, ipsa delectabiliter veritate pascuntur: bonorumque ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum amare, non verba. Quid enim prodest clauis aurea, si aperire quod volumus nõ potest? aut quid obest lignea, si hoc potest, quãdo nihil quęrimus, nisi patere quod clausum est? Sed quoniam inter se habent nonnullam similitudinem vescentes atque discentes; propter fastidia plurimorum, etiam ipsa, sine quibus transigi vita non potest, alimenta condienda sunt. Idipsum & Basilius alia commendarat similitudine. Nempe enim, Vt plantæ, inquit, propria vis est fructum producere, afferunt tamen aliquem ornatum & frondes ipsæ circa ramos diffusæ: ita profectò & animæ proprius fructus est veritas, non inamœnum tamen, hac externa circumuestiri sapientia, quæ tanquam frondes & fructui quoddam præbeat tegumentum,

tum, & speciem intuentibus lætiorem ostendat. Hoc igitur, quod tanti auctores ad hunc commendant modum, præstare conati sumus, quantum id quidem rerum natura patiebatur. Etsi enim, vt Orator censet eximius, nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tamquam excolatur; non tamen æquè possunt omnia nitescere, & modò planiùs tractanda res est, atque ornatiùs, modò subtiliùs aut grandiùs. Id verò pro certo habetote, curæ mihi fuisse maximè hoc vnum, vt Ecclesiæ Christi Catholicæ communi publicæque doctrinæ quàm maximè consentanea traderem, nihilque esset vspiam vel dictum vel explicatum, quod non sanctæ Sedis Apostolicæ iudicio, omni animi submissione, eaque, qua par est, obedientia, subiectum vellem. Itaque hæc pro singulari humanitate vestra, communique Collegij & confraternitatis vinculo, eo animo accipietis, quo à

me

me vobis offeruntur. Quod vt facia-
tis, quemadmodum valde exopto, ita
etiam vehementer confido facturos.

Valete in Christo, colendissimi Do-
mini, & Confratres mihi meritò cha-
rissimi. Louanij, Anno 1590. Ianuarij 3.

*Amplis*s. v. v. *D.D.*

deditissimus

Ioannes Lensæus,
Belliolanus.

Ioannis 8.

Qui facit peccatum, seruus est peccati.

2. Petri 2.

A quo quis deuictus est, huic & seruus addictus est.

Ioannis 8.

Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

QVONIAM libertatis amantes sumus omnes, nec quisquam est, qui non in seruitute vitam sibi acerbam putet: quænam vera libertas, quæque maximè seruitus existimanda sit, digna mihi res esse visa est, in qua cognoscenda elaboretur. Præsertim cùm & libertatis in diuinis literis mentio frequens occurrat, graues que de ea sententiæ habeantur; & sub hoc blandissimo nomine iam olim soleat hostis noster infelicissimam seruitutem incautis fidelibus propinare. Non enim nescit iucundam esse mortalibus libertatem, cuius gratia comparandæ, tot vrbium suasit euersiones, adeoque belluina inter homines sæpenumero bella commouit. Quemadmodum enim pacem homines sic amant, vt eam & grauissimis turbulentissimisque bellis sibi quærendam putent: ita nullam cuiuslibet incommodi seruitutem, nullum periculum aut facinus recusant, quo optata libertate potiantur. Vnde & illud est:

Virg. lib. 6. Æneidos.

—Natosq; pater noua bella mouentes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix, vtcunque ferent ea facta minores.

Quanquã versu consequenti consolatus est infelicem:

Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

Hæc enim illa duo sunt, Libertas, & Cupiditas laudis humanæ, quæ ad facta compulêre mirãda Romanos.

Atque vtinam pro vera libertate adipiscenda, vel paulo minor opera sumeretur! non tot miseranda premi seruitute omnis ætas videre cogeretur. Quòd si pro libertate morituroru̅, & cupiditate laudum, occidi filij à patre potuerunt: quid magnum est, si pro vera libertate, quæ nos ab iniquitatis, & mortis, & diaboli dominatu liberos reddit: non cupiditate humanarum laudum, sed charitate liberandorum hominum: non à Tarquinio Rege, sed à dæmonibus & dæmonum principe: non filij occiduntur, quod difficilius est, neq. necesse est; sed terrena omnia pro nihilo ducuntur, & Christi pauperes inter filios computantur? Verùm plærique mortales cùm & quid sit expetendum teneant generatim, & vbi hoc verum sit, magna cæcitate non videant; studij totius cursusque errore labuntur. Sectantur omnes sanè libertatem; sed quæ sit tandem vera libertas, & vbi quærenda sit, perpauci intenta animi cura considerant. Est enim & falsa & fucata libertas, seu splendida seruitus, cuius vinculis dum se vltro multi ac libenter innectunt, nunquam miseram se seruitute̅ subiisse, nisi serò nimis intelligunt. Cuiusmodi hominibus tanquam cæca in nocte periculosè nimis errantibus, Euangelicæ & Apostolicæ prædicationis luce benignissimè sapientissimeque diuina miseratio consuluit, veramque libertatem ostẽdit. Cuius ratio quoniam perspecta satis esse nemini potest, nisi & conditionis primæ dignitas, & ruinæ seruitutisque in quam decidimus, magnitudo probè cognita habeatur: idcirco de varia multiplicique generis humani seruitute priùs, pòst de libertate his in libris differendum nobis tractandumque putauimus: eo sanè duce atque adiutore qui nos in libertatem asseruit; de quo scriptum est, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Ioan. 8.

CAPVT

CAPVT I.

Quòd liber creatus homo, in miserandam seruitutem semet præcipitauerit.

LIBEROS igitur nos condidit Deus, qui iustos rectosque creauerit: ipsamq. hanc animi libertatem, in quadam etiam corporis dignitate voluit elucere: cùm sit homo statura celsus, vultu decorus, cæsarie gratus, non in aluum cęterorum animantium more prostratus; sed ipso naturæ iure sublimis, qui in cælum libero spectet obtutu, nulla captiuæ ceruicis seruitute depressus in terram. At dum ille suis inconsultiùs vtitur bonis, euênit quod Prophera deplorat: Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quod non solùm propter moriendi necessitatẽ scriptum est, quam in mundum, hoc est, in genus humanum, inuexit inobedientia, vt eam brutorum animantium in morem pateremur: verùm etiam propter vitiosos ac brutos affectus, quibus ad pecorum similitudinem, quæ natura prona ventrique obedientia finxit, seruire homo cœpit: vt iam hoc videlicet audire debeamus, quod de Psalmis resonat: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In chamo & freno maxillas eorũ constringe, qui non approximant ad te. Eam ob rem diuinæ literæ depranatum vitiis hominem, ac cęlestis imaginis exutum ornamento, crebrò non hominem, sed aut serpentem, aut equum adhinnientem feminis, aut vulpeculam, aut iumẽtum, ferámve aliquam belluam vocare consueuerunt. Atque hinc omninò iuxta Salomonis sententiam, vnus exitus homini & iumento. Quidni enim, ait Bernardus, similiter exeat, qui similiter vixit? more bestiali incubuit terrenis, more bestiali excedet terris. Audi aliud. Quid mirum si similem *Ecclesiast. 3.* *Serm. 81. in Cantica.*

sortiamur exitum, qui & similē habeamus introitum? vnde enim hominibus nisi de similitudine bestiali, ille tam intemperatus ardor in coitu, tam immoderatus dolor in partu? Itaque homo in conceptu & ortu, in vita & in morte, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quid? quòd libera creatura, inquit, sibi subditum appetitum non regit vt domina, sed sequitur & obsequitur vt ancilla? nónne & in hoc se assimilat & annumerat cæteris animantibus, quæ natura non in libertatem vocauit, sed condidit in seruitutē, suo vt ventri & appetitui obedirēt? Sic Bernardus. Et est ea quidem natura pecoris, suis vt affectionibus agatur ac motibus impellatur. Verùm vt præclarè dixit Augustinus, tantæ excellentiæ est in comparatione pecoris homo, vt vitium hominis, natura sit pecoris. Hoc igitur corruptæ naturæ vitio, quo in imagine similitudo illa Dei splendidissima deleta est, serui effecti sumus, & libertatem innocentiæ naturalis (vt Diui Leonis verbis vtar) in vno omnes amisimus. Primum enim hominē (ait Innocentius primus) ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgentiùs frænis eius vtitur, in præuaricationem præsumptione concideret. neque ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis, statum pristinæ libertatis, Christi Domini reformasset aduentus. Hic libertatem, inquit Ambrosius, quam primò illi Adam tribuerat, reformauit, vt esset hominum genus sine lege seruitutis.

Cap. 40. lib. de peccato origin.

In Epistola Cælestini pro Prospero & Hilario, cap. 7.

Lib. 3. in Luc.

CAPVT II.

Quænam quantaq; sit peccati seruitus.

OMNIS autem hæc seruitus, quam primi culpa superbiaque parentis, genus vniuersum incurrit, tripartita est: propter peccati, mortis, ac diaboli dominatum; quibus vero & naturali Domino derelicto, tanquam alienis dominis, contra naturam mancipari cœpit.

cœpit. Sic enim & iure ciuili definita seruitus est, vt ea sit qua quis alieno domino cõtra naturam subijcitur. Et prima quidem hæc verissimaque seruitus est, vitiis parêre, & eò quò impulerit cupiditas, voluntate ferri. Quæ pars seruitutis, habet inprimis nobilissimę mentis indignissimam captiuitatem. Quid enim indignius magisque contra naturam? quid turpius, quàm id voluptatum illecebris inescatum & captum fieri mancipium vitiorum, quod cùm in homine principatum obtineret, ac velut in arce collocatũ & summum esset, dominari potiùs ac regere decuerat? Nam præter illas ignominiosas perturbationes (inquit Basilius) quibus plurimi eorum qui voluptatibus dediti sunt, student; etiam rebus iis quæ vitæ huic inseruiunt, animæ præstantiam inflectunt, ac eam quasi in seruitutem quandam carnis adducunt. Vbi autem seruitus, inquit, ibi ignominiam esse patet. Atque alio in loco, Cur, inquit, prauorũ affectuum animam facio seruam, cùm ipsi à suo creatore Deo concreditus sit principatus quo regere ac moderari debeat corpus, affectionesque corporis omnes? Ac huius quidem indignitatem seruitutis, Propheta Hieremias non tacuit in oratione, in qua mysticis verbis (auctore Diuo Hieronymo) spiritualis animę ruina vastatioque describitur. Serui, inquit, dominati sunt nostri, nec fuit qui redimeret de manu eorum. Deinde vt cætera huius seruitutis incommoda breuibus perstringam; nónne feliciùs seruitur homini quàm libidini, cùm sæuissimo dominatu vastet corda mortalium vel vna libido dominandi? Quæ res nec gentilem Oratorem latuit: qui cùm philosopharetur aliquando, velletque omnes leues, omnes cupidos, omnes deniq. improbos seruos esse docere; neque hoc tam re esse quàm dictu inopinatum atque mirabile, inter cætera, Quid iam illa cupiditas, ait, quæ videtur esse liberalior, honoris, imperij, prouinciarum? Quàm

Instit. lib. 1. Titulo 3 de iure personarum.

In oratione 24. de morte.

In Psalm. 48

Cicero in Paradoxis.

dura est domina? quàm imperiosa? quàm vehemens? Itaque fit vt ea cupiditas durissimo seruitio premat, quæ maximè est auida libertatis. Cæteræ quoque tum præsertim cùm inualuerint, longaque possessione hominem tenuerint, atterunt vehemẽter naturę bonum, & ea quæ adhuc remanserunt ornamẽta, conspurcant, animíque lumen exstinguunt. Quis verò iam explicet quàm sit seruitutis hoc genus miserabile? plerunque enim homines cùm dominos patiuntur asperos, venales se præbent, non quærentes non habere dominum, sed saltem mutare. Seruus verò peccati quid faciat? quem interpellet? cui se venalẽ ingerat? Seruus quoq. hominis, aliquãdo sui domini duris fatigatus imperiis, fugiendo requiescit: seruus verò peccati, quò fugiat? secum profectò se trahit quocunque fugerit. non enim effugit seipsam mala conscientia; non est quò eat; sequitur se, imò non recedit à se. Etenim peccatum quod facit, intus est. Fecit quis peccatum vt corporis aliquam caperet voluptatem? voluptas trãsit, peccatum manet. prętерit quod delectabat, remansit quod pungat. *Habet hoc voluptas omnis, Stimulis agit fruentes; Apumq́, par volantum, Vbi grata mella fudit, Fugit, & nimis tenaci, Ferit icta corda morsu.* Itaque, vt ille ait, & cùm cupiditatum dominatus excesserit, alius dominus exoritur ex cõscientia peccatorum, timor: duram ille quoque & miseram efficiens seruitutem. Nihil enim, inquit D. Ambrosius, tam specialis seruitutis est, quàm semper timere. Rectè & alius scripsit:

Vide Senecam Epist. 105. cur nihil prosint peregrinationes ad verã libertatem.

Boëtius lib. 3. de Consolat. Philosophiæ, metro 7. Cicero in Paradoxis.

Cap. 4. lib. de Ioseph Patriarcha.

Horat. lib. 1. epistolarum, epistola 16.

> *Quo melior seruo, quo liberior sit auarus,*
> *In triuiis fixum cùm se demittit ob assem,*
> *Non video. nam qui cupiet, metuet quoque: porrò*
> *Qui metuens viuet, liber mihi non erit vnquam.*

Postremò quàm huius vincula seruitutis implicatam teneant voluntatem, Sapiens in Prouerbiis expressit, cùm à muliere nos aliena reuocans, dicit: Inclinata est enim

Cap. 2.

enim ad mortem domus eius, & ad inferos semitæ ipsius. Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur: nec apprehendent semitas vitæ. Quod secundum ipsum peccati pondus dictum esse, D. Augustinus interpretatur: vt qui reuertuntur, non se putent iis vinculis atque implicamentis, quibus eos peccatum irretierat, expediri potuisse; nisi Dei singularis misericordia subueniisset, cui dicitur: Dirupisti Domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiã laudis, & nomen Domini inuocabo. Cuius etiam alio loco sic gratia commẽdata est, vt diceretur: Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos. Quocirca de hac seruitute dictum à Domino est: Qui facit peccatum, seruus est peccati. A quo enim quisque superatus est (inquit B. Petrus Apostolus) huius & seruus est. nam quisquis à domino suo se peccando alienat, hoc meretur vt sub peccati iugo relinquatur. Sub eo verò iustissimo Dei iudicio derelictus, non modò seipsum non potest suis viribus eripere atque in libertatẽ vindicare; sed efficitur magis magisq. captiuus, de peccato proruens in peccatũ, pluraque sibi quotidie vincula nectens, quibus infelicissimè firmissimeq. teneatur. Peccatis enim quisque suis (ait Sapiens) quasi funiculis constringitur. Eoque & per Isaiam dicitur quibusdam: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculũ plaustri peccatum. Sicut enim trahit indomita vitula lorum iugi, quæ etiãsi nõ teneatur à proximo, tenetur tamen, nec se explicat & absoluit: ita trahit vnusquisque peccator indomitis moribus iniquitates; & quanquam se liberum putet, tamen magis magisque & ipse se implicat suorum nexibus delictorum, longoque trahit ãne peccatum. Hęc sunt igitur vincula quibus anima constringitur, etsi sibi videatur libera. Sic de suis peccatis ligantur homines, & mittuntur in tenebras exte-

In Psalm. 77.

Ioan. 8.

Prouerb. 5.

Isaiæ 5.

Sententia 164. riores. Hinc igitur illa apud D. Prosperũ sententia est: Nomen & conditionem seruitutis, culpa genuit, non natura: & prima huius subiectionis causa peccatũ est. Quia sicut scriptum est, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: Vnde melior eius status est, qui famulatur homini, quã qui suæ seruit cupiditati. Bonus enim, inquit Augustinus, etiamsi seruiat, liber est: malus autem etiamsi regnet, seruus est: nec vnius hominis, sed, quod est grauius, tot dominorũ, quot vitiorũ. Seruiebat Ioseph, regnabat Pharao, inquit Ambrosius; beatior huius seruitus, quàm regnum illius. Seruile enim, vt idem ait, omne peccatum, libera est innocentia. Miseriores sunt igitur infelicioresque, qui vel in plurimos dominantur, his ipsis quos dura tyrannide premũt. Id quod apud Seuerinum Boëtium istiusmodi versibus eleganter expressum est:

Lib. 4. de Cuit. cap. 3.

Cap. 4. libri de Ioseph Patriarcha.

Lib. 4. de Consol. metro 2.

Quos vides sedere celso
Solij culmine Reges,
Purpura claros nitente,
Septos tristibus armis,
Ore toruo comminantes,
Rabie cordis anhelos;
Detrahat si quis superbis
Vani tegmina vultus,
Iam videbit intus arctas
Dominos ferre catenas.

Hinc enim libido versat
Auidis corda venenis;
Hinc flagellat ira mentem,
Fluctus turbida tollens:
Mœror aut captos fatigat,
Aut spes lubrica torquet.
Ergo cùm caput tot vnum
Cernas ferre tyrannos,
Non facit quod optat ipse,
Dominis pressus iniquis.

Epistola 114. Itaque Alexander, ait Seneca, Persas, & Hircanos, & Indos, & quicquid gentium vsque in Oceanum extendit Oriens, vastabat fugabatque: sed ipse modò occiso amico, modò amisso, iacebat in tenebris, aliàs scelus, aliàs desiderium suum mœrens. Victor tot Regum atque populorum, iræ tristitiæque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potiùs haberet in potestate quàm affectus.

Vide Chrysost. homil 18 in cap. 6. prioris ad Timoth.

CAPVT

CAPVT III.

Non sic valere & premere peccati seruitutem, vt peccatum esse dicendum sit quicquid peccati seruus facit.

NON sic tamen peccati dominatus, siue ea quæ dicitur sub peccato seruitus, accipienda est, quo modo eam Caluinus accipit; vt peccatum sit omne id quod peccati seruus facit. Neque enim tyrānis peccati quamuis magna est, aut omne naturæ bonum euertit, aut si quis semel gratiæ beneficio liberatus, iterum in peccati se dimisit seruitutem, ita hęc suscepta Dei munera foras expellit, vt nullum ex iis operis boni principium supereſſe patiatur. Horum enim propter alterum, id est, propter naturalis boni quasdam reliquias, hominum etiam infideliū honesta cognoscuntur officia: quæ vel clementer in miseros, vel liberaliter in pauperes, vel piè in parentes, vel pro patria fortiter, vel pro seipsis temperanter aut prudenter exercent. Quæ tametsi verę virtutes non sint, quas de fidei radice surgere, & à charitate ceu virtutū forma quadam perfici necesse est; nec verè & absolutè bona seu fructus boni, quos nemo facit nisi qui in vite māserit: sunt tamen tanquam informes quidam virtutum fœtus, à naturæ bono procreati, & ex amore honesti bonique profecti. Quem amorem non necesse est per singula dominãte cupiditate vel etiam infidelitate, labem contrahere; vt quicquid agitur, ad illegitimum detorqueatur finem. Sicut enim charitas non omnia producit aut perficit opera illius in quo ineſt: sic nec cupiditas vniuersas inficit actiones eius in quo ipsa dominatur. Ac sicuti iniustum non necesse est omnia iniustè, aut imprudentem omnia imprudenter agere: ita nulla postulat necessaria ratio, vt infidelis omnia infideliter operetur. Qui tametsi cùm ita est infidelis, vt etiam verū Deum ignoret, nõ ei suis operibus seruiat, nec eius per omnia

Lib. 2. cap. 3.

Ioan. 15.

gloriam quærat; & ideo careant officia eius ea præstantia, quam propriè requirit Christiana professio atque perfectio: tamen in quantum prælucentem sequitur interdum naturæ scintillã, atque impulsu quodam naturali agitur, peccato non seruit. Aliud quippe est, quid in aliquo opere desideres ad meritum, aliud quid ponas ad vitium. Et alia est, inquit sanctus Leo, conditio operum cælestium, alia terrenorum. Mundana beneuolẽtia in iis quos adiuuat, habet finem: Christiana pietas in suum transit auctorem, dum in ipsum dicamur benigni, quẽ in nobis fatemur operari. Ideoq; licet illa sua laude fraudanda non sit, si propter ipsius naturæ communionem iuuando homini ab homine præbeatur; quia tamen non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non peruenit. Ac dicit quidem beatus Apostolus: Coinquinatis & infidelibus nihil est mundum. Sed si hoc est ad opera illorum singula referendum, & non ad ipsas res potiùs, quibus per infidelitatem abutuntur; sequetur, nullum esse iusti hominis opus quod sit immundum: cùm dicat idem Apostolus, Omnia munda mundis. mundi autem proculdubio, iusti sunt: quorum omnia scilicet opera si munda sunt; vbi illud erit alterius Apostoli, In multis offendimus omnes: Et, Si dixerimus quia peccatũ non habemus? Est etiam in Euangelio, Si fuerit oculus nequam, totum corpus fore tenebrosum: sed totum hoc corpus quod ab illa praua intentione dirigitur; quo modo si fuerit oculus simplex, totum erit corpus lucidum: & tamen vitiosas esse constat aliquas iustorum actiones. Sicut autem omnia munda mundis, id est, rectè sancteque vtentibus; & è diuerso coinquinatis & infidelibus nihil mũdum, hoc est, per infidelitatem cordisq. immũditiem abutentibus: ita omne quod à fide proficiscitur, quæ operatur per dilectionem, rectum & sanctum est: omne verò quod non est ex fide, id est

Serm. 7. de Quadrag.

Cap. 1. ad Titum.

Matth. 6.

(quo-

(quomodo interpretatur Augustinus) quod ab infideli procedit stultaque & noxia voluntate, peccatum est. Quamuis igitur necesse esset, vti videtur esse necesse, omnem quidem hominem aut Dei seruum esse, aut diaboli; & vel peccato seruite, vel iustitiæ (Qui enim, inquit Augustinus, noluerit seruire charitati, necesse est vt seruiat iniquitati:) nõ tamen horũ alterum consequens foret in singulis motibus atque operibus reperiri oportere. namque vt iustitia nõ dominatur in singulis iustorum operibus; sed in iis subinde aliquid sibi relictus concupiscentiæ fomes suffuratur: ita iniusti iniquitas, non cunctas eius imperat actiones, sed exurgit interdum naturæ quamuis in multis oppressa generositas, seque profert in opere, &, quasi inducias largiente, neque commouente se cupiditate, honesti officij non reprehendendo studio demonstratur. Etsi enim dominatur peccatum; non est tamen necesse, vt id quod peccator sequitur tanquam bonum, pro vltimo sibi fine præstituat quò omnia referãtur. Sed actionum genera certa sunt, quę, verbi gratia, vanus propter gloriam, voluptuarius propter voluptatem, iracundus propter vindictam, inuidus ad alterius depressionem facit. Ad eumque modum singulis cupiditatibus prędominantibus certæ quædam seruiunt operationes, quæ ad ipsius cupiditatis finem dirigantur. vel vnum autem cupiditatis genus si dominari sinitur, peccati seruum constituit: nec tamen omnem eius in quo dominetur, operationem seruire sibi cogit. Itaque multa fornicarius, multa ebriosus, multa superbus & inuidus facit, quæ illæ cupiditates vnde sic dicuntur, non attingunt neque inficiunt. non solùm quia nonnullis in motibus suis incorrupta natura est, verùm etiam quia de gratiæ Christianæ reliquiis & informatione supersunt nõ pauca quæ boni operis possunt esse principium, velut fides, religionis zelus, temperãtiæ, castitatis

In Psalm. 18.

tatis amor, & alia complura, tanquam munuſcula Dei, filiis ancillarum vel miſericorditer relicta, vel etiam liberaliter & benignè collata. quæ licet non ſufficiant ad capeſſendum regnum cælorum, quod ſolis eſt filiis præparatum; ad id tamen conferunt, ne plurium vitiorum ſit ſeruitus ſubeũda. Cuiuſmodi per ipſam etiam gentilitatem ſparſa eſſe munuſcula, mirifica bonitate eius qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, quo ſic fieret ne in omnibus peccato ſeruirẽt, qui præclarè aliquid feciſſe memorantur, quis libenter neget; cùm dicat Auguſtinus, ſatius facturum fuiſſe Iulianum, ſi eas quas commemorabat gentilium virtutes, Dei dona in illis fuiſſe fateretur? Quòd ſi cuiuſquam eſt vel fuit anima ſic proſtrata vitiis omnibus dominantibus, & tale monſtrum ex diuerſis ac repugnantibus naturæ vitiis conflatum, quale ille Catilinam fuiſſe deſcribit, vt per ſingulas operationes peccati iugum infeliciſſimè trahat: nihil tamen id præiudicat huius ſententiæ veritati, qua aſſeritur, Non omne id peccatũ eſſe, quod ſeruus peccati facit: tum enim hoc verum non eſſet, ſi quiſquis peccati ſeruus eſt, nullam habere poſſet operationem à peccati ſeruitute immunem; tanquam videlicet vel vna qualibet peccati ſpecie vniuerſas inficiente hominis actiones. At ſeruit interim, quiſquis vel vnius cupiditatis dominationẽ admiſit, per quã regnet peccatum in mortali eius corpore. non enim dictum eſt, qui peccata multa faciat, ſed eũ generaliter qui peccatum committat, ſeruũ eſſe peccati. quæ ſeruitus ſic intelligenda eſt pertinaciter premere, vt niſi gratia ſpecialis ſuccurrerit, ſub eius iugo perpetuò ſit ſuccumbẽdum. Quamobrem dixiſſe arbitror ſanctum Fulgentium: Quamdiu eſt homo peccati ſeruus, non niſi ad ſeruiendum peccato reperitur idoneus: non quòd in ſingulis eius operibus peccato ſeruire eum neceſſe ſit, ſed

Epiſt. 4. cap. 3.

Cicero.

Cap. 19. lib. de incarnat. & gratia.

quia

quia nisi Dei gratia liberetur, erigere se non queat ad iustitiæ seruitutem: quæ sola præstare potest, vt non seruiatur peccato. Sed quamuis seruum peccati, dum talis permanet, necesse sit seruire peccato cuipiam; non tamen ex eo concludi potest, esse illi in omni opere suo cupiditati dominanti seruiendum. Sic & illud accipiendum esse videtur, quod Augustinus ait, Liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccandum valet; non enim ad iustè viuẽdum, sed tantummodo ad peccandum valet: vt non in peccati seruitute vniuersorum operum significetur inclusio, sed duntaxat iustæ & sanctæ conuersationis, quæ nisi soluta per gratiam captiuitate haberi non potest, denotetur exclusio. nisi fortè quis intelligere sic malit, vt dictum sit, liberum arbitrium captiuatum non nisi ad peccandum valere, quatenus scilicet captiuatum est. Quo modo aliàs interpretatur Augustinus, eum qui natus est ex Deo, non posse peccare: quatenus videlicet quaque parte natus est ex Deo. hoc constat liberum arbitrium vel vnius cupiditatis tyrannica dominatione captiuum, extricare se suis viribus inde nõ posse vt liberum euadat; quin vel propter affectum regnantem, vel propter reatum obligantem, in seruitute manere necesse sit.

Lib. 3. contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 8. & de spiritu & lit. cap. 3.

CAPVT IIII.

Quam homini peccatori necessitatem hæc seruitus afferat.

EAM ob rem diuinis in literis seruitus hæc, necessitatis nomine haud semel designata reperitur. velut Psalmo 106. in quo pluribus verbis vilissima planeq; seruilis peccatorum conditio descripta est. Clamauerunt (ait Propheta) ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorum disrupit. Itemque alio loco, vincula & implicamenta peccatorum expertus, Tribulationes, ait, cordis mei multiplicatæ

tiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me. Quem locum produxit beatus Augustinus in eo libro quem scripsit de perfectione Iustitiæ, respõdens ad hanc Pelagij ratiocinationem: Quærendum est per quid efficiatur homo cum peccato; per naturæ necessitatem, an per arbitrij libertatem. Si per naturæ necessitatem, culpa vacat: si per arbitrij libertatem, quærendum est à quo hanc arbitrij libertatem acceperit. Hanc igitur ille ratiocinationem diluẽs, & quàm nihil efficiat, eruditè demonstrans, Respondetur, inquit, per arbitrij libertatem factum, vt esset homo cum peccato: sed pœnalis vitiositas subsecuta, fecit ex libertate necessitatem: vnde ad eum fides clamat, De necessitatibus meis erue me. Sub quibus positi, vel non possumus quod volumus intelligere, vel quod intellexerimus, volumus nec valemus implere. Sic Augustinus. Quem secutus Prosper libro tertio de vita contemplatiua, capite secũdo, eiusmodi posuit discrimen inter hominẽ integrum & vitiatum, quòd illum ad non peccandum etiam iuuare poterat adhuc sana natura; nos iam impedit vitiata: & illum peccare fecit sola peccandi voluntas; nos etiam cogit plerunque peccati facta necessitas; propter quod Deo clamamus & dicimus, De necessitatibus meis libera me. Hæc illi planè conformiter. Vnde quid ista sit necessitas, intelligi potest. Nihil enim est aliud, quàm pœnalis quædam vitiositas, per quam fit vt peccati iugum excuti ab homine non possit, nisi Dei gratia specialiter adiuuetur. Hæc autem miseræ seruitutis necessitas, cuique cum ipsis naturę bonis innascitur: cùm cõstet, per originale peccatum vnumquemque peccati seruum nasci; ob quod renasci necesse est; vt filij Dei, hoc est, liberi efficiamur. Sed quæ innata est seruitutis necessitas, ea pòst vitæ consuetudine mirũ in modum roboratur: aut si non innata fortè fuerat, acquiritur. Ideo beatus Augustinus, de seipso loquens & confitens,

Ad ratiocin. 9.

Prosper lib. 3. de vita cõtemplat. cap. 2.

Lib. 8. Confess. cap. 5.

tens, ac præter ingenitam, etiam accersitam postea necessitatem agnoscens, quibus veluti gradibus ad eam perueniatur, ostendit: Ex peruersa, inquit, voluntate, facta est libido: & dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (vnde catenam appellaui) tenebat me obstrictum dura seruitus. Cuiusmodi autem sit necessitas hæc, & quàm nõ excuset delinquentem, D. Bernardus planissimè videtur explicatum reliquisse; cuius verba, quòd luculenta essent, prolixiùs etiam adscribenda putaui: Peccato, inquit, factũ est vt corpus quod corrumpitur, aggrauet animã: sed amore, non mole. nam quòd surgere anima per se iam non potest, quæ per se cadere potuit, voluntas in causa est: quæ corrupti corporis vitiato ac vitioso amore langueſcens & iacens, amorem pariter iustitiæ non admittit. Ita nescio quo prauo & miro modo, ipsa sibi volũtas, peccato quidem in deterius mutata, necessitatẽ facit: vt neque necessitas, cùm voluntaria sit, excusare valeat voluntatem; neque volũtas, cùm sit illecta, excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria: est fauorabilis vis quædam, premendo blandiens, & blandiendo premens: vnde sese rea volũtas vbi semel peccato cõsenserit, neque excutere per se, neque excusare tamen vllatenus de ratione queat. Inde querula illa vox, veluti gementis sub onere necessitatis huius: Domine, inquit, vim patior; respondo pro me. Sed rursus sciens quòd nõ iustè causaretur aduersus Dominum, cùm voluntas sua ipsius potiùs in causa foret, attende quid rursus intulerit: Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cùm ipse fecerim? Premebatur iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: & erat pro seruitute quidem miserabilis, sed pro voluntate inexcusabilis. voluntas enim est, quæ se, cùm esset libera,

Serm. 81. sup. per Cantica.

bera, seruam fecit peccati, peccato assentiendo. voluntas nihilominus est, quæ se sub peccato tenet voluntariè seruiendo. Hactenus diuus Bernardus. Qui quod ait, non excusare necessitatem, possit admirationem aliquam ei facere qui audit inuincibilem ignorãtiam excusare. Quomodo enim non pari ratione insuperabilis necessitas excuset, quæ si vinci posset, necessitas non esset? Sed quãuis ista necessitas est, quia sine speciali potentioris auxilio excuti non potest; tamen insuperabilis nõ est, quomodo ignorantia aliqua sic dicitur; propterea quòd si quæ sui officij sunt, homo Deo adiuuante facit, à sua poterit necessitate liberari. Ideo autem non facit, quia blandientem necessitatem, hoc est, magnam & vehementem cupiditatem, vltrò lubensque sequitur. Ignorantia verò quæ propriè dicitur inuincibilis, nec adhibito conuenienti studio pelli potest: propterea que quod ex ea proficiscitur, id ab inuito proficisci censendum est. non enim idcirco dicitur inuincibilis, quia sine gratiæ illuminatione vinci & remoueri non possit. Alioqui & vnius Dei & legis eius esset inuincibilis ignoratio: quod sine Dei gratia, humanæ mentis tenebras dissipante, vnus omnino conditor & gubernator Deus, eiusque lex quid per singula requirat, queque vetet, certa cognitione percipi non possit. Atqui nemo excusat infideles, qui Deum ignorarunt, atque ex ea ignoratione ad idola colenda progressi sunt. qui legis eius ignari, fœdè seipsos multis etiam cõtra naturam vitiis polluerunt: cùm scriptum sit à Propheta, Effunde iram tuam in gẽtes quę Deum ignorant: & à Paulo, Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Porrò triplicem huius generis necessitatem D. Augustinus ostendit, scribens in Psalm. 106. Cuius animaduersione dignissimam hac de re cõtrahere libuit in pauciora doctrinam: vt compẽdio disceretur commodiùs, quod difficilius fortè foret è pluribus

Augustinus in Psalm. 106.

bus elicere. Fac igitur hominē primò nil quærentem, secūdum vitam veterem seductoria securitate viuentem, nihil putantem aliud esse post hanc vitam quandoque finiendam, negligentē quendam & socordem, obrutum cor habentem illecebris mundi, & mortiferis delectationibus consopitum. huius igitur prima est erroris & quasi caliginosi carceris necessitas. Sed hic cùm fuerit misericordia Dei excitatus, ac fide illustratus, cognitioneque diuini mandati; iamque cœperit aduersus vitia pugnando velle confligere; obligatum sese inuenit difficultatibus cupiditatum, nec in via mādatorum posse propter istiusmodi compedes, ambulare. inclusum se sentit & circumuallatum tāquam acie quadam vitiorum; & quasi muro impossibilitatis erecto, portisq; clausis, qua euadat vt rectè viuat, non inuenit. Atque hæc secūda est hominis errore & ignorantia liberati necessitas. Quam dum viribus suis vincere nititur, & vincitur, exclamare cogitur ad Dominum, vt de ista quoque necessitate liberetur. Si enim simulatque vellet, etiam posset, nec sentiret aduersum se obnitentes cupiditates; & si non vinculis suis anima grauata collideretur; facilè suis viribus arrogaret, quod se tam expeditè posse sentiret, nec confiterentur Domino miserationes eius. Verùm hanc quoque necessitatem cùm effugerit, opem ferente Deo, cœperitque facile iam videri quod difficile fuerat; tertia se sentit necessitate teneri, tædij videlicet cuiusdam in moram vitæ huius, ita vt aliquando eum nec legere nec orare delectet. Quæ necessitas primæ contraria est. Tunc enim fame periclitabatur; nunc fastidio: & hoc vnde, nisi de quodam animæ languore exoritur? Iam non te illicit adulteriū, sed tamen nec delectat Dei verbum. ergo post ignorantiæ & concupiscētiæ pericula, è quibus te duobus euasisse lætaris, vide ne tædium fastidiumque te necet. non enim est ista contemnenda ne-

ceſſitas. Agnoſce te in illa, & exclama ad Dominum, vt de neceſſitatibus tuis etiam hic liberet te. vt hinc quoque liberatus cùm fueris, confiteantur illi miſerationes eius. Hanc ille neceſſitatem agnouit, & domini ex ea liberantis miſerationes non ignorauit qui dixit: Dormitauit anima mea præ tædio, cõfirma me in verbis tuis. Triplicem igitur hominis peccatoris neceſſitatem oſtendimus. Primam erroris & inopiæ veritatis, Secundam difficultatis bene operandi. Tertiam tædij atque faſtidij verbi ſalutaris. vnde profectò cognoſcitur magnitudo ſeruitutis eius de qua diſſerimus.

CAPVT QVINTVM.

Quomodo peccatum, quod neque ſubſtantia eſt, neque res aliqua aut natura, ſic hominum naturam immutare & deijcere potuerit, vt ei dominaretur.

TAMETSI enim peccatum non ſubſtantia eſt aliqua: imò nec tam res quàm rei priuatio, naturæq; defectus, ab incommutabili bono recedentis: ideo tamen ſeruitutem magnam inducit, quia tyranni potentis in modum trahit ac præualet, neque excuti niſi auxiliante Deo poteſt. Veraque ſeruitus hæc dicitur, non quia tropus abſit dictionis, ſed quomodo virtutes dicimus veras eſſe diuitias, & peccatum veram mortem: & quomodo Chriſtus ait, Ego ſum vitis vera. Quæ enim ſub homine ſeruitus agitur, tanquã vmbra quædam eſt, ſi cum peccati ſeruitute comparetur. Ideo ſanè & Ægyptiaca illa ſeruitus Iſraëlitarum, & poſtea duodecim tribuum ſub gentium Monarchis dura captiuitas, hanc nobis adumbrarunt peccati ſeruitutem. Quonam autem modo ſic præualere, & naturam optimè inſtitutam vitiare atque in deterius mutare peccatum potuerit, quod nihil eſſe videatur, olim quoque diſputationem habuit propter Pelagium, quem ex

D. Au-

D. Augustino constat istiusmodi argumento, de peccati, vt sic loquar, nihilitate petito, Catholicorum oculis tenebras offundere studuisse. sic enim de eo scribit Augustinus libro De natura & gratia, capite decimonono: Iam nunc videte quod ad rem maximè pertinet, quo modo humanam naturam tanquam omninò sine vllo vitio sit, conetur ostendere, & contra apertissimas scripturas Dei digladietur sapientia verbi, qua euacuetur crux Christi. Sed planè illa non euacuabitur, ista potiùs sapientia subuertetur. Nam cùm hoc ostenderimus, aderit fortasse misericordia Dei, vt & ipsum hæc dixisse pœniteat. Primo, inquit, de eo disputandum est, quod per peccatum debilitata dicitur & immutata natura. Vnde ante omnia quærendum puto, inquit, quid sit peccatum, substantia aliqua, an omninò substantia carens nomen, quo non res, non existentia, non corpus aliquod, sed perperam facti actus exprimitur. Deinde adiungit, Credo ita est, & si ita est, inquit, quo modo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, quod substantia caret? Videte quæso, quomodo nesciens nitatur euertere medicinalium eloquiorum voces saluberrimas, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Quid sanatur, si nihil est vulneratum, nihil sauciatum, nihil debilitatum atque vitiatum? Porrò si est quod sanetur, vnde vitiatum est? Audis confitentem, quid desideras disputantem? Sana, inquit, animam meam. Ab illo quære vnde vitiatum sit, quod sanari rogat, & audi quod sequitur, Quoniam peccaui tibi. Hunc iste interroget, ab isto quærat quod quærendum putat, & dicat, O tu qui clamas, Sana animam meam, quoniam peccaui tibi: quid est peccatum? Substantia aliqua, an omninò substantia carens nomen, quo non res, non existentia, non corpus aliquod, sed tantùm perperam facti

De natura & gratia, c. 19.

1. Cor. 2.

Psalm. 40.

actus exprimitur? Respondet, Ita est vt dicis, non est peccatum aliqua substantia, sed tantùm hoc nomine perperam facti actus exprimitur. Et contrà iste: Quid ergo clamas, Sana animam meam, quoniam peccaui tibi? Quo modo potuit vitiare animam tuam, quod substantia caret? Nónne ille mœrore confectus vulneris sui, ne disputatione ab oratione auerteretur, breuiter responderet & diceret: Recede à me obsecro, cum illo potiùs disputa, si potes, qui dixit: Nõ est opus sanis medicus, sed ægrotãtibus: Non veni vocare iustos, sed peccatores? vbi iustos vtique sanos, peccatores autem appellauit ægrotos. Cernitísne quò tendat & quò manus porrigat hęc disputatio, vt omninò frustra dictum putetur, Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum? Quo modo enim saluum faciet, vbi nulla est ægritudo? Peccata quippe, à quibus dicit Euangelium saluum faciẽdum populum Christi, substantiæ non sunt, & secundum istum vitiare non possunt. O frater, bonum est, vt memineris te esse Christianum, credere ista fortasse sufficeret: sed tamẽ quia disputare vis, nec obest, imò etiam prodest, si firmissima præcedat fides, nec existimemus peccato naturam humanam non posse vitiari, sed diuinis credentes Scripturis peccato eam esse vitiatam; quo modo id fieri potuerit inquiramus, quoniam peccatum iam didicimus non esse substantiam. Nónne attenditur, vt alia omittam, etiam non mãducare, non esse substantiam? A substantia quippe receditur, quoniam cibus substantia est. Sed abstinere à cibo non est substantia; & tamen substantia corporis si omninò abstinetur à cibo, ita lãgueſcit, ita valetudinis inæqualitate corrumpitur, ita exhauritur viribus, ita lassitudine debilitatur & frangitur, vt si aliquo modo perduret in vita, vix possit ad eum cibum reuocari, vnde abstinendo vitiata est. Sic non est substantia peccatum, sed

Matth. 9.

Matth. 1.

substan-

substantia est Deus, summaque substantia, & solus verus rationalis creaturæ cibus; à quo per inobedientiam recedendo, & per infirmitatem non valendo capere quod debuit & gaudere, audis quemadmodum dicat: Percussus sum sicut fœnum, & aruit cor meum: quoniam oblitus sum comedere panem meum. Sic Augustinus clarissima similitudine proposita demonstrauit, quæ potuerit esse peccati tanta pernicies ad naturam hominum vitiandam atque deijciendam in seruitutem viribus humanis inextricabilem, etiamsi peccatum neque substãtia, neque res aliqua videatur esse. *Psalm. 101.*

CAPVT VI.

Hac peccati considerata seruitute, sic veteres subinde locutos esse, vt peccato perijsse dixerint liberum arbitrium.

PROPTER hanc igitur peccati quam incurrimus seruitutem lugẽdamque necessitatem, existunt illa apud veteres de amissa libertate arbitrij, quibus abutitur hæreticorum imperita vafricies ad tollẽdam è natura hominum liberi arbitrij facultatem. Cùm libero (inquit Augustinus) peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium. Et alibi: Ipsa, inquit, libertas credentibus à liberatore promittitur: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Victa enim vitio in quod cecidit volũtate, caruit libertate natura. Et eodem loco: Ipsa enim sanitas, est vera libertas; quæ non periisset si bona permansisset voluntas: quia verò voluntas peccauit, secuta est peccantem, peccatum habendi dura necessitas. Et Concilium Arausicanum secũdum: Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi non potest reparari: quod amissum nisi à quo potuit dari, non potest reddi. Et tursus in eodem sic reperitur constitutum: Si quis per offensam præuaricationis Adę, non totum, id est, secundùm corpus & animam, in deterius homi- *Enchiridij cap. 30.* *Ratiocin. 9.* *Ioan. 8.* *Cap. 13.*

nem commutatum, sed animi libertate illæsa durante, corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus, aduersatur Scripturæ dicenti:
Ezech.18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: & nescitis quòd cui exhibetis vos seruos ad obediẽdum, serui estis eius cui obeditis? Et, A quo quis superatur, eius & seruus
Cap.6. addicitur. Petrus quoque Diaconus, & ij simul qui in causa fidei à Græcis ex Oriente Romam missi fuerunt, in eo libello quem scripserunt De incarnatione & gratia Domini nostri Iesu Christi, ad Fulgentiũ, aliosque Aphricæ Episcopos, sic expressum de amissa libertate reliquerunt: Credimus bonum & sine vlla carnis impugnatione à Deo creatore omnium factum Adam, magnaque præditum libertate: ita vt & bonum facere in propria facultate haberet, & malũ si vellet posset admittere: eratque mors & immortalitas in eius posita quodammodo arbitrij libertate. Et paulo pòst: Itaque serpentis astutia deprauatus, spontè diuinæ legis præuaricator effectus est, & ideo secundùm quod ei prædictum fuerat, iusto iudicio Dei mortis pœna damnatur, totusque, id est, secundum corpus & secundum animam, in deterius cõmutatus, amissa libertate propria, sub peccati seruitio mancipatur. Ex hoc itaque nullus est hominum, qui non huius peccati vinculo nascatur adstrictus, præter eũ qui ad hoc peccati vinculum soluẽdum, nouo geñerationis modo natus est, mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus. Quid enim aliud nasci potuit aut potest ex seruo, nisi seruus? neque enim cùm esset liber Adam, filios procreauit: sed postquã seruus peccati factus est. Ideo sicut omnis ab illo est, ita & omnis homo seruus peccati per ipsum est. Et illi quidem ad hunc modum: Quorum sententiis non libertas naturæ significata est, ex qua liberi arbitrij hominem esse dicere consueuimus: sed ea quæ est à seruitute ditioneque peccati, quam primi parẽtis

lapsu

Iapsu perditam per Christum recuperare conamur. De qua etiam D. Cyrillus libro decimo in Ioannem: Sanctis Apostolis, inquit, cæterisque fidelibus, qui ad amicitiam Christi ascēdunt, extrinsecus honoris gratia libertatis accedit dignitas. Ipse verò naturâ liber est: quod enim aduentitium est, ab insito & naturali distinguitur: libertas verò nostra cum aduentitia sit per gratiā habita, alia est certè ab eius libertate. Hactenus Cyrillus. Cùm igitur arbitrium hominis siue ipsa eius voluntas, per iudicium rationis vtramque in partem flexibilis, libera dici posset ex vtroque genere libertatis: & huius videlicet quæ est à necessitate naturæ, & illius quæ est à seruitute seu dominatione peccati: posteriorem hanc nominis rationem, cùm aduersus gratiæ inimicos differeret, liberi arbitrij vires sanitatemque nimium prædicantes, sæpenumero secutus est Augustinus, manifestissimè verò in eo libro quem scripsit De spiritu & litera; in quo his vtitur verbis: *Libro 2.* Vt quid ergo miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sint? nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij vtique libertatem sonare. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? Idē alibi: Arbitrium voluntatis, inquit, tunc est verè liberū, cum vitiis peccatisque non seruit. Tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit, reddi non potest, vnde veritas dicit: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. quod perinde est ac si diceret: Si vos filius saluos fecerit, tunc verè salui eritis. Inde quippe liberator, vnde saluator. Arbitrium igitur intelligit Augustinus liberum ex ea quoque libertate nominari, quæ non ad eius naturam necessariò pertinet; sed ad beatam potiùs quandam conditionem, atque optabilem statum, qui seruili conditioni miseræ atque infelici repugnat. *Lib. 14 de ciuit. Dei, c. 11.*

pugnat. Hæc libertas erat libero arbitrio cùm in primo honore donataque iustitia & integritate staret; neque eam perdidisset vnquam, si in sui conditoris obedientia perstitisset. Sed remanentibus iis quæ ad naturam ratione præditam indiuulsè pertinebãt, illa per inobedientiæ crimen excussa est. Ex quo euenit vt ope liberatoris egeremus, qui non liberum nobis opere creationis insereret arbitrium; sed qui magno redemptionis sacramento, ab humeris nostris seruitutis iugum reijceret, veraque libertate donaret. Sicut enim se homo perdiderat, nõ vt esse homo desineret, sed vt amissa felicitate pauper esset, nudus & captiuus, planeque miser & miserabilis (hoc enim modo dicere soliti sumus, quosdam homines se sua imprudentia aut luxu aut temeritate perdidisse:) ita liberũ homo perdidisse dicitur arbitrium; non quòd inesse in eo desierit quod ad ipsam pertinet liberi arbitrij naturam, per quam nostrarum actionum domini sumus, atque in potestate habemus agere quippiam & non agere; qua sublata neque legibus, neque adhortationibus, aut orationibus, neque laudibus, aut vituperationibus, vllus esse locus possit: sed quòd amissa primæ integritatis sanitate & felicitatis honore, deprauatum, debilitatum, captiuumque effectum est; gratia illius indigens, vt sua captiuitate liberetur, cuius omnipotenti virtute creatum est. Quomodo enim vitiatũ & deprauatum non sit, cui neque voluptati sit iustitia, neque veritas probetur doctrinæ salutaris? Animalis homo (inquit Apostolus) non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Quomodo autem non debilitatum videatur & fractum, quod ingredi suopte vigore non valeat per semitam iucundissimam cælestium mandatorum? Omnes enim (ait Psalmographus) declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, nõ est vsque ad vnum. Denique non frustra captiuum videatur ac seruum,

Gregorius Nyssenus de lib. arb. contra Fatum, cap. 1. & 2.

1. Cor. 2.

gui

cui cupiditas imperet, quod peccandi libido quò velit abducat, à quo incumbens vitiorum iugum nullum existere patiatur opus, quo valeāt astricta vincula peccati resolui. Homo enim (ait D. Fulgentius) qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quòd animæ sanitatem delinquēdo perdidit, etiam illa cogitandi quæ ad Deum pertinēt, amisit protinus facultatem. Oblitus enim est manducare panem suum, & exspoliatus vestimento fidei, carnalium q́ue concupiscentiarū vulneribus sauciatus, sic iacuit oppressus ditione peccati, vt nullatenus aliquod bonæ voluntatis initium habere potuisset, nisi hoc Deo gratis donante sumpsisset. Cùm autem hoc ipsum voluntatis initium, opere gratuitæ reformationis inseritur, non aufertur liberum arbitrium, sed sanatur: non adimitur, sed corrigitur: non remouetur, sed illuminatur: non euacuatur, sed adiuuatur & seruatur: vt in quo quisque infirmitatem habuit, in eo habere incipiat sanitatem: quo errabat, eodem in viam redeat: in quo cæcus fuit, in eo accipiat lumen: & vbi fuit iniquus seruiens immūditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ibi gratia præuentus & adiutus, seruiat iustitię in sanctificationem. Sic ille rectissimè: Neque enim sub curatione medici cælestis verendum fuit, ne medicina corrumperet quod morbus ipse reliquisset: sed à sapientissimo potiùs opifice potentissimo q́ue, talis exspectanda fuit deformati operis instauratio, quæ rei conseruata natura, pristinum eius statum reuocaret. Quòd si propterea liberū arbitrium tollere sectarij suo dogmate iure sibi videntur, quia veteres periisse dixerint arbitrij libertatem; cur non iam potiùs asserendum statuēdum q́ue censeant, cùm hanc ipsam libertatem perspicuis adeò scripturæ verbis, doceant ijdem illi Patres, esse Christi & opificis & medici nostri beneficio restitutam? Si enim (inquit Seruator) vos filius liberauerit, verè liberi eritis. &

Cap. 13. lib. de incarnat. & gratia Christi.

Idem Fulgent. cap. 20. libri eiusdem.

Paulus, Vbi, inquit, Spiritus Domini, ibi libertas. Hæc igitur libertas est, quæ ei seruituti de qua disserimus, aduersatur. hæc est libertas, quæ amissa peccato, per Christum redditur iis qui credunt in eum. hęc deniq. non naturæ libertas est, sed gratię: quam spiritus inhabitans facit, peccati seruus amisit.

CAPVT VII.

Veteres studiosè discreuisse libertatem naturalem à Christiana.

CVIVS quidem libertàtis rationem quàm studiosè discreuerit Augustinus ab ea libertate quæ est à necessitate naturæ; quamque hanc, sine qua liberi arbitrij natura non constat, minimè peccato periisse putauerit: ex variis eius testimoniis & libris elucet. Etenim cùm Iulianus hæreticus, Catholicos gratiæ Christi, qua in libertatem asserimur, propugnatores, Manichæos appellasset, liberumque arbitrium euerti, gratiæ huius prædicatione confirmasset, ille ad Bonifacium Papam scribens, contra duas Pelagianorum epistolas, hunc in modum respondit: Quis nostrûm dicat quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitriũ de humano genere? Vides quàm abhorreat? quamque hoc alienum à se esse velit, vt naturalem arbitrij libertatem sustulisse videatur? Hæc igitur si remansit, quæ periit? Libertas, inquit, periit quidem per peccatum, sed illa quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam: propter quod natura humana, diuina indiget gratia, dicente Domino: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis: vtique liberi ad bene iusteque viuendum. Nam liberum arbitrium vsque adeò in peccatore nõ periit, vt per illud peccent maximè omnes qui cum delectatione peccãt, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet. Quid ab Augustino clariùs audias, quàm periisse quidem gratiæ liber-

Lib. 1. cap. 2.

libertatem, naturæ verò remansisse? & sic quidem remansisse, vt propterea quisque peccet, quòd hac arbitrij libertate, quæ vitiosa sint, amplectatur? hac igitur sublata, vnà quoque peccatum omne sustulisti: nec est cur inferi amplius, pœnarumque loca cogitentur. Idcirco studiosè adeò Pelagiani, Catholicis facere conabantur inuidiam hoc nomine, quòd tam insanam Manichæi hæresim instaurarent, dum gratiæ necessitatem assererent. Inde enim illa Iuliani Pelagiani calumnia est: Si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut esse Deum nascentiũ conditorẽ dixerit, Cęlestianus & Pelagianus vocatur. ne igitur vocentur hæretici, fiunt Manichæi: & dum falsam verentur insaniam, verum crimen incurrunt: instar ferarum, quæ circundantur pinnis, vt cogantur in retia. Quæ D. Augustinus obiecta seu maledicta refellens, Non est ita, inquit, vt loqueris quicunque ista dixisti: Non est, multum falleris vel fallere meditaris, nõ liberum negamus arbitrium, sed si vos filius liberauerit (ait Veritas) verè liberi eritis. Hunc vos eis inuidetis liberatorem, quibus captiuis, vanam tribuitis libertatem. A quo enim quis deuictus est, sicut dicit Scriptura, huic seruus addictus est. Nec quisquam nisi per gratiam liberatoris, isto soluitur vinculo seruitutis, à qua est hominum nullus immunis. Luce clarior hæc oratio est, planeque luculenta de duplici libertate sententia. Liberum affirmat arbitrium etiam in vitiorum inesse mancipiis: atque in ijsdem nihilominus asserit, non veram sed vanam inesse libertatem: vt vnam intelligeremus libertatem cum ipsa constare seruitute peccatorum, sine qua nec peccari quidem potest: aliam verò cum eadem seruitute pugnare. Porrò ne hanc insitæ cum natura libertatis assertionem, opinionis eius fuisse, non fidei Catholicæ suspiceris: audi quę apud eundem consequantur, vbi aduersarium ciusmodi conuenit verbis: Non itaque

Lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, c. 3.

itaque ſicut te atque alios fallens loqueris, ſi quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum naſcentium conditorem dixerit eſſe, Cæleſtianus & Pelagianus vocatur. Iſta quippe Catholica fides dicit. Sed ſi quis ad colendum rectè Deum, ſine ipſius adiutorio, dicit eſſe in hominibus liberum arbitrium: & quiſquis ita dicit Deum naſcentium conditorem, vt paruulorum neget à poteſtate diaboli redemptorem; ipſe Cæleſtianus & Pelagianus vocatur. Nunquid rem exiſtimat è philoſophia depromptam, ſi quiſquam liberum aſſerat etiam in vitioſis arbitrium; à pietate verò Chriſtiana procul remotam? ad quam profectò niſi magnoperè pertineret, non eam ſemper fides Catholica tenuiſſet, Manichæosque damnaſſet. Iam ſi eiuſdem Auguſtini alia requiras teſtimonia, quibus naturalis hæc libertas aſſeratur, habes vbi dicat voluntatis arbitrium huc atque illuc liberum flecti, atque in iis naturalibus eſſe bonis, quibus & malè vti malus poſſit. Legis & illud: Liberum arbitrium naturaliter attributum à Creatore animæ rationali, illa media vis eſt, quæ vel intēdi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem poteſt. Quæ pauca teſtimonia cùm clariſſima ſint, multorum hoc quidem loco nobis inſtar erunt. Nam quòd Caluinus ait ſuarum Inſtitutionū libro ſecūdo, præclaram illam ab Auguſtino toties repeti ſentētiam, præcipitari magis à ſuis defenſoribus liberum arbitrium quàm ſtabiliri; niſi ad mentiendum perfrictæ frontis fuiſſet, profectò non dixiſſet. Nuſquam enim ita generatim à ſuis defenſoribus liberum arbitrium præcipitari dicit, cùm bonos ſemper habuerit defenſores: è quibus ipſe vnus ſanè eximius erat; ſed liberi arbitrij vires dum à Pelagianis extollerentur, tanquam ſibi ad implendam legem, ſpirituique maligno reſiſtendum ſine Chriſti gratia ſufficerent, ita demum eas extollendo præcipitari monſtrauit. Sed audienda nunc

Lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, cap. 18.

Lib. de ſpiritu & liter. c. 32.

Cap. 2.

nunc Petri quoque Diaconi vox est collegarumque eius: namque & is libertatem alteram ab altera haud obscuro discrimine separauit. Alteram quippe Christianam appellauit, alteram naturalem significauit esse libertatem. Vt falsa, inquit, libertas fieret Christiana libertas, eadem libertas liberatore indiguit, quo posset per eius gratiam ab occupationibus humanis auersa, ea cogitare & desiderare quæ pertinent ad vitam æternam. Vt autem intelligeres, alteram illam quam naturalem dicimus, in natura etiam vitiis deformata remansisse, sed ad benefaciendum nemini iam post lapsum sufficere, subiungit: Sine hac igitur gratia potest quidem cogitare aut velle seu desiderare humana, non autem potest cogitare aut velle seu desiderare diuina. Quorum primum est & prȩcipuum fundamentum & crepido quodammodo, siue omnium bonorum origo, credere in Dominum gloriæ crucifixum. Quod vtique non est ex naturalis arbitrij libertate, quia non hoc caro & sanguis, sed Pater cælestis reuelat cui voluerit, ad veram eum attrahens libertatem, non violenta necessitate, sed infundendo suauitatem per Spiritum sanctum; vt mox credentes dicamus, quia Dominus est Iesus: quod nemo per naturalem arbitrij libertatem potest dicere, nisi in Spiritu sancto. Hæc illi. Posse fatentur hoc igitur naturalem arbitrij libertatem, si diuinus Spiritus adiuuerit.

Cap. 27. lib. de gratia Christi.

Lib. de incarnatione et gratia Domini nostri Iesu Christi, cap. 6.

CAPVT VIII.

Gratiam liberantem non euertere libertatem naturalem, sed statuere.

QVAPROPTER quæ remansit peccato subdita naturæ libertas, ea ipsa est quæ liberãte & vegetante spiritu Dei, bonum omne quod ad nostram salutem cõfert, operatur: & id quidem haud minus liberè quã si innatis sibi viribus sufficeret ad id perficiẽdum.

vt enim

vt enim non aliter vel videt cæcus, vel graditur claudus, diuino vterque beneficio restitutus, quàm is qui eiusmodi nunquam vitiis laborarit: ita omninò liberum arbitrium nõ aliter officia virtutis exequitur, opitulante gratia Christi, quàm si propriis ea viribus nemine iuuãte perageret. Ac sicut arte medici fit in oculis caligantibus, vt possint videre quod non vident: nec tamen non ipsorum visio est, quam medicina contulerit: ita in cordibus tardis & hebetibus, per Spiritum sanctum acies obducta tergitur, & de vero lumine, tenebrosæ iam & deficientes lucernæ lumen accipiunt: nec tamen nisi ipsarum erit quicquid fulgoris acceperint. An nesciat rerum effector ac moderator Deus, sic & reparare & reparatum regere quod condidit, vt eius naturam conseruet, modumque illi cùm crearetur attributum? Nónne ipse est qui proprios ad fines omnia pro cuiusque rei conditione suauissima directione perducit? Efficit omninò hic conditor vt liberi arbitrij naturalis proprietas, tanquam absersa rubigine cupiditatis & erroris, in bonis operibus producendis appareat atque reniteſcat. Vtque eius gratia legem non destruit sed statuit; propterea quòd eius ope fiat vt lex impleatur: ita nec liberũ euertit arbitrium, sed lapsum erigit, imbecille corroborat, planeque stabilit, dum præstat homini, vt diuinorum ipse mandatorum percurrens viam, brauium petat supernæ vocationis. Faciam, inquit, vt in præceptis meis ambuletis, & mandata mea custodiatis & operemini. Et, Ipse, inquit, rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace perducet. Agimur sanè, quoniam scriptum est: Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei; sed agimur, vt agamus, cooperatoresque simus gratiæ Dei: Spiritus enim qui nos agit, agentibus adiutor est. Nemo autem adiuuatur, si ab illo nihil agatur. Non ergo voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur; sed ideo iuuatur quia

Prosper in epistola ad Demetriadem.

Ezech 36. Aug. serm 13. de verbis Apostoli. Prouerb. 4. Lib. de correp. & grat. cap. 2. & conc. 27. in Psalm. 118. Epist. 89.

quia nõ tollitur, inquit Augustinus. Et iterum in Psalmum 78. Cùm adiuuari, inquit, nos vult, nec ingratus est gratiæ, nec tollit liberum arbitrium. Qui enim adiuuatur, etiam per seipsum aliquid agit. Hoc iis locis: Ipse quoque spiritus est qui operatur in nobis velle ac perficere pro bona sua voluntate; ac sicuti per Prophetam dictum est, Operatur ipse in nobis omnia opera nostra. Ex quo & illud scriptum est: Reuela Domino viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Non (inquit Augustinus) sicut quidam putant, quòd ipsi faciant. nullos enim videtur attendisse, cùm dixit, Et ipse faciet; nisi eos qui dicunt, nos facimus, id est, nosipsi nos iustificamus. An ergo sensit Augustinus, sic Deum in nobis operari, nihil vt ipsi operemur? minimè verò. Nam continuò secutus adiunxit: Vbi quidem operamur & nos, sed illo operante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos. Alio quoque in loco, producta Pauli sententia, qua dicit: Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum; eaque sententia significatum accipiens, Deum nobis esse cooperatorem; statim subdidit: Si nõ esses operator, ille non esset cooperator. Et in Psalm. 77. Gratia, inquit, Dei non solùm operatur remissionẽ peccatorum, sed etiam cooperantem sibi facit hominis spiritum. Denique ait in Euangelio Veritas, Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Num ergo patitur tantummodo humana mens, quod in ea spiritus diuinus operetur? Imò verò in nobis vt operemur, operatur. Et quia (vt D. Leo scribit) rationales lapides sumus & viua materies, sic nos auctoris nostri exstruxit manus, vt cum opifice suo etiam is qui reparatur operetur. ac sicuti liberè ipse operatur in nobis, sic prorsus agente Deo, liberè ipsi operamur. Non enim nihil agit, aut sibi quid agat, in potestate esse non sentit qui credit, qui sperat, & inuocat, & in quo per dilectionem

Lib. de natura & grat. c. 32. Serm. 13. de verbis Apost.

Serm. 5. de Quadrag.

ctionem pia fides operatur: si nihil agere ipsi libero ar-
Isaiæ 1. bitrio possemus, quibus ergo illa dicerentur: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, discite
Hierem. 32. bene facere? Quis ille esset cui Deo dicere liceret: Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam, & postquam ostẽdisti mihi, percussi femur meum? Si nulla in agendo voluntatis libertas esset reliqua; quémnam apud homines locum illa Prophetæ haberet oratio: Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos? Cur laudaretur diues, qui potuit transgredi, & non est transgressus; mala facere, & non fecit? Nihil quidem in bono opere liberum potest ar-
Ecclesiast. 31. bitrium, nisi diuinitus moueatur. Vt autem moueatur, in manu Dei est, sicut lutum in manibus figuli. Sed omninò sic mouetur diuinitus, vt & seipsum moueat, suæque operationis & vltroneum & liberum existat principium. Gratiam quoque Dei qua bene viuitur,
De prædest. sanct. cap. 8. nulla, vt ab Augustino traditum est, cordis humani duritia respuit, quæ sita in eo sit, vt ipsa cordis duricies auferatur. Quis enim nõ videat, duram simul & mollem, obedientem & refractariam, bonam ac malam, non posse hominis esse voluntatem? sed per eam gratiam sic bene viuitur, vt si non aliter agi tanquam vrgente fato vita posset, nullum bonæ vitæ præmium, nulla bene viuentis laus existeret. Ideoque D. Augu-
Lib. de corrept. & grat. c. 12. stinus cùm dixisset, ita subuentum esse infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur (ob quod prauè intellectum verbum, pulchrè sibi cum Augustino conuenire glo-
Instit. lib. 2. cap. 3. riatur Caluinus) non subiunxit, ideo humanam voluntatẽ non posse deficere; sed addidit, Ideo, inquiens, quamuis infirma, non tamen deficeret, neque aduersitate aliqua vinceretur. Sicut etiam non ait in eodem

libro

libro (quamuis hoc mentiri Caluinus incredibili impudentia non dubitauerit) primam libertatem fuisse posse non peccare: nostram verò multo maiorem, non posse peccare, tanquam videlicet hoc nostræ modo libertatis sit: sed ait expressimè hanc nouissimam fore libertatem vt peccari non possit: quomodo nouissima immortalitas erit mori non posse, cùm prima fuerit posse non mori. Non enim, vt idem ait, quasi fatum quoddam, sic gratiam qua liberamur defendimus, vt ex ea bene iusteq. viuendi necessitas oriatur: sed ipsam dicimus gratiam necessariam, vt bene sanctéque viuatur. Et sicuti ij qui credunt (inquit Prosper accuratissimus Augustini sectator) iuuantur vt in fide maneant, & qui nondum crediderunt, iuuantur vt credant: ita & illi in sua potestate habent vt exeant, & isti in sua habent potestate, ne veniant. Ideoque hominibus iudicio rationis vtentibus, liberum est ab eo quod vel bene credũt, vel bene viuunt discedere: vt non discessisse, sit præmium, & vt quod non potest nisi cooperante spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Nec verò spiritum Patris ad hoc quisquam accipit, vt vel otiosa mens eius & volũtas remaneat, agatque ipsa nihil, vel ineluctabili necessitate diuinas res eloquatur: sed vt hoc ipsum liberè faciat, quod sine illo spiritu nullo modo possit. Non quòd gratia ipsum nobis liberè operandi conferat modum, quem inuenit in natura; sed quòd sic operetur in nobis, efficaciterque & tamen suauiter nos moueat, vt illũ incolumem saluumque relinquat. Itaque sicut scriptum est: Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis; ad exprimendam in eiusmodi opere gratię energiam: ita dictum est alibi: Audiuimus eos loquentes magnalia Dei. &, Loquebar de testimoniis tuis in cõspectu Regum; ad cõmendandam naturalem arbitrij libertatem.

Cap 11. in fin.

Lib. 2. de vocat. gent. c. 28.

Matth. 10.

Act. 2.

Psalm. 118.

Rursus vt gratiæ liberantis commõstrat beneficiũ ille qui Deo dicit, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis; ita liberum ostẽdit arbitriũ Deus, cùm
Isaiæ 52. homini dicit: Excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem, solue vincula colli tui captiua filia Sion. Et quemadmodum ad constabiliendam necessariæ Dei gratiæ prædicationẽ plurimum confert illa apud Eze-
Cap. 18. chielem noui Testamenti promissio: Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: ita pro liberi arbitrij assertione vehemẽter facit quod per
Ibidem 36. eundem Prophetam peccatoribus dicitur: Facite vobis cor nouum & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israël? vtque pro gratia militat oratio qua petitur à Deo, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam: ita pro libero arbitrio valet illud, Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Qui enim dicit, Inclinaui cor meum; ipse iam dixerat, Inclina cor meum in testimo-
Conc. 23. in Psalm. 118. nia tua. vt intelligamus, inquit Augustinus, simul, hoc esse & diuini muneris, & proprię voluntatis. Ac generatim sicuti illi ipsi gratiæ necessitati quotidiana fidelium adstipulatur oratio, qua non modò petitur condonatio delictorum, verùm etiam vt Dei voluntatem, eius obtemperando præceptis, faciamus, tentationesq.
Epist. 95. vincamus: (Ipsa enim oratio, inquit Augustinus, clarissima est gratiæ testificatio) ita nobis ipsa præcepta, adhortationes, consilia vt iustè & piè viuamus, rursumque correptiones, cõminationes, castigationesque si malè & improbè vixerimus, naturalem arbitrij libertatem euincunt. Denique cùm sit Christi duplex aduentus; alter quo in forma serui humilis venit ad saluandum mundum; alter quo venturus est, Iudicis supremi gloria & maiestate sublimis: ille quidem gratiæ commendationem habet illustrem; iste liberi arbitrij probationem certam, quẽadmodum rectè ostẽdit Augusti-

Augustinus epistola 46. Si enim non est Dei gratia, quomodo saluat mundum? Et si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum? Eo quippe sublato, si & reprobi ad malum, & prædestinati ad bonum aguntur inflexibiliter, non est profectò ei iudicio locus, quo vel illi ob sua peccata damnẽtur, vel hi ob benefacta coronentur. Nec verò Catholici illi veteres ignorarunt ab Hieremia dictum esse: Non est in homine via eius, nec viri vt dirigat gressus suos. siue, quẽadmodum alij legũt, vt corrigat viam suam. Hoc cùm probè tenerent, tamẽ liberum arbitrium defenderunt, per quod in potestate habemus agere & non agere. Illud enim sic viderunt explicari posse, vt nihil omninò cum hac libertate pugnaret: velut Augustinum secutus Fulgentius, qui commemoratis Prophetiæ verbis, adiungit: Non est itaque in homine via eius, quam habet ex Deo; neque viri est, vt corrigat viam suam, quam habet ex seipso. Et rursum, Viam ergo suam non habet in se, nec viam suam corrigit, nisi cum rectitudine cordis donum gratiæ spiritualis acceperit. Si enim hoc per se ipse posset, cur optaret iustus: Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas! vbi audis, Vtinam, inquit Augustinus, vocem optantis agnosce, & agnita voce optantis, depone superbiam præsumentis. Quis enim se dicat optare quod sic habet in potestate arbitrij, vt nullo indigens adiumento id possit efficere? Itaque veteres illi ad gratiæ cõmendationem referunt Propheticum testimonium, quod hodie quidam noui Manichæi ad liberi arbitrij euersionem proferre haud verentur. Tanquam non hoc etiam per eundem Prophetam præceptum sit: Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscum in loco isto. Et per Salomonem in Prouerbiis: Dirige semitam pedibus tuis, & omnes viæ tuę stabilientur: ne declines ad dexterã neque ad sinistram. Certè

Cap. 10.

Cap. 20. lib. de gratia Iesu Christi. Augustinus in Psalm. 118. Conc. 5.

Hierem. 7.

Prouerb. 4.

nihil absurdius à Caluino, aut aptius ad significãdum liberũ arbitrium lapidẽ potius esse quàm viuam motiuamq. sui naturã dici potuit, quàm quod hisce verbis non dubitauit exprimere: Quis, inquit, voluntatis humanæ infirmitatem dicet subsidio roborari, quo ad boni electionẽ efficaciter aspiret, cùm transformari renouariq́ue totum oporteat? Planissimè videlicet hoc, & iis verbis, & subiuncta de lapide similitudine significans, humanã voluntatẽ non adiuuari per gratiam, vt ipsa bonum efficaciter velit atque operetur: sed omni agendi vi atque efficacitate destitutã, nihil aliud quàm diuinæ operationis impressionẽ suscipere, nec cõmouere quidẽ seipsam accepta gratia, sed duntaxat commoueri: tanquam si globum in altum iacias, aut lapidi quiddã insculpas. Scilicet ista sunt diuinis literis consentanea, quibus per gratiam sanari, viuificari, excitari, adiuuari, & roborari dicitur humanus animus, vt viuificatus operetur, sanatus ambulet, excitatus euigilet, torporemq́ue vitiorũ excutiat, adiutus procedat, roboratus pugnet ac vincat, victor deniq. cũ perseuerantiæ laude muneretur. Verùm euenit hoc istis, quod olim Pelagianis: vt quoniam gratię cum libero arbitrio non abs re difficilis visa conciliatio est, cùm sit eorũ tamen suauissima coniunctio: assertione gratiæ liberum arbitriũ destrui videretur Hoc interest sanè, quòd illi vt liberum tenerent arbitrium, gratiam oppugnabant: isti vt gratię patrocinẽtur, liberum arbitrium persequuntur. Igitur liberum hominis arbitrium, & cùm tenetur mortifera peccati seruitute captiuum, natiuam obtinet libertatem (propter quam ex natura hominum imago Dei nequit expungi, etiamsi terrenorum affectuum labe deformari potest) & tum proinde retinet eandem libertatem, cùm solutis peccati vinculis, operante in nobis Christo, sine quo facere nihil possumus, iustitiæ seruire cœperimus.

Vide August. c. 8. lib. 4. contra Iulian. & epist. 47. vbi difficillimam dicit quæstionem de voluntate & gratia.

CAPVT

CAPVT IX.

Quid D. Bernardus de amissa libertate disserverit.

SED hoc iam loco, diuum Bernardum audiamus oportet. Is enim perspicuè, quam amiserimus peccando libertatem, quamque integram retinuerimus, in eo libro docet, quē de libero arbitrio scripsit. Cùm enim triplicem faciat libertatem, vnam arbitrij à necessitate, aliam consilij à peccati seruitute, tertiā quam dicit complaciti à miseria: postremas quidem duas periisse dicit, primam verò integram & inconcussam in homine remansisse. Etenim per quam cæteras amisit, hanc amittere non potuisse, ac propterea eandem in homine etiam vitiis fœdissimè deformato, imaginē Dei, in qua semel factus est, perseuerauisse. Quam quidem libertatum distinctionem, haud inuitum recipere se Caluinus demonstrat; sed addit illic necessitatem cum coactione perperam confundi, quasi videlicet in ea distinctione nihil esset necessitas, nisi coactio: liberumque à necessitate, nihil aliud quàm voluntarium atque spontaneum. Quo quidem modo non negat liberam esse hominis à necessitate voluntatem. Quis enim id vel cōmuni præditus sensu neget? sed ait tantulam rem, tam superbo vocabulo non debuisse insigniri, vt propterea homo liberi arbitrij esse diceretur. quia tametsi hominis corrupti voluntas à coactione sit libera; non tamen, inquit, à necessitate, quàm à coactione distingui conuenerat. Ac Bernardus ipse quidem interdum, sicut & Petrus Lombardus, liberum arbitrium constituisse videri possit in eo solo quòd sit à coactione solutum. Verùm neque id satis esse constat: & Caluino facilè concedimus, cùm liberum à necessitate dicitur arbitrium, nō debere necessitatem cum coactione confundi. Tametsi enim coactio necessitas rectè vocetur, est tamen agnoscēda necessi- *Lib. 2. cap. 2.*

tas sine coactione. Sed vt Caluinus hoc bene animaduertit, ita in eo satis oculatus non fuit, vt ipsas necessitates, quæ à coactione liberæ sunt, distingueret. In eam quippe solam necessitatem quam naturæ vitio & concupiscentia fieri fingebat intentus: naturalem illam necessitatem quam pecudes patiuntur, seu qua aguntur atque incitantur, omisit. Ideoque liberum arbitrium, si à coactione liberum esse finiretur, facilè id, quod ad rem ipsam attinet, concessit: nomen solum repudiandum iudicauit. Sin diceretur à necessitate liberum, id verò nullum esse in corrupta hominum natura, pro definito habuit. Sublata enim, inquit, post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola voluntas relicta est, quę sub peccati tyrānide captiua vsque adeò tenetur, vt nō nisi ad malum feratur. Sic ille. Sed quoniam hoc loco de Bernardo sermo nobis est, demonstrandum ipsius quoque verbis erit, eum liberi arbitrij non modò à seruitute peccati, nec solùm à coactionis violentia, verùm etiam à naturali quadam necessitate, in qua ipsum inest spontaneum, agnouisse libertatem. Itaque scribens in Cantica Canticorum: Arbitrij, inquit, libertas, est planè diuinum quiddam præfulgens in anima, tanquam gemma in auro. Ex hac nempe inest illi inter bonum quidem & malum, necnon inter vitam & mortem, sed & nihilominus inter lucem & tenebras, & cognitio iudicij, & optio eligendi, & si quę sunt alia quæ similiter circa animi habitum sese è regione respicere videantur. Nihilominus inter ipsa censorius quidam is animæ oculus diiudicat & discernit, sicut arbiter in discernendo, ita in eligendo liber, vnde liberum nominatur arbitrium, quod liceat versari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad promerendum potis: vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia, nihil merentur: quia sicut deliberatione, ita & libertate carent;

rent; sensu aguntur, feruntur impetu, rapiuntur appetitu. Hactenus Bernardus, ostendens perspicuè cuiusmodi ea necessitas sit, à qua propriè humanum arbitrium liberum esse censeatur. Quanquam idipsum potuit ex ipsa libertatum diuisione colligi. Nam cùm violentia ad miseriam pertineat, miserumque sit cogi, etiam si ad bonum quisque cogendus sit; aliam oportuit in diuisione concipi necessitatem, quàm eam quæ sit coactionis, si recta & legitima membrorum distinctio est, qua statuitur alia à necessitate, alia à miseria libertas. Quænam ergo illa est necessitas, à coactionis necessitate distincta? An fatalis? Sed eam sola hominum infidelium stulta persuasione constitutam Christianus non agnoscit. An fixum fortè atque efficax consilij diuini decretum, quo posito, necesse sit quod voluerit euenire? Sed Wiclefistarum ista hæresis fuit, omnia propterea necessitate absoluta euenire contendentium: cùm clarissimè doceat S. Thomas tantum abesse vt efficaci Dei voluntate contingentia libertasq. tollantur, vt propterea quædam contingenter & liberè fiant quòd ea sic Deus euenire voluerit: nimirum efficacia suæ constitutionis non solùm euentum rei præstans, verùm etiam eueniendi modum. Fictitiæ proinde sunt illæ necessitates, nec plus omninò quàm chimæræ, libero metuendæ arbitrio. Quare restat vt naturalis intelligatur in diuisione proposita, necessitas: per quam, vt Bernardus ait, bruta animantia sensu aguntur, feruntur impetu, rapiuntur appetitu. Sed & Caluinus si seipsum audiat, hanc cogetur necessitatem intelligere. Siquidem propositam libertatum diuisionem libenter se recipere profitetur. tantùm queritur, in ea necessitatem perperam cum coactione confundi. Si confundunt alij perperam, tu ergo Caluine distingue, dicitoque nobis in ea diuisione quam probas, cuiusmodi necessitatem intelligas. Si necessitatem

peccãdi, ipſam oportuit in ſeruitute peccati, ideoque in altero diuiſionis membro comprehenſam; ſin fatalem, nec ei quæ nulla eſt, ipſæ pecudes ſubijciuntur. Niſi ergo neſcio quam fingas inauditam neceſſitatem, cõſequi videtur vt naturalem agnoſcere debeas, à qua hominum rationalis voluntas libera ſtatuatur. Porrò licet Bernardus interdum hoc interpretari videatur eſſe liberum, quod voluntarium: tamen cùm aliunde mens eius agnoſci queat, æquum erit vt intelligamus dici ab eo voluntarium, quod ita voluntas per electionem liberam ſuſcipit, vt in poteſtate ſit omittere. Nam & hoc paſſim intelligimus voluntariè factum, quod cùm potuerit non fieri, tamen facere libuerit. Cùm autem ait Bernardus, libertatem primam quæ eſt à neceſſitate, integram in homine lapſo remanſiſſe, minimè in eo, doctrinæ illi aduerſari putandus eſt, qua liberum arbitriũ docuêre veteres attenuatum eſſe peccato & debilitatum. Integrum enim in ſua natura remanſit, hoc eſt, ſi ſpectes eam libertatis rationem quæ ſita eſt in libera electione, cùm plura proponũtur. Hæc quippe libertas vti conſpicitur in bonis deligendis, ita æquè omninò conſtat in eligendis malis. neque hic quicquã intereſt, bonáne an mala eligantur. Cæterùm attenuatum debilitatumque & ſauciũm propterea veriſſimè dicitur, quòd rectè operari & conuenientem naturæ humanæ functionem (quæ in ſancta conuerſatione conſiſtit maximè) niſi cæleſtis medici gratia percuratum, exercere non poſſit. Cecidit enim (ait Bernardus) ſola voluntate homo in foueam peccati, ſed non ex voluntate ſuppetit ei etiam poſſe reſurgere, cùm iam etſi velit, non poſſit non peccare. Quid ergo? periit liberum arbitrium, quoniam nõ poteſt non peccare? nequaquam, ait, ſed perdidit liberum cõſilium, per quod priùs habebat poſſe non peccare. Manet ergo, inquit, liberum arbitrium poſt peccatum; etſi miſerum,

Serm. 81. ſuper Cantica, & alibi.

ſerum, tamen integrum: & quod ſe per ſeſe homo non ſufficit à peccato excutere ſine miſeria, non liberi arbitrij ſignat deſtructionem, ſed duarum reliquarum libertatum priuationem. Hactenus Bernardus. qui quod de conſilij dicit libertate, ſumpſit (opinor) ex eo capite Eccleſiaſtici, in quo ſcriptum eſt: Factum à Deo hominem, relictum eſſe in manu conſilij ſui.

CAPVT X.

Vtrum per lapſum id homo perdiderit, quòd initio relictus fuiſſe dicitur in manu conſilij ſui.

QVEM locum ediſſerens auctor librorum Hypognoſticon, qui inter Auguſtini monumenta numerantur, ſic explanat, vt gratiam ſignificari putet primæ integritatis atque ſanitatis: qua præditus homo, facillimè quæcunque bona vellet, poſſet operari, vt, inquit, liberũ arbitrium cum poſſibilitatis bono, quo valeret implere quod voluiſſet, factum intelligas. Audi quid dicat Scriptura ſancta, in Eccleſiaſtico: Deus ab initio fecit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui: adiecit mandata & præcepta: Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, & fidem facere beneplacitam in perpetuum. Appoſui tibi ignẽ & aquam: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem eſt vita & mors, bonum & malum: & quod voluerit, dabitur illi. Quid eſt autem, Et reliquit illum in manu conſilij ſui? niſi, dimiſit eum in poſſibilitate liberi arbitrij ſui? In manu enim, poſſibilitas liberi arbitrij intelligitur. Ipſa eſt prima gratia, qua primus homo ſtare potuiſſet, ſi ſeruare mandata Domini voluiſſet. Hac ergo, inquit, per inobedientiam deſolatus homo, iudicio iuſto factus eſt ſerpenti, id eſt, diabolo, cui maluit obedire quàm Deo, captiuus. & ideo ſcriptum eſt: A quo enim quis ſuperatus, huic & ſeruus addictus eſt. quod confirmat Apoſtolus iam baptizatis, dicens:

Lib. 3. Hypog.

Eccleſiaſt. 15.

Cùm essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ: videlicet alieni eratis à iustitia. Per se ergo homo lapsum facere potuit, quia voluit: sed non sicut per se lapsus est, continuò à lapsu per se, id est, per propriam voluntatem consurgere valuit, nisi manu Dei misericordissima, quando eius placuit pietati, fuisset erectus. propter quod scriptum est: Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit elisos. Hæc ille. In manu consilij igitur, id est (hoc quidem interprete) in magnis viribus magnaque sanitate liberi arbitrij, ab initio homo relictus, iam id perdidit, veneno peccati factus infirmus, nec relinquendus in posterum in manu consilij sui, nisi à sua fuerit infirmitate liberatus. Quid enim in manu consilij relinquas eum, quem nisi gratiæ manus indesinenter fulciat atque sustẽtet, labi necesse sit? Veruntamen ipse Augustinus Ecclesiastici locum ad hominem quoq. lapsum referre non dubitauit cap. 2. & 16. lib. de gratia & libero arbitrio: commemoratis quippe verbis quæ suprà recitauimus, Ecce, inquit, apertissimè videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. Quæ quidem eius interpretatio, planè ab ipso contextu requiri non iniuria cuipiam videbitur, vbi legi debere constat, non, Apposui tibi, tanquam Domini sit ad primum parentem nostrum introducta sermocinatio: sed, Apposuit tibi; vt ad lectorem ipsum, & omninò nostrûm quemlibet, Sapientis adhortatio dirigatur. Nec verò improbabile est hoc ipsum, auctorem libri Ecclesiastici ex Deuteronomij cap. trigesimo desumpsisse, vbi scriptum est ad similem omninò modum: Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum: & è contrariò, mortem & malum. Et rursum: Testes inuoco hodie cælum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam. Quomodo & Iosue vltimo legitur dictum populo,

Optio

Optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui seruire potissimũ debeatis. Quibus sanè verbis omnibus illa est comprehensa libertas naturalis, quę definita est ab Origene 3. Periarchon, & aliis probatissimis auctoribus, facultas eligẽdi quodlibet è pluribus. Quocirca & illud Ecclesiastici, de relicto homine in sui consilij manu, rectissimè interpretabimur, etiam ad hominem lapsum pertinere. Relictus enim & ipse est in manu seu potestate consilij sui: qui nimirum posset inito secum consilio, pluribus propositis, quod vellet eligere, ac respuere quod liberet. Non, quòd gratiæ Dei gubernatione destitutus, ad ea quæ salutaria sunt amplectenda, sibi sufficeret; sed quòd non ad vnum aliquid, pecorũ more, esset determinatus & affixus, vsque adeo vt ea ipsa quæ gratiæ beneficio adiutus sequeretur, haud minus libera sui consilij electione susciperet, atque si ad ea præstanda, satis magnæ ex natura vires suppeterent.

CAPVT XI.

Liberam interdum voluntatem dici, quia sit à difficultatibus quæ intentionem eius remorentur, expedita.

TAMETSI autem liberum arbitrium, per communem generis humani ruinam vires amiserit, seu robur ad bene sancteque viuẽdum: non propterea tamen nullum esse censendum est, sed tanquam spoliatum ac vulneratum à latronibus, ideoque languens & infirmum & semiuiuum, sicut Euangelica parabola nobis insinuat, remansisse. Vnde ille scriptor librorum Hypognosticon: Per peccatum, inquit, liberum arbitrium hominis perdidit possibilitatis bonum, non nomen ac rationem. Et rursum, Ipsum liberum arbitrium hominibus certa esse fide credimus & prædicamus indubitanter. Sed cur dicatur liberum abitrium, paululum est, ait, differendum. Arbitrium ab arbitrando,

trando, inquit, rationali consideratione, vel discernendo quid eligat quídve recuset, nomen accepisse puto. vel ideo liberum arbitrium dictũ est, quod in sua positum sit potestate, habens agẽdi quod velit possibilitatem, quod est vitalis & rationalis animæ motus: sed huiusmodi, inquit, vt antè dixi, fuit in homine protoplasto, cùm ante peccatum maneret illæsus. Duplicem (mihi quidem) indicasse videtur libertatis rationem; alteram eius quam naturalẽ diximus, in ratione sitam vt radice atque principio, quo quid eligendum quídve respuendum sit, dijudicatur. Vnde liberum arbitrium breuissimè dicitur, facultas eligẽdi. Alteram in voluntatis ea constitutione, qua ipsa ab omni difficultate & impedimẽto libera atque expedita, facere queat nullo negotio, nulloque resistente, quod velit. Quod, sicuti verissimè ille dixit, primo homini cùm crearetur attributum, peccato periit. Illud verò alterum in natura remansit. Quo & illa Boëtij conferunt quæ libro quinto de consolatione philosophiæ scripta reliquit, prosa secunda, vbi duos illos miscet libertatis modos, propterea quòd reuera naturalis ea libertas quæ in ratione vt sui radice quadam sita est, per alteram bene disposita & affecta reddatur. Quibus, inquit, inest ratio, ipsis etiam inest volendi nolendique libertas. Hoc cùm de naturali dixisset libertate, mox declinat ad aliam quæ prioris perfectio est. Sed hanc, inquit, non in omnibus æqualem esse cõstituo. Nam supernis diuinisque substantiis, & perspicax iudicium, & incorrupta volũtas, & efficax optatorum prẽsto est potestas. Humanas verò animas liberiores quidem esse necesse est, cùm in mentis diuinę speculatione se conseruant: minus verò, cùm dilabuntur ad corpora, minusque etiam cum humanis artubus colligantur. Extrema verò est seruitus, cum vitiis deditæ, rationis propriæ possessione cecidérint. Sic ille, hanc etiam gratiæ sanantis atque liberãtis

cum

cum libertate naturali concordiæ rationem insinuans, qua fit vt quod per insitam rationem naturaliter est liberum, per vitia quidem tanquam compeditum vinctumque reddatur ad bonum, per gratiam verò liberetur, vt etiam quæ sunt virtutis, expeditè operetur: Itaque manens, inquit Prosper, liberum arbitrium, quod vtique cum ipso homine Deus condidit, à vanitatibus & cupiditatibus suis, in quas neglecta Dei lege defluxit; non à seipso, sed à Creatore mutatur. Vt quicquid in eo in melius reficitur, nec sine illo fit, quod sanatur, nec nisi ab illo fit, qui medetur. cuius sumus noua creatura, nouumque figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Et alio loco: Sic rumpit Deus, inquit, vincula captiui, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vulnera sauciati, vt quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Ac postea, nec quia spiritu Dei agitur homo, ideo se putet liberum arbitrium non habere: quod nec tunc perdidit quidem, quando diabolo voluntate se dedit: à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est, inquit, per vulnerantem, nõ tollitur per medentem. vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura periit, non restituitur nisi ab auctore naturæ. Hæc Prosper.

Lib. 1. de vocatione gentiũ, cap. 8.

CAPVT XII.

Peccandi necessitatẽ eam quam nõ natura, sed naturæ vitium aliquotenus facit, cum libertate naturali pulchrè consistere.

SED sicuti gratiam qua liberamur, cum libertate naturali pulchrè cohærere consistereque suprà docuimus, quantum instituti ratio postulabat: ita modò peccandi quãdam necessitatem, nihil eidem aduersari (quod breuiter duntaxat attigimus) fusiùs paulo doceamus. Quod igitur peccandi necessitatem (qualem nimirum diuinæ Patrumque sanctorum literæ nobis expresse-

expresserunt) ad peccati seruitutem pertinere monstrauimus, non id verendum (quod insulsè Caluinus vitari non posse putauit) ne hanc naturalem nobis eripiat libertatem, quæ esse dicitur à necessitate. Est enim libertas hæc, quemadmodum antea significauimus, à necessitate naturæ: qualem animantia bruta patiũtur. quæ tametsi ad pastum, suaque naturæ conuenientes operationes, neque coacta impellũtur, neque absoluta necessitate rapiuntur: tamen naturæ suæ quodam ferũtur motu, ad vnum quiddã affixo determinatoque. Ab huiusmodi ergo necessitate, cui actiones vitæ omnes, natura ipsa reddat obnoxias, liberũ est hominum genus, propter singularem excellentiam rationis: quæ dum in varias sese partes considerãdo circumfert, voluntatẽ huc atque illuc, libero mouet imperio. Neque enim fieri potest, vt nõ cum ratione liberum cohæreat arbitrium, per quod nostrarum actionum domini siue (vt D. Basilius Cyrillusque loquuntur) nostri iuris sumus: propter quod anima nostra libera est, inquit D. Ambrosius, & diffusis cogitationibus atque consiliis, huc illuc vagatur, & considerando spectat omnia. Alio quoque in loco: Non enim seruili, inquit, ad obediendum constringimur necessitate; sed voluntate arbitra, siue ad virtutem propendemus, siue ad culpam inclinamus: & ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat, rationẽ secuta. Et rursum: Qui, inquit, voluntatis suæ arbiter est, iudex consilij, qui coërcet corporeæ appetẽtiam passionis, qui ea quæ agit, bene agit, habens suorum actuum potestatem, is profectò liber est. Tametsi negandum non sit, & ipsam humanam voluntatem in quibusdam motibus suis, bona quadam naturæ constrictione sic teneri, vt ad vnum quippiam delata reflecti reuocarique nõ possit. velut in eo quòd beatam vitam appetit, miseram verò refugit atque reformidat. Hunc enim & inter varia

Lib. 2. Instit. cap. 3. paragr. 5.

Lib. de vera virginitate. Vide Gregor. Nazianzenum lib. de lib. arbit.

Lib. 1. de Iacob & de vita beata, cap. 1.

Lib. post. de Iacob & vita beata.

vitia,

vitia, quibus deprauata iacebat natura mortalium, vsque adeò sibi insitum retinuit beatitudinis appetitum, vt non modò misera nolit esse, sed nec prorsus velle possit. Quo in genere motuum, quidam arbitrij libertatem versari voluerunt. Quod iis sanè per errorem excidit, vt liberum arbitrium nominari censerent ex ea libertate quæ est à coactione. Quod si recipiendum est, iam & brutæ animantes libero donādæ erunt arbitrio: quòd spontaneos sæpè minimeque coactos habent motus. Non ergo vbicunque volūtas est, in eo liberam esse voluntatem necesse est; nec quicquid volumus, id liberè velle dicendi sumus: vereque ex aliqua parte dixit Pelagius, voluntatis arbitrio ac deliberatione priuari, quicquid naturali necessitate constringitur. Quamuis enim hoc propter quandam sermonis generalitatem dicat Augustinus nonnullā habere quęstionem, verum tamen est, cum eôdem illa referuntur, vt intelligatur in eo motu non esse libertatem, in quo optima naturæ constrictione teneamur. In iis autem motibus atque actionibus exercendis liberi sumus, quæ à voluntate sic proficiscuntur, vt ab eadem possint non produci, aliud quiddam proponente rationis iudicio. Quæ quidem in eligendo agendoque libertas, vti in illis est qui ita sunt boni vt prauè nihil agere queant (est enim ipsius Dei in efficiendis moderādisque rebus summa libertas. Est & in Angelis permagna, quorum sic est tamen in iustitia fixa & constabilita voluntas, vt nisi quod rectum sit, nihil expetere possint) ita omninò & in iis esse potest, quorum est in malis tam deplorata permansio, vt ad iustitiæ sanitatem nequeant reuocari. Vt enim Angeli sancti necessario quidem boni amore tenentur, sed in variis tamen beatæ illius vitæ officiis & operibus liberam habent electionem: cùm aut his opitulantur, præ illis: aut hoc nō illo modo, istoque & tempore & loco non alio,

Lib. de natura et gratia, c. 46.

Alfonsus de Castro, lib 7. contra hæreticos tit. de gratia.

alio, subueniunt: aut cùm ex innumeris diuinarum laudum modis, hûc præ illo, sicuti volunt, amplectuntur: sic dæmones summo quidem amore mali obfirmatam in vitiis gerunt voluntatem, sed cùm plura variaque proponuntur mala, ex his vnum aliquod libera possunt electione suscipere. Non enim necessario Satan Prophetam Iob percussit vlcere pessimo: non illum armentis, non liberis, aliqua constrictus necessitate spoliauit. Itaque & si per inobedientiam primam ita peccati vinculis implicata cupiditatisque dominatu oppressa sit natura humana, vt crimen vitare suapte virtute non possit, nullum tamẽ sic committit, vt non id vitare potuerit. An non potuêre Romani quos colebant Deos non colere; quos non rarò mutarunt? An vlla cum gente sic bella gesserunt, sic vllos populos atriuerunt, vt sibi non possent à gladiis, si vellent temperare? Peccandi quidem necessitate vinctus est, qui infidelis permanet: At non cædes, non sacrilegia, non stupra, aut vllum singulare peccatum, aliqua ductus necessitate designat: Non potest, inquam, ingenito solius naturę vigore peccati euadere seruitutem, sed mutare illam potest: vt qui veneri turpiter antea palamq. seruiebat, iam id nolit, studioseque flagitia manifesta declinet, quòd amet vir bonus haberi: vt alius gulam ingluuiemq. reprimat, quòd auaritiæ potius obsecundet: alius iram ad tẽpus cohibeat, vt exquisitis posteà suppliciis odium conceptum exsatiet. Nam gentiles (inquit Augustinus) cùm in agone decertant, ab omnibus continent. Hæc enim cupiditas vana ac per hoc praua, vincit in eis & frænat alias prauas cupiditates, propter quod dicti sunt continẽtes. Atque idem aliàs. Veteres, inquit, primi Romani, quamuis vt alię gentes, excepta vna populi Hebræorum, deos falsos colerent, & non Deo victimas, sed dæmoniis immolarẽt: tamen laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriã ingentem, diuitias

Lib. 4. contra Iulianum, c. 3. & lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 16.

Lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 12.

diuitias honestas volebant; hanc ardentissimè dilexerunt; propter hanc viuere voluerunt; pro hac & mori non dubitauerunt; cæteras cupiditates, huius vnius ingenti cupiditate, presserunt. Neque enim vnius anima (vt ait D. Chrysostomus) multis sufficere potest cupiditatibus: sed ab alia, alia opprimitur, & diuisa fit imbecillior, cùm alia dominetur, & totum ad se animum trahat. Sic Chrysostomus. Vim proinde cupiditatis & impetũ nec improbus ad hoc aut illud perpetrandum necessariò sequitur: cùm ipsa sæpenumero cupiditas, aut ab alia cupiditate, aut ab ipso certè humano metu, superetur; multiplexque consideratio à conceptis animo sceleribus humanam crebrò voluntatem abducat. Sed etsi erit aliquando vis cupiditatis tanta, vt neque coërceatur metu, neque ab alia vehementiore prematur cupiditate, quin possessam voluntatem in scelus abripiat: tamen quod vitari humana virtute non potest, diuina auxiliante poterit: qua fit vt in Dei præceptis ambulemus, & quod bonum est, etiam liberè faciamus; hoc est, secundùm modum & naturâm liberæ quæ nobis insita est facultatis: quam Deus non destruit in ea operando; sed sanat tanquam si faciat medicus vt videat qui obiecto humoris impedimento nihil videbat priùs. non enim visum reddit; sed quod visionem impediebat, abstergit. Ad similẽ prorsus modum, absterſa vitiosa cupiditate, quæ liberam suapte natura premebat voluntatem, cælestis ille medicus efficit, vt quæ diuina lege præcipiuntur, secundùm insitum nobis à natura libertatis modum, exequamur. Id quod esse hîc satis arbitramur ad libertatis naturalis tuendam rationem: si videlicet sic malum quodpiã fiat infirmitate aut malitia humana, vt liberè possit id non committi, gratia opitulãte diuina. quemadmodum sic fit quodcunque bonum auxiliãte Deo, vt id possit non fieri libero languente arbitrio. Neque

Homil. 1. in cap. 1. Ioannis.

enim sic est in literis sacris hæc peccati seruitus aut necessitas constituta, vt simpliciter peccatum vitari non possit: sed vt peccati vinculis liber esse, & cupiditatem vera virtute vincere nemo queat, nisi fuerit mediatoris ope liberatus. Verissimè sanè D. Hieronymus ait, Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia necessitate trahimur: alioqui vbi necessitas, nec corona est. Hoc enim (inquit Augustinus) quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam? sed in rectè faciendo ideo nullum est vinculum necessitatis, quia libertas est charitatis. Quod autem ex vitiis naturæ, non autem ex conditione naturæ, sit quædam peccandi necessitas, audiat homo, atque vt eadem necessitas non sit, discat Deo dicere, De necessitatibus meis erue me: quia & in eiusmodi oratione certamen est aduersus tentatorem, de ipsa contra nos necessitate pugnantem. Ac per hoc, inquit, opitulante gratia per Iesum Christum, & mala necessitas remouebitur, & plena libertas tribuetur. Quis igitur peccat, ait, in eo quod caueri non potest? peccatur autem; ergo caueri potest; sed opitulante illo cui dicitur, Ne nos inducas in tentationem. Quanquam & illud pertinet ad cauendum peccatum, si veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra. Duobus enim modis etiam in corpore cauetur morbi malum: & vt non accidat, &, si acciderit, citò sanetur. vt non accidat, cauemus dicendo: Ne nos inducas in tentationem. vt citò sanetur, cauemus cùm dicimus, Dimitte nobis debita nostra. Siue ergo immineat, siue insit, caueri tamen potest. Dicit etiam Augustinus in eo libro quem scripsit de perfectione iustitiæ, hominem sola volũtate sua veniisse in necessitatem eam quam sola hominis voluntas superare non possit. Et peccatum est, inquit, cùm vel non est charitas quæ esse debet, vel minor est quàm esse debet, siue hoc volun-

Lib. 2. contra Iouinianum. In epist. ad Damasum, to. 3.

Lib. de natura & grat. c. 65.

Ratiocinat. 14. & 15.

voluntate vitari possit, siue non possit. Quia si potest, præsens voluntas hoc facit: si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit: & tamen vitari potest, non quando voluntas superba laudatur, sed quando humilis adiuuatur. Sic ille. Necessitates ergo distinguendæ sunt. Alia est enim naturę necessitas, quam facit Deus: alia cupiditatis, quam malè suadendo sibilus antiqui serpentis induxit. Illa in quibus est operationibus & motibus, in ijsdem liberum voluntatis motum esse non sinit. Hæc etiam vbi trahit atque impellit, tamen libertatem voluntatis naturalem non excludit. Cupiditates enim nostræ, quando validę sunt, & quando iis seruimus, necessitates vocantur. ac tum necessitates istæ (vt Augustinus ait) finiuntur, quando vincuntur illæ cupiditates. Quod igitur cupiditate fit, id libero arbitrio fieri quis neget? Cur autem libero fit arbitrio, nisi quia certo iudicio rationis possit idem non fieri? Si autem vt non fiat, valentior alia cupiditas in causa est, si vel cohibet metus, vel reuocat pudor, vel amici potentis flectunt preces, liberi arbitrij vsus est, in ipsa seruitute peccati. Sin amore iustitiæ cupiditati repugnatur, & infusæ charitatis robur, peruersi amoris impetus frangit, liberi arbitrij vsus est à peccati seruitute liberati. Illic igitur libera volũtate non ceditur ad perpetrandum opus, sed intus tamen adhuc cupiditatis innexa vinculis, voluntas praua tenetur: hic verò non libera modò, sed etiam liberata voluntate, & abstinetur ab opere, & euerso cupiditatis imperio, ampliùs peccato non seruitur. Illic tentationi vel interiore assensu & amore peccati succumbitur: hic verò gratia liberantis, ne in tentationem inducatur, id est, ne vel concupiscendo cedat, sed iustitiæ delectatione vincat, infirma volũtas adiuuatur. Liberum igitur arbitrium, etsi, dum adhuc in vitio captiuo motu versatur, non sit liberum, id est, nulla difficultate obnitẽte impeditum,

In Psalm. 31. & epist. 70.

seu valens expeditumque ad faciendum bonũ: tamen ad id hactenus liberum est, quia sanante & illuminãte gratia, quod ratio diuinæ legis contemplatione faciendum proposuerit, exequi liberè possit. Quod quidem lege Dei præscriptũ bonum etsi præstare ac peragere nullo modo posset; suppeterent tamen alia permulta, in quibus vel suscipiendis vel respuendis, naturę se rationalis sæpè iam nominata libertas ostenderet: tam multa videlicet ad hanc vitam temporariam siue conseruandam & producendã, siue ornãdam seculi more, pertinẽtia. ipsa quoque peccata tam varia tamque pro variis hominum affectionibus occasionibusque multiplicia, vt numero comprehendi nullo possint. Vnde
Libro 3. scripta sunt illa in libris Hypognosticon: Esse fatemur liberum arbitriũ omnibus; habens quidẽ iudiciũ rationis; nõ per quod sit idoneũ quæ ad Deũ pertinent sine Deo aut inchoare aut certè peragere; sed tantũ in operibus vitæ præsentis tam bonis quàm etiã malis. Bonis dico quæ de bono naturæ oriũtur; id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle sibi indumẽta parare, fabricare velle domũ, vxorẽ velle ducere, pecora nutrire, artes addiscere rerum variarũ, velle quicquid bonũ ad prẹsentem vitam pertinet: quæ omnia nõ sine gubernaculo diuino subsistũt; imò ex ipso & per ipsum sunt vel esse cœperũt. Malis verò dico; vt est velle idolũ colere, velle homicidium, velle adulteriũ facere, res alienas velle diripere, Deum viuentem in sæcula blasphemare. Sic ille. Vnde perspicitur quale sit illud Cassiani in Collationibus, cùm ait: Nec Deus talem fecisse credendus est hominem, qui nec velit vnquam nec possit bonum. Alioqui nec liberũ ei permisit arbitriũ, si ei tantũmodo malum & velle & posse; bonũ verò nec velle nec posse cõcessit. Quo quidẽ in loco bis omninò falli videtur. Primùm, quia liberi vsus arbitrij nõ modò inter bonum & malum,

lum, verumetiã inter duo mala consistit. vt non magis consequens sit, non esse liberum arbitrium in homine, quia bonũ facere non possit, quàm in Deo nõ esse, qui malè facere nõ potest. Deinde quis vnquam dixit Catholicus, homini non nisi malũ velle & posse, competere? prorsus & modò cùm infirmum & læsum est hominis arbitrium, potest & velle bonum & facere. Sed illo adiuuante potest, qui dicit: Sine me nihil potestis facere. &, Faciam vt in præceptis meis ambuletis. Sed contra Cassianum collatorem copiosè & eruditè disseritur à diuo Prospero Episcopo Regiensi. *Cap. 17.*

CAPVT XIII.

Quanta vis sit innatæ præsertim & inueteratæ cupiditatis ad animum infelici seruitute premendum.

HÆc eò dicta sunt, ne aut prætextu gratiæ qua liberamur defendendæ, liberum destruatur arbitrium; aut studio propugnandæ libertatis naturalis sic effluamus, vt gratiæ Dei facere videamur iniuriã, qua deimplicamẽtis necessitatũ nostrarum expediti, beata libertate donamur. Quod ille beneficium cõsecutum se esse recognouit, qui dixit: Quia respexisti humilitatem meã, saluasti de necessitatibus animã meam: nec cõclusisti me in manibus inimici. Ac reuera (quoniam huc nostra reuocari debet oratio) quis edisserat pro rei magnitudine, quantæ sint necessitates vincendarum cupiditatum, & annosæ consuetudinis malæ? vides quàm malè facias, quàm detestabiliter, quàm infeliciter; & facis tamẽ. Feciſti heri, facturus es hodie, cras quoque fiet idem. Vnde raperis? quis te captiuum tralit? nullane hæc necessitas est infelicissimæ seruitutis, quam lex membrorum imponit? Nullúmne iugum quod ille se perpeti verbis eiusmodi confessus est? *Psalm. 30.* *Ouidius.*

Odi, nec possum cupiens non esse quod odi:
Heu, quàm quod studeas ponere, ferre graue est!

Nam desunt vires ad me mihi iusq; regendum,
Auferor vt rapida concita puppis aqua.

Est etiam interdum vehemens adeò semel incitatæ & ardentis cupiditatis imperium, vt corporis salus (cuius nec inter deprauatissimos mores præcipua cura deponitur) præsentissimis periculis exponatur. Vnde non alienum videtur ex D. Ambrosio repetere, quēadmodum Theotinus quidam cùm graui oculorum incommodo laboraret, & amaret vxorē; interdicta sibi à medico facultate coëundi, cupiditatis impatiēs, atq. impetu libidinis raptus, sese moderari ac resistere nequiuerit. Sciens enim prudēsque quòd esset oculos amissurus, priusquā misceretur vxori, in ipso ęstu feruentis cupiditatis & consuetudinis apparatu, Vale, inquit, amicum lumen. Hæc nimirum vis est flagrantis cupiditatis, ad animū, quocunque velit, reclamāte quoque ratione, pertrahendum. Hic meridianus (opinor) ille dæmon, qui clara etiā & illustri cognitionis luce, æstu tentationis potenter incurrens, multos subuertit. Sic turpiter pernicioseque seruit animus libidini, vt non modò æterna quæ non videntur, sed nec ista quæ sentiuntur vitæ præsentis incommoda, proinde fugiātur. Imò verò & euentura præuidentur, & à sciētibus prudentibusque accersuntur, atque vt vitiis dominātibus pareatur, tanti frequenter emitur, pœnitere. Ingentes, inquit, parturit ira minas. At caue saltem, quæ cōminata sis expleātur. Imò & hic irę seruiendum est, etiāsi consequatur pœnitudo. Quo feret ira, sequar, ait, facti fortasse pigebit. Dicat & D. Cyprianus quanta sit vis prementis & malè blandientis cupiditatis: de se ipse confiteatur, quid aliquādo senserit, quarumque se necessitatum catenis animaduerterit esse compeditum. Ego, inquit, cùm in tenebris atque in nocte cœca iacerem, cumque in salo iactantis seculi, nutabundus ac dubius, vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius,

In Luc. lib. 4.

Ouidius epist. Medeæ ad Iasonem.

Lib. 2 epist. 2.

nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc morbus opinabar, quod in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, vt quis renasci denuò posset, vtque in nouam vitã lauacro aquæ salutaris animatus, quod prùs fuerat exponeret; corporis licet manẽte compage, hominem mente ac animo mutaret. Quin impossibilis, aiebam, tanta conuersio est, vt repentè ac perniciter exuatur quod vel genuinũ situ materiæ naturalis obduruit, vel vsurpatum diu senio vetustatis inoleuit. Alta hæc & profunda radice penitus sederunt. Quando parsimoniam discit, qui epularibus conuiuiis & largis dapibus assueuit? & qui pretiosa veste conspicuus, in auro atque in purpura fulsit, ad plebeium se & simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus & honoribus, esse priuatus & inglorius non potest. hic stipatus clientum cuneis, & frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse cùm solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, vt solebat, violentia inuitet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. hæc egomet sæpè mecum. Nam vt ipse quamplurimis vitæ prioris horroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhærentibus obsecundãs eram; & desperatione meliorum, malis meis velut iam propriis ac vernaculis affauebã. Hæc de seipso Cyprianus. Et reuera difficile est, imò verò, si corruptæ naturæ vires spectaueris, impossibile, quod natus sis, & longa iam consuetudine firmaueris, id esse desinere, semelque validè impressa, reuocare vestigia. Veriſſimeque D. Ambrosius dixit, Homines mundi cupiditate possessos, emergẽdi non habere facultatem. Ac rursum, Cùm semel anima fuerit in cupiditates demersa terrenas, difficilè in altũ potest, vnde descẽdit, sine Dei fauore reuolare. Actuum enim suorum vincta laqueis, & deliciarũ secularium illecebris

In Lucam ad illud: Beati pauperes spiritu. Sub finẽ lib. 4. in Lucam.

obnoxia, iam tenetur. Hoc ipsum & Propheta dixit:
Hierem. 13. Si potest, inquit, Æthiops mutare pellem suã, aut pardus varietates suas, sic vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum. Sapiens ipse quoque cùm erga impios diuinæ benignitatis ostenderet patientiam, Da-
Sapient. c. 12. bas, inquit, locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum. Vnde & illud esse arbitror, quod scriptum in Euangelio est, Facilius esse camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum cælorum. Amor enim mundi, vt tenacissimis vinculis animum detinet in viæ veteris errore; ita repugnat atque obluctatur, quoad potest, contraria præcipienti ac suadenti Deo. Quónam enim modo non inhæreat instar visci tenacis, aut magis expelli quàm natura
Psalm. 57. queat quod ab ipso ortu insit? Alienati sunt, inquit, peccatores à vulua, errauerunt ab vtero; locuti sunt falsa. Quánam ratione suis expediantur vinculis, qui seruitutem propriam sic ament, vt verbum salutis, quo liberari possent, tanquam occlusis auribus non admittant? Furor, inquit, illis in similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obthurãtis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapiẽter. Aspidem enim ferunt, ne incantatoris carmine educatur è latebris, alteram quidem aurem premere in terram, cauda verò alteram oppilare. Denique prudẽtia carnis (quemadmodum ait Apostolus) semper est inimica Deo; neque illi subiecta esse aliquo pacto potest. Cuius tamen voluntati natura omnis promptissimè cedit, suique conditoris mox agnoscit imperium. Itaque neque lex, quamlibet sancta & iusta ac bona, neque vlla doctrina, quantumuis clara & illustris, idoneisque ad persuadendum verbis proposita, satis esse cuiquam potest ad animum cupiditatis

seruitute

seruitute liberandum. Multoque magis id se effectu-
ram Philosophia frustra profitetur, vt nec fibræ qui- *Cicero in fine lib. 3. Tuscul.*
dem supersint stirpium malarum, id est, ægritudinum
animi seu vitiosarum cupiditatum. Sed quod erat
legi impossibile, inquit Apostolus, quæ infirmabatur
per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudi-
nem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum
in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui
non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm
spiritum. Hic est qui educit vinctos in fortitudine,
similiter & eos qui exasperant, qui habitant in sepul-
chris: qui conterit portas æreas & vectes ferreos con- *Psalm. 106.*
fringit. Hic solus est, qui grauatam animam iugo pec-
cati, liberare de suis necessitatibus potest. quam his
solutã illud sequitur, vt nec inimici manibus (quem-
admodum in Psalmo scriptum est) concludatur. Om- *Psalm. 3.*
nes enim morientes si bene morimur, ex eius elabi-
mur manibus. Qui verò in suis iniquitatibus malè
moriuntur, eius concluſi manibus vnà cum eo in fine
damnantur. Cuius sub tyrannide pars agitur alia mi-
serandæ seruitutis.

LIBRI PRIMI FINIS.

D 5 DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER SECVNDVS.

PROOEMIVM.

EST inter cætera humanæ conditionis mala etiam hoc ludibrium, vt ad nomina expaueſcat, res ipſas amet ac ſequatur. Quod ne pluribus proſequamur exemplis, vtemur eo quod noſtri inſtituti propriũ eſt. Diaboli nomen quis non execratur? quis interrogatus, dicat ei ſe velle ſeruire? captiuitatis eius vincula & tetros carceres quis non reformidet? Nec pauci tamẽ ſunt, qui hæc nomina cùm fugiant atque oderint, rebus implicati vltrò teneantur. Hoc eo fit, quòd in re ipſa quanta pernities inſit, quantumque horrendæ infelicitatis, non penitus introſpiciant. Quod vt facere poſſint, hoc ſecundo libello adiumentum aliquod doctrinę ſalutaris conferre propoſitum eſt. Pręſertim cùm hoc iam explicandæ materiæ, quam ingreſſi ſumus, luculentior ac diſtinctior quidam ordo poſcere videatur.

CAPVT I.

Quanam ratione acciderit, vt homo incurreret ſub diaboli tyrannide ſeruitutem.

QVONIAM igitur diabolo contra Domini præceptum ſuggerenti, ceſſit homo ad peccatum perpetrandum, cùm eſſet ſapientiſſimo fortiſſimoque facilimũ repugnare: idcirco incurrit hanc quoque ſuo merito ſeruitutem, vt ab eo qui vicerat,

cerat, captiuus teneretur ac possideretur: eundemque vt naturæ gradu potiorem habebat, ita principem habere, imò tyrannum sæuissimum pati cogeretur: qui perditus, quos posset perderet, atque in suppliciis se gauderet habere consortē. Ex quo illa sunt apud Isaiā: Quia hæc dicit Dominus Deus; In Ægyptum descendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi: & Assur absque vlla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mihi est? hæc dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis, dominatores eius iniquè agūr, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum blasphematur. Quis enim Assur ille est, nisi diabolus seculi princeps? qui primus apostasiam molitus, & contumaci superbia aduersus proprium elatus cōditorem, homines pati non potuit beatam in Paradiso vitam agere, colereque tranquillissimis animis iustitiam, & officia sequi atque oblectamenta virtutum. Itaque inuidiæ morbo concepto, dolis hominem aggressus, qua se ambitione sciebat corruisse, eâdem instillata subuertit: subuersum autem addictumque sibi, per contumeliam & impotentem superbiam, toto in genere velut calcibus protriuit. Non enim hominis ex ambitione profecta præuaricatio, institutum semel opere creationis ordinem (quo superiorem esse diximus naturam angelicam) potuit perturbare: meritoque iam prostratus homuncio, grauem adeò patitur illius dominationem, cui, relicto vero Domino, sponte se vendidit. Etenim seruitus hæc nō institutio, sed iudicium est Dei: quo fraus versipellis inimici facta est homini malè credulo, iustissima pœna peccati. Et gratis quidem abactum in seruitutē est genus humanum, id est, immeritò, & sine causa, ex parte tyrāni sæuiētis. Quid enim in diabolū homo peccauerat, vt ab illo indignis adeò modis pessundaretur? aut quanam ille affectus fuisset iniuria, si is quem ceperat, ei negaretur? vnde Isaiæ 52.

per

Sent. 229. per mediatorem ereptum est diabolo, inquit Prosper, iniquitate sua victo, non quod habebat proprium, sed quod rapuerat alienum: atque auferēdo quę de magna eius domo perierant, non furtum Christus fecit, sed furtū recepit. Diuus etiam Irenæus libro quinto, Captiuus, inquit, ductus est iustè qui hominem iniustè captiuum duxerat. At hominis ex parte, posteaquam diabolo consensisset, nō defuit quamobrem hanc tam diram vilemque iure pateretur seruitutem. Quam ob

Lib. 3. de lib. arb. cap. 10. causam dixisse opinor Augustinum, & illud appēsum fuisse æquitatis examine, vt nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi malè suadēdo subiecerat. Iniquum enim erat, inquit, vt ei quem ceperat, non dominaretur. Nimirum quia meritis eius malis, quibus Deo sese subtraxerat, cōgrua sub iusto iudice minimè redderetur pœna, nisi diabolo, cui consenserat,

Serm. 21. in Psalm. 118. ad versic. Principes persecuti sunt me gratis. traderetur. Idcirco & beatus Ambrosius de diabolo & angelis eius verba faciens, Isti, inquit, principes interdum gratis persequūtur; interdum non gratis. Gratis persequuntur apud quem nihil suum inueniunt, & eum subiugare contendunt. Non gratis persequuntur eum qui se eorum dederit potestati, & in possessionem seculi totus intrauerit. In suos enim iure sibi dominatum vendicant, atque ab his mercedē iniquitatis efflagitant. Sic Ambrosius in Psalm. 118. Quadam itaque iustitia Dei in potestatem diaboli traditum est genus humanum, peccato primi hominis in omnes nascentes originaliter transeunte, parentumque primorum debito vniuersos obligante posteros.

CAPVT II.

Quales in homines diabolus suæ dominationis potestatem exerceat.

QVÆ quidem traditio in libro Geneseos significata esse videtur: vbi cùm serpenti dictum esset, Terram māducabis, homini dictum est, Terra es, & in terram

terram ibis. Nam quod dicitur, Terra es, totum hominem ostēdit in deterius commutatum esse. Quemadmodum & illud alio loco scriptum: Non permanebit spiritus meus in hominibus in æternum, quoniam caro sunt. Hoc enim illud est, ex quo dediti vitiis homines ac spretis fastiditisque cælestibus bonis, terrena sapientes, carnales appellari consueuerunt. Tales igitur homines, id est, terreni ex prima natiuitate, atque ad hæc caduca fluxaque incuruati, nondum regeneratione cælestes effecti, terræ quoque nomine significantur. Velut cùm dicitur Apostolis: Vos estis sal terræ. & apud Hieremiam Prophetam: Omnes qui te derelinquunt, confundentur; recedentes à te, in terra scribentur: quoniam dereliquerūt venam aquarum viuētium. Quid enim est, In terra scribentur; nisi, numerabūtur inter homines terrenos ac mortuos spiritu, à cælestiq. vita prorsus alienos? quales, opinor, significabat Dominus, accusatores adulteræ cùm digito scribebat in terra. In his igitur pabulum inuenit diabolus, quo sese oblectet. qui quoniam terrena vitiorum immunditie pascitur, gaudetque mortales in ea volutari, Spiritus immundus appellatur. valde vt metuendum esse appareat quod dicitur serpenti, Terram māducabis omnibus diebus vitæ tuæ: cùm his verbis, homines terrenis voluptatibus inhiantes, ideoque terræ aptissimè comparati, feræ illi atque immani belluæ traditi significentur. De qua etiam scriptum est in libro Iob sub nomine Behemot, quòd fœnū vt bos comedet: nimirum, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni: exaruit fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. Iste est Behemot de quo dicitur apertiùs in eadem Prophetia: Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret. Omne sublime videt: ipse est rex super omnes filios superbiæ. De hoc ipso & illud scriptum

Cyprian. serm. de oratione Dominica.

Hierem. 17.

Ioan. 8.

Hieron. lib. 2. contra Pelag.

Prosper lib. de promiss. & praedict. cap. 3.

Iob 40.

Isaiæ 40.

Iob 41.

scriptum esse arbitror, sub typo Regis Chaldæorum:
Abac. 1. Horribilis & terribilis est, leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis. Omnes ad prædam veniunt, facies eorum ventus vrens,& congregabit quasi arenam captiuitatem,& ipse de Regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. Et quibusdam interpositis; Domine, in iudicium posuisti eum, & fortem vt corriperes, fundasti eũ: & facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxitque illud in sagena sua, & congregauit in rete suum. super hoc lætabitur & exultabit: propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc ergo expãdit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat.

CAPVT III.

Quanta quamq; latè patens sub diabolo seruitus peccatorum.

NVNC mihi ex his seruitutis captiuitatisque huius magnitudinem considera. Quid durius quàm ei seruire,qui incredibili feritate deuoret sibi seruientes, nec cædis vllum faciat finem? Quid infelicius quàm ab illo tali teneri captiuum,cùm præsertim nulla te ratione ex eius potẽtissimis manibus extorquere queas? Quid funestius quàm ab illo tam tetro principe pro eius sæuissima libidine regi, & huc atque illuc per varios cupiditatum æstus,ad ipsamque postremò sempiternam mortem rapi? Ipse enim est qui operatur & efficax est, suamque omnẽ energiam explicat in filiis diffidentiæ. Ipse in eis irarum stimulis excitatis, indiuiduos amicorum scindit affectus: ipse libidinũ flammis accensis, in flagitia fœda præcipitat: ipse adolet auaritiæ cupiditates, vt quo plus rapuerint, requirant amplius: Ipse suggerit & ministrat fomenta luxuriæ: ipse cruentas in cædes odia exasperat, & immodicæ

studia

ſtudia ambitionis inflammat. Quid autem non ab illis extorqueat, qui aut homines mortuos, aut cæli ſidera pro diis colant; aut fœdis animalculis, ſerpentibus, talpis, veſpertilionibus, aut humanis morbis, vel vitiis, aut lignis denique & lapidibus, diuinam ineſſe credant maieſtatem? ideoque hoc inprimis ſtudioſiſſimeque ſemper agit, vt excludat fidei lucem, & tanquam errorum obiecta mole, ſalutis aditum intercludat. Quod vbi perfecit, non magnum eſt ſi in libidinum infandarum gurgitem demergat: ſi ſuperſtitionum malis artibus illaqueet: ſi ſuperbiæ elatione præcipitet: ſi inuidiæ exagitet ſtimulis: ſi conculcet per auaritiam, ſi conſumat per ingluuiem, ſi frangat per impatientiam, ſi deijciat per deſperationem, ſi deniq. tanquam immiſſa cohorte omnium vitiorum, peſſundet ac perdat genus humanum. his regnum eius munitur vitiis, ambitur flagitiis: turres eius, ſunt crimina: ſunt arma quarumcunque molimina turpitudinum. huius Regis telonarij, ſunt pauperũ oppreſſores: Tribuni, ſeductores: Præfecti, iudiciorum atque æquitatis peruerſores. In his regnat, quos inquinat: atque in his quos polluit, dominatur: totaque poteſtatis eius virtus, in mortem damnationemque eorum qui ſub eo principe militant, elaborat. At non illi, inquis, defuere fortes, non temperantes, non contemptores opum & pompæ ſecularis. Sic nimirum verſutiſſimus fallit falſa virtutis imagine: & tanquam libertatis concedit aliquid, vt grauioris vincula ſeruitutis inijciat. Catonem videlicet habuit grauem & conſtantem, vt ſui faceret peremptorem. contemptores opum philoſophos, vt vanos redderet ac ſuperbos. Catilinam algoris, vigiliarum, & inediæ ſuprà quàm cuiquã credibile eſt, patiẽtem: vt eum faceret patriæ parricidam. Quid tãta Lucretiæ cura caſtitatis profuit, niſi vt dum tueretur caſtitatẽ, exueret humanitatem? ſeipſam enim aut ſtupri

impa-

Ouid. in Fastis. impatiēs interfecit; aut, sicuti dictum est à Poëta, Succubuit famę, victa puella metu. Quid Cęsari industria singularis & admirabilis illa (quēadmodum ab Oratore laudata est) misericordia contulit, nisi vt dominandi libidinem, qua atrociſſimè corda mortalium

Iustin. lib. 20. vastantur, accēderet? Laudabat quotidie virtutem Pythagoras, & vitia luxuriæ contemnebat, casusque ciuitatum hac peste perditarū, enumerabat. cumque tanquam virtutum genitricem, frugalitatem omnibus ingereret; consecutus assiduitate disputationum erat, vt matronæ auratas vestes cæteraque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxurię, deponerent. Sed si quæris, cui tanta seruiret cura virtutis, Deo an diabolo; id ex eo intelliges, quòd omnia illa quæ dicta sunt instrumenta luxuriæ, delata in Iunonis ædem, ipsi deæ cōsecrari iuberet. Ipseque postremò Pythagoras hunc de admiratione sui fructum reportauit, vt ex eius demortui domo, templum facerent, ipsumque pro Deo colerent. Denique aliquos eorum, inquit Augustinus, per quos amplius decipere affectat, sinit habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudātur per quasq. gentes, præcipueque in gente Romana, qui præclarè glorioſiſſimeque vixerunt. At temporaria saltem felicitate (dixerit quispiam) cultores beabat suos. Primùm se ille dare mentiebatur quod in potestate non habebat; vt ea falsa pollicitatione quamplurimos comprehenderet. Deinde si quid Deo sinente largiebatur, esca erat in hamo posita, vt totum hominem commodiùs prędaretur. Dabat aliquid; sed vsurariorum more, quo plus reciperet. Dabat enim pecuniam, sed vt raperet animam: præmia ostentabat quibus non ad virtutem excitaret, sed ad vitia prouocaret. Insidiosis subinde officiis cōsulere visus, ne hostis reipublicæ noxius putaretur, sed potiùs tanquam Deus quispiam crederetur esse placandus. Quid? quòd falsis etiam miraculis visisque

visisque prodigiosis sacrificia sibi cõciliauit? Obscena spectacula, ludosque theatrales excitauit? & inter honores interim suos perpetuam gerens nocendi voluntatem. Nec enim si placetur, nec si rogetur, desinit nocere velle. Id, inquit Augustinus, maleuolentiæ eius proprium est. Sed angustum illius ac ratum eiusmodi censes imperium fuisse? Imò verò hoc per omnes gentes nationesque porrexerat; omnem conditionem & sexum, omnemque ætatem comprehenderat. trahebat & infantes ad mortem, quorũ nec vnius diei vita erat super terram. ambulare per ætatem nondum poterant, & hac tenebãtur seruitute compediti. Reges & Imperatores, ridiculi eius erant. Illi philosophorũ acumen, illi sacerdotum religio, illi militaris virtus, illi publica & priuata seruiebant. Roma ipsa terrarum domina, tantum abest vt effugeret seruitutẽ, vt eam nulla graviùs ciuitas pateretur. Hic vigebant maximè terrenæ sapientiæ vanitates; hic dæmonum cultus varij; hic sacrilegiorũ multiplex celebrabatur impietas; vbi diligentissima superstitione collectũ habebatur quicquid vsquam fuerat vanis erroribus institutum. Etsi autem hominibus multis (inquit Leo sanctissimus) inerat amor veri; incertarum tamen opinionum varietas, fallentium dæmonum decipiebatur astutia: & falsi nominis scientia, in diuersas cõpugnantesque sententias humana ignorantia trahebatur. Hoc ludibrio, inquit, captiuę hominũ mentes, superbiẽti diabolo seruiebãt. *Serm. 3. de Natuit. Domini.*

CAPVT IIII.

Quàm variè genus hominum ludificarint dæmones, atque etiam pœnis irrogatis seruire sibi coëgerint.

SED hanc sub dæmonibus eorumque principe seruitutem, in variis ac propè infinitis falsorum deorum cultibus, in superstitionibus sacrilegis, in omni genere flagitiorum & criminum, in cruciatibus etiam

nisi hæc fierent quæ illis collibuissent subeundis: quis breui queat explicare sermone? Spiritus enim insinceri & vagi, inquit Cyprianus, posteaquam terrenis vitiis immersi sunt, & à vigore cælesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditi perdere: & deprauati errorem prauitatis infundere. Hos & Poëtæ dęmonas nominant, & Socrates se instrui & Regi ad arbitrium dæmonis prędicabat. Ac de Socrate quidem quod ait, complures alij scriptũ testatũque reliquerunt. O philosophum igitur tantopere prædicandum, qui de sua etiam sibi infeliciſſima seruitute, non veretur applaudere. An non diis bonis inferiores esse dæmones, ipsi quoque philosophi Platonici censuerunt? nónne & perturbationibus vitiisque variis putarunt obnoxios, ijsque similiter vt homines agitari? Quánam igitur insipientia vel amentia potiùs, per aliquam religionem dęmonibus subijcimur, cùm per veram religionem ab ea vitiositate qua similes eis sumus, liberemur? Nec dubitauit tamen Apuleius Madaurensis de Deo Socratis librum scribere; vbi disserit & exponit ex quo genere numinum, numen sibi Socrates habebat adiunctum, & amicitia quadam cõciliatum. A quo perhibetur solitus admoneri, vt desisteret ab agẽdo, quando id quod agere volebat, prosperè non fuerat euenturum. In eo autem libro, dicit apertissimè, copiosissimeque asserit, non illum Deum fuisse, sed dæmonem. Non intelligens se Socratem, cùm eum laudare vult, quòd numen eiusmodi à quo regeretur ac institueretur, amicitia sibi haberet adiũctum, seruum fuisse miserrimum demonstrare. Ad eundem modum sophista quoque Libanius, Iulianum apostatam commendare volens impensiùs, O dæmonum, ait, alumne, dæmonumque discipule, & dæmonũ obseruator. Nimirum hoc de Iuliano dixit laudans, quod de eodẽ Christiani vituperantes & detestantes asserebant, cùm vellent Iulia-

Tractatu 4 de idolorum vanitate.

Aug. lib 8 de ciuit. cap. 14. 15. 16. 17. 18. Vide Platonem in Dialogo de Amore, vbi docet dæmones medios esse inter Deũ & mortalẽ, & transmittere ad deos res hominum, & ad homines res deorum.

Lib. 7. tripart. histor. cap. 2.

Iulianum diaboli seruum infeliciſſimũ declarare. Sed redeo ad Cyprianum, qui nec Socratẽ quidem (quem non dubitarunt doctiſſimi quique gentilium, in omni ſermone appellare ſapientem) ludificationes miſerandæ ſeruitutis effugere potuiſſe, verbis aliquot perſtringendum exiſtimauit. De ipſis ergo dæmonibus cùm pergit verba facere, Hi ſpiritus, inquit, ſub ſtatuis atq. imaginibus conſecratis deliteſcunt. Hi afflatu ſuo vatum pectora inſpirant; extorum fibras animant; auium volatus gubernant; ſortes regunt; oracula efficiunt; falſa veris ſemper inuoluunt. nam & fallũtur & fallunt; vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam corporibus, occulta mentis terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt: vt ad cultum ſui cogant, vt nidore altarium & rogis pecorum ſaginati, remiſſis quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur. hæc eſt de illis medela, cùm ipſorum ceſſat iniuria. Nec aliud his ſtudium eſt, quàm vt à Deo homines auocent, & ad ſuperſtitionem ſui, ab intellectu veræ religionis auertãt: & cùm ſint ipſi pœnales, quærere ſibi ad pœnam comites, quos ſui criminis fecerũt errore participes. Hæc Cyprianus de dæmonibus: Quorum ingenium & maleuolẽtiæ plena peruerſitas, ex his hominibus colligi poteſt, qui gaudent miſeriis alienis, & riſus ſibi & ludicra ſpectacula exhibent, vel exhiberi volũt, euerſionibus & erroribus aliorum. Sic enim iſti doloribus ac miſeriis damnatorum paſcuntur: ac pro iſta maleuolentia ſua, bonorum liberatione torquentur. Quorum de principe, Methodius apud Epiphanium, ſic verſu dixit:

Vide in hæreſ. Origenis.

Errore cæcus, ignorantiæq; dux,
Vitæ lachrymis gaudens, ſimul ſuſpiriis
Ad improbas perſuadet hic iniurias
Conſanguineas armemus, vt contra manus
Fratres, ——

In cap. 3. epist. ad Roman.

Cùm enim illi non sufficeret (ait S. Chrysostomus) mortalem iam factũ esse hominem, maiorem tragœdiam à nefando mortis genere parabat, persuadẽs misero illi vt fratricida fieret. Festinabat enim, anxieque mortis sententiam in opus ipsum progressam videre cupiebat: nunquam malis nostris pro voto exsaturatus ille hostis. Non aliter quàm si quis hostem & inimicum suum, quem in vinculis existentem, mortis iam accepisse sententiam cognouerit, ita cupidè enecatum iri gestiat, vt tantum temporis quousque vrbem egrediatur, ferre non sustinens, malit statim in ipsa vrbe iugulatum videre. Sic ille dæmonum, maximeque eorum principis nequitiam & odium in nos insatiabile declarauit. Ab his igitur mali homines decipiuntur, cruciantur, vincuntur, damnantur: & his seruiunt, quanquam vltimi ipsi serui sint, in hoc rerum vniuersarum ordine, iustissimo summi moderatoris iudicio constituti. Porrò quantum eorum tyrannis valuerit in peccati & infidelitatis seruos, quamque libera in eos rabie grassati sint, suæ vt cogerent obsequi voluntati: cùm alia permulta, tum vnum illud egregiè declarat, quòd de Tito Latino auctores grauissimi memoriæ prodiderunt. Cùm enim plebeiis ludis quidam paterfamilias, per circum Flaminium, priusquam pompa induceretur, seruum suum verberibus mulctatum, sub furca ad supplicium egisset; Latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, vt Consulibus diceret, sibi hoc eo tẽpore minimè placuisse: numinibus, opinor, ex ludis hilaritatem quærentibus, quam non oportuerit tristi eiusmodi spectaculo perturbari. quæ res nisi attenta sedulaque ludorum instauratione esset expiata, secuturum non mediocre vrbis periculum simul denunciati iussit. Cùm ergo ille qui somno commonitus erat, iussa facere non esset ausus, hanc silentij retulit pœnam, vt eueſtigio filius eius subita vi morbi correptus

Valer. Max. lib. 1. cap. 7. de Somniis. Et Aug. lib. 4. de ciuitate Dei, cap. 26.

correptus interiret. Ipse quoque per quietē ab eodem interrogatus Deo, satísne magnā imperij neglecti pœnam pependisset, cùm ne sic quidem vt imperata faceret, moueretur: graui debilitate corporis, & acti morbo solutus est. Tum verò ex amicorum sententia, rem detulit ad Senatum, eò lectica perlatus. Atque inde ordine totius sui casus exposito, magna cum omnium admiratione, recuperata firmitate membrorum, pedibus domum sanus abscessit. Tanto miraculo stupefactus senatus, quadruplicata pecunia ludos censuit instaurandos esse. Hic igitur quis non videat, qui modò sanum sapit, subditos homines malignis dæmonibus, vi compulsos esse talibus exhibere diis, quæ recto poterant consilio turpia iudicari? In illis certè ludis, poëtica numinum carmina frequentabantur. In illis, corruptorem pudicitiæ Iouem, turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant. quos ludos instaurari Senatus noluisset, nisi hanc sibi diabolus turpissimam seruitutem exhiberi, graui incusso metu voluisset. Complura sunt eiusmodi, ex quibus liceat agnoscere, quanta non modò vafritie seduxerit, verumetiam seueritate cæcis hominibus imperarit princeps tenebrarum: hoc agens etiam inflictis tanquam diuina virtute suppliciis, vt è tenebricosis errorū carceribus, eximere se nequaquā possent. Eò namque pertinet, quòd Apollo, sui nominis vindex acerrimus, Carthagine à Romanis oppressa, cùm aurea veste nudaretur, id egerit, vt sacrilegæ manus inter fragmenta eius abscissæ inuenirētur. Item quòd Brennus Gallorum dux, Apollinis templū Delphis ingressus, quasi Dei voluntate in seipsum manus verterit: quòd Milesia Ceres, Mileto ab Alexandro capta, milites qui templum spoliaturi irruperant, flamma obiecta priuarit oculis. Quæ qui nō diaboli ad stabiliendum impietatis imperium, sed Dei facta virtute crediderunt, mirati sunt Dionysij Syracusani

Valerius Max. lib. 1. cap. 2. de neglecta religione.

cusani in violandis deorum simulachris, impunitam insolentiam: qua detracto Ioui Olympio magni ponderis aureo amiculo, laneoque pallio iniecto, irridens dixerit, Æstate graue esse aureum amiculum, hieme frigidum: laneum autem ad vtrumque anni tempus aptiùs: qua rursum Epidauri Æsculapio barbam auream demi iussit, quod affirmaret non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum verò barbatum conspici: qua item pateras & coronas & mensas aureas atque argenteas, è fanis deorum sustulit. veruntamen etsi debita ipse supplicia non exsoluerit, dedecore tamen filij, mortuum putant pœnas dedisse, quas viuus effugerat. Sed tantum exemplorum nostro huic instituto sufficiat.

CAPVT V.

Quod necessitate quadam, sed voluntaria, homines sub diabolo captiui & serui remaneant.

INFELICISSIMAM hanc sub mũdi principe seruitutem beatus Apostolus suis aliquando verbis expressit, Christianisque subinde (quoniam digna res erat) in memoriam reuocauit: Vos, inquit, cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundùm seculũ mundi huius, secundùm principẽ potestatis aëris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ: in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus, in desideriis carnis nostræ: facientes voluntatem carnis & cogitationum. vehemẽter autem ista Manichæi hæretici de ipso Deo dici contendebant, effrenemque linguam exerentes, ea Deo tribuebant, quæ solius sunt diabeli. At quamobrem, inquis, diabolum principẽ huius sæculi dixit? Eo quòd (ait Chrysostomus) omnis ferè humana natura seipsam illi tradidit, omnesque illi sponte ac voluntariè seruiunt. Vnde ait Apostolus: Qui nunc operatur agitque in filiis diffidẽtiæ, siue (vt aliorum habet inter-

Ad Ephesios cap. 2.

In Epist. ad Ephes. serm. 4.

Vide Chrysostomum & D. Cyprianũ.

interpretatio) in filiis contumacibus & immorigeris Deoque incredulis: qui videlicet obstinatione malæ voluntatis, Euangelio credere & obedire recusant. Ideoque repudiãtes principem & auctorem libertatis Christum, tyranni iugo sese vltrò ac lubẽtes subijciũt. Quid igitur mirandum est, si (quod alibi dixit) captiui ab illo teneantur ad ipsius voluntatem? Quia iugum illud diaboli grauissimum, non vt sua volũtate subierunt, ita etiam excutere sua volũtate possunt. Consensu quippe nostro obligamur, sed Dei misericordia solius absoluimur. vt enim cernimus in constituendis mundi huius regnis, electione quidem libera vnum fieri Regem: sed posteaquam is effectus sit & confirmatus, eius asperum & graue etiam, ferendum esse subiectis populis imperium: ad similem modum in hominis potestate initio quidẽ fuit, vt solius Dei sanctissima lege, ac leui suauique eius imperio regeretur. At simulatque in diaboli potestatem vltrò se tradidit, in necessitatem conuersa voluntas est. Necessitatem sanè, qua semetipsum vi sua expedire atque illius è vinculis proripere præ imbecillitate non posset: sed esset, quemadmodum est apud Prophetam: Sicut orix illaqueatus, siue inclusa quæpiam fera, in quam delassatam cursu, & irretitam cassibus, irruunt venatores & canes. Esset idem nihilominus indignatione Domini plenus & increpatione dei sui: hoc est, peccatis & vitiis, ob quæ dignus esset increpatione & ira Dei. Non enim erat eiusmodi necessitas vt seruiret inuitus, nisi fortasse nõnullis in rebus, quæ possint non corruptissimæ menti, ingratæ & improbãdæ videri. nam alioqui homine vitiato, & diaboli vinculis alligato, quid pronius ad illi seruiẽdum? quid promptius ad obsequendum? quid profusius & studiosius ad honorandum? Et ardens quidẽ atque indefessum seruiendi studium, quod etiam cibi potusque necessarij curam & cogita-

2. Timoth. 2.

Isaiæ 51.

tionem excluderet, in idolorum cultoribus Isaias ex-
Isaie 44. pressit, cùm cæcam illorum vesaniam,& cor ignorantiæ tenebris obrutum,pluribus verbis prosequitur: Faber ferrarius, inquit, lima operatus est; in prunis & malleis formauit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ. Esuriet & deficiet, non bibet aquam &
Isaie 57. lassesset. Ac rursum:In multitudine viæ laborasti,neq, tamen dixisti, Quiescam. Tanto videlicet ardore animi ad sacrilegos falsorum deorum cultus rapiebantur, Laudatum id quoque est in gẽte Romana, quòd ij qui primi fuêre,tantamque rempublicam posteris virtute pepererunt, domi quidem parci essent, atque in amicos fideles; in supplicationibus verò deorũ magnifici. Quin & Marcus Attilius Regulus, imperator populi, à Carthaginensibus vt rediret dimissus, peractis in Senatu quæ voluit, ad acerrimos inimicos suos, cùm nemo cogeret, redire non dubitauit: ne suos deos,per quos iurauerat, offenderet. Cùm autem suos deos ita vererentur,vt,ne in illos peccarent,grauissimis sese vitæ periculis exponerent;quid aliud quàm diabolo hosti suo capitali promptè libenterque seruiebant? Omnes enim dij gentium dæmonia,Dominus cælos fecit, Denique his regentibus atque dominantibus,& ingenij viribus & corporis laboribus, & omni studio curaque sectabantur ea,quorum adeptione non locupletiores, sed egentiores; non beatiores, sed miseriores euadebant. Neque aut laborum magnitudinem fructus, aut merita præmium, sed supplicium sequebatur:& tamen vanitati alacriter seruiebatur;si quispiam hoc reprehenderet,damnabatur. Cuiusmodi hominibus infeliciter,tametsi libenter, imò verò tanto infeliciùs quanto libentiùs, vanitati,vanitatisque principi diabolo seruientibus, dictum est à Prophera: Quare
Isaie 55. appenditis argentum vestrum non in panibus, & laborẽ vestrum non in saturitate? Et Christo quidem(ait Chry-

Chrysostomus) innumera bona promittenti, neque attendit quisquam: illi verò nihil tale promittenti, sed in gehennam demittenti, omnes sese subijciunt, vltronei se substernunt perquam acerbæ tyrannidi inexorabilis & intolerandi dæmonis: qui quidem cùm satis intelligat igni se addictũ æterno, pertinaci studio contendit quamplurimos habere, qui eâdem secùm censura damnentur. Hunc itaque Cyprianus tanquam in medium cum seruis suis prosilientem, Christoque insultantem, hoc modo fingit: Ego pro istis quos mecum vides, nec alapas accepi, nec flagella sustinui, nec crucem pertuli, nec sanguinem fudi, nec familiam meam pretio passionis & crucis redemi, sed nec regnũ cæleste illis promitto, nec ad Paradisum restituta immortalitate denuò reuoco: & munera mihi quàm pretiosa, quàm grandia, quàm nimio & longo tempore quæsita, sumptuosissimis apparatibus comparant, rebus suis vel obligatis in muneris apparatione vel venditis! Ac nisi editio honesta successerit, cõuitiis ac sibilis eijciũtur, & furore populari nonnunquam penè lapidantur. Tales tuos munerarios Christe demonstra, illos diuites, illos copiosis opibus affluẽtes. An in Ecclesia, præsidente & spectante te, eiusmodi munus edant, oppignoratis vel distractis rebus suis, imò ad cælestes thesauros mutata in melius possessione translatis? In istis muneribus hominum terrenis atque caducis nemo pascitur, nemo vestitur, nemo potus & cibi solatio sustinetur: cuncta inter furorem edentis & spectantis errorem, prodiga & stulta voluptatum frustrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu vestiris & pasceris: tu æternam vitam operantibus polliceris, & vix meis pereuntibus adæquantur qui à te diuinis mercedibus & prẹmiis cælestibus honorantur. Sic ille apud Cyprianum. Hęc igitur est infelicissima seruitus, qua fit vt tyranno & hosti animarum suarum, lubẽtes

In cap. 1. Epistola ad Ephes.

Basil. in c. 10. Isaiæ.

Serm. de eleemosyna.

Homil. 5. in poster. ad Timoth.

obsequantur & seruiant peccatores. Non enim (inquit Chrysostomus) necessitate aut vi, sed suadendo ac blandiendo effecit, vt illi gratas habeant eiusmodi seruitutes. Nam si quidē vi, non amore tenerētur, quam primum ab ea seruitute resilirēt. Quocirca illis iucunda esse videtur ea res quæ amarissima est; & amara iustitia, quæ dulcissima est, si intimo sensu hauriatur. Ideo ergo lubentes obtemperant ac seruiunt non modò profundēdis rebus suis, verumetiam duris & asperis quibusque perferendis: vsque ad id quoque quod est in hac impia seruitute supremum, vt illi diuinos honores deferant sacrificiis offerēdis. Quæ enim gentes immolant (ait Apostolus) dęmonibus immolant, & non Deo. Atque hoc ipsa Christiana religio patefecit, deos gentium esse immundissimos dæmones, qui sub defunctarum occasionibus animarū, vel creaturarum specie mundanarum, deos esse credi cupiebāt: & quasi diuinis honoribus ijsdemque scelestis ac turpibus rebus superba impuritate lætabātur. Quorum ex immanissimo & impiissimo dominatu, tum homo liber efficitur, cùm credit, atq. ex fide illi se submittit, qui præbuit ad exsurgendū tantæ humilitatis exemplū, quanta illi superbia ceciderunt. Quanquam & hæretici & sciſmatici, qui se in Christum credere, eique seruire verbo profitentur, re autem vera diabolo seruiunt, nouæ studio religionis, non paulo sæpè quàm nos, & in exequendis suis diligentiores, & in propugnandis vigilantiores, & in iis perpetiendis quæ illorum gratia cogantur pati, fortiores esse alacriores que videantur. Quorum legūtur prodigiosa ieiunia, patrimoniorum profusiones, vigiliarum que labores: nempe vt diabolo duci suo, & erroris secessionis que auctori seruiant, qui pro ipsis nihil est passus, hæc vltrò ac sedulò faciunt; quæ Christi amore non facerent, qui pro ipsis est mortuus. Quin & sæpenumero rectè credentium per aliquas

quas cupiditates corda sibi patefacta & permissa exagitat. Quemadmodū enim auis (ait Chrysostomus) etsi nō toto corpore, sed vno tantùm pede capta teneatur, in potestate eius est qui laqueum tetēdit: ita & nos cùm vitæ & fidei peruersitate capi valeamus, si vita solùm oberrauerimus, in ius diaboli labimur. Nimirum nesciebat hoc Chrysostomus, quod postea Caluinus confidentissimè docuit, vinci nunquam vel opprimi à diabolo fideles posse, nec eorum in animas permitti Satanæ regnū, sed impios duntaxat & incredulos, illi gubernandos tradi. Quasi non Dauidem Regem prostrauerit ac vicerit, cùm eius impulsu numerauit ille populum, iramque Dei in se suosque hoc scelere prouocauit. Cùm ergo hoc euenerit, vt & fideles aliquos subiugū mittat, quæ tum illius frequenter vis imperij? quæ promptitudo simul ei seruiendi curaque cōspicitur? Documento est vnus omnibus proditor Iudas: Accepta enim buccella exiuit continuò, & tanquam furore correptus exiliit de domo, cursim ad opus diaboli properans: morboque auaritiæ victus, & malignitatis patrem iam in corde circumferens, nec quò noctu quidem ruit considerat. Tenebrosa enim quædam nox impiæ cupiditatis in profundum inferni eum demergebat. Ideoque vel quasi ceruus (vt est in Prouerbiis) ad sagittam properabat, vel quasi canis ad vincula, aut ad victimam pecus, nesciens se in animæ suæ perniciem concito gressu ferri.

Homilia 6. in posterior. ad Timoth.

Lib. 1. Institut. cap. 14. §. 18.

Cap. 7.

CAPVT VI.

Quanta vi diabolus in malum agat & impellat intrinsecus eos quorum corda possederit.

MAGNAS prorsus, ait Cyrillus, ad imperandum eis quos omninò iam cepit, diabolus possidet vires, cogere videtur ad opus etiam nolentes, Timet, credo, ne morando pœnitentiæ locus detur: & quasi à temu-

Lib. 9. in Ioan. cap. 19.

temulentia mentem suam rectiùs cogitans, homo eripiat. hac de causa festinat ac impellit. Nam etiam Iudam cùm post panẽ omninò separauerit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo eius accẽderit, ac inde illuminauerit, & ad meliora retraxerit, magna præcipitẽ egit celeritate. Quòd autem hæc consuetudo diaboli sit, vel de figuris cognoscimus. Subiecit Iudæos sibi Ægyptiorum Tyrannus, quos luto atque lateribus amarissimè vexabat quibus nec tempus quidem orandi Deum præbebat. Præfectis quoque iussit, vt grauiora illis opera indies afferrent, ne sermonibus vanis dare operam possent. Appellabat autem (inquit Cyrillus) vanos sermones, eos qui de libertate haberentur, & ad meliora inflammarent: quibusque seruiendi conditionẽ deplorarent, & à Deo poscerent meliora: quibus omnibus nonnihil eis adfuturum putabat. Ægyptiorum tyrãnus Pharao, diabolus esse intelligitur: qui respirare non sinit irretitos, vt semel victi iugo eius semper deprimantur. Atque vt tum Pharao atrocissimus ille tyrannus flagello ad colligendas paleas compellebat Hebræos; sic etiam nunc diabolus ad leues mundi huius inanesque instar palearum delectationes, flagellis cupiditatum multos incendit. Virgam gestat, cuius Isaias meminit, qua cædens extorquet, vt suam vnius voluntatem expleant. Et nosse vis quásnam illa virga plagas inferat? Putruerunt (ait quidam) & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientię meæ. Malitiosa planè hæc virga cicatrices pernitiosi ac tetri odoris ingerit eis qui vel cæsi sunt. Et hoc inferior istorum quàm illorum Israëlitarum conditio est, quòd malis illi suis indolerent, ac de libertate cogitarent: isti verò qui diabolo seruiunt, mortiferaque eius virga reguntur, mortuis persimiles (quoniam reuera animo mortui sunt) sublato malorum sensu, nihil commouentur. Insidet iis diabolus

Vide Chrysostomum, homilia 40. in Mat.

diabolus verberans, stimulans, mordens, calcitrans, nec quicquam horum sentiunt: sed iacent exanimati, donec gratia fiat, vt clament ad Dominum, qui de omnibus necessitatibus liberet eos. Quánam ratione se illi propripiant è vinculis seruitutis, qui nec seruire se quidem putent, nec libertatis desiderio aut cura teneantur? Sedentes in tenebris & vmbra mortis, vincti in mendicitate & ferro: humiliatum est in laboribus cor eorum, nec fuit qui adiuuaret. Tametsi autem egestate summa laborarent, tamen omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis. In tanto igitur stupore, infirmitate, egestate seruientium atque captiuorum; quid mirum si fortis armatus (quemadmodum est in Euangelio) custodiat atrium suum, in eoque vasa captiua cum pace possideat? Nascimur vniuersi (inquit Bernardus) primùm quidem viæ ciuitatis habitaculi prorsus ignari. Deinde imbecilles & ignaui; vt si nota nobis esset via vitæ, propria tamen præpediremur ac detineremur inertia. Postremò captiui sub pessimo crudelissimoque Tyranno: vt licet prudentes essemus atque robusti, ipsa tamen miseræ conditionis opprimeremur seruitute. Quanta igitur pace firmitateque imperij existimandum est detineri ignaros, & ignauos, omniq. imbecillitate laborantes? Donec sanè fortior superueniat qui alliget fortem, compressaque nocendi potestate, vasa eius vniuersa diripiat. hunc se miseris mortalibus fortiorem, Filius Dei præbuit, factus ipse mortalis. Quia enim pueri communicauerunt carni & sanguini, vt Hebræis scribit Apostolus, idcirco & ipse similiter particeps factus eorundem, vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est, diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Hoc autem dixit, quia qui mortem timet,

Chrysostomus in cap. 2. post. ad Corinth. homil. 6.

Psalm. 106.

Serm. 1. de purificatione.

Hebr. 2.

Chrysost. hunc in locum ad Hebræos.

met, seruus est, & omnia patitur ne moriatur: aut quia serui omnes erant mortis, quæ nondum soluta, dominabatur & regnabat.

CAPVT VII.

Quomodo intelligendum sit, diabolum cordibus hominum substantialiter non illabi.

ETSI autem dictum est magnam esse diaboli vim atque energiam in corda eorum quos suo tenet subiugatos imperio: non est tamen existimandũ quod substantialiter illabi hominum animis possit. Qua de re vetus est quæstio, mota ex Gennadij quodam (vt librũ ille suum inscripsit) Ecclesiastico dogmate, quod his expressum est verbis: Dæmones per energicã operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione vniri. Illabi autẽ menti, illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ. Hoc igitur ideo verè est à Gennadio constitutum, quòd solus Deus infinitus est & incircumscriptus, adeoque totus vbique vt & ipsis hominũ animis insit per suam substantiam intimus, conseruans eos ac vegetans, secretissimeque atque efficacissimè in iis quod voluerit inoperans. Id quod Gennadium significasse arbitror cum dicit: Qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ. Incorporeum enim pro incircumscripto atque infinito posuit: quod alioqui & dæmones, & angeli sancti, ipsæque hominum mentes incorporeæ sint. Itaque dæmones non illabuntur substantialiter in hominum animas, intimè videlicet inoperando per penetrantem in eas sui substantiam: sed cùm & ipsi finita sint circumscriptaque natura, per applicationẽ atque oppressionem vniũtur. Quo etiam fit vt voluntatis humanæ motum non habeant in potestate, sed is solus de quo scriptum est: Cor hominis in manu

Prouerb. 21.

in manu Dei; ad quodcunque voluerit, vertet illud. Vnde nec ipsum consensum efficiunt voluntatis, sed petunt, vehementerque ad id incitant: admotis tam intus quàm foris illecebris, quæ sint ad inflammādum impellendumque quàm accomodatissimæ: tanta planè humanę mentis seruata libertate, vt verissimè dicat Augustinus, nulla alia re mentem hominis fieri seruam libidinis, nisi propria voluntate. Hinc & venerabilis Beda, in illud Actorum scribens, vbi Petrus ait Ananiæ: Cur tentauit seu impleuit (vt Bedæ habebat lectio) satanas cor tuum? Notandum, ait, quod mentem hominis iuxta substātiam, nihil implere possit nisi creatrix Trinitas: quia tantummodo secundum operationem & voluntatis instinctum, anima de his quæ sunt creata, impletur. Implet verè satanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditum cordis (siquidem potestas hæc solius Dei est) sed callida & fraudulēta deceptione animam in affectum malitiæ trahens; per cogitationes & incentiua vitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo satanas cor Ananiæ, non intrando, sed malitiæ suæ virus inserendo. Hactenus Beda.

CAPVT VIII.

Non sic hominum genus sub diaboli tyrannidem ac potestatem decidisse, vt sub Dei esse potestate & prouidentia desineret.

FALLERETVR verò permultum, qui sic opinaretur hominem lapsum, hostis sui diaboli subiisse principatum: vt sub vnius Dei potestate supremoque esse dominatu ac prouidentia desineret. non enim potuit creatura non intra sui conditoris (cuius sunt omnia) ditiones commorari, sine quo etsi potuit prauitatem suscipere (sicuti ex sese non ex illo deficiens suscepit) non potuit tamen vel in sua prauitate consistere, seu qualemcūque traducere vitam. vsque adeò verum illud

Actorum 17. illud est de omnibus, quod Apostolus olim Atheniensibus dixit, vnum illis ac solum verum Deum prædicãs: In ipso viuimus, mouemur & sumus. cuius etiam iusta & omnipotens prouidentia, sic indesinenter vniuersa dijudicat, vt nemo hunc in mundum veniat, nemo ex hoc mundo discedat, nisi ortu atque discessu eo quem rerum arbiter secundum altissimam scientiam suam sapientiamque decernit. Sicuti scriptum est in libro Iob: Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersę carnis hominis? Manifestarunt etiam diuinorum eloquiorum auctoritates multæ, & continuata omnium seculorum experimenta docuerunt, iustam Dei misericordiã, misericordemque iustitiam, nec alendis vnquam hominum corporibus, nec docendis iuuandisque eorum mẽtibus defuisse. Semper enim pluit super bonos & malos, semperque solem suum oriri fecit iustis pariter & iniustis; semper vitales auras præbuit, & diei noctisque vicissitudines indesinenter ministrauit; vbertatem agris, multiplicationem seminibus, fœcunditatem generãdis hominibus, semper impendit. Et si quando quicquam horum denegauerit, tum id egit benignis correptionibus, vt auersionem desidiamque malè vtentium castigaret: quo sic miserationes eius quærerent in aduersis, cuius iustitiam in secundis non timebant. Denique etsi hominem desertorem sui passus est ingredi vias suas, quæ diabolo duce & impulsore feruntur ad mortem: non sic eum tamen à suorum gubernaculorum lege dimisit, vt non & prauum eius cor, pleno, sicut vellet, imperio gubernaret: vel terrendo prohibens, vel quò libuisset pro altitudine suorum iudiciorum inflectens: nec operando tamen malitiam (quod nonnulli hac etiam ætate blasphemis nimium literis conantur adstruere) sed eam humano corde conceptam, variis mirisque modis

Prosper lib. 2. de vocatione gẽtium, c. 22.

Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 10.

modis ordinando. Sic enim cùm homines bonis tam multis vtantur malè, ipse per inuictam potentiam atq. incomprehensibilem sapientiam, malis omnibus vtitur bene: siue cùm irrogandis suppliciis notam facit iram atque potentiam suam, siue cùm exercet atque ostendit misericordiam. Nam Pharaonis quidem obduratissima voluntate ad hoc vsus est, vt suæ magnitudinem virtutis orbi demonstraret; maledicentia Semei, vt Dauidis peccata purgaret; Philistæorum & Chaldæorum aliarumque gentium malitia, vt Israëlitarum peccata puniret: postremò & ipsius diaboli maleuolentia vsus est, vt illustris omnibus beati Iob fortissima patientia redderetur. Et quis varios atque multiplices particulatim edisserat vsus, quos non nisi bonos ex omnibus malis elicit summi potentia conditoris? Sicut diuisiones aquarum, sic cor Regis, etiam pessimi, in manu Dei. Nec ipsius quidem mundi principis plus odium & inuidia potest in subditos, quam ille permiserit. Cuius virtute solius fit quod scriptum est de Behemoth, hoc est, diabolo. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur. *Iob 40.*
Regit igitur & malos Deus. Propterea enim illi tanquam Regi regum Dominoque dominantium, curuatur omne genu, cælestium, terrestrium, & infernorum. Sed beatus ille qui dicere potest, Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocauit. Deduxit me super semitam iustitiæ, propter nomen suum. Nam etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. seruiunt illi quidē omnia ad nutum potētissimæ voluntatis. Quis enim, ait, resistere potest vultui meo? Sed non omnes *Iob 41.*
seruiunt illi, piæ obediētia seruitutis, cùm seruire duobus dominis nemo possit. Aliud igitur est Dei regnū, quo corporea & incorporea cuncta reguntur, quo attingit à fine vsque ad finem fortiter, ac disponit omnia

suauiter: aliud quo suos ipse seruos, non obstantibus hostium circumfusis cuneis, ad beatam felicitatem perducit. Ex hoc, piorum Rex Christus peculiariter agnoscitur: ex illo, Rex omnium sæculorum & hominum pariter ac dæmonum, Deus vnus prædicatur. Quónam igitur modo sub Dei esse potestate homo desijsset simulatque diaboli cœpit esse, quando nec ipse diabolus ex vnius summi moderatoris potestate fuerit vnquã exemptus? Non enim hominem (inquit Augustinus) à lege suæ potestatis amisit, quãdo in diaboli potestate esse permisit: quia nec ipse diabolus à potestate Omnipotentis alienus est, vt neque à bonitate. Namque ipsi maligni angeli, vnde qualicunque subsisterẽt vitâ, nisi per eum qui viuificat omnia? Ridiculè proinde Iulianus hæreticus obijciebat in senis vncijs possideri hominem à Deo & diabolo: aut certè Deum penitus sua possessione exturbatum esse, si cœperint homines nati, in diaboli esse cõtinuò potestate. Non enim attendebat sic esse homines sub diaboli potestate priusquam redimantur à Christo, vt tamẽ Dei potestati non solùm hi, sed nec ipse quidem diabolus subtrahatur. Cùm igitur diabolo homines ad impiam & superbam sui conditoris desertionem cõsensissent, atque ab ipso veri luminis & sapientiæ fonte auersi, in ignorantiæ vitiorum que tenebris cæci versarentur; factus est ille princeps tenebrarũ, & caput super omnes filios superbiæ; atque adeò huius seculi deus (quemadmodum Apostolus dixisse videtur) excæcans mentes infidelium, captiuos que etiam illos detinens quorum nec vnius diei vita est super terram. Inflictũ enim à diabolo peccati vulnus, quicquid cum eo nascitur, id omne sub illo esse cogit: tanquam à suo frutice fructum iure decerpat. Non quòd ab eo sit natura humana, quæ non nisi ex Deo esse potest: sed quòd ab eo profluxerit vitium, quod ex Deo esse non potest. Non enim

August. lib. 3. contra Iulianũ, cap. 2.

enim propter seipsam quæ tota laudabilis est, sed propter damnabile vitium, quo deprauata est, natura humana damnatur. Quæ autem causa est propter quam iure damnatur, ea ipsa est propter quam meritò damnatissimo diabolo subiugatur. Quia & diabolus spiritus immundus est; & bona quidem res, qua parte spiritus; mala verò qua parte reperitur immundus: quoniam spiritus est naturâ, immundus vitio; vt mirãdum sit libuisse Caluino dicere, ipsum naturâ prauum, malignum, ac malitiosum esse. Quomodo enim naturâ malus, quã condidit atque etiamnum conseruat Deus? Non itaque tenet homines siue maioris siue infantilis ætatis, propterea quòd homines sunt: sed propterea quòd immundi sunt. quocirca quisquis miratur diabolo subijci Dei creaturã, is iam mirari desinat. Subditur enim creatura Dei, creaturæ Dei: minor, maiori: quia homo, angelo: nec tamen propter naturam sed propter vitium, quia immundus immũdo. hic est fructus eius, ex antiqua immunditiæ stirpe, quam plantauit in homine. Maiores quidem pœnas quanto est immundior ipse passurus, veruntamen & quibus in illa damnatione tolerabilius erit, huic sunt subditi velut principi auctorique peccati.

Lib. 1. Instit. cap. 14. §. 15.

CAPVT IX.

Recténe Petrus Abelardus censuerit diabolum carcerarium duntaxat ministrum fuisse.

DIFFICILE autem iam quantum arbitror non fuerit perspicere, quid de illa sit Petri Abelardi assertione iudicandum; qua statuebat nullum diabolo in homines fuisse dominium aut ius seu potestatem, nisi fortè vt carcerario, Deo permittente. Quanquam enim scriptum sit in Euangelio, propterea nobis cum aduersario nostro citò transigendũ esse, tantisper dum in via sumus; ne nos aduersarius tradat iudici, & iudex

Luce 12.

tortori seu ministro, à quo conijciamur in carcerem, vnde nisi persoluto nouissimo quadrãte non sit exeundum, isque tortor seu minister, diabolus esse, communi Christianorum sensu, receptissimoque eius loci Commentario, iudicetur: tamen plus esse diabolo tribuendum quàm carcerarium eiusmodi ministerium, ex aliis diuinæ scripturæ locis, iam à nobis antè productis, planissimum reddi potest. Ac primùm, ministeriũ hoc nihil aliud quàm pœnæ in reos executionem habet: quæ & angelis sanctis possit esse communis, qui Deo suum exhibent famulatum, non modò beneficiis conferendis, verumetiam irrogandis suppliciis. diabolo verò propria potestas est, sibi traditos & in peccata impellendi, & in peccatis detinendi: in eoque ille imperatorium quẽdam exercet dominatum. Quo quidem non paucæ scripturarum sententiæ manifestò pertinent. Ideo enim dictum est à Paulo, captiuos à diabolo teneri aliquos ad ipsius voluntatem. Ideo à Christo Domino cõparatur forti armato, quo atrium custodiente, in pace sint omnia quæ possideat. Ideo & Iudæis à seruatore dictũ illud: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Ideo deniq. & à sancto Iob dictus est ipse Rex & caput super omnes filios superbiæ. Deinde quænam erit sub diabolo hominum seruitus, si non in illo erit dominij principatus? seruum autem diaboli, malum esse hominem, in eamque seruitutem iure quodã belli venisse, declarat illud Petri Apostoli: A quo quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Nec verò interest, fraudéne an violentia vincat inimicus, cùm ad victoriæ titulum satis sit strauisse hostem. Porrò in certamine, victoriam ius potestasque sequitur in deuictos, quãta sufficiat ad qualecunque dominium erigendum. Itaque S. Leo, Superbia, inquit, hostis antiqui, non immeritò sibi in omnes homines ius tyrannicum vendicabat, nec indebito dominatu premebat,

Serm. 2. de Natiuit.

mebat,quos à mãdato Dei ſpontaneos, in obſequium ſuæ voluntatis allexerat; quare nec iuſtè amitteret originalem dediticij generis ſeruitutem, niſi de eo quod ſubegerat vinceretur. Item Bernardus Epiſtola 190. quæ ſcripta eſt ad Innocentium Pontificem, contra hunc ipſum Petri Abelardi ſenſum & errorem ex profeſſo diſputans; Diſcat, inquit, diabolum non ſolùm poteſtatem,ſed & iuſtam habuiſſe in homines: vt conſequenter & hoc videat, veniſſe vtique in carne Dei Filium, propter liberandos homines. Cæterùm etſi, inquit,iuſtam dicimus diaboli poteſtatem;non tamen & voluntatem. vnde non diabolus qui inuaſit, non homo qui meruit, ſed iuſtus Dominus qui expoſuit. Non enim à poteſtate ſed voluntate iuſtus iniuſtúſve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem ius,etſi non iure acquiſitum, ſed nequiter vſurpatum, iuſtè tamen permiſſum. Sic itaque homo iuſtè captiuus tenebatur, vt tamen nec in homine,nec in diabolo illa eſſet iuſtitia, ſed in Deo. Hæc D. Bernardus. Vnde intelligitur tale ius talemque eſſe diaboli poteſtatem, qualis eſt hominum præpotentium, in ea regna, quæ ſola dominandi libidine aut alienæ proſperitatis inuidia,in ſuas redigunt ditiones.quos nemo ſolùm carcerarios miniſtros vocauerit: qui tametſi iniuſtè,nullaq. æquitate ſua,fines inuaſerint alienos, tamen regio atq. imperatorio faſtu poteſtateque funguntur, Deo permittente. Itaque hi vocantur Imperatores aut Reges, non vllo iure quod ſibi legittimè cõpararint,ſed quod tyrannica vi potentiaque maiore vſurparint. Quod ille non ignorabat pirata, qui reprehenſus ab Alexandro magno, quòd piraticam exerceret, mareque ea ratione infeſtum & damnoſum nauigantibus redderet; multa libertate reſpondit, pari quidem iure ſe cum Alexandro vti, ſed ſe quia nauigium modò paruum haberet,latronem;illum verò quia integra claſſe idem faceret,

Cicero lib. de Repub. 3. & Auguſt lib. 4. de ciuit. Dei, cap. 4.

Cyprian. lib. 2. epist. 2.

faceret, Imperatorem vocari. Quoniam reuera dominandi cupiditate bella inferre finitimis, & rudes ad resistendum populos perdomare, viriumque accessione, dum proxima quæque victoria instrumẽtum sequentis est, longè lateque populis subactis, Imperij fines proferre (quod primum à Nino Assyriorum Rege fieri cœptum esse Iustinus tradit) quid ergo hoc ipsum, quod tamen Regnum, quod Imperium, quod Monarchiam etiam vocant, aliud reipsa sine iustitia quàm grande latrocinium nominandum est? Si quis autem hoc loco dicat quoniam Deo per suam iustitiam ordinante, homo peccator diabolo tanquam suo principi subditus sit, ideo integrum non fore vt ei resistat, mandatisque repugnet: respondebitur hoc ei quod diuus Augustinus Iuliano Pelagiano, similem in modum argumentanti respõdit. Iam porrò, inquit, illa qualis est argumentatio tua? Si res, inquis, quæ decenter ordinata est, ad Deum pertinet; & res quæ ad Deum pertinet, bona est; bonum itaque est subditũ esse diabolo: quoniam qui institutus est à Deo, per hoc ordo seruatur; sequiturque, inquis, vt malum sit rebellare diabolo, quoniam per resultationem institutus à Deo ordo turbatur. Posses dicere Deo resistere agricolas, eiusque ordinem perturbare purgando agros à spinis & tribulis, quæ ille peccatoribus nasci iussit in pœnam. Quid? quòd ista tua ratione dici potest, si res quæ decenter ordinata est, ad Deum pertinet; & res quæ ad Deum pertinet, bona est; bonum est malos esse in gehenna, quoniam institutus per hoc ordo seruatur? quod verò tu addis, sequique vt malũ sit rebellare diabolo, quoniam per resultationem, institutus à Deo ordo turbatur; cur hoc dicis? quis enim rebellat diabolo, nisi ab eius potestate per Mediatoris sanguinem liberatus? Melius ergo fuerat hostem non habere quàm vincere. Sed quia peccati merito humana natura subdita est hosti,

Aug. lib. 4. de ciuitate Dei, cap. 4. & 6.

Lib. 6. contra Iulianum, c. 9.

hosti, priùs homo vt aduersus eum pugnare possit, ab eius eruitur potestate; deinde si vita est in hac carne prolixior, certãs adiuuatur vt superet, postremò victor beatificatur vt regnet, dicturus in fine, Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Sic Augustinus: Cæterùm si & illud quempiam moueat, diabolo pretium redemptionis offerri debuisse, quo homines captiuos dimitteret, si quo in illos Imperatorio tanquam in deuictos iure vteretur; dicendum erit solum fuisse Deum qui ius habuerit puniẽdi peccatores, ideoque illi pretium offerri debuisse propter ipsius iustitiam, quæ exigebat sufficientem pœnam ad peccati condonationem. At diabolus, qui mala planeque tyrannica & superba voluntate, iusti iudicis sententiam est executus, dignus fuit qui affligendi homines potestate excideret: tum præsertim cùm innocentẽ Christum vnà cum nocentibus, sæuitiæ suæ odio excæcatus improuidusque peremit.

CAPVT X.

Confutatur eorum deliramentum, qui dæmones aliquas negantes esse substantias, affirmant non aliam quàm peccati agnoscendam esse seruitutem.

POSTREMO loco admonẽdum fuit, esse hac ætate nonnullos qui solam agnoscãt peccati seruitutem. Quæcunque enim dicantur de spiritibus malignis seu dæmonibus, ea non sine tropo fictionis personarũ dici censent: reuera autem non aliud significari quàm malos affectus, turbidosque aut malitiosos animi motus, quibus homines agitentur, ac velut à dominis quibusdam furiosum exercẽtibus imperiũ, in miseram captiuitatem redigãtur. Nugantur ergo hi de malignis spiritibus, quomodo Sadducæos olim nugatos esse traditum est, per Angelos nihil designari aliud quàm vel motus quos Deus hominibus inspiret, vel ea quæ edit

virtutis suæ specimina. Cui deliramẽto tot reclamant sacrarum literarú voces; vt mirũ sit, tam crassam ignorantiam in illo populo ferri potuisse. Quid enim erunt alioqui tot millia & legiones angelorú? Quibus dum gaudium tribuitur, dum narrantur fideles manibus sustinere, eorum animas in quietem deportare, videre faciem Patris, Christum habere caput; clarissimè procul dubiò significãtur esse quidam spiritus per se ipsos existentes. Quod item Stephanus & Paulus dicunt, legem esse latam in manu Angelorum quod Christus pronunciat electos post resurrectionem sanctis Angelis futuros similes; quod Paulus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis contestatur, vt præcepta sua custodiat; num quod sic dicitur, ad qualitates vllas, aut expertes substantiæ res aliquas, detorqueri potest? Quid rursum id sibi vult, quod in ea quæ ad Hebræos est Epistola, legitur, Christum excellẽtiorem Angelis effectum, nec ipsorum sed hominũ naturam assumpsisse, esseque illos Christi respectu nil aliud quàm administratorios spiritus, in ministeriũ missos propter eos qui hęreditatem capiunt salutis; quorsum, inquam, hæc spectat comparatio, nisi vt Angelos substantias esse veras, & hypostases personasque aliquas, pro certo teneatur? Eodemque pertinet quòd sanctis Patribus sub humanis formis toties apparuisse, & in iis locuti, cõgressi, hospitio excepti esse, deduxisse quoque, ac præsidio fuisse, aliaque eiusmodi præstitisse legũtur. Itaque D Augustinus in Psalmum scribẽs 103. ad versiculum, Qui facis Angelos tuos spiritus: Quanquam, inquit, nõ videamus apparitionẽ Angelorum; abscondita est enim ab oculis nostris, & est in quadam Repub. magna Imperatoris Dei; tamen esse Angelos nouimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est. Hæc ille. Sic & de ipsis dæmonibus quàm absurdè insul-

seque

seque delirent hodie quidam, apertis Scripturarum testimoniis euincitur. Nam & potestatē habere dicūtur in hoc aëre caliginoso, & in eum inferni rudentibus detracti esse, posteaquā ab origine sua degenerassent, suumq. domicilium & principatum reliquissent. Vocantur etiam immundi spiritus, & angeli apostatę, qui & pererrare dicuntur per loca arida donec vlpiam requiem inueniant. Iterumque circuire leonum in morem rugientes, quærentesque quos deuorent. Quid? quòd diabolus princeps huius mūdi nominatur? quòd fortis armatus dicitur, custodiens atrium suum? quòd venire cum ira magna? quòd in Christum inuadens, nihil in eo inuenire? quòd ab eo eiectus esse foras? quòd conteri sub pedibus Sanctorum? quòd aliquos tenere captiuos ad suam ipsius voluntatem? Sed & vbi filij Dei cum filiis diaboli, tam à Christo, quàm à Ioāne conferuntur, nónne esset inepta comparatio, si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Quomodo autem ipse peccare, quomodo esse homicida ab initio diceretur, si nihil aliud eo nomine quàm peccatum ipsum, animæque perturbatio cogitanda est? Quonam etiam pacto Michaëlem archangelū inducit Iudas cum diabolo depugnantem? Quomodo legitur in historia Iob comparuisse Satanā cum sanctis Angelis coram Deo? Quid est quòd & credere dæmones scribuntur, & contremiscere? quid etiam quòd tormenta deprecātur? Fili Dauid, inquiunt, quid venisti ante tempus torquere nos? Et quo denique modo, in eos vt peccatores ac reos sic diuinum exercebitur iudicium, vt dicatur: Ite maledicti in ignem ęternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius? Inepta, falsa, deceptoria & illusoria hæc forent omnia, si nulli essent dæmones, nullusque eorum princeps diabolus, sub quo peccatorum deploranda seruitus ageretur. Sed contra hos phantasticos agere pro-

lixiùs neque est operæpretium, & est fanaticum hoc illorum commentum, iis quæ suprà explicata sunt, satis superque confutatum.

CAPVT XI.

Variam malorũ spirituum appellationem, satis insinuare quàm abhorrendum sit ab ea quæ sub illis agatur seruitute.

IPSA quidem maligni spiritus varia appellatio satis admonet quid in eorum dominatione formidare debeamus: siue cùm Satan, siue cùm Diabolus, siue etiam cùm Dæmon appellatur. Satan enim Hæbræis idem est quod hostis, inimicus, aduersarius. Vnde libri primi Regum capite sexto legitur: Et non est Satan, id est, aduersarius siue occursus hostilis. Et capite vigesimo nono, Duces Achis de Dauide loquuntur: Reuertatur ad locum suum, ne sit nobis in prœlio Lessatan, id est, aduersarius. Petrus quoque quoniam salutari nobis Christi proposito aduersabatur, audit ab eo: Vade retro me Satana. Satan ergo per antonomasiam malus spiritus dicitur, vt exspectetur ab eo nihil nisi quod sit hostile, & animæ saluti contrarium atque inimicum; etiamsi temporaliter prodesse se velle simulet, eò vsque etiam vt assumpta corporis similitudine inter homines oberret, seruiatque ad tẽpus seruitutem, sordida obeundo munia, verrendo domum, expurgando stabula, ligna, aquam comportando: quemadmodũ refert Olaus Magnus in Septentrionalibus regionibus euenire. Diabolus autẽ dicitur Græca voce: apud quos διαβάλλω significat insidiosè capio, fallo, implico verbis: quo sensu artes illius fraudesque multiplices intelligi possunt. Sic diabolum ac sycophantam se præstitit cùm diceret: Non moriemini, sed eritis similes diis, scientes bonum & malum. Vnde à Christo dicitur pater mendacij, quòd, vt fallat, falsa excogitet. Tametsi alij passim diabolũ, criminatorem

& ca-

& calumniatorem aut delatorem & accusatorem interpretentur. Dæmon vox media est, & quæ vtramque in partem capi potest, bonisque & malis communiter tribui. Dæmones enim dicuntur sapientes siue sagaces. vnde Aristotelem δαιμόνιον dixit antiquitas. Sacræ tamen literæ nomen hoc in malam partem accipiunt haud minùs quàm Satanæ & Diaboli. vt intelligeremus in aduersariis hisce nostris tria inesse propter quæ omni studio cauendi sint: voluntatem inimicam, fallendi perdendique studium, atque ad dolos excogitandos industriã singularem; cum qua & velocitas visq. summa coniuncta est. Quò pertinet quod D. Hieronymus scribit tradere Hebræos, quomodo in Euangelio princeps dæmonum dicitur esse Beelzebub, hoc est, dominus muscarum; ita Reseph dæmonis esse nomen, qui principatum teneat inter alios, & propter nimiam velocitatem atque in diuersa discursum, auis & volatile nuncupetur: ipsumque esse qui in Paradiso sub figura serpentis mulieri sit locutus: & ex maledictione qua à Deo condemnatus est, accepisse nomen. Siquidem Reseph, reptans ventre interpretatur. Leuiatam autem & Behemot, quæ nomina sunt robustissimarum beluarum, admirabilem illius potentiam ac vires insinuant. Draco verò & Leo, cum viribus, etiam malitiam insidiasque coniungunt. Et his quidem de interpretatione ipsa nominum breuiter adiungendis, quòd ad rerum tractatarum intelligentiam conducerent, secundi huius Libri ita finem faciendum esse putauimus.

Notetur locus. 1. Mach. c. 1. Factum est hoc in insidias sanctificationis, & in diabolũ malum in Israël. Item Ioan. 6. Vnus ex vobis diabolus est.

In cap. 3. Abacuc.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

QVOD accidit iis qui longa posteritatis serie, à progenitoribus suis seruitutis iugum trahunt, vt cùm suæ conditionis pondere grauiter premantur, faciliùs tamen eam molestiam sentiant, pressíque & afflicti gemant, quàm cui eâ conditione viuãt, reddere sibi possint rationem; idipsum euênit hominum generi, vt quamuis grauem molestamque sibi experiretur esse vitæ sortem, tamen sub eius fasce lamentari & queri posset, veram autem sui status rationem perspectam nõ haberet. Non enim intelligebat seruitutis se iugum à primis suis progenitoribus trahere: vnde fieret vt propriæ corruptionis improbo duroque dominio succumbere cogeretur.

CAPVT I.

Quandam seruitutem & captiuitatem esse sub regno corruptionis & mortis.

NAM cum vtraque sui parte homo venerit in seruitutem, nec possit liberum habere corpus, animo cui gubernacula competebant, indignissimæ seruituti mãcipato: tertia quoque seruitus agnoscenda est corruptionis & mortis.

Rom. 8. De qua in epistola ad Romanos loquitur Apostolus, cùm ait: Vanitati creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe. Quia & ipsa crea-

tura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum Dei. Quid autem est, Vanitati subiecta est; nisi, corruptibilis facta est, sui corruptione sensim euanescens, nihiloque propinquans? Hæc est vanitas de qua scriptum est in Psalmis, Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Quam & Poëta fugiendi verbo eleganter expressit cùm ait: *Psalm. 143.*

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor & duræ rapit inclementia mortis.

De eo Virgilij carmine vide Senecam epistola 109.

Quod ipsum non ignobilis alius versificator paulo explicatius reliquit, illam etiam notans in hominum genere carnis infirmitatem, mentis infirmitati congruentem: qua fit vt ab ipsis quoque vincatur pecoribus, quorum pulli quamuis sint paruuli, tamen etiam minutissimi & currunt & matres agnoscunt, nec sugendis vberibus cura & ope admouentur aliena, sed ea ipsi in maternis corporibus loco abdito posita mirabili facilitate nouerunt: cùm homini nato tanquam si seruilibus vinculis constrictus teneretur, nec ad incessum pedes idonei, nec manus saltem ad scalpēdum habiles sint: & nisi ope nutrientis admotis labris papillæ vberis ingerantur, nec vbi sit sentiat, & iuxta se iacentibus mammis magis possit esuriens flere quàm sugere. Ab his igitur miseræ captiuitatis & vanitatis initiis, labentem hominis vitam, suiq; ad interitum properantem, ille Poëta his descripsit versibus: *Ouidius.* *Lib. 15. Met.*

Editus in lucem iacuit sine viribus infans,
Mox quadrupes rituq; tulit sua membra ferarum,
Paulatimq; tremens, & nondum poplite firmo
Constitit, adiutis aliquo conamine neruis:
Inde valens veloxq; fuit, spatiumq; iuuentæ
Transit, & emeritis medij quoque temporis annis
Labitur occiduæ per iter decliue senectæ,
Subruit hæc æui demolituraq; prioris
Robora. —

Hæc

Hæc igitur humanæ post peccatum vitæ conditio: hic
Psalm. 102. status adeò instabilis, vt pulueri, vt rori matutino, vt
flori iam nascenti moxque marcescenti, vt vmbræ fu-
moque vanitas eius meritò comparetur. Cuius consi-
Iacobi 4. deratione vanitatis beatus Iacobus reprehẽdebat eos,
qui suæ seruitutis & captiuitatis obliti, tanquam liberi
ac securi, superba exultatione dicebant: Hodie aut
crastino die ibimus in illam ciuitatem, & agemus il-
lic quidem annũ, & mercabimur, & lucrum faciemus.
Vide August. in Psal. 143. Qui ignoratis, inquit, quid erit in crastino. quæ est
enim vita vestra? vapor est ad modicum apparens, ac
deinceps exterminabitur. Cùm enim sub iusto Iudice
Deo, mortis rei simus, ac quasi vinculis insolubilibus
constricti, mortalitatis carcere teneamur: nõ est in ar-
bitrio nostro sita vitæ longitudo, sed ab illius supremi
Iudicis nutu tota dependet. vsque adeò vt nec de ipsa
mortis immaturitate iusta sit ratio conquerendi, cùm
Lib. 2. de vo-cat. gent. c. 21. semel (vt ait D. Prosper) in naturam nostram per pec-
catum ingressa mortalitas, obnoxium sibi omnem vi-
tæ nostrę fecerit diem. Iam mihi considera necessitatem
corporis, appetentiam cibi, digestionum putorem, po-
steritatis reparandæ verecundiam: vt seritur soboles,
vt editur, vt nutritur: & vide in his quanta vanitas ha-
beatur, quantaque corruptio, cui creatura animę nobi-
lis tametsi non volens subiecta est. Mortalitas enim &
In Psal. 68. corruptibilitas carnis, inquit Augustinus, compedes
sunt quibus ligati sumus. Et vis nosse istarum compe-
dum grauitatem? Hanc per Salomonem deplorabat
Lib. Sapient. cap. 9. Sapientia his verbis: Corpus quod corrumpitur, ag-
grauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sen-
sum multa cogitantem. Declarare hoc ipsum & genti-
lium philosophia volebat, cùm corpus hoc, animę car-
cerem esse diceret: & eum quidem cæcum ac tenebri-
cosum, in quo miserabiliter, contraque præstantiã ori-
ginis suę, premeretur. Id quod idem ille Poëta secutus:

Igneus

Igneus est, inquit, *ollis vigor & cœlestis origo* *Virg. lib. 6. Æneid.*
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus moribundaque membra.

Eodémque nonnulli retulerũt quod est in Psalmis, Educ de carcere animam meam; non quia carcer est quod fecit Deus, sed quia pœnale est atque mortale. Corruptela enim carnis & pressuræ atque angustiæ, carcer nobis sunt. Ad hanc igitur vanitatis corruptionisque seruitutem pertinet iugum graue (de quo Ecclesiasticus) super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Corpus enim, vt Apostolus ait, mortuum est propter peccatũ: id est, moriendi necessitate constrictum mortique destinatum. ad quã variis doloribus ærumnisq. trahentibus, ac innumeris prope morborum vrgentibus flagris, ab aliis quidem celeriùs, ab aliis tardiùs, sed tamen ab omnibus ineuitabiliter peruenitur. Propter ipsum quoque hominem, & reliqua creatura vanitati seruire cœpit. Posteaquam enim mortale corpus adeptus est, & corruptionibus obnoxium, terra quoq. maledicto subiecta est, spinas proferens ac tribulos. quin nec ipsum cælum hanc seruitutem effugit, cùm scriptum sit: A principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu verò permanes. Et alibi rursum: Aspicite in cælum sursum, atque in terrã deorsum: quoniã cælũ sicut fumus euanescet, & terra ceu vestimentum vetustate consumetur. Habitatores verò illius, quemadmodum vtraq. illa peribunt. Propter te, inquit Ambrosius, mundus ipse seruitutẽ tolerat corruptionis. Sol occasum suum recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum totius corporis nostri exspectatur redemptio. Vana igitur sunt omnia quę mundi sunt, eoque subiecta seruituti, quòd fluxa & caduca statum suum tenere non possunt. Quónam autem modo ad ipsos quoque

Vide Aug. in Psalm. 142.
Eccle. 40.
Rom. 8.
Chrysost. in 8. ad Rom.
Psalm. 101.
Isaiæ 24.
Lib. 1. de Iacob & vita beata, cap. 6.

Angelos

Angelos sanctos, quorum ministeria saluti deseruiunt electorum, Origenes atque eum secutus Ambrosius hanc vanitatis seruitutem pertinere docuerint, eorum in literis videre licebit. Cæterùm quãto maior erat nobilitas eius naturæ, quæ ratione prædita est, tanto profectò grauius in sui corruptione pondus seruitutis admisit. Quippe creata ad immortalem beatamque vitam, nõ sine summo metu, angore & consternatione, ictum duræ mortis exspectat. Cuius nisi quoddã esset in homines imperiũ, ac nisi sub ea homines acerbam propterea seruitutem paterentur, non sic loqueretur Apostolus vt diceret, Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinẽ præuaricationis Adæ. Nam his quidem verbis quid aliud quàm mortem introduxit, tyrannico velut dominatu sæuientem in quoslibet, & æquo (vt ille ait) pede pulsantem Regum turres pauperumque tabernas? Non enim parcit illa cuiquam, sed omnes in puluerem cinerem que resoluit. Omnibus, ait quidam, obscuras inijcit illa manus. Et rursum:

Origen. lib 7. in Epistol. ad Romanos. Ambros. lib. epistol. epistola 21. & 22.

Ouidius.

Ad Liuiam de morte Drusi.

Tendimus huc omnes, metam properamus ad vnam;
Omnia sub leges mors vocat atra suas.

Boëtius lib. 2. de consol. philosoph. met. 7.

Et alius, Mors spernit altam gloriam. Inuoluit humile pariter ac celsum caput, Æquatque summis infima: atque armata in omnes aculeis peccati ad æternã damnationem trãsmittit. Huius triste iugum suos in humeros admisit homo, quando filius Belial esse cœpit: id est, per superbiam imitator eius qui dicitur Belial, siue absq. iugo, quòd de collo suo Dei abiecerit seruitutẽ.

CAPVT II.

In hac corruptionis seruitute, peccato inobedientiæ pœnam congruentem retributam esse.

QVIA enim Dei contemptum imperium est, qui hominẽ creauerat, qui sua illum ornauerat imagine, eoque ipso cæteris animantibus præposuerat, qui

Paradisi

Paradisi præterea in loco amœnissimo collocarat, rerumque illic omnium copiam salutisque præstiterat, qui præceptis nec multis nec magnis aut difficilibus onerauerat; sed vnum dederat de non attingẽdo quopiam ligno, facilimũ obseruatu; quo supra eam creaturam, cui libera seruitus expediret, se esse dominum commonefaceret. Quia reiectum, inquam, illius est suauissimum iugum, si tamen iugum erat, ac non felix potiùs iucundaque libertas; idcirco mox iusta damnatio consecuta est; & eiusmodi quidem, vt is qui obtemperando futurus fuerat etiam carne spiritalis (qui videlicet nec alimẽtis egeret, nec dissolui morte posset) non obediendo fieret etiam mente carnalis. & quia supra modũ sibi per arrogantiam placuerat, deseretur ab illo, sibique donaretur: nec, sicut affectabat, in sua esset omni modo potestate, sed à seipso quoque dissentiens, sub illo cui peccando consensit, pro libertate quam concupierat, duram ageret miseramque seruitutem: mortuus spiritu volens, & corpore moriturus inuitus: desertor æternæ vitæ; & æterna, nisi gratia liberaret, morte damnatus. Duplicem enim incurrit lapsu mortem. Prima altera, altera secũda vocatur. Et illa quidem animam nolẽtem reluctantemque pellit è corpore: hæc inuitam & euadere cupientem, retinet in corpore vinculis sempiternis. Vnde satis appa- *Prosper sent. 170. ex c. 3. lib. 21. de ciuitate Dei.*
ret, vtramque mortem hoc afferre mali, vt quod nolit anima, vehementerq. recuset, id tamen suo de corpore patiatur. Itaque in hac corruptionis mortisque iusta seruitute, quid est in pœnam inobedientiæ homini retributum, nisi ipsa inobedientię molestia? Etenim quia noluit homo in præcepto Dei, quod facilimè potuit; hinc quoque perspicitur, eum in pœna sua non posse quod velit. Et quis hic enumeret quàm multa quæ non potest velit, dum ei, hoc est, voluntati eius, neque animus ipse, neque caro, animo inferior, obtemperet?

Ipso namque inuito,& animus plerunque turbatur,& caro dolet ac veteraſcit & moritur, & quidquid aliud patimur, quod non pateremur inuiti, ſi voluntati natura omni modo atque ex omnibus partibus obediret. Sic omninò per iuſtitiam dominantis Dei, cui ſubditi ſeruire noluimus, caro noſtra quæ ſubdita nobis fuerat,iam non ſeruiendo moleſta eſt:quamuis nos, Deo non ſeruiendo,nobis,non illi,moleſti eſſe potuerimus.

In ſent. Proſperi, ſent. 75. Corpus carnis noſtræ,inquit Auguſtinus,ornamẽtum nobis fuit. Peccauimus,& compedes inde accepimus; vt vinculis mortalitatis omnis humanarum actionum curſus præpediretur. O mortalium igitur fragilis & caduca natura! Niſi enim nos Chriſti fides extollat ad cælum,& æternitas animæ promittatur;cum beſtiis & *Eccleſiaſt. 3.* iumentis,corporum vna conditio eſt: Idem occubitus iuſto & impio,mundo & immundo,ſacrificanti & ſacrificare contemnenti. Ob hoc,opinor, demonſtrato *Ioannis 11.* ſibi Lazari monumento, lacrymatus eſt Chriſtus: tantam videlicet generis humani deiectionem, exilius honoris culmine, preſſiùs conſiderans.

CAPVT III.

Quanto errore à nonnullis exiſtimatum ſit, hanc corruptionis & mortis ſeruitutem, hominibus, vt beſtiis, eſſe naturalem.

NEC defuêre tamen,qui hanc corruptionis lugendam ſeruitutem, nobis, vt brutis animantibus, eſſe naturalem affirmarent. Error tolerabilis, ſi eſſet à philoſopho quopiam gentili profectus, qui primam conditi hominis dignitatẽ, & ruinam eiuſdem ignoraret: nunc verò Pelagianorum, ſub nomine Chriſtiano, deteſtanda hæreſis fuit: qua id creditum eſt,naturam eſſe hominis inſtituti,quod diuinis ex literis conſtat pœnam eſſe damnati. Quin gentiles ipſi philoſophi,tam hoc naturę hominum ſine dubio nobiliſſimæ non conuenire viderunt,vt ex iis quidam non dubitarint

rint dicere, hominem non vt à matre natura, sed vt à nouerca, editum in vitam : corpore videlicet nudo & fragili & infirmo, animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines : in quo tamen inesset tanquam obrutus quidam diuinus ignis, ingenij & mentis. Theophrastus certè moriens, accusasse naturam dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset, quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur. Querebatur igitur se tum cùm illa videre cœpisset, exstingui. Alij fuêre gentium philosophi, qui ob aliqua scelera in vita superiore suscepta, pœnarum luendarum nos causa dicerent esse natos : & animos, corruptioni obnoxiis corporibus, tanquam viuos cum mortuis, alligatos esse. eo videlicet supplicij genere, quo Hetrusci prædones captos afficere consueuerant. Qui, vt est à Valerio Maximo scriptum, viuorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligata atque constricta, ita vt singulæ membrorum partes singulis essent accommodatæ, tabescere simul patiebantur ; amari vitæ pariter ac mortis tortores. Manichæos verò hæc impulit cõsideratio, vt incõmutabilem quandã, & Deo coæternam introducerent mali naturam, in qua vitiorũ omnium maliq́ue totius caput & origo existeret. huiusq́ue tam tetræ naturæ permixtionem cum rebus bonis bello quodam factam, deliris quibusdam imaginibus confingebant. Enumerabãt enim & ipsi mala generis nostri, eaq́ue addebãt quæ non omnes quidem paruulos, sed tamen plurimos cernimus perpeti; multa & varia, vsque ad dæmonum etiam horrendos incursus: atque hunc in modum concludebant: Cùm sit iustus & omnipotens Deus, quî fit vt mala hæc, eius imago patia-

Cicero 3. de Republica.

Cicero lib. 3. Tuscul. quæst.

Lib. 9. cap. 3.

Aug. contra Iul. lib. 4. c. 12. & lib. 6. c. 9.

tur in paruulis, nisi quia vera est, quam nos asserimus, duarũ naturarum, boni maliq́ue permixtio? hos omnes Catholica veritas errare conuincit, confitens originale peccatum: per quod hominum genus, dæmonum ludibrium effectum est, & laborioſæ miseriæ destinata propago mortalium. Non enim ita esset, si humana natura in eo statu in quo primùm condita est, perstitisset. Deus namque, vt sacra testantur eloquia, mortem nõ fecit: sed deceptor hominis, causa mortis, est diabolus. Cui posteaquam ille acquieuit, euênit quod ait Apostolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt. Semel autem admisso peccato, quo nisi præeunte, mors nunquam fuerat ingressura, factum est, vt illud etiam verè diceretur: Vita & mors à Domino Deo. nimirum vt hanc intelligatur Deus, non vt primus auctor, sed vt peccati iustissimus vltor, intulisse: istoq́ue modo veritas appareat vtriusque sententiæ, & illius qua dictum est, Deus mortem non fecit: & huius qua dicitur, Vita & mors à Deo sunt. Quod verò quidam aiunt, fieri non potuisse vt terrenũ corpus non naturaliter solueretur, & quod pũgnantibus elemẽtorum qualitatibus constaret, non aliquando deficiens atque langueſcens, interitum pati cogeretur; id totum hallucinatione humana, non firma ratiocinatione concluditur. Si enim Deus, inquit Augustinus, Israëlitarum vestimentis & calceamentis præstitit, vt per tot annos non sint obtrita: quid mirum si obedienti homini eiusdem potentiâ præstaretur, vt animale ac mortale habens corpus, in eo quendam obtineret statum, quo sine defectu esset annosus; eo tempore quo Deus vellet, à mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Verùm ridebant hæc increduli, satisq́ue ineptum censebant, hominem asseri corruptibili fuisse natura prognatum,

Rom. 5.

Eccleſiaſt. 11.

Auguſt. lib. 5. contra Iul. c. 7.

Lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione, cap. 3.

& ta-

& tamen, nisi peccaret, non fuisse moriturum, ita volente Deo. Quibus respondens Cyrillus, Platoni, inquit, licet dicere quasi ex Dei persona ad Solem, Lunam, cæterasque stellas (etenim sensibiles quoque nominat Deos) Quoniam orti estis, immortales vos quidem esse & indissolubiles non potestis; neutiquam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment, propter consilium nostrum: quod maius est vinculum ad perpetuitatem, quam illa quibus quando nascebamini, compacti estis. Quapropter, ipso quoque suffragante Platone, tametsi non orta modò sint hominum corpora (quod etiam sunt Angeli, qui propterea quòd ex nihilo sunt, etiam in nihilum abire possunt) verumetiam composita & coagmentata è pluribus, & iis quidem quæ inter sese pugnare videatur necesse esse: tamen & his omnipotens conditor tam facile præstare perpetuitatẽ stabilemq. vitæ suæ statum potest, quàm ipsis incorporeis spiritibus: qui ob idipsum quòd orti sunt, etiam esse desinerent, nisi Dei voluntate seruarentur. Neque verò id violentum aut contra naturam futurum fuisse existimari debet. Rerum quippe natura, sui nutum sequitur conditoris. qui vtique & omnibus modis, quod sibi placet, arcanis quibusdam efficaciis, attingi posse declarat: quia quod ipse consuluerit, hoc & singulis creaturis natura est, quemadmodum ait D. Cyrillus eodẽ libro tertio cõtra Iulianum. Quocirca, quod ad ipsam quidẽ attinet pugnam discordiamque qualitatum, nullam ibi futuram fuisse reor, in optimè constitutis hominum corporibus: in quibus præsertim ante peccatum inobedientiæ, nullum esse potuit malum. atqui sine malo, nulla accidere pugna potest. Etenim quãdo pugnatur, aut bonum pugnat & malum, aut malum & malum; aut si duo inter se bona pugnant, in ipsa profectò pugna, magnum inest malum. quod in corpore quando contingit, vt

Lib. 3. contra Iulianum. Plato in Tim.

Refert hæc eadẽ ex Platone. Aug. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 26.

August. lib. 5. cõtra Iulianũ, cap. 5.

ex quibus constat, id est, humidum & siccum, calidum & frigidum, pacem secum concordiamque non teneant, morbi ægrotationesque nascuntur. Et quis audeat dicere aliquid eorum non esse bonum, cùm omnis creatura Dei bona sit, & benedicant in Hymno trium puerorum frigus & æstas Dominum? quæ sunt inter se quidem contraria, seruant tamen pro rerum incolumitate concordiam. Possunt enim & contraria non inuicem aduersari, sed ex alterutro temperari, & bonam valetudinem reddere. Idcirco Plato in eo dialogo quem de Amore scripsit, inter cætera quæ disserit ex persona Eriximachi medici dicit oportere ea quæ inimicissima sunt in corpore, quoad eius fieri potest, amica facere, & vt se mutuo ament, id est, vt concordent, efficere. esse autem inimicissima ea quæ maximè sunt contraria, frigidum calido, amarum dulci, siccum humido, & omnia alia eiusmodi. His, inquit, cùm amorem & concordiam inducere nosset progenitor noster Æsculapius, nostram artem constituit. Est igitur, quemadmodum ille disputat, humani corporis sanitas bonaque temperies ex amore seu concordia contrariorũ exorta. Cùm verò in nostro corpore discrepãt, seque inuicem oppugnant; valetudo turbatur: & hoc totum sic, vt ipsa mors de peccati ipsius propagatione descendat. Neque enim & hæc quisquam dixerit, inquit Augustinus, si nemo peccasset, nos in illa beatitudine Paradisi fuisse passuros. Corpus igitur humanum, non propter fragilitatem terrenam, quia de puluere terræ concretum & compactum sit; sed propter peccatum, quemadmodũ beatus Apostolus asseruit, mortuum est. Quo loco vigilantissimè non ait, mortale, sed mortuum. Priusquam enim mutaretur in illam incorruptionem, quæ in sanctorum resurrectione promittitur, poterat esse mortale, quamuis nõ moriturum. Sicuti hoc nostrũ esse potest, vt sic dicamus, ægro-

Consule Aug. lib. de natura & gratia, cap. 54.

Aug. lib. 1. de peccatorũ meritis & remissione, cap. 4. & 5.

ægrotabile;tametsi non ægrotaturum. Cuius enim caro est quæ non ægrotare possit, etiamsi aliquo casu priusquam ægrotaret occumbat? sic & illud corpus iam erat mortale: quam mortalitatẽ fuerat assumptura mutatio in æternam incorruptionem, si in homine iustitia siue obedientia permaneret. Cæterùm hoc ipsum quod mortale fuit, quia mori potuit, non est mortuum effectum, id est, tale vt iam ex sui in deterius mutatione & quadam veluti morbida & mortifera qualitate necessariò moreretur, nisi propter peccatum. Primorum itaque hominum in Paradiso corpora, licet animalia fuerunt, nondum spiritalia, non tamen mortua fuêre, id est, quæ necesse esset emori. quod eo primùm die factum est, quo lignum vetitum tetigerunt. Quando enim peccauit Adam non obtemperans Deo, tum eius corpus gratiã perdidit, qua fiebat vt animæ omni ex parte obediret. Tum etiam morbo quodam ex repentina & pestifera corruptione concepto, factum est in illis, vt ea in qua creati sunt stabilitate ætatis amissa, per mutabilitates ætatum irent in mortem. Quamuis igitur annos postea vixerint multos; eo tamen die mori cœperunt, quo mortis legem qua in senium veterascerent, acceperunt. Non enim stat vel temporis puncto, sed sine intermissione labitur, quicquid immutatione continua sensim currit in finem, non perficientem, sed consumentem. Sic nimirum impletum est quod dixerat Deus: Quacunque die comederitis, morte moriemini. Sicut enim in ipsis nostris corporibus quædam pro suo modo sanitas dicitur; quæ si perturbata sic fuerit, vt letalis morbus iam viscera depascatur, quo inspecto, mortem imminere medici prænuncient; mortale quidem corpus etiam tum dicitur, sed aliter quàm cùm esset sanum, quamuis quãdoque sine dubio moriturum: ita illi homines animalia quidem corpora gerẽtes, sed nõ moritura nisi peccassent,

Aug. lib. 9. de Genesi ad literam, cap. 10. & lib. 11. cap. 32.

mox vbi præceptum transgressi sunt, eorum membris veluti quæpiam læthalis ægritudo mors ipsa concepta est; mutauitque illam qualitatem qua corpori sic dominabantur, vt non dicerent, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quid enim aliud non dicam nati, sed omninò concepti, nisi ægritudinẽ quandã inchoauimus, qua sumus sine dubio morituri? Neque enim tam necesse est, inquit Augustinus, eum ipso morbo mori, qui hydropicus, aut disentericus, vel elephãtiosus factus fuerit, quàm eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo omnes homines sunt naturâ filij iræ. Rem eandẽ præclarè D. Ambrosius expressit, de vidua illa differens, cuius vnicus filius efferebatur mortuus; totumq. hoc ad genus humanum transferens, in quo quisque nostrum, inquit, mortali corpore circumseptus, tanquã loculo inclusus, quatuor materialibus ad sepulchrũ rapitur elementis. Hæc enim illi erant quatuor acerbi funeris portitores, qui corpus humanum letali fluxu naturæ materialis vrgebant. Quid enim aliud nisi quodam in feretro, hoc est, supremi funeris instrumento, iacemus exanimes, cùm vel ignis immodicæ cupiditatis exęstuat, vel frigidus humor exundat, vel pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum, vel concreta noster spiritus labe, puræ lucis vacuus alit mentem? Hi sunt, inquit, nostri funeris portitores. hoc tristissimum funus, nõ natura nobis, sed peccati pœna facit. Quippe homini lapso dictum est, Terra es, & in terram ibis. Quę cùm Iudicis sit sentẽtia, damnantis peccatorem; nullo modo futuram existimandum est fuisse talem humani corporis dispositionem, nisi hanc inobedientiæ meritum accersisset. Quod quidem meritum ita mortis subeundæ necessitas subsecuta est, vt licet productior fieri vita vsu ligni vitæ potuisset, nunquam tamen mortem vitiatus homo & damnatus euaderet.

Lib. 7. in Luc. cap. 28.

CAPVT

CAPVT IIII.

Primos homines ex constitutione corporum mori quidem potuisse; at non necesse fuisse vt morte dissoluerentur, vti post peccatum necesse est.

QVAMQVAM non desunt graues auctores, qui humanum corpus in seipso non putent esse per inobedientiam immutatum, & tanquam veneno peccati infectum atque corruptum: sed cùm sui simile permaneret, eundemque temperamenti statum constãter retineret, tantummodo beneficio gratuito conditoris, quo mors antea propulsabatur, hoc est, vsu ligni vitę, peccati merito fuisse spoliatum. At præter ea quæ superiore capite ex D. Ambrosio & Augustino protulimus, Cõcilium Arausicanum aduersus Pelagij pestilentissimam doctrinam celebratum, disertis verbis pronunciat (id quod etiam est multo pòst Concilij Tridentini decretis confirmatum) per vnius hominis inobedientiam seu primæ præuaricationis offensam, totum hominem secundum corpus & animam, in deterius commutatum esse. Nempe vt sicut anima prauæ concupiscentiæ infecta morbo, peccatum sua solius virtute non potest effugere: ita letali quodam languore corpus affectum, mortem euadere haud queat; nisi fortè diuinę virtutis miraculo, & in eiusmodi corpore, vita perpetua conseruetur. quomodo præstitum est Moysi, vt per quadraginta dierum spatium, sine omni alimentorum vsu viueret incolumis: & nunc fortasse Enoch & Heliæ præstatur, vt per tam longam ætatem nulla senectute marcescant. Primis verò hominibus ea corporum temperatio fuit, vt ex ipsa, ciborum accedentibus subsidiis, maximeque ligni vitæ gratuito beneficio, viuere perpetuò possent. Quẽadmodum qui sano corpore nunc sunt firmaque valetudine, subministratis temperanter cùm alimẽtorum tum & quietis

Canon. 1 Concilij Arausicani 2.

Sessione 5.

& exercitationum adiumentis, naturaliter multo diutiùs viuunt quàm afflicta & deiecta morbo corpora, quanquam & hæc in vita longissima conseruari diuinitus posse minimè dubitemus. Talis ergo primis hominibus quodammodo ad vitæ perpetuitatem constitutio corporum firmitasque fuit, qualem nonnullis esse conspicimus ad vitæ longęuitatem: vt, quod diuus ait Augustinus, illius immortalitatem status, de ligno vitæ exstitisse, non de conditione naturæ, nonnulli haud improbabiliter intelligendum sic putent, vt significare voluerit non de sola naturæ constitutione hominibus illis fuisse futurum vt nunquam morerentur si vellent: sed ad naturæ quamuis integerrimam & optimam constitutionem, ligni vitæ supernaturale præsidium, statis temporibus adiungi debuisse: ne virium vlla debilitas sensim in humanum corpus irreperet, quod viuifico illo remoto ligno, progressu temporum euenisset. Ideoque habebat Adam (inquit Augustinus) quantum existimo, & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem; & de ligno vitæ stabilitatem contra vetustatem. Veruntamen extra controuersiam illud est, quia terreno rerum genere cõcreta fuêre hominũ illorũ corpora, dissolui morte, finemque admittere potuisse. quod nisi ita fuisset, nec perpetrato inobedientiæ peccato, corporis mortem incurrissent: haud magis quàm dæmones, quorum insolubilem naturam ad interitum pertrahere peccati pernicies non potuit. Vnde error apparet Iuliani cuiusdam Halicarnassæi, de quo scriptũ est apud Suidam prolixiùs: qui sicut animæ, ita & corpori tributam existimauit naturalem immortalitatem, per quam dissolubile non esset in ea ex quibus esset coagmentatum: sed diuina lege violata, mulctatum esse hominem morte corporis, quæ sit dissociatio ab hac vita, quæ ipsis corporis sensibus percipitur. Si enim vt animorum, ita & corporum

Lib. 1. cap. 3. de peccatorum meritis & remissione.

porum fuisset immortalitas naturalis, nullis profectò corporeis alimẽtis ad vitæ conseruationem eguissent. Rectiùs proinde Gregorius Nazianzenus in oratione quam de virtute seu dignitate ac præstantia edidit: Corpus, inquit, omni ex parte compositum est: quod autem compositum sit, id nemo indissolubile esse dixerit, at quod dissolui potest, corrumpi etiam idem potest. Ad hunc modum & Carneades nullum esse corpus immortale colligebat, quòd nullum esset indiuiduum, nullum quod dirimi distrahiq́ue non posset. Idemq́ue omnia corpora commutabilia & mortalia concludebat esse oportere: quod ea ex quibus constarent, hanc mutabilitatis legem paterentur. vt si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereum quod commutari non posset. item nihil argenteum, nihil aureum, si commutabilis esset natura argenti & auri. Itaque immortalem quidem creatũ dicere hominem liceat hactenus, quod potuerit non mori si Dei præceptis obtemperaret. Imò verò sic esse dicendũ sentiendumq́ue, vehementer apud Epiphanium Methodius contendit. Ab immortali enim Deo, simulacrum eius in quo sui excudisset imaginem, non nisi immortale & incorruptibile fieri debuisse. Diuus quoque Chrysostomus dicit, hominem priusquam cecidit, nondum mortale corpus habuisse: cùm verò peccasset Adamus, confestim corpus illius mortale & passibile factũ esse, plurimosq́ue naturales defectus recepisse: quin & graue euasisse, & instar infrenis equi. Sanctus etiam Hieronymus Cypriano presbytero scribens, dicit nos de immortalibus factos esse mortales. Et S. Leo serm. 2. de Natiuit. dicit hominem immortalitatis dote nudatum, duram mortis subijsse sententiã. At interim mortalem fuisse hominem, ob idipsum quòd mori dissoluiq́ue potuerit, non quia necesse fuerit; ipsa fateri ratio euentusq́ue cogunt. Atque vt non fuerint primorum

Cicero lib. 3. de natura deorũ.

Vide Epiphanium in hæresi Origenis lib. 2. aduersus hæreses.

Homil. 11. in Epist. ad Rom.

Homil. 12. in epist. ad Rom.

rum hominũ corpora immortalia, quomodo aut Deus aut Angelus ſuapte natura eſt immortalis: tamen propter corporis firmiſſimã conſtitutionem, aptiſſimamq. omnium temperationem qualitatum, ex qua idoneus eſſet ad vitæ perpetuitatem, dici id quoque poſſe arbitror, immortales naturâ fuiſſe homines primos, naturaliterque ſemper viuere accedente ligni vitæ vſu, potuiſſe: ſicuti (quod & antè memorauimus) quidam & modò naturâ longæui dicuntur eſſe (qui tamen viuere diu ſine alimento extrinſecus adueniente nõ poſſunt) quod in ipſo corporis habitu & temperamento naturali, longè præ multis aliis vitæ cõtineant cauſam. Qui autem humanũ corpus tale perſtitiſſe opinãtur, quale conditũ fuit; ſolamque perpetuæ vitæ cauſam, lignum vitæ fuiſſe futuram; ij nec ſic quidem natura ſua cenſent immortalẽ fuiſſe hominem, hoc eſt, potuiſſe non mori: ſed beneficio duntaxat ſupernaturali. quomodo & nunc arbitrantur nos immortales futuros eſſe, ſi eodem vitæ ligno veſci in poteſtate haberemus. videlicet quoniam Adamo iam poſt ruinam iacenti vitiatoque dicitur, Ne fortè mittat manum ſuam & comedat, & viuat in æternum. quod melius ironicôs dictum accipitur (quemadmodum & illud, Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt) propter illam futuræ immortalitatis perſuaſionem, quam & lege Dei violata, ex falſa pollicitatione ſerpẽtis, ſuperbo animo conceptam retinebat. Non enim victurus erat in æternum (ſicuti quibuſdã non improbabiliter viſum eſt) etiamſi ligno nobiliſſimæ virtutis vti contigiſſet: tum propter animi deprauationem, cuius antea integritas ſtatusq. tranquillus, ac plenũ ſimul in corpus imperiũ, visque illa viuificatrix illæſa, ad illius temporis immortalitatem mirificè conferebant: tum propter humani corporis

Cyrillus lib. 3. cõtra Iulianum apoſtatam. Et Proſper c. 21. contra collatorem.

B. Bonauentura in 2. ſentẽtiar. diſt. 19. queſt. 2. ar. 2. de immortalitate primi hominis ex parte corporis. Ex ambiguo verbo Græco, inquit Auguſtinus in Pſalm. 89. fit plerunque in Scripturis, vt vel ſeculum pro æterno, vel æternum pro ſeculo ponat Latinus interpres. Idem reperies & in Pſalm. 92.

poris in deterius ortam ex peccato mutationem, de qua partim hoc capite, partim superiore ex diuina Scriptura veterumque literis satis dictum arbitror. Nam sicuti homini sano salubris cibus vitam prorogat, non autem illi quem letalis ægritudo corripuit: ita prorsus ante peccatum lignum illud viuificum, perpetuam vitam effecisset in corpore firmo & integro, quam modò nō efficeret in corpore mortis huius, & iam comparato cum iumētorum insipientium corporibus. neque enim ad instaurationem vitiati corporis, lignum illud homini, diuino beneficio tributum fuit, sed ad integri conseruationem. hoc interim nihil aliis præiudicantes dicimus, qui sentiunt ex ligno vitæ fuisse victurum in æternum, si eius ei post lapsum vsus concessus fuisset. Non enim nos latet quid ea de re scriptum reperiatur apud Epiphanium libro 2. contra hæreses hæresi 64. quæ est Origenis Adamantij. Cùm enim hîc de carnis resurrectione differitur à sancto Methodio aduersus Origenem & Proculum, qui illam ea tempestate negabant; Qui omninò decernit, inquit, carnem hanc non esse immortalitatis susceptoriam, reuera dementiæ per morbum maledicus est. cur enim post tunicarum pellicearum constructionem Adam eijcitur, prohibitus edere de ligno vitæ, ac viuere, si omninò impossibile erat hominem in æternum viuere cum corpore? Impedimentum enim contingit, velut possit ipse non mori, si de ligno gustet. Ac commemoratis ex Genesi verbis, quibus id significari videatur, concludit: Igitur potuisset viuere corpus in æternum, & immortale esse, nisi prohibitus fuisset gustare vitam. Et hæc quidem sancti Methodij, ad ipsius institutum apprimè pertinens, fuit opinio.

CAPVT

CAPVT V.

Quónam modo D. Ambrosius mortem dixerit naturalem, nec pro pœna, sed pro remedio datam.

Lib. de fide Resurrect. cap 6. & libro 7. in Lucam c. 42. cap. 3. & ad Roman. 6.

DIVVS quidem Ambrosius cùm triplicem esse mortẽ sacris è litteris se accepisse doceret; vnam qua morimur peccato, Deo viuimus, quæ semper est bona: de qua morte loquebatur Colossensibus Apostolus, cùm diceret: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Aliam qua disiuncta à vitæ suæ fonte atque principio, hoc est, Deo, anima mortua iacet in peccato; de qua scriptum est: Cùm

Ephes. 2.
Coloss. 2.

essetis mortui in delictis & in præputio carnis vestræ, & illud, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Ac rursum: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Aliàsque non rarò mentio fit mortis

Matth. 8.

huius, quæ semper in vitio est. Tertiam quæ vitæ est notissimæ huius excessus, qua nexu corporis anima liberatur. Quo vsque adeò vitiosa non est, vt eam Deus ipse, qui vitium suscipere nullum potuit, pro nostra salute subire non sit dedignatus. Hanc igitur ille postremi generis mortem, naturalem esse dixit: nec pro pœna, sed pro remedio datam. Verùm naturalem dixit,

Cap. 6. lib. de fide resurrect.

siue quia naturæ coniunctissimarum partium dissolutionem ac dissociationem affert: siue quia vti modò affecta sunt hominum corpora, ex insitis quibusdam naturæ principiis necessariò exoritur. Non enim voluntatis imperio subiecta res est: quæ & cùm nolumus, vehementissimeque refugimus, accurrit: & cùm eam votis aduocamus, refugit. quemadmodum scriptum est: Quærent homines mortẽ, & non inuenient.

Apocal. 9.

Luget etiam in Fabulis affixus Caucaso Prometheus:

Cicero libro 2. quæst. Tuscul.

Amore mortis terminum inquirens mali,
Sed longè, inquit, à leto, numine aspellor Iouis.

Vnde legitur & illud apud Boëtium:

Lib. 1. met. 2.

Mors

Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis
Inserit: & mœstis sæpè vocata venit.
Eheu quàm surda miseros auertitur aure,
Et flentes oculos claudere sæua negat!

Itaque mors, inquit Ambrosius, in natura non fuit; sed conuersa in naturam est. quo fit vt eius subeundæ necessitas nascendo contrahatur. Cumque sit inimica naturæ, sic tamen cum ipsius exortu naturæ cohæret, vt verissimè dictum sit: *Cap. 9. de fide resurrect.*

Nascendo morimur, finiq; ab origine pendet.

Quocirca nihil etiam ab vsu Scripturarũ sanctarum alienum facit is qui mortem dixerit naturalem: cùm ipsa quoque malitia quæ ex origine contrahitur, sit in libro Sapientiæ appellata naturalis: & à Paulo dictum sit, Eramus naturâ filij iræ, sicut & cæteri. Quónam autem modo naturâ, nisi quia (diuo quidem Augustino interprete) vitium pro natura inoleuit? Cùm enim malum omne cõtra naturam esse dicitur, ad talem naturam referendum est qualis ab initio condita est sine vitio. Ipsa enim verè ac propriè natura hominis dicitur. Porrò autem pro remedio mortem esse, non pro pœna, dicit Ambrosius: quòd cùm cæteris vitæ huius incommodis affligamur tantùm & premamur, non etiam periculis & afflictionibus liberemur; mors malis & ærumnis vitæ huius eximat, peccandique faciat finem. Vna, inquit, est mors spiritalis, alia est naturalis, tertia pœnalis. Non enim pro pœna, sed pro remedio dedit mortem. Denique Adæ peccanti præscriptum aliud est pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur, Quoniam audisti vocem vxoris tuæ, & manducasti de ligno de quo præceperam tibi ne manducares, maledicta terra in operibus tuis; spinas & tribulos germinabit tibi: Cum sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terrã de qua assumptus es. Habes pœnarum ferias: quia aduersus spinas *Cap. 12. Ephes. 2. Tractatu 4. in Ioannem. Lib. 1. Retract. cap. 10.*

seculi

seculi huius, & solicitudines mũdi, voluptatesque diuitiarum, quæ verbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit: Quoniam audisti vocem mulieris, reuerteris in terram. hęc enim esset pœnalis sentẽtia, quemadmodum est illa: Maledicta terra, spinas & tribulos germinabit tibi. Sed dixit, Manducabis panem in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam esse pœnarũ nostrarum, qua cursus vitæ huius inciditur? Hæc D. Ambrosius; quibus & apud Ciceronem inueniuntur illa persimilia, mortem ab diis immortalibus non esse supplicij causa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inuitos, fortes etiam sæpè libenter appetiuisse: vincula verò ad pœnam sceleris inuenta esse. Ad damnationem igitur primæ præuaricationis, ita mors pertinet: vt tamen hinc boni multum existat: & malis quidẽ ac pereuntibus, vt grauiorem sibi peccando perniciem conciliare desistant. Pœna enim (quemadmodum alio in loco D. Ambrosius scriptum reliquit) corrigit & emendat errantem: sin talis est qui emendari non queat, auferatur è medio, ne grauiora committat. mortuus enim, iam nescit peccare. Ideoque Ecclesiastes ait: Et laudaui ego mortuos magis quàm viuentes. Et nonnulli philosophi disputauerunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem. quibus hæc apud Boëtium ex persona Philosophiæ consonant: Si nequitia miseros facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam: quos infelicissimos esse iudicarem, si non eorum malitiam, mors saltẽ extrema finiret. Bonis verò, & iis qui salui fiunt, hoc boni morte prouenit, quòd peccãdi periculis subtrahãtur, & constituãtur in non peccãdi securitate; destructoq. vitiosæ vetustatis domicilio, in nouos postea homines, beata resurrectione transformentur.

Orat. 4. in Latium Catilam.

Sermone 18. in Psal. 118.

Eccles. 4.

Lib. 4. de Consol. Philosoph. prosa 4.

Quemad-

Quemadmodum enim (ait apud Epiphanium sanctus Methodius) vbi in ædificiis templorum pulchrorũ ficus enata est, & in longitudinẽ ac magnitudinem alta, & in omnes cõpositiones lapidum per multũ sarmentosas radices diffusa, nõ prius à nascẽdo quiescit, quã tota auellatur, dissolutis lapidibus in locis in quibus enata est. Possunt enim rursus in suos locos adaptari lapides, ficu sublata. Eodẽ modo etiã Deus optimus artifex, templũ suum hominẽ, qui instar siluestris ficus, peccatum produxit, breuibus mortis ictibus dissoluit: Occidens (velut scriptum est) & viuificans, quò rursus earundẽ partiũ caro, post exsiccatũ & mortuum peccatum, instar renouati templi immortalis & illæsa excitetur, peccato perfectè ac funditus perdito. Viuẽte enim adhuc corpore antequam moriatur, necesse est simul viuere peccatum, intus in nobis radices suas abscondens, etiãsi forinsecus per castigationũ atque admonitionũ sectiones fuerit refrenatum. Alioqui post illuminationem, non contingeret nos iniusta facere, vtpotè peccato penitus sinceriter à nobis ablato. Hæc Methodius. Neque profectò beatus Apostolus dixisse aliunde putãdus est, Mihi viuere Christus est, & mori lucrum: nisi quia id sibi maximo in lucro deputabat, iam post hanc vitam secularibus laqueis non teneri, iam fieri peccatis nullis carnisque vitiis obnoxiũ, iam secura frui iustitia, euerso funditus atque fibricitus reuulso peccato. Potuit hoc sanè tantus Apostolus iustissima cõsideratione præsentis ac futuræ vitæ dicere, cùm & à gentili homine, qui neque de huius periculis, neque de illius felicitate, sat rectè iudicabat, legamus esse dictum: etiamsi quis illi deus largiretur, vt ex ætate senili quam grandeuus agebat, repueraſceret, iterumque vagiret in cunis, valde recusaturũ esse. nolle enim quasi decurso spatio, à calce ad carceres reuocari. Cupiebat igitur ille, si veraciter loquebatur, se mori: &

Cyprian. sermõ de mortalitate.

Apud Ciceronem in fine libri de senectute.

ideo quidē, vt careret huius vitæ moleſtiis. Quid enim habet hæc, inquit, vita commodi? quid non potiùs laboris? vnde fuiſſe quidam feruntur populi qui ortus hominum lugerent, obitusque celebrarent. nec id inſulsè: eos enim qui in hoc vitæ ſalum veniſſent, mœrebant: qui verò ex huius mundi procellis & fluctibus emerſiſſent, non iniuſto gaudio proſequēdos arbitrabantur. Ex quo illud eſt Euripidis in Creſponte:

Nam nos decebat cœtus celebrantes domum
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ varia vitæ reputantes mala.
At qui labores morte finiſſet graues, hunc
Omnes amicos laude & lætitia exequi.

Eccleſiaſticus quoque Sapiens mortē quibuſdam bonam eſſe non tacuit. O mors, inquit, bonum eſt iudicium tuū homini indigenti, & qui minoratur viribus; defecto ætate, & cui de omnibus cura eſt, & incredibili ſiue potiùs diffidenti, eo quòd ſpem non habeat fortunæ melioris. Certè ita calamitoſis ſolatio mortem eſſe, exul ille Poëta declarauit ſuis verſibus, quibus poſteaquā ærumnas explicaſſet ſuas, concludens ait:

Vna tamen ſpes eſt quæ me ſolatur in iſtis,
Hæc fore morte mea non diuturna mala.

Lib. 4. Triſt. Eleg. 5.

Cùm autem dubium non ſit, conferri bonis per mortem boni plurimum; vnde rectiſſimè de bono mortis nonnulli ſcripſerunt: tamen hinc non niſi Dei prædicanda miſericordia eſt, qua in tam bonos vſus, pœna peccati cōuertitur, inquit Auguſtinus. Sed aliqua iam indicia proferamus, ex quibus animaduertere liceat excidiſſe hominum genus ab illa primæ creationis libertate; idque faciamus tamen, quoniam libelli huius iam terminauimus modum, alio ſumpto tractationis eius exordio.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER QVARTVS.

PROOEMIVM.

SERVITVTIS veræ partibus explicatis tribus, non immeritò quidem putari potuit argumenti propositi atque suscepti expleta & absoluta esse tractatio. Verumtamen quia nimis diligentes esse non possumus in ea re tractanda, quam accuratissimè nosse debemus, cuiusque in cognitione veræ salutis libertatisque principia sita sunt: propterea nos operæ pretiũ facturos arbitramur, si & hunc addiderimus libellum de indiciis amissæ libertatis. vt quemadmodum si quis est qui celeberrimę quõdam ciuitatis priscam dominationem & gloriam, subsecutamque deiectionem & seruitutem nõ credit, id ei solet ex ruinarum signis, aliisque monimẽtis demonstrari; ita nos, productis in mediũ quibusdã argumentis, de generis nostri ruina & seruitute doceamus.

CAPVT I.

Primi hominis periisse libertatem id argumento esse, quòd bestias terrori nobis esse sentiamus.

MAGNVM verò amissæ libertatis & primi honoris indicium est, quòd bestias formidare cogamur, earumque impetus & feritatem pertimescamus; neque pertimescamus tantùm, sed etiam interdum vsque ad ipsius amissionem vitæ patiamur. Et eorum tamẽ genus sumus, qui-

bus in Geneſi dictũ eſt: Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper terram. Nam illa ſine dubio naturalis ſeruitus eſt, & iuſta dominatio, cùm pecora homini ſeruiunt, & homo pecoribus dominatur. quod ipſa quoque inſtitutionis eius dignitas haud obſcurè demonſtrat. Sic enim homini dictum eſt, cùm crearetur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat poteſtatem piſcium maris, & volatilium cæli, & omniũ pecorum quæ ſunt ſuper terram. Quibus verbis inſinuatum eſt propter imaginis ſimilitudinisque diuinæ præſtantiam, hoc eſt, propter rationem, in qua illa ceruuntur, debere hominem dominari ei vitæ, quæ rationis eſt expers. Vt autem homo hominem ſeruum haberet, non id naturæ prima conditio, ſed vel iniquitas vel aduerſitas fecit. Iniquitas quidem, iuxta id quod ſcriptum eſt; Maledictus Chanaan, erit ſeruus fratribus ſui: Aduerſitas verò, vti ſancto Ioſeph euênit, vt venditus à fratribus ſuis, ſeruus alienigenæ redderetur. Primos itaque ſeruos, quibus nomen hoc Latina lingua tributum eſt, bella fecerunt. Qui enim ab homine ſuperatus, iure belli potuit occidi, quia ſeruatus ſit, ſeruus eſt appellatus. Inde & mancipia, quia manu capta ſunt. Cùm igitur res ita habeat, vt propter inditam hominibus excellentiam rationis, naturalis eis in beſtias propriè cætera quæ res quæ ratione carent, comperat dominatus: quid eſt quod ab hoc naturali dominationis iure atque ordine ſic excidimus, vt beſtias non modò non ſubiectas ad nutum habeamus, verumetiam feras ſæpenumerò & inimicas patiamur? nihil aliud in cauſa eſt, quàm ſuperbæ culpa inobedientiæ: qua dum ſupra modum volumus eſſe liberi, & conceſſæ perdimus libertatis honorem, & viliſſimam ſeruitutem, qua & brutas animantes ſentiamus infeſtas, nobis accerſimus. Sic enim

dum

dum plus volumus quàm velle iustum est, etiam quod minus est, solemus amittere. hoc iudicio homo superbus tanquam pullus Onagri liberum se natum putãs, eo vsque deiectus est, vt conscientia mortalitatis timidus, à vilissimis quoque & abiectissimis bestiolis vel etiã minutissimis animalculis, molestias atque interitum reformidet. Nam propter superbiam (ait Augustinus) instituit Deus creaturam istam minimam & abiectissimam, vt ipsa nos torqueret: vt cùm superbus fuerit homo, se iactauerit aduersus Deum; & cùm sit mortalis, mortalem terruerit; & cùm homo sit, proximum hominem non agnouerit; cùm se erexerit, pulicibus subdatur. Idcircò sanè cùm populum Pharaonis superbum domare potuerit Deus, immissis vrsis, leonibus, serpentibus, nouisque & inusitatis ferarum generibus; ranas ille tamen & muscas immittere maluit: vt rebus hisce vilissimis superbia retunderetur. Sic & alios Gentũ populos suis sedibus expulit, crabronibus in eos incitatis: sicut Moyses futurum prædixerat. Sic & Abderitas (vt est apud Iustinum historicum) ranarum murium que multitudo, patriæ solum relinquere, nouasque sedes quærere coëgit. Perunt quosdam nec glirium morsus, quocunque se proriperent, effugere aliquando potuisse. Est & de Myrtiis Ioniæ populis memoriæ proditum, Illos à culicum infinita multitudine, quam palus vicina genuerat, sic afflictos esse; vt vrbe relicta patr jsque sedibus, Miletum commigrare cogerentur. Quod ipsum Acarnensium etiam ciuitati, quæ iuxta Asiæ Pergamum splendidè frequenterque habitabatur, euenisse in Acharicis suis Pausanias prodidit. Herodem certè, sicuti & Sillam antea, constat à vermiculis consumptum (quem pedicularem fuisse morbum putant) expirasse propterea, quòd fastu elatus, Deo gloriam non dedisset. Alias verò Prophetæ cuiusdam inobedientia, leone vltore punita

Tractatu 1. in Ioannem.

Deut. cap. 7. lib. 15.

Vide Nicol. Leonicum de varia historia lib. 2. cap. 72.

3.Reg.13. 4.Reg.17. nita est. Ij quoque populi, qui abductis in captiuitatem filiis Israël, Samariam possidebant; quia Dominum non timerent, à leonibus deuorati memorantur. Sed & prophanam puerorũ irrisionem, qua sanctum Prophetam Helizeum insectabantur, prodeuntes vrsi, dilaceratis eorum corporibus, vindicarunt. Alibi denique aut luporum ferenda rapacitas, aut Sępiùs obliquo est dente timendus aper. Hunc igitur tam sæuum bestiarum patitur dominatum natura peccatrix, iusto Dei iudicio; propter superbam inobedientiam dignissimæ pœna seruitutis affecta. Itaque beatus Chrysostomus de hoc ipso indicio differens amissæ libertatis; Quod nũc terrori, inquit, nobis sunt bestiæ, & timeamus, & dominio exciderimus; neque ipse contradico. verùm hoc nõ arguit, falsam Dei promissionem. Nam ab initio res ita non habebant: sed timebant & tremebant bestiæ, & suspiciebant dominum. vbi autem per inobediẽtiam, libertatem & dignitatem nostram amisimus; etiam principatus noster mutilatus est. Subiecta enim homini omnia animalia fuisse, accipe ex scriptura: Adduxit Dominus bestias ad Adam, vt videret quî vocaret eas: & non resiluit Adam, sed tanquã dominus aliquis, seruis subditis nomina indidit. Ac paulo pòst, Est tamen & aliud, inquit, non minus aut etiam manifestius argumentum, feras ab initio homini terribiles non fuisse. Et quodnam hoc? Colloquium serpentis cum muliere. Si enim terrori fuissent hominibus tum bestiæ, non ita mulier viso serpente mansisset, non accepisset consilium, non cum eo tanta fiducia sermocinaretur: sed statim ad ipsum & expauisset & resiluisset aspectum. Nunc autem & disputat, & non timet, Nondum enim erat timor iste: sed postquam peccatum ingressum est, ablata sunt ea quæ honoris erant. Et quemadmodum inter seruos fieri solet, vt probatiores & honestiores conseruis terrori sint;

qui

qui autem deliquerint, socios & seruos timeant: sic & de homine factum est. nam salua illius in Deum fiducia, terribilis erat bestiis: vbi autem deliquit, timere cœpit & conseruorum extremos. Hæc D. Chrysostomus: qui paulo pòst, consequentibus verbis, ostendit hanc nihilominus generis nostri pœnam diuina miseratione temperatam esse; vt nõ hac in parte, toto prorsus principatu deijceremur. Siquidẽ ea duntaxat animalia à nostra potestate alienata esse, quæ non multum ad vitæ vtilitatem conducebant, velut ea quæ nomine ferarum aut beluarum propriè designantur, & quæ sunt serpentino genere comprehensa; quæ verò vitæ huic commodo & adiumento essent, ea in natiua seruitute & subiectione sua remansisse, vt armenta boum, vt equos ad cultus agrorum, vt ouium greges ad tegumenta corporum cibumque præbendum, vt canes ad ouilium domorumque custodiam. In quibus quidem canibus, relucent euidẽtiùs vestigia quædam, ac veluti reliquiæ manifestæ superstant, amissi in bestias principatus. quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouerunt, & externorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, aut cum eis commori. In vniuersum autem genus id remansit, vt domari industria & labore possint. Tametsi scribit Cæsar vros in Hercynia silua repertos, qui assuescere ad homines & mãsuefieri, ne paruuli quidem excepti possent. Sed diui Iacobi falsa non potest esse sentẽtia, qua dicit: Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentũ, domantur & domita sunt à natura humana. Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum; nihil tam ferũ quàm leones vel tigrides sunt: & hęc tamen seruiunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt: obliuiscuntur quod nata sunt, induunt quod iubentur. Quid multa? docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi,

Vide Ambr. lib. 8. hexëmeron. cap. 4. Cõment. lib. 6.

verberantur vt timidi, corriguntur vt subditi: in mores transeunt nostros, quoniam motus proprios perdiderunt. Cæterùm hæc ipsa naturali suæ relicta feritati, pleraque vel in solitudinibus, vel saltibus aut antris suis & latibulis, frequenterque & aliis quibuscunque locis, sic hominibus infesta sunt; vt inter diuina miracula numeretur, quòd sanctus Propheta Daniel, famelicorũ ora leonum, cùm esset in spelũca inclusus, incolumis euaserit. sicuti & illud dignã habuit admirationem, quòd Paulus viperam sub sarmentis delitescentem, cùm excitata calore, manũ eius inuasisset, illæsus excussit. Gentilium verò in historiis inter animantium miracula numerãtur, quæ recẽset Plinius. Velut Aspidem ad mẽsam cuiusdã quotidie venire solitam, cùm sensisset ab vno catulorũ suorum, hospitis filiũ interemptum, in violati hospitij pœnã, necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in tectũ id reuersam. Item Pãtheram ob eductos è fouea catulos, retulisse homini gratiã, & extra solitudines eductũ, in publicã viam restituisse. Cuius generis est, quòd & Cyrũ à cane, & Romanæ vrbis conditores à lupa nutritos, cùm essent expositi, celebratũ est. Narrat etiam Plinius secũdus vt memorabile quiddam, Delphinum pueris natatu se exercentibus, ad littus accessisse frequenter, cumque ipsis pueris, tãquam si eiusdem generis foret, lusitasse. Sed hæc in tanta feritate naturarum, admirationem vt dixi habẽt. Nam lege cõmuni humanæ seruitutis, ipsa quoque innocentia, sæpe & inter feras, armis est defendenda: sæpe etiam frustra defensa, laceratur. quod vel in paruulis regeneratis, apparet esse verissimum.

Aller. vlt.

CAPVT II.

Non modò nullum à bestiis metum, sed nec molestam quidem homini sub homine seruitutẽ fuisse futuram, nisi peccaretur.

QVID igitur iam mirum, si liber homo conditus, duram & acerbam sæpenumerò sub homine domi-

dominãte sustineat seruitutem, qui etiam hoc meruit, vt interdum nec luporum aut leonum possit effugere feritatem? Nam ante lapsum, nec illa fuisset (sicuti significatum est) homini dura & aspera sub homine conditio toleranda seruitutis. tametsi non negauerim quosdam aliis & mentis robore præstantiores, & eam ob rem, superiores auctoritate fuisse futuros. neque enim & ante peccatum, inquit Augustinus, aliter fuisse decet credere mulierem, nisi vt ei vir dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Idemque alio in loco, Non potest dubitari, naturali ordine viros potiùs feminis, quàm feminas viris principari. Quocirca & à Paulo scriptum est, Virum caput esse mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. Filios verò quis dubitet suorum iussa parentum, officij iure fuisse secuturos, quos eis superiores ipsa natura dedisset? Hoc enim iustitiæ vis & ratio postulat, vt infirmior ratio seruiat superiori. Nec video quàm id vere cõsiderateque dici potuerit à Lactantio, Vbi non sunt vniuersi pares, æquitas non est, & excludit inæqualitas ipsa iustitiam; cuius vis omnis in eo est, vt similes faciat eos qui ad huius vitæ conditionem pari sorte venerunt. Fuisset tum igitur omnino dominiũ quoddam vnius in alios, non pro suis vtilitatibus & cõmodis quod liberet imperantis, neque etiam leuandæ subiectorum miseriæ prouidentis oportuna remedia: sed planè dirigentis ad sapientiam ampliorem, vtentisque voluntatiis & & lętis obtemperantium officiis: vt sicuti nulla fuisset superioribus aut dominandi libido, aut asperitas imperij; ita nec inferioribus, qui videlicet sapientia minus prudentiaque pollerent, aut in obediendo mœror, aut in exequendo molestia vllaue difficultas. Tametsi enim in illo beato planeque aureo statu, nulla naturæ legis ignoratione laborassent, sed omnes à principio recti, sancti, sapientesque fuissent: has tamen tam præ-

Lib 12. de Genes. ad lit. cap. 35.

Cap. 9. de nup. & concup.

Ephes. 5.

Lib. 5. de Inst. cap 15.

claras animi dotes, vel pro ætatis suæ gradu, vel sexus conditione, fuisset vnusquisque diuina distributione sortitus. vt quemadmodum viri pueris sapientia præstarent, haberentque illi quod hi audiẽdo perceptum, vtiliter exequerentur: ita mulierem vir animi præstantia & robore & prudentia scientiaque superaret, præluceretque omnibus virtutum officiis, atque ad imitationem sui, præclaris exemplis suauiter inuitaret. Fecit enim Deus, inquit Augustinus, feminam, eamque in adiutorium viro coniunxit, vt haberet vir gloriam de femina, cùm ei præiret ad Dominum, seque illi præberet ad imitandum in sanctitate atque pietate, sicut ipse esset gloria Dei, cùm eius sapientiam sequeretur. Eo quoque fieret, vti virum superiorem agnosci & haberi in veneratione, etiam ipsa si quid præciperet, obediẽdi promptitudine facilitateque deceret. Neque verò mirandum est, si quam inter homines inæqualitatem eiusmodi, in qua naturalis ordinis quædam inesset pulchritudo, etiam si nunquam peccaretur, futuram arbitremur fuisse: cùm & Angelorum à principio varios ordines ac veluti familias, suis quasque subiectas patribus ac principibus exstitisse, neque pari omnes præditos aut sapiẽtia aut potestate fuisse, omnium eruditorũ doctrina constet. Nam & propterea dixisse videtur Apostolus de Patre Deo, quòd ex eo omnis paternitas siue parentela, non in terra modò, sed etiam in cælo nominatur. Quapropter vbi dictum est mulieri iam inobedienti, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui: rectè accipi potest significatam esse eam seruitutem, quæ cuiusdam est conditionis potiùs quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines postea hominibus serui esse cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta, maritumque habere dominum nõ in muliere natura, sed culpa meruerit. Ex quo & illa sunt apud Augustinum, quòd hominẽ ad imaginem

Cap. 18. de catechizandis rudibus.

Ephes. 3. Vide Chrysostomum in eum locum.

Lib 19. de ciuit. Dei, c. 15.

ginem suam factum, non voluit Deus nisi brutis animantibus dominari, nõ hominem homini, sed hominem pecori. Et nullus, inquit, natura in qua Deus hominem priùs cõdidit, seruus est hominis, aut peccati: sed prima seruitutis causa, peccatũ est, vt homini homo conditionis vinculo subderetur. Non habuisset igitur ille status vilem & coactam cuiusquam sub alio subiectionem; sed pulcherrimam in omnibus naturalis ordinis conseruationem. vnde non in Republica solùm beata tranquillitas, sed etiam domestica, id est, ordinata imperandi obediendique concordia cohabitantium oriretur.

CAPVT III.

Pœnalem ac miseram homini sub homine seruitutem, cœpisse post peccatum esse necessariam.

AT modò non tam mirum est in omnibus inferiorum ordinibus cum ipsa subiectione pœnalem miseriam esse coniunctam, quàm hanc ipsam vsq. adeò necessariam esse, vt ea remota, neque priuatim, neque publicè rebus humanis tranquillitas futura videatur. Vt enim exordiamur à filiis, quos suis parentibus natura subiecit: nónne iis plerũque sunt ingeniis, vt vsque ad ipsa verbera parentum porrecta seueritas debeat officium atque obediẽtiam extorquere? Atque à naturali quidẽ erga liberos affectu, nescio quid hoc alienum & abhorrens primo aspectu prę se ferre videtur; at si penitus introspicias, hoc demum verè diligere est, pendulas ad nequiora, metu cohibere tenerioris ætatis voluntates. Ex quo illud est Sápientis Ecclesiastici: Qui diligit filium, assiduat illi flagella; vt lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum ostia. A quo etiam consequentibus verbis de equo indomito similitudo adhibita, declarat quàm periculosè erga liberos, disciplinæ seueritas negligatur. Equus, ait, indomitus

Cap. 30. & Prou. cap. 23

domitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps. Lacta filium tuum, & pauentem te faciet; lude cum eo, & contristabit te. Ideoque & his verbis præceptum adiungit: Curua ceruicem eius in iuuentute, & unde latera eius dum infans est: ne fortè indurescat & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Neque tamen illud insulsè apud Terentium Mitio:

Adelph act. 2. Scena 1.

Pudore & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quàm metu.

Et rursum:

Hoc patrium est, potiùs consuefacere filium
Sua sponte rectè facere, quàm alieno metu.
Hoc pater ac dominus interest. hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.

Sunt enim ea procul dubio ingenia meliora, quæ duci benigna quadam ac clementi facilitate possunt, quàm ea quæ oportet impelli metu: adeoque dura sunt interdum, vt nisi quædam institutionis asperitate frangantur, ad nullam se honestæ vitæ partem accommodatura videantur. Sed vti meliora sunt, ita profectò rariora. Pluresque ita sunt intemperantibus animis, vt eos seueri aris metu, in rectè viuendi consuetudinem trahi necesse sit. Et ille ipse quidem Mitio sensit aliquando nimiæ suæ indulgentiæ fructum acerbum, in dissolutiore filij vita. Tametsi hoc ægrè se pati, fratri suo noluerit ostendere. *Et si Æschinus*, inquit,

Act. 1. Scen. 2.

Nonnullam in hac re nobis facit iniuriam: [aliquid
Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit

Ob hæc sanè graviore se putasset iniuria affici à filio, si priùs ipse magis istiusmodi adolescentiæ corruptelas fuisset detestatus. Quarum pernicies atque turpitudo quanto Christianis est notior, tanto studiosiùs & iniurias hîc suas, & suorum interitus liberorum, & Reipublicæ detrimenta, debent moderato quodam disciplinæ terrore præcauere. Est alius discipulorum ordo,

quos

quōs suis parēre præceptoribus, non humana solùm instituta voluerunt, sed lex etiam ipsa naturæ: quo rudes & inculti puerorum animi, studiis possent humanitatis informari. Vbi etsi videre licet aliquos adeò præclara felicique indole, vt amore scientiæ ad studiorum labores nemine incitante rapiantur: pars tamen ea numerosior est, cuius studia prouehuntur crepantibus sub ferulis. Qua quidem in re mira naturæ depravatio cernitur: vt cùm sit cognitio rerum atque literarum per seipsam amabilis, atque ad huius vitæ cursum honestiùs iucundiusque conficiendum res perneces-saria; malint pueri tamē, si fieri liceat, ac nisi verberum subinde stimulis vrgeantur, in turpissima bonarum artium ignoratione versari. De seipso cōfitebatur Augustinus, Non amabam, inquit, in ipsa pueritia literas, & me in eas vrgeri oderam: & vrgebar tamen, & mihi bene fiebat, nec faciebam ego bene. non enim discerem, nisi cogerer. Atqui ad ludicra & ineptias malasq; artes, & ipse tum, & cæteri eadem ætate omnes vltrò feruntur: nec calcaribus hîc opus, quibus incitentur; sed habenis disciplinæ seuerioris, quibus coërceantur atque retrahantur violentiùs. Sic ætas illa prima siue sub parentibus agatur domi, siue sub præceptoribus in scholis; quoniam quid turpe, quid honestum, quid vtile, quid ve pernicioſum sit, nōdum sentit, semperq. est ad deteriora propensior; verberibus eget. Stultitia, inquit Sapiens, colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam. Vnde reperitur illud inter prisca Lacedęmoniorū instituta, quoniam solent pueri cæsi à præceptoribus suis, de eorum crudelitate apud parentes queri, vt omnium seniorum eadem esset in pueros auctoritas, quę patribus. Sed est modus in omnibus rebus adhibendus: & quia sunt permulti, sicuti diximus, minis flagrisque cogendi; id accuratissimè videndum est, vt pro cuiusque ingenio prudenter hoc fiat.

Lib. 1. Confes. cap. 12.

Vide Auguſt. lib. 22. de ciuit. Dei, c. 22.

Prouerb. 22.

fiat. vt enim bonam indolem nimia licentia soluit; ita grauis & assidua castigatio, ingenij vim eneruat, naturæque igniculos in pueris exstinguit. qui dum timent omnia, audere nihil possunt: fitque vt penè semper errent, dum singulis in rebus errare formidant. Quare detestanda est, & in Republica punienda Orbiliana illa plagositas, & quędam in pueros vsurpata tyrannis: quæ vt iniquè nimium iugum aggrauat miserādæ seruitutis, ita bona sæpenumerò perdidit ingenia. Transeamus iam hinc ad vxores, quas viris suis, vt dominis, subditas esse oportere, Apostolica nobis tradidit disciplina. Quanquam enim est aliquid in quo pari cum maritis iure vxores vtuntur; propter quod scriptum est ab eodem Apostolo, Nō habet vir potestatem corporis sui, sed mulier: & vir vxori debitum reddat: cæteris tamen in rebus sic debent obediētiam vxores viris suis, vt horum illis per omnia, quæ non aliqua lege grauiore vetentur, quamlibet molestum imperium sequendum sit. Sicut Ecclesia subiecta est Christo, inquit beatus Apostolus, ita mulieres viris suis in omnibus. Quàm multa autem incidunt, quæ aut maiore prouidentia viri, aut necessitate quadam propria, suis imperant coniugibus; quæ nec fieri sine graui onere, nec recusari tamen citra culpam inobedientię possint! Quis etiam illud ignoret, quantum sæpenumerò imperia virorum exasperet vxorum aut inconsiderata leuitas, aut profusio temeraria, aut vsurpata in viros dominatio, aut vitiosa educatio liberorū, aut praua alioqui administratio rei familiaris? Ea demum infelix necessitas, si quando erit opus verberibus: quæ tamen extorquet interdum proterua cōiugis improbitas. huc vsque maritū habere dominum meruit mulieris non natura, sed culpa. Quod tamen, inquit Augustinus, nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa. Sed ab illa tam arcta coniunctione procul esse

Ephes. 5.

1. Corinth. 7.

Lib. 11. de Genesi ad litt. cap. 37.

esse debet omnis atrox & læua omnisque iniusta percussio; quæ nec in mancipia quidem ipsa si proferatur, culpa vacat. Quocirca & lege ciuili vsque adeò coërcetur dominorum asperitas, vt si intolerabiles sint, seruos suos iusto pretio venundare cogantur, cùm interest Reipublicæ ne quis re abutatur sua. Idcirco diuus Chrysostomus, Neque verberandam, ait, vxorem dico: absit; vltima namque ignominia est, non eius quæ verberatur, sed qui verberat. Hoc igitur viri curabunt, vt plus in iis erga coniuges dilectio quàm potestas & auctoritas valeat: semperque meminerint eius quod tum cùm hæc institueretur copula, sancitum est. Propter hoc derelinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Idcirco etiam neque de capite, neque de pedibus, sed de latere viri femina procreata est: vt vel hinc intelligeretur, quo loco suas coniuges viros habere deceret. Sed harum rerum ignara gentilitas, matrimonialibus etiam illis tabulis, ad conditionẽ seruilem vxores redigebat. De quo apud Augustinum in Confessionibus libro 9. Cùm matronæ multæ, quarũ viri mansuetiores erant, plagarum vestigia etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia, illę arguebãt maritorum vitam: hæc (inquit, matrem significans) earũ linguam veluti per iocum grauiter admonẽs, ex quo illas tabulas quæ Matrimoniales vocantur recitari audissent, tanquam instrumenta quibus ancillæ factæ essent, deputare debuissent: proinde memores conditionis, superbire aduersus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, scientes quàm ferocem coniugem sustineret, nunquam fuisse auditũ aut aliquo indicio claruisse, quòd Patricius ceciderit vxorem, aut quòd à se inuicem vel vnum diem domestica lite dissenserint, & causam familiariter quærerent; docebat illa institutum suum, quod suprà memoraui. Hactenus Augustinus, simul osten-

Instit. lib. 1. Titulo de iis qui sui sunt aut alieni iuris.

Homil. 26. in ad Corinth.

Cap. 9.

ostendens qua conditione inter infideles præsertim, sub viris esse solerēt vxores, simulque & matrem suam Monicam collaudans, quæ ea conditione erga virum tam patienter ac prudenter vteretur. Postremò & gentium populorum q. attingēda nobis publica subiectio est: qua suis aut Regibus aut Principibus magistratibúsve subduntur. Vt enim esset aliqua inter homines publica potestas, qua confusa alioqui, & moribus animisque diuisa multitudo, in vnum, quoad fieri posset, redigeretur, id rerum humanarum quies & incolumitas postulabat. Idcirco cùm esset aliquando hominum genus id, de quo scriptum est à P. Sallustio, agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum; natura ipsa duce atque agente regem habere cœpit: quo adnitente postquam in vna mœnia conuenêre, dispari genere, dissimili lingua, alius alio more viuentes, incredibile, inquit ille, memoratu est quàm facilè coaluerint. ac pari quidem conditionis sorte natura genuit omnes: sed quoniam qui seipsos regerent pauci erant idonei, in tanta deprauatione imbecillitatéque naturę, necesse fuit, vt multi ab vno, qui cæteris prudentia & ingenij dexteritate præiret, instituta æquitate gubernarentur. Rectè proinde illud D. Gregorius: Omnes quidem homines æquales natura genitos; sed variante meritorum ordine, alios aliis culpa postpositos esse. Ipsam autem hanc diuersitatem, quæ ex vitio accesserit, diuino iudicio sic esse dispensatā, vt quia non omnis homo æquè valeret consistere, alter ab altero regeretur. Idcirco, sicuti scriptum est ab Ecclesiastico, Vt bene rebus cōsuleretur humanis, Vniuersi moderator in vnamquamque gentem pręposuit Rectorem. Vt autem potestas hęc sublimior, subditis incuteret metum, id pernecessarium fuit. Propterea quòd in omni ferè cōmunitate, plures sunt qui ab illicitis suppliciorum formidine refrenantur, quàm ea qui fugiant contemplatione

In Coniuratione Catilina.

2. part. Pastor. cap. 6.

Eccl. 17.

platione atque amore virtutis. Vbi tamen persæpe nec ipsum quidem metum, propter vim cupiditatis ingentem, satis posse perspicimus. Hinc & cruces & ignes & distortiones & distractiones confractionesque membrorum, atque innumerabiles propemodum, pro locorum hominumque diuersitatibus, constitutarum in noxios formæ pœnarum. Hinc & Romulus cùm iura dedisset multitudini (quæ in vnius populi corpus coalescere nulla re præterquam legibus poterat) tum demum illa hominũ generi sancta & firma stabiliaque fore credidit, si se ipse nõ modò venerabilem insignibus Imperij totoque reliquo habitu cæteris augustiorem fecisset, verumetiam duodecim assumptis lictoribus formidabilem. quid autem hæc de media gentilitate referò, quæ minus ponderis apud multos habent? cùm Deus ipse, cuius omnia recta sunt opera, & tantis cum terroribus in monte, fumo, fulgure, sonituque terribili, dederit Israëliticis tribubus legem; & in violatores eius postea tum per se, tum per suos duces adeò seuerè vindicarit? necessarium scilicet declarauit esse mortalibus potentiæ valentioris metum, quando satis per seipsam grauitas turpitudoque scelerum, à malefactis non abducit. Ideoque vult omni humanæ creaturæ homines subiectos, siue Regi, quasi præcellenti; siue Ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam (ait beatus Petrus) malefactorum, laudem verò bonorum: quia sic est, inquit, voluntas Dei. Itaque cùm initiò dictum sit hominibus, Crescite & multiplicamini, & replete terram: & terror vester ac tremor sit super cuncta animantia terræ: Cùm, inquam, à principio voluerit Deus in solas pecudes brutaque animantia hominum valere terrorem; postea tamen, vbi comparati homines iumentis insipientibus & similes facti sunt illis, hos quoque necesse fuit formidine concuti ac terroribus cohiberi, à legum prefectorumque seueritate profectis,

fectis. Vt impleretur etiam hoc modò, quod Sapiens
Prouerb. 12. in Prouerbiis ait, Stultus seruiet sapienti. Ex quo sunt
Lib 21. Moral. cap. 11. & Iob cap. 31. illa beati Gregorij. Plærunque à subditis etiam sancti viri timeri appetunt, sed quando ab ijsdem subditis minimè timeri Deum deprehendunt: vt humana saltem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant. Nequaquam ergo præpositi ex hoc quęsito tumore superbiant, in quo non suam gloriam sed subditorum iustitiam quærunt. In eo enim quòd metum sibi à peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus, sed brutis animantibus dominantur. quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidini iacere substrati. Cùm verò deest vitium quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent. Hæc beatus Gregorius. Quoniam igitur per hominum culpam, cœpit in omnibus subiectarum ordinibus quidam inesse metu seruili & castigatoriis pœnis coërcendum, reddita est per iniquitatem omnis subiectio seruilis quodammodo. Atque ipsa pœnalis seruitus, in-
Lib. 19. de ciuit. Dei, c. 15. quit Augustinus) ea lege ordinatur qua Deus naturalem ordinem conseruari iubet, perturbari vetat. Quia si contra legem non esset factum, nihil esset pœnali seruitute coërcendum. Sed hæc coërcendi potestas etiam vbi vero iure competebat, in tyrannidem sæpenumero conuersa est: cùm nec hominum in numero, & quidem sub effigie humana feræ desunt, quæ magis timeri gaudeant quàm amari. qua tamen ratione non obedientia vera conciliatur, sed odiũ. Præclarè namq; Ennius: *Quem metuunt oderunt, quem quisque odit, periisse expetit.* Et alius:

Ouidius. *Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,*
Asperitas odium sæuaq; bella mouet.

Cicero lib. 2. offic. Cuius odij, cùm multos occupauit, tanta vis est, vt sæpè cognitum sit, nullas opes ei posse obsistere. Inde

tyran-

tyrannorum perpetuus metus, quo vno cùm maximè nituntur esse liberi, infelicissimi serui reddũtur. velut ille Dionysius Syracusanus, qui nec depositio quidem imperio, satis securum se esse censebat, nisi sordidissimum vitæ genus ingressus, scurrilem etiam simularet amentiam. Magis enim illa omnia, quæ de eo memorantur, arte, quàm amisso regali pudore faciebat, expertus quàm inuisa forẽt etiam sine operibus, nomina tyrannorum. Cuius quidem Regis exemplum memorabile, cæteros docuit reges, si verè liberi vereque stabiles in suis regnis esse vellent, clementia magis sibi subditos populos adiungere, quàm tyrannidis affectatione terrere. Malus enim (vt ille ait) cũstos diuturnitatis, metus: contraque beneuolẽtia fidelis vel ad perpetuitatem. Quod sic est litteris nostris per sapientem expressum; Misericordia & veritas custodiũt Regem: *Prouerb 20.* & roboratur clementia thronus eius. Iure proinde illi damnantur, atque in Euangelio pars eorum cum hypocritarum infelici sorte coniungitur, qui disciplinæ prætextu sæuiunt in seruulos, & ministerium regiminis in vsum dominationis superba crudelitate conuertunt. Quos D. Cypriani verbis oportet increpare, quibus ad Demetrianum tyrannum est vsus. Ipse, inquit, de seruo tuo exigis seruitium, & homo hominem parẽre tibi & obedire compellis; & cùm sit vobis eadem sors nascendi, conditio vna moriendi, corporum materia similis, animarum ratio communis, æquali iure & pari lege vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo postmodum recedatur: tamen nisi pro arbitrio tuo tibi seruiatur, nisi ad voluntatis imperium pareatur, imperiosus & durus seruitutis exactor, flagellis verberas, fame, siti, nuditate, frequenter ferro, & carcere affligis & crucias: & nõ agnoscis Dominum Deum tuum, cùm sic exerceas dominatum. Et ille quidẽ ad eum modum. Veruntamen grauiùs non- *Matth. 24.*

nunquam delinquitur, si inter peruersos, ait D. Gregorius, plus æqualitas quã disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus, ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum iudicem, semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit. Meruit enim, ait Leo Pontifex, eorum delicta tolerando, diuinæ iustitiæ vnà cum filiis sententiam experiri, propterea quòd segni indulgentia dissimulauit plectere peccatores. Ideóque abijcienda prorsus pestifera hæc patientia est, quę sibimet, peccatis aliorum parcendo, non parcit.

Epistola 76.

CAPVT IIII.

A prima libertate hominem excidisse, illud etiam testari, quòd pudendos carnis suæ motus vel inuitus patiatur.

IAM & alterum perditæ libertatis ac primi honoris iudicium obseruemus: quod in pudendis carnis nostræ motibus erubescendaque rebellione cognoscitur. Quæ enim est primi illius principatus relicta libertas, quando nec membris nostris, quę arctissimis cum animo vinculis natura coniunxit, possumus vt volumus imperare? Non enim liber est, qui quod vult non potest, iis præsertim in rebus, quas & velle rectum est, & posse decorum. Quid autem rectiùs animo, quàm cupere sic omnibus subiectis partibus imperare, nulla vt contra rationis iudicium moueatur? Quid magis deceat eum cui principatus est à natura datus, quàm id posse? hoc igitur non posse, quoniam erubescendum est (sicuti etiam domini solent rubore suffundi, cùm præsertim apud alios, sua viderint à seruis precepta contemni) idcirco iunctis foliis primi homines, fecêre sibi perizomata, pudendaque texerunt. Atqui priùs & nudi erant, nec erubescebant tamen: non quòd inuerecundiæ aut impudentiæ iam vitio laborarent, aut ita cæci essent, vt suam non viderent nuditatem: sed quòd innocentissimæ sanctissimæque integritatis veste con-

tecti

tecti atque exornati, nihil circumferrẽt erubescẽdum, nihil omnino quod, tanquã deformem alioquin aspectum habiturum esset, velari cõueniret. Nudus igitur Adam, inquit Ambrosius, incola Paradisi fuit; sed post peccatum nuditatem suam vidẽs, folio pudenda contexit. priùs enim quàm peccaret, honestatis erat colore vestitus. Atque ideo nuditatem inhonestam, non natura instituit, sed delicti reatus inuenit. nam & sancti Angeli in splendidissimo habitu constituti, non quòd tunicis operiuntur & palliis; sed cùm sit in illis natiuitatis suæ nuda substantia, eo vestiti videntur esse quòd sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens honestatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mundanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus. Nihil prauum respiciebant eius oculi, non cor eius turpe aliquid cogitabat: erat apud honestas mentes, nuditas ipsa vestita. Sicut enim apud homines nequam, turpis cogitatio concupiscentiæ, vestibus non arcetur: ita apud sanctos viros honesta simplicitas, ad concupiscendum nuditate non trahitur. Sed sicut vitiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosis ad castimoniam operta sunt vniuersa. Et hæc quidem de castissima nuditate primorum parentum, diui Ambrosij oratio est. Quod si fortè requiras, vndenam exorta sit carnis nostræ tam erubescenda rebellio; quíque factum sit, vt cùm tota priùs quæ nobis est cum bestiis communis anima, iudicio rationis obedirer, postea suos habere cœperit motus à ratione tam auersos: hoc arbitror verissimè posse responderi, ex superba defectione mentis à Deo suo, cui constanter esse debuerat omni pietate subiecta, alteram illam defectionem rebellionemque partium inferiorum, exortam esse. In illa quippe voluntatis obedientia, qua Deo suo vt effectori ac Domino cohærebat, quasi vinculũ erat quoddam constitutũ, quo totius hominis pacatissima rectitudo

Sermone 16.

tudo & ordinatissima compositio, veluti constricta tenebatur: hoc igitur per inobedientiam superbiamque soluto, diffluere cuncta dissipariique cœperunt, atque inter se contrariis motibus collidi. Atque vt eam qua priùs vsi sumus similitudinem, hîc quoque adhibeamus: quia Domino Deo suo ratione prœditus animus, tanquam seruus lasciuiens & immorigerus, rebellarat, falsæ videlicet noxiæque libertatis auidus: idcirco is famulum quoque suum meruit habere rebellem, dignusque fuit qui contemperat imperantem Deum, vt propria etiam in membra subditasque sibi facultates, suum perderet principatum. Vbi autem (quemadmodum ille dixit) quod intus est atque nostrum impune euolare potest, contraque nos pugnare; fit in dominatu seruitus, & in seruitute dominatus. Quia cùm naturæ primùm institutæ iure, menti competat dominatus, hunc tamen & violare & perdere metuit semper, assidua propemodum & vix intermissa subditæ carnis infestatione. Sed de huius origine & ea causa quam modò posuimus, ipsum Augustinũ audiamus: vt quo nemo (quod equidẽ arbitror) feliciùs clariusque hisce de rebus disseruerit. Is igitur libro secundo, cap. 22. de peccatorum meritis & remissione, Obedientiam, inquit, illi homines priusquã violassent, placebant Deo, & placebat illis Deus: & quamuis corpus animale gestarent, nihil inobedienter in illo aduersum se moueri sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo iustitiæ, vt quia eorum anima famulum corpus à Domino acceperat, sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum sine vlla resistentia famulatum. hinc & nudi erant, & non confundebãtur. Animam quippe rationalem naturali verecundia nunc pudet, quod in carne, in cuius seruitutem ius potestatis accepit, nescio qua infirmitate efficere non potest, vt se nolente non moueantur membra, & se

Cicero.

volente

volente moueantur: quæ propter hoc in quouis casto, meritò appellantur pudēda; quòd aduersus dominam mentem, quasi suæ sint potestatis, sicut libitum est excitantur. Idque solum iuris in his habent frena virtutis, vt ad immundas & illicitas corruptiones ea peruenire non sinant. Hæc igitur carnis inobedientia, quæ in ipso motu est, etiamsi habere non permittatur effectum, non erat in illis tunc primis hominibus, quando nudi erant & non confundebā:ur. Nondum quippe anima rationalis domina carnis, inobediens exstiterat domino suo, vt pœna reciproca inobedientem experiretur carnem suam, cum sensu quodam confusionis & inobedientiæ. Posteaquam igitur facta est illa transgressio, & anima inobediens à lege domini auersa est; habere cœpit contra eam seruus eius, hoc est, corpus eius, legem inobediētiæ. Et puduit illos homines nuditatis suæ, animaduerso in se motu, quem antè non senserant: quæ animaduersio, apertio dicta est oculorum. Neque enim oculis clausis, inter illas arbores obtrabant. Hæc Augustinus eo loco. Qui ea ipsa Serm. 12 de verbis Apostoli, clarè breuiterque & quasi compendio repetiit, Mentis, inquiens, & carnis Deus est artifex. Ipse quando hominem creauit, vtrumque fecit, vtrumque coniunxit: carnem animæ subdidit, animam sibi. Si semper illa staret sub domino suo, semper & ista obediret dominæ suæ. Noli ergo mirari, si ea quæ deseruit superiorem, pœnas patitur per inferiorem. Hactenus ex Augustino ea quæ nostrum ad institutum pertinebant, eius literis expressa retulimus. Neque verò eam duntaxat animi partem quæ libidinis æstu inardescit, sentire homo cœpit insolentiùs rebellantem: verùm alias quoque facultates refractarias & obluctatrices pati, vt se totum sibi grauem, & Deo experiretur esse contrarium. Sic enim Propheta quere- *Iob 7.*
batur: Cur me posuisti contrarium tibi, & factus

sum mihimetipsi grauis? Nam neque illa cogitãdi vis quæ imaginatio dicitur, pro rationis arbitrio ac nutu regitur: Neque ille appetitus qui ira feruescit, aut non commouetur cùm id nolumus, aut cùm velimus, continuò conquiescit. Quis non interdum volaticis cogitationibus & quò nolit rapiatur? vel tum sæpe maximè, cùm ad pias meditationes sese mens collegerit ac composuerit, occurrit vanissimorum turba phantasmatum, è quibus ægrè se euoluere atque expedire queat. Abiguntur veluti quadam attentionis manu, & nihilominus vel insistunt pertinaciùs, vel mox iterum proruunt cateruatim, mentemque frustra excludere conantem, obnubilant & obturbant. Non enim in potestate nostra est cor nostrum, inquit Ambrosius, & nostræ cogitationes: quæ improuisò offusæ mentem animumque confundunt, atque aliò trahunt quàm tu proposueris: ad sæcularia reuocant, mũdana inserunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt: ipsoque in tempore quo eleuare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deijcimur. Cùm autem ex innata prauitate, velimus nolimus, obstrepant: tum ex ipsa consuetudine magis inualescunt recurruntque frequentiùs. Id quod experiebatur Augustinus, nec sine graui molestia patiebatur. cuius ea in ipsius Confessionum libris, inter cæteras confessio est:

Cap. 1. lib. de fuga sæculi.

Lib. 7. Confess. cap. 1.

Clamabat violenter cor meum aduersus omnia phantasmata, & hoc vno ictu conabar abigere circumuolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ, & vix demota in ictu oculi, ecce cõglobata rursus aderat, & irruebat in aspectum meum & obnubilabat eum.

Lib. 8. Moral. cap. 22.

Verissimè proinde scripsit D. Gregorius, ipsam culpæ contrarietatem, qua diuinis legibus aduersatur, factam esse homini pondus pœnæ: vt corruptioni, inquit, suæ malè liber seruiat, qui bene seruus, incorruptionis libertate gaudebat.

CAPVT

CAPVT V.

Primos homines ante lapsum omni perturbatione vitiosóq; motu caruisse.

IN illo quippe felicissimæ suauissimæque libertatis statu, vt nihil erat in optimè temperato corpore quod languorem afferre, aut dolorem facere, aut generare morbum posset: ita nihil erat in animo sano optimeque constituto, quod vel præter rationis imperium moueretur, aut quod illius quidem excitatum iussu, pòst tamen tanquam arbitratu suo iam insolesceret, mentisque tranquillissimum statum perturbaret: aut quod bene cupientē facere, in diuersum traheret atque impelleret. Sicut enim in corpore sanitas est temperies bona, & qualitatum quatuor velut concordia quædam & cōmoderatio: ita animus tum demum conuenienti sibi fruitur sanitate, cùm inter ipsas eius facultates concordia coalescit. Quas vbi pugnare inter se luctarique contigerit, tum in perturbato sic animo, vti in corpore, sanitas esse non potest. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaque, ipsi quoque philosophi rectissimè censuerunt, omnesque perturbationes, morbos appellarunt. Nam cùm omnis perturbatio, sit animi motus, aut rationis expers, aut rationem aspernans, aut rationi non obediens: quomodo qui sic afficiatur animus, nō in morbo aliquo esse videatur? Cùm igitur ita constitutus est animus, vt natura ratioque postulat; tum sanus est. constitutus autem ita est, cùm & mens subijcitur Deo, & ipsi menti, cui totius animi regnum à natura tributum est, inferiora parēt, nulloq; turbido motu aduersantur. Quoniam igitur hominem rectum, sicuti scriptum est, eoque ipso integrum & sanum, omnium opifex Deus condidit: perspicuum est pacata in illo hæc trāquillaque fuisse; nec illam exstitisse in eo rixam

Lib. 3. Tuscul.

partium, de qua scriptum est, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Et enim si propterea se conqueritur Apostolus infelicem esse, quòd auersos à ratione & lege Dei carnis motus pateretur; procul sit vt in tantæ beatitudinis loco, fuisse tantum infelicitatis opinemur. Nec igitur illæ tum fuissent affectiones, quæ ex mali vel impendentis vel præsentis opinione oriuntur. velut timor & dolor, seu tristitia. quis enim dici beatus possit qui vel mali timeat aliquid quod impendere sibi putet, aut in mœrore sit, quia id sibi accidisse arbitretur? Quid autem vel timere vel dolere poterant illi homines, inquit Augustinus, in tantorũ tanta affluẽtia bonorũ, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo: nec inerat quicquã, quod carnẽ animúmve feliciter viuentis offenderet? Est aliud affectionum genus, quæ boni opinionẽ sequũtur. Altera lætitia & gaudiũ ex opinione boni præsentis: Altera spes & cupiditas ex boni absentis opinione. Quãquam autẽ ille status iis omnino caruisset affectionibus, quæ opinione mali gignuntur: non quòd vitiosos malósve faciant, cùm nec Christus Dominus earum fuerit expers; sed quia faciant miseros, nec beatitudinis sedi conueniant: tamen posteriores quæ ex opinatis oriuntur bonis, saltem non turbidas & immoderatas, non excluſisset. Non enim illic elata illa & gestiens futilisque lætitia fuisset, aut libido & ardens auidaque cupiditas, quæ sit immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Sed neque amor & gaudium propter tantorum præsentiam bonorum, neque desiderium & spes, propter tranquillam exspectationem bonorum æternorum, ab illius sede felicitatis abfuissent. Fuisset enim cõiugum inter ipsos fida sinceraque societas, & amor mutuus, atque ex hoc amore grande gaudium, inquit Augustinus, non desistẽte quod amabatur ad fruendum. Nam

*Lib. 14. de ciuit. Dei, c. 11.

vti om-

vti omnino non dolere, tantisper dum hoc in loco calamitatum pleniſſimo verſamur, non ſine magna mercede contingit immanitatis in animo, ac ſtuporis in corpore: ita in illo tantæ felicitatis loco non gaudere, quis niſi ſtupidus, magni ſtuporis eſſe negauerit? Illa igitur quæ Græcè apathia dicitur, quæ ſi Latinè poſſet, impaſſibilitas diceretur, ſi ſic intelligenda eſt, vt ſine his affectionibus vitiatur, quæ contra rationem accidunt mentemque perturbant; bona planè & maximè optanda eſt, vitæque illius erat. Verùm ſi illa apathia dicenda eſt, cùm animum omnino contingere non poteſt vllus affectus, quis hunc ſtuporem non iudicet omnibus vitiis eſſe peiorem? Itaque primi illi homines ſi optabilem ſui ſtatus integritatem conſeruaſſent, non quidem affectionibus ſeu paſſionibus iſtis caruiſſent; ſed eas rectas, quòd eſſet amor ipſorum rectus, & rationi obtemperantes habuiſſent. At in nobis rationis iudicium ſæpenumerò præueniunt, animique ſerenitatem tanquam exorta tempeſtate, denſiùs obnubilant, quietemque perturbant: nec reprimi commotę ſemel, pro voto poſſunt. Quod ſi ſtatus ille neque immoderatam ex vllius præſentia boni lætitiam, neque ardentiùs quàm par ſit, abſentis boni deſiderium admiſiſſet: multo profectò minus vitioſos ex genere ſuo pati potuiſſet affectus; quos nõ modò ne effluant modumque ſuum excedant, regi, ſed & euelli radicitus, ne omninò inſint, atque frenari & cohiberi neceſſe eſt, ne ad illa rapiant quæ perpetrari lex vetat. Nullus igitur tum iracundus aut inuidus, libidinoſus aut intemperans eſſe omnino potuiſſet. Nam ipſi quoque philoſophi, ſed ex eorum numero qui ad veritatem propiùs acceſſerũt, iram atque libidinem, vitioſas animi partes eſſe confeſſi ſunt: eo quòd turbidè atque inordinatè mouerentur ad ea etiam, quæ perpetrari ſapientia non vetat: ideoque opus habere moderatrice

Vide Auguſt. lib. 14. de ciuit. Dei, c. 19.

mente

mente atque ratione. quam partē animi tertiam, velut in arce quadam ad istas regendas perhibent collocatam: vt illa imperante, his seruientibus, possit in homine iustitia ex omni parte conseruari. hinc cùm dixisset ille, *Ira furor breuis est*: adiunxit præceptum, quo iuberet omnes istiusmodi pœnitendas affectiones cohiberi. —— *animum*, inquit, *rege, qui nisi paret,*

Horat. lib. 1. epist. Epist. 2.

Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Hæ partes igitur, quas & in homine sapiente ac temperante fatentur esse vitiosas, in Paradiso ante peccatum vitiosæ non erant. Non enim contra rectam voluntatem ad aliquid mouebantur, vt necesse esset ea ratione tanquam frenis regētibus reuocari atque compesci. Quòd proinde nunc ita mouentur, etiam in ijs qui temperanter & iustè pieque viuunt, vt freno sit opus; non est profectò sanitas ex natura, sed languor ex culpa, magnumque argumentum amissæ libertatis. Quo magis mirandum est, à nonnullis in dubium reuocari, in quo primi hominis tranquillitas & beata illa pax constituta fuisset: vtrum in eo quòd caro aduersus spiritum nihil concupiscceret; an verò in eo quòd voluntas sine vlla tristitia & difficultate, intra rectę rationis limites sese contineret, quantumcunque interim caro, illa improbante atque renitente, solicitaret in diuersum. Fieri enim inprimis nullo modo potest, vt menti bene constitutæ nō triste molestumq. sit, si pars inferior, contra rectam voluntatem, vllam in rem moueatur. Quid enim aliud quàm animi distractio quædam est bellumque intestinum, si videlicet aliorsum caro concupiscendo rapiat, aliò mens reuocet meliora proponens? si carnis mōtibus atque insultibus mens inuicta resistat, & huius illa iudicium ac gubernacula, suis obiectis delectata, repudiet? hæc igitur non esse menti tristia molestaque poterunt? Est præterea prauum hoc, neque cum plena rectitudine potest consistere,

ſtere, vt is appetitus quem rationi penitus vt ſeruum natura ſubiecit, quaſi ſuopte nutu ad aliquid moueatur atque effrenatè feratur. Quis enim paterfamilias, non ita malit familiã ſuam eſſe conſtitutam, vt neque faciant quidquam ſerui aut filij eius iniuſſu, & ſi quid iuſſi ſunt aut permiſſi facere, inde quoque pro ipſius arbitratu decedant? Carere igitur animus ille curuitate non poteſt, vbi appetitus inferior non ad nutum rationi ac menti obſecundat, vt neque priùs quàm ratio dictauerit, neque aliud quidquam, neque vehementiùs quàm illa velit, ſuo motu perſequatur. Iam ſi appetitus ille propoſitæ voluptatis ineſcatus illecebris ad illicita feratur (quod in procliui ſanè eſt, ſi ſuo quodam arbitratu ac impulſu moueatur, non audito priùs acceptoque rationis imperio) potéſtne id non vitioſo, turpique ac deteſtando motu fieri? Quæres ſi in homine primo contra rectam ſanctamque voluntatem contigiſſet; quónam obſecro modo non aliqua ex eo naſci potuiſſet offenſio? Quiſquis etenim verus eſt diuinæ legis amator, non id modò cauet ne ab illa diſcedat: verumetiam quantum eniti poteſt id agit, ne ſubditus quiſquam eidem aduerſetur. quod ſi minus fuerit aſſecutus, habere ſe putat vnde doleat atque lamentetur. Primæ igitur illius integritatis ſtatum ſi animo volumus intueri, non ignorantiam modò & errorem voluntatisque vitia debemus ab homine ſeiungere: verumetiam turbidos omnes animi motus, & non obtemperantes iudicio rationis affectiones. neque enim aliter recta omnia & pacata tranquillaque & læta eſſe potuiſſent: id quod ille tamen beatitudinis locus poſtulabat. Sed neque iuſtitiæ ſua plenitudo omni modo conſtitiſſet, quæ cùm numeris omnibus eſt abſoluta, legi quoque mentis aduerſos concupiſcentiæ motus exturbat. Sic enim breuiter Auguſtinus: Primorum hominũ, inquit, prima iuſtitia fuit, obedire Deo: & hanc

Lib. 2. de pecc. meritis & remiſſ. cap. 22.

& hanc in membris aduersus legem mentis suæ, le-
Lib. 2. de vita contempl. c. 18. gem concupiscētiæ non habere. Quid igitur, ait diuus Prosper, illo homine felicius, cui erat orbis subiectus, nullus infestus, liber animus, visibilis Deus?

CAPVT VI.

Pro diuerso hominum statu varia esse virtutum officia.

NEQVE verò propterea quatuor illi homini de-
fuêre virtutes, è quibus bonæ vitæ & honesta officia vniuersa ducuntur (dico Prudētiam, Iustitiam, Fortitudinem & Temperātiam) qui non tempore, in-
Lib. 1. in Ioan. cap. 9. quit Cyrillus, sicuti nos, prudētiam didicit: sed statim à sui creatione perfectè sapiens fuit, ideoque omni perfectè genere virtutum instructus. Cæterùm eæ virtutes non in ijsdem omnino, quibus nunc officiis, versatæ fuissent. nam neque iniurias iustitia propulsasset; vti nec miseris, qui nulli tunc exstitissent, opitulata fuisset misericordia; neque aut timiditatem erexisset fortitudo, aut iracundiam mansuetudo refrenasset, aut libidinem & ingluuiem cohibuisset temperantia. Non prudentia vitasset insidias: non se pietas prophanis erroribus obiecisset: nulla fuisset illic pœnitudo, vbi delictum nullum: aut erubescentia & pudor, vbi nihil turpe designaretur. Virtutum officia aut in pietate erga Deum, aut in charitate erga proximos, aut in regendis animi corporisque partibus, cōstituta fuissent. In his porrò omnibus exequendis, summa facultas & iucunda facilitas affuisset: neque quicquam omnino visum difficilius aut acerbius, quàm à diuina lege discedere. Non igitur propterea vacuus fuisset ille status virtutibus, quòd non ijsdem omni ex parte quibus nunc officiis sese prodidissent. Sunt enim officia virtutum, temporibus quæque suis congruentia. nam & in illa beata immortalitate, quis dubitet Christi regnū quatuor illas commemoratas virtutes complexurum esse?

esse? Sed & perfectiores erunt multo, & aliis functionibus enitescent, quàm in hac mortali & ærumnosa vita: vbi contra vitiorum illecebras sine intermissione confligunt,& pro ipso ancipiti, inquit Prosper, dubiæ concertationis euentu, modò negligentes qui sibi nolunt obedire, destituunt; modò ad alios quibus displicent sua peccata, vel accedunt Deo miserante, vel redeunt. nam ibi erit temperantia, non vt desideria mala vel vitia refrenet aut vincat; sed vt eos quos hîc ab intemperantiæ impugnatione defendit, perficiat: vt ex omni parte perfectis, præmij sui beata perceptio perfectè sufficiat. Ibi erit & animi fortitudo, non vt aliqua mala propulset aut æquanimiter ferat, sed vt sine vllis malis beatos fortitudo in æterno contineat. ibi erit in omnibus perfectis perfecta iustitia, non vt inter virtutes discernat & vitia, vbi nec ipsa erunt corpora vitiosa, sed vt perfectis præmia tribuat sempiterna. Quod tunc fiet, quando omni concupiscentia carnali consumpta, nec aduersus carnem spiritus, nec caro aduersus spiritum concupiscet: sed animus Deo subiectus cum carne sibi subiecta, in pace sempiterna regnabit, & creatori suo in æternum feliciter adhærebit. Iam prudentia quæ hic quoque habetur clara, vbi in ænigmate quodam prudentes illuminat, qualis ibi erit vbi veritatem perfectis, quos hîc eius inquisitio delectabat, sine vllis figuris fallentibus demonstrabit? Et hæc quidem diuus Prosper, in tertio de vita contemplatiua libro. Quæ D. Augustinus clariùs breviusque complexus est, epistola quinquagesima secunda. Vna, inquit, ibi virtus erit, & idipsum erit virtus præmium q. virtutis. quod dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat: Mihi adhærere Deo bonum est. hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia, eademque veraciter vita iam beata. Dicatur hæc & prudentia, quia prospectissimè adhærebit bono quod nõ amittatur; & fortitudo, quia

Lib. 3. de vita cõtempl. c. 31.

quia firmissimè adhærebit bono, vnde non auellatur; & temperantia, quia castissimè adhærebit bono, vbi iam non corrumpatur: & iustitia, quia rectissimè adhærebit bono, cui meritò subijciatur. hęc Augustinus; Quæ cùm ita se habeant, falli valde videntur, qui nullam sine vitiorum fibris virtutem intelligunt. Ideoque & ipsa vitia, vt virtutes esse tum possent, ad hominis institutionem primam referre non dubitant. vt enim aliis in rebus grauiter, ita hîc quoque permultum Lactantius errat, scribens in hunc modum: Deus cùm hominem primum fingeret, mirabili prudẽtia ingenerauit ei priùs istas animi commotiones, vt posset capere virtutem, sicut terra culturam. posuitque materiam vitiorum in affectibus, virtutis in vitiis: quæ profectò aut nulla erit, aut in vsu esse non poterit, si desint ea per quæ vis eius aut appareat aut constet. Vbi ergo vitia non sunt, nec virtuti locum esse: sicut nec victoriæ quidem, vbi aduersarius non sit. Dicit idem in Epitome diuinarum Institutionum affectus, quos etiam tres furias vocat, auaritiam, libidinem, iram, à natura nobis insitos. His vitiis, inquit, resistendum est: hæ eruendæ stirpes, vt virtutes seri possint. hos affectus Stoici amputandos, Peripatetici temperandos putant. Neutri eorum rectè: quia neque detrahi possunt; siquidem naturâ insiti, habent certam magnamque rationem; neque minui: quoniã si mala sunt, carendum est etiam temperatis & mediocribus; si bona, integris vtendum est. Nos verò neque detrahendos, neque minuendos esse dicimus. non enim per se mala sunt, quæ Deus homini rationabiliter inseuit. Sic ille. Qui tamen hæc eadem antea, vitia vocauerat, quæ non possunt non esse per se mala: qui antea nominarat furias, quæ in animis, inquit, hominum tantas perturbationes cient, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi sui respectum aut curam habere permittant.

Lib. 6. de vero cultu, cap. 15.

An igi-

An igitur ea per se vitiosa non sunt, quæ suo motu impulsúque cogãt delinquere? An sine istiusmodi vitiorum furiis habitare virtus in hominũ animis non poterit? Imò verò, inquam, absoluta integritas, perfectaq. virtus, qualem inseuit homini primùm Deus, cum vitiis constare non potest. multoque est beatius aduersarium non habere quem vincas, quàm non sine graui periculo cum hoste decertare. Et si optandum est planeque agendum, vt omni ex parte recti aliquando simus; optandum id quoque est, & huc votis omnibus, studiis ac precibus enitendũ, vt nullum vitiosum affectum, id est, nullum domesticũ hostem, cum quo decertandum sit, habeamus. Denique si rectum omni ex parte Deus cõdidit hominem (quemadmodum Scriptura diuina pronũciat) si purum prauitateque carentem, fortem, iucũdum, bonis omnibus ornatum, Angelum alterum (sicuti Damascenus asseruit) profectò eundẽ vitiosæ omnis affectionis ac perturbationis expertem creatũ esse, dubitari nõ debet. Qui nisi sic affectus fuisset, nulla esse potuisset in felicitatis & quietis loco trãquillitas. neque enim sic vẽtis sæuiẽtibus mare turbatur, ait D. Ambrosius, vt mens humana cõtrariis cupiditatibus. Nam mare quidẽ ipsum certis temporũ vicibus fluctuare solet: at verò caro nostra semper exæstuat, sibique ipsa suis affectionibus tempestas est: raroq. aut nunquã, à motibus procellarũ miserandisq. naufragiis feriatur. Ideoque, sicuti verissima habet D. Prosperi sentẽtia, ex B. Augustini fontibus illis vberrimis deriuata; actio in hac vita pia est, Deũ colere, & in eius gratia cõtra interna vitia pugnare, ijsque vsque ad illicita instigãtibus cogẽtibúsve nõ cedere; & vbi ceditur, indulgẽtiam; atq. vt nõ cedatur, adiutoriũ Dei affectu religiosæ pietatis exposcere. In Paradiso autẽ si nemo peccasset, nõ esset actio pietatis expugnare vitia; quia felicitatis permãsio esset, vitia nõ habere.

Lib. 2 cap 12. de orthodoxa fide.

Lib. 1. de interpellat. c. 7.

Sentent. 294.

CAPVT VII.

Dissoluitur argumentum quo doceri posse videatur, primum hominem non omni vitioso carnis motu caruisse.

QVOD si quispiam obiecerit, homines illos suauissimi fructus aspectu fuisse titillatos, pellectosque ad mandati propositi transgressionem, ideoq; concupiscentiæ eius vitio, quæ gula vulgò nominatur, minimè caruisse: Respondendum erit, eo carnis motu superbiam fuisse priorem, qua ad serpentis suggestionem, iam tum Dei mandatum contemni cœperat: quemadmodum ea res eruditè tractata est à D. Cyrillo libro tertio contra Iulianum. Faciebat, inquit, homo ille primus liberè, id est, expeditè, quod volebat, cùm caro nondum affectionibus quæ ex corpore oriuntur, subiecta esset. Vbi autem impegit in creatorem Deum, mandatum traditum contemnendo: factum est ei initium intemperantiæ cibus interdictus. Inde homo victus est ab improbis voluptatibus, & corporis naturam, peccati subintrauit lex: & quasi contaminata corruptionis radice, germinarunt absurdarum concupiscentiarum desideria. & ferocit posthac in nobis tanquam indomita bestia voluptatum amor, qui optimis quibusque desideriis oblectatur. Er infrà, declarans hoc ipsum ad deplorandam hominis pertinere seruitutem, producto illo Pauli loco, Scimus quòd lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato; quod enim operor, non intelligo: Etenim, inquit, si quis velit tenuiter perspicere genuinam carnis motionẽ, de ea loquor quæ in absurdissimas affectiones trahit, nõ habitat in nobis bonũ. Degrauat enim humanã mentem, vt & ipsa incircumspectè velit facere quod illicitũ est, & audeat contra libertatẽ par cũ mancipiis seruitutis subire iugũ. Hactenus Cyrillus, doctrinę D. Augustini cõsentanea tradés, quã videre licet explicatã lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quòd pudendam libidinem humanæ naturæ minimè Deus inseuisse putandus est.

IVLIANVS tamen Pelagiani sectator & assertor erroris, pudendæ libidinis patrocinium (quam diuinus sermo carnis concupiscentiam appellare consueuit) tota & animi & dictionis contentione suscipiens, conatus est eam in Paradiso collocare, sine qua prolem procreari posse negaret: nec erubuit eam vt bonum naturale, collaudare; si vituperaretur, damnari nuptias, affirmare. At bonum esse naturale quî potest, quod frenandum reprimendumque sit ne ad illicita rapiat? contra quod, pudicitiæ sit armis & virtute pugnandum? Libido namque per sese indomita, semperque effrenatè rationis obluctans imperio, flagitiorum in turpitudinem ac cœnum præcipitaret, nisi virtutis robore, cęcus illius impetus frangeretur. Quid enim hęc agit concupiscentia, continẽtium in carne sanctorum, nisi desideria peccãdi, quibus ij qui non consentiunt, exercent (vt ipse quoque Iulianus fatebatur) gloriosa certamina? in his certè qui piam continẽtiam professi sunt, nec ipsum quidem connubij desiderium quod gignit, potest nõ esse vitiosum. Quid ergo in his agit, quos contra se vigilare & pugnare compellit, ac si quãdo vel in somnis vllum ab iis suffuretur assensum, cùm euigilauerint gemere, atque inter gemitus dicere, Quomodo impleta est anima mea illusionibus? nam & cùm, vt ille ait, *Sopitos deludunt somnia sensus*, nescio quomodo castæ etiam animæ, in turpes labũtur assensus: quos si altissimus imputaret, quis sine culpa viueret violatę castitatis? Ipsa proinde libido cùm suis meritò motibus accusetur, nec possit non vitiosum esse flagitium concupiscere, quod illa agitur, si malum est fugiendumque flagitium: nemo profectò nisi incon-

Augustin. lib. 4. contra Iulian. cap. 2.

sideratissimè, videri possit eius patrocinium tanquam naturalis boni, suscepisse. Quam beatus Apostolus nunquam inter vitia numeraret, neque inter membra veteris hominis, quem exuere debeamus, collocaret; nisi esset suapte naturâ vitiosa. Quid? quòd eandem, vti & cætera vitia, mortificare iubet exterminaréque quoad possumus ex animis nostris? Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem. hoc autē hominibus Christianis & piè quoque viuentibus dicitur: in quibus etsi commemorata vitia non dominentur, neque vllam habeant, cùm eis non consentitur, peccati rationem: tamen hærent adhuc, vt languor, in carne sanctorum: & quanquam non ita viuant vt animæ mortem afferant, tamen quasi moribūda membra, motibus adhuc suis viuenti spiritui molesta sunt. quo fit vt magis magisque mortificanda sint, ne rei huius cura neglecta, celeriter iterū ad animæ perniciem reuiuiscant. Quod autem naturæ bonum sit, id nemo, nisi naturæ fuerit inimicus, persequendum, nemo opprimendū ac mortificādum putet. Est præterea etiam atque etiam considerandum, quis sit quo cum libido vincat, quis item quo cum victa & refrenata succumbat. Nónne victrix libido diabolum quoque reddit ipsa victorem? Et si superata eadem sit, an non protinus eius incentor diabolus & adiutor, victus confususque discedit? Vnde haud difficulter apparet, eum quidem quem libido vicerit, & à quo illa vincitur, hostem: at eum quo vincit & vincitur, auctorem atque inspiratorem eius esse. Quin & hoc ipsum quòd pudenda & est & dicitur, magnum præbet argumentum nequaquam insitam ab auctore naturę, sed inobedientię vitio introductam esse. Neque enim diuinum opus erubescendum, sed prædicandum & præ nobis ferendum est: nec omnino fas fuit, vt erubesceret creatura de sui opere conditoris.

Colloss. 3.

toris. Atqui tantus hic pudor est, tantumque semper valuit ad illum etiam inter cõiuges motum contegendum, vt cùm Diogenes Cynicus sectã nobilitare suam insigni quadam impudentia vellet, qua videlicet nec in vico, nec vlla in platea, coniugalis concubitus præsentium oculos declinaret: non multo pòst tamen id fieri desierit à Cynicis. maiorem enim vim naturalis ille pudor habuit ad erubescendum, quàm philosophi eiusdemque magistri auctoritas, ad impudentissimam canum imitationem. Et nunc videmus, inquit Augustinus, adhuc philosophos Cynicos. hi enim sunt qui non solùm amiciuntur pallio, verumetiam clauam ferunt. nemo tamen hoc eorum audet facere. quod si aliqui ausi essent, vt non dicam ictibus lapidantium, saltem conspuentium saliuis obruerentur. Pudet igitur huius libidinis humanam sine vlla dubitatione naturam, & meritò pudet, propterea quòd in eius inobedientia, quæ genitalia membra corporis, arbitrio voluntatis erepta, solis suis motibus subdidit, satis ostenditur, & quid non sit ab auctore naturæ nostro generi datum, & quid sit primæ hominis inobedientię iusto iudicio retributum. hoc autem in ea maximè corporis humani parte sic euenit, qua natura ipsa propagatur, quæ magno illo in deterius est mutata peccato. Nec verò dici patitur Augustinus, ipsam quidem libidinem non esse malam per se; sed eius excessum & abusum, sicuti & rerum cæterarum, esse damnandum. Quando enim excedit illa suos limites, nisi tum cùm eius impulsibus ac desideriis ceditur? mala proinde est & quando non ceditur, quòd ei tanquam malo resistatur, ne bonum castitatis intereat. Nemo igitur eam tanquam moderatam, aliquando probare debet. Tu enim modũ adhibes vitio? An vitium nullum est, non parere rationi? Rectissimè hæc ille dixit, cuius etiam ista sunt: Qui modum apponit vitiis, is partem susci-

Lib. 14. de ciuit. cap. 20. & lib. 1. de nupt. & concupisc. cap. 22.

Cicero lib. 4. Tuscul.

Lib. 4. contra Iulian. cap. 2. & 14.

pit vitiorum. Ac rursum, quæ crescentia pernicioſa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. omninoque libido, quòd faciat siue ad licitum, siue ad illicitum, indifferenter ardescere, vel ob hoc vitiosa malaque esse censenda est. Porrò ciborum voluptates si cum ista conferantur, reperiuntur profectò tolerabiles: quòd vis earum tanta non sit vt nos à cogitationibus ad sapientiam pertinentibus abrumpant atque deijciant, si in eis simus mentis delectatione suspensi. magnis quippe de rebus & inter epulas sæpenumero colloquimur: ac si quid nosse vel memoria repetere volumus, id summa etiam cum intentione cogitationis accipimus. Illa verò & cùm ad eam non eius præcipuè gratia explendæ, sed causa propagandæ prolis acceditur; quem sinit in opere suo vel sapientiæ quidquam tractare, vel aliud etiam propemodum quidlibet cogitare? Id quod gentilis quoq; philosophus agnouit, cùm eius motum, vt quisque est maximus, ita inimicissimum diceret esse philosophiæ. Congruere enim, inquit, cum cogitatione, magna voluptas corporis non potest. Quis enim cùm vtatur voluptate ea qua nulla potest maior esse, attendere animo, inire rationẽ, cogitare omnino quidquam potest? Quis tantus est gurges, qui dies & noctes sine vlla minimi temporis intermissione, velit ita moueri suos sensus, vt mouentur in summis voluptatibus? Quis autem bona mente præditus, non mallet nullas omnino nobis à natura voluptates datas? Simile quiddam apud eundem auctorem, Archytæ Tarentini habet oratio. Nullam enim capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam. Cuius voluptatis auidæ libidines, temere & effrenatè ad potiundum incitarentur. Cumque homini siue natura, siue quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset: huic diuino muneri ac dono nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine domi-

Plato apud Ciceronem in Hortensio.

In libro de senectute.

dominante, temperantiæ locum esse omnino; nec in voluptatis regno, virtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset, fingere animo aliquem iubebat, tanta incitatū voluptate corporis, quāta percipi posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. quocirca nihil tam detestabile tamque pestiferum, quàm voluptatem. siquidem ea cùm maior esset atque longior, omne animi lumen exstingueret. Hæc illi dixerunt, qui nihil de primorum hominum vita, nihil de Paradisi felicitate, sicut nec de corporis resurrectione, crediderunt. Qui autem hæc credunt, quis ex iis amicus sapientiæ sanctorumque gaudiorum, coniugalem agens vitam, &, sicut Apostolus monuit, sciens possidere vas suum in sanctificatione & honore, nō in morbo desiderij, sicut gentes quæ Deum ignorant: Quis, inquam, horum non mallet, si posset, sine hac libidine filios procreare? vt etiam in hoc serendæ prolis officio, sic eius menti ea quæ ad hoc opus creata sunt, quemadmodum cætera quæque suis ordinibus distributa membra seruirent: nutu voluntatis acta, non æstu libidinis incitata? Sed alius tamen exoritur, qui neget se illos audire velle, qui dicant fœdam esse illam pruriginem & Veneris stimulos. Quid enim, inquit, tam dissimile veri? in cæteris animantibus vnde hi stimuli? an à natura? an à peccato? huic respondeat Augustinus, Propterea in pecoribus hoc malum non esse, quòd in iis aduersus spiritum non concupiscat, sed eorum potiùs oblectet spiritum. Non enim rationem habent, qua libidines subiugent superando, fatigéntve pugnando. bonum enim est pecoris, inquit, cuius sine vlla resistentia delectat spiritum; malum autem hominis, quo concupiscit aduersus spiritum. Quocirca nec cum fame debet aut siti vel cum aliis nostris molestiis comparari, quæ ex indi-

Erasmus in Encom. matr.

Lib. 4. contra Iulian. cap. 5. & 14. li

gentia reficiendi aut purgandi aut curandi corporis oriuntur: quibus subueniendum est, ne lædatur ac debilitetur aut interitu concidat. tantum autem abest vt intereat humanum corpus si libidini non acquiescatur, vt reddatur cõtinentia firmius, succulentius, longæuiusque. Soluit enim Venus corpora, viresq. eneuat ac frangit. ex quo illud est verè dictum: Libidinosa & intemperans adolescẽtia, effœtum corpus tradit senectuti. Et quæ confectio valetudinis, quæ deformatio coloris est ac membrorum, quæ non euocetur atque eliciatur huius generis voluptate? Non quòd hoc parciore Veneris vsu putem fieri, præsertim intra coniugales pudicitiæ fines, vbi quæritur prolis præcipuè bonum: sed quòd immoderata per sese libido facilimè transilit bonæ valetudinis limites: facilius vt fuerit ea omnino non vti, quàm postquam frena laxaueris, modum aliquem conseruare. Discernenda sunt igitur mala quæ patientiæ viribus sustinemus, ab iis malis quæ virtute continentiæ refrenamus. famem, sitim, paupertatem, lassitudinem, languorem, morbos varios atque multiplices patientię robore perferimus: quorum malorum tametsi quidam pondere pressi, nec ea præ languore animi sustinentes, perditè faciũt: non eiusmodi sunt tamen, vt suapte natura ad malefaciendum impellant. vnde huius generis mala in Christo Domino cum summa Iustitiæ perfectione consistere potuerunt. At libido malum est coërcendum atque frenandum; nullumque est aut scelus aut facinus magnum, ad quod non hæc cupiditas impellat. Auida namque, temere & effrenatè ad potiundum incitatur.

Cicero libro de senectute.

Cicero libro de senectute.

Cùm proinde quidam ex Sophocle iam ætate confecto quæreret, vteretúrne rebus Venereis? Dij meliora, inquit; libenter verò isthinc, tanquam à domino agresti ac furioso, profugi. Sibi gratulabatur senem, quòd cominatu libidinis tanquam furiosi cuiusdam heri, im-

esset

esset ætatis beneficio liberatus. Quo igitur & sapientes carere cupiunt, & senes liberatos se esse lætantur, id puto malum non in Paradiso collocandum, neque diuino operi atque institutioni tribuendum esse; verùm ad inobedientię potiùs iustissimam pœnam pertinere. Sed homo intelligens & acutus Iulianus, propterea iustam esse dicebat oportere libidinem, & laudis præconio prædicandam, si eum qui Deo non obediuit, hæc frenandæ libidinis rebellio puniuisset. Cui respondens Augustinus, Si prudenter hîc saperes, inquit, profectò esse iniquitatem videres, qua pars inferior hominis repugnat superiori atque meliori: & tamen iustè iniquum suæ carnis punitum iniquitatę, sicut est rex iniquus maligni spiritus iniquitate punitus. *Lib. 5. contra Iulian. cap. 3.*

CAPVT IX.

Non propterea nuptias damnari, quia libido vituperetur.

CÆTERVM cùm hæc de libidinis malo dicimus, nuptias fortassis damnare videmur; sed iis qui nesciunt adhærentia rebus vitia ab ipsis rerum naturis discernere: velut si reficiendi corporis gratia cibum sumere, propterea existimaretur improbari, quòd vitioso gulæ motu plerunque à comedentibus peccari videretur. Vt enim huic officio sustentandis corporibus necessario nimium sæpe crapula vicina est; nec tamen damnatur proprij corporis quę edendo fit bibendoq. refectio; quia aliud est quod auctor naturæ Deus instituit, aliud quod nostro vitio in rem bene sapienterque institutam, irrepsit: ita generandi officium, quo non singulis corporibus sustentandis, sed generi conseruando propagandoque consulitur, non propterea damnari censendū est, quòd illa quæ huic post lapsum adhæsit libido damnetur. Namque & hîc aliud est quod ad procreandam prolem sapientissimè Deus instituit; aliud quod per inobedientiam primorum parentum

rentum inuasit, diuinumque maculauit opus. Neque enim & angelicam in dæmonibus spiritualemque naturam damnari quisquam putat qui bona mente præditus sit, propterea quòd ita vitiis depravata dicatur, vt se iam non possit ad iustitiæ conuertere sanitatem. Bonas igitur esse nuptias modis omnibus asserimus; sed iis in bonis, quæ propria sunt nuptiarum. Atque in illis quod fecit Deus ita laudamus; vt tamen quod in eas homo transmisit, vituperemus. Nuptiarum autem propria sunt tria hæc, generandi ordinatio, fides pudicitiæ, connubij sacramentum. quorũ vnumquodque diuinis literis comprobatum commendatumque reperitur. Namque propter ordinationem generãdi scri-
1. Timoth. 5. ptum est: Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse. propter fidem pudicitiæ: Vxor nõ habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatẽ corporis sui, sed mulier. Propter Coniugij sacramẽtum illud est in Euangelio, Quod Deus coniunxit homo non separet. Propter hæc igitur omnia sunt (quemadmodum Apostolus ait) Nuptiæ honorabiles in omnibus, & thorus immaculatus. ac tantum abest vt damnari debeant propter libidinis adhærens malum, vt de hoc ipso malo quo nisi ratio nihil vti rectè potest, plurimum etiam faciãt boni. Ad procreandam enim prolem sacri Baptismi lauacro regenerandam, à sanctis coniugibus maritalis illa diuinitus instituta congressio suscipitur: sicuti sanè & propter eam causam fieri debere matrimoniales olim inter Romanos tabulæ decreuerunt. Quæ rametsi propter corpus mortis huius quod nondum est resurrectione renouatum, sine erubescendo quodam motu peragi non possit; per seipsam tamen & suapte natura bona est, nec culpæ quicquam ex illo motu contrahit, quando ad illius boni quod diximus tantummodo finem, ratione dominãte, non prævalente concupiscen-

tia

tia carnis, ordinatur. Sicut igitur cùm quispiam torto aut alioqui vitiato pede quò vult peruenit claudicando, nec propter claudicationis malum mala est ipsa peruentio, nec propter bonum peruentionis est laudanda claudicatio: ita nec propter libidinis malum nuptias condemnare, nec propter nuptiarum bonum libidinem laudare debemus. verùm quòd is modò est rerum status, eaque mortaliũ conditio, vt simul agantur concubitus & libido, tanquam peruentio & claudicatio, neque facilè aliter quàm in statu hoc suo ab hominibus natura humana concipitur, perinde atque si nemo progredi visus esset nisi qui claudicaret: eo fit vt cùm libido reprehenditur, etiam nuptialis concubitus licitus & honestus reprehendi putetur, ab iis qui nolunt discernere ista vel nesciunt. Quo in numero fuêre Pelagiani, à quibus Orthodoxi, & originalis assertione peccati, Catholicę fidei propugnatores, Manichæi per calumniam dicebantur: propterea quòd iudicarent vel certè fingerent necesse esse, vt ab iis natura hominis tanquam mala damnaretur, à quibus ea dicerentur esse mala, cum quibus & nascerentur omnes, & crescerent, quæque tanta inhæresceret firmitate, vt neque summa excuti possent contentione virtutis. Sed sicuti bonus est per seipsum intellectus, etsi in nemine fortassis vel studiosissimo, careat ignorantia veri: & bona suapte natura voluntas siue appetendi facultas, etiamsi quantumlibet expedire se conetur, non sit expers concupiscentiæ: ita omnino bonus est per seipsum concubitus cõiugalis, nec ad eius culpam vituperationemq. pertinet libidinis vitium, quamuis eo iam carere non possit. Si autem peccato non esset generis nostri dehonestata natura, carerent prorsus eo morbo nuptiæ. Cur enim morbum non appellem, ex quo nõ valemus vt volumus? Libido pudenda, inquit Augustinus, non moueat membra, nisi quando volumus,

Libro 2. de nupt. & concupisc. cap. 23.

mus, & non est morbus. hoc igitur morbo nuptiæ i
summa Paradisi sanitate & integritate, nullo modo l
borassent: sed sicut ad ambulandum pedes, ad op
randum manus, linguam ad loquendum, nunc & i
sua corruptione libera ratio mouet: ita tunc quoq
genitalia membra non libidinis æstus, sed voluntat
nutus mouisset. Quod si qui propterea non putent es
credendum, quia tantæ modò puritatis exemplum r
bus in humanis exstare nullum videatur; non creda
ijdem oportet, virum illum qui primus omnium fu
non de viro, sed de luto procreatum, & ei feminam d
latere dormientis excitatam. Quid enim horum ia
simile? Sed sicuti hæc facta sine exemplo credunt, qu
diuinis literis narrantibus asseruntur: ita illi quoq
rei fidem ab his conciliare debet, quod scriptum e
de generis nostri principibus, Erant ambo nudi, & t
men non confundebantur.

CAPVT X.

Hac quoque in parte diminutum esse hominis principatum quòd ei nec elementa mundi, vt velit seruiant: sed quandoque etiam vsque ad interitum dominentur.

TERTIVM est amissi principatus argumentum quòd nec ipsa quidem elementa mundi huius eam, ad quam diuinitus instituta sunt, exhibeant homini per omnia seruitutem. Etenim creatus fuerat homo, condito iam orbe; non vt quasi vilissimus vltimum in locum videretur esse reiectus: verùm vt tanquam princeps ac dominus præparatũ sibi in regnum ac domicilium introduceretur: vbi subseruirét ad nutum vniuersa, & subiecta quæque res promptissimè suos vsus cùm expeterentur exhibens, congruum præberet domino pro suæ naturæ gradu famulatum. Faciamus, ait Deus, hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli

cæli, & bestiis, vniuersæque terræ. Quem ad locum diuus Chrysostomus, tributam homini dignitatem admiratus, Vidisti, inquit, inenarrabilem potestatem? vidisti principatus magnitudinem? vidisti omnia sub huius potestatem reducta? Nihil enim mediocre de rationali hoc animante cogitãdum est. Sed cogita honoris magnitudinem, & Domini erga illud beneuolentiam: Omnia enim subiecit sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, & omnia pecora campi. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Ac seruiunt quidem omnia nunc quoque; sed vt principatum intelligas mutilatum esse, rerum subiectarum, hoc est, cæli, terræ, ignis, aëris, aquæ, necessaria frequenter officia subtrahuntur. Sæpe negat desideratos imbres cælum: pro calore, frigus: pro frigore, calorem & æstus subministrat. non licet puro semper aëre frui, neque ex eo corporibus optata salubritas pro voto colligitur. Quid terra? nónne & culta & stercorata, ex iis etiam quæ suscepit seminibus, fructum ferre recusat?

Homil. 10. in cap. 2. Genes.

Psalm. 8.

Est & frumenti labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis
Carduus, intereunt segetes, subit aspera silua,
Lappæq; tribuliq;, interq; nitentia culta
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.

Lib. 2. Georg.

Fallit sæpe quoque putata & florens vitis, atque exspectata, vt faceret vuas, ingerit labruscas. *Quin & maturis*, vt ille ait, *metuendus Iuppiter vuis*. Sic inanis quotidie redditur agricolæ labor, & spes coloni suo fraudatur euentu:

Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votisq; vocaueris imbrem:
Heu magnum alterius frustra exspectabis acerum,
Concussaq; famem in siluis solabere quercu.

Lib. 1. Georg.

Quid

Quid iam ignis? quid aquæ commemorem elementa? his enim manifestum est & carere nos frequenter inuitos, & vbi non defuerint, in cassum adhiberi. Nobis igitur hæc pro arbitratu non seruiunt, quoniam Deo nostro ac Domino nos ipsi non seruimus. hinc Demetrianum increpãs Cyprianus, quòd is Christianis imputaret ruinam, decrementa diminutionesque bonorum; Quereris, inquit, quòd minus nunc tibi vbera fontes & auræ salubres, frequens pluuia & fertilis tellus obsequium præbeat: quòd non ita vtilitatibus tuis & voluptatibus elementa deseruiant. Tu enim Deo seruis, per quem tibi cuncta deseruiunt? tu famulari illi, cuius nutu tibi vniuersa famulantur? Et quoniam hæc pietas qua Deo seruitur, magis magisque progressu temporum languescit, debilitari quoque cernimus in rebus naturæ vim, mundumque ipsum quodammodo consenescere, & occasum sui rerum labentium probatione testari. Vnde sunt illa apud eundem Cyprianum: Non hieme nutriendis seminibus, tantis imbrium copia est: non frugibus æstate torrendis, solita flagrantia est: nec sic verna de temperie fata lætæ sunt: nec adeò arboreis fœtibus, autumna fœcunda. Minùs de effossis & fatigatis mõtibus eruuntur marmorum crustæ, minùs argenti & auri opes suggerunt, exhausta iam metalla & pauperes venæ: breuiatur in dies singulos & decrescit ac deficit in agris agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, iustitia in iudicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina. habes igitur quemadmodum non pro voto, mortalium vsibus, mundi huius elementa deseruiant. Quæ, si recti permansissemus, principatumque nobis attributum, pia sub Dei legibus obedientia tenuissemus; suorum fructus seminum, exspectataque messis cõmoda, nullo nostro labore fatigata, nullo sudore quasi coacta, promptissimè præbuissent.

In tractatu contra Demetrianum.

Submi-

Subministrasset, vt quidam ait, *Terra, cibum pueris; vestem, vapor: herba, cubile.* Aureum illud seculum exstitisse, & gentilis præ se ferebat opinio. quam his versibus expressam Poëta reliquit: *Verg. Georg. lib.*

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant, ipsaq; tellus
Omnia liberiùs nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri,
Mellaq; decussit foliis, ignemq; remouit,
Et passim riuis currentia vina repressit,
Vt varias, vsus meditando, extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Tandemque concludens:

Tum variæ venêre artes, labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Itaque Poëtæ veram causam immutati rerum status ignorantes, aliquam in reperiendarum artium vtilitate finxerunt: quibus artibus nihil fuisset opus, nisi egestas inuasisset, vt esset (quemadmodum ille inquit) Artis magister, venter. *Persius.* Iam verò quantum & ad perniciem afferendam sæpenumero mortalibus elementa prævaleant, non facile est ignorare: quando alij præfocantur aquis, alij icti fulminibus vel æstu Solis intereunt, alij terræ ruinis obruuntur, quosdam vorax flamma consumit, nonnullos pestifera corrumpit aura, denique alios succorum herbarumque letiferarum venena disrumpunt. Illud quoque frequens:

Cùm modò frigoribus premimur, modò soluimur æstu, *Ouidius.*
Aëre non certo, corpora languor habet.

Quid plura? Ius quasi quoddam in peccati seruos ad affligendū puniendumque accepisse elementa videntur: vt nō modò propter morbos varios, quorum sunt innu-

innumerabiles formæ, aut cruciatus vel indigẽtiarum necessitates plurimas: verumetiam propter tam multiplices eorum corporum, quorum tamen vsibus carere non possumus, iniurias, quibus vel necamur, vel torquemur, vel terremur, dictum esse meritò videatur in Psalmo: Multa flagella peccatoris: sperantem autem in Domino, misericordia circundabit. Hinc apud Poëtam Ariadne suam fortunam deplorat eiusmodi verbis:

Ouid. epist. 10.

Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsq́; minus pœnæ, quàm mora mortis, habet.
Iam iam venturos aut hac aut suspicor illac,
Qui lacerent auidos viscera dente lupos.
Forsitan & fuluos tellus alit ista leones,
Quis scit an hæc sæuas Insula Tigres habet?
Et freta dicuntur magnas expellere Phocas:
Quis vetat & gladios per latus ire meum?
Tantùm ne religer dura captiua catena,
Néve traham serua grandia pensa manu.
Si mare, si terras, porrectaq́; littora vidi;
Multa mihi terræ, multa minantur aquæ.
Cælum restabat; timeo simulacra Deorum,
Destituor rapidis præda cibusq́; feris.
Siue colunt habitantq́; viri, diffidimus illis:
Externos didici læsa timere viros.

Quoniam igitur elementis mundi huius abusa est humana prauitas ad Dei contemptum, his sese turpiter seruiendo subijciens, cùm eorum excitari contemplatione debuisset ad amorem conditoris: idcirco & eorum ministerio Deus vtitur ad vltionem impiorum, quemadmodum est in libro Sapientiæ scriptum: Negantes te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt, nouis aquis & grandinibus & pluuiis persecutionẽ passi, & per ignem consummati. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia exstinguit, plus ignis valebat,

Cap. 16.

valebat. vindex est enim orbis iustorum. & aliquanto pòst: Creatura enim tibi factori deseruiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos,& leuior fit ad benefaciendum his qui in te confidunt. Rursum eiusdem libri cap. 5. Et accipiet armaturam zelus eius,& armabit creaturam ad vltionem inimicorum; acuet diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibũt directè emissiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et apud Ecclesiasticum: Ignis, grãdo, fames,& mors,omnia hæc ad vindictam creata sunt; bestiarum dentes & scorpij & serpentes,& romphæa vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, & super terram in necessitate præparabũtur,& in temporibus suis non præterient verbum. Exequi declarat hęc omnia promptissimè Dei voluntatem in peccatores, quæ nisi iusta esse non potest. neque enim fas est de eo id sentire quod ille de Ioue suo dicere non dubitauit:

Ibidem.

Cap. 39.

Iuppiter in multos temeraria fulmina torquet,
Qui pœnam culpa non meruere pati.
Obruerit cùm tot sæuis Deus æquoris vndis;
Ex illis mergi pars quota digna fuit?

Ouid. de Ponto lib. 3. Eleg. 6.

Nos verò iusta Dei esse iudicia didicimus confiteri, alienumque esse ab illius summa virtute, eum qui puniri nõ debeat, condemnare. Præualent igitur iustissimo Dei iussu, ac quodammodo in impios elementa dominantur, quæ iustis & integris nullum inferre nocumẽtum vel leue potuissent. ipsa nimirum innocentia regnãte, proculque omnem propulsante iniuriam. Cuius quidem rei specimen quoddã editum est, circa tres viros illos sanctos, Sidrac, Misac & Abdenago, quos in fornacem flammantem coniectos non attigit ignis, neque contristauit, neque vlla prorsus affecit molestia. Angelico enim ministerio præstitum est hoc

Daniel. 3.

innocentiæ, vt nihil in illos ignis posset, sed potiùs tanquam suæ virtutis oblitus,& lędere veritus,refugeret atque resiliret. Neque tamen negauerim illa tum exoritura fuisse ex ipsis terræ seminibus, quæ modò venena vocantur. Sed neque imprudentia, quæ nulla fuisset, neque cuiusquam iniuria, cui nullus est cum innocentia locus, obfuissent. aliis animantibus salubrem administrassent cibum,quæ ab homine sumpta, necem afferunt. Sthurni enim vescuntur Conio, hoc est, Cicuta,nec fraudi est eis: quia sui qualitate corporis,venenũ succi letalis euadunt. Helleborum quoque periti ferunt escam esse Coturnicum,eo quòd naturali temperamento sui, vim pabuli nocẽtis euitent. Itaque sæpe quæ homini noxia sunt, aut auibus, aut ferisinoxium pabulum suppeditant.sicuti & illis noxia sunt interdum ea quibus humana corpora nutriũtur.Nam panem, qui quotidiana esca nostra est, si accipiter sumat, exstinguitur, inquit Augustinus. Prospiciebat etiam Deus futurum hominis statum, eaque parauit quæ ad eius castigationem ac repressionem pertinerẽt. Vnde hæc sunt apud diuum Ambrosium: Ne hoc quisquam reprehendat, quòd creator serpẽtes,inquit, creaturis suis, aliaque vel animantium vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. nam quæ ignauis aut infirmis aut impiis offensioni atque terrori sunt,aliis vsui.Ita sunt hæc,vt pędagogi paruulis:amari vidẽtur, acerbi & molesti, formidabiles verbere, libertatem lasciuiẽdi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos,ne luxu diffluant,terrore constringunt: ideoque horum austeritate frugi euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quàm ludo dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiant? Sic & serpentes flagella sunt eorum, quibus infirma animi ætas & quædam puerilis mentis est virtus:cęterùm

Lib.10.contra Faustũ, c.13.

Lib.6.Hexa. cap.6.

for-

fortiotibus nocere non possunt. Denique confidenti in Domino dictum est: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Signa quoque hæc credentium dixit fore, vt serpentes manu mulceant; venena his atque omne mortiferum, etiãsi biberint, nocere non possint. Et hic quidem sit libri quarti finis: vt instituto alterius tractationis initio, quánam ratione de tam multiplicibus seruitutis nostræ malis erui queamus, deinceps consideremus. *Marci 16.*

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER QVINTVS,

Continens viam & modum recuperatæ per Christum libertatis.

PROOEMIVM.

SI posteaquam generis nostri deplorandam funestamq. seruiturem ostendimus, quinto nunc loco eius excutiendæ rationem commonstremus: ad ipsum, vt arbitror, rerum ordinem, tractationis formã ac seriem accommodauerimus. Siquidem cùm in calamitosam seruitutis conditionem quispiam incidit; simul vt hoc senserit, nihil habere solet prius, nihil in votis potiùs, quàm vt dissoluendæ eius certam possit viam rationemque prouidere. est autem ea nobis non nostra industria reperta, neque vlla humana vi constituta; sed inuenta diuinitus, sapientiæque ac benignitatis æternæ quadam impressione consignata: vt & in re esset

manifesta ac facili,& occulta interim ad recuperãdam libertatem gratiæ virtute, mirificè omnino conduceret. Quid enim Agni illius mãsuetissima humillimáq; patientia illustrius? quid item ea ipsa, propter latentem sub ea diuinitatis virtutem maiestatemque, validius ad conterenda humanæ vincula seruitutis? Ipse enim Agnus est Dei, qui tollit peccata mundi: ipse idem Leo ille de tribu Iuda, qui draconem in omnes sæuientem, inusitata ratione deuicit: factus homo, vt mortem gustare posset, qui Deus erat, vt eam debellaret.

CAPVT I.

Quàm idoneus nobis ad recuperandam libertatem Dux è cælo missus sit.

NOSTRÆ igitur libertatis auctorem, Christum Dei & hominis filium, consilio diuinæ miserationis accepimus. Idoneum prorsus, per quem antiquæ captiuitatis vincula solueréntur. quòd & placare offensum Patrem solus posset, & tyrannum generis nostri oppressorem, potentissimè debellare. Cùm enim Deus esset ex Deo verus, simulque homo innocentissimus, ipso etiam plenissimo gratiæ fonte exuberans: quid in eo desiderari potuit, vel ad pretij magnitudinem, vel ad doctrinæ salubritatem, vel ad vtilitatem exempli, vel ad vincendi virtutem, consulendique rationem? Quocirca Deus Pater, hoc ipsum nobis in nostro assertore & liberatore commendans, loquitur per Isaiam & dicit: Ecce seruus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritũ meum super eum, Iudicium gentibus proferet: non clamabit, neque accipiet personã: nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. in veritate educet iudicium, non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium; & legem

Cap. 42.

legem eius-insulæ exspectabunt. Igitur serui formam Filius Dei suscepit, in eaque vsque ad probrosam mortem Patri sese obedientissimum præstitit; vt huius merito tantæ submissionis, veram nobis libertatem reuocaret. Complacuit certè sibi in illo Deus Pater: tum quòd in eo displicere nihil potuerit, in quo iustitiam omnibus numeris absolutam perfectamque virtutum pulchritudinem conspexit: tum quòd qui talis esset, is demum esset idoneus per quem vitium generis humani corrigeretur, ob quod in opere suo sibi Pater quodammodo displicebat. Ad docendum verò consulendumque miseris, quàm aptus futurus esset, ex consequentibus licebit agnoscere. Non erit, inquit, ad *Ibidem.* sui ostentationem vanus declamator, sectatorque auræ popularis: non in doctrina tradenda humanis seruiet affectibus: non erit contentiosus, nec ferox: sed neque tristis erit, neque turbulentus. Quomodo enim tristis videri potuisset seu tetricus, qui captiuis libertatē, qui ægris sanitatem, qui mortuis vitam, beatamque immortalitatem ac pacem iucundissimo Euangelio nunciaret? qui beneficiis innumeris ad se confugientes afficeret, & ad largiendum ditandumque manus semper haberet exporrectas? Turbulentus verò, qui iræ atque indignationis impetu huc illucque raperetur, esse non potuit; qui esset contrà mansuetissimus, omniumque iniuriarum patientissimus. Porrò homines imbecillos, & instar arundinis, à diabolo conculcatos & confractos vitiorum prauitate; hac, inquit Propheta, benignitate, & eorum salutis amore suscipiet: hac arte & industria sapientiaque tractabit, vt non modò non conterantur, pereantque grauiùs; verumetiam alligentur, foueantur, solidentur, confirmenturque: & in quibus vel exigua fidei scintilla relucebit, calorque fumabit, non modò hos non exstinguet, vt errent pernicioſiùs; verumetiam maiorem in illis fidei & chari-

tatis flammam excitabit. Non enim volet morté peccatoris, sed magis id operam dabit, vt conuertatur & viuat. Neque similis erit Antichristi pastorum, de quibus per Zachariam Prophetam scriptum est: Et pastores eorum non parcebant eis, ac rursum: Quod moritur, moriatur; & quod succiditur, succidatur: & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui. Sed erit ille omnino, qui aliàs loquitur apud Prophetam: Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lassus est verbo. & iterum: Spiritus Domini super me: Ideo vnxit me, vt prædicarem mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis libertatem, publicarem annum beneplaciti. Hoc igitur spiritu instructus, hisque præditus nobilissimis dotibus, idoneus fuit prorsus, per quem iustitiæ libertas, peccato fugata, reduceretur, rursumque in terris, proturbato tenebrarum principe, sedem aliquam obtineret. Ne verò aut propter seueritatem nolle, aut propter imbecillitatem vincere tam sæuum aduersarium non posse putes: audi quod de eodem scriptum, illo ipso Isaia vaticinãte, legitur: Dominus sicut fortis, siue vt gigas egredietur; & sicut vir prœliator suscitabit zelum: vociferabitur & clamabit: contra inimicos suos confortabitur, seu conualescet. Tacui semper, silui, patiens fui: sicut parturiens loquar: Dissipabo & absorbebo simul: desertos faciam montes (superbiæ videlicet, vt fiant valles miseriæ) & colles, & omne germen eorum exsiccabo: & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. & educam cæcos in viam quam nesciunt: & in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. ponam tenebras coram eis in lucem, & praua in recta. Vnde optimè perspici potest, inquit Cyrillus, quo tempore multitudo gentium in errore versabatur, cùm illos Satan dissiparet atque dispergeret, & tenebris peccati quasi denigrarer, à cognitione Dei

Cap. 11. *Isaiæ 50.* *Isaiæ 61.* *Cap. 42.* *In illum Isaiæ locum.*

tioneque Domini abduceret: quis tum naturâ & verè vniuersorum sit Deus. succurrere illis quidem voluit, sed rem produxit, & patienter tulit; sine dubio exspectans commodum tempus auxilij ferendi. Quod vbi aduenit, tunc bellum intulit his qui nos vicerunt, & ab eorum malitia abripuit, opemque attulit & seruauit, proprioque nos iugo subdidit. Itaque præterlapsis retrò temporibus, dilaceratis terræ incolis, & Satana leonis in morem omnes deuorante, Tacui, inquit; num etiam semper tacebo & sustinebo?

CAPVT II.

Quòd ad recuperandam libertatem duplici nobis Christus ratione consuluit.

PRINCIPIO autem statuẽdum illud omnino est, auctorem salutis nostræ Christum, duplici nobis ratione ad libertatem recuperandam consuluisse. quarum altera in exemplo sita est, altera in sacramento: sed mox vtrumque diabolus per varias hæreses destruere conatus est. siue enim illæ naturæ humanæ veritatem ex toto vel ex parte sustulerunt; siue detraxerunt diuinitatis proprietatem; hac via certissimè aut Sacramenti virtutem nullam reliquerunt, aut fallaci duntaxat illuserunt virtutum humanarum exemplo. Nec initio quidem nascentis religionis defuêre, qui solo exemplo atque doctrina, Christum nobis profuisse putarent. velut Iudaizantes Christiani, qui Apostolorum ætate Christum recipiebant; sed vt doctorem cui crederent, non vt redemptorem cui fiderent, iustitieque & salutis auctorem. quibus Pelagiani multum similes, quid aliud magna ex parte, quàm redemptionis Sacramentum violarunt? Naturæ enim vitiatę & labefactatæ, peccatique & diaboli seruituti mancipatæ & addictæ, dum plus æquo tribuunt ad bene iusteque viuẽdum, crucis virtutem euacuant: audireque

merentur, si per legem seu per naturam solius cognitione legis adiutam, est iustitia: ergo gratis Christus mortuus est. cuius morti non plus multo relinquunt, quàm exempli vtilitatem ad excitādum atque inflammandum. Tolle, inquit Iulianus, exempli causam; tolletur & pretij, quod pro nobis factus est. Cui respondens Augustinus, Non est mirum, inquit, quod solum exemplum in Christo ponis, qui præsidium gratiæ, quo erat plenus, oppugnas. Nam remissionem quidem peccatorum, pretio Dominici sanguinis assignabant; quam sanguini hircorum atque taurorum, magno errore, Iudaizantes asscribendam arbitrabantur. Suam autem Pelagianus Cælestius sententiam, in ea epistola quam scripsit ad Demetriadem virginem, satis expressit, cùm his vtitur verbis: Si ante legem, vt diximus, & multo ante Domini nostri Saluatoris aduentum, iustè quidam vixisse & sanctè referantur; quāto magis post illustrationem aduentus eius, nos id posse credendum est, qui instructi per Christi gratiam, & in meliorem hominem renati sumus? qui sanguine eius expiati atq; mundati, illiusque exemplo ad perfectam iustitiam incitati, meliores illis esse debemus, qui ante legem fuerunt; meliores etiam quàm fuerunt sub lege? In hisce Pelagiani hominis verbis, non quiuis, opinor, facilè venenum inesse suspicabitur. Sed qui priora legerit, non dubitabit eum dicere, per naturam posse nos quidem iustè & sanctè viuere, sed gratia Christi adiutos, idem posse faciliùs: ideoque magis etiam id operam dare debere. Gratiam verò eius in eo ponit, quòd non in bonos homines; cùm bonos iustosque fuisse multos solius naturæ vi suprà docuerit; sed quòd in meliores homines regeneremur. Deinde in remissione peccatorum, qua per Christi sanguinē expiamur atque mūdamur. Denique in eo quòd exemplo eius ad perfectam iustitiam incitamur. Id quod & aliis eiusdem

Lib. 5. contra Iul. cap. 9.

Epistolæ

Epistolæ verbis, Christi volens commendare beneficium, quo vetus homo liberatur, inculcat in hunc modum: Christus, inquit, credentibus sibi, primò omnia per baptismum peccata dimittit. deinde imitatione sui, ad perfectam incitat sanctitatem; & vitiorum consuetudinem, virtutum vincit exemplo. Ecce, inquit Augustinus, quomodo vult intelligi adiuuari eos qui sub lege peccant, vt per gratiam Christi iustificati liberentur: tanquam eis non sufficiat sola lex, propter nimiam peccādi consuetudinem, nisi Christi accedat non inspiratio charitatis per Spiritum sanctum, sed intuendum & imitādum in doctrina Euangelica virtutis eius exemplum. Hæc igitur Pelagianorum doctrina pestilentissima fuit. Postea verò Bernardi ętate, ea quoque hęresis exorta est, duce quodam Petro Abelardo, qua assereretur Christi beneficio non esse hominum genus à diaboli potestate & tyrannide liberatum; sed solo nobis exemplo consultum esse: propterea quę duntaxat filium Dei carnem suscepisse, vt cæcis mortalibus viam salutis ostenderet, vt doctrina illuminaret, vt exemplo virtutum excitaret, suiq; officij commonefaceret; vt denique passione & morte sua ad redamandum inuitaret atque accenderet. Quod si ita est, quid antiquis Christus non paucis profuit iustis, quos neque in natura nostra docuit, neque exemplo excitauit? Atqui & illi per gratiam Domini nostri Iesu Christi saluati sunt, sicuti & nos, teste Apostolo Petro. Non enim quia secundùm inscrutabile propositum sapientiæ Dei, nouissimis diebus Verbum caro factum est: ideo, inquit Leo, salutiferæ Virginis partus, extremi tantùm temporis generationibus profuit, & non se etiam in præteritas refudit ætates. Omnis prorsus antiquitas colentium verum Deum, omnis numerus apud sæcula priora sanctorum, sacra fide vixit & placuit, & neque Patriarchis, neque Prophetis,

Lib. de gratia Christi, c. 39.

Actor. 15.

Serm. 1. de passione Domini.

neque cuiquam omnino sanctorũ, nisi in redemptione Domini nostri Iesu Christi, salus & iustificatio fuit, sic ille. Sanè futuræ in Christo vitæ & mortis contemplatio mouerit eos qui spiritu prophetico clariùs illa futura præuidebant, sicuti nos eorundem præteritorum mouet commemoratio. at simplicioribus iustis, & implicita quadam fide viuentibus, præsertim cùm & rarior & obscurior esset de venturo Messia prædicatio, quid præclaræ conuersationis & probrosissimæ mortis ignorata adhuc exempla profuerunt? non enim illius probatur opinio, vti neque diuo Bernardo probata est, qui aliquando asseruit omnes antiquos iustos, quotquot videlicet Christi aduentum præcesserunt, tantam omnino habuisse præscientiam futurorum, vt nullus vel simplicium iustorum quicquã ignorauerit ex omnibus quæ modò nobis Euangelica pandit historia, exempli gratia, Verbum incarnatum, partum virginalem, doctrinam Saluatoris, miracula, crucem, mortem, sepulturam, descensum ad infetos, resurrectionem, & ad cælos ascensionem, sic omnino omnibus illorum temporum iustis, & apertè omnia, & distinctè singula fuisse præcognita, quemadmodum suo sunt tempore pòst exhibita, & modò cognita nobis: adeò vt nec iusti fuerint, nec salui sint, quibus ita clara omnia & perspicua non fuerunt. hoc enim commentum si recipitur, fatẽdum est antiquis temporibus aut peraram fuisse salutem, aut non sine iniuria noui Testamenti, nimium numerosam perfectionem: omnesque perfectos, omnes exstitisse Prophetas, quotquot ab aduentu Domini retrò iusti & salui fuêre. Quod si Prophetæ ipsi, & qui illustriores videbantur in illo populo, non omnes omnia æquè perspecta habuerunt, sed alij plus, alij minus, quantum cuique spiritus dabat, qui singulis diuidit prout vult: quanto magis simpliciores quique iusti, sine detrimento salutis, saluationis tempus,

tempus, modum & ordinem nescire potuerunt, quæ tamen certa spe & fide, vti promissa fuerant, firmissimè tenuerunt? Vt enim hodieque multi in populo Christiano, vitæ æternæ seculique futuri præmium & indubitanter credunt & sperant constanter, & ardenter desiderant; formam tamen ac statum, ne cogitare quidem vel tenuiter norunt: ita iusti complures ante Saluatoris aduentum, Deum omnipotentem tenentes & diligentes, eundemque suę salutis gratissimum promissorem, credentes in promissione fidelem, sperantes certissimum redemptorem; in hac fide & exspectatione saluati sunt, tametsi quando & quo modo quóve ordine salus promissa præstaretur, ignorarent. Cùm igitur salutem illi consecuti sint, neque eam consequi nisi Christi beneficio potuerint (non enim est in alio vllo salus) efficitur, eum non exemplo, sed Redemptionis admirabili sacramento, eiusmodi hominibus profuisse. Quanquam & ipsa exempli vtilitas fructusque omnis sine sacramenti virtute non constet. atque ij qui sine sacramenti operatione, humilitatis mutuique amoris virtutes è solo putēt exemplo posse elici, haud secus facere videantur, quàm si aut sine fundamento ædificare, aut super inane pingere velint. Corruptis siquidem vitiatisque antiqui serpentis veneno mortalibus, quamlibet clara veritatis prædicatio, quantumuis excellens virtutis exemplum, odor est mortis in mortem: potiusque cum detrimento salutis quàm cum iustitiæ fructu cognoscitur, si non altiùs misereatur per crucis sacramētum salutis auctor, captiuorum redemptor, & nostrarum medicus animarum. Volo, inquit Bernardus, totis nisibus humilem sequi Iesum; cupio eum qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me, quibusdam brachiis vicariæ dilectionis amplecti: sed oportet me & agnum māducare Paschalem. nisi enim manducauero carnem eius, & bibero eius sanguinem, non

Epist. 189. ad Innocentium Papam contra errores Petri Abelardi.

non habebo vitam in memetipso. Panis enim hic est verus qui de cælo descendit, & dat vitā mundo. Itaque nec humilitatis exempla, nec charitatis insignia, præter redemptionis sacramentum sunt aliquid; vti neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus de quo sacramento loquens Apo-

1. Timoth. 3. stolus, Magnum, inquit, omnino pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatū est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gētibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. huius vim sacramenti, qua perditæ hominum animæ liberantur, etiam baptizati paruuli nullo suæ vocis, sed salutis testimonio, vehementer clareque confirmant. Quid enim tantillæ ætati exempla, quid doctrina conferre possit? & tamen regeneratos lauacro salutari, in regnum cælorum admitti credimus: quò nemini patere aditus posset, nisi ianuam Christus suæ crucis clauе reserasset. An fortè censendum est, paruulos primi peccati contagio, in ipso statim exordio vitæ potuisse infici, & eosdem Christi merito nō posse occulta gratiæ infusione renouari? Planè quod ait Augustinus ve-

Cap. 9. lib. 1 de peccat. meritis & remiss. rissimum est: Sicut ille in quo omnes viuificabuntur, præterquam quòd se ad iustitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam sui spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis: sic & ille in quo omnes moriuntur, præterquam quòd eis qui præceptum Domini, volūtate transgrediuntur, imitationis exemplum est; occulta etiam tabe carnalis concupiscentiæ suæ, tabificauit in se omnes de sua stirpe venientes. Vt igitur nocuit Adam hominibus ex sese nascituris, non solo exemplo, solaque ostensione peccati, quod innumerabiles ignorarunt, multi per ætatem nec scire potuerunt: ita Christus nobis ad iustitiam & vitam non sola virtutis ostensione profuit, sed altissimo suæ mortis sacramento. Sicut enim per

vnum

vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, ita per vnum hominem iustitia reddita est mundo: & sicut in Adã omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quid porrò nobis toties in diuinis literis & & apertè & in vmbris, sacrificiũ crucis, hostia, reconciliatio, pretium sanguinis, meritum, redemptio, aliaq. eiusmodi commendantur: si præter institutionem & commonitionem exempli nihil in Christi morte spectare debeamus? Scilicet frustra atque ex errore Paulus in eo duabus præcipuè epistolis elaborat, vt vim crucis demonstret, & ad delenda peccata quæcunque commissa sunt, & ad vires hominũ infirmas recreandas, ne deinceps committantur. hoc enim agitur in ea epistola quæ scripta est ad Romanos; illud in epistola ad Hebræos. Denique inter Christi mortem & sanctorum, nihil discriminis detestanda hæresis illa constituit: quod est religionem Christianam conculcare, neq. cur Christus mortuus sit & crucifixus, agnoscere. Rectè verò & Christianè prorsus Leo Põtifex: Quãuis in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, inquit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. accepêre iusti, non dedêre coronas: & de fidelium fortitudine, exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt: nec alterius quisquam debitum suo funere soluit: cùm inter filios hominum solus Dominus noster Iesus exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam suscitati. Hinc opinor & Ambrosium dixisse in fine libri sexti in Lucam: Aliæ cruces nihil mihi prosunt; sola crux Christi mihi vtilis est; & verè vtilis, per quam mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Gloria enim nostra, caput & origo beatitudinis, libertas & corona, Crux est, ait D. Chrysostomus hom. 55. in Matthæũ. Itaque Saluator noster (quemadmodum supradictus Pontifex

Roman. 5.

Epist. ad Leonem Augustũ

Serm. 16. de passione Domini, & sermone 14.

Pontifex alio in sermone scriptum reliquit) vniuersis in se credentibus & sacramentum condidit & exemplum: vt vnum apprehenderent renascendo, alterum sequerentur imitando. hoc enim docet beatus Petrus Apostolus dicens: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius; qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius; qui cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè; qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignũ: vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. Quibus verbis beatus Apostolus ita commemorauit exemplum innocentiæ & patientiæ Christi, vt tamen & sacramentum diligẽter expresserit in eo, quòd peccata ipse Christus nostra pertulerit in corpore suo super lignum; ad eum effectum, vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus. Ideo huius virtute sacramenti non solùm datur credentibus remissio peccatorum, verùm etiam incredulis fides, & sceleratis pœnitẽtia salutaris. Quod euidẽter satis in latrone altero monstratum est, cuius vsque ad crucem ipsam scelerata vita durabat. Quæ enim istam fidem exhortatio persuasit? quæ doctrina imbuit? quis prædicator accendit? non viderat priùs acta miracula, cessauerat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, viuificatio mortuorum: ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant. & tamen eum confitetur etiam regem, quem sui supplicij videt esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, vnde accepit fides ipsa responsum: Hodie mecum eris in Paradiso. Dixerat enim Dominus noster, crucis mortisque suæ virtutem ostendens; Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. hoc ipsum sacramentum Dominicæ mortis, Isaias Propheta cùm sæpe aliàs, tum luculenter satis ostendit, vbi alloquens Filium Pater; Dedi, inquit, propitiationem tuam, id est, tuæ

Cap. 43.

tuæ propitiationis & reconciliationis fructum Ægyptum & Æthiopiam & Saba pro te, ex quo honorabilis factus es in oculis meis & glorioſus. Ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos pro anima tua: noli timere, quia ego tecum ſum: ab Oriẽte adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, da: & Auſtro, noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Igitur, quemadmodũ ait D. Auguſtinus, Chriſtus Dominus ſeminato quantum per eius oportebat præſentiam Euangelio, paſſus eſt, mortuus eſt, reſurrexit: paſſione oſtendens, quid ſuſtinere pro veritate; reſurrectione, quid ſperare in æternitate debeamus: excepta tamen, inquit, altitudine Sacramenti, qua ſanguis eius fuſus eſt in remiſſionem peccatorum. Sed ea primùm quæ exempli ſunt, exſequamur. *Cap. 49. lib. 18. de ciuitate Dei.*

CAPVT III.

Quòd Deus, vt eum noſſe atque exemplum eius imitari faciliùs poſſemus, ſeipſum viſibilem conſpicuumq; hominibus in homine præbuerit.

HVMANÆ infelicitatis caput, & ſcelerum fons atque origo, Dei vnius erat ignoratio. hæc infinitam falſorum deorum turbam, & prodigioſos inuexit cultus: atque hinc in omne vitiorũ genus, cæcos mortales demerſit. Initium enim fornicationis, ait Sapiẽs, eſt exquiſitio idolorum; & adinuentio illorum, corruptio vitæ eſt. Sic proinde vera ignorabatur diuinitas, vt non facilis ratio ſuppeteret, ad eius cognitionem & cultum homines reuocandi: propterea quòd corporeis iam dediti ſenſibus, magisque carne quàm ſpiritu & mente viuentes, viſibilium ſpeciem propenſiùs ſequerentur: ad ſpiritualia verò & diuina, tãquam læſa oculorum acie, caligarent. Cùm enim in vitiorum ac voluptatum ſtoliditatem corruiſſent homines, nihilque *Sapient. 14.*

aliud

aliud aſpicerent quàm voluptates & concupiſcentias carnis: in quas res animum penitus defixerant, in his diuinitatem quoque ineſſe cenſebant; ac pro varietate perturbationum, numeroſos ſibi finxere deos. Eo cæcitatis humanæ vitio effectum eſt, vt illi quoque ipſi qui ſe totos ad rerum latentium inueſtigationem, et manifeſtarum contemplatione compararant; in opere viſibili hærerent, in eoque conquieſcerent, dum hinc ad inuiſibilem transferri debuiſſent opificem. de quibus à Sapiente ſcriptum ſic eſt: Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: & de his quę videntur bona, non potuerũt intelligere eum qui eſt: neque operibus attendentes, agnouerunt quis eſſet artifex, ſed aut ignem ſeu ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, aut Lunam, rectores orbis terrarum Deos putauerũt. Quorum ſi ſpecie delectati, deos putauerunt; ſciant quanto ſpecioſior his dominator eorum eſt. Speciei enim generator hæc omnia conſtituit. Aut ſi virtutem & opera eorum mirati ſunt; intelligãt ab illis, quoniam qui hęc fecit, fortior eſt illis. A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ, cognoſcibiliter poterit eorum creator videri. Sed tamen de his, inquit, minor eſt querela. Errant enim quidem, ſed tamen Deum quærentes, & volentes inuenire. Etenim cùm in operibus illius conuerſentur, inquirunt & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quę videntur. Verùm ex altera tamen parte, eſt cur eis nõ debere videatur ignoſci. Si enim tantum valuerunt vt poſſent æſtimare ſæculum; quomodo huius dominũ non faciliùs inuenerunt? Ad hos quoq; pertinebat, quòd Iſaias ex totius generis perſona lugebat dicens: Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus. Impegimus in meridie, quaſi in tenebris, & in caliginoſis quaſi mortui. Quid enim rerum diuinarum relucens in opere Dei veritas, aliud

Cap. 13.

Cap. 59.

aliud quàm meridies fuit? Non enim quia præ cæcitate non videtur, idcirco non relucet: cùm scriptum sit: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non apprehenderunt. At densior illos ignorantiæ caligo cæcauerat, qui effecta hominũ manu simulacra colebant. Neque enim fœdior esse queat mẽtis humanę deiectio, quàm si sese operi suo tanquam Deo subijciat. Hoc Isaias expressit apertissimè, cùm ait: Et repleta est terra eius idolis, opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum: & incuruauit se homo, & humiliatus est vir. tanquam diceret Propheta, rei volens indignitatem ostendere: homo quem Deus ad imaginem suam fecit, quem rebus cæteris rationis vi & nobilitate pręposuit, quem rectum formauit, erectosque iussit ad sidera tollere vultus; ille, inquam, incuruatur, planeque sua cæcitate deijcitur, & à naturæ dignitate præstantiaque desciscit, dum ijs tanquam diis supplicat, quos sua ipse industria formauit ac finxit. De his proinde Sapiens subiunxit eiusmodi verbis: Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos, opera manuum hominum: aurum & argentum, artis inuentionem & similitudines animalium, aut lapidem inutilem, opus manus antiquæ, & cætera. Hoc igitur in omni illa errorum varietate humana loquitur infirmitas, à diuinis sese rebus alienatam, atque à summi boni luce longè repulsam, illuc redire non posse: & quia tamen sine Deo nolit esse, visibilem sibi aliquem Deum requirere. Quin & ij qui Philosophi peritique præ aliis habebãtur, cùm eos puderet confiteri simulacra muta esse deos, hanc, cur simulacra fingerent, causam afferebant: quòd per ea responderet ac reuelart ur Deus. Non enim posse inuisibilẽ aliter cognosci, quàm per eiusmodi signa atque teletas. Quamobrem liberator noster, huic volens infirmitati mederi, cùm in natura propria conspici non

Ioannis 1.

Cap. 2.

Cap. 13.

Athanas. contra gentiles.

posset, cõspicuum sese ac visibilem in nostra præbuit: vt humana errare non posset cogitatio, etiamsi more suo corporea palpitans, Deo suo membra figuramque tribueret. Procul erat quidem Deus à perditis, sed dignatione mirabili, hominis susceptione propinquauit. Sublimis erat & immẽsus, imbecillas hominum mentes longo nimis interuallo exsuperans; sed exinaniuit demisitque semetipsum, formam serui accipiens. Subtiliserat, neque percipi oculo nostro, quasi puluere carnalis amoris obturato, poterat: ideoque Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & quam diuinitatis vbique refulgentis lucem ferre inualida nostræ mentis acies non valebat, hanc velamine palpabilis carnis
In Psalm. 58. obtexit. Obtulit nunc homini, vt ait Augustinus, infirmitatẽ; seruauit purgato postea claritatem. Denique quia non potuit mundus nosse Deum ex magnificentissimo creationis opere, quod summa sapientiæ ratione potentiaque constabat, ipsa sese sapientia conspicuam exhibuit, quo percipi ab ignaris faciliùs posset.
Cap. 3. Hoc nobis luculenter satis Baruch prophetia declarat. Cùm enim antea commemorasset mirãda opera Dei; velut quòd ingentẽ spatiosissimum que terræ globum præparârit, eumque replerit quadrupedibus & bipedibus; quòd lumen & emittat & reuocet, & illi cum tremore obediat; quòd & cæli & stellæ & elementa ad nutum illi vt conditori ac Domino obtemperent, & quæ iusserit exequãtur promptissimè: Cùm igitur qui hęc posset ac faceret, verum esse demonstrasset Deum, neque coli alium oportere; volens intelligi nobis humi repentibus atque ipsa quoque mente nimis abiectis, minimè ista ad contuendum sufficisse, subiunxit: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Deus ergo ille qui secũdum Prophetę vaticinium magnus est & non habet finem, excelsus & immẽsus, de quo etiam paulo pòst idem Propheta dicit, Hic est

Deus

Deus noſter,& non æſtimabitur alius ad eum: qui adinuenit omnem viam diſciplinæ & dedit eam Iacob puero ſuo,& Iſrael dilecto ſuo: Ipſe, inquam,in forma ſerui in qua minoratus eſt paulo minùs ab angelis,tanta ſe nobis vicinitate coniunxit & propinquauit acceſſitque, vt inter mortales mortalis ipſe atque viſibilis verſaretur: rudiorem (vt ſic dixerim) pietatis cognitionem ſenſibiliter nobis immittens. Luculentiſſimè verò Iſaiás,quid humana poſtularet infirmitas, expreſſit cùm ſic eſt vaticinatus: Non faciet Dominus vltrà à te auolare doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum,& aures tuæ audient verbum poſt tergum monentis: Hæc eſt via, ambulate in ea: & non declinetis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. & contaminabis laminas ſculptilium argenti tui, & veſtimentum conflatilis auri tui,& diſperges ea ſicut immúditiam menſtruatæ. Humanum genus,inquit Gregorius, Dominus in faciem monuit, quando in Paradiſo condito homini atque libero arbitrio ſtanti quid facere, quídve non facere deberet,indixit. Sed homo in Dei faciem terga dedit, cùm ſuperbiens eius iuſſa contempſit. nec tamen ſuperbientẽ Deus deſeruit,qui ad reuocandum hominem, legem dedit, exhortantes angelos miſit, in carne noſtræ mortalitatis ipſe apparuit. Ergo poſt tergum ſtans nos admonuit, qui ad recuperationem nos gratiæ, etiam contemptus vocauit. Hæc eo in loco Gregorius. In natura igitur noſtræ ſimili,planiſſimè quis & qualis eſſet Deus,oſtendit: ac per ea quæ percipi ſenſibus poterant, adminiculum cæcutientibus, gradumque infirmis præbuit ad ſublimiora contingenda. Quænam obſecro ad hominem maior eſſe Dei potuit acceſſio, quàm vt ſeſe præberet non modò in opere ſuo intelligibilem, verumetiam in homine noſtri ſimillimo viſibilem atque tractabilem? qui quod de ſua diuinitate aperta voce teſtificabatur,

Cyrill lib. 1. in Ioan. cap. 9.

Cap. 30.

3. parte paſtor. ralis, cap. 29.

hoc dignissimis Deo & operibus & motibus euidentissimè comprobauit: ad eumque modum ea quæ infirmitatis erant, diuinæ virtutis suæ significationibus temperauit, vt etiam inter ea quæ de nostræ conditionis imbecillitate patiebatur, maiestatis latentis scintillæ collucerent, quæ tanquam subitò erigerent intuentium oculos, vt non obstante eo quod viderent, altius tamẽ aliquid de illo crederetur. Itaque ex muliere natus, in præsepi positus, & pannis inuolutus est. Magnæ hoc infirmitatis: sed stella nouæ claritatis, & Magorum aduentus, maiestatem indicauit. Cùm nuptiis interesset, vinum cœpit deesse; communem hoc conditionem loquebatur: sed ex aqua vino facto, plus quàm hominem se esse monstrauit. Quòd à suo discipulo se querebatur tradendum, miseram hominis imbecillitatem declarabat: sed quòd occultum discipuli propositum scire se mõstrauit, posteaque & verbo quasi fulmineo quodam ictu deiecit quærẽtium ferociſſimam turbam, diuini in homine spiritus indiciũ fuit. Quid maioris esse potuit infirmitatis, quàm crucis supplicio affici & mori? & tamen quis quantusque esset qui illa pateretur, Sol obscuratus, & petræ scissæ testatæ sunt. Frequenter itaque variisque modis suæ nos maiestatis admonuit, ne mens intuentium discipulorum, magistri infirmitate deiecta, nihil de eo supra hominẽ æstimaret. Non enim considerate Lactantius scripsit, ita Christum seruasse Deo fidem, vt nunquam se Deum esse dixerit. imperitè quoque illud, Si Deum se esse prædicasset, non id fuisset de vno Deo facere præconium: nec eius qui miserat, sed suum proprium gerere negotium. Prorsus etiam verbis suam diuinitatem aperuit: veluti cùm dixit: Ego & Pater vnum sumus. ego in Patre, & Pater in me est. Ac rursum: Antequam Abraham fieret, ego sum. aliisque locis compluribus. vsqueadeò vt ipsi hoc quoque Pharisæi deprehenderent,

Libro de vera sapientia, c. 14.

Ioannis 10.

Ioannis 8.

rent, ac ferrent grauissimè: propterea què persequerentur Christum, quemadmodum Euangelista testatur, quòd non modò Sabbathum violaret, verumetiam Patrem suum diceret esse Deum, æqualem se faciens Deo. Sic, inquit Cyrillus, sentire nos Christus de se docuit, cùm ait: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Ad hanc verò vocis prædicationem, & illustrissima virtutum, & stupenda planeque diuina miraculorum opera accessêre: quibus se (quod verbis testabatur) Deum esse, qui solus opem ferre miseris & captiuis posset, confirmabat. Quo factum est, vt mirandis eius operibus excitati etiam homines barbari & inculti, ad eum transierint; seque illi, quèadmodum Isaias Propheta prædixerat, dediderint, professiq. sint illud, quod apud eundem est Prophetam: Tantùm in te est Deus, & nõ est absque te Deus. Ac rursum: Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël saluator. Absconditus certè, tum quòd præteritis ætatibus mundo sese suasque opes quodammodo abscõdisset, ignorari veram diuinitatem passus: tum quòd lucem habitat inaccessibilem, neque à vitiatis & cæcis mortalibus adiri mente ac conspici, nisi illustrante ipso ac vires subministrante, possit. Postremò quia oculis corporeis obuius non est, sicuti Gentilium dij, sed tanquam latens in opere visibili atque absconditus; mentis est sedula contemplatione requirendus. Quo in studio ne parum imbecillitas humana proficeret, tandem carne assumpta patratisque in ea diuinis operibus, tanquam in oculos se nostros ingessit, vt quis & qualis esset Deus nosceremus. Ideoque cùm dixisset Dominus Moysi, Sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos: quoniam hoc non intelligebatur ab infirmis hominibus (Deus enim, vt est in seipso incommutabilis, cognosci à nobis non potest) iterum ait: Sic dices, Deus

Ioannis 5.

Ioannis 14.

Isaiæ 45.

Cyrillus in eum locum lib. 1. in Ioan. cap. 15.

Abraham, Deus Isaac & Iacob, in quibus viris totum Israël semen intelligitur, non secundum carnem, sed secundum fidem. Etenim ex hominibus sanctis, humilibus, fidelibus, cognoscitur Deus: quos euidentibus signis, sua protectione defendit. Vnde & Ioannes ait: Qui est in charitate, hic nouit Deum, quia Deus charitas est. proinde qui nouit in se charitatem, hic Deum nouit ex eo munere per quod Deo efficitur similis. Dissimilitudo enim facit, vt Deum non norimus, per hoc verò facillimè cognoscimus, per quod Deo similiores efficimur. Quid igitur aptius ad noscendum sequendumq. Deum, quàm Dei filius, homo factus, in eaque natura Deo simillimus, propter excellentem modis omnibus charitatem?

Vide Auguſt. Pſalm. 134. & in Canonicam Ioannis.

CAPVT IIII.

Teſtimoniis veterum ſuperioris capitis doctrina comprobatur.

NE verò tantis de rebus rationes ipsi finxisse, ac prout nostra ferebat opinio, cõmenti aliquid esse videamur; libet veterum quoq. testimonia subiũgere, è quibus illa hauriuntur. Scribit igitur Athanasius in eo libro qui est de incarnatione Verbi, hunc in modum: Quoniam verò & idolorum vesanus cultus, & impietas sacrilega, orbem continebat vniuersum, Deique cognitio occulta erat: quisnam oro debuit orbem docere de Patre? num homo? At homini possibile nõ erat orbem omnem peruagari, cùm nec per naturam ad tantum sufficeret cursum, nec dignus cui de re tanta crederetur haberi posset, neque aduersus fraudes atq. fallacias per se quiret obsistere, Cunctis quippe perculsis animo, ac diabolica deceptione & idolorum vanitate turbatis; quomodo possibile fuit humanam mentem atque animum, persuadendo ad fidem inclinare eius qui conspicuus oculis esse nõ posset? Quem verò quisque non videt, quo pacto is aliquem in tanta

Athanaſius.

rerum perturbatione, inducere ad credendum poteſt? Ac quibuſdam interpoſitis: Vnde ſumma cum ratione Deus mortalibus prodeſſe cupiens, aduenit vt homo: ſumens ſibi corpus illis per omnia ſimile atque ex inferioribus: videlicet per corporis opera ſeſe inſinuauit hominibus, vt qui illum ex eius in omnia manante prouidentia & gubernatione, intelligere & ſcire neglexerant, vel ex operibus ab eo in carne conſummatis, verbum Dei agnoſcerent in corpore poſitum, ac per ipſum etiã Patrem. Sicut enim magiſter optimus, diſcipulorum commodis cautè proſpiciens, eos qui proficere ex maioribus nequeunt, per ea quæ infima ſunt erudire non renuit: ita & Dei verbum fecit. ſicut & Paulus ait: Quia enim in ſapientia Dei non agnouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credentes. Ad huius ſententiam & diuus accedat Hilarius: cuius verba ſunt, libro de Trinitate tertio: Inuiſibilis & incorporeus & incomprehenſibilis, vtpote à Deo genitus, tantum in ſe materiæ & humilitatis recepit, quantum in nobis erat virtutis ad intelligendum ſe & ſentiendum & contuendum: imbecillitati noſtræ potiùs obtemperans, quàm de iis in quibus ipſe erat, deficiens. Hos ſequatur diuus Auguſtinus, cuius perſpicua eſt & illuſtris eâdem de re doctrina locis compluribus. & libro quidem primo de doctrina Chriſtiana, Cùm ſano, inquit, & puro interiori oculo vbique ſit præſens Dei ſapientia, eorum qui oculum iuſtum infirmum immundumque habent, oculis corporeis apparere dignata eſt. Quia enim in ſapientia Dei nõ potuit mundus per ſapientiam cognoſcere Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credentes. hoc eſt, quia ex conſideratione operum Dei, quæ ſumma ratione & ſapientia conſtant, non potuerunt homines Deum noſſe, impediti cupiditate fruendi creatura

1. Cor. 1.

Hilarius.

Auguſtinus.

tura pro creatore: idcirco placuit Deo venire & carnem induere, vt sic salui fierent credentes. Alio verò in loco: Non poterat, inquit, inueniri Deus ab his qui cor mundum non habebant, & Verbum apud Deum Patrem videre non poterant: nisi hoc suscipiēdo quod possent videre, vt per hoc ad illud lumen interius ducerentur. Idemque tractatu tertio in Ioannem: Quia Verbum caro factū est, & habitauit in nobis; ipsa natiuitate collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis nostri, vt possemus videre maiestatem eius per eius humilitatem. Sed & in eo libro quem scripsit de natura & gratia, cap. 20. Quemadmodum abstinere à cibo, inquit, non est substantia; & tamen substantia corporis, si omnino abstinetur à cibo, ita languescit, ita valetudinis inæqualitate corrumpitur, ita exhauritur viribus, ita lassitudine debilitatur & frangitur, vt si aliquo modo perduret in vita, vix possit ad eum cibum reuocari, vnde abstinendo vitiata est: sic non est substantia peccātum; sed substantia est Deus, summaque substantia & solus verus rationalis creaturæ cibus: à quo per inobedientiam recedendo, & per inobedientiam non valendo capere quod debuit & gaudere, audis quemadmodum dicit: Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quoniam oblitus sum comedere panem meum. hoc ille quidē eo loco. vnde colligendum est, cùm per infirmitatem nimiam, cibum suum, hoc est, inuisibilem summumque Deum, capere homo non posset, foliidioque esset ille cibus, quàm vt nostrę infantiæ seu potiùs ægritudini cōueniret: quiddam nobis de maiestate sua & infirmitate nostra, temperasse Deum: vt quod cibus esset, medicamenti quoque vim haberet, ad educendum venenum, antiqui serpentis instillatione collectum & haustum, ex quo cibi nostri fastidio tenebāmur. Quia igitur rationalis creatura, inquit idem libro tertio de libero arbitrio,

Libro 83. quæst. 73.

Psalm. 101.

Cap. 20.

verbo

verboillo tanquam optimo cibo suo pascitur, humana autem anima rationalis est, quæ mortalibus vinculis peccati pœna tenebatur, ad hoc diminutionis redacta, vt per coniecturas rerum visibilium, ad intelligenda inuisibilia niteretur: cibus rationalis naturæ factus est visibilis; non commutatione naturæ suæ, sed habitu mortalitatis nostræ: vt visibilia sectantes, ad se inuisibilem reuocaret. Sic eum anima, quem superbiens intus reliquerat, foris humilem inuenit: imitatura eius humilitatem visibilem, & ad inuisibilem altitudinem reditura. Sic eo loco. In Psalmum quoque trigesimum tertium: Nisi, inquit, Deus esset humilis, nec manducaretur nec biberetur à nobis. Respice altitudinem ipsius. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ecce cibus sempiternus: sed eum manducant angeli, manducant supernæ virtutes, manducant cælestes spiritus: & manducant & saginantur, & integrum manet quod eos satiat & lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum? vnde cor tam idoneum illi cibo? Oportebat ergo vt mensa illa lacteſceret & ad paruulos perueniret: vnde autem fit cibus lac? vnde cibus in lac conuertitur, nisi per carnem traijciatur? nam mater hoc facit. Quod manducat mater, hoc manducat infans. Sed quia minus idoneus est infans qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, & per humilitatem mammillæ & lactis succum de ipso pane pascit infantem. Quomodo ergo de ipso pane pauit nos Sapientia Dei? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Videte ergo humilitatem: quia panem Angelorum manducauit homo, *Psalm. 77.* vt scriptum est. Verbum illud, quo pascuntur Angeli sempiternum, manducauit homo; quia cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Saginãtur ergo illo Angeli: sed semetipsum exinaniuit, vt mãducaret panem Angelorum homo. Hæc

eo loco. Quibus omnibus doctissimi sanctissimique Pontificis Leonis breuissima sententia iungenda est. Propter nostram, inquit, infirmitatem extenuauit se in capacibus sui, & velamine corporis splendorem suæ maiestatis, quem visus hominum nõ ferebat, obtexit. vnde etiam exinaniisse se dicitur, tanquam se propria virtute euacuauerit: dum in ea humilitate, in qua nobis consuluit, non solùm Patre, sed etiam seipso factus est minor. Sic Leo. Denique & Lactantius Firmianus non minùs commodè quàm breuiter: Idcirco mediator aduenit, id est, Deus in carne, vt caro eum sequi posset. Et rursum, Incorporatus est, inquit, & veste carnis indutus, vt homini, ad quem docendum veneratur, virtutis exempla & incitamenta præberet. hæc ille cap. 25. & 26. libri de Sapientia.

Leo serm. 5. de Natiuitate.

CAPVT V.

Quánam ratione visibilis factus in homine Deus, auctoritatem sibi parauerit, & ad fidem dictorum, & ad factorum imitationem.

ET miraculis quidem, cùm homo esset, commodissimè est vsus ad docẽdam sapientiam. Cùm enim hæc percipi ab hominibus stultis, nisi crederẽt sapienti, non posset; ad faciendam autem fidem, auctoritate opus esset: hanc sibi grauissimam tum miraculis, tum sequẽtium multitudine, conciliauit. Et principio quidem miraculis. nam & hæc discipulorum multitudinem effecerunt: quæ deinceps ad magistri auctoritatem non mediocriter conduceret. Sola est, inquit Augustinus, auctoritas quæ commouet stultos vt ad sapientiam festinent, quamdiu intelligere sincera non possumus. auctoritate quidem decipi miserum est, sed certè miserius non moueri. Si enim Dei prouidentia non præsidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. Sin vera est species rerum omnium, quam profectò ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare

Cap. 16. de vtilitate credendi.

manare credendum est, & interiori nescio qua conscientia Deum quærendum Deoque seruiendum, meliores quosque animos quasi publicè priuatimq. hortatur: non est desperandum, ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, qua velut gradu certo nitentes, attollamur in Deum. hæc autem, sepositaratione, quam sincerè intelligere, vt sæpe diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos monet: partim miraculis, partim sequentium multitudine. Nihil horum necessarium est sapienti; quis negat? sed id nunc agitur vt sapientes esse possimus, id est, inhærere veritati, quod profectò sordidus animus non potest. Sunt autem sordes animi, vt breui explicem, amor quarumlibet rerum præter animum & Deum: à quibus sordibus quanto est quis purgatior, tanto verum facilius intuetur. Verum igitur videre velle vt animum purges, cùm ideo purgetur vt videas, peruersum certè atque præposterum est. homini ergo non valenti verum intueri, vt ad id fiat idoneus purgarique se sinat, auctoritas præsto est; quam, vt paulo antè dixi, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculum voco, quicquid arduum aut insolitum supra spem aut facultatem mirantis apparet. In quo genere nihil est populis aptius & omnino stultis hominibus, quàm id quod sensibus admouetur. Sed rursus hæc in duo diuiduntur. quædam enim sunt, quæ solam faciunt admirationem: quædam verò magnam etiam gratiam beneuolentiamque conciliant. Nam si quis volantem hominem cernat, cùm ea res nihil spectatori afferat commodi præter ipsum spectaculum, miratur tantummodo. Si quis autem graui & desperato morbo affectus, mox vt iussum fuerit conualescat, admirationem sanitatis suæ, sanantis etiam charitate superabit. Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quantum satis erat, hominibus apparebat.

Sanati

Sanati languidi, mundati leprosi; incessus claudis, cæcis visus, surdis auditus est redditus: homines illius temporis aquam in vinum cõuersam, saturata quinq; millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt. ita quædam corpori manifestiori beneficio, quædã verò menti occultiore signo & omnia hominibus, maiestatis testimonio consulebant. sic in se tunc animas errantes mortalium, diuina commouebat auctoritas. Cur, inquis, ista modò non fiunt? quia non mouerent, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent. nam diei & noctis vicem, & constantissimum ordinem rerum cęlestium, annorum quadrifariam conuersionem, decedentes redeuntesq; frondes arboribus, infinitam vim seminum, pulchritudinem lucis, colorũ, sonorum, odorum, saporumq; varietates, da qui primùm videat atque sentiat; cui quo tamen loqui possimus, hebescit obruiturque miraculis. Nos verò hæc omnia, non cognoscendi facilitate; quid enim causis horum obscurius? sed certè sentiendi assiduitate, contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissimè, vt hinc multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores vtilis conueteretur auctoritas.

CAPVT VI.

Quónam modo ea quæ Dei filius nostræ liberationis gratia gessit ac pertulit, & ad Deum amandum inflamment, & confidant in fiduciam.

PORRO quem ignorabant homines, eundem non amabant: simulque metu mortis & desperatione beatæ immortalitatis ablecti, magis magisque se miseriferæ seruitutis laqueis inserebant: sectantes ardenti studio temporariam voluptatem, qua vel hîc saltem quadam felicitatis vmbra fruerentur. Quamobrem Gentiles ignaros veri Dei, ideoque spei quæ apud illum

lum solidè fixa esset, expertes, ait Apostolus desperantes tradidisse se impudicitiæ, omniq́ue generi flagitiorum. Itaque non modò ad noscendum, verumetiam ad amandum Deum, sperādamq́ue ab eo beatam immortalitatem, excitandi & erigendi eramus. Ac meritò quidem ex cõsideratione tot specierum ac rerum, quibus Vniuersum hoc ad summam hominis & oblectationem & vtilitatem instructum est; ex contemplatione tot beneficiorum, quibus sese suumq́ue erga homines amorẽ ostendere, sibiq́ue nos deuincire nunquam intermisit, inflammari debuimus ad redamādum munificentissimum & optimum Patrem: vti etiam ad cognoscendum eundem colendumq́ue admoneri. à quo quamquam longè nos eramus, propter profundam ignorantiam & innatam atque inueteratam terrenorum cupiditatem; ipse tamen non longè erat ab vnoquoque nostrum, dans omnibus vitam, & inspirationem & omnia. In ipso enim omnes viuimus, mouemur, & sumus. Sed quotus quisque erat, qui vel hæc consideraret digna attentione, vel eorum contemplatione commotus, oculos attolleret in cælum, vt largitori omniũ Deo gratias ageret, eumq́ue, à quo sic peccator amatur, viciſſim amaret? Erat hoc primi hominis adhuc sani & incorrupti. neque enim ille alio ad diligendum conditorem suum excitamento indigebat. Nostri verò animi, pulsari vehementiùs propter ignauiam ac torporẽ debuerunt. Maioribus aliis ijsdemq́, inusitatis, quoniam iam vsitata consuetudine viluerant, excitandi fuimus in amorem nostri conditoris. Ideoq́ue factus est Deus homo, quo nihil esse potest admirabilius; ad nostramq́ue sese ille humilitatem demisit, formam serui accipiens: quo nihil efficere potuit, aut ad amoris erga nos sui significationẽ euidentius, aut ad nostrum erga se excitandum vehementius. Inea quoque natura homines docuit, beneficiisq́ue plurimis

Actor. 17.

plurimis affecit: & stupēdis operibus aut vitam mor-
tuis, aut sanitatem arte irrecuperabilem infirmis, aut
robur debilibus & dissolutis, aut integritatem muti-
latis restituit. Postremò probrosissimam nostri causa
subiit mortem, vt destrueret mortis in nos grassantis
imperium: post quæ omnia, dura nimis & ingrata cor-
da esse necesse est, quæ non iis emolliantur, atque in-
flammata inardescant in amorem, nō iam tantummo-
do creatoris & moderatoris sui, verumetiam redem-
toris & reparatoris. Etenim elucet in his clarissimè
quod de semetipso Christus loquitur, cùm suam erga
Matth. 23. Iudaicum populum, charitatem commendaret: Hie-
rusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios
tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, &
noluisti? Quis enim neget illum voluisse, cuius & pro-
missio, & aduentus atque præsentia visibilis, & vitæ
labores vsque ad mortis patientiam, miraque in his
omnibus summæ maiestatis ad nostram vtilitatem ab-
iectio, nihil aliud quàm dissipatos congregare, & per-
ditos recuperare ardentissimè voluisse, loquantur?
Ideoque non est de nihilo, quòd inter aues gallinæ sa-
pientia Dei peculiariter cōparetur nulla enim sic auis
infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Hirun-
dines, passeres, ciconias, cùm extra nidos conspexe-
mus, vtrum fœtus habeant scire non possumus. Galli-
nam verò continuò matrem esse cognoscimus ex in-
firmitate vocis, & relaxatione plumarum tota enim
mutatur, affectu pullorum: & quia infirmi illi sunt,
se quoque facit infirmam. idcirco enim rauescit vox,
hispidum fit totum corpus, demittuntur alæ, plumæ
laxantur. Ad similem planè modum, cùm nos infirmi
essemus, infirmam se fecit Dei sapientia nostri amore
singulari, dum Verbum caro factum est, & habitauit
in nobis, dum in ea carne contemnitur, alapis cæditur,
flagellatur, suspenditur è ligno, lancea vulneratur: vt

non

non solùm frigidi recalescere redamãdo, verumetiam sub alis eius sperando, roborari possemus. Hinc enim scriptum est: Scapulis suis obumbrabit tibi,& sub alis eius sperabis. Siquidem & ad spem nostræ imbecillitatis erigẽdam, quid esse potuit aptius, quàm vt ostenderet Deus quanti nos penderet? hoc autem fieri alia ratione haud potuit illustriùs, quàm si Deus homo fieri dignaretur, proque homine perdito moreretur: vt meritò de illius miseratione omne auxilium polliceri sibi audeat ad bene beateque viuendum, qui eum curandum atque sanandum adeò nobili & arcta sibi coniũctione copulauit; cuius sordes ac vilitatem, cùm ipse summus esset, non refugit; qui eundem æternæ mortis pœna, cui destinatus erat, moriendo liberauit. Commendat planè Deus suam erga nos charitatem: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus pro nobis Christus mortuus est. multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius; multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Quare ergo dicis Iacob (ait Dominus per Isaiam) & loqueris Israël, Abscondita est via mea à Domino, & à Deo meo iudicium meum transiuit? Quid sibi, inquit, desperabundæ & abiectæ mentis hæ cogitationes ac voces volunt? Nunquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creauit terminos terræ, non deficiet neque laborabit, nec est inuestigatio sapientiæ eius: qui dat lasso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Deficient pueri, & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent: qui autem sperant in Domino, mutabũt fortitudinem, assument pennas, sicut aquilæ current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. Idcirco etiam Deus non hominem misit, per quem sui erga nos amoris testificatio-

Rom. 5.

Cap. 40.

Isaiæ 35.

cationem faceret: sed Deus ipse venit factus homo, sicuti hoc ipsum per Prophetam promiserat, Dicite, inquiēs, pusillanimis: Confortamini & nolite timere. Ecce Deus vester vltionē adducet retributionis: Deus ipse veniet & saluabit vos. vt nimirum per hominem quidem spei nostræ fundamenta iacerētur, sed tamen spem nostram non nisi in Deo figeremus, propterea quòd homo ille, spei nobis & salutis auctor, etiā Deus

Hieremi. 17. existeret. Maledictus enim qui spem ponit in homine, & firmat carnem brachium suum. erit enim, sicut myricæ in deserto, sterilis veræque sapientiæ experi atque virtutis: quæ ab illo petenda solo est, de quo in epistola Iacobus: Si quis vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter & non improperat, & dabitur ei. Ideoque beatus Ignatius: Quicunque, inquit, purum hominem dicit esse Christum, maledictus est: secundum dictum Prophetæ, non in Deum fidens, sed in hominem tantùm. propterea & infructuosus est, quemadmodum tamariscus quæ est

Cap. 15. in deserto. Augustinus quoque libro de vtilitate credendi: Cùm igitur homo esset, inquit, imitandus, & non in homine spes ponenda: quid potuit indulgentius & liberalius fieri, quàm vt ipsa Dei sincera, æterna, incommutabilisque Sapiētia, cui nos hærere oportet, susciperet hominem dignaretur?

CAPVT VII.

Testimonia veterum de superioris capitis doctrina.

SED operæpretium est, vt quod superiore capite docuimus, pluribus etiam veterum verbis comprobemus. Igitur Augustinus in eo libro quem scripsit de Catechizandis rudibus, planissimè quod diximus explicatum reliquit. Quæ maior, ait, causa est aduentus Domini, nisi vt ostenderet Deus dilectionem suam in nobis, commendans eam vehemēter: quia cùm adhuc

inimici

inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est? hoc autem ideo, quia finis præcepti, & legis plenitudo charitas est, vt & nos inuicem diligamus, & quemadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic & nos pro fratribus animas ponamus: & ipsum Deum, quoniam prior dilexit nos, & Filio suo vnico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Nulla est enim maior ad amandum inuitatio, quàm præuenire amando: & nimis ingratus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit & rependere. Quòd si in ipsis flagitiosis & sordidis amoribus, videmus eos nihil aliud agere qui amari vicissim volunt, nisi vt documentis quibus valent, aperiant & ostendant quantum ament: & si animus torpebat, cùm se amari senserit, excitatur; & qui iam feruebat, cùm se redamari didicerit, magis accenditur: manifestum est nullam esse maiorem causam, qua vel inchoetur vel augeatur amor, quàm cùm amari se cognoscit qui nondum amat, aut se redamari vel posse sperat, vel iam probat, qui prior amat: & si hoc in turpibus amoribus, quanto plus in amicitia? Et infrà: Operæpretiũ autem est animaduertere, quomodo quamquam & superiores velint se ab inferioribus diligi, eorumque in se studioso delectentur obsequio, & quanto magis id senserint, tanto magis eos diligant: tamen quanto amore exardescat inferior, cùm à superiore se diligi senserit. Ibi enim gratior amor est, vbi non æstuat indigentiæ siccitate, sed vbertate beneficentiæ profluit. Ille namque amor ex miseria est, iste ex misericordia. Iam verò si etiam se amari posse à superiore desperabat inferior, ineffabiliter commouetur in amorem, si vltro ille dignatus fuerit ostẽdere quantum diligat eum, qui nequaquam tantum bonum sibi promittere auderet. Quid autem superius Deo iudicante? & quid desperatius homine peccante? qui se

tanto magis tenendum & subiugandum superbis po-
testatibus addixerat quæ beatificare nõ possunt, quan-
to magis desperauerat posse sui curam geri ab eapote-
state, quæ non malitia sublimis esse vult, sed bonitate
Cap. 16. lib. de vera relig. sublimis est. Hęc eo loco. Alibi quoque: Cùm omnibus
modis, inquit, medeatur animis Deus pro temporum
oportunitatibus, quæ mira sapientia eius ordinantur,
nullo modo beneficentiùs consuluit generi humano
quàm cùm ipse Sapiẽtia Dei, id est, vnicus Filius con-
substantialis Patri & coæternus, totũ hominem susci-
pere dignatus est. Ita enim demonstrauit carnalibus
corporeisque sensibus deditis, quàm excelsum locum
inter creaturas habeat humana natura: quod non so-
lùm visibiliter; nam id poterat & in aliquo æthereo
corpore ad nostrorum aspectuum tolerantiam tempe-
rato: sed etiam hominibus in vero homine apparuit.
Ipsa enim natura, suscipienda erat, quæ liberanda. Ne
ne quis fortè sexus à suo creatore se contemptum pu-
taret, virum suscepit, natus ex femina. Hæc ille, qui
etiam Deo confitens libro suarum Confessionum de-
Cap. 43. cimo, breuiter ait: Potuimus putare verbum tuum re-
motum esse à coniunctione hominis, & desperare de
nobis, nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Propterea
ergo maximè Christus aduenit, vt cognosceret homo
quantum eum diligat Deus: & ideo cognosceret, vin-
cius dilectione, à quo prior dilectus est, inardescere.
Ad id verò propterea nos voluit exemplo suo incitari,
quòd mundi amor vitiorum minister & fomes est: fa-
ciliusque est infirmis & vitiatis hominibus carere bo-
nis mundi huius, quàm iis si affluant vti moderatè.
Ideoque & horum contemptum ipse præ se tulit, vt ad
meliorum bonorum amorem reuocaret. Scriptum est,
Ioannis 6. 2 par. Pastor. cap. 3. inquit Gregorius, cùm Iesus cognouisset, quia venturi
essent vt raperent eum, & facerent eum Regem: fugit
iterum in montem ipse solus. Quis enim principatus

homi-

hominibus tam sine culpa potuisset, quàm is qui hos nimirum regeret, quos ipse creauerat? Sed quia idcirco in carne apparuit, vt non solùm nos per passionem redimeret, verumetiam per conuersationem doceret: exemplum se sequentibus prębens, Rex fieri noluit, ad crucis verò patibulum sponte peruenit. Oblatam gloriam culminis fugit, pœnam probroseę mortis appetiit: vt membra videlicet eius discerent fauores mundi fugere, terrores minimè timere: pro veritate aduersa diligere, prospera formidando declinare.

CAPVT VIII.

Quamobrem Christus Dominus exemplo suo humilitatem & patientiam peculiariter commendarit.

DENIQVE vti humilitatem ostendit singularem contra magnum illud superbiæ vitium quo dejecti sumus, vt sic tandem erubescat homo esse superbus propter quem factus est humilis Deus: ita quoque patientiam exhibuit in vita mirabilem: quòd sicuti prona ad obediendum humilitas, necessaria est homini ad ingrediędum iustitiæ salutisque viam; ita patientia perneccssaria foret, ad iustitiam quam adepti fuerimus retinendam. Cùm enim inter improbos nobis esset, mediisque in malis viuendum, sine patientia citò omnis excussa virtus foret, vt meritò scriptum sit: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Cùm igitur Christus Dominus cælestis magister, omnibus vitæ officiis institiæ specimen præbuisset: vt doloris quoque patientiam, mortisque contemptum ostenderet, quibus consummata & perfecta sit virtus (quemadmodum diuus Iacobus ait, Patientia opus perfectum habeat) venit in manus impiæ nationis, cùm & vitare potuisset scientia futuri quam tenebat, & repellere eadem virtute qua mirabilia faciebat. Idcirco Petrus Apostolus adhortatur: Christus pro nobis passus

Augustinus in Psal. 18.

Luce 21.

Cap. 1.

1. Pet. 2.

est, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius. qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem se iudicanti iniustè. Meritò, inquit Leo, Dominus ipse factus est nobis via: quia nisi per Christum, non itur ad Christum. Per ipsum autem ad ipsum tendit, qui per semitam patientiæ & humilitatis eius incedit. In quo planè itinere, nec æstus deest laboris, nec nubes tristitiæ, nec procella formidinis. Ibi sunt insidiæ iniquorum, persecutiones infidelium, minæ potentium, contumeliæ superborum, quæ Dominus virtutum & Rex gloriæ, ideo omnia in infirmitatis nostræ forma & in carnis peccati similitudine percurrit, vt inter præsentis vitæ pericula non tam optandum sit nobis declinando ista fugere, quàm tolerando superare. De eadem Christi patientia & apud Cyprianum diserti-mè scriptum reperitur his verbis: In Iudæis verò tolerandis æquanimitas quanta, & quanta patientia? incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fouere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, Prophetarum interfectores & aduersus Deum semper rebelles, vsque ad crucis & passionis horam, velle colligere: sub ipsa autem cruce & passione, priusquam ad crudelitatem necis, & effusionem sanguinis veniretur, quæ conuitiorum probra patienter audita? quæ contumeliarum tolerata ludibria? vt insultantium sputamina patienter exciperet, qui sputo suo cæci oculos paulo antè formasset, & cuius in nomine nunc à seruis eius Zabulus cum angelis suis flagellatur, flagella ipsa pateretur: coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis: palmis in facie verberaretur, qui palmas veras vincentibus tribuit: spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis cæteros vestit: cibaretur

Serm. 16. de Passione.

felle,

felle, qui cibum cæleſtem dedit: aceto potaretur, qui poculum ſalutare propinauit. Ille innocens, ille iuſtus, imò innocentia ipſe, & ipſe iuſtitia, inter facinoroſos deputatur, & teſtimoniis falſis veritas premitur; iudicatur, iudicaturus: & Dei ſermo ad victimam tacens ducitur. Et cùm ad crucem Domini confundantur ſidera, elementa turbentur, cõtremiſcat terra, nox diem claudat, Sol, ne Iudæorum facinus aſpicere cogatur, & radios & oculos ſuos ſubtrahat: ille non loquitur nec mouetur, nec maieſtatem ſuam ſub ipſa ſaltem paſſione profitetur. Vſque ad finem perſeueranter ac iugiter tolerantur omnia, vt conſummetur in Chriſto plena & perfecta patientia. Et poſt iſta, adhuc interfectores ſuos, ſi conuerſi ad eum fuerint, ſuſcipit, & patientia ſua ſalutari ad conſeruandos benignus & patiens, Eccleſiam ſuam nemini claudit: illos aduerſarios, illos blaſphemos, illos nomini ſuo ſemper inimicos, ſi pœnitentiã delicti agant, ſi admiſſum facinus agnoſcant, non ſolùm ad indulgẽtiam criminis, ſed ad præmium regni cæleſtis admittit. Quid poteſt patientius, quid benignius dici? viuificatur Chriſti ſanguine, etiam qui effudit ſanguinem Chriſti. talis eſt Chriſti ac tanta patiẽtia; quæ niſi tanta ac talis exiſteret, Paulum quoq. Apoſtolum Eccleſia non haberet. Quòd ſi & nos, fratres chariſſimi, in Chriſto ſumus, ſi ipſum induimus, ſi ipſe eſt ſalutis noſtræ via: qui Chriſtum veſtigiis ſalutaribus ſequimur, per Chriſti exempla gradiamur. ſicut Ioannes Apoſtolus inſtruit dicens: Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet quomodo ille ambulauit, & ipſe ambulare. Item Petrus, ſuper quem Eccleſia Domini dignatione fundata eſt, in epiſtola ſua ponit & dicit: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens vobis exemplum, vt ſequamini veſtigia eius; qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius: qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non

comminabatur: tradebat autem se iudicanti iniustè; hactenus Cyprianus. Idcirco igitur Deus seipsum nobis in homine aspiciendum exhibens, non solùm ea fecit quibus ad sequendum ipsum inuitaremur, sed etiam illa passus est, quibus à sequendo Deo deterrebamur. Nam cùm adipisci certissimum ac summum bonum nemo possit, inquit Augustinus, nisi id plenè perfectèque dilexerit; quod nullo pacto fiet, quamdiu mala corporis atque fortuita formidantur; ille nascendo mirabiliter & operando, conciliauit charitatem: moriẽdo autem & resurgendo, excluſit timorem. Iam verò talem se in cæteris rebus omnibus præbuit, quas persequi longum est, vt & diuina clemẽtia quò porrigi, & humana infirmitas quò possit euehi, sentiremus.

Cap. 15. lib. de vtilitate credendi.

CAPVT IX.

Hallucinatum hîc esse Lactantium in constituenda exempli ratione.

EFFLVIT verò hîc Lactantius, nec modum tenet, dum enim vrget in doctore virtutis exemplum, vitia in Christo posuit quæ domaret, vt hoc reipsa quoque hominibus faciendũ esse demonstraret. Ideo, inquit, carne se induit, vt desideriis carnis edomitis, doceret non necessitatis esse peccare, sed propositi ac voluntatis. Vna enim nobis & magna & præcipua cum carne luctatio est: cuius infinitæ cupiditates premunt animam, nec Deum retinere patiuntur: sed eam voluptatibus & illecebris suauibus mancipatam, morte afficiũt sempiterna. quibus vt repugnare possemus, Deus nobis viam superandę carnis & aperuit & ostendit. Sic ille. Quem eius locum cùm citasset pro se Pelagius suppresso auctoris nomine, vide vt respondeat Augustinus libro de natura & gratia, nescius (vt apparet) esse Lactantij: Nobis quidem videtur, ab homine Christiano, procul esse debere eam de Christo opinionem

Cap. 25. lib. de vera sap.

Cap. 61.

nionem, vt eum desideria carnis habuisse putet quæ domaret. Etenim hæc vbi insunt, nondum absoluta rectitudo perfectaque iustitia est. Quinetiam si desideria carnis (quæ iuxta familiarem scripturæ diuinæ loquendi morem vitiosa intelliguntur) pro naturalibus accipiantur motibus ac desideriis, cuiusmodi est edendi viuendique appetitus: tamen neque illa in Christo comprimenda domãdaque fuerunt; cùm eius in animo nullus surgeret motus, qui non esset rationis excitatus imperio, quique non mox vt iussisset, conquiesceret. Quod si in primis hominibus, cùm integri adhuc essent, non ea lucta fuit, de qua scriptum est; Caro cõcupiscit aduersus spiritum; multo minus eandem in Christo fuisse credendum est, qui ad sanandam naturam nostram parum fuisset idoneus, si nec ipse vitiis caruisset quæ sanari oporteret. hoc enim cõcupiscentiæ malum, inquit Augustinus, si Christus in natura haberet sua, non sanaret in nostra. Et nostri quidem similis per omnia Christus Dominus ex Virgine editus est: sed quemadmodum Apostolus ait, absque peccato. Vbi ea quoque sub peccato intelliguntur omnia, quæ in peccatum suapte natura ferunt; cuiusmodi sunt, ignorãtia rerum agendarum, & concupiscentia noxiarum. Eius quoque agonia in sacro Euangelio legitur, sed qua habuit cum morte certamen, non cum vitiis. in quo certamine non amor vitæ reprimendus, & tanquam prælio superandus fuit, qui rebellis in Christo nõ erat: sed neque propositæ mortis horror pauorque vincendus, aut luctandum, quod Caluinus ait, cum horribili formidine, ne à suscepto salutis opere animum reuocaret, quæ formido tanta in eo duntaxat fuit, quantam esse illam recta ratio permiserat. Nec enim hoc aut intelligi volumus aut dici patimur, in aliena duntaxat persona dictum à Christo illud, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.

Lib. 5. contra Iulian. cap. 9. in fine.

Hebr. 4.

Luc. 22.

Lib. 2. Inst. cap. 16.

Matth. 26.

Sed ita omnino hic gessit infirmitatis alienæ personã, quemadmodum sæpiùs ab Augustino tractatum est, vt tamen naturæ suæ refugientis mortem, humanum motum exprimeret, eoque ipso planè se hominem esse demonstraret. Namque ad eum modum constat locum hûc à Veteribus esse explicatum, vt pro comprobanda in Christo naturæ humanæ veritate facere putaretur. Hunc ergo Christus fugitãtis animę motum, quo mortem horrebat, non quomodo membra eius ex infirmitate voluntatis, sed merè naturaliter, & habuit in se, & expressit. Sed habuit ex imperio voluntatis admissum, non inuito subortum. Habuit regẽdum, non reprimendum; demonstrandum, non debellandum; obedientem, non refractarium, denique habuit eum sine omni reluctandi molestia ac perturbatione tranquillissimę mentis, in ea in qua debuit suę naturæ parte, subiectum. Sicut enim carnem passus est acerrimis doloribus affici, ex confixione clauorum: ita etiam animum permisit quæ propria ipsius erant, agere & pati. In integra enim, quemadmodum Leo Pontifex ait, veri hominis perfectaque natura, verus natus est Deus; totus in suis, totus in nostris. Nostra autem dicimus, quæ in nobis ab initio creator condidit, & quæ reparanda suscepit. Nam illa quæ deceptor inuexit, & homo deceptus admisit, nullum habuerunt in Saluatore vestigium. Et rursus Serm. 15. de pass. Domini, Ideo, inquit, mæstitudine, ideo formidine non carebat, vt ad euincendas huius mũdi perturbationes non solùm nos sacramento susceptionis, sed etiam exemplo fortitudinis roboraret. At quónam modo, inquis, vitia domare êxemplo docuit, qui vitia ipse non domuit? Dicebat hoc quoque Iulianus, Nõ potuit exemplum dare, natura dissimilis. Cui respondens Augustinus, Potuit quidem, inquit; nam quid est quod nos ad imitationem Patris hortatur, qui facit Solem suum oriri

In Psalm 21. expos. 2. & in Psal. 32 cõc. 1. & in Psal 87. & 89. & maximè 93.

Leo serm. 5. de pass. Domini.

Agato in epistola. August. in fin. Psal. 32

Serm. 3. de Natiuitate.

August. lib 5. contra Iulian. cap. 9. ad fin.

oriri super bonos & malos, nisi vt eius exemplo nostros diligamus inimicos? Veruntamen natura hominis Christi, nostræ naturæ dissimilis non fuit, sed vitio nostro dissimilis fuit. Ille quippe sine vitio natus est homo, quod hominum nemo. Quantum autem ad vitam pertinet, qua Christum debemus imitari; hoc quoque ad distantiam plurimum valet, quòd vnusquisque nostrum homo est, ille autem etiam Deus. Neque enim tantum potest iustus homo esse, qui homo est; quantum homo, qui & Deus est. Sic Augustinus. Non igitur exemplo suo vitia domare docuit, vitiis quibus ipse laboraret resistendo, sed nostris vitiosis desideriis contraria & faciendo & patiendo.

CAPVT X.

De sacramento nostræ liberationis, ac primùm cur ad hominem liberandum iustitiæ ratione potiùs quàm solius ostensione virtutis omnipotens Deus vsus sit.

VT verò iam exempli vtilitate tractata, ad Sacramenti considerationem veniamus, tenendum illud in primis est: variis atque innumeris omnino modis, quos humanæ mentis non capit angustia, abiecto in turpissimam seruitutem generi nostro, succurrere Deum Optimũ Maximum potuisse. Namque vel iussione sola nutuque potentissimę voluntatis, iugum antiquæ seruitutis excussisset, & inueteratam carnis vetustatem demolitus esset, atque deleuisset, si id visum fuisset sapientiæ eius. An qui hominem initio fecerat rectũ, suoque spiritu ad iustè sapienterque viuendum ornauerat, non potuisset puncto temporis, vel deprauatissimũ suo vitio, reformare atque instaurare? Non principem tenebrarũ foras eijcere, & eius in miserum captiuum confringere vires, malitiamque coërcere, protinus potuisset, si libuisset? Verùm cùm sola suæ diuinitatis virtute diabolum vincere, & hominem pec-

catorem eruere ex illius posset faucibus: maluit iustitiæ viam ingredi, eaque ratione vicisse videri. Idque totum propter nos, nostram in eo negotio spectans salutem & informationem. Vnde beatus Augustinus,

Lib. 13. de Trinit. c. 13.

Diabolus, inquit, non potentia Dei, sed iustitia superandus fuit. nam quid omnipotente potentius? aut cuius creaturæ potestas, potestati creatoris comparari potest? Sed cùm diabolus vitio peruersitatis suæ factus sit amator potentiæ, & desertor oppugnatorque iustitiæ (sic enim & homines eum tanto magis imitantur, quanto magis negligat, vel etiam perosa iustitia, potentiæ student, eiusque vel adeptione lætantur, vel inflammãtur cupiditate) placuit Deo, vt propter eruendum hominem de diaboli potestate, non potentia diabolus, sed iustitia vinceretur: atque ita & homines imitantes Christum, iustitia quærerent diabolum vincere, non potentia. non quòd potentia quasi mali aliquid fugienda sit, sed ordo seruandus est, quo prior est iustitia. Sic & diuus Leo serm. 2. de Natiuitate: Verax, inquit, misericordia Dei cùm ad reparandũ humanum genus ineffabiliter multa suppeterẽt, hanc potissimùm consulẽdi viã elegit, qua ad destruẽdum opus diaboli, non virtute vteretur potẽtię, sed ratione iustitiæ. Et iterum: Omnipotentia filij Dei quæ per eandem essentiam æqualis est Patri, potuisset humanum genus à dominatu diaboli, solo imperio suæ voluntatis eruere, nisi diuinis operibus maximè congruisset, vt nequitiæ hostilis aduersitas, de eo quod vicerat, vinceretur: & per ipsam materiã naturalis repararetur libertas, per quam generalis fuerat illata captiuitas. Sic ille.

Serm. 14. de passion. Dom.

CAPVT XI.

Quánam in re sita fuerit iustitiæ ratio, qua Deus hominem in libertatem asseruit.

QVOD si quæras quánam in re sita sit iustitiæ hæc ratio, qua restitutus homo est in pristinam libertatem:

bertatem: relucet ea tibi primùm in depulsione diaboli, qui ius quoddam sibi in hominem captiuum vendicabat. Nam quòd volentem consentientemque pertraxerat in suum dominatum, prævalueratque nõ opprimendo, sed persuadendo; iniustè videri potuisset de sua possessione deturbari, nisi in innocentem quempiam manifestè violentas suæ tyrannidis manus iniiceret. Itaque Deus omnipotens carne se nostra induit, verumque hominem, sed innocẽtem & peccati communis expertem, diabolo obiecit: qui cùm talis esset, vt facilè cæterorum similis existimaretur, hoc est, in peccato conceptus & natus, intraque illius ditiones tenebricosi principis constitutus, ab eo per iniustam violentiam oppressus est & occisus. Postquam igitur insontis effudit sanguinem, & in eum quem nulla ratione sibi teneret obnoxium, odio suæ crudelitatis inuasit: tanquam iniustus prædo, & alieni per summam iniustitiã occupator, iure de sua quoque est possessione deturbatus. Ita verbum Dei, inquit Augustinus, diabolum quem semper sub legibus suis habuit & habebit, homine indutum, etiam homini subiugauit, nihil ei extorquẽs violento dominatu, sed superans eum lege iustitiæ: vt quoniam femina decepta & deiecto per feminam viro, omnẽ prolem primi hominis tanquam peccatricem legibus mortis, malitiosa quidem nocendi cupiditate, sed tamen iure æquissimo vindicabat; tamdiu potestas eius valeret, donec interficeret iustum in quo nihil dignum morte posset ostendere. Quæ est igitur iustitia, inquit idem, qua victus est diabolus? Quæ, nisi iustitia Iesu Christi? & quomodo victus est? quia cùm in eo nihil dignum morte inueniret, occidit eum tamen. Et vtique iustum est, vt debitores, quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes quem sine vllo debito occidit. hoc est quòd iustificari dicimur in sanguine Christi. Sic quippe in remissionem

Lib. 3. de lib. arbit. cap. 10.

Lib. 13. de Trinit. cap. 14.

nem peccatorũ innocens ille ſanguis effuſus eſt. Vnde ſe & in Pſalmis inter mortuos liberũ dicit. Solus enim à debito mortis liber eſt mortuus. Hinc & in alio Pſalmo dicitur: Quæ non rapui, exſoluebam. rapinam volens intelligi peccatum, quod vſurpatum eſt contra licitum. Vnde per os etiam carnis ſuæ, ſicut in Euan-
Ioannis 14. gelio legitur, dicit: Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inueniet. ſcilicet nullum peccatum: ſed vt ſciant omnes, inquit, quia voluntatem Patris mei facio, ſurgite, eamus hinc. Et pergit inde ad paſſionem, vt pro debitoribus nobis quod ipſe nõ debebat, exſolueret. Nunquid iſto iure æquiſſimo diabolus vinceretur, ſi potentia Chriſtus cum illo agere, nõ iuſtitia voluiſſet? Sed poſtpoſuit quod potuit, vt priùs ageret quod oportuit. Et pòſt: Iuſtitia, inquit, victus diabolus, quia Chriſtus nullum peccatum habuit, & ab illo iniuſtiſſimè eſt occiſus. Potẽtia, quia reuixit mortuus, nunquam poſtea moriturus. Sed potentia diabolum viciſſet etiamſi ab illo non potuiſſet occidi. quamuis maioris ſit potentiæ etiam ipſam mortem vincere reſurgendo, quàm vitare viuendo. Sed aliud eſt propter quod iuſtificamur in Chriſti ſanguine, cùm per remiſſionem peccatorum eruimur à diaboli poteſtate. hoc ad id pertinet, quod à Chriſto iuſtitia diabolus vincitur, non potentia. ad eum igitur modum Auguſtinus, Quem ſecutus Leo Pontifex ſerm. 2. de Natiuitate, ſic ſcriptum reliquit: Sciẽs, inquit, diabolus quo naturam humanam infeciſſet veneno; nequaquam credidit primæ trãſgreſſionis exſortem, quem tot documentis didicit eſſe mortalem. Perſtitit ergo improbus prædo, & auarus exactor, in eum qui nihil ipſius habebat, inſurgere: & dum vitiatæ originis præiudicium generale perſequitur, chirographum quo nitebatur excidit: ab illo iniquitatis exigens pœnam, in quo nullam reperit culpam. Soluitur itaque letiferæ pactionis maleſuada con-

conscriptio,& per iniustitiam plus petendi,totius debiti summa vacuatur. Fortis ille nectitur suis vinculis, & omne commentum maligni in caput ipsius retorquetur. Ligato mundi principe, captiuitatis vasa rapiuntur. Redit in honorem suum ab antiquis contagiis purgata natura: mors morte destruitur: natiuitas natiuitate reparatur. quoniam simul & redemptio aufert seruitutem, & regeneratio mutat originem, & fides iustificat peccatorem. Hæc Leo. Sed & is cuius exstãt sermones vetusti sanè sub titulo Eusebij Emisseni,Ille,inquit,inimicus Deum consuetudinaria præsumptione deceptus appetiit;& dum occidit liberum, amisit obnóxium:perdidit ius suum, dum inuadit hominem non suum. Sic ille homilia 6.de Pascha. Quorum per vestigia gradiens D. Bernardus,similem explicauit diuinæ iustitiæ in superando humani generis hoste rationem, epistola 190. quæ scripta est ad Innocentium Pontificem. Cæterum ita quoque diuinæ iustitiæ ratio perspici poterit, si ad ipsum respexerimus Deum, cui iure nobis irato, Filius Dei moriendo plenissimè satisfecit. quę res vt altiùs paulo repetito principio explanetur, animaduertendum est, id habere ordinatas leges, secundú quas Deus gubernat hũc mundum, vt inter iustos & iniustos discretio sit: & sicut nullum bonũ manet irremuneratum, ita nullum malum impunitum relinquatur. Cuius suę iustitiæ Deus, qua reddit cuique secundum opera, vestigia & participationes quasdam impressit cordibus nostris. Et secundum hunc quidem primæ institutionis ordinem, damnãdum erat proculdubio humanum genus. sicut è diuerso Angeli, qui perstiterunt, vitam beatam sunt consecuti: qui verò deseruerũt Deum per superbiam, æternis sunt mancipati tormentis. Sicque nos quoque iusto iudicio damnari vniuersi poteramus, damnatiq. fuissemus, si in hoc Deus iustitię suæ rationem secutus fuisset. *Alias 189.*

fuisset. at voluit ille nos altiori consilio sapientiæ bonitatisque suæ liberare, parteque humani generis in damnatione relicta, partem ad salutem & consortium angelicum reducere. In quo perficiendo, si voluisset potentia sola, sicuti antea dictum est, uti; deturbando diabolum de suo principatu; quis ei dicere potuisset, quare sic faceret? hoc enim feciſſet præter leges constitutas in rebus, supraque naturalem ordinem, cui subjici non poterat. Sed noluit à iustitiæ ratione discedere, conuenientissimúque iudicauit sic liberari humanum genus, vt in liberationis modo, & potentia & iustitia & sapientia misericordiaque simul elucerent. Atque ea sanè fuit congruentissima ratio, in qua hæc illustrissima apparerent omnia. Et misericordia quidem in ea maxima fulget, quòd cùm essemus mortis æternæ rei, Deoque inimici, & sub diaboli potestatem miserandæ seruitute redacti; dignatus sit nos eripere, idque misso etiam ad eam rem filio suo chariſſimo. Iustitia verò, quòd noluerit peccata hominum prorsus impunita relinqui, sed iustitiæ satis fieri, pretio condigno oblato. Quia igitur meriti eramus mortem, Filius Dei, Deus ipse, morte nostri causa suscepit. Vt, quemadmodum D. Ambrosius ait, quia non queunt diuina decreta solui, persona magis quàm sententia mutaretur. Lex enim naturæ primùm requirit obseruationem sui, qua in obseruatione, iustitia est. sin violetur, exigit pœnã, quam transgredientibus comminatur: atque in eo quoque iustitia est, vt pro meritis quisque suis puniatur; aut à legislatoris singulari dispensatione fiat, vt is qui peccauit, nõ luat supplicium; saltem alius pro eo satisfaciat, & pœnas quas ille merebatur, expẽdat. Et quia innocentem pro nocẽte ad pœnam trahi, iniustum erat; idcirco Deus ipse homo est factus, vt pati pro nobis posset: istoque modo iudex ipse causam reorum in se suscepit. Ita nec violata iustitia est, damnatione insontis

Lib. 4. in Lucam, cap. 14.

quia

quia iudex ipse pati pro reo dignatus est: & est iustitiæ cumulatè satisfactum, quæ pœnam pro peccato requirebat. Valde ergo congruebat, Deum fieri hominem, patique humana, vt diabolus non per solã potentiam, verumetiam per iustitiam vinceretur, qua videlicet ipsius Dei morte, exsolueretur pro peccatis suppliciũ: placatoq. sic Deo, solueretur captiuitas nostra, & princeps huius mũdi foras pelleretur. Neque verò iustitiæ hanc rationem prætermisit is, cuius antè meminimus, Eusebius: Ex multis, ait, causis aliquæ nobis breuiter explicãdę sunt, quibus necesse habuerit Dominus hominem adsumere, & incarnationis sacramenta suscipere. Prima, inquit, iustitiæ causa est, sicut ipse Dominus dicit: Sine modò, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Peccauerat enim primus homo suo vitio seductus à diabolo, non coactus: & ideo per misericordiam poterat redimi quasi reus, non debebat per potentiã quasi innocens liberari. & mox iterum: Conditio ergo humana, inquit, quæ per peccatum primi hominis tenebatur obnoxia, non imperio erat eruenda, sed pretio. Hæc ille, declarans si fuisset homo compulsus & violenter oppressus, tunc conueniens fuisse futurum, vt per potẽtiam diabolus pelleretur: At quia rerum sese homo consentiendo fecerit, iustitiæ habendam fuisse rationem, vt pretio iusto redimeretur. Idcirco etiam non quamlibet obiit mortem Dei Filius, sed quo redemptioni nostrę satisfaceret, mortis genus ipse delegit, in quo & damnationem ad se traducens & piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si enim à latronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte non ita luculenta satisfactionis species exstitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premitur, ipsius iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus, ipsum personam sontis & malefici sustinere.

nere. Quamobrem & à Propheta prædictum erat, fore vt inter iniquos deputaretur, quo nimirum peccatoris, non iusti aut insontis vices obiret. Hic igitur illud est redemptionis nostræ pretium, cuius toties sacræ literæ meminerunt. Scientes, inquit Petrus, quòd non corruptibilibus, auro vel argento, redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati. hîc meritum illud, cuius intuitu Pater, & fidem incredulis, & bonam voluntatem deprauatis, & omnia cætera quæ ad veram pertinent libertatem, electis suis quotidie mira benignitate largitur. Nam pro eo quod laborauit anima eius, inquit Pater, videbit & saturabitur: in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Idcirco dispertiam ei plurimos, & fortiũ diuidet spolia; pro eo quòd tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Hîc sacrificium illud verissimum, cuius vmbræ fuerunt sacrificia legis omnia. seipsum enim Dei Filius per volũtariam mortem offerens, vnaque hac oblatione, consummans in æternum sanctificatos, veterum sacrificiorum vmbras impleuit, implendoque aboleuit. Quia enim illa placere per seipsa non poterant, nec si in vnum quidem omnia conflarentur, Libanusque ipse totus ad holocaustum in ignem exhibẽdum inflammaretur: idcirco venit ipse in corpore mortali, quem præfigurarãt illa omnia; vt sui nos oblatione gratissimoque per seipsum sacrificio, reconciliaret, sanctificaret, veraq. vita & libertate donaret. Hinc fiduciam per ipsum habemus, inquit Apostolus, per sanguinem eius, in introitu sanctorum, siue in gloriam cælestem: qui dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis. huius igitur sanguis pretiosus; qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo,

1. Pet. 1.

Isaiæ 53.

Hebr. 10.

Hebr. 5.

Deo, emundauit conſciẽtias noſtras ab operibus mortuis, ad ſeruiendum Deo viuenti. Purgatos verò nos à peccatorum ſordibus, Deoque vera libertate ſeruientes, euehet idem ille ſanguis ad beatã immortalitatem: vt non ſit, quamobrem hîc mortem magnopere formidare debeamus, quam ille ſua morte deſtruxit, ſubacto proſtratoque eo, qui mortis habebat imperium. Vnius, inquit Ambroſius, morte mundus redemptus eſt. Potuit enim Chriſtus non mori, ſi voluiſſet. ſed neque refugiendam mortem tanquam ignauam putauit, neque meliùs nos quàm moriẽdo ſeruaſſet. Itaq; mors eius, vita eſt omniũ; morte eius ſignamur: mortem eius orantes annunciamus: mortem eius offerentes prædicamus: mors eius, victoria eius: mors eius ſacramentum eſt: mors eius, annua ſolennitas mundi eſt. Quid præterea de eius morte dicamus, cùm diuino probemus exemplo, quoniã immortalitatem mors ſola quæſiuit, atque ipſa ſe mors redemit? Non igitur mœrenda mors, quæ cauſa ſalutis eſt publicæ: non fugienda mors, quam Dei Filius non dedignatus non refugit. Hæc ille cap. 8. & 9. libri de fide reſurrectionis. Hominem ergo Dei filiũ eſſe oportuit, vt moreretur: mori autem, vt ſacrificaretur. Vnde enim, inquit Auguſtinus in Pſalm. 84. ſacrificium offerret pro peccatis noſtris, niſi moreretur? Sacrificari porrò Dei Filium neceſſe fuit, vt tali ſacrificio Patris ira placaretur. Quia enim in mundo non inuenit mundum quod offerret, ſeipſum obtulit, peccati totius expertem. *Hebr. 9.*

CAPVT XII.

Non hominem merum aut Angelum liberare nos potuiſſe, ſed eum ſolum qui Deus ſimul eſſet ac homo.

EX quibus intelligitur, non vulgaris hominis ſufficiſſe mortem, quantumuis ille iuſtus eſſet & innocens, multaque erga Deum & homines charitate flagraret:

graret: sed omnino Deum & hominem esse, qui nos redimere posset, oportuisse. Si enim Angelus esset duntaxat aut Deus, mori non posset: cùm tamen pro morte quam merueramus, mortis compensationem diuina iustitia requireret. Si autem homo tãtùm esset, non Deus, tanti pretij non esset ea mors, vt æquare posset offensam seu pœnã quam incurreramus. Quid enim est vnius hominis temporaria mors, si cum æterna, nec vnius hominis, sed totius generis morte conferatur? Namque etsi mihi illum fingas innocentem, & omni virtutum genere instructũ; si eundem à Spiritu sancto constituas ad mortem subeundam impelli; sibi quidem ille magnum promereri prẽmium potest, at pro tot hominum æterna damnatione, nihil omnino condignum exsoluet. Nocere quippe vnus homo ac pernicioſus esse omnibus potuit, qui ex eo nascerentur: sed quos perdiderat, ad salutem reuocare, quocunque tormentorum mortisque genere afficeretur, non potuit. Etenim vt offensam prætereas, propter quam indiget ipse liberatore; vt illam facias gratuito Dei beneficio sic abolitam, vt ne vestigiũ quidem eius superſit vllũ: tamen neque ex personę dignitate, neque ex acerbitate supplicij, potest quicquid tolerauerit par esse sempiternis omnium in gehenna tormentis. At verò ipsius Dei morte quid potest pretioſius reperiri? Nam etsi vnus patiebatur (inquit doctissimus Cyrillus) tamen vt Deus, supra omnem creaturam est dignus, & vita omnium multo præstantior. Idcirco iniquitas omnis obstruxit os suum, vt Psalmista canit, & peccati lingua obticuit, cùm delinquẽtes accusare non possit. Iustificati enim sumus, cùm debita nostra pro nobis Christus reddiderit. Liuore namque eius sanati omnes sumus. Et rursum libro priore de recta fide ad Reginas, Saluauit, inquit, mors Christi. obtulit enim suam carnẽ pro nobis, & dans seipsum morti propter nos,

Lib. 12. in Ioan. Cap. 29.

nos, omnes à mortis eripuit vinculis. Sufficiens enim fuit vnus pro omnibus moriens, qui dignissimus erat omnium: quia & natura Deus, Verbum ex Patre est, & proprium eius corpus fuit, quod pro nobis in odorem suauitatis, Deo & Patri oblatum est. Sic ille. Accedebat autem, sicuti par erat, ad tam inęstimabilem personæ dignitatem, singularis quædam naturæ humanæ integritas, & inculpata modis omnibus animi mundicies: per quam ex ipsa contractam origine, quę de Spiritu sancto processerit, efficiebatur, vt nullo redemtore, qui nunquam fuisset captiuus, indigeret. Hæc igitur duo sunt, propter quæ solus ille redemptor, solus mediator Dei & hominum, solus liberator & medicus animarum esse potuerit: videlicet diuinitas cum naturæ humanæ candore & singulari puritate coniuncta. Si enim Deus non esset, inquit Leo, non afferret remedium: neque natura humana, quãlibet pura & libera, ad auferendum mundi peccatum sufficiẽs atque idonea fieret, nisi vnione verbi Dei, non naturali confusione, sed solùm personali vnitate mirificè sublimaretur. Si autem communi nascẽtium lege, sub peccati iugo teneretur, quónam modo subuenire captiuis potuisset, qui esset ipse captiuus? quam suæ naturæ gratam satis hostiam obtulisset, quam peccato contaminatam reperiri necesse esset, nisi eius cui offerretur, gratia purgaretur? At filius Dei, nostræ (vt D. Chrysostomus ait) naturæ primitias obtulit Patri: & oblatum donum miratus est Pater, quod tanta dignitas offerebat, & quod offerebatur nulla macula fœdabatur. Animaduertis, opinor, duo illa quæ commemorauimus, diuum Chrysostomum studiosè coniunxisse: nimirum dignitatem personæ seipsam offerentis, quæ ex diuinitate erat infinita & inexplicabilis: & eiusdem in natura quam assumpserat, expertem maculæ omnis integritatem. Sanè beatus Apostolus in epistola ad

Homilia de Ascensione.

Hebræos, de Christi sacerdotio, quo omnium expiata peccata sunt, disserens, eiusque præ Aaronico incomparabilem excellentiam demonstrans, in id incumbit maximè, vt Christi sacerdotis secundũ ordinem Melchisedech diuinitatẽ puritatemq. singularẽ adstruat, ex eaque præstantiam euincat sacrificij crucis inæstimabilem. Talis decebat, inquit, vt esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus: qui non habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes) priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes: sermo autẽ iurisiurandi qui post legem est, Filium in æternũ perfectum. Præclarè igitur D. Ambrosius, cùm rationem persuadẽdi hæc quæ de Christi morte dicimus, præscriberet: Hæc, inquit, est fidei gloria, si verè intelligas crucem Christi: aliæ cruces nihil mihi prosunt, sola crux Christi mihi vtilis est. Et verè vtilis, per quam mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Si mihi crucifixus est mundus, scio quia mortuus est, non diligo eum: scio quia præteriit, non concupisco eum: scio quia corruptela consumet hunc mũdum; quasi fœtidum vito, quasi luem caueo, quasi nociturum relinquo. Sed non statim per crucem possunt aliqui credere salutẽ mundo refusam. Adstrue ergo per historias Græcorum hoc fuisse possibile. Sic interdum etiam Apostolus suadet incredulis, nec versus refugit poëticos, vt fabulas destruat poëtarum. Si enim reuocetur in memoriã quòd legiones sæpe & magnos populos, oblatis aliquorum mortibus, historiæ Græcorum asserant liberatos: Si recordentur quòd Imperatoris filia, propter Græcorum exercitus transferendos, ad sacrificium sit vocata: Si nostrum illud consideremus, quia sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat

Hebr. 7.

Lib. 6. in Luc. cap. vltimo.

Galat. 6.

Iphigenia filia Agamemnonis.

ctificat ad carnẽ emundandam, sicut ad Hebræos scri- Cap. 9.
ptum est: Si pestilentia regionum aliquibus hominum contracta peccatis, vnius alicuius morte asseritur esse resoluta: quod aut ratione prævaluit, aut dispositione conualuit, quo facilius in crucem Domini crederetur: procliue erit, vt qui sua negare non possunt, nostra confirmẽt. Sed quoniam nullus hominum tantus esse potuit, qui totius mũdi peccata tolleret; neque Enoch, neque Abraham, neque Isaac, qui licet morti se obtulerit, seruatus tamen est, quia omnium non poterat abolere peccata; quis enim tantus homo, in quo omnium peccata morerentur? idcirco non vnus è plebe, non vnus è numero, sed Dei Filius à Deo Patre electus est: Qui cùm supra omnes esset, pro omnibus se posset offerre: quem mori oportuit, vt cùm esset fortior morte, alios liberaret: Factus inter mortuos sine adiutorio Psalm 87.
liber: sine adiumẽto scilicet hominis, aut alicuius creaturæ: liber à morte: & bene liber, qui seruitutem cupiditatum repulit, mortis vincula nesciuit. Et rursum, libro quinto: Quærẽdus est, inquit, medicus, Sed quis iste tantus est, qui sauciæ mẽtis medeatur vulneribus? Quis tantus est homo, qui possit aliis subuenire, cùm sibi ipse nõ possit? Quis aliis possit vitam reddere, cùm ipse mortem nõ possit euadere? Omnes in Adam moriuntur, quia per vnũ hominem in hunc mũdum peccatum introiuit, & per peccatum mors; ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Illius igitur culpa, mors omniũ est. Denique missi sunt Sancti, missi sunt & Prophetæ, qui oracula diuina loquerentur; nec quicquam promouere potuerunt. Quæramus ergo aliquem de Angelis aut Archangelis medicum: sed quemadmodum mihi possunt præsidium ferre ne peccem, cùm ipse Archangelus à peccato non potuerit abstinere? Quemadmodum ad Paradisum Angelus reuocare me poterit, cùm ipse Satanas & an-

geli sui, sedem quam acceperant, seruare non potuerunt. Et iterum libro 4. Quis tantus esset dux qui prodesset omnibus, nisi ille qui supra omnes est? Quis me supra mundū constitueret, nisi qui maior est mundo? Quis tantus esset dux, qui posset masculū & feminam, Iudæum & Græcum, barbarum & Schytam, seruum & liberum vno regere ductu, nisi solus qui est omnia & in omnibus, Christus? Hæc D. Ambrosius. Qui quod ait primo loco, reliquas nihil prodesse cruces, si ad solum respexisset exemplum, nullo profectò modo dixisset. Quis enim nesciat vel beati Apostolorum principis crucem plurimū exempli vtilitate profuisse? Sed altiore consideratione & insigni illa fidei gloria, quam in eo dicit esse sitam, vt verè Christi crux intelligatur, mysterium nobis crucis mortisque aperire voluit. Hoc autem mysterium & arcanum in eo planè positum est, si in illa quāuis probrosa cruce, pretium cogites infinitum, quo & mundus redemptus est, & mille, si tot fuissent, alij redimi potuissent. Multo siquidem plura (ait Chrysostomus) Christus pro nobis exsoluit quàm debeamus, tantoque plura quāto gutulam exiguam pelagus excellit immensum. Si item meritum intuearis singulare, cuius intuitu omnia quęcunque sunt salutaria, hominibus alioqui indignis tribuuntur. si remedium spectes, quo deprauato generi nostro ad bene beateque viuendum, potentissimè succurritur. si denique sacrificium illud vnicum vnius Dei & hominū mediatoris, cuius oblatione omnium electorum perfecta est salus, contempleris. Sed est Leo Pontifex in hoc tanto mysterio explicando varius & eloquens, dignusque omnino, cuius per verba singula, grauissimæ sententiæ annotentur. Et sermone quidem eo, qui quintus est de passione Dominica: Iustus, inquit, & misericors Deus non sic iniuria suæ voluntatis est vsus, vt & ad reparationem nostram, solam

In cap. 5. epist. ad Roman.

potē-

potentiam benignitatis exerceret: sed quia consequens fuerat, vt homo faciens peccatum, seruus esset peccati; sic medicina ægris, sic reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captiuis, vt condemnationis iustæ sententia, iusto liberatoris opere solueretur. Nam si pro peccatoribus sola se opponeret deitas, non tam ratio diabolum vinceret quàm potestas. Et rursum, si causam lapsorum sola ageret natura mortaliũ, non erueretur à conditione, quæ libera non esset à genere. Vnde oportuit in vnum Dominum nostrum Iesum Christum & diuinam & humanam conuenire substãtiam: vt mortalitati nostræ per Verbum carnem factum, & origo noui hominis subueniret, & passio. Et sermone 8. de Natiuitate Domini: In totius, inquit, generis strago communi, vnum solùm fuit remedium sub diuinæ rationis occulto quod posset subuenire prostratis, si aliquis filiorum Adam, originalis præuaricationis alienus atque innocens nasceretur; qui cæteris exemplo prodesset, & merito. Sed quia hoc naturalis generatio nõ sinebat, nec poterat vitiatæ radicis sine semine propago esse, de quo scriptura dicit: Quis potest facere mũdum, de immũdo conceptũ semine? nõnne tu qui solus es? Dominus Dauid, factus est Filius Dauid: & de promissi generis fructu, proles est orta sine vitio; in vnam personam gemina conueniẽte natura: vt eodem conceptu, eodemque partu, gigneretur Dominus noster Iesus Christus, cui vera inesset deitas ad miracula operum, & vera humanitas ad tolerãtiam passionum. Et sermone septimo, Aliter, inquit, ab æternæ mortis vinculis nõ possemus absolui, nisi in nostris fieret humilis, qui omnipotens permaneret in suis. Et serm. 5. Nisi Verbum Dei, caro fieret, mors adhuc regnaret ab Adam. Et quarto: Nisi ad humana descendere dignaretur omnipotens, nulla quenquam species iustitiæ, nulla forma sapientiæ, à captiuitate diaboli, & à profundo

fundo æternæ mortis erueret. Condemnatio enim ex vno in omnes transiens permaneret; & letali vulnere tabefacta natura, nullum remedium reperiret: quia conditionem suam, suis viribus mutare non posset. Et sermone tertio: Offerenda erat pro reconciliandis hostia, quæ esset nostri generis socia, & nostræ contaminationis aliena: vt hoc propositum Dei, quo peccatum mundi in Iesu Christi placuit natiuitate ac passione delere, ad omnium generationum secula pertineret. Et hęc quidem apud Leonem scripta reperiuntur. Sed & diuus Fulgentius libro secundo ad Trasimundum Regem, cap. 2. de eodem mysterio hæc luculenter satis explicata reliquit: Inquirendus, inquit, fuit vnus, cuius esset natura hominum reformāda munere, informanda lumine, confirmanda virtute: vt æqualitas æterna iustificaret impiam, instrueret insciam veritas, virtus firmaret inualidam. Sed hoc nunquid posset homo per solum hominem, aut in solo quolibet homine reperire? Nullo modo. Quis enim homo posset existere medicus humani vulneris, cùm omnes in radice vitiata, communio circumplecteretur vitij naturalis? vel qualiter posset per se solum medelam vulneratis afferre, cuius ortus teneretur in vulnere? quóve modo beneficentiæ largitor vniuersalis existeret, quem alienæ opis indigum natura monstraret? Veræ igitur salutis exhaustus homo diuitiis, perenni bonorum possessione priuatus, forsan angelico fuit iuuamine subleuandus; vt ille qui domus luteæ feculentus ergastulo, ad facultatē purioris vitæ nequiuisset aliquatenus adspirare, gratia iūuaretur opitulationis angelicæ, qua pristinæ offensionis deposuisset illuuiem, & amissæ dudum puritatis resumeret dignitatem. Veruntámen nec angelico poterat hoc reparationis munus adipisci subsidio. Angelica quippe natura tunc homini reparando aliquatenus esset idonea, si cadēdi mobilitate nūquam

natu-

naturaliter fuisset obstructa. Cùm verò se iuuaminis egenam, consubstantialis ruinæ documento testetur; profectò cognoscitur multo minùs ad humanæ posse redingrationis efficaciam redundare, quæ propriæ nequeat stabilitati sufficere. Suis autem ad custodiam sibi sat esse viribus non incongruè crederetur, si nulla pars eius in deterius laberetur. Vnitas enim naturalis vniuersitatem circumplexa naturæ angelicæ, tota procul dubio maneret impassibilitatis firmamento subnixa, si passioni non esse posset obnoxia: nec vnquam pareretur in reliquo, quod perpeti non posset in toto. Cùm verò quædam pars eius de cælesti beatitudinis culmine, in imam perpetuamque cernitur deuoluta miseriam, Beato Petro dicente: Quia Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferni tradidit, in iudicio puniendos reseruari: profectò cognoscitur vniformi cunctos opprimi potuisse ruinæ consortio, nisi quos vellet à casu prauitatis virtus illa defenderet, quæ sola naturaliter mutari deprauarique non posset. Ipsa igitur etiam homini reparãdo fuit necessaria: quia non alia stantem angelum à ruina potuit custodire, nisi illa quæ lapsum hominem, post ruinam potuit reparare. Vna est in vtroque gratia operata: in hoc vt surgeret, in illo ne caderet. In illo, ne vulneraretur: in isto, vt sanaretur. Ab hoc infirmitatem repulit; illum infirmari non sinit. Illius esca, istius medicina. Hunc autem quisquis sanùm sapit, filium Dei esse non ambigit, qui est virtus & sapientia Patris. Sapientia, quæ cuncta disposuit: virtus, quæ omnia creauit. Sapientia, quæ illuminat: virtus, quæ adiutorium præstat. Sapiẽtia, quia immutabilis; virtus, quia insuperabilis. Hactenus Fulgentius. Cui & illa apud Emissenum scripta pulchrè consonant. Placuit, inquit, Deo secundum iustitiam suam pro humano genere offerre hominem purũ & immaculatum, segregatum à pec- *Epist. 2. cap. 2.*

catoribus. Sed talem regio noſtra non habet: quia non ſubuenire peccato poterat ſimili peccato obnoxius; nec interuenire pro ſeruis, aſtrictus legibus ſeruitutis. Hæc homilia 6. de Paſcha. Homilia verò vndecima: Dicis, inquit, potuiſſet Deus per aliquem Angelorum commodiùs redemptionis noſtræ adminiſtrare militiam. Non ita eſt. nam inordinatũ & indecens erat, vt quod factor condiderat, factura repararet. Simul perſona vnius angeli valere non poterat totius mũdi ſalutem. & infrà, Cur, inquit, non per angelum? quia abſoluere creaturam creatura non poterat, quia impoſſibile erat, vt conſeruus ſeruis tribueret libertatẽ; impoſſibile erat, vt peccati capax peccata donaret, & Dei famulus Dei munus impleret. hoc apud veteres de tanti myſterij ratione. Nec verò aliud quicquam aptiùs ſignificat locus Apocalypſis quinto, vbi liber ille ponitur captiuitatis humanæ, ſcriptus intus & foris, propter ipſa cùm occulta, tum & manifeſta hominum peccata, quibus mortis rei tenebantur. Cuius libri cùm neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram, poſſet quiſquam firmiſſima ſignacula, propter incommutabile iuſtitiæ diuinæ decretum, reſoluere (cui iuſtitię nulla pura poterat ſatisfacere creatura) flebat Ioannes multum: quoniam nemo dignus inuentus eſt, aperire librum, nec videre eum. ſed vnus è ſenioribus dicit illi: Ne fleueris. Ecce vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius. Quod vt intelligatur dictum propter ſacramentum redemptionis, quam Agnus ille ſua morte peregit, ſequentia faciunt. Quippe cùm aperuiſſet librum, tales ei laudes offeruntur: Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula eius: quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu. Hic igitur eſt qui liberauit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor, niſi videlicet ille adiuuaret. Non enim,

enim hoc, inquit Augustinus in Psalmum 71. efficere potuit vel cuiusquam virtus, vel quisquam homo iustus, vel aliquis angelus.

CAPVT XIII.

Quanta diuini verbi sapientia reluceat in opere humanæ liberationis.

SED quo plenius mysterij huius magnitudo perspiciatur, operæpretium fuerit, diuinæ sapientiæ, qua nostrę redemptionis opus executus est Dei filius, quoad nostra quiuerit imbecillitas, contemplari rationem. Neque enim de nihilo esse censendum est, quòd Dei Filius peculiariter in sacris literis Sapientiæ nomine crebrò designetur. Nam cùm pronunciatur in scripturis vel narratur aliquid de Sapientia, siue dicente ipsa, siue cùm de illa dicitur, Filius nobis potissimùm insinuatur, inquit Augustinus. Exempla sunt, velut in Euangelio: Propterea Sapientia Dei dixit, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, &c. Quo loco de seipso sic loqui Dei Filium, ex Matthæo cõstat: apud quem hoc ita expressum est, vt Christus ipse loqui significetur: Ecce ego mitto ad vos, &c. Item: Iustificata est sapientia à filiis suis: id est, ego ipse qui Dei sum Sapientia. Et in epistola priore ad Corinthios, dicitur Christus Dei virtus & Sapientia. Ac rursum, Qui factus est, inquit Paulus, nobis sapientia. In veteri quoque Instrumẽto multa sunt loca, vt Prouerbiorum 8. & 9. Sapientiæ 7. 9. & 10. Per sapientiam, inquit, sanati sunt, quicunque placuerunt tibi. id est, per Christum incarnatum. Ecclesiastici quoque vigesimo quarto, & Baruch tertio idipsum non obscurè significatum reperias. Quænam igitur rogo hîc diuinæ Sapientiæ subtilitas? Principiò magnæ apud homines sapiẽtię putatur esse consilium, si tectis & occultis insidiis, versutus hostis capiatur. hoc autem consilio vsus est Dei Filius, ad diabolum circumueniendum. Siquidem assumptæ in eo naturæ infir-

Cap. 3. lib. 3. de Trinit.

Cap. 1.

infirmitas, potentiam deitatis: forma serui, maiestatem Dei abscondit. Communicauit, Paulo teste, carni & sanguini: mortalis ac miser inter mortales versatus est, per omnia nostri similis absque peccato. Quis hominem illum, facilè fuisset suspicatus mundi esse redemptorem? quónam modo vel diabolus persuadere sibi potuisset, hunc captiuitatem humani generis solutorum, qui ipse de numero vitiosorum & captiuorum esse videretur? vnde Leo Serm. 2. de Natiuitate, Virtutem, inquit, inseparabilis à suo homine deitatis, per velamen nostrę infirmitatis abscondit. Illusa est securi hostis astutia, qui natiuitatem pueri, in salutem generis humani procreati, non aliter sibi quàm omnium nascentium putauit obnoxiam. Vidit enim vagientem atque lacrymantem, vidit pannis inuolutum, circumcisioni subditum, & legalis sacrificij oblatione perfunctum. Agnouit deinceps solita pueritiæ incrementa, & vsque in viriles annos de naturalibus non dubitauit augmentis. Inter hæc, intulit contumelias, multiplicauit iniurias, adhibuit maledicta, opprobria, blasphemias, conuitia: omnem postremò in ipsum vim sui furoris effudit. omnia tentamentorum genera percurrit, & sciens quo humanam naturam infeciisset veneno, nequaquam credidit primæ transgressionis exsortem, quem tot documẽtis didicit esse mortalem. Et beatus Ambrosius, Non potuit, inquit, meliùs laqueus conteri, nisi prædam aliquam diabolo demonstrasset; vt dum ille festinaret ad prædã, suis laqueis ligaretur. vt ego possim dicere: laqueos parauerunt pedibus meis, & ipsi inciderunt in eos. Quæ potuit esse præda nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, vt susciperet corpus Dominus Iesus; & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum, vt crucifigeretur ex infirmitate. Ad similem & diuus Cyrillus modum: Quoniam, inquit, non poterat aliter humanum genus ex mor-

Circa principium, lib. 4. in Lucam.

Libro 4. in Ioan. cap. 1.

ex morte, in quam cecidit, ad vitam resurgere, nisi Filius Dei homo factus esset; imminebat autem propter crudelitatē Iudæorum mors acerbissima: idcirco quod per se non voluntarium homini fuit, voluntarium fecit. id enim natura diuina, ex misericordia sua volebat. nam opifex omnium sapientia, id est, Filius Dei, quod diaboli malitia præparauerat, crudelem dico eius in carne mortem, id salutis viam, id vitæ ianuam effecit. Ita in contrarium spes diaboli versa est, vt vix post hæc cognouerit durum sibi fuisse aduersus Deum pugnare. Quod mihi videtur Psalmista subaperuisse, cùm de Christo & diabolo dicat: In laqueo suo humiliabit eum. *Psalm. 9.* Nam mortem quasi laqueum, Christo diabolus præparauerat: sed in ipso laqueo suo humiliatus est; mors enim in morte Christi destructa est, & tyrannus cecidit, qui se id passurum non formidabat. Hæc illi. Itaque diuinę sapiētiæ miro consilio ludificatus princeps tenebrarum, nesciuit quis aut quātus esset Christus. vnde Paulus de seculi principibus, hoc est, dæmonibus: Si cognouissent, inquit, nunquā Dominum gloriæ crucifixissent. *1. Cor. 2.* Idipsum testatur & Ignatius in Epistolis, & Leo in sermonibus sæpe. Ac nono quidem in ijs qui sunt de passione Domini, sic expressum reliquit: Nec ipse, inquit, diabolus intellexit quòd sęquendo in Christum, suum destrueret principatum. Qui antiquæ fraudis iura non perderet, si se à Domini Iesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi auidus dum irruit, ruit: dum capit, captus est: dum persequitur mortalem, incidit in Saluatorem. Hîc ergo videre licebat Dauidem, specie quidem & statura pusillum, sed ope diuina fortem; armis penè nullis instructum, sed diuino præsidio munitissimum: congredientem cum gigante Goliath, ingentis magnitudinis viro, assuetoq. bellis. latebat enim in exiguo corpusculo diuina virtus, ad gigantem debellandum. quæ si ante certamen

Ad dæmones retulit Paulinorum S. Leo serm. 18. de passione Domini.

sese

sese prodidisset, nulla futura fuisset, hoste fugitante, victoria. Sic Dominus insidiis occultauit quis esset, ne si id cognosceretur, impediretur opus redemptionis nostræ. Nam ex insidiis adoriri hostem, aliquando infirmitatis est argumentum, quando palàm congredi non audemus. aliquando verò prudentiæ est maximæ: ne videlicet si quis aperto marte cõgrediatur, seq. ipsum aperiat, sine cõflictu hostis abscedat. Ita enim si sciisset diabolus eum quem persequebatur, esse Dei Filium; facilè molliuisset humana quadam mãsuetudine Pharisæorum & Scribarum animos, vt à persequendo desisterent. quemadmodũ id expressum est à diuo Leone Serm. 11. de Passione Domini. Si enim, inquit, crudelis & superbus inimicus consilium misericordiæ Dei nosse potuisset, Iudæorum animos mansuetudine potiùs temperare, quàm iniustis odiis studuisset accendere: ne omnium captiuorũ amitteret seruitutem, dum nihil sibi debentis persequitur libertatem. Hæc

Cõsule eundem serm. 18. de pass. Domini.

Leo. Magnæ quoque sapientiæ est, sic astu rem tractare, vt tum vincatur hostis, cùm sibi vicisse videatur, sic actũ & à Christo. arbitratus est diabolus se vicisse Christum, affixus cùm esset cruci, probroso supplicij genere: atqui per hoc ipsum Christus victor erat diaboli, sic demum persoluto Patri pretio redemptionis nostræ. Cuius rei discipuli quoque ipsi cùm adhuc essent ignari, querula voce colloquebantur, dicentes mortuo Christo: Putabamus quòd ipse redempturus esset Israël. Nesciebant videlicet eo ipso Christum redemptorem futurum, quo mortem pro nobis oppeteret. Cùm se igitur diabolus Christo mortuo, superiorem euasisse putaret; ipsa morte prostratus est, victusque eo ipso quo se non dubitabat esse victorem. Vnde ad Colossenses cap. 2. beatus Apostolus non abs re triumphum, quẽ sibi Christus in cruce peperit, magnificè prædicat, ac si crux quæ plena erat dedecoris,

ris, conuersa esset in currum triumphalem: Exspolians, inquit, principatus & potestates, traduxit palàm confidenter, triumphans eos in semetipso: palàm videlicet demonstrans victos esse & deiectos. Quia cùm exaltatus fuero, inquit, tum omnia traham ad meipsum. hîc Sampson verus apparuit, qui eo maximè hostes strauit, quo mortuus est. Tertiò prudentiæ militaris magnæ iudicari solet, in angustiis rerum peneque salute desperata, stratagemate quodam & noua mirandaque ratione, salutem recuperare, & vincere hostem. Sic Christus desperatissima re, stratagema inuenit. Erat enim alioqui desperatum de salute humani generis, tot adhibitis frustra remediis. Namque non Leuita, non Sacerdos præteriens sanauit: nihil baculus Helisei valuit; nulla profuit philosophia; non lex, non timor, non natura suffecit. Quod enim remedium adferas mortuo? nunquid illum medici suscitabunt? valebat interim ac dominabatur lõgè lateque hostis diabolus, & tetrum cum morte peccatum. Quódnam ergo stratagema excogitauit Dominus? factus est Deus homo, crucifixus est, & mortuus. Hoc verò quis non protinus iudicet esse ridiculum? Speciem magnæ procul dubio stultitiæ præ se ferebat ea ratio liberandi. vnde est à philosophis & hominibus aliis sæpe derisa. Sed quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, (inquit beatus Apostolus) & quod infirmum est Dei, fortius est atque ad salutem parandã præsentius, quàm quicquid omnino forte ac magnificum, humanum aut angelicũ excogitare possit ingenium. Quid enim fortius Domini manu, quæ mundum vicit, non ferro armata, sed ligno transfixa? hîc cernere licet stratagema Gedeonis, de quo in libris Iudicum scriptum sic est, cap. 7. Diuisitque Gedeon trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas, ac lampades in medio lagenarum. Et dixit ad eos: 1. Cor. 1.

eos: Quod me facere videritis, hoc facite. ingrediar partem castrorum, & quod fecero sectamini. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite, & conclamate Domino & Gedeoni. Ingressusque est Gedeon & trecenti viri qui erant cum eo in partem castrorum, incipientibus vigiliis noctis mediæ: & custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere & complodere inter se lagenas. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt siniſtris manibus lampades, & dextris sonantes tubas: clamaueruntque, Gladius Domini & Gedeonis, stantes singuli in locum suum per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, & vociferantes vlulantesque fugerunt; & nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. Et ad eum quidem modum se habet historia. Vbi lagenæ fragiles erant, luteũ forte figmẽtum, quæ lumen ne conspici posset contegerent relicto foramine per quod lampades exspirarent, videnimirum ijs confractis, repentè promicaret lumen. Atque isto modo & sonitu repentino tubarum, & clamoribus militum, ac subito fulgore lampadum conterriti turbatique hostes, iam euigilantes, in fugam se se conuerterunt. Quid autem lagenæ fragiles, nisi Christi sacrum, sed mortale, corpus? quid lagenarum inter ipsas complosio, qua etiam illæ confractæ sunt, nisi violenta Christi mors, qua fragilis est & infirma naturæ compositio resoluta? quid delitescens intus lumen, quod se postea protulit hostesque turbauit, nisi diuinitas, cuius in Christo plenitudo habitabat, quæ sibi fugatis hostibus mundum Christo mortuo subiugauit? Quid denique clangor sonitusque tubarum, nisi prædicatio Apostolorum, cuius ministerio tantam noster hic Gedeon Christus Dominus, victoriam de hostibus reportauit? Comparatum autem id fuisse

fuisse ad præfigurandam eam liberandi generis nostri rationem, qua Dominus est vsus, perspicuum est ex Isaia Propheta cap. 9. vbi dicitur, Sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. id est, quomodo Gedeone duce fuerunt Madianitę superati, ita à Christo superatus est diabolus. Quarto sapiens medicus censetur is, qui ita norit ad vulnera & morbos medicamenta & emplastra accommodare, vt & maximè valeant ad curandum, & apta quædam compositio ligaturæ pulchritudoque existat. Sic Christus, tanquam medicus sapientissimus, modò per contraria, modò per similia rem gerendo, adhibuit (& aptissimè quidē) ea quæ maximam vim haberent ad medelam animis nostris adferendam, de quo præclarè Augustinus capite decimoquarto libri primi de doctrina Christiana: Quemadmodum medici, inquit, cùm alligant vulnera, non incompositè, sed aptè id faciunt, vt vinculi vtilitatem quædam etiam pulchritudo consequatur: sic Medicina Sapiētiæ per hominis susceptionem nostris est accommodata vulneribus, de quibusdam cōtrariis curans, & de quibusdam similibus. Sicut etiam ille qui medetur vulneri corporis, adhibet quædam contraria, sicut frigidum calido, vel humidum sicco, vel quid aliud eiusmodi: adhibet etiam quædam similia, sicut linteolū vel rotundo vulneri rotundū, vel oblongum oblōgo, ligaturamque ipsam non eandem membris omnibus, sed similem similibus coaptat: Sic Sapientia Dei hominem curans, seipsam exhibuit ad Sanandum: ipsa medicus, ipsa medicina. Quia ergo per superbiam homo lapsus est; humilitatem adhibuit ad sanandum. Serpentis sapientia decepti sumus, Dei stultitia liberamur. Quemadmodū autem illa sapientia dicebatur, erat autē stultitia contemnētibus Deum: sic ista quæ vocatur stultitia, sapientia est vincentibus diabolum. Nos immortalitate malè vsi sumus, vt moreremur:

reremur: Christus mortalitate bene vsus est, vt viueremus. Corrupto animo feminæ, ingressus est morbus: integro corpore feminæ, processit salus. Ad eadē contraria pertinet, quòd exemplo virtutum eius, vitia nostra curantur. Iam verò similia, quasi ligamenta membris & vulneribus nostris adhibita, illa sunt: quòd per feminā deceptos, per feminam natus, homo homines, mortalis mortales, mortuus mortuos liberauit. Idem explicatū reperies sermone quinto de Natiuitate apud Leonem disertissimè sub finem. Atque hæc Baruch potissimùm spectauit in Sapientia, quod per illā Deus reparārit hominem, cuius salus in desperatione posita videretur. Tale igitur opus aptè admodum Verbo Dei & Sapientiæ congruebat, vt ex ipso etiam opere ipse peculiariter Sapientiæ nomen sortiretur.

CAPVT XIIII.

Cùm præsentissimam hanc & sapientiæ plenam liberandi hominis rationem in finem vsque seculorum distulerit Deus, quámnam dilationis eius causam nonnulli aliquando reddiderint.

HABET etiam illa quæstio, præterquam quòd huc pertineat, non inutilem neque iniucundam considerationem: Cur ad hominum liberandum genus, non à principio venerit Christus, sed sub finem seculorum. id quod à Gentilibus olim philosophis, religionem Christianam irridentibus, quærebatur. Si Christus salutis viam se dicit, gratiam & veritatem; in seque solo ponit animis sibi credētibus reditum: quid egerunt tot seculorum homines ante Christum? Quare saluator qui dictus est, sese tot seculis subduxit? Hęc de Porphyrio, inquit Augustinus, tanquam validiora decreta proponūt. Meminit & Hieronymus Porphyrianę huius obiectionis: Quid necesse fuerit Christum in vltimo venire tempore, & non priusquam innumerabilis

Epist. 49. q. 2.

tabilis periret hominum multitudo? Quam quæstionem, inquit, beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissimè ventilat, ignorãs hæc & Dei concedens scientię, sic ille in Epistola ad Ctesiphõtem. Tametsi autem non sit diuini huius consilij humanæ scientiæ subiecta ratio, inquirere tamen cum modestia licet. Quo in studio in primis illud fixum esse debet, neminem vnquam iustitiam & salutem esse consecutum, nisi per Christum: nõ alios per naturæ legem, alios per legem Moysi, tandem postremò alios per Christum. Quem pernicioſissimum Pelagianismi errorem, Epistola ea Cęlestij quę inter opera D. Hieronymi falsò adnumerata, ad Demetriadem scripta est, eleganter & illecebrosa prorsus gratia dictionis expressit. Sed non sicut Pelagius, inquit Augustinus, & eius discipuli tempora diuidamus: dicentes primùm vixisse homines iustos ex natura, deinde sub lege, tertiò sub gratia. Ex natura, scilicet ex Adam tam longa ætate qua lex nondum erat data. Tunc enim, aiunt, dnce ratione cognoscebatur creator; & quemadmodum esset viuendum, scriptum gerebatur in cordibus, non lege literæ, sed naturæ. verùm vitiatis moribus, inquiunt, vbi cœpit non sufficere natura tam decolor, lex ei addita est: qua velut luna fulgore pristino, detrita rubigine, videretur. Sed posteaquam nimia, sicut disputant, peccandi consuetudo prævaluit, cui sanandæ lex parum valet, Christus aduenit: & tanquam morbo desperatissimo, non per discipulos, sed per seipsum medicus ipse subuenit. Hæc disputantes, inquit Augustinus, à gratia mediatoris iustos excludere conãtur antiquos, tanquam Dei & hominum illorum nõ fuerit mediator homo Christus Iesus, quia nondum ex vtero Virginis carne susceptа, homo fuit quando illi iusti fuerunt. Quod si ita esset, nequaquam Apostolus diceret, Per hominem mors & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut

Augustin. lib. de gratia Christi, cap. 37.

enim in Adam omnes moriũtur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. quandoquidem illi antiqui iusti, secundùm istorum vaniloquia, sibi sufficiente natura, nec mediatore homine Christo indiguerũt, per quem reconciliarentur Deo; nec in eo viuificabũtur, ad cuius corpus & membra secundùm id quod propter homines homo factus est, non pertinere monstrantur. hæc aliaque multa eodem pertinẽtia, D. Augustinus, libro eo quem scripsit de originali peccato. Quare procul sit à nobis, vt interrogati cur tam serò venerit Christus, respondeamus Pelagianorum more: quia potuerint vsque ad id tempus homines sine Christo esse salui: tum autem venisse Christum, quando peccatis inundantibus, & morbo crescente, alia remedia minimè sufficerent. Sed hoc certissimè teneamus, sicuti nos per Christi mortem iam peractam, multisque seculis præteritam, iusti saluique efficimur: ita quotquot ante Christum exstiterunt verè fideles, iustos saluosque per Christi mortem futuram euasisse, Agno illo nimirum, qui mũdi peccatũ tollit, occiso ab origine mũdi. Semper enim in oculis Dei mors Christi præsens fuit, eiusque intuitu ab exordio mundi, iustos fecit quos voluit. Ab exordio mundi (inquit Augustinus dicta Epistola) quicunque in eum crediderunt, eumque vt cunque intellexerunt, & secundùm eius præcepta iustè & piè vixerunt, quandolibet & vbilibet fuerint, per eum procul dubio salui facti sunt. Et diuus Leo sermone tertio de Natiuitate, Cessent, inquit, illorum querelę, qui impio murmure diuinis dispensationibus obloquentes, de Dominicæ Natiuitatis tarditate causantur: tanquam pręteritis temporibus non sit impensum, quod in vltima mundi ætate est gestum. Verbi incarnatio hæc contulit facienda, quæ facta: & sacramentum salutis humanæ, in nulla antiquitate cessauit. Quod prædicauerunt Apostoli, hoc annunciauerunt Pro-

Cap. 26. & sequentibus.

Apoc. 13.

Prophetæ: nec serò est impletum, quod semper est creditum. Et infrà: Non itaque nouo consilio Deus rebus humanis, nec sera miseratione consuluit: sed à constitutione mundi, vnam eandemque omnibus causam salutis instituit. Gratia autem Dei qua semper est vniuersitas iustificata sanctorũ, aucta est Christo nascente, non cœpta. Et hoc magnæ pietatis sacramẽtum, quo totus iam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit; vt non minùs adepti sint qui in illud credidere promissum, quàm qui susceperè donatum. Et ad eum quidem modum Leo. His ergo constitutis, quæ sunt in Christiana religione certissima; non dubitemus summa Dei sapientia factum esse, vt sub finem sæculorum, Verbum caro fieret, omnium salutis causa. Cuius rei etiamsi nos rationem percipere nullam omnino possemus: submittere tamen animos Deo deberemus. nam, vt præclarè monet Augustinus eadem epistola: Quid quando fiat quod ad vnam eandemque fidelium & piorum liberationem pertineat, consilium Deo tribuamus, nobis obedientiam teneamus. licet tamen modestè huius consilij rationes exquirere, quemadmodũ id à veteribus factũ reperimus.

CAPVT XV.

Redditur atque explicatur vera dilationis ratio: vt videlicet progressu temporum palàm fieret talis tantiq; liberatoris necessitas.

IN humani generis igitur reparatione, sic egit Deus, vt agnosci palamque esse vellet, quid ipsius esset gratiæ tribuendum: & cuiusmodi ex nobis essemus, quantumque sine Dei adiutorio præstare possemus. Ideoque primùm legẽ dedit solis Iudæis, ceteris gentibus in sua ignoratione relictis: ne videlicet naturæ omnium adscriberetur, quod cerneretur in omnibus. Nec statim quidem dedit eam vlli genti. nam quod

fuisset mox à lapsu tributum, id sibi procliuiùs arrogassent. Ea quippe est mortalium animis innata persuasio, vt quibus se non meminerint caruisse, aut quæ sibi cum omnibus communia esse perspiciãt, hæc non graviæ Dei accepta ferenda, sed aut viribus suis parta, aut meritis adscribẽda putẽt. Quocirca Moyses Deuteronomij cap. 32. vt populo spectatum faceret gratiæ Dei beneficium in donãda lege, reuocat eis in memoriam quid antè, & quam diu fuerint. Memẽto, inquit, dierũ antiquorũ, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annũciabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi. Quãdo diuidebat altissimus gentes, quãdo separabat filios Adam, cõstituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israël. Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, &c. Tandem ergo legem dedit, non statim: longoque tempore passus est homines in mira & vnius Dei & officiorum ignoratione versari. Itaque in varios idolorum cultus, & nefanda scelera, homines passim proruebant, non obstante lumine naturali. quia quod erat eius reliquũ, sensim exstinguebatur densiore caligine vitiorũ. Hinc omnino defectus innotuit scientiæ Dei, sicut verè diuus Thomas annotauit. Defectus autem virtutis, inclaruit homini tempore legis scriptæ: quia licet homo per legem esset eruditus, tamen iugum peccati excutere nondum potuit. Namque habita iam cognitaque lege, nondum omnis adempta superbia est. Illud enim persuasum tenebant, legem sibi sufficere ad bene iusteque viuendum. proinde accepta lege, omnia, inquiunt, quę præcepit nobis Deus, faciemus. arrogãtius certè quàm verè. Quamquam igitur essent homines animis ægri, tamen in sua ægritudine tanquam sani exultabant: more videlicet phreneticorum, qui sanos se maximè tum cùm vehemẽter languent, arbitrãtur.

Aug. epist. 89.

Ergo,

Ergo, aiebant, etiam si oportuerit nobis à Deo cõmonstrari degendæ vitæ rationem, tamen ea iam cognita, possumus ex nobis bene viuere. Quod tantum aberat vt verè sentirẽt, vt essent etiam deteriores euasuri. Vbi enim sanctus non adiuuat Spiritus, inspirans pro concupiscentia mala, concupiscentiam bonam; hoc est, charitatem diffundens in cordibus nostris: profectò illa lex quamuis bona, auget prohibendo desiderium malum: sicut aquæ impetus, si vnam in partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito; cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo præcipitatus, violentiùs per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo, inquit Augustinus, hoc ipsum quod cõcupiscitur, fit iucundius dum vetatur. Sed priusquam hanc suam infirmitatẽ perspexisset hominum genus, eamq. saltem vtilitatem ex lege cepisset; nondum tempus erat vt veniret medicus. non enim ab ægroto fuisset acceptus, sed contemptus; istaque ratione, medicina importunè adhibita, exasperasset morbum, non contulisset sanitatis beneficium. Itaque debuerunt homines per legem cognoscere imbecillitatem suam: vt ea explorata, intelligerẽt sibi cælestem medicum esse necessarium; venientẽque lubentes admitterent, ac multiplicatis infirmitatibus suis, postea accelerarent. Nam si sibi, inquit Augustinus, adhuc sani viderentur, nunquam accelerarent. Quare bonũ est sic humiliari peccatorem: & nemo est insanabilior eo qui sibi sanus videtur. hoc in Psalm. 58. Vnde & lex subintrauit, vt abundaret delictum, Paulo teste. Vbi autem abundauit delictum, abundauit & gratia. Et lex, eodem affirmante Apostolo, præuaricationis gratia posita est; vt simplici transgressioni cumulo præuaricationis adiecto, sola deprehenderetur minimè sufficere, ad pestem peccati fugiendam, cognitio veritatis. Propterea (ait Chrysostomus in cap. 3. ad Romanos) & nũc tandem,

Lib. de spiritu & litera.

postremis videlicet temporibus venit: ne, si statim à principio veniſſet, dixiſſent poſſibile fuiſſe, vt per legem quis, propriisque laboribus & meritis ſaluaretur. vt enim iſtam Iudęorum impudẽtiam obturaret, multum temporis tardando inſumpſit. ita vt poſteaquam omnino conuictum eſſet & clarum, neminẽ ex ſeipſo ſaluari poſſe, tunc primùm per ipſius gratiam ſalus adeſſet. Hæc Chryſoſtomus. Erant etiam homines duri & rebelles, minimeque aſſueti iugo Domini portãdo. Fuerunt ergo primùm edomãdi iugo Legis, & terrore eius in officio continendi: quo ſic à Lege tanquam pædagogo ad Chriſtum magiſtrum ducerentur: & qui metu iam honeſtè viuere aſſueuerant, faciliùs, & ex amore iuſtitiæ, Chriſto præceptori deinceps obedirẽt. Idcirco Iudæis quidem Lex pædagogus fuiſſe dicitur ad Chriſtum, ad eumque vſum ordinata eſſe in manu mediatoris, donec veniret ſemen: vt paulatim magnus ille qui per vniuerſum genus humanum iacebat ęgrotus, præpararetur ad ſuſcipiendũ medicum Chriſtum. Et hæc quidem prima ſit ratio, quæ à diuo Auguſtino ſæpe redditur.

CAPVT XVI.

Explicatur & alia ratio dilationis; inde petita, vt hominum genus variis interea ſignificationibus præpararetur.

SECVNDA eiuſmodi eſt. non modò erat agendum hoc cum hominibus ęgris, vt intelligerent ſibi medicum eſſe neceſſarium: verumetiam erant multo antè præparandi, vt crederent eſſe medicinam ſibi repoſitã in Filio Dei, homine facto, & mortuo. Quia enim mira illa adeoque inuſitata fuit medendi ratio, facilè eam infirmi reſpuiſſent, non credentes ſe poſſe hac ratione ſanari, etiamſi laborare ſe grauibus vitiorum morbis non diffiterentur. Ea quippe de cauſa, crucis prædicatio Gentilibus ſtultitiæ loco fuit: quòd, tametſi naturæ

naturæ vitia morbosque varios multi non ignorarent, tamen hac via reduci hominum animos ad virtutis ac iustitiæ sanitatem posse non existimarent. Hanc Leo tradit rationem Serm. 3. de Natiuitate; eandemque explicat eiusmodi verbis: Sapiētia, inquit, & benignitas Dei, hac salutiferi operis mora, capaciores nos suæ vocationis effecit: vt quod multis signis, multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat secula prænunciatum, in his diebus Euangelij nō esset ambiguum: & natiuitas, quę omnia miracula omnemque intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantiorem in nobis gigneret fidem, quanto prædicatio eius & antiquior præcessisset, & crebrior. Et iterum Serm. 13. de Passione Domini: Sic, inquit, congruebat illos populos erudiri, vt quæ reuelata non caperent, obumbrata susciperent: & maior Euangelij esset auctoritas, cui tot signis totque miraculis atque mysteriis veteris Testamenti paginæ deseruissent. Sic Leo Pontifex. Hinc arbitror tempore Christi dici regiones albas ad messem fuisse: quòd essent populi circumcisorum præ Gētium nationibus, Propheticis prænunciationibus instructi atque præparati ad suscipiendum Euangelium. Propterea que increpiti iure Pharisæi, quòd non à seipsis, rebusque in medio positis, iudicarent quod iustū esset: ac quicunque recusarunt Christum recipere, pertinaciter obfirmateque Mosaicis decretis insistētes, ex ipsa Lege per Apostolos redarguti cōuictique sunt. Itaque tam diuturna, tam varia prænunciatio mortis resurrectionisque Domini, & redemptionis per crucem futuræ, multum valuit apud vel mediocriter intentos, ad Christū, venientem in propria, complectendum. Eademque modò animos nostros confirmat in fide ratio, vt non dubitemus esse diuinum, quod tanto antè tam variè fuerit prænunciatum. Sic omnino nostræ infirmitati sua Dominus benignitate consuluit, ne resilire-

mus ab Euangelio propter stupendam rerum magnitudinem & nouitatem: vt & nihil detrimenti paterentur priores, & in posterioribus fides isto modo stabiliretur, eiusque reuincerentur hostes, qui admodū multi futuri erant. Hoc, inquit Augustinus, totum prophetandum fuit, prænunciandum fuit, venturum commendandum fuit, vt nō subitò veniens horreretur, sed creditum exspectaretur. Sic breuiter in Psalm. 109. Pharisæi verò plerique puerorum more fecerunt: qui cùm tanquā elementis & disciplinis inferioribus præparari debuissent ad superiores capessendas; his contemptis, illis inhæserunt. Ideoque vt semper paruuli sub elementis mundi seruientes, nunquam in viros euaserunt, imò & in sua iniquitate perierūt. Adijciuntur & aliæ causæ minoris momenti. Quia nempe doceret, vt tantum nostræ libertatis principem, lōga prædonum series anteiret. Rursumque ideo tardiùs consultò venisse, ne prolixitate temporis fidei feruor tepesceret. nam id solere tandem euenire conspicimus: vt & propterea dictum videatur Lucæ 17. Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra? In paucis enim tum inueniet fidem, incredularum comparatione turbarum; in paucissimis perfectam, vereque excellérem. Quanto igitur grauius ac diuturnius id fuisset malum, si nullam Christus veniendi moram feciſſet? Ac illi quidem aduersus hūc languorem in promptu fuissent remedia. Qui enim dat hominibus fidem, facilè etiam conseruat, & in quibus vult, & quamdiu vult: verùm sic ordinariè sua dona largitur, vt tamen penitus quæ sunt humani moris, non auferat. Item & illa iungi potest ratio: vt declararetur seueritas diuinæ iustitiæ, quę ad tantos luctus & clamores & miseriam hominum, noluit statim commoueri vt veniret: sed multo tempore hominū genus dereliquit, pauciſſimos quosdam saluans per fidem: vt palam fieret quid mererentur peccatum

Consule Bedam, in lib. quæst. sub finem.

catum,& quàm graue fuisset delictũ, cui sic indignaretur Dei iustitia. Ob hoc etiam, non statim per Christum restituit hominem pristino statui: sed cum multis vitiorum fibris, innumeras relinquit huius vitæ pœnas & ærumnas. Ac seruati quidem fuissent tum forsitan multi qui nunc in damnatione sunt, si Christus antè multo venisset. Verùm eripere illos ab interitu funestaq. seruitute non absolutè statuerat Deus: atque in id maximè tempus distulit ortus electorum plurimorum, quo erat ipse venturus. Istoque modo & serò veniens, tam multos saluos fecit quàm voluit.

CAPVT XVII.

Rationem dilationis æstimandam propriè ex ordine publicæ curationis.

BONVM præterea publicum antepositit priuato. proinde cùm hoc ordo publicæ curationis exigeret, vt serò veniret; hanc vtilitatem communem præposuit priuatæ saluti quorundam: quos si libertate donare voluisset, nullo id negotio potuisset per fidem venturi, sicut pauculos illos saluos fecit. In alios ergo iustum iudiciũ declarauit: in alios gratiæ suæ & summæ miserationis beneficium. vt hoc quidem præcipuè loco, illa Apostolicæ admirationis exclamatio vsurpanda videatur: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius! Publicæ autem curationis ordinem explicauit Augustinus libro octoginta trium quæstionum, quæstione 44. Sicut, ait, absurdus est qui iuuenilẽ tantùm ætatem vellet in homine temporibus subdito: sic absurdus est, qui in ipso vniuerso genere humano, vnam ætatem desiderat. Nam & ipsum tanquam vnus homo, ætates suas agit: nec oportuit venire diuinitus magistrum, cuius imitatione in mores optimos formaretur, nisi tempore iuuentutis. Ad hoc valet quod Apostolus

ſtolus dicit, ſub lege tanquam ſub pædagogo paruulos cuſtoditos: donec veniret cui ſeruabatur, qui per Prophetas promiſſus erat. Aliud eſt enim quod diuina prudẽtia quaſi priuatim cum ſingulis agit: aliud quod generi vniuerſo tanquam publicè conſulit. Nam & quicunque ſinguli ad certam ſapientiam peruenerunt, non niſi ab eadem veritate, ſuarum ſigillatim ætatum oportunitate illuſtrati ſunt. A qua veritate, vt populus ſapiens fieret, ipſius generis humani oportuna ætate, homo ſuſceptus eſt. & quæſtione 63. tractans illud Ioannis, vbi dicitur, hora ſexta Dominum veniſſe ad puteum; Hora ſexta, inquit, tanquam ſenectute generis humani. nam ſexta ætas, ſenectus eſt: quoniam prima infantia, ſecunda pueritia, tertia adoleſcẽtia, quarta iuuentus, quinta grauitas. Veteris itaque hominis vita, quæ ſecundùm carnem temporali conditione peragitur, ſexta ætate ſenectutis concluditur. Qua ſenectute, vt dixi, humani generis, Dominus noſter & creator nobis & reparator aduenit: vt moriente videlicet vetere homine, nouum in ſe conſtitueret, quem exutum labe terrena in cæleſtia regna transferret. Hæc Auguſtinus. Cuius rationes illæ pertinere mihi videntur ad primas præcipuas. Hoc vnum turbare poteſt, quod vno in loco, ſenectute dicit hominem ſuſcipi conuenire; alio iuuentute. Sed idem hominum ſtatus atque conditio, & ſenectus vocari, & iuuẽtus, alio atque alio reſpectu poteſt. Iuuentus quidẽ, propter ſui collectam ex lege notitiam; ſenectus verò, propter lapſum temporum, propinquantemque mundi finem. Igitur vt in optimos mores, hominum genus reformaret, venit tanquam in ipſa hominis iuuentute, cùm ille per ſui notitiam legisque pædagogiam, qua rudis antè pueritia premebatur, maximè eſſet ad eiuſmodi reformationem capiendam idoneus. & ſeneſcente interim venit mundo: precipitãte iam omnia in finem, ipſo temporum

porum cursu: vt eum se esse mõstraret, per quem omnis vetustas solueretur. Augustinus porrò in eo libro qui inscribitur de sex quæstionibus contra Paganos, quem librum se dicit scripsisse aduersus Porphyrium, sub titulo de tempore Christianæ religionis. In eo ergo libro, dilatæ incarnationis hanc reddit rationem: Quia tunc voluerit hominibus apparere Christus, & apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant credituri. quod idem ait sub finem capitis noni, sic dici potuisse: tum hominibus voluisse apparere Christum, quando sciebat & vbi sciebat esse, qui electi fuerant in ipso ante mundi constitutionem. Neque hanc causam improbat, ne capite quidem nono libri de bono perseuerantiæ: sed ait hoc se tunc pro temporis ratione respondisse, sine prę-iudicio tamen latentium causarum. Et indubiè tunc misit Christum Deus, quando voluit plurimos saluare per Christum, quorum natiuitatem vltimis temporibus seruauerat. Hoc tamen dum illam causam redderet Augustinus, falsò positum vidit ipse quod ait, in ijs locis & temporibus, quibus non est Euangelium prædicatum, tales omnes futuros præsciisse Deum, quales multi fuerunt in præsentia Christi, qui ne miraculis quidem ad credendum commoueri potuerunt. Nam Tyrij quidem & Sidonij Euangelium non audierunt, quos tamen Dominus pronunciat fuisse credituros, si facta fuissent eis signa quæ aliis edita locis memorantur. Quidam autem non satis eruditi id persuasum aliquando habuere, Christi aduentum in vltimam hanc ætatem esse dilatum propter seculorũ superiorum scelera, & ea maximè quæ contra naturam esse dicuntur: aut propter cordis quam præuidebat duriciem, qua non essent oblatam sibi gratiã acceptaturi. quod nullo modo est sentiendum. Primùm, quia æterna Dei prædestinatio, hominum peccatis mutari non potest; sed quicquid

Cap. 9. lib. de prædest. sanctorum.

Cap. 9. lib. de bono perseuer.

quicquid decreuerit facere, id eo ipso tempore faciat certissimè, quo facere constituerat, non obstãtibus vllis omnino peccatis. Deinde venit Christus ad tollenda quantacunque peccata: nõ igitur impediit vlla scelerum magnitudo quo minùs citò veniret qui citiùs alioqui fuerat venturus. An quia Paulus persecutor erat, & in Ecclesiam sæuiebat: idcirco distulit Christus eius vocationem? Si in vno homine non impedierunt curationem grauissima scelera, aut cor tanta superbia obduratum, nec idipsum in populis ne fieret impedire potuerunt. Quid? qui venit in ciuitatem multæ experientiæ medicus, nunquid is differt curare ob grauitatem frequentiamque morborum? sed hoc ab illis dictum est qui non satis intellexerũt vim gratiæ Christi: quæ tanta est, vt à nullo quamuis duro corde repelli tur: quia & ad hoc ipsum propriè valet, vt cordis durities auferatur. Omnipotenti enim medico, inquit Augustinus, nihil est insanabile, non renunciat alicui: opus est vt tu curari velis, opus est vt manus eius non refugias; sed etsi nolis curari, vulnus tuum admonet vt cureris, & auersum reuocat, & refugientem quodammodo ad se redire compellit & attrahit. In omnibus implet quod dictum est: Misericordia eius præueniet me. Sic ille. Quòd si gratia nihil esset, nisi externa vocatio & prædicatio, vel etiam interior admonitio & pulsus, tunc meritò exspectata fuissent ea tempora, quę tulissent homines ingenio minùs malo pravoque. Sanè diuus Prosper docet, tempore Christi, inuentam esse iniquitatem robustiorem, vt gratia Christi manifestaretur. An, ait, fortè (vt plerique garriunt) meliora quàm veterũ ingenia, nostris seculis orta sunt, & aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererũt? Quod etiamsi ita esset, ad bonitatem id referendum esset auctoris: qui vocandis ad vitam æternam, ea quæ non reniterentur corda finxisset. Sed nihil prorsus nouatum

Solent medici in desperatis artis suæ potentiam ostendere, inquit Augustin. in Psalm. 130.

Augustin. lib. 5. Confess. cap. 1. & cap 8 lib. de prædest. sanctorum. In Psalm. 58

Lib 2. de vocat gent. c. 15.

uatum est in generatione carnali: nec generosior auis minorum orta successio est: cùm potiùs in hominibus illius temporis, quo mũdi Redemptor aduenit, quanto erat propago tardior, tanto sit iniquitas inuenta robustior. Et infrà: Igitur ad manifestandam gratiã Dei, quæ ex æterno eius incommutabiliq́ue consilio, in salutem omnium gẽtium disponebatur, nõ priora quasi incapacia declinata sunt tempora: sed ista electa, quæ tales populos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas, non consulendi affectu, sed intentione sæuiendi, persisteret facere quæ manus Dei & consilium decreuerunt fieri: vt mirabilior esset gratia & potentia Dei, quæ de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus, fecit sibi populum fidelem, subditum, sanctum, qui nõ per sapientiam huius mundi peruenit ad lumen sapientię Dei, sed per illius donum. de quo testatur Ioannes Apostolus, dicens: Scimus, quia Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum & simus in vero Filio eius. atque hactenus quidem diuus Prosper. Cui & à Leone Pontifice in eandem omnino sententiam subscribi, videre licebit circa principia Sermonis tertij de Epiphania Domini. Paulus quoque ad Romanos tertio, dicit venisse Christũ propter remissionem, & longam tabem, natam ex delictis præcedentibus. Quem in locum diuus Chrysostomus scribens, Cùm enim iam, inquit, desperassemus, tempusq́ue esset ferendæ sententiæ; vt quo cumulata iam erãt mala, & quicquid peccatorum est, suam nactum erat plenitudinem & maturitatem; tunc potissimùm potẽtiam suam ostendit, vt discas quanta sit apud illum iustitiæ abundãtia. Neque enim tam fuisset mirabile & præter opinionẽ, si statim à principio fuisset factũ, atque nunc est: quando scilicet omnes curationis modi frustra ad deplorationem vsque explorati sunt. Hæc ille. Quòd si ob pecca-

peccatorum magnitudinem, Christus aduẽtum ſuum diſtuliſſet, nunquam profectò veniſſet: quia nunquam inueniſſet meliores. Sed exſpectare ipſe non debuit, vt inueniret bonos, qui quos vult facit bonos, etiam ex peſſimis. Vnde illa clariſſima Baſilij oratio, quam penè vniuerſus quondam Oriens frequentabat, inter cetera ſic habet: *Dona Domine virtutem ac tutamentum. Malos quæſumus bonos facito, bonos in bonitate conſerua. Omnia enim potes, & non eſt qui contradicat tibi. Cùm enim voluerit, ſaluas, & nullus reſiſtit voluntati tuæ.* Sic ille, vt videre eſt apud Petrum Diaconum in libello De incarn. & gratia Chriſti, cap. 8. Atqui in Pſalmis eſt, inquiunt, Diſtuliſti Chriſtum tuũ. Verum differri dicitur aliquid duobus modis: vno eoque proprio differtur, quod certo quidem tempore ſtatueramus facere, ſed impediti, quia nõ fecimus, diſtulimus, ac reiecimus in aliud tẽpus. Sic non diſtulit Dominus, quaſi impeditus interturbatusque hominum peccatis, ne tam citò mitteret Chriſtum quàm alioqui decreuiſſet. Aſt alio modo differtur, quod reponitur in longius tempus, quàm videatur hominibus fuiſſe faciendum. Cùm enim plerique cenſent tempus adeſſe vt quippiam fiat, nec fit tamen, differri dicunt: cùm is qui facit, non eo tempore ſtatuerit facere, quo facturus antea putabatur. Iuxta poſteriorem hunc modum Propheta dixit, Diſtuliſti Chriſtum tuum. Quia enim Dauidi factæ erant magnificæ illæ promiſſiones, quæ prius commemorantur in eodem Pſalmo, paſſim credebantur implendæ in Dauide: exſpectabatur que hoc per illum Regem præſtandum quod erat promiſſum. At cùm nihilominus præſtitum id nõ eſt, eoque maximè tempore, quo plurimum egere liberatoris ope viderentur, oppreſſi nimirum & diſſipati ab hoſtibus, dictũ eſt à Propheta ex perſona eorum qui moram ferebant impatientius, Deum diſtuliſſe Chriſtũ ſuum: non quia non eo tempore

Pſalm. 88.

Vide Auguſt. in Pſalm. 88. concione 2.

pore miserat quo statuerat, sed quod decreuerit implere promissum, non quo tempore hominibus impleri oportere videretur. Quomodo & illud interpretatur Augustinus dictum Psalm. 77. Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Nullus, inquit, hoc de Deo dicere auderet, nisi spiritus eius. Dixit enim, sicut videtur impiis insultantibus quòd velut ebrius diu dormiat, quando non tam citò quàm putant, hominibus subuenit.

CAPVT XVIII.

Futuráne fuisset incarnatio filij Dei, si primus homo in accepta conditionis suæ libertate perstitisset.

IAM quod quærunt aliqui, venturúsne in múdum, & carnẽ generis nostri susceptúrus fuerit Dei Filius, si non seipsum in miserandam seruitutem homo præcipitasset, sed in eo in quo conditus fuit honore permansisset: tamersi nonnullis videatur esse curiosum, hoc tamẽ vtilitatis affert, vt principalis & propria Dominicæ incarnationis causa noscatur. Quam nos quidem non dubitamus esse eam quæ celeberrimis illis Christiani symboli verbis expressa est, quibus dicitur: Qui propter nos homines, & propter nostrã salutem, descendit de cælis. Ac rectè quidem propter nos homines. Non enim vsquam angelos, inquit Paulus, sed semen Abrahæ apprehendit. hoc est, interprete Chrysostomo, Non angeli naturam suscepit, sed hominis. Quare ergo, inquis, non dixit, Suscepit; sed illo verbo vsus est, Apprehendit? Nimirum ex metaphora insequentium eos qui auersi sunt, & omnia facientium vt fugientes occupent, & vt resilientes apprehendere valeant. Aufugientem quippe ab ipso naturam humanam & procul aufugientem insecutus, apprehendit: ostendens quoniam misericordia sola & gratia & cura quã de nobis habuit, hoc fecit. Idcirco addidit deinde

Hebr. 2.

Homil. 5. in epist. ad Hebr.

Symbolum: Et propter nostram salutem. Perieramus enim, neque à Deo poteramus, nisi in nostram perniciem, aufugere. Ea igitur propriè de causa Filius Dei naturam nostram assumpsit, vt funesta perditam seruiture, libertati restitueret ac saluti, nunquam id profectò facturus, nisi tanta nos ruina depressisset. Sed quidam existimant assumptionem humanæ naturæ à pœnis & miseriis liberæ futuram fuisse, etiamsi homo integer permansisset. Præcipuam enim causam simplicis eiusmodi incarnationis exstitisse, exaltationem & gloriam humanę naturæ, & alias quasdam vtilitates quæ commemorantur à Bonauentura copiosè, quæ quidem vtilitates & causæ etiam in statu integro locum habituræ fuissent. quęcunque autem obijciuntur eis argumenta, siue de Scripturis, siue de Patribus, hę eludunt, intelligi commentantes incarnationem qualis facta est: hoc est, assumptionem naturæ miseræ & obnoxiæ morti, non autem eam quæ futura fuisset si homo non peccasset. Ac Bonauẽtura quidẽ dicit hanc sententiam magis esse consentaneam rationi, aliam verò pietati fidei: addit que nescire se vtra sit alteri anteponenda. quod tamen satis mirum est ab eo dici: cùm indubitãter in eiusmodi causa anteponẽdum sit, quod pietati fidei magis deprehendatur esse consentaneum. Thomas quoque in tertium Sententiarum dicit hoc probabiliter posse sustineri, quòd futura fuisset incarnatio propter exaltationem humanæ naturæ, & perfectionem totius vniuersi. Nos verò dicimus, Christianam religionem non nisi vnam incarnationem nosse, quæ facta est. eius autem causam in literis sacris quærendam esse, non humanis ratiocinationibus indagandam. Cùm enim ea res ad altissima diuinæ sapientiæ consilia pertineat; non potest eius ratio cognosci, nisi quantum ille nobis patefacere dignatus est. quoniam autem ad nos magnopere pertinebat, vt sciremus cur præci-

In 3. dist. 1. §. f.

præcipuè conditor noster homo fieri dignatus esset, apertè nobis frequenterque sui consilij rationem literis sacris expressam reliquit. nimirum ob hoc factum id esse, vt hominum genus eriueretur de potestate tenebrarum, vt vitiata peccatis natura instauraretur & sanaretur; vt mortuus peccatis homo viuificaretur, perditus recuperaretur; atque ad amissam felicitatem reuocaretur. Neque vsquam insinuata nobis est alia ratio & causa aduentus Dominici, quæ esset à ratione liberandi hominis seiuncta; neque profectò, sine periculo humanæ temeritatis, aliam causam fingere posse videmur tantæ rei. Venit, inquit Scriptura, Filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Venit in hunc mundum peccatores saluos facere. In Epistola quoque ad Hebræos, Quia, inquit Apostolus, pueri communicauerunt carni & sanguini, propterea & ipse participauit ijsdem: vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum; & liberaret eos qui timore mortis per totam vitã obnoxij erant seruituti. Et est quidem in Scriptura diuina significatum, incarnationis Dominicę finem fuisse, naturæ humanæ in Christo exaltationẽ & gloriam; sed ad quam humilitatis & passionis via veniretur: quemadmodum ille indicat Lucæ locus: Nõnne hæc oportebat Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? passionis autem viam non conueniebat ingredi Filium Dei, vt sic naturam in se humanam extolleret, nisi peccatum præcessisset. His sacrarum literarum testimoniis, Veterum doctrina valde consentit. Chrysostomi in Epistolam ad Hebræos: Propter hoc, inquit, carnem assumpsit nostram, propter misericordiam solam, vt misereretur nostri. Non est enim alia quæpiam causa dispensationis, quàm hæc sola. Vidit quippe humi iacere proiectos, pereuntes, mortisque tyrannidem patientes, & misertus est. Et iterum homil. 67. in Matthæum: Hæc,

Luc. 19. *1. Timot. 1.* *Hebr. 2.* *Vltimo cap.* *Homilia 5.*

inquit, curationis sola causa est, propter quam in hunc
Cap. 6. mundum descendit. Ambrosij, in libro quem scripsit
De incarnationis Dominicæ sacramento, Didicisti, in-
quit, quia sacrificium de nostro obtulit. nam quæ erat
causa incarnationis, nisi vt caro, quæ peccauerat, per se
Cap. 1. redimeretur? Et libro de Paschæ mysterio, Pascha no-
strum, inquit, immolatus est Christus: ad hoc enim
humanum corpus Christus accipiens, se in passionem
Cap. 4. Paschæ mysterio consecrauit. Et rursum in eodem: In-
teritum hominum, inquit, dolens diuina censura, non
per seruum vatem, nec per Angelum inuisibilem, sed
ad hoc per substantiã humanę carnis in homine Deus
veniens habitauit, vt honestam viuendi formam mor-
talibus daret, & æternam vitam exemplo suæ mortis
& resurrectionis aperiret. Augustini, Serm. 9. de verbis
Apostoli: Nulla causa, inquit, fuit veniendi Christo
Domino, nisi peccatores saluos facere. tolle morbos,
tolle vulnera, & nulla est causa medicinæ. si venit de
cælo magnus medicus, magnus per totum orbem ter-
rarum iacebat ægrotus. Et Serm. 8. proferens illud ex
Cap. 19. Luca: Venit Filius hominis quærere & saluum facere
quod perierat: Si homo, inquit, non periisset, Filius ho-
minis non venisset. ergo perierat homo, venit Deus
homo. Et iterum, Quare paruulum adfers ad Chri-
stum, si non perierat? quare enim venit Christus in
mundum, nisi peccatores saluos facere? Alia causa non
fuit quare veniret in mundum. non enim de cælo ad
terram merita nostra bona, sed peccata duxerunt. Et
rursum in Psalm. 36. *Si tu, ô homo, non dimitteres Deum,*
Serm. 3. de Pentecoste. *non fieret pro te Deus homo.* Leonis: Si homo, inquit, ad
imaginem & similitudinem Dei factus, in suæ honore
naturæ mansisset, nec diabolica fraude deceptus à lege
sibi posita per concupiscẽtiam deuiasset; creator mun-
di creatura non fieret: neque aut sempiternus tempo-
ralitatem subiret, aut ęqualis Deo Patri Filius, formam

serui

ſerui, & ſimilitudinem carnis peccati aſſumeret. Ad hæc poſtremò & ipſa adiungi ratio poteſt. ſiquidem incarnatio etiamſi miſeria careat & afflictione, habet tamen quandam humiliationem & dei ectionem Dei, cùm natura humana ex ipſa ſui conditione ſerua ſit, vt taceam quanto interuallo ſub naturæ diuinæ ſublimitate iaceat, quantumcunque bonis dotibus ornata cogitetur. Vnde ad Philippenſes Apoſtolus: Cùm in forma, inquit, Dei eſſet, exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. Et Leo Serm. 5 de Natiuitate, tractans eum Pauli locum: Propter noſtram infirmitatem, inquit, extenuauit ſe in capacibus ſui. Vnde etiam exinaniſſe ſe dicitur, tanquam ſe propria virtute euacuauerit, dum in ea humilitate, qua nobis conſuluit, non ſolùm Patre, ſed etiam ſeipſo factus eſt minor. Et Auguſtinus Tractatu ſecundo in Ioannem: Quod factus eſt Filius hominis, inquit, nō fuit gloria eius, ſed humiliatio. Multaque alia ſunt quæ huc afferri poſſent, quo demōſtraretur ne rationi quidem hoc conſentaneum fuiſſe, vt filius Dei carnem ſuſciperet, ſi homo non peccaſſet. Quòd ſi propter aliud Dei Filius propriè præcipueque veniſſet: quale eſſet vt id ſcripturæ ſilerent, Patres præterirent, ignoraret Eccleſia, pauci quidam philoſophicis rationibus diuinarent? Validiſſimum autem inter argumenta quibus altera fulcitur opinio, hoc videtur eſſe, quod petitur ex eo loco vbi ſcriptum eſt in ſignificationem futuri huius myſterij: Propter hoc relinquet homo patrē & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: & hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. id quod Propheticè primus ille parens dixiſſe putatur. quin & Apoſtolus ipſe ad futuræ incarnationis prænunciationem hoc retulit in Epiſtola ad Epheſios, cùm ait: Sacramētum hoc magnum eſt; ego autem dico, in Chriſto & in Eccleſia. Præuidit igitur Adamus incarnatiō-

Cap. 2.

Epheſ. 5.

Variis vtitur argumentis ad eius ſententiæ probationem quidam Baſilius Groningenſis, cuius nomen eſt in elaſſe hæreticorum.

nem Filij Dei futurā, neque tamen sui lapsus præscius fuit. erat igitur futura incarnatio, etiamsi nullus eius lapsus exstitisset. Respondēdum est primò: si Adamus tanquam Propheta prævidit hîc futuram incarnationem Filij Dei, ad id prænoscendum diuino lumine oportet fuerit illustratus, Prophetarum more, qui diuino spiritu pleni, quæ ratione prævideri nō poterant, euentura præcinebant. Non potest igitur humana ratione colligi fuisse futurum, ad quod prænoscendum etiam integro homini, maximeque in omni rerum cognitione vigenti, necessarium fuit prophetiæ donum. Vnum planè, imò hoc vnū maximè de his rebus fuit, quarum habet Deus causas in seipso absconditas, quas rebus conditis nō inseruit, & quæ præter vsitatum naturæ cursum mirabiliter fiunt, sicut docet Augustinus libro nono de Genesi ad literam. Deinde non est necesse aut consequēs, vt is qui effectum norit, eius continuò causam vel deprehendat vel etiam suspicetur. Ideoque potuit Adamo patefieri diuinitus incarnationis mysterium, occultata adhuc tantæ rei causa. Quod si quis intempestiuum putet ante morbū, cuius vitādi summa erat homini primò potestas, medicinæ significationem dari; nō erit alienum dicere, diuino quidem spiritu Adamum hæc verba protulisse, in quibus et dispositione Dei inesset huius mysterij significatio: sed hanc illum significationem nescisse, quoniam adhuc sciri minimè cōueniret. siquidem & aliorum quorundam in mulieris formatione gestorum dictorumque sacramētum, certum est illum ignorasse, vt eius quod de latere dormientis Adæ mulier formata est: id quod interpretantur veteres significasse, de latere Christi in cruce mortui ędificandā Ecclesiam: vt videre est apud Augustinum tractatu 15. in Ioannem. & libro duodecimo contra Faustum cap. 37. & 38. & in Psalm. 56. Quin & Apostolus indicauit fuisse hoc sacramentum

in fine.

eius

eius rei, cap. 2. epist. ad Ephesios, alludens ad verba Geneseos, cùm ait: Quia membra sumus corporis eius, de carne eius & ossibus eius: quemadmodum videlicet Eua os fuit de ossibus Adæ, & caro de carne eius. Et Augustinus capite vltimo libri noni de Genesi ad literam, dicit Apostolũ interpretari mysterium magnum inesse in eo toto quod sic expressum est: Hoc núc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. Atqui nemo dicturus est Adamum pręuidisse, Christũ esse in cruce moriturum, vt ex eius latere flueret sanguis & aqua, ex quibus ædificaretur Ecclesia. Tum enim lapsum suum facilè omnes dant præuisurum fuisse: quem vel cauere noluisset, & fuisset prauus; vel non potuisset, & fuisset miser antè quàm malus. Cùm igitur hæc ibi gesta sint in figuram nostræ redemptionis & instaurationis per Christum, fueritque mysterium hoc Adami verbis comprehensum, quibus ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. nec tamen quid allegoricè significaretur intellexerit; nihil mirandũ est, si etiam propheticè dixerit: Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem, &c. probè quidẽ intelligens, in posteris deinceps futurum coniugiũ, neque id nisi spiritu prophetico cognoscens: ignarus tamen eius mysterij quod per allegoriam significabatur ipsa re coniugij. Nam & propheticè Caiphas dixit, Expedire vt vnus homo moreretur pro populo, quamuis nescius quãtam rem vaticinaretur: hoc sanè interest inter hunc & illum, quòd húc mysterium illud conueniebat habere non ignoratum, quo ad salutem indigebat. ad illum verò adhuc sanum & integrum, nondum pertinebat huius tam necessariæ ægris medicinæ cognitio. ideoque hunc quidem turpe fuit prophetare nesciẽtem: illum verò non dedecuit. tametsi & in hoc etiam spiritus propheticus rectè intelligitur, quòd vxore conspecta, mox cognôrit ex reuelatione Dei, quomodo fuerit ei formata, quod alioqui

scire non poterat, arctissimo videlicet somno consopitus. neque enim futura solùm, verumetiam præterita prophetiæ spiritu enarrantur: sicut Moyses prophetauit de creatione cæli & terræ. Diuus interim Augustinus hanc Adami propheticam reuelationem etiam ad vltimarum rerum prænotionem retulit, sic scribens libro nono de Genesi ad literam: Illa, inquit, extasis quam Deus immisit in Adam, vt soporatus obdormiret, rectè intelligitur ad hoc immissa, vt & ipsius mens per extasim particeps fieret tanquam Angelicæ curiæ & intrans in sanctuarium Dei, intelligeret nouissima. Denique euigilans, tanquam prophetiæ plenus, cùm ad se adductam costam suam mulierem videret, exclamauit continuò quod magnum sacramentum cõmendat Apostolus: Hoc nunc os ex ossibus meis. quæ verba cùm primi hominis scriptura fuisse testetur, Dominus tamen in Euangelio Deum dixisse declarauit, vt hinc intelligeremus, propter extasim quæ præcessit in Adam, hoc eum diuinitus tanquam Prophetam dicere potuisse. His Augustinus verbis Adamum quidem significat vidisse nouissima: sed quæ, & quousque, non expressit. Nam quod auctor Libri promissionum & prædictionum sub nomine Prosperi, dicit Adamum ex latere Christi in cruce pendẽtis formandam vidisse Ecclesiam, id ne omnino repudiãdum putetur, sic accipi potest, vt intelligatur præuidisse, propterea quòd prænunciando ad modum præuidentis sese habuerit: quomodo & irasci Deus, & pœnitudine duci intelligitur, quòd sese ad modum irati pœnitentisque gerat. Sed quoniam huius quoque nunc Libri mẽsuram implesse videmur; finem facimus, ad explicandam Christianæ libertatis rationem festinantes.

Cap. 1.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER SEXTVS.

PROOEMIVM,

Quo declaratur vnde nominata sit Christiana libertas.

SVPERIORIBVS libris dixisse videmur ea quæ magnum adiumentum ad veræ libertatis cognitionem allatura videantur. Vt enim libertas hęc notissima, solet ijs esse iucundior, quos paulo antè vincula seruitutis impeditos constrictosque grauabant: ita veræ libertatis rationem is perspiciet multo faciliùs atque iucundiùs, qui aduersam ante seruitutem explicatam acceperit: Non potest, ait Ambrosius, plenè quis intelligere quid acceperit; nisi meminerit, antè quid fuerit. Ideoque (addit) quoties Pascha celebramus, meminisse debemus veteris seruitutis & nouæ libertatis, quid fuerimus, & quid acceperimus. Neque enim de vsitata hac & cognita mundo libertate, dicere propositum est: sed de ea quæ sola vera est, quam Christianam appellamus. Libertas enim, ait Augustinus, nulla vera est, nisi beatorum & legi æternæ adhærentium. Sed quædam libertas nominatur, qua se liberos putant qui dominos homines non habent: & quam desiderant ij qui à dominis hominibus manu mitti volunt. Hæc illa est igitur exoptata notaque mundo libertas, de qua apud Plautum in Aulularia: Omnes libertati naturâ student.

Iucundiorem facit libertatem, seruitutis recordatio.

Serm. 12. in Psalm. 118. versu 5.

Omni malo, omni exitio peior seruitus. Et quem Iuppiter odit, seruum hunc primùm facit. Illa verò altera quid sit, animalis homo non percipit, cui insipida sunt omnia quæ non mundi huius illecebris condiantur. Ideoque cùm assertor noster Christus Dominus, Iudæis veram libertatem, eius que adipiscendæ expeditam rationem demonstrasset; Si enim vos, inquiens, manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos: Illi remotam hanc à sensibus libertatem non intelligentes, & tamen pressiùs notãtes quod dixerat, Liberabit vos, (vbi Græca vox emphasim habet, pertinetque ad ingenuitatem, & eam libertatem quæ seruituti opponitur: alioqui Latinis liberari dicuntur qui subducuntur à periculis aut morbis) Tãquam ergo dictum foret planiùs à Christo: veritas liberos vos & ingenuos reddet, vilemque illam & veram remouebit seruitutem: propterea cum stomacho & indignatione, quasi iniuria affecti, quòd serui appellati viderentur, responderunt: Semen Abrahæ sumus, nemini seruiuimus vnquam; quomodo tu dicis, liberi eritis? Remota adhuc erat à rudioribus, nec satis instructis cordibus, veræ & stabilis perpetuæque libertatis cognitio: propterea quòd ignorarent veram esse illam seruitutem, quæ sub peccati & diaboli mortisque dominatu infeliciter ageretur: nec aliam cogitarent aut nossent, quam hanc vulgarem mundoque optabilem, fluxam tamẽ seculi percuntis & caducam libertatem. Nemini, inquiunt, seruiuimus vnquam. Et tamen seruos fuisse illos Christus significat, frustraque sibi de libertate placuisse, qui humanis occupationibus intẽtione vanissima seruiebant. Idcirco doctrinæ medicinam liberator adhibens, ad veramque libertatem intuendam aperiens oculos mentis: Amen, ait, dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ac ne leue putare-

Ioannis 8.

tur,

tur, paruoque cum damno coniunctum, seruum esse peccati: adiungit continuò terroris stimulos, quo facilius adducat ad veræ libertatis amplexũ. Seruus, inquit, non manet in domo in æternũ. Filius autẽ manet in æternum. Quis autem non manere in domo velit? quis proijci foras pedibus manibusque religatis, vbi tristissimæ seruitutis illud extremum subeundum est, non totus perhorrescat? Ne verò nescirent, cuius beneficio tantum consequi possent libertatis bonum, addidit per se id præstari posse, si modò propositis ab eo sermonibus aures accommodarent. Neque verò aliam patere ad veram libertatem viam, quàm si per ipsum eam assequi credendo parendoque niterentur. Si vos, inquit, Filius liberauerit, reuera liberi eritis. Eam ob rem, cùm esset ipse Dominus, vtpote Deus, vt nos à seruitute perpetua liberaret, atque ad veram libertatem educeret, fieri dignatus est seruus, accipiẽs, quemadmodum Apostolus ait, formam serui. Finxit me, inquit per Prophetam, ex vtero seruum sibi, ad congregandum Iacob. Quis enim Dei populum congregauit, nisi Christus? qui suscepit in suo corpore seruitutem, imo verò maledictum, peccatum, & opprobrium factus est, vt nostræ obtunderet mortis aculeum, vt nostram seruitutem aboleret, vt maledicta, peccata, opprobriaque nostra deleret. Propter te, inquit Ambrosius, dominationi mortis se Christus subdidit, vt te iugo dominationis erueret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. Et alibi: Qui sub lege, inquit, generatus est, vt eos qui sub lege erant redimeret pretio sanguinis sui, & libertatem quam tribuerat primo illi Adam, reformaret: vt iam genus hominum sine lege esset seruitutis. Ex hoc igitur vno tantæ felicitatis auctore ac liberatore Christo, nominata est Christiana libertas. quanquam ob id quoque meritò Christiana vocetur, quòd sit propria Christiano-

Isaiæ 49.

Serm. 18. in Psalm. 118.

Lib. 3. in Luc. ad cap. 3.

stianorum: neque ea frui alij quàm ij qui in Christum verè ac penitus credant, vllo modo possint. His itaque
Ioannis 1. solis potestatem dedit, filios, ac proinde liberos fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.

CAPVT I.

Quid sit Christiana libertas, quibusq; partibus constet.

EST autem Christiana libertas (vt ab ipsa definitione totius tractationis nascatur exordium) qua quis cupiditatis dominatu liberatus, atque ab ipso quoque peccati reatu, seu vinculo damnationis exsolutus, diuinis præceptis lubens obsequitur. Est enim Christiana libertas, non ab illa naturæ necessitate qua pecudes impelluntur; non à lege, qua & Angeli beati felicissimè constringuntur; sed propriè à malo libertas, quam quotidie oratione Dominica petimus, cùm precamur: Libera nos à malo. Tametsi enim illic in ipso liberādi verbo non sonet ea libertas quæ seruili conditioni opponitur: ea tamen intelligitur in ipsa re quæ petitur: propterea quòd vlli malo subijci, seruile sit. Cùm autem tria sint malorum genera quæ nos grauissimè premūt, peccatum, mors, diabolus: tribus partibus intelligitur nostram constare libertatem, quanquam & bipartita fieri hoc modo potest. Etenim cùm duo generatim sint mala, vnum ex quo mali & praui sumus, alterum ex quo miseri: pars vna est nostræ libertatis, qua liberamur à peccato, eoque ipso à diabolo: altera qua è miseria educimur. vtramque D. Augustinus expressit,
Cap. 106. cùm ait in Enchiridio: Quæ maior est post ruinam misericordia Dei, quando & ipsum liberum arbitrium liberandum est à seruitute, cui dominatur cum morte peccatū? verùm posterior illa pars libertatis, in spe hîc obtinetur, nondum in re. Spe enim salui facti sumus.

Tunc

Tunc verò demum suis numeris erit absoluta libertas, cùm & ipsa creatura, quæ hic vanitati subiecta fuerat, liberabitur, quemadmodum Apostolus ait, à seruitute corruptionis, in libertatẽ glorię filiorũ Dei. Iraque gratiæ quidem libertate, qua iustitiæ seruitur, Christique liberatoris suaue portatur iugum, hic vtcũque Dei beneficio fruimur. Gloriæ verò libertas, futuri seculi est; cùm mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc corpus, quod circumferimus, induerit incorruptionem. Vnde Isidorus, Qui nunc, inquit, filiorum Dei nomine homines fideles vocantur, tamen ex eo quòd hanc seruitutem corruptionis patiuntur, adhuc iugo seruitutis addicti sunt: accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. Tunc enim continget exspectata illa redemptio corporis nostri, hoc est, perfecta consummataque gloria: neque verò simplex libertas, sed planè talis, ait Chrysostomus, vt non simus denuo ad priorem seruitutem reuersuri. Propter te enim, ait Ambrosius, suscepit Christus mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

Rom. 8.

Lib. 1. de summo bono, c. 23.

Serm. 14. in Epist ad Rom. In Psal. 118. serm. 18.

CAPVT II.

Quæ sit Christianæ libertatis ratio, ex diuinis literis ostenditur.

CVM igitur multiplici seruitute genus hominum premeretur: cupiditati turpiter obsecũdans, diabolo perniciosè subditum, morti miseranda necessitate obnoxium: neque suppeteret in humanis quidem auxiliis, vnde iugum hoc suis ab humeris reijceret: missus est liberator Christus, qui antiquæ captiuitatis vincula dissolueret, ex quo suprà demonstrauimus, libertatem nominari Christianam: quæ nihil aliud est quàm regni cupiditatis euersio, principis tenebrarum è credentium cordibus eiectio, & beatæ immortalitatis hîc quidem spes certa, post hanc verò vitam secura possessio.

Galat. 4. possessio. de qua scriptum à Paulo est: Itaque non sumus ancillæ filij, sed liberæ: qua libertate nos Christus liberauit. Ac rursum: Vos in libertatem vocati estis fratres, tantùm ne libertatẽ in occasionẽ carnis detis. Ac iure quidem nos hac libertate donauit ille, cuius in

Psalm. 87. Psalmis vox est: Factus sum tanquam homo sine adiutorio, inter mortuos liber. Solus enim liber, quia solus erat ab omni contagio peccati remotus. Ideoque in

Ioan. 14. Euangelio dicit: Ecce venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam. Tanquam autem ei diceretur: si in te nihil inueniet, quare te occidet? continuò subiunxit, & ait: Sed vt sciant omnes quia volũtatem Patris mei facio; surgite, eamus hinc. Nõ, inquit, mortem, cęterorum more, mei peccati necessitate persolue sed in eo quod morior, Patris mei facio voluntatem. Qua quidem Patris voluntate, redempti sumus de

1. Pet. 1. vana conuersatione paternę traditionis: non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & in regnum suum nos transtulit. Qui

Coloss 2. cùm essemus mortui in delictis & præputio carnis nostræ, hoc est, originali peccato: vitæ nos reddidit, donans omnia peccata, delensque quod aduersus nos erat chirographum decreti; & exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter palàm, triumphans illos in semetipso. Hanc per Christum futuram libertatem, lætus Prophęta canebat, cùm diceret: Iudicabit

Psalm. 71. pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: id est, omnis mutabilitas, per quam in modum lunæ proficimus atque deficimus. Et dominabitur à mari vsq. ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Hæc autem eius dominatio, regnumque toto terrarum orbe dilatatum, veram afferet credentibus, sub eoque

eoque se humiliantibus libertatem. Quia liberabit, inquit, pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Cùm enim nos opprimeret ille, cuius in libro Iob virtus & potentia describitur: Non est potestas super terrã, quæ comparetur ei; qui factus est, vt nullum timeret. omne sublime videt, ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Cùm igitur nos ille oppressos seruitute teneret, quæ spes esse potuisset recuperandæ libertatis, nisi nobis diuina miseratio per Christum adfuisset? Hic igitur parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet. Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorũ coram illo. Quid ni proinde gaudio incredibili perfundantur, tam tetra tyrannide & seruitute liberati? Lætabuntur, inquit Isaias, coram te, sicut qui lætantur in messe: sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgã humeri eius, & sceptrũ exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Superauit Dominus gentium iugum, quando illas à dæmoniacæ tyrannidis seruitute liberauit: & virgam humeri, cùm percussionem pro opere malo perpessam, compescuit. Sceptrum autem exactoris extorsit, cùm regnum diaboli peccatorum tributa exigentis, ex credentium cordibus dissipauit. Quòd si propter libertatis initia lætandum est, cùm in via Domini alacriter quidem ambulantes, salutem tamen nostrã cum metu adhuc & tremore operamur, exspectantes redemptionem corporis nostri: quantam fore putamus exultationem, cùm ipsius libertatis consummatione beatè regnabimus? In die enim illa, inquit Isaias, cùm requiẽ dederit tibi Deus à labore tuo, & à concussione tua, & à seruitute dura qua antè seruisti, sumes parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominãtium, cædentem

Cap. 41.

Cap 9.

Cap 14.

tem populos in indignatione plaga insanabili, subiiciẽtem in furore gentes, persequentem crudeliter. Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit, abietes quoque lætatæ sunt super te, & cedri Libani. Ex quo dormisti, non ascendit qui succidat nos.

Cap. 51. Et rursum: Nunquid non tu percussisti superbum, & vulnerasti draconem? Superbus autem hic & draco, vnus idemque diabolus est. Draco propter insidias & violentiam: sed percussus & vulneratus ligno crucis, dominatum amisit. pergensque Propheta subiungit: Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, qui posuisti profundum maris viam (hoc est, in mundo Ecclesiam, etiam vbi abundatissima & altissima erat impietas) vt transirent liberati? Et nunc qui redempti sunt à Domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium & lætitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus: quod electis tunc plenè præstabitur, cùm nulla remanebit causa lugendi, ipso etiam malorum metu sublato. Alio quoque in loco: Faciet, inquit,

Cap. 25. Dominus exercituum omnibus populis in mõte hoc, id est, in Ecclesia, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Hoc illud est conuiuium, in quo Dominus recubituros dixerat Abraham, Isaac & Iacob, in regno cælorum: ad quod conuiuium ij omnes congregantur, qui fidem eorum iustitiamque studiosè sectantur. In quo præparatas delicias quis explicet? quando scriptum est; Neque auris audiuit, neque oculus vidit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Sed eas tamen Propheta, ad homines sese attemperans, quasi paruulos, notissimarum rerum metaphoris adumbrauit, pingues & medullatas carnes, vinumq. optimum ac præstantissimũ exprimens. Ne verò cuiquam in mentem venire posset, in hoc

conui-

conuiuio, omni licet genere ferculorum instructissimo, aliquem semper fortasse stimulaturum dolorem, metúmve solicitos & anxios animos habiturum, secutus adiunxit: Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos. Hanc, inquit, multiplicem variamque humanę vitę miseriam, cuius toto in orbe ceu facies quædam, & tristis vultus appareret, cuiusque omnes omnium gẽtium homines, quasi vinculis constricti & colligati tenentur, suis ab electis Dominus tanquam ex alto præcipitans, celerrimè potentissimeque reijciet, ac subitò euanescere faciet ex oculis: telamque seu fasciam calamitosi huius status, qua totum opertum atque obuolutum est genus humanum, omni ex parte detrahet, ac mortem ipsam præcipitabit in sempiternum. Et auferet Dominus lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa. Ecce Deus noster (visibilem & conspicuum significat hominibus fore Deum, quem etiam demonstrare digito, & eius frui præsentia possint) exspectauimus eum, & saluabit nos. Quia verò, salus hæc libertasque nostra, sine hostium nostrorum singulari deiectione constare non poterat: de illa quanta futura esset, non tacuit: Et triturabitur, inquit, Moab sub eo sicut teruntur paleæ in plaustro, & extendet manus suas sub eo sicut natans ad natandum, & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. Impiorum, his verbis, vnà cum suis principibus & incentoribus dæmonibus, vltimam deiectionem, & abiectissimam extremamque seruitutem significat. Quorum hîc quidem piis Dei cultoribus semper est infesta multitudo; sed tunc non modò vincendi, verumetiam nocendi & oppugnandi potestate detracta, victi prorsus & debilitati iacebunt. Libertatem igitur veram, quam primi hominis peccato perditam, per Isaiæ 25.

hominem secundum Christum recuperauimus, breuiter & quasi cursim ex literis sacris descripsimus. Nunc de partibus eius tribus dicendum est separatim, ac primum de libertate à peccato, quòd ea prima sit, ac veluti ianua cæterarum.

CAPVT III.

Quænam sit ea quæ dicitur à peccato libertas.

2. Cor. 3. Lib. de Spir. & litera, c. 26.

VBI Spiritus Domini, ait Apostolus, ibi libertas. Huius enim Spiritus dono, inquit Augustinus, quo iustificamur, fit in nobis vt non peccare delectet, vbi libertas est: sicut præter hunc spiritum peccare delectat, vbi seruitus: à cuius operibus abstinendum, id est, spiritualiter sabbatizandum est. Spiritus itaque sanctus, qui vbi vult spirat, cuius secretam & intimam atque ineffabilem operationem nulla repellit cordis humani duricies, sed soluit eam cùm vult, & nonest qui se abscondat à calore eius; deiectâ seruitute voluntatem erigit, duplicique peccati constrictam vinculo solutam & liberam reddit. Namque à cupiditate seculi, vitioso que amore, quo quasi vincta & incurua tenebatur, correctam atque immutatam, primùm liberat vt amet veritatis & iustitiæ bonum, quod detestabatur; errorem verò & iniquitatem quam amabat, execretur: quæ sanè mutatio est dexteræ excelsi. Tum verò contractum ob priores offensas reatum soluit, charitatem infundēs, vereque Dei Filium & amicum efficiens: qui deinceps Patri cælesti lubens atque alacris obtemperet. Cùm enim (ait S. Basilius) data fuerit remissio peccatorum, tunc accipit homo libertatem à peccato: vnde intelligitur, eum qui facit peccatū, non solùm concupiscentiæ in ipso regnantis, neque solùm peccati in genere; verumetiam peccati, quod fecit, reum esse. quod etsi transeat actu, tamen reatu maneat vsque ad remissionem peccatorum, necesse est. Tunc

Lib. 1. de bapt.

ergo

ergo efficimur verè liberi, inquit Augustinus, cùm Deus nos fingit, id est, format & creat: non vt homines, quod iam fecit, sed vt boni homines simus, quod nunc gratia sua facit: vt simus in Christo Iesu noua creatura, secundùm quod dictum est: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Vnde perspicitur, eam demum veram esse libertatem, quam oratione Propheta poscebat, dicens: Dirige gressus meos secúdùm eloquium tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Vbi quid aliud dicit, inquit Augustinus, quàm rectum & liberum me fac secundùm promissum tuum? quanto enim magis regnat in vnoquoque Dei charitas, tanto minus ei dominatur iniquitas. Quam libertatem Apostolus habere nos cupiebat, cùm his adhortaretur verbis: Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Et rursum: Peccatum vobis nõ dominabitur. Tũc enim, ait Augustinus, ipsum nostræ voluntatis arbitrium verè fit liberum, dum à carnalium concupiscẽtiarum dominatione liberatur, dicente Domino: Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis. Et rursum: Non est libera dicenda voluntas humana, quamdiu est vincentibus & vincientibus cupiditatibus subdita. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et, Si vos Filius liberauerit (ait ipse Dei Filius) tum verè liberi eritis. Præclarè igitur Leo: Sunt, inquit, intra nosmetipsos multa certamina: & aliud caro aduersus spiritum, aliud spiritus aduersus carnem concupiscit. In qua dissensione, si cupiditates carnis fuerint fortiores, turpiter animus amittet propriam dignitatem, & pernicioſum erit ei seruire, quem decuerat imperare. Si autem mens rectori suo subdita, & supernis muneribus delectata, terrenæ voluptatis incitamenta calcauerit, & in suo mortali corpore regnare peccatum non siuerit: ordinatissimum

Enchirid. 32.

Psalm. 50.

Psalm. 118.

In Psal. 118.

Epistola 90.

Epistola 144.

Serm. 2. de Quadrag.

tenebit ratio principatum, & munitionem eius nulla spiritualium nequitiarum labefactabit illisio. Quia tunc est vera pax hominis, & vera libertas, quando & caro animo iudice regitur, & animus Deo præside gubernatur. Sic Leo, doctrinam Apostolicam planissime nobis exprimēs: quia debitores, inquit Paulus, sumus, non carni vt secundùm carnem viuamus. Hoc autem, ne secundùm carnem viuamus, nihil aliud est, interprete diuo Chrysostomo, quàm ne dominam illam vitæ nostræ faciamus. non enim decet vt illa imperet, sed obediendo sequatur: neque vt vitam nostram dirigat, sed vt spiritus leges quibus ipsa regatur, accipiat. Idcirco enim præsidet vnusquisque sibi, quemadmodum diuus Ambrosius ait, quadam potestate regali: vt coërceat in se corporis luxus, & in seruitutem redigat carnem suam, atque ob eam causam dictum esse vult: Regnum Dei intra vos est. & illud item in Canticis ad animam: Exi, id est (inquit) exi à seruitio, exi à carnis imperio & dominatu; atque exi non in carne, sed in spiritu, exi ad regimen potestatis. Neque verò dictu repugnare putandum est, quòd hæc ipsa res, quam libertatem definimus, iustitiæ seruitus diuinis in literis appelletur. Sic enim ait Gentium Apostolus: Gratia Dei, quòd fuistis serui peccati; obedistis autem ex corde, in eam formā doctrinæ in quam traditi estis: liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. Et paucis interpositis: Cùm serui fuistis peccati, inquit, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? nam finis illorū mors est: nūc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificationem, finē verò vitam æternam. Sed cùm verissimè dictum sit, Domino seruire, regnare est: nulla potest homini maior aut melior naturęque eius conueniētior libertas cōtingere, quàm Deo iustitiæque seruire. Subiectus enim Deo, cupiditatibus

Roman. 8.

Serm. 14. in epist. ad Rom.

Lib. de Isaac & anima, c. 4.

Luca 17.

Cap. 1.

Roman. 6.

Prosper in epist. ad Demetriadem.

tatibus imperat,eaq. ratione regnat,& liber est. Ideoq. sic liberis,& seculi cupiditates strenuè decertãdo vincentibus,coronæ tanquam Regibus promittũtur: non quales erant illę,quibus inter gentes, ait Tertullianus, consignari libertas solet, sed æternæ illæ & immarcescibiles,quibus acceptis,in seruitutem relabi nemo potest. Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vitæ. Et Apostolus sibi, haud segniter in agone certanti, coronam exspectat. Sedent & seniores coronati,eodẽ auro & ipse Filius hominis supra nubem micat. Denique & Reges nos Christus & Sacerdotes fecit Deo suo. Reges,propter dominatum spiritus in carnem; Sacerdotes,propter piam, qua Deo nos offerimus, subiectionem. Abusiuè ergo illa seruitus dicitur, cùm sit libertas vera: sicuti è diuerso libertas abusiuè & impropriè nominatur,pro sua libidine,cùm nemo prohibeat,viuere. Quid enim hoc aliud est, quàm infelicissimè proprijssimeque seruire? quomodo interdũ scriptura libertatem vocat eam, per quam, nemine prohibente, miserum esse liceat. velut Hieremiæ 34. Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri suo, & vnusquisque amico suo. Ecce ego prædico vobis libertatẽ,ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem. Erat hæc libertas per Ironiam sic dicta ad malè patiendum, cùm magna esset miseriæ seruitus: sicuti est libertas abusiuè & per Ironiam dicta,ad malefaciẽdum; cùm vera sit seruitus sub iugo peccati. Propterea in Enchiridio beatus Augustinus, Quæ potest,inquit,serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Apud Deum verò, vt idem ait, semper est libera seruitus;cui nõ necessitas seruit, sed charitas. Quapropter audiunt à Domino Discipuli: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos,quia seruus nescit quid faciat dominus eius: vos autem dixi amicos,quia omnia

Lib. de coron. militis.

Cap. 18.

In sent. Prosperi 124. ex enarratione Augustini in Psalm. 99. Ioannis 15.

quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Simul ergo, inquit Augustinus, & seruus es & liber: seruus, quia factus es; liber, quia amaris à Deo, à quo factus es, imò etiam inde liber, quia amas eum à quo factus es. Hæc ille in Psalm. 99. Quibus similia reperies in Psal. 122, vbi tractans illud, Sicuti oculi seruorum in manibus dominorum suorum: Primò, inquit, fecit nos seruos quos redemit. Deinde etsi iam filij per gratiam ipsius, serui tamen propter creaturam; quia vniuersa creatura Deo seruit. Vt igitur Deus & Pater est iustorũ & Dominus: ita illi & serui sunt & filij, proindeque liberi serui per naturam; liberi per gratiam. Qui enim vocatus est à Domino seruus, inquit Apostolus Gentium, is libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Cuius occasione loci nonnihil discriminis inter libertatem & libertinitatem D. Ambrosius explicauit, libro primo de Iacob & vita beata: Et propriè tribuens libertatem, qui nunquam seruus fuit quomodo Adamus liber conditus est: libertum verò vocans eum qui ex seruitute eductus est in libertatem. Reuera, inquit, omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in seruitute generati. Quid seruili conditioni arrogantiã libertatis assumis? Nescis quòd te Adæ & Euæ culpa mancipauerit seruituti? nescis quòd te redemerit Christus, non emerit? Seruus igitur es, cùm sis redemptus; Deoque seruitutẽ & quasi Domino debes, & quasi redemptori. Sed non inferiorem, inquit, putes libertinitatem sub Christo quàm libertatem esse: ad dignitatem æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam tectior. Et rursum: Vtraque conditio, inquit, est esse sub Christo, sub quo & pretiosa seruitus, & glorioſa libertas. pretiosa seruitus, quasi rantí sanguinis pretio comparata: glorioſa autem libertas, quòd nulla seruitus culpæ, nulla peccatorum vincula

1. Cor. 7.

cap. 3.

constrin-

constringant; nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui seruitutis addicant. Hactenus diuus Ambrosius pulchrè omnino Christianæ seruitutis nobilitatem, hoc est, veram beatamque iustorum libertatē explicauit: quam gloriosam ipse quidem, Augustinus verò, piam ac liberam seruitutem vocat. Ipsa est, inquit, vera libertas, propter recti facti lætitiam: simul & pia seruitus, propter præcepti obedientiam. Sed ista libertas ad bene faciendum, vnde erit homini vendito & addicto, nisi redimat ille, cuius vox est: Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis? Constat igitur, & veram libertatem esse, cùm bonum cum delectatione operamur, lætique & alacres virtutis officium facimus: & simul non veram, sed piam seruitutem, Deo parere, eiusque obedienter mandata suscipere: cui subijci æquissimum esse, omni ratione doceatur. Si enim iustum est, homines seruire hominibus dominātibus, quòd hoc ipsum vtile sit seruientibus, cùm sic improbis aufertur iniuriarum licentia, domitique se melius habent, quia indomiti se deteriùs habuerunt: quanto æquius est hominem Deo seruire, non modò quia ipse verus & legittimus piusque Dominus est, verumetiam quia totum hoc ipsum seruire Deo, non illi, sed nobis ipsis, incredibilem affert vtilitatem? Sicut enim qui versantur in lumine, nihil ipsi quidem lumini præstant beneficij, sed ab eo potiùs beneficium accipiunt: sic & seruitus erga Deum, inquit Irenæus, Deo quidem nihil cōfert, qui bonorum nostrorum nō eget: ipse autem sibi seruientibus, vitam & incorruptelam præbet: & idcirco exegit ab hominibus seruitutem; vt, quoniam est bonus & misericors, benefaciat eis qui in eius seruitute perseuerant. Bene igitur diuus Prosper sic ait: Nemo seruit, nisi cum aliqua libertate: & nemo liber est, nisi cum aliqua seruitute, dicente Apostolo: Cùm enim serui essetis peccati,

Lib. 1. cont. duas epistolas Pelag cap. 3.

Lib 4. contra hæres cap. 28.

Contra Collat. cap. 21.

liberi fuistis iustitiæ. Bene etiam Augustinus in Psalmum 103. Quos, inquit, liberos fecerat, seruos fecit: non conditione seruili, sed tamen Christi redemptione: non necessitate, sed charitate. Seruum enim suum te fecit, qui te suo sanguine liberum fecit.

CAPVT IIII.

Qui solo metu, non amore iustitiæ, quod præceptum est faciunt, hos nondum esse liberos à seruitute peccati.

EXISTVNT autem nonnulli, qui licet Deo seruire, eiusque præceptum implere videãtur: nondum tamen ad veram hanc, quæ à peccato est, peruenere libertatem: sed adhuc inter seruos à Scripturæ sanctæ diuinis auctoribus numerantur. velut ij qui Deum quidem verum norunt, eiusque ex præceptis non tenent modò certa cognitione voluntatem, verumetiam illam quadam specie probandę conuersationis, hominum oculis subijciunt, vt viri esse boni videantur: sed totum id metu pœnarum, aut terrenorum amore præmiorum agunt, ac proinde non libenter neque ingenua voluntate: cùm præceptum non ametur, sed carnali cupiditati seruiatur. Etenim duæ res sunt quæ seruitutem animo veram afferunt: altera, si lubens ei pareas, cui parendum non sit, hoc est, non legitimo domino, sed tyranno hostilique potestati. vnde etsi sunt qui, verbi gratia, Mammonæ lubentes seruiunt, tamen non ille nouit, inquit Ambrosius, aliqua iura dominatus, sed ipsi sibi iugũ seruitutis imponunt. neque enim iusta est potestas, sed iniusta seruitus; & ideo ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Idcirco & per Ieremiam sic est prænunciata seruitutis abiectio, vt diceretur: Cõteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpam, & non dominabũtur ei amplius alieni, sed seruient Domino Deo suo. Altera quæ seruitutem facit res est, si, cui parendum sit eius iussis inuitus

Lib. 8 in Luc. cap. 67.

uitus & grauatim obtemperes. præceptum enim liber facit, inquit Augustinus, qui lubens facit. atque idem ait angelos æterno Dei imperio liberaliter seruire, quia suauiter. suprà quoque produximus illud quod ait, Veram esse libertatẽ, propter recti facti lætitiam. Quin & Seneca sæcularis auctor: Qui imperia, inquit, lubẽs excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non enim qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Cicero quoque in Paradoxis, eum demum liberum esse pronunciat, qui recta sequitur, qui gaudet officio, qui legibus quidem non propter metum paret; sed eas sequitur, quia salutare id esse maximè iudicet; qui denique nihil facit, nihil dicit, nihil etiam cogitat, nisi libenter ac liberè. Nec verò ad seruitutem pertinet, adactum metu officium facere, tristem videlicet ac inuitum, propterea tantùm, quia seruile sit metu coërceri; verumetiam quòd, vbi solus animum metus occuparit, etsi ab opere nefario manus cohibetur, quia tamen cogitur homo aliud habere in opere, quàm gerat voluntate, nondum effugerit dominantis cupiditatis & peccati seruitutem. Sic enim præcepta qui facit, cùm ea inuitus faciat, proculdubio in animo & coram Deo, non facit. Mallet enim non facere, si secundùm ea quæ cupit & metuit, sineretur impunè. ideoque violati mandati in ipsa voluntate reus deprehenditur, vbi qui præcipit, inspicit Deus. Foris proinde nitet ille quidem splendore virtutis:

Cap. 13. lib. 2. de grat Christ. Lib. 22. contra Faust. cap 27.

Epistola 62.

Sed videt hunc omnis domus & vicinia tota,
Introrsum turpem, speciosum pelle decora.

Horat lib. 2. Epistol.

Quónam ergo modo liber est, cuius in animo peccãdi adhuc, quamuis occultior, regnat affectus? Non facio inquit. quare? quia timeo. nondum amas iustitiam, adhuc seruus es, inquit Augustinus in Psalm. 32. Idcirco luculentissimè beatus Gregorius: Si adhuc à praua actione, inquit, formidata pœna cohibet, profectò

Past. par. 3.

formidantis animum nulla spiritus libertas tenet. Et rursum: Ignorat mens gratiam libertatis, quam adhuc ligat seruitus timoris. Hinc igitur vetus testamentum, cuius in ancilla Agar quædam adumbratio præcesserat, in seruitutem generasse à Paulo dicitur: propterea quòd metum incutiens tantummodo, non amorem sanctum ingenerans, seruos faceret, qui iram Domini & flagra formidarent; non liberos, qui pium Patrem offendere vererentur. Sic enim Apostoli sententiam D. Augustinus explicauit, scribens in hunc modum: Hæc planè distinctio est, inquit, quod faciunt ista (Dei videlicet præcepta) sub lege positi, quos litera occidit, terrenam felicitatem vel cupiditate adipiscendi, vel timore amittendi: & ideo non verè faciunt; quia carnalis cupiditas, qua peccatum augetur, cupiditate alia non sanatur. Hi ad vetus, inquit, pertinent Testamentum, quod in seruitutem generat: quia facit carnalis timor & cupiditas seruos, non Euangelica fides, spes, & charitas liberos. Sub gratia verò positi quos viuificat Spiritus, ex fide ista faciunt, quæ per dilectionem operatur, in spe bonorum non carnalium, sed spiritualium; non terrenorũ, sed cælestium; non temporalium, sed æternorum: præcipuè credentes in Mediatorem, per quem sibi non dubitant & spiritum gratiæ subministrari, vt bene ista faciant; & ignosci posse cùm peccant. Hi pertinent ad Testamentum nouum, filij promissionis, & regenerati à Deo Patre & libera Matre. Atque in eodem capite: In veteri Testamento, inquit, sunt promissa terrena; quia & hoc ad Dei misericordiam pertinuit, ne quisquam vel ipsam terrenam qualemcunque felicitatem, nisi à Domino creatore vniuersitatis, putet cuique posse conferri. Sed si propter illam colatur Deus, seruilis est cultus, pertinens ad filios ancillæ. Si autẽ propter ipsum Deum, vt in æterna vita sit Deus omnia in omnibus; liberalis est seruitus, perti-

Galat. 4.

Lib. 3. contra duas Epistolas Pelag. cap. 4.

pertinens ad filios liberæ, quæ est mater nostra æterna in cælis; quæ prius tanquam sterilis apparebat, quando perspicuos filios non habebat. nunc autem videmus quod de illa prophetatum est: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet virum: id est, magis quàm illius Hierusalem, quæ Legis quodammodo vinculo maritata est, & seruit cũ filiis suis. Hæc diuus Augustinus. ex quibus intelligitur, eos liberos esse solos, qui ad Legem implendam, Dei virtutisque amore ducuntur, non solo impellũtur metu, aut cupiditate trahuntur. Cuiusmodi affectionem petebat is, cuius in Psalmis precatio est: Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. nimirum vt Domino suo non propter terrenas res, quas auaritia concupiscit; sed propter ipsum Deum, cui charitas seruit, proposita legis præcepta seruaret. Qui autem remunerationem terrenam expetit, idem illa metuit quæ ei aduersa sunt, incommoda atque detrimenta: hocque ipso metu seruit & officium facit, aut potiùs facere videtur. Hunc metum, cùm in Deum respicit, hoc est, cùm timentur plagæ temporales, tanquam à Deo inferendæ si non eius præceptis pareatur, scriptura spiritum seruitutis appellauit, vbi dicitur: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, Abba pater. est enim quidam timor seruilis, ait Augustinus, in quo quamuis Domino creditur, non tamen iustitia diligitur, sed timetur damnatio. Filij verò clamant, Abba Pater; quarum duarum vocum, vna est ex circumcisione; altera ex præputio. Cùm autem clamant, aliquid petunt: & quid petunt, nisi quod esuriunt & sitiunt? & hoc quid? nisi quod de illis dictum est: Beati qui esuriunt & sitiũt iustitiam. Amant igitur liberi iustitiam, cuius ad perfectionem, charitatis conatu contendunt:

Isaiæ 54.

Psalm. 118.

Rom. 8.

Lib. de Spiritu & litera, c. 31. & serm. 13. de verbis Apost.

& cùm

& cùm filij Dei sint, spiritu Dei agũtur; de quo dictum
2. Cor. 3. est, Vbi spiritus Domini, ibi libertas: quæ legem, inquit
Serm. 4 de Ie iunio septimi mensis. Leo, non timore exequitur, sed amore. Obedientia enim mollit imperium, nec dura ibi necessitate seruitur, vbi diligitur quod iubetur. Est enim hic spiritus
Lib. 2 de summo bono, c. 60. adoptionis filiorum, per quem, interprete Isidoro, iam non peccati pœna seruos comprimit, sed amor iustitiæ liberos reddit. Spiritus enim ipse, qui filium obedientem & orantem; idem omnino & liberum efficit: hoc est, Domino, cui eum natura subiecit, liberaliter ac lubenter seruientem. Ac veteris quidem Testamenti homines, filios interdum appellatos esse legimus. ex quo illud: Filios enutriui, illi autem spreuerunt me. verùm sicuti vmbram tantum libertatis, in eo quòd gentibus non seruiebãt; ita & adoptionis ac filiationis duntaxat
Serm. 14. in epist. ad Rom. imaginem gerebant. Erat, ait Chrysostomus, apud Iudæos adoptio, honor quidem in verbis; apud nos verò etiam reipsa secuta est: nimirum purgatio quæ est per baptismum, donum Spiritus sancti, aliorumque bo-
2. Cor. 4. norum suppeditatio. Idcirco dicit beatus Apostolus: Habentes hanc ministrationem spiritus: amoris videlicet, non timoris, iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris: vt hoc non dubitemus veræ esse libertatis, non ab opere modò illicito sibi temperare coram hominibus, verumetiam coram Deo animum habere à vitiorum inquinamẽtis repurgatum, & à cupiditatis etiam occulta dominatione liberum. Id quod nemo sub lege adhuc positus assequitur per spiritum timoris; sed ijs qui sub gratia sunt, præstatur per spiritum dilectionis: quo solo facta carnis mortificantur, vt viuamus. Nec ob aliud, inquit Augustinus in Psalm. 67. rectè intelligitur dictum: Onus meum leue est: nisi quia dat Spiritum sanctum, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris; vt amãdo liberaliter faciamus, quod

timendo

timendo qui facit, seruiliter facit. Vtinam tamen, ait idem, vel pœnam timeas. Timor seruus est, charitas libera est: &, vt sic dicamus, timor est seruus charitatis. Ne possideat diabolus cor tuum, præcedat seruus in corde tuo, & seruet dominæ venturæ locum. Fac, fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. Veniet domina, & seruus abscedet: quia perfecta charitas, foras mittit timorem: quod non solùm de illo timore verum est, qui dicitur humanus, cuiusmodi Petrum negare compulit timor; verumetiam de illo, quo propter pœnam metuitur Deus. Vterque enim seruorum est; & ideo charitas quæ libera est, cùm perfecta fuerit, vtrumque foras expellit. Ad priorem aliquando respexit D. Augustinus: velut Tractatu 92. in Ioãnem: Petrus, inquit, contra suam pollicitationem, timore magno compulsus est ter negare. Timor autem iste non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. Denique ante passionẽ Domini timor eius seruilis interrogatus est à femina seruitutis: post resurrectionem verò, liberalis eius amor à principe libertatis. Hæc eo pertinẽt, vt intelligamus, vbi charitas insit, ibi verã inesse à peccato libertatem. Quò vt transeant, eos qui sub Lege sunt, adhortamur: vt ex seruis filij fiant. nec sic tamen, vt serui omnino esse desistant, sed vt tanquam filij, domino & patri liberaliter inseruiãt. Quippe duplicem seruitutem, duplex efficit timor: sed cùm pœna duntaxat metuitur, seruitus vera est: quem timorem attendebat Apostolus, cùm diceret: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: & aliàs, cùm diceret, à perfecta charitate foras mitti timorem. cùm verò ex dilectione iustitiæ, Patris cęlestis offensa timetur, non vera, sicuti est dictum, sed pia liberaque seruitus est. Ideoque non foras, vt prior illa, mittenda: quia timor Domini sanctus, permanet in sęculum sęculi: sed ad eum pertinens, cui dicitur: Euge

ſerue bone, intra in gaudium Domini tui. Eſtergo & hæc ſeruitus quædam: ſed qualis eſt filiorum, qui ſuis progenitoribus morem amanter gerunt. eſt ſeruitus, ſed libera, homineque libero & ingenuo digniſſima. Denique qui ſic ſeruus eſt, idem, cùm ſit amicus & filius, paternæ hereditatis particeps, manet in domo in æternum.

CAPVT V.

Non coli Deum ſeruiliter ab ijs qui æternæ mercedis intuitu præceptis eius obtemperant.

MAGNO verò in errore verſantur, qui ſeruiliter coli Deum prædicant ab ijs hominibus, qui propter æternam felicitatem, regnumque beatum, illi ſeruiunt, huiusque mercedis intuitu opera ſua bona faciunt. Quid enim charitas, qua ſola eſuritur & ſitit iuſtitia, rectiùs quærat quàm iuſtitiæ conſummationem? Cur non ad hanc, ceu finem, imperfecta huius vitæ iuſtitia ordinatiſſimè referatur? Quid autem à patre filius exoptet liberalius, quàm vt illi indiuulsè & ſtabili coniunctione adhæreat, in illo conquieſcat, eiusque præſentia & perfruitione lætetur? In his autem, ſitum eſt beatum illud regnum, propter quod adipiſcendum, ſancti omnes verique cultores Domino

Romãn. 14. ſeruierunt. Non enim, quemadmodum Apoſtolus ait, Regnum Dei eſt eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Hanc mercedem Prophe-

Pſalm. 118. ta quærebat, cùm diceret: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas, propter retributionem.

Hebr. 11. Hanc Moyſes ſpectabat remunerationem, cùm illecebroſis Ægypti deliciis, ærumnas populi fidelis & afflictiones anteponeret. Hanc fidelium patres, non acceptis repromiſſionibus mortui, à longe aſpexerunt, & ſalutarunt, confitentes quia peregrini eſſent ſuper terram. Ad hanc coronam adipiſcendam, dicit gentium

1. Cor. 9. Apoſtolus, eos qui in agone contẽdunt Chriſtiani certaminis,

taminis, ab omnibus sibi temperare quæ illius consecutionem impedire queant. Denique dux fidelium & Imperator Christus Dominus, primùm quærere Dei regnum iubet ac iustitiam eius. & quoniam studia ipsa virtutis iustitiæque sine remuneratione torpescunt, quemadmodum D. Ambrosius ait; idcirco mercedis pollicitatione suos milites subinde excitat ac confirmat, ad certaminum labores infractis animis subeundos. Atque idem cum operariis in vineam suam euocatis, de denario diurno paciscitur, per quem vitę æternę proportionata significatur æqualitas. Quærentibus quoque discipulis, quænam ipsos maneret remuneratio, qui relictis omnibus eum secuti fuissent; non illos modò, verùm & alios omnes qui idem facere instituissent, proposita mercede ampliſſima excitans atque inflammans; respondit, eos non in hac modò vita centies tantum quantum reliquissent accepturos, verum etiam (quod propriè loco præmij exspectandum est) vitam æternam possessuros esse. Non enim dixi (ait Dominus per Isaiam) semini Iacob, frustra quærite me; nullo scilicet præmio, quod me iustitiaque mea dignum esset, proposito: sed insignem meis cultoribus promisi mercedem. Qui enim ambulat in iustitijs, & loquitur veritatem; qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere; qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitabit, munimenta saxorũ sublimitas eius; panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt, Regem in decore suo videbunt oculi eius, cernent terram de longè. Atque hoc pacto (ait diuus Chrysostomus) magnus nobis ex operibus nostris fructus proueniet, cùm ea mẽte omnia faciamus, vt clariores nobis coronas præparemus. Non enim, quemadmodum diuus inquit Ambrosius, insolentis arrogantiæ, sed innocentis est conscientiæ, ab eo cui seruieris,

Matth. 6.

Lib. 5. in Luc.

Matth. 20.

Matth. 19.

Isaiæ 45.

Isaiæ 33.

In cap. 8. prioris ad Corinth.

In Psal. 118. ad vers. Retribue seruo tuo.

seruieris, petere mercedem. nam desperare, segnitiei materia; sperare, incentiuum laboris. Quid verò diuus Cyprianus? Hæc sit, inquit, armorum nostrorum præparatio, hæc diurna & nocturna meditatio, ante oculos habere & cogitare semper ac sensibus voluere iniquorum supplicia, & merita ac præmia iustorum; quid negantibus Dominus comminetur ad pœnam; quid contrà confitentibus promittat ad gloriam. Augustinus quoque dicit, illum ex tentatione victorem euadere, qui attendit opus ex Dei præcepto faciẽdum, & præmium ab eodem promissum facienti: rursumq; ex altera parte, fugit escam à diabolo porrectam, & laqueum ab eodem præparatum. At gratis coli Deum à filiis oportere, compluribus locis docet Augustinus. Nempe hoc ille docet, qui tamen non dubitat scribere homines fieri debere Christianos propter adipiscendam vitam æternam, & gehennæ tormenta euãdenda, qui alio loco ait, in nouo Testamento docẽdum fuisse non propter temporalẽ in hac vita, sed propter æternã post hanc vitam, felicitatem, Deo esse seruiendum, qu liberalem affirmat esse seruitutem, atque ad filios liberæ pertinentem, si propterea colitur Deus, vt in æterna vita ipse sit omnia in omnibus. hoc ille dicit, qui docet interim quemadmodum Iacob acceptа priùs Lia pro sui laboris præmio formosam quæsiuit Rachel, & accepit: ita sanctos in hac vita tanquam solam consecutos Liam, quæ huius vitæ peregrinationem deformem laboribus adumbrabat, Deum colere, & agere patiq; multa, vt ad pulchræ perfectæq; sapientiæ delicias, & beatæ contemplationis quietẽ perueniant, quæ nobis est in Rachele figurata. Non igitur Deum seruiliter aut non gratis colit, qui intuetur beatæ vitæ mercedem; quam dum quærimus, nihil aliud quàm ipsum præcipuè quærimus Deum, qui suis cultoribus merces est magna nimis: ad quam dum opera nostra, vt finem

Lib. 4. epistol. epist. 6. in fine.

In Psal. 143.

Lib. de catechizandis rudibus, cap. 17.

Lib. 22 contra Faustũ, c. 76.

Libro 3. contra duas epist. Pelag. cap. 4.

Lib. 22. contra Faustũ, c. 52.

vt finem referimus, nihil expetimus aliud, quàm, vt qui hîc imperfectè seruimus, illic omni ex parte seruiamus: qui hîc adhuc carnali infirmitate languemus, deorsumque trahimur, illic Deum nostrum flagrantissima charitate cõplectamur: qui hîc in multis offendimus, & ruinam lapsumque timemus, illic iustitiæ perfectione ita saturemur, vt nec sit quod addi cupiamus, & ita semper fore, exploratum habeamus. In vita beata, inquit Augustinus, vna erit virtus, & idipsum virtus præmiũque virtutis. Sed is demum colit Deum non gratis & seruiliter, qui terrenam ab eo remunerationem & felicitatem exspectat; frustra se Deum coluisse existimans, si hanc nõ fuerit assecutus. Non gratis & seruiliter ille colit, qui aliud præter Deum quærit, quod nõ propter ipsum Deum amet, sed ob id potissimùm, vt sibi bene sit ac commodè. Talem enim suæ adhuc cupiditati mancipatum, non iustitiæ Deiq; seruum vltroneum, finis ipse vltimus conuincit, quem cura præcipua, primariaque intentione consectatur. Quo proposito, tantum abest vt obseruatione præcepti, seruitus peccati fugiatur, vt inquinẽtur etiam peccato præclarissima alioqui opera officiaque virtutis. Peccatum enim, inquit Augustinus, non solùm illud est quod in turpi aut iniquo facto apparet hominibus, sed etiam si habeat speciem boni operis, & tamen propter mercedem temporalem fiat, non propter requiem sempiternam. Quodlibet enim quisquis facit, si hoc animo facit vt terrenum emolumentum cõsequatur, seruiliter facit, & ideo sabbathum non obseruat. Gratis enim amandus est Deus, nec anima potest, nisi in eo quod diligit, requiescere. æterna autem requies ei non datur, nisi in dilectione Dei, qui solus æternus est: & ipsa est perfecta sanctificatio, & spirituale sabbathũ sabbathorum. Hæc cùm dicit Augustinus, nunquid tibi videtur eius dicere seruilem esse cultũ, qui propter

Epistola 52.

Serm. 26 in seorsum Louanij excusis.

sempiternam requiẽ Domino seruiat? atque idem alio
Ibidem ser. 23. in loco, quid sit non gratis seruire, declarat. Quod tibi, inquit, pro magno præstat Deus, non præponas illi qui præstitit: & cùm voluerit tibi subtrahere, non tibi vilescat, quia gratis amandus est Deus. Quod enim dulcius à Deo præmiũ, quàm ipse Deus? Et rursum: Hoc affectu, inquit, & desiderio colendus est Deus, vt sui cultus ipse sit merces. Nam qui Deum ideo colit, vt aliud maius quàm ipsum Deum promereatur, non Deum colit, sed id quod assequi concupiscit. Itemque aliàs cùm illum versiculum explanat Psalmi 118. Inclina cor meum in testimonia tua, & nõ in auaritiam. Omnis, inquit, à nobis circumciditur auaritia, si gratis colatur Deus. Ad quod, sanctum Iob in agone tentationis ipse prouocat inimicus, cùm de illo dicit: Nunquid colit Iob gratis Deum? putabat enim diabolus, quod in eo colendo vir iustus cor inclinatum haberet in auaritiam, & causa emolumenti vel vtilitatis rerum temporalium, quibus eum ditauerat Dominus, velut mercenarius ei pro tali mercede seruiret; sed quàm gratis coleret Deum, tentatus aperuit & apparuit. Si ergo non habemus cor in auaritiam incuruatũ, Deum non colamus, nisi propter Deum. Adhibet aliàs exemplum quoque mulierum, quarũ altera maritum amat propter diuitias, eundemque deserit paupertate deiectum: altera verò amat, & pauperem plus etiam diligit, cui misericordiæ officia deesse non patitur. Sicut igitur ouibus seruos se mercenarios exhibent, qui non ouium salutem curant ex animo, sed suis commodis inhiant; ideoque si lupum viderint venientem, fugæ
Cap. 34. se mandare consuescunt; de quibus per Ezechielem dictum est, Væ pastoribus Israël qui pascebant semetipsos: ita mercenarium se Deo seruum & cultorem præbet, qui ex eius cultu sua potissimùm emolumenta conquirit, nihilque habet prius, quàm vt sibi bene sit.

Quo

Quo fit vt si illius blasphemetur linguâ nomen, aut deprauatis moribus polluatur; neque angatur magnoperè, neque prohibeat, quamuis facilè possit, tantam iniuriam; modò interim sua lucra in solidũ obtineat. Istiusmodi hominum genus etiam Poëtæ versibus reprehensum est:

Cura quid expediat prior est, quàm quid sit honestum,
Et cum fortuna stat q̃, cadit q̃ fides.
Non facile inuenies multis è millibus vnum,
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti, facti si præmia desunt,
Non mouet, & gratis pœnitet esse probum.
Nil nisi quod prodest charum est, en detrahe mentẽ
Spem fructus auidæ, nemo petendus erit.
At reditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit
Vtile, solicitis computat articulis.

Quid Eleg. 3. De Ponto. 11.

Nec verò diuus Ambrosius, aliã quàm temporariam exclusit mercedem, cùm ait, propositum piæ mentis non expetere mercedem, sed pro mercede habere boni facti conscientiam & iusti operis effectum: angustas mentes inuitari promissis, erigi speratis mercedibus. Quod ex verbis consequentibus licet agnoscere, quibus ait: Dei quoque in eo prædicatur iustitia, qui remunerationem piis mẽtibus non ex necessitate promissi, sed ex æquitatis suæ contemplatione largitur: iudicans dignum fore, quòd hi qui militant sine aliquâ mercedis humanæ remuneratione, repositum habeant præmium in eius bonitate, cui deuouẽdas animas suas æstimauerint. Ideirco cùm & in Lucam scriberet, hæc annotata reliquit: Mercenarij sunt qui ad mercedem seruiunt; non id quod bonum est probitatis studio persequentes; nec virtutis gratia, sed vtilitatis studio prouocati. At verò filius qui habet sancti Spiritus pignus in corde, secularis mercedis buccellam non quærit, quia ius seruat hæredis. Vides eũ nihil aliud quàm

Libro 2. de Abraha Patriarch. cap. 8.

Lib. 7. cap. 6.

temporariam mercedem humanamque remunerationem seiungere ab exspectatione eorum qui verè filij sunt, & liberaliter seruiunt? Alioqui vbi de excessu fratris Satyri verba facit, in laudis parte reponit, erectiorem præmio fieri: vti & aliàs, ad pudicitiæ conseruationem, considerare iubet iudicium Dei, & testimonia de præmiis castitatis. Quocirca minùs ea quoque perturbant, quæ posuit libro tertio de Interpellatione, *Cap. 12.* hunc in modum: Qui Christum sequitur, non præmio ducitur ad perfectionem, sed perfectione consummatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturam bonus, non propter præmij cupiditatem. Minus, inquam, iam ista nos verba perturbant. Nam si præmium intelligi voluit quod reuera iustitiæ præmium est, ipsum Deum, siue beatificam & iustitiæ consummatricem diuinæ essentiæ visionem: quónam modo propter spem bonus non est quicúque est bonus? Aut quo pacto non is virtutem amare, eóque ad benefaciẽdum amore duci videri potest, qui Deum vt summum bonum amet; quem si non amet, sperare non possit? Solos itaque illos Ambrosij monita reprehendunt, qui non virtutis amorem benefaciendo, sed præmia sola sequuntur: quæ profectò temporaria esse, aut si æterna cogitantur, ad corporis aliquam voluptatem, non ad iustitiæ consummationem pertinere necesse est. Quo loco adhuc erat diuus Augustinus, cùm, *Lib. 6. confess. cap. 16.* sicuti de seipso confitetur, quæreret, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus? Nesciens, inquit, idipsum ad magnam miseriam pertinere, quod ita demersus & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratiæ amplectendæ pulchritudinis, quam non vidit oculus carnis, & videtur ex intimo. Nam & Iudei, vt idem ait, resur-

resurrectionem sperant, sed ad tales voluptates corporis se sperant resurrecturos quales hic viuentes amant. Exigitur autem abs te, inquit, vt gratis eum colas; non quia dat temporalia, sed quia præstat æterna. Sed ipsa, inquit, æterna vide ne aliter cogites; & cogitando æterna carnaliter, nihilominus Deum nō gratis colas. Hæc ille in Psalm. 43. Quod ergo pertinet ad ea quæ corporis sunt in felicitate sanctorum, sicuti qui ad miracula credit Deo, bonus est; sed melior atque perfectior, qui illa vt credat non requirit: sic qui illis excitatus corporis bonis, ad Deum currit, bonus est; at ille perfectior, qui eiusmodi non eget prouocatione, soloque Deo contentus est, qui sit ei merces magna nimis. qualem fuisse Paulum diuus Chrysostomus insinuat homilia secunda de laudibus eius. Non dico, inquit, quia nihil præsentium desiderabat, sed nec ipsorum aliquid futurorum. Ardentissimo enim in Christū amore raptus Paulus, nihil eiusmodi requirebat adminiculorum. Quod si tamen vitiosum esset, regni futuri gloriam, & corporum immortalitatem benefaciēdo quærere: non diceret idem Apostolus ad Romanos, illis vitam æternam esse præparatam, qui gloriam & honorem & incorruptionem quærunt. Si securissimam illam stabilissimamque quietem & munitissimam sedem vitiosum esset à Deo pro virtutum operibus exspectare & petere; non diceret sanctus Propheta: Vnam petij à Domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ. Quamuis autem diuus Chrysostomus sermone quinto in Epistolam ad Romanos, præmij spem & exspectationem vituperet, cùm sic scribit: Maior erit merces, si bonum non spe præmij feceris: quid enim opus est de mercede verba facere, præmiumque operis curiosè spectare? Mercenarij magis hoc est, quàm grati & ingenui famuli. Oportebat enim omnia propter Christum fa- *Cap. 2.*

cere, non propter mercedem. Etenim & gehennam ideo minatus est, & regnum promisit, vt à nobis diligeretur. hæc ergo tametsi eo quidem loco scripta reliquerit, tamen vt quid vellet non relinqueretur obscurum, in Epistolam ad Hebræos scribens, homilia 13. notare se eos significat, qui non amore virtutis, sed mercedis cupiditate ducuntur. Nemo, inquit, sicut mercenarius, nemo sicut ingratus aggrediatur virtutem, nemo sicut graue quiddam & importabile. Cum alacritate igitur hanc aggrediamur, & gaudentes. Si enim merces nobis non esset proposita, nónne oportebat esse bonos? Saltem cum mercede iam efficiamur boni: & quomodo non erubescis? In hoc maior est reprehensio ista, nisi mihi mercedem dederis, inquis, non efficior modestus. Proinde audeo aliquid dicere, nunquam eris modestus, ne tum quidem quãdo modestus es. Si quidem pro mercede facis, nihili æstimas virtutem, si non ipsam amas. Sed Deus propter multam nostram infirmitatem interim, vel propter mercedem ea fieri voluit. nos autem neque sic eam aggredimur. In illum quoque Euangelij locum, vbi reprehensi sunt qui Christum quærerent propterea quòd de panibus eius manducassent: Illos (ait Chrysostomus homilia 50. in Matthæum) accusari videmus; non quia propter panes, sed quia propter id solum atque principaliter eum quærerent.

Ioannis 6.

CAPVT VI.

Quónam modo Bernardus dixerit non sine præmio quidẽ diligi Deum, sed absque præmij tamen intuitu diligendum esse.

QVID autem Bernardus? cuius illa oratio, quid vellet, indicauit: Qui magis, inquit, aut certè solùm diligit suum, conuincitur non castè diligere bonum, quod vtique propter se diligit, nõ propter ipsum. Et hic talis non potest obedire Prophetę, qui ait: Confitemini

Epist. 11. quæ est ad Carthusienses.

fitemini Domino, quoniam bonus. Confitetur enim, quia bonus est sibi, non quia bonus est in se. Quapropter nouerit in se dirigi illud ab eodem Propheta opprobrium: Confitebitur tibi cùm benefeceris ei. Est qui confitetur Domino, quia potens est: & est qui confitetur, quoniam sibi bonus est: & item qui confitetur, quoniam simpliciter bonus est. Primus seruus est, & timet sibi. Secundus mercenarius, quia cupit sibi. Tertius filius est & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, vtrique pro se agũt. Sola quæ in filio est charitas, non quærit quæ sua sunt. Sic Bernardus. Quocirca nec ipsam quæret corporũ immortalitatem, nisi propter eum quem summè amat, cuique vnicè cupit inhærere. Quia enim corpus quod corrũpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem; idcirco ipsa corporis incorruptio seruit charitati: vt eius in Deum motum, nihil omnino ex carne retardet, nihilque eius retundat ardorem, nihil intentionem, quo minùs iugis & assidua sit, impediat. Quod si quidquam in ipsa sanctorum creata beatitudine peteretur, sic vt quod inde homini bene esset, id tanquam primum quæreretur: non hoc iam charitatis esset, quæ sua non quærit, sed immoderati sui amoris, propria Deo anteponentis commoda, & quasi ipsum sibi seruire cogentis, cui potiùs omnibus & corporis & animi dotibus seruire debemus. Neque enim Deus cùm summè & incommutabiliter bonus sit, propter aliud diligendus & quærendus est, in quo finem amoris nostri constituamus. Nam, quemadmodum verissimè Bernardus ait, Quicquid propter aliud amare videaris, id planè amas quo amoris finis pertendit. Quapropter si Deum amamus propter aliud, iam illud magis, quod nefas est, quàm Deũ amabimus. Idipsum & Augustinus in Psal. 72. Qui aliud, inquit, præmium petit à Deo, & propterea vult seruire Deo,

Sapient. 9.

Vide Leonem serm. de eo quod scriptum est, Videns Iesus turbas.

carius facit quod vult accipere, quàm ipsum à quo vult accipere. Atque hoc modo vetat Bernardus, Deũ diligere propter præmium, quod aliud videlicet quiddam sit ab ipso Deo, quò hoc ipsum quod Deũ diligimus, & ei obsequimur, referamus. Eum verò qui sincerè amet, dicit non aliud præmium quærere quàm ipsum Deum, propter quod assequendum diligat: sed ipsomet Deo, cuius est infinita summeque amabilis bonitas, ad amandum excitari, quemadmodum qui esurit, non alio præmio debet ad cibum capiendum prouocari, nec aliud quàm cibũ quærit quo satietur. Igitur, quemadmodum ille ait, Non sine præmio diligitur Deus, quia ipse diligenti præmium est amplissimum; quamuis sine præmij intuitu sit diligendus, quòd præmium diuersum sit à Deo, propter quod adipiscẽdum tanquã dilectionis vltimum finem, ille diligatur. hoc enim esset Deo non frui, sed vti velle: nec illum summè amare, sed aliud potiùs ducere, in quo esset dilectionis vltimus finis constitutus. Et his quidem satis demonstratũ arbitror, non seruili cupiditate, sed planè libera charitate ab ijs Deum coli, qui propter regnum cælorum, vbi perfectissimè colatur & ametur, illius iussis obtemperant. Quod regnum idcirco etiam aduenire nobis quotidiana oratione precamur, vt cuius aliqua hic per fidem fundamenta iecimus, illius tum perfectionem assequamur.

CAPVT VII.

Vnde Christiana libertas sumat initium, qualesq; habeat progressus.

SED initium sapientiæ, timor Domini: atque vt is qui sine timore est, non potest iustificari: ita prorsus nec fieri liber. Nisi autem & timor ille qui seruilis dicitur, esset perutilis peccatori, plurimumque ad excutiendam seruitutem, & introducendam libertatem, con-

conduceret: nõ eum à Paulo in Epistola quãm ad Romanos scripsit, nomine spiritus seruitutis commendatum legeremus. Quo loco significatum est, non alium esse spiritum qui charitatem infundat quæ liberos facit; alium qui timore incusso, peccatorum corda percellit; sed eundem: à quo tamen spiritu, malæ voluntatis seruitus per timorem non aufertur, sed premitur, ideoque etiam spiritus seruitutis appellatur. Qui enim metuit, inquit Ambrosius, reprimitur, non emẽdatur. Idem ergo spiritus esse credendus est, sed in tabulis lapideis semel in timore: in tabulis cordis carnalibus semel in dilectione. Qui enim in mõte Sina spiritum dedit seruitutis, vbi longè positam plebem ignis, fumus, tonitruaque terrebant; idem in die Pentecostes, spiritum libertatis suauissimum, in linguis igneis credentium cordibus inspirauit. Timor enim ille seruus est, charitas libera est, atque, vt sic dicamus, Timor est seruus charitatis. Quem seruum cur spiritus ille præmitteret, nisi ad charitatem introducendam, cui seruit, prodesse cognosceret? vnde illa quorundam liberatorum vox est: A timore tuo Domine, concepimus, & quasi parturiuimus & peperimus spiritum salutis. Et quod Ioannes ait: Nemo venit ad me, nisi quem Pater attraxerit: interpretatur Augustinus fieri in cordibus omnium qui se ad eum diuinæ iracundiæ timore conuertũt. Ne ergo diabolus possideat cor tuum (ait idem auctor) præcedat seruus in corde tuo, & seruet dominæ venturæ locum. Fac, fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. Veniet domina, & seruus abscedit: quia consummata charitas foras mittit timorem. Veruntamen quando solus mentem occupat hic seruus, nihil est in homine libertatis: quæ à bona voluntate sumit initium. bonam autem voluntatem, sanctus amor efficit. quo remoto, cupiditatem dominari, & introeunte, illam abscedere; & crescente, eandem

Cap. 8.

Lib. 8. in Luc.

Cap. 6.

Serm. 13. de verb. Apost.

minui magis & debilitari necesse est; donec ad illam veniatur perfectionem, vbi cor totum & animum absolutissima possideat charitas, quæ amplius non possit augeri. Itaque sanctus Fulgentius: Libertas, inquit, quę non ex humano arbitrio nascitur, sed gratuita Dei miseratione confertur, à bona voluntate sumit exordium: & per fructum sanctificationis, in vita æterna plenum sui sortitur effectum. Quocirca in hac libertate, eo quisque maiores progressus facit, quo magis in eo proficit, quod per Prophetam præcipitur: Seruite Domino in lætitia. Hilarẽ enim datorem diligit Deus, magna proinde libertate, quia magna prorsus alacritate & hilaritate Domino seruiebat, qui dixit: Viã mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. Crescente igitur delectatione iustitiæ, libertas quoque ipsa crescit, & quidem eousque sensim, vt ille tandem animus fiat, ad quem dicit Augustinus, verum Christianũ posse peruenire, vt plus amet Dominum, quàm timeat gehennam: vt, etiamsi dicat illi Deus, vtere delicijs carnalibus sempiternis, & quantum potes pecca, nec morieris, nec in gehennam mitteris, sed mecum tantummodo non eris: exhorrescat, & omnino non peccet, non iam, vt in illud quod timebat non incidat; sed ne illum quem sic amat, offendat. in quo vno est requies, quam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quam præparauit Dominus diligentibus se.

Cap. 19. lib. de incarnat. & gratia.

Cap. 17. lib. de catechisandis rudibus.

CAPVT VIII.

Libertatem à peccato in hac mortali vita esse imperfectam.

PROPTER charitatẽ igitur, qua Dei præceptũ sincerè diligitur, diligendoque completur, vera est in hac mortali vita libertas à vitiis: sed tamen imperfecta est, propterea quòd, quãdiu vita hæc agitur, aliqua ex parte captiui teneamur. Prima libertas (vt ait D. Augustinus)

Tractatu 41. super Ioãnem.

gustinus) est carere criminibus. His quisquis caret (debet autem carere omnis Christianus) incipit caput erigere ad libertatem. Inchoata enim est & non perfecta libertas. Liber erat Apostolus, qui Domino suo Christo liberaliter libenterque seruiebat: sed si tota plenaque libertate frueretur, non diceret, videre se aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ. Caro enim, quemadmodum eiusdem habet sententia, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem; vt non quęcunque velimus, ea faciamus. Quod scriptum est de ijsipsis, quibus & illud dicitur: Qui ergo tribuit vobis spiritum, & virtutes operatur in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Vnde constat eum baptizatis loqui & Christianis, quibus suum Deus spiritum tribuerat: absurdeque statuisse Pelagium, fieri non posse, vt cuicunque baptizato sit caro contraria, propterea quòd Apostolus dixerit, iam eos in carne non esse. In carne quippe esse negauit eos, quibus non dominatur caro, hoc est, concupiscentia carnalis. Rectè enim, inquit Leo, serm. 1. de resurrectione Domini, dicimur in carne non esse, si carnales nobis non dominentur affectus; & merito eius deponimus nuncupationem, cuius non sequimur voluntatem. Id autem fit propter lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, per quod spiritu liberati, adhuc tamen carne seruimus. Quatenus enim spirituales sumus & iusti, liberi etiam sumus: sed qua parte adhuc carnales remanemus, seculique amoribus implicamur, seruos esse nos, ea quidem ex parte, non possumus diffiteri. Neque enim corporis substantiã Apostolus carnis nomine designauit, cùm dixit, Carnem aduersus spiritum concupiscere: sed ipsum hominem, qua parte carnalis est, & vetustati subiectus. Sicut & Propheta, cùm ait, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri: exsiccatũ est fœnum, & cecidit flos,

Rom. 7.

Apud Aug. lib. de natura & gratia, cap. 52. & 53.

flos, quia spiritus Domini sufflauit in illud. Quo loco
Lib 9. Epist. & D. Ambrosius illam carnem significatam accepit, a
epistola 77. qua debemus cordis renouatione circumcidi: & Au-
Epistola 146. gustinus ipsam hominis corruptionem: quomodo &
apud Apostolū euidentiùs accipitur, cùm ait, (id quod
nonnulli magno errore contra veram & tractabilem
corporum resurrectionem facere putauerunt) Caro &
1. Cor. 15. sanguis regnum Dei possidere non possunt. Porrò ho-
mini si carnalis cupiditas dominetur, totus caro est:
Ioannis 3. quemadmodum legitur: Quod natum est ex carne, ca-
ro est. &, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.
Sin ex parte renouatus, spiritualis efficitur (quod enim
natum est ex spiritu spiritus est) vt iam per inhabitan-
Rom. 8. tem Spiritum sanctum facta carnis mortificet, qui
nondum in eo tota est absumpta vetustas; habet ille
vnde secum ipse luctetur, vt spiritus aduersus carnem
concupiscat, id est, spiritalis effectus homo, tantum se
oppugnet tantumque sibi displiceat, quātum se adhuc
sentit esse carnalem. Quomodo sibi quondam beatus
Paulinus Episcopus displicuit, veraciqúe & humili
confessione, Christiani in se hominis pium luctum
expressit his verbis: Pauper ego & dolens, qui adhuc
terrenæ imaginis squalore concretus sum, & plus de
primo quàm de secūdo Adam carnis sensibus & terre-
nis actibus refero, quomodo tibi audebo me pingere,
cùm cælestis imaginis inficiator probèr, corruptione
terrena? vtrimque me concludit pudor; erubesco pin-
gere quod sum, non audeo pingere quod non sum: odi
quod sum, & non sum quod amo. Sed quid misero
mihi proderit odisse iniquitatem & amare virtutem,
cùm id potiùs agam quod odi, nec elaborem piger id
esse quod amo? ipse discors & intestino bello distra-
hor, dum spiritus aduersus carnem, & caro aduersus
spiritum dimicat, & lex corporis, lege peccati, legem
mentis impugnat. Infelix ego, qui in me venenatum
inimicæ

inimicę arboris gustum, nec crucis ligno digessi. Durat enim mihi illud per Adam virus paternum, quo vniuersitatem generis sui pater prævaricatus infecit. Hæc illius viri vera, humilis, & pia deploratio, ipsius quoq. Augustini literis magnoperè collaudata. qui tantum abfuit ab illa Cassiani opinione, bonum esse quod aduersus spiritũ caro concupiscat, (quę Collatione quarta explicata reperitur) vt propterea sese afflictaret, lugeretque vt miserum. pacem enim habere, quàm tam periculoso bello, contra seipsum præsertim, luctari maluisset. Hoc autem spiritus bellum aduersus carnem, vniuersis vitiorum generibus indictum esse putãdum est: cùm ad carnem vniuersa vitia pertineant. vt hoc ipsum etiam quòd superbiam humilitate, quòd inimici odium charitate, quòd acediam deuotionis alacritate & ardore, quòd auaritiam liberalitate, quòd iracundiam mansuetudine expugnare nitatur, ad eam pertineat conflictationem, de qua scriptum est: Caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Siquidem opera carnis beatus Apostolus enumerans, etiam illa posuit quę nobis sunt cum dęmonibus communia: velut inimicitias, æmulationes, dissensiones, inuidias, sectas. Secum itaque dissidens animus pugnantibus affectionibus inter sese, quarum alias ex reliquiis vetustatis inhærentes, aliàs ex primitiis nouitatis insitas habet, verè quidem liber est, prævalẽte atque superante in animo spiritus nouitate: sed plenè liber non est, qui ne superiore quidẽ sui parte ex qua homo propriè nominatur, totã exuerit vetustatem. Vicit ille quidem hostem, suoque de principatu deturbauit; sed ille victus, tenet aliquid victoris sui captiuum. Quod ipsum Apostolus deplorauit expressiùs, cùm ita scriberet: Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem. Videoautem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in

Epist. 106.

Galat. 5.

Rom. 7.

me in lege peccati, quæ est in membris meis. Captiuantem autem dixit, aut captiuare conantem, id est, ad consentiendum implendumque cogentem, aut potiùs, quod non habet controuersiam, captiuantem secundùm carnem: quam nisi teneret carnalis concupiscentia (quam legem peccati vocat) non vtique in ea vllum desiderium, cui mens obedire non debeat, commoueret. Inerat igitur vera quidem Apostolo libertas, in quo mens captiua minimè tenebatur: nec iam peccati seruus censendus erat, cuius dominatum, iustitiæ seu dilectionis spiritus euerterat. Neque enim sic accipiendum est illud: Qui facit peccatū, seruus est peccati; vt qui vel vnum è quotidianis admiserit (quæ nec ab hominibus excellenti iustitia præditis esse hic constat aliena) is peccati simpliciter seruus esse existimandus sit. Etenim cùm seruus Domini cuiuspiam seruus sit, non potest peccati seruus appellari, cui non peccatum dominetur. Est etiam hoc in Pelagianis assertionibus iure damnatum, non posse filios Dei vocari eos, qui non omnis omnino peccati sint expertes. Quod si filij sunt, non obstantibus eiusmodi peccatis venialibus, non ergo serui peccati esse dicendi sunt. Licet interim quantum peccent, in tantum etiam peccato seruiant & carni. Quod nisi sic esset, non impedirent peccata venialia, quo minus plena & integra esset à peccati seruitute libertas. Sed interest permultum, quos secundùm quid seruire, & quos simpliciter seruos esse iudicemus. Itaque non ampliùs peccati seruus erat Apostolus, sed plena tamen non erat in eo à peccato libertas, in quo concupiscentia, vel caro seruiebat. Quæ reliquiæ antiquæ seruitutis vsque adeò illi graues erant ac molestæ, vt in hãc deplorationis vocem erumperet: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Non enim sibi sufficit, qui hoc dicit, aut plenam libertatē habere dicendus est, qui se adhuc postu-

Apud Aug. Epist. 106.

lat

lat liberari. Sed qui dedit primam libertatis partem, vt mente seruiremus legi Dei, daturus est aliquando, vt nec carne legi peccati seruiamus. Vnde subiungens Apostolus, in quo repositam haberet spem perfectæ huius libertatis, posteaquam dixisset, Quis me liberabit de corpore mortis huius; continuò addidit, Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Prima proinde libertas est (quod ipse quoque repetit Augustinus) Carere criminibus: sed ista inchoata est, inquit, non plena libertas. habemus enim ex parte infirmitatem, ex parte accepimus libertatem. Ideoque idem alibi, tractãs id quod Apostolus seruum se Christi vocat, Libertas, inquit, quæ nunc præstatur sanctis, nondum plena libertas est: sed velut per speculũ & in ænigmate. Et ideo Sancti seruos se esse dicũt, ad comparationem illius libertatis, quæ facie ad faciem tribuitur. Quomodo enim potest in carne quis positus, integram adipisci libertatem, vt in nullo seruiat carni? Sic ille. Quò spectans & sanctus martyr Ignatius in epistola quam ad Romanos scripsit: Non sicut Petrus & Paulus, inquit, præcipio vobis; illi enim Apostoli sunt Iesu Christi: ego autem vsque nunc seruus; sed si passus fuero, libertus ero Iesu Christi, & resurgam in eo liber. Hoc ille ad eum modum, ad plenam videlicet adspirans libertatem: quam hic non solùm se non assecutum esse, verumetiam Apostolis in eius profectu multo inferiorem, tanto viro digna humilitate sentiebat. Tunc ergo plena erit atque perfecta libertas, quando nullæ erunt inimicitiæ; tantaque erit abundantia charitatis, vt omnes terrenæ libidinis motus absorbeat; nec solùm iam fiat bonum, verũ etiam perficiatur. Hic enim & Apostolus velle quidem ipsum adhærere sibi sentiebat, sed, Perficere, inquit, non inuenio. Quia tunc demum perfici bonum dicendum est, cùm non modò non consentitur concupiscẽtiæ, sed ne motus quidem

In inchoata expos. Epist. ad Roman.

eius

eius vllus, rationi sentitur aduersus: quæ tanta boni perfectio, sanctis quidem mortalem vitam agentibus in desiderio est: sed quamdiu vel carne concupiscitur, reipsa non habetur. Tunc ergo plena erit libertas, ait Augustinus, quando erit perfecta sanitas ac totius boni consummatio, victo omni ex parte peccato.

CAPVT IX.

Quantum intersit inter libertatem vitæ huius ærumnosæ, & eam qua primi homines ante suum lapsum fruebantur.

PRIMIS autem hominibus plenam & integram dederat libertatē, qui fecerat rectos. Illi enim nullo tali rixa, qualem suprà descripsimus, aduersus seipsos tentati atque turbati, in illo beatitudinis loco sua sorte cum pace fruebantur. Illi in bonis erant, quæ bonitas sui conditoris acceperant, in quibus nullum prorsus patiebantur malum. vbi autem nihil sit mali, nihil etiam est omnino seruitutis. Quàm igitur iucunda libertas, bonisque mentibus optabilis, Dei voluntatem per omnia suauissimè summaque felicitate sequi, nulla aliorsum cupiditate retrahente! Quantæ autem quàm tranquillæ potestatis fuerint, etiam in ijs moribus quibus alimenta sumuntur & digeruntur, in illa felicitate Paradisi; quis possit, vt certum est indagare, quis vt dignum est explicare? vbi absit vt credamus aliquid fuisse, vnde sensum nostrum siue intrinsecus siue extrinsecus, aut dolor pungeret, aut labor fatigaret, aut pudor confunderet, aut ardor vreret, aut stringeret algor, aut horror offenderet. Nūc verò quoniam illam libertatem primi hominis culpâ perdidimus, vita sine tentationum experimentis & molestia reluctandi, quod bonum est operamur. vbi concupiscentia, etsi non ad hoc vicerit, vt perdat de sorte sanctorum; tamen vel ob id nocet, quòd sanctarū mentium minuat in bono delectationem. Quæ & quando nolumus, nec-

nec ei membra nostra, vt impleat quod appetit, consentimus: habitat tamen in eis, & mentem resistẽtem repugnantemque solicitat: vt ipse conflictus etsi non sit damnabilis, quia nõ perficit iniquitatem; sit tamen miserabilis, quia non habet pacem. Quod incommodum eo grauius tedditur, quo plus fuerit cõcupiscentiæ, vitæ prioris consuetudine tributum. Idcirco enim scriptum est, bonum esse homini, cùm tulerit iugum Domini ab adolescentia sua. Ea nimirum nostra libertas est, iugum Domini ferre. Verùm non solùm hoc tollere iugum, sed etiã in iuuentute debemus. Quippe eis qui post decursæ iuuentutis annos iugum subierint, etsi vera, tamen valde adhuc imperfecta plerunq. libertas est. Stimulant eum peccata sua; exagitat conscientia; consuetudo delinquendi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi viro, vt diuturna atque inueterata aboleat. huic in periculo res est, illi in tranquillo. denique sedebit ille singulariter (quemadmodum Propheta subiunxit) & silebit quietus & feriatus ab interpellatione mundanæ solicitudinis & voluptatis, & diuinis suauiter vacabit oraculis. Iugo ergo Domini maturè susceptο, iucundior quidem fit ac plenior libertas, quàm ijs plerunque fit qui post longam seruitutem, nuncium vitiis iam primùm remiserint. Attamẽ nemo est post primum illum primorum hominum lapsum, quantumcunque profecerit, quem non suis motibus interturbet cõcupiscentia: sæpe obstrepera, sæpe molesta est, & in suis colluctationibus maiore spiritus robore superanda. Itaque nunc magna illa perdita libertate, homines etiam per Christum aliquousque restituti, ex ingenita nihilominus prauitate infirmi, & hostibus circumfusi, ijsdemq. merito primæ præuaricationis obnoxij, & morti addicti, multum se arbitrantur adeptos, si id præstiterint quod fratricidæ dicitur: Subter te erit appetitus tuus, & tu

Thren. 3.

Genes. 4.

& tu dominaberis illius. Namque ſancti modò, ad quos pertinet liberationis gratia, adhuc in malis ſunt variis, ex quibus clamant ad Dominum: Libera nos à malo. Tenemus, ait Auguſtinus in Pſalm. 64. lucem, vmbra tranſiuit; ſed tamen adhuc in quadam captiuitate ſumus: quamdiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à Domino. Si autẽ hîc ſe quis inuenerit ciuem Hieruſalem, toleret captiuitatem, ſperet libertatem. Ille verò primus, quo cadente nos quoque corruimus, in ſuis bonis morte Chriſti non egebat, nec opus habebat eo adiutorio quod implorant iſti, cùm dicunt: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. In quo certamine laborantes ac periclitantes, dari ſibi pugnandi vincendique virtutem per Chriſti gratiam poſcunt.

CAPVT X.

Quemadmodum dicat Auguſtinus maiorem nunc libertatem neceſſariam eſſe quàm fuerit in primo ſtatu.

MAIOREM ſanè Auguſtinus libertatem nunc ſanctis neceſſariam eſſe docet, quàm primis hominibus donata ſit. verùm maiorem, id eſt, potentiorem, non pleniorem atque integriorem dixit. Sic enim ſcriptum reliquit cap. 11. lib. de corrept. & gratia: Proinde etſi non interim lætiore nunc, veruntamen potentiore gratia indigent iſti. Et quæ potentior gratia, quàm vnigenitus Dei Filius pro eis homo factus, & ab hominibus peccatoribus crucifixus? Itaque maior, inquit, libertas eſt neceſſaria, aduerſus tot & tantas tentationes, quæ in Paradiſo non fuerunt, dono perſeuerantiæ munita atque firmata: vt cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus ſuis vincatur hic mundus, hoc ſanctorũ martyria docuerunt. Denique ille Adam & terrente nullo, & inſuper contra Dei terrentis imperiũ libero vſus arbitrio, non ſtetit, in tanta felicitate, in tanta

Illa maior ſecundum extenſionem, iſta maior per intenſionem.

in tanta non cadendi facilitate. Isti autem, non dico terrente mundo, sed sæuiente ne starent, steterunt in fide: cùm videret ille bona præsentia quæ erat relicturus; isti futura quæ accepturi erãt, non viderent. Vnde verò hoc, nisi donante illo, à quo misericordiam consecuti sunt, vt fideles essent? à quo acceperũt spiritum non timoris, quo persequentibus cęderent; sed virtutis & charitatis & continẽtiæ, quo cuncta minantia, cuncta inuitantia, cuncta cruciantia superarent. Illi ergo sine peccato vllo data est voluntas libera: & eam fecit seruire peccato. horum verò cùm fuisset voluntas serua peccati, liberata est per illum qui dixit: Si vos liberauerit Filius, verè liberi eritis. Et accipiunt tantam per istam gratiam libertatem, vt quamuis dum hîc viuunt, pugnent contra concupiscentias peccatorũ, eisq. nonnulla subrepant propter quæ dicant quotidie, Dimitte nobis debita nostra; non tamen vltrà seruiant peccato, quod est ad mortem: non prima conditione sicut ille liberi, sed per secundum Adam Dei gratia liberati, & ista liberatione habentes liberum arbitrium, quo seruiant Deo, non captiuentur à diabolo. Liberati enim à peccato, serui facti sunt iustitiæ: in qua stabũt vsque in finem, donante sibi illo perseuerantiam, qui eos præsciuit & prædestinauit, & secundùm propositum vocauit, & iustificauit, & glorificauit. Vt autem non acciperet hoc donum Dei primus homo, sed perseuerare vel non perseuerare in eius relinqueretur arbitrio, tales vires habebat eius voluntas, quæ sine vllo fuerat instituta peccato; & nihil illi ex seipsa concupiscentialiter resistebat: vt dignè tantæ bonitati & bene viuendi facilitati, perseuerandi committeretur arbitrium. Nunc verò posteaquam est illa magna, peccati merito, amissa libertas, etiam maioribus donis adiuuanda remansit infirmitas. Hactenus diuus Augustinus, cuius quòd esset in hoc argumento luculenta

prorsus oratio, propterea prolixiùs commemoranda & inserenda verba putauimus.

CAPVT XI.

Pleniorem multo fore libertatem in vita futura, quàm fuerit primorum hominum ante lapsum.

QVANQVAM igitur nunc Spiritus sancti potentiore gratia fideles indigeant, qua fiat etiam vt velint, & tantum velint tantoque ardore diligant, vt carnis voluntatem contraria concupiscentem, voluntate spiritus vincant: tamen in illo primo felicitatis statu, lætior gratia fuit, plenam & integram à peccato omnique alio genere malorum afferens homini libertatem. Tametsi autem ita tum plena libertas fuit, vt nulla hominis pars premeretur seruitute: erat tamen homini, si perstitisset, paratum quo illa mirificè augeretur. Quid enim liberius fuisset libero arbitrio, quando id iam omnino non posset seruire peccato? Quæ libertas futura erat homini, sicut facta est angelo, merces meriti sui: sed eo per inobedientiam sic perdito, vt ad promerendi recuperandam facultatem, ope liberatoris egeremus: sicut per Christum ad eum hîc libertatis gradum adducimur, vt legi Dei vel mente seruiamus; ita ad illam perfectionem libertatis, eiusdem beneficio sumus euehendi, in qua peccare omnino non queamus: quando videlicet animus tanta satiabitur visione, & tanta inflammabitur charitate superioris boni, vt ad seipsum sibi placendo deficere ab illius delectatione non possit: quando videbit summum & incommutabile bonum, in cuius comparatione se spernat, sibique illius charitate vilescat; tantoque eius spiritu implebitur, vt id sibi non ratione sola, sed æterno quoque amore præponat. Neque verò tunc idcirco liberum non habebit arbitrium, quòd eum amplius delectare peccata non poterunt. Quippe cùm vitium sit arbitrij humani, cum delectatione peccare: tanto erit libe-

liberius, quanto magis habebit indeclinabilem in non peccandi delectatione voluntatem. sed hoc erit de Dei munere, non de solius vigore naturæ. Aliud enim est esse Deum, aliud participem Dei. Ille natura peccare non potest; particeps verò Dei, ab illo accipit vt peccare non possit. Seruandi autem gradus erant diuini muneris, vt primum daretur liberum arbitrium, quo non peccare posset homo: nouissimum, quo peccare non posset. Illud ad comparandum meritum, hoc ad recipiendum præmium. sed quia peccauit ista natura cùm potuit non peccare, largiore gratia liberatur; vt ad eam perducatur libertatem, in qua peccare non possit; quemadmodum verissimè docuit Augustinus cap. 30. lib. 22. de ciuitate Dei. Sicut igitur prima immortalitas fuit, posse non mori; & nouissima erit multo maior, non posse mori: ita prima hominis libertas erat, posse non peccare; nouissima verò erit multo maior, non posse peccare. Proinde ex iis quæ dicta sunt, pro triplici iustitiæ statu, triplex potest à peccato libertas constitui: vt iustorum quidem post lapsum, durante vitæ huius cursu, vera sit per Christum liberatorem donata libertas, sed non plena atque integra; Ante lapsum verò, simul vera integraque fuerit, sed non consummata, nõdumq. secura & æterna firmitate stabilis: post hanc denique vitam in regno illo beato, & vera & integra & consummata, cui nihil addi possit; ideoque stabilis securaque futura sit. vbi videlicet tanquam præmium perseuerantiæ sancti accipient, vt magna per Spiritum sanctum data abundantia charitatis, cadere vlteriùs omnino non possint, & hoc de se certissimè norint, quam plenitudinem beatitudinis non habebant primi homines. Qui enim nesciebant suam futuram miseriam, beatitudine quidem vera, sed ea minore tamen, sine vllo fruebantur vitio.

CAPVT XII.

Libertate à peccato, cùm perfecta fuerit, non minui vel destrui liberum arbitrium, sed perfici.

TAMETSI autem Christiana libertas eò perfectionis, sicuti suprà diximus, euasura quãdoque est, vt nullam esse sinat ad vitia repetenda libertatem: non idcirco tamen liberum arbitrium minuere aut destruere censenda est, eo quòd ad liberi arbitrij naturam minimè pertineat peccare posse. Est enim peccare libero arbitrio, deficere & cadere; vt homini, mori. Proinde quemadmodum ad hominis naturam & rationem nihil pertinet posse mori, seu mortalem esse, neque eò quicquam hominũ naturæ detrahetur, quòd immortales aliquando futuri sunt: ita liberi arbitrij ratio non hoc complectitur, vt queat peccando deficere; sed ad quendam eius statum minùs perfectum adhuc & beatum pertinet. E quo transferetur eò, vbi iam nullum possit sentire defectum. Vt enim summa naturæ perfectio in natura diuina reperitur, quod nequeat omnino deficere, atque id illi vi propria non aliunde competit: ita in nobis natura liberi arbitrij, participatione quadam diuinæ bonitatis, tum multo perfectior efficitur, cùm summi & incommutabilis boni possessione, in bono stabilitur atque firmatur. Et enim liberi arbitrij naturalis operatio est secundùm virtutis dictamen agere: peccare verò, contra naturam est. quo fit vt quanto bonum agitur perfectius, tanto maior sit arbitrij libertas in exercitio functionis sibi naturalis: quantoque est liberum arbitrium depravatius & peccato corruptius, tanto eius libertas est minor in officio naturæ suę congruẽti. Atqui hæc cuiusq. rei perfectio est, naturæ suæ quàm conuenientissimè operari. Libertatem proinde Christianam tantum abest vt esse à libero arbitrio alienam dicamus, vt illi

eam

eam putemus aptissimè conuenire; qua nimirum corrigatur, sanetur, illuminetur, perficiaturque. Idcirco Augustinus Epistola octogesima nona, Voluntas, inquit, libera, tanto erit liberior quanto sanior; tantoque sanior, quanto diuinæ misericordiæ gratia que subiectior. Ipsa quippe fideliter orat & dicit: Itinera mea dirige secundùm verbũ tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Quomodo enim libera est, cui dominatur iniquitas? vt autẽ ei nõ dominetur, vide quis ab illa inuocetur. non enim ait: Itinera mea dirige secundùm liberum arbitrium, quia non dominatur mihi omnis iniquitas: sed, Itinera mea dirige secundùm verbum tuum, vt non dominetur mihi omnis iniquitas. Precatur, non pollicetur: confitetur, non profitetur: optat plenissimam libertatem, nõ iactat propriam potestatẽ. Non enim omnis qui viribus suis confidit, sed omnis qui inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Hinc & illud est apud eundẽ Augustinũ: Vt quid ergo miseri homines, inquit, aut de libero arbitrio audent superbire antequam liberentur, aut de suis viribus, si iam liberati sunt? nec attenduntin ipso nomine liberi arbitrij vtique libertatem sonare. vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. His locis Augustinus eam spectauit arbitrij libertatem, quæ est à seruitute: secundùm quam, tanto est liberius, quanto à peccato alienius. quam sonare dixit in nomine liberi arbitrij, non quòd inde essentialiter liberum arbitrium nominetur, sed quòd qualitas quædam sit naturæ liberi arbitrij aptissimè conueniẽs, eamque perficiẽs: vt quando liberum arbitriũ in sua perfectione cogitatur, tum etiã à peccati seruitute intelligatur esse liberum. Tametsi autem libertas hæc, posteaquam suam perfectionem fuerit adepta, ita voluntatem in recti bonique

Cap. 29. de spiritu & lit.

complexu firmatura sit, vt diuelli ab eo non possit: est tamen in particularibus bonis suscipiendis, libera futura semper electio. Quod in ipso summo & vero solóque Deo, primùm intueri licet: quem ita inter omnes bona mente præditos sapientem & iustum constat esse, vt pranè nihil facere, nec operando omnino deficere possit. Dei enim perfecta sunt opera, nec potuit vnquam sub reprehensionem iustam cadere quod fecit: & tamen circa res creatas quidquid agit, quis eum dicat non summa agere libertate? Aliud enim est, non posse operando à recto & bono deflectere: aliud quicquid agatur boni, id necessariò perficere. Christi deinde redemptoris nostri, secundùm eam naturam quam assumpsit, ille fuit in bono status, vt exploratum haberet ita semper fore, neque se omnino inde posse decidere. Atque is interim, cùm posset rogare Patrem, qui subministraret supra duodecim legiones Angelorum, non fecit: cùm mortem effugere posset. Oblatus est quia voluit. At cognitæ, inquis, Dei voluntati repugnare non potuit, si fuit in iustitia confirmatus. Sed quemadmodum non ea Dei libertas est, vt suis æternis decretis possit contraria facere, suæque voluntati & præscientiæ repugnare agendo; quòd ea res mutabilitatis habeat defectum à diuina excellentia longè alienum: ita non hoc Christi libertas postulabat, vt posset cognito Patris præcepto non parere; id quod esset deficere posse, per inobedientiam; sed vt quod faceret, id posset non facere, sicut potuit Pater non præcipere quod præcepit, neque velle quod voluit, neque facere quod fecit. Accuratè sanè duo hæc discernenda sunt; vnum constituto Dei præcepto, verbi gratia, de subeunda cruce, parere huic posse recusare: aliud ita subire crucem, vt possit eam simpliciter non subire. Quemadmodum hęc manifesto discrimine separantur: Cùm præuiderit Deus ad nundinas te esse pro-

profecturum, cum eo nihilominus constare posse, vt domi maneas: & ita te ad nundinas esse profecturum, vt possis domi remanere. quorum illud falsum est, hoc verissimum. Sic enim multa iunguntur, vt altero posito, simul alterum non possit non esse: quorum tamen vtrumque separatim ita fiat, vt queat non fieri. velut hominem currere si posueris, vt simul loco moueatur necesse est: at neque vt currat, neque loco moueatur, vlla necessitas cogit. Ita prorsus quod Patrem Filius velle sciebat, id simul non potuit non facere. atque horum necessaria connexio fuit: Voluit ac præcepit Pater, faciet ergo Filius: sed neque voluit neque præcepit necessariò Pater, quem nefas est necessitati subijcere: neque fecit necessariò Filius, qui, quod fecit, potuit simpliciter non facere. vtrumque enim separatim est liberum, etsi alterum cum altero collectionis sit necessitate coniunctum: quod in argumentatione quidem, sed non in rebus agendis, necessitatem esse ostendit. Qua in re, tradendæ cura disciplinæ, hanc distinctionem adhibuit, vt alia cõsecutionis, alia consequentis esse necessitas diceretur: itemque alia absolutè necessaria, alia non simpliciter necessaria, sed quibusdam positis. Itaque sanctorũ Angelorum & beatorum spirituum volũtas, libertatis perfectione iam donata, licet non possit patefactam sibi Dei voluntatem non per omnia promptissimè obedientissimeque amplecti; potest tamen in bonis agendis, quod faciat, non facere, etsi hoc illi Deum præcepto requirere nõ ignorent: propterea quòd vnumquodque sic suscipiunt faciendum, vt id norunt præceptum esse, liberè autem à Deo præceptum esse norunt. Quamobrem vt hoc potuit Deus non præcipere, sic illi possunt idem non facere. quanquã & illud interim quæri possit, agántne beati spiritus cuncta ex diuinæ constitutionis præscripto sibi cognito; an pro suo iudicio atque voluntate

faciant multa, qui iam neque errare iudicando, neque malè velle quicquam possunt. Augustinus quidem in Psalmum 78. dicit eos ineffabili modo consulere de actibus suis æternam veritatem, tanquam legem incommutabilem. & iterum in Psalm. 103. concione 4. Intuentur, inquit, legem fixam iubentem sine scriptura, & ex illa faciunt quicquid hîc fit. Vt igitur dæmones & damnati infelicissima peccati seruitute ita sunt obfirmati in vitio, vt abstractam à Deo voluntatem non possint ad iustitiæ amorem conuertere; & tamen in his aut illis malis designandis, velut hunc aut illum solicitando ad peccatum, aut his aut illis insidiis adoriendo, solutos habent à necessitate conatus: ita qui libertate Christiana iam cõsummata absolutaque fruuntur, ab ipso quidem iustitiæ fonte discedere, bonique genere excidere, nullo modo possunt; sed inter ea quæ huic generi subiecta sunt particularia bona, eligendi aut omittendi libera potestate versantur. Et hactenus quidem doctrinam protulimus Catholicam de prima Christianæ libertatis parte, quæ est à peccato, de qua diui Hieronymi illa sententia est: Sola apud Deum libertas est, non seruire vitiis: summa apud Deum nobilitas, clarum esse virtutibus. Et illa Augustini: Bonus, etiam si seruiat, liber est. Illa Chrysostomi, Solus is liber est, qui libertatem intrinsecus habet: sicut ille seruus est, qui succũbit irrationabilibus vitijs. Denique & illud Calani Philosophi, ex epistola ad Alexandrum meritò celebratur, vna in virtute libertatem nobis beatam esse. Subnectam coronidis loco sancti Paulini carmen ad Licentium, quo eum Licentiùs viuere cupientem, falsæque libertatis captum illecebris, ad veram libertatem, quæ in Christo est, reuocare conatur in hunc modum:

In epistola ad Celantiã Matronam.

Lib. 4. de ciuit. Dei, c. 2. Hom. 18 priorum ad Timot.

Vide Ambrosium, libro 2. Epist. epist. 7.

Inter epistolas Aug epist. 36.

Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina leuis,
Suaue iugum Christi est, vox pia, crede Deo:

Et caput

Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
Demissoq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
Hæc bona libertas Christo seruire, & in ipso
Omnibus esse suprà: non dominis hominum,
Non vitijs seruit, non Regibus ille superbis,
Tantùm qui Christo se dederit Domino.
Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
Sublimem attonita conspicis vrbe vehi,
Quam cernis tanta sibi libertate videri,
Vt dedignetur flectere colla Deo.
Multis ille miser mortalibus, & quoque seruis
Seruit, & ancillas, vt dominetur, emit.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

DE libertate quæ est à diabolo, propterea mihi seorsim disserendum esse putaui, quòd propria nonnulla contineret ea consideratio. Cætera verò quæ habet cum libertate à peccato communia, dum huc tanquam reiecta persequemur; & huius mensuram Libri complebimus, & quæ priori poterant deesse videri, non obliuione vel inscitia prætermisse, sed consultò alium in locum distulisse putabimur.

CAPVT

CAPVT I.

Liberari à diabolo eos qui regenerantur in Christo.

LIBERTATEM igitur à peccato, de qua libro superiore dictum est, comitatur libertatis pars altera, vt à diabolo quoque liberi simus. Cùm enim ille nos per peccata seruos haberet; simulatque à peccatis liberati, serui iustitiæ effecti sumus, sub illius esse potestate desijmus: vsqueadeò vt nec illud carnis nostræ, quod adhuc concupiscentiæ subiacet, sub diabolo captiuum teneatur, propter factam peccati remissionem, qua non imputatur id quod lex peccati propriè nuncupatur. Idcirco beatus Apostolus, cùm hanc libertatem commẽdaret in Epistola ad Collossenses capite primò dixisset: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ: pro tanti boni causa subiunxit, In quo Filio habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Etenim morte sua Christus vno verissimo sacrificio Deo Patri pro nobis oblato, quicquid erat culparum, vnde nos principatus & potestates ad luenda supplicia iure detinebant, purgauit, aboleuit, exstinxit; & sua resurrectione in nouam vitam nos prædestinatos vocauit, vocatos iustificauit, iustificatos glorificauit. istoque modo diabolus, hominem, quem per consensionem seductum tanquam iure integro possidebat, cuique tanquam pannoso & æruminoso, nulla ipse carnis infirmitate septus, superbo dominabatur imperio, in ipsa morte carnis amisit. Natura quidem fortior, id est, angelica, inferiorem naturam humanam vitij societate subditam detinebat: sed mediator angelis fortior, infirmus propter homines factus, prædonis superbiam redemptionis humilitate destruxit: vt qui super filios hominis angelica fortitudine gloriabatur, à Filio Dei suscepta humana infirmitate,

mitate, illusus vinceretur. Sed cùm adhuc multos sub diaboli potestate agere nõ ignoremus, quibus ad hanc libertatem nihil hactenus Christi mors contulisse videatur; intelligendum est, eum qui semel mortuus est ad multorum exhauriẽda peccata, vnicuique tum primum mori, cùm in eius morte, qualibet fuerit ætate, baptizatur. Hæc enim cuique propriè dies est redemptionis, de qua loquitur beatus Apostolus, cùm ait: Nolite contristare Spiritũ sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Ideoque nemo priùs de potestate tenebrarum eripitur, quàm in Christi nomine baptizatus, veterẽ hominẽ exuerit, nouũque induerit, qui secũdùm Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. vtq. Ægyptiorũ primogenita ab angelo percussore necabãtur, Israëlitarũ liberis per agni sanguinem conseruatis: ita in quibus inuenit diabolus quod prima natiuitate cõtractum est, id est, originale peccatum, in quo inest omniũ nascẽtium infelix quædã primogenitura; hos, nisi Dei gratia liberẽtur, tanquã suos ad mortem pertrahit, damnationemque communem. Qui verò, cùm essent in eo primùm peccato concepti & editi, postea sunt Dei beneficio regenerati; de quibus scriptum est, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt; &, Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius: hi à diaboli quoque dominatione & potestate purgati sunt. qui non solùm antea coërcetur ne regenerationem impediat, sed etiam per regenerationẽ postea ex hominum cordibus eijcitur; ne iam eos, tanquam vasa sua, & quasi mancipia, veteri illo suo iure & more possideat. Hi demum; Agni immaculati sanguine postibus eorum illitis, id est, crucis signo frontibus signatis, à perditione huius seculi tanquam à captiuitate vel interemptione Ægyptia liberantur; aguntque salubertimũ transitum, cùm

Ephes 4.

cùm à diabolo transeunt ad Christum, & ab hoc in-
stabili seculo, ad eius fundatissimum regnum, & ab
operibus luti & lateris, in quibus terrenis desideriis
seruientes, multùm & infeliciter laborabant, ad suaue
Christi iugum, opesque iustitiæ, omni argento & auro
& lapide pretiosiores. Quamuis igitur, quod ad ma-
gnitudinem & potentiam pretij, vt Prosper ait, & ad
vnam pertinet causam generis humani, sanguis Chri-
sti redemptio totius sit mundi: quia tamen à redem-
ptione constat alienos esse, neque de captiuitate & ser-
uitute sua erutos, qui hoc seculum sine fide Christi, &
sine regenerationis sacramento pertranseunt; colligi-
tur redemptionis proprietatē, libertatisque veritatem
penes eos esse, de quibus princeps huius mūdi missus
est foras, & non iam vasa diaboli, sed membra sunt
Christi. Quod proinde circa baptizandos in vniuerso
mundo sancta Ecclesia consimiliter agit, non otiosè
nobis est intuitu contemplandum. vbi, siue paruuli
siue iuuenes, cùm ad regenerationis ducuntur sacra-
mentum, non priùs vitæ fontem adire sinuntur, quàm
exorcismis & exsufflationibus clericorum, spiritus ab
ijs immundus abigatur: vt tunc verè appareat, quo-
modo princeps mundi huius mittatur foras; priusque
alligetur fortis, & deinceps vasa eius diripiantur, in
possessionem trāslata victoris, qui captiuā ducit capti-
uitatem, & dat dona hominibus. De potestate namque
tenebrarum, cui per illius primi hominis ruinam sub-
iectum est hominum genus, non adulti modò, verum
etiam reuera paruuli eruuntur, cùm regenerantur in
Christo: tametsi id non appareat in eorum arbitrio li-
berato, nisi cùm ad annos peruenerint rationis vtentes
ætatis; tum primùm reipsa demonstrantes consentien-
tem doctrinæ salutari, in qua nutriti sunt, voluntatem,
& in ea finientes hanc vitam, si electi sunt in Christo
ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immā-
culati

Obiectio prima in Vincentium.

Matth. 12.

Ephes. 4.

culati in conſpectu eius in charitate. Hæc quidem poteſtas tenebrarum, id eſt, diabolus, qui etiam dicitur princeps poteſtatis aëris, operatur ſeu efficax eſt in filijs diffidentiæ. & quid operatur, niſi opera ſua mala, & in primis maximeque ipſam diffidentiam & infidelitatem, qua ſunt inimici fidei? per quam ſcit eos poſſe mũdari, poſſe ſanari, poſſe perfectiſſimè liberos (quod eis vehementer inuidet) in æternam vitam regenerari? Sed ipſe mediator intrans in domum fortis, id eſt, in hoc ſeculum mortalium, ſub poteſtate diaboli, quãtum ad ipſum pertinet, conſtitutum; de ipſo quippe ſcriptum eſt, quod poteſtatem habeat mortis. intrat, inquam, mediator hic in domum fortis, id eſt in ſuo dominatu habentis genus humanum: & priùs alligat eum, hoc eſt, eius coërcet ac cohibet poteſtatem, poteſtatis ſuæ fortioribus vinculis. Deinde vniuerſa eius aufert arma, in quibus confidebat; ſicut apud Lucam expreſſum eſt, hoc eſt, errores & peccata: atque hoc pacto eripit vaſa eius quæcunque prædeſtinauit eripere; id eſt, homines quos ille veneno ſuo repleuerat, ac propter medullitus inhærentẽ iniquitatis amorem, longa & alta pace tenuerat: arbitrium eorum ab eius poteſtate liberans, vt, illo non impediente, credant in iſtum libera voluntate: credentes autem inuocent liberatorem, qui dat poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Vide Aug. epiſt. 107.

Luc. 11.

CAPVT II.

Regeneratos in Chriſto ita effici filios Dei, vt non remaneant aliqua ex parte filij diaboli.

FILII autẽ effecti Dei, eius deinceps ſpiritu agũtur, vt bene viuant; omninoque in diaboli poteſtate eſſe deſiſtunt: nec eius ampliùs filij dici poſſunt, cuius imitationem atque ſimilitudinem reſpuêre. Falſoque Pelagiani calumniabantur dicere Catholicos, qui

qui baptizarentur, eos ex parte fieri filios Dei, ex parte verò filios diaboli remanere. Tametsi enim reliquiæ quædam non percuratæ penitus infirmitatis, aut humanæ vincula necessitatis efficiũt, vt adhuc filij huius seculi iusti quoque nominentur (propterea namque & matrimonia celebrantur, & per artes varias atque industrias, vitę necessaria commodaque parantur, quę ad figuram pertinẽt seculi huius, mira celeritate transuolantem) tamen filij diaboli, cuius abiecere societatem, esse procul dubio desierũt. Cùm proinde calumniarentur Pelagiani, respondens Augustinus, Mentiuntur, inquit, insidiantur, tergiuersantur. Non hoc dicimus: omnes enim homines qui sunt filij diaboli, etiam filios seculi; nõ autem omnes filios seculi, etiam filios diaboli dicimus. Absit enim vt filios diaboli dicamus fuisse sanctos Patres, Abraham, Isaac, & Iacob, & alios huiusmodi, quando per nuptias generabant: & eos fideles qui vsque nunc & deinceps adhuc generant. non tamen Domino possumus contradicere dicẽti: Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias. Quidam ergo filij seculi huius sunt, & tamen filij diaboli non sunt. Quamuis enim diabolus sit auctor & princeps omnium peccatorum, non tamen filios diaboli faciunt quæcunque peccata. Peccant enim & filij Dei; quoniam si dixerint se non habere peccatum, seipsos seducunt, & veritas in eis non est: sed ea conditione peccant, qua sunt filij adhuc huius seculi; qua verò gratia sunt filij Dei, non vtique peccant: quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Hactenus Augustinus. Quotquot igitur accepto iustitiæ munere liberi effecti sunt, ij quoque diaboli excussere principatum: vt qui in regnum & corpus Christi transierint, iamque ad societatem pertineant lucis, quæ se à vitiosæ vitæ tenebris longè remouit: estque ea cum Patre cohærens, & cum Filio eius Iesu Christo; cuius & sanguine

Lib. 3. contra duas Epistolas Pelag. cap. 3. & contra Iulianum, lib. 6. cap. 5.

Luce 20.

guine pretioso emundatur assiduè, & virtute sub eius pedibus tenebrarum princeps validè conteritur. Prædixerat hoc futurum Regius psaltes, Christi beneficio & potentia singulari. Ipse enim, inquit, liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet. Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo. Quo quidem loco Propheta pauperem vocat humilem, sua peccata contrito corde submissè confitentem, qui proinde se agnoscat suis viribus in libertatem non posse redire, sed ad eam rem egere gloria & gratia Dei per Iesum Christum. hunc igitur Christus liberat à potente, hoc est, diabolo, quem potentem ad homines sibi subdendos, & in captiuitate retinendos, non eius virtus, sed nostra peccata fecerunt. Quæ proinde cùm sublata & abolita sunt, redimente nos ab vsuris & iniquitate, eodem nostræ libertatis auctore Christo, vim protinus ille suæ in nos dominationis & potestatis amittit. Maxima enim eius virtus est (ait diuus Chrysostomus) peccati amplificatio. Id igitur si destruxeris, neruos diaboli omnes incidisti, caput eius contriuisti, vires resoluisti, ac vniuersum eius exercitum fudisti atque fugasti. Et Augustinus in Psalmum 84. Si quis liberatus fuerit à peccatis suis, non habet vnde ei dominetur princeps peccatorum. Dicit enim Psalmista: Auertisti captiuitatem Iacob, remisisti iniquitatem plebis tuæ. Ecce vnde auertit captiuitatem. Quia remisisti iniquitatem. Iniquitas tenebat captiuum: remissa iniquitate, liberaris. hoc ille eo loco: breuissimè verò libro contra Iulianum sexto, cap. 8. Expulsio, inquit, est dæmonum, remissio peccatorum. Deletis igitur per iustificationem peccatis, iam diaboli serui non sumus, qui honorabile filiorum Dei nomen suscepimus. Ideoque omnis in posterum cum eo vitanda so-

Psalm. 71.

Homil. 47. in Matthæum.

cietas est, vt nihil cum eo commune habeatur: & nec tum quidem audiatur, cùm vtilia suaserit. propterea, quanquam esurijt Christus, non tamẽ suggerenti diabolo, vt è lapidibus faceret panes, obediit: nos profectò (Chrysostomo interprete) erudiens, ne vnquam diabolo credamus.

Homil. 13. in Matthæum.

CAPVT III.

Eiectionem diaboli è credentium cordibus, variè nobis in sacris literis declaratam esse.

EIECTIONEM autẽ hanc damnationemque diaboli, qua illos quos in vniuerso mundo captiuos tenebat, fortiori cedere coactus est, variis modis sacræ nobis literæ declararunt. De Christi namque victoria & triumpho Propheta prænuncians, Operuit cælos, inquit, gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: id est, trophæũ crucis, Augustino quidẽ interprete. Ibi abscondita est fortitudo eius. Erat enim vis in cruce maxima ad diabolũ è cordibus hominum proturbãdum, deijciẽdumque de suo principatu: vt hîc meritò possit intelligi ilud Apostoli, Quod infirmũ est Dei, fortius est hominibus. sed virtus hæc abscondita & tecta crucis humilitate fuit, ne illam posset diabolus habere suspectam. Si enim eam principes tenebrarũ cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: hoc est, nunquã nos redimi, inquit Ambrosius, Domini morte fecissent. Hac igitur crucis virtute per carnis infirmitatem velata, ille Dei & hominũ inimicus eiectus est. De quo apud Prophetam verbis consequentibus dicitur: Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius: iam videlicet ipse captiuus, qui capiebat; & regno spoliatus atque deiectus, qui superba tyrannide infelix hominum genus subiugarat: iure vt propheticam insultationem audire possit, Quomodo cecidi-

Abacuc 3.

Lib. 18. de ciuit. cap. 32.

1. Cor. 1.

Initio lib. 2. in Lucam.

Isaiæ 14.

cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, supra astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Veruntamen ad infernum detraheris, in profundum laci. qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient. Nunquid iste est vir, qui conturbauit terram? qui concussit regna? qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit? vinctis eius non aperuit carcerem? Huc quoque pertinet quod in Apocalypsi describitur prælium Michaëlis, cælestis exercitus ducis, cum dracone & angelis eius. Ille enim angelus sanctus, conditori suo sese subijciens, eiusque præeximia celsitudine, digna sibi humilitate vilescens, aduersus diabolum toto orbe dominantē, & suæ quæque dominationis occasione sibi de diuinis placentem honoribus, iustitiæ instructus armis prælium mouit; hoc præ se ferens, proque eo fortiter dimicans, vnde illi nomē diuina etiam auctoritate tributum est: Quis vt Deus? Nec verò dubio aut infelici pugnauit euētu. Nam propitio per mediatorem hominibus Deo, regnantem diabolum suis sedibus expulit: & quem hic sibi de mortalium obsequiis honorem tanquam Deo superbissimè arrogabat, vni omnium effectori & moderatori Domino, ille præliando restituit. Antea enim Dij gentium dæmonia, quibus crucis virtute protritis, eum qui cælos fecit, palàm terra vniuersa & agnouit, & coluit & glorificauit. Itaque factum est prælium magnum in cælo, inquit Ioannes, Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat, & angeli eius, & non præualuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo: & proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas: qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram. Atque vt ea de re illustrem Ecclesiæ præ- Apoc. 12.

dicationem & iucundissimam gratulationé agnoscas, subiungitur: Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die & nocte. Ne verò tetras illas malignorum spirituum legiones sic deiectas angelorum sanctorum prœlio putes, vt non etiam liberatorum hominum in pugna virtus enituerit, sequitur: Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij sui; & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem: propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Non modò igitur diabolus semel ab initio superbiæ suæ, de supremis beatorum spirituum ordinibus præceps actus est in hunc caliginosum aërem, æterno in die iudicij stagno ignis ac sulphuris destinatus; quemadmodũ hoc diuus Petrus expressit: verùm etiam hic regnum amisit, & de cælo, id est, electorum cordibus, in terram deiectus est. Quod ipsum ita Saluator ait: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et rursus: Princeps huius mundi iudicatus est. qua quidem illius eiectione & condemnatione fit, ne captiuos amplius teneat liberatos ad suam ipsius voluntatem, ne in illis sit efficax, suaque peragat molimina, ne illos velut cribrando exagitet, vt secreto salutiferæ veritatis flore, præter errorum quisquilias remaneat nihil, ne illius circũueniantur astu, & fraudibus implicentur, ne accusationes eius aduersus filios suos, placatus iam Pater admittat. Denique sic foras eiectus est, vt iam per Agni sanguinem vinci possit: nec vinci solùm, verùm etiam tanquam prostratus conculcari. Ecce enim, ait Dominus, dedi vobis potestatem calcandi super scorpiones & serpentes, & super omnem potestatem inimici, & nihil vobis nocebit. Id quod & in Psalmis promittitur habitanti in ad-

2. Petri 2.

Ioannis 12.

Luc. 10.

Psalm. 90.

in adiutorio Altissimi, & in protectione Dei cæli commoranti. Super aspidem enim, inquit, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Cur enim hoc non possit in damnatissimum illum draconem, eius per semẽ mulieris capite iam cõtrito? Ipsum, inquit, semen conteret caput tuum, neque plus omnino tibi relinquetur, quàm vt ad tempus, etiam eius tu calcaneo insidiari possis. Dominus enim, inquit Leo, denunciauit serpenti futurum semen mulieris, quod noxij capitis elationem sua virtute contereret: Christum scilicet in carne venturum Deum hominem que signãs; qui natus ex virgine, violatorem humanæ propaginis, incorrupta natiuitate damnaret. Eodemque eius pertinet alligatio. Etenim alligatus est tanquam canis innexus cathenis; & neminem iam mordere potest, nisi eum qui sese illi mortifera securitate coniunxerit. latrare potest, solicitare potest; mordere omnino nisi volentem, ac per summam stultitiam propiùs accedentem, nullo modo potest. Non enim cogendo, sed suadendo nocet: neque à nobis extorquet, sed suggerendo blandè petit assensum.

Serm. 2. de natali Domini.

CAPVT IIII.

Quòd à filiis Dei, diabolo deinceps resistitur, si peccato repugnetur.

POTENTISSIMA igitur Christi gratia liberati, & de potestate tenebrarum translati in regnum lucis, ab eo videlicet qui nos fecit dignos in partem sortis sanctorum in lumine, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, aduersus peccatum nos deinceps erigimus. quod cùm innatum nobis esset, iamque inueteratum, & tanquam in naturalem conuersum qualitatẽ videretur: quónam modo ei aut bellum vidissemus indicendum esse, nisi fide illustrati; aut vlla colluctationis contentione vincere,

nisi diuinę gratiæ ope firmari, possemus? Iure ergo qui peccatum vincit animoque suo dominatur, is fortior censetur vrbium expugnatore: quòd hic quidē alios, ille seipsum vincit: hic externum, ille domesticum superat hostem: ille aduersanti obsistit corporis viribus, hic blādam perniciem robore cæleſti instructus expellit. Quæ quantopere fugiēda esset atque extimescenda,
Cap. 21. Sapiēs Ecclesiasticus hisce monitis suis declarauit: Fili, inquit, peccasti? non adijcias iterum, sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum. Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas. Itaque qui suas vicit cupiditates rationisque sub iugum misit, simulque ne anteactorum criminum obligatione teneatur, veniam impetrauit, is demū est qui veram sibi reperit libertatem. Duplici quippe vinculo (vt antea quoq; significatum est) seruitus peccati tenet adstrictos: altero dominantis cupiditatis, altero reatus damnationis sempiternæ. Quorū etsi posterius gentilitas ignorauit, prius tamen ignoratū sibi non fuisse, testatur illud quod apud Epictetum legitur Stoicum philosophum: libertatem & seruitutem hoc differre, quòd illud virtutis, hoc malitiæ nomen & vocabulum sit. corporis enim vinculum esse fortunam, animæ autem malitiam. Eum igitur qui corpus solutum, animā vinctam habeat, seruum esse: qui verò animam solutam, quamuis corpus habeat vinctum, hunc esse liberum. Denique vinculum corporis aut morte soluere naturā, aut pecuniis malitiam: animæ verò vinculum, soluere virtutem disciplinis. Et ille quidē ad hunc modum. Nos verò plenius multo rectiusque dicimus, vtrumque vinculum per Spiritum sanctum infusa charitate resolui, hominemque in veram restitui à peccato libertatem. Qua donatus

liber-

libertate, diaboli quoque è manibus elapsus est, nec ab eo tenetur, vt antè, captiuus. Sed ei ne in priorem recidat seruitutem, adlaborãdum est. Vritur enim ille non mediocri dolore amissi principatus; ideoque vigilare, laqueos tẽdere, solicitare, quo in antiquam reuocetur possessionem, nunquam intermittit. Sed nihil in nos nisi nostris armatus vitiis potest. quibus si vigilanter fortiterque ex fide resistitur, diabolo quoque eo ipso repugnatur. Non cernitur hostis ille quidem corporis oculis, sed neque id quo caueatur vincaturque necesse est. Deuicta enim concupiscentia, diabolus quoque superatur, qui per eam in nos valet; cuius impetus non tantopere essent nobis extimescendi, nisi insidiis eius & artibus, illa nos redderet opportunos. Nõ enim tentat diabolus vel angeli eius, nisi quod in nobis carnaliter dominatur. Ideoque circuit nos singulos, ait Cyprianus, & tanquam hostis clausos obsidens muros, explorat & tentat, an sit aliqua pars membrorũ minùs stabilis & minùs fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices, vt visu destruat castitatem: aures per canoram musicam tentat, vt sonus dulciori auditu soluat & molliat Christiani vigorem. Denique mouet per infirmitatem carnis nostræ omnia suæ potestatis tela, cùm ad lasciuiam accendit, cùm ad ebrietatem illicit, cùm ad auaritiam prouocat, cùm ad odia stimulat, cũ ad cædes instruit, cùm ad maledicta exacerbat; sed omnes hi conatus frustranei erũt, si concupiscentiæ, per quam nos deijcere molitur, virtute resistimus. Non vident quidem homines diabolum quocum pugnent: sed in promptu remedium est. Si enim seipsos intus vicerint, de illo foris triumphant. Quid enim tibi facturus est tentator extraneus, siue diabolus, siue minister diaboli? Quicunque proponit lucrũ vt seducat, si auaritiam in te non inuenerit, quid fuerit consecutus? sin auaritiæ te deprehenderit morbo laborantem,

Vide Aug. in Psalm. 143.

Serm. de zelo & liuore. Vide Chrysost. lib. 6. de sacerd. cap. 16.

rantem, viso lucro inardescis, & vitiosæ escę caperis laqueo. Frustra itaque dicitur à nonnullis: Quomodo possumus vincere diabolum, quem non videmus? Ibi enim vincuntur inimicæ nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates: neq; prævalere possumus aduersariis nostris, nisi prævaleamus & nobis. Non enim seducit ille aut trahit aliquē, nisi quem inuenerit ex aliqua parte iam similē sibi. Inuenit enim eum aliquid cupientem, & cupiditas aperit ianuam suggestioni diaboli. inuenit aliquid timentem, monet vt fugiat, quod illum timere perspexerit: monet vt adipiscatur, quod eum cupere inuenerit. hoc modo per duas ianuas, alteram cupiditatis, timoris alteram, hostis, ni caueatur, irrumpit. sed claudēdæ illæ sunt, omniq; vigilantia faciendum quod beatus Apostolus admonuit: Ne detis locum diabolo. Quibus verbis ostendere voluit, quòd quamuis intret humanum cor possideatq; diabolus, illi tamen priùs homo locum dederit, vt posset intrare. Ex quibus intelligitur, quanta sit Christiano cura nitendum, vt sui cordis ianuas obfirmet, ne callidissimus serpēs aliquo sibi aditu patefacto, sensim irrepat, atque in pristinam possessionem dominationemq; reuocetur.

Ephes. 4.

CAPVT V.

Quòd tantisper dum hîc viuimus, variis dæmonum artibus oppugnemur.

NEQVE enim in hac mortali vita eousque à peccato & diabolo liberamur, vt iam in posterum illis hostibus careamus; sed tantummodo vt liberi effecti, deinceps vincere pugnando possimus. Nam quia peccati merito, inquit Augustinus, humana natura subdita est hosti; priùs homo vt aduersus eum pugnare possit, ab eius eruitur potestate: deinde, si vita est in hac carne prolixior, certans adiuuatur, vt superet postremò

Lib 6. contra Iulian. cap. 9.

postremò, victor beatificatur, vt regnet. hîc ergo dum viuitur, tanta libertas est, vt adimat seruitutem, non remoueat pro sua libertate pugnādi necessitatem Non enim (ait D. Prosper) ad hoc datur continētia, vt concupiscentijs non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, vt non die ac nocte in Domini lege meditetur. quid autem agit donum dilectionis, si beneuolentiæ solicitudo non vigilat? quis fructus est patientiæ, si non habet fortitudo quod toleret? aut quomodo in Christo piè viuere ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur? vel pax quæ est à Deo & cum Deo, nunquid bene quieta est, si non discordat à mundo? aut amor Dei poterit sine diaboli inimicitijs obtineri? Neminem prorsus Dei gratia intentabilem facit: neque ob hoc cælestium armorum præsidio à dextris & sinistris instruitur Christiana militia, vt nullo cum hoste confligat; cùm laudabilius sit atque felicius, pugnantem non potuisse vinci, quàm desidem non potuisse tentari. Sic ille. Itaque hostis nostri circumspiciendæ semper nobis sunt inimicitiæ: qui si apertè non sæuit, insidijs aggreditur: ex quo & leo est appellatus, & draco, & tigris interdum. Nam leo quidem apertè sæuit: draco occultè insidiatur: tigris verò dictus est, propter multiformis astutiæ varietatem, omnem enim hanc vim & potestatem diabolus exercet. nam cùm eius impulsu Martyres necabantur, leo erat aperto marte sæuiens: cùm verò vel per hęreticos vel seductores alios insidiatur; & tigris est, & draco subrepens. Huius ergo draconis astus cùm beatus Apostolus intueretur, atque inde suis periculum impendere prospiceret; Timeo, inquit, ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, ita corrumpātur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo. Quod si primum hominem draco ille adortus vicit, & è Paradiso eiecit; quis se ab illius insidiis & oppugnatione

Lib. 2. de vocat. gent. c. 35.

Gregor. lib. 5. Moralium, in cap. 4. Iob.

2. Cor. 11.

fore putet immunem? Quis autem varias illius artes enumeret? Non enim desinit hostis antiquus transfigurãs se in angelum lucis, deceptionũ laqueos vbique prætendere, &, vt quoquo modo fidem credentium corrumpat, instare. Nouit cui adhibeat æstus cupiditatis, cui gulæ illecebras ingerat, cui admoueat incitamẽta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ. Nouit quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat. Omnium discutit cõsuetudinem, ventilat curas, scrutatur affectus; & ibi causas quærit nocendi (inquit beatissimus Leo) vbi quẽque viderit studiosiùs occupari. Idcirco illum à Propheta vocatum reperimus serpẽtem vectem, seu teretem & lubricum, & serpentem tortuosum: quòd mille per Mæandros sese voluens, cuncta exploret: quæque parum munita viderit, ea in primis oppugnet loca: vt cùm illac irruperit, munitiora faciliùs capiat, & animæ cordisque ad arcem negotio minore perueniat. Sæpeque euenit (quemadmodũ ait sanctus Gregorius) vt qui cognitus, resistentis virtute repulsus est, latens obtineat, quod certando non potuit. Quo fit vt fidelis dum in vno vincit, superetur in altero: & dum vnum attenditur, alterum non caueatur. Perunacissimus enim hostis, ait Tertullianus, nunquam malitiæ suæ otium facit, atque tunc maximè sæuit, cùm hominem plenè sentit liberatum: tunc plurimum accenditur, cùm exstinguitur. Doleat enim & ingemiscat necesse est, venia peccatorum permissa, tot esse titulos damnationis erasos. Proinde serpentis huius & vigilantissimi hostis quoniam insidiosos insultus varios ac frequentes Prophera patiebatur; exclamare coactus est ad auxiliatorem Deum: Vsquequo Domine obliuiscéris me in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me? quamdiu ponam consilia in anima mea; dolorem in corde meo per diem? Vsquequo exaltabitur inimicus

Serm. 7. de Natiuitate Domini. Isaiæ 27.

Epistola 56.

Libro de pœnitentia.

Psalm. 12.

cus meus super me? Verissimeque D. Ambrosius, nostram in hac vita iustitiam in quadam militia bellóq; constituit, & aduersus æmulas aëreas potestates, & aduersus nostras cupiditates: per quas illi quoque exteriores inimici nos deijcere vel penetrare moliuntur; vt & quasi ciuili bello interiorum vitiorum laboremus, & propter hostiles impetus spiritualium nequitiarum, haud mediocriter periclitemur. *Apud Aug. lib. 2. cont Iulianum, cap. 3. & 9.*

CAPVT VI.

Etiam in hominum aduersantium conatibus, dæmonum impetus & æstus esse formidandos, nec tamen omnia quæ patrentur ab hominibus mala, dæmonum impulsu necessariò fieri.

NAM etsi mundus sua quoque aduersus sanctos bella commoueat, id est, hominum impiorum atque in omni genere sceleratorum vniuersitas; tamen Apostolus dicit non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi Rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. nimirum, vt cùm nobis aduersari homines iustitiæ causa cernimus, belli totius primarios duces atque incentores dæmones cogitemus. Non enim est, inquit, nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines: Non aduersus eos quos videris, sed aduersus eos quos non videris, contra quos est inuisibiliter dimicandum. Hi enim & occultis instigationibus perditorum cupiditates inflammãt, & consilia inspirant omnia his regentibus atque operantibus, decipit ac peruertit hæreticus, sæuit tyrannus, conuitiatur improbus, detrahit inuidiæ facibus agitatus. his instigantibus atque impellentibus, iniquitas cum iustitia non habet pacem, temperantiam odit ebrietas, falsitati nulla est cum veritate concordia, non amat superbia mansuetudinem, non petulantia verecundiam, non *Ephes. 6.*

aua-

auaritia largitatem. Si ergo persequentium hominum crudelitatē & rabidam feritatem perhorrescis, odium implacabile cogita diaboli, quo bonos ferre nō potest. Si astus & callida miraris circumuenientium consilia, illius recordare vafriciem, qui & primos homines serpentino vsus instrumento decepit. Si ad impudentissima obstupescis mendacia, quibus pleni esse fidei hostes solent, siue ad bonos maculandos & traducendos, siue ad obscurandam cuiuslibet rei necessariam veritatem; ille tibi in mentem veniat, de quo scriptum est, quòd mendax sit, & pater mendacij. *Iacob. 8.* Si mouet insignis ad tolerandum duricies, vt magnæ speciem patientiæ præ se ferat, ille captiuos tenet ad suam ipsius voluntatem. Si ostētatur liberalitas, si sermo profertur blandus, & Christi nomine sæpe conditus, si clementia & omne humilitatis officium exhibetur; ille se & in ministris ac satellitibus suis transfigurare nouit in angelum lucis. Denique homines suis deditos cupiditatibus, atque hinc etiam facilè repulsa bona conscientiæ erroribus obcæcatos, nemo in optimos quosque furere, nemo illos sacrilegia facere, patrare cædes, patriæ proditiones concipere; nemo oppressiones ciuium, constuprationes sanctarum virginum, diuinarum humanarumque legum contemptum pro nihilo ducere mirabitur, qui illos persuasum habebit à spiritualibus nequitiis, quibus hic mūdus plenus est, agitari ac veluti *Ephes. 6.* animari. idcirco enim Rectores tenebrarum harum, id est, hominum infidelium ac prophanorum, Apostolus dixit. Neque tamen negandum est, homines per se prauos & odisse veritatem & persequi, nullo etiam dæmone inflammante, posse: sicuti & sua quemque praua voluntate in malum ferri, certum est, etiam si nullus ad id spiritus nequam impellat. Tametsi enim hominem exagitat & inflāmat fallacibus visis, & suasionibus immundis, spiritus diabolicus; efficitque hominis

minis voluntatem vel errore dementem, vel appetitu cuiuslibet mundanæ delectationis sic ardentem, vt etiam quæcunque videntur intolerabilia, mirabiliter sustineat: non tamen ideo voluntas mala sine instigatione alterius immundi spiritus, sicut voluntas bona sine adiutorio sancti Spiritus, non potest esse. Nam esse posse voluntatem malam etiam sine aliquo spiritu vel seducente vel incitante, in ipso diabolo satis ostenditur, qui per nullum alium diabolum, propria voluntate diabolus factus inuenitur. Vnde si penitus (ait Chrysostomus) atque diligēter his quę fiunt, animum intendere velimus, inueniemus minimè nos ad omnia diabolum impellere. sed cùm plurimorum ille nobis lapsuum sit auctor, plurimos item nosmetipsi per nostram solam socordiā ac negligentiam patimur. Diuus etiam Augustinus diabolum scribit aduentitium esse ad tentandum: habere enim homines proprias tentationes. Basilius quoque cùm proposuisset interrogationem: Nunquid omnis peccati causa rectè conferri in Satanam possit? Respondit eiusmodi verbis. In vniuersum, opinor, Satanā non posse ipsum per se causam esse alicui vt peccet: sed cùm modò insitis vnicuique à natura motionibus, modò etiam interdictis cupiditatibus, velut adiutricibus vtatur, per hæc ipsa eos qui negligētiores sunt, ad propria vitia conatur abducere. Vtitur autem ille quidem adiutricibus secum naturalibus motionibus: sicut in Domino facere tentauit, quando esurientem illum animaduertens, dixit: Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Interdictis autem cupiditatibus; vt in Iuda, quem quòd auaritiæ morbo esse obnoxium intellexerat, huius ipsius cupiditatis opera vsus, auarum hominem ad scelestissimæ proditionis lapsum, nummis triginta argenteis exstimulauit. Quòd autē mala etiam ex nobis ipsis nascuntur, manifestè Dominus ostendit: De corde enim, inquit,

Lib. 1. de prouidentia Dei.

In Iob c. 20.

quit, exeunt cogitationes malæ. Hactenus Basilius, In regulis breuioribus Interrogatione 75. Denique & Prosper, quòd peccetur, id totũ diabolo adscribi negat oportere: qui in peccantium flagitiis, inquit, est illecebrarum adiutor, non voluntatum credendus est esse generator. Itaque etsi in hominum aduersantium conatibus, diaboli præcipuè feram maleuolentiam formidare debeamus; non tamen hæc impeditur distinctio: qua nos, ceu triplici hostium acie, vulgò dicimur impugnari, à carne, mundo & diabolo: quòd & caro nostra proprios habeat impetus, suasque ipsa faces admoueat, omni etiam remoto externo tentatore: & impiorum mũdus per seipsum immundus, suaque ipsius prauitate in maligno positus, non idcirco nulla persecutione sanctorum societatem infestaret, quia nullus malignus spiritus instigaret.

Resp. 11. ad obiectionem Vinc.

CAPVT VII.

Propter variarum tentationum pericula, nullam esse libertatis in hac vita securitatem: quæ ad perfectam libertatem requiritur.

QVÆ cùm ita sint, quis bona mente prædituslloquiendos putet, qui ita securitatem (sine qua perfectæ libertatis constare ratio non potest) in hac vita constituant, vt credi etiam hoc dicant oportere, nos in finem vsque perseueraturos? Absurdum enim prorsus est, mediis in periculis, quæ nobis tot hostium cunei instructissimi faciunt, securitatem ponere, atque in bello pacem esse dicere. Sed & pernicioſum est, inter confertissimos hostes stantem, falsa & subdola prædicatione securitatis, solicitudinis ac timoris cautionem nudare. Denique præposterum est, huic velle vitæ tribuere, propter quod assequendum ex ea migrare sancti semper omnes cupierunt. Simeon ille iustus, ait Cyprianus, qui verè iustus fuit, qui fide plena, Dei præ-

Serm. 4. de mortalitate.

præcepta seruauit; cùm ei diuinitus respõsum fuisset, quòd non antè moreretur, quàm Christum vidisset, & Christus infans in templũ cum matre venisset: agnouit in Spiritu natũ esse iam Christum, quo viso, sciuit citò se esse moriturum: lætus itaque de morte proxima & de vicina accersione securus, accepit in manibus puerum, & benedicens Deum exclamauit, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundùm verbum tuum in pace: probãs scilicet & contestans, tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam & tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus: quando hac expuncta morte, ad immortalitatem venimus. Illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis & firma & perpetua securitas. Cæterùm quid aliud in mundo, quàm pugna aduersus diabolum quotidie geritur? quàm aduersus iacula eius & tela, conflictationibus assiduis dimicatur? hæc aliaque plura D. Cyprianus, perfatuum esse demonstrans, aliquam in hac vita securitatem fingere, prætextu libertatis, quæ hîc imperfecta tribuitur. Liberi enim sumus quidem à peccati & diaboli seruitute, sed tanquam pulsa febri, aut grauibus diuturnisque vinculis resolutis, languor & imbecillitas remanet, per quam lapsu facili corruimus iterum, nisi in gratiam incumbentes, ac sicut sacer canit Psalmus, Habitantes in adiutorio altissimi, cælesti eius fulcimento & protectione muniamur. Inconstantia enim, vt ait Sapiens, concupiscentiæ, transuertit sensum sine malitia. Nam cùm modò sedata est, nullaque tentatione commota, modò per æstus quosdam suos exsurgit atque intumescit: tum bona quidem illa, sed imbecilla voluntas, paulo momento hùc illuc impellitur. Eam ob rem admonet per scripturam diuina vox, vt qui existimat stare se, videat ne cadat. Tanquam enim in lubrico consistentes, vel leui sæpe tenta- Cap. 4. 1. Cor. 10.

tentationis vento deijcimur. alio quoque in loco ſic repreſſus eſt humanæ præſumptionis tumor, diuinæ
Prouerb. 27. Sapientiæ verbis: Ne glorieris in craſtinum, neſciens quid ſuperuentura pariat dies. Sic & gentilis Chriſtiani, aduerſus Iudæum inſoleſcentis, eſt in epiſtola ad
Rom. 11. Romanos caſtigata iactatio: Dicis, inquit, fracti ſunt rami, vt ego inſerar: bene, propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas. Noli altũ ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis nõ perpercit, ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem, in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate. alioqui & tu excidêris. Satis id ſibi perſpectum cenſebat feruentior ille ceteris diſcipulus, nunquam ſe negaturum eſſe: at idem non multo pòſt, ad vnius ancillulæ vocem perterrefactus, negauit. Ergo iuſti, inquit Auguſtinus, qui viuunt ex fide, ſic vident iniuſtum quid illi euenturum ſit, vt tamen timeant & ſibi. Quid enim ſint hodie, ſciunt; quid cras futuri ſint, neſciunt. Modò ergo videbunt iuſti, & timebunt. Quando autem ridebunt? quando tranſierit iniquitas, quando tranſuolauerit tempus incertum. Nunc autem & qui iniuſtus eſt, cõuerſus poterit iuſtus eſſe, & iuſtus auerſus eſſe poterit iniuſtus. Itaque nec de te præſumas, nec de illo deſperes. Hæc ille in Pſalmum quinquageſimum primum. Neque verò eſt, quod ſibi quiſquam de affuturo blandiatur cæleſti præſidio: quod vti paratum eſt humilibus, vigilantibus, petentibus atque pulſantibus, aſſidueque pendentibus de manibus crucifixi; ita facilè ſibi placentes, dormitãtes, niminmque ſecuros, ſuæ imbecillitati relinquit ac deſertos eſſe patitur. Hinc cùm dixiſſet ille in abundantia cordis ſui,
Pſalm. 29. Non mouebor in æternum; ſtatim inſolentiæ huius pœnam ſe ſubijſſe memorauit, dicẽs: Auertiſti faciem tuam à me, & cõtinuò, ruina videlicet mea, factus ſum

contur-

conturbatus. Quapropter cum metu, inquit Paulus, & tremore, vestram salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona sua voluntate. Et rursum ad Hebræos cap. 12. Regnum, inquit, immobile suscipientes, habemus gratiam per quam seruiamus placentes Deo cum metu & reuerentia. Etenim Deus noster, ignis consumens est. Propter hoc ipsum, & illa resonat de Psalmis omni obseruatione digna vox: Seruite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore. Videte, inquit Augustinus, quẽadmodum eloquium Dei in nostra felicitate tollat nobis securitatem. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. In exultatione, vt gratias agamus: in tremore, ne cadamus. Et addit: Apprehẽdite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Non ait, ne quãdo irascatur Dominus, & nõ vos introducat in viã iustã: sed iam illic ambulãtes, sic terrẽdos iudicauit, vt diceret; Ne pereatis de via iusta. Atqui vnde, inquis, etiã iusto tantũ periculi? Nimirum à superbia, quæ in ipsis propriè rectè factis cauenda est, id est, in ipsa via iusta: ne homo (inquit beatus Augustinus) dum quod Dei est, deputat suum; amittat quod Dei est, & redeat ad suum. Idcirco D. Hieronymus sic virginẽ hortabatur Eustochium: Nolo tibi superbiam venire de proposito, sed timorem. Nemo inter serpentes & scorpiones tutus ingreditur: magnis inimicorum circundamur agminibus: hostium plena sunt omnia. Quamdiu hoc fragili corpore detinemur, quamdiu habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, & concupiscit spiritus aduersus carnẽ, & caro aduersus spiritum, nulla est certa victoria. Aduersarius noster diabolus, tanquam leo rugiens, aliquem deuorare quærens, circuit. Si Apostolus vas electionis, & separatus in Euangelium Christi, ob carnis aculeos & incentiua vitiorum, reprimit corpus suum, & seruituti subijcit,

Ambr. lib. 3. in Lucam. Philip. 2.

In Psal. 50.

Lib. de natura & grat. c. 33.

ne alijs prædicans, ipse reprobus inueniatur: si post nuditatem, ieiunia, fames, carceres, flagella, supplicia, in semetipsum reuersus, exclamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius! tu te putas securam esse debere? Caue, quæso, ne quando de te dicat Deus: Virgo Israël cecidit, & non est qui suscitet eam. Sic Hieronymus. Qui quod de Paulo commemorat, etiam atque etiam considerandum est. Si enim ille (vt Augustinus ait) tantus Apostolus potuit extolli magnitudine reuelationum, vt ideo, ne qua illi inde surreperet elatio quæ ipsum subuerteret, angelum Satanæ pateretur, qui eum tanquam puerum colaphisaret; quis de se possit esse securus? De nostra ergo stabilitate, inquit Cyprianus, certum nihil habemus; qui sine cessatione concutimur, inter fluctus sæculi sustinentes procellosos insultus. Hîc autem illæ nostræ sunt ad vincendum vires, hoc robur atque præsidium, si de crucis per singulos actus auxilio fidamus quàm maximè: atque id humilibus sedulisq. precibus, qualibet oborta tẽtatione, ambiamus. Id quod forsitan proiectiores quidam, & qui se à perfectionis culmine haud procul abesse arbitrentur, non admodum ad se pertinere censebunt. Iustitiæ namque habitu confirmato longioris quæ vitæ iam magnis exercitiis roborato & aucto, victores se fore præsenti virtute, haud immeritò sperabunt. verùm falluntur hi plurimum, nec se tum maximè periclitari vident, cùm minus periculi pertimescunt. Quanquam enim ij quos iam recens è cœno peccatorum, Domini extraxit manus, ob prioris vitæ consuetudinem obluctantesque eo magis cupiditatis, quo magis eis noua iam morum commutatione resistitur, periculum suum quotidie sentiant: tamen & ij qui multum in virtutum via processerunt, longeque à tergo vitia reliquisse videntur, bonis etiam operibus abundantes, haudquaquam periculo carent maximo.

In Psal. 130.

Lib. de sing. clericorum.

quod quo minus sentitur, eo magis suspectum haberi debet, studiosiusque cauendum est. Etenim cæteris vitæ vitiis debellatis, vna bonis operibus, magnisque virtutibus insidiatur superbia: quæ dum incautũ minusque prouidentem extulit, repentè in scelera maxima sæpe præcipitat: aut si non aliam affert manifestiorem scelerum perniciem, vbi subinde propter confusionem agnitionemque sui, ad inungendos oculos collyrij medicina parata est: grauissima tamen hac peste necat, quòd bonorum operum fructum intercipit. In quibus dum sibi placet, efficit vt nihil placeat Deo, solamque virtutum inanem speciem, ac veluti corticem, corrosa consumptaque soliditate, relinquit. Nam subducta humilitate, ait Chrysostomus, etiamsi ad ipsum vsque cælum, conuersationis sublimitate peruenias, simul omnia subtrahuntur, atque in finem pessimum relabuntur. Etenim siue orationem, siue ieiunium, siue misericordiam, siue pudicitiam, siue aliud quid bonorum, absque humilitate congreges; statim cuncta defluunt, cunctaque depereunt. Idem que de vanę gloriæ cupiditate differens, Clàm, inquit, hæc ingreditur bestia, cunctaque bene oriẽtia, intus maxima cum quiete & absque vllo sensu perdentis exportat. Præclarè igitur D. Augustinus admonuit, enarrans Psalmum 62. Nemo dicat: Protegat me Christus cùm paruulus sum, quasi aliquando ad tantam magnitudinem possit peruenire, quæ sibi sufficiat. Sine protectione Dei nihil es; semper ergo ab illo protegi velimus. Et Prosper ad Demetriadem virginem, Quia, inquit, inter vitia aut nulla est aut rara iactantia, & facilè spernitur, qui de opprobrio gloriatur; malum superbiæ maximè virtutibus est cauendum. quia nullis oportuniùs insidiatur, quàm quibus laus iusta debetur. Cùm ergo per ineffabilem misericordiam Dei captiuis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur: cùm in sacramento

In Matthæum homilia 15.

Homilia 19. in Matth.

Crucis & Resurrectionis Christi, ad nouitatem redit vetustas, & ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus hostis maligniùs fremit, & acriùs inardescit: & cùm innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur auertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa commentans, & errorum laqueos per opinionũ commenta multiplicans, plus vritur de virtute, quàm lætatur de fragilitate labentium. Multi enim seruientes Deo, & in lege eius die ac nocte meditantes, crucifixerunt carnem suam cum desideriis & concupiscentiis, omniumque illecebrarum incentiua domuerunt: non damnis victi, nec persecutionibus fracti, non prosperitatibus deprauati mundum istum nec dilexere obsequentẽ, nec timuere terrentem. Tantam itaque firmitatem & tam sublimis propositum, qua impugnatione posset diabolus adoriri, nisi vt quibus non potuerat persuadere vitiorum amorem, immitteret laudis cupiditatem? & inde nouissima instrueretur tentatio, vnde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis & tepidis, neque inertibus & incultis, sed magis quibusdam animis sedulis, & bonorum actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit humanam; & quos impulsione non mouit, elatione deiecit. Quanto enim clariores erãt meritis, tanto eos aptiores suis inuenit insidiis. In Paradiso namq; Ecclesiæ constitutos, & virtutum deliciis abundantes, ad confidentiam liberi incitauit arbitrij: vt profectus suos in se constituerent, & ad arborem propriæ voluntatis, manum præsumptionis extenderent. Et hæc quidem D. Prosper de perfectorum periculo scripta reliquit. Quam eius vtilissimam doctrinam D. Augustinus vna hac breui sentẽtia complexus fuerat: Quo primùm vitio superatus est homo, hoc vltimùm vincit. Cùm enim omnia peccata superauerit, manet periculum, ne bene sibi mens conscia, in se potiùs quàm in

Domino

Domino glorietur. Illa quoque à diuo Prosspero inter eiusdem sententias numeratur: Omnia vitia in malefactis tantummodo valere: solam superbiam etiam in rectè factis esse cauendam. Nam, vt hoc ipse Prosper carmine reddidit,

Sola est innumeris armata superbia telis, *Epigram. 48.*
Cui possunt vires & bene gesta dare.

Non ergo nimium (ait D. Chrysostomus) confidant qui stant: sed secum crebrò illud reputēt: Qui æstimat se stare, videat ne cadat. Nouimus enim multos ad ipsius cæli ferè verticem conscendisse, omnes virtutes numero habuisse, deserta deuiaque loca, à vita hominum aliena coluisse; ac denique feminam ne in somnis quidem vidisse: & tamen negligentia lapsos, ad vitiorum barathrum deueniisse. Et infrà: Caueamus, ait, charissimi, & per angustum iter illis contemptis ita pergamus, vt confidere & timere verè videamur. timentes, quoniā ex vtraque parte varia præcipitia sunt; confidentesque, quoniam Iesus dux noster est, maturè viam sobrij atque vigiles pergamus. Non enim sumus nos stabiliores quàm Dauid, qui parua negligentia in profundū peccati detrusus fuit. Hęc D. Chrysostomus. *Homil. 27. in Matthæum.*

CAPVT VIII.

Quanto in errore versentur qui nunc asserunt hominem semel à peccato & diabolo liberatum, in priorem seruitutem recidere non posse.

CVM igitur nec ipsa quidem, quę haberi in hac vita potest, iustitiæ qualiscūque perfectio secura sit, abomnique ruinæ periculo remota; sed ob idipsum magis metuere debeat, quòd aduersarius noster diabolus, ad acriùs impugnandum, clariori virtute prouocetur: perfacile est erroris absurditatem, in quo nonnulli hac quoque tempestate versantur, & animaduertere, & conuincere. quo is qui semel sit peccati seruitute liberatus, veraque donatus iustitia, cadere deinceps

asseritur nullo modo posse. Cur enim non possit, causam aliquam reddant necesse est. primùm autem vehemẽter desipiunt, si eum qui iustus ac liber fiat, simul etiam in hac peregrinatione vitæ mortalis, putent in iustitia confirmari, sicuti & angelos, & beatos spiritus, in iustitia credimus confirmatos esse. Hic enim terminus est, ad quem huius vitæ cursu contendimus: hic finis, ad quem respicimus: hoc Dei regnum est; hoc præmium virtutis, quod exspectamus. Præposterum est, quemadmodum antea quoque diximus, huic vellemiseræ vitæ tribuere, quod propriè pertinet ad futuram. Deinde quid est, quod beatos illos spiritus in iustitia confirmatos reddit, nisi quia sic teneantur beatifica illa Dei visione quæ flagrantissimum perfectissimumq. eius amorẽ gignit, vt ad seipsos sibi placendo relabi atque deficere nullo modo possint? Cùm igitur huius vitæ non sit illa clara Dei visio, quę mundis corde futura promittitur; nec igitur perfecta charitas, quare nec secura stabilitas. Sed hoc clarius est, quàm vt pluribus debeat illustrari. Quòd si hîc imperfecta charitas atque iustitia est, ideoque multam relinquat imbecillitatem, nondum absorptis omnibus terrenæ concupiscentiæ motibus: quid obstet, quo minus lapsum timere debeat, qui sit adhuc imbecillus? Et cur excidere à iustitia & libertate non possit, qui nondum in ea sit ipsius cõsummatione immobiliter stabilitus? An quia hoc cuique iustificato diuina reuelatione patefactum sit, ipsum ne ab imperfecta quidem illa sua iustitia, & ne in summa quidem imbecillitate naturæ, propter directionem spiritus esse casurum, idcirco lapsum timere nõ debebit? Scilicet hac reuelatione Paulus fruebatur, qui castigabat carnem suam, & in seruitutem redigebat, ne fortè cùm aliis prædicasset, reprobus efficeretur. qui iam liberatos ac iustificatos hortabatur, vt cum timore ac tremore suam operarentur salutem,

lutem. qui eum qui ſtare ſibi videatur, vti maximè videtur is, qui ſecundùm iſtos credere debet ſe eſſe in gratia, diligenter admonet, videat ne cadat. breuiter nullum Dei verbum eſt, quo ſolo nititur Chriſtiana fides, quo hoc cuique iuſtificato promittitur, ipſum in accepta iuſtitia in finẽ vſque perſeueraturum, quin potiùs & verbo Dei frequenter inſtruimur, & iuſtificatorum exemplis, quæ nobis ſcriptura proponit, vehemẽter admonemur, ne nobis de futura perſeuerantia quicquam polliceamur certi. An fortè iuſtificatus & liber, quamuis nondum iuſtitia perfectus, tamen ob id caſurus eſt nunquam, quia tentari non poteſt? Hæc enim eſt apud diuũ Hieronymum, ſecunda Iouiniani propoſitio, eos qui fuerint baptizati, à diabolo non poſſe tentari. quod ne ſtultè dicere videretur, adiecit: Quicunque tentati fuerint, oſtẽdere eos aqua tantùm ſe, nõ Spiritu fuiſſe baptizatos, quemadmodum in Simone mago legimus. Exciderat credo huic oratio Dominica: qua quotidie filij, ideoque liberi, quia nõ aqua modò, ſed & Spiritu baptizati, precantur: Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo: id eſt, à diabolo, qui per antonomaſiam malus dicitur. Exciderat & illud Apoſtoli: Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos, in perſona Chriſti: vt non circumueniamur à Satana. non enim eius ignoramus aſtutias. Qui pios quoque & Chriſtianos coniuges adhortatur: Iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam veſtram. Qui Corinthijs timebat, ne ſicut ſerpens decepit Euam aſtutia ſua, ita corrumperentur ſenſus eorum à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto. Qui perfectiores quoque Galatas ſic hortari potuit, vt ſcriberet: Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum, ne & tu tenteris. Ad omnes autẽ illud pertinet:

Lib. 2. contra Iouinianum.

2. Corinth. 2.

1. Corinth. 7.

Cap. 6.

Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus rectores tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitię in cælestibus. Qui si nos animaduerterint super Christi fundamẽto ædificare ligna, fœnum, stipulam; tum supponũt incendium: sin ædificauerimus aurum potiùs & argentum & lapides pretiosos, ne hîc quoque tantorum bonorum secura possessio est: sedet enim leo ille in insidiis, & in occultis, vt interficiat innocentem. Circuit hostis crudelissimus simul & callidissimus assiduè, & ille hostis cum quo bellum nobis est, nullo vnquam fœdere dirimendum. hic est qui expetiuit Christi discipulos, vt cribraret sicut triticum. propter cuius insidias vigilare eosdem monet ac orare, ne intrent in tentationem. Quid autem discipulos commemoro? Ipsum magistrum, ipsum caput, ipsum, inquam, Dei Filium, tentare est ausus. ac prima quidem & secunda sententia repercussus, nihilominus caput leuat, tertioque vulneratus vsque ad tempus recedit, differens magis tentationem quàm auferens. Patitur omnino Deus etiã Christi discipulos, vereque filios, hoc est, post salutare illud lauacrum Regenerationis, grauioribus etiam quàm priùs, diaboli tentationibus vrgeri. cuius rei causas aliquot reddens D. Chrysostomus, Idcirco, inquit, arma accepisti, non vt otieris, sed vt pugnes. Propterea Deus in te tribulationes irruere permittit: primò quidem, vt discas quoniam Christi baptisma multo te fecerit fortiorẽ: deinde, vt in egregia illa animi mediocritate permaneas, neque donorum videlicet magnitudine elatus, neque tentationum mole depressus. & alia quæ ab eodem auctore copiosiùs disserũtur. Sed iam externum hunc remoueamus hostem atque tentatorem: magna quidem illa tum & præsentissima nostrę salutis peste carebimus. Sed nullane alia metuenda tentatio est, quæ ruinam facere iu-

Homilia 13. in Matthæum.

stitiæ

stitiæ ædificio possit? An quod scriptum est, Carnem concupiscere aduersus spiritum, id sine graui tentatione quotidie fieri existimandum est? Non sic quidem beatus Iacobus nos docuit, qui scribit in Epistola: Vnusquisque verò tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. dehinc concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum autẽ cùm consummatũ fuerit, generat mortem. Caro hæc igitur nostra, seu carnalis concupiscentia, perpetuo aduersus spiritum dissidio concupiscens, nisi vigiles prospexerimus, Circeis ebrios poculis, in prodigiosas brutorum species illecebrosa deformat. Denique propter hanc carnis seu concupiscentiæ rebellãtis insolentiam, beatus Apostolus, vas electionis, castigabat corpus suũ, & in seruitutem redigebat; ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus efficeretur. Ergo securus hîc nequaquam fuit ipse gentium Apostolus, singulari proculdubio gratiæ libertate donatus: & existimat aliquis securos esse debere nos post baptismum, ac nõ potiùs id facere quod Sapiens admonet: Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animã tuam ad tẽtationem? Verissimè namq. & illud scriptum est, Militiam esse vitam hominis super terram. vbi autem militia sit, frequens est pugna crebroque cum hoste decertandum. vbi autem pugna sit, cum aduersario præsertim blãdo & intimo, & clàm sæpius irrepente, nulla est certa securaque victoria. quoniã non desides modò & languentes capi, verumetiam alacri promptaque voluntate feruentes, superari cõtigerit. Meminisse enim oportet dictũ Apostolis: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Hac carnis infirmitate, nisi iusti subinde in peccata laberentur, non scriptum legeremus à Ioanne: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Hoc ad credentes, inquit Hieronymus, post

Ecclesiast. 2.

Iob 7.

Contra Iouinianum, vbi supra.

baptisma loquitur,& aduocatum pro delictis eorum, Dominum pollicetur. Nec dicit, Si quid peccaueritis, aduocatum habetis apud Patrem Christum, ne eos diceres non plena fide baptisma consecutos: sed, aduocatum habemus Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: & non solùm pro Ioannis illorumque peccatis, sed etiã pro totius mundi. in toto autem mundo & Apostoli sunt, omnesque credentes. Ex quibus liquidò cõprobatur, post baptisma in aqua & Spiritu susceptum, vbi prima libertas datur, posse peccari. Frustra enim tales habemus aduocatũ Iesum Christum, si susceptо semel iustitiæ munere, peccari non potest. Nunquid autem non iustus Dauid fuerat ante adulteriũ & cædem Vriæ Hethęi? Cur enim post hoc peccatum diceret, Redde mihi lætitiam salutaris tui; nisi quod eam priùs quidem habuerat, sed perdiderat delinquendo? Quid eius filius Salomon? non priùs iustus, quia pòst scortando impius? nec priùs Sapiens, quia per mulieres postea ad idola etiam colenda infatuatus?

CAPVT IX.

Refellitur aduersariorum euasio, consitentium posse quidem peccare semel liberatos, at non excidere à sua iustitia, seu fide iustificante, eaq; in parte securos esse debere.

EX quo intelligitur, non modò in peccata posse cadere iustos, quod isti non negant; vsqueadeo peccata ab hominibus iustis non remouentes, vt eos dicant in singulis operibus bonis peccare mortaliter: verumetiam excidere posse à iustitia: hoc est, vt interpretantur, à fide ea quæ iustificet, veraque pietate. Neque enim talem, arbitror, fidem, quę præsentem habeat secum iustitiam, cum idolorum cultu: hoc est, pietatem cum tãta impietate, dicturi sunt in Salomone potuisse consistere. Amisit ergo Salomon fidem illam, sine qua priùs

priùs tam singulariter sapiens esse,& tam gratas offerre Deo preces non poterat. Quæro etiam,cum adulterio Dauidis, vtrum eiusmodi fides consistebat? Erubescent credo id dicere, cùm adulterijs & homicidijs, hoc est, cum graui iniquitate & iniustitia, posse simul habitare iustitiam quamuis & hoc impossibile esse demonstret Apostolus, cùm ait: Quæ enim pars iustitiæ cum iniquitate? quæ communicatio Christo cum belial? quæ societas luci cum tenebris? Amisit ergo Dauid iustitiam fidei, iniustus factus è iusto; & ex innocente ac pio, turpiter crudeliterque sceleratus. Verùm illa, inquiunt, ante Christum,& ante baptisma contigerunt: neque noui Testamenti exempla sunt, sed veteris. At nihil hoc eos adiuuat,cùm nec ante Christum alia potuerit esse quàm Christi iustitia; nec alia tum fides quàm nunc iustificans. Habentes enim eundem modò nos Spiritum fidei,quem illi habebant, quemadmodum ex Psalmo Paulus docet, credimus propter quod & loquimur. Si ergo illi ab ea iustitia exciderũt, quam Christi gratia donauerat, quam fides eadem in Christum pepererat: non est profectò,cur non & modò à iustitia similiter decidere queamus, quæ ex eiusdem promissionis apprehẽsione concipitur,eiusdemq. Spiritus directione à perseuerãtibus retinetur. Quanquam & de illuminatis seu baptizatis ipsis quid Paulus senserit, non obscurum in illis verbis relictum sit, quibus ait ad Hebræos: Impossibile esse eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti,gustauerũt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam: rursum crucifigẽtes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes. Neque enim alios intelligere possunt illuminatos,quàm fideles; quoniã lumen hîc nostrum, fides est: nec dicere audebunt, in aqua duntaxat esse bapti-

2. Corinth. 6.

Cap. 6.

Col. in c. 6. ad Hebr.

baptizatos, qui participes facti sunt Spiritus sancti, & gustarũt seculi futuri virtutes. Quo significat (vti ipsemet Caluinus interpretatur) eos fide quasi admitti in regnum cæleste, & è mundo abductos erigi in cælum. & horum tamẽ de numero quosdam ita prolabi significat, vt eos neget renouari iterum posse ad pœnitentiam. Quemadmodũ & capite decimo eiusdem Epistolę dicit: Volũtariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam exspectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. de his autem se loqui priùs demonstrat, qui collectionem deserunt Christianam per schismata, & spei confessionem indeclinabilem non retinent, in hæreses & apostasias abducti. propter quos etiam est in priore ad Timotheum, quosdam in nouissimis temporibus discessuros à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum. vbi cùm effugere conantur, adhibita fidei distinctione ea, qua aliam historiæ fidem, aliam iustificantem esse dicant; vt à fide quidem historiæ significétur quidam esse discessuri per errores, non autem à fide iustificante, quoniam amitti semel habita iustitia non possit: quid aliud quàm vano labore se torquent, vt retia effugiãt saluberrimæ veritatis? Quasi scilicet non tam possit esse à fide iustificante, sicut eam intelligunt, discessio per diffidentiam in promissione, quàm ab historiæ fide per infidelitatis errores. Sed de illa fidei distinctione, huic hęresi admodum familiari, nõ est huius loci neque instituti disserere. Cyprianum certè si audiant, fatebuntur quod ipse ex professo docet, libro ad Quirinum tertio, baptizatum quoque gratiam perdere quam consecutus sit, nisi innocẽtiam seruet: idque ex illis docet Scripturæ locis, quia dicitur Ioannis quinto: Ecce sanus factus es; iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Item in Epistola Cap. 4.

Pauli

Pauli ad Corinthios: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. & secundo Paral. 15. Dominus vobiscum est, dum estis vos cum ipso. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos. Quibus aliisque similibus scripturæ locis humana conuenitur infirmitas, suæque mobilitatis admonita, salubrē cadēdi metum, qui cautionem ac vigilantiam ingeneret, suscipere cogitur. Nec ideo infidelis inducitur in Ecclesiam dubitatio, quòd metuenda ruina doceatur. Tametsi non desunt qui cùm sua propter scelera de Ecclesiæ recesserint, videri tamē velint iusta de causa recessisse, quòd infidelem, vt aiunt, Ecclesiam reliquerint: quæ pulsa conscientiarum iucunda securitate, tristem molestamque dubitationem introducat. Qua quidem in parte bis omnino falluntur. Primùm, quòd non attendant cum opinione quoque ipsa coniunctum esse metum. Habet enim opinio persuasionem, quemadmodum ea definiri solet, cum formidine de oppositio. Dubitatio verò ab opinione scientiaque distincta, neque cum hac exploratam habet cognitionem, neque cum illa persuasionem inclinationēque assensus in partem alteram; sed inter vtramque fluctuans, neutram apprehendit. Vnde perspicitur non esse consequens, vt, quia remouetur fidei certitudo atque securitas, metusque ad vigilantiam retinēdam indicitur, idcirco dubitandum esse doceatur. Deinde cur infidelis est incertitudo, quæ de verbo Dei nullo sit? Quanquam enim scriptum est; Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: nullo tamen Dei verbo vnicuique dicitur quòd rectè credat, hoc est, fide ea quæ per dilectionem operatur. Nullo etiam Dei verbo cuique dicitur, quòd in ea fide quam semel rectam acceperit, in finem vsque sit perseueraturus: cùm clarum sit aliam scripturam hanc perseuerātiam requirere. Quocirca qui se negauerit

uerit de fidei suæ rectitudine, dilectionisque sinceritate, aut sua in hisce rebus futura perseuerantia fide securum esse, ideoque metuere, ne aliter quàm speret eueniat, omnino ille quidem ab infidelitatis periculo alienus esse videri debet. propterea quòd non modò nullum Dei verbum talem cuiquam securitatem faciat, qua de præsenti in gratiæ statu, aut futura in eo stabilitate habeat exploratum, sed disturbet potiùs condemnetque præsumptionem eiusmodi: qua nulla hodie caret hæresis, quantumuis ab aliis etiam hæresibus reprobata. Ideoque homo fidelis generales scripturæ diuinæ sententias quæ de iustitia & salute sunt adipiscenda, sic recipit certa fide, vt tamen eas quæ sub illis circa vnumquemque fiant subsumptiones, ad fidem pertinere non putet, sed in ijs potiùs suum periculum recognoscat. Quam quidem Christianæ doctrinæ partem D. Chrysostomus tãti fecit, vt sæpius etiam commendandam inculcandamque iudicaret, quemadmodum videre id licet homilia 68. in Matthæum. Sæpius, inquit, illud mihi dicendum esse video, nec illi qui vixit, in scena desperandum esse: nec huic qui versatur in Ecclesia, omnino confidendum. Ad hunc enim ait: Qui se existimat stare, videat ne cadat. ad illum verò: Nunquid qui cadit, non resurget? Et rursus ad probos: Vigilate, ait. ad illos autem: Surge qui dormis, & suscita te à mortuis. Nam aliis quidem conseruanda sunt quæ acquisierũt: alijs autem necesse est, vt commutati id fiant quod non sunt. Nam vt alteris conseruare sanitatem opus est: sic alteris, ab ægrotatione seipsos liberare. Multi quippe à morbo diligentiâ conualuerunt: & multi ex sanitate in morbum negligentiâ inciderunt. Ideo ad illos quidem dicit: Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, vt non deterius tibi aliquid fiat. ad hos autem: Vis sanus fieri? tolle lectum tuum. Hactenus Chrysostomus. Inuectus etiam est in hanc

Maiore fidei posita, si minor fidei non sit, conclusio fidei esse non poterit, vt in hoc argumẽto: Qui perseueranerit, saluus erit. ego perseuerabo, ergo.

2. Cor. 10.

Ephesi. 8.

Ephes. 5.

Noua-

Nouatianorum arrogantiam D. Ambrosius, quòd se iustificatos semel, egere in posterum pœnitẽtiæ remedio non putarent: Vos, inquit, quis ferat, qui putatis vobis opus non esse mundari per pœnitentiam, quia mundatos dicitis vos esse per gratiam; quasi iam peccare vobis impossibile sit? Hoc ille cap. 8. libri primi de Pœnitentia. Vnde perspicitur, quos habeant nostri sectarij patronos, vt confidentiùs tollant è medio secundam illam pœnitentiæ tabulam post naufragium. Nec enim illa est opus, si verè cum Nouatianis prædicant, eos qui semel sunt iustificati & regeniti per gratiam, vlteriùs in exitiale crimen labi non posse: frustráque sunt à Christo datæ claues, quibus ligata soluerentur, si liberatus semel per baptismum, illaqueari nequit amplius vinculis peccatorum. Vnũ his addam Prosperi Aquitani & elegantem & doctum locum, ex quo doctrina Catholica superioribus verbis tradita & explicata à nobis, non mediocriter illustretur. Deus, inquit, ad obediendum sibi, ipsum velle sic donat, vt etiam à perseueraturis, illam mutabilitatem quæ potest nolle, non auferat. Alioqui nemo vnquã fidelium recessisset à fide: neminem concupiscentia vinceret: neminem tristitia elideret, neminem iracundia debellaret, nullius charitas refrigesceret, nullius patientia frangeretur, & collatam sibi gratiam nemo negligeret. Sed quia hæc possunt fieri, & in cõsensum talium tentationum facilis nimium procliuisque descensio est, nunquam debet in auribus fidelium vox illa Domini non sonare, qua Apostolis dicitur: Vigilate, & orate; ne intretis in tentationem. Vbi si de vigilando tantùm, non etiam de orãdo discipulos admoneret; solas liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed cùm addidit: Et orate; satis docuit supernĩ futurũ muneris, vt eos etiam vigilantes, tentationis procella non vinceret. Tale est & illud quod ait: Ecce Satanas expostulauit, vt vos cerneret

Lib. 2. de vocat gent. c. 28.

Luc. 22. cerneret velut triticum. Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conuersus, confirma fratres tuos, & roga ne intretis in tentationem. Si ergo defectura erat fides tanti Apostoli, nisi pro eo Christus oraret: inerat ei proculdubio mutabilitas, quæ posset in tentationem nutare: & non ita iam perseuerantiæ fuerat virtute solidatus, vt nullis periculis esset obnoxius. siquidem tam grauis eum perturbatio etiam post ista concusserit, vt in Caiphæ domo, vnius ancillæ interrogatione pauefactus, vsque ad trinam negationem Christi, cui moriturum se spoponderat, constantia deficiente perductus sit. Qui ergo tunc cõturbatum cor Apostoli, non humanis, sed diuinis conuenit oculis, & ad lõgos pœnitudinis fletus potenti incitauit aspectu, potuit hanc firmitatem animi præcipuo cõferre discipulo; vt sicut ipsum Dominum nihil ab explendæ passionis proposito deterrebat, ita nec beatum Petrum vlla tunc formido superaret. Sed hæc stabilitas illius tantummodo propria fuit, qui solus verè potenterque dicebat, Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam. In ceteris verò hominibus, donec caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem; & donec spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma; incommutabilis animi fortitudo non potest reperiri. quoniam non huius, sed alterius vitę est, verè perfecta & secura felicitas. In præsentis autem agonis incerto, vbi tota vita tentatiõ est, & ab insidiante superbia nec ipsa est tuta victoria, mutabilitatis periculo non caretur. Et licet innumeris suis sanctis donet virtutẽ perseuerandi vsque in finem diuina protectio, à nullis tamen aufert quod ipsis repugnat ex ipsis, vt in omnibus studiis eorum atque conatibus, semper inter se velle & nolle decertẽt. Quam compugnãtiam idem beatissimus Petrus, etiam in ipsa palmarum omnium consummatione, perpessus est.

Siqui-

Siquidem hoc ipse Dominus protestetur, & dicat: Amen, amen dico tibi, quando iuuenis eras, præcingebas te, & ambulabas vbi volebas: cùm autẽ senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quò tu non vis. hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Quis ergo ambigat, quis ergo ignoret, hanc fortissimã petram, quæ ab illa principali petra communionem & virtutis sumpsit & nominis, hoc desiderium semper habuisse, vt ei moriẽdi pro Christo constãtia donaretur? verumtamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidationis, vt vir martyrij auidissimus, adepturus quidem denunciaretur victoriam passionis, sed non sine tentatione formidinis. Meritò igitur, inquit, non solùm ab incipientibus, verùm etiam à prouectissimis sanctis, vniformiter Domino supplicatur, & dicitur: Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. vniuersis enim qui in fide & dilectione permanent, ab ipso donatur ne in tentatione superentur; vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Hanc luculẽtissimam solidissimamque diui Prosperi doctrinam, quæ inter huius vitæ tentationes varias, nec à prouectissimis quidem sanctis remouet cadendi periculum, si Caluinus tenuisset, non scriberet tam inconsideratè ac temere electos esse extra exitialis lapsus periculum, eosque solos Patrem spiritu regenerationis dignari: in ijs verò qui cadunt, nunquam veram penitus inhæsisse fidem atque pietatem: sed fallacem duntaxat fidei simulationem, qua cùm alijs, tum sibimetipsis imponerent. Namque illud Euangelij verbum, de his qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, cùm aduersari suæ opinioni perspiceret, non argumentum diluere (quoniam id non poterat) sed istiusmodi commentario conatus est eludere: Ad tempus quidam credere dicuntur, air, in quibus verbi semen antequam fructificet præfocatur,

Ioannis 21.

tur, aut etiam nullis dum actis radicibus, mox arefcit ac deprimitur. Tales enim non dubitamus quodam verbi guſtu affectos, ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutem perſentiſcere, vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponant, ſed ſuis ipſorum animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam; quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & confeſſum eius probrum vel contemptum. Qualiſcunque illa eſt aſſenſio, ad cor ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat: & quamuis radices egiſſe interdum videatur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſibus, tot mendacij latebris ſcatet cor humanum, tam fraudulenta hypocriſi obtectum eſt, vt ſeipſum ſæpe fallat. Sic ille quidem, cùm tamen Euangelium non dicat eſſe quoſdam qui ad tempus alijs, vel ſibi credere videantur; ſed qui ad tempus credant, & in tempore tribulationis recedant ab ea fide quam animis conceperant. Quia reuera per Dei gratiam, quodam affecti guſtu verbi ſibi propoſiti, ipſum auidè arripuerant, nec fallaci fidei ſimulatione, ſed vera aſſenſione admiſerant in animos. Et ideò non vltro etiam deſerunt quod acceperant, ſed recedũt, inquit, in tempore tribulationis: quæ alacres etiam animos, vereque rectos ac ſinceros, ſed nõdum tamen ſatis fixa radice ſtabiles, perturbat ac fatigat. Aliter proinde D. Auguſtinus Epiſtola 59. Non ſunt, inquit, in iſta vocatione quę ſecundùm propoſitũ eſt, ij qui in fide quę per dilectionem operatur, etiam ſi aliquãtum ambulant, non perſeuerant vſque in finem. Et vtique potuerunt rapi, ne malitia mutaret intellectum, ſi ad illam prædeſtinationem & vocationem quæ ſecũdùm propoſitum eſt, pertinerent. Ac ne quiſquam præſumptor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat: Ideo non rapti ſunt ex hac vita priuſquã eſſent fidei deſertores, quia

Luca 8.

quia in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in eorum cordibus nouerat Dominus, quamuis hominibus aliter appareret: quid dicant de paruulis, qui plerique in illa ætate, Christianę gratiæ sacramento renuntiant crescere, & nonnulli apostatæ fiunt? Sic diuus Augustinus, istorum etiã notans temerarias præsumptiones, qui de occultis sic iudicant alienis, vt negent veram fuisse fidem, veramque pietatem eorum quos postea viderint manifesto lapsu defeciſſe. Tanquam si Petrum dicant nunquam veraciter Christum amasse, aut nunquam vera fide illud dixisse: Tu es Christus Filius Dei viui, quia postea negando ceciderit. Disseruit aduersus hunc errorem & diuus Bernardus Epistola quadragesima secunda ad Henricum Episcopum Senonensem: quem ad locum, vitandæ prolixitatis gratia, lectorem remittendum putauimus.

CAPVT X.

Explicantur scripturæ diuinæ quidam loci, qui supradictis aduersari posse videantur.

CVM igitur certissimum sit, in hac tanta naturæ fragilitate, perceptam semel quamuis magnam iustitiam & gratiæ libertatem amitti posse peccando: quæras modò quid sibi velit quod beatus Ioannes ait, eum qui natus sit ex Deo, non modò non peccare, sed ne peccare quidem posse. Et Augustini quidem Commentarius eiusmodi est, vt de omni peccato locus intelligatur: dicaturque non posse peccare is qui natus est ex Deo, ne venialiter quidem, qua parte sit ex Deo natus, & quia charitas, secundùm quam natus ex Deo est, non agit perperam, nec cogitat malum. Cùm enim peccat homo, nõ secundùm charitatem, sed secũdùm cupiditatem peccat. At diuus Hieronymus peccatum intelligit mortale, quale à filijs diaboli sæpe committitur: à filijs verò Dei committi non potest, quamdiu

1. Ioannis 3.

Lib. de gratia Christi. c. 24.

esse Dei filij perseuerant: vt hic sit Epistolæ sensus, diuo quidem Hieronymo interprete: Propterea, inquit, scribo vobis, filioli mei, omnem qui natus est ex Deo, non peccare, vt non peccetis: & tamdiu sciatis vos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Imò qui in generatione Domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Christo & belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt, sic nec iustitia & iniquitas, peccatum & opera bona, Christus & Antichristus. Si suscipimus Christum in hospitio cordis nostri, ilico fugamus diabolum. Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingressus fuerit diabolus, protinus Christus recedit. Hæc diuus Hieronymus. Estque nihilominus apud Augustinum & illa tertia insinuata explicandi ratio; vt dicatur non posse, quia non debeat. Nam & illud, inquit, quod dictum est, Non potest peccare; pro eo dictum esse, ac si diceretur, Non debet peccare: non improbanda mihi videtur huius assertio. Quis enim insanus dicat, debere peccari, cùm ideo sit peccatum, quia non debet fieri? Hæc capite decimoquarto libri de natura & gratia. At non leuiter forsitan & illa moueant, quæ tum in Epistola ad Romanos, tum in ea quæ prior scripta est ad Corinthios, beatus Apostolus suis verbis cõsignata reliquit. Siquidem ad Romanos, certum se dicit esse, nulla vi diuelli nos posse à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. In priore verò ad Corinthios capite decimo: Tentatio, inquit, vos non apprehendat nisi humana. vbi vetus habet translatio, Tentatio vos non apprehendit, id est, vt quidam annotarunt, non apprehẽdet, nisi humana. & adiungit: Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiã cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Verùm arbitror beatum Apostolum vtroque loco ad electos respe-

2 Cor. 6.

De natura & gratia, c. 14.

respexisse: quorum ad numerum & Romanos, & Corinthios, seq. ipsum pertinere iusta fiducia persuasum habebat. Hoc enim vt sentiret, tam felicia initia, bonique adeò progressus postulabant. Quoniam, vt ait ipse, qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini nostri. Quanquam ipsum interim in Epistola ad Romanos certitudinis verbum, non nimis vrgeat, vt ad fidem pertinuisse putemus illam vsque adeò indiuulsam in charitate Dei perseuerātiam: qui non ignoremus in eadem Epistola: vocem eandē vsurpari, vbi constet eam rem de qua certum se dicat esse, minimè subiectā fuisse fidei Christianæ. Certus sum, inquit, fratres mei, & ipse de vobis, quoniā & ipsi pleni estis dilectione. Quo loco quid est, Certus sum, nisi persuasum habeo, vehementerque confido? Quocirca nec altero in loco vox illa certitudinis ita premi potest, vt nos cogat de omnibus ijs qui semel liberati sint, nobisque ipsis, credere perseueraturos esse, neque vllis aut prosperis aut aduersis à charitate qua diligatur Deus, separandos. Est enim alia fidei, quę proprijssimè sic dicta est, certitudo; alia fiduciæ, per quam omni dubitatione remota, quæ animū huc atque illuc non sine molestia anxiæ fluctuationis impellit, in vno quopiā, quod sic esse putemus, libera persuasione defigimur. Neque enim idem sunt, credere fide Christiana sic esse, & sic esse vehementer tranquilleque confidere. In illo falli non possumus, quia fidei subesse falsum non potest: In hoc verò falli opinione vel exspectatione sua contingit. Est enim non certæ notitiæ, sed bonæ fiduciæ quædam certitudo: de qua Apostolus ad Philippenses, capite primo (vbi Græcè vox eadem est quę loco citato ad Romanos) Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonū, perficiet. Neque enim fidei est, quod qui cœpit, perficiet: aut pro fidei articulo Paulus habuit, Philippenses perseueraturos esse: sed Cap. 15.

ex bonis initijs, bonos exitus atque progressus valde sperabat. Sic igitur & ad Romanos ait: Certus sum, id est, confido. quomodo & D. Ambrosius legit, Serm. 8. in Psalm. 118. à quo nihil differt quod alij reddunt, Persuasum habeo. De qua persuasione & beatus Ioannes in Epistola dicit: Filioli, diligamus opere & veritate, & in conspectu eius suadebimus corda nostra. & Petrus: Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem faciatis. Diuus quidem Chrysostomus homilia quinta in posteriorem ad Timotheum, ad illa Pauli verba, Christi stabile fundamentum nutare non potest, quod huiusmodi est signaculo præditũ: Nouit Dominus qui sunt eius, & recedit ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini, in ea igitur verba commentatur, in hunc mũdum: Ostenditur ex his, inquit, eos qui peruersi sunt, antea stabiles non fuisse. Neque enim primo statim impulsu euersi fuissent: sicut neque Adam ante mandatum stabilis fuit. Qui enim firmi in fide & fixi sunt, non modò nihil ab huiuscemodi seductoribus violantur: verùm ipsa sua constantia admirationi habentur magis. Sed hoc diui Chrysostomi nihil patrocinatur errori illi veteri, quondam quidem Iouiniani, iam verò & Caluini, quo asseritur, in his qui relabi videntur, nunquam veram fuisse fidem atque iustitiam. Aliud quippe est, non stetisse in fide & iustitia: aliud, in eadem non fuisse stabilem. Neque enim decidere à iustitia posset quisquam, nisi in ea stetisset priùs. Ipse quoque Adamus, quin vera fuerit iustitia donatus beneficio creationis, nullum est dubium inter Catholicos tractatores. propterea enim non solùm ad imaginem, verumetiam ad similitudinem opificis sui conditum esse diuina scriptura commemorat: vt nimirum in eo, quemadmodum D. Leo scribit, tanquam in speculo quodam, diuinæ bonitatis forma resplẽderet, haberetque vitæ spiraculum, non ad hoc modò, vt vitam

Serm. 1. de Ieiunio 10. mensis.

tam ageret illam animalem, quæ nobis est communis cum pecoribus; verùm illam etiã omnino quæ digna esset natura prędita ratione, quam Dei imitatricem, & angelorum viuendo similem esse decebat. A Moyse enim, inquit Cyrillus, didicimus, spiritu ad diuinam imaginem hominem sigillatum fuisse. Et sufflauit in faciem eius, inquit, spiraculum vitæ. Simul enim & vitam creaturæ Spiritus immisit, & characterem suum, vt eum decet, impressit: & sic rationale ab artifice Deo animal constitutum, mandatum ad salutem accepit, & fuit in Paradiso, quousque gratiam Creatoris, Spiritu sancto inhabitante, seruauit. Sed posteaquam diabolica fraude seductus, Dei præcepta contempsit, & spreto mandato gratiam perdidit; terram se esse, & in terram reuersurum audiuit. Hęc aliaque Cyrillus eodem spectantia: nempe vt & dignitatem creati in gratia hominis, & lapsum eius, quo illam amisit, firma persuasione teneremus. Nam quid aliud & scriptura nobis commendat, vbi scriptum est: Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis? Sed non cecidisset, si fuisset in iustitia semper fixus & stabilis. Nam quemadmodum est à Boëtio dictum:

Lib. 2. in Ioan. cap. 3.

Psalm. 48.

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Quod non ita accipiendum est, quasi qui cecidit, is nunquã antea firmus fixusque stetisset: sed quia paulo certè priùs quàm prorsus collaberetur, in ipso tẽtationis impulsu, & post suggestionem admissam, quadam deliberatione peccandi, stabilis non fuisse conuincitur qui cecidit. Stabiles autem fixique sunt, ac proinde victores euadunt, qui in ipso statim tentationis ingressu sese opponunt, nec suggestionem pestiferam admittut in animum: neque dignam ducunt, de qua cogitent semel: sed mox eo solo nomine, quia cõtra Dei mandatum sit, respuunt, forasque proturbant.

CAPVT XI.

Securitatem liberatiũ propterea non esse, quòd nec quales modò sint, nec quales postea futuri sint, certa cognitione habeant exploratum.

VT autem scimus & variis nos æmularum potestatum artibus extrinsecus impeti, & diuersis concupiscentiæ motibus intrinsecus ad ruinam impelli: ita quantis gratiæ viribus valeamus ad persistendum reluctandumque, satis exploratum nõ habemus. Sunt enim & istæ plangendæ tenebræ, inquit Augustinus, in quibus me latet facultas mea quæ in me est: vt animus de viribus suis ipse se meus interrogans, non facilè sibi credendum existimet: quia & quod inest, plerũque occultum est, nisi experientia manifestetur. Quod autem sic dicit Augustinus, vel præcipui discipuli exemplo probatur esse verissimum. Egregiè se fortem & ad mortem pro Christo subeundam paratum Petrus credidit: & is tamen audit à Christo, Nõ potes me sequi modò. Contraque Abraham fidelium pater, non tantum sibi inesse pij timoris ad obsequendum etiam arduis in rebus arbitratus, diuino sibi testimonio innotescit. Nũc cognoui, inquit, id est, te nosse feci, quia timeas Deum. quomodo & illud accipiẽdum quod est Deuteron. 13. Tentat vos Dominus vester, vt sciat si diligitis eũ. Quid enim est, Vt sciat; nisi vt vos per illum sciatis, vobisque ipsis manifestetur quãtum in eius amore profeceritis? Sic enim interpretatur Augustinus scribens in Psalmum sextum. qui de seipso quoque loquens & confitens, quanquam magnos in virtutis via progressus faceret: tamen ipse, inquit, in hac gloria sic instauror, vt de die in diem non solùm quantum accedam, sed vtrum omnino aliquid accedam, latêre me fatear. Ideo ergo tentat hominẽ Deus, quemadmodum diuinis in literis significatum est, non id agens

Lib. cõfes. 10. cap. 32.

Vide Aug. hac de re agentem concione 1. in Psalm. 36. & in Psal. 43.

Epist. 140.

id agens tentando, vt aliquid de homine cognoscat quod antè nesciebat: sed vt illo tentante, id est, interrogante, quod est in homine occultum, id prodatur. Neque enim ita sibi quisquam notus est, vt creatori: neque sic æger sibi cognitus, vt medico. qui cùm patiatur, ab illo tamen qui non patitur, exspectat vt audiat quo morbo teneatur. Eam ob rem clamat in Psalmo iustus: Ab occultis meis munda me Domine. propterea quòd in homine insunt occulta quædam ipsi homini, quæ non procedunt, neque aperiuntur, neque inueniũtur, nisi aliqua tentatione proferãtur. Si Deus cessat tentare, desinit docere magister. Qui enim non est expertus, ait Ecclesiasticus, pauca recognoscit: & qui tentatus non est, qualia scit? Duo genera tentationis, ait Ambrosius, excepi: & fortasse quia infirmiorem me Dominus nouit, adhuc in corpus meum non dedit potestatem. Etsi ipse cupiam, etsi me offeram, adhuc fortasse huic certamini imparem iudicat. De sua firmitate vir tantus nihil habebat exploratum, nihil certum: ideoque Deo qui intimè penitissimeque perspicit mortalium corda, iudicium de se committebat. Ait quoque Diuus Hieronymus: Conueniat vnusquisque cor suum, & in omni vita inueniet quàm rarum sit perfectè fidelem animam inueniri: vt nihil ob gloriæ cupiditatem, nihil ob rumusculos hominum faciat. Quod igitur tam rarũ sit, qua temeritate id sibi quisque fidelis arroget, præsertim in tanta conueniẽdi discutiendique sui cordis negligentia, vt securus esse ea ex parte possit? Num tibi securus Iob ex ea sui cognitione fuisse visus est, cùm diceret: Verebar opera mea, sciens quia non parceres delinquenti? Ac rursum: Etiamsi vt mundissimæ fulserint manus meæ, tamen sordibus intinges me? Et aliàs: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit: etiam si simplex fuero,

Cap. 34.

Lib. 5. Epist. Epistola 33. ad Marcellinam sororem suam.

In Dial. contra Lucifer.

Cap. 9.

hoc ipsum ignorabit anima mea? Quocirca & Ioānes
1. Ioan. 3. dicebat in epistola; Si cor nostrum non reprehenderit
nos, fiduciam haberi quidem in Deum, at nondum
nos securos esse oportere: quia maior sit Deus corde
Ierem. 17. nostro, & norit omnia. & Propheta, Prauum est, in-
quit, cor hominis, & inscrutabile; & quis cognoscit il-
lud? Ego Deus scrutans corda & renes. Ipse quoque
diligentissimus animi sui explorator gentium Apostо-
lus, vt illam ostenderet profunditatē quæ lateat ipsum
Augustinus in Psalm. 41. hominem in quo inest; Neque, ait, meipsum iudico:
2. Corinth. 4. nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustifi-
Homil. 6. in Matthæum. & August. ser. 23. in nou. catus sum. Hoc, inquit Chrysostomus, ille dicit, qui
iugiter suam ponderabat conscientiam, maximaque
scientiæ luce refulgebat. Quem Apostolum imitatus
In epistola ad Romanos. martyr Ignatius, Cum decem Leopardis, inquit, hoc
est, cum militari custodia, terra marique depugno. In
iniustijs autem eorum magis edoceor: sed nec in hoc
quidem iustificor. Ex quo refelli (quāuis per seipsum
ineptus est) quorundam ille commētarius potest, quo
interpretantur dixisse Apostolum, in hoc se iustifica-
tum non esse, quòd non propterea iustus esset, neque
hoc ad illius iustitiam pertineret, quòd sibi nihil esset
conscius. Cùm enim similibus verbis hoc ipsum de
se cōfiteri voluerit sanctus Ignatius, quod fuerat Apo-
stolus de semetipso confessus; tum id dixisse videri de-
bebit, nihil ad sanctorum iustitiam, piam qua exer-
centur erudiunturque patientiam pertinere: quod ne-
mo Catholicus dixerit. Cōstat igitur verissimum esse
Epistola 140. quod ait beatus Augustinus, etiam id quod inest, ple-
runque occultum esse, nisi experientia manifestetur:
vt hoc pacto scire quodammodo, vehemēterque per-
suasum habere possimus, quoniam Deus manet in no-
bis, ex Spiritu quē dedit nobis. Nam & sic, quod Pau-
Roman 8. lus docet, testimonium reddit Spiritus inhabitās, spi-
ritui nostro, quòd simus filij Dei. Nempe, vt ignem
laten-

latentem, erumpens scintilla testatur intuentibus: sic Spiritus sanctus suæ præsentię testimonium reipsa, signoque operis à se producti, reddit: videlicet correctione morum, obseruatione mandatorum, constantia in persecutione, victoria in tentatione, modestia in prosperis, fortitudine in aduersis, proficiendi voto, & conatu peccata declinandi, piaque solicitudine ambulandi cum Domino Deo suo. Denique spirituali quodam gaudio, & pace trãquillitateque conscientiæ, quã nomine securitatis exprimere voluit Sapiens, cùm ait: Secura mens quasi iuge conuiuium. Istiusmodi planè Spiritus fructibus, tanquam arboris interiorem latentioremque vitam manifestantibus, redditur nobis testimoniũ quòd filij Dei sumus. Eiusmodi porrò operis testimonium, fiduciam facere potest: certitudinem verò fidei, quam non contingat falli, generare non potest. Quanquam enim speciosum est quod se foris ostendit; quo tamen à nobis animo fiat, quàm sincera dilectione, quàm recta intentione, quanta circumspectione, perspectũ haberi certa notitia vniuersim haud queat, ac tametsi non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo est acceperimus, vt sciamus quæ à Deo donata sint nobis, id est, interprete Augustino in Psalmum 52. vt intelligamus, nihil nos boni habere potuisse, nisi illo donante, à quo sunt omnia bona: tamen quàm plenè quamque solidè illa nobis inhæreãt bona, infallibili notitia nõ tenemus. Ita fit, vt tãquam præsentem animi nostri vultum, vt se habeat, non videamus omni ex parte. Quid igitur iam de futuro sentiamus? nam, vt scribit Augustinus, quid sit hodie quisque homo, vix nouit ipse homo: tamen vtcunque ipse quid hodie; quid autem cras, nec ipse. Itaque & illud verissimè adiunxit in Cõfessionibus, vtilissimeq. admonuit. Nemo securus esse debet in hac vita, quæ tota tẽtatio nominatur: vt qui fieri potuit ex deteriore melior,

Prouerb. 15.

1. Corinth. 2.

Epistola 15.

Vbi suprà.

melior, non fiat etiam ex meliore deterior. vna spes, vna fiducia, vna firma promissio, misericordia tua. Quòd si primi ante lapsum parentes adhuc integris & probè sibi cognitis viribus, vel quia labi potuerùt non fuere securi: non propterea quidem quòd eos in tanta felicitatis loco vlla solicitudo, vel metus quisquã angeret, sed quod de futura sua perseuerantia reperirétur incerti: quanto nos id minùs esse possumus, qui ex nostræ corruptionis imbecillitate, ad lapsum nimium propendemus? hinc magno quidam beneficio diuinæ misérationis afficiuntur, qui ingruenti tentationi, si in eam permitterentur venire, præ imbecillitate cessuri, ex hac mortali vita, priusquã incidat, eripiũtur. Siquidem hoc etiam modo, gratia Dei, iustus à tentationis hora liberatur: non autem tunc solùm, cùm fortis efficitur ad resistendum. Quamobrem de iusto scriptum

Sapient. 4. à Sapiente sic est: Placens Deo, factus est dilectus, & viuens inter peccatores translatus. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animã illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona; & inconstantia concupiscentiæ, transuertit sensum sine malitia. Hoc ipsum & D. Ambrosius sic expressit:

Libro 4. in Lucam. Exiguis momentis, mens inclinatur humana, & huc atque illuc pro versutia suadẽtis frequẽter impellitur.

Cap. 27. Eam ob rem hortatur in Prouerbiis Sapiens: Ne glorieris in crastinum, nescíens quid superuentura pariat dies. Proptereaque & alius dicit:

Ecclesiast. 11. *Augustinus in Psalm. 99.* Ante mortẽ ne laudes hominem quenquam. quòd qualis quisque breui forsitan futurus sit, propter humanæ conditionis mutabilitatem, incertum est; eoque fit, vt nõ sit hîc vllius quantumuis præclaræ vitæ secura laudatio. Et quid aliud Poëta quoque secularis cecinit, dum sic scribit?

——*Vltima semper*
Exspectanda dies homini est: dicíq; beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

Fortiss.

Fortissimos legimus viros in confessione Christi & fide vsque ad carceres & vincula perstitisse: & paulo pòst errore Nouatiano fascinatos, ab Ecclesia recessisse, quæ ipsos ad confessionis gloriam armauerat. Quos Cyprianus alloquens, Postquam, inquit, vos de carcere prodeuntes, schismaticus & hęreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi, non ad Ecclesiam de carcere redirēt, in quem priùs cum Ecclesiæ laude & gratulatione venissent. Quòd si in tales ac tantos viros cadere potuit ea, quam Apostolus prędixit, quorundam à fide discessio: quis tandem erit qui vel de perpetua fidei integritate non temere glorietur? quis eum qui vera semel fide aut iustitia sit imbutus, cadere posse non stultissimè neget? Quantalibet igitur quis excellentia sanctitatis emineat, ait diuus Prosper, quātalibet eminentia perfectionis excellat; potest quidem fieri pro modulo huius vitæ perfectus, sed non est sic de sua perfectione securus, vt non debeat esse de casu solicitus. Et vtique vbi est solicitudo, non est absoluta beatitudo: quæ nequaquam perfecta credenda est, si secura non fuerit: nec secura erit, nisi omnem solicitudinem securitas æterna consumpserit. Hæc diuus Prosper. Tenebat enim quod scriptum est apud Ecclesiasten: Sunt iusti & sapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamē nescit homo vtrū amore an odio dignus sit. Nemo enim de sua prędestinatione, fide securus est, per quam ei non perseuerādi metus adimatur. Firmum quidem Dei fundamentum stat (inquit Apostolus) Nouit Dominus qui sunt sui: sed ad quos fundamētum hoc diuinæ & incommutabilis electionis pertineat, nulla est à nobis certa notitia comprehensum. Si enim hoc de vllo mortalium sciri potuisset, de se profectò id imprimis scire debuisset Apostolus, qui tamen dicit, quod aliquo-

Epist. 3. li. 3

Lib. 1. de vita contempl. ca. 9. Vide & Gregor. lib. 20. Moralium.

Capit. 9.

aliquoties repetimus: Ne fortè cùm aliis prædicauero, ipse reprobus efficiar. In quo ergo homine securitas de quo certum gaudiũ? Nec de seipso vtique, quanto minùs de alio? Aut enim mali sunt, inquit Augustinus, & necesse est eos pati; sed sperare, quia mutari possunt: aut boni sunt, & sic oportet eos diligere, vt timeamus; quia mutari possunt, ne mali sint. Ibi malitia eorũ facit amaritudinem animæ, hîc solicitudo & timor, ne labatur qui bene ambulat. hæc in Psal. 85. Itaque præter fiduciam tantisper quidem dum mortalem vitam agimus, neque de nostra, neque de aliena salute, quicquam posse videmur animis concipere. de qua Ioannes: Fiduciam (inquit) habemus in die iudicij; quia sicut ille est, & nos sumus. Et Paulus: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini sine crimine. Sic enim pius quisque per ea quæ sibi vtcunque sentit Dei munere præstita, discit sperare promissa: & Dei sui (quemadmodum quidam Sanctorũ ait) præteritam, præsentemque bonitatem, quasi futurorum tenet cautionem. Ideoque & ad Hebræos Paulus ait: Habentes fiduciã in introitu sanctorũ, in sanguine Christi, quam initiauit viam nouam & viuentẽ, &c. vnde ne fortè in eo quod bene cœptum est, nõ perseueretur: ideoque nec introeatur ad vitam, quò viam Christus nobis morte sua patefecit, timoris admonet in eadem Epistola, cùm ait: Christus tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei vsque in finem firmam retineamus. Rursumque in eodem capite: Participes Christi effecti sumus, si tamen initium aliquod substantiæ eius, hoc est, fidem, vsque in finem firmã retineamus. Capite verò consequenti, vt eum in superioribus timendi causas intelligeres posuisse; Timeamus ergo (ait) ne fortè relicta pollicitatione introeũdi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Est & Ioannis

Gregorius Emissenus Hom de Ascẽ. Capite 10. Hebr. 3.

Apostoli

Apostoli adhortatio consimilis: Videte vosmetipsos, ne perdatis quod operati estis, sed vt mercedem plenam accipiatis. Idcirco etiam magnorum virorum & cauendas tempestates, & flenda naufragia legimus, vt Apostolica illa sententia vbique tremenda sit, qua ait: Qui videtur stare, videat ne cadat. Quapropter nemo (vt Diui Leonis vtar verbis) tanta hîc est securitate suffultus, vt de stabilitate sua debeat esse securus. Neque hoc profectò mirandum est; cùm alia debeat esse certantium, alia eorum qui victores euasere, conditio. Ad illos enim pertinet, vt sint pro adipiscenda corona soliciti: ad hos verò, vt sint de parta victoria coronaque securi. Illorum est, in loco certaminis cum omni armorum genere stare paratos ad pugnam: istorum, in regione pacis cum palmis & coronis pacatos acquiescere. Illorũ est, de futuro cursus & certaminis euentu trepidare anxios: istorum, de cõsummato cursu, & acceptis præmiis intrepidè solideque gaudere. Denique illorum est, inter hostium cuneos parturire, & intra se ingemiscere, diuinumque iugiter auxilium implorare ne cadant: horum verò, pro impertita sibi redemptione, cum lætitia & iubilo gratias agere, & non nisi sanctum timorem in sæculum sæculi permanentem habere: qui nihil aliud est, quàm eximia quædam diuinæ maiestatis reuerentia cum secura & constanti omnium earum rerum abominatione, quæ illi summæ reuerentiæ quoquo modo repugnent. Epistola 2.

Ait sanè Diuus Augustinus: Nulla re fruitur anima cum libertate, nisi qua fruitur cum securitate. sed idem adiungit: Nemo autẽ securus est in iis bonis quę potest inuitus amittere. Veritatẽ autem & sapientiã nemo amittit inuitus. Vnde colligitur hoc quidẽ, istius generis bona, quadã in hac vita securitate possideri: hactenus videlicet, quia metus nõ sit ne eripiantur inuitis: quomodo nemo de diuitiis, dignitatibus, vita ipsa securus est. Sed Lib. 2. de libero arbitrio. cap. 14.

quamuis

quamuis securitas hæc sit ab aliena violentia vel fraude, qua possit inuito iustitiæ bonum vel surripi vel extorqueri: tamen nõ est de seipsa secura voluntas, quòd bona quæ possidet, perseueranti sit amoris complexu retentura. Licet enim sancti de suæ perseuerãtiæ præmio certi sint, ait beatus Augustinus; de ipsa tamen perseuerantia sua reperiuntur incerti. Quis enim hominum se in actione profectuque iustitiæ perseueraturum vsque in finem sciat, nisi ab illo aliqua reuelatione fiat certus, qui de hac re iusto latentique iudicio non omnes instruit, sed neminem fallit? Propterea autẽ noluit Dominus nos in hac vita securos esse, quòd in tanta infirmitate naturæ, superbiam posset generare securitas. Hæc ille. Quoniã igitur admonetur pius quisque & iustus tenere quod habet, ne coronam eius alius accipiat, ipse excidat: hoc omnino satagendum est, quod Petrus ait; vt per bona opera certam nostram electionem & vocationem faciamus: id est, hoc bene sancteque viuendo agamus, vt optimè confidamus, ad numerum nos electorum pertinere. Nam & cùm Timotheo scriberet Apostolus, certum se dicit, quòd in illo, sicut in auia eius Loide, & matre eius Eunice, habitaret fides non ficta. Et quid tamen de aliena conscientia, præter optimam fiduciam, habere potuit tantus etiam Apostolus? Procul sit igitur à Christianis cordibus tam pernicioſa, & contra scripturas diuinas temerè præsumpta securitas: semperque nos meminerimus sic Christi beneficio de potestate tenebrarum erutos, vt possimus tamen, heu, facili nimium lapsu, in veteris seruitutis vilitatem degeneri conuersatione relabi: non propria solùm infirmitate per vitiorum prona trahente, verumetiam hostibus nostris ad perdendum iugiter intentis, atque indefessa cura vigilantibus. Non enim quærit diabolus infideles, non eos qui foris sunt (inquit Hieronymus)

Lib. 11. de ciuit. cap. 12.

Apoc. 3.

2. Petri 1.

2. Timoth. 1.

In Epistola ad Eustochium.

nymus) & quorum carnes Rex Assyrius in olla succendit: de Ecclesia Christi rapere festinat. Escæ eius, secundùm Abacuc, electæ sunt.

CAPVT XII.

Diabolum semel fugatum & victum, postea nihilominus ad tentandum accedere.

FALLI enim videntur qui Diabolum semel de suo conatu depulsum & victum, non vlteriùs ad eundem aliumve tentandum, putant accedere, non nouam oppugnationem instaurare. Hæc Origeni sententia placuit, qui etiam minui sensim spirituum malignorum castra credidit, plurimosque velut interimi; dum victi diuina virtute, vincirentur, ijs vt regredi fas non esset amplius. Ad cuius assertionis probationem pertinere censebat, quod ait beatus Apostolus: Deus autem pacis, conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Si enim vnus, inquit, est Satanas, quomodo ipse potest cõtritus esse sub pedibus seruorum Dei, & iterum operari? Si enim contritus est, & adeò contritus; operari vltrà non potest. Sic Origenes. Quod sanè quale sit, vel ex ipso primùm capite Christo Domino licet intueri. Victus enim semel à Christo, & secundam & tertiam in solitudine tentationẽ instruxit.

Rom. 16.

In cap 11. Iesu Naue, Homil. 15.

Atque aliis super atque aliis assultibus instat,
Terq; nouos semper cœpti irritus integrat æstus.

Et consummata (inquit Lucas) tẽtatione, reliquit eum vsque ad tempus. Non ergo nunquam rediturus recessit; sed ad tempus, inquit; videlicet in passione bellum moturus nouum. Deinde scriptum est: Cùm spiritus immundus exierit ab homine, circuit per loca arida & inaquosa quærens requiem: & non inueniens, dicit: Reuertar in domũ meam priorem. Quod ne putares de corporibus accipiendum esse, quæ nefandorum spirituum subinde grauibus subiiciuntur iniuriis; ad

Matth. 12.

ipsam animorum perniciem atque exitium pertinere, Christus ipse cõsequentibus verbis insinuat, cùm ait: Sic erit generationi huic pessimæ. Nec videmus tamen Iudæorũ præ cæteris genus corporũ agitationes à dæmonibus perpeti; sed longè grauiorẽ in animi cæcitate vitiisq. variis dominatũ. vbi illud cernitur esse verissimum quod tanto antè prædictum est: Obscurentur oculi eórum ne videant; & dorsum eorum semper incurua. Quòd si eiecti semel, rursum ad inhabitandum ijdem reuertuntur; cur nõ prælio superati, frustra priùs susceptam repetant oppugnationem? Non igitur victi semel atq. repulsi dæmones conquiescunt, sed grauiora moliuntur; subtiliores q. struunt insidias. Cuius rei nobis exemplum in sancto Propheta Iob propositũ est; quem Sathan, cùm neque oppressione liberorum, neque amissione facultatum, de priore vitæ innocentia deiecisset, mali grauioris duriore tentatione concussit, vt vel tum subuerteret, in quem nihil priore impetu perfecerat. Et vide semel, licet victus, quam tamen sibi
Iob 2. facilè victoriam polliceatur. Pellem (inquit) pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Alioqui mitte manum tuam, & tange os eius & carnes, & tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi, hoc est,
Homil. 34. in Matth. 10. maledicat. Mecum ipse (ait Chrysostomus) mirari soleo, quare in mentem diabolo venerit, exercitationes istius non ignoranti, tortantosque aduersus ipsum cogitasse labores. Cur igitur illi in mentem venit? Truculentissima (inquit) bestia nunquam solet desperare victoriã. Superbus igitur spiritus, vinci se ferens ægerrimè, vbi primum successit parum, mox alia aggreditur via; &, vel ad eosdem redit; vel, nisi diuinitus coërceatur, ad alios se conuertit infestior. Quod ipsum &
cap. 12. in Apocalypsi est demõstratum. Iratus enim (ait Ioannes) Draco in mulierem, abiit facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei.

Itaque

Itaque diuus Cyprianus quosdam cupiens admonitos, ne eos constantia confessionis extolleret, sed eo se gererēt submissiùs, quo fortiùs feciſſe viderētur; Quia, inquit, is exaltabitur qui se humiliauerit; nunc est, vt magis insidiantem aduersarium metuant, qui fortiorem quemque magis aggreditur, & acrior factus, hoc ipso quia victus est, superantem superare conatur. Ea sanè de causa beatus Antonius, quamquã frequentes de Sathana triumphos reuexisset; nec securus tamen fuit, nec feriandum sibi à prœlio existimauit, sed eo diligentiùs prouidentiusque aduersus grauiores se muniuit insultus; quantoque fortior ille euadebat, tanto erant in eum dæmonum impetus acriores. Ac plures quidem temporum progressu credidisse manifestum est; & post martyrum victorias, longè lateque per orbem terrarum Ecclesiam diffusam esse in confesso est: non quòd hostes (vti falsò quidam autumant) numero pauciores minus possent: sed quia fortior Christus, qui nos eripuit de potestate tenebrarum, cuius gratiæ virtus multo est efficacior ad rebelles atque aduersos hominum animos ad se conuertendos, quàm sit hostium nostrorum vis ad eosdem in sua incredulitate obfirmandos. Nō enim abbreuiata & paruula facta est manus Domini, vt non possit redimere; aut non est in eo virtus ad saluandum. Apud quem denique tantum valuit martyrum sanguis, vt tanquam mandatis terræ seminibus, quo ille copiosiùs funderetur, hoc vberiùs feliciusque populi Christiani seges exsurgeret. Dicit etiam Iacobus Apostolus: Resistite diabolo, & fugiet à vobis: sed qui superatus fugit crucis virtute perterritus, cuius vim in sanctis experitur; tamen superbam animositatem non deponit; sed quemadmodū à Christo, sic & ab illius membris ad tempus vsque discedit. Etsi enim inuidere non desinat, tamen assiduè instare formidat (ait diuus Ambrosius) qui refugit frequētiùs

Lib. 3. Epistolarum 10.

Isaie 50.

Cap. 4.

Lib. 4. in Luc.

Cap. 58. lib. de natura & gratia.

triumphari. Tametsi diuus Augustinus talem illius loci sensum insinuet: Fugiet, quia non prævalebit sibi resistentibus, qui solos vincere non resistentes potest. ad hoc autem petitur adiutorium Dei, cùm dicitur, Ne nos inducas in tentationem. Quod verò mouit Originem ex capite decimosexto Epistolæ ad Romanos, tale profectò non est, vt eius potuerit sententiam roborare; propterea quòd conteri veriſſimè intelligatur, cùm dominari nõ ſinitur, ſicut promiſſum eſt illis Domini ad ſerpentem verbis: Semen illius conteret caput tuum. quia nimirum eius per Chriſtum euerſum imperium eſt, vt credentibus non amplius dominetur. Sed inſidiabitur interim calcaneo eius, eas videlicet noſtri partes explorans, quibus adhuc terræ adhereſcimus; vt illac, ſi qua arte poſſit, mortiferũ virus infundat. Plena autem eius contritio, nõ vno virtutis opere, ſed tota in finem vſque ſancta cõuerſatione peragitur. poſt quem finem mouere ſe aduerſus Sanctos non poterit vllo tentandi conatu. Hîc interim ſi nos erigimur (inquit Leo) illi corruunt; ſi nos conualeſcimus, illi infirmantur. Remedia noſtra, plagæ ipſorum ſunt: quia curatione noſtrorum vulnerum vulnerantur. Hæc enim inter nos atque illos diabolicæ inuidiæ innererata diſſenſio eſt, vt quia illi ab ijs bonis exciderunt, ad quæ nos, Deo auxiliante, prouehimur; noſtris iuſtificationibus torqueantur. Denique quaſlibet habeas inimicitias aduerſus hominem (inquit Auguſtinus in Pſalmũ ſeptuageſimũ ſextũ) cogitas finire; ſiue illius ſatisfactione, ſi ille te læſit; ſiue tua, ſi tu læſiſti; ſiue vtriuſque, ſi vos inuicem læſiſtis; laboras ſatisfacere & concordare. Cum diabolo autem & angelis eius nulla concordia eſt. Ipſi nobis inuident regnum cælorum. Miteſcere omnino erga nos non poſſunt: quia anticipauerunt vigilias omnes inimici mei. Plus illi vigilauerunt ad decipiendum me, quàm ego

Serm. 1. de Quadrages.

ego ad custodiendum me. Quomodo enim non anticipauerunt vigilias, qui vbique muscipulas posuerũt? Sic ille.

CAPVT XIII.

Contra diaboli infestationes fide nos semper muniri oportere.

BENE proinde Sapiens hortatus est: Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. Vir enim Dei sapientia plenus (inquit Leo) sciens studium religionis laborem habere certaminis, cùm præuideret pugnę periculum, antè admonuit pugnaturum: ne fortè si ad ignorantem tentator accederet, imparatum citiùs vulneraret. Aduersarius enim vetus est, & hostis antiquus. Sex milia annorum (ait Cyprianus) penè complentur, ex quo hominem diabolus impugnat. Omnia iam genera tentandi, & artes atque insidias deijciendi vsu ipso vetustatis edidicit. Si imparatum inuenerit Christi militem, si rudem, si non solicitum ac toto corde vigilantem; circumuenit nescium, fallit incautum, decipit imperitum. Si verò quis dominica præcepta custodiẽs, & fortiter Christo adhærens, contra eum steterit: vincatur necesse est, quia Christus, quem confitetur, inuictus est. Sic ille. Quibus autem armis munitos esse nos & instructos oporteret, beatus Apostolus ostendit, cùm Ephesios hortaretur eiusmodi verbis: De cętero, fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. quoniã nõ est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. state ergo succincti lumbos

Ecclesiast. 2.

Serm. 1. de Quadr.

Lib. de exhort. mart.

Cap. 6.

vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumẽtes scutũ fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere: & galeã salutis assumite, & gladium Spiritus, quòd est verbum Dei. Idcirco & apud Isaiam Christus Dominus (in quo membra quoque ipsius intelligenda sunt) indutus describitur iustitia vt lorica, & galea salutis in capite eius; & indutus vestimentis vltionis, atque opertus quasi pallio zeli. Iustitia quidem quæ virtutes complectitur omnes, ex quibus tanquam consertis & cohærentibus inter sese annulis, ad muniendum animæ pectus, firmissima lorica contexitur. Vltionis verò vestimẽta, quid nisi iram aduersus peccatum, eiusque delendi studium significant? Quid pallium zeli declarat, nisi totam Christi vitã & dicta factaq. hoc præ se tulisse, quòd aduersus iniquitates pio zelo inardesceret? Vt autem beatus Paulus, scutũ fidei in omnibus sumere iubet; ita princeps Apostolici ordinis Petrus ait: Cui resistite fortes in fide, & Ioannes: Hæc est victoria quæ vincit mũdum, fides nostra. Nec verò de nihilo est, quòd in hac causa sedulo adeò fides commendetur. Primùm enim demõstrat illa nobis parandæ victoriæ rationem, dum eum ostendit, cuius ope solius & gratia vincimus, si ad illum ex hac ipsa confugerimus. Omnis enim qui inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Filioli (inquit beatus Ioannes) ex Deo estis, & vicistis eum; scilicet Antichristum: quoniam maior est qui in vobis est, quàm qui in mundo. Ob hanc nimirum causam fidei assignat Ioannes, quam de diabolo & mundo victoriam reportamus. Quis est, inquit, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Nemo enim suis viribus fortis est: sed per eum solum vincimus, qui dicit: Confidite, ego vici mundum. Quem cùm demonstrat & inuocat fides, fit vt de ea quoque verè dicatur: Hæc est victoria

Cap. 59.

1. Petri, ca. 5.
1. Ioan. cap. 5.

Rom. 10.

1. Ioan. 4.

1. Ioan. 5.

victoria quæ vincit mundum, fides nostra: vt incorruptam videlicet fidei infirmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deijciant: quia maior est qui præest in nobis, quàm qui in hoc mũdo est. Neque enim sic est Christus, in quem creditur, vt seruos suos tãtùm spectet: sed & ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri & coronat pariter & coronatur: & qui pro nobis mortem semel vicit, semper vincit in nobis. Deinde quantũ ad victoriam conferat fides, ex aliis quoq; eius partibus potest intelligi. Qui enim verè hoc credit, gressus nostros obseruare Deũ; videre etiã abditissimas cogitationes & animorũ motus; omninoq. quod Moises faciebat, inuisibilẽ Deũ tanquam visibilẽ sustinet: hic ea fide, si illam excoluerit, potentissimè peccato repugnabit. Rursum, qui patatas sibi gehennæ pœnas fide firma & vigente concipiat; nunquid is in animum inducere possit, vt diaboli suggestionibus acquiescat? Denique & in aduersis ne succumbat, animum fides erigit atque inuictum reddit. Ex quo illa Augustini adhortatio est: Noli timere quãdo tribularis, ne quasi non sit tecum Deus: fides sit tecum, & Deus tecũ est in tribulatione. Fluctus sunt maris, turbaris in nauigio, quia dormit Christus. Dormiebat in naui Christus, periclitãt homines. Si fides tua dormit in corde tuo, tanquam in naui tua dormit Christus: quia Christus per fidem in te habitat. cùm turbari cœperis, excita Christum dormientem: id est, erige fidem tuam, & noueris quia tè non deserit; sed ideo te putas deseri, quia non quando vis, eripit. Hæc diuus Augustinus. quæ pertinent eò, vt intelligamus nostram, cùm in prosperis, tum in aduersis, de peccato & diabolo victoriam à fide pendere. vt enim infidelitatis erroribus ceu freno quodam homines regit diabolus ad suum arbitrium; ideoque nihil sic agit, quàm vt homines non credant, præcipuè in

Hebr. 11.

In Psal. 90. ad versic. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum. & in Psal. 34. concione 1.

mediatorem, à quo soluuntur opera eius, ita fide fugatur ac repellitur prōptissimè. Id quod nouo Testamēto futurum per Christi gratiam, sic Propheta prædixerat: Spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli ad perdendas gentes in nihilum, & frenum erroris quod erat in maxillis populorum. Dominienim Spiritu fideles efficimur, vt per fidē deinceps à Domino gubernemur, diabolo resistamus. Et sicuti nō modò semel iustitia fide cōparatur, verumetiam per singula iustitiæ officia, totamque conuersationem viuitur ex fide: ita non semel duntaxat vincendi facultatem fide acquiri, sed in omni omnino certamine fidem vincere, existimandum est. Fides homini, ne præsumat, ostēdit propriam imbecillitatem; & simul Christi paratū auxilium, vt confidat. Fides militem Christi, firma præcepti cognitione instruit, ne fallatur; peccati verò turpitudinem ac perniciem demonstrat, vt fugiat. Fides cunctanti coronam præparatā ostendit, vt animet; supplicium impendens suggerit, vt cohibeat. Hostis denique versutias fides aperit, vt vigilemus atque oremus, ne intremus in tentationem. Et quanquam omni virtuti, contrario vitio resistitur: tamen & præeat fides, & certamen moderetur ac dirigat, necesse est: meritoque clypeo cōparatur; quia cùm cætera armatura fixa maneat circa membra quæque sua, quibus muniendis destinata est, clypeus in omnem partem versatur & circumagitur, ad totius corporis protectionem. Sic planè omni virtuti adesse debet fides, qua ceu clypeo illa muniatur, & tela nequissimi ignea repellantur. Vnde exi-

Esaie 30.

Hebr. 11.

stit illa fidei tam magnifica commēdatio, qua ab Apostolo dicitur, sanctos per fidem vicisse regna, operatos iustitiā, adeptos repromissiones, obturasse ora leonum, exstinxisse impetū ignis, effugasse aciem gladij, conualuisse de infirmitate, fortes factos in bello, castra vertisse exterorum. Verum ne langueat hæc mortuoq;

corpori

corpori similis efficiatur, id videndum est Christiano. Exercitata & vigens ac viua fides, magnum aduersus omnia tela diaboli præsidium est. hæc vbi adest, in ipso elucet virtutis opere: sin mortua est fides, tametsi quãtum ad ipsius propriam rationem & naturam attinet, animo insit: quæ tamen illa esse censeatur, cùm ex ea non viuitur? vt audiri meritò illud possit, quod Apostolicis verbis expressum est: Ostende mihi fidẽ tuam sine operibus, & ego ex operibus ostendã tibi fidẽ meã. *Iacobi 2.* Talem esse multorum fidem, ad eum modum beatus Cyprianus deplorabat: Sic in nobis (inquit) emarcuit vigor fidei, sic credentium robur elanguit: & ideo Dominus tempora nostra respiciens, in Euãgelio suo dicit: Filius hominis cùm venerit, putas inueniet fidem in terra? Videmus fieri quod ille prędixit. In Dei timore, in lege iustitię, in dilectione, in opere fides nulla est: nemo futurorũ metum cogitat, diem Domini, & iram Dei, & incredulis ventura supplicia, & staruta perfidis æterna tormẽta nemo cõsiderat: quod metueret nostra conscientia, si crederet: quia non credit, omnino nec metuit. si autẽ crederet, & caueret; si caueret, euaderet. *In fine libri de simplicitate Prælatorum.*

CAPVT XIIII.

Valde conducere ad repugnandum pœnæ timorem, quo nos hæresis exarmare conatur.

QVIBVS verbis diuus Cyprianus, etiam timor ipse ex fide conceptus quantum valeat, declarauit. Et ille quidem timor, quo diuinorum iudiciorum seueritas, & proposita delinquentibus pœna formidatur. Namque Deus quantum est pietate Patris indulgens, tantum est iudicis seueritate metuendus. Atque vt ad ignoscendum est facilis, ita est præceptorum suorum exactor, & quidem diligens: & sicut ad conuiuia vocat, sic habitum nuptiarum non habentem, ligatis manibus & pedibus extra sanctorum cœtum foras ex-

turbat. Parauit cælum; sed parauit & tartarum: parauit refrigeria, parauit & æterna supplicia: parauit inaccessibilem lucem; sed parauit etiam perpetuæ noctis vastam æternamque caliginem. Eam ob rem misericordiam & iudicium, fide plena regius Propheta Domino decantabat. Cuius consideratione iudicij, sæpe perhorrescere, si ad iustitiam; & quæ nondum sit, comparandam; & quæ iam comparata sit, frustra diabolo tentante retinendam, nihil cõduceret: non hunc nobis diuina scriptura, toties eius vtilitate proposita, commendaret. Nolite (ait Dominus) timere eos qui occidunt
Matthæi 10. corpus, animam autem non possunt occidere: sed eum timete, qui potest corpus & animam mittere in gehennam. Ille quippe hominum timor in corpora sæuientium, sæpenumero ad peccatum impellit, dum prauis hominũ volũtatibus ac iussis acquiescitur, vt illorũ ira crudelitasq. vitẽtur. Hic verò diuinę seueritatis timor, & peccatũ expellit, & cum peccato diabolũ: cùm sanctissimæ Dei voluntati cogit parere, vt æterna, quę malis irrogaturus est, supplicia fugiãtur. Quem cùm nobis saluberrimum sciret esse nostrarum medicus animarum, iterum adiungit & inculcat: Amen dico vobis, hunc timete. Insitum esse, atque animis nostris insidere timorem hunc voluit, vt eo extimulati, bellum indicamus nostris cupiditatibus, easque vincere, gratia Dei opem ferente, nitamur. An fortè vt seuerus delictorum vindex timeri non vult Deus, quemadmodum ait quidam; sed tantummodo vt benignus pater & augustus? atqui timeri vult vt is qui corpus & animam mittat in gehennam: quod non vt benignus pater, sed vt seuerus
Malach. 1. proculdubio iustusque iudex facit. Vtrumque etiam requirit Deus, qui per Prophetam dixit: Filius honorat patrẽ, & seruus dominũ suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Est igitur hic metus necessarius, non ad ingrediendam

grediendam solùm iustitiæ viam (quod alio loco docẽdum est) sed plerisque etiam ad retinendam. quorum bona quidem illa, sed tamen infirma voluntas, iudiciorum Dei contemplatione excitanda & firmanda est; ne peccati inescata voluptate, citò ab itinere salutati deflectat, & ab hoste semper insidiãte, captiuam se & illaqueatam abduci patiatur. Hunc proinde Cyprianus timorem, innocentiæ custodem vocat: vt quod in mentes nostras (inquit) indulgẽtiæ cælestis allapsu, clementer Dominus influxit, in animi oblectantis hospitio iusta operatione teneatur; ne accepta securitas, negligẽtiam pariat, & vetus denuo hostis obrepat. Nam cùm bona voluntate homines quidam à malefactis abstineant, eaque sint parati omittere; ab iisdem vrgẽte metu, ne tormenta peccantes excipiant, maiore cura sibi temperant. Ita plerique vtroque pariter agẽte, & amore & timore, illo ducente, isto exstimulãte, suum quisque officium faciunt. Atque hac ratione verè sibi consulunt, qui Deum non solùm misericordem, sed etiam iustum iudicem cogitãt: apud quem causam gestæ huius vitę, atque ab illo sibi muneris iniuncti, quisque dicturus est: vbi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum. Ita denique verè sibi cõsulunt, qui ex fide viuentes, & satagentes ne ab extremo præoccupentur die, extremum computant omnem diem: ne videlicet iis iudex tanquam fur in nocte veniat, & eorum partẽ cum hypocritis ponat. Non immeritò proinde accipi etiam de hoc timore potest, quod à Sapiente dictum est: Nisi in timore Dei constanter tenueris te, citò subuertetur domus tua. Est enim & hic Dei timor basis quædam, vnde imbecilla voluntas standi accipit firmitatem. Hinc eiusdem & illa semper animo voluenda sententia est: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Cùm enim caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus

Lib. 2. Epistolarum, Epistola 2.

Eccles. 7.

ritus aduersus carnem: præsidio crucis Christi mens rationalis instruitur, nec cupiditatibus noxijs illecta cõsentit: quoniam cõtinentiæ clauis & Dei timore transfigitur, inquit beatissimus Leo. Quamobrem & ipse Propheta Dauid, quãquam iam erat & corde mundo, & spiritu recto præditus, tamen hũc sibi timorem inesse, eoque ceu clauis quibusdam carnes suas configi petebat: vt vagandi libertatem cupiditas cruci affixa non haberet: ac dum animo eius assiduè diuinorum iudiciorum seueritas obuersaretur, efficaciùs mẽtem à peccandi reuocaret illecebris. qui quàm solitus sit hac se meditatione exercere, illa eius declarat otatio: Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore iram tuam dinumerare? Ideoque & per Isaiam prædictum erat fore, vt super Christum requiesceret spiritus timoris Domini: non quòd in Christo inesse posset huius generis timor: sed quòd (vt eum quidem locum est diuus Hieronymus interpretatus) membris eius permultis esset necessarius, in quibus nondum foret ea charitatis perfectio, quæ timorem istiusmodi omnem foras expelleret. Proinde sanctus Basilius iam stantes ac iustos, ne ab ipso proficiendi studio, solicitante carnis cõcupiscentia, retrorsum raperentur, eiusmodi oratione hortatur ad timorem: Cùm te appetitus inuaserit peccandi, velim cogites horribile illud & intolerabile Christi tribunal: in quo præsidebit iudex in alto & excelso throno: astabit autẽ omnis creatura ad glorioſum illius conspectũ contremiscens. Et cùm multa horrifica proposuisset; Hæc (inquit) time, & hoc timore instructus, animam à peccatorum concupiscentia, tanquam freno quodam, reprime. Hunc timorem Domini Propheta se doctu-

Psalm. 89.

Cap. 11.

In Psalm. 33.

rum promisit. Docere autem non simpliciter promisit; sed eos qui eum audire voluerint: non eos qui longiùs prolapsi sint; sed qui salutem appetẽtes accurrunt: non alienos à promissionibus, sed ex baptismate filiorum adoptionis

adoptionis verbo ipsi conciliatos atque coniunctos. Propterea venite, inquit; hoc est, per bona opera accedite ad me, filij: quippe qui regeneratione filij lucis effici digni facti estis. Audite qui aures cordis habetis apertas, timorem Domini docebo vos: illum scilicet, quem paulo antè oratione nostra descripsimus. Hactenus D. Basilius. Quid igitur & à diuo Chrysostomo suaderi potuit vtilius, quàm vt hunc timorē nunquam ex animo poneremus? Hoc (inquit) solum est, quod expoſcitur à nobis, vt semper recordemur, & ad animum reuocemus mala nostra, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, vt pro his supplicemus Deo: vt gehennam ponamus in conspectibus nostris, & angelos qui in die iudicij vbique discurrunt, & congregant de omni orbe terrarū eos qui trudendi sunt in gehennam, ac supplicijs tradendi. Hæc aliaque complura eodem spectantia diuus Chrysostomus. Ex quibus illa dijudicari possunt, quæ reperiuntur apud eundem auctorem, cùm tractat illud Euangelij, vbi interrogat Dominus, quodnam sit magnum in Lege mandatum. Illic quippe vituperans eos qui metu seruiunt, Timere, inquit, seruorum est, diligere filiorum: timor sub necessitate, dilectio in libertate. Qui timore seruit Deo, pœnam quidem euadit; mercedem autem iustitię non habet. Ac continuò pòst: Non vult ergo Deus (inquit) vt timeatur ab hominibus quasi Dominus, sed vt diligatur quasi Pater, qui adoptionis Spiritū donauit hominibus. Quo loco non id agitur, vt diuinæ iustitiæ omnis abiiciatur metus, sed ne eo solo dominante atq. occupante animum, in seruitute maneatur; ad libertatem filiorum Dei nunquam transeatur. Quemadmodum & apud Augustinum, cùm tractat Apostoli verbum illud ex capite sexto ad Romanos; Humanū dico, propter infirmitatem carnis vestrę: sicut enim exhibuistis mēbra vestra deseruire immunditiæ & iniquitati ad in-

Libro de compunctione cordis.

ad iniustitiam: sic nunc exhibete membra vestra deseruire iustitiæ in sanctificationem. Hoc ergo tractans & explanãs breuiter epistola 144 quæ est ad Anastasium, Quid est (inquit) sicut illud, ita & hoc? nisi, quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasque peccati; sic ad iustè viuendum, non vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio charitasque iustitiæ? Vbi supplicij metu vrgeri proculdubio intelligit eum qui nullo adhuc amore iustitiæ ducitur, sed solo cogitur atque impellitur terrore supplicij. Alioqui & iustis vtilem ac necessarium esse supplicij metum, sed iis quorum adulta, vt loquitur citato loco, nondum perfecta iustitia est; cùm variis Augustini constat testimoniis, tum ex breui quodam eius Sermone, qui scriptus inuenitur De timore Dei: in quo scriptum sic est: Quapropter (inquit) timeat Christianus, antequam perfecta charitas foras mittat timorem, credat & intelligat se peregrinari à Deo, quandiu viuit in corpore, quod corrumpitur, & aggrauat animam. Tanto minor fit timor, quanto patria quò tendimus propior. Maior enim timor debet esse peregrinãtium, minor propinquantium, nullus peruenientium. sic & timor perducit ad charitatem, & perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem Christianus nõ eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciãt; sed eum qui habet potestatem, & corpus & animam in gehẽnam ignis occidere. Sic Augustinus. Et ideo si qui Christianè viuere neglexerint, nõ modò ij præmiorũ laudibus erigendi erunt; verumetiam verberandi terroribus, & tanquam aculeis quibusdam excitandi: vt egressus suos in via Domini, ipso duce atque adiutore, dirigant: ac circa viam hanc latrocinãtis diaboli & insidias prudenter deprehendant, & insultus generosè perferant. Satisque iam pro huius quidem loci ratione probatum sit, ne tentatori quisque peccati cõmunione

In fine eorum qui editi sunt separatim, opera Ioannis Vlimerij.

Vide Prosperum libro de vita cont. cpl. cap. 10. & 11

& cõta-

& consensione iungatur, magnum afferre adiumẽtum, si horrendam cum eo in pœnis societatem & sæpe cogitarit, & seriò timuerit. Qui enim desertores Dei, fecerunt diaboli voluntatem, hos necesse est cum ipso simul inextinguibili igne torqueri.

CAPVT XV.

Aduersarium Christiano non esse timendum, sed omnem deuotionem ac metum nostrum ad Deum debere conuerti.

OMNIS proinde metus noster atque deuotio, ad eum conuerti solum debet, cuius iudicium nec ille potest effugere, qui se superba dominatione ab hominibus coli & timeri lætatur: vsqueadeo sanè, vt etsi aduersus nos castra eius consistant, non debeat tamen formidare cor nostrum. Quia enim (inquit Augustinus) nemo potest auferre nobis quod dat Deus, nõ timeamus nisi Deum: quicquid aliud fremuerit, quicquid aliud superbierit aduersum nos, non timeat cor nostrũ. Idcirco & sanctus Martialis in epistola ad Burdegalenses, Solum, inquit, Deum timentes, eum qui infidelibus dominatur Sathanam, nolite timere: nihil enim gregi Christi poterit nocere, quem fortem videt in fide eius. Illi ergo nihil omnino aduersum nos licet, nisi potestas tribuatur diuinitus. Potestas verò aduersum nos datur ei dupliciter: vel ad pœnam, cùm delinquimus; vel ad gloriam, cùm probamur. sicut de Iob factum videmus, manifestante Deo, & dicente: Ecce quæcunque habet, in manus tuas do; sed ipsum caue tangas. Et Dominus in Euangelio loquitur tẽpore passionis: Nullam haberes aduersum me potestatem, nisi data tibi esset desuper. ac rursum: Hęc est hora vestra ac potestas tenebrarum. Magnus ille quidem & potẽs est aduersarius & callidus, sed de quo tamen scriptum sit: Draco iste quem formasti ad illudẽdum ei. Tum enim ei à sanctis illuditur, cùm opem ferente Christo, qui caput

In Psal. 20.

Psalm. 103.

caput eius crucis ligno confregit, omnis illius ad nos euertendos conatus efficitur irritus: ac de ipsius maleuolentia consulitur Ecclesiæ Dei, vt nõ modò eius tentationibus non lędatur; verumetiam cautior humiliorq́ue reddita, magis magisque roboretur. Vnde & ille Corinthius, quamuis Satanæ tradendus erat, id eo tamen exitu futurum pollicebatur beatus Apostolus, vt spiritus saluus fieret in die Domini. Cuius occasione loci beatus Ambrosius, Magna, inquit, potestas, magnaque gratia, quæ imperat diabolo vt se ipse destruat, Se enim destruit, cùm hominem, quem supplãtare studet, tentando, ex infirmo fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Ægritudo enim carnis, peccatum repellit: luxuria autem carnis, culpam adolet. Illuditur ergo diabolus, vt ipso mortis suæ vulnere contra se armet, quem debilitandum putauit. Sed & sanctum Iob magis armauit postea quàm vulnerauit: qui totum corpus diris perfusum vlceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit. Et ideo bene ei dictum est: Adduces Draconem in hamo, ludes eum sicut auem, ligabis eum sicut passeré, puer imponet super eum manum. Vides quemadmodum à Paulo illudatur, vt in cauernam eius, puer ille propheticus manum mittat, & nihil serpens noceat ei? de latebris eruat eum, de veneno eius faciat spiritale antidotum? vt quod venenum est, medicamentum fiat venenum ad interitum carnis, medicamẽtum sit ad salutem spiritus? Hæc diuus Ambrosius. Quamuis igitur aduersarius ille noster, & fortis armatus & potens subinde vocetur, magis id tamen ex nostra imbecillitate, quàm illius viribus æstimandum est. Fortis enim est, quia tenet inualidos: &, quia homines infirmi facti sunt, sequentes vanitatem, fit vt facilè in eos prævaleat dux & princeps vanitatis. Quid ergo timendum est Christiano? In aquis sit sanè Draco ille, in mari qua tradu-

Lib. 1. de Pœnitentia, c. 13.

Iob 40.

traducendum nauigium est, pirata grassetur; sic est tamen fictus vt illudatur ei: id est, hîc ad eum locum ordinatus est, in hisque sedibus propterea est deputatus. Quòd si magnum aliquid putes esse has sedes, tu qui non nosti sedes angelorum, vnde lapsus est; miraris sedes mortuorum, ad quas deiectus est? Quę tibi videtur eius gloriatio, damnatio est. Similitudinem accipe breuiter, quia reuera magnum est hoc nosse & intelligere. Domum magnam aliquā puta totam istā administrationem creaturæ. Ea seruos habet varios, eorumque in numero nobiliores quosdā, ac sublimiores in apparatibus melioribus vestium, thesaurorum, horreorū, magnarumque possessionum: alios verò vel mediocribus, vel infimis ad dictos ministeriis, ita vt nec ij desint qui ad cloacas repurgandas sub eruiant. A summis autem vsque ad extrema ista & infima ministeria, quis gradus enumeret? Si quispiam ergo magnus offendat, & in pœnam, domini sui, verbi gratia, fiat ostiarius in extremo aliquo loco, sic exercens datam sibi potestatem, vt volentes intrare vel exire perturbet: illi autem nesciant eum fuisse aliquando magnum in familia domi administratorem; hi magnam illius esse potestatem arbitrantur, quia quid perdiderit, nesciunt. Et tamen ostiarius ille potest aliquid facere nesciente domino suo, & turbare aliquem illo non iubente. Iste autem, ad cuius damnationē commostranndā, magnæ illius terrenæ domus similitudinem adhibuimus, nec ad ipsam ianuam positus est, qua intramus ad Deum. Christus enim est illa ianua, & per Christū intramus in regnum cælorum. Sed est quædam ianua, qua intratur in hoc sæculum. Ianua (inquam) mortalitatis, circa ista infirmæ carnis detrimenta & supplemēta. ad hanc ianuam quasi quidam ostiarius est, potestatem habens in isto mari, quò naues commeant, sed non tantam, vt faciat aliquid nesciente vel nolente domino suo. Ne forte

quisquam dixerit meticulosiùs: Esto, perdidit ille quidem magnam potestatem superiorũ apparatuum: sed ego in his infimis dego, hîc me queat habere in potestate; ideoque opus est vt seruiam illi.. Noli falli, nouit te Dominus tuus, & sic te nouit, vt & capillos tuos habeat numeratos. Quid ergo times? tentaturus est ille fortasse carnem tuam? flagellum est Domini tui, nõ potestas tentatoris tui. vult nocere saluti quę promittitur, sed non permittitur: vt autem non permittatur, habet caput Christum.

CAPVT XVI.

Spem Christiani pugnantis ex manibus crucifixi pendere debere.

IN hoc igitur capite omnis collocanda spes nobis, atque ad eius in omni conflictu confugiendum auxilium est: sub huius alis & protectione victoriam sperare licebit, quemadmodum scriptum est: Scapulis suis *Psalm 90.* obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Scuto circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno. A sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. Breuiter commonstrat pericula quæ nos circumuallant, siue in prosperis aduersisque rebus, siue per ignorantiam, & clara etiam illustrique scientia, per cupiditatis æstum: vt diffisi nobis, à potentiore quæramus auxilium. Si enim in nobis ipsis spem victoriæ constituerimus, succumbamus necesse est. Quia maledictus (inquit Pro- *Hier. 17.* pheta) qui spem ponit in homine, & firmat carnẽ brachij sui, & à Domino discedit cor eius. Quo loco nomine carnis intelligẽda est humana fragilitas: vt is fit mare censeatur carnem brachij sui, qui potentiam fragilem atque inualidam, hoc est, humanam, sibi sufficere ad vincẽdum putat, nec adiutorium sperat à Domino. In hac carne qui ædificium iustitiæ, velut in arena,

conatur

conatur exstruere, cognosce ex Euãgelio, quam habeat aduersus diaboli machinamenta firmitatem. Venerunt (ait) flumina, & flauerunt venti, & facta est ruina domus illius magna. Apostolus autem cùm ædificare super petram maluisset, gratias agit Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum: vt victoria qua peccatum vincitur, nihil aliud esse videatur, quàm Dei donum per mediatorem Christum, quo in ipso certamine liberum arbitrium conualescit. Sic itaque nos benignissimus Deus in libertatem asseruit, vt deinceps tamen in omni certamine, suo nos ab auxilio pendere vellet, crucemque spectare. Quod esse faciendum cùm fidelissimus gratiæ prædicator Apostolus pulchrè perspiceret, Mihi (inquit) absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Gloriari ergo de re quapiam, non nephas omni modo esse duxit. quid autem est, quod gloriandi causam præbeat iustiorem, quàm de dñabolo & peccato parta victoria? sed ne hoc ipsum cuiquam nisi Christo tribueretur, & in alio aliquo de hac ipsa victoria gloriaremur, hîc se principem ac ducem præbuit Apostolus: vehementer hoc sui exemplo commendans, vt alienum vellemus à nobis esse, gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi; per quem prorsus, vt illi erat, ita nobis crucifixus est mundus, nosque mundo. Non ergo in nobis nostraque industria, sed in Christo atq. eius cruce spes victoriæ ponenda est. quæ si aliò respexerit, breui labascet ac concidet, euentu frustrata felici. Ea res & in populo Iudaico adumbrata reperitur, in quo omnis nostra figurata actio est. Cùm enim Amalech, & omnis cum suo duce gens aduersa occurreret, bellum rudi plebi indicens, quam à se credebat facilè superãdam, consertaque pugna aduersarij plurimum preualerent, extendens Moyses manus ad Deum, Crucifixi instar expressit. Quo

Matth. 7.

Galat. 6.

Exod. 17.

signo cadentes hostes, dum manus Moysi inclinarentur, fortiter vincebant: vt autem ipsius manus stabiles fierent, Aaron & Hur sustentabant. quibus isto modo quadam stabilitate firmatis, cadens fugiensque Amelech omnis exstinctus est. Hîc ergo si respiciamus, vt debemus, nostri mediatoris signum, cùm per Dauid canẽtem recordemur; Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum; cuius in passione Sol & Luna habitú cursumque mutauit: quis spiritus aduersarius, quæve inimica potestas, huic signo queat obuiare, ac non potiùs debilitata metu aufugiat; si tamen spes pugnantis pendeat ex manibus crucifixi, per quem quotidie eruimur de potestate tenebrarum? Sin ad nosipsos relabimur, crucemq. deserimus, vincamur necesse est, & viribus idoneis, & firmo satis præsidio destituti. Breuiter hoc mysterium diuus Augustinus aperuit lib. 12. contra Faustum capite 30. Ducitur (inquit) populus per desertum, baptizati omnes, nondum perfruentes promissa patria: sed quod non vident sperando, & per patientiam exspectando, tanquam in deserto sunt: & illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne corde reuertantur, in Ægyptũ, nec ibi tamen Christus deserit; nam & illa columna non recedit, & amaræ aquæ ligno dulcescunt; quoniam inimici populi, signo crucis Christi honorificato, mansuescũt: & duodecim fontes, & septuaginta palmæ arbores irrigantes, Apostolicã gratiam præfigurant, populos in septenario numero decuplato rigantem: vt per septiforme Spiritus donũ, Legis decalogus impleatur: & hostis intercludere molitus viã, extensis Moysi manibus, signo crucis Dominicæ superatur, & morsus mortiferi serpentis exaltato & respecto æneo serpente, sanantur. quod verbis ipsis Domini
Ioan. 3. declaratur, quibus ait: Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Hęc Augustinus. Nemo proinde sic existimetur à peccati domina-

dominatione liberatus, vt iam non indigeat sui liberatoris auxilio: sed ita potiùs vt ab illo audiens; Sine me nihil potestis facere: dicat ei & ipse; Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Namque liberatus erat Propheta Dauid, magnaque iustitia & virtute donatus: sed cùm hinc exultaret, parumque perpenderet, non solùm vt iustus ac liber fieret, verumetiam vt liber iustusque maneret, diuinę miserationis opem adhærere sibi semper oportere, dixit in abundantia cordis sui, propriæ videlicet præsumptione virtutis, insolenter elatus: Non mouebor in æternum. Putauerat enim suum fuisse bonum, quod ei sic abundauerat, vt non moueretur; verùm vt ostenderetur cuius esset id bonum, de quo tanquam suo cœperat gloriari, paululum gratia Dei deserente, admonitus dicit: Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutẽ: auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. facilè vt hinc appareat necessarium esse homini, vt gratia Dei non solùm iustificetur: verumetiã cùm iam fuerit ex fide iustificatus, ambulet cum illo gratia, & in eam incumbat ipse, ne cadat, vt gratulabundus, & de euitata ruina lætus dicere cum Propheta possit: Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me: fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorũ. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. Ipse enim est, quemadmodum alius Propheta scripsit, qui dat lassis virtutem, & robur multiplicat: deficient pueri, & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut Aquilæ; current; & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient.

Ioannis 15.

Ambro. lib. 3. in Lucam.

Isaiæ 40.

CAPVT XVII.

Quàm sit necessarium homini iusto orandi studium, ex dictis colligitur.

HÆc igitur cùm ita se habeant, facilè iam quiuis intelligat, quàm esse debeat homini Christiano familiare orandi studium: in quo aduersus diabolum præsidia nobis omnia sita sunt. Neque enim segnis & otiosa fides victrix vnquam futura est, sed ea quæ humilis, quæ perseuerans, quæ firma & constans, quæ per dilectionem operans, ardenter implorat auxiliatorem Deum. Si enim sine eius adiutorio, humana succumbit infirmitas: quanta nobis necessitas indicta est, vt hoc frequenti precatione ambiamus? Ac nonnulla quidem misericordi benignitate largitur Deus, nec petentibus nec desiderantibus nobis: velut incredulis fidem; duris & inpœnitentibus, cordis contritionem, ipsumque spiritum deprecandi. Sed quos iacentes semel erexit, captiuosq. liberauit, nisi in oratione vigilantes, non suis communit præsidijs. Nec enim vigilare sat est, cùm & habere superbia suas possit excubias: sed oratione opus est, quemadmodum habet Domini præceptum: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quo fit vt hoc remisso & languente orandi studio, facilè rursus capituam prauis desiderijs animam, humanæ prædo salutis abducat. Neque verò accidere homini periculosior tentatio potest, quàm si orare nõ delectet. Etenim cùm in propinquo vigilet hostis, quonam modo non ab illo protinus rapiatur inermis repertus, & ipso orãdi fastidio deuorationi præparatus? Quod periculũ cùm impendere homini iusto Propheta prospexisset, orando nos docuit, quid timere, & quid sæpe orare deberemus. Domine Deus meus (inquit) in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequẽtibus me, & libera me: nequãdo rapiat, vt leo, animam meam, dum non est qui redimat,

Matth. 26.

Psalm. 7.

dimat, neque qui saluum faciat. Hoc etiam perfecta anima dicit, Cui solius diaboli (inquit Augustinus) fraudulentæ insidiæ cauendæ sunt: hoc illa (inquã) anima dicit, quę postea dicere audet: Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis; si reddidi retribuentibus mihi mala. quippe hoc illorum est, quibus præcipitur: Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & super iustos pluit & iniustos. Cur ergo tam studiosè atque solicitè perfecta iam anima precatur, vt adhuc salua fiat? Nequando rapiat (inquit) vt leo, animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat: id est, ne rapiat, dum tu non redimis, neque saluum facis. Si enim Deus non redimat, neque saluum faciat; ille, nemine obsistente, rapit. vnde & alio loco quò sit confugiendum ostendens, Eripe me (inquit) de inimicis meis Domine, ad te confugi; doce me facere voluntatem tuã, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. & aliàs: Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meã. & iterum: Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiã in morte; nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum. Idcirco & quotidiana, & omnibus psallendi horis frequens Ecclesiæ precatio est: Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina. Quæ quidem & illius pientissimi ac vigilãtissimi Prophetæ esse solebat oratio. Vti & illa in eodem Psalmo: Ego verò egenus & pauper sum, Deus adiuua me: Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris. Quanquam enim gratiâ Dei iustificatus erat, tamen naturæ imbecillitatem, vitiumque inueteratum, & diaboli circumcirca fremẽtis conatus agnoscẽs, seque in ijs quę propria sunt, ante suos oculos constituens, egenum se & pauperem, atque adiutrice Dei manu egere, confitetur:

In Psalm. 7.

Psalm. 142.

Psalm. 5.

Psalm. 12.

Psal. 34. 39. 69.

Psalm 39. & 69.

tetur : & vsqueadeo id quidem, vt nec differri patiatur auxiliũ, nullas videlicet de hoste suo sperans indutias. Domine, inquit, ne moreris. Ideoq. sic orãdo exercitatus esse debet fidelis, vt simulatq. aliqua tẽtatione pulsatur, promptissimè possit ad eum recurrere, cui dicitur : Benedictus Dominus Deus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Alioqui quemadmodum ciuitas (ait Chrysostomus) quæ muris cincta non est, facilè venit in potestatem hostium, propterea quòd prorsus absit id quo fuerat hostium incursus arcendus : sic & animam non munitam precibus, diabolus facilè in suam redigit ditionem, nec multo negotio omni genere scelerum implet. Nam ad animam quidem precibus munitam, non audet propiùs accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi deprecatio subministrauit: magis vegetãs animum, quàm cibus vegetat corpora. Et rursum in eadem oratione : Si quis dicat, inquit, animæ neruos esse deprecationem, mea quidem sententia videbitur verum dicere. nimirum, quemadmodum corpus neruis coheret, currit, stat, viuit, & compactum est ; adeò, vt si neruos incideris, vniuersam corporis harmoniam dissolueris: itidem animæ per sanctas preces sibi constant & compinguntur, ac pietatis cursum facilè peragunt. Est igitur oratio in maximis vitæ periculis salutis causa, libertatis conseruatrix, vitæ & immortalitatis conciliatrix, animæ robur, Ecclesiæ murus, qui rumpi non possit, munimentum inconcussum; dæmonibus quidem formidabile, pijs verò omnibus & necessarium omnino & saluti ferum.

Psalm. 143.

De Orat. Lib. 2.

CAPVT XVIII.

Quantum præsidij sit in Ecclesia Christi, aduersus spiritualium nequitiarum incursus.

QVEMADMODVM autem potest quis bene etiam omni genere armorũ instructus, ab hoste capi,

capi, si sese à reliquis seiunxerit, solusque repertus sit; ita iis quæ dicta sunt, potest quispiã minus ad resistendum valere, si Ecclesiæ societatem reliquerit. Neque enim de nihilo scriptum est à Propheta: Vrbs fortitudinis nostræ Sion. Saluator ponetur in ea murus & antemurale. Quæ enim illa Sion, nisi Ecclesia est? quam sicut ædificauit, ita eius omne præsidiũ, firmamentum, munitioque, vnus est Saluator, Christus Dominus. ipse est & muri & antemuralis loco. In hac igitur munitissima ciuitate, custodit nos Dominus præsidiis firmissimis, si ad id fuerit frequenti & humili precatione inuitatus. Tum fit illud quod alius propheta dicit: Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israël. Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam: per diem Sol non vret te, neq. Luna per noctem. Hinc & illa apud Isaiam de beneficio Christi, quo suos in Ecclesia protegit, scripta legũtur: Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & vbi inuocatus est, nubem per diem, & fumum & splendorem ignis flammantis in nocte. super omnem enim gloriam protectio; & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem & abscondionem à turbine & à pluuia. Tabernaculum hoc Ecclesia est, quæ vmbram nobis illam præbet, de qua alibi ex persona fidelium: Spiritus oris nostri, Christus Dominus, captus est in peccatis nostris: cui diximus, In vmbra tua viuemus in gentibus. Nobis enim (inquit Ambrosius) expandit manus suas Iesus, vt totum mundum obumbraret. Quomodo non sumus in vmbra, qui Crucis eius protegimur velamento? quomodo non sumus in vmbra, quos Crucifixus à malignitate sæculi & corporis ardore defendit? Hoc verissimè fieri dicit Ambrosius per Christum, cuius protectione obumbramur, sed in Ecclesiæ tabernaculo: quod propterea vmbraculum ab æstu, nominari à Propheta cognoscimus.

Isaiæ 26.

Psalm. 120.

Isaiæ 4.

Lamentationum Ieremiæ, cap. 4.

Lib. 7. in Luc.

mus. Ibi ergo fit quod aliàs Propheta gratulabundus
Psalm. 139. commemorat: Obumbrasti super caput meum in die belli. Præsens enim vita, quæ tota tentatio est, dies est belli, quia vel foris vel intùs nunquam deest aduersitas, cui repugnari debeat. Laborans igitur Christi miles in hoc bello, rectè sibi obumbrationẽ petit gratiæ Dei, ne æstu laborum debilitatus arescat. Idcirco adiungit: Ne tradas me à desiderio meo peccatori: vt eum propterea in die belli intelligeremus obumbratum esse, ne vreretur æstu desiderij: à quo qui vincitur, is traditur peccatori, & aduersæ potestati subijcitur. Cohærent enim istæ seruitures, sicuti & libertas vna cum altera coniuncta est. De quibus quoniam satis est dictum, nihil supereſt, nisi vt ea quæ libertatem impedire videri possint, libellis aliquot sequentibus discutiantur.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER OCTAVVS.

PROOEMIVM.

NIHIL ferè promptius homini nõ satis erudito, venire in mẽtem solet, quàm vt cùm libertatis nomẽ audierit, cõcipiat eam ab omni solutam obedientiæ vinculo. Neq. enim libertatẽ residere putat illic posse, vbi adhuc constringat parendi necessitas; alienáque homini lege, non ipsius arbitratu viuendum sit. Vnde illa est Hecubæ apud Euripidẽ deploratio,

Vt nemo quisquam liber est mortalium! aut
Fortuna seruum reddit aut pecunia,

Aut

Aut scripta lex, aut multitudo ciuium
Vetat suopte viuere ex arbitrio.

Eã ob rẽ, cùm superioribus libris exposuerimus, quænam sit à peccato & à diabolo libertas: cõsequentibus demonstrãdum erit, nõ sic eam accipiendã, vt Legum resoluat vincula, sed planè cum obediendi necessitate cõsistat. Idq; primùm de diuinis Legibus docebimus: tũ ordine ad eas quę vulgo humanę dicũtur, veniemus.

CAPVT I.

Recténe libertatem definierint, qui eam esse dixerunt, Viuere vt velis.

DICTVM est ab eruditissimis viris (ait in Paradoxis Marcus Tullius) Nisi sapiẽtem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas, nisi potestas viuendi vt velis? Sic ille quidem eo loco. Sed quoniam quisquis beatus est, hũc liberum esse necesse est: si rectè beatum dixeris, qui secundùm suam viuat voluntatem: eo quoque modo, liberum posse definiri, confitebor. Attende igitur, vtrùm acquiescendũ sit eis, qui dicunt eum beatum esse, qui secundùm suam viuit voluntatem. Quid si enim nequiter velit viuere? nonne tanto miserior esse conuincitur, quanto faciliùs mala eius voluntas impletur? Meritò hanc sententiam, etiam ipsi qui sine Dei cultu philosophati sunt, respuerũt. In quibus ipse quoque est vir eloquentissimus Cicero, qui sic ait: Ecce autem alij non Philosophi quidem, sed prompti tamen ad disputandum, omnes aiunt esse beatos, qui viuant vt ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat, idipsum miserrimum; nec tam miserum est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod nõ oporteat. Quod si (vt ille confessus est) possit nõ esse beatus, qui viuat vt velit, si multa malè & nequiter velit: profectò & infelicissimæ potest seruitutis vinculis teneri is qui viuat pro suo quidẽ arbitratu, sed libidinẽ incitantem, non

tem, non ducem rationem viuendo sequatur quod ille volebat populus; eoque non effræni solùm auiditate, verumetiam indomabili cupiditate rapiebatur; cui improperatur per Prophetam: A sæculo cõfregisti iugum meum: dirupisti vincula mea; & dixisti, non seruiam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso, tu prosternebaris meretrix. Vtilissimam isti iucundissimamque sub vnius Dei Legibus subiectionem, vt seruilem miseramque conditionem, refugiebant: solamque hanc censebant libertatem, si vitiis dominantibus seruirent, ac tanquam vltro prostituti, mortiferis eorum vinculis alligarentur. Certè vtcunque animo corrupto grata, vtcunque aliis splendida libertas videatur: vera tamen & funesta seruitus est, libidini potiùs parere quàm virtuti. quod illi nõ ignorasse videtur, qui stultos omnes, seruos esse dixerunt. Non enim ita dicũt eos esse seruos, ait Cicero, vt mancipia quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: sed si seruitus sit, sicut est, obedientia fracti animi vel abiecti, & arbitrio carentis suo: quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos? An ille mihi liber videtur, cui mulier imperat? cui leges imponit? præscribit? iubet? vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nec recusare audet? Si poscit, dandum est; si vocat, veniendum est, si eijcit, abeundum; si minatur, extimescendum. Ego verò istum non modò seruum, sed nequissimum seruum, etiamsi in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Sic ille. Non igitur quisquis viuit vt vult, sed qui ita affectus est, nihil vt malè velit, is liber & beatus existimandus est.

Iterum 2.

Cap. 3.

Quod diuus Ambrosius scriptum reliquit his verbis, in libro posteriore de Iacob & vita beata: Qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult, is solus est liber. Non enim conditio fortuita seruum facit, sed probrosa insipientia. Ideoque & Iureconsulti ita finierunt libertatem, vt

tem, vt eam esse dicerent naturalem facultatem eius quod cuique facere libet, nisi quod vi & iure prohibetur. Quidam autem in eo statuêre libertatem, si quisquam secundùm mentem, hoc est, superiorem sui viuat partem. Quod ne tum quidem satis cõsideratè dictum videri deberet, si esset mens incorrupta & recta. Non enim secundùm seipsam mens etiam recta viuere debet: sed secundùm Deum, qui mente lõgè superior est. Cùm autem quæritur, secũdum quid homo viuere debeat, non solùm ea vita intelligenda est, quam ratione corporis cum bestiis habet communem: sed ipsa imprimis vita ex qua homo propriè est, quæ mentis iudicio & consiliis agitur. Quam ob rem cùm dicetur, viuere hominem debere secundùm mentem, non aliud dici videbitur, quàm viuere eum secundùm seipsum oportere. Tolerabiliùs autem diceretur homini secundum rationem esse viuendum, quia neque ratio est propriè, nisi recta est, cùm possit mens esse non recta: & in tantum ipsa recta ratio est, inquantum diuinæ Legi conformis exstiterit. Ita fit vt viuere secundùm rationem, nihil aliud sit, quàm secũdùm Dei voluntatem & Legem viuere.

CAPVT II.

Veræ libertatis cognitionem non esse à Philosophis repetendam.

SED quid ego ea quæ de libertate Philosophi scripsêre, commemoro? Etsi enim hoc præclarè statuerunt, solos sapientes esse liberos: non tamen idonei fuerunt, qui veram nobis libertatem demonstrarent: propterea quòd, qui verè sapientes essent, ignorarent. Quemadmodum non absurdè, inquit Augustinus, definita virtus est ab his, qui dixerunt: Virtus est animi habitus, naturæ modo, atque rationi cõsentaneus. Verum dixerunt; sed quid sit consentaneum liberandæ ac beatifi-

Lib. 4. contra Iul. cap. 3.

beatificandæ naturæ mortalium, nescierunt. Qui ne-
scirent igitur quid esset naturæ nostræ liberandæ con-
sentaneum, iis non fuit integra facultas de vera liberta-
te iudicandi. Cùm enim illum ignorantiæ caligine cir-
cũfusi, non tenerent cui adhærere bonũ est; à quo qui
se alienant, pereunt, qui fornicantur, perdũtur; quẽ ve-
ra sapientia colit, cui vera virtus seruit: auditores suos,
falsa veræ libertatis pollicitatione delusos, in præcipua
seruitutis parte reliquerũt. Si enim de vna patiẽtiæ vir-
tute dixit Cyprianus; Hãc se sectari Philosophi quoq.
profitẽtur, sed tam illic patientia falsa est, quàm & falsa
sapientia est: Quanto nos idipsum de libertate iure po-
tiore dicemus, eam veram esse non posse, vbi sit falsa
sapientia? Libertas enim vera, omnium virtutum præ-
sidio constat: nec virtutes illi omnes habere potuerunt,
quibus regina & moderatrix defuit sapientia. Sapientia
autem, vera pietas est. Pietas verò cultus est Dei. Quid
igitur illi, qui ad voluptatem omnia vitæ officia retule-
runt? Nonne tibi fœdissimi fuisse videntur serui, quic-
quid tandem de temperantiæ, reliquarumque virtu-
officijs præciperent? Nam qui ita disputent, temperan-
tem quidem & iustum & fortem & prudentem homi-
nem esse oportere; sed hoc totum eam ob causam, ne,
parum illis virtutibus pãruerit, vna careat voluptate
non modò se hoc studio cultuque virtutum, non vindi-
cant in libertatem; verùm etiam ipsas honestissimas
per se pulcherrimasque virtutes, in turpissimam conji-
ciunt seruitutem. Idcireo Epicureos Stoici traducere
soliti feruntur tabella quadam: in qua media Volup-
tas, ceu Regina quædam depicta inerat, cui virtutes
omnes virgineo habitu circumfusæ, varia ministeria
exhiberent. Quæ sanè pictura vt illorum sententiam
apertissimè ponebat ob oculos, ita rei summam indig-
nitatem planissimè ostendebat. At Stoici fortasse ipsi
liberas habuêre virtutes? hoc illi quidẽ efficere conan-
sum,

In Serm. de Patientia.

August. lib. 5 de Ciuit. Dei, cap. 20.

sunt, magnificeque verbis præ se tulerunt. quorum ex ore quidam locutus: Nos, inquit, virtutem semper liberam volumus, semper inuictam: quę nisi ita est, sublata virtus est. Sed quę potest virtutis libertas esse in eo, qui sibi putet semetipsum sufficere, omniaque ad bene beateque viuendum necessaria, pernicioſissimo errore in se posita esse ducat? Neque enim libera virtus esse potest, nisi ei seruiat à quo tributa est: neque humana mens vera potest libertate frui, si non secũdùm Deum, à quo facta est, sed secundùm seipsam viuat. Idcirco diuus Augustinus, & hos Philosophos secundùm carnem vixisse dicit: eo quòd secundùm animam carnalem viuerent; quæ nisi Deo subiecta sit, eiusque gloriam quærat, spiritualis esse non potest. Sicut enim caro debet secundùm animam viuere, ex qua vitam habet: sic anima viuere debet secundùm Deum, ex quo ipsa viuit. Quid igitur (ait Augustinus) aliud dicẽdum est eis, qui, cùm sint iniqui & impij, liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quod in literis verè liberalibus legimus: Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis? Per eum namque præstatur, vt ipsæ etiam quæ liberales disciplinæ ab eis qui in libertatem vocati non sunt, appellantur, quid in se habeant liberale, noscatur. Neque enim habent congruum libertati, nisi quod habẽt congruum veritati. Vnde & ille ipse Filius: Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina Poëtarum, vllo modo nostræ consonant libertati: non Oratorum inflata & expolita mendacia, non denique ipsorum Philosophorũ garrulæ argutiæ: qui vel Deum prorsus non cognouerunt, vel cùm cognouissent Deũ, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum; & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt: & immutauerunt gloriam incorrupti

Cicero in Tuscul.

August. Sermone 13. de verbis Apost.

Epist. 131 ad Memoriam Episcopum

Ioannis 8.

Dei,

Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum atque quadrupedum & serpentium: vel qui istis simulacris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & seruierunt creaturæ potiùs quàm Creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ, ac superbus error, recte liberales literæ nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Iesum Christum Dominum nostrum, qua sola liberantur de corpore mortis huius, nō cognouerunt, nec in eis ipsis quæ vera sunt, senserunt.

Epist. 89. Hæc diuus Augustinus. Versatus est & Seneca prolixè in eodem argumento, vt istas artes quæ vulgò liberales vocantur, non esse liberales ostenderet: post multa concludens: Solæ, inquit, liberales sunt, imò, vt dicam verius, liberę; quibus curę virtus est. verùm his ipsis artibus, quibus curæ virtus erat, quomodo tum à Philosophis tradebantur, quantum defuerit, quam quę nec illæ dignę fuerint hoc nomine libertatis; ex iis quę produximus ex Augustino, in promptu est perspicere.

CAPVT III.

Ætatis nostræ hæreticos in constituenda libertate Christiana turpissimè lapsos esse.

PORRO cùm dicat Apostolus; Quæ sursum est Hierusalem, libera est, quę est mater nostra: nisi qui matris huius filij sunt, nulli esse liberi possunt. Illa sterilis aliquando & paucorum mater filiorum, multitudine interim seruorum abundante ancilla: postea gratia Spiritus effusa cœlitus, fœcúdissima esse mater cœpit. cui propterea per Propheram dicitur: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet virum. Ad hāc pertinent, qui in Ecclesia Christiana contemptis terrenis omnibus, supernorum & æternorum bonorum desiderio tenētur: & quemadmodum Apo-

Isaiæ 54.

stolus

stolus ait, quæ sursum sunt, sapiunt & quærunt, non quæ super terram. Idcirco enim illa sursum esse dicitur, cùm adhuc peregrinetur in terris, quòd quadam eleuatione cordis versetur in cælis. Sed existunt hodie multi, qui matris huius filios se esse mentientes, libertatem falsam ac pernicioſam hominibus venditent: cùm sint ipsi, vt Petrus ait, serui corruptionis. Quò nõ tandem progressura perditorum audacia videatur? Quid erit aliquando, quod humanæ cæcitati satis absurdũ esse possit? Etenim excepta Sabbathi obseruatione carnali, quæ spiritalem sanctificationem quietemque significat; quis negare audeat Decalogũ, qui duabus illis tabulis continetur, pertinere ad Christianos? Quis dicat obseruare hos nõ debere, vt vni Deo religionis obsequio seruiatur? vt idolum non colatur? vt nomen Domini non accipiatur in vanum? vt parẽtes honorentur? ne adulteria, homicidia, furta, falsa testimonia perpetrentur? ne vxor, ne omnino res vlla concupiscatur aliena? Quis est tam impius qui dicat, ideo se ista Legis non custodire præcepta, quia est ipse Christianus; nec sub Lege, sed sub gratia constitutus? Et hac tamen tempestate dicere quidam haud reformidant, eum qui sit iustificatus, liberum esse ab obseruatione diuinorum etiam mandatorum, quos anathemate meritò profectò eam ob causam percussit Tridentinum Concilium, cùm sic decreuit: Si quis hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad obseruantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ: sed tantùm ad credendum, Anathema sit. Sed cùm essent eiusmodi professores ætate Augustini, talesque Apostolicis quoque temporibus extiterint, qui, libertatis videlicet Christianæ prætextu, opera sibi ad salutem necessaria esse negarent: testis quoque sit Epiphanius, Gnosticos & Valentini sectatores docuisse liberum esse quiduis, quãtumuis turpe

Coloss. 3. Galat. 4.

2. Petri 2.

& impurum agere, atque eiusmodi libertate regnum cælorum acquiri: quod Augustinus aduersus eiusmodi impostores scriptum reliquit, hoc isti quoque ad se pertinere putent. Cùm Petrus, inquit, de iis loqueretur, qui in occasionem carnis acceperant, & in velamentum malitiæ, quod scriptum est, nos ad nouum Testamentum pertinentes, non ancillæ filios esse, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit: & putauerant hoc esse liberè viuere, vt tanquam de tanta redemptione securi, quicquid liberet licere sibi arbitrarentur; non intuentes quod scriptum est: Vos in libertem vocati estis, fratres; tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis. Vnde & ipse Petrus dicit: Liberi, non sicut velamen malitiæ habentes libertatem, ait de illis in secunda epistola sua: Hi sunt fontes sicci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruata est: superba enim vanitatis loquentes, illiciunt in concupiscētiis carnis impudicitiæ eos qui paululum effugerunt in errore conuersati; libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi, in agnitionem Domini nostri & conseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superantur: facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. melius enim erat illis, non agnoscere viam iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Cōtigit enim illis res veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabris cœni. Cùm igitur neq. Philosophos alienos à nomine Christiano, neq. hæreticos hoc ipso nomine fallētes incautos, ad veræ libertatis cognitionem idoneos habere possimus duces: quid restat, nisi vt liberam illam matrem nostram, id est, Ecclesiam Catholicam audiamus? ab eaque discamus, cum libertate Christiana consistere, non

August. Libro de fide & oper. c. 24. & 25.

Ad Galat. 5.

non modò vt ea quæ Lex diuina requirit, ex fide faciamus: verumetiam vt ad ea implenda, Legis vinculo nihilominus obstricti teneamur?

CAPVT IIII.

Obedientiâ diuinæ Legi præstandâ, non impediri libertatem Christianam.

VT enim infinito discrimine à Creatore etiam prædita ratione creatura disiungitur: ita non eadem in vtroque libertatis ratio quęrenda est. Illi enim hoc est liberum esse, nullius superioris lege viuere: sed pro lege propriam habere voluntatem. quod ei sanè rectissimè competit, qui ita bonus est & sapiens, vt per naturæ summam perfectionem, alius esse non possit. huius verò cùm sit, superiorem, à quo profecta sit, suspicere: non alius ei potest esse libertatis modus, quàm superioris præceptum promptè & lętanter amplecti. Non enim, credo, illi rerum Domino præscribent, vt nihil imperet: aut si quid iam præceperit, siue naturæ lege & æterna ordinatione, siue positiua & temporaria; nulla id subiectam creaturam obligatione constringere posse, demonstrabunt. Quamobrem diuinis Legibus, necessariò parēdum esse negare; non est Christianam asserere libertatem, sed illam, quę nos perdidit, superbiam reuocare moliri. Quam à se Propheta deprecabatur, dicens: Non veniat mihi spes superbiæ, neque manus peccatoris moueat me. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatē. Etenim cùm id esset proprium diuinæ sublimitatis, nullius ferre potestatis imperiū, sed agere cuncta proprio nutu atque voluntate: ea primùm Angeli, deinde hominis superbia fuit, tale quiddam sibi arrogare: nempe viuere, omniaque gerere pro arbitratu, sibique ducem esse ad bene beateque viuendum: contemptoque superioris imperio, nō quod ille iussisset exequi: sed id sequi potiùs, quod *Psalm. 35.*

Cap. 5. lib. 12. de ciuit. Dei.

ipsi collibuisset. Nam & animæ (inquit Augustinus) in ipsis peccatis suis, nõ nisi quandam similitudinem Dei, superba & præpostera, &, vt ita dicam, seruili libertate sectantur: ita vt primis parentibus persuaderi peccatum non posset, nisi diceretur, Eritis sicut Dij. Quæ causa est, ob quam à veteribus diuinitatem rapere voluisse dicantur. non quòd se pari potentia præditos esse aut sapientia posse putarint: sed quòd subesse nemini, suoque more ad nullius præscriptum vitam agere voluerint; quod est diuinæ excellentiæ propriũ. Quid enim (inquit Augustinus in Psalmum 70.) illi deerat vt tangeret; nisi quia sua potestate vti voluit, præceptum rumpere delectauit, vt nullo sibi dominante fieret sicut Deus, quia Deo nullus vtique dominatur? Quæ si esset naturæ creatæ vel angelicæ vel humanæ conditio, nulla ei superbia foret imperium pati nolle, & Legum vincula recusare: sed naturæ suæ congruentem expetere & conseruare libertatem. At cùm naturam creatam ipsi, quem effectorẽ & moderatorem haberet, subiectam atque obedientem esse oportuerit: perspicuum est, eam tum se supra naturæ suæ modũ erexisse, & plus quàm capere posset, immoderato excellentiæ amore concupiuisse, cùm nullius superioris Legibus vitæ sibi degendæ rationes passus est contineri. quo vitio etiam nunc fit, quod in libro Iob dicitur: Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri, se liberum natum putat. Hæc igitur superbia (inquit beatus Ambrosius) hominem prima deiecit: quia dum plus volumus quàm appetere par sit; etiam quod minus est, solemus amittere. Hoc superbiæ vitiũ cùm nos de tantę felicitatis, tantique honoris loco præcipites egisset, ruina hac iacuissemus oppressi, nisi è cælo Dei Filius admirabili dignatione ad nos se demisisset, qui exsolueret quę nõ rapuerat, & nostram superbiam sua humilitate curaret. Quod enim

Iob 11.

Serm. 14. in Psalm. 118.

enim ad ipsum attinet, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: cùm hoc vsque adeò ab eo non esset alienum, vt ei per naturam conueniret. Atque idem ille tamen, nostræ libertatis terminans modum, ac superbiæ tumorem sanans, dicit se de cælo descendisse, non vt suã, sed vt Patris faceret voluntatem. Et quisquam nostrum hoc poscit, vt liber sit à Dei voluntate facienda? Clamant isti, nouo Testamento hanc promissam esse libertatẽ, eandemque Christi morte præstitam: & neque attendunt hoc nouum Testamentum esse: Faciam vt in præceptis meis ambuletis, & mãdata mea custodiatis, & operemini. neque id per Christum sic esse impletum intelligũt, vt de peccato damnarit peccatum, quo iustificatio Legis impleretur in nobis. Denique populum Christianum vocat Petrus regale sacerdotiũ, seu regnum sacerdotale: propterea quòd regnum Christianorum non in eo positum sit vt nulli subsint vel seruiãt: sed reges sint ob idipsum, quia sunt Dei sacerdotes, siue quia Deo se offerunt atque subiiciunt. verè etenim Domino seruire, regnare est. Et quemadmodum in Consolatione Seuerinus ait Boethius, Vnus Dominus, vnus Rex, vnus & Princeps; qui frequentia ciuium non depulsione lætatur. cuius agi frenis atque obtemperare iustitiæ, summa libertas est. Ideoque pro hac seruitute, tanquam pro libertate vera, sancti omnes aduersus veterem illam diaboli & ministrorum eius tyrannidem fortiter decertarunt. E quibus vnus Mathatias, magna voce, Etsi, inquit, omnes Regi Antiocho obediunt, vt discedat vnusquisque à seruitute Legis patrum suorum & cõsentiat mandatis eius: ego tamen & filij mei & fratres mei obediemus Legi Patrum. Seruitutẽ ille quidẽ Legis vocat: sed eam nisi verã esse libertatem existimasset, nunquam pro ea tuenda, relictis bonis omnibus, sæuissimo Regi Antiocho restitisset.

Philip. 2.

Ioan. 6.

Ezech. 36.

Rom. 8.

1. Pet. 2.

Lib. 1. Prosp. 8.

1. Mac. 2.

CAPVT V.

Falsò & impudenter obtendere hæreticos implendæ Legis impoßibilitatem.

NIHIL proinde prætexitur impudentius, quàm diuinam Legem obseruatu impossibilem esse, ipsamque iugũ esse illud graue, de quo Petrus in concione dixerit, neque se, neque patres suos id portare potuisse: ideoque vt hoc onere leuemur, Legisque vinculis ad eius obseruationem nequaquam amplius cõstricti teneamur, id maximè ad libertatem Christianam pertinere. Sed iugum veteris Legis, quod sine gratia intelligitur, ab eo iugo distinguere nesciunt, de quo in Euangelio scriptum est: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. & apud Ioannem: Hæc est charitas Dei, vt mãdata eius obseruemus, & mandata eius grauia non sunt. si ne grauia quidem sunt, quomodo impossibilia? Sed Lex homini infirmo ad obseruandum imposita, quomodo ab iis imponebatur, qui suam iustitiam statuentes, iustitiæ Dei non erant subiecti, iugum erat profectò importabile: quia propriis viribus sine adiutorio gratiæ, Lex implere nunquam potuit, quod illi tamen falsò opinabantur à se fieri posse. Verùm gratia Christi sanans & adiuuans, non modò portabile, sed etiam leue & suaue diuinæ Legis iugum reddit. Proinde cùm dixisset Petrus: Quid tentatis imponere iugum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus; adiunxit: Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. significans, quod per solum vetus Testamentum, & humanas vires importabile fuit, id per Christi gratiam posse portari. Et hunc sensum cùm ipsa antitheſis perspicuum facit, tum & Augustinus interpretatus sic est, veteris Legis iugum significatum esse intelligens, quod illi portare non potuerunt:

Matth. 11. 1. Ioan. 5.

Act. 15.

Act. 15.

Epist. 157.

tuerunt: sed eos, inquit, eadem Christi gratia viuere fecit ex fide. Et Chrysostomus in illum Actorũ locum scribens, Quæ enim Paulus, inquit, multis in Epistola ad Romanos dixit, hæc & hîc dicũtur. Si enim Abraham, inquit, ex operibus iustificatus est, habet gloriã, sed nõ apud Deũ. Et venerabilis Beda planissimè cùm tractat illud ex Euangelio Lucę, quòd Pharisæi onerabant homines oneribus quæ portare ipsi non possent; Nõ possunt, inquit, onera Legis portare eo modo quo isti Legisperiti hæc imponebant hominibus. vnde rectè audiunt, quòd sarcinas eius vno digito non tangerent: hoc est, ne minimis quidem eam perficerent, quã se contra morem patrum sine fide & gratia Iesu Christi seruare, & seruandam tradere præsumebant, atque ideo iugum Christi suaue, & sarcinam eius leuem, vbi requies est animarum, procul abijcere & exterminare tentabant, cùm scriptum sit: Iustus ex fide viuit. & Apostolus Petrus dicat: Iugum Legis neque nos, neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam, &c. Hæc Beda. Portare ergo non potuerunt, sed veterem cum circumcisione Legem, quæ sine gratia intelligitur, & adhuc à quibusdam ex Pharisæorum hæresi credentibus, hoc est, professione. nõ fide Christianis, tanquam omnibus ad salutem necessaria requirebatur. nondum enim illi vim crucis agnouerant, nõdum ex ea profluentem gratiam intelligebant ad implendam Legem esse necessariam; atque ideo Legis obseruandæ necessitatem errore Pharisaico prædicantes, non solùm propter circumcisionem, aliasque Legis ceremonias, quas portare, & ex fidei spiritu religiosè seruare patres illi sancti potuerunt: verumetiam propter illa Decalogi præcepta, quæ, sicut dictũ est, sine gratiæ spiritu seruari non poterant, onus importabile humeris infelicium auditorum imponebant. Lex quippe vetus & noua non tam præceptis differunt,

Beda in cap. Lucæ 11.

Abacuc 2. & Rom. 1.

quàm quòd illa intelligitur esse Decalogus cum solo timore, quem Spiritũ seruitutis Paulus appellat: Hæc verò Lex eadem cum charitate coniuncta. Lex igitur vetus, hoc est, cum timore seruili ipse Decalogus, impleri à nomine potuit vnquam. Cæterùm per gratiam Christi quomodo saluaremur, si non eius ope Legem implere possemus, cùm scriptum sit: Si vis ad vitam
Cap. 18. ingredi, serua mandata? Et per Ezechielem: Vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium atque iustitiam, multisq. enumeratis, generatim cũcta complectens, Et in præceptis meis, inquit, ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem, hic iustus est: vita viuet, ait Dominus Deus. Declarauit eos demum vitam victuros esse beatam, qui diuinæ Legis præcepta impleuissent. Nullúsne igitur implere Legem poterit, quando nemo, nisi ea impleta & obseruata, salutem æternam consequetur? Quare enim, inquit, filius non portabit iniquitatem patris? videlicet quia filius iudicium & iustitiam operatus est. At aliqua dumtaxat, non omnia præcepta impleuit? Omnia, inquit, præcepta mea custodiuit, & fecit illa. idcirco vita viuet. Tametsi igitur maledictus est qui nõ permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis vt faciat ea: tamen qui participes facti sunt gratiæ noui Testamenti, qua fit vt in præceptis diuinis ambulemus, liberati sunt à maledicto Legis per Christum, qui factus est pro nobis maledictum. Cuius quidem liberationis tunc erit perfectio, quando absorpta erit mors in victoria, & iustitiam sancti operabũtur, sine vllo viuentes omnino peccato. hîc interim sumus à maledicto eatenus liberati, vt æternum non incurramus maledictum: quando id præstitum est Christi beneficio, vt remissis peccatis, iam deinceps in nouitate vitæ ambulemus; & diffusa in cordibus nostris charitate, Legem impleamus: quæ non diceretur ab Apostolo Legis plenitudo,
Rom. 13.
nisi

nisi per eam præstaretur Legis impletio. Quoniam enim, inquit Augustinus in Psalmum 67. plenitudo Legis charitas est; ideo non per timorem, sed per charitatem Lex impletur. Qua prediti fuerunt illi, de quibus scriptum est: cùm eorum laus non humana, quæ fallitur læpe; sed diuina, quæ falli non potest; voce & testificatione firmaretur, Erãt iusti ambo ante Deum, *Luc. 1.* incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela. vt vel hinc perspicuum fieri possit quod diximus, sæpeque dicendum est (quoniam id multi non intelligunt) Mosaicæ Legis institutum non ob aliud importabile fuisse iugum, quàm quia sine Christi Spiritu prædicaretur implendum. Cuius spiritus adhuc esse ignaros illos Iudaizantes, vel hoc erat indicio, quòd Mosaicas ceremonias, gratiæ illius prænũciatrices, vt necessarias ad Gentilium quoque salutem requirerent. At qui sacramentum nostræ redemptionis perceperũt, non hoc dicendũ esse putãt, quod Propheta prohibet; Quis ascendet in cælum? id est, *Rom. 10.* Christum, inquit Apostolus, deducere: aut quis descẽdet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuocare. Sed hoc quod Scriptura dicit, agnoscũt: Propè est verbũ in ore tuo & in corde tuo: hoc est, inquit Apostolus, verbum fidei quod prædicamus, quia si cõfitearis, &c. Vnde intelligunt, in promptu facilemque esse mandatorum obseruationem, sed per fidem, qua inuocent liberatorem Christum: non per solum liberum arbitrium. fides enim hominem de sua infirmitate, Legis præcepto conuictum, deducit ad medicum Christum: à quo sanatus, ita impleat Legem, vt sit ei iam nõ terribile, sed suaue mandatum. Idcirco & veteres Propheticam hanc & Apostolicam sequuti doctrinam, docuêre Legis diuinæ mandata non modò impossibilia non esse, verumetiam facilia obseruatu. Quid enim (inquit beatus Chrysostomus) ex præceptis graue ac

oneroſum eſt? proferensque Iſaiæ verba ex capite 58. Nec flectes ſicut ſubiugo collum tuum, & ſaccum ac cinerem ſubſternes: neque id vocabis ieiunium acceptabile: ſed ſolue omnem connexionem iniuſtitiæ, diſſolue commutationum violentarum faſciculos. Vide, inquit, quanta ſapientia loquitur Propheta. Abſtulit difficiliora, & à facilioribus ſaluari iubet. Deinde oſtendens virtutis facilitatem, & grauiſſimum vitioſitatis onus, nudisque nominibus id comprobans, vincula & faſciculos, vitium; virturem verò, horum omnium diſſolutionem appellat. Et infrà: Videamus, inquit, ſi quid horum mandatorum difficile ſit, & naturam humanam tranſgrediens. Nihil igitur tale profectò: ſed econtra, incredibilem in his facilitatem: in omni autem vitio maximum laborem, & ſudorem nõ paruum inuenimus. Hæc apud Chryſoſtomũ Homilia 57. in Matthæũ. Homilia verò 18. breuiter ait: Ne impoſſibilia putemus eſſe præcepta; quæ certè & vtilia nobis ſunt, & valdè facilia, ſi tota vtique mente vigilemus. Et Homilia 22. Ne igitur opinemur impoſſibilia eſſe præcepta: plurimi quippe ſunt, qui etiam nũc iſta perficiant. Sic & diuus Hieronymus in Epiſtola quæ ſcripta eſt ad Celantiam matronam: Nec ſufficit, inquit, quòd iuſſa non faciamus, niſi & iubentem iniuſtum pronunciemus, dum ipſum æquitatis auctorem, non modò dura & ardua, ſed etiam impoſſibilia præcepiſſe conquerimur. Et rurſum: Aſperam nobis & inſuauem virtutum viam, nimia facit vitiorum conſuetudo; quæ ſi in partem alteram trãsferatur, inueniatur, ſicut ſcriptura dicit, ſemita iuſtitiæ leuis. Hoc diuus Hieronymus, eaque veterum conſentiens & clara doctrina eſt. Neque enim Pelagio peculiariter adſcribi debet, tanquam is errore ſuo primus dixerit, Nihil impoſſibile præcepiſſe Deum, qui iuſtus eſt. hoc enim ille à Catholicis acceptum, dixit, tenuitque diligenter, quo

veriſſimæ receptiſſimæque ſententiæ prætextu, callidiùs erroris ſui venenum inſtillaret. ſcilicet hoc futurum credens, vt qui audiret nihil impoſſibile præcepiſſe Deũ, is faciliùs naturę vires ad cõplenda mandata poſſe ſufficere, perſuaderi ſibi pateretur. Hinc venerabilis Beda contra Iulianum de gratia diſſerens, libro primo in Cantica Canticorum: Quod dicit, inquit, Dominum non impoſſibile aliquid præcepiſſe, qui iuſtus eſt, verum profectò dicit, ſi ad eius reſpicit auxilium cui Catholica fides ſupplicat: Deduc me in ſemita mandatorum tuorum. Si verò viribus animi ſui fidit, refellit eum veridica eiuſdem iuſti cõditoris ſententia, qua dicit: Sine me nihil poteſtis facere. Hæc ille. Diuus quoque Hieronymus in Epiſtola ad Cteſiphontem, ſolitum commemorans Pelagium de poſſibilitate Legis, erroris ſui propugnaculum cõficere, ſic expreſſit: Poſſibilia, inquit, mandata dedit Deus. Et quis hoc negat? ſed quomodo hæc intelligẽda ſit ſententia, vas electionis apertiſſimè docet. ait enim: Quod impoſſibile erat Legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittẽs in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Et iterum: Ex operibus Legis non iuſtificabitur omnis caro. Hæc ille. declarans & veram eſſe de Legis implendæ poſſibilitate ſententiam, & ſimul hanc implendi facultatem, non dè naturæ viribus, ſoliusque adminiculo Legis ſurgere, ſed gratiæ per Chriſtum auxilio prouenire. Ideo quum dixiſſet Propheta; Legem pone mihi Domine in via tua: quoniam ei continuò reſponderi poterat; Si dedero Legem, implebis eam? ſubiungit in quo de Legis implendæ poſſibilitate confideret, dicens: Et dirige me in ſemita recta propter inimicos meos. Nec auderet hoc petere, inquit Auguſtinus, niſi primò diceret, Adiutor meus eſto. Ergo ſi tu adiuuas, ſi tu ſuſcipis, da Legem. Sic ille eo loci. *In Pſal. 26.*

loci & rursus in Psalmum 40. quum dicerent quidam, Magna est Lex Christiana, potes Lex illa, diuina, ineffabilis; sed quis illam implet? Impletur, inquit, in nomine Saluatoris nostri, calcantis Leonem & Draconem. Veniant ad fidem qui dubitant: non dicant, quis hoc implet? si de viribus suis presumunt, non implebunt: præsumendo de gratia Dei, credant; præsumendo veniant; adiuuandi veniant, nō iudicandi. Viuunt omnes fideles in nomine Christi, quisque pro gradu suo implens præcepta Christi, siue coniuges, siue cœlibes & virgines. noli dicere mihi, quis illud implet? Ille in me implet, qui venit diues ad pauperem.

Cap. 23. Ad hoc enim, quemadmodum idem scribit libro De catechisandis rudibus, promiserat Spiritum sanctum, per quem diffusa charitate in cordibus credentium, non solùm sine onere, sed etiam cum iucunditate Legem possent implere, quæ data est Iudæis in decem præceptis, quem appellant Decalogum. facessat igitur eiusmodi de Lege diuina querela: &, quod ait Concilium Tridentinū; Nemo temeraria illa, & à Patribus sub anathemate prohibita voce audeat vti, Dei præcepta homini iustificato ad obseruandum esse impossibilia. nam Deus impossibilia non iubet. Eo quippe ipso (inquit Augustinus) quo firmissimè creditur Deū iustum & bonum impossibilia nō potuisse præcipere; hinc admonemur & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe fiunt facilia charitati, cui vni est Christi sarcina leuis. Et in Psalmum 32. Tange, inquit Psalteriū, imple Legem quam Dominus Deus tuus non venit soluere, sed adimplere. Implebis enim amore, quod timore non poteras. Et in Psalmum 49. Discutiendus, inquit, est numerus, quid sibi velint decem & septem. Decem in præceptis, septem in gratia Spiritus sancti, per quam gratiam implentur præcepta. Decem ergo & septem tenēt omnes perti-

Cap 69. lib. de nat. & gratia, & lib. de perfect iust. pag. 502. 503.

pertinétes ad resurrectionem, ad dextram, ad regnum cælorum, ad vitam æternam, id est, implentes Legem per gratiam Spiritus, nō quasi per opus suum, aut meritum suum. Sic eo loco. Et in Psalmum 73. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Gratia, inquit, quia impletur per charitatem quod per literā iubebatur: veritas quia redditur quod promittebatur. Et concione 28. in Psalmum 118. Id agit gratia, vt dilectione impleantur mādata Dei, quæ timore non poterant. Scribit in eandem sententiam & capite 19 libri De Spiritu & litera. Lex ergo data est, inquit, vt gratia quæreretur: gratia data est, vt Lex impleretur. neque enim suo vitio non implebatur Lex, sed vitio prudentiæ carnis. Quod vitium per Legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit. quod enim impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, misit Deus Filium suū in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia Legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum, &c. Denique & ob eam causam dicit Christus, *Matth. 5.* Non veni soluere Legem, sed adimplere; quòd daturus esset Spiritum suum per quem Lex posset impleri. quomodo locum eum breuiter Augustinus exposuit tractatu centesimo vigesimo secundo in Ioannem, & suprà notatis in Psalmum trigesimum secundum verbis. Rursumque in Psalmum 70. Ipse, inquit, venit vt Legem impleret, quando charitatem donauit, per quam Lex posset impleri. Plenitudo enim Legis, charitas. Et diuus Chrysostomus Homilia decimasexta in Mattheum, Alio, inquit, modo Legem Christus impleuit, quia per nos quoque idipsum facit. Hoc est quippe mirabile: quia non solùm Legem impleuit ipse, sed idem istud nobis quoq. facere donauit. quod Paulus significando, dicebat: Quoniam finis Legis *Rom. 10.* Christus,

Christus, ad iustitiam omni credenti. Et peccatum illum damnasse dixit in carne, vt iustificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus. Hæc Chrysostomus.

CAPVT VI.

Quos dicat Apostolus esse sub Lege.

SED verendum est, ne, cùm noui Testamenti filios Legis obligatione dicimus obstrictos teneri, eos non sub gratia, sed sub Lege esse dicamus. Atqui illis Apostolus loquitur & dicit: Non enim estis sub Lege, sed sub gratia. At vellem illi qui hoc dicunt, animaduerterent ab eodem sibi ipso illo in loco responsum esse, cùm ita subiungit: Quid ergo? peccabimus, quoniã non sumus sub Lege, sed sub gratia? absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiã? Si igitur peccare nobis non propterea integrum est, quòd sub Lege nõ simus; Legem profectò diuinam nihilominus obseruare tenemur, cuius necesse est violatione peccari. Quinam igitur sub Lege esse censendi sint, discamus eo quod idem Apostolus ait ad Galatas scribens: Si Spiritu ducimini, non estis sub Lege. Spiritu enim illi ducuntur, quos Spiritus inhabitans regit, & charitate imbuit: qui propterea sub Lege dicuntur nõ esse, quòd iam & reatu mortis ob violatam Legem contracto liberati, & eidem Legi vltro libenterque subiecti, non ampliùs premantur à Lege, sed ab eadem potiùs subleuentur. Cùm enim dixisset Apostolus: Caro concupiscit aduersus Spiritũ, & Spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis, faciatis: ne ab ipsa pugna desides faceret, perque hanc sententiam laxamẽtum peccandi dedisse videretur, adiungit: Quòd si Spiritu ducimini, non estis sub Lege. Sub Lege est enim, inquit

Rom. 6.

Cap. 5.

Vide August. tract. 3 in Ioã nem. Et Epist. 29. ad Hieronymum. & lib. de natura & gratia, cap. 57.

Augusti-

Augustinus, qui timore supplicij quod Lex minatur, non amore iustitiæ, sentit abstinere se ab opere peccati: nondum liber, nec alienus à voluntate peccandi. In ipsa enim voluntate reus est, qua mallet, si fieri posset, non esse quod timeat; vt liberè faciat, quod occultè desiderat. Ergo si Spiritu, inquit, ducimini, non estis sub Lege; vtique Lege quæ timorem incutit, non charitatem tribuit. quæ charitas diffusa est in cordibus nostris, non per Legis literam, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et rursum: Inquantum quisque Spiritu ducitur, nō est sub Lege: quia inquantum condelectatur Legi Dei, non est sub Legis timore: quia timor tormentum habet, non delectationem. Breuissimè quoque in Psalmū primum tractans quod ibi legitur; Sed in Lege Domini fuit voluntas eius. Aliud est, inquit, esse in Lege, aliud sub Lege. Qui est in Lege, secundùm Legem agit: qui est sub Lege, secundùm Legem agitur. Ille ergo liber est, iste seruus. Et in Regula, sub Lege significat esse seruos: ex ea videlicet seruitute, in quam vetus Testamētum generabat. Sub gratia verò liberos, qui Domino suo liberaliter libenterque seruiunt. Det Dominus, inquit, vt ista faciatis: non sicut serui sub Lege, sed sicut liberi sub gratia cōstituti. Atq. idipsum est quod & Chrysostomus docet, sub Lege esse qui ipsam metu exequatur, non virtutis desiderio: quique à malis quidem abstinent, sed more seruorum: quos affirmat legis destinatione frustrari, quia non iustificentur. Eos verò qui sub gratia sunt, supra legem esse: non vt illam non impleant, sed quòd eam digniùs etiam ac præstantiùs cæteris impleant: maiora interdum quàm ipsa præcipiat perficientes. Clarus hic, opinor, Apostoli sensus est. ad quem percipiendum atque firmandum, illud etiam pertinet quod alio loco docet, eos qui sub lege sunt, redimi à Christo oportere, vt recipiant adoptionem filiorum.

Libr. de natura & gratia, c. 57

Homilia 2. in priorē ad Tim.

Galat. 4.

filiorum. Ex quo euidentissimè colligitur, eos qui sub lege sunt, adhuc captiuos & seruos esse, nõ filios. vnde enim Christus redimeret? nisi à diabolo, à perditione, à peccatis suis, ab eo cui se vendiderant, inquit Augustinus? Et ideo quia sub Lege erãt homines, nõ in Lege; ab illa pressi, & de reatu conuicti, non liberati: misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, propter maledictum legis quod moriendo suscepit, qui factus est pro nobis maledictum; vt iis qui sub lege erant redemptis, adoptionis filiorũ dignitas redderetur. Declarauit ipse quoque Cassianus, quid esset esse sub Lege, quidque sub gratia: & ad hunc quidem modum, vt nostrorum sectariorum fictitiam libertatem confutare voluisse videatur. sic enim scribit collatione 21. capite 24. Quisquis, inquit, perfectionem Euangelicæ studuerit tenere doctrinæ, hic sub gratia constitutus, peccati dominatione non premitur. Hoc est enim esse sub gratia, ea quæ gratia mandat implere. Quicunque verò perfectionis Euangelicę plenitudini subiectus esse noluerit, non ignoret, se, quamuis baptizatus sibi videatur ac monachus, non esse sub gratia, sed sub Legis adhuc vinculis præpeditum, peccati pondere prægrauari. Propositum namque est eius, qui omnes à quibus receptus fuerit, gratia adoptionis assumit, non destruere, sed superędificare: nec euacuare, sed adimplere Mosaicas sanctiones. Quod nonnulli penitus ignorantes & consiliorum atque exhortationum Christi magnificẽtiam negligentes, ita præsumptæ libertatis securitate soluuntur, vt non solùm Christi præcepta tanquam ardua non attingant; verumetiam ipsa illa quæ illis incipientibus paruulisque Mosaica Lege mandata sunt, velut antiquata cõtemnant; illud quod Apostolus execratur, noxia libertate, dicẽres: Peccabimus, quia nõ sumus sub Lege, sed sub gratia. Qui ergo nec sub gratia est, quia nequaquam ad do-

In Psalm. 31.

ad Dominicæ doctrinæ culmen ascendit: nec sub Lege, quia etiam ipsa illa paruula Legis mãdata non suscipit; hic duplici peccatorum oppressus imperio, ob hoc solùm gratiam Christi percepisse se credit, vt per noxiam libertatem ab eo fieret alienus: in illud incidens quod Apostolus Petrus ne incurramus enunciat. Quasi liberi, inquit, agite, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem. Beatus quoque Apostolus Paulus: Vos enim, inquit, in libertatem vocati estis, fratres: id est, vt absoluti sitis à dominatione peccati: tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis: id est, frustrationem legalium mandatorum, credentes esse licentiam vitiorum. Hactenus ille.

CAPVT VII.

Quid sit quod Apostolus ait, fideles mortificatos esse Legi per corpus Christi.

NIHIL proinde iam ea de muliere & Lege similitudo perturbat, quam posuit Apostolus capite septimo Epistolæ ad Romanos. An ignoratis, fratres, (sciẽtibus enim Legẽ loquor) quia Lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis Legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo. Nam quid esset mortificatũ esse Legi per Christi corpus, consequentibus verbis aperuit: Cùm enim essemus in carne, inquit; passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructifica-

ctificarent morti. Nunc autem soluti sumus à Lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Legi ergo mortificati sumus per corpus Christi, quòd Christo insiti, viuaque eius membra effecti, iam sub Lege damnāte, nō teneamur obnoxij morti: quippe qui & in gratiam per Christum recepti, & Legis voluntarij obseruatores effecti simus. In quibus proinde non dominatur Lex reos faciens, quos sibi iam habet consentientes, & à præteritarum transgressionum vinculis absolutos. Vt enim viro superstite, mulier si adultera est, Lex adulterium prohibēte, damnatur; sin mortuus vir fuerit, non eam Lex vt adulteram damnandam tradit: ita quamdiu in nobis tanquam vir concupiscentia viuit, etiamsi foras se per opus non proferat, Lex ipsa nos reos agit, & damnatione dignos ostendit: at mortuo viro, concupiscentiaque interempta & superata per infusam gratiam, & remissione peccatorum per Christum accepta: mortificati sumus Legi, vt videlicet non amplius lege mortis detineamur, neque in nobis ad damnationem perniciemque nostram dominetur: qui iam seruiamus in nouitate Spiritus, & non in vetustate literæ. Iis quippe Lex est mortis, qui eius occasione, sua peruersitate moriuntur: in quibus passiones peccatorum operantur per Legem, vt fructum faciant morti. Peccatū enim inhęrens, vt appareat peccatum, per bonū operatum est nobis mortē, vt fiat supra modum peccans peccatum per mādatum. Sponsa Christi (inquit Augustinus) iam mortua est Legi: id est, peccato, quod Legis prohibitione fit abundantius: cùm Lex sine gratia iubet, non iuuat. Tali ergo Legi mortua est, vt sit alterius qui ex mortuis resurrexit. Neque ab Lex est sancta & iusta & bona; & alia per quam peccatum mortē operatur, cui mori nos oportet: sed eadem ipsa est. Et infrà: Proinde quod est oculis sanitas ad

Tract. 15. contra Faustum c. 8.

videre

videndum Solem, hoc est gratia mentibus ad implendam Legem. Et sicut oculi sani non Solis delectationi moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorum, quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur: sic anima quæ per charitatem Spiritus salua facta est, non iustitiæ Legis mortua dicitur; sed illi reatui & præuaricationi, quam Lex per literam, cùm gratia defuit, faciebat. Clarissimè verò quæst. 1. ad Simplicianum, In hac tota, inquit, quam tractauimus Apostolici contextione sermonis, quisquis putat sensisse Apostolum, quòd mala sit Lex, quoniam dicit: Lex subintrauit vt abundaret delictum, & Ministratio mortis in literis figurata lapideis, & Virtus peccati Lex, & Mortui estis Legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, & Passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, vt fructum ferrent morti: nunc verò & euacuati sumus à Lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate Spiritus, & non in vetustate literæ: & alia si qua huiusmodi Apostolum dixisse inuenimus: attendat ideo esse ista dicta, quia Lex auget cõcupiscentiã ex prohibitione, & reũ obligat ex præuaricatione, iubendo quę implere homines in infirmitate non possunt, nisi se ad Dei gratiam pietate conuertant. Et ideo sub illa esse dicuntur, quibus dominatur. Eis autem dominatur, quos punit: punit autem præuaricatores omnes. Porrò qui acceperunt Legem, præuaricant eam, nisi per gratiam consequantur posse quod iubet. Ita fit vt non dominetur eis qui iam sub gratia sunt, implentibus eam per gratiam, qui erant sub eius timore damnati. Et infrà multis interpositis, Sic ergo dictum est: Mortui estis Legi, ac si diceretur: Mortui estis supplicio Legis, per corpus Christi, per quod sunt delicta donata, quæ legitimo supplicio constringebant. Et postea rursum; Cur liberati sumus à Lege mortis, in qua de-

Rom. 5.
2 Cor. 3.
1. Cor. 15.
Rom. 7.

tinebamur,ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & nõ in vetuſtate literæ,ſi Lex bona eſt? Quoniam Lex litera eſt eis qui nõ eam implent per ſpiritum charitatis: quò pertinet teſtamentum nouum. Itaque mortui peccato,liberantur à litera;qua detinentur rei,qui non implent quod ſcriptũ eſt. Lex enim quid aliud quàm ſola litera eſt eis qui eam legere nouerunt, & implere non poſſunt? Hactenus Auguſtinus. In eundemque confluunt ſenſum & ea quæ à diuo Chryſoſtomo ſcribuntur ſerm. 12. in epiſtolam ad Romanos, ad illud: Non eſtis ſub Lege,ſed ſub gratia. Non enim (inquit) eſt vobis litera condemnans,hoc eſt,lex vetus;ſed ſpiritus adiuuans. Et rurſum antea: Mortui ei in qua detinebamur .quaſi dicat:vinculum illud in quo detinebamur, emortuum eſt, & corruptum : ita, vt id quod detinebat,peccatum ſcilicet,iam nihil habeat quo nos contineat. Interim tamen, inquit, videndum ne decidas,néve pigreſcas. Solutus quippe ad hoc es,vt iterũ ſeruias:licet non huiuſmodi ſeruitute qua priùs;ſed in nouitate ſpiritus. Hæc diuus Chryſoſtomus.

CAPVT VIII.

Quid ſit, Lex iuſto non eſt poſita.

AIT ſanè alio in loco beatus Apoſtolus, Legem poſitam eſſe non iuſto, ſed iniuſtis, & non ſubditis,impiis,& peccatoribus.quod qui ſic accipiendũ eſſe putant,vt nihil ad eos qui iuſti ſunt,pertinere Legem arbitrentur; dicant quid ſibi ergo in Epiſtola ad Romanos velit quod idem ait: Non auditores Legis iuſti ſunt apud Deum,ſed factores Legis iuſtificabuntur. Siue intelligas quia iuſtificabuntur, vt ſint factores; ſiue, quemadmodum aliquando hoc iuſtificandi verbum in ſacris literis vſurpatur, iuſtificabuntur; id eſt,

est, iusti declarabuntur, iusti pronunciabuntur? Nisi verò ad examen discussionemque iudicij supremi reuocaretur, quàm studiosè quisque Legem obseruarit, magnamque id in illo die fiduciam faceret, bene sibi conscium esse, libenterque diuinis præceptis paruisse; non hæc eodē loco Apostolus adiunxisset: Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ Legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cùm iudicabit Deus occulta hominum, secundùm Euangelium meum, per Iesum Christum. Denique eo ipso capite, cùm Gentilem ad Christum fide conuersum, confert cum Iudæo circūciso, cur huic illum anteponit? quídnam esse dicit, per quod hic sit illius comparatione damnandus? Circūcisio quidem prodest, inquit, si Legem obserues: si autem præuaricator Legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputiū, Legis iustitias custodiat; nónne præputium illius in circumcisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, Legem cōsummans, te qui per literam & circumcisionem præuaricator Legis es? Non igitur ob id dumtaxat quia credat, sed quia Legē obseruet: nec quòd eā, vel ex parte impleat; sed quia consummet, circumcisum legis suæ violatorem præputiatus Christianus iudicabit. Quin aliàs quoque, cùm animaduerteret perperam ab indoctis posse accipi nonnulla ex se dicta verbis superioribus, eorumque occasione in errorem eum incurrere, vt hos qui fide Christiana essent imbuti, non necesse habere crederent in Lege obseruanda & implenda studium suum, conatusque ponere, eiusmodi hominibus de hac orationis suæ medicina prospexit: Legem ergo destruimus per fidē? Ab- *Ibidem.*

Cap. 20. lib. De spiritu & litera.

sit, sed Legem statuimus. Fides enim (inquit Augustinus) impetrat gratiam, qua Lex impleatur. Quod sijqui fide instructi sunt Christiana, iustique per eam fidem effecti, nulla ampliùs diuinæ Legis obligatione constricti teneantur: nónne Lex per fidem destruitur, & auferetur? At non destruimus, inquit; sed statuimus. Nimirum quia docebat Apostolus ad hoc iustificari homines fide, vt in posterum parerent Legi: id quod Legis solius auxilio sine fide fieri non poterat. Iustus enim non ex Lege, sed ex fide viuit. Igitur vt liberum arbitrium per gratiam non euertitur, sed constituitur atque firmatur; propterea quòd hoc gratia ipsa præstet, vt liberè quod bonum est operemur; & sicut Augustinus ait, sanet ipsa voluntatem, qua iustitia liberè diligatur: ita per fidem Lex non destruitur, sed melius etiam conseruatur atque stabilitur: eo quòd fide sanati homines, & ex peccati ægritudine, ac tabe longa recreati, iam ad implendam Legem recuperato spiritus robore, conualescant. Qua profectò conseruandę firmandæque legis ratione, melior alia reperiri non potuit: cùm isto modo lex non sola cognitione in duro & rebelli corde scripta, tanquam in lapide habeatur; sed per amorem inscripta cordis, ceu carneis, ac sentientibus tabulis, fidelissimè teneatur. Quamobrem Apostolus ita est Corinthios epistola posteriore allocutus:

2. Cor. 3. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus: manifestati quòd Epistola estis Christi, ministrata à nobis & scripta non atramento, sed Spiritu Dei viui; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. nec; verò magnopere in his rebus confirmandis elaborandum foret, nisi à Catholica fide quidam alieni, atque ad omne opus bonum reprobi, sibi aliisque permultis de quarundam obscuritate sententiarum, tenebras offunderent. Nempe ille ipse Apostolus, vnde superiora

produximus, alio tamen loco dicit, Legem non esse positam iusto. verùm quemadmodum enumeratis spiritus fructibus, dicit aduersus eos non esse legem, proinde neque aduersus illos qui hos fructus perceperint, eo quòd, videlicet, nõ tales sunt quos Lex dãner, seu reos agat; cùm scriptum sit, nihil damnationis esse iis qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulent, sed secundùm spiritum: ita prorsus idcirco iustis non esse lex posita dicitur, quòd eius terror, & illa quam operatur ira, iustos non concernat: Lex enim (inquit Apostolus) sed sine spiritu cogitata, iram operatur iis quibus est imposita, Nam vitiis corruptus animus, Lege accepta docente & terrente, sine adiuuante & sanante spiritu, peccandi libidine vehementiùs inardescit: quantoque sub Lege euaserit praeuitate sua deterior, tanto ab eadem grauiori damnationi tenetur obnoxius. At iusto Lex nõ est posita siue imposita tanquam iugum, vt adhuc sit sub Lege coercente, terrente, atque damnante, suoque reatu infelicẽ eius adhuc conscientiam implicante, euasit ex his vinculis, atque ex hac seruitute iustus, impendentem sibi ex iustissima Legis cõminatione damnationem effugit. Non amplius igitur à terrẽte & comminante Lege premitur, sed eam quasi pedibus illustrantem viam, iterque monstrantem, lubens atque alacris sequitur. neque enim opus habet, inquit Augustinus, terrente litera, quem delectet ipsa iustitia. Aptissimè proinde & circũspectissimè non dicit Apostolus, Iusti nõ habent Legẽ, aut, Iusti sunt siue Lege; sed Iustis non est lex posita, seu imposita. hoc est, non tanquam inuitis, & ab illa auersis, eique scelerata voluntate repugnantibus iniecta ad frenandum, cohibendum, atque terrendum; sed voluntariis eo liberaliter data, inquit Bernardus, quo suauiter inspirata. vnde & pulchrè Dominus, Tollite, ait, iugum meum super vos. tanquam

1. Tim. 1. Galat. 5.

Aug. in Psal.

Lib. 15. cõtra Faustũ cap. 8.

Epist. 11. ad Carthusienses.

diceret: non impono vobis, sed vos tollite si vultis: alioqui non requiem, sed laborem inuenietis animabus vestris. Perspicuè verò sanctus Epiphanius in hęresi Manichæorum, memoratum Scripturæ locum expositit, scribens hoc modo: Quandoquidem igitur Lex iusto non est posita, iniquus ergo est iustus? Absit. Sed quoniam anticipauit iustus perficere ea quæ sunt Legis, non est Lex cõtra iustum, qui fecit Legẽ. verùm posita est contra eos qui deliquerunt, iudicãs iniquos. Sic igitur & testamentum: iussit enim homicidas occidi; & adulteros, & iniquum Legum transgressorem lapidibus obrui. Sic Epiphanius, planissimè docens iustis non esse Legem positam; non quia Legem non impleãt, aut quia nihil ad eos pertineat Lex. Quomodo enim alioqui Propheta diceret, Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum? Sed ob hoc ipsum potiùs, quia Legem opere perficiãt vltronei ac lubentes, præuenientesque Legis minas. Ambrosius verò, Sapiens, inquit, semper liber, semper honoratus, semper is qui præsit legibus; denique iusto non est Lex posita, sed iniusto. Iustus enim ipse sibi lex est, non habens necesse longiùs sibi arcessere formam virtutis, quam corde inclusam gerat, scriptum habẽs opus Legis in tabulis cordis sui. Hęc Ambrosius. Est igitur iustis Lex Domini immaculata, cõuertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstãs paruulis. Sunt illis iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Et iis quidẽ timor ineſt, sed timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi. Alius enim timor est, qui ex eo suboritur quia peccaueris; alius quo timeas ne labaris: ibi est formido de supplicio, hîc solicitudo de præmio. Colunt igitur illi & obseruant iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa; desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora

Epist. 7.

super

super mel & fauum. Etenim, inquit, seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa. Sed quemadmodum Augustinus in eo libro quem scripsit de Spiritu & litera, locum hunc ipsum tractatum atque explicatum reliquerit, operæpretium est supradictis adiungere. Iusto, inquit, Lex non est posita, quæ tamen bona est, si quis ea legitimè vtatur. Hæc duo Apostolus, velut inter se contraria connectens, monet mouetque lectorem ad perscrutandam quæstionem atque soluẽdam. quomodo enim bona est Lex, si quis ea legitimè vtatur, si etiam quod sequitur verum est, sciens hoc quia iusto Lex non est posita? Nam quis legitimè vtitur Lege, nisi iustus? at ei nõ est Lex posita, sed iniusto. An & iniustus vt iustificetur, id est, vt iustus fiat, legitimè Lege vti debet, qua tanquam pædagogo perducatur ad gratiam, per quam solam, quod Lex iuber, possit implere? per ipsam quippe iustificatur gratis, id est, nullis suorum operum præcedentibus meritis. alioquin gratia iam non est gratia: quandoquidem ideo datur, non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus: id est, non quia Legem impleuimus, sed vt Legem implere possimus. Ille enim dixit: Non veni soluere legem, sed implere; de quo dictum est: Vidimus gloriam eius, gloriam tanquam Vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis. Hæc est gloria de qua dictum est: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et hæc est gratia Dei de qua continuò dicit: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Iniustus ergo legitimè Lege vtitur, vt iustus fiat: quod cùm factus fuerit, ea iam non vtatur tanquã vehiculo, cùm peruenerit; vel potiùs, vt supradicta similitudine Apostoli vtar, tãquã pædagogo, cùm eruditus fuerit. Quomodo enim iusto Lex nõ est posita, si & iusto est necessaria, non qua iniustus ad iustificantẽ gratiã perducatur, sed qua legitimè iam iustus vtatur? An fortè, imò verò

Cap. 18.

Gal. 3.

Rom. 11.

Matth 5.
Ioan. 1.

Rom. 3.

Legis duplex vsus: alter tradendæ custodiendæq; virtutis: alter expurgandorũ atque auertẽdorum scelerũ. Iuxta priorem vsum, Lex iusto quoque plurimũ prodest: iuxta posteriorem, Lex iusto nõ est posita.

verò non fortè, sed certè, sic legittimè vtatur Lege iam iustus, cùm eam terrendis imponit iniustis? vt cùm & in ipsis cœperit inolitæ concupiscentiæ morbus incétiuo prohibitionis, & cumulo præuaricationis augeri, confugiant per fidem ad iustificantem gratiam, & per donum spiritus suauitate iustitiæ delectati, pœnam literæ minantis euadant? Ita non erunt contraria, neque inter se duo ista pugnabunt, vt etiam iustus bona Lege legittimè vtatur, & tamen iusto Lex posita non sit. Nó enim ex ea iustificatus est; sed ex Lege fidei, qua credidit nullo modo posse suæ infirmitati ad implenda ea quæ Lex factorú iuberet, nisi diuina gratia subueniri. Rom. 3. Ideò dicit, Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam Legem? factorum? Non, sed per Legem fidei. Hactenus diuus Augustinus, Legis vsum solidissimè explicans. Quid verò Brentius? Quid (inquam) nisi absurda, atque inter se pugnantia? Dum enim iustum reddere conatur liberum, etiam interim iusto docet Legem impositam esse: contra tantam Apostolicę doctrinæ lucem, erroris sui tenebras offundens. Omnibus enim (ait in Confessione sua) posita Lex est, & iustis & iniustis. de iniustitia nāque Dei aduersus omnes homines testimonium ferens, iuxta id quod scriptum est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis vt faciat ea. Cuius ergo rei gratia, Brenti, tam seuerè? Nimirum (ait) quoniam & in iustis, vel caro concupiscit aduersus spiritum. At hoc (inquam) patiuntur inuiti, neque Rom. 7. operantur illud, quemadmodum ait Apostolus, sed quod in eorum carne habitat peccatum: plena enim peccatorum per baptisma remissio est, at non plena sanatio totius infirmitatis. Nec crimina regenerationis lauacro raduntur, sed eluuntur, abolentur, auferūtur. An ergo Legis sunt transgressores per hosce leues motus, quibus minimè consentiunt? an iustitia vacui

Vide Aug. libro 14. de Trinit. c. 17. & li. 2. de peccat. meritis & remiss. cap. 27.

sunt,

sunt, qui veraciter iusti vocantur? & quomodo in iis non iam peccatum, sed iustitia regnat? quomodo per Spiritum Christi, iustitia Legis impletur in nobis? Quis erit tandem, qui in spiritu seminet, vt metat de spiritu vitam æternam? quomodo alia tam multa vera sunt, quæ suprà commemorauimus? Quæ postremò libertas erit homini Christiano, in tanta peccato seruiendi necessitate? Nempe (ait) quia etsi in perpetuo peccato sumus, perpetuam donat ille remissionem: etsi iniusti & serui peccati, nos ille iustos deputat, habetque liberorum loco. Hæc igitur, iuxta prodigiosam illam hæresim, commentitia, falsa, absurda, planeque impossibilis, & omnino nulla nostra libertas est.

CAPVT IX.

Quæ sit ea Lex quam Iacobus Legem libertatis appellauit.

TESTIS porrò est Augustinus, propter eorum sententiam, qui fidem, neglectis operibus, ad salutem sufficere prædicarent, Epistolas Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ fuisse conscriptas; easque contra perniciosam adeò opinionem, maximè intentionem dirigere; vt vehementer adstruãt, fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeque Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt. Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. vnde illam fidem quæ sufficere ad salutem quibusdã videtur, ita prodesse nihil asseuerat: vt dicat, Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Idcirco in secunda Epistola Petrus, cùm ad vitæ & morum sanctitatem hortaretur, mundumque istum transiturum pronũciaret, cælos verò nouos, & terram nouam exspectari,

Cap. 14. lib. de fide & operibus.

Gal. 5.

2. Pet. 3.

spectari, quæ iustis inhabitanda tradetur: vt ex hoc attenderent quemadmodum eos viuere oporteret, quo fierent ea habitatione digni. His ergo, inquit, omnibus pereuntibus, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, exspectantes & properantes in aduentum diei Domini: per quem cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? Iacobus verò vsque adeò se huic errori infestum esse declarat, vt eos qui sapiant fidem sine operibus valere ad salutem, dæmonibus comparet, dicens: Tu credis quoniã vnus est Deus? Bene facis: & dæmones credunt & cõtremiscunt. Quid veriùs, breuiùs, vehementiùs dici potuit? Sed apertiùs, Quid proderit, inquit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem nõ habeat? nunquid poterit fides saluare eum? Pronunciat quoque fidem sine operibus mortuam esse, similemq; videri corpori, à quo sit animus morte auulsus. Denique & libertatis meminit, sicut Petrus, quòd hanc illi prætenderent ad licentiam perfidorum morum propugnandam. Nunquid igitur libertatem in eo sitam definierit, vt opera non necessaria crederentur, aut Legis vinculo constricti nullo iusti tenerentur? videamus. Quapropter, inquit, abijcientes omnem immũditiem, suscipite insitum verbum. Quid autem esset insitum verbum suscipere, ne id in sola cognitionis perceptione poneretur, indicauit verbis consequentibus: Estote autem factores verbi, & non auditores tãtùm, fallentes vosmetipsos. Quia si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro considerãti vultum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in Lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. Quo loco, quamquã manifesta Apostoli doctrina sit, opera cum

fide

fide coniuncta esse debere, si quis sapienter sibi prospicere ad salutem velit: tamen quæ sit Lex libertatis, meritò inquiritur. Non enim significatum esse Decalogũ, ex eò videri cuipiam possit, quòd & veteris Testamenti filij hunc acceperint, qui tamen non libertatis, sed seruitutis potiùs legem accepisse videantur. Neque aliam Apostolus literam vult intelligi, cùm ait: Litera occidit, spiritus autẽ viuificat; quàm ipsum Decalogũ, inquit Augustinus, in duabus illis tabulis scriptum. Literam igitur occidentem, num potest videri vocasse Legem libertatis? Verùm nihil obstat, quo minùs eadem Lex Decalogi, & seruitutis sit propter timorem: & libertatis, propter dilectionem adiunctam, ex qua libenter ac liberaliter impleatur. Vt enim Nouum Testamentum scriptura dicit propter nouitatem spiritus, quæ hominem nouum sanat à vitio vetustatis; ita propter veram animorum quæ adsit libertatẽ, Lex videri queat appellata libertatis. Quia verò vbi spiritus Domini, ibi libertas est: cur non eadem Lex esse putetur quæ hîc dicitur libertatis, alio verò loco, Lex spiritus vitæ? de qua scribit Apostolus ad Romanos: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Lex autem hæc, non illa est extrinsecus posita, qua iniusti terrerentur: sed intrinsecus data, qua iustificarentur. Lex ergo Dei; inquit Augustinus, est charitas. huic prudentia carnis non est subiecta: neque enim potest: sed ad hanc prudentiam carnis terrendam, cùm in tabulis scribuntur opera charitatis; lex est operum, & litera occidẽs præuaricatorem. Cùm autem ipsa charitas diffunditur in corde credentium, lex est fidei & spiritus viuificans dilectorem. Lex igitur hæc spiritus viuificantis, siue lex ipsa charitatis, liberauit me, inquit Apostolus, à lege peccati & mortis. Liberauit autem quomodo? nisi quia eius reatum peccatorũ omnium remissione dissol-

Cap. 14. de spiritu & litera.

Aug. cap. 20. de spiritu & litera.

Rom. 8.

Lib. de spiritu & litera c. 27.

dissoluit? vt quamuis adhuc maneat, & de die in diem magis magisque minuatur, in peccatum tamen non imputetur? In quibus verbis non ait Augustinus manere peccatum, & non imputari: sed manere legem peccati, id est, concupiscentiam: verùm ad eum modum imminutam, vt non dominetur, neque peccati rationem iam habeat quod imputari possit ad pœnam. Ac rursum, ne intelligere putaretur in eo qui sic esset per vitæ Spiritum liberatus, manere violationem Legis, quæ tamen propter libertatem non imputaretur ad supplicium; attende quam subiungat libertatis huius rationem. Iterum enim interrogans: Quomodo, inquit, liberauit, nisi quia per hanc iustificatio Legis impletur in nobis, qui non secundùm carnem, sed secundùm spiritum ambulamus? hoc enim subiunxit Apostolus ostendens quonam modo eum Lex spiritus à lege peccati mortisque liberasset. Nam quod impossibile erat legi, inquit, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secūdùm spiritum. Hanc igitur ipsam Legem viuificantis Spiritus, cur nō iure Legem libertatis esse arbitremur: quæ hominem verè liberum efficiat, vinculis peccati solutis ac mortis? vt sicuti Lex eadem noua dicitur, propterea quòd hominem interiorem renouet, vt fiat quod præcipit Apostolus: Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis: ita ipsa quoq; Lex libertatis appelletur, quòd verā afferat animis nostris libertatem qua de manu inimicorum nostrorum liberati, Domino nostro liberaliter libenterque seruiamus in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. hæc igitur est Lex libertatis, nō seruitutis: quia charitatis vin-

tatis vtique,non timoris,inquit Augustinus.de qua & Iacobus Apostolus ait: Qui autem perspexerit in Legem perfectæ libertatis. Et tanquam exponens quid dixerit, perspicere in legem perfectæ libertatis;adiungit:non auditor videlicet obliuiosus factus,sed factor operis,hic beatus in facto suo erit. Perspicit igitur in legem libertatis perfectæ, qui non modò quid faciendum fugiēdúmve sit, ex Lege cognoscit: verumetiam quod didicerit,operatione exequitur. Ex quo intelligitur absurdè eos facere,qui libertatis Lege ad tollendam operum necessitatem,seu diuinę Legis obligationem abutuntur, cùm Lex ipsa libertatis, opera secum afferat, neque sine operibus aut reuera constare, aut concipi animo possit. hanc qui accepit,tantum abest, vt ei sit integrum non obtemperare prȩcepto Legis, vt per eam necessariò impleat Legem. Plenitudo enim Legis dilectio est: & qui diligit proximum, Legem impleuit. Veruntamen quia subinde iustus labitur, & insidianti semper concupiscentiæ plusculum acquiescit:hac ipsa libertatis Lege postulat à Deo misericordiam, quam vt impetret faciliùs, non negligit opera misericordiæ:vt dum eum cōserui sui miseret,à communi Domino faciliùs misericordiam consequatur. Beati enim misericordes,quoniam ipsi misericordiam consequentur. Hinc apud eundem Apostolum & illa sunt de Lege libertatis: Sic loquimini & sic facite sicut per Legem libertatis incipiētes iudicari: quæ videlicet ita Legem Dei obseruat, vt tamen, quia sine peccatis hæc vita non ducitur, misericordiæ operibus iudicis clementiam sibi conciliare conetur. Iudicium enim sine misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Quamquam & ipsum nouum Testamentum, secundùm quod promissa tribuitur charitas & misericordia ijs qui fecerunt misericordiā, possit per Legem libertatis intelligi.hæc enim misericordię & gratiæ Lex est, secun-

Matthæi 5.

secundùm quam & remissionem peccatorum hîc petit fructus pœnitentiæ dignos peccator exspectat; & iustus effectus, misericordiam sibi pollicetur ab eo iudice, de quo scriptũ est: Qui coronat te in misericordia Psal. 102. & miseratione. Vetus verò Testamẽtum, Lex erat iustitiæ & seruitutis, pœnas sine misericordia graues deposcens, si Legem non seruasses, neque vllum præbens satis efficax remedium ad conciliandam sibi iudicii misericordiam, si fortè, vt est humana fragilitas, deliquisses. Vnde beatus Augustinus ad illud Psal. 129. Propter Legem tuam sustinui te Domine: Quam, inquit, legem? quæ reos facit? data est enim Lex sancta, iusta, bona, Iudæis; sed reos eos potuit facere: non data est Lex quæ posset viuificare. Lex data est quæ terreat & constringat in reatum: & non soluit Lex à peccatis, sed ostendit peccata. Est ergo Lex misericordiæ Dei, Lex propitiationis Dei. Illa timoris fuit. Est alia Lex charitatis, quę delet pręterita, admonet de futuris. In ipsis monitis, si quid fortè titubauero, dedisti remedium, quo te orem, dicens: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. hanc legem statuisti mihi, vt quomodo dimitto, dimittatur: & inuicem onera portando, adimpleatur Lex Christi. hæc itaque Lex est libertatis, secundùm quam sustinentes atque exspectantes Domini misericordiam, de peccatis nostris ac necessitatibus liberamur.

CAPVT X.

Liberine fuerint veteris Testamenti sancti, qui Iudaicæ Legis ceremonias obseruare tenerentur.

Hoc igitur satis, quantum arbitror, docuimus, minimè Christianam aut impediri aut imminui libertatem, quòd diuinæ Legis vinculis ac obligatione tenamur. quin potiùs hominis animum, tum verè

verè liberum fore, cùm, quod faciendum esse ex diuina Lege perspexerit, id alacriter atque hilariter faciendum suscipiet. Neque verò aberit ab hominibus beatis, vti nec modò ab Angelis sanctis abest, felicissima parendi necessitas, quæ ex æterna & incommutabili Dei Lege oriatur. Atqui dubium non est, eos qui beati sint, perfectissima suauissimaque libertate frui. Verùm illud non immeritò moueat, quod de veteris Testamenti sanctis proponitur, fuerítne vera eis libertas Christiana, cùm variarum adeò multiplicium que cæremoniarum iugo premi viderentur? Quòd si superioribus aliquid effectum est, iam hæc quoque ad exitum perducta quæstio est. Cur enim hae caruissent libertate, qui Legem sanctam & vtiliter institutam, illisque temporibus congruentem, obedienti & alacri voluntate seruarunt; præsertim qui non essent ignari, quid rerum in Christo & in Ecclesia futurarum, omnis illa Sacramentorum varietas præsignaret? Quibus & agendis & contemplãdis cùm vtiliter, magnaque cum voluptate futurorum fidem exercerent, eã profectò ex parte nihil potuere perpeti seruitutis. Nã alterum quidem quod seruitutem affert iis qui inuiti grauatimque faciũt quod iis vtiliter & legittimè præcipitur, longè fuit ab illis alienum, qui eo tempore iustitiæ luce fulserunt. Sed ea demum est miserabilis animæ seruitus (inquit Augustinus) signa pro rebus accipere, & supra creaturam corporeã oculum mentis ad hauriendũ æternum lumen leuare nõ posse. Et ad nostram nũc quidem pertinet libertatem, nõ modò quòd remissis peccatis, Dei præcepta non timore, sed amore; non spe terrenorum, sed cælestium faciamus: verumetiam quod abstulit à nobis Christus grauissimum illud multarum obseruationum iugum, ne carnaliter circumcidamur, ne pecorum victimas immolemus, ne Sabbatho septeno dierũ volumine redeũte,

Lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 5.

ab operibus etiam neceſſariis quieſcamus, & cæterâ ciuſmodi: ſed ea ſpiritaliter intellecta teneamus; remotisque vmbris ſignificantibus, in rerum ipſarum quæ ſignificantur luce vigilemus. At ij qui Lege data vixere ſancti, quos idem qui nobis datus eſt fidei ac dilectionis Spiritus, verè liberos faciebat, propter ipſius temporis ſtatum, carnalemque hominum multitudinem, quam tali multiplicium obſeruationum iugo conueniebat edomari, ipſas quoque illas vmbras obſeruatione tenebant; tantum hîc interim liberi præ cæteris, quanto magis & quid futurum ſignificaretur, ſpiritu Prophetico proſpiciebant; & propter mediatoris certam exſpectationem, læti atque alacres vmbris ipſis geſtandis tempori ſeruiebant. Siue igitur Abraham, ſiue ante illũ iuſti, ſiue poſt eum vſque ad ipſum Moyſen, per quem datum eſt teſtamentum à monte Sina in ſeruitutem generãs, ſiue cæteri Prophetæ poſt eum, & ſancti homines Dei, vſque ad Ioannem Baptiſtam; filij ſunt promiſſionis & gratiæ, ſecundùm Iſaac filium liberæ, non ex lege, ſed ex promiſſione hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. Abſit enim vt Noë iuſtum, & prioris temporis iuſtos, & quicunque ab illo vſque ad Abraham iuſti eſſe potuerunt, vel conſpicui vel occulti, negemus ad ſupernam Ieruſalem, quę mater noſtra eſt, pertinere: quamuis antetiore tempore inueniantur eſſe quàm Sara, quæ ipſius liberæ matris prophetiam figuramque geſtabat. Quanto euidentiùs ergo poſt Abrahã, cui ſic declarata eſt ipſa promiſſio vt pater multarum gentium diceretur, quicũque Deo placuerunt filij promiſſionis habendi ſunt? Non enim ex Abraham & deinceps iuſtorum generatio vetus, ſed Prophetia manifeſtior reperitur. Ad Teſtamentum autem vetus, quod eſt à mõte Sina in ſeruitutem generans, quod eſt Agar, illi pertinent, qui, cùm acceperint Legem ſanctam & iuſtam, & bonam, putarũt ſibi

Ioann. 15.

sibi ad vitam literam posse sufficere. Et ideo quo fiant factores Legis, diuinam misericordiam non quærunt: sed ignorantes Dei iustitiam, & suam iustitiam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ex hoc genere fuit illa multitudo quæ aduersus Deum in Eremo murmurauit, & idolum fecit: & illa quæ etiam in ipsa terra promissionis fornicata est post deos alienos. Sed hæc quoque in ipso vetere Testamento valde reprobata est multitudo. Illi etiã quicunque ibi erant, sola quæ ibi Deus pollicetur terrena promissa sectantes, & quid pro nouo Testamento ea ipsa significent ignorantes; eorum adipiscẽdorum amore, & amittendorum timore, Dei præcepta seruabant: imò non seruabant, sed sibi seruare videbantur. Tales erant filij terrenæ Hierusalem, de qua dicit Apostolus: Seruit enim cum filiis suis, pertinent ad Testamentum vetus à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Ex ipso genere fuerunt, qui Dominum crucifixerunt, & in eadem infidelitate manserunt. Inde sunt adhuc etiam filij eorũ ingenti multitudine Iudęorum, quamuis iam nouo Testamento, sicut prophetatum est, per Christi sanguinem patefacto atque firmato, & à flumine vbi baptizatus magisteriumque professus est, vsque ad terminos terræ Euangelio diffamato. Qui Iudæi secundùm prophetias quas legunt, per omnes sunt terras vbique dispersi: vt ex eorũ quoque codicibus Christianę non desit testimonium veritati. In hac carnalium hominum vniuersitate, illa est multitudo quam prefigurabat Esau maior natu filius, de quo scriptum est, Maior seruiet minori. Acceperunt ambo de rore cæli, & de pinguedine terræ, Iacob & Esau: vt autem ei seruirent gentes, non accepit nisi Iacob. Carnales enim per vniuersum mundum, seruiunt spiritualibus; non spirituales, carnalibus. quia de his deficientibus, illi proficiunt. Etsi enim quod nolunt faciunt,

Vide Chrysost. hom. 14. in Epist. ad Rom. de seruis Veteris Testamẽti.

Vide Aug. Serm. 22. ẽo sciorsim excusis.

prodest tamen spiritualibus mala conuersatio carnalium: cuius & considerata turpitudine, magis ad boni honestiq. studiũ inardescũt, & toleratione coronãtur.

CAPVT XI.

Veteris Testamenti sanctos non fuisse liberos beneficio veteris Testamenti, sed noui.

QVIA verò veteris Testamenti sanctos vera diximus præditos fuisse libertate: quæri potest cuius beneficio Testamenti illam fuerint consequuti libertatem. Nam vetus quidem ipsum Testamentum, quod in seruitutem dicitur generasse, nihil præstabat earum rerum quæ liberum queant efficere; siue Legem spectaueris duabus illis tabulis inscriptam, Dei digito exaratam; siue Spiritum eum, quo imbuebat eos quos peperisset; siue innumeras propè cæremonias, in magna sacrificiorum varietate constitutas. Et quod ad ipsum inprimis attinet Decalogũ, per eum quidem esse potuit cognitio peccati: sed vt ipsi obedientia, vera peccati declinatione præstaretur, id efficere nullo modo potuit. Atqui veram hominis libertatem sine obedientia & impletione Legis diuinæ constare non posse, hactenus docuimus. Iustificabat ipsa quidem Lex obedientes sibi. Quis enim dicat non iustificari eos qui Legi obtemperent? Sed quia Legis sola cognitio in natura vitiata & infirma non pariebat obedientiam, idcirco nec iustitiam cuiquam afferebat. Quocirca per Prophetam de ipso quoque Decalogo dictum est à Domino: Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: tum quòd non eos præcepta & cognita facerent bonos: tum quia etiam bonæ Legis occasione, deteriores sua prauitate euaderent. Nam peccatum, inquit Apostolus, occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque

Ezech. 20.
Aug. epist. 19. ad Hieron.

Rom. 7.

Lex

Lex quidem sancta,& mandatum sanctum,& iustum & bonum. Quod ergo bonum est,mihi factum est mors? Absit.sed peccatum,vt appareat peccatum,per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia Lex spiritualis est;ego autē carnalis sum, venundatus sub peccato. Tātum igitur abest vt Legis cognitio sola faceret liberos,vt grauior sub peccato seruitus, Lege cognita nasceretur. Neque verò spiritus ipse,qui exveteri propriè Testamento concipiebatur, quemquam efficere liberum potuit. Siquidem timoris erat ille spiritus,non amoris. Ad quem duris populi cordibus incutiendum, terrifica in monte omnia diuinitus comparata fuêre,fumus ingens,ignis,tonitrua:& hęc in deserto,terraque aliena & barbara. Mons quoque ipse tanta seueritate Legis non attingendus; vt si vel bestia tetigisset montem, lapidibus obrui oporteret. Denique sic erat quod cernebatur terribile, vt dixerit Moyses: Exterritus sum & tremebundus. Sed per hæc concepto duntaxat metu,quo voluntas iniqua non sanaretur,sed premeretur,serui discedebant: qui ea quæ præcepta cognouerant Dei Lege, non tam implerent, quàm implere se propter metum vindictę simularent. Iam sacrificia ipsa tam multa, quid ad libertatem veram,quæ est à peccatis, conducebant? nihil omnino per seipsa. Quod luculentis verbis Propheta declarās, Quid est, inquit, quòd dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas in quibus gloriata es? Quāobrem illa quæ per sacrificia pecorum fieri dicitur expiatio peccatorum, quatenus ad vetus Testamentum pertinet, tota vmbratica est, non vera; & species atque imago iustificationis,non veritas:quemadmodū diuus Ambrosius ait sermone duodecimo in Psalmum centesimum decimumoctauum. Et rursus sermone decimo-

Hebr.12.

Hier.11.

nono, Vmbra est, inquit, non veritas: vt cùm fiat oblatio pro peccatis secũdùm Legem, nõ fiat remissio peccatorũ. Lex enim per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum. Itaque illius vmbraticæ expiationis ij quoque participes erãt, qui in seruitutem generati, veterisque Testamenti filij, veræ sanctificationis nondum capaces euaserant. Quæ quidem sanctificatio, cùm nisi per Christi mediatoris sanguinem acquiri non posset, nouo Testamento adscribenda est, non veteri. Impossibile enim est (ait beatus Apostolus) sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum, dicit: Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. holocautomata & pro peccato, non tibi placuerunt. tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptũ est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam. Superiùs dicẽs: Quia hostias & oblationes & holocautomata & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundùm Legem offeruntur: tunc dixi, Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam. Aufert primum, vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. Igitur ex nouo Testamento, omnis illa fuit sanctis veteribus libertas. inde enim vera Legis obedientia, inde spiritus fidei & dilectionis, inde vera remissio peccatorum, atque expiatio conscientiæ ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti. Etenim hoc interest inter vetus nouumque Testamẽtum, quòd Lex ibi in tabulis, hîc in cordibus scribitur: vt quòd illic forinsecus terret, hîc delectet intrinsecus: ibique fiat homo præuaricator Legis per occidentem literam, hîc dilector atque obseruator per viuificantem Spiritum. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos (dicit Dominus) Dabo Leges meas in mentẽ eorum, & in corde eorum superscribã eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi

Hebr. 10.

Hebr. 8.

in populum: & non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens; Cognosce Dominum: quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam nō memorabor. Dicēdo autem Nouum (inquit beatus Apostolus) inueterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est. Atque ad hoc Testamentum pertinet imprimis sanguis ille pretiosus Agni immaculati Christi, per quem nobis illa promissa donantur, ipsumque adeò confirmatur nouum Testamentum. Quod licet fuerit manifestatione posterius, vt propterea dicat Apostolus, veniente nouo prius veterascere atque aboleri oportuisse: tamen reipsa fuit prius, perque Mediatoris mortem, quæ in oculis Dei præsens fuit semper, quotquot verè vnquā liberi fuerunt à peccati & diaboli seruitute, vera ipsorum iustificatione liberauit. Neque vnquam potuit captiua voluntas (vt diuus Augustinus ait) sine hac Dei gratia, nouo iam inde à lapsu promissa Testamento, in salubrem respirare libertatem. Idcirco etiam illud vetus, hoc nouum appellatur Testamentum; vetus quidem illud, propter veteris hominis noxam, quæ per literam iubentem & minātem minimè sanabatur: hoc autem nouum, propter nouitatem Spiritus, quæ hominem nouum sanat à vitio vetustatis, eoque ipso donat veræ gratiam libertatis. Si autem quæras quibus verbis illa veræ libertatis gratia fuerit à Deo promissa iam inde à principio; in promptu sunt illa in Genesi verba, quibus Serpenti dicitur: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: ipsa conteret caput tuum: siue, vt Septuaginta legunt, ipse qui est semen, vel ipsum semen: quomodo nonnullis in codicibus inuenitur. Quid autem est per semen conteri caput serpētis, nisi nos per Christum è femina ortum,

Lib. 4. ad Bonifac. cap. 3.

de seruitute peccati & diaboli liberari? Repetita est & Abrahæ hæc ipsa noui Testamenti promissio, cùm ei dicitur: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non ait, in seminibus, quasi in multis, inquit Apostolus; sed quasi in vno, & semini tuo qui est Christus. Itaque quotquot vnquam iusti fuerunt, sicut filij fuerunt noui Testamenti, etiamsi viuerent tempore Testamenti veteris; ita quoque iidem omnes verè fuerũt per Christum liberi, etiamsi viuerẽt tempore seruitutis. hoc enim libertatis bonum, per fidem in venturum Christum consequebantur: sicuti modò nos eam consequimur per fidem qua eundem mediatorem credimus aduenisse. Quæ cùm ita se habeant; quis dicat quod olim Pelagiani Catholicos dicere iactitabant, Spiritum sanctum adiutorem virtutis in veteri Testamento non fuisse? nisi cùm vetus Testamentum (inquit Augustinus) sic intelligimus, quemadmodum Apostolus dixit: A monte Sina in seruitutem generãs. Sed quia in eo præfigurabatur nouum; qui hoc intelligebant tunc homines Dei, secundùm distributionem temporum, veteris quidem Testamenti dispensatores & gestatores, sed noui demonstrantur hæredes. An verò illum ad Testamentum nouum negabimus pertinere, qui dicit: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis? Aut illum qui dicit: Posuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos, & immisit in os meum cãticum nouum, hymnum Deo nostro? vel illum ante Testamentum vetus, quod est à monte Sina, patrem fidelium; de quo dicit Apostolus: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius? nõ dicit, & seminibus, tanquam in multis; sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus. Hoc autem dico, inquit, Testamẽtum confirmatũ à Deo, quę post quadringẽtos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandam promissionem.

Gal. 3.

Lib. 3. ad Bonifac. cap. 4.

nem. Si enim ex Lege hęreditas, iam nõ ex promissione. Abrahæ autem per promissionem donauit Deus. Hic certè si quæramus vtrum hoc Testamẽtum, quod dicit confirmatũ à Deo, nõ infirmari à Lege, quæ post quadringentos & triginta annos facta est, vtrum nouum an vetus intelligendum sit? Quis respondere dubitet, nouum? sed in Propheticis latebris occultatum, donec veniret tempus, quo reuelaretur in Christo? Nam si dixerimus, vetus; quid erit illud, à monte Sina in seruitutem generãs? Ibi enim facta est Lex post quadringẽtos & triginta annos. Qua Lege hoc Testamentum promissionis Abrahæ infirmari non posse, confirmat: & hoc quod factum est ad Abraham, vult potiùs ad nos pertinere, quos vult esse filios liberæ, non ancillæ: hæredes ex promissione, non Lege, cùm dicit: Si enim ex Lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per promissionem donauit Deus: vt quòd facta Lex est post quadringentos & triginta annos, ad hoc subintrauerit, vt abũdaret delictum, cùm per peccatum præuaricationis conuincitur hominis superbia, de sua iustitia præsumentis. Et vbi abundasset delictum, superabundaret & gratia, per fidem iam humilis hominis in Lege deficientis, & ad Dei misericordiam fugientis.

CAPVT XII.

Sitne discriminis aliquid constituendum inter libertatem Christianam & Euangelicam.

SVNT autem qui inter Christianam & Euangelicam libertatem putent aliquid ponendum esse discriminis; vt Christiana quidem libertas, quæ sit à peccato & à diabolo, omnium fuerit temporũ ex quo redimi per Christum cœpere homines, perque eius sanguinem iustificari; quibuscunque interim illi pro ratione

tione temporum legibus & institutis tenerentur obstricti. Euangelica verò libertas, Christianæ huic addat exsolutionem ab illo graui Mosaicæ Legis iugo: neque esse proinde cœperit, nisi manifestata gratia noui Testamenti, veterumque figurarum impletis vmbris, eaque ipsa ratione mortuis quodammodo, propterea quòd vim obligandi non haberent. Atque hæc est proculdubio Euangelica libertas, si eam intelligimus Euangelicam, quam sunt assecuti fideles, Euangelio passim palamque in orbe terrarum prædicato & diuulgato, quæque per Euangelium iam adesse credentibus in Christum, & per baptisma in eius corpus transeuntibus prædicabatur: quæ & ipsa proculdubio Christiana est. Quis enim nisi Christus veteris instituti significationes impleuit, implendoque remouit? sed latiùs patet Christiana libertas. Et ideo qui hoc sequuntur discrimen, sanctos illos qui Testamenti veteris tempore vixerunt, liberos quidem aiunt fuisse Christiana libertate; sed non Euangelica, quã, veniens in mũdum Christus, tum primùm Euangelij sui manifestatione reduxerit. Si tamen Euangelicam libertatem dicere libuerit eam quæ per Euangelium annunciatur & offertur hominibus, cùm prædicatur Iesus, id est, Mediator ille Dei & hominum, qui saluum fecit populum suum à peccatis eorum: & hoc ita quidẽ, vt vel iam venisse, vel adhuc venturus esse nũcietur: tum & illi ipsi veteris Testamenti sancti, & quotquot à lapsu verè iusti effecti sunt, Christiana & Euangelica libertate præditi fuere. Nam & tunc proponebatur atque annunciabatur (quamuis parciùs & obscuriùs) salus & vera libertas per Christum, si in eum venturũ crederetur. Neque verò multum interest, siue hoc, siue illo dicatur modo, quando loquendi varietas, nullam rerum aduersitatem inducit. Quamquam oritur occasione hac, illa quæstio: minúsne illi veteris Testamenti

menti sancti homines liberi fuerint, quàm iusti noui Testamenti? Nam liberos quidem vtrosque fuisse illa quę est à peccato & à diabolo seruitute, nullum est dubium; quoniam vt iustitia, ita libertas vera vtriq; tempori communis est. Sed cùm hoc ita esse constet inter omnes; in eo controuersia est nonnulla, quòd quidam vtriusque temporis iustos æquè liberos fuisse contendant: propterea quòd Legis necessitas quantacunque sit, quando Lex ipsa iusta est, & vtilis eius obseruatio, eique obedientia vltro defertur, non autem extorquetur metu, nihil omnino faciat ad seruitutem. Alioqui & ipsos quoque noui Testamenti iustos, aliquam esse dicendos pati seruitutem in suis legibus, quæ variæ, multæque sint, & interdum etiam graues & molestæ. At è diuerso alij maiorem hoc tempore tuentur esse libertatem: eo quòd præter Christianam, obtineatur etiam Euangelica libertas, per quam pro multis obseruatu difficillimis Sacramentis, pauca, sicut ex Augustino memoratum est, factu facilia, & obseruatione castiora, & significatione clariora accepimus. nec signorum (inquit) illorum quæ iam intelligimus operatione graui, onerati sumus. In qua quidem me sententia magis esse profiteor: non quòd legum illa inuiolabilis necessitas, libertatem minuat Christianam, aut Euangelicam: sed quòd vmbratica illa tam multa, & onerosa obseruatio cęremoniarum Legis veteris, quãuis & ratione præcepti bona, & propter significationẽ sancta & pia, fideique vtile exercitium continens: tamen, quia per seipsam minùs congruens spiritualibus animis, pleniorem hanc libertatem, quæ est tempore noui Testamenti, non habebat. Et quamuis nõ excludebat vitæ spiritualis officia, tamen maluissent spirituales illius ætatis homines, si ita tulisset ratio temporis, in ipsis rebus quæ significabantur contemplãdis, sine eiusmodi vmbratica, & per seipsam onerosa obseruatione

Cap 9 lib. 3. de doctrina Christiana videatur August. circa initiũ epist. 118. ad Ianuarium.

seruatione versari. Quis enim spiritualium Sacerdotũ aut Leuitarum, non maluisset hoc nostro Sacrificio vti, eiusque ministerio exerceri, quàm tot pecudũ carnificina & laniena, aut detrahendarum pellium distineri labore? Neque enim de nihilo est quod diuus Augustinus ait, nostra hæc obseruatione esse castiora, & significatione augustiora. Minùs certè per illa pietas interior excitabatur ac promouebatur, quàm per hęc nostra. Quamuis & ex illis, propter significationẽ quam gerebãt, spiritualem vtilitatem ex fide sua colligerent sancti Dei homines. Sed quantum ad ipsos propriè pertinet, aptius, & ad fructum spiritualem accommodatius fuisset eadem significatio aliis in rebus, quàm in crassioribus illis & molestioribus exercitiis collocata. Sic igitur agebant illa rudimenta puerorũ, ad pietatem veram informandorum, quomodo proiectior aliquis, aut præceptor ipse, ad altiora magis idoneus, in scholis præceptisque Grammaticis cum teneriore exercetur ætate, hoc molestiæ magis propter alios suscipiens, quàm quòd aptam illic habeat ingenio suo & eruditioni palæstram. Siquidem illa, carnalibus edomandis propriè imposita, & quæ per seipsa nihil erant, sicuti beatus Apostolus loquitur, cùm ait; Circumcisio nihil est, & præputium nihil est; minùs profectò spiritualibus animis congruebant: quibus ea de causa, propter alios, quorum in societate viuẽdum erat, quædam in illis obseruandis, perferenda erat cõmunis molestia seruitutis. At Euangelicum institutũ, & leuius est per seipsum multo, & per omnia spiritualibus aptius. quippe quod ad eos peculiariter accommodatum sit, qui in ipsa, quæ priùs adumbrabatur, veritatis luce versentur. Id quod est intelligẽdum non de iis modò quæ Christus ipse principiò instituit per seipsum: sed de his etiam quæ postea per suos ministros progressu temporum, prout Christianorũ populorum

pulorum poscebat vtilitas, adiungenda putauit. Nam & ieiuniorum & festorum frequentia, quibus magis quàm spiritualibus apta est: quorum & frenandæ carnis studium, & pia illa ab externis vacatio propria sit? Non igitur in hac causa differentiam facit maior vel minor ex lege parendi necessitas, sed ipsa conditio & qualitas legis: quæ quàm sit apta iis quibus præscribitur, id potissimùm in hac disputatione attendendum esse arbitramur. Accepit ergo (inquit Augustinus) ille populus Legem digito Dei scriptam, in tabulis sanè lapideis, ad significandam duritiam cordis illorum qui legem non erant impleturi. Corporalia quippe dona desiderantes à Domino, magis carnali timore, quàm spiritali charitate tenebantur. Legem autem nō implet nisi charitas. Ideo multis Sacramentis visibilibus onerati sunt, quo seruili iugo premerentur in obseruationibus ciborum, & in sacrificiis animalium, & in aliis innumerabilibus: quæ tamen signa erāt rerum spiritalium, ad Dominum Iesum Christum, & ad Ecclesiam pertinentium, quæ tunc à paucis sanctis & intelligebantur ad fructum salutis, & obseruabantur ad congruentiam temporis: à multitudine verò carnalium tantummodo obseruabantur, non intelligebantur. Et rursum libro de vera Religione capite 17. Quoniam, inquit, pietas timore inchoatur, charitate perficitur; populus timore constrictus tempore seruitutis in veteri Lege multis Sacramentis onerabatur. hoc enim talibus vtile erat, ad desiderandam gratiam Dei, quæ per Prophetas ventura canebatur. Quæ vbi venit, ab ipsa Dei Sapientia homine assumpto, à quo in libertatem vocati sumus, pauca Sacramenta salubertima constituta sunt, quæ societatem populi Christiani, hoc est, sub vno Deo liberæ multitudinis continerent. Multa verò quæ populo Hebræo, hoc est, sub eodem vno Deo compeditæ multitudini erant imposita,

Cap. 2. lib. de cathe. rudibus.

sita, ab actione remota sunt, in fide atque interpretatione manserunt. Ita nunc nec seruiliter alligant, & exercent liberaliter animum. Hæc Augustinus, docens perspicuè seruile esse, talibus tamque multis & difficilibus Sacramentis alligari; etsi id vtile quibusdam fuerit: liberale verò esse, in eorum contemplatione atque intelligentia exerceri. Docuerat hoc antea diuus Ambrosius, cuius in Lucam libro 7. verba sunt eiusmodi: Itaque, inquit, antè superfluis obseruationibus vani & inani leuitate volitantes; nunc iam per fidem Christi soluti manus, & liberi à vinculis Sabbathorum, bonis operibus intendimus, & in ipsis epulis libertatem habemus: intemperantiam excludimus, ne liberi à Lege, cupiditatibus seruiamus. Lex enim ligauit sibi, vt absolueret cupiditatibus: gratia, quæ minorem abstulit seruitutem, multo grauiora præcepit. Omnia nobis licent, sed non omnia expediunt. Desiste esse sub Lege, vt virtute supra Legem sis. Hæc Ambrosius. Sed hactenus diuinarum Legum vincula non impedire per seipsa Christianam libertatem, demonstrasse atque explicasse sufficiat.

Cap. 23.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER NONVS.

PROOEMIVM.

QVONIAM id iam satis demonstratum arbitror, cum libertate Christiana minimè pugnare, quòd diuinis Legibus, non naturalibus modò, verumetiam positiuis, seu, vt loquitur Bernardus, factitiis, non dubitemus obtemperandum esse: illud iam ordine video esse cauendum, ne superiorum hominum leges atque constitura, siue illi Ecclesiastici sint, siue seculares, siue priuatorum familiarum domini, siue multarum prouinciarum Principes, libertati Christianæ quicquam detrahere videantur.

CAPVT I.

Non eo lædi Christianam libertatem, quòd superiorum hominum præceptis parendum sit.

PRINCIPIO autem pudeat existimare quemquam, qui se velit esse atque haberi Christianum, hoc quod gentilis Orator ad euersionem Reipublicæ valere perspexit. Non solùm enim ciuitatem suam legibus teneri dixit: sed hoc, inquit, vinculum est ciuitatis huius qua fruimur in Republica, hoc fundamentum libertatis: hic fons æquitatis, mens & animus & consilium

Cicer. in Orat. pro Aul. Cluent.

lium & sententia ciuitatis, posita est in legibus. vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus & neruis ac sanguine & membris vti non potest. Legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, vt liberi esse possimus. His ille verbis planissimè Rempublicam sine legibus constare negauit, & iis esse acquiescendo seruiẽdum dixit, si frui vera libertate velemus. Et hoc ille dixit, qui erat alioqui amantissimus libertatis: nec ei venire in mẽtem potuit, eam demum veram esse libertatem, nullis legum vinculis teneri, sed in Republica, imò verò in turbulentissima confusione morum, quòd libeat agere, & vitam instituere pro sua libidine: suam cupiditatem, dominam; suum iudicium, legem habere. Democrito quidem Damasippi filio, qui mundum asseruit infinitum, adscribit Epiphanius & hoc, quòd legum lationem improbarit, malamque excogitationem esse dixerit. Sapientem enim nõ debere legibus obtẽperare, sed liberè viuere. At falleris Democrite, falleris. Nõ hæc libertas est, sed perditissima licentia, corruptela morum, euersio ciuitatum, societatis humanæ diruptio, certissimaque pernicies. Ideoque nec paterno iam imperio se coercens perditus filius sustinẽs, Sine, inquit, pater, meo me more viuere. Hanc ille, iuuenili calore feruescens, libertatem expetebat, qua liceret quicquid libet. Inde quoque illi erant mores, de quibus apud Plautum:

Inerat de fide Cathol. & Apostol. Ecclesia.

In Trinummo.

Nunc mores nihil faciunt quòd licet, nisi quod lubet,
Ambitio iam more sancta, libera est à legibus:
Mores leges perduxerunt in potestatem suam;
Eæ miseræ iam ad parietem sunt fixæ clauis ferreis
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Sic ille tempore suo. Ad id verò nunc hoc etiam accessit malum, vt quidam sic esse oportere quasi via & ratione doceant: nec scripturas sanctas, licet reclamantes,

tes, ad suum detorquere vereantur institutum; Christianam, si superis placet, prætexentes libertatem: neque aduertunt, propter eiusmodi homines scriptum esse, ne habeamus velamen malitiæ libertatem. Quales etiam Iudæ Thaddæi notat epistola, tanquam Domini nostri gratiam in luxuriam transferrent. vnde & hoc eueniebat vt, quemadmodum ait, dominationem spernerent, ac maiestatem blasphemarent: siue, vt alij reddiderunt clariùs, in potestate præditos maledicta congererent. Itaque fuisse iam tũc apparet tumultuosos homines qui Anarchiam quærerent, vt soluti legum metu, peccarent liberiùs: fereque hæc duo coniuncta sunt, vt qui proiecti sint ad nequitiam, simul omnem ordinem abolitũ esse velint. Et quoniam vetus hic error subinde recrudescebat, exstat etiã in Cõcilio Gangrensi Canon tertius, eiusmodi expressus verbis: Si quis seruum prætextu diuini cultus, doceat dominum contemnere proprium, vt discedat ab eius obsequio, nec ei cum beneuolentia & omni honore deseruiat; anathema sit. Fuerunt & hac ætate fanatici homines (quorum etiamnum haud obscura semina durant) qui non tantùm fremerent cohiberi se Magistratuũ imperiis, verumetiã furiosè aduersus omnem politiam declamitarent, ius gladij prophanum, pietatique contrarium esse affirmantes; talesque se Libertinos vocauere: qui, cùm sprero communi sermone, exoticum nescio quod idioma sibi fingerent, stiloque magniloquo verborum ampullas efflarent, postquam visi sibi essent auditores suos supra cælum rapere, in beluinos repentè mores procidebant.

CAPVT II.

Principi seculari obediẽdum esse, nihil obstãte Christiana libertate.

VT autem de sæculari Principe primùm breuissimè dicamus: si libertati Christianæ repugnat quæ illi præstanda obedientia sit; cur hanc Apostoli suis literis toties commendarunt iis hominibus quos iam Christus libertate donarat? Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit; nonest enim potestas nisi à Deo. Quæ autẽ sunt, à Deo ordinatæ sunt. Ita q. qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: siue quia superioris potestatis præceptũ sit Dei ordinatio, cuius ille vice ac potestate in terris fungitur; minister enim Dei est, vindex in irã his qui malè agũt: siue quia hoc Deus instituit atque ordinauit, vt essent alij superiores qui regerẽt, alij inferiores qui obediẽtes mãdata susciperent. Qua Dei ordinatione, vsq. modò genus conseruatur humanũ. Nam neq. sibi ad sui moderationem sufficit incõdita multitudo: neq. in vllam morum concordiã societatísve politam compagẽ coalescere sine principe posset. Eam ob causam, qui leges primi tulerũt, iure laudantur: quòd homines incredibili morũ varietate dissipatos, in societatẽ vitę conuocarunt, vrbesq & respublicas cõdiderunt. Neq. tamẽ hęc in eam partem accipi volo, vt inter varias administrandæ Reipublicæ formas, requirere Monarchiã videar vt necessariã. tametsi hanc Aristocratiæ, quæ per optimates geritur paucos, iure quidã antepoſuerint: vt etiã democratiã seu popularẽ administrationẽ vt pessimã reiecerũt: propterea quòd ipsa promiscua multitudo non rationẽ, non consiliũ, non discrimen, nõ diligentiam habet, facileq; quemadmodũ Poëta canit,

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Verùm hîc nos interim, illa omissa disputatione, præfecturam duntaxat, tribunal, legesque quibus parendum sit, requirimus: iisque obtemperari citra Christianæ

Rom. 13.

Lycurgus, vt est apud Plutarchũ, Monarchiam tẽperauit, admisto principatu Senatorũ, qui Regibus assisterent: tum vt populari Principatui repugnaretur; tum ne per vnum Tyrannus fieret, posteaquam iura mutata manerent. De quo vide eundem in Cleomene.

stianæ libertatis iniuriam, propositũ est cõmonstrare. Pulchrè verò declarat Chrysostomus Principũ in republica necessitatẽ, homil. 6. ad populũ Antiochenũ, cui titulus est, Quòd vtilis sit Principũ timor. quo loco inter cætera, Si iudicialia, inquit, sustuleris tribunalia, omnem vitæ nostræ ordinẽ sustulisti, & sicut, si gubernatorẽ à naui separaueris, sca; hã submersisti; & si ducẽ ab exercitu abducas, vinctos hostibus tradidisti milites: ita si principes de ciuitatibus abstuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilẽ degimus vitã. Et infrà: Quod in domibus, ait, faciũt lignorum cõtignationes: hoc Principes in ciuitatibus. & sicut, si illas sustuleris, dissoluti parietes per se corruunt: sic & si ex mundo principes tollas, eorumq. metum, & domus & ciuitates & gentes cũ multa inter se licentia corruent, nemine existente qui cõtineat, & repellat, & pœnæ timore quiescere persuadeat. Hactenus Chrysostomus. Qui igitur hunc esse voluit tam necessarium in rebus humanis ordinẽ Deus, vt alij præessent aliis: idẽ sicut à Superioribus prudentiã & vigilantiam in salutẽ subditorum; ita ab iis qui subessent obedientiam, ad totius communitatis stabilitatem postulauit. Siquidem aut frustra est, aut etiam nulla est prę fectura, cui non debetur obedientia. Idcirco beatus Petrus in epistola, 1. Pet. 2.
Subiecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ; siue Regi, quasi præcellenti; siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Quia sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei. Tito quoque præcipit Apostolus, Christianos vt admoneat subesse Tit. 3.
potestatibus. Neque verò in Republica solùm subditos Principi, verumetiã in quaque familia seruos dominis voluit diuina auctoritas obedire. Ex quo illa

Ephes cap. 6. sunt in Apostolicis literis, non hominum, sed Dei mãdata: Serui obedite dominis carnalibus. Ac ne fortasse quisquam dicat sub bono quidem principe non esse seruilem obedientiam: nimirum iuxta id quod sic Claudianus expressit:

Fallitur egregio qui squis sub principe credit
Seruitium: numquam libertas gratior exstat
Quàm sub Rege pio.

at citra libertatis amissionem id constare non posse, si & iis obediendum sit dominis, qui deprauatis conspiciantur moribus improbi: Cùm enim (ait Cicero Philipp. 3.) omnis seruitus est misera, tum verò intolerab le est seruire impuro, impudico, effeminato: Hic occurrit alius Apostolus, & seruos sui muneris commonefaciens, ait: Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Denique Regum & Principum, licet impiorum, terrenam administrationem, vsque adeò non inuiti pertulerunt Apostoli, vt etiam pro Regibus adhuc infidelibus, atque pro iis omnibus qui in sublimitate essent constituti, iuberent fundi preces ad Dominum, quo quietam & tranquillam vitam agerẽt Christiani, in omni pietate & castitate. Secuti sunt hi Domini sui iudicium; qui non solùm milites suos non prohibuit impendere & exhibere quæ debentur Regibus terræ: verumetiam de hoc calumniam sibi molientibus Iudæis, ait: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & Deo quæ Dei sunt. Nónne tributum de ore piscis etiã ipse persoluit? Nõne præcursor eius, militibus regni huius, quid facere deberent pro æterna salute querentibus, non ait: Cingulum soluite, arma proijcite, Regem vestrum deserite, vt liberi possitis Domino militare: sed ait: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis; sufficiat vobis stipendium vestrum. Exstiterunt, inquit Augustinus, Reges Babyloniæ, sub quibus illi ser-

seruiebant, qui ex eorum occasione, commoti quibusdam miraculis, cognoscerent & colerent, ac coli iuberent vnum verũ Deum, qui condidit vniuersam creaturam. Iussi sunt autem & orare pro iis à quibus captiui tenebantur, & in eorum pace, pacem sperare ad gignendos filios, & domos ædificandas, & plãtandos hortos & vineas. Post septuaginta autem annos promittitur eis ab illa captiuitate liberatio. Hoc autem totum figuratè significauit Ecclesiam Christi, in omnibus Sanctis eius qui sunt ciues Hierusalem cælestis, seruituram fuisse sub Regibus huius seculi. Dicit enim & Apostolica doctrina, vt omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, & vt reddantur omnibus omnia: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: & cætera, quæ saluo Dei nostri cultu, constitutionis humanæ Principibus reddimus. Quando & ipse Dominus, vt nobis huius sanæ doctrinæ præberet exemplum, pro capite hominis, quo erat indutus, tributum soluere non dedignatus est. Iubentur autem etiã serui Christiani, & boni fideles, dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterq. seruire: quos iudicaturi sunt, si vsque in finem iniquos inuenerint: aut cum quibus æqualiter regnaturi sunt, si & illi ad verum Dominum conuersi fuerint. Omnibus tamen præcipitur seruire humanis potestatibus atque terrenis, quousque post tempus præfinitum, quod significant septuaginta anni, ab istius seculi confusione, tanquam de captiuitate Babyloniæ, sicut Ierusalem, liberetur Ecclesia. Ex cuius captiuitatis occasione, ipsi etiam terreni Reges, deser is idolis pro quibus etiam persequebantur Christianos, vnum verum Deum & Christum Dominum cognouerunt & colunt. pro quibus Apostolus Paulus iubet orari, etiam cùm persequerentur Ecclesiam. Sic enim dicit: Obsecro itaque primùm fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, 1. Tim. 2.

pro Regibus, pro omnibus qui in sublimitate sunt; vt tecuram & tranquillam agamus vitam cum omni pietate & charitate. Itaque per ipsos data pax est Ecclesiæ, quamuis temporalis; & tranquillitas temporis, ad ædificandas spiritaliter domos, & plantandos hortos & vineas. Hactenus Augustinus libro de catechisandis rudibus, cap. 31. Non igitur obsistit quicquam libertati Christianæ, hæc dominis superioribus parendi necessitas: cùm in eo maximè sita sit libertas Christiana, vt ordo diuinitus institutus conseruetur. Hoc autem ordo naturalis mortalium paci accommodatus postulat, vt imperanti iusta Principi, & cuius Superiori, ab inferiori pareatur: vsque adeò vt vir iustus (inquit Augustinus) constitutus etiam sub Rege sacrilego, possit ac debeat, illo iubente, bellare, ciuicæ pacis ordinem seruans, cui quod iubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est; vel vtrum sit, certum non est; ita vt fortasse reum Regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi. Proinde primi temporis Christianorũ, etiam in ipsis Christiani nominis hostium literis, laus hæc reperta est, contra Principum leges nihil eos solitos agere, sed obedienter imperata facere, quæ cum pietate & iustitia non pugnassent, vt videre est apud Eusebium. Nihil enim illi suæ quam attulerat Christus libertati detractum esse arbitrabantur, quòd Principibus sibi viderent obtemperandum esse: cùm probè intelligerent, non eum ob finem venisse, vt legitimum & naturalem rerum ordinem perturbaret; sed vt, qua parte erat violatus, instauraret: qua verò adhuc pars esset rebus humanis necessarius, confirmaret. Neque verò vnquam sunt regna firmiora, aut stabiliores Magistratus, quàm vbi iustitia & pietas colitur, viuiturque ex Christi liberatoris nostri præceptis. à quibus postea quam discessum est per fraudes, auaritias, libidines, hæreses,

Lib 22 contra Faustum cap 71.

Lib 5. Ecclesiastic. hist. cap 32.

hæreses; non multo etiam pòst ipsa regna dilabuntur. quemadmodum verissimè Sapiens ait: Iustitia eleuat gentem, miseros autem facit populos peccatum. Prou. 14.

CAPVT III.

Quòd leges Principum, conscientias subditorum obstringant.

DIXERIT quispiam, faciendum quidē esse quod illi præceperint, ob vindictæ metum: quam sibi nullus sua temeritate debeat accersere. Verùm vt libera sit à Legis vinculis conscientia, id Christianæ libertatis beneficium postulare. Proinde cùm sperabitur fore clàm aut impunè auferendum, si tunc contra Legem quippiam designetur, nihil id coram Deo peccati habiturum esse. Verùm hoc qui dicit, parum considerat quod Apostolus scribit, eos qui potestati resistunt, diuinæ ordinationi resistere. quo loco, sine dubio, potestatem pro superiore posuit auctoritate, quæ præcipiendi ius habet, cuique obedire laudabile sit. Nam diuina permissio seu concessio, quæ nomine potestatis interdum significata est; velut cùm dicitur Pilato: Non haberes potestatem in me vllam, nisi tibi datum esset desuper. & alio loco Iudæis: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum: quam potestatem ad nocendum non semper accipiunt mali, etsi nocendi voluntas non desit: Accipiunt autem interdum, secundum occulta Dei consilia, vel ad probationem fortiū, vel ad vltionem perditorum, vel ad correctionem peccantium: cuiusmodi potestatem diabolus in Iob acceperat, vt posteris exemplum patientiæ traderetur: maximamque est in castra Sanctorum habiturus in fine sæculi, quando soluetur è carcere suo. Hæc igitur diuina concessio atque permissio, non ea potestas est, cui obedire sit laudabile, aut de qua scriptum est: Qui potestati Ioann 19. Luce 22.

testati resistit, Dei ordinationi resistit. vt enim noceri nobis permittit Deus, quibusdam mala voluntate paratis ad inferendas iniurias: ita sese tueri, & iniuriam propulsare non prohibet. Sed potestas hoc loco intelligenda est sublimior in iis qui præsunt, atque ad alios regendos & moderandos gubernacula suscipiunt, cui priùs dixerat omnem animã subditam esse oportere. Quam potestatem quoniam in rebus humanis instituit is per quem Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: idcirco huic qui resistit, diuinæ profectò ordinationi resistit. vnde & hoc colligitur, eum qui non obediat, diuinæ ordinationi non obtemperare. An potest autem culpæ nihil habere, diuinæ resistere ordinationi, vel ei non parere? Sed tamen quantum habeat culpæ, resistere; nec Apostolus reticuit. Adiungit enim: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Damnationem, inquis, certè, sed eam quæ irrogatur à seculari potestate. Accipe igitur quod eodem loco est multo apertius: Ideo necessitati subditi estote, inquit, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Cõscientiam maculaturos pronunciat eos, qui præceptis Principum non paruerint; siue id palàm faciant, vt etiam Principum iras incurrant; siue clàm, vbi tamen Deus potestatum ordinator intuetur. Cùm autem eosdem illos sublimiore prædictos potestate, Dei ministros appellat, quòd eius in terris vice & auctoritate fungantur: quid aliud significat quàm violationem horum constitutionis, cum Dei, qui eos præfecit, offensione coniunctam esse? Nec dubium est, quin id vitiosè fiat, quod fit contra Dei voluntatem. Atqui hanc affirmat Petrus esse Dei voluntatem, vt Regibus atque Ducibus obtemperetur; eaq; executioni mandentur, quæ præceperint: nõ tantùm spectandum illi vident; quod esse dicit Apostolus ad oculum seruire; sed siue absint, siue præsentes, attentè obediẽdi

1. Pet. 2.

Ephes. 6.

seduli-

sedulitatem contẽplentur. Magnum porrò & spirituale documẽtum (ait D. Ambrosius) quo Christiani viri, sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti: ne quis constitutionem Regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei Filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum? Et illo censum soluit, qui nihil possidebat: tu autẽ, qui seculi sequeris lucrum, cur seculi obsequium non recognoscas? Cur te supra seculum quadam animi arrogantia feras, cùm seculo sis misera cupiditate subiectus? *Lib. 5. in Lucam, cap. 5.*

CAPVT IIII.

Quid sibi velit quod in Euangelio dicitur, liberos esse filios.

VERVM habere isti in ore solent, liberos esse filios à tributis persoluendis, Dominum iudicasse: neque id faciendum esse, nisi scandali causa declinandi. Cùm enim Petrum interrogasset, quid ei videretur, Reges terræ à quibus tributa accipere solerent, à filiis videlicet, an ab alienis? atque ille incunctanter respondisset, ab alienis; concluſit, ergo liberi sunt filij: atque adiunxit: Vt autẽ nõ scãdalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eũ piscem qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies staterem, illũ sumens, da eis pro me & te. Ita scripturas semper hæretici sine sensu loquũtur. Quis enim neget ab hoc tributo pendendo Christum verè liberum fuisse? Si enim in quolibet regno terreno, principum filij non sunt vectigales, quia filij sunt: consentaneum erat, vt æterni Patris ac Regis Filius, communi hac lege minimè teneretur. Et iuxta Hilarij quidem, Chrysostomi, ac Cyrilli expositionem, non agitur de didrachmate ac tributo principi persoluendo; sed de eo quod omnium domino esset iuxta Legẽ offerendũ. Ex hoc enim loco Cyrillus, *Matth. 17.* *Chrysost. hom. 59. in Matth.*

Filium quatenus Filius est, nō debere Patri adorationem demonstrans. Quis, inquit, pati poterit has nugas eorum qui dicūt Patrem à Filio adorari oportere? Verùm quoniam sponte id fieri à filio dicebant, nec alia re magis, quàm æquo & bono id confirmari opinabantur; age, rursus à sacris literis, vnde maxim è ista sumēda sunt, veritatē scrutemur. Lex igitur à singulis Iudæorum, medietatem didrachmi, quasi tributi loco, Deo offerri iubebat: nō quoniam pecuniam colligens Deo vellet, sed quòd per figuras maiora doceret. primùm, quia nemo sui capitis dominus est: sed vnum omnes habemus Dñm, quē tributi depositione profitemur. Deinde in re corporali, spiritale tributum describebat. Honora, inquit, dominum ex tuis iustis laboribus, & primitias ei offeras à tuis fructibus. quod iam Euangelica doctrina, cultu legali cessante, effectum est. Non enim corruptibili materia & exterior colendum esse Deum arbitramur, didrachmum attribuentes: sed vt veri adoratores, in spiritu & veritate adoramus. Hunc sensum in lege illa latuisse putandum. Cùm igitur in Hierosolymis esset Dominus, ab exactoribus didrachmi dictum fuisse Petro scribitur, Magister vester non soluit didrachmum? Iesus autem antequam à Petro quicquam audisset, prævenit eum, dicens: A quibus Reges capiunt censum, à filiis ne eorū, an ab alienis? Cumque, ab alienis, Petrus respondisset: Liberi ergo sunt filij, Iesus subiecit. sed ne scandalizemus eos, accipe, inquit, hamum, vade in mare, & primum qui ascēderit piscem tolle. Et aperiens os eius, inuenies staterem, quem da pro me & te. Vides sub tributo, nolle Filium fieri? vides ipsum nō pati, vt sub iugo seruitutis, vt cæteri, esse credatur? Cùm enim liberam naturæ suæ dignitatem esse cognoscat, nihilo Deo Patri seruire debere affirmat. Liberi enim, inquit, sunt filij. Nec igitur omnino recusat (ait Chrysostomus)

Lib. 2. in Isaiam, tractans illud, Vos adoratis quod nescitis.

Exodi 30.

Prou. 3.

mus) nec simpliciter iubet dare tributum: sed prius monstrauit, non esse his vectigalium legibus se subiectum: tũc demum dari iussit. alterum, ne illi; alterum, ne isti scandalum patiãtur. Non enim vt debitor reddidit, sed vt illorum infirmitati consuleret. Et ad hunc quidem illi modum. Neque verò difficultatem res habet, cùm didrachma id intelligitur, quod Deo ipsi iuxta legem in Exodo conscriptam, pensitabatur à Iudais. Nam si Reges terræ non à suis filiis, sed à subditis censum accipiunt: neque igitur Rex omniũ Deus, à Filio suo existimandus est tributum exegisse. At si de censu eo tributoque agitur, quod Romano Imperatori viritim pendebatur: maior quæstio est, huícne soluendo Christus secũdùm hominem fuerit obnoxius. Vt enim secundùm naturam humanam parentibus subiectus, ita & Imperatori fuisse videtur. Siquidem serui formam accepit, etiam morti quandoque subeundæ obnoxiam. Sed quemadmodum, cùm esset Deus, eoq; ipso mortem, quocũque modo venturam, posset, si veller, euitare, non necesse fuit eũ simpliciter mori, quamquam inesset in mortali carne moriendi necessitas: ita, cùm esset Dei filius naturalis, ideoque Deus verus, Rexque ipse regum, & Dominus dominantium; ad seruiendum Principum terrenorum legibus, nequaquam absolutè obstrictus tenebatur. Neq. id mirum videri debet, si de humanis Regum legibus dixerimus; cùm nec sabbathi quidem Lege, quę diuina erat, obstringeretur. Dominus enim est, inquit, filius hominis, etiam sabbathi. Christus igitur, quia Dei filius erat naturalis, eoque ipso omnium Dominus, reuera liber erat à tributi lege, inquantum filius: sed quia seruilem formam susceperat, in qua cognoscebatur ab hominibus, ideo leges seruauit humanas, ne offendiculo esset iis, qui supra formam seruilem nihil in eo maius cogitabãt. Quamquam enim ratione formæ *Matt. 12.*

mæ seruilis, esset obnoxius, vt tanquam homo homi-
nibus subderetur, sicuti dicitur factus esse sub Lege: ta-
men tanta persona, cui etiam illa forma competeret, in
qua esset æqualis Patri, non sic potuit in seruilem redi-
gi conditionē, vt non integrum esset pro libertate sua
maiestatis quæ vellet agere. Suscepit enim formam
seruilem, sed non amisit suæ maiestatis libertatem. fa-
ctus est sub Lege, sed non desijt esse supra Legem. Et
quia factus ita est subditus, vt non desineret esse Do-
minus: idcirco potuit, si ita videretur, tanquam Do-
minus agere, quemadmodum id in lege sabbathi fe-
cit. Quæ lex cùm esset diuina, multo haud dubiè ma-
ioris erat ponderis, quàm humanę Imperatorum con-
stitutiones. Quemadmodum enim corpus quidem
accepit ex sua constitutione morti obnoxium, & mo-
riendi necessitati subiectum, neque tamen Christus
simpliciter subditus fuit necessitati moriēdi; sed quòd
mortuus est, sicuti & quòd esuriit, dignationis, non
conditionis fuit, quemadmodum diuus Augustinus
ait super Ioannem, agens de Martha quæ suscepit Do-
minum in carne pascendum: (potuit enim, si voluit,
nec in tali corpore quale assumpserat, aut esurire, aut
quicquam molestiæ pati:) Ita licet assumpta natura
seruituti erat obnoxia, personam tamen ipsam in ser-
uitutis legem non trahebat, obsistente natura poten-
tiore diuina; quæ nostra sic suscepit, vt sua non amise-
rit. vnde sanctus Leo: Duplicis, inquit, formę in Chri-
sto vna persona est; & filius Dei, idem que filius homi-
nis, vnus est Dominus, conditionem seruilem consilio
pietatis recipiens, nec Legem necessitatis incurrens.
Hæc ille serm. 8. de Quadragesima. Quidam vero
Christum, quod de libertate dicit, non ad se solū, qui
naturalis erat Dei Filius, verumetiam ad nos, qui per
adoptionē & gratiā filij effecti sumus, voluisse censent
pertinere. Cùm enim dixisset, Ergo liberi sunt filij;
sub-

subiunxit, Veruntamen da pro me, & pro te. hoc est, vt illis quidem videtur, pro capite & familia. Si enim hoc ad personam Christi, tãquam omnium Domini, propriè spectauisset; superuacaneum, aiunt, fuisset dicere: Ne scandalizemus, sed dicendum fuerat, Ne ego scandalizem, vade, da pro me. Generatim ergo filios Dei significari volunt esse liberos; attamen ne scandalizent, tributum soluere, legesque humanas subire debere. Ac reuera filij Dei, qua ratione filij Dei sunt, liberi existunt ab huius seculi legibus; veruntamen quòd adhuc filij sunt huius seculi, propterea necesse habent seculi leges suscipere & seruare, quemadmodum illa quæ suprà citata sunt; Ambrosij verba insinuant ex lib. 5 in Lucam cap. 5. Liberi enim sunt à seculi seruitute; hîc quidem in spe, aliquãdo verò futuri in re, cùm præterierit figura mundi huius, & destruxerit Deus omnem principatum & potestatem, ad plenam filiorum suorum libertatem. Ne ergo, inquit, scandalizemus eos, qui hoc solùm cogitantes seculum, filiorum Dei præstantiam & sublimitatem non agnoscunt: ne, inquam, scandalizemus eos. sic agendo pro conditione filiorum Dei propria, vt nos seculi filios esse non agnoscamus; idcirco vade & da. Non ergo quòd dari vult propter vitandum scandalum, declarat nulla obligatione cõscientias obstringi; aut Dei filios, à quibus exiguntur vectigalia, simpliciter ad ea non teneri: sed qua ratione Dei filij sint, ea liberos esse. Quæ filiorum Dei libertas tunc palàm erit, cùm hoc seculum transierit. Quia sic tunc erunt Dei filij, vt amplius filij non sint huius seculi. Quidam autem, in quibus est Origenes, Dominum vsum putant occasione sublimius quiddam edocendi, quæstione mota de tributo hoc temporario: nimirum, vt significare voluerit, eos qui sunt adoptionis beneficio, Dei filij iam ab æternæ mortis tributo, quod ab omnibus iis diabo-

diabolus exigit, qui à Deo sunt alieni, liberos euasisse, omninoque tandem ab ipsa etiam temporaria morte liberandos. Illi enim serui sunt; quia qui facit peccatum, seruus est peccati: hi liberi, quos sibi acquiescentes, veritas liberauit. Quò pertinere arbitror quod ait diuus Augustinus in opere de consensu Euangelistarum eiusmodi verbis: Dicit in omni regno liberos esse filios; id est, non esse vectigales. multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filij regis ipsius, sub quo sunt omnia regna terrena. Tanquam diceret: Si terrena hæc libertas à iugo tributariæ seruitutis cohæret cum ea dignitate, qua sit quispiam filius terreni regis: quanto maior verior que libertas, videlicet à peccato, diabolo, & morte competit iis, qui cælesti regeneratione filij Dei effecti sunt! Iam quòd pro Petro dederit, non id fecit, quia Petrus ipse esset debito eiusmodi contributionis obligatus: verùm magnum id quoque rei significationem gerit. Nam cùm tributum hoc à familiarum solis capitibus pensitari solitum esset; satis insinuauit velle se aliquando suæ familiæ caput seu rectorem esse Petrum. Ex quo illa videtur exorta controuersia inter discipulos, de qua agitur capite consequenti: Quis putas maior est in regno cælorum?

CAPVT V.

Ecclesiasticis quoque Præfectis teneri Christianos obedire, idq; fieri citra vllum Christianæ libertatis detrimentum.

NEQVE verò regiæ tantummodo & sæculari cuicunque potestati, verumetiam Ecclesiasticæ, similis cura obedientiaque parendum est. Cùm enim potissimùm duo sint genera rerum; alterum earum quæ ad temporariam Reipublicæ salutem & tranquillitatem pertinent, præsentique tantummodo vitæ ser-

uiunt

uiunt: alterum earum quæ propter futurum sæculum comparantur, & famulantur pietati: vt in illo genere supremos quosdam esse administratores oportuit, qui communi omnium paci consulerent, quibus eam ob causam obedientia deberetur; ita & hoc genus rerum (quoniam in vtroque versari & præesse per seipsos iidem non poterant) proprios quosdam administratores moderatoresque poscebat, quibus tanto studiosiùs esset obtemperandum, quanto meliorem pacem & felicitatem veriorem, sua hominibus directione & prudentia procurarēt. Ideoque vt Isocrates præclarè duas res maximas in hominum vita dicebat esse, Principatum & Sacerdotium; quas tamen res nemo non expeteret tanquam dignus, nemo non crederet se posse rectè gubernare tanquam prudentissimus: ita Iustinianus Imperator, inter Christianos Principes iuris prudentia clarissimus, dicere solitus erat, maxima dona quæ à Deo mortalibus tributa essent, Sacerdotij dignitatem & Imperium se existimasse, quòd illa quidem diuinas res administret & dispenset; hoc autem, legibus æquis & iustis, omnia quæ in terris fiant, moderetur. Ignatius quoque sanctissimus & inuictissimus martyr: Scriptum est, inquit, Honora fili Deum & Regem. ego autem dico: Honorate quidem Deum, vt auctorem omnium & dominum: Episcopum autē, tanquam principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem: principatum quidem secūdùm Deum, sacerdotium verò secundùm Christum. & post hunc honorare oportet etiam Regem. Nemo enim potior est Deo, neque similis est ei: neque Episcopo in Ecclesia quisquam honoratior, sacerdotium Dei gerente pro mundi salute: neque Regi quis similis est in exercitu, pacem & benevolentiam omnibus Principibus cogitanti. Quòd si quis contra Regem insurgens, damnatione dignus est; quomodo vltionem euadere poterit, qui

Nouell 6.

qui præter Episcopum quicquam egerit? Sacerdotium enim, summa est omnium bonorum, quæ in hominibus constant. Hæc ille in Epistola ad Smyrnenses scripta reliquit: studiosè discernens & genera rerum, in quibus potestates illæ sacerdotij imperiq. versentur; & non obscurè significans, vtra sit alteri, obediendi studio anteponenda. Si enim tēporaria æternis, & terrena cælestibus seruire debent; cauēdum quę est atque omni cura nitendum, ne quid seculari administratione geratur, quod populos Christianos aut reuocet à studio pietatis, aut in eo quo ad vitam beatam contenditur cursu retardet: perspicuum est, ciuilem potestatem, cuius circa terrenas res cura distenditur, Ecclesiasticæ auctoritatis culmen & functionis dignitatem debere suspicere. Verissimè quippe & Chrysostomus & Gregorius Nazianzenus scribunt, sacrum & Ecclesiasticum principatum tanto esse omni regno excellentiorem, quantum inter spiritum & carnem, inter cælum & terram, inter diuina & humana discrimen & interuallum esse potest. Magna quidem est regij throni celsitudo, magnus coronæ splendor: sed ex quo Reges Christo fasces suos & sceptra submiserunt, ac familiæ Christianæ membra, ciuesque cælestis Hierusalem adhuc peregrinantis effecti sunt: ex eo quoque tempore cœperunt ei debere obedientiam, quem ouili suo Dominus præfecit, & constituit super familiam suam, vt ei daret cibum in tempore; cui sine vllo discrimine, sineq. exceptione dictum est, Pasce oues meas. Habet sanè potestas illa, in quibus regio sceptro sublimis & conspicua est, supremam auctoritatem in procuratione rerum humanarum. sed quoniam huius procurationis scopus esse Christiano principi debet, religionis & diuinorum mandatorum in orio & pace conseruatio: idcirco in iis rebus quæ salutis communis & religionis causas attingunt, iure & merito Chri-

Lib. 3. de Sacerdot.

stiani

stiani gregis pastori acquiescit: non modò vt vnus homuncio, aut vna quæpiam è grege Domini ouicula, quæ animæ salutisque suæ cura tangatur; verumetiam vt terrestris Reipublicæ moderator, si quando ea esset admissurus, quæ Ecclesiæ & spiritualis Reipublicæ commodis officerent. Quæ, vt opinor, consideratio primos illos clarissimosque Christiani nominis principes adduxit, vt Ecclesiastici ordinis quasdam exemptiones seu immunitates, aut vltrò ipsi facerent, aut fieri potiùs Ecclesię auctoritate, iuxta diuini iuris rationem paterentur. Neque enim mediocre nasciturum erat religionis detrimẽtum, si ministri Dei, quos summa in veneratione haberi, magnum est pietatis & fidei firmamẽtum; sua ob delicta, aut alias cuiusque generis temporales causas, ad sæcularia tribunalia traherentur. Vnde & apud Ambrosium est, epistola vigesima quarta, ne Episcopi causam præfectus cognosceret, magno populi ardore studioq; effectum esse. Atq. hæc libertas est Ecclesiastica, ordinatione Dei, vt Tridentinum Concilium loquitur, & Canonicis sanctionibus constituta. Quam ne qui præfecti sæculares, studio cupiditatis, seu incõsideratione aliqua, violẽt, diligenter inhibuit: decreuitque & præcepit, sacros Canones & Concilia generalia omnia, nec non alias Apostolicas sanctiones, in fauorẽ Ecclesiasticæ libertatis, & contra eius violatores editas, exactè ab omnibus obseruari debere. Cuius libertatis & apud diuum Bernardum est mentio, epistola centesima septuagesima septima, & ducentesima decima sexta, & ducentesima decima septima: in qua Theobaldum Comitem laudat, tanquam libertatis Ecclesiasticæ defensorem. Valentinianum certè seniorem, testis est Ambrosius epistola trigesima secunda, non solùm sermone respondisse, verùm etiam legibus suis sanxisse, in causa fidei, vel Ecclesiastici alicuius Ordinis, iudicare

Vide hoc apud Leonem, epist. 96 ad Episcopos & Presbyteros intra Thraciam præuinciam constitutos.

eum debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis: hoc est, Sacerdotes de Sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si aliàs quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa, etiam hãc voluit ad Episcopale iudicium pertinere. In octaua quoque Synodo alloquens Basilius Imperator Synodum, his vtitur verbis: Quãquam non datum sit istis scilicet laicis, secũdùm Canonem dicendi quicquam penitus de Ecclesiasticis causis. Opus enim hoc Pontificum & Sacerdotum est. Verùm cùm Ecclesiæ vtilitatem plus requirere pastores Ecclesiæ summi iudicarent, constitutiones ediderunt, quibus cautum est non solùm vt Clerici ad Magistratus tribunal inuiti non trahantur, sed ne volentes quidem iurisdictionem Magistratus subijcere sese possint, ac prætermisso Sacerdotali iudicio, secularem adire potestatem, siue ciuilis sit, siue criminalis causa. Censemus, inquit Leo, vt quicunque prætermisso Sacerdote Ecclesiæ suæ, ad disceptationem venerit secularium, sacris liminibus expulsus, à cælesti arceatur altario: neque vllus potest hanc definitionem, quæ cõmuni sedit arbitrio, quicquam sibi vltra præscriptum vendicare nitatur. Quare ideo, inquit, singulos vniuersosque volumus agnoscere; vt quod pleno iustitiæ & iuris ordine constitutum est, effectum totius firmitatis in omnibus Clericorum negotiis sortiatur. Sic ille. Nec pluribus est opus, vt intelligatur quanta adulationis peste dicatur à nonnullis, totius Ecclesiasticæ disciplinæ rationem à principibus sæcularium aut Magistratus politici nutu sic pendere, vt sine eorum assensu atque iudicio ab Ecclesiæ Præfectis constitui nihil possit. Sic enim quidam ex Nouatoribus, cùm ad Scotiæ Regem scriberet, literis suis consignatum reliquit: Vt Ecclesiarum, inquit, disciplina certa & stabilis sit, ratum semper esse debet apud eos qui sub Principibus Christianis libera Euange-

Cap. Significasti, & cap. Ciuili genti, de foro competenti, apud Gratian.

Leo epist. 96. & Mileuitanum concilium Can. 19. & in Decretis Siluestri Pontif.

Rodolphus Tigurinus, in Præfatione in epist. ad Galatas, ad Iacobũ Sextum, Scotiæ Regem.

præ

prædicatione fruuntur, illud Apostoli axioma, quod paulo antè adduximus, Omnes homines, siue illi ex vulgo sint, siue ecclesiarum ministri, suis ordinariis Magistratibus subiectos esse debere: iis nimirum, penes quos ius gladij Deus esse voluit. Diligenter ergo caueant Euangelij prȩcones, ne quam Ecclesiæ Oeconomiam instituant, qua Magistratuum auctoritas labefactetur, & ne nouam immunitatem sibiipsis vendicando, ad eundem cum Papistico clero lapidem offendant, & aliis quoque minùs honorificè de Magistratu sentiendi occasionem præbeant. Nam etsi, inquit, Dei verbum & religio nullius hominis arbitrio & imperio subijci debeant, debent tamen verbi & religionis administri suos Principes agnoscere, neq. his inconsultis & inuitis (de Christianis Principibus loquor) quicquã statuere: ne, dum sine his disciplinam exercere volunt, dominium affectare videantur, & simul Magistratuum auctoritati derogent. Hæc ille. Talibus indubiè verbis, non regnum modò temporaneum; verùm etiam Christi Ecclesiam, in his quæ Ecclesiasticæ sunt administrationis, potestati sæculari subijciens. Et hoc quidem, vt certa, sicuti scribit, & stabilis Ecclesiarum disciplina esse possit, quasi plus ad stabilitatem valeat sæcularis, quàm cælestis & diuina potestas. Quod autem fundamentum assertionis huius in eo ponit, quòd beatus Apostolus dicat: Omnem animam sublimioribus potestatibus subditã esse debere; id si quid haberet firmitatis, conuinceret, non Christianos modò Principes, verùm etiam infideles, qualis Nero fuit, non temporalem solùm regni, sed etiam spiritualem Ecclesiæ præfecturam gerere; nec quicquam potuisse Petrum statuere quod ad Ecclesiæ disciplinam pertineret, inconsulto Nerone. Valebat enim tunc quoque quod scriptum est: Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. Imò verò pro-

pter infideles, qui tunc erant Principes, commendata hæc est fidelibus disciplina; ne illis hoc nomine subtrahendam putarent obedientiam, quòd essent infideles. Vt igitur illis temporibus subiecta erant regna terrena Regibus impiis, non ipsæ Ecclesiæ, tametsi iisdem personis magna ex parte constarent: ita modò Christianis Magistratibus ciuitates subijciuntur, non Ecclesiæ. Quin potiùs, quia sunt Christiani Magistratus effecti, ob idipsum Ecclesiæ, eiusque Præfectis reuerentiam atque obedientiam debent ijs in rebus quę ad Ecclesiasticā propriè pertinent administrationem. Sicut enim gladius materialis, quem solum terrena potestas accepit, debet seruire ac cedere gladio spirituali: ita etiam Magistratus politicus non præesse, sed subesse Ecclesiastico debet in iis quę spectant ad constituendam, vel conseruandam Ecclesiæ disciplinam: quippe quam & in ipsos Magistratus ac Principes seculares, cùm opus est, pro sua auctoritate exerceat. Et hæc eò pertinent, vt Ecclesiasticæ potestatis eminentia, præ ea quæ secularis est, cognoscatur. Cui si obtemperandum esse nihil impedit Christianam libertatem; quanto minùs illam eidem aduersari credendum est, quæ multo diuinior in id potissimùm incumbit, vt vera homines libertate potiantur? Quam & Gelasius Pontifex ad Anastasium Imperatorem scribens, eiusmodi verbis commendauit: Duo sunt, inquit, imperator Auguste, quibus principaliter hic regitur mundus, Auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas. In quibus tanto grauius est pondus Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus, vel legibus hominum, in diuino sunt examine rationem reddituri. Licet enim præsideas humano generi dignitate rerum, tamen Præsulibus diuinarum, deuotus colla submittis: atque ab ijs causas tuæ salutis exspectas, inque sumendis cælestibus Sacramentis, eisque,

vt competit, disponendis, subdi te debere cognoscis, religionis ordine, potiùs quàm præesse. Hæc Gelasius de eminentia Sacerdotalis potestatis: quam aliàs quoque Valentinianus Imperator agnoscens, cùm de Episcopi cuiusdam electione ageretur, eiusmodi verbis Episcopos est allocutus: Talem in Pontificali constituite sede, cui & nos, qui gubernamus Imperium, sincerè capita nostra submittamus, & cuius monita, dum tanquam homines deliquerimus, necessariò velut curantis medicamenta suscipiamus. Sed & ante hunc Constantinus ad Episcopos qui Niceam conuenerant, Deus, inquit, vos constituit Sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi. Proinde sanctus Innocentius Arcadium Imperatorem à sacra Communione submouere non dubitauit, quòd consenserat vt Ioannes Chrysostomus à sua sede pelleretur. Sed nihil est ea historia memorabilius, quam Theodoretus libro quinto describit de Theodosio Imperatore, quem sanctus Ambrosius, Mediolanensis Episcopus, non solùm excluſit à communione, templique ingressu: verùm etiam ad publicam pœnitentiam adegit, depositâ purpura, omnique Regio ornatu: atque id quidem fecit, propterea quòd apud Thessalonicam aliquot hominum millia promiscuè, & indicta causa, iussu eius trucidata essent. Qua in re, maiorémne Episcopi libertatem, an Imperatoris obedientiam, animique demissionem, admirari debeamus, incertum est.

CAPVT VI.

Absurdè constitui ab ætatis nostræ sectariis, non esse Episcopis relictum quicquam, nisi nudum verbi ministerium.

QVAE omnia cùm Ecclesiasticę potestatis sacram excellentiam luculenter ostendant, audiẽdi non sunt ætatis nostræ sectarij, qui præter verbi ministerium ad Episcopos negent quicquam pertinere: non leges ferendi, non coercendi potestatem. vnde inter
Artic. 27. articulos suos secutus Ioannem Wiclef & Waldenses Lutherus asseruit, neque in Pontifice neque in Ecclesia potestatem esse articulos fidei condendi, aut leges morum. Cuius quidem articuli, cum aliis compluribus, in bulla Leonis decimi, merita condemnatione reperitur. Quibus enim in Actis Apostolorum dicitur,
Act. 20. Attendite vobis, & vniuerso gregi, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei: ij non docendi modò functionem, verumetiam gubernandi regendique auctoritatem accepisse declarantur. Quis autem non intelligat, quanto hæc discrimine seiuncta sint: doctoris officio fungi, alienaque duntaxat præcepta monstrare, & rectorem esse? Tametsi enim illos ita esse voluit Christus Ecclesiæ rectores, vt simul essent do-
1. Tim. 3. ctores; quemadmodum Timotheo dicitur, oportere Episcopum esse doctorem: tamen rectoris & præfecti Ecclesiastici munus, maius quiddam complectitur. Etenim qualis rector ille tibi videatur, qui nihil queat ipse præcipere? qui delicta videat, nec pœnis legitimis possit afficere delinquentes? Cuiusmodi obsecro is gubernator est & rector, cui cæteri sint potestate & auctoritate pares? cui obediẽtia neque deferatur vlla, neque debeatur? atqui rectè prudenterque administrari aut in officio contineri familia nulla potest, nisi potestas præfecto adsit, & constituendi quod pro temporũ homi-

hominumque conditionibus oportunum videatur, & corrigẽdi si quid in leges peccatum sit. Cumque mortalium status nusquam fixus sit, sed pro temporum locorumque diuersitate lubricè varietur, malè profectò Ecclesiæ Christianæ fuisset prospectum, si nullam eius rectores haberent leges ferendi potestatem. Sed habent omnino, semperque habuerunt in ædificationem, non in destructionem. Quocirca & hoc præceptum literis Apostolicis expressum reperitur: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & nõ gementes: hoc enim non expedit vobis. Nempe hoc de obtemperando Ecclesiasticis præfectis Apostolus præcipit, quemadmodum de sæculari potestate dixerat, omnem animam sublimioribus potestatibus subditam esse oportere. Nisi autem & Ecclesiæ Pastoribus, cùm quippiã præcipiunt, esset obediẽdum; nec iure pręesse dicerentur, neque esset vnde Apostolus diceret: Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Qui inter homines quoniam tanto in periculo maiore versantur, quanto sublimiore sunt loco: idcirco Apostolus hoc à subditis exigit, vt pro illis orent impensiùs; iisdemque laborantibus atque solicitis, non modò obediendi fide, verumetiam charitatis ardore succurrant. Rogamus vos fratres, inquit, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos: vt habeatis illos abundantiùs in charitate: propter opus illorum pacem habete cum eis. Qui & alio loco cur diceret, Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Nam de his qui intus sunt, vos iudicatis: si sola ipsi vel Ecclesiæ competeret docendi potestas? Eos enim qui foris sunt, docere profectò potuit, & docuit: sed quia familiam Christi & domum nondum erant per

Hebr. 13.

1. *Tim.* 5.

1. *Thess.* 5.

1. *Cor.* 5.

baptismi ianuam ingressi, idcirco subditi ei nondum erant, ac per hoc nondum in eos potuit suæ iurisdictionis exercere potestatem, quæ in solos subditos exercetur. habuit ergo beatus Apostolus, & Ecclesia, aliam quàm docendi potestatem, nimirum iudicandi, discernendi, præcipiendi, puniendi. Quid autem paterfamilias noster Christus Dominus, cùm profecturus in cælum, seruum vnum constituit super familiam suam, vt ei præberet cibum in tempore? nullámne ei reliquit quiequam constituendi, quod tempori congrueret, potestatem? Quis iste est familiæ præpositus, qui nulla præ cęteris auctoritate potestateque præpolleat? aut fortasse ad cibum familiæ Christianæ non pertinent Leges salutares, non ipsa disciplinæ ratio, in omni regno, ciuitate, familia pernecessaria. quæ vbi colitur, stant illa suis viribus integra, membrorumque iucunda pace lætantur. vbi verò negligitur, quasi corporis soluta compage, diffluunt vniuersa. Sanè cùm præfectus iste cœperit percutere cõseruos suos, & mãducare cum ebriosis: tum prorsus cõcessa sibi potestate ad suam aliorumq. perniciem abutitur. Quanamque oppressis opem ferre debuit, eâdem opprimit: & qua oportuit delicta, moderatione adhibita, corrigi, eâdem illa ipsa cumulantur. Verumtamen nisi posset ille, cùm res postulat, etiam pœnis inflictis coercere, non ei diceretur: Et tibi dabo claues regni cælorum: hoc est, regimen administrationẽq. totius Ecclesiæ, quæ cæleste est in terris regnum. hoc enim & in clauibus intelligi, & iis traditis significari consuerit: quemadmodum & apud Isaiam, gubernationem Ecclesiæ Christo tradendam insinuatum est illis verbis: Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius. Non ergo Petro, tanquam primarij huius gubernatoris vicario, claues regni cęlorum committerentur; neque adiungeretur: Et quodcunque ligaueris super terram,

Ambr de fide lib. 5 ad Gratianum, cap. 1.

Matth. 16.

Isa. 22.

terram, erit ligatum & in cælis: nisi eius esset aliquando inobedientes grauissimorum vinculorum pœnis coercere. Hæc verò coercendi potestas (quam quam in Petro summa amplissimaque fuit) ne ad eum tamen solùm pertinere putetur, ad alios quoque & deinceps secuturos Ecclesiæ Præsides spectare demõstrat, quod dicitur: Si illos non audierit, dic Ecclesiæ: si Ecclesiam non audierit, hoc est, quos Dominus Ecclesiæ suæ præfecit, in quibus Ecclesiæ Senatus quidam auctoritasque consistit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ac deinde ipsius seueritatis grauissimũ terrorem adiungens, Quæcunque enim, inquit, ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis. Proinde quòd Ioannes in Apocalypsi vidit sedes, & qui super eas sederent, quibus iudicium datum sit: ad tempus hoc peregrinãtis Ecclesiæ, spectare arbitramur. Cùm enim dixisset alligari diabolũ mille annis, & postea solui breui tempore: mox quid in istis mille annis agat Ecclesia, vel agatur in ea, cõmemorans, Et vidi, inquit, sedes, & sedentes super eas, & iudicium datum est eis. Quod putandum non est, ait Augustinus, de vltimo iudicio dici, sed sedes Præpositorum, & ipsi Præpositi intelligendi sunt, per quos Ecclesia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quàm id quod dictum est: Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt & in cælo. Vnde Apostolus (quod antè quoque ex eo protulimus) Quid enim mihi est, inquit, de his qui foris sunt iudicare? Nõne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Certè & infideles foris constitutos, docebant Apostoli: vt facilè appareat Ecclesiasticam potestatem, non in nudo verbi ministerio positam esse, verumetiam in exercenda disciplinæ seueritate. Reprehẽdit etiam diuus Augustinus, in quibusdam sui temporis, quòd sic instituendam putarent esse Ecclesiam, vt ad eius Præpositos non pertineret,

Matth. 18.

Apoc. 20.

Lib. 22. de Ciu. Dei, c. 9.

Lib. de fide & operib. cap. 4.

nisi dicere quid cauendum, quidve faciendum esset. Quanto isti grauiore digni reprehensione videri debent, qui nec ferendi leges vtiles potestatem, Ecclesiæ Præsulibus permittendam arbitrantur? Habuit vetus Testamentum præter regnum, sacerdotalem quoque summam potestatem, de qua illud est diuinitus

Deut. 17. constitutum: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram; & iudicum inter portas tuas videris verba variari: surge, & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore; quæresque ab iis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quodcunque dixerint qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta Legem eius, sequerisq. sententiam eorum. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille. Synagoga ergo non defuit sacerdotale tribunal, cui parendum esset, sub interminatione mortis: & Ecclesiam Christi existimabimus nullum in terris habere magistratum, qui præcipere quidquam vtiliter; aut seuerè, cùm res exigit, coërcere possit? Prorsus & potest hoc, & faciendum sibi esse aliquando videt, quod ait Augustinus, v

Cap. 5. lib. de Fide & operib. cùm adest salua pace, facultas disciplinæ aduersus improbos, aut nefarios exercendæ, tum ne socordia, segnitieque torpescat, sed aculeis præceptorum, quæ ad seueritatem disciplinæ pertinent, excitata: aut degradationibus, aut excommunicationibus impleat, quod

Cap. 2. lib. de Fide & operibus. visibilis in veteri Testamento gladius præsignauerat esse in Christiana Republica faciendum.

CAPVT

CAPVT VII.

Vt se fidelium seruos esse, ac ministros, Apostoli fateantur.

SERVOS se quidem Apostoli subinde & ministros fideliũ vocãt: atq. hoc illud est, quod Ecclesiasticã superiorẽ potestatem tollere videtur imperitis. velut & illud quod scribitur Corinthiis: Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus. Verùm idipsum & de Regibus atque Principibus dici expresse potuisse, quis non perspicit? Hęc enim omnia ad vtilitatem aliorum diuinitus comparata sunt: vt rectè ipse quoque Plato præceperit: Omnes qui Reipublicæ præfuturi sunt, vtilitatem ciuium sic tueri debere, vt quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Quodque idem ille ait Apostolus: Nõ enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros: non id declarat, nulla ipsum potestate superiore præcelluisse; sed alienam salutem ministerio suo & labore quęsisse. Ideoq. & Corinthijs alio loco dicit: Cùm liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Atque eiusdem Apostoli illa quoque confessio est: Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis. sed quæ declarat ipsos in sanctificandis per baptisma credentibus, nihil præter ministerium externum adhibuisse: quod cùm valeret atque efficax esset non meritis Petri, vel Pauli, vel cuiusquã hominis, quãtalibet sanctitatis excellẽtia præditi, sed solius meritis Christi Dei & hominis: nemo iure poterit gloriari tanquam sanctior, quòd fuisset à sanctiore baptizatus. Hoc ergo cùm Apostolus illo in loco velit; quis non videat quàm nihil ad præsentem causam pertineat? Serui sunt igitur Ecclesię & Episcopi, & Reges ipsi: sicut serui erant Apostoli, & Christus

2. Cor. 4.

1. Cor. 3.

Lib. 9. de Legibus.

1. Cor. 9.

1. Cor. 3.

Rom. 15. Christus ipse: de quo à Paulo scriptũ est, Dico Chri-
stũ Iesum ministrũ fuisse circumcisionis, propter veri-
tatẽ Dei, ad cõfirmãdas promissiones Patrũ. Cæterũ,
si ita Apostoli aut Episcopi serui fuissent, vt credentes
non possent, cùm res postularet, tanquã de loco supe-
1. Cor. 4. riore corrigere: non dixisset Paulus Corinthiis, Quid
vultis? In virga veniã ad vos? an in charitate, & spiri-
tu mansuetudinis? Tanquam pares igitur cũ paribus
cum bonis mansuetisque ipsi mãsuetissimi versaban-
tur. At vbi quis deliquisset, cui esset disciplinæ adhi-
benda castigatio, tum demum superior illa potestas
eminebat. Quam vehementer atque etiam ter-
ribiliter quidam experti sunt, quos Satanæ tradidit
vt discerent non blasphemare. cuius commemoratio-
ne potestatis terrens eosdem Corinthios salubriter,
2. Cor. 13. Ideo, inquit, hæc absens scribo, vt non præsens duriùs
agam, secundùm potestatem quam Dominus dedit
mihi, in ædificationem, & non in destructionem. Et
iterum: Prædixi enim & prædico, vt præsens vobis, &
non absens, iis qui antè peccauerunt, & cæteris omni-
bus: quoniam si venero iterum, non parcam. An expe-
rimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus,
qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?
Verumtamen superiore hac potestate, non dominan-
di affectu, in quo inest sua quærendi, sibique placendi
cupiditas: sed affectu ministrandi vtebãtur, quo alie-
nis vtilitatibus consulerent: Christum Dominum &
exemplo prælucentem sequentes, & verbo præcipien-
Matth. 23. tem audiẽtes: Qui maior est vestrũm, erit minister ve-
ster. quam affectionem sibi inesse declarabat Apostо-
2. Cor. 10. lus cùm scriberet: Sine offensione estote Iudæis, &
Gentibus, & Ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia om-
nibus placeo; non quærens quod mihi vtile, sed quod
multis, vt salui fiant. Ex qua affectione existebat illa
omnium Ecclesiarum, qua veheměter discruciabatur,

solli-

sollicitudo. Hanc denique affectionem sub graui interminatione requirit Dominus à pastoribus per Ezechielem, cùm ait: Vę pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos: nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis: & quod ægrotum, non sanastis: quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Itaque iure notatus est à diuo Ioanne Diotrephes, non quòd primatum in Ecclesia gereret: sed, quemadmodũ ait, amaret gerere. quippe honore cathedræ delectatus, suę cupiditati, non gregis vtilitati, seruiebat. Scripsissem, inquit, forsitan Ecclesiæ: sed is qui amat primatũ gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos. Quapropter si venero, commonebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos: & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres; & eos qui suscipiunt, prohiber, & de Ecclesia eiicit. Non igitur ille sublimiorem Episcopatus locum in Ecclesia non tenebat, sed quid nominis illius vis, officiique ratio postularet, non id magnopere ei curæ esse videbatur. Etenim Episcopatus, vel Episcopus, operis nomen est, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quòd is qui præficitur, iis quibus præfectus est, superintendit, curam eorum gerens: vt intelligat (inquit Augustinus) non se esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Atque idem alio in loco, In domo iusti, inquit, viuentis ex fide, & adhuc ab illa cælesti ciuitate peregrinantis, etiam qui imperant, seruiunt iis quibus videntur imperare. Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi: nec principandi superbia, sed prouidendi misericordia. Sic Augustinus: & Chrysostomus

Ezech. 34.

Aug. Tractat. 123. in Ioann. tractans illud: Si diligis me, pasce oues meas

Lib. 19. De Ciuit. Dei. cap. 19.

Ibid. cap. 14.

ſtomus hom. 18. in poſt. ad Corinth. de Epiſcopali
præfectura loquens, Non eſt, inquit, faſtus Principũ,
& ſeruilitas ſubditorum, ſed Principatus ſpiritalis,
hoc magis excellens, quòd plus laborum & curarum
pro vobis ſuſcipitur, non quòd plures honores inqui-
rantur. Hæc ille. Clariſſimè verò ſanctus Fulgentius
Epiſcopus ſeruitutis hoc genus expreſſit, ſcribens ad
Probam virginem: Ego quidem, ait, ſancta filia, in
quantum me charitas Dei, quæ diffuſa eſt in cordibus
noſtris per Spiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis, tam
delectabiliter quàm liberaliter ſeruire Chriſti mem-
bris inſtigat, volo quod iniũxiſti, competenter impe-
re: ſciens illum verè Chriſto ſeruire, qui per illã chari-
tatem Chriſti membris ſeruit, per quam vt eiuſdem
Chriſti membrum fieret, prior pro eo Chriſtus ipſe
ſeruiuit. Propter quod Apoſtolus, vt ad libertatẽ per-
ueniamus ęternam, ſeruitutem liberam inuicẽ Chriſti
membris imperat exhibendam, dicens: Vos enim in
Gal. 5. libertatem vocati eſtis, fratres: tantùm ne libertatem
in occaſionem carnis detis, ſed per charitatem ſeruite
inuicem. Et rurſum: Chriſtus, inquit, offenditur,
quando debita ſeruitus membris ipſius denegatur,
cùm non ob aliud ipſe voluerit malè quondam libe-
ros, à peccati ſeruitio liberare, niſi vt nos doceret, no-
bis inuicem libera charitate ſeruire. Quos enim com-
preſſos inuenit iugo ſeruilis ac peſſimę libertatis, ſub-
leuauit dono liberalis atque optimæ ſeruitutis. Hacte-
nus Fulgentius de liberali & verè Chriſtiana ſuperio-
rum ſeruitute. Turpiter verò nonnunquam ſeruiunt
Præfecti ſubditis ſuis, ne poteſtatem amittant, quam
fauore compararũt. Quod vitium turpiſſimæ nocen-
tiſſimæque ſeruitutis, diuus Baſilius inter ætatis ſuæ
mala numerauit, vt videre eſt epiſtola 69.

CAPV

CAPVT VIII.

Itáne Christus ipse omnia sanxerit, quæ ad Reipublicæ Christianæ gubernationem pertinerent, vt superuacaneum esset ministris Ecclesiæ istiusmodi potestatem dari.

CVIVSMODI igitur ministri & serui Ecclesiæ fuerint Apostoli, qualesque esse debeant omnes Episcopi, satis est explicatum. Nunc quale sit, videndum est, quod aiunt nonnulli, potestate aliqua præcipiendi, ferendique leges, opus in Ecclesia non fuisse, quæ in eius Præfectis agnosceretur. Christum autem in primis volunt institutis suis & præceptis, quæ diuinis literis vniuersa comprehensa sint & expressa, satis superque Ecclesiam instructam munitamq. reliquisse: non aliud proinde quàm ministerium, quo ab ipso instituta & condita, in hominum notitiam perferrentur, Pastoribus Ecclesiæ commendauisse; eamque ob causam & Apostolos hoc in mandatis tantum modo habuisse, primùm, vt docerent fidem omnes gentes: deinde, fide instructas, baptizarent: postremò, docerent seruare omnia quæcunque Dominus mandauisset. non igitur vt præcipiant ipsi, sed vt Christi præcepta docendo demonstrent, id modò in potestate Ecclesiæ Pastores habere. Quod si sic est, magna temeritate Paulus ipse præscribere Corinthiis est ausus, vt in conuentu Ecclesiæ duo dumtaxat, aut ad summum tres linguarum facultate præditi, peregrino idiomate loquerentur, idque vicissim, neque id quidē nisi præsente interprete. Vbi enim hoc Christus Dominus iam institutum reliquerat? vbi id ipse preceperat vnquam? Cuius si instituta & præcepta abundè sufficiebant Ecclesiæ, nec Apostolus Paulus suum hoc adiunxisse debuit: nec cùm Syriam idem, Ciliciamque peragraret, iussisse & Apostolorum ac Seniorum præcepta & instituta

Matth. cap. vltimo, in fine.

1. Cor. 14.

Actor. 15.

ſtituta ſeruarentur. Verùm fuerat illud pro tempore, pro nata occaſione conſtituendum: vt & alia complura, quæ hominum mores, aut loca ſequuntur, cauſa ſalue alias, temporum exortas progreſſu, quæ antea decreuiſſe, ſuperuacaneum eſt, ac ſæpè ridiculũ. Tum eſt enim noua medicina paranda, cùm nouus fuerit morbus exortus. Nec de erigendo cogitatur ædificio, priuſquam aliqua ex parte corruerit. Cumque ea propè ſint innumera, quæ conſtitui aliquando neceſſe erat, nouis erumpentibus incommodis, & ita variare, vt ad hominum mores attemperanda, aliiſque locis & aliis temporibus alia neceſſaria forent: quis ea omniuerſa putat, multo antè literis comprehenſa, poſteris tradenda fuiſſe? Incidunt enim tempora, ijque ſenſim irrepunt abuſus, vt tolerari nõ expediat diutiùs, quod rectè prius vtiliterque ſeruabatur. Qua quidem in re Apoſtoli Pauli habemus exemplum; qui, vt à ieiunis deinceps Euchariſtia ſumeretur, inſtituit; quæ poſt alios cibos antea ſumebatur. Quod quis neget rectè feciſſe Chriſti diſcipulos, ipſo præſertim Domino diuinum illum cibum porrigente? Sed quod initio à paucis bonis digna cum veneratione fiebat, poſteaquam in multitudinem venit popularem, cœpit plærorumque vitio & inſolentia noxium fieri, propter irreuerẽtiam. Itaque mutatus Apoſtolica auctoritate mos eſt, quem retineri Chriſtus nuſquam præceperat. Atque hoc ipſum in eorum eſſe numero exiſtimandum eſt, de quibus Corinthiis ſcribit: Cætera, cùm venero, diſponam. Nam Saluator quidem ipſe, quò vehemẽtiùs commendaret myſterij illius altitudinem (inquit Auguſtinus) vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat: & ideo non præcepit quo deinceps ordine ſumeretur, vt Apoſtolis, per quos Eccleſias diſpoſiturus erat, ſeruaret hunc locum. Nam ſi hoc ille monuiſſet,

1. Cor. 11.

Epiſt. 118.

vt

vt post cibos alios semper acciperetur, credo quòd illũ morem nemo variasset. Cùm verò ait Apostolus, de hoc Sacramento loquens: Propter quod fratres, cùm conuenitis ad manducandum, inuicem exspectate: si quis esurit, domi manducet: vt non ad iudicium conueniatis: statim subtexuit; Cetera autem, cùm venero, ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diuersitate variatur. Itaque simili potestate, consimiles ob causas vsi sunt & cæteri, qui Apostolis in administranda Ecclesia successerunt. Siquidem morem aliquando in Ecclesiæ fuisse publicum, vt etiam Laici Dominicam cœnam sub vtraque specie celebrarent, certius notiusque est mediocriter eruditis, quàm vt debeat demonstrari. Sed cùm, vt ita perpetuò fieret, nusquam esset diuinitus constitutum: posteaquam intolerandis abusibus res cœpit obseruationem irreligiosam habere, abrogatus mos ille est, atque à laicis remotus calix, nullo spirituali fructus, vt fideles norunt, detrimento. Nostra verò ætate clandestina matrimonia sublata sunt, quæ rata haberi solebant, omnino id quoque Ecclesiæ necessitate maxima flagitante. Cùm enim effrenata Christianorum libido nullis iam finibus contineretur; initiisque clàm matrimoniis, quæ Ecclesiæ probari non poterant, ab ijsdẽ personis alia frequenter publicitus contraherentur: hæc posteriora probare Ecclesia cogebatur, proque adulterijs sententiam dicere. quod diutius ferendum non esse, Concilij Tridentini Patres prudentissimè animaduerterunt. Ergo & ex malis moribus, bonæ sępenumero nascuntur leges: & quæ bonæ vtilesque aliquando fuêre, moribus immutatis ipsæ quoque interdum mutandæ sunt. Quod cùm subinde sit faciendum; perspicuum est eius fa-

ciendi potestatem, authoritatemque Ecclesiæ Præsu-
libus dari debuisse. Iam cùm sint nonnulla ab ipsis
Apostolorum temporibus in Ecclesia Christi, magn
Christiani populi consensu, constantissimaque con
suetudine, obseruata: velut Quadragesimæ obseru
tio, diei Dominicæ pro Sabbatho celebratio, Ieiun
Quatuor Temporum, Paschæ festiuitas non Iudaic
more decimaquarta Luna celebranda, & alia eius ge
neris: quorum originem, quæcunque retro tempo
respicias, demonstrare non possis Apostolorum æta
posteriorem: Hæc igitur vel fateantur oportet à Chr
isto Domino esse instituta, quòd eos dicere non sin
illa professio, Nihil instituisse Christum, quod scr
ptum non sit; esset enim omnino si id Christus insti
tuisset, etiam ipsorum confessione faciendum: v
concedant necesse est, Apostolica auctoritate esse de
creta, & Ecclesiæ commendata. Horũ quidem, vtrum
verum sit, non hoc loco discutimus. Sed cur ista no
potuissent Ecclesiarum fundatores? populi Christia
ni duces & principes constituti super omnem ter
ram? Quòd autem mittens eos Dominus, non aliud
expresserit, quàm docere & baptizare, dicens: Ite, do
cete, baptizantes: nihil mirãdum est, cùm eos ad gen
tes incredulas, nondumque subditas regno eius mi
teret; leges autem subiectis dantur populis. Quod
facere Apostoli possent, aliis verbis accepêre. Atne
alios ab Apostolis institutos Præsules simili potesta
caruisse, illud declarat Tito dictum: Idcirco reliqui
Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ci
uitates Presbyteros, sicut ego disposui tibi. Quòd
tum temporis qui Episcopi essent, constituere ea po
sent, quæ suis temporibus, sibique subditis hominu
gregibus conuenire viderent; efficitur, hoc ipsum illo
potuisse, qui easdem postea cathedras longissima suc
cessionis serie tenuerunt.

CAPV

CAPVT IX.

Quantopere exteſſerit Brentius ſtudio ſubmouendi Eccleſiaſticas leges.

SED Brentius contra leges Eccleſiaſticas vſque adeò inſaniit, modumq. omnẽ, dum eas ſubmouere conatur, exceſſit; vt quo validiùs eas refringeret, nõ dubitarit aſſerere, Chriſtum ipſum nullas leges condidiſſe: neque verò ea gratia veniſſe in hũc mundum. [Chriſtus, inquit, nõ venit in hunc mundum vt Legiſlator, & vt externus Monarcha. Cùm rogaretur vt hęreditatem inter fratres diuideret, ait: Quis me conſtituit Iudicem? Et aliàs: Filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt ipſe miniſtraret. Quare Chriſtus, inquit, non venit in hunc mundum vt nouas leges, & nouas politias inſtitueret: ſed venit vt Euangelium de remiſſione peccatorum prædicaret, ac moreretur propter delicta noſtra, & reſurgeret propter iuſtificationem noſtri. Eodem modo miſit Chriſtus Apoſtolos ſuos in hunc mundum, non vt Legiſlatores, non vt inſtauratores nouarum politiarum, ſed vt miniſtros Euangelij. Sicut me, inquiens, miſit Pater, ita & ego mitto vos. Et: Ite in vniuerſum mundum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex his vide quid concludat: Quare, inquit, quanto magis Romanus Pontifex gloriatur ſe ſucceſſorem Apoſtolorum, & Vicarium Chriſti, tanto minorem habet auctoritatem condendarum nouarum legũ.] Imo verò, inquã, ſi ſucceſſor eſt Apoſtolorum & Chriſti vicarius, vt maximè eſt; propterea habet auctoritatem nouas condendi leges, ſicut illi habuerunt. Quid enim abſurdius, quàm Chriſtum negare cum hac auctoritate miſſum in terras? Nonne ille, veteribus abrogatis Moſaicę Legis inſtitutis, noua ſuffecit, quę à populo Chriſtiano perpetua ob-

Luca 12. Matth. 10.

tua obseruatione tenerentur? An non veteri Paschate remoto, nouum deinceps iussit offerri, quale in cœna ipse ad similitudinem Melchisedech obtulerat, cùm præcipiens, legemque ferēs, dixit: Hoc facite in meam cōmemorationē? Quis etiam alius legem eā condidit quæ omnibus iis qui salui esse velint, baptismi susci piendi necessitatē facit? nullus profectò nisi ipse, qui dixit, hoc instituit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare regnum Dei. Iam ea quæ ad matrimonium spectabant, quis eius auctoritate neget ad primam institutionem esse reuocata, velut ne sit nisi vnius cum vna; ne quamlibet ob causam, sed ob fornicationem duntaxat, diuortium fiat, ne alia, si ob fornicationē dimissa fuerit, ducatur vxor? Ego, inquit, dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat. Denique cùm alios quidem Apostolos, alios autem Euangelistas instituerit, alios Pastores atque Doctores, hisque vnum præfecerit supremum Pastorē in terris, à quo cæteri confirmarentur; & hæc quidē ob eum finem, ne essemus tanquā paruuli fluctuantes, & circūferremur omni vento doctrinę, in nequitia & astutia hominū: nonne tibi videtur politiā in sua ciuitate sancta Hierusalem nouā instituisse? Nonne ipse est, qui suam Ecclesiam ædificauit super petram? nonne ei præcea dedit fundamēta duodecim, portasque duodecim, quibus inscripta essent nomina duodecim Apostolorum? Quid verò mirum, si noua in Ecclesia sua faceret omnia, quem dederat Pater caput super omnem Ecclesiam? quem constituerat Regem in monte sancto suo? Quòd si vti missus ipse est, ita suos discipulos in mundum misit vniuersum, profectò eos magna ui instructos potestate, non nudo ministerio euangelizandi, misit: omninoque eos & leges ferendi, quæ pro tempo

tempore vsui esse viderentur, & pœnis inobedientes coercēdi auctoritate donauit. Quorum alterū significat Paulus, cùm ait: In prōptu habētes vlcisci omnem inobediētiam, cùm impleta fuerit vestra obediētia. & 2. Cor. 10.
rursum: Prædixi, & prædico vt præsens vobis, & nunc absens iis qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus; 2. Cor. 13.
quoniā si venero iterum, non parcam. &, Vultis in virga veniam ad vos? &, Si is qui frater nominatur inter 1. Cor. 4.
vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. De altero verò scriptum est, quia Paulus confirmans Ecclesias, iubebat custodiri præcepta Apostolorum & Seniorum, in quibus erat illud: Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà imponere Act. 15.
vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato. & alia quæ suprà memorauimus. Et ministrare quidem venerat Christus; quia non sua commoda, sed nostram salutem venerat quæsiturus. sed si Dominus non fuisset, præcipiendi quod vellet potestatem habens, non hoc de se discipulorum approbasset iudicium: Vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis; sum etenim. Sic se quoque, eius exemplo, ministros exhibuere discipuli, non potestatem ostentantes, non gloriam, non honores, non pompas sibi è subditis petentes, sed eorum vtilitatibus inuigilantes. Quis autem nescit, non illum voluisse videri externum seculi Monarcham, temporalia tractantem atque moderātem? Non enim erat regnum eius de hoc mundo. Quod si fuisset, ministris armatis incessisset stipatus, ad terrorem incutiendum: illique pro eo decertassent, ne Iudæis in potestatē traderetur. Sed erat tamen Ecclesiæ suæ Caput, Rex, Sponsus ac Dominus: quæ omnia ridiculū est in eo ponere sine auctoritate præcipiendi atque coercendi. Porrò si Pontifices & Episcopi in locum Apostolorum

lorum succesſerunt, ſi Chriſti in terris iidem vices ge
runt, profectò leges quoque ferendi, & coercendi po
teſtatem habent. Ex quo perſpicitur, ea ipſa quæ a
euertẽdam veritatem Brentius comparauerat, ad ea
dem conſtituendam mirificè conducere; per eade
quippe veſtigia Ratiocinationum ingredientes, hi
confirmamus, quod ille fruſtra infirmare conatur.

CAPVT X.

Quatenus ad ea quæ fidei ſunt & morum, Scriptura ſanctæ Canon ſufficiat.

VT igitur articulos fidei condere Eccleſia, ita
leges morum poteſt. Alterũ, quo aduerſus qua
que hæreſes inſurgẽtes, fidelium animi, diſtincta pl
naque rerum credendarum explicatione munian
Alterũ verò vt in officio pietatis & virtutis contine
tur populus Chriſtianus, legum diſciplinaque vtili
te. Sed legum non eadem omnino quæ fidei ratio e
hæc enim noua eſſe non poteſt: illis ſubinde nouis
opus. Nec præſcribit vnquam Eccleſia tanquam cr
dendum, quod vel ſimpliciter creditum antea non
ſed quod fieri non neceſſe fuerit priùs, id iuſtis ad
cta cauſis interdum præcipit faciendum. Equide
ſufficere aliquouſque fateor quæ ſcripta ſunt, vide
cet, non vt illic particulatim ſcriptę leges vniuerſæ po
tentur, quas obſeruare ſolas neceſſe ſit: ſed vt præ
multa explicatè poſita præcepta viuendi, etiã moru
ſanctiſſimorum, & optimarum principia legum, il
literis credantur comprehenſa teneri. Nam quem
modum ad ea quæ fidei ſunt cognoſcenda, Chriſti
no diuina ſcriptura ſufficit: non quòd quęcunque cr
denda ſint, in ea ſigillatim & expreſsè poſita legantur
ſed quòd & eiuſmodi multa complectatur, & inſup
Eccleſiæ demonſtret auctoritatem, cui credendum ſit

ita ad ea quæ sunt morum hactenus sufficit, quòd vel Ecclesię commendet potestatem, cui sit obediendum. Propter illud dictum est, Ecclesiam columnam esse & firmamentum veritatis; ne in ijs vacillares quæ credenda proposuisset. Propter hoc scriptum est: Obedite Prępositis vestris, & subiacete eis; ne putares nō esse faciendum quod illa præcepisset. Qui pius est igitur, suaque de salute prudenter solicitus, ad ea quæ credere debeat, non magna difficultate perueniat, illam magistram agnoscens, cuius lumine prædictum est gentes illustrandas esse, in eoque ambulaturas. Et qui refractarius non est, is suæ matris, quæ illum Christo peperit, suspiciet potestatem, sequetur prudentissimā voluntatem: qui non solius Patris cælestis, verūetiam matris iussus sit parere præceptis, dicente scriptura: Conserua fili mi prępcepta patris, & ne dimittas legem matris tuæ. Liga ea in corde tuo iugiter, & circumda gutturi tuo. Cùm ambulaueris, gradiātur tecum: cùm dormieris, custodiant te: & euigilans, loquere cum eis: quia mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ. Vt igitur nulla se possit excusatione tueri, qui neget se hoc aut illud esse creditūrum quod scriptum non sit, cùm Ecclesiam audire iubeatur, quam contemnit: ita se frustra is purgare conabitur, qui Ecclesiæ præceptis, quæ scripta non sint, parere recusabit, cui ex ipsa Scriptura parendum esse didicerit. Et quemadmodum Apostolus Paulus hac laude ornat veteris Testamenti sacras literas, quòd ad salutem instruant, sed per fidem quæ est in Christum: qua remota fide, non instruunt, sed excæcant: non liberant ad salutem, sed tanquam laqueis implicant ad ruinam, sicut scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scādalum: Ita literæ & Propheticæ & Euangelicæ, abundè quidem eruditunt doctrina salutari, sed per fidem quæ de

Trom. 6.

Psal. 68.

Ecclesia habeatur. Quippe hanc si in illis agnoueris, probè doctus euasisti. non enim te illæ fluctuare dubitatione animi, nõ ignorare quod scisse oporteat, non errare noxia persuasione patientur. Sin impediente cæcitate, illa non videtur, aut fluctuet animus incerta expositione scripturarum, aut laboret variorum obscuritate locorũ, aut perniciosè erret temeraria fictaque interpretatione, necesse est. Multa quidem sacræ literæ & perspicuè & expressè tradunt, quibus pietas moresque informentur, hisque magno sunt ad salutis adiumento. Sed multa etiam sunt quæ hæretici commentando, deprauandoque obscura, ambigua, noxia reddunt. Complura quoque existunt, & credita semper, & obseruata à maioribus diligẽter, quæ nusquam sacris expressa literis reperiuntur. Quid igitur in his omnibus agat Christianus? Vacillabit, quia illi inter se pugnando incerta faciunt? repudiabit, quia scripta non sunt? Errare cogetur, quòd illi bene scripta, prauè interpretando corrumpunt? Minimè verò, si præter caput Christum, etiam corpus eius Ecclesiã sanctam, diuinis in literis tenuerit. Errare enim Christus & perire non potest. Christus autem totus, caput & corpus est. Qui corpus videt, is cui adhærendum, cuiusq; audienda vox, & cuius vestigiis insistendum sit, dubitare non potest. Huius vocibus si paremus, scripturam ipsam sequimur, quæ illas audire voces iubet. Baptizandos iterum non esse illos qui fuerint ab hæreticis baptizati, nusquam apertè scriptum est. Quid igitur hac in quæstione scriptura adiuuat? qua nos ratione confirmat, ad vetustissimam consuetudinem retinendã? Quia hoc facimus, inquit Augustinus, quod vniuersæ iam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum scripturarum commẽdat auctoritas: vt, quoniam sancta scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, eãdem Ecclesiam de illa consulat,

Lib. 1. contra Cresconium cap 33.

sulat, quam sine vlla ambiguitate scriptura ipsa demonstrat. Sed & aliud quiddam est in scripturæ singulari quadam opulentia animaduertendum. Non enim solùm Ecclesiæ demonstrat auctoritatem, sed ea quoque velut semina subministrat, aut tãquam principia suggerit, è quibus sanctissimæ leges oriantur & eliciantur. Quemadmodum enim, quia scriptum est, Principi tributa esse pendenda, rectissimè ille & modum & numerum tempusque præscribit: ita quia ieiunandum esse aliquando scriptura demonstrat, sapientissimè Ecclesia tempora ieiunandi præfigit. Item quia diuino cultui & orationi aliquando vacandum esse illa docet; hæc dies festos, quibus id commodissimè fiat, vtiliter instituit. Rursum quia diuinis in rebus, & ad Deum peculiariter colendum comparatis, summam reuerentiam illa requirit; idcirco hæc cæremonias varias, ad pietatem deuotionemque incitãtes, rectissimè inseruit. Quia denique iudices illa commonstrat, qui confitentium peccata aut retineant aut remittant, quique propterea adeundi sint à reis, si velint peccatorum suorum è vinculis expediri; ob eam causam, cùm iam elanguisset feruor ille Christiani animi, multique necessariam exomologesim peccatorum negligerent, ex Christi institutione faciendam: vtilissima tandem lege sancitum est, vt saltem in anno semel peccata quisque sua proprio Sacerdoti, aperta & simplici confessione detegeret: magna sanè moderatione id quidẽ, ne plus exegisse præcepto, multis, quos Ecclesia tolerat, transgressionis esset occasio. Quæ, cùm ita sint; quis non perspiciat, Ecclesiasticas Leges, & ex Euangelica institutione ceu fonte manare, & ad eam confirmandã implendamq; mirificè conducere?

Concil. Later. cap. 21.

CAPVT XI.

Ecclesiasticas leges atque instituta, ob multiplicem eorum vtilitatem, non modò non minuere Christianam libertatem, verumetiam augere & constabilire.

SED multi, cùm illa quæ ad hunc modum generatim Scriptura commendat, aliquando facienda fateantur: tamen id probari sibi posse negant, vt in iis faciendis, ad certa tempora modóue, legum vinculis adstringatur Christianus, minimeq. id censent cum libertate Christiana posse consistere. Qui ne sententiæ suæ principem habere nullum videantur, habent Aërium veterem quendam hæreticum, cuius apud Epiphanium exstat sententia his explicata verbis: *Hæresi 75.* [Quid est Pascha quod apud vos perficitur? Iudaicis fabulis rursus addicti estis. Non enim oportet Pascha peragere. Nam Pascha nostrum immolatus est Christus. Sed neque ieiunium erit ordinatum. Hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis. Iustis enim nō est lex posita, sed iniustis. Si verò omnino volo ieiunare, qualemcunque eligam diem à meipso, & ieiunabo propter libertatem.] Audis hæreticum, & serpentinæ vocis virus agnoscis: ieiunare non recusat omnino; sed negat, quando id faciendum sit, superiorum lege præscribi oportere: negat id quoque, iam conditis ieiuniorū legibus, Christiano parere necesse esse. Principio autem hoc ponere in cuiusque voluntate quādo ieiunet, aut diuino cultui vacet, festaque celebret; nihil est aliud, quàm ad ieiuniorum, cultusque diuini priùs neglectum, postea & contemptum, aditum patefacere. Cùm enim in familia Christi ingens infirmorum, maiorque sit carnalium multitudo; qui censet illos diu ieiunaturos esse, nulla vrgente præfectorum lege, multum opinione fallitur, neque res humanas satis habere videtur exploratas. Quis enim prudens non

non animaduertat, ad ea quidem quæ vitiosa sint, vltro multitudinem solere rapi, eaque nemine cogente cupidissimè retinere: quod verò rectum sit ac salutare, id negligi, id deseri, id euanescere celeriter ex hominũ moribus, nisi certa sit disciplinæ lege roboratum? Deinde sublatis legibus, vt sint qui ieiuniis sese macerẽt, ac festa putent aliquando in Dei honorem celebranda; nónne hæc alius alio tempore, & pro sua quisque priuata affectione facit? Ex quo nihil aliud consequetur, quàm rerum in Ecclesia confusio, perturbatioque officiorum, & eorum quidem maximè, quæ maximè statis oporteat fieri temporibus, prudenterque instituti, & ita suscipi, vt in ijs colendis atque seruandis, vnus quasi totius Reipublicæ Christianæ vultus appareat. Postremò sic esse videmus naturâ cõparatum, vt alij aliorum exemplo & feruore calescant, suscipiaturq; alacriùs, quod ab omnibus fieri videatur. Quin & ipsum Deum, cui nostris operibus placere studemus, certum est plurium faciliùs, quàm vnius atque paucorum ieiuniis & oratione placari. Quam rationẽ Leo Pontifex præclarè expressam reliquit, hunc in modum: Diuinarum reuerentia sanctionũ, inter quælibet spontaneæ obseruantię studia, habet semper priuilegium suum, vt sacratius sit quod publica lege celebratur, quàm quod priuata institutione dependitur. Exercitatio enim continentiæ, quam sibi quisque proprio arbitrio indicit, ad vtilitatem cuiusdam pertinet portionis: Ieiunium verò quod vniuersa Ecclesia suscipit, neminem à generali purificatione seiungit: & tunc fit potentissimus Dei populus, quando in vnitatem sanctæ obedientiæ, omnium fidelium corda conueniũt, & in castris militiæ Christianæ similis ex omni parte præparatio, & eadem est vbique munitio. Fremat licet cruenti hostis peruigil furor, & latebrosas vndiq. prætendat insidias: neminẽ tamen capere, neminem

Serm. 1. de ieiunio 7. mens.

minem poterit vulnerare, si nullum inermem, nullum desidem, nullũ inuenerit ab opere pietatis extorrem. Ex his perspici potest, legum eiusmodi multiplicem vtilitatem existere. Prima est, quòd ijs nostra tarditas exstimuletur ad officium pietatis, felicissimaque illa fiat necessitas, quæ ad meliora compellit. Secunda, quòd ordine, quòd suis temporibus & locis, quòd sapienter & tranquillè, constitutis legibus, cuncta in Ecclesia gerantur, quæ ad Dei cultum, nostramque salutem spectant. Nimirum vt obseruetur Apostolicus ille Canon, quo statuitur: Omnia honestè & secundùm ordinem fiant in vobis. Tertia, quòd his exerceatur humilitas & obedientia, res sanè non aspernanda homini Christiano. Nam si à medico præscribi nobis patimur diætam; non feremus à sapientissimis hominibus præcipi quæ maximis in rebus facienda sint, præsertim cùm in eo genere rerum, maiore quàm in aliis ignorantia & imprudentia plerique laboremus? Audit miles in castris ducem suum, eiusque ad nutum obsequitur: nos in Christi castris constituti, ita nobis præfidemus, vt nullius nobis ducis imperium tantis in rebus necessarium esse arbitremur? Quarta vtilitas est, quòd legibus fiat communis omnium ratio, commune ieiunium, commune pietatis opus, quibus à tota simul profectis Ecclesia, efficaciùs diuina clemẽtia moueatur. Pleniſſima enim, inquit Leo, peccatorum obtinetur abolitio, quando totius Ecclesię vna est oratio, & vna confessio. Si enim duorum aut trium sanctorum pio consensu, omnia quæ popoſcerint, Dominus præstanda promittit; quid negabitur multorum millium plebi, vnam obseruantiam pariter exequenti, & per vnũ spiritum concorditer supplicanti? Magnum est enim in conspectu Domini, valdeque pretiosum, cùm totus populus Christi, ijsdem simul instat officiis, & in vtroq; sexu omnes gradus, omnesq; ordines,

2. Cor. 14.

Serm. 3. De ieiunio 7. mensis.

eodem

eodem cooperantur affectu. Et iterum alio loco: Publica, inquit, præferenda sunt propriis: & ibi intelligenda est præcipua ratio vtilitatis, vbi vigilat cura communis. Sic ille. Vidit hoc quoque aliquando nostris ex aduersariis, non infimi quidam neque obscuri nominis, quantum esset in legum disciplina momẽti situm, ad virtutis pietatisque in vnoquoque, & rursum tranquillitatis, concordiæque popularis in republica conseruationem: qui si audire seipsum voluisset, nunquam hac quidem in parte, nos aliâs vnquam oppugnasset. Ait enim, in violatione Ecclesiasticarum legum, duas res maximas periclitari, disciplinam & tranquillitatem publici status: atque disciplinæ causa adiungit certis ordinationibus opus esse, propterea quòd hæ vbi nullæ sunt, in procliui sit, vt licentia, officiique prætermissio consequatur. Licentiâ autem prophanos effici prophaniores. Vulgus enim hominum ad id quod libeat naturâ procliue, odisse legum vincula, libenterque imitari eiusmodi exempla licentiæ. Denique, vt ordo & harmonia publicorũ rituum conciliat & consociat homines, ita confusionem ordinis, & discrepantiam rituum, animos distrahere, patereque tumultus ingentes, & æterna bella. Magna profectò vis veritatis, quæ & ab hoste claram adeò sui confessionem expresserit.

Serm. 4. de ieiunio 7. mẽsis.

Philippus Melanchthon in Epitome Ethicorum Aristotelis.

CAPVT XII.

Legum Ecclesiasticarum contemptum & violationem ab offensione Dei seiunctam non esse.

QVOD si Legum Ecclesiasticarum summa vtilitas est, neque eas ferendi, Ecclesiæ potestas deest: facilè intelligitur, quanto sit illis studio curaque parendum. Si enim, propter cõscientiam, Principum legibus obediendum est: cui dubium esse potest, quin multo

multo magis Dei metu, eorum præceptis acquiescendum sit, quorum nos ad regnum beatum cura perducit? In quibus est Apostolorum beata successio, de quibus scriptum est: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram: memores erunt nominis tui Domine in omni generatione & generationem: propterea populi confitebuntur tibi. Et rursum: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Hos igitur, eorumq. successores, hactenus habuimus Ecclesiæ Christianæ duces ac principes, eosdemque post vnum Deum spirituum patres: vt si carnis progenitores reueriti sumus, iisque obtemperandum duximus, multo magis, si volumus viuere, iis qui nos in Christo genuerūt, parêre debeamus. De his scriptum est: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: ne quisquam videlicet illorum se iussa impunè putet aspernari posse; cùm iis contemptis, Christus se contemptum esse arbitretur. Quod si dum iis obeditur, Christo ipsi obeditur, & si spreto eorum præcepto, Christo obedientia subtrahitur, fieri non potest vt non simul Christus offendatur. Etenim frustra sibi blandiuntur, dum velle se dicunt audire Christum, eiusque obediēter præcepta suscipere, qui hos quibus suas in terris credidit vices, audire recusant. Tales multos quia præuiderat Dominus in Ecclesia futuros, qui vni se Christo adhærere verbis splendidè præferrent, cuius tamen ministros seu vicarios contemnerent, hoc indicio, qui se audirēt, internosci posse monstrauit, si eorum vocibus acquiescerent, qui ipsius legatione fungerentur. Qui vos, inquit, audit, is est qui me audire putandus est: qui autem vos spernit, frustra ille quidem se meum esse discipulum gloriatur, à quo etiam spernar in vobis. Hoc, inquit Cyprianus, ad Apostolos dicit, ac per hoc ad omnes præpositos, qui Apo-

Psal. 44.

Luce 10.

Lib. 4. Epistolar. Epist. 9.

Apostolis vicaria ordinatione succedunt. Idcirco & Moyses populi Israëlitici dux, nõ ignarus cuius auctoritate & vice in eo populo regendo fungeretur, in Deũ præcipuè redundare suas dixit iniurias. Nos enim, ait, quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Atque id Deum sic accipere, seruorumque suorum iniurias, suas esse putare, Samueli his verbis ostendit: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Regem habere cæterarum gentium more gestiebant: Iudicis sui, simulque Prophetę & patris simplicitatem & ætatem fastidiebant. Et se in eo Dominus contemni & abiici querebatur: atque vt hoc vlciscereturr, excitauit eis Saul regem, qui eos iniuriis grauibus affligeret, & per omnes contumelias & pœnas, superbum populum calcaret & premeret: vt contemptus sacerdos, inquit Cyprianus, de superbo populo vltione diuina vindicaretur. Cur autem Heliam Thesbiten principum quinquagenariorum adeò exasperauit oratio, vt ignem è cælo ad eos absumendos deuocaret, nisi quòd sui contemptum, Dei contemptum esse animaduerteret? Cui quantum deberetur honoris ac timoris, quantoque in pretio ministros eius habere oporteret, præsenti vltione demõstrandum esse putauit. Nemo proinde sibi vitæ aut salutis putet constare posse rationem, si Episcopis & Sacerdotibus, inquit Cyprianus, obtemperare noluerit, cùm in Deuteronomio Dominus Deus dicat: Quicunque superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, ex decreto Iudicis morietur homo ille, interfici Deus iussit Sacerdotibus suis non obtemperantes: iudicibus à se ad tempus constitutis, non obedientes. Et tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc & circumcisio carnalis manebat: nunc autem cùm circumcisio spiritualis esse ad fideles Dei seruos cœpit, ipi-

Exodi 16.

1. Reg. 8. Cyprian. lib. 3. epistolarum, epist 9.

Lib. 3. Epistolar. Epist. 9.

spirituali gladio superbi & contumaces necãtur, dum de Ecclesia eijciuntur. Neque enim viuere foris possunt, cùm Ecclesia Dei vna sit, & nemini salus esse nisi in Ecclesia possit. Hæc ille. Siue autem sit corporis morte pereundum, siue Ecclesiasticæ æquitatis subeunda censura, nullum tam graue supplicium irrogari cuiquam, nisi ob crimẽ, potest. Beatus Apostolus cùm *Actorum 23.* dixisset Iudæorum Pontifici: Percutiet te Deus paries dealbate; obiectumque illi continuò esset, maledicere eum Sacerdoti Dei: quamuis Domino iam crucifixo, sacrilegi, & impij, & cruenti illi esse cœpissent, nec iam quicquam de Sacerdotali honore & auctoritate retinerent: tamen ipsum quamuis inane nomen & vmbram quandam Sacerdotis cogitans, expauit. Nesciebam fratres, inquit, quia Pontifex est. Scriptum est enim: Principi populi tui non maledices. Cùm igitur in illo Sacerdotio vmbratico tanti Apostoli præcedat exemplum: quo nequitiæ scelerisque loco esse putamus eos, qui non modò veris Dei Sacerdotibus Christique ministris non obtemperãt, verumetiam Sacerdotum hostes, & contra Ecclesiam rebelles, nec permouentur Domini comminatione, nec futuri iudicij vltione terrentur? cuius mali quàm latè pateat pernicies, Cyprianus ostendit. Hęc enim sunt, inquit, initia *Cyprianus li. 1 epistolar epis 3* hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum, malè cogitantium, vt sibi placeant, vt præpositum superbo tumore contemnant. sic de Ecclesia receditur, sic altare prophanum foris collocatur, sic contra pacẽ Christi & ordinationem, atque vnitatem Dei, rebellatur. Neque enim, vt idem ait, aliunde hæreses ortæ sunt, aut nata schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti *Lib. 1. epistolar. epist. 3.* Dei non obtemperatur; nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui si, secundùm magisteria diuina, obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum Sacerdotum colle-

collegium quicquã moueret: nemo poſt diuinum iudicium, poſt populi ſuffragium, poſt coëpiſcoporum conſenſum, iudicem ſe non iam epiſcopi, ſed Dei faceret. Hæc diuus Cyprianus. Si igitur contempto Sacerdotum præcepto, Chriſtus ipſe contemnitur: ſi, qui eos non audierit, iure grauiſſimo ſupplicio afficitur: ſi pernicioſa adeò peſte Eccleſiam inficit, obtẽperare nolle Dei Sacerdoti: dubitabimus Deum offendi, quando præceptis eorum ac legibus obedientia recuſatur? Quid quòd Apoſtolus mandata ſua, Dei mandata vocauit? Si quis videtur Propheta eſſe, inquit, aut ſpiritalis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quoniam Dei ſunt mandata. An ea Dei mandata fortaſſe idcirco vocauerit, quòd ea lege naturæ aut diuina facere tenerentur? Sed in ijs eſt illud, cuius ſuprà meminimus, de duobus vel tribus Prophetis: quod neque erat antea lege naturæ præſcriptum, neque diuina vlla reperiebatur conſtitutum, erat in ijs & illud, vt mulier taceret in Eccleſia: cùm tamen ad loquendum per naturæ & gratiæ dotes interdum præ viris reperiantur idoneæ. Reſtat igitur vt propterea Dei mandata, ſua dixerit, quòd ea vice Dei & auctoritate conſtituiſſet. Ac reuera, quemadmodum ait Bernardus: Quid intereſt, vtrùm per ſe, an ſuos miniſtros, ſiue homines, ſiue Angelos, hominibus patefaciat ſuum beneplacitum? Ideo quicquid vice Dei, inquit, præcipit homo, quod non ſit tamen certum diſplicere Deo, haud ſecus omnino accipiendum eſt, quàm ſi Deus ipſe præcipiat. Hoc Bernardus.

1. Cor. 14.

In lib. de præcepto, ac præcepti diſpenſatione.

CAPVT XIII.

Dissoluuntur argumenta quædam, probare conantium, legibus humanis conscientias non obstringi.

2. Occupatio. IAM autem quàm hoc leue sit perspicitur, non posse meam conscientiam quemquam hominum obstringere, quòd ea soli Deo subiecta sit, solúsque in eam habeat iudicij potestatem: cùm ob hoc ipsum, quia Deum superiorem agnoscimus, eius potestate & auctoritate fungenti in terris, parêre debeamus. Verùm quia nonnulli hoc tempore magnum id argumentum putant, ne quasi obiter dumtaxat attigisse videamur, ipsissimis hoc proponemus Caluini verbis, Cap. 4. qui in epistolam diui Iacobi commentans, tractans, quòd ille Apostolus ait, Vnus est Legislator & Iudex qui potest saluare & perdere; hæc scripta reliquit: [Cùm seruandi perdendíque potestatem cum legislatoris officio coniungit, significat totam Dei Maiestatem ad se rapere eos, qui sibi ius ferendæ legis vendicant. Atqui tales sunt qui suum nutum aliis ingerunt pro Lege. Meminerimus autem non de externa politia hîc agi, in qua locum habent Magistratuum edicta aut leges; sed de spirituali animæ regimine, in quo solum Dei verbum dominari conuenit. Vnus ergo Deus est, qui suis legibus cõscientias iure subiectas habet, quemadmodum solus animæ salutem vel interitum habet in manu sua. Hinc cõstat quid de humanis præceptis sentiendum sit, quæ conscientiis laqueum necessitatis inijciunt. Modestiam in nobis quidam desiderant, cùm Papam vocamus Antichristum, qui tyrannidem in animas exercet, se legislatorem faciens Deo æqualem. Atqui ex hoc loco longè plus colligimus: Antichristi scilicet mẽbra esse, qui tales laqueos sponte induunt, & Christo eatenus renunciare, dum illi non hominem tantùm mortalem, sed qui se ad-

uersus

uersus eum extollit, associant Est (inquam) prę uaricatrix obedientia, & quæ diabolo exhibetur, dum alium admittimus ad regendas animas legislatorem quàm Deũ.] Hactenus Caluinus: quẽ cùm armare se beati Apostoli verbis videamus, numquid ea nos premant, intuendum est. Vnum ait Iacobus Legislatorem esse. Verùm quid obstet quominus hoc ita dictum accipiamus, quomodo vnus dicitur Pater, vnus Magister, vnus solusque Bonus? Hęc enim vnius Dei sunt principaliter, ceteris rebus quadam eius participatione cõueniunt. Sic Pater est, vt ex eo fluat omnis paternitas in cælo & in terra. Sic Magister est, vt sine eius magisterio frustra cuiuslibet hominis lingua laboret. Sic Bonus est, vt de plenitudine eius accipiant quicunque dicuntur boni. Sic denique Legislator est, vt per eum Reges regnent, & Legum conditores iusta decernant. Penes eum itaque Lex illa est æterna, immensaque iustitia, è qua Lex omnis, qua temporaliter mortalium vtilitatibus consulitur, ceu riuulus ex fonte deriuatur. Nam ne vulgarem intelligeres Legislatorem aut Iudicem; addidit: Qui potest seruare & perdere. Sed si propterea (vt Caluinus ait) totam Dei Maiestatem ad se rapiunt, qui sibi ius ferendæ legis vendicant; efficitur profectò non eos modò qui sibi hoc vsurpant in spirituali animarum regimine, verùm etiam in politica Reipublicæ administratione, hanc tantam incurre-re lęsæ Dei maiestatis offensam. Siquidem vnus ipse Legislator non est, si vel in externa politia, mortalem hominem socium habuerit. Quod si in externa politia non socium, qui sibi ius æquale, aut à seipso vendicet, sed ministrũ habet, qui ipsius auctoritate fungatur, quemadmodum beatus Paulus de Principe seculari loquens ait, Minister enim Dei est tibi in bonum: quænam obsecro diuinæ Maiestatis ista rapina est, si in directionem animarum, iure sibi concesso vtentes,

Pastorum Principi subseruiant illi, quos posuit regere Ecclesiam, quam sanguine suo acquisiuit? An regimen Ecclesiæ non est spirituale regimen animarum? aut in eo regimine subiectæ conscientiæ non sunt illorum quibus dicitur: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis; ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri? aut alium admittunt ad animas regendas quàm Deum, qui Dei ministros suscipiunt; quibus obaudientes, vt iussi sunt, Deo ipsi obedire censeantur? Neque enim eorum præcepta sic hominum sunt, vt à Deo non sint; sed & è verbo eius fluunt, sicut è iustitia eius bonæ deriuãtur Principum leges, & credita ab eo potestate atque auctoritate ferruntur. An fortè per sapientiam Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, & per eandem sapientiam non possunt Ecclesiarum præpositi salubriter regere, legesque condere ad regimen animarum conducibiles? Non igitur peccata violantium ciuiles aut Ecclesiasticas leges, in eorum numero ponenda sunt, quibus homo, non Deus offenditur, de quibus scriptum est: Si peccauerit vir in virum, propitius erit ei Dominus: sed eorum potiùs in numero, de quibus subiungitur: Si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro illo? Peccat enim in Deum, quisquis mandata eius voluntariè transgreditur; siue quæ per seipsum aut Angelos tulerit; siue quæ per hominum ministerium, tributa illis potestate & auctoritate, præfixerit. In his quippe omnibus Dei cernenda voluntas est, quæ vt à nobis impleatur, oramus; & quam si non facimus, offendimus. Sic autem nobis in Deum peccantibus, etsi hoc sæpenumero hominibus placendi studio curaque faciamus; quis orabit pro nobis, aut oraret vnquam omnino, nisi vnigenitus Filius è cælo venisset, qui fieret propitiatio pro peccatis totius mundi? Si quando verò propter Deum, hominem offendemus,

Hebr. 13. II. *Isa.* 29. III. 1. *Reg.* 2.

mus,cùm videlicet eius votis minimè satisfaciendum esse putamus, propterea quòd interdum diuinæ sint aduersa voluntati: hîc nos Dei propitiatio consolatur, propter cuius implendam iussionem,& non offendẽdam Maiestatem, hominis iram non pertimescimus. Cæterùm, si non interdum peccantes in homines, in Deum ipsum peccaremus; non diceret Apostolus: Sic autem peccantes in fratres, in Christum peccatis. non diceret de præpositis Christus, quod commemorauimus: Qui vos spernit, me spernit: qui vos audit, me audit. Sublimis profectò, inquit Bernardus, inter homines hominum gradus: quos sibi Deus coæquare quodammodo in vtraque parte dignatus, sibimet imputat & eorum reuerentiam & contemptum. At homines, inquis, facilè falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere possunt: quare non est eorum præceptum pro diuina habendum voluntate. Sed enim quid hoc refert tua, inquit Bernardus, qui conscius nõ es? præsertim cùm teneas de Scripturis, quòd labia Sacerdotis custodiũt scientiam, & legem ex eius ore requirunt, quia Angelus Domini exercituum est? Requirunt autem Legem, non quam vel authẽtica vlla scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probauerit: de huiusmodi quippe nec præceptor exspectandus, nec prohibitor auscultãdus est: sed quod ita latêre, aut obscurum esse cognoscitur, vt in dubium venire possit, vtrumnam Deus sic aut aliter fortasse velit, si non de labiis custodientibus scientiam, & ex ore Angeli Domini exercituum certũ reddatur. A quo denique potiùs diuina consilia requirãtur, quàm ab illo cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, inquit, tanquam Deum in his quæ apertè non sunt cõtra Deum, audire debemus. Hæc Bernardus. Ex quo animaduerti potest, inane esse illorum effugium, qui

1. Cor 8.

IIII.

V.

dicant teneri quidem subditos ad obedientiam, sed tum, cùm eorum Prefecti diuina ipsis mandata enunciauerint, non autem cùm propria protulerint, quæ nusquam Lege Dei reperiantur comprehensa. Inane, inquam, hoc est, & nullius firmitatis asylum. Primùm quòd audire diuina mandata enunciantem atq. proponentem, nihil aliud est quàm audire docẽtem, magistríque doctrinam amplecti & sequi, cùm scriptum diuina non solùm homines hominum velit esse magistros, sed & Præfectos, neque eum solum agnoscat ordinem, qui sit inter discipulum & magistrum, verumetiam illum qui inter subditum Prępositumque versetur. Deinde quis non videt iuxta hanc intelligentiam, non modò subditos Præpositis, verumetiam Præpositos subditis suis, quando ex eis diuinam Legem, monitaque salutaria audierint, obedire debere? Nulla ergo ratio fuit cur potiùs inferiores Superioribus, aut filij parentibus, aut serui dominis parere iuberentur, quàm è diuerso superiores inferioribus, parentes filiis, domini seruis, vtique diuinam aliquando Legem docentibus, iussaque promentibus cælestia. Ligant proinde Præfecti conscientias subditorũ, non vt doctores tantùm, præceptis alterius præmonstrandis, sed etiam vt Rectores, præfigendis suis; neque doctrina modò præcellunt, verumetiam eminent potestate. At nolunt, inquis, Superiores interdum, quippiam præcipientes, conscientias subditorum ad culpã obstringi. Quasi verò, inquam, in eorum hoc manu sit, vt quod legittimè, iustíque de causis pręceperint, sine vlla Dei offensione violetur. Nam vt Lex quidem feratur, aut præceptum cõstituatur, ab eorum id pendet voluntate: sed vbi lata Lex est, neque postea aut abrogatione sublata, aut circa vnumquempiã dispensatione relaxata, tum vi sua obligat, haud secus atque si ab ipso Deo immediatè profecta foret. non enim aliter

VI.

aliter accipiendum est, inquit Bernardus, Superioris præceptum, quàm si ab ipso Deo præciperetur. Vt igitur telo emisso, non est in potestate iaculantis quid attingat, aut quem lædat: ita lege lata, non est in potestate conditoris, quemadmodum subiectos obstringat suos. Et sicuti, aut facto voto, aut dato iureiurando, quin his constringare, nulla tua voluntate impedire possis, quòd illa suapte natura his qui ea fecerint, vincula quibus teneantur, injciant: ita Præfectus quilibet, nulla potest impedire voluntate sua, quo minùs quod præceperit, fierique voluerit, atque etiamnum velit, conscientias subditorum liget. Primùm quòd hanc voluntatem nihil omnino valere sinat diuina ordinatio: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. Deinde quia legittimùm Superioris præceptum, pro Dei præcepto, quod ex Apostolo cõstat, haberi debet. Est autem volũtas Superioris, quemadmodum diuus Thomas annotauit, quocunque modo innotescat, tacitum quoddam præceptum. Et tanto videtur obedientia promptior, inquit, quanto magis expressum præceptum obediendo præuenit, voluntate tamẽ Superioris intellecta. Cùm autem quippiam sub disiunctione præscribitur, non vnum aliquod præcisè; tunc considerandum est, vtrùm quod subiungitur sit afflictio & deiectio aliqua notabilis, anverò quædam operis permutatio. Si prius, satis declarari videtur inesse culpam in violatione, quæ præscripta afflictione puniatur. Ideoque non satis propriè dici videtur, obligari aliquem ad pœnam, & non ad culpam; cùm pœna, nisi propter culpam, inferri non debeat. Sin posterius erit, tum non tenetur subditus alterum præcisè facere, sed hoc aut illud. vt cùm dictum est, Vel abstinebis à lactariis, vel tantum pecuniæ erogabis in pios vsus. Interdum autem præceptum non est, sed simplex ordinatio & statutum, quo declaratur quid fieri æquum

Secunda secundæ, quæst. 104. art. 2.

sit. vt cùm dicitur, Vel præsentē te exhibebis, vel portione non habebis: quando videlicet ipsa portio, præsentiæ laborísque stipendium est. Æquum enim hoc est, vt qui non laborauerit, stipendium laboris nō accipiat vllum. VII. Dixerit hîc aliquis: Si nō est in Superioris voluntate positum, obligetur nec ne præceptis eius conscientia subditorum, ideoque nec illud, quantum quisque obligetur: vnde igitur prouenit, quòd transgressionum alia sit aliis grauior? Primùm ex conditione & natura præceptorum. neque enim sunt omnia paris ponderis, necessitatis, vtilitatis, dignitatis. Hinc illud Bernardi est: Si iubente seniore vt sileam, verbum mihi fortè per obliuionem elabitur, reum me fateor inobedientiæ, sed venialiter. nimirum propter legis ipsius qualitatem & conditionem. Quod ipsum & in diuinæ Legis præceptis ita reperitur, vt propterea contra eam & venialiter & mortaliter quandoq; peccetur. Sunt enim alia merito obseruationis maximæ, sed minima culpa transgressionis: velut nō irasci omnino, non otiosè quicquam aut dicere aut facere. Alia verò merito quidem obseruationis non magna, sed in quibus tamen violandis grauissimi culpa criminis inest. Neque enim magnum est nō occidere, aut adulterium non facere: quæ tamen perpetrata, grauissimorum scelerum reatu cōstringant auctores. Sic omnino inter præcepta Superiorum, non est omnium par dignitas & conditio, sed alia sunt aliis grauiora, maioríque momenti. quo fit etiam vt maiori à prudentibus Præfectis cura præcipiantur atque exigantur. Siquidē præcipiendorum conditionem ac necessitatem, Superioris prudentia sequi debet, cura præcipiendi & intentione exigendi. Sed euenit interdum, vt quæ secundùm se non sunt magni momenti, ea tamen in materia certæ virtutis à Superiore constituta, maioris multo ponderis efficiantur: vnde etiam existat non paruo grā-

grauior transgressio. velut si quid iustis de causis in virtute iubeatur sanctæ obedientiæ, quod alioqui per sese non tanti videatur esse ponderis. Nam & hoc in Lege diuina ita se habere perspicitur. Neque enim magnum erat per sese quiescere, neque operis quicquam agere: sed quatenus hoc ad Dei cultum præcipiebatur, iamque pietatis opus erat; magnam habebat dignitatem. quamobrem grauis adeò existimata fuit illius transgressio, qui in die Sabbathi vel pauca ligna collegerat, vt morte mulctaretur. Rectè igitur ac breuissimè Bernardus: Etsi vnus est qui offenditur, non tamen vnius ponderis quæ iubentur, nec vnius subinde discriminis iussorum est omnium censenda trãsgressio. Deinde culparum varietas pendet sæpenumero ab eorum diuersitate qui peccant: quòd alius ex infirmitate, alius ex ignorantia, alius ex contemptu & malitia delinquat. quorum priora duo, & in grauioribus culpam vehementer extenuant, postremum verò etiam in ijs quæ alioqui leuia forent, grauem admodũ & exitialem reddit. De his autem apud Bernardum quædam vtiliter scripta reperies ab eo loco vbi ait: *Folio 289.* Quamobrem non video, inquit, cur ita omnem inobedientiam & transgressionem, vel minorum quorumlibet mandatorum exaggerandam putaueritis, vt exclamaretis: Quid ergo iam monacho poterit veniale peccatum esse, vel leue, cuius vniuersæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet cõstare creditis, quòd Prælatorum iussionibus tãtum tribuendum asseritur, quantum si diuinitus traderentur. quasi verò & ipsa Euangelica præcepta non multum inter se discrepent, & merito obseruationis & transgressionis periculo. Ceterùm sicut non omnia vnius esse constat vel necessitatis, vel vtilitatis, vel dignitatis; sic non vna de omnium transgressione fertur sentẽtia, nec paria manẽt discrimina dispares culpas.

Porrò nec pari culpa negliguntur, quia non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pœna puniuntur. Ecce enim Euangelium tam vitium crapulæ, quàm fornicationis turpitudinem damnat. Verùm quis magis non horreat è duobus malis, turpitudine fœdari, quàm cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Euangelio sub nominibus trabis & festucæ, graues, leuesque discernit inobedientiæ culpas? nónne ipsa disputãte, imò definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui pœna debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium & gehenna reum esse protestetur? Hæc aliaque plura Bernardus. Denique ex diuersitate præcipientium tradit diuus Thomas culparum nasci varietatem: vt ceteris paribus, tãto plus culpæ inesse videatur, quanto cui magis obedire teneamur. Sed de his pro instituto satis.

CAPVT XIIII.

Quòd varietas multiplicitasq; præceptorum Ecclesiasticorum non violet Christianam libertatem.

VIDEO nunc à quibusdam posse dici; vt non sit molestè ferenda obedientia, quæ superiori homini deferatur, tamen varietate multitudineque præceptorum, plus æquo grauari Christianos: præsertim eos qui in monasteriis degunt, vbi viã ad cęlum oporteat esse facilimam atque expeditissimam. Neque desunt qui propter eiusmodi queri putent Augustinum his verbis ad Ianuariũ: Nonnulli Christianam libertatem, quam Dominus paucis sacramentis voluit esse contentam, seruilibus quibusdam premunt oneribus vt tolerabilior Iudæorum cõditio esse videatur. Quænam igitur ista? Turbam aiunt imprimis irruisse festorum dierum, quos vel Episcopi, vel Romani Pontifices, causis non necessariis instituerint. Et quis deinde enume-

enumeret, inquiũt, quæcunque Conciliis tum Oecumenicis, tũ prouincialibus constituta leguntur? quæcunque item instituta monastica, siue regulis, siue statutis complectuntur suis? Et hæc quidem ita esse dicunt, cùm scriptũ sit, in duobus præceptis totam pendere Legem & Prophetas. Quibus respondemus, primùm non esse querimoniæ locum, vbi quid non impositum refugienti, sed antea meditatum, frequenterque petitum, & vltro voluntarieque susceptum sit. id quod in monasticis institutis obseruari notissimum est. Quod verò ad ea pertinet quæ sunt populi Christiani communia, dicimus, neque multa neque grauia esse illa, nisi his qui ea inuiti faciant: quibus & diuinæ Legis præcepta, suapte natura facilima, grauia videntur. Nihil autem tam facile, quod non difficile sit, si inuitus facias: neque verò seruiliter premũt, quæ sunt iustissimis de causis ad summam Christiani populi vtilitatem instituta. cur enim graue sit bonis mentibus, quàm sæpissimè in diuinarum rerum, & ad salutem pertinentium, contemplatione, tota animi cura & contentione versari? Quid dulcius cogitatione diuinæ bonitatis, in tam multis eius operibus & beneficiis ad contemplãdum amandumque nobis expositæ? Quid vtilius atque salubrius, quàm subductis paulisper à terra nostris animis, in cælum tantisper meditatione ac desiderio ferri, exercere fidem, nutrire spem, charitatem inflammare? Quæ si deceat quotidie facere Christianum, patiantur etiam plusculos esse dies in Ecclesia institutos, quibus Christi cultores, abiectis secularibus curis, tam necessaria occupatione teneãtur: patiantur vel quoque anno, congruentissimis temporibus, animos cælestibus alimentis refici; qui quotidie certas deligunt horas, quibus corpora, terreno rerum genere concreta, pascant atque conseruent. An verentur ne nimis officiosa gratitudine, beneficia in nos collata

lata diuinitus recolamus? ne propositis ad imitandum fortissimorum Christi militum exemplis, nimium aut fide crescamus, aut fortitudine roboremur, aut cæterarum quarumcunque virtutum amore & complexu sanemur? Quid de ieiuniis loquar? quæ tum demum nimis esse frequentia poterunt, cùm verendum erit, ne pro nostris delictis nimis studiosè Deo satisfaciamus, ne lasciuam & rebellantem spiritui carnem nimium edomemus, ne spiritus atque interior homo noster, renouetur supra modum, atque immoderatiùs ad superna eleuetur, ne fortè laudatissimam illam mulierem Annam virtute vincamus, quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus Domino seruiens die ac nocte. Parum cogitat ablatum à nobis esse sponsum, atque hunc luctum frequenti ieiunio monstrandi, iustissimā causam existere. Sic enim Dominus iusserat: Cùm ablatus fuerit ab eis spōsus, tunc ieiunabunt, seu ieiunare debebunt, frequentioribusq; se abstinentiæ studiis exercere, quòd hoc ipsius temporis status & ratio postulabit. Tempus enim hoc, pœnitentiæ & lachrymarum est & laboris. Tempus hoc, luctus est & satisfactionis, conciliandæque sibi apud supremum iudicem misericordiæ: de quo scriptum est, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabūtur. Ad cuius rei significationem, quadraginta dierum ieiunium ex Apostolica traditione, Paschæ tempus proximè antecedit, cùm Alleluia cantamus. Sicut enim Quadragesimæ dies, inquit Augustinus, ante Paschā significauerūt laboriosam vitam, in hac ærumna mortali: sic qui sequuntur dies lęti, futuram significant vitam, vbi erimus cum Domino regnaturi. vita quæ significatur Quadragesima ante Paschā, modò habetur: vita quæ significatur quinquaginta diebus post resurrectionem Domini, non habetur, sed speratur, & sperādo amatur, & in ipso amore, Deus qui promisit istis, lauda-

Matth. 9.

Matth. 5.

Serm. 7. Augustini in recēs editu.

laudatur,& ipsæ laudes,Alleluia sunt. Quid igitur est, quòd instituta mirantur frequentiora ieiunia,quando hoc & ad salutem nostram accommodatissimum, & tempori, quo sponsi præsentia caremus,congruentissimum reperitur? Ideoque cùm in literis Euangelicis & Apostolicis præceptum esset(quemadmodum Augustinus ait) ieiunium; quibus autem diebus oporteret ieiunare,præcepto Domini vel Apostolorum,non esset in iisdem literis definitum:intellexerunt Ecclesiæ præfecti,id sibi relictum esse,vt ea in re, sicuti & in modo ieiunandi,certum præscriberent ordinem, qui à subditis seruaretur. *Epist. ad Casulanum.*

CAPVT. XV.

Institutorum Monasticorum varietatem, nihil officere Christianæ libertati.

QVOD autem propriè pertinet ad instituta monastica,suam hîc Bernardus causam tueatur.Eos enim alloquès, qui de multitudine varietateque præceptorum querebantur,si ea cõscientias subditorum, quemadmodum Bernardus docuerat,obligarẽt: hinc vos,inquit,sumentes materiam siue occasionem argumentandi,asseritis, si hoc cõstiterit, vt iussa hominum quælibet, vel instituta, diuinæ auctoritatis pondere æstimanda sint,hominem sub homine aut vix aut nequaquam posse saluari,cùm in tanto cumulo mandatorum, quæ Prælati etiam per incuriam sæpe præcipiunt,interdum non præuaricari, aut difficile admodum,aut omnino impossibile videatur.Et quidem nõ nego difficultatem tantæ inesse perfectioni, sed cùm ipsa corde imperfecto præsumitur. Porrò imperfecti cordis,& infirmæ prorsus voluntatis indicium est,statuta seniorum studiosius discutere, hærere ad singula quæ iniunguntur,exigere de quibusque rationem, & *Lib.de præcep. & dispens.*

malè

malè ſuſpicari de omni præcepto, cuius cauſa latuerit
nec vnquam libenter obedire, niſi cùm audire contigerit quod fortè libuerit, aut quod non aliter liceret
expedire monſtrauerit vel aperta ratio, vel indubitata
auctoritas. Delicata ſatis, imò nimis moleſta eſt huiuſ
cemodi obedientia. Non planè hæc illa eſt quæ ex re
gula traditur, obediẽtia ſine mora: diſputare profecto
hoc eſt in aſtu cordis, non in auditu auris obedire.
Iſtiuſmodi ergo carnalem animam non modò prem
ſed etiam opprimi pondere præſumptæ perfectionis
neceſſe eſt: quia non poteſt portare caro infirma, quod
ſolus ſpiritus promptus experitur iugum eſſe ſuaue, &
onus leue. Chriſti quippe iugum & onus eſt, & omni
no importabile, niſi Chriſti æquè Spiritui. hinc itaque
ſi dicitis legem regulæ ſubintraſſe, vt abundaret delic
ctum, verum dicitis. Cæterum culpa hæc, non eſt dan
legis, aut dantis legem, ſed improuidè profitentis, &
impiè præuaricantis. Mandatum quidem ſanctum &
iuſtum, ſed tu te noris eſſe carnalem, venundatum ſub
peccato. Verùm hoc antè prouidiſſe debueras, qui
turris huius Euangelicæ non priùs iaceres fundamen
ta, quàm ſedens computares, ſi haberes ſumptus ad
perficiendum. Nunc autem quid reſtat, niſi vt aut cor
rectus obedias ſenioribus, aut confuſus audias ab illis
ſoribus: Hic homo cœpit ædificare, & nõ potuit con
ſummare? Hęc Bernardus. Multa igitur eſſe fatemur &
varia præcepta monaſtici inſtituti; ſed eiuſmodi, quæ
obſeruata, perfectionis ſtudium mirè promoueant:
quæ peccata innumera, quibus in ſeculo procliuiter
polluimur, excludant: quæ conducant ad plenioré di
uinæ Legis obſeruationem, in qua omnis Chriſtianæ
virtutis progreſſio atque conſummatio eſt: quæ ipſa
varietate ſua, bonas mentes & voluntates inſtruunt
pleniùs, præbentque illis ſcientiam vtilem, cui ſe con
formẽt: cuiuſmodi inſtructione, propter varios vitæ
caſus,

casus, & ignorantias nostras atque infirmitates, indigemus: quæ viam in cælum verè expeditam & munitam reddant: quæ denique nemini grauia videantur, nisi qui adhuc Spiritum Christi ad eam mensuram nõ habet, qua veraciter amatur, & toto corde quæritur Christianæ vitæ perfectio. Sed etsi aliquantam initio molestiam exhibeant, duraq; eius instituti tam multa vincula videantur: tamen eos postea quos salubriter constrinxerint, mirè liberos dimittunt. atque id proprium habet Christi iugum, veræque sapientiæ disciplina. constringit, vt laxet: premit, vt leuet: seruitutem quandam carni facit, vt spiritus pariat libertatem. At voluptas mundi huius, id est, seculi & diaboli iugum, habet omnia contraria. blanditur, vt noceat: laxare videtur, vt amarissimè cõstringat: pollicetur libertatem, vt inextricabilis vincula seruitutis inijciat. Ac præclarè quidem Augustinus in Epistola quæ scripta est ad Licentium, describit quid interfit inter iugum & vincula sapientiæ, & iugum ac vincula mundi huius. Sapientia (inquit) quos primò alligauerit, & exercitatoriis quibusdam laboribus edomuerit, soluit postea, liberatísque sese donat ad fruendum. Et quos primò temporalibus nexibus erudierit, pòst æternis amplexibus alligat, quo vinculo nec iucundius, nec solidius cogitari quicquam potest. Prima hæc, aliquantulum dura esse confiteor: illa verò vltima, nec dura esse dixerim, quæ dulcissima sunt; nec mollia, quæ firmissima. Vincula verò huius mundi, asperitatem habent veram, iucunditatem falsam; certum dolorem, incertam voluptatem: durum laborem, timidam quietem; rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanẽ. Hactenus Augustinus loco memorato. *Epist. 39.*

CAPVT

CAPVT XVI.

Augustini doctrinam nihil hæreticis hac in parte patrocinari.

Augustin. ad Ianuarium.

RESTAT vt quid aliàs sibi velit, ostendamus: Ipsam enim religionem, quam pauciſſimis & manifestiſſimis celebrationum sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus ait oneribus premi, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiá si tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subijciebantur. Sed qui hæc, de quibus loquitur, seruilia onera, in præceptis institutísque Ecclesiasticis intelligunt, prorsus neque quid disputet Augustinus, neque quid proximè antecedat, animaduertunt. Differit autem capite decimo nono de ijs quæ tanquam sacramenta, non publica eorum auctoritate qui præsunt, instituta: sed priuata quorundam præsumptione, excogitata seruétur & à paucis, & variè. Scribit enim hunc in modũ: Quod autem instituitur præter consuetudinem, vt quasi obseruatio sacraméti sit, approbare nõ possum: etiamsi multa huiusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberiùs improbare non audeo. sed hocnimis doleo, quia multa quæ in diuinis libris saluberrima sunt præcepta, minùs curantur; & tam multis præsumptionibus plena sunt omnia, vt grauiùs corripiatur qui per octauas suas terram pede nudo tetigerit, quàm qui mentem vinolentia sepelierit. Omnia itaq; talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Episcoporum Conciliis statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorum, diuersis mõribus innumerabiliter variantur: ita vt vix, aut omnino nunquam inueniri possint causæ, quas in eis instituen-

ſtituendis homines ſecuti ſunt, vbi facultas tribuitur, ſine vlla dubitatione reſecanda exiſtimo. Quamuis enim neque hoc inueniri poſſit, quomodo contra fidē ſint ipſam tamē religionem, quam pauciſſimis & manifeſtiſſimis celebrationum Sacramētis miſericordia Dei eſſe liberam voluit, ſeruilibus oneribus premunt. Sed Eccleſia Dei, inter multam paleam, multaque zizania conſtituta, multa tolerat: & tamen quæ ſunt cōtra fidem vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit. Sic Auguſtinus. De præceptis autem ijs & conſuetudinibus, quæ exhortationem habēt vitæ melioris, vide ſuperiori capite quid dicat. Miror ſanē quid ita volueris (inquit) vt de ijs quæ variè per diuerſa loca obſeruantur, tibi aliqua conſcriberem: cùm & non ſit neceſſarium, & vna in his ſaluberrima regula retinenda ſit: vt quæ neque ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicunque inſtitui videmus, vel inſtituta cognoſcimus, non ſolùm non improbemus, ſed etiam laudando atque imitando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimētum ſit. Si enim eo modo impediat, vt maiora ſtudiorum lucra ſperanda ſint, quàm calumniatorum detrimenta metuenda: ſine dubitatione faciendum eſt maximè illud, quod etiam de Scripturis defendi poteſt, ſicut de Hymnis & Pſalmis canendis: cùm & ipſius Domini & Apoſtolorum habeamus documēta, & exempla, & præcepta, de hac re tam vtilia. Sed & in hac eadem epiſtola, Quadrageſimæ ieiuniū, ob quod maximè iſti querūntur ſe premi ſeruitute, quanti fecerit, verbis eius manifeſtiſſimis exprimitur. Quadrageſima ſanè, inquit, ieiuniorum habet auctoritatem & in veteribus libris, ex ieiunio Moyſi & Heliæ, & ex Euangelio: quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonſtrans Euangelium non diſſentire à Lege &

Prophetis. & infrà: Nam vt quadraginta dies ante Pascha seruentur, Ecclesiæ consuetudo roborauit. Vnde perspicuum est, non voluisse eum hoc ieiunium inter ea censeri, de quibus loquitur in Psalmum 118. scribens: cùm & inter Christianos esse dicit, qui timorē habeant Dei, sed non secundùm scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere, idq. disciplinæ prætextu, cui consulere velle videantur. Sed neque ea quæ significandi causa instituta sunt, superiore loco improbat, quando neque legittima deest auctoritas qua sint instituta, & causa reddi potest, quamobrem sic vtiliter obseruentur. In eadem quippe epistola, Paschæ, & eius quæ ante celebratur Quadragesimæ, sacramentum exponit. Quid etiam sit quod medium tempus inter Pascha & Pentecosten, significet, declarat: in quo ieiunia relaxātur, & stātes oramus, inquit, quod est signū resurrectionis. vnde etiā omnibus diebus Dñicis, inquit, hoc ad altare obseruatur, & Alleluia cantatur; quod significat actionem nostram futuram nō esse, nisi laudare Deū, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. vbi verò legitimam auctoritatem posuerit, qua istiusmodi quæ instituit, verbis quoque suis aperuit: siue cùm ait adiunctam esse ipsorum dierum obseruationem per Patrum Concilia, & orbi vniuerso Christiano persuasum esse, eo modo Pascha celebrari oportere: siue cùm postea dicit, illa, cùm facultas adest, resecari debere, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum, nec consuetudine Ecclesiæ vniuersæ roborata sunt, sed diuersorum locorum, diuersis moribus innumerabiliter variantur; ita vt vix aut omnino nunquam inueniri possint causæ, quas in ijs instituendis homines secuti sunt. Hæc si in literis Augustini pe. penderent, non

Psal. 83.

adeò

adeò nobis impudenter paucula eius verba obijcerent, quibus fucum facerent imperitis.

CAPVT XVII.

Quomodo supradictis nihil repugnet, quòd scriptum est, in duobus de dilectione mandatis Legem Prophetásque pendere.

SI quem autem fortasse moueat quod scriptum est, in duobus de dilectione mandatis Legem Prophetasque pendere: is vel hoc consideret, non minùs veteris Legis tempore verè id dici potuisse: cùm tamen essent tam multa, & adeò multiplicia diuinæ Legis præcepta, quæ obseruare etiam homines eius temporis iusti debuerunt. Sed quia plenitudo Legis dilectio est, idcirco quæcunque præcepta sunt, siue quæ peculiariter diuina dicuntur, siue quæ à Præfectis vice Dei constituuntur, duobus illis obseruatis de dilectione præceptis (quorum vis patet latissimè) vniuersa expeditè seruantur. ipsaq; dilectio, qua maximè in rebus ordo seruatur, & obedientia roboratur, impleri illa iubetine qua à nobis offensione charitas Dei proximíve lædatur. Si enim paternam dilectionem violat filius, recusans qualecunque iustum patris imperium: quomodo charitatem quam proximis superioribusque suis debeant, illi conseruabunt, qui iustissimas eorum leges & præcepta reijciunt? Quonam modo etiã cum hac obstinatione animi rebellantis, charitas ipsius Dei constabit; cuius voluntas est, vt Præpositis quisq; suis obtemperet? Si diligere Deum (ait Chrysostomus) diligere proximũ est (Nam, si diligis me ô Petre, inquit, pasce oues meas) si etiam dilectio proximi facit vt mandata custodias: meritò ait in hoc totam Legem & Prophetas pendere. Diuus quoque Augustinus; Meritò, inquit, magister bonus dilectionem sic sępe commendat,

Matth. 22

Homil. 72. in Matth.

Tract. 87. in Ioannem.

mendat, tanquam sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus, sicut igitur haberi charitas non potest sine fide, longanimitate, bonitate, mansuetudine, continentia: quæ beatus Apostolus, tanquam ex ipso charitatis capite religata contexuit in Epistola ad Galatas: ita sine obedientia, qua Dei Superiorumque mandatis pareatur, constare non potest. Nihil sanè debere nos patitur Apostolus, nisi vt inuicem diligamus. sed hoc eam ob causam, quòd, cùm cetera eiusmodi sint, vt persolui possint, nec iam ampliùs persoluta debeãtur: vna charitas est, quam ita perpetuò proximo iubemur exhibere, vt eam semper nihilominus debere nos intelligamus: hoc quippe debito, nunquam ita nos exsoluimus, vt aliquando proximum diligere minimè teneamur. Denique finis præcepti, quemadmodum Apostolus ait, charitas est, de corde puro, cõscientia bona & fide non ficta: non vt habita charitate, Superiorum præceptis repugnemus; sed finis præcepti idcirco dicitur, quia per charitatem præceptum consummatur, absoluitur, & quodammodo finitur: vt videlicet nihil aut perparum de præcepto superfit, quod non obseruetur. vel sanè hoc modo potest accipi, vt præcipiendi finis, propter quem nimirum præcepta hominibus dantur, sit charitas siue præcepti impletio. quæ cùm in nobis erit consummata atq. perfecta, tum præceptionibus atque admonitionibus nullis opus erit, quando videlicet ad eam peruenerimus perfectionem diuinæ cognitionis & amoris, vt, iuxta Prophetiam, non necesse sit cuiquam dicere, Cognosce Dominum. Nunc verò, in tanta vitæ infirmitate, & charitatis imperfectione, variis præceptionibus, quibus ad perfectionem nitamur; & adhortationibus quibus frigidi subinde caleſcamus, vtendum est.

Cap. 5.

Rom. 13.

1. Tim. 1.

Ierem 31.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Quonam modo Christianos dominari Christus vetuerit.

VEHEMENTER autem falluntur, qui omnem superioris excellentiam potestatis, Dominum sustulisse censent, cùm ait: Principes gentium dominantur eorum; & qui maiores sunt, potestatē exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos fieri maior, sit vester minister: & qui voluerit inter vos esse primus, erit vester seruus. sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Quibus Euangelij verbis non satis attentè consideratis, & ipse Ludouicus Viues scribere non dubitauit, Christum disertis verbis omnem inæqualitatem sustulisse, honoresque & principatus vniuersos, ad Gentilium insanias reiecisse, nihilque esse voluisse quod nobis spiritus attolleret. Primùm autē, non ait Dominus: Gentium populi Principes habent ac Reges, vos Christiani nullos habebitis Reges: & inter illos quidam maiores sunt, ac potestate præcellunt; vos omnes pares esse oportet. Quem enim haberet locū, quòd ipsos Christianos alibi per quandam futuri prophetiam sic admoneat Reges: Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta? sed cùm illum diuinitus institutum ordinem, quo alij aliis gubernandis præsunt, Deique in eo ministri sunt, approbaret: vitium quod sublimiorem solet potestatem infestare, à suis cupit esse alieniſſimum. Neque verò ad Ecclesiasticos Præsules dumtaxat hæc pertinent, verùm etiam Christianis Regibus Principibusque dicūtur: vt se quoque admonitos intelligant, tametsi ampliſſima sunt in cęteros

Matth. 20. Luca 22.

In caput 21. lib. 18. De Ciuitate Dei.

Psal. 2.

teros præditi potestate, tamen Gentilium more non debere dominari in subditos, aut in eos potestatem exercere. quod ij faciunt, qui neglecta vtilitate subditorum, concessæ sibi potestatis vsum, ad honores suos & glorias, commodaque vitæ conuertunt: quasi non propter alios, sed propter se, neque publicæ & communis vtilitatis procurandæ causa, sed propriæ commoditatis & gloriæ gratia, sublimioris sedis locum adepti fuissent. Ex quo euenit facillimè, vt dum ambitionis aut voluptatum gurges nulla re potest explori; grauibus exactionum oneribus, subiecti populi opprimantur. Sibi ergo seruire cogunt populos, qui propterea potestate superiores effecti sunt, vt populorum vtilitatibus inseruirent: sibi deberi cuncta persuasum habent; nec quid subiectis debeant ministerij, considerant. Vnde etiam illud tetrum dominantium genus exoritur, de quo scriptum à Gentili est: Si quid ij præstes obsequij, leuior pluma est gratia: sin offendas paululum, plumbeas iras gerunt. Quod Præfectorum vitium in veteri quoque Testamento, per Isaiam est reprehensum illis verbis: Audite verbum Domini vos illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Quod etiam Gentilis militum Imperator, dominationis vitium intellexit, & verbo eodem designauit. Sic enim loquitur apud Salustium Marius: His præceptis militem hortabor, neque illos arctè colam, me opulenter: neque gloriam meam, laborem illorum faciam. hoc est vtile, hoc ciuile imperium. Namque cùm tu per mollitiem agas; exercitum supplicio cogere, id est dominum, non imperatorem esse. Atque idem Salustius, cùm describit Catilinæ coniurationem, Pòst, inquit, vbi imperium Regum, quod initio conseruandæ libertatis, atque causa regendæ Reipublicæ fuerat, in superbiam dominationemq. se conuertit, &c. Sic planè & diuus Hieronymus in Epi-

Plautus in Pœnulo.

Cap. 28.

In bello Iugurtino.

Epistola ad Nepotianum, Episcopi, inquit, Sacerdotes se esse nouerint, non dominos: ad illam (opinor) beati Petri respiciens vocem: Non vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Propterea forsitan & Cæsar Augustus, cùm eo spectante ludos, pronunciatum esset à quodam Mimo, O dominum æquum & bonum! vniuersíque, quasi de ipso dictum esset, exultantes approbauissent: statim quidem manu vultúque indecoras adulationes repressit, & in sequenti die, grauissimo corripuit edicto, dominumque se post hac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel ioco passus. contrà verò, quemadmodum Aurelius Victor annotauit, Caligula, cuius atrocissimus fuit principatus, vt ipso quoque nomine quod affectabat demõstraret, primus diademate imposito, dominum se iussit appellari, vti & alios deinde per ambitionis morbum, hunc titulum honoris adamasse declarat illud Martialis Epigramma:

1. Petr. 5.

Paulus Orosius lib. 6. cap. 22.

Mane salutaui vero te nomine, casu,
Nec dixi dominum, Ceciliane, meum.
Quanti libertas constet mihi tanta, requiris?
Centum quadrantes abstulit illa mihi.

Lib. 6. Epigram. 88.

Ab hac igitur dominãdi affectione, liberos esse Christus voluit eos qui in Republica Christiana præessent: vt videlicet quemadmodum animus corpori, non quomodo superior animi pars, iracundiæ atque libidini; ita suis subditis imperarẽt. quod ipsum antè Sapiens monuerat his verbis: Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis: curam illorum habe. Neque enim aliud est quod requirit Dominus, vt qui maior sit, minister omnium fiat; quàm vt qui ceteris potestate antecellit, locum superiorem sibi esse creditum intelligat, quo vtilitati communi salutíque prospiciat. Patitur omnino alios aliis maiores esse; sed, Qui voluerit esse maior, sit vester minister, inquit:

Aug. lib. 4. contra Iulianũ cap. 12.

Ecclesiast. 32.

quit: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Qui si neminem in Christiana societate primũ esse voluisset; cur hîc statuisset modum potiùs in administrando primatu, quàm ipsum primatum vni-

1.Tim.6. uersum sustulisset? vt enim cùm ait Apostolus, Præcipe diuitibus huius seculi, non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum: non diuitiarum possessores, sed superbos diuites sibi non probari significat: alioqui dicturus: Præcipe ne quisquam sit diues, sed diuitias quisque suas abijciat. Et quemadmodum

Luce 3. militibus Ioannes Baptista præscribens, vt concuterent neminem, sed contenti essent stipendiis suis, non militare damnauit institutum: quem dicturum alioqui fuisse non dubium est, militiam deserendam esse, si suæ vellent saluti consulere. Sic in Euangelio Dominus noster, non principatum sustulit, sed modum prescripsit, ne eo quisquam per insolentiam abuteretur, sed ij qui Reges essent ac Principes, vni omnium Domino, & Regum Regi, sua potestate seruirẽt. Ideoque sui proponit exemplum, quem auctoritate & potestate discipulis superiorem fuisse quis neget? Non enim Magister modò, sed & Dominus erat: quemadmodũ hoc ipsorum de se iudicium approbat, dicens: Voca-

Ioann 13. tis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Sed quamquam reuera primus esset, tamen Filius hominis, inquit, non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Non enim quęrere venerat, quæ sibi priuatim essent commoda, sed quæ nobis communiter essent vtilia.

Rom.15. Etenim Christus, inquit Apostolus, non sibi placuit: sed, sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.

CAPVT

CAPVT XIX.

Vt seruos hominum Apostolus Christianos fieri noluerit.

QVEMADMODVM autem eos qui præsunt, dominari Christus non patitur: sic qui subsunt, hos negat Christi Apostolus hominibus seruire debere. 1. Cor. 7. Ideo cùm ad capessendam (ait Chrysostomus) veram libertatem nos beatus Apostolus hortaretur; Crucis memoriam refricans, Pretio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominũ. Atque hoc is dicit, qui tantũ abest vt vellet seruos iugum seruitutis excutere, neque suorum dominorum imperia perpeti: vt antea posuerit, Seruus vocatus es? non sit tibi curę: sed etsi potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini. Quæ res cogit inuestigare, quid sit seruos fieri hominum, ne secum Apostolus vicinis adeò locis pugnare videatur. Et non mediocre quidem ad eam rem afferunt adiumentum aliæ quædam sermonis Apostolici sententiæ: velut cùm Ephesiis scribit: Serui, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes; sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo: cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisque quòd fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus siue liber. Perſimilia sunt quæ scribit Colossensibus: Serui obedite per omnia dominis carnalibus; non ad oculum seruiẽtes, quasi hominibus placẽtes, sed in simplicitate cordis timẽtes Deum: quodcumq; facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus: scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis: Domino Christo seruite. Quoniam igitur non corruptilibus auro vel argento, Homil. 58. in Matth. Eph. 6. Col. 3.

1. Petr 1. vt Petrus inquit, redempti sumus de vana conuersatione nostra paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi & incontaminati: ideo nos totos Christus iure suo sibi deposcit, eique vt in omnibus seruiamus, exigit. quod qui faciunt, supremique Domini sui, à quo empti sunt, assiduè nutum obseruant; etsi hominibus seruire videãtur, Christo tamen reuera seruiunt: atque ob id liberi sunt, conditione licet seruili ex huius vitæ sorte premantur. Ne igitur quia Christianus factus es, inquit Augustinus, dedigneris seruire. Cùm enim Christo iubente seruis homini; non ei seruis, sed illi qui iussit. Sic ille in Psalmo 124. Proinde si quid à terreno domino præcipitur, quod illius cælestis ac primarij Domini voluntati sit aduersum, id serui tales exequi nefas ducunt: sin quod imperatur eiusmodi est, vt fieri citra offensionem superioris Domini possit, hoc tanquam ab ipso supremo Domino imperatum accipiunt. Quo fit vt neque id segniter neque grauatim, sed promptè libenterque effectum reddant: vt se in corde, inquit Augustinus in Psal. 70. faciant liberos libenter seruiendo: neque verò in præsentia domini terreni, illoque dumtaxat inspectante, sed siue absens ille siue præsens adsit, semper officium sibi faciendum putant: non ignari Dominum habere se in cælo, cuius animaduersionem & conspectum nulli effugere queant. Itaque vt sua quisque exercenda conditione mercedem meretur ab homine, cùm hac illi seruierit: ita suis obsequiis studioque parẽdi seruus Christianus mercedem à Christo meretur, cui propriè se exhibuerit seruum. Qui verò ad hominis tãtummodo, non Dei respicit voluntatem; atque ad carnalis domini ita se nutum accommodat, vt superiorem se Dominum, cui potissimùm seruiendum sit, habere non cogitet: is propriè hominum seruus existimandus est; homini enim soli seruit,

non

non Deo. Ex quo vitiosè facta multa nascuntur. Primùm quòd ad oculũ seruiat: si speret fore clã, rursum ad ingeniũ redit. Eum enim timor humanus bonum facit, non diuturni (vt ille ait) magister officij. Deinde quòd grauatim animoq. reluctãte faciet multa, laboris mercedẽ nullam exspectans. Postremò qualecunque Domini imperium suscipiet atque exequetur, etsi id erit inhonestum, diuinæque voluntati contrarium. Neque id mirum, cùm hoc vnicè propositum habeat, humanæ vt voluntati & cupiditati obsecundet: quod cùm in nemine ferendum sit, tum est turpissimum Christiano: qui, quòd à Christo redemptus sit, illi debeat cunctis vitæ officiis seruitutem. Ideoque milites Christiani, inquit Augustinus, infideli Imperatori seruientes, vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cælis erat. Quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gẽtem: statim obtemperabant. distinguebant Dominum æternum à domino temporali, & tamẽ subditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali. Hæc in Psalm. 124. Sic igitur vitiosum est seruire hominibus, vti apud eũdem Apostolum, placere hominibus, cùm ait, Galatis scribens: Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quod ipsum reprehensum damnatumque esse à Propheta, ille in Psalmis versus declarat: Dominus dissipabit ossa eorum qui hominibus placent. quomodo illi affecti sunt, qui hoc sibi tanquam primum proponunt, vt placeant hominibus, à quibus collaudari, atque in eorũ opinione & ore cum iucunda recordatione versari, mercedis loco ducunt. Quos homines, vt gestire laudibus, ita frangi necesse est, nimiumque deiici, cùm in aliquas reprehensiones humanas, sua vel facta vel dicta incurrere senserint. Melius verò & æquabiliùs se res humanę & Ecclesiasticæ & ciuiles haberent, si neque dominarentur qui præsunt,

Cicero Philip. 1. ca 2.

Gal. 1.

Psal. 52.

Consulatur August. epist. 64. ad Aurelium Episcopum.

præsunt, neque qui subsunt, præfectorum voluntatibus nimio placendi conatu seruirent. Quorum quod est posterius, magnos sæpe viros adulationis peste corrupit: alterum verò, quas non sæpe turbas in rempublicam dedit? quos non ciuiles motus excitauit? quàm multas peperit secessiones? quando præfectorum optimè institutos ordines, non fœdè maculauit? perditis quidem hominibus subministrata materia est, non solùm paucorum nominibus vera dicendo detrahendi, verumetiam bonos omnes, qui eodem ordine præsint, criminandi falsa fingendo. Hoc enim, ait Cyprianus, diaboli semper opus est: vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis glorioſum nomen infamet: vt qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Sed vt veris in criminibus præpositi deprehendantur, & iam eos sine mendacio queant illi traducere, mouere nos nihil debent, quibus non est in sacris literis ea demonstrata Ecclesia, quæ malos præpositos non haberet: cùm in ea Dominus noster significauerit, posse esse eum familiæ suæ Præfectum, qui percutiat conseruos, mãducetque ac bibat cum ebriosis; cuius propterea portio cum hypocritis futura sit in tormentis: & is nihilominus quamuis perditè viuat, dignitatẽ retineat, ob quam illi sit in eis quæ legitimè præceperit, obtẽperandũ, sicuti hoc clarè docet Chrysostomus Homilia 33. in Epistolã ad Hebræos. Et hactenus quidem probatum sit, non aduersari libertati Christianæ prẽstandam legibus humanis obediẽtiam; quin potiùs ad id esse populis subiectis conducibilem, vt vera libertate fruantur. Nec enim ideo vitiosæ aut vanæ, quia humanæ dicũtur: falsumq; omnino quod nonnulli prætendunt, in diuinis libris vbique damnari, quod esse dicatur humanum: cùm beatus Apostolus humanum dicat, quod tamen saluberrimè hortabatur illis verbis: Sicut exhibuistis membra vestra ser-

Lib. 4. Epistolar. Epist. 2. & Aug. epist. 137

Rom. 6.

uire

uire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nũc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Laudabile proinde eſt frequẽter quod appellatur humanum: ſiue quia ſit ad infirmitatem humanam ſapienter attemperatum, ſiue quia ſit tributa homini à Deo poteſtate atque prudentia vtiliter, & prouidè circa humanas res conſtitutum. Sed interdum tamen & doctrinæ & mandata hominum vituperantur, quæ videlicet ita ſunt hominum, vt ad Deum referri non poſſint auctorem. Denique vt diui Ambroſij verbis concludam, Quàm indignum vt populi integri obediant humanis legibus, quo ſint libertatis participes; ſapientes autem veram legem naturæ, expreſſam ad imaginem Dei, veramque rationem ſigniferam libertatis negligant & derelinquant! cùm in ea tanta libertas ſit, vt paruuli ſeruire vitiis neſciamus, alieni ab ira, exſortes auaritiæ, ignari libidinis. Quàm miſerum igitur, vt qui naſcimur in libertate, moriamur in ſeruitute! *Epiſt. 7.*

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER DECIMVS.

PROOEMIVM.

 ORTVNA, ait quidam è seculi sapientibus, duas homini vias ostendit in vita: Alteram libertatis, cuius principium accessu difficile, sed finis planus: alteram seruitutis, cuius facile principium & accessibile, finis autem laboriosus. Templum quoque illud in Ezechiele, angusta principia, latiores autem sensim in altum progressus habet: donec summa tandem in culmine amplitudo constiterit. Quo quidem expresso diuinitus templi typo, adumbrata nobis est libertatis via: quæ per suorum initiorum angustias, ad veræ felicitatis commodissimam latitudinem, illac commeantes, perseuerantesque transmittit. Verùm quia plerosq. principia terrent; non difficile fuit, prætextu libertatis, in diuersum abducere, mortiferæque seruitutis vinculis quàm plurimos implicare. Qua in re cùm maiores in dies singulos apparerent prouentus: sacrilega sectariorum audacia non solùm ad euersionem obedientiæ totiusq. disciplinę; sed etiam ad summam Religionis iniuriam, libertatis velamen obtendit, consilia dominica sic repudians, sanctissimaque votorum vincula ita rescindens, vt ea negaret cum Christiana libertate posse consistere. Verùm id quoque quanto errore & quàm nefaria assertione statuatur, breuiter est hoc libello demonstrandum.

Cap. 41.

CAPVT

CAPVT I.

Esse bona quædam non præcepta diuinitus, sed consulta, ad promouendam expeditiùs Christianam libertatem.

CVM igitur libertatem Christianam omne opus sanctum atque laudabile promoueat: efficitur quo magis id Deo gratum atque laudabile sit, eo magis libertatem Christianam augere. Et continētiæ quidem, obedientiæ, paupertatisque voluntariæ virtutes Deo esse pergratas, nemo sanus negauerit: quæ toties literatum sacratum encomiis celebrentur. Quæ quidem virtutes inter ea imprimis bona numerantur, quæ tamquam excellentiora non præcipiuntur, sed consuluntur, vsitatoque vocabulo Supererogationis opera nuncupantur. At his modò, Caluino duce, infesta hæresis est: omnia præcepta affirmans esse, quæ ad hominis perfectionem pertineant. quo nimirum funditus ipsa Christianorum vota subuerteret, quæ dici soleant circa meliora excellentioraque bona versari. At non sic beatus Apostolus, qui dicit in priore ad Corinthios: *Cap. 7.* De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis. Et rursum: Dico non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint, sicut & ego. Non sic in Euangelio Christus, qui affirmanti se præcepta obseruasse iuueni, hoc ita esse concedens, vel certè dissimulans, tanquam affectanti sublimiora respondit: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & nudus nudum me sequere. Non sic diuus Chrysostomus, qui monachos eremi cultores collaudans, atque id quod in oratione vsurpabant, vt abundarent in omni opere bono precantes, quid id sibi vellet exponens, hoc eos significare scri- *Homil. 56. in Matth.*

scribit petere, vt non solùm faciant quæ debent ex præcepto, verumetiam vltra iniuncta progrediantur. Qui aliàs quoque præcepta ipsa sic facilia esse commemorat, quæ hæretici obseruatu impossibilia clamitant, vt eorum multi mensuram in agẽdo excesserint. Qui virginitatem ac paupertatem ab iis discernens, quæ necessaria atque vrgentia vocat, ad eos pertinere docet, qui pro gloria certant, ipsa videlicet necessaria supergressi. Qui quòd spiritu adoptionis filiorum agimur, eo manifestum fieri maximè dicit, quòd mandata nõ solùm implemus, sed etiam transcendimus. Ipse quoque Augustinus accuratè distinxit ea quæ iubentur præcepto, ab iis quæ consilio monentur. Quin & ea ipsa quæ consuluntur, vnde supererogationis opera solita sint nominari, haud obscurè significat, cùm his scribit verbis: Neque enim sicut nõ mœchaberis, non occides, ita dici potest, Non nubes. Illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista, laudantur: nisi fiant illa, damnantur. In illis Dominus debitum imperat vobis: in his autem si quid amplius supererogaueritis, in redeundo reddet vobis. Et rursus in Psalmum 125. Amplius, inquit, erogauit Apostolus: quia cùm omnibus Apostolis permissum esset vt acciperent tanquam milites Christi stipẽdia à prouincialibus Christi, ille manibus suis laborauit, & annonas suas prouincialibus donauit. Quid euidentius, quàm significare Augustinum illis verbis ea quæ consilij dicuntur esse, velut ipsam sanctam virginitatem, supra ea quæ imperantur erogari? Ideoque nõnullam esse causam, quamobrem supererogationis opera nuncupentur? Neque verò iustitiæ perfectionem arbitramur propterea vllã maiorem esse, quàm ea sit quæ sita est in dilectione ex toto corde, & anima tota, viribusque vniuersis. Sed ad eam perfectionem adipiscendam, quæ præcepti finis est, media quædam non præcepta, sed consulta dum-

Homil. 55. in Matth.

Homil. 12. in Epist. ad Rom. Serm. 14. in Epist. ad Rom. Enchyridij 121 & Epist. 88.

Cap. 30. de sancta Virg.

Luce 10.

taxat

taxat asserimus: quibus sanè præstitis, vulgaris illa præceptorum impletio atque iustitia longo intervallo superetur.

CAPVT II.

Quantum ad veram libertatem faciat continentiæ virtus.

DE his igitur vt pro instituto dicamus: principio continentiæ in laude versatur caput septimum prioris ad Corinthios, vbi hoc primo loco posuit Apostolus, bonum esse homini mulierem non tangere. Nam in Paradiso quidem ante lapsum, cùm integritas naturæ primo adhuc honore teneretur, continentiæ à muliere laus nulla fuisset: nunc verò, posteaquam naturam hominũ libidinis morbus inuasit, cœpit multo esse laudabilius ac melius, mulierem non tãgere omnino, quàm illâ etiam Christiano coniugio vti. Vnde Apostolus, De virginibus, inquit, præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Existimo enim bonum hoc esse, propter instãtem necessitatem: quoniam bonum est homini sic esse. vbi quod dicit, Propter instantem necessitatem; non sic accipiendum est, tanquam propter præsens tantummodo seculum, non propter futuram æternitatem, melius esse dixerit sic esse: quia videlicet coniuges terrenis curis pluribus atque arctioribus distenduntur, qua molestia virgines & continentes carent; quasi ob hoc tantum melius sit non coniugari, vt huius temporis relaxentur angustiæ, nõ quòd in futurum seculum aliquid profit. Sic enim & Gentiles, commodis vitæ huius dumtaxat prouidè satis consulentes, matrimonio celibem vitam pręponebant: vt illa Mitionis apud Terentiũ indicat oratio:

Et, quod fortunatum isti putant, vxorem nunquam duxi.

Ex quo & illud est apud Plautum:

Negotium habere qui volet,
Nauem & mulierem, hæc duo sibi comparato.

Et Cicero ab Hircio rogatus vt post repudium Terentiæ, sororem eius duceret, respondit, se vxori & philosophiæ pariter operam dare non posse. Non talem igitur necessitatem Apostolus intelligit, cuius omnis dispensatio ad vitam æternam vocat; sed eam quæ aliquid bonorum impedit futurorum: qua necessitate, vita cogitur coniugalis cogitare quę mundi sunt, quomodo placeat vir vxori, & vxor viro. non quòd ea separent à regno cælorum, sicut sunt peccata, quæ ideo præcepto, non consilio prohibentur; quia Domino pręcipienti non obedire, damnabile est: sed illud quod in ipso Dei regno amplius haberi posset, si amplius cogitaretur quomodo placendum esset Deo, minus erit vtique cùm hoc ipsum minus, coniugij necessitate, cogitatur. Propter hanc ergo necessitatem, qua innuptæ carent, dicit Apostolus: Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Ideoque & Ignatius in Epistola ad Philadelphienses, Virgines, inquit, subditæ estote Christo in incorruptione: non execrantes nuptias, sed meliora diligentes; non in criminatione coniugij, sed propter legis meditationem. Et Ambrosius Epistola 81. Iure, inquit, laudatur bona vxor, sed melius pia virgo præfertur. hæc enim cogitat quæ Dei sunt, illa quæ mundi. Illa coniugalibus vinculis colligata est, hęc libera vinculorum. Illa sub lege, ista sub gratia. Bonum coniugium, per quod inuenta est posteritas successionis humanæ; sed melior virginitas, per quam regni cælestis hereditas acquisita, & cælestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura successit, per virginem salus euenit. Cùm autem ab omni concubitu continentiam, coniugio præponimus; ad nullam hoc sanctorum Patriarcharum iniuriam pertinere putádum est,

est, qui ipsam continentię virtutem in habitu retinentes, tui coniugij opere illis temporibus seruiebant, ad propheticam futurorum significationem. Tunc enim illis hominibus ipsius pietatis erat operatio, etiam carnaliter filios propagare: propterea quòd illius generatio populi, nuncia futurorum esset, atque ad dispensationem propheticam pertineret. Maius ergo bonum erat in illorum nuptiis, quàm est bonum proprium nuptiarum: cui procul dubio bonum cõtinentiæ præferendum est; quia non tali officio quærebant illi filios ex nuptiis, quali ducuntur isti, ex quodam sensu naturæ mortalis, successionem decessioni requirẽtis: Sed illi homines istum naturæ mortalis affectum longè sanctiore mente superabant, qui de nuptiis filios propter Christum quærebant; ad genus eius secũdùm carnem distinguendum ab omnibus gentibus. Proinde continentes vel mares qui defunctis vxoribus, vel feminæ quæ defunctis viris, vel vtrique qui pari consensu continentiam deo vouerunt; sciant sibi quidem amplius mercedis deberi, quàm castitas coniugalis poscit: sed sanctorũ Patrum nuptias, qui propheticè coniungebantur, qui neque in concubitu nisi prolem, neque in ipsa prole, nisi quod in carne venturo Christo proficeret, requirebant; non solùm præ suo continendi proposito non contemnant, verùm etiam suo illi proposito sine dubitatione præponant. Alioqui, si res ipsas generatim inter se conferamus, nullo modo dubitandum est, meliorem esse castitatem continẽtiæ, quàm castitatem nuptialem; cùm tamen vtrumque sit bonum: multoque hoc tempore continere laudabilius esse, quod adhuc temporis illius ratio non ferebat. Tũc enim ad veræ Religionis, qua vnus colitur Deus, propagationem, coniugium erat necessarium: vt quos susciperent pij de coniugio liberos, eosdem saltem institutione paterna, in eadem haberent religione succes-

Vide beatum Augustin. cap. 19. De bono coniugali.

Vide Augustin. cap. 23. De bono coniugali.

cessores. Ex quo etiam fiebat, vt seruorum multitudine, familiæ sanctorum abundarent. At verò vbi aduênit plenitudo temporis, non fuit ea ratio propagandæ religionis necessaria: cùm effusa latissimè vberrimeque cælesti gratia, plures multo vnâ prædicatione fideles efficerétur, etiam ex infidelibus, quàm ex plurimis coniugiis effici potuissent. Potẽs enim est Deus, etiã ex lapidibus, suscitare filios Abrahæ. Quod adèo potenter ac numerosè præstitit, vt planissimè demonstrauerit, quàm sibi iam populi illius superbi & carnalis successio necessaria non fuerit ad Abrahę promissa complenda. Cùm itaque & continere per se sit laudabilius ac melius quàm coniugio simpliciter vti, adeóque sit temporum mutata conditio: satius nunc multo, ad Christianam quę libertatem conducibilius est, continentiam amplecti virginalem, quàm se connubij vinculis innectere. nisi quòd ij qui adhuc ita liberi sunt vt ijs integrum sit hoc aut illud amplecti vitæ institutum, si se non continent, iuxta Apostolica monita, nubere debeant quia melius sit nubere quàm vri. Neque enim hoc ijs dicitur quos alia iam occuparũt vincula; nisi fortè & coniugato, propter aliquam vxoris vel necessariam absentiam vel ægritudinem immedicabilem de incontinentia periclitanti, suadendũ quis quam putet alterum coniugium, quoniam melius sit nubere quàm vri. Homines verò cùm comparamus, ille est melior qui bonum amplius quàm alius habet: nec rectè comparantur homines hominibus ex vno aliquo bono; fieri enim potest vt alius non habeat aliquid, quod alius habet; sed alius habeat quod plurimi æstimandum est. Maius enim bonum est obedientia, quàm continentię. Si ergo proponatur virgo permansura, sed inobediens; & maritata, quę virgo permanere non possit, sed tamen obediens; quam meliorem dicamus? hanc procul dubio maritatam. Melius enim est

habere

habere omnia bona vel minora, quàm magnum bonum cũ magno malo: quia & in corporeis bonis melius est habere Zacchæi staturam, cum sanitate, quàm Goliæ, cum febre. Si autem propterea melius est continere, quòd à libidinis intemperantia longissimè abducit, & præstat, quemadmodum Apostolus dicit, facultatem sine impedimento Dominum obsecrandi: quis non intelligit, quantum ad libertatem conferat Christianam? quæ in eo sita est maximè, vt amoribus curisque secularibus expediti, liberis mentibus, totisque desideriis, Domino seruiamus.

CAPVT III.

Qua ratione voluntaria paupertas ad libertatem conferat Christianam.

ET quoniam de continentia diximus, sequitur vt de paupertate quoque dicamus. Sed priùs notandum est, non vnius generis in Scriptura diuina significari paupertatem. est enim alia semper mala & improbanda paupertas: alia semper laudabilis, & cum virtute coniuncta: tertia media est, neque vitiosa per sese, neque virtutis laudem habens, sed quæ vtramuis in partem transferri queat, pertinetque ad miseram quandam & afflictam vitæ sortem, per quam necessariis quoque rebus humana indiget infirmitas. Hanc à se deprecabatur sapiẽs Salomon cùm in oratione precaretur: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi. Atq. vtrumque idcirco à se remoueri cupiebat, quòd infirmioribus animis vtrumque sit occasio delinquendi: vnum per elationem, alterum per fracti abiectique animi impatientiam. Nam, vt ille ait,

Magnum pauperies opprobrium, iubet Horatius.
Quiduis & facere & pati,
Virtutisq; viam deserit arduæ.

At vituperatione semper digna, semperque detestanda paupertas est, necessariis destitutum esse virtutibus de qua loquitur in Threnis Ieremias: Ego vir videns paupertatem meam, in virga indignationis tuæ. Quia enim paupertas hæc quanto est pernicioſior, tanto et etiam ab humano magis sensu remota, neque tamen vitari, nisi cognita potest: idcirco Propheta, superbi pauperis in eo personam gerens, hoc vtilitatis sibi esse præstitum gratulabatur, virga iracundiæ diuinæ; vt apertis cordis oculis, suam videre inciperet paupertatem: quo sic ea cognita, veræ iustitiæ diuitias à Deo sibi posceret dari. vnde & illud est in Apocalypsi superbo cuidam obiectũ: Dicis quia diues sum, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuę: & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Ego quos amo, arguo & castigo. Sed his relictis paupertatum generibus, vt quę ad institutum nihil pertineant, tertia supereſt paupertas voluntaria: in qua ineſt diuitiarum contemptus, & vltronea reiectio. Quam nonnulli significatam volunt, vbi scriptum est in Euangelio: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Quo loco Tertullianus libro quarto contra Marcionem, contendit legendum esse: Beati mendici, propter significationem Græcæ dictionis: tametsi Erasmus malit locum eum ad humiliratis cõmendationem pertinere. Sed vtcunque se habeat loci illius genuina interpretatio, si in voluntaria paupertate, magna quædam non ineſſet vis ad perfectam libertatem, non diceret in Euangelio Dominus, id quod ambiguitatem nullam habet: Si vis perfectus esse, vade, & vende quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me. Non cogo, inquit, non impero; sed pro-

Lament. 3.

Apoc. 3.

Matth. 5.

pono

pono palmam, ostendo præmia. Tuum est eligere, si volueris in agone atque certamine coronari. Nec dicit, Partem bonorum tuorum vẽde; sed omnia. Cumque vendideris, quid sequitur? Et da pauperibus. non diuitibus, non propinquis, non ad luxuriam, sed necessitatem. Siue ille sacerdos sit, siue cognatus, siue affinis; nihil in eo aliud consideres quàm paupertatem. Laudent te esurientium viscera, non ructantium opulenta cõuiuia. Hoc demum est Apostolici fastigij perfectæque virtutis, quo sic expeditis humeris, sine sarcina curarum secularium, ad cælestia subuolare animus cum Christo possit. Idcirco, inquit Paulinus, me leuare sarcinis, & vestimentis onerantibus exuere curaui, vt vndosum hoc quod inter nos & Deum peccatis interlatrantibus separat præsentis vitæ salum, omni amictu carnis & cura diei sequentis, iubente & adiuuante Christo, expeditus enatem. Quòd si Crates ille Thebanus, vt est apud diuum Hieronymum, homo quondam ditissimus, cùm ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit, nec putauit simul se posse virtutes & diuitias possidere (sentiebat enim ac dicebat, referente id Epiphanio, nihil possidere, hoc demum verę esse libertatis) quãto æquius est hoc & sentire & facere Christianos, vt nudum Christum faciliùs nudi expeditique sequantur? Hæc enim suarum possessionũ voluntaria derelictio, curis secularibus animum liberat; quibus implicatus, liber esse non potest. Qui enim volunt diuites fieri, inquit Apostolus, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & immergunt se desideriis inutilibus & noxiis, quibus ad interitum pertrahantur. Quamobrem his qui militant Deo, fugiendæ sunt ex toto corde diuitiæ. quas qui habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inueniunt, sine cura non seruant, sine anxia delectatione non possident,

In Epistola ad Paulinũ, epist. 31. inter Epistolas Augustin.

In oratione de fide Catholica.

sine dolore non perdunt. Apostolus autem Christi militibus dicit: Volo vos sine solicitudine esse. &, Radix omnium malorum est auaritia. Hæc suarum voluntaria derelictio facultatum, ad id plurimum valet, cuius Apostolum tenemus hortatorem, vt redimatur tempus, quoniam dies mali sunt. Quo enim pretio, inquit Prosper, quies huius temporis aptiùs cõparatur, quàm vt ipsi mũdo omnes diuitiæ, omnes dignitates, & vniuersarum cupiditatum materiæ refundantur, & sancto beatoque commercio, ematur Christiana libertas, fiantque filij Dei de paupertate diuites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, vt dilectores huius seculi putant, praui cordis, aut segnis est animi, terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam querere, vbi laudatur peccator in desideriis animæ suæ; & qui iniqua gerit, benedicitur. vnde si verè intelligatur, contemptus iste rerum præsentium ad quæ tendat, & qualia concupiscat: nihil huiusmodi mentibus rectius, nihil inuenietur electius, quæ sacratissimis desideriis vniuersa transcẽdunt, neque ad vllam creaturam, quamuis potentem atq. mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium & inuisibilium ambiunt Creatorem; cui appropinquare, clarescere est; quem timere, gaudere est; cui seruire, regnare est. Hactenus Prosper. Denique hæc suarum derelictio facultatum, militem Christi ad luctandum cum inuisibilibus hostibus maximè idoneum reddit. Nihil enim maligni spiritus in hoc mundo proprium possident. Nudi ergo cum nudis, inquit Gregorius, luctari debemus. Si enim vestitus quispiam cum nudo luctatur, citiùs ad terram deijcitur, quòd habeat vnde teneatur. Quid autem sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abijciat, ne succũbat. Sic Gregorius. Sed ea actu ipso relinquere, ne quid impli-

Epistola ad Demetriadem.

Psal. 9.

implicitum detineat impediatque certantem, paucorum est, qui Apostolicis vestigiis studio maiore insistunt. omnis autem Christiani est saltem affectu omnibus quæ possidet renunciare, vt, diuitiæ si affluant, fiat illud quod adiungitur: Nolite cor apponere. Qui enim non renunciauerit omnibus quæ possidet, ait omnium Magister Christus, non potest meus esse discipulus. Nec verò dicere vlli possunt, relictis omnibus, iam se quod pauperibus erogent, non habituros: quandoquidem nemo, inquit Prosper, perfectiùs erogauerit eo, qui sibi nihil, perfectionis intentione, reliquit ex propriis. Nec ei querimoniæ locus est, qua se minùs beatos conquerantur, quia sit dictum à Domino: Beatius est magis dare quàm accipere. Non enim hoc generaliter dantem accipienti præponit; sed donationem acceptioni. Illa enim ad liberalitatis aut misericordiæ virtutem pertinet: hæc per se nullius virtutis est. Nec tamen paupertatis Euangelicæ professio donationem excludit: quia & Apostolus sic accipiebat, vt labore manuum non modò pararet victũ sibi necessarium, verumetiam, vt suppeteret quod largiretur necessitatem patienti, sedulus efficeret. Virtutum igitur officia paupertas non impedit: sed ad ea mirificè confert. Quæ etsi non habeantur vniuersa in exteriore exercitio (neque enim omnes ab omnibus decet exerceri virtutes) tamẽ partim melioribus compensantur officiis; partim affectu, & ipso virtutis amore tenentur. Asserebat verò Vigilantius, meliùs eos facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim possessionum suarum fructus pauperibus diuidunt; quàm illos qui possessionibus venundatis, semel omnia largiuntur. Cui, inquit Hieronymus, non à me, sed à Domino respondebitur: Si vis perfectus esse, vade, & vẽde omnia. Ad eum loquitur, qui vult perfectus esse; qui cum Apostolis patrẽ, nauiculam & rete dimittit. Iste quem

Lib. 2. de vita contempl. c. 15

Actor. 20.

Lib. contra Vigilantium.

tu laudas, secundus aut tertius gradus est. Quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis & tertiis præferenda. Bonum igitur est, facultates proprias cum dispensatione pauperibus erogare: sed melius, intentione Dominum sequendi, simul omnia donare, & absolutum in solitudine egere cum Christo. Siquidem facilius est quibus careas contemnere, quã possessa non amare: arctiusque terrena constringunt, inquit Augustinus, adepta, quàm concupita. Nã vnde iuuenis ille tristis discessit, nisi quia magnas diuitias possidebat? Aliud namque est, nolle incorporare quæ desunt: aliud, iam incorporata diuellere. Illa enim velut extranea repudiantur: ista velut membra præciduntur. Nec verò minus est voluntariæ paupertatis meritum ijs qui pauca possidebant: si veraciter omnia, etiam quæ voluissent habere, contempserint. Neque enim, inquit Augustinus, quia diues non fui, idcirco mihi minus imputabitur. Nam neque Apostoli ipsi, qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt: sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quis enim pauper non turgescit in spe seculi huius? Quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas proprij abiectione præciditur: vtque diuus ait Hieronymus, Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli nauem tantùm & retia reliquerunt. Vidua duo æra misit in gazophylacium, & præfertur Crœsi diuitiis. Sed neque id meritũ paupertatis impedit, aut rationem tollit, quòd communiter Ecclesiæ facultates etiam amplæ possidẽtur. Expedit enim, inquit Prosper, facultates Ecclesiæ possideri, & amore perfectionis proprias contemni. Profertque ad eam rem beati Paulini exemplum, qui ingentia prædia, quæ ipsius fuerãt, pauperibus erogauit: cùm verò postea factus esset Episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissimè dispẽsauit.

In epistola ad Paulinum numero 54.

Epist. 89. & in Psal. 103.

In Epistola ad Paulinũ, cuius exordiũ, Frater Ambrosius.

Lib. 2. de vita contemplat. cap. 2. & 9.

Qua

Qua re satis ostendit,& propria debere propter perfectionem contemni;& sine impedimento perfectionis posse quæ sunt communia Ecclesiæ possideri. Hæc igitur paupertas spiritus, quæ verè beatum, regnique cælestis possessorem facit, quoniam animum amore mundi liberat, graues q. illas soluit auaritiæ cathenas, verè etiam liberum reddit. Nemo enim Deo seruire potest& mammonę: quantoque longiùs ab huius dominatu disceditur, tanto facilius & promptius est, vera libertate, quæ in Dei seruitute sita est, perfrui. Non enim hoc solo diuitiæ nocent modo, quòd contra nos latrocinantium armant manus, nec quia magno cum cumulo intellectum nostræ mentis obtenebrant; verùm etiam quòd nos à Dei seruitute diuellunt, ait Chrysostomus, & rei mortuæ, pecuniarum scilicet, captiuos efficiunt. Is igitur Dominus earum est, ac proinde liber, qui contemnit. Quod ipsum & Gentilis agnouit Poëta, qui sic gloriatur: quàm verè id quidem, viderit:

Homil. 22. in Matth. Vide eundem Hom 21. in Matth. de miseranda seruitute sub auaritiæ iugo.

Nil cupientium
Nudus castra peto, & transfuga, diuitum
Partes linquere gestio,
Contemptæ dominus splendidior rei.

Horat. lib. 3. carm. Ode 16.

Omnia nimirum habet, inquit Valerius, qui nihil cõcupiscit: eo quidem certiùs, quàm qui cũcta possidet, quia dominium rei collabi solet; bonæ mentis vsurpatio, nullum tristioris fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum statu ponere? cùm & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus, solidis & certis bonis abunder? Amplectenda nobis igitur, animoque & vita retinenda est adhortatio diui Chrysostomi moralis, quam reliquit homilia septuagesima nona in Ioannem his verbis: Quanto, inquit,

Lib. 4.

inquit, plura amplecteris, tanto magis tuæ derogas libertati: vera namque libertas est, nulla re indigere: in secundo loco minimis, quam angeli habent. Quòd autem in mortali corpore hoc quispiam consequatur, considera quàm laudandus sit. Hoc & Paulus Corinthiis dicebat: Ego autem vobis parco, & ideo ne tribulationẽ carnis habeant huiusmodi. Ideo pecunias, vt ijs in necessariis vtamur, non vt seruemus & defodiamus condonatas, habemus. hoc enim non est possidere, sed possideri. Quod si considaremus quomodo eas augere possimus, non vt ad necessitatem vteremur; ordo peruerteretur, & illæ nos, non nos illas possideremus. Liberemus igitur nos ab hac graui seruitute, & tandem in libertatem nos vindicemus. Quid tot & tam grauia nobis vincula excogitamus? Non sufficit tibi naturæ vinculum, & vitæ necessitas, & tot rerum turba, sed & aliis te rebus intricas? Et quando poteris de cælo cogitare, & eius altitudinem speculari? Satis erit, satis, si his omnibus præcisis vinculis, supernam ciuitatem adire poterimus. Tot alia restant impedimenta, quæ vt superemus, paupertatem amplectamur. Hucusque Chrysostomus.

Caput iiii.

Quantopere libertatem Christianam promoueat obedientia.

Vide apud August. Epist. 38. quàm latè pateat renũciare omnibus.

At nunc de obedientia dicendum est. Cui virtuti tertium propterea dedimus locũ, quòd Christus expressè ac per semetipsum paupertatem continentiamque consuluit; obediẽtiam verò, Ecclesiæ suæ prudentia, factisque sanctorum: idque tamen apprimè iuxta Euangelij doctrinam. tum quòd eo modo propria voluntas melius ac perfectius abnegetur à pleriſque: nam qui abnegauit semetipsum, & omnes suas volun-

voluntates depoſuit, ait ſanctus Baſilius, nõ quod vult facit, ſed quod docetur: tum quòd ea quę Chriſtus expreſsè conſuluit, continentia & paupertas, ſecuriùs atque faciliùs in ſancta ſocietate diſciplinaque ſeruentur. Itaque tametſi expreſſum non habemus diſertis ſcripturæ verbis de obedientia conſilium, habet tamen ipſa fundamẽtum in abnegatione ſui. Quæ omnibus quidẽ Chriſtianis præcepta eſt generatim: propterea quòd debeat ſuam quiſque voluntatem, quam ſecundùm ſeipſum, id eſt, ſecundùm carnem habet, abnegare, vt ſequatur Dei voluntatem. Cæterùm vt hoc plenius fiat, longiſſimeque à propria quiſque voluntate recedat: ſtudio tantæ perfectionis, conſultiſſimè ſe pius eius amator alteri tradit, tanquam ſpirituali patri, ab eo regendum & ducẽdum: ad idque ſe obedientiæ vinculo prudenter adſtringit. Nec enim iam de obedientia loquimur ea quæ diuinis debetur Legibus, quam palàm eſt Chriſtianorum hominum eſſe communem: ſed de ea quæ in aliqua religioſa ſocietate, ſub ſpirituali patre ac duce certisque viuendi legibus, more ſanctorum perantiquo ſuſcipitur. Generatim autem verum eſt de obedientia quod diuus Auguſtinus expreſſit in Pſalmum 70. Nihil tam expedire animæ quàm obedire. Certè ita laudatum eſt in Scriptura per os Samuelis Prophetæ, vt dictum ſit: Melior eſt obedientia quàm victimæ. Neque id quidem de nihilo: quia per victimam, aliena caro; per obedientiam verò, propria voluntas mactatur. Sic autem neceſſaria eſt, vt ſine ea nihil placeat, quantumuis alioqui præclarum eſſe videatur. Vnde quamuis ſancta Marthæ actio, & ſanctior Magdalenæ contemplatio, pœnitentia, lacrymę, ea tamen omnia in Bethania, hoc eſt, in domo obedientiæ, fieri debuerũt. Quòd ſi quiſpiam quærendum putet, quamobrem Chriſtus Dominus per ſeipſum non ita hanc monaſticam conſu-

Quæſt. 14. quæſt. diffuſius explicatus.

1. Reg. 15.

luerit

luerit obedientiam, vt continentiam consuluit atque paupertatem? Responderi poterit in causa esse, quòd non perinde omnibus qui perfecti esse volunt, ea necessaria sit aut consulta, vti cæterę à nobis commemoratæ virtutes. Sunt enim haud pauci quos propter assequendam perfectionem, & continentes & paupere quidem esse conueniat, nec tamen expediat in monasticam venire societatem, certisque sub vno rectore morum legibus obstringi; vel quòd se meliùs ipsi sublimiusque in vita habituri sunt, singulari quodam ec Spiritus afflatu regente: qualis fuit Ioannes Baptista, Paulus Eremita, Propheta Helias, aliique nonnulli admirandæ perfectionis viri: vel quòd ab eiusmod institutis liberi, studiis laboribusque suis, quibus s liberè exerceant, Christianæ sint Ecclesię vberiùs profuturi: vel denique propter aliqua corporis aut valetudinis incommoda atque impedimenta. Quoniam igitur generatim omnibus qui perfectionis studio tenentur, consulta erat noui Testamenti tempore cum paupertate continentia: idcirco has Christus virtutes & exemplo suo commendauit, & doctrinæ verbo consuluit: non autem obedientiam monasticam, quòd ea non ita communiter ad perfectionis adipiscendæ studium pertinere videretur. Sed tamen & hãc virtutem ad id plurimũ valere, vt maior sit in Christiana libertate profectus, ex eo perspicitur, quòd vt se communis hominum infirmitas habet ad illam conquirendam, duce ac directore plerisque sit opus. Porrò hic ne frustra habeatur, promptè obedire necesse est. Quemadmodum enim is qui magistri operâ vsus discere velit, magistro credat oportet, Discentem enim, inquit Aristoteles, oportet credere: sic eum qui perfectè liber esse velit, spirituali Præfecto, fixisque ad spiritualem profectum legibus, obsequi necesse est. Ea propter cùm beatus Hieronymus hanc obediẽtiam persuadere ec-

nare

naretur pręter ipsa naturę testimonia, etiam de artibus addiscendis adhibuit similitudinem. Nulla, inquit, ars absque magistro discitur: etiam muta animalia & ferarum greges ductores sequũtur suos. In apibus principes sunt. Grues vnam sequũtur ordine literato. Imperator vnus. Iudex vnus prouinciæ. Roma vt condita est, duos fratres simul habere Reges nõ potuit, & parricidio dedicatur. In Rebeccę vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In naui vnus gubernator: in domo vnus dominus: in quouis grandi exercitu vnius signum exspectatur: & ne plura replicando fastidium legenti faciam, per hæc omnia ad illud tendit oratio, vt doceam, te non tuo arbitrio dimittendum, sed viuere in monasterio sub vnius disciplina Patris, consortioque multorum: vt ab illo discas humilitatem, ab alio patientiam: hic te silentium, ille doceat mansuetudinem. Non facias quod vis, comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, vestiaris quod acceperis, operis tui pensum persoluas: subiiciaris cui non vis, lassus ad stratum venias, ambulansque dormites, & necdum expleto somno surgere compellaris. Et rursum in eadem epistola: Primùm, inquit, tractandum est, vtrùm solus, an cum aliis in monasterio viuere debeas. Mihi placet, vt habeas sanctorum contubernium: nec ipse te doceas, & absque doctore ingrediaris viam quam nunquã ingressus es, statimq. tibi in partem alteram declinandum sit, & errori pateas. In solitudine citò subrepit superbia; & si parumper ieiunauerit, hominemque non viderit, putat se alicuius esse momenti: oblitusq. sui, vnde, quò venerit, intus corde, lingua foris vagatur. Dormit quantum voluerit, facit quod voluerit, nullum veretur, omnes se inferiores putat, crebriusque in vrbibus, quàm in cellula

lula est. Et paulo pòst: Quid igitur? Solitariam vitam reprehendimus? minimè: quippe quam sæpe laudauimus. Sed de ludo monasteriorum huiuscemodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreant, qui specimen conuersationis suæ multo tempore dederint, qui omnium fuerint minimi, vt primi omnium fierent: quos nec esuries aliquando, nec saturitas superauit: qui paupertate lætantur: quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est. Hactenus diuus Hieronymus. Quanta autem sit huius obedientiæ virtus, ex eo potest intelligi, quòd cùm continentiæ certamen sit aduersus concupiscentiam carnis; paupertati contra concupiscentiam oculorum; ideoque illa huic præponenda sit, quòd vehementior est corporum quàm pecuniarũ cupiditas: vt propterea Chrysostomus fatuas illas interpretetur virgines, quòd maioribus superatis, à minoribus, hoc est, pecuniarum concupiscentia vincantur: hæc quam nunc laudamus obedientia contra superbiam vitæ luctatur: qua nõ est hostis infestior aut periculosior, quemque in nobis aut habeamus maturiùs, aut difficilius tardiusque debellemus. Ad huius ergo tam malæ stirpis euersionem, obedientia securim vibrat, atque ad radicem admouet. Ideo difficilis, inquit Basilius, obedientiæ conatus, & præter naturam, quæ libertatem imprimis appetit; attamen cæteris præstantior. Quod enim difficilius, hoc præclarius. Relinquere diuitias, præterea continentiam ac castitatem seruare, multis quidem Philosophis datum: se autem, proprium que arbitrium negare, ex libero seruum facere, nulli prosus, nisi qui crucem Christi sequitur, concessum; qui non propriam, sed Patris voluntatem est exsecutus. Et iterum: Virtus, inquit, hæc alij subiectum esse præter communia præcepta, maximè ab initio Ecclesiæ fuit adeò vt idem sublimioris existat meriti iussum quàm

Lib. de Instit. monastica.

sponte

sponte facere. Hæc Basilius de obedientia. Cuius quidem laus memoratur singularis, si ea sit quæ dicitur obedientia sine mora. quæ tum præstatur facilè, si fiat quod monet diuus Hieronymus in epistola suprà citata: Præpositum, inquit, monasterij timeas vt dominum, diligas vt patrem. Credas tibi salutare quidquid ille præceperit: nec de maioris sententia iudices, cuius officij est obedire & implere quæ iussa sunt, dicente Moyse: Audi Israël, & tace. Ex hac igitur, quã sic Hieronymus expressit, animi moderatione, facilè fluit illa quæ dicitur obedientia sine mora. Quæ tamen sic accipienda non est (nec enim ita cæca esse debet) vt dijudicare quale sit quod præcipitur, non liceat: sed quia promptè faciendum est quod iubetur, vbi nihil appareat diuinis contrarium institutis. Vnde illud reprehendit Bernardus epistola septima ad Adamum monachum, non attendere, quale sit quod præcipitur: hoc satis esse quòd præcipiatur. cùm enim hanc ille interpretaretur esse obedientiam sine mora, respondet ei Bernardus, Si sic esse oporteat, sine causa legi in Ecclesia; Omnia probate, & quod bonum est tenete: deleri quoque de libro Euangelij illud oportere: Estote prudentes sicut serpentes: cùm alterum sufficiat, quod additur, Et simplices sicut columbæ. Nec dico, inquit, à subditis mandata Præpositorum esse diiudicanda, vbi nihil iuberi deprehenditur diuinis contrarium institutis: sed necessariam assero & prudentiam, qua aduertatur, si quid aduersetur; & libertatem, qua & ingenuè contemnatur. Cæterùm iste, Nihil, inquit, habeo interrogare; videritille quid iusserit. Dic quæso, si dato in manus gladio, suum te armari iussisset in iugulum, acquieuisses? aut si se tuo voluisset impulsu in ignem vel in aquam præcipitem dari, obtemperasses? Nonne etiam ab his non prohibere, cùm possis, in crimen tibi reputatur homicidij? & alia quę sequuntur

eodem pertinentia. At hinc forsitan aliquem moueat, quod cùm esse contingat religiosarum familiarum Præfectos, qui ea præcipiant interdum quæ diuinæ parum consonent voluntati, periculosum futurum sit, alterius se committere arbitrio, qui & ipse homo sit, & suis frequenter affectibus magis quàm Deo velit inseruiri. Cui respondebitur primo loco, sicut is qui discere vult, nõ se cuilibet sine discrimine erudiendum tradit, sed ei qui magister optimus habeatur: ita in hoc assequendæ perfectionis studio, quærendũ esse illum, qui eiusmodi viæ dux optimus peritissimusque iudicetur. Deinde cùm iam instituta monastica approbata fixaque sint, non tam hominum iam præfectorum, quàm instituti quod quisque sequatur, delectum esse faciẽdum. Vbi si qui sunt Præfecti, qui pro suo arbitrio aliena & inutilia præcipiant; ij suæ potestatis limites excedunt: cùm ad hoc præpositi sint, vt ea quę iam sunt constituta, & regulari informatione comprehensa, seruentur. Denique, quemadmodũ ait Augustinus, auctoritate quidem decipi miserum esse, sed certè miserius non moueri: ita ab aliquo Prę fecto quem nobis ducem idoneum futurum putauerimus, miserum est decipi; sed miserius, omni repudiato ductore, sibi præfidere, sibique ducem esse velle ad perfectionem assequendam. Sunt rursum qui dicãt, non esse laudabilem obedientiam, nisi per quam homo remoueatur abillicitis: per monasticas autem obedientias sæpe ab iis rebus abstinendum, in quibus nihil insit vitij. Quibus Domini ipsius opponendum exemplum est, qui nunquam prohibuisset boni ligni fructum bonum tangere, nisi & ea fuisset perutilis valdeque laudabilis obedientia. Neque enim potuit Deus, inquit Augustinus, perfectiùs demonstrare quãtum sit bonum obedientiæ, nisi cùm prohibuit ab ea re quæ non erat mala.

Cap. 16. lib. de vilitate credendi.

In Psal. 70.

CAPVT

CAPVT V.

Continentiæ, paupertatis, obedientiæq; virtutes, si per votum Domino consecrentur, mirificè Christianam augere libertatem.

HÆc ipsa autem tria quanquam per se præclara sunt, maximeque promoueant Christianam libertatem: tamẽ cùm voto Domino consecrantur atq. dedicantur, laudabiliora redduntur, & Christiani hominis libertatem veram multo maiorem efficiunt, tribus potissimùm de causis. Prima est, quòd iam ad pietatem & Dei cultum pertinere incipiũt: quæ virtus est multo nobilior. Secunda, quòd is qui hæc vouet, plenius se perfectiusque Deo subiicit & adiungit, quàm ille qui eadem sine voto facit. Ita enim se totum Domino consecrat in hoc genere actionis, vt iam non sit integrum aliud agere. Quamobrem nõ actum vnum, sed ipsam quoque illi potestatem offert. velut si quis non ex arbore fructum decerperet, quem Domino offerret suo, verumetiam ipsam quoque arborẽ in illius transferret potestatem. Tertia, quia per votum voluntas confirmatur & roboratur in sancto proposito: firmius enim fixiusque bonum retinemus, quod nos sine graui periculo amittere non posse videamus. Magis etiam vehementiusque opprimitur flamma concupiscentiæ, cui spes nulla relinquitur desiderata voluptate perfruendi. Ideoque de virginibus vestalibus, quæ nubere vel senes poterant, seque aliquando nupturas sperabant, dicit Prudentius contra Symmachum libro secundo:

Non totum spes salua interficit ignem;
Nam resides quandoque faces adolere licebit,
Festáque decrepitis obtendere flammea canis.
Tempore præscripto membra intemerata requirens,
Tandem virgineam fastidit Vesta senectam.

Quo autem est voluntas in sancto proposito constantior atque stabilior, eo melius gratiusque est quod ex ea boni proficiscitur: sicut è diuerso, quo voluntas est in malo obfirmatior, eo ipso redditur peius, quod agitur ex ea.

CAPVT VI.

Quàm laudabile sit continentiæ votum ostenditur.

SANE quod ad sanctum continentiæ propositum attinet, magnopere hoc ponderauit Augustinus, quòd virginitas Domino vouetur atque dedicatur. Cap. 8. Ait enim in libro De sancta virginitate: Nulla carnis fœcunditas sanctæ virginitati etiam carnis comparari potest. Neque enim & ipsa, quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur: ac per hoc spiritalis est etiam virginitas corporis, quam vouet ac seruat continentia pietatis. Sicut enim nemo impudicè vitiatur corpore, nisi spiritu priùs concepta nequitia: ita nemo pudicitiam seruat in corpore, nisi spiritu priùs insita castitate. Porrò autem si pudicitia coniugalis, quamuis custodiatur in carne, animo tamen, nõ carni tribuitur, quo præside atq. rectore, nulli, præter proprium coniugem, càro ipsa miscetur: quanto magis, quantoque honoratiùs in animi bonis illa continentia numeranda est, qua integritas carnis ipsi creatori animæ & carnis, vouetur, consecratur, seruatur! Sic Augustinus. Hæc est igitur illorum eunuchorum præclara virtus, de quibus in Euangelio scriptum est, Matth. 19. quòd seipsos castrauerunt propter regnum cælorum: quod non ob aliud dicitur, quàm quia sibimetipsis, vouendo, coniugij ineundi ademêre potestatem. De his eunuchis & Isaias scripsit, præmiaque magnifica Isa. 56. ijs præparata, verbis est pluribus prosecutus. Non dicat eunuchus (inquit) Ecce ego lignum aridũ. Quia hæc

hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. De quibus igitur hæc Propheta locutus est, nisi de illis qui seipsos castrauerũt propter regnum cælorum? Nam illis quibus ipsum virile membrum, inquit Augustinus, debilitatur vt generare non possint, sicut sunt eunuchi diuitum & Regum, sufficit vt hîc cùm Christiani fiunt, & Dei præcepta custodiunt: eo tamen proposito sunt, vt coniuges, si possent, haberent: cæteris in domo Dei coniugatis fidelibus adæquari. Qui prolem licitè pudicèque susceptam, in Dei timore nutriunt, docentes filios suos, vt ponant in Deo spem suam: Non autem meliorem accipere locum, quàm est filiorum atque filiarum. Neque enim vxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Sed qui pio proposito continentes, corpusque vsque ad contempras nuptias castigantes, seipsos non in corpore, sed in concupiscentiæ radice castrarunt, cælestemque & Angelicã vitam in terrena mortalitate meditati sunt: his locum gloriæ denunciat Propheta in regno Dei sublimiorem cæteris præparatum, vti alios meriti magnitudine superarunt. Æternum quippe nomen, quod vtique gloriam quandam propriam excellentemque significat, spadonibus Dei non erit commune cum multis, quãuis in eodem regno, & in eadem domo constitutis. Nam ideo fortassis & nomen dictum, quod eos quibus datur, distinguit à cæteris. Hi sunt igitur, quemadmodum est in Apocalypsi Ioannis, qui cum mulieribus non sunt inquinati: virgines enim sunt, & sequuntur Agnum quocunque ierit, decantantque canticum quod nemo potest dicere, nisi illa quadraginta quatuor millia. Singulariter quippe canticum Agno

Lib. de sancta virginitate, cap. 24. & 25.

Apoc. 14.

cantare est, inquit Gregorius, cum eo in perpetuum, præ cunctis fidelibus, etiam de carnis incorruptione gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant: quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamuis ad eorum præmia non assurgant. Sic ille, tertia parte Pastoralis, admonitione 29. Hîc iam, si exempla quæruntur, innumeris aliis, quibus Christi semper Ecclesia floruit, se præbuit ducem virgo illa beata, cui Dominus magna fecit, qui potens est, quamq. hactenus beatam prædicarunt, semperque prædicabunt omnes generationes. Quodenim illa respondit, virum se non cognoscere; non id modò significat, illam maritalem nescire thalamum; sed votum eius, animique propositum esse, id nunquam experiri, ne sobolis quidem desiderio, aut posteritatis amore. Nam si prius illud tantummodo significare voluisset, nulla erat quærendi ratio, Quomodo fiet istud? cùm sibi integrum esse sciret, viri consortium admittere, eoque pacto matrem effici. Quænam igitur esse potuit iusta satis ratio percunctandi, quomodo filium conciperet, nisi quia non statuisset modò virum non cognoscere, verùm etiam quòd suam integritatem voti religione Deo consecrasset? Itaque de ea verba faciens Augustinus in eo libro quem scripsit de sancta virginitate, Ipsa quoque, ait, virginitas eius gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam conseruaret ipse præripuit: sed priusquam conciperetur, iam Deo dicatam, de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba quæ sibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit: Quomodo (inquit) fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò non diceret, nisi Deo virginem se antè vouisset. Sed quia hoc Israëlitarũ mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto; non violenter ablaturo, sed potiùs contra violentos custodi-

Cap. 4.

turo,

turo, quod illa iam vouerat. Quamquam etiamsi hoc solum dixisset, Quomodo fiet istud; nec addidisset, Quoniam virum non cognosco; non quæsisset vtique promissum sibi filium quomodo femina paritura esset, si concubitura nupsisset. Sic Augustinus. Hanc autem virginem, cuius hoc proprium est, quòd cum fœcunditate matris, virginitatis coniunxit honorem, numerosissima virginum agmina, iam inde à principio secuta sunt: quæ illius ad exemplum, suam virginitatẽ Domino ex fide dicauerunt. Ad quas cùm Cyprianus sermonem instituit, has earum laudes expressit: Flos est ille (inquit) Ecclesiastici germinis, decus atq. ornamentum gratiæ spiritualis, læta indoles, laudis & honoris integrum opus atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini; illustrior portio gregis Christi: gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas: quantoq. plus copiosa virginitas numero suo addidit, tanto gaudium matris augescit. Ad has loquimur, inquit; has hortamur affectione potiùs quàm potestate; vt quæ se Christo dicauerint, & à carnali concupiscẽtia recedentes, tam carne quàm mente se Deo deuouerint, opus suum consummẽt, magno præmio destinatæ. Atque in eodem Tractatu Cyprianus, huius virginitatis excellentiam præ coniugali castitate demonstrans, Prima sententia, inquit, crescere & generare præcepit: secunda ad continentiam suasit. Cùm adhuc rudis mundus & inanis est; copia fœcunditatis generante, propagamur & crescimus ad humani generis augmentum. Cùm verò iam refertus mundus & orbis impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viuentes, castrantur ad regnum. Nec hoc iubet Dominus, sed hortatur: nec iugum necessitatis imponit, quando manet voluntatis arbitrium liberum. Sed cùm habitationes multas apud Patrem

In Tractatu de habitu virginum.

Ioann. 14.

ſuum eſſe dicat, melioris habitaculi hoſpitia demonſtrat. Habitacula iſta meliora vos peritus, carnis deſideria caſtrantes, maioris gratiæ præmium in cæleſtibus obtinetis. Hæc Cyprianus. Quibus illa ſunt apud Auguſtinum ſimilia, libro nono de Geneſi ad literam: Vnde, inquit, magnum, magnique honoris meritum apud Deum pia & fidelis virginitas habet, niſi quia iſto iam tempore cõtinendi ab amplexu, cùm ex omnibus gentibus ad implẽdum Sanctorum numerum largiſſima ſuppetat copia, percipiendæ ſordidæ voluptatis libido, non ſibi vendicat, quod iam ſufficiendæ prolis neceſſitudo non poſtulat? Breuiſſimeque diuus Hieronymus in epiſtola quam ſcripſit ad Paulam & Euſtochium, cuius exordium, Menſurã charitas non habet: Certè flos quidam, inquit, & pretioſiſſimus lapis inter Eccleſiaſtica ornamenta, monachorum & virginũ eſt chorus. Hæc igitur doctrina Scripturarũ eſt ac Veterum: ſolíq. hæretici ſacræ virginitati ſuum honorem detraxerunt. Porrò ſi facto voto nihil obligationis accedere exiſtimarunt fuiſſet: neque Apoſtolus diceret damnationem illas habere, quæ fidem primam irritam feciſſent: hoc eſt, inquit Auguſtinus, in eo quod primo vouerant, non ſtetiſſent: neque Cyprianus eas quæ poſt votum, ſanctamque profeſſionem continentiæ, non ſibi à concubitu temperaſſent, non mariti, ſed Chriſti vocaret adulteras, diſiungíque præciperet, niſi cenſuram vellent Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſubire, & à fidelium communione ſeiungi. Cui & Innocentium Pontificem, eius nominis primum, adſtipulantem videre licebit epiſtola ſecunda.

Cap. 7.

Hier. ad Paulam.

Lib. de ſancta virginitate cap. 33. & 34. Lib. 1. epiſtolarum epiſt. 11

CAPVT

CAPVT VII.

De voto paupertatis.

IAM paupertatis votum, & eius vitæ quæ proprium nihil admitteret, quantum in Ecclesiæ præcipuis, firmissimísque membris fuerit, haud obscurum id quoque ex diuinis literis, & veterum Catholicorum libris apparet. Neque enim cum sua coniuge Ananias repentina morte feriretur, nisi hoc votum violasset: neque eodem tempore hoc ipsum & Apostoli, & ex Iudæis Christiani facti, Domino vouissent, nisi ad Christianam perfectionem magnopere pertinere iudicassent. Quæris vnde probetur, Ananiam cum sua coniuge tale votum aliquando feciſſe? Quia nimirũ Ananiæ, cùm de pretio agri fraudasset, dicitur: Vt quid tentauit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? Et rursum: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Cur autem Deo mentiti sunt, nisi quia promiserant quod non præstiterunt? In Actis Apostolorum, vt habet Hieronymus epistola ad Demetriadem, quãdo Domini nostri adhuc calebat cruor, & feruebat recens in credentibus fides, vendebant omnes possessiones suas, & pretia earum ad Apostolorum deferebant pedes; vt ostenderent, pecunias esse calcandas: dabaturque singulis prout cuique opus erat. Ananias & Sapphira dispensatores timidi, imo corde duplici, & ideo condemnati, quia post votum obtulerũt quasi sua, & non eius cui ea semel vouerant, partemque sibi alienæ substantiæ reseruauerunt, metuentes famem, quam vera fides non timet; præsentem meruere vindictam; non crudelitate sententiæ, sed correptionis exẽplo: vt pœna duorum, esset doctrina multorum. Augustinus quoque de illorum duorũ peccato & morte differẽs, ex Actis Apostolorum; Nonnullis, inquit, videtur nimis seuera ista fuisse correptio, vt propter pecuniam

Actor. 5.

Tomo 1. ep. 8.

Serm. 12. in seorsim excusis.

cuniam de re sua subtractam, homines mererentur occidi. Non hoc Spiritus sanctus, sed auaritia fecit. Spiritus autem sanctus mendacium sic puniuit. Non tamen, fratres, videatur seuera correptio mors temporalis: atque vtinam hucusque vindicta processerit? Quid enim magnum mortalibus contigit morituris? Sed per illorum temporalem pœnam, Deus fieri voluit disciplinam. Credendum autem est, quòd post hanc vitam eis pepercerit Deus. Magna est enim eius misericordia. Correpti sunt mortis flagello, ne supplicio punirentur æterno. Hoc tantùm attendat charitas vestra: quia si displicuerit Deo detrahere de pecunia quam vouerant Deo, & vtique illa pecunia vsibus hominum fuerat necessaria: quomodo irascitur Deus quando vouetur castitas, & non exhibetur? quando vouetur virginitas, & non exhibetur? Vouetur enim ad vsus Dei, & non ad vsus hominum. Quæcunque autem hoc fecerint, vouerint talia, & non reddiderint: nõ se putent temporalibus mortibus corripi, sed æterno igne damnari. Augustinum secutus Gregorius Magnus, simili ratiocinatione Venantium Italiæ Cancellarium reuocare conatur: Ananias, inquit, pecuniam Deo vouerat, quas pòst diabolica victus persuasione subtraxit. Sed qua morte mulctatus est, scis. Considera ergo quanto periculo in diuino iudicio dignus eris, qui non nummos, sed te ipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu deuoueras, subtraxisti. Denique & Cyprianus in epistola ad Quirinum, variis ex locis probans, quod quis vouerit, esse reddendum, tandem hoc quoque de Anania & Saphira ex Actis testimonium adiungit, illos vouisse nihil dubitans: ut non mirum videri debeat, hoc ipsum in epistola Vrbani reperiri, quæ inter Decretales Epistolas numeratur. At cæteris vouentibus, Apostoli fortè non vouerunt? hoc is credat, qui non illos Christiani gregis ad perfe-

Cypr. epistola ad Quirin.

perfectionem duces fuisse existimet. Augustinus certè non dubitauit illos vouisse dicere. Scribit enim sic: Dixerant potentes illi; Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. hoc votum potentissimi vouerant: sed vnde hoc eis, nisi ab illo de quo hîc continuò dictum est; Dans votum vouenti? alioqui ex illis essent potentibus, quorum infirmatus est arcus. Non enim Domino quisquam quicquam ratum vel rectum voueret, nisi ab illo acciperet quod voueret. Sic eo loco de Apostolicæ paupertatis voto. Per hoc autem votum, omnem à se rerum quæ possideri possunt, proprietatē abdicabant: vt, quemadmodum in Actis scriptum est, inter eos essent omnia communia, & nemo suū quicquam esse diceret. Cuius Apostolicæ perfectionis occasione, exstiterunt postea hæretici quidam, qui se Apostolicos arrogantissimè vocauerunt: eo quòd, quemadmodum Augustinus ait, in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes: quales (inquit) habet Catholica Ecclesia, & monachos & clericos plurimos. Quæ verba Augustini quidam praue accipientes, significatum ab eo putant, multos fuisse in Ecclesia Catholica & monachos & clericos, vtentes cōiugibus, ac propria possidentes: cùm id interim non dicat, sed hoc velit, Catholicam Ecclesiam multos habere monachos & clericos, qui in suam cōmunionem non recipiant vtentes coniugibus, aut propria possidentes. Vnde videlicet procul absit (quemadmodum ait diuus Chrysostomus) meum ac tuum; indeque eiectum omnino, id verbum sit, quod multorum sæpè causa bellorū est. Et tanquam aliquis interrogasset, Cur ergo illi qui dicuntur Apostolici, hæretici sunt, cùm sicut illi, ita & Catholici multi, in suam societatem non reciperent vtentes coniugibus, aut propria possidentes? Subiunxit ille continuò: Sed ideo isti hæretici sunt, quoniam se

Lib. 17. De Ciuitate Dei, cap 4.

Act. 4.

Hæresi 40.

Homil. 74. in Matth.

se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Hæc Augustinus, satis declarãs, eos monachorũ & clericorum cœtus, qui in Ecclesia hoc vitæ arctioris institutũ sequerẽtur, vt nõ admitterent in cõmunionem suam vtentes cõiugibus, aut propria possidentes, nõ dãnate tamẽ alios qui essent cõiugalis vitæ statum amplexi, propriasq; possiderent facultates, tanquam propterea à spe salutis alienos. Sed hoc interim paupertatis vorũ fuisse iam olim quoq. voto castitatis adiunctũ, & ille insinuat Augustini locus; & Hieronymi verbis indicatur, quibus est ad monachum Heliodorũ vsus. cui postquam dixisset, Animaduerte, frater, nõ tibi licere de tuis quicquam habere rebus: quibusdã interpositis subnectit: Sed forsitan dicturus es, Quid ergo? quicũque in ciuitate sunt, Christiani nõ sunt? Nõ est tibi eadem causa quæ ceteris. Dñm auscultа dicentẽ: Si vis perfectus esse, vade, vẽde omnia quę habes, & da pauperibꝰ. Tu autẽ perfectũ te fore pollicitus es. Nã cùm derelicta domo & militia, te castrasti propter regnum cælorũ; quid aliud quàm perfectã sectatus es vitam? Perfectus autẽ seruus Christi nihil præter Christum habet: aut si quid præter Christũ habet, perfectus nõ est. Et, si perfectus nõ est, cùm se perfectum fore Deo pollicitus sit, Deo antè mẽtitus est. Sic D. Hieronymus de promissa, perfectionis studio, castitate simul atque paupertate. Hoc igitur cur Apostoli primùm ac deinceps multi facerẽt, nisi quia tãto gratius Deo se facere persuasum haberẽt, quãto se illi magis dedidissent, arctiusq; obstrinxissent? Neque enim ignorabant, quod Augustini posteaverbis expressum est, felicẽ illãnecessitatẽ esse, quæ ad meliora cõpelleret. Ideoq. & illi tũ, & postea multi, talem sibi necessitatẽ assumpserunt, quo minùs ab eo quòd sanctum esse scirent, valdeque conducibile ad vitæ perfectionem, liceret discedere.

CAPVT VIII.

Eam necessitatem, qua votum obstringit, nihil repugnare Christianæ libertati.

NEC verò minus hîc propterea Christianæ libertatis inesse putarunt, quòd tali necessitati subderentur: immo verò amplius; cùm tanto essent liberiores, quanto meliores: & tanto meliores, quanto in tam sancto proposito alacriores atque firmiores. Bonas enim mentes & corroborat votum, & subinde exstimulat considerata perseuerandi necessitas: vt in cœpto itinere tãto celeriùs atq. ardentiùs ad propositum æternæ gloriæ brauium procurratur. Vt enim minùs liberi non sumus, quia diuinis præceptis parere tenemur, si hac excitati parendi necessitate, in via mandatorum dilatato corde curramus: ita posteaquam sibi quis sanctissimum institutum monasticæ disciplinæ vltrò fecit necessarium; nullum patitur detrimentum veræ libertatis; quando id tanto retinet constantiùs, quanto minùs ab eo descisceret, integrum sibi esse perspexerit. quemadmodum nec beatis spiritibus propterea minus esse dicendum est libertatis, quòd vsque adeò confirmati in bono sint, vt ab eo iam nequeant vlla voluntatis auersione diuelli, ad quorum libertatis perfectionem tanto magis hîc accedimus, quanto magis votis Deo factis, in bono confirmamur. Sin autem admotis semel ad arattum manibus, retrò animus respectat, seculum desiderans, & relictas mundi voluptates; iamque tristis & grauatim facere incipit, quòd nemine præcipiente volens libensque susceperat: minùs profectò liber est, non propter assumptam voti obligationem, sed propter relapsę ad seculum voluntatis carnalem cupiditatem; & quia minùs iam delectat quod sanctum est, non quia præstare tenetur quod promissum est. Nisi fortè & Christiani nominis

factam

factam in baptismo professionem (in qua pactum ac votum quoddã seu promissionẽ inesse, Veteres scriptum reliquerunt) accusare libeat, tanquam aduersam Christianæ libertatis; quòd ei qui minus postea vidẽdo respõderit, si tristis videlicet præcepta seruet Christiana, libertatem proculdubio tanto minùs habeat Christianam, quanto magis ad rectè iusteque viuendum, ratione susceptæ professionis adstringitur. Alia est igitur necessitas, qua quippiam facere tenemur postulante aut præcepto aut promisso. Alia, qua ad faciendum bonum, tristis quispiam inuitusque compellitur. Quarum prior nihil detrahit ei, quæ quidem humanæ conditioni congruit, libertati. Posterior verò eam excludit, propterea quòd inuitus bonum qui faciat, is non liber, sed seruus sit. Ideoque de hac necessitate diuus Hieronymus ait in epistola ad Rusticum: Vtinam quòd renuntiamus seculo, voluntatis sit non necessitatis; & paupertas habeat expetita gloriam, non illata cruciatum! Et diuus Ambrosius, Qui diligit, inquit, ex voluntate facit, quę sibi sunt imperata: qui timet, ex necessitate. Itaque Dominus, ait, operationes seruulorum suorum spontaneas probat potiùs quàm coactas. Ideo ex seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostratum munera, quàm necessitatum obsequia conferamus. Sic Ambrosius, seruilem videlicet quandam necessitatem significans, quæ vltroneæ voluntati opponitur. De qua necessitate loquitur & ipse Apostolus in posteriore ad Corinthios epistola, vbi cùm ad eleemosynarú largitionẽ hortaretur, Vnusquisque, inquit, prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus. A quo sacrificium, inquit Leo, nec cum mœrore offertur, nec inter dãna numeretur. Sic & in priore ad Corinthios de necessitate locutus est idem Apostolus, cùm scribit: Nam etsi euangelizauero, non est mihi glo-

Dionysius Areopagita cap. vlt. Ecclesiasticæ Hierarchiæ.
Aug. in Psal. 75. epist. 59.
Hieron. in fine lib. 1. Apologiæ contra Rufinum.
Ambr. lib. 9. in Lucam ad cap. 20.
Chrysostomus Homil. 68. in Matth.
Greg. Homil. de Ascens.
Serm. 12. in Psal. 118.
Cap. 9.
Serm. 3. De ieiunio septimi mensis.
2. Cor. 9.

gloria: necessitas enim mihi incumbit. væ enim mihi est, si non euangelizauero. id est, malo meo non euangelizabo, vt Augustini quidem commentarius habet, quia fame cruciabor, & vnde viuam non habebo. Siquidem ille vitæ huius sustentandæ significatam necessitatem intellexit: quia si compulsus fuisset Apostolus euangelizare, non ei gloria apud Deum exstitisset, propterea quòd inuitus & perfunctoriè rem tantam egisset, ex cupiditate emolumenti terreni, non amore Christi, & alienę salutis desiderio. Nã sequitur, & dicit: Si enim volens hoc facio, mercedem habeo, gloriæ videlicet apud Deum sempiternæ. Si autem inuitus, id est, coactus transigendæ huius vitæ necessitate, dispensatio mihi credita est, vt aliis prosit Euangeliũ, quibus hoc dispenso, nõ mihi qui fictus sum. Qui enim inuitus facit, inquit Augustinus, propter cõmoda gaudiaq. carnalia; quæ si aliter habere posset, illud desereret; ipse vtique fictus est, ideoque inuitus facit: sed eis nihilominus prodest, erga quos facit. Se enim tantùm à mercede salutis alienat, non etiam illos priuat, quibus cibaria dñica etiã malus seruus impendit. Plurimum enim refert, ait diuus Ambrosius, vtrum ex voluntate quid facias, an necessitate, quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium: coactus dispẽsat obsequium, sicut Apostolo dicente cognouimus. Scripsit enim: Væ mihi est, si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Et infrà: Aperuit, inquit, mihi huius altitudinem consilij, in epistola ad Philemonem scripta: quia quod ipse esset, alium esse vellet: vt voluntate potiùs quàm necessitate detulisse Domino videretur. Itaque pro Onesimo interueniẽs, sicait: Sine consilio tuo nihil facere volui, ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Hæc diuus Ambrosius sermone decimoquarto in Psalmũ cente-

Libr. de opere monachorum. cap. 2. & 10. Et lib. 2. cõtra epist. Parmeniani, cap. 11.

centesimum decimum octauum. Quod autem adferunt quidam, votum ratione obligationis suæ esse legem, Christi autem beneficio desiisse nos esse sub lege: tale est quod ipsi quoque iuramento nō leuem imporret iniuriam: vtrumque enim priuatæ cuiusdam legis vim habet. Quid autem sit, hominē Christianum, gratiæque beneficio liberum, non esse sub lege, suprà à nobis est explicatum.

CAPVT IX.

Respondetur ad argumenta quædam ex Prospero & Hieronymo proponi solita.

Lib. 2. de vita contemplat. cap. vlt.

AT Prosper, inquis, sic ieiunare suadet, vt non nos ieiunandi necessitati subdamus. Quare sic quoque & continentes & pauperes esse debebimus, vt nullam hîc nobis iniiciamus necessitatem, qua votis factis liberi esse nequeamus. Sed quid hîc Prosper obiicitur? qui si vouere non censuisset esse laudabile, non adhibuisset ad Psalmi expositionem, vbi scriptum est, *In Psal. 116.* Vota mea Domino reddam; illam Augustini sententiam: Quisquis bene cogitat quid voueat Domino, & quæ vota reddat, seipsum voueat, seipsum reddat: hoc debetur, hoc exigitur: imago Cæsaris, reddatur Cæsari; imago Dei, reddatur Deo. Neque hoc, credo, improbasset, quod certè Augustinus, cùm commemorasset, *Epist. 86.* non improbauit, quod vouerant tum Christiani quidam, ieiunaturos sese per plurimos dies. Verùm & de priuatis non publicis communibusque Ecclesiæ ieiuniis Prosper loquitur; & illos maximè respicit, quos decet in recipiendis peregrinis fratribus hospitalitatem colere. Publica enim si spectentur ieiunia, nemo ea solui debere, propter cuiusquam aduentum fratris existimet. Et quis etiam est spiritualium fratrum, de quibus Prospero sermo est, qui cùm sciat

sciat auctoritate Ecclesiæ indictũ ieiunium, & à fidelibus vniuersis obseruari solitum, postulet vt eius gratia ieiunium hospes intermittat, eius remissione delectatus; aut si soluere nolit, contristetur? Talibus quoque Christianis Catholicis, qui, siue non valeant, siue nolint abstinere, omnia vsibus nostris concessa cum gratiarum actione percipiũt, negat eos qui studiosiùs abstinent, se debere præferre, ne fortè plus humilitatis, aliarumque virtutum habeant illi, vnde abstinentibus iure præferãtur. An autem quisquam bonus Christianus, & humilis Catholicus censebitur, qui publica Ecclesiæ ieiunia obseruare cùm possit, nolit? Denique in fine capitis, quam velit intelligi abstinentiam, satis insinuat, cùm meminit rigoris districtioris abstinentiæ, qua se nonnulli tum temporis Christiani mirè exercebant atque macerabant, præter communia publicaque ieiunia, alia quædam priuata deuotione assumentes. Hæc igitur peculiaria vltroque suscepta, & nulla communi lege indicta ieiunia, ea prudentia ac moderatione cupit obseruari, vt non charitas fraterna lædatur: ab ijs videlicet præcipuè, quibus ex proprio quodam munere conuenit hospitalitatem exercere: quam proinde indictis sibi ieiuniis impedire non debeant, sed hoc potiùs ducere, vt charitati spiritualium fratrum seruiatur. Quod verò dicit Hieronymus, melius esse offerre quod non debes, quàm reddere quod debeas: pro explicata sententia facit. Nam quod debet, ille reddit, qui id præstat, cuius faciendi necessitatem, aliena tantùm voluntas imposuit; velut qui diuinis præceptis obtẽperat. Hæc enim vt facere debeas, non à tua, sed à Dei profectum est voluntate, qui præcepit. Offert verò ille quod nõ debet, qui cùm posset amplecti nuptias, vltrò ac lubens Domino suam consecrat integritatẽ. Non enim vouere necesse fuit; cùm hoc consilij sit, non præcepti. at posteaquam vouit,

Lib. 1. contra Iouinianum.

quis bona mente præditus, neget eum promissione sua obstrictum teneri? cùm & scriptum sit; Vouete, & reddite: tantaque hoc posterius sub interminatione præceptum sit, vt subiungatur, Terribili & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud Reges terræ. Qui idcirco inultum abire non sit passurus, si quis vota reddere neglexerit: præsertim cùm & apud homines magnam perfidiæ notam incurrat, non stare promissis. Vnde & fides, quæ iustitiæ est fundamentum, ex eo dicta putatur, quia fiat quod dictum est. Quin & voti quàm iurisiurandi maior ad obligandum vis esse iure existimatur, & grauior in violando turpitudo: propterea quòd domino suo seruus in primis maximeque debeat fidem. Vnde & Salomon voti violationem nomine perfidiæ exaggerans, Quodcunque voueris, inquit, redde; multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa non soluere. displicet enim Deo stulta & infidelis promissio. Et Augustinus in Epistola quæ est ad Armentarium & Paulinã, Quia iam vouisti, inquit, quia te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. non talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses, si nihil tale vouisses; minor enim tunc esses, non peior: modò autem tanto, quod absit, miserior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Sic ille. Reddendũ ergo est omnino quod vouerimus. Neque enim similem æstimare fas est Deum nostrum falsis gentiũ diis, de quibus scriptum est, in argumẽtum fictitiæ falsæque diuinitatis: Quod si quis votum ijs vouerit, neque reddiderit, minimè id requirant. Omnino hoc requiret Deus noster, quod ignorare non potest sibi esse promissum. Cur enim alioqui damnationem incurrisse dicerentur viduæ illæ, apud beatum Apostolum, iuniores, quòd nubere affectantes, primam fidem irritam fecissent, id est, vouissent (ait Augustinus) & non reddidissent? Nam Apo-

Ecclesiastes 5. Vide etiam Num. 30. & Deut. 23.

Epist. 45. & De bono viduitatis, cap. 9. & Epist. 199.

Baruch 6.

Apostoli (inquit Epiphanius) tradiderunt peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias conuerti. *Lib. 2. contra hæres., hæresi Apostolicorũ.*

Et sanctus Basilius de institutione monastica disserẽs, Cuique, inquit, ab initio quod vitæ genus cupiat (modò concessum) hoc inire ac optare licet, siue in matrimonio, seu cœlibem agere. Quando verò se Deo semel auctorauit per vitæ continentiam, ac perpetuam castitatem, hoc detrectare non licet, nec aliter quàm aliquod munus, aut hostiam Deo sacram sese illi custodire: ne reos sacrilegij nos Dominus accusẽt, si dicatum ei corpus, tursus rebus prophanis & communis vitæ ministerio sordidauerimus. Hæc ille de necessitate præstandi quod semel Deo promissum est. Sed vt iam faciendum sit quod Deo polliciti sumus, cùm liberi priùs essemus, à nostra id voluntate profectum est; qui felicissimam necessitatem vltrò libenterq. ipsi assumpsimus, non ab alio impositam obedienter suscepimus. Ideoque hæc ipsa quæ vouemus, in eorum officiorum genere sunt, quæ dicit Augustinus esse gratiora, quòd cùm liceret nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Sed quamquam principio licebat non se totum Domino mãcipare vouendo; postea tamen resilire nefas esse, in eodem libro sic dixit Augustinus: Illis qui se non continent, vtique expedit nubere; & quod licet, expedit. quæ autem vouerint continentiam, nec licet, nec expedit. Porrò autem discedere ab infideli coniuge, licet, sed non expedit: manere autem cum illo, si cohabitare consentit, & licet, & expedit: quia si non liceret, expedire non posset. Est eiusdem Augustini eadem de re sermo copiosior in Psalmum 75. ad versiculum: Vouete & reddite. Quo loco cùm fecisset commune quoddam votum Christianorum omnium de ijs rebus quæ omnibus in commune præcipiuntur: tum subiungit esse quædam alia vota propria singulorum. Alius enim,

Cap. 14. lib. De adulterinis coniugijs.

Cap. 15.

inquit, vouet Deo castitatem coniugalem, vt præter vxorem suam non nouerit aliam, sic & femina, vt præter virum suum non nouerit alium. Alij etiam vouẽt, etsi experti tale coniugium, vltrà nihil tale pati, nihil tale concupiscere aut sustinere: & ipsi vouerunt aliquid maius quàm illi. Alij virginitatem ipsam abineunte ætate vouent, vt nihil tale vel experiantur, quale illi experti sunt, & reliquerunt: & isti vouerunt plurimum. Alij vouent domum suam esse hospitalẽ omnibus sanctis aduenientibus: magnum votum vouẽt. Alius vouet relinquere omnia sua, distribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, in societatẽ sanctorum: magnum votum vouit. Quisque quod vouere voluerit, voueat: illud attẽdat, vt quod vouerit, reddat. Vnusquisque Deo quod vouet, si respicit retrorsum, malum est. Nescio quæ castimonialis nubere voluit. Aliquid mali voluit? Mali planè. Quare? Quia iam vouerat Domino Deo suo. Quid enim dixit de
1. Tim. 5. talibus Apostolus Paulus? Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: id est, vouerunt, & non reddiderunt. Nemo ergo positus in monasterio frater dicat: Recedo de monasterio: neque enim soli qui sunt in monasterio, peruenturi sunt ad regnum cælorum. Respondetur ei, Sed illi non vouerunt, tu vouisti, tu retro respexisti. Quæ autem respexit ad nuptias, non quia voluit nubere damnatur, sed quia iam antè recesserat, & fit vxor Loth, respiciendo retrorsum. Et concludens tandem: Non sitis, inquit, pigri qui potestis, quibus adspirat Deus apprehẽdere gradus meliores: quia non ista ideo loquimur, vt non voueatis, sed vt voueatis & reddatis. Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Non dixit, Nolite vouere, sed vouete & reddite: vtrumque fac. Vnum fit ex professione tua, alterum ex adiutorio Dei perficietur. Hactenus Augustinus. Quem secutus Fulgentius, Hæc inquit,

quit, illorum sunt qui nullam vouerũt continentiam Deo. Cæterùm quisquis seipsum castrauerit propter regnum cælorum, & in corde suo continentiam Deo vouerit, non solùm, si mortifero fornicationis crimine maculetur, verùm etiam, si aut vir vxorem accipere, aut mulier nubere voluerit, secũdùm Apostoli sententiam, damnationem habebit, quia primam fidem irritam fecit. Hæc ille cap. 3. lib. De fide ad Petrum. Diui quoque Bernardi perspicua est hac in parte doctrina, in eo libello quem scripsit de præcepto & præcepti dispensatione. Quod est in voluntate suscipientis (inquit) non in potestate proponentis, volũtarium meritò dixerim, non necessarium. Attamẽ hoc ipsum quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admiserit & promiserit, deinceps tenendum: profectò in necessarium sibi ipse conuertit, nec iam liberum habet dimittere, quod antè tamen non suscipere liberum habuit. Ideoque quod ex voluntate suscepit, ex necessitate iam tenendum est: quia omnino necesse est eum reddere vota, quæ distinxerunt labia sua. Cæterùm, Felix, vt quidam sanctorum air, necessitas, quæ ad meliora compellit. Hæc Bernardus.

CAPVT X.

Eos qui voueant, nullo se fraudare bono, sed magno ditare.

AT magno, inquiunt, bono se fraudat, qui sibi diuinitus concessam adimit libertatem? Iure quidem ac meritò quererentur, si esset aditus ad meliora præclusus: aut si quod accerseretur hoc pacto detrimentum profectus salutaris. Sed quid pati potest in bono opere detrimẽti, qui summam perfectionis elegit? aut ad quæ meliora sibi præclusit aditum, qui optima probetur amplexus? Et cùm in eo sita sit bonitas

& præstantia operis salutaris, vt diuinis præceptis aut consiliis acquiescatur: quodnam hic sibi iniecit boni impedimentum, qui vt pleniùs multo & accuratiùs præceptis obediret, Dominica etiam consilia implēda suscepit? si autem iam pericula spectes seculi, à quibus se cæteris longiùs remouit, si vincula cupiditatum & mundi vanitates varias considetes, quibus aut se implicatum exemit, aut implicandum subtraxit, quod non potiùs lucrum esse putādum est, sic amissæ libertatis? Denique non hoc amittimus quod Domino damus, sed feliciùs multo illi oblatum reseruamus: sicut Hieronymus virgini loquitur: Ex eo tempore quo virginitati perpetuæ consecrata es, tua non tua sunt: imò verè tua, quia Christi esse cœperunt. Cùm igitur suam quisque libertatem, quam solet habere charissimam, offert Deo suo, totumque se illi tradit, vt eius cultui vacet: quodnam illi potest ab homine Christiano munus aliud exhiberi gratius? Idcirco Basilius (quod antè citauimus) vt difficillimam, ita & præstantissimam docet esse virtutem, proprium arbitrium negare, atque ex libero semet seruum facere. Nec verò licere in seculo, & secūdùm seculum viuere si velis, id quod voti religione amittitur, ad libertatem pertinet Christianā: quandoquidem seculo adhuc propinquior est, cui illud licet, quàm is cui iam non licet. Nec gratulanda libertas est, inquit Augustinus, qua fit vt non debeatur, quod cum lucro redditur. Hęc autem nostra est in Christo libertas, quæ nos abducit ab hoc seculo nequam, blandisque voluptatibus mundi: quæ, dū quęruntur, fatigant; dum percipiuntur, infatuant; dum amittuntur, excruciant. Ideoque tum erit maxima in regno Dei libertas, cùm ad seculum reuerti non solùm non licebit, sed nec omnino fieri id poterit.

In Epistola ad Demetriadem.

Epist. 45.

CAPVT

CAPVT XI.

Nihil periculi ineſſe votis, propter quod debeat vouentium accuſari temeritas.

AIVNT etiam nonnulli, periculi plenum eſſe, nos rem tantam vouere Deo, ſeu polliceri facturos. quod autem cum ſalutis periculo fiat, nulla præſertim vrgente cauſa, id fieri imprudenter. quod verò imprudenter & inconſideratè geratur, neminem id quidem, niſi fatuum & imprudentem, laudandum exiſtimare, ſed vituperandum prorſus; atque adeò hic locum eſſe veteri ſententiæ: In malis promiſſis reſcindi fidem. Quo loco hoc primùm animaduertendum eſt, illos abuti veteri ſententia: quæ de his tantummodo promiſſis intelligenda eſt, quibus mali quippiam promittitur. quale fuit in Actis illorum votum, qui ſe vouerant nihil guſtaturos, donec interemiſſent Paulum. *Act. 23.* Tale autem promiſſum ſuapte natura nullum eſt, nec vim habet obligandi: cùm ad malefaciendum nemo teneri queat obſtrictus. Quocirca eiuſmodi quippiam quiſquis promiſit; vt peccauit promittendo, ita procul dubio grauiter peccat implendo. Hoc in genere plerique Iephte votum ponendum putant, quo eum qui primus è familia victori ſibi domum reuertenti occurriſſet, pollicitus eſt Domino ſe immolaturum. *Iudic. 11.* Sed non improbabilem arbitror eorum ſententiam, qui illum vouiſſe cenſent hoc omnino, quod implere licuerit. Primùm, quia ſcriptum eſt, Spiritum Domini ſuper illum irruiſſe, actum vouiſſe. Deinde, quia cùm filia, quæ prima obuiam venerat, luxiſſet per montana virginitatem ſuam, ad patrem ſuum reuerſa eſt: qui fecit ei ſicut vouerat. Et quid illud? Quę, inquit, ignorabat virum. In eo igitur Iephte votum declarari videtur impletum eſſe, quòd filia virum ignorauerit, ab omni coniugio per totius vitæ ſpatium aliena. Quod

etsi Deo gratissimum esset holocaustum, id tamen illius temporis mores valde respuebant, plangendumque iudicabant. Quis autem facilè credat, virum in numerum eorum qui fide promissiones adepti sunt, ab Apostolo relatum, nefandum & gentile prorsus hominis interfecti sacrificium, Domino, qui hoc fieri vetuerat, gratum fore credidisse? verùtamen si magis Ambrosio assentiri libet, quod impiè vouerit, maiore impietate impleuisse: in hoc voto, eiusque similibus vbi quod nefarium sit, promittitur, intelligatur illud: In malis promissis rescindendam fidem. At qui rem bonam, suoque genere salutarem, promiserit imprudenter: cur non promisso teneatur? Velut qui Domino vouerit perpetuam continentiam, sed non priùs computatis sumptibus: hoc est, malè priùs instructus virginalibus præceptis, nec satis adhuc ad sublime illud vitæ genus idoneus: is nihilominus quod promisit præstare tenetur. Sed fac anteà exploratas esse vires, fac in præceptis virginalibus exercitatum esse illum qui continentiam Domino perpetuam voti religione consecrarit: nunquid hic quoque tibi imprudentia insimulãdus videbitur? Omnino, inquis, ob idipsum, quia non omnium est continentiæ perpetuæ donum, etiam eorum qui continere cœperunt. sed vnusquisque donum suum habet: alius sic, alius autem sic, inquit Apostolus. Quod igitur nescias, perpetuúmne is habiturus: nónne præcipitis est temeritatis, id Domino perpetuum fore polliceri? Respondendum est, quales nos, quamdiu futuri simus, exploratum & certum omnino non habemus. Sed vt non ruinam serisimiliter impendêre putemus (quod periculi ratio postulat) confirmat nos & animat Apostolica sententia: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini. &, Non patietur vos Deus tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proue-

1. Cor. 7.

Philipp. 1.

2. Cor. 10.

uentum,

uentum, vel, vt Cyprianus lib 3. ad Quirinum legit, euadendi facultatem, vt possitis sustinere. Idcirco de Domini misericordia, tota exspectatione confidimus auxilium affore; quo firmati, in continentiæ studio perseueremus, qui eodem auxiliante, continere iam cœpimus. Neque enim hoc nostrarum est virium, sed eius à quo omne datum optimum, & donum omne perfectum: qui dat omnibus petentibus affluenter, & non improperat. vt qui post continentiæ votum hãc se non habere perspexerit, non id auctori & inspiratori continentiæ Deo, qui dare noluerit; sed sibi, qui à proposito sancto turpiter lãguescẽdo defecerit, adscribere debeat. Quomodo autem petenti & vigilanti nõ sit daturus rem post votum necessariam, qui se petentem exauditurum promisit? Petite (inquit) & accipietis; pulsate, & aperietur vobis. Aut cur hoc aggredi propter incertum exitum, temerarium sit, quò ipse Dux primarius virginũ, Virgo, natus è Virgine, Christus Dominus adhortando & consulendo vocat fideles suos? Qui potest (inquiens) capere, capiat. Nam quod aiunt Dominum illis verbis apertè à continentia dehortari, vsque adeò verum non est, vt maximè ad illam inflammarit, rem significans omni prosecutione dignissimam, sed in arduo tamen ac sublimi collocatam: ideoque omnem operam dandam esse, vt ignauia reiecta, exsertis viribus acquiratur. Ac diuus quidẽ Chrysostomus, quàm excitet locus ille ad amplexum continentiæ, præclarè explicatum reliquit Homilia 64. in Matthæum. Quæro autem, quem illic dicant posse capere? Si eum qui sciat Domini hoc de se decretum esse, vt perpetuò contineat: quis erit tandem ille qui possit capere? Nam & hoc ipsi fatentur scire neminem, ideoque nos temeritatis arguunt. Atqui aliquos fateantur esse necesse est qui capere possint, vt habeat Dominica adhortatio locũ: Qui potest

Iacobi 1.

Matth. 19.

accipere, capiat. Quod si capere possunt, qui satis iam donante Deo volunt continere, & spem continendi non in suis viribus, sed in gratiæ Dei adiutorio constituunt: quomodo se imprudenter Christi eunuchos faciant, quibus à Domino consulitur, vt capiant, etiamsi de exitu rei, aut diuino beneplacito, nihil certa cognitione teneant exploratum.

CAPVT XII.

Euentus incertitudinem non facere, vt imprudenter & periculosè voueamus, aut sub conditione duntaxat vouere debeamus.

SED nec quicquam rectè cuiquam promiserimus nos facturos, qui ignoremus quid Dominus statuerit: in cuius manu sunt corda & opera nostra. Ideoque nos Apostolus Iacobus dicere vult, cùm nos quopiam ituros, aut aliquid facturos dicimus: Si viuimus, & si Dominus voluerit. Quod in promissionibus aut votis cùm intelligitur vel dicitur (nam & hîc locum habere docet* Cyrillus; Non oportet, inquiens, quicquam Deo à nobis promitti vt certum, quasi nos domini rerum essemus: partim, quia quod posse à nobis fieri credimus, vires nostras nonnunquam excedit: partim, quia non sine arrogantiæ crimine hoc nos aut illud facturos polliceremur. Illud enim in omnibus quæ agere volumus, dicendum est, quod discipulus Christi nos docuit: Si Dominus voluerit) hoc igitur in promissis ac votis cùm intelligitur ac dicitur: non conditio exprimitur promissionem suspendens, vt si non conditio impleatur, promissi obligatio nulla sit: sed prouidentia Dei & gratia commendatur, sine quibus, quod Domino vouimus, implere; & quod homini promisimus, præstare non valemus. Alioqui si (vt quidam volunt) conditio est, sub qua sit votum omne

Iacobi 4. Quod Iacobus ait, Si Dominus voluerit: peculiariter vsurpandũ est ijs in rebus, quas Deus à sua dispositione pẽdere voluit, nõ à nostro arbitrio: et ideo frequẽter impediuntur, Deo disponẽte, etiã si maxime oscitamus vt fiãt, cuiusmodi est luerũ facere & huc atq illuc proficisci. Non autem ad hoc genus rerũ pertinet continere.

** Cyrill. lib 9. in Ioan. ca. 28.*

omne concipiendum; velle autem Deus vel nolle æstimetur, ex eo quòd dederit, vel non dederit, verbi gratia, continentiæ donum, vel obediendi voluntatem: tum profectò nulla erit, vel Deo vel homini facta promissio, quæ ipsum obstringat. Dominus enim noluerit, si ego noluero. Nam si vellet Deus, efficeret idem vt ego vellem, cui est omnis in manu voluntas, vt eam quò velit, & quando, quantumque velit inflectat. Itaque si pecuniam promissam præstare noluero, dicam me promisso non teneri: eo quòd, licet promiserim, id tamen sub ea fecerim conditione, Si Dominus voluerit. Atqui ego illum nolle, sentire me dicam, quia mihi non det implendi voluntatem. An non animaduertimus hoc in omni promisso dici posse, quod hoc tempore quidam in votis monasticis, cum insigni eorum ludificatione, volunt intelligi? Denique non ea modò quæ huiuscemodi votis comprehensa consuluntur, verùm etiam ea sine quibus salui esse nequeamus, laudabiliter Deo promissa leguntur, & votis oblata. Velut quòd Iacob vouit Dominum sibi semper fore Deum: vt in cultu eius constantiùs atque feruentiùs, vinculo promissionis accedente, persisteret. Et scribit Augustinus quendam vouisse, Christianum se fore, si filia eius pristinæ sanitati restitueretur. Quod votum cùm non implesset, atque ob id fuisset diuinitus cæcitate percussus: vouisse iterum, si visum recuperaret, se Christianam professionem incunctãter esse susceptum. Hæc igitur rectè & cum laude sic fiunt in rebus necessariis: cùm tamen omnibus nec illa donentur, sed tamen de diuina sperentur bonitate. Quid autem ad periculi demonstrationem valet ruina multorum? qui si nollent, profectò non ruerent. Idcirco enim non continent, quia continere nolunt: vtcunque se habeat de illis diuini dispositio consilij. Quemadmodum igitur periculosa non est, sed modis omnibus salutaris, secu-

Genesis 28.

Epistola 67.

ſecura & optabilis Chriſtianæ religionis ſuſceptio, etſi multos, ea ſemel ſuſcepta, labi grauius & tuere videamus: ob id dumtaxat quòd vitam nolint agere ſuę
2 Petr. 2. profeſſioni congruẽtem. de quibus ſcriptum eſt: Melius erat eis, non noſſe viam veritatis, quàm poſt agnitam relabi, & diſcedere ab eo, quod illis traditũ erat, ſancto mandato. ita non eſt propterea ad inſtituti monaſtici ſublimitatem periculoſus aſcenſus, quòd multi ſua voluntate & ſocordia præcipites ruãt. niſi fortè ex perſonæ vouentis qualitate & conditione emergat metuendi cauſa periculi: quia videlicet non ſe anteà præparauit, rebuſque neceſſariis inſtruxerit: nec proficiendi ſtudium præ oculis habuerit, ſed vitæ otium, & ventris cultum. Alioqui per ſe quidem, & ſuapte natura, monaſtici ratio inſtituti facilis & tuta eſt, longiuſque à periculis ruinæ remota, quàm vita & conuerſatio ſecularis. Et quamuis illam ingredi virtutis & arctioris vitæ viam, niſi Deo donante & opitulante nequeamus; non tamen ratione caret, inquit Auguſtinus Epiſtola 105. vt nos promittamus, & Deus faciat; præſertim cùm hoc ita faciat, vt id in noſtra poteſtate, ſi vigilemus & oremus, eſſe voluerit.

CAPVT XIII.

Verũmne ſit, quoſdam continere non poſſe, vt id quaſi iuſta ratione ad voti ſolutionem prætexatur.

AT reperiuntur, inquis, qui poſtquam ad culmen hoc vitæ perfectioris aſcenderint, non quidem nolint continere, ſed non poſſint. Quod ipſum & Cyprianus expreſſiſſe videtur: Si autem perſeuerare nolunt, inquit, aut nõ poſſunt, melius eſt vt nubãt, quàm vt in ignem delicijs ſuis cadant. Quo loco etſi de his virginibus quæ velatæ eſſent, non loquitur, propterea quòd nubere his non erat melius futurũ: tamen quoddam
Epiſt. 11. lib. 1.

dam cœpisse continere, nec in eo quod cœperant, perseuerare potuisse, illa disiunctione significat. Verùm Cyprianus illas non posse dixit perseuerare, quæ etsi non auersam omnino gerant à continendi studio voluntatem; tamen non tantum volunt, tantumque diligunt, quantũ ad agẽdum ac perseuerandũ velle necesse est. Quocirca nõ ob aliud non posse dicũtur, quàm quia nondum satis volunt efficaciter, vt carnem contraria concupiscentem, fortiore spiritus robore vincãt. Quod nõ de consilijs modò Euangelicis, verumetiam de mandatis ipsis verissimè dicitur. Qui enim vult facere Dei mandatum, inquit Augustinus, & nõ potest: iam quidem habet volũtatem bonam, sed adhuc parua & inualidam. Poterit autem, cùm magnam habuerit & robustam. Quando enim martyres magna illa mandata fecerunt; magna vtique voluntate, hoc est, magna charitate fecerunt. Hæc Augustinus. Atque ad similem modum in Euangelio Iudęi quoque dicũtur non potuisse credere, quia nimirum credere nollent. Quare enim, inquit Augustinus, credere non poterant? Citò respondeo, quia nolebant. Inter cæteras autem cupiditates, quæ à credendo voluntatem impedirent, non sola erat diuitiarũ cupiditas, propter quam dicit Lactantius libro septimo, pauperes & humiles Deo faciliùs credere, quàm diuites, qui sunt impedimentis pluribus implicati; imo cathenati & compediti; seruiunt ad nutũ dominæ cupiditatis, quæ illos inextricabilibus vinculis irretiuit: nec possunt, inquit, in cælũ aspicere, quoniã mens eorum in terrã prona, humique defixa est: verùm & illa vna erat, de qua Dominus in Euangelio non siluit, cùm ait: Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Quem in modum nobis quoque dicere liceret ijs qui se continere non posse queruntur: Quomodo vos potestis continere,

Cap. 17. lib. De gratia & libero arbitrio.

Tractatu 53. in caput 12. Ioannis.

Ioann 5.

tinere, qui otium, qui mulierum colloquia, qui consortia periculosa non vitatis? qui orationibus & pijs studijs non vacatis? Nec verò cur credere nõ possent, aliò causam Dominus retulit, quàm ad illorum volũtatem, quam se Prophetæ verbis præuidisse significat. Idcirco enim, inquit, nõ poterant credere, quia iterum dicit Isaias, Excæcauit oculos eorum. Quæ sententia hoc verborum ordine intelligenda est: Idcirco nõ poterant credere, quia, sicut dixit Isaias, excæcati erant, idque malitia sua: quam cæcitatem quoniam illorum mala voluntas meruerat, hîc iudicium Dei deserentis experti sunt. Quapropter illos Deus ipse dicitur excæcasse, sicut alio loco dicitur cor Pharaonis induraſſe. Sic enim excęcat (inquit Augustinus) sicob durat Deus, deserendo & non adiuuando: quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Debet ergo, inquit idem, esse impiger animus, vt & voueat, & reddat; ne cùm se minus putat idoneum ad reddendum, piger sit ad vouendum. Et hactenus quidem ista tractasse sit satis.

In Psal. 132.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER VNDECIMVS.

PROOEMIVM.

EXPLICATIS superioribus doctrinæ huius capitibus, quam hactenus de Christiana libertate sumus prosecuti: non absre putaui futurum, si ex aduerso Caluini eadem de re doctrina ex integro proponeretur. Tum quòd doctrinæ Catholicæ lucem redderet illustriorem, falsitatis ista cum veritate contentio: Tum quòd ex ijs quæ sunt hucusque tractata, non admodum est iudicatu futura difficilis, nouitij hac in parte dogmatis, posteaquam iudicata fuerit, absurditas.

CAPVT I.

Quæ sit Caluini de Christiana libertate sententia.

ITAQVE Ioannes Caluinus cùm de Christiana libertate sibi tractandum esse præfaretur; negat primùm eius rei explicationem prætermitti ab eo debuisse, cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum esset. Rem enim esse hanc apprimè necessariam, accitra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione conscientiæ aggredi audeant. Deinde Christianam libertatem partibus docet cõstare tribus. Quarum prima eaque potissima sit, vt fidelium conscientiæ sese supra legem erigant atque efferant, totamque legis iustitiam

stitiam obliuiscatur. [Nam cùm Lex, inquit, neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere, sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur (ait) Legis mentione, & omni operum cogitatione sepositâ, vnam Dei misericordiam amplecti conuenit, cùm de iustificatione agitur; & auerso à nobis aspectu, vnum Christum intueri. Non enim illic quæritur, quomodo iusti simus; sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ, nullum Legi dare locum debent.] Hæc de prima parte libertatis Caluinus. Similísque farinę sunt, quæ adiungit de secũda: [Altera, inquit, pars est, quæ ex superiore illa pendet: vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius ingo liberæ, volũtati Dei vltrò obediant.] Quod ita consequentibus explanat, vt satis intelligi possit hoc eũ velle, etiamsi omnia iustorum opera, cùm ad Legem reuocantur, peccata sint, & maledicto obnoxia, minimeque ijs Lex impleatur: tamen vel dimidiatum & inchoatum obsequium, alacriter promptoque animo cælesti Patri offerri oportere.

CAPVT IX.

Denudatur absurditas suprà positæ Caluini doctrinæ.

IN duabus autem hisce partibus (nam de tertia pòst suo loco dicendum est) vide quæ, quanta que absurda insint. Principiò, sicuti definitur in eo nostra esse iustificatio, quòd iusti habeamur, cùm simus iniusti & indigni: ita etiam ponitur in eo Christiana libertas quòd

quòd cùm adhuc reuera peccati serui maneamus, tamen habeamur pro liberis. Quòd si quisquam fortè nondum perspiciat, quemadmodum id ex Caluini verbis elici possit, efficiam vt id clarè possit intueri. Nemo (vt opinor) negabit eo ipso hominem esse seruum, quo peccator est & iniustus. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Peccato autem seu iniustitiæ opponitur iustitia, sicut libertas seruituti. Quare sequetur à contrario, eo ipso fieri hominem liberum, quo iustus euaserit. Si autẽ eo quisque donatur libertate quo iustificatur: nõne est necesse vt quomodo iustus, ita liber abeat? Atqui iustificatur, secundùm Caluinum, non quia detrahatur iniustitia, sed quia pro iusto habeatur. Relinquitur ergo hoc planissimè, non ideo fieri hominem liberũ à peccato, quia verè exuat peccati seruitutem: sed quia pro libero, qui seruus sit, habeatur. An potest dici nõ esse peccati seruus, in quo ira adhuc peccatum grassetur, vt nec cogitatio, nec affectus, nec opus vllum sit quod non inficiat, conspurcet, maledictoque & iræ Dei obnoxium reddat? Quis peccati seruus, nisi is, qui quoquo se vertat, peccatum tamen effugere nullo modo possit? Nondúmne ergo expergiscimur, & attendimus, quid monstri alat speciosa illa verbis & inanissimæ plena cõsolationis, Caluinianæ libertatis descriptio? Euadere enim, quisquis eam probat, nõ potest, quin horum alterum fateri debeat; aut in eodem homine simul cum vera seruitute, veram inesse libertatem: aut, si id rerum natura nõ patitur, cum vera seruitute, falsam & fictitiam titularemque dumtaxat libertatem esse. Secundò, asserit doctrina eadem libertatem à peccato cum aperta testificatione de assidua violatione Legis: immo verò cum ea professione, qua statuatur impossibile esse implere Legem. Atqui non potest iniustitiæ regnum effugere, qui diuinam Legem non impleat. Tametsi enim

iustitiam hominis Christiani esse isti negent in obedientia Legis; tamen iniustitiam in perpetua eius violatione sitam esse, negare non possunt. Ergóne libet quisquam esse definietur ab iniustitia, qui iustitiæ violare Legem nunquam intermittat? Tertiò, non tollit solùm hæresis ista Legis obseruationem, sine qua impossibile est effugere peccati dominatum; sed quo liberiorem conscientiam reddat, vinculum & obligationem diuinæ Legis abrumpit. Negat enim Legem ad obseruationem sui obstringere eum hominem qui sit particeps Christianæ libertatis. Quid enim aliud illa verba sonāt, quæ antè protulimus? [Cùm Lex neminem iustum relinquat, aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet, ac sic quidem vt nulla prorsus operum ratio habeatur.] Ne tamen quisquam hinc colligeret, Legem Dei fidelibus superuacaneam esse doceri, subiungit vsum Legis esse in eo quòd doceat, hortetur, exstimuletque ad bonū, Christianosque sui officij admoneat. At cuius, inquā, officij? Nullum enim iam homini libero necessarium officium; nullus peccato locus relinquitur, abrogata obligatione Legis. Vnde enim æstimanda est officij faciendi necessitas, nisi ex regula officiorum? quænam autem hæc, nisi Lex Dei moralis? Peccati item quæ ratio, nisi quia Lege prohibente designetur? Cuius Legis soluto vinculo, viáque ipsa conscientias obligandi, dicat nobis Caluinus, quósnam eius ad bonum stimulos reliquerit? Neque enim eneruata ad eum modum Dei Lex, aut stringere iustum quemquam potest, aut suis minis pungere, quæ nihil ad eos pertineant, qui vinculo Legis nullo teneantur. quis etiam neget veterem illam ceremoniarum legem spiritualiter intellectam, modo quoque docere & adhortari. Aut igitur præter docendi monendique vsum, obligandi vis tribuenda est morali Dei Legi, aut statuendū est perinde

Similiter docet scribens in cap. 5. ad Galat. ad illud: Si spiritu ducimini.

hanc

hanc vt illam abrogatam esse. Nec verò dicere quisquam possit, obligare Legem ad obseruationē sui, sed violatori, si in Christum credat, damnationem non inferre. fieri enim non potest vt eum Lex non damnet, qui in sui violatione perseueret. Etsi enim Christus pœnam in se transtulerit Legis, ne is qui antea Legis violator exstitit, sed pœnitendo à Legis violatione recessit, damnaretur, non tamen patrocinari hoc ei potest, qui Legem trāsgredi & violare persistat nisi fortē dicēdū esse putemus, Christū ad hoc pro nobis mortuum, vt nobis emeret violandæ Legis impunitatem. Quare futile est quod dicit Aretius, Legem Dei esse abrogatam reo, quia vires suas in reum non possit exerere, alio persoluente pœnas. Ad præteritam quippe Legis transgressionem, non ad perpetuam, referenda est pœnæ per alium susceptæ persolutio. Quodque Paulus ait Legem mandatorum euacuatam, ne damnaret; aut Legi nos esse mortificatos per corpus Christi, vt iam in nos ad damnationem prævalere nō possit, ideo dictum est, quia, sicut idem Apostolus ait, Christus de peccato damnauit peccatum in carne sua, vt iustificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnē ambulamus, sed secundùm spiritum. Damnare ergo Lex non potest; sed eos quos à priorum trangressionum vinculis Christi sanguis absoluit, & iam in posterum suæ Legis obseruatores effecit. At istī absurdissimè cum perpetua violatione Legis, per quā tota etiam iustorum vita peccatum sit, prætextu Christianæ libertatis, coniungūt impunitatem, eoque perperam Legis abrogationem trahunt. Denique, cùm verissima libertas sit in eo quòd bonis operibus exercendis, Deo alacriter prompteque seruiatur, iuxta illā celebratissimam sententiam, Deo seruire, regnare est; hæresi ista nullam hîc vult prorsus operum haberi rationem. Et tamen, si vera seruitus est, perditè viuere;

libertas ergo est, bene sancteque operari. Si seruitus est, parere cupiditati, nequiter agendo: libertas ergo est, obsequi charitati, rectè pieque operando. Quin & Caluinus ipse, in secunda libertatis parte, ponit promtam atque alacrem obedientiam, quam dubium non est firam esse in exsecutione mandatorum, ideoque in opere atque exercitatione virtutum. Aut igitur in hac causa Christianæ libertatis, magna est operum habenda ratio, si ad eam prompta & alacris obedientia pertinet; aut si nulla operum habenda ratio est, ad nullam potest libertatis partem diuinæ Legis obedientia pertinere. Quamquam quæ possit in obediendo seruiendoque esse alacritas, vbi omnia credantur conspurcata atque pollura? Quis non potiùs in offerendo mœror, cùm nihil nisi claudum atque deforme tanto Domino offeratur?

CAPVT III.

Respondetur ad argumenta Caluini, quibus primam & secundam suæ libertatis partem stabilire conatur.

AT, inquit, qui tantillum operum afferre se debere cogitat, non potest modum aut finem præfigere, sed debitorem se Legis vniuersæ constituit. Quid ergo? Tu debitor esse nō vis vniuersę Legis moralis? & quænam erit sine debito necessaria obedientia? Neque enim propterea non est obedientia necessaria, quia non est ex necessitate, sicut Scriptura loquitur; id est, non solo metu, non coactione, non animo illibenti & contranitente, sed promptè atque alacriter deferenda. Quod autem Paulus de debito loquitur vniuersæ Legis faciendæ, non ad moralem, sed ceremonialem Legem est referēdum: cùm apertè dicat, eum qui se circumcidat, debitorem se facere vniuersæ Legis faciendæ. Non dicit eum qui diligat, non

eum

eum qui parentes honoret, non qui ab iniuriis proximorum, animum manusque contineat; sed eum qui se circumcidat, tanquam ex obligatione Legis Mosaicæ, debere quoq. alias omnes Legis cærimonias exsequi. Profert & illud quod ait idem Apostolus, Christum redemisse nos de maledicto Legis, quia factus sit pro nobis maledictum. Sed ideo quos per fidem iustificat, redimit Christus de maledicto Legis, quia reddit eos Legi consentientes & conformes: facitque vt in præceptis suis ambulent, & mandata eius custodiant atque operentur. Hoc enim significat quod ait, factũ esse Christum pro nobis exsecrationem, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. Quænam ergo ista Spiritus pollicitatio? Certè apud Ezechielem scriptum est, sic promisisse Dominum: Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum tribuam in visceribus eorum. At quid hic Spiritus efficiet? quémve ob finem inseretur credentium pectoribus? Vt in præceptis, inquit, meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantq. ea, & sint mihi in populum, & ego eis in Deũ. Et rursus apud eundem: Spiritum, inquit, meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini. Non igitur Christus ad hoc factus est pro nobis exsecratio, vt impunè, ac sine damnationis metu, Legem assiduè atque in singulis operibus violemus: sed quia maledictus est qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ideo Christus, vt huic maledicto esse desineremus obnoxij, mortis probrosissimæ subiit maledictum, vt eum nobis Spiritum mereretur, per quem Legis efficeremur obseruatores. Is autem non seruitutis spiritus est in timore, per quem Legi veracitet non obeditur; sed Spiritus adoptionis in dilectione, quia plenitudo Legis dilectio est. Neque

Galat. 3.

Ezech. 11.

Ibid. 36.

id quisquam assequi ijs operibus potest, quę sola fiunt cognitione Legis, quæ Paulus opera Legis appellat: sed eò fide in Christum connitendum est, vt eius gratia, per fidem impetrata, sanati, ad implenda diuinæ Legis mandata conualescamus. Addit & illud, quod Paulus ait in eadem ad Galatas epistola: State fratres, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circũcidamini, Christus vobis nihil proderit. Quem locum tametsi de solis cæremonialibus quidam accipiant: propiùs tamen, ni fallor, ad Apostolicæ mẽtis sensum accesserimus, si totam Legem veterem, id est, ipsum quoque cum suis minis ac promissis decalogum, dum sine gratia Christi implendus suscipitur, iugum seruitutis esse statuamus. Vt enim non est ex Lege iustitia, quia solius auxilio Legis nequit Lex impleri: ita neque libertas vera, per quam peccati iugũ deponitur, ex Lege parari sola potest. Quocirca, qui nõ intellecto gratiæ Christi beneficio, solius fiducia Legis nitebantur, cuius propterea cæremonias retinendas esse censebant; hos necesse erat in seruitute peccati remanere captiuos. Ideóque hortatur Apostolus, ne se hoc seruitutis iugo implicari Galatæ patiantur: sed Christo, non vt doctore tãtùm, verùm etiam vt redemptore & reparatore suscepto, per gratiæ eius auxilium, ad veram adspirẽt libertatẽ: non qua fiat, vt Legis etiam moralis soluatur obligatio (non enim gratia Legem destruit, sed statuit: illáque ad omnes pertinet Euangelij denunciatio: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata) sed qua fiat, vt non iam seruili metu, aut carnali cupiditate, sed libera charitate, planeque filiali affectu, diuinis iussis pareatur. Hęc enim demum vera est à peccato libertas, id quod ex Lege faciendum esse cognoscitur, quodque nisi impleatur, peccati regnum vitari non potest, alacri studio, & amore iustitiæ, ingenuaq. voluntate complere.

Hic

Hic ille est in abscondito Iudæus, non carne, sed corde per Spiritum Dei circumcisus. quem Paulus ait Legem consummantem & implentem, iudicaturum esse illum fiducia Legis inflatum, qui per literam & carnis circumcisionem præuaricator est Legis. Hic ille est, qui spiritu ambulat, carnisque desideria etiam si sentit, non ea perficit tamen, nec sibi iniquitatem dominari patitur. Qua in re vera Legis impletio, veraque ista iustitia est.

CAPVT IIII.

Quantam feneſtram patefaciat ad licentiam peccandi, hæc à Caluino conſtituta Chriſtianæ libertatis ratio.

VTCVNQVE autem Caluinus suę huius libertatis vim ostendat positam esse in formidolosis conscientijs coram Deo pacificandis, siue de remissione peccatorum inquietæ sint ac solicitæ, siue anxiæ teneantur, vtrùm opera imperfecta, & carnis nostræ vitijs (quemadmodum scribit) inquinata, Deo placeant: reuera tamen resoluit eas mollitie quadam noxiæ securitatis, & ad perniciosissimã vitæ licentiam portas aperit; proque libertate Christiana, veram seruitutem introducit. Primùm, quia cùm audierint homines, simulatque in Christum crediderint, diuinæ Legis sese vinculis & obligatione debitóque exsolutos; quid abijs tum aliud exspectes, prout se communis captus & infirmitas habet, proniorque semper in deteriora cogitatio, quàm vt tanquam laxatis habenis in nequiora proruant, latamque ingrediantur viam, quæ ducit ad mortem? Quis enim magis classicũ canat ad omnem licentiã, quàm qui prædicet, sublata Legis mentione, & omni operum cogitatione sepositã, vnam Dei misericordiam amplecti conuenire? Deinde, nihil magis

afferre queat languorem studio virtutis apud homines etiam bene viuendi studiosos, quibusque sit cordi alacriter percurrere diuinorum mandatorum vias, quàm si dicatur eis, quidquid tentent aut meditentur operis, id omne maledictum esse. facilè quippe negligitur, quod nullius habeatur pretij: nec animari ad opus vllum potest, qui sciat, quidquid fecerit, mancum ac vitiosum esse futurum. Scribit Augustinus, Iouinianum quasdam sanctimoniales à proposito virginitatis abduxisse; non quòd eas ipse solicitauerit, aut vxores habere voluerit; sed propterea quòd merita minuens sanctæ virginitatis, ea coniugio fidelium coæquarit. Quid ergo eiusdem Augustini iudicio fecisset Iouinianus, quantamq. morũ pernicie inuexisset, si nõ modò virginitatis, verumetiam virtutũ cæterarũ studia, piosque conatus, maledicta esse docuisset? Nec vllus esset profectò potest ad proficiendum stimulus, cùm cogites quantumcumque nitaris ac satages, non posse te emergere è vitiorum sordibus, nec supra lutum peccati caput attollere, nec quidquam afferre dignum Deo. Itaque huic sanè doctrinæ, morumque vulneri, quodcunque emplastrum adhibeãt, nolle se dicentes à bonis virtutum officijs abducere, sed ad ea potiùs incitare; fluere tamen inde hanc corruptelæ saniem necesse est, per quam licentiùs securiusque peccetur.

CAPVT V.

Quid sit, in quo tertiam Christianæ libertatis partem Caluinus posuerit.

SED iam audiamus, quamnam idem Caluinus tertiam fecerit Christianæ libertatis partem. [Tertia, inquit, pars est, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt adiophoræ, religione coram Deo teneamur, quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat.

Atque

Atque huius etiam, inquit, libertatis cognitio, perquam nobis necessaria est. Quæ si aberit, nulla conscientijs nostris futura est quies, nullus superstitionum finis] Quoque magis quid sibi velit, aperiat, adiungit: [Videmus hodie plerisque inepti, qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiumque vsu, & similibus, vtillis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti, quàm vulgo credatur. Nam vbi semel se in laqueũ coniecerint conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet.] Hæc Caluinus. Vbi quantum aberret à scopo veræ libertatis, breuiter ostendemus.

CAPVT VI.

Quantum aberrarit Caluinus in tertia libertatis parte constituenda, breuiter ostenditur.

PRINCIPIO autem animaduertere oportet, libertatem Christianam in hac quidem mortali vita propriè esse à peccato; non ab eo quod, quia graue sit & asperum, molestiam aliquam affert. alioqui nec pater filijs, nec dominus seruis poterit quidquã quod molestum sit præscribere, ne libertatem minuat Christianã. Quocirca etsi ea forent adiaphora per sese quæ præcipiuntur, nec sine onere queant obseruari, nõ ideo libertati Christianę cẽsenda sunt officere. Quid enim? si pater filio, aut dominus seruo, certas in singulos dies præscribat vel fossionum vel baiulationum operas, ideóne libertatem euertet Christianam? Et tamẽ prętерquã quòd labor ipse per seipsum durus est, adstringi certè & addictum esse oportere, haud quaquam seruili molestia caret. Quòd si res eiusmodi ex suo genere liberæ, id est, quæ, sepositio superiorum iussu, æquè & fieri possunt & omitti: tamen propter aliquas tem-

porarias hominum vtilitates, nullo libertatis Christianæ detrimento sub præcepto veniunt; quo iure causabimur libertatem imminui Christianam, si diuini honoris ac spiritualis vtilitatis gratia, tale quiddam conuenienter fiat in cõsimili genere rerum? Aut enim hoc peccatur in libertatem, quòd res eiusmodi ad religionis ac virtutis vsum referuntur: aut quòd ex præscripto fiant. Si prius dederint: nunquâmne ergo illa erũt religionis virtutisq. gratia suscipiẽda? Atqui nulla tam profligata ferè est hæresis, quæ non aliquando sibi ieiunandum putet, aut festum diem agendum diuini cultus intuitu. Sin posterius esse dicent, quod libertati præiudicet; quia videlicet cùm recte fieri talia possint ad Dei honorem, debeant tamen non ex præscripto neq. statis temporibus, sed pro cuiusque arbitrio suscipi: iam non attendunt domesticas se quoque politias euertere, vbi ex præscripto patrisfamilias stata fixaque sunt omnia. An vlla fortè ratio postulat, vt in humanis rebus ordinatiora sint omnia quàm in diuinis? quis hoc nisi profanus dixerit, diuinique honoris inimicus? Quã ob rem si quę in humanis rebus seu publicis seu priuatis, rectè atq. vtiliter fiunt, ea, vt ordinatè constanterque fiant, prudenti legum ordinatione sanciũtur, neq. ea faciendi obligatio, quam Lex inducit, libertati officit Christianæ: sequitur omnino ad libertatem Christianam minimè pertinere, vt ea quæ diuini honoris religionisque gratia piè præstentur, nulla publica aut priuata lege teneamur. At quis, rogo, tam inextricabilis labyrinthus? aut qui cõscientiarum laquei, si quid hîc aliquando credatur illicitũ? [Si quis, inquit, dubitare cœperit an sibi in linteis, induſiis, ſudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stuppis incidet dubitatio. Si cui paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edu-

edulia, tranquillus coram Deo comedet, dum in mentem venit se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mundioremque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet, vt super trãsuersam quod dicitur festucam incedere nefas ducat.] O labyrinthum inextricabilem. Tales Caluine phantasticos ego tibi etiam in causa curandi corporis dabo, vbi non quæritur iam, quid coram Deo licitũ sit, aut illicitum; sed quid valetudini conseruandæ aptiùs congruat. Noui Epicureos quosdam, qui eò progressi sint, dum sibi nimis accuratè præscribunt, vt de pauculis vini guttis supra mensuram trãsmissis, molestissimam sibi facerent quæstionem, non hac cura, ne Deum offendissent; verùm ne valetudini tantillo excessu, parum bene consuluissent. possemque de læso eorum cerebro, similem labyrinthum non iniucundè texere. Sed ideóne in curandis corporibus nullum sibi homines modum, nullos certos limites, nullas mẽsuras aut ciborum præfigent aut temporum, ne in talem incidant melancholiæ labyrinthum? Verum tamen vt hîc medici sunt, quorum ex præscripto dieta seruatur: ad quam sibi præfiniendam, non omnes sunt idonei: ita in illo priorum exercitiorum genere, quæ ad virtutis profectum suscipiuntur, vt nemo se in laqueos incautus præcipiter: præfectorum insigni prudentia tota agendi viuendique præscripta ratio est, ad quam infirmiores dirigantur. Quæ proinde non solùm nõ officit Christianæ libertati, verùm etiã promouet; dum sic abducit à peccatis, quibus libero rerum vsu facilè humana se polluit infirmitas: vt tamen laqueos & insidias antiqui serpentis, quas nusquam non prætẽdit, vigilanti cura præcaueat.

CAPVT

CAPVT VII.

Respondetur ad argumentum Caluini, quo libertatis pars hæc tertia construitur.

Rom. 14. PROFERTVR à Caluino Pauli locus, vbi ait: Scio quia nihil commune est; nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Sic enim ille Pauli verba commemorat. additque ijs verbis res omnes externas, liberrati nostræ esse subiectas, modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm si qua superstitiosa opinio scrupulum nobis injiciat; quæ suapte natura pura erant, ea nobis contaminari. Sic igitur ille: particulam omittens, nescio an de industria, quam Paulus interserit: Per ipsum. Nihil, inquit, cõmune per ipsum; nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Neque tamen parum ad rem facit particulæ eius interpositio. Siue enim interpretemur, nihil cõmune per seipsum, id est, suapte natura, quomodo Chrysostomus; siue, nihil commune per ipsum Christum, de quo dixerat, Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum; quomodo Ambrosio inscriptus Commentarius interpretatus est: neutrum tamen horum Apostolicæ lectionis sensum quicquam nobis aduersari clarum est, qui lege Ecclesiastica, qua nonnullis à cibis interdum abstinendum sit, nihil impediri docemus libertatẽ Christianam. Si enim intelligit Apostolus nihil commune seu prophanum & immundum suapte natura; tum demum nos contra hoc Pauli verbum, in capiendis ciborum alimentis, Christianam, imò naturalem tueremus libertatem, si ab vllo ciborum genere, tanquã per seipsum impuro, abstinendũ esse diceremus. Liberum enim permittit Paulus rerum vsum, tanquam sua natura bonarum: non quo exigat, sine omni prohibitione, perpetuam vtendi facultatem. Fiunt enim

&

& ciuilibus interdum, & medicorum sæpè decretis, prohibitiones certæ; sed ne quid, quod à Deo effectum sit, tanquam malum per sese, Manichæorum deliro sensu nefas putemus attingere. Sin autem hoc potiùs continet Apostolica sententia, per Christum iam id præstitum esse, vt nihil haberi debeat profanum & immundum, ex Mosaici instituti decreto, quo fiebat ciborum mundorum delectus quidam, eorumque ab immundis, non naturâ, sed mystica significatione, discretio: nonne perspicuum est, ne hac quidem in parte libertatem à nobis imminui Christianam? Neq. enim Mosaicæ legis decretum reuocamus, cuius modò obseruatio, non pietatis libertas, sed superstitionis seruitus grauissima foret. Cæterùm cùm illius obseruandæ Legis tempus esset adhuc idoneum; vellem mihi Caluinus diceret, nullane tum piis hominibus, & gratia Christi iustificatis, libertas Christiana fuerit, qui discrimen illud ciborum ex Lege Mosaica obseruare tenebantur. Qui, si diceret liberos fuisse inquantum iustos, Deique filios; quia Legem vmbratico illi seculo congruentem, propter veri Dei, qui illa iusserat, obedientiam, promptè & alacriter obseruarent: intelligeret, opinor, non esse cur nobis adeò vehementer obsisteret; qui cum libertate Christiana consistere volumus à certis ciborum generibus abstinentiam, lege indictam, consuetudineque fidelium per tẽpora certa firmatam: non quo quicquam aut suapte natura impurum, aut significatione immundum statuatur, sed quo istiusmodi ratione castigata caro & repressa, dominanti spiritui, non tantum negotij sua infestatione faceſſat. Quæ res procul dubio ad Christianæ libertatis, quæ præcipuè à peccato libertas est, incrementum mirificè conducit. Quod si hîc quispiam dixerit, requirere Apostolũ eam libertatem in externarũ rerum vsu: vt quoniam nulla res aut suapte natura, aut significa-

ficatione immunda est, nemo sibi aliquam reddat superstitiosa opinione pollutam: fatebimur hoc nos, inbentesque donabimus. neque enim à peccato liber esse potest, qui cùm sibi falsa superstitione persuadeat rem quampiam immundam esse, neque ea vti sibi fas esse, tamen reclamante conscientiæ iudicio sumit in vsum. Dupliciter enim hic peccato seruit; tum quòd eius animus superstitione & errore tenetur illaqueatus; tum quòd contra conscientiam quippiam agat: cùm dicat Apostolus, Beatum esse illum, qui non iudicat seu condemnat seipsum in eo quod probat, id est, quod opere exercet. qui autem dijudicat inter cibos, tanquam alios mundos, alios immũdos, is, si ederit, cõdemnatus est: quoniam non ex fide. Porrò quòd non est ex fide, peccatum est. At verò si quisquam illicitum sibi putet rei certæ vsum; vel quia Deus prohibuit, vt Adam primùm, deinde Iudei tempore veteris Legis; vel quia Ecclesia prohibet, vt hunc Christianis; is neque superstitione ducitur, qua rem vllam putet immundam: neque eam quæ sit per seipsam munda, sibi facit immundam, si propter Superioris iustã prohibitionem abstinendum putet: nisi ita fortasse quisquam insaniat, vt obedientiæ virtute pollui hominem arbitretur. Si verò quis erit qui prohibitionis nõ ignarus, cui parendum esse sibi persuadeat, nihilominus edat: is tum rem bonam sibi immundam reddit, seque ipsum polluit: non propter superstitionis opinionem, qua sibi scrupulum inijciat; sed propter propriæ conscientiæ, ex vero iudicio, condemnationem. Quæ etsi erronea sit, obligat tamen; non quidem ad faciendum secundùm eam, sed ad nihil suscipiendum & agẽdum contra eam. Si quis autem rursum contendat, ob hoc ipsum nullas eiusmodi in Ecclesia leges esse debere, per quas fiat, vt Christianus, aliquid esse prohibitum sibi persuadens, ac nihilominus eodem vtens, sibi id red-

Rom 14.

reddat immundum: an maduertere ille debet, quantum ex eo, si sic esset, nascereturincommodi. Sequeretur enim, nec diuinas leges esse debere vllas: propterea quòd earum occasione eueniat, vt homines aliqua sibi esse prohibita persuadeãt es, atque eadem interim, nihil illa obstante scientia, concupiscentiaque vincẽte, facientes, graviore multo peccati seruitute implicentur. Quocirca si tale quid quam accidat, seu diuinarum seu Ecclesiasticarum occasione legum, vt homines illi de quibus dictum est à Poeta,

Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata, Ouidius.

eo dulciorem rerum vsum putent, quo magis fuerit prohibitus, eoque maiore vtendi libidine polluantur: non propterea accusanda Lex est tanquam Christianæ aduersa libertati, sed innata hominibus prauitas: quam vltronea, Christianoque & libero homine digna obediendi consuetudine, corrigi paulatim sanarique necesse est. Postremò si quis addiderit, abrogatis semel per Christum Legibus illis Mosaicis, quæ liberum & promiscuum rerum vsum prohibebant, non debuisse ab Ecclesia similes institui Leges; quia nihil profuerit onus seruile vnum excussisse, si aliud perinde graue eius in locum successerit: respondebitur, inter has & illas Leges permultum interesse. non modò quia Lex Christiana nullius cibi simpliciter damnat aut prohibet vsum (quod illa Mosaica in variis rerum generibus faciebat) verùm etiam quòd veteres illæ prohibitiones vmbraticæ erant; istæ verò Christianæ temperantiæ & pietatis morale ac perutile exercitium continent. Idcirco & Christus Dominus, sublatis veterum sacramentorum vmbris, non solùm moralia, quæ veteri Testamento communia erant, reliquit, verùm etiam & auxit & illustrauit. Et ideo nemo est credentium, inquit Leo, qui non sit Christianæ debitor disciplinæ. Quia etsi remota est iustitiæ

Legis

Legis asperitas, voluntariæ tamen obseruationis creuit vtilitas, dicente Euangelista Ioanne, quia Lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Omnia enim quæ secundùm Legem, siue in circũcisione carnis, siue in diuersitatibus hostiarum, siue in sabbathi obseruantia præcesserunt, Christum testificata, Christi sunt gratiam prælocuta. Et ipse est finis Legis, non euacuando significationes ipsius, sed implendo. Qui licet idem sit auctor veteris qui nouorum, figuratarum tamen promissionum sacramenta mutauit; quia promissa perfecit, & denũciationibus cessationem imposuit, quoniam denunciatus aduenit. In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed Euangelico magisterio multa sunt aucta, vt perfectiora & lucidiora essent dantia salutem, quàm promittentia Saluatorem. Hactenus Leo, Sermone 14. de passione Domini. Cuius illa eadem de re & breuior & clarior oratio est, Sermone 6. de ieiunio decimi mensis: Cessantibus, inquit, significationibus, quibus Saluatoris nostri nunciabatur aduentus, & peractis figuris, quas absoluit ipsa præsentia veritatis: ea quæ vel ad regulas moris vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis instituit, in eadem apud nos forma in qua sunt condita perseuerant: & quæ vtrique Testamento erant congrua, nullis sunt commutatione variata. Ex iis autem est, inquit, decimi mensis solenne ieiunium, quod à nobis nunc est annua consuetudine celebrandum: quia plenum iustitiæ est atque pietatis, gratias agere diuinæ largitati pro fructibus quos in vsus hominum, secundùm summæ prouidentiæ temperamentum, terra produxit. Hæc Leo.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quid significet Euangelij locus, vbi scriptum est: Non quod intrat in os, coinquinat hominem.

QVOD autem aiunt quidam, Matthæi locum vbi scriptum legitur, Non quòd intrat in os coinquinat hominem; non in eum sensum accipi debere, quasi cibus per seipsum non maculet; sed Dominum illis verbis ostendere voluisse quoddam initium futuræ per ipsum libertatis: quæ esset in eo sita, ne inuiolabilem quandam, circa ciborum abstinentiam, necessitatem Ecclesiæ Pastores inducerent: hoc ergo quod ad eum scribitur modum, duplici mihi errore niti videtur. Primùm enim, loci Euangelici non rectam habet intelligentiam. Deinde, præsupponit Christianæ libertati aduersari necessitatem quę ex Lege sit, inuiolabilem circa cibos, aliasque res eiusmodi. Quod à vero longè esse alienum, cùm possit ex ijs quæ dicta sunt haud difficulter intelligi: tum ex eo perspicitur peculiariter, quod primis hominibus ante lapsum, planè magna & iucunda fuerit libertas, plenior etiam ea, quam modò sumus per Christum assecuti. Et tamen non defuit tum inuiolabilis ex Lege necessitas abstinendi à certo cibi genere. Quem propterea cibū cum violata Lege sumpserūt, grauissimo scelere, & seipsos, & in seipsis genus etiam perdiderunt vniuersum. Nec enim Adamum cibus, inquit Augustinus Epistola 86. sed prohibitus cibus perdidit: & Esau nepotem sancti Abrahæ non esca, sed vsque ad contemptum sacramenti quod in primatu suo habuit, concupita esca damnauit. Nec verò est quod quisquam dicat, illam inuiolabilem necessitatem, ex diuina fuisse ortam Lege. Quid enim refert vnde orta sit, modò sit tamen inuiolabilis necessitas: & id quidem in eo genere rerum, vbi nulla talis esse iuxta hos debere videatur? *Matth. 15.*

Nam si nihil obest libertati talis necessitas ex Dei mã-
dato nata: neque oberit igitur, si orta sit ex mandato
Episcopi, qui præcipit vice & auctoritate Dei, sicut
non obest ea necessitas, quæ ex legibus oritur iustis
Principum secularium. quibus non solùm propter
iram, verùm etiam propter conscientiam, beatus Apo-
stolus obediendum esse declarat. In ipsa verò verborũ
intelligẽtia hoc errari manifestum est, quòd Christus
Dominus, cùm ait, Non quod intrat in os, coinquinat
hominem; ostendere putetur eam in cibis capiendis
libertatem, quæ iam tum esset ipsius discipulis à Mo-
saica Lege, ex qua erat Iudæis inuiolabilis necessitas
abstinendi à cibis quibusdam vt immundis, & ideo
(vt volunt) seruitus: à qua suos discipulos esse liberos
voluerit Seruator demonstrare. Atqui non hoc Scribæ
& Pharisæi quæsierant: Quare discipuli tui transgre-
diuntur mandata Legis Moysi? non enim abstinent ab
ijs cibis quos Lex decreuit immundos: sed, Quare, in-
quiunt, discipuli tui transgrediuntur traditiones se-
niorum? Non enim lauant manus suas cùm panem
manducant. Ex hac igitur interrogatione Pharisæorũ,
cùm ad eam à Christo responderetur, illa est orta sen-
tentia, quæ pro tuenda in cibis sumẽdis libertate pro-
fertur: Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ, sed
quod procedit ex ore. tanquam dixisset Christus, Hoc
ego vos scrupulo, & hac seruitute libero. nullius om-
nino cibi sumptio propter aliquam legis inuiolabilẽ
necessitatem inquinare vos potest. Verùm hoc vt di-
ceret, nihil ad rem de qua fuerat interrogatus, perti-
nebat: cùm non ageretur de ciborum delectu, sed de
manducando manibus illotis: neque ex Lege Dei, sed
ex traditionibus seniorũ ei quęstio moueretur. Idcoq;
è vestigio Christus illis ipsis traditionibus patrũ suo-
rum, quarum auctoritate discipulos Christi premi vo-
lebant, opponit Dei Legem: quam violare non dubi-
tarent,

tarent, suarum studio superstitionum. Quare & vos, inquit, transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Ac paulo pòst, traditionem eam, de qua fuerat nata quæstio, reijcit ad doctrinas & mandata hominum: quod de Mosaica Lege, quæ Dei Lex erat, fieri non potuit. Cumque eius responso fuissent scandalizati Pharisæi, & hoc ei discipuli renúciassent; ille respondens, ait: Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos; cęci sunt, & duces cæcorum. Nũquid hîc dicturus quisquam est, Mosaicæ Legis institùta de ciborum discrimine, plantationem fuisse, quam non plantauerat Pater cælestis? aut eos qui hoc secundùm legem docerẽt esse obseruandum, cæcos fuisse, cæcorum duces? Perspicuum igitur est, nõ illud dixisse Christum propter aliquam significandam ab inuiolabili lege libertatẽ, quæ esse deberet in cibis sumendis; sed ad condemnandam Pharisaicam superstitionem, cui deditũ esse, miserabilis erat animæ seruitus. Docebant enim Pharisæi, hominem inquinari eum qui non antè lotis manibus manducasset. Quod ipsum Marcus explicans, Pharisæi, inquit, nisi crebrò lauerint manus, nõ manducant, & à foro nisi baptizentur, non comedunt: quòd sese nimirum inquinari contactu peccatorum arbitrarentur. Nam & propterea Simon leprosus apud Lucam negabat Christum esse Prophetã posse, quòd se contingi à muliere peccatrice pateretur, vnde eum necesse esset inquinari. Idcirco cùm & ipse Christus inuitatus aliquando, non lotus accubuisset, eamque ob causam esset reprehensus: responso suo palàm fecit, Pharisæis hoc esse persuasum, crebra istiusmodi lotione ipsos acceptiores Deo, sanctioresque reddi: quæ persuasio quia summæ erat plena stultitiæ, curamque habebat purgãdi sui præposteram, ideo Christus, Stulti, inquit, nónne qui fecit quod de foris est,

etiam quod deintus est facit? Denique in Cana Galilęæ sex legimus hydrias propositas fuisse aquę plenas, iuxta purificationem Iudæorum, qua soliti erant in vno conuiuio manus frequenter abluere; non honestatis studio, sed profectò superstitione ducti. quam fuisse in illorum hominum genere maximā, qui pleniùs cognoscere volet, legat Iosephum libro Antiquitatum decimo octauo, & libro secundo de bello Iudaico. item Epiphanium in hæresi Samaritarum, Hemerobaptistarum, Nazaręorum, & Ebionitarū. Hanc igitur cæcæ superstitionis stultitiam conuellens Christus; respondet, verendum non esse ne quisquam manuum sordibus inquinetur, si fortè manibus illotis cibum sumpserit. Nam, si quæ, inquit, sordes manibus adhærescunt, ac fortè cum cibo sumuntur, illæ traijciuntur in ventrem, & in secessum emittuntur. Doctrina igitur hæc Christi, veram quidem nobis ostendit libertatem, sed quæ non esset in eo sita, vt nulla (quemadmodum isti volunt) obstringeret inuiolabilis ex Lege necessitas, alioqui nec iusti quos habuit vetus Testamentum, liberi fuere; falsumque erit, Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Verùm in eo sitam ostendit Christianam libertatem, quòd mens liberetur à superstitionis seruitute, cuius adhuc iugo, Iudæorū colla premebantur. Lex autem ieiunij bona & vtilis, ab eaque potestate Ecclesiæ profecta, quam ipse Christus instituit, neque stultitia, neq. superstitio est, nec quicquam habet simile eius quod est illis Euangelij verbis reprehensum. Nam cùm luculentissimis Scripturę testimoniis ieiunia cōmendētur, vt accepta Deo, grataq. disciplina; quid stultitiæ aut superstitionis habere potest, quòd certa ieiunandi tempora pra figantur? Est enim rationi & sanæ doctrinę perquam consentaneū, vt id quod habet obseruationem salutarem, statis decernatur faciendum esse temporibus; non solùm vt

fiat

fiat ab omnibus quibus vtile est, plerisque alioqui, vt se habet infirmitas, neglecturis; veriùm etiam vt conformiùs, concordiùs & studiosiùs obseruetur in Republica Christiana: cuius magnum est ornamentum, ordinis pacísque pulchritudo. Hinc & post Moysen institutæ leges sunt de ieiuniis quibusdam, ac Festis diebus, veluti ea quæ Reginæ Hester occasione sancita est; & ea quam de Templi annua dedicatione celebrãda, Machabeus introduxit; & quę de Psalmis Dauidicis decantandis, iuxta vniuscuiusque diei ritum, aliisque rebus compluribus. De quibus admonuere nos diligenter Irenęus libro quarto, capite vigesimo quinto, vigesimo sexto, vigesimo septimo, & Epiphanius hæresi Ptolomeitarum, & Augustinus libro secundo contra aduersarium Legis & Prophetarum, capite primo. Nec vnquam eiusmodi legibus caruit Ecclesia Christi, cùm constet obseruationem ieiunij quadragesimalis, quæ inter ceteras ieiunij leges facilè præcipua est, celeberrimam semper fuisse, primisque Ecclesiæ tęporibus in veneratione habitam. Porrò Chrysostomus ipse, licet oscitanti lectori videri posset dicere Christum hîc eiecisse vniuersam ciborum obseruationem Legalem: tamen penitiùs introspectus, non aliud reperietur dicere, quàm damnasse Christum superstitiosam in cibis quibusdam respuendis obseruationem Iudæorum: quibus ea insideret opinio, qua cibos quosdam natura sua immundos esse censerent. Vniuersus, inquit, Iudaismus, ciborum obseruatione continetur: quo refutato, facilè refutatur totus. Quid autem est refutare Iudaismum? an vmbræ succedere veritatem? minimè id quidem; sed tum refutatur Iudaismus, cùm Iudaizantium aperiuntur ac reuincuntur errores. Lex autem Dei per Moysen data, certam ciborum obseruationem præscribens, errore profectò caruit, neque ergo debuit refutari. Chrysostomi verò

sententiam videre licebit, luculenter admodum expressam, apud Euthymiũ in caput Matthæi decimum quintum. Quamuis & ipse Chrysostomus scribens in caput decimum quartum Epistolæ ad Romanos, & in primum epistolæ ad Titum, apertè tradat, docuisse Iudæos, quosdam cibos naturaliter immundos, eoq. nomine prohibitos, quòd hominem coram Deo redderent inquinatum: cùm, sicuti verissimè dicit Augustinus in suis Confessionibus, non immunditia obsonij, sed solius immunditia cupiditatis, timenda sit. Ideoq. in Psalmum decimum scribens, dicit, productis ex Euangelio Domini verbis, iustum à ciborum discernendorum superstitione muniri.

Lib. 10. ca. 31.

CAPVT IX.

Sitne Christianæ libertati contrarium, si ad ceremoniarum obseruationem conscientiæ adstringantur.

ADDIT Caluinus, hîc comprehendi omnes liberæ obseruationis ceremonias, ne qua necessitate ad eas obseruandas conscientiæ adstringantur: sed earum vsum, Dei beneficio, sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.] Vbi quæro, quas liberæ obseruationis ceremonias dicat. Si enim intelligũt eæ liberam obseruationem habere, quæ nullo neque diuino, neque Ecclesiastico præcepto, neque vlla omnino iusta lege, aut cõsuetudine requirantur: in aperto est, ad eiusmodi ceremoniarum obseruationem nullâ necessitate conscientias fidelium obligari. At si liberæ obseruationes intelliguntur esse, quas nullum requirit expressum Dei præceptum; in ceteris ergo ceremoniis Ecclesiæ auctoritas consuetudoque populi Christiani contemnenda ostenditur, prætextu Christianæ libertatis. Si enim in illis obseruandis, præcipienti Ecclesiæ parendum est; fieri non potest vt conscientia minimè adstricta

adstricta teneatur. Si autem Ecclesiæ parere necesse non est; mirum profectò est, quemadmodũ Christus hanc obedientiam tanta cum interminatione requirat, vbi dicit: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Parenti quoque, licita præcipienti, quin sit parendum, nemo probus dubitat filius, quantumuis ille de Christiana libertate lætetur. Quęnam autem esse verior nobis queat parens, quàm sancta mater Ecclesia? Denique, si vel diuino præcepto ad vllius ceremoniæ obseruationem adstringantur conscientiæ: quomodo manere Christiana libertas possit incolumis, cùm antè dictum sit à Caluino, ne moralẽ quidem Dei Legem apud eius tribunal, in iustorum conscientiis vllum habere locum, beneficio Christianæ libertatis? An non est hoc Legem in conscientia locum habere, eam ad sui obseruationem necessitate inuiolabili tenere constrictam? Quòd si ne diuina quidẽ vlla talis Lex est, omnes ergo ceremonias liberę obseruationis esse necesse est: ne qua in parte Christiana libertas minuatur. Si verò salua & incolumi libertate Christiana, diuina Lex aliqua potest ad ceremoniæ cuiuspiam obseruationem, conscientiam necessitate obstrictam tenere: cur non, eadem salua libertate, vim habere similem Lex poterit Ecclesiæ, quam Dominus tanta comminationis seueritate iussit audiri?

Lib. 3. Institu. cap. 19. §. 2.

CAPVT X.

Christianæ libertati minimè repugnare vsitatas Ecclesiæ ceremonias.

AIVNT tamen quidam, de Caluini fontibus ista hautientes, nondum videri sublatum esse iugum, quod Petrus Iudæis fuisse dicit intolerabile: nondum vmbras euanuisse, sed, relicto spiritu, conuerti nos iterum ad infirma & egena elementa, quibus

denuo seruiamus, si primùm in obseruatione ceremoniarum vim aliquam constituamus. Deinde, si obseruationem illarum, vbi scandalum & contemptus abest, anxiè requirimus. Tertiò, si numerum earum maiorem, quàm Ecclesię decorus ordo postulet, instituerimus.] Et hæc eorum oratio est, qui se interim profitétur Ecclesiæ ceremonias in Ecclesia, vt ritè & ordine fiant, necessarias esse iudicare. Itaque singula ponderanda sunt, quoniam veram libertatem impedire creduntur. Primùm, si qua vis in illis constituitur, quę ijs verè cõpetat, eaque vis salutaris sit, & ad pietatẽ conducibilis; quid hoc esse queat aptius Christianæ libertati? quódnam intolerabile adeò iugum in eo, quod opitulante gratia expeditissimè impleatur, cum fructu pietatis, & æternæ salutis? Quæ sub infirmis & egenis elementis seruitus, aut quæ spiritus derelictio, quando & quid spiritualiter significetur, agnoscitur & omnis quæ inde prouenire possit vtilitas, Christi gratiæ, diuinoq. Spiritui accepta referatur? Sub signo enim ille seruit, qui operatur aut veneratur rem significantem, nescius quid significet, quíque signa ipsa pro rebus amplectitur: quod rudes illi carnalesq. Iudæi faciebant. Si autem ceremoniis aliqua vis tribuitur, quæ sit ab eis aliena, error est procul dubio, secum trahens miserabilem animæ seruitutem. Sed ceremonias Ecclesiasticas salubriter efficaces esse, negare nemo potest. Valent enim primùm omnes ad erudiẽdos permouendosque animos perspicua & iucunda significatione rerum ad pietatem pertinẽtium. Quid enim sunt (inquit Augustinus) quæque corporalia Sacramenta, nisi visibilia quædam verba? tanto proinde vi prædita maiore, quanto mouent efficaciùs ea quę subijciuntur oculis, quàm quæ sunt demissa per aures. Norunt hoc, & sepenumero experiuntur pij fideles, cùm ea quæ geruntur in Ecclesiis, pio studio contem-

Epistola 119. cap. 1.

plantur,

plantur. Afficiuntur planè; & prout ceremoniæ significatio permouerit animum, aut compunguntur in lachrymas, aut gaudio quodam spirituali perfundũtur. Nec verò vis inest solùm significandi & prædicandi, quæ tamen in rebus maior inesse quàm in verbis soler; verùm etiam alia quædã interdum operatrix, quæque effectum sortiatur in eo etiam qui significationẽ non percipit: velut in Baptismo, quem & paruulis salubriter ministrari constat. item in Confirmatione, aliisque Ecclesiæ Sacramentis. In ipso quoque Exorcismo, vis est illa de qua Dominus dicit: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & omnem virtutem inimici: In benedictionibus item & cõsecrationibus, exserit se virtus precationis sacerdotalis, quam Dominus significat, præscribens benedicendi formulam Aaroni & filiis eius. Sic ait: Benedicetis filiis Israël, & sic dicetis eis; Benedicat tibi Dominus, &c. inuocabitisque nomen meum super filios Israël, & ego benedicam eis. Secundum verò, si videlicet obseruationem ceremoniarum, vbi scandalum & cõtẽptus abest, anxiè requirimus: hoc ni fallor, significat, quod apertè Caluinus docet, conscientias fidelium nulla in eiusmodi rebus inuiolabili necessitate constringi oportere; ne qua, ista ratione, seruitus inducatur. Atqui perspicuum est, istiusmodi ex Lege ortam necessitatem, nullam omnino creaturæ veram seruitutem afferre: quando præsertim, quod iubetur, & salutarem habet obseruationẽ, & ei cui præcipitur, congruentem. Neque enim aut à primo parente ante lapsum, aut à Christo Domino, secundùm eam naturã, quam nostræ salutis causa suscepit, aut ab Angelis sanctis abfuit, vel etiam nunc abest inuiolabilis illa ex diuinæ ordinationis Lege necessitas. Quocirca tota in eo quæstio posita est, talium ceremoniarum sitne vtilis & salutaris obseruatio in Ecclesia Dei, aptéque illis Num. 6.

quibus præscribitur, conueniens. Quin autem salu-berrimam admonitionem habeant ceremoniæ Ecclesiasticæ, cùm oculis fidelium obuersantur, dubitari non magis potest, quàm de prædicationis & verbi fructu: si ijsdem de rebus, quas illæ significant, viua voce in medium proferatur. Habetur in illis præterea summa decori ratio, vt diuinæ Maiestati quàm conueniẽtissimè, & ea qua par sit veneratione, seruiatur. Vbi enim & apparatu maiore, & ritu ordinatiore, cultum adhiberi decebat, quàm cùm summo omnium Domino sacrificaretur? Vbi potiùs & ordo, & grauitas, & conformitas in statis temporibus, in vestibus, in actionibus, in cantibus, in locis desiderari debuere, quàm ijs in rebus, quæ ad diuinæ Maiestatis cultum, per orbem terrarum essent frequentandæ? Vt autem adesse nt illa, opus erat legibus ac formulis, obseruandi necessitatem imponentibus, ne pro suo quique arbitrio & ea, quam se habere falsa crederent sapientia, aut indecorè & leuiter, aut superstitiosè etiam multa, aut perturbatè ac variè, cum iniuria diuini honoris, inducerent in sacrorum ritus. Ineptè verò dixerit hîc aliquis, præcipi quidem hæc rectè posse, at conscientias obstringi ad peccatum, ni fiat quod iubetur, nõ oportere. Obstringũt enim per seipsas, leges iustis de causis latæ: eaque vis oritur ex illa Dei ordinatione & Lege, qua Superiorũ præceptis voluit obediri. Nec enim mandata sunt hominum & doctrinæ, quæ solet vituperare diuina Scriptura. Siquidem ea sunt hominum propria, quæ ex seipsis cõminiscuntur; neq. ad Deum suam referre possunt originem: eaque vana sunt & inutilia, imò superstitiosa & noxia. Quę verò præcipiũtur vtiliter, iustíque de causis, & ab his qui vice Dei & auctoritate funguntur in terris: quis est qui ad humana mandata, & doctrinas hominum, plantationesque quas Pater cælestis sit eradicaturus, reijcienda putet?

putet? Quod tamen in Ecclesiasticis Legibus faciunt quidam perlibenter, Principum interim ciuiles cõstitutiones & scita approbantes; cùm eadem omnino ratio, si seipsos audire velint, cogat, vtriusque potestatis sanctiones, vt hominum mãdata, damnare: aut vtrasque tanquam Dei Leges & scita venerari. Sed habent quam ob rem adulentur Principibus seculi, quorum sceptra venerari malunt, quàm Ecclesiæ auctoritatem suspicere. Quoniam igitur Ecclesiæ sacrarum Legum, quæ Dei cultum honoremque concernunt, maior etiã vis est & pondus quàm ciuilium: non dubitandum est, illos, quibus dantur, sic ab ijs constrictos teneri, sed tamen saluberrimæ disciplinæ sanctissimis vinculis, vt etiam citra scãdalum, & expressum contẽptum, haud sine offensa Dei violentur: neque id magis repugnare libertati Christianæ, quàm quòd tam multa Legis diuinæ partim naturalia, partim factitia præcepta, ita seruanda sunt, vt ijs etiam humana fragilitate, citra scandalum & contemptum violatis, culpa cõtrahatur. Tertia supereſt querela de multitudine ceremoniarum, quæ si nimia sit, officere credatur libertati. Neque id quidem dubium. Omnis enim vitanda nimietas; quæ & eorũ qui præsunt, arguit imprudentiam; & eos qui subsunt, inutiliter, aut etiam noxiè premit. At multitudo præceptorum ad vtilitatem obseruantium attemperata, apteque & prudenter suis diuisa temporibus, promouet libertatem, non imminuit. Vt enim ægrotus per totum anni spatium, multis & variis medicamentis, pro affectione corporis, subleuãdus est; vt Grammaticus & Rhetor futurus, multis erudiendus præceptis, neque in his rebus multitudo vitatur, quæ vtilis & necessaria est, sed excessus inutilis ac superuacaneus: ita homini Christiano instruendo, reparando, muniendo, perficiendo, multa reperiuntur esse necessaria: vsque adeò, vt in ipsis etiã

diuinis præceptis, inueniatur non exigua multitudo. Quàm multa enim de temperantia, quàm multa de iustitia & fortitudine, de prudentia præcipiuntur? quanta amplitudo fidei rerumq. credendarum? quàta varietas eorum quæ ad implendam erga Deum, erga seipsum, ergaque proximum, charitatem requiruntur? Ad quæ tamen omnia, ex ipsa Christi & Apostolorum institutione, nõ parua facta accessio est. Sed quia sunt in scripturis nonnulla commendata generatim, & ita præcepta, vt ea significaretur aliquando fieri oportere, neque tamen aut modus, aut tempus, aut locus designaretur: accessit postrem ò ad illa omnia, per Ecclesiæ Leges, determinatio perutilis; qua quod esse faciendum ex Scriptura diuina agnoscebatur, id & statis ordinatisque temporibus fieret, & eo maximè modo quo fieri conueniret ac deceret. Denique si locis esset certis opus, ea designarentur, quæ pro rei dignitate ac veneratione congruere maximè viderẽtur, verbi gratia, quia præcepit Dominus semper orare, vt statis temporibus nunquam id pietatis officium intermittamus; & beatus Apostolus, commonere inuicẽ in hymnis, psalmis, & canticis spiritualibus: cõstituta sunt ab Ecclesia ipsa tempora orandi atque psallendi: constituti ministri certi, per quos ceteri commonefierent: modus præscriptus & forma, quam orando, publicè præsertim, psallendoq. sequi oporteret: ad id postremò designata & consecrata loca sunt, ne deesset ministeriis sacris, & ad Dei cultũ pertinentibus, quod nos mensis nostris, aut lusibus, aut quieti deesse non patimur. Atque ea & hîc, & aliis in rebus ita ordinata sunt, vt commodissimè & obseruata sint hactenus, & adhuc obseruentur; planeque eiusmodi sunt, vt sine his Dei cultus, diuinaq. Sacramenta ritè administrari non posse videantur. Et quot obsecro sunt Christianis populis generatim impositæ huius generis Leges? Quin-

Quinque, ni fallor, in vniuersum. Primò, diei Dominicæ obseruatio cum festis aliquot, in quibus magna aguntur mysteria nostræ religionis. Secundò, ieiuniũ Quadragesimæ, cum aliis paucis totius anni diebus. Tertiò, vt Sacrificio quisque interesset festo die. Quartò, vt semel in anno sua quisque peccata confiteatur suo sacerdoti. Quintò, vt in festo Paschæ communicet corpori Domini. Hæc igitur sunt in vniuersum plebibus præscripta Christianis: quæ quiuis intelligit apprimè conducere, vt impleri commodiùs præcepta Dei possint, de vno Deo colendo, de memoria beneficiorum eius conseruanda, de ieiunando, & confitendo Sacerdoti, remissionis obtinendæ gratia, propter id quod Dominus ait Sacerdotibus: Quorum remiseritis peccata, remissa sunt: quorum retinueritis, retenta sunt. Vnicuique porrò Sacramento suæ sunt ceremoniæ, sed paucæ, faciles, eæque fructuosæ. Quibus dum vtimur, si ad infirma & egena elementa conuertimur, iam & ipsa Sacramenta repudianda sunt, quæ Christus instituit, & Apostolica nobis tradidit disciplina. Cur enim hæc infirma & egena elementa non sunt, illa sunt? An quia per ea Christum operari non credimus? sed quis paulo instructior Christianus ita ceremonias obseruat, tanquam sine gratia Christi frugiferas? Intelligant ergo isti eos demum infirmis & egenis elementis seruire, iterumq. ad vmbras, Spiritu relicto, relabi, qui relictis ijs rebus, quas illæ veteres vmbræ significabant, id est, Christo & Ecclesia, ipsarum vmbrarum sequuntur inanitatem, in ijs quærentes iustitiam, non in Christo: cùm Paulus dicat eos excidere à gratia, qui in Lege iustificẽtur. Ea enim demùm vera seruitus est, signa pro rebus amplecti, sicut verissimè docuit Augustinus.

Aug. cap. 16. contra Adimantum.

CAPVT

CAPVT XI.

Quid sibi velit Euangelij locus, vbi scriptum est: veros adoratores adorare in spiritu & veritate.

Euang. 4. EX Euangelio quoque locus ille à nonnullis producitur, in quo scriptum est, Spiritum esse Deum: & idcirco eos qui adorent, in spiritu & veritate oportere adorare. Quibus in verbis si quid est quod nobis iure queant obijcere, id profectò tale sit oportet, vt non inuiolabilem modò in ceremoniarum vsu necessitatem, sed ipsum prorsus illarũ vsum è medio submoueat. Quid enim inde ceremonijs Ecclesiasticis opponitur? spiritus, an veritas? Si spiritus, ceremoniarum igitur vsus in Dei cultu caro est. Si veritas, errorem in eodem ceremoniarum vsu & falsitatem inesse necesse est. nam iuxta Scripturam sanctam, & spiritus carni, & veritas falsitati opponitur. Dictumque hoc à Domino est, quoniam Deus spiritus sit, in quem nulla cadat aut carnis aut erroris impuritas, oportere eum qui veraciter adoret, tam sublimi spiritui conuenientem cultũ exhibere: eum videlicet qui sit in spiritu, non in carne; & in veritate, non errore. Quam ergo quid carnem esse dicant? rémne corpoream, & carnis sensibus expositam? Remoueant ergo genuflexiones, eleuationes manuum, apertiones capitum, pectorum tunsiones, laudes canentium. Remoueant à Deo quoque (si fortè prioribus vtẽdum non putent, quamuis in sacris literis commendentur) panis vsum & vinum: quoniam cœnæ Dominicæ celebratio, Christi honor & diuinitatis cultus est. Deo namque pro acceptis beneficijs gratias agere, eaque gratis animis commorare, Deũ est procul dubio adorare & colere. Quoniam igitur eum qui adoret, in spiritu non in carne, id est, vt volunt, non in re corporea & sensibili, sed in spiritu, oportet adorare. damnãdi ipsi imprimis veniunt,

tanquam adoratores mali, qui adhuc nesciant iuxta definita sua in spiritu adorare. Si autem nomine carnis, non res corporea & sensibilis significata est (cuiusmodi rem cõstat in Dei cultum adhiberi posse) sed carnalis & vitiosa concupiscentia, quam familiariter alibiquoque sæpius eo vocabulo Scriptura designat: non est ceremoniarum nostrarum reprehendendus vsus, tanquam ea quæ in carne sit adoratio, quando à cupiditate libera est voluntas vtentium. Sicut igitur adorat in spiritu, cuius veneratio ex recta in Deũ voluntate & sancto amore proficiscitur (spiritus enim hominis nihil aliud quàm recta & renouata, spiritualisque eius voluntas est) etiamsi id fiat exhibitis extrinsecus ceremonijs, externoque & sensibili ritu: ita is adorat in carne, qui Deum propter ea quæ cõcupiscit terrena, veneratur: etiamsi sola id faciat interiore mentis cogitatione, non corporis motu, non vsu vllius conspicuæ ceremoniæ adhibito. Si autem quia Deus spiritus est, id est, vt ipsi volunt, incorporeus, idcirco nos spiritualem, id est, remotum à corpore cultum deferre necesse est: exuendum nobis abijciendumque erit corpus hoc quod circumferimus: & nostra omnino deploranda conditio, quòd non sicut Angeli, incorporei simus, vt Deum, qui incorporeus est & inuisibilis, sine corpore & sine vlla re visibili adorare possimus. Verùm quia nos ita condidit Deus, vt animo constemus & corpore, neque nos debet pœnitere nostræ conditionis: ita à nobis colendus est Deus, vt totos illi nos exhibeamus, totique, id est, & animo & corpore, illi seruiamus, venerationem deferentes eam, quę rectis quidem ante omnia motibus animi, sanctisque & puris cogitarionibus, deinde & actionibus corporeis, conspicuisque ritibus, exerceatur: præsertim cùm & hi partim vocum, partim rerũ quæ oculis subijciuntur, significatione, haud mediocriter conferant

ad

ad cultum interiorem promouẽdum. Naturalis quippe animi corporisque nexus id efficit, vt sicuti animi motus in corpus redundant, perque id sese proferunt, atque eius motibus & gestibus exprimuntur: ita vicissim excitati in corpore motus in animum se referãt & refundant, eundemque excitent & commoueant, feruentioremque in Deum spiritus alacritatem concilient. Quamquam igitur in colendo vno Deo, summæ illius maiestatis maxima habenda ratio est; nõ tamen negligendus naturæ nostræ modus. quo sic nos ex diuersis substantijs Opificis nostri temperauit manus, vt aptissimum propterea nobis sit ex vtriusque substantię motibus atque officijs temperatum & mixtum cultum conditori omnium Deo exhibere. Veritatem autem quid nobis obijciant, tanquam absit à ceremonijs, cùm & vera sit earum significatio, & certissima fides vtentium? Veritas enim, vt dictum est, non signa & vmbræ, hoc quidem vt videtur loco, sed errori & falsitati opponitur, vt is adoret in veritate, qui non errorem mentis colendo sequitur, velut Samaritani: sed qui vera fide colit Deum. Namque & veteres illi sancti Dei homines, quorum pietas inter carnales Synagogæ filios enituit, nõ in spiritu modò adorabant, sapientes quæ sursum sunt, non quæ super terram; veritate etiam in veritate: propterea quòd & vmbris ac signis vterentur rerum aliquando venturarum, & non eo errore tenebantur quo cęteri, vt signa pro rebus acciperent, eaque Deo per seipsa placere arbitrarentur, sed verissima fide vnum in ijs intelligebant mediatorem Dei & hominum Christum Iesum, gratiamque noui Testamenti, per quam iustificari se, atque à peccatis expiari, etiam tum credebant. Quòd si illi inter ipsas adhuc vmbras positi, tamen propter eam quam nobiscum habebant communem de Christo fidem, cuius per gratiam se credebant saluos fieri posse, sicut

& nos,

& nos, in spiritu & veritate adorarunt: quanto magis nos qui ipsam rerum imaginem accepimus, signísque rerum exhibitarum vtimur, & iis fidem in Christum nostram profitemur atque excitamus, dicendi sumus in spiritu & veritate adorare! In spiritu quidem, eo quòd mens à concupiscentiæ dominatu libera est, vt amplius in carne non sit, id est, carnali concupiscentiæ non seruiat: quia qui in carne sunt, Deo placere nō possunt. In veritate verò, non quia, remoto signorum vsu, quæ nec ipsi remouent; sed quia veris signis, veraque fide placere studentes per vnum Christum, ex quo, quæcunque sint salutaria, deriuantur. Quippe & Iudæos ipsos in veritate adorasse, qui salutē per Christū exspectabant, satis hoc insinuat, quod Samaritanæ Christus loquitur dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus; quia salus ex Iudæis est. moxque subiungit: Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. hoc quidē mox futurū dicit, non quia non antè fuerit inter Iudæos: in quibus, qui spirituales erant, in spiritu & veritate adorabant, veríque adoratores erāt, planéque tales, quales Pater quęrit: sed quia palàm & passim futurum erat, non inter Iudæos modò, verumetiā inter Gentes. Hoc enim antè dixerat mulieri: Quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Quod sic accepit diuus Basilius, vt significatum sit, toto terrarum orbe propagandum veri Dei verum & spiritualem cultum: non qui templorum vsum excluderet, sed propter quem exercendum passim vbique templa ædificarētur. Nobis enim, inquit, periculū est malè obiti mādati, si loci rationem neglexerimus, maximè si sacerdotij ministeria in locis profanis celebrauerimus: propterea quòd ea res iudiciū habeat cōtēptus in celebrāte, offen

Lib de Baptismo, cap. 8.

diculum quoque generaret pro varietate affectionum, propter variam multorum in rerum diuinarum scientia infirmitatem. Si verò, ait, quispiam obijciat: Quid igitur est quod Apostolus dixit, Volo viros precari in quouis loco, ob id quòd Dominus ipse potestatem dedit adorādi Deum quouis loco: vbi dixit, Neque Hierosolymis posthac. hoc dicendum est, quòd illud, In omni loco, non comprehendit ea loca quæ humanis vsibus, rebusque immundis & profanis deputata sunt, sed dilatat ac diducit adorationē ab arcto Hierosolymæ ambitu, in omnem totius orbis locum. Hic ergo iuxta Basilium sensus erit: nisi accipere malimus dixisse Dominum, neque in monte Garizim posthac adorationem fore, quia schismaticum in eo templum erat; neque Hierosolymis, quòd illic vmbra esset, re ipsa mox per sui manifestationem succedente fugandā. Vnde euersum paulo pòst templum illud est, quo vnitas Ecclesiæ, per orbem terrarum diffundendæ, prænunciabatur; extra quam nulla fieri adoratio in spiritu & veritate potest. Non ergo Hierosolymæ, inquit, deinceps, quia vmbra est, quam oportet euanescere; sed toto orbe terrarum, in vnitate Ecclesię; quam illud typicum templū adumbrabat. Ex quo potest animaduerti, non Catholicos esse, quibus metuendum sit, ne veri non sint adoratores, propterea quòd non in spiritu & veritate adorare videantur: sed hæreticos atque schismaticos, qui, vnitate Ecclesiæ derelicta, seorsim Dei colendi rationem instituūt, mentisque errore fingunt sibi per quæ se placere arbitrentur: ad modum videlicet Samaritanorum, qui adorasse dicuntur quos nesciebant. In his enim ita præcessit adumbratio quædam schismaticorum in Ecclesia Christi futurorum, vti Hierosolymitanum templū, in quo solo typica sacrificia offerri fas erat, Christianæ Ecclesiæ præfigurabat vnitatem; extra quam nullum Dominus sacrificium

cium odoratur, nullam orationem exaudit propitius, nullum cultum gratum habet. Eam ob rem Donatistas quosdam, occasione legum imperialium reuertentes ad Catholicam, diuus Augustinus sic loquẽtes, suumque agnoscentes errorem inducit, epistola quadragesima octaua: Putabamus quidem nihil interesse, vbi fidẽ Christi teneremus: sed gratias Dño, qui nos à diuisione collegit, & hoc vni Deo cõgruere, vt in vnitate colatur, ostẽdit. Sic illi. Ergo nõ in veritate, sed in falsitate & noxio errore, ideoq; nõ vera religione adorãt, primùm qui adorant quẽ non debent; vt Gentiles idololatrę. Deinde ij qui adorant quidem quem oporteat adorari, hoc est, verum Deum, sed eo modo quo se Deus coli non velit; vt Machometistæ & Iudæi, ex eo tempore quo Legem post manifestatum Euangelium, pertinacissimè tenuerunt. Postremò non in veritate adorant, qui etsi verum colant Deum, & ijs ritibus qui non sint improbandi: tamen adorant vbi se Dñs coli non vult; velut Samaritani adorantes in monte Garizim, & nunc schismatici omnes atque hæretici; qui in monte superbiæ suæ constituti, extra vnitatem Ecclesiæ placere se fide sua, & colendi ritu, falsò arbitrantur. Quibus omnibus dici illud iure potest: Vos adoratis quod nescitis; quia salus ex vna Dei Ecclesia, tanquã cõmuni omniũ matre, existit. Quisquis præter templum Dei orauerit, inquit Augustinus, non exauditur ad illam pacem supernæ Hierusalem, & exauditur ad quædam temporalia, quæ Deus & Paganis donauit. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace Ecclesiæ, in veritate corporis Christi, quod constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Et ideo exauditur, quia orat in templo. ipse enim orat in spiritu & veritate, qui orat in pace Ecclesiæ. Hæc ille in Psalmum centesimum & trigesimum.

CAPVT XII.

Pertineátne ad beneficium Christianæ libertatis, vt fideles conscientiæ, omnium hominum potestate exemptæ sint.

FORTASSE autem his rebus, quæ ex Caluino commemoratæ sunt, putare quis possit, terminatum iam esse nouæ huius libertatis modum, nimirum, vt à vinculo & necessitate diuinæ Legis implendæ, conscientia sit libera; vt obediat tamen, non quia necesse sit propter præcepti vim, sed quia prompta feratur alacrique voluntate; vt denique liberum rerum aut ceremoniarum vsum, nulla ne Ecclesiæ quidem Lex impediat. At his positis, longiùs adhuc (quoniam res in procliui erat, totaque iam eò propendebat) suæ libertatis tentoria & fines extendit. [Nam cùm hac libertatis prerogatiua (inquit) qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ, id Christi beneficio consecutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in ijs rebus implicentur, in quibus eas esse liberas Dominus voluit, omnium hominum potestate exemptas esse cõstituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam, tantæ suæ libertatis perire, aut conscientiis ipsis fructum. Neque res leuicula existimãda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse, vtpote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit: vt
1. Pet. 1. Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus: Siquidem non aliud agit aliquot capitibus Epi-
Galat. 5. stolæ ad Galatas, quàm Christum nobis obscurari, vel potiùs exstingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ. A qua certè exciderunt, si possunt hominũ arbitrio, legum ac cõstitutionum vinculis illaqueari.] Vt autem clarius esset quid diceret Caluinus, cõscientias fideles exemptas esse omni hominum potestate,

posita

posita distinctione duplicis regiminis; alterius spiritualis, quo conscientia spiritualis ad pietatem, & ad cultum Dei instituitur; alterius politici, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur: addit in hac quæstione per se non adeò obscura ac perplexa, plerosque ideo impediri, quòd inter externum, vt vocant, & conscientiæ forum, non satis subtiliter discernunt: ac, ne quid omnino remaneret scrupuli, etiam quid conscientia sit, definire non grauatur. [Nam sicuti (inquit) cùm mẽte intelligentiaque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita cùm sensum habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit, quin ad Iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia.] Hinc itaque concludit, Legẽ obstringere conscientiam, cùm simpliciter hominem ligat sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Si igitur omni hominum potestate exemptæ fidelium conscientiæ sunt; sequetur, nec seruum domini, nec filium paternis præceptis simpliciter ligari: hoc est, sic obstringi, vt si non fecerit, aut facere noluerit, etiam si cur nollet, causam legittimam non haberet, peccati reatus, seu Dei offensa, ex eo ipso incurratur. Quod si ita est, fatendum etiam erit, diuinis ordinationibus ac Legibus conscientias non obstringi. Diuina quippe Lex & ordinatio est, vt filij parentibus obediant, vt serui dominis subditi sint, vt populi suis Præfectis subiaceant atque obtemperent. Quæ Dei ordinatio, si conscientiam simpliciter ligat, peccare & offendere Deum necesse est eum, qui suo superiori licita præcipienti recusarit obedire. Si autem in Deum hæc offensa nõ redundat, neque id ille peccatum in se esse vllum ducit; non ergo ipsa Dei Lex, quæ præcipit obedientiam, conscientiam hominis fidelis obstringit.

Quid hac ratiocinatione lucidius? Deus iussit Superioribus deferre obedientiam, hoc est, quod iusserint implere & exsequi. aut igitur qui non obtemperat, is culpam apud Deum contrahit ac reatum; aut ipsa Dei Lex, quæ mandat obedientiam, non ligat subditi conscientiam. Deinde, si hominum potestates suis legibus non simpliciter homines subditos ligant, sed dūtaxat hominum intuitu; quid restat nisi ad oculum seruire, soloque hominibus displicendi metu, ad ea quæ iussa sunt implēda commoueri? Est & hoc etiam atq. etiam considerandum, quale sit quòd, verbi gratia, infidelis filij conscientia, patris præcepto simpliciter tenebitur, fidelis non tenebitur. Ille enim à libertate Christiana adhuc alienus, quamquam viuat tempore libertatis, hîc liber est. Quid ergo est, quod tantum hoc discrimen facit? Mutata non est Dei ordinatio, quæ alios aliis vult esse parentes: non est mutata Lex Dei, quæ postulat in ijs quæ præcipiuntur, honorem & obedientiam: non est etiam mutatum patris præceptum. Mutatus quidem est filius, ex infideli fidelis effectus, sed in eam partem vt æquius iam sit eum imperata facere, tum quia leuiùs est propter promptiorem voluntatem, tum quia melior est quàm fuerit. Denique nihil impossibile prætexi potest; quod fit, cùm agitur de impletione Legis diuinæ. Cur ergo, quæ priùs obstricta tenebatur præcepto patris conscientia, postea non teneatur? An quia indignum est, tanta Christi gratia donatam homini conscientiam sic ligari? At quis hoc non videat eò iam tendere, vt indignum sit Christiano vllam superiorem pati potestatem? Quippe ingnitatis speciem habiturum est, ita te apud homines gerere, cùm sis palàm Christianus, quasi ligeris; cum reuera sis priuilegio Christianæ libertatis absolutus. Si autem indignum est ligari, ne Christo pereat tuæ libertatis gratia, indignum est etiam eius speciem

vltrò ac voluntariè præ se ferre: cùm præsertim dicat Apostolus, ab omni specie mali abstinendum esse. Sed tamen quæ rei indignitas, si is qui plus accepit à Deo gratiæ, plusque ad vitandum peccatum auxilij, gravioris reatus periculo apud eum teneatur obligatus? Scriptum enim est, cui plus datum sit, ab eo plus etiã exigendum. quod proculdubio nihil est aliud, quàm eũ in die iudicij grauioribus suppliciis esse mulctandum, quia minùs acceptis gratiæ muneribus respondrit. Maior ergo reatus ad pœnam, si fidelis dicto audiens non fuerit, quàm si non paruerit infidelis. Et indignum sanè foret, vllam Christo perire suæ libertatis gratiam, quam nobis ipse peperisset. Cæterùm quibus Scripturæ locis de hac gratiæ liberalitate doceatur? Citatur à Caluino prioris Petri caput primũ: vbi non aliud dicitur, quàm non corruptibilibus auro & argento redemptos esse nos de vana conuersatione paternę traditionis, sed precioso sanguine quasi agni immaculati Christi. Vnde si quid effici posset, doceri oportuerat, ad vanam conuersationem pertinere superioribus obediendi necessitatem, nõ solùm propter homines, sed imprimis propter Dei metum. Quod tantum abest vt sibi Petrus persuaserit, vt eiusdem Epistolæ capite secundo clarissimè præcipiat eiusmodi verbis: Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: siue Regi, quasi præcellenti; siue Ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. quia sic est (inquit) voluntas Dei, vt benefacientes, obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ, libertatem, sed sicut serui Dei. Et rursum: Serui (inquit) subditi estote in omni timore dominis; non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Quid autem est quod ait, propter Dominum subijci oportere; nisi aut quia iuſ-

ſerit Dominus, cùm ait: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. aut quia principes ipſi, Domini vices gerunt, eiusque in terris poteſtate fungũtur? quorum vtrumque efficit, ſubdito, propter ſuam conſcientiam, ſuperioribus parendum eſſe. Si enim Deus iuſſit, peccatũ ergo eſt non facere quod ille fieri mãdauerit. Si etiam illi Dei vices gerunt in terris, eiusque, ſicut Apoſtolus docet, miniſtri ſunt: neceſſe eſt Domini voluntatem offendi in eo, quòd Vicarij eius legittima ſcita violantur. Eodemq. pertinet quòd Petrus addit: Hæc enim eſt voluntas Dei. Quia hoc (inquit) vobis præcipit Deus, ſcilicet Principibus ſubijci. Ex quo intelligitur, violationem latæ à Principe legis, cum diuinæ voluntatis offenſione eſſe cõiunctã. Tametſi Caluinus hoc ipſum quod dicitur de voluntate, cum conſequentibus cohærere inſinuet: vt ſignificatum ſit, volũtatem Dei eſſe, non ſimpliciter ſubijci Superioribus, ſed parendo id agere, vt increduli, qui obloqui volunt, obmuteſcere cogantur. Nimirum, quia noluit vllum eſſe peccatum, non ſubijci, ſepoſito ad homines reſpectu. Denique ſuam mentem planiùs aperiens, [Tenemus, inquit, nunc Petri conſilium: nempe quòd neceſſariis de cauſis Iudæos hortatus fuerit, ad colendum politiæ ordinem.] Summa, huc tendit commentarius eius, ne conſcientiæ ſubditorum obnoxiæ credantur Superiorum decretis, idque propter Chriſtianam libertatem, de qua tamen libertate, ſi ſeipſum audiret in eodem commentario diſſerẽtem, animaduertere poſſet, eiuſmodi obligationem nihil aduerſari libertati per Chriſtum datæ. [Hæc (inquit) vera eſt libertas, quæ nemini damnoſa eſt vel noxia, vt hoc confirmet, eos pronunciat liberos, qui Deo ſeruiunt. Vnde colligere promptum eſt, hunc eſſe finem noſtræ libertatis, vt próptiores & expeditiores ſimus ad obſequium Dei. Neque enim aliud eſt, quàm manumiſſio à peccato. atqui

Rom. 13.

In caput 2. prioris Petri.

peccato

peccato dominium tollitur, vt se in subiectionem iustitiæ, homines addicant. In summa, inquit, est libera seruitus, & serua libertas.] Si ergo nihil est aliud, Caluine, libertas, nisi manumissio à peccato: cur bonis legibus conscientiæ teneri non possunt, nisi libertas ipsa lædatur? An fortè peccatum est ipsa parendi propter Deum necessitas? aut si dici hoc nisi insulsè non poterit, numquid ipsa talis obligatio conscientiam ad peccatum illaqueat? sed quonam modo? cùm vehementiùs solidiusque constringat ad id quod iustum est, videlicet, vt Superioribus obediatur? Iustitię quippe pars est, suis obtemperare Præfectis, ordinemque bene ac necessariò diuinitus constitutum colere atque obseruare. Non solùm ergo Christianæ libertati contraria non est obligatio conscientiæ, à Superiorum effecta legibus: verùm etiam Christianam promouet libertatem, per quam dominio peccati depulso, homines se in iustitiæ subiectionem addicunt. Nec ideo libertas non est, quia sit legibus bonis atque iustitiæ seruiendum: cùm simul hîc sit & libertas serua, & seruitus libera. Serua quidem libertas, quia teneatur obedire: libera verò seruitus, quia, quod facere debere se intelligit, non seruili more atque ingenio facit, ob pœnarum metum; sed ingenua prorsus voluntate, & virtutis amore. sed modò quid habeat Epistola ad Galatas, videamus: [Siquidē, ait Caluinus, non aliud Paulus agit aliquot eius Epistolæ capitibus, quàm Christum nobis obscurari, vel potiùs exstingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ.] Et capite quidem secundo scribit Apostolus, nec Titum, qui cum ipso erat, cùm esset Gentilis, compulsum esse circumcidi, propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierant explorare (inquit) libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subiectioni,

vt veritas Euangelij permaneat apud vos. Hæc igitur eo loco Paulus, libertatis Euangelicæ perstudiosum se fuisse demonstrans: quæ si infringeretur, veritas Euangelij apud fideles constare non poterat. Sed quænam illa erat libertas? An fortè ne serui dominis, ne subditi principibus, ne parentibus filij, ne mariti vxores parere cogerentur? Non hoc Paulus dicit, sed ne insinuat quidem: quia nec ad rem omnino instituti vè pertinebat. verùm ne Titus (inquit) qui Gentilis esset, circumcidi compelleretur, tanquam esset Lex illa vetus ad iustitiam necessaria, sine qua ne Gentiles quidem homines suæ saluti consulerent. Quæ res miserabilem inducebat seruitutẽ, gratiæ Christi, qua liberamur à peccatis, vereque iustificamur, inimicam. Cur enim necessaria erat vmbra, cuius veritas, quæ prænunciabatur, illuxisset? quæ signi necessitas, cùm res significata aduenisset? Sed illi, contra quos Pauli zelus vigilabat, signa pro rebus suæ superstitionis errore amplecti, atque, vt significatum est capite quarto, infirmis & egenis elementis miseras conscientias seruire cogebant. His vt resistat, totus in hoc incumbit Apostolus, vt doceat generatim ex Lege veteri non esse iustitiam, neque ex Legis eius operibus, sed ex fide in Christum: per quem & ante Legem in monte Sina datam, promissa sit benedictio omnium gentium. ideoque qui in Christum credant, eiusque in nomine baptizentur, sine discrimine gentis, sexus, conditionis, hos demum esse iustos, filios, vereque liberos. Quid autem hæc pertinent ad resoluenda bonarum, temporique conuenientium legum vincula, ne subditorum conscientias teneant obligatas? Ait fortè capite quarto, cùm ait, Dicite mihi qui sub lege vultis esse; Legem omnem omnino significat, sub qua illi esse censeantur, quorum ab ea vinctæ conscientiæ teneantur? Sed neque de omni superiorum lege hoc

Capite 3.

beri sermonem, nimis euidenter ea quæ sequuntur ostendunt: neque sub Lege esse, est obligari conscientiam ad obseruationem Legis. Namque ad ceremoniarum obseruationem, veteres illi sancti se quoque ipsos, vt par erat, habebant obstrictos: nec tamen illi serui erant sub Lege, sed propter fidem in Christum venturum, liberi sub gratia. Sub Lege est, qui iustitiæ spem in Lege, non in Christo ponit; quem propterea necesse est à lege premi, non subleuari; damnari, non iustificari; in seruitute peccati remanere, non ad libertatem exsurgere. Itaque cùm essent in duabus Abrahę vxoribus duo Testamenta adumbrata, Vetus & Nouum: illud quidem in seruitutem generabat; hoc in libertatem. quia seruos faciebat pædagogiæ legalis timor & cupiditas: quam premere quidem ille, non sanare potuerat: cùm charitas, quæ plenitudo Legis Nouiq. Testamenti proprius effectus est, liberos reddat. Denique non sumus (inquit Apostolus) ancillæ filij, id est, filij veteris Testamenti, timore dumtaxat seruili, & cupiditate carnali mandata facientes, ideoque falsa coram hominibus iustitiæ specie, non coram Deo ipsa obedientiæ veritate; sed filij sumus liberæ, hoc est, noui Testamenti; ex spiritu dilectionis veraciter & coram Deo Legem implentes. Qua libertate, inquit, Christus nos liberauit. In hac ergo libertate stare vult conscientias, cùm postea subdit: State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. à qua libertate non solùm non exciderunt, si possunt pro Reipublicæ vtilitatibus, prudenti hominum arbitrio, legum ac constitutionum vinculis alligari: verùm etiam in ea magis magisque, deferendæ legibus obedientiæ studio, confirmantur atque accenduntur. Non enim charitas est quæ nititur in vetitum, sed cupiditas; quę legis occasione magis inardescit, tandemq. interdum in ipsam vehementiùs qua cohibetur partem incum-

incumbens, maiore præuaricationis cumulo præcipitata ruit. Charitas verò, & quod aliàs factura non erat, Lege admonita, id lubens atque alacris peragit: & quod factura etiam nulla lege præscribente fuerat, id multo studiosiùs, spectata obediendi necessitate, implere conatur. Nec Lege teneri conscientiam contra libertatem est, qua nos Christus liberauit; sed ab inuito tristique fieri, quod magna obediendi promptitudine oportuit adimpleri. Nec finis Legis Christus, vt Christiani facti, Lege non teneamur: Sed dictus est, inquit Augustinus, finis Legis, quia sine illo nemo perficit Legem. Alius enim est finis qui consumit, alius qui perficit. Sed hactenus aduersus tres illas à Caluino positas Christianæ libertatis partes disseruisse sufficiat.

In Psal. 84. sæpeque aliàs.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER DVODECIMVS.

PROOEMIVM.

QVÆRVNT atque exoptant, hac ætate, multi religionis libertatem: eamque vel impetrare, supplicando; vel obtinere, fallendo; vel etiam cogendo extorquere nituntur. Quibus alij respondent, nullam religionis, in Republica bene instituta, libertatem esse cõuenire. quin potiùs, quod libertatẽ vocent, nihil id esse aliud, quàm impiè & perditè, cùm sentiendi & loquendi, tũ etiam agendi viuendique licentiam. Ac rectè id quidem illi, verissimeque respondent: quoniam ad id quod intelligunt isti eo nomine libertatis, atque ad rem ipsam quam flagitant, prudenter attendunt. Alioqui & sermo ipse & sensus, quo libertas religionis seu libertas Catholica dicatur, apud Tertullianum, & Hilarium, & Optatum, & Leonem Pontificem, aliosque subinde reperitur auctores, & reuera existit probanda aliqua atque optabilis religionis libertas, quando rectè accipitur. Quæ, cùm in primis ad libertatem pertineat Christianam, ne turbetur atque auferatur factiosorum conatibus, id omni cura prouidentiaque cauendum est. Sed de ea quid sit, primò videbimus: deinde, quid hoc nomine intelligant hodie non pauci, quibusque id nitatur fundamentis, & an sit petentibus annuendum, passimque in Republica Christiana

Apologet. 25. Ad Constant. Imper. Lib. 1 contra Par. Epist 26. ad Iudicem Augustam.

conce-

concedendum. Postremò, argumenta complura, quæ falsæ libertatis patroni studiosissimè coaceruant, quanta poterimus perspicuitate dissoluemus.

CAPVT I.

Nullam esse sine veritate religionis libertatem.

CVM igitur verissimè scriptum sit, quod ex ipso veritatis fonte manauit, eum qui peccatum faciat, seruum esse peccati: dubium relinqui non potest, quin misera quædam seruitus sit, ignoratio veritatis. Nisi enim & ignorantia peccatum esset, non diceretur
Psal. 78. per Prophetam: Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Non idem etiam ad eum modum peccaretur: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. Propterea quoque beatus Gentium Apo-
Rom. 2. stolus pronunciat, eos qui sine lege peccauerunt, sine lege perituros: quòd eos excusare non posset legis ignoratio, quæ in eis qui intelligere noluerunt, quemadmodum ait diuus Augustinus, sine dubitatione pec-
In Psal. 32. Enarratione secunda. catum est. Peccatum ergo, cùm sit veritatis ignoratio, statuendum est, non modò propter concupiscentiæ regnum, quem piam seruum esse peccati; verùm etiam propterea, quòd ignarus salutiferæ veritatis, noxiis erroribus, voluntarius tamen ac lubens, implicatur; quibus velut cathenis à diabolo captiuus tenetur, ad ipsius voluntatem. Idcirco enim doctrinæ dæmoniorum à Paulo vocantur, quòd & ab illis tradatur auctoribus, & per eas infelices hominum animos sibi subiugent, planéque in suam redigant seruitutem. Sublata quippe veri notitia, tanquam exstinctis luminibus, & oculis erutis, regit hominem diabolus, tenebrarum propterea princeps appellatus, quoque libuerit, impellit, sibique penitus seruire cogit. Quod in ipsa quidem fuit

fuit Gentilitate clarissimum: vbi etsi multis hominibus inerat amor veri, incertarum tamen opinionum varietas, fallentium dæmonum decipiebatur astutia: & falsi nominis scientia in diuersas compugnantes q. sententias, humana ignorantia trahebatur. quo ludibrio (inquit sanctissimus Leo) captiuæ hominũ mentes, superbienti diabolo seruiebant. Iam si ad seruitutem peccati pertinet veritatis ignoratio, tantum quisque liber efficitur, quãtum & nosse cœperit salubrem veritatem & amare. Sed hæc iis potest libertas contingere, quos Filius liberauerit. De quo nõ solùm propter cupiditatis vincula, verùm etiam propter ignorantiæ tetrum carcerem & captiuitatem, nostris insolubilem viribus, dictum est in Euangelio: Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Vnde etiam ait idem ipse Filius, nostræ princeps libertatis: Et veritas liberabit vos, id est, liberos facier: Græcè enim est ἐλευθερώσει; vt intelligeremus, nullam artem, nullam professionem esse, quæ quicquam habeat congruum libertati, nisi quod habet congruum veritati, quemadmodũ diuus Augustinus scriptum reliquit Epistola centesima trigesima prima. Non ergo (inquit eodem loco) illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina Poëtarum, vllo modo nostræ consonant libertati: non Oratorum inflata & expolita mendacia: non denique ipsorum Philosophorum garrulæ argutiæ, qui vel Deum prorsus ignorauerunt; vel, cùm eum cognouissent, non sicut Deum glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis: & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes q se esse sapientes, stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum, vel quibusdam simulachris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & seruierunt creaturæ potiùs

Serm 3. de Nat. Domini.

Ioann. 8.

potiùs quàm Creatori. Sic Augustinus. Ex quo intelligere licet, nullam esse religionis libertatem, sed infelicissimam potiùs nocentissimamque erroris seruitutem, cùm neque agnito neque glorificato Deo, creaturæ potiùs seruitur quàm Creatori. Vidit hoc & Seneca Philosophus, quamquam non eò vsque, vt seipsum seruiture posset eximere. Vidit tamen, rectissimeque iudicauit, nullam artem aut professionem debere dici liberam siue liberalem, quæ non à vitiis hominem exueret: cumque in eo argumento grauiter fuisset copioseque versatus, tandem his concludit verbis: Solæ, inquit, liberales sunt, imò, vt dicam verius, liberæ, quibus curæ virtus est.

CAPVT II.

Nec hæreses aut schismata posse de suæ religionis libertate gloriari.

EORVM proinde qui sub nomine Christiano falsa & commentitia dogmata spargunt in vulgus, doctrina atque professio possit aliquibus forsitan videri libera atque liberalis. Virtutem enim ornant sermonibus, eamque sibi magnæ curæ esse demonstrant, fidem extollunt præconijs singularibus, tanquam veræ exordium libertatis; remissionem peccatorum annunciant, de iustitia, de gratia, de vera cum Deo pace, de æterna libertate securitatem conscientiis, intrepidis sermocinationibus, pollicentur. Num igitur apud hos veram religionis libertatem quærendam esse censebimus? Ita planè, si vel in facti specie fallaci, vel in solo splẽdore verborum virtutem iudicabimus, aut libertatem sitam esse: neque attenderimus quod beatus Petrus de quibusdam sui temporis professoribus loquitur, qui velamen haberent malitiæ libertatem. 2. Pet. 2. Quos etiã pluribus depingens, ait, hi sunt fontes sine aqua,

aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ: superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ eos qui paululum effugerunt, in errore conuersati: libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis. à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Sunt igitur qui libertatem prædicant verbis; sed veram interim docent, suisque propinant auditoribus seruitutem: quodque ipsi sunt, hoc alios esse volunt. ac ne fortè displiceat & offendat vilis & abiecta in vera corruptionis seruitute conditio: velamen obtendunt malitiæ, libertatem. Ex hoc erant genere atque ordine professorum, illi qui etiam Apostolorum temporibus, prætextu libertatis Christianæ, bona opera negarent ad salutem consequendam esse necessaria: solamque sufficere fidem ijs qui baptizati in Christo essent, ad æternum gehennæ supplicium euadendum, persuadere conarentur. Auctor etiam est Epiphanius, Gnosticos & Valentini sectatores docuisse, liberum esse, quiduis, quantūlibet turpe id esset ac impurum, agere; eorum modò suscepta doctrina esset; atque eiusmodi libertate regnum cælorum acquiri. Aërium leges Ecclesiæ sub libertatis titulo soluere docuisse, testes ij sunt scriptores, qui ipsum propterea in hæreticorum catalogum relatum esse, memorię prodiderunt. Illi quoque postea quos Beguinos & Begardos maiores nostri vocauere, hoc asserebant, hoc tradebant: homines in hac vita perfectos, & spiritu præditos libertatis, non esse humanæ obnoxios legi, neq. ad vllius iam aut sacramenti susceptionem, aut Ecclesiastici præcepti obseruationem, obligari. Quid hoc tempore? nonne reperiuntur, qui etsi opera requirant verbo; tamen prædicent, hominem à Legis Decalogi vinculo & obseruatione liberatum, nec teneri ad obseruantiam Dei mandatorum aut Ecclesiæ; sed solam ab Euangelio requiri fidem, legem autem obseruatu

impossibilem esse, neque in eius obseruatione sitam aut iustitiæ rationem, aut salutis adipiscendæ spem, cùm omnia, quę etiam iustificati faciamus, verè & coram Deo sint peccata, sed nihilominus propter fidem solam, & gratuitam Dei propter Christum acceptationem, securos esse nos oportere, idque totum prætextu Christianæ libertatis? Apud hos igitur qui solo nomine libertatis abutentes, tantorum errorum tam pernicioſam pestilentemque doctrinam suis proponunt hominibus, quę possit libertas religionis inueniri? Denique de Ecclesia dicit Apostolus: Quæ sursum est Hierusalem, libera est: quæ est mater nostra. Vnde colligitur, nisi qui matris huius filij sunt, liberos esse nullos omnino posse. Qui igitur ab hac libera matre quos possunt suis prædicationibus abstrahunt & abducunt, ideoque in miserandam seruitutem præcipitant (quam incurrere necesse est eos qui liberam matrem, & ideo libertatis patrem habere desierũt) quam possunt suæ religionis habere vel tradere libertatem? neque enim ibi religionis libertas est, vbi non est veritas; cùm scriptum sit: Et veritas liberabit vos. Non potest ea libera esse vel dici religio quæ seruos efficit; propterea quòd eos à matre libera, hoc est, Ecclesia, eoque ipso & à Patre Deo, cuius soli filij liberi sunt, noxijs erroribus alienat.

Galat. 4.

CAPVT III.

Quid sit ea quæ veraciter dici possit libertas religionis.

SICVT igitur miserabilis seruitus est, falsis dijs se subijcere, aut in veri Dei cultu, noxio errore, falsaque pietatis specie duci: ita vera est religionis libertas, impediente quoad eius fieri possit nemine, colere verum Deum in spiritu & veritate, & familiam in qua sit colendus agnoscere & sequi. vt enim vera iustitiæ liber-

libertas est cũ voluptate bene viuere, & hilariter viam currere diuinorum mandatorum: ita vera religionis seu pietatis libertas est, vni omnium Domino pura fide & spirituali delectatione atque alacritate seruire. Vbi enim Spiritus Domini, inquit Apostolus, hoc est, vbi sanctus & diuinus ille Spiritus hominem propitius vegetat, regit, agit, illuminat: ibi ante omnia veræ pietatis libertas, sine qua iustitiæ veritas constare non potest. Est enim in ipso iustitiæ (quæ virtutes cõplectitur omnes) quasi corpore quodam sincera pietas atque religio caput: vt quomodo ex capitis influxu membra cætera vegetantur, ita à pietate quasi formam suam & vitam accipiant virtutes reliquę, dum videlicet ea quę officij ratione bona honestaque sunt, ad honorem Dei & gloriam refert, eique seruire facit. Ideo ergo Gentibus ante fidei susceptum lumen, iustitia veræque defuere virtutes: quia pietate & religione vera destitutæ, præclaris alioqui suis operibus non vni vero Deo, à quo sunt omnia; sed vel falsis & commentitijs dijs, vel gloriæ, vel voluptati, vel alteri cuipiam vanitati seruiebant, præclareque Lactantius talium hominum iustitiam similem esse dixit humano corpori caput nõ habenti: in quo tametsi membra omnia & locis suis constent & figura & habitudine, tamen quoniam deest id quod est omnium principale, & vita & omni sensu caret. Itaque membra illa, formam tantummodo mẽbrorum habent, vsum non habent. Sic ille libro de vero cultu, capite nono. Cùm igitur ad iustitiæ constituendam rationem, ita sit pietas & religio necessaria; profectò iustitiæ libertas, quam spiritus inhabitãs efficit, ipsius ante omnia religionis requirit libertatẽ, hoc est, veritatem ac sinceritatem. Tollitur autem colendi veritas atque sinceritas, si vel colatur is qui coli non debet: vel si qui colendus est, verus Deus, non eo colatur modo quo ipsum deceat coli. Prius illud co-

lendi vitium, in Gentilibus palpabile fuit. posterius, quamuis tolerabilius multo, in carnali Iudæorum populo viguit: qui, tametsi verum colebat Deum, & ideo libero ea ex parte cultu vtebatur; hoc tamen errore à vera religionis libertate deficiebat, quòd non intellecta significatione, & vero rerum corporearum vsu, quæ ex Domini præscripto ad colendum adhibebantur, his sese rebus propter ipsas placere Deo, perq. eas solas sanctificari & expiari credebat: quasi videlicet oblectare Deum potuisset hircorum sanguis, aut adipis nidor; gratiusque per seipsum fuisset illi mactatũ exhibere vitulum, quàm excerebratum canem. Eam igitur ob rem, tanquam paruuli, sub elementis mundi huius, à Paulo seruisse dicuntur. non quòd illas rerum corporearum ceremonias exercerent, aut exercere Legis obligatione tenerentur: eundem enim exercebant cultum ij quoque, quos habebat tempus illud spirituales & iustos: qui non paruuli imbecillitate & errore mentis, sed viri erant robore fidei: nec serui per spiritum timoris, sed filij per spiritum adoptionis, in quo clamabant Abba Pater. Cùm igitur & colendi modus, & ad ipsum modum orta ex præcepto Dei obligatio atque necessitas, spiritualibus & carnalibus illius temporis hominibus esset exæquo communis: hoc discrimen faciebat, quòd hi sub elementis seruirent, cultumque seruilem Domino exhiberent: illi verò sub ijsdem elementis non seruirent, sed vterentur vt liberi, veraque & libera pietate, quamuis per res corporeas, Domino deseruirent. Seruiebant autem illi propterea sub elementis mundi huius, quòd & nescirent, quid per ea quæ gerebant significaretur: (Seruus enim nescit quid faciat dominus eius) & eo errore ducti, vt existimarent illas res corporeas per seipsas placere Deo, & sanctificandi vel polluendi vim habere, vilibus & imbecillibus reuera per seipsas rebus, nobiliores

liores animos suos turpiter subijcerent. Sub signo enim seruit (inquit Augustinus) qui operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nescius quid significet. Qui verò aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur, & transit; sed illud potiùs, quò talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo, spiritualis & liber est, etiam tempore seruitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa reuelari, quorũ iugo edomandi sunt. Tales autẽ spirituales erant Patriarchæ & Prophetæ, omnesque in populo Israël: per quos nobis Spiritus sanctus scripturarum & auxilia & solatia ministrauit. hoc verò tempore posteaquam resurrectione Domini nostri Iesu Christi, manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus: sed quędam pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica nobis tradidit disciplina: sicut est Baptismi sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini: quæ vnusquisque cùm percipit, quò referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potiùs libertate veneretur. Ea igitur demũ est (vt idem ait) miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream, oculum mentis, ad hauriẽdum æternum lumen, leuare non posse. Quæ tamen (sicuti subiungit) seruitus in Iudæo populo longè à ceterarũ gentium more distabat. quandoquidem rebus temporalibus ita subiugati erant, vt vnus eis in omnibus commendaretur Deus. Et quamquam signa rerum spiritualium pro ipsis rebus obseruarent, nescientes quò referrentur: id tamen insitum habebant, quòd tali seruitute vni omnium, quem non videbant, placerent

Lib. 3. de doct. Christiana.

Lib. 3. de doct. Christ. cap. 5. & cap. 6. & 9.

cerent Deo. Quam custodiam tanquam sub pædago-
Galat. 3. go parnulorum fuisse scribit Apostolus. Et ideo qui talibus signis pertinaciter inhęserunt, contemnentem ista Dominum, cùm iam tempus reuelationis eorum venisset, ferre non potuerunt: atque inde calumnias, quòd Sabbatho curaret, moliti sunt principes eorum, populusque signis illis, tāquam rebus adstrictus, non credebat Deum esse, vel à Deo venisse, qui ea, sicut à Iudæis obseruabantur, nollet attendere. Sed qui crediderunt, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymitana, satis ostenderunt quanta vtilitas fuerit eo modo sub pædagogo custodiri: vt signa, quæ temporaliter imposita erant seruientibus, ad vnius Dei cultum, qui fecit cælum & terram, opinionem obseruantium religarent. Namque illi, quia spiritualibus proximi fuerunt; in ipsis enim temporalibus & carnalibus vocibus atque signis, quamuis, quomodo spiritualiter essent intelligenda, nescirent, quia vnum tamen didicerant venerari æternum Deum, tam capaces extiterunt Spiritus sancti, vt omnia sua venderent, eorumque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent, seque totos dedicarent Deo, tanquam templum nouum: cuius terrenæ imagini, hoc est, templo veteri, seruiebant. Non enim hoc vllas ecclesias Gentium feciſſe, scriptum est: quia non tam propè inuenti erant, qui simulachra manufacta deos habebāt. His omnibus docet beatus Augustinus vtilem quidem fuisse illum ipsum carnalis populi cultum, neque Gentilium impiis religionibus fuisse comparandum: sed neque ipsos tamen carnales veri habuisse religionis libertatem, quòd in eo colendo quem meritò cæteris omnibus anteponebant, errore non carerent. Per quem non attendentes ad ea quæ significabantur, hoc est, ad sacrificium & sanguinem venturi mediatoris, cuius erant vmbræ quædam illa

omnia

omnia sacrificia,& vnde omnis omni tempore exspectanda fuit sanctificatio; signa ipsa pro rebus amplectebantur,quasi ratione sui,non ratione eius quod significabatur, vim expiandi peccata habuissent. Id quod eis tanquam ridiculum obijcitur per Hieremiã Prophetam his verbis, Quid est quòd dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Vt autem ea quæ Deo oblata fuerant, per seipsa sanctificare credebant, sine aliqua mediatoris fide: ita è diuerso,quæ fuerant idolis immolata,tanquam in seipsis immunda, polluere contingentes arbitrabantur, animo licet impium cultum auersante. quod non ita esse,qui fide & scientia Christiana imbuti,didicerant: eo ipso verè liberi erant, ab illo videlicet Iudaicæ seruitutis errore liberati. De qua libertate beatus Apostolus in epistola priore ad Corinthios dicit: Si quis dixerit,Hoc immolatum est idolis; nolite manducare, propter illum qui indicauit,& propter conscientiam, conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia, siue, vt quidam legunt,ab aliena,& infideli conscientia? si ego cũ gratia participo,quid blasphemor pro eo quòd gratias ago? Libertatẽ hoc loco vocat Apostolus,qua ab errore illo Iudaico & superstitione liberatus, pulchrè intelligebat,non propterea cibum quem Deus creauit, immundum esse, aut polluendi vim habere, quòd idolo fuerat immolatus; cùm nihil sit idolum: & idcirco licere sibi eo vesci cum actione gratiarum. Verumtamen adiungit eam libertatem non omni loco operę ipso fuisse præferendam, propter offendiculum infirmorum,qui nondum satis instructi facilè iudicassent, hoc est, condemnassent, veram alioqui in religionis causa libertatem. quam vt explorarent,atque explora-

Cap. 11.

1. Cor. 10.

Lib. de singul. cler.

tam traducerent, & eos qui ea per Christianismum

iam fruebantur, in seruitutem redigerent: quosdam subintroisse falsos fratres, alio in loco beatus Apostolus conquestus est.

Cap. 2. ad Galatas.

CAPVT IIII.

Quæ impedimenta liberæ religionis.

VNDE intelligimus, libertatem religionis tametsi veram, impediri tamen in hac vita interdū, quominùs ipsa libertas, vt sic dicam, omnino libera sit, quæ se opere manifesto proferre non possit. idque aliquando, quia non expediat eam coram quibuslibet opere demonstrari quod locum peculiariter habuit Apostolorum temporibus inter Iudæos, propter consuetudinē implendæ Legis seruilem atque carnalem, qua adhuc tenebantur. Nam & propterea dicebat Apostolus, omnia licere sibi, quia liber erat: sed non omnia expedire, quia infirmorū offendicula studiosè declinabat. Propterea & illud aiebat, quod suprà memorauimus: Vt quid libertas mea iudicatur ab alia conscientia? Et in Epistola item ad Romanos: Vt non blasphemetur bonum nostrum. &, Tu fidem habes? penes temetipsum habe, coram Deo. Hoc verò tempore in ijs quæ sunt religionis obseruandis, non infirmorum offendicula metuenda sunt; sed malitiosorum contemnendæ blasphemiæ. Quæ enim rebus tam definitis, tam manifestatis atque inculcatis, prætexi infirmitas possit? Hîc proinde locum illud iam habet: Sinite, cæci sunt, & duces cæcorum. Aliàs verò haud rarò vis inimica veritati prohibet ne aperire sese libera pietas liberè possit. haber enim religionis studium, tantisper dum vitæ mortalis cursus agitur, obnitentes sibi varias aduersitates, ab impiis hominibus excitatas: quibus nihil est prius, quàm vt veram religionem persequantur ac pessundent. Sed Christi beneficio

1. Cor 9. & 10

Rom. 14.

dabi-

dabitur aliquando libertas ea, qua, remotis & propriæ & alienæ infirmitatis aut malitiæ impedimentis, cum summa voluntate, maxima etiam coniuncta sit Deum colendi facilitas. Summa quippe in regno Dei sicut iustitiæ perfectio, ita religionis pietatisque libertas est: quia nudæ & apertæ per omnia veritatis suauissima & tranquillissima contemplatio. Hîc interim in vera religione sectanda, ea libertas est per Christum, vt nulli cedatur aduersitati, quæ illã nobis extorqueat. Cuiusmodi fuisse libertatem fortissimi pectoris in sancta virgine Pelagia, diuus Ambrosius ostendit epistola septima libri secundi; vbi illam sic loquentem facit inter suos persecutores. Pelagia Christum sequetur: libertatem nemo auferet: nemo captiuam videbit liberam fidem. quod seruum est, hîc manebit, nullos in vsus debitum. Magna, inquit Ambrosius, piæ virginitatis libertas, quæ septa agminibus persecutorum, inter maxima pericula virginitatis & vitæ inclinata non est. Sic ille. Sed quamuis nullo metu, nulla vi persecutionum possit effici, quin libero iudicio, si quis velit, eam religionem quam putet esse verissimam, complectatur atque retineat: tamen detestanda semper eorum nequitia est, qui, quantum in ipsis est situm, id agunt, vt veram religionem exstinguant ex hominum animis. hîque procul dubio censendi sunt, Christiana libertate profligata, funestum seruitutis genus velle inuehere. At ij qui legittimæ potestatis seueritate adhibita, ab erroribus mortiferis reuocare nituntur, hi planè subseruiunt ad veram in religione libertatem: quæ sicut noxiis erroribus eripitur, ita restituitur salutaris doctrinæ reddita veritate.

CAPVT V.

Quam sectarij libertatem intelligant, cùm libertatem religionis petunt: & quàm malè hoc vocent religionis libertatem.

POSTEAQVAM igitur explicatum, quid sit vera religionis libertas: nunc demonstrandum est, quid aduersarij quidam sibi velint, cùm religionis expetūt ac prædicant libertatem. Hæc nimirum illis est libertas religionis, cùm liberè quisque, hoc est, impunè, quidquid libuerit, de religione & sentit & prædicat: siue cùm pro arbitrio quisque suo, sub titulo tamen ac professione Christiani nominis, componit aut sequitur Dei colendi rationem. Legi qui diceret, etiamsi in aliqua republica tot sententiæ de religione forent, quot capita, etsi aliquos verè hæreticos esse constaret, exterminari tamé nō debere propter libertatē, sed suis iudiciis atq. conscientijs, nulla eis propterea illata molestia, relinquendos. Itaque cùm diuersissimæ ac mutuò inter se repugnantes passim audiuntur de dogmate fidei sententiæ: cùm varij conspiciuntur ritus, ceremoniæ, leges, conuenticula: cùm & in ciuitatibus & familijs propè singulis, non solùm aliud ab alio dicitur, sed aliud atque aliud in his quæ religionis existimantur esse, aut alijs atque alijs temporibus & locis & modis agitur: hoc est, cùm nullus ordo, nulla concordia, nulla conformitas, sed confusa, permista, perturbataque sunt omnia, atque id quidem in maximi momenti rebus, nemine prorsus agnito in terris superiore, qui regat, moderetur, præscribat, conciliet: hanc religionis libertatem appellant. Quomodo videlicet Romana quondam ciuitas, cùm omnium gētium seruiret erroribus, magnam sibi, inquit Leo, videbatur assumpsisse religionem; quia nullam respuebat falsitatem. Atque perfecta consummataque, vt arbitror, in regno illo beato

beato religionis libertas est: vbi tamen vnum idemq. sentiunt ac sequuntur omnes, vbi absolutissima in agnitione veri conformitas, summaque per omnia consensio. Quare si rei cuiuspiam initia & inchoationes, ipsius debent perfectioni respõdere, quo possit ab ipsis initijs res paulatim augeri, & aucta perfici atque consummari: profectò libertas hæc religionis, quã volunt, beatæ illius initium & inchoatio esse non potest, ideoque nec prorsus libertas religionis esse. Non enim summa consensio discordiam, non perfecta vnitas separationem, non maxima similitudo discrepantiam perficere atque absoluere potest, sed euertere & abolere penitus debet. Sunt ergo isti malorũ artificum, vt figulorum, aut sutorum, vel sartorũ imperitorum, similes; qui sic inchoant, vt perfici quod cœptum est, non possit: ideoque destrui oporteat. Dixeris, libertatem in cælo religionis esse, quia illic quisque sentiat vt vult, impediẽte ac perturbante nemine. hoc enim beatitudinis postulare rationem, vt quis viuat vt velit: & ideo si in terris quoque permittatur quisque viuere ac sentire vt velit, tum demum fore eam libertatem, quæ sit perfectæ & cęlestis illius libertatis inchoatio. Quisquis hoc dicis, cogitare debueras, quamobrem in cælo beati viuant vt velint; quodque velint, sentiant & faciant, eaque ratione verè & perfectè sint liberi. quænam ergo eius rei est ratio? Nonne propterea viuunt vt velint, quia nihil malè velle possunt, nihil prauè sentire, nihil alienum à vero, nihil omnino quod non hauriãt immediatè ex ipso limpidissimo & vberrimo fonte veritatis? Talibus ergo liberum esse oportuit, quidquid vellent dicere & facere, qui neque peccare agendo, neque cogitando aut dicendo labi aut errare possent, qui neq. infirmitate laborent vllavt sint adiuuãdi, neq. errore vt corrigendi, neque malitia vt castigandi sint atque coercendi. At quid in terris simile, vt eadem esse possit ratio libertatis? Abundamus enim infirmis, nota-

notaque multorum est & in fide & in moribus constituendis imbecillitas. Malitia verò per orbem terrarum sic exundat, vt nullis videatur posse terminis cohiberi. Ignorantia denique si non esset maxima, non de vna eademque re tot essent penè sententiæ, quot capita. Est enim ignorātia, opinionum atque errorum velut fœcunda quædam mater: nec vllus textus plures commentarios recipit, aut certè patitur, quàm is cuius plurimum verus & genuinus sensus ignoratur. In tantis igitur tot malorum fontibus si cuique permittis viuere sentireque vt velit, nihil agis aliud, quàm vt omnium scelerum atque errorum, tanquam obicibus ruptis, inundantibus quibusdam fluminibus obruamur. Infirmitas si sibi relinquitur, corruit: malitiosus si non terroribus frænatur & minis, peccandi finem nullum facit. Errandi verò quis modus in tanta ignoratione veritatis, tantaque interim præsumptione & temeritate asserendi quod in mentem venerit; si nullius magistri suspicienda sit auctoritas, cuius ad præscriptum nostras assertiones & dogmata reuocemus? Cernis, vt reor, talem hîc non posse libertatis constitui rationem, quasi ad similitudinem atque ad exemplar eius quæ in cælo futura est. Sed ita potiùs ad illius regni libertatem nos accommodauerimus, quadamq. eius inchoatione & deliniatione præparauerimus, si percepta per fidē doctrinæ salutaris veritate, in ea sentiamus idem dicamusque vniuersi qui Ecclesię gremio cōtinemur: hæreses verò & schismata quàm longissimè propellamus, sicut ab illo regno procul erunt. Ideoque reipublicæ Iudaicæ institutor Deus, vt hoc etiam modo Christianæ Ecclesiæ præfiguraret vnitatem, vnicum voluit esse templum in quo sacrificaretur, eademque sacrificia, & consimilem per omnia colendi rationem. A qua conformitate si qui discederent, vt illi qui in excelso immolabant, vni tamen Deo, in eos seuerè iussit animaduerti. Ac licet tribus ipsas Israëlitias iusserit se-

parari, non tamen id fecit vt religio, sed vt regnum separaretur. At contrà, diabolus suam ciuitatem, hoc est, Babylonem, in summa confusione discordiaque fundauit: vt nõ solùm pro diuersitate populorum & gentium esset deorum multitudo, verumetiam ipsi qui tunc præ reliquis sapientiæ laude pollebant Philosophi, incredibili inter se varietate & pugna sectarum colliderẽtur. Cuiusmodi turbulentissimam discordissimamque confusionem sub titulo libertatis in Ecclesia impune esse velle, id & decori domus Dei, & castrorum eius ordini, & scholæ concordiæ, in qua propterea plures magistros esse diuus Iacobus vetat, omnino contrarium est. Denique non magis illa religionis, quàm impietatis; innocentiæ, quàm scelerum; veritatis, quàm erroris; fidei, quàm infidelitatis; nõ magis Christi, quàm diaboli libertas est. Imò verò per hanc fucatam libertatem soluitur maximè grassaturque diabolus, & nemine obsistente, sua vbique terrarum regna molitur: abducit captiuos, quos Christus liberarat: turres suas & propugnacula erigit, vt Christi domum euertat: latet vbique, vt fallat: idem vbique se profert, vt aperto etiam marte congrediens, cogendo suos efficiat quos vicerit. Cur ergo religionis appelletur libertas, per quam profana magis impietas, quàm religio propagetur? An fortè religiones verę plures esse possunt, aut etiam propter veri inuestigandi vtilitatem plures esse necesse est? Nimirum vt ea sit varias in Ecclesia religiones habendi ratio, quæ Gentilibus quibusdam fuit multiplices suscipiendi variorum deorum cultus: quam sic Prudentius expressit, ex persona Symmachi Gentilium Legati:

Secretum sed grande nequit rationis opertæ
Quæri aliter, quàm si sparsis via multiplicetur
Tramitibus: si centenos terat orbita calles
Quæsitura Deum variata indagine latentem.

Verùm

Verùm Christianis quomodo vnus Deus,& vnus Dei & hominum mediator Christus Iesus,& vna,quę Dei domus & templum est, Ecclesia: ita vnica religio esse debet. Vnus Deus est, qui colitur: vnus mediator, per quem colitur: vna quæ piè salubriterque colit, Ecclesia. cui propterea vna colendi ratio debet esse, quòd vna simplexque sit ratio pietatis & sapientię. Scriptum est in libro Iob, Ecce pietas est sapiẽtia. Si autem quęras, quam dixerit eo loco pietatem, distinctiùs Græcè reperies theosebian, quæ est Dei cultus. Pietas igitur, Dei cultus est. At quibus potissimùm rebus colitur Deus? procul dubio tribus illis notissimis, fide, spe, & charitate. cùm igitur vna sit fides, vna spes vocationis nostrę, quemadmodũ Paulus ait, vnaq; omnium charitas: efficitur, pietatis ac religionis, siue Dei colendi, vnam ac simplicem esse rationem. Proinde cùm ille dixisset Symmachus de via colendi sparsis multiplicanda tramitibus, quæ paulo antè posita sunt: respondit ex sua persona Prudentius in hunc modum:

Cap. 28. August. Enchirid. cap. 2. & 3.

Longè aliud verum est, nam multa ambago viarum
Anfractus dubios habet, & perplexiùs errat.
Sola errore caret simplex via, nescia flecti
In diuerticulum, biuiis nec pluribus anceps.
Non tamen infitior duplex occurrere nobis
Semper iter, geminis mortalia partibus ire,
Quum dubitant quónam ferat ignorantia gressus.
Altera multifida est, at simplex altera & vna.
Vna Deum sequitur: diuos colit altera plures;
Et tot sunt eius diuortia, quot templorum
Signa, quot aëriis volitant phantasmata monstris.

His Prudentius insinuat, vna relicta religione, cæteras quæ religiones appellentur, neque certo numero terminatas, neque veras esse posse, sed in perniciem ac mortem ducere. Quod nõ solùm habere locum intelligendum est, vbi plures coluntur falsi dij, vno vero

Deo

Deo derelicto: verumetiam vbi ad vnius veri Dei cultum variæ ac multiplices, pro cuiusque ferè arbitratu, sternuntur viæ: quas aberrare necesse est, quoniam veritas, à qua receditur, simplex & vna est. Et tamen blandæ illæ apparent in suis initijs & faciles & amœnæ, eoque nomine multos alliciunt & fallunt, quos veræ religionis prima facies subtristis offenderat. Quò etiam pertinent illa Prudentij quæ sequuntur:

Simplicis ergo viæ dux est Deus: ille per vnam
Ire iubet mortale genus, quam dirigit ipse
Sublimem dextro celsa ad fastigia cliuo.
Prima viæ facies inculta, subhorrida, tristis,
Difficilu: sed fine sui pulcherrima, & amplis
Prædita diuitiis, & abundans luce perenni.

In hac igitur vna simplicique via, quam Deus dirigit, vera religionis quærenda libertas est: in qua sola est veritas salutaris. Postremò, si, quemadmodum beatus Apostolus verissimè dixit, vbi Spiritus Domini, ibi libertas: profectò vbi spiritus erroris atque mendacij regnare impunè sinitur, ibi non libertas, sed deploranda seruitus sit necesse est. Quia enim sunt quidam, qui charitatẽ veritatis nõ recipiunt, vt salui fiant, ideo mittit illis Deus (quemadmodum Apostolus ait) operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes qui non credunt veritati, sed consentiunt iniquitati. Quem erroris spiritum vsque adeò liberum esse in Ecclesia nõ patitur, vt propterea in eadem epistola adhortetur atq. præcipiat, teneri traditiones quas didicissent, siue per sermonem, siue per epistolam eius: denunciétque suis fratribus, vt subtrahant se ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundùm traditionem quam ab illo acceperint. Denique alio loco obsecrat fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi (tantopere enim abhorrebat Apostolus à diuersitate sententiarum in his quæ religionem concernerent) vt

2. Thessal. 2.

non

non essent inter eos schismata, sed perfecti essent in eodē sensu, eademq. sententia. Neque illud me hîc remorabitur, quod ex ipsis argutantur quidam: si mittit Deus operationem erroris; recipi, & nō excludi oportere. Id solùm eis cogitandum relinquo: spinas & tribulos, quibus radices tribuit Deus; aut febres, quas immittit; aut fures, quibus auaritiam aliquorum subinde punit; quonam modo non recepturi, aut electuri atque expulsuri sint, si quæcunque à Deo in peccati pœnam immittuntur, recipi oporteat; obsistere verò atque excludere, aut etiam perdere, nefas putandū sit.

CAPVT VI.

Destruitur fundamentum ædificandæ huius noxiæ libertatis, in eo quibusdam situm, quòd ea quæ ab Ecclesia definita sunt, opinionis non fidei res esse statuantur.

AD id potiùs transeo, vt demonstrem, quid sequantur in hac sua libertate religionis adstruenda. Potest enim hoc cuipiam mirum videri, quòd rem tam absurdam postulent, nisi quæ radix sit pessimæ huius stirpis, perspectum habeatur. Itaque ædificandæ huius libertatis quædam animaduerto fundamenta, quæ à diuersis iaciuntur hominibus, quos istiusmodi licentia & impunitas delectauit. Vnum eorum est, quòd incertum esse voluntiudicium ijs de rebus, in quibus rebus istiusmodi libertas experitur. Nolunt enim de ijs quidquam aut ratione conuincente, aut Scripturarum canonicarum sententia, aut Apostolica traditione, aut vlla irrefragabili auctoritate sic definitum agnoscere, vt non interim sit integrum in alia opinione versari. Et quamuis interdum hi aliud alio probabilius esse fateantur, tamen quoniam vtrumque sine fidei eius quæ sola ad salutem sufficiat præiudicio possit defendi censent; vnumquemque hîc volūt in suæ professio-

fessionis libertate relinqui. Quęnam autem sit illa sufficiens fides, alius alio modo constituit. Quidam fidem in Christum Iesum sufficere definiunt, sed quoniam ea fides nihil de baptismo in remissionem peccatorum, nihil de Trinitate & vnitate personarum diuinarũ, nihil de resurrectione carnis necessariò complectitur: idcirco alij hoc non probant. Non enim existimant de articulis modò designatis, aut alijs quibusdam, quos necessariò fides in Christum minimè complectitur, sed in Symbolo tamen Apostolorum expressi continentur, liberè cuilibet opinandi permitti debere facultatem. Malunt itaque hi sufficientiam illam fidei, Symboli Apostolici duodecim articulis terminari: vt, quidquid in eo expressum non sit, ad problemata, & non regulâ fidei comprehensa referatur. At ne hoc quidem alij recipiunt, & angustis nimium finibus coarctari fidei regulam conqueruntur. Nam etsi est (inquiunt) in Symbolo de vita æterna, nihil tamen expressum est de iudicio secundùm ea quæ quisque gessit, nihil de æterna morte & inferno damnatorum, nihil de Sacramento cœnæ Dominicæ, nihil de duabus in Christo naturis, nihil de quatuor Euangeliis, aut Scripturis aliis canonicis, quæ si quis non credat, aut neget etiam, tanquam in re non certa neque definita, hunc Christianum esse & haberi nolunt. Neque audiunt, si quisquam dixerit, explicatione Symboli illa omnia esse comprehensa. Nam quoniã explicandi tractandique Symboli varia ratio est, negãt quicquam esse quod nõ ad aliquem Symboli articulum possit tractando differendoque reuocari; vel vnũ de Ecclesia Catholica tractatum articulum, quã multa ad se trahere? Quocirca si Apostolicum Symbolũ cum suo commentario illi intelligant, nihil eos omnino affirmant præscribere certi, quod sufficiat ad salutem. Ac reuera, quemadmodum à diuo Leone expressum

Leo Epist. 13. est epistola decimatertia ad Pulcheriam Augustam, ipsius Catholici Symboli breuis & perfecta confessio, duodecim Apostolorum totidem est signata sentétiis, tanquam instructa munitione cælesti; vt omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. cuius Symboli, vt adiungit, plenitudinẽ, si Eutyches puro & simplici voluisset corde concipere, in nullo à decretis sacratissimi Nicæni Cõcilij deuiasset. verùm licet in eo Symbolo tota sit doctrina salutaris, quæ se in modum diffusissimę stirpis, amplissimæque arboris, per plurimos articulorum ramos extendit, tanquam in semine inclusa, & quibusdam principiis comprehensa; non tamen in eo omnia quæ fidem postulãt, expressa sunt. Quæ si quis neget, ac Symbolum interim ipsum tenere se confirmet, perinde faciat, atq; si quis principia & præmissas demonstrationis recipere se dicat, sed conclusionem, quæ inde eliciatur, quoniam inter principia expressa non sit, neget sibi certa scientia complectendam. aut si quis arboris semen ita perfectum esse contendat, vt ex eo prodeuntem arborem, ramosque latè diffusos, repudiet. Siquidem in Symbolo Apostolico perfectio inest, sicut in semine: non sicut in arbore explicata. Quomodo & perfecta manus est, nõ solùm cùm dilatata est in palmam; sed etiam cùm est contracta & coarctata in pugnum. Nec tamen exporrectos quisquam digitos amputat propter pugni perfectionem. Existũt igitur alij, qui superiorum sententiarum incommodis admoniti, in vnaquaque ferè controuersa nunc quæstione sumendum aliquid sibi putent quod generatim sufficiat; aliud verò de quo particulatim liceat disputare. Verbi gratia: Christi carnem in cœnæ Dominicæ Sacramento contineri, negare nefas ducunt; quoniam dixerit Christus, hoc esse corpus suum. Sed vtrùm illic sit cum pane, an sine pane, & vtrùm per energiam dum-

dumtaxat, an etiam per veram sui præsentiam, hoc in vtramque partem agitari patiuntur. Rursum, iustificari hominem ea quæ est in Christum fide, pro certo teneri atque indubitato volunt: verùm illa per Christi fidem iustificatio vtrùm cum ipsa continuò fide coniuncta sit, an verò per Sacramentum sit exspectanda: item, vtrùm ipsa iustificationis ratio in sola remissione peccatorum posita sit, an verò etiam in interioris hominis renouatione: & vtrùm iustificatus debeat credere sibi esse remissa peccata, an verò bene dumtaxat de accepta remissione confidere: hæc, aliaque eiusmodi, ad hanc de iustificatione controuersiã pertinentia; inter homines eruditos sine præiudicio necessariæ ad salutem fidei, quæri volunt atque disputari. Sic requirunt opera, de merito & condigno disputant. Aliqua fatentur à Christo Sacramenta esse instituta: quo numero, nescire se dicunt. Pœnitentiam lapsis asserunt esse necessariam: de partibus, ac potissimùm de satisfactione, licere cuique volunt quod libuerit amplecti. Atque in ceteris ferè rebus quæ nunc disputantur, ad eundem modum sese habent. Verùm falluntur & hi multum, si propterea se satis fideles & Christianos esse arbitrentur. Neque enim vera fides ita passim de re quapiam in genere concepta sufficit, sed in particulari sit oportet. Id quod variis demonstrari potest exemplis. Etenim si quis dicat, credere se vnum Deum; sed quomodo sit vnus, specie an numero, dubitare se dicat: num hunc censebis de vno Deo Christianam fidem retinere? Rursum si fateatur aliquis creatorem cæli & terræ Deum, sed incertum se affirmet, vtrùm creandi verbo significetur, quòd è nihilo illa condiderit, an verò ex aliqua præiacente materia, quam ipse non fecerit; quoniam & creandi verbum variè vsurpetur, & ad scripturas possit commentarius non aspernandus inueniri: hunc ergo tu

dicturus es veram de creatione rerum tenere fidem? Cõfessurus item est aliquis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctũ: sed dubitari dicet posse, vtrùm his nóminibus tres significentur reuera distinctæ personæ, atque hypostases, an verò vna quidem illa, sed tamen alia atque alia ratione considerata. hic ergo, veránetibi fide beatæ illius Trinitatis præditus esse videbitur? Præterea exsurget aliquis qui Christum verè Dei Filiũ nõ puret, sine amissione Christianæ fidei, à quoquam negari posse: si tamen hoc adiungat habere dubitationem, vtrùm Filius sit propriènaturalis, qui de substantia Patris, non per creationem, sed per æternam generationem ortus sit: miror si tibi iste fidem de Filio Dei satis Christianam habiturus videatur. Adiungam his aliquem, qui gratiam Dei per Christum necessariam nobis esse concedat: sed eam ponat in Lege, in doctrina, in adhortatione, in sola remissione peccatorũ quæ cõmissa sunt; non in speciali auxilio, ne committatur. Hunc ergo tu Christianum Catholicum, & non potiùs hæreticum & infidelem Pelagianum esse iudicabis? Introducam & alium qui Christum affirmet esse Deum, neque id in dubium vocari vllo modo patiatur; sed interim controuersum & disputabilem sentiat esse modum quo Deus sit; an videlicet per veram naturæ diuinæ communicationem, an verò nominis solius, propter singulare priuilegium arctissimę cuiusdã cum vero Dei Filio societatis. Nestorianus ergo hic scire vellem vtrùm fidem habere dicẽdus sit de Christo Deo vero, quæ illi possit ad salutem sufficere. Et quid tandem erit in religione Christiana, quod non ad similem modum eludi queat: vt verbo quidem, & cõfusè, ac generatim, quod quæritur, tenere nos asseramus; reuera autem, & in particulari, minimè teneamus Christianam de re proposita fidem? Quid ergo hîc isti dicturi sunt? Omnésne illas veteres hæreses tanquam

tanquam hominum sufficienter credentium, & verè Christianorum, liberas esse in Ecclesia paterentur, an exturbandas censerent? Si exturbandas, cur fideles expellis? cur non illis æquè vt his parcendum existimas? Si in eadem habendas societate Ecclesiastica, qui tales modò essent arbitraris: cur vetus Ecclesia gladio saltem excommunicationis, sæpe etiam, cùm potuit, vel exsiliis, vel aliis pœnis præcidendos segregandosq. vel coërcendos etiam, mulctandosque iudicauit?

CAPVT VII.

Ostenditur vanam euasionem esse illorum, qui cum opinandi libertate coniungendam esse dicunt modestiam, & pacis studium.

RESPONDENT hîc tamen & dicunt, propterea damnatos illos & erectos esse, quòd ad suas assertiones pertinaciam adiungerent; & in re opinionis, tanquam in re causaque fidei, versarẽtur, perturbandisque Ecclesiis per seditiosorum hominum factiones, non mediocriter Reipublicæ Christianæ pacem & tranquillitatem labefactarent. qui si quieti, ac non molesti fuissent, potuerint in eiusdẽ Ecclesiæ gremio, sicuti & modò possent ac deberent, retineri. Laudo hîc quòd sibi constare volunt. Neque enim vlla erat ratio, cur nostri temporis sectas varias vellent haberi in Ecclesia liberas; illas quę praxi vterentur persimili, non putarent ferendas esse. Omnes enim de Scripturis colorem defensionemque sumunt: omnes etiam de Scripturis validissimè concutiuntur. Omnes generatim, & confusè, ac verbotenus fidem cum Ecclesia Dei communem profitentur; in particulari verò, & reipsa, cùm discutiuntur, negant. Efficit ergo ratio cõsimilis, vt eiusdem Ecclesiæ gremio foueantur, in eademque Republica similiter & indifferenter habeantur,

tur, si minimè pertinaces, si modestæ, si tranquillitatis & pacis amantes sint. Itaque respõdebimus, primùm ineptum esse exspectare hęc ab illis, qui sibi placentes, sectas nõ metuunt introducere, & aliud quàm iis traditum sit, tam magnis de rebus prædicare. Quomodo enim pertinax non erit nouę assertionis inuentor, præsertim cùm iam sibi discipulos conciliauerit, scholasq. fecerit? Quî fieri potest vt Ecclesiastici corporis non scindatur vnitas, & non tranquillitas communis perturbetur, his noua dogmata disseminantibus, illis in eo quod euangelizatum acceperunt, constanter perseuerantibus? Quo pacto aut non insolescere, qui bene fundata dissoluunt, qui Patrum terminos transferũt, qui præceptores suos & antecessores erroris accusant: aut perferre æquo animo possint veritatis iniurias, qui in ea cum magna spe suæ salutis acquiescunt? Si omnis in religione nouitas sui semper fuit amantissima, noli dubitare futuram pertinacem & irrequietam & molestam contradicentibus. Quòd igitur aiunt illi, habendos eiusmodi quidem in Ecclesia, sed modestos, minimeque molestos esse oportere: hoc tale est, quale, si cuiquam diceremus, habendum illi in sinu serpentem; sed cauendum ne ille mordeat aut sibilo inficiat; ignem nuda continendum manu, sed prouidendum ne adurat: lupos in ouili recludendos, si modò velint ouibus parcere: accipitrem & columbam eadem tenere caua, si velint inter se concordiam & amicitiam conseruare. Quæ fuit vnquam secta paulo numerosior, quę non bonas amicitias sciderit? non altare contra altare erexerit? non omnia miscuerit atque turbarit? Eiusmodi ergo nouos homines in Ecclesiæ gremio contineri velle & foueri, quia principiò modesti esse videantur; quid aliud est quàm gallinæ illi Euangelicæ oua serpentina calefacienda subijcere? Cui tali imprudentia laborãti vt recipienda putet, iure aliqua,

iura

iuxta fabulam, hirundo sic dixerit: O demens, quid hæc nutris? cur non protinus, cùm adhuc testa inclusa continentur, excutis? cùm enim sese protulerint atque exclusa creuerint, à te ipsa primam auspicabuntur iniuriam. Deinde pertinacia in his quæ fidei non sunt, sed opinionis, neminem ei condemnationi reddit obnoxium, qua possit hæreticus pronunciari. Cùm igitur isti hæreticos quidem in Ecclesiam non admittãt, sed modestos opinatores recipiant, excludi non poterit tamen qui fuerit pertinax & inflexibilis deprehensus. Imò ne agendum quidem hoc erit, vt discedat à sententia, quam possit non absurdè tueri; nec malè pertinax iudicandus, sed constans potiùs videri debebit, qui in opinione, quam tueri liceat, quamque plausibili defensione propugnet, sibi censeat esse persistendum. Neque verò propterea illis erit succensendum, quia rem opinionis pro fide suscipi postulent. Non enim hoc omnium sectarum studium est, vt nouam substituant fidem, priore sublata; sed ad fidei dumtaxat diminutionem plerunque iactant intelligentiam: nec tam docent credere noua, quàm vetera non credere. Quid enim opus erat fide, qua crederetur homo mortalis non esse Deus immortalis? quid nunc fide opus est, qua credatur Christi corpus non esse in Eucharistia, nec aliam subesse substantiam quàm quę sub adspectum cadat? Magis enim hæreses in nõ credẽdo, quàm in credendo quod captum humanum transcendat, consistere solent. Denique si veterum hæreseon damnationes inspexeris, non hoc reperies quia Rempublicam perturbarint, idcirco damnatas esse. Nam & ipsos Apostolos damnari æquum fuisset, quorũ prædicatione non vna ciuitas, aut vna quæpiam respublica; sed orbis ipse terrarum, ortis vbique dissidiis, grauissimè est perturbatus. Non enim venerat Christus mittere pacem, sed gladium, & separare fratrem à

fratre, & parentes à liberis, & ab vxoribus viros. Eiusmodi enim contigêre separationes, religionis gratia, cùm infideles, sine Christi iniuria, non sustinerent cohabitare Christianis. Neque hîc vlla diuidentium culpa fuit: quia non sanctam pacem perturbarent, sed noxiam conspirationem dissoluerent: nec piam vnitatem scinderent, sed tanquam ruptis communis perfidiæ vinculis, sacrilegam in malo societatem dissiparent. quomodo & ab ipso Deo linguarum immissa barbarie, diuisi confusique sunt, qui superba conspiratione turrim in cælum vsque altam ædificare aggrediebantur. Non igitur hæreses, propterea quòd Rempublicam perturbarint, propriè dãnati sunt; sed quia fidem Catholicam corruperint: quia venenata contagia pestifero sermone diffuderint: quia animas iugularint atque perdiderint: quia sanctam Ecclesiæ vnitatem violarint: quia à Christo, ab Ecclesia, à salute abstraxerint. Dicat ipse nobis Apostolus cur Hymenæum & Philetum tradiderit satanæ. an quia per eos Christiana turbabatur tranquillitas? non hoc dicit; sed, Vt discant, inquit, non blasphemare. rursum quia vaniloquia eorum multum proficerent ad impietatem, & sermo ipsorum vt cãcer serperet. Nec tamen resurrectionem aperte negabant, sed eam factam dicebant esse; siue quia homines secundùm animos suscitarentur, cùm iustificarentur: siue cùm defunctis fratribus superstites suscitassent fratres, secũdùm Legem, de relictis eorum vxoribus filios, in quibus defuncti quodammodo excitari & reuiuiscere viderentur. Tametsi igitur illi quidem tenerent generatim de resurrectione professionem & fidem; quia tamen particulatim non tenebant id quod erat de resurrectione credendũ, idcirco subuertisse dicũtur quorundã fidem eaque de causa satanæ traditi sunt, non in Christi corpore, quod est Ecclesia, tolerati. Quamquam enim

1. Tim. 1.

2. Tim. 2.

in

in magna fuerant domo, id est, in Ecclesia, in qua non modò vasa aurea sunt & argentea, verùm etiã lignea, & fictilia, ad contumeliam, non ad honorem destinata: tamen, neque cùm adhuc in ea visibiliter versarentur, & eorum in illa sermo sicut cancer occultiùs serperet, ad ipsius vnitatem pertinebãt, qui communem, quam in aliis subuerterent, non tenebant fidem: & electi postea sunt, traditique satanæ, vt quia priùs intus corpore, animo foris erant: postea nec corpore intus remanerent, hoc est, ea conuersatione quæ Christianis inter eos esse consueuit, qui ad eandem agnoscuntur Ecclesiasticam societatem, propter danda & accipienda Sacramenta, pertinere. Iudicium igitur tanti Apostoli si secuti fuerimus, vti meritò omnes sequi debemus, non Christiani nominis professio, non generalis in Deum & Christum, atque etiam Ecclesiã fides, non confusa nobis & indistincta singulorum fidei articulorum sufficiet confessio, sed omnino cum verbis fidei communibus, sensum etiam communem & assensum requiremus: neque eos qui publica obtecti & inuoluti confessione, eius interim sensum corrumpent, magis aut Catholicos, aut in Ecclesiæ tolerandos familia iudicabimus, quàm illos in domo quapiam ferendos, qui eius moliri ruinam sub ipso fuerint tecto deprehensi.

CAPVT VIII.

Non debere Ecclesiam, quæ veritatis magistra sit, literatos & eloquentes, qui Catholici haberi velint, in sua libertate relinquere: licet id Philosophis & Magistratibus ciuilibus olim concessum fuerit.

QVID igitur est quod aiunt quidam: Quomodò magistratus olim gentilis varias Philosophorum sententias sectasque tolerabat? propterea quòd omnes

Philosophi, & docti homines atque eruditi haberentur, quamuis eos inter se non consentire animaduerrent: ita modò Ecclesiam sui temporis, homines egregiè literatos, & magna eloquētiæ gratia præditos, qui se præsertim Christianos & Catholicos esse, atque haberi velle proclament, in Christianarum oportere disputationum libertate relinquere. Cur enim liberis ac generosis animis, tātum imponatur iugum, vt ad alienum per omnia sensum deprimantur? quid puerili institutioni similius? Quibus quidem in scriptis ac vocibus (nam & dicuntur eiusmodi nunc, & scribuntur generosis istis Libertinis) plura insunt profanæ mentis peccata. Primum, quòd ad exemplar Babylonis, castrorum Dei, domus Domini, sponsæ Christi institutio & forma reuocetur. Secundum, quòd apud eiusmodi homines, tanti sit secularis literaturæ splendor vt eo quidquid videatur esse perfusum, cōtinuò etiam in Christiani dogmatis rebus, quoquo modo ad diuini verbi normam tractatis, satis eruditum & doctum habeatur. Tertium, quòd verę generositatis & libertatis ignari, non animaduertant eam demum veram animi nobilitatem esse, qua, sicut Paulus ait, humanus intellectus captiuatur in obsequium fidei. Quartum, quòd cùm adhuc pueri sint sensibus, tamen eam suæ mentis pueritiam nō agnoscentes, volunt magistrificari priusquam bene didicerint. Quintum, quia perturbatur ordo bonus discentium & docentium; rectorum atque subditorum: cùm dicat Apostolus: Omnia honestè, & secundùm ordinem fiant in vobis. Alioqui & mulieres quæ generosæ imprimis haberi volunt, longéque à puerili institutione distare, libertatem à Paulo sibi ademptam queri poterunt: quòd eas in Ecclesia tacere iussit, loqui prohibuit. Postremò, quid simile Ecclesiæ Dei cum profano gentium magistratu? Illic enim Philosophorum disputationes, vel vt deliramē-

a. Cor. 14.

ta spe-

taſpernebant; vel vt ad ſeſe nihil pertinentia, pro nihilo ducebant; vel cùm deeſſet illis diſcutiendi, iudicandíque facultas, magis mirabantur quàm inſectabantur. Quid enim inter colores cæci diſcreuiſſent? quodnam alijs præferre potuiſſent lumen, qui denſiſſimis ipſi tenebris laborarent? Quæ illis ad docẽdum, regendosque diſciplinarum ludos auctoritas? Cùm autem iam de Eccleſia ipſa, quæ ſit; & de Sacramentis eius, quotnam ſint; & de iuſtitiæ ratione, qua beata vita acquiratur, variè hoc tempore diſputetur; resque illæ ſint eiuſmodi, vt quid de illis ſentiatur, Eccleſiæ ipſius, & omnium Chriſtianorum, quorum ei ſalus curæ eſt, vehemẽter interſit: ſi de hiſce rebus iudicandi, & quod omnes tenere debeant, decernendi, præſcribendíque facultatem Eccleſia Chriſti nõ habeat; præcipua profectò caret auctoritate docendi: nec magiſtra veritatis idonea eſt, quæ tam magnis neceſſariíſque de rebus nequeat iudicare. Atqui in hoc poſita eſt, vt tanquam magiſtra audiretur: vt ei, re quapiam in religione controuerſa, tanquam iudici acquieſceretur: vt, ſi quis eam non audiret, is habẽdus eſſet ſicut Ethnicus & Publicanus. Reuera enim ſi cognoſcendæ ac dijudicandæ cuiuſq. doctrinæ, quæ ſub nomine Chriſtiano profertur, auctoritatem accepit Chriſti Eccleſia: hanc ſedulò cùm opus eſt commonſtrat, ac fideliter adhibet, ſuóque munere probè fungitur, ad ſuorum confirmationem filiorum, adſiſtente ſibi præſertim ad eam rem, ſemper Chriſto, & in omnẽ per ſuum Spiritum deducente veritatem: cuius etiam veritatis columna eſt & firmamentum, quod eam ſuſtineat, & confirmet in eorum animis qui eius complexu continentur. Si autem non accepit, ſed ſuo quiſque ſenſui & iudicio relictus eſt in Dei rebus; ſatíſque ſit, ab ea Matre nos ſemel in Chriſto eſſe regenitos, & in iuſtitiæ lucem editos, neque poſtea certo eiuſdem lacte nutriri,

triri, neque educari, neque prouehi, quasi per quosdam ætatum gradus, neque ad virile robur confirmari, neque ab eadem regi, & subinde corrigi valeamus: nihil superest nisi vt simus sicut paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, ac sicut paruulis nondum matres suas discernentibus contingit, quibuscunque papillas ingerentibus, sine discrimine ori præbeamus atque infigamus, varioq. lacte nutriti, & vitiato corrupti atque deprauati, neque rectè grandescere, aut firmi stare, aut valetudinem tueri possimus. Tu hîc mihi forsitan dices, de quibus acceperit docendi & decernendi auctoritatem, de quibus nō, hoc est, filius & quidem paruulus suæ præscribet matri, quo debeat ipsum lacte nutrire, discipulus, & is quidem qui nondum rectè institutus sit, magistro præscribet suo, quousque illi sit in doctrina tradēda progrediendum. Non pudet? si quis inciderit articulus de quo tei psum audire velis, tuique iudicij libertate frui, de eo negabis Ecclesiam habere iudicandi facultatem? & illi detrahes iudicium, quod tibi arroganter assumas, vel alteri cuipiam, quem complecti libuerit, deferas? Duodecim, inquis, fidei articulos, & generalia quæque doctrinæ Christianę capita, quæ ex Scripturis proferantur, proponere suis filijs Ecclesia potest: intelligendi verò tractandique rationem cuique libetam esse patiatur. Atqui non verbis, inquam, nudis, quantumuis sacris & optimis, sed certis purisque verborum sensibus animi nostri reficiuntur. Neque nobis ideæ Platonicæ, aut generales & confusæ principiorum notiones tribuere possunt stadi in fide firmitatem, vt certis gressibus, fixisque vestigijs procedamus, sed particularibus distinctisque rerum salutarium conceptibus firmemur necesse est. Quos si Ecclesia non præstat, infirmi & imbecilles, ventorumque iactationibus obnoxij ab ea relinquimur. Imò verò necdum bene con-

concepti & nati, informi duntaxat fidei fœtu concepto, quasi per aborsum eijcimur. Non potest igitur Ecclesia mater dicere, quòd Paulus Ecclesiæ filius poterat: Filioli, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Quamquam & huic ipsi Paulo Libertini credo isti dicturi sunt: Noli Paule, noli te formaturum in nobis Christum recipere; satis fuerit si prima rudimenta & principia tradas: nos nostro, vel eorum quos delegerimus, arbitrio formam deinceps inducemus. Tu modò Christum nobis dicito esse Iesum: nos ei, si videbitur, diuinitatem qua Patri sit æqualis, tribuemus. Tu per illum iustificari nos tantummodo commonstra nobis: quibus autem in rebus ea iustificatio sita sit, ipsi dispiciemus. Hoc si erubescent Paulo dicere, cuius epistolas verebuntur; non idem erubescent dicere Ecclesiæ, cuius se esse filium & Paulus agnoscit, tanquam Pauli epistolas vel intelligere & interpretari non valenti, vel earum difficiliores sensus, cùm orta de ipsis controuersia est, illustrare & proferre nolenti? horum enim aliquid fateare necesse est: de Scripturarum sensibus iudicare Ecclesiam non posse; aut si possit, nolle: aut cùm id cuperet, nõ expedire vt fiat, existimare. Si non potest, misera est, quæ abs te suo discipulo superetur. Si potest, sed per ignauiam negligit; aut recusat facere per inuidiam; tunc profectò magistra non satis idonea est, & omnino non mater, sed nouerca dicenda: quæ bono doctrinæ lacte suppresso, noxiarum interpretationum succis, filios suos corrumpi finit. Sponsa etiam Christo indigna est, quæ tãtæ deformitatis nota maculetur. Si autem tam multis eius passim filijs, veros Scripturarum sensus, & genuinas expositiones tam auidè quærentibus, proferre eas & enucleare iudicat non expedire, neque id iudicare sine grauissima ratione possit: hanc ipsam si quis requirat, cuius erit reddere? Si tuum, scio quid dices:

Liber-

Libertatis enim gratia sic comparatum esse pronunciabis. Si verò Ecclesiæ est, suorum consiliorum factorumque proprias reddere rationes, profer quas reddidit? Cæterùm scire velim, cur non expediat, imò etiam necesse sit, cùm præsertim grauissimis de scripturæ cuiuspiam sensu dissidiis Christianus orbis colliditur, enucleare atque edisserere ipsam loci sententiam, eandemque publico decreto euulgare & firmare? nemo quin ita faciendum sit, dubitat, qui paci, qui vnitati & concordiæ, qui saluti animarum consulendum esse arbitretur. Ex quo conficitur, tam piam adeoque necessariam prudentiam nunquam Ecclesiæ Christi defuisse: quin exortis videlicet ob fidei quæstiones controuersiis, iamque ijsdem motus in Ecclesia & turbas generare incipientibus, discussa re tota, & Scripturarum locis diligenter examinatis, habitaque superiorum temporum fidei ratione, decreuerit maturo iudicio quid esset de re proposita sentiendum, quid sine cunctatione retinẽdum, quid denique, remotis damnatísque ijs quæ aduersentur opinionibus ac sententiis, in Ecclesia & domo Dei clarè constanterq; prædicandum. Vsa hac prudentia est in Hierosolymitana Synodo, cõtra Iudaizantes: in Nicęna, contra Arianos: in Constantinopolitana, contra Macedonium: in Ephesina prima, contra Nestorium atque Dioscorum: in Chalcedonensi, cõtra Eutychen: in Nicęna secũda, contra Iconoclastas: in Florentina, contra Græcorum de Spiritus sancti processione sententiam. Postremò (ne cunctas recensеamus Synodos) & hac ætate nostra, in Tridentina Synodo, aduersus nouorum quorundam magistrorum, noua, & prioribus seculis magna ex parte inaudita placita, quæ nouissimis hisce temporibus Christianas Respublicas non mediocriter perturbarunt, è quibus nonnullas etiam euertere funditus. Quæ cùm ita sint, quid obsecro iam in his

quæ

quæ definita sunt, clareque adeò proposita, vt non possit ignorantia prætexi: quid (inquam) modò tuis sensibus relictum censes ad opinandi libertatem? Si priorum tibi Conciliorum decreta recipienda putes, posteriorum quoque suscipienda erunt: si posteriora repudias, nec hoc tibi reliqueris, cur plus deferre debeas prioribus. Eiusdem enim Ecclesiæ Synodos esse has omnes clarissimè constat: in quibus, post Petrum Romani Præsules per seipsos, vel suos Vicarios, præsederunt: in quibus Episcopi & Sacerdotes, quorum de numero non pauci Martyres & Confessores exstiterunt, Pastorũ Ecclesiæ munere egregiè perfuncti sunt. Si degenerauit posterior Ecclesia, adeoque defecit ab integritate prioris, vt suorum decretorum vim & robur amiserit: vbi Christi promissa erunt? Neque enim cum ea se futurum primis dumtaxat annis promiserat; sed, Ego (inquit) vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. &, Portæ inferorũ non præualebunt aduersus eam. Quamuis hic istorum sit incredibilis labor, vt ostendãt quando quoque primùm tempore Ecclesia Romana degenerare cœperit, & propter quas causas. atque olim quidem ij qui dicti sunt Pauperes de Lugduno, vsque ad beatum Siluestrum Ecclesiam in Episcopis perduraſſe aiebant: nunc verò quinquaginta annorum defectionẽ accusant quidam: alij trecentorum annorum: alij mille ab hinc annorum consensum oppugnare se, superiorum verò temporum Ecclesiam venerari profitentur. Quam ob causam? propter Romanorum Pontificum præsumptam auctoritatem? propter ceremoniarum vsum? propter ieiuniorum leges? propter vitia morum? hæc quidem postrema nec Apostolorum defuere temporibus. Nec iuuare potest hæreticos, si, quemadmodum diuus Hieronymus ait, in nostro corpore nęuus apparuerit. Cetera verò certissimis grauissimorum auctorũ testimoniis, qui

Ad Pammachium & Marcellum, cuius exordiũ: Kursus orientalis vos locupleto meritibus.

qui intra primos illos quingentos annos scripsere, ridiculentissimè demonstrantur. Nec sunt omnes homines tam fungi, aut stipites, aut temporum imperiti, vt eos nesciant, qui sic loquantur, nihil aliud quàm verba dare simplicibus: fecerintque magis ingenuè, si apertè fateantur, se confusè conuellere quæ abs mille quingentis annis inualuere. Quod cùm fecerint, quænam post Apostolos demonstrari Christi Ecclesia potuit? quænam, rogo, illa tam inuicta Ecclesia fuit, vt aduersus eam inferorum portæ non possent præualere? quænam superstes ab ipsis ecclesiarum fundatoribus Ecclesia Christiana relicta est, quæ & testis, & columna veritatis, & custos religionis, & vtriusque iudex fidelis esset? Quænam Ecclesia Christi in terris fuit, si non ea quæ temporibus Ambrosij, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Prosperi floruit? in cuius societatem vocatæ Gentes plurimæ? cuius auctoritatem Reges venerati sunt? quæ claruit miraculis, exornata est virtutibus, doctissimis Episcopis abundauit? Hos ergo rediguntur, vt si illius temporis agnoscant Ecclesiam, hanc, quæ illi successit in doctrina & cultu consimili, non possint despicere: si illam negent, nullam fuisse in terris Ecclesiam necesse habeant confiteri. At sunt nonnulli qui hãc quidem præsentem non despiciant, verùm propter aliquos nęuos, minus ei censeant esse tribuendum. quibus dicendum est, primùm nęuis morum quidem nullam vnquam Ecclesiam caruisse: et si nęui offendunt eiusmodi, cur non ad multorum egregias virtutes attendunt? quid magis praposterum, quàm ad saxa inspicere, ad quæ impingas, potiùs quàm ad florentia bonorum plantaria, quibus erigaris? Deinde, quod ad doctrinam pertinet, nihil habet præsens Ecclesia prius & potius, quàm vt ad veterem doctrinam sua decreta prorsus accõmodet, idque ita feliciter assequitur, vt cùm hoc aduersari

ipsi sentiant, nullum habere se fateantur azylum melius, quàm si de solis scripturis disputetur. Denique talem quempiam, qui propter Ecclesię præsentis quos dicit nævos, minùs eius fidendum esse decretis, sibi aliísq. persuadet. eiusmodi ergo hominem interrogo, vtrùm veram esse hanc Christi Ecclesiam credat, an non credat? si credit esse, cur dubitat amplecti quę decernit? cur non constringi se decretis eius sentit, cùm scriptum sit: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus? si autem non credit, quæro, propter nævos aliquos leuiores vtrùm Ecclesiam esse desiisse arbitretur? hoc quidem isti non sentiunt. Quocirca cùm Ecclesiam de scripturis & eius auctoritate intelligant; nihil restat, nisi vt hanc sibi de eius decretis ac definitionibus amputent disputandi libertatem.

CAPVT IX.

Explicantur quædam Apostoli sententiæ, quæ pro opinandi libertate facere videantur.

NAM etsi dicat Apostolus, ad Romanos scribens, Vnusquisque in suo sensu abunder; siue, vt alij reddunt, Vnicuique mens sua satisfaciat; atque id & quibusdam in hominibus, & in certo quopiam genere rerum, aliquando locum habeat: non tamẽ ad quæcunque alia rapiendum est. Infirmis sanè quibusdam, quales ij erant, de quibus beatus Apostolus verba faciebat, quorum adhuc erat à Lege ad Christum nouella conuersio, cõcedi potuit hoc in eo genere rerum quo de agebatur: in quo siue hoc fieret, siue omitteretur, neutrum tamen per seipsum officiebat pietati. Siue enim olus manducarent, abstinentes adhuc à cibis Mosaica Lege prohibitis; siue nullo ciborum acto delectu, quiduis sine discrimine in cibum sumerent; præsertim cùm illud prius fieret nondum satis clara *Rom. 14.*

& illustri Euangelica libertate, neque abrogata prorsus damnataque Legalium obseruatione signorum, neutrum debebat vt pietati contrarium condemnari. res ergo tanti momenti non erat, vt digna esset tam acri continuoque certamine, quo infirmos etiam turbari oporteret. Tanti verò momenti non fuisse dicimus, non quòd omnino res esset leuicula, sed propter temporis immaturitatem: eo quòd Romani (ait Chrysostomus) recentes adhuc & nuperi essent in fide. Non igitur erit hoc, inquit, ad quæuis rapiendũ quod dicit, Vnicuique mens sua satisfaciat. quãdo enim de dogmatis illi sermo est, audi quid dicat: Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, etiam si Angelus fuerit, anathema esto. & iterum: Metuo, ne, quemadmodum serpens Euam seduxit, ita corrumpantur sensus vestri. & Philippensibus scribens, dicit: Cauete malos operarios, cauete concisionem. quoniam verò apud Romanos, inquit, talia corrigendi tempus nõ erat, ideo vnicuique mens sua satisfaciat. Quòd autem ait Chrysostomus, beatum Apostolum illud verbum suum ad alia quæcunque rapi noluisse; aliis pluribus doceri exemplis potest. nam cùm inter Corinthios contentiones essent, aliusque diceret Pauli se esse, alius Apollo, alius Cephæ: non hîc vnúquemque in suo sensu abundare permisit, Christianos se licet omnes esse profiterentur, atque etiam omnes illi in Christum crederent; sed grauiter eos corripuit, vt carnales, & secundùm hominem ambulantes: voluitque malum hoc noxiæ contentionis ex eorum Ecclesia continuò facessere. Rursum cùm in Ecclesiis
2. Cor. 11. animaduerteret apud Corinthios, ab vtroque sexu nó satis magnam haberi in habitu capitis, decori rationé; sed viri quidem velatis orarent capitibus, mulieres verò, quas velum decebat, aliter facerent: quamquam niterentur aliqui hunc morem quasi de ratione excu-

sare,

sare;& potuisse viderentur hîc in sui iudicij libertate relinqui, quoniam res ad corporis habitum pertinebat;tamen neque id ferendum putat,& consuetudinẽ aliam ab ipso, procul dubio tanquam Ecclesiæ eius fundatore, introductam obijcit;& quoniam Ecclesiæ eius consuetudo erat, nihil contra eam passus est disputari. Si quis (inquit) videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Ergo Paulus in re eiusmodi, contra simplicem Ecclesiæ consuetudinem noluit hominum contentiones admittere; & contra orbis Christiani, & tot Conciliorum decreta, maximis de rebus euulgata, passus fuisset quasi de libertatis priuilegio disputari? Iterum cùm ipsi illi Corinthij non in melius, vt ait, sed in deterius conuenirent, sciſſurisque & dissidiis ita alij disiungerentur ab aliis, vt minimè essent idonei qui Dominicam cœnam manducarent, grauiter hæc quoque dissidia reprehendit, nec patitur vnumquemque præsumere suam cœnam ad manducandum; sed iubet concordiæ spiritu colligatos, inuicem exspectare: propterea quòd non communem & vsitatum panem sumpturi essent; sed pretiosum Domini corpus, quod nostræ salutis gratia traditum est in mortem. ne hîc ergo quidem, vbi tamen non erat in doctrina dissidiũ, passus est vnumquemque in suo sensu abundare, sed honestæ disciplinæ, & boni ordinis voluit haberi rationem. Quod si in doctrina fuisset dissidium (ait diuus Chrysostomus) non tam placidè eos allocutus esset. Audi quæso (inquit) cùm contra hoc dissidium loquitur, quàm vehemens sit, quàm cautus, quanta vtatur reprehensione. Licet nos (inquit) aut Angelus de cælo euangelizet vobis præter quàm quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Increpat autem, quemadmodum cùm dicit: Qui in Lege iustificamini, à gratia excidistis. Et nunc quidem canes appellat, qui eos

1. Cor. 11.

Hom. 27. in priorem ad Corinth.

Galat. 1.

corrumpunt; nunc autem, cauterio habentes notatam conscientiam; & iterum, angelos diaboli. Magnopere velim hæc diui Chrysostomi verba notari ab ijs qui tam præposteri sunt hoc tempore, tamque à prudenti æstimatione rerum alieni, vt in doctrina ipsa facilius quàm alia quauis in re, ex libertate patiantur oriri dissidia: nec ea solùm toleranda censent; sed eousq; etiam insani prosiliunt, vt probandam censeant eius generis libertatem. Quid autem dementius, quàm & domi in priuatis quibusdam familiæ institutis, & in Republica seruandis legibus, conformitatem requirere: in doctrina verò, re omnium grauissima, & in qua situm est virtutis & vitæ fundamentum, si per libertatem dissideatur, & mille per Ecclesias volitent vno de dogmate religionis sententiæ, id totum pro nihilo ducere? Minimè ergo omnium licebit hîc vnicuique in suo sensu abundare. Ac si quis nouus hîc opinator exoritur, & is propter nouum in doctrina commentum reprehenditur à fratribus, non est quòd se armarum
Rom. 14. altera illa Pauli sententia fore arbitretur: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit. Eôdem enim hæc prorsus quò superior illa referenda est: ad ea nimirum quæ definita, iudicata, damnata nondum sunt. Ideoque cùm olim etiam essent aliqui eiusdem farinæ homines, qui vndique defensionis suffragio destituti, omnibus exhaustis argumentis, sententiam eandem Pauli Apostoli opitulari sibi opinarentur, & dicerent: Tu quis es, qui de seruo alieno iudices? his ita respondit Cyprianus in eo libro qui scriptus est de singularitate Clericorum: Illis, inquit, contulit defensionem, qui nullam partem Legis impugnant; & ipsis tribuit patrocinium, qui ex voto suo aliquid faciunt, nec quicquam ecclesiastici iuris impediunt. Ius tractat viuendi, & non edendi arbitrium vniuscuiusque confirmans. De similibus neminem
iussit

iussit iudicari, quæ voluntati singulorum auctoritas diuina concedens, in vtraque parte, faciendi, & nō faciendi, clementer indulsit. Illos autem Ecclesiasticis tribunalibus subdidit, quos trangressores ordinariæ transgressionis, nulla impunitas excusauit: vt qui passim, Tu quis es, qui de seruo alieno iudices, aduersus nos, veluti libellum contradictorium proferunt, rationabile simul & certum recognoscant, quod accepimus ab eodem Apostolo Paulo repulsorium: Præcipimus, vobis fratres, in nomine Domini Iesu Christi, vt separetis vos à fratribus ambulantibus inordinatè, & non secundùm traditionem quam accepistis à nobis. Et sic quidē auctor ille peruetustus locum Pauli, qui in ore nunc passim versatur, Libertinis istis, nihil omnino patrocinari demonstrauit. 2. Thess 3.

CAPVT X.

Confutatio fundamenti alterius, quod in eo situm est, vt negetur humanæ esse potestatis, subditorum animos ad certam religionem legibus obstringere.

EST & aliud fundamentum, quo nituntur etiam illi qui hæresim non inficiantur esse infidelitatem, & hęreticos, tanquam infideles, ad Ecclesiam Christi, quæ fidelium cœtus esse debeat, pertinere non posse, pro certo constituunt: sed hæresim tamen, aut vllum etiam infidelitatis genus negant aliqua humana lege posse prohiberi, aut certam quampiam religionē præscribi ac præcipi: & ideo vnumquemque debere, quantum ad causam religionis pertineat, in sua libertate relinqui. homines enim, qui hîc præscribant, imperent, cogant, limites excedere creditæ sibi potestatis: propterea quòd soli Deo ius sit in animos, solusque eos suis queat legibus obstringere, quos solus intimè

nosse & penetrare potest. Quare cùm animi maximè res sit religio & fides, contendunt nullam ab hominibus existere posse Legem, quæ aut certi quippiã credere cogat, aut quod libuerit credere & profiteri prohibeat. Addunt etiam, nihil media istiusmodi prodesse solere ad hæreseôn exstirpationem; sed cuius est largiri & inspirare fidem, eius esse solius, errorum & ignorantiæ tenebras ex horum mentibus depellere. In hoc autem libertatis capite, tolerabilius id quidem est quàm in superiori, quòd hæreses neque negantur, neque extenuantur, neque honorantur; sed tantummodo tolerari iubentur, tanquam nulla hominibus attributa cohibendi coërcendique potestate, vel desperata per vllam seuerioris disciplinæ viam, curandi ratione. Verumtamen ipsi principij huius ad libertatem artifices, si tam odissent animorũ morbos quàm corporũ, non his artibus medendi rationem & facultatem excludere atque exturbare conarentur. In morbo quidé ac peste aut vulnere corporis, nemo, nisi qui phreneti laborare putetur, facilè dicit: Nolite medicum adducere, nolite vocare chirurgum, nullus hîc eorum industriæ locus est, mori me sinite, aut Deo soli curandũ relinquite. Rarus qui sic agat; plerique Medicorũ implorant scientiam, & in ipsa propè desperatione, tétati tamen omnia volunt. Nimirũ ita dulcis est huius corporis vita & sanitas: ita exosa mors, & solitus præcurrere morbus. Cur ergo tam isti dissimiles in causa religionis? videlicet quia suos languores amant, & hoc pro sanitate deputant, quòd ægrotare se nesciunt, vtque sibi in suis fauent languoribus, id est, hæresibus; ita aliis quoque similiter affectis, patrocinium ad libertatem quærunt. Ac ne quisquam curandi studio molestus sit, aut instrumenta curationum nitunturinfringere, aut conualescendi desperationem profitétur. Qui autem iactitant ista ratione exstirpari hæreses non

non posse, quid per hoc aliud quàm suam in ijs perseuerandi obstinationem incautiùs proferũt? Qui enim corrigi nolunt, & in suis obduruere nequitiis, dicere solent, dominos circa se operam perdere. neque enim vllo flagello meliores futuros. tametsi non omni ex parte à vero aberret eorũ oratio. Vt enim morbi quidam cùm inualuerunt, curari non possunt: ita hæreses dum creuere per ignauiã dormientium Præfectorum, & iam radices non alte solùm, sed longè etiam lateq. egerũt, perque moras neglectæ disciplinæ, vel per impossibilitatem adhibendæ, mali vis cõfirmata est; ægrè profectò illæ exstirpantur. & sicubi verum est, quod dicit sapiens Ecclesiastes, Peruersos difficulter corrigi; id hoc in genere peruersitatis maximè reperietur esse verissimum. Sed qui potestatem negant vllã esse hominibus de religione prę scribendi atque imperãdi; aut quia donum Dei fides sit, erroris correctionẽ soli Deo volunt, sublato hominum ministerio, relinqui; hi planè sic disserunt, idque agunt, vt ne principiis quidẽ malorum obsisti possit, integrumque iam per eos sit, his qui præsunt, somno indulgere: quia solus possit Deus, aduersus eos qui zizania disseminant, iure suo, & cum fructu vigilare. Atqui non obscura hominum reprehẽsio est, vbi dicitur: Cùm dormirent homines, venit malus, & superseminauit zizania. Ille enim somnus est, quem beatus Apostolus excuti vult ab ijs qui præsunt Ecclesiæ, cùm sic eos alloquitur: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte & die non cessaui cum lachrymis monens vnú-

Actor. 20.

quemque vestrum. Hîc beatus Gentium Apostolus verbo monet, exemplo sui prouocat atque exstimulat, ad excubias contra fidei corruptores agendas. Terret verò etiam Pastorum Princeps Christus, in Apocalypsi Ioannis, quendam è suis ministris somnolentum Epi-
Cap. 3. scopum: Si non vigilaueris, inquit, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. At quid vigilans faciet, qui malum erumpens videre poterit, cohibere non poterit? qui lupos cernet introeuntes, audiet vlulantes, sentiet deuorantes, & terrere, abigere, extrudere, occidere non poterit? Nolles, credo, iam hæreticos vocari lupos: quia maiora terriculamenta sint oportet, quæ lupos excedere cogant. Non mouentur nudæ prædicationis voce, non acquiescunt monitis, non terrentur iudicij futuri suppliciis: frustra eis adhiberi correptionem Paulus ipse significat, cùm ait, post vnam atque alteram correptionem deuitandum esse hæreticum, quia subuersus sit, cùm proprio sit iudicio condemnatus. Nec tamen solùm extrudi lupos ex ouili non pateris, verùm etiam si quæ sint oues quę adire & audire velint, quia deceptæ ouem esse credãt, cuius dentes non viderint; aut quia pulchrè illud effingitur, *Prima hominis facies, vtero commissa luporum*, quin illæ pro sua libertate adeant si velint, prohiberi non finis. Mauis ergo infelices ouiculas deuorari quàm ligari. Sed cur nulla esse poterunt bonarum legum vincula, quæ in ouili Dominico oues simpliciores contineant? quia scilicet animos, soli Deo subiectos, leges hominum ligare non possunt? Quid igitur? solásne compedes, aut funes, aut cathenas hominibus relinquitis, quæ corporibus inijciantur? Cùm enim legum inuisibilia sint vincula, aut leges hominum omnino nullæ sunt, aut inuisibiles animos sua obligatione constringunt. Quibus autem leges dari possunt nisi hominibus, atque id quidem, quia homines sunt? homi-

homines porrò cur sint, si quæritur; non corpus mihi, & animalem sensum pro causa dicturus es, sed mẽtem atque rationem. Si ergo legibus ij propriè obstringuntur, quibus leges dantur; aut nullæ dandæ leges erunt ab vllis hominibus, aut ijs, si dentur, hominum subditorum animi & mentes obstrictæ tenebuntur. Nónne vides igitur, si quid tuum argumentum valeat, vno te eius ictu, & tanquam vna percussione omnium & secularium, & ecclesiasticarum legum vincula resoluisse? Quid frustra conflare niteris odium Legibus ijs quibus imperetur religio, tanquam per eas in seruitutem iniustam animi redigantur, cùm, si teipsum audias, ne aliam quidem vllam esse legẽ passurus sis?

CAPVT XI.

Constringi posse Legibus homines, non ad ea modò quæ sunt corporum, verùm etiam ad ea quæ sunt animarum.

DICES, Legibus quidem animos hominum constringi posse, sed ad ea quæ corporum sunt, non ea quæ sunt animorum. Primùm nulla ratio est, cur si teneri constrictus lege possit animus, non tam ad ea quæ sunt animi, obligari possit, quàm ea quæ sunt corporis. Maximè enim homines ad ea possunt obstringi & obligari, quæ maximè habent in sua potestate. magis autem in potestate sunt operationes animi, quàm corporis: quæ & cùm nolumus, vel per ægritudines, vel aliena violentia impediuntur. illæ pro nostro arbitrio, & inuitis suscipiuntur omnibus. Si ergo humanus animus vinculum legis recipit, æquius est ad hoc adstringi, quod facillimè, si velit, possit, quàm ad ea quæ sæpe nõ possit, etiam si maximè velit. deinde cùm sint legum, vt diximus, inuisibiles obligationes, & spiritualia quædam vincula, cur ad inuisibiles operationes atque interiores nequeant obstringere? Cur si hoc

fieri non potest, & præceptor discipulo pręcipit attentionem, & dominus seruum vult habere memorem, & ipsa nonunquam Ecclesia, pro salute communi, pias requirit ad Deum preces? Exteriora quoque ipsa quæ præceptis superiorum exiguntur, ingrata plærumque futura essent, si non interior animorum motus & affectus responderet. Nemo fictum & fucatum amat obsequium: nemo hypocrisim suo præcepto postulat, aut obedientiæ loco ducit. Vnde intelligitur, quibus legibus exteriora pręcipiuntur, ijsdē interiorem animorū inclinationē requiri, sine qua, quod præcipitur, bene geri, & vera obedientia impleri non possit. Cùm igitur religio non solius animi res sit, verumetiam corporis, neque interioribus dumtaxat animi motibus, sed corporis etiam quibusdam exercitijs deferatur: qui ad exteriora ipsa lege obstrinxerit animos subditorum, ad interiorem eoipso pietatem, quæ exteriori consonet, obligarit. An quia interiorem mentis statum & arcana cordis nequit legislator inspicere, idcirco actum interiorem suo præcepto non requirit? Quasi hoc præcipiendi ratio postulet, vt is, cui quid præcipitur, intimè notus habeatur; vt exploratum sit, velitne, quod iubetur, facere, vt, si non paruerit, puniatur. falsa ista persuasio est, non posse quemquā præcipere, quod vtrùm fiat, obseruare non possit: nec ei longiùs progredi licere imperando, quàm liceat puniendo. Quid si à superiore delegata ministro sit potestas præcipiendi, reseruata puniendi? Dei hoc proprium est, nulla delicta impunita relinquere. Et tamen quàm multa præcepta dat, quorum hîc non punit transgressores? potest ille quidem qui nouit omnia, sed cùm sæpissimè quod possit non faciat puniendo, & tamen præceptor instare non desinat; perspici voluit, considerandumque reliquit, ab hominum ministerio nihil fore alienum, si plura illi præcpiant, quàm possint prætermissa & violata

lata punire. Quia reuera cùm tanquam Dei ministri homines præcipiant, sufficit vt ij qui non parendo deliquerint, à supremo Domino possint iudicari. Quænam, inquis, præcipiendi erit vtilitas, si non possit is qui præcipit, de obseruatione cognoscere atque iudicare? Primùm iudicaturus est ille, cuius vice homo præcipit. Deinde præcepto salutari sua semper vtilitas manet, quòd instruat ignaros, excitet somnolentos, pigros exstimulet, confirmet meliores. Postremò, quia dictum est religionem non interioribus modò animorum motibus, verumetiam exterioribus quibusdam officijs atque exercitijs contineri, cùm fatentur ipsi, de exterioribus præcepta & leges dari posse, quæ animos obligent, nonnullam nobis relinquunt de interioribus quoque cognoscendi facultatem. Quid enim intus lateat, non sinit obscurum esse, qui recusat, quod foris præcipitur obseruare. Qui autem falsa obseruationis specie ficti sunt, hominum quidem possunt effugere iudicium, sed Dei non possunt. Neque tamen cùm Ecclesiæ legibus obtẽperantes videmus eos qui priùs in aperta hæresi versabantur, anxij debemus esse, ne fortè simulata sit obediẽtia, sed in meliorem interpretari partem, neque temere proximum iudicare, ne ipsi propterea à Dño iudicemur. Ex quibus intelligi potest quàm vana sint quæ sic scribuntur: [Potestas quæuis tantùm ibi agere potest & debet, vbi videre, agnoscere, iudicare, sententiam ferre, addere & mutare potest. Nihil enim debet certius esse iudicio, in quo omnia clara, explorata, meditata esse debent. Animi verò, & cordis recessus, & arcana soli Deo patent: ex quo sequitur vanũ & arrogans esse, imperare, aut velle vi cogere quemquam, vt sic vel sic credat & teneat.] Et illa quidem ad hunc modum effutiuntur. At falsum imprimis est, non posse quemquam illic imperando agere, vbi nequeat iudicare, & sententiam ferre. Quid enim impe-

imperandum sit, id ex iustitiæ, aut pietatis regula in aperto est: quid autem secundùm imperium factũ sit, vel non factũ, sæpenumero ne inuestigari quidem potest. Contingit etiam vt aliquis ex commissione præcipiat, qui tamẽ, quòd id commissum non sit, de transgressione iudicare non possit: aut ita creditum, secundùm præfixas leges iudicium est, vt addere & mutare nefas sit. Quòd autem animi & cordis recessus soli pateant Deo, num id, rogo te, in causa fidei & religionis tantummodo locum habet? Nonne & in amicitijs humanis atque inimicitijs? & tamen ij qui præsunt, reconciliationes gratiarum imperant, inimicitias prohibent. neque ignari sunt, fictas esse amicitias posse, in quas ab inimicitijs redeatur: sed tolerare malunt in republica fictas quorundam amicitias, quàm eorundem periculosa dissidia perpeti. Quid ergo est quod ais, neminem agere imperando posse, vbi non possit certissimo clarissimoque iudicio ferre sententia? Et quænam illa inter homines tam clara & explorata iudicia sunt, vt animi cordisq. recessus, quos soli Deo patere dicis, perspecti habeantur? Si talia nulla sunt, fitque interdum vt iustus etiam iudex, secundùm allegata & probata sinceriſſimè diligentissimeque progrediens, innocenter condemnet innocentem; sequetur non modò in causa religionis, sed & in quauis alia, vanum esse & arrogans imperare, aut vi cogere velle. Denique etsi quid quisque secretiùs in animo probet vel improbet, exploratissimum haberi nõ valeat: quid tamen in religione debeat approbari & suscipi, satis ex verbo Dei exploratũ est, vt præscribi & præcipi etiam sub anathematis interminatione possit: sicut Paulus sub anathemate prohibuit, aliud quàm fuerat euangelizatum prædicare: & si, quod imperatum est de fidei exercitio, aperta violatione contemnatur; nullus in ferenda sententia poterit esse iudici scrupulus, iuris ordine

dine in causa procedenti, etiamsi cordis arcana & recessus, qui soli Deo patent, non exploratissimi habeãtur. Eiusdem farinæ est, quod adiungitur [Cùm omnes fateantur Ecclesiam nihil iudicare de occultis, ipsi tamen conantur tam arcana, tam diuina, qualis est fides, iudicare atque statuere.] Quid hic sibi vult leuissimus verborum fumus? An iudicat aut statuit de occultis, qui ex manifesta diuini verbi regula, quid omnibus credendũ, quæ sequenda religio sit, præscribit & imperat? quãuis enim quid quisque credat, occultum est, neque de eo, nisi vel opere vel verbo proferatur, iudicari possit: tamen quid credendum suscipiendumque sit, occultum nõ est. Et ideo Theodosius, Imperator Catholicus, non dubitauit, publico decreto edicere, velle se omnes in ea religione versari, quam beatum Petrum Romæ tradidisse, & Damasum, qui tunc Ecclesiæ præerat, sequi constabat. atque addit: Hanc legem sequẽtes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos verò dementes vesanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primùm vindicta, pòst etiam motus animi nostri, quem ex cælesti arbitrio sumpserimus, vltione plectendos. Ac ne quis imperium hoc ad religionis exterius exercitium referat (quamuis si de exercitio præcepisset, nostræ id causæ sufficeret) aduertendum est, quòd religionis vocabulum interpretans, in qua dixerat se omnes velle versari, subiũgit: Hoc est, inquiens, vt secundùm Apostolicam disciplinam, Euangelicamque doctrinam, Patris & Filij & Spiritus sancti vnam deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Quid luculentius, quàm illum sua lege præscribere atque imperare, vt omnes credant? Credere autẽ, actus est religionis interior, quem in cordis penetralibus videre solus Deus potest: exigere verò legis præcepto, etiã homo ex diuina ordinatione valet.

Lib. 9. trip. hist. c 7 & Codice De summa Trinit. & fide Cath. Tit. 4.

CAPVT

CAPVT XII.

Nihil id facere pro libertate credendi quod libuerit, quia suo quisque periculo credit, vel non credit.

BELLA sunt quæ sequuntur: [Iam & cuiuis, inquit, suum discrimen & periculum in hoc situm est, quomodo credat. sibi enim videndum est, vt rectè credat. Vt enim nemo potest pro te venire vel in cælum, vel in orcum: sic nemo credere potest pro te, aut non credere.] Totidem dixisses verbis: Suum cuique periculum & discrimen est in hoc situm, quomodo viuat. sibi enim videndum est vt rectè viuat, nec alius pro alio viuere rectè potest: quia secundùm Apostoli sententiam, vnusquisque onus suũ portabit, & reddet quisque non solùm secundùm ea quæ credidit, verumetiam secundùm ea quæ gessit in corpore suo. Tu iam quid colligis? nemo ergo, inquis, ad fidem cogendus, nemini imperanda religio. Quare & ego similiter, cùm te ad id habeam ducem, nemo ergo, si male viuat, cogendus bene viuere; nemini, vt à sceleribus abstineat, vt falsum testimonium nullum dicat, non peieret, non blasphemet imperandum. Et, [Vt in nullius potestate est, inquis, tibi cælum & inferos claudere vel aperire: sic nemo te ad fidem vel infidelitatem cogere potest.] Nemo ergo, inquam, etiam ad restitutionem alieni cogere quemquam poterit, aut à cæde cohibere, ne vel cælum aperiatur restituenti, vel inferi claudantur innoxio, aperiendi homicidæ. Est interim verum, neminem cogi posse eò, vt credat etiam inuitus, & cælum cùm nolit, ingrediatur: eo quòd simulata per rerum naturam consistere nequeant. vsque adeò vt nec Deus quidem ipse sic cogere quemquam possit ad fidem; quem cælum aperire posse, non es, vt arbitror, negaturus. Sed sicut aperitur quibusdam cælum iniustis, non vt iniusti cælum intrent, sed quia ex iniu-

stis

stis iusti fiunt, vt possint intrare: sic quidam coguntur ad fidem, non vt credant etiam inuoluntarij, quod fieri non potest: sed vt coactione vexati, ipsaque vexatione intellectum dante immutati, fidem aliquando voluntarij suscipiant, quam priùs respuebant.

CAPVT XIII.

Nihil facere pro dicta credendi libertate, quòd fides Dei sit opus.

QVID enim addis, fidem esse diuinum opus in Spiritu sancto, ideoque humana vi effici & exprimi non posse: tale est, vt si diceres, fidem esse Dei donum in Spiritu sancto, & ideo hominum prædicatione, correptione, miraculis exprimi non posse. Nam vt hæc sine diuinæ gratiæ concursu nihil prosunt, ad inducendam aut conseruandam fidem: sæpe tamen eò conferunt, cùm ad plantatoris ministerium, supernæ irrorationis accesserit incrementum. Dicebant & hoc Pelagiani hæretici, neminem fore corripiendum atque obiurgandum, quia deliquisset, si Dei donum esset resipiscentia aut perseuerantia. quibus respondens Augustinus: Nemo, inquit, dicat non esse corripiendum, qui exorbitat de via iusta, sed ei reditum & perseuerantiam à Domino tantùm esse poscendam: nemo prudens & fidelis hoc dicat. Si enim secundùm propositum vocatus est iste, proculdubio illi etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Vtrùm autem sic sit vocatus, quoniam qui corripit, nescit: faciat ipse cum charitate, quod scit esse faciendum. scit enim talem corripiẽdum, facturo Deo, aut ad misericordiam aut ad iudicium. Misericordiam quidem, si à massa perditionis, ille qui corripitur, gratiæ largitate discretus est, & non est inter vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, sed inter vasa misericordiæ, quæ præparauit

Lib. de corrept. & gratia c. 10

rauit Deus in gloriam. Iudicium verò, si in illis est damnatus, in his non est prædestinatus. Sic Augustinus. Itaque multis constat, siue ad credendum, siue ad morum correctionem, molestias correptionum profuisse: non humana vi sola, fidem aut perseuerantiam exprimente, sed per humani flagelli admonitionem ac pulsationem aperiente sibi cor hominis Deo. Quamuis enim homo pulsanti Deo cor aperit suum, vt propterea dicat, Ecce ego sto ad ostium, & pulso; si quis aperuerit, intrabo ad illum: ipse tamen qui pulsat, modis per se vel suos innumeris, secretiore quoq. gratia, vt sibi aperiatur, efficit. Sed vos aperiẽtem vultis Deũ agnoscere: pulsantem nõ vultis audire. Atqui stat ipse ad ostium, & pulsat: neque id profectò faceret, nisi isto modo soleret intrare. Cùm intrat, donum illud est in Spiritu sancto, quod dicitis, meritoque commendatis. Sed in ijs modis quibus pulsat, illa etiam inuenitur compulsio, quam non recipitis. Duriora quippe corda & alto quodam infidelitatis somno consopita, pulsu vehementiore ferienda sunt: & quod vni excitando sufficit, alteri sæpe nihil profuerit. Ea de causa duritiem quorundam sic Dominus increpauit, vt diceret: Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiam egissent. Durior etiam Paulus erat, cùm Ecclesiã Dei persequeretur, nec ei leuiter cordis aures superbia infidelitasque obstruxerant, quem nihil prędicatio Euangelicæ veritatis, nihil discipulorum Christi innocentia, nihil circumstantię temporum, nihil miracula, quæ ad credendum profuerant plurimis, commouebant. Et ideo pulsu fuit opus eo, qui grauiùs cordis ianuam concutiens, aperire compelleret. Pulsauit ergo Dominus cælesti fulgure, pulsauit deiectione, terrore, cæcitate, voce: tandemque ille aperuit, cùm dixit, Domine, quid me vis facere? Exhibuit Domino cor apertum, qua

Apoc. 3.

quia paratum ad obedientiam: & hoc ipsum de singulari dono eius qui conterit cedros libani, & superbiæ montes deijcit, vt humilitatis valles efficiat, in quas procliuiore lapsu possint gratię cælestis fluenta decurrere. Sed eum qui sibi cor molliuit atque aperuit, vt id fieret, pulsasse meminerimus; nec simpliciter pulsasse, verùm etiam compulisse: non vt inpitus ille crederet, ac nolens obediret, sed vt per compulsionis violẽtiam superbi cordis fracta duricie, humilis agnoscere atq. susciperet, quod superbus durusq. persecutor, exterminare nitebatur. habes ergo vim quæ fidem expressit: quam si diuinam, non humanam fuisse dixeris, nihil egeris. Eadem enim est, à quocunque profecta sit, natura violentiæ: nec tam interest à quo vel per quem adhibeatur, quàm quò quisque per eam compellatur. Quid ergo illud quod vulgatũ dicis: Ad fidem nemo nec debet, nec potest cogi? apud quos vulgatum, nisi apud vos est? Et si eo, vt dicis, Augustinus vsus est, quod tamen non ostendis; cur contra Donatistas agẽs, apud quos etiam hoc vulgabatur, Pauli Apostoli producit exemplum, quem Dominus non solùm fide sanauerit, sed etiam vt sanaret percusserit? nec solùm ad se receperit venientem, verùm etiam compulerit vt veniret? non solùm humilem amplexus sit, sed etiam, vt humilis fieret, magna vi ferocientem deiecerit?

CAPVT XIIII.

Non irritum atque inanem, sed vtilem planè eorum conatum, compertum esse, qui terroribus, minis, pœnísve hæreticos ad fidem compellunt.

AD hæc (inquis) miseri, cæcique, quàm vani & irriti sint illorum conatus, nõ vident. Quantumuis enim siue præcipiant, siue insaniant, non tamen vltrà agere possunt mortales, quàm vt eos ore manúve

sequantur. Cor enim nequeunt impellere etiam si rumpãtur.} Magna verò tu cæcitate in hæc verba præceps erumpis; tuaque ex hac miseria, cæteros quoque mortales perinde miseros æstimas. Falleris, nõ eadem omnium quæ tui cordis obstinatio est. quãquam nec de te compertum habeas. multos in hæresi detinet mollior quædam & laxior viuendi consuetudo: qui interdum, cùm sic viuere cupiant, negent tamen velle se ita mori. Tenent alios rei familiaris vincula, alios propinquitatũ necessitudines, alios possessiones, alios hæreticorum de Catholicis mẽdacia: quorum magnæ sequuntur gratulationes, quòd eorum per compulsionem, Deus vincula diruperit, atq. ad communionem Catholicam isto modo traduxerit. Reperiuntur & illi, qui cùm errorem amplexi fuissent, securiùs quàm attentiùs; postea terroribus excitati, putent sibi, quod simpliciùs tenuerant, discutiendum: ideoque monitis atque institutionibus aures præbent, ne fortè sine vllo fructu salutis æternæ, damna temporalia patiantur. Denique & illi qui errabãt antea pertinaciùs, tamen Catholicæ consuetudini redditi, primò inuiti se accommodent atque adiungant, fictaque obedientia aliquanto tempore suis illudant pastoribus: tamen ipsa interdum mollescunt consuetudine, tandemque lubentes faciunt, quod, metu compulsi, antea facere consuerunt. Neque hæc temporis huius dumtaxat experientia comperta sunt: sed euenire ad eum modum suo quoque tempore expertus fuerat Augustinus, qui cùm Donatistæ aduersari sibi Principum leges quererentur: respondit propter misericordiam Christi magis esse pro eis leges istiusmodi, quæ illis videbantur aduersæ. Quoniam multi, inquit, per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, qui ab illa furiosa pernicie liberatos, gratias agunt; & qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse salubertimas legas, quantum in insania detestabantur, tantum re-

Epistola 50. ad Bonifacium.

cepta

cepta sanitate gratulantur. Et rursum, Vnde magna inquit, in eo fit misericordia, cùm etiam per istas Imperatorum leges, ab illa secta priùs eripiuntur inuiti, vtin Catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nam multi eorum, quorum iam in vnitate Christi pium fidei feruorem charitatemque miramur, cum magna lætitia Deo gratias agunt, quòd illo errore corruerunt, vbi mala ista, bona putauerũt. Quas gratias modò volentes non agerent, nisi priùs etiam nolentes, ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie cõfitentur, quòd iam olim volebant esse Catholici, sed inter eos habitabant, inter quos id quod volebant esse, non poterant per infirmitatem timoris? vbi, si vnum verbum pro Catholica dicerent, & ipsi, & domus eorum funditus euerterentur. Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iussa Imperialia subueniri? vt de tãto eruerentur malo, dum illi quos timebant, timere cogũtur, & eodem timore aut etiam ipsi corrigantur, aut certè cùm se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur. Et iterum: Si ea quæ non contemptu, sed ignorantia religionis committuntur, mitiùs vindicanda; numquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem (quis dubitauerit) ad Deum colendum doctrina homines duci, quàm pœnæ timore vel dolore compelli: sed non quia isti meliores sunt, ideo illi negligendi sunt. Multis enim profuit (quod experimentis probauimus & probamus) priùs timore vel dolore cogi, vt postea possint doceri, aut quod iam doctrina didicerant, opere sectari. Et infrà: Cùm ipsæ leges, inquit, venissent in Aphricam, præcipuè illi qui quærebant occasionem, aut sæuitiam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad Ecclesiam continuò transierunt. Multi etiam qui sola illic à parentibus tradita consuetudine

tenebantur, qualem verò causam ipsa hęresis haberet, nunquam anteà cogitauerant, nunquam quærere & considerare voluerant: mox vbi cœperunt aduertere, & nihil in ea dignum inueniri, propter quod tanta damna paterētur, sine vlla difficultate Catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium auctoritatem & persuasionem secuti sunt multi, qui minùs idonei erant per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & Catholicam veritatem. Ita, cùm magna agmina populorum vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ: ex quibus plurimi simulando cōmunicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabāt, paulatim assuescendo, & prædicationem veritatis audiēdo, ex magna parte correcti sunt. Scit enim Dei misericordia, harum legum terror, & quædam medicinalis molestia quàm multorum sit prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duritiæ, quæ verbis emendari non potest. Hæc diuus Augustinus.

CAPVT XV.

Cùm duplicem faciant religionis libertatem, conscientiæ videlicet, atque exercitij: neutram in Rempublicam introducendam esse, aut Ecclesiæ Dei vllo modo conuenire. ac primùm de libertate cōscientiæ.

DEMONSTRATIS hactenus, conuulsisque primariis libertatis perniciosæ fundamentis, ostendamus nunc, eiusmodi libertatem nullo pacto introducendam esse in Rempublicam, neque eam cum Ecclesia Dei materna solicitudine, vnitate, pulchritudine, ordine, disciplina bene consistere: vt posteaquam intellectum est, illos in libertate sua petenda, malè esse fundatos; intelligatur etiam, Catholicos in eadem ne-

ganda

ganda, magnis doctrinæ prudentiæq. rationibus esse confirmatos. Cùm igitur libertatē religionis diuidant bipartitò, & aliam conscientiæ, aliam publici exercitij faciant: priorem illam cōscientię, solam interdum sectarij postulant, eaque pollicentur se fore contentos. Conscientiæ porrò libertatem esse tum intelligunt, cùm priuatim quisque & sentire & agere, in ijs quæ sunt religionis, permittitur; prout ei proprius animus & conscientia dictauerit. Verbi gratia, vt ieiunet, non expræscripto legis, sed cùm libuerit, sicut Aërius volebat hæreticus, idq. propter libertatē. Confessarium adeat Sacerdotem, sacrificio Missæ, concionibusque sacris interfit, si id probauerit: domi quoscunq. velit, de his quæ religionis sunt, & habeat, & legat libros; proles sibi natas, aut baptizari curet paruulas, aut dūtaxat adultas: ceteraque ad eum modum sic faciat, vt in ijs, quomodo sibi neminem molestum esse patiatur, ita nemini ipse molestus sit; siue, quemadmodum aiunt, vt sine publicæ pacis perturbatione, & aliorum offendiculo, vitam trasigat. hæccine ergo introducenda libertas est? Omnino, si ea charitas, si hoc institutū Ecclesiæ est, vt quoslibet suæ curæ concreditos perire patiatur pro ipsorum arbitrio: si in ea nullus ordo, nulla disciplina habenda sit: si non scelera modò omnis generis, nec hæreses solùm quascunque, sed ipsum etiam atheismum in Ecclesiam introduci cupiamus: si serpere occultas pestes, & noxiis errorū ac vitiorum contagiis infirmos quosuis infici probauerimus: si vacuari Ecclesias, negligi Dei verbum, domesticas ali & foueri discordias: si denique inimicos Ecclesiæ & pietati, quàm plurimos conciliare voluerimus, à quibus ipsa postea vim apertam, & arma cruenta patiatur. atque, vt ex his quæ commemorauimus, singula attingamus incōmoda: nónne crudelis Ecclesia foret, si quos ire videret in exitium præcipites, non, si posset interdum,

dum, cogeret sistere tam infelicem gradum? non Patrem cælestem imitata, qui quos diligit castigat, & flagellat omnem filium quem recipit, ipsa quoque materno amore incitata, salubrem castigationem, & pia
1. Ioan. 3. verbera adhiberet? Si quis, ait Ioānes, viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? at isti necessitatem patiuntur tanto grauiorem, quanto plutis esse anima quàm corpus debet. Eget mendicus pane, quo venter impleatur: isti verbo Dei, & instructione, qua mens reficiatur, quæ errorum inanitate contabescit. Durus sit oportet atque inhumanus, qui cæco erranti non monstret viam: qui non etiam interdum ad præcipitium incauto gressu properantem, vehementius retrahat. Quis autem erret pernicioſiùs, quàm qui portum salutis petere se existimans, in saxa & cautes, æternum facturus naufragium, illiditur? Occupat eorum animos mortiferum frigus, quorum non solùm refrixit charitas, sed etiam infidelitatis gelu corda cōstringit. Nudi sunt etiam & pauperes, miseri prorsus, & miserabiles: non id ergo agetur remediis oportunis, vt calefacti & recreati, fidei ac iustitiæ vestibus muniantur? in ignem se deijciunt, non eripientur? laqueum sibi errorum parant, quo pereant, non illis præcidetur? Denique cùm plerique idonei non sint qui sibi bene consulant, charitatis est, ipsis vel inuitis bene consulere, non eos suis committere conscientiis, quas non scientia & fides informat, sed ignorantia & vitiorum amor parit. hominem eum quidem quem fecit Deus, reliquit in manu consilij sui: quia sapientem prudentemque fecit, perque omnia rectum; qui nihil prauum appeteret, nihil falsum approbaret, sucque posset regi cōsilio, non egeret alieno. At posteaquam ab illa integritate desciuit, posteaquam, cùm in honore esset, non intellexit, comparatus que est iumentis insi-

insipientibus; & similis eorũ effectus, cœpit ei perniciosum esse relinqui sibi, & proprio, quod sæpe fatuũ est, regi consilio. Quamobrem ab eodem Ecclesiastico scriptum sic est: Fili in vita tua tenta animã tuam, & si fuerit nequam, non des illi potestatem. Nõ enim omnia omnibus expediunt. Idcirco etiam ad irã Dei pertinet, quod de quibusdam legitur dictum: Et dimisi eos secundùm desideria cordis eorũ: ibunt in adinuentionibus suis. Quod si sanum semper esset consilium, omniumque bonæ forent conscientiæ, quídq. sibi expediret, satis vnusquisque prospiceret; tum quidem non de nihilo diceretur suæ quisque conscientiæ, suoque consilio relinquendus. Sed cùm constet, noxia consilia & conscientias malas esse multorum, neque sunt nostra secula, Apostolorũ feliciora temporibus, in quibus iam tũ erant, qui repellentes bonã conscientiam, circa fidem naufragiũ fecerant; cumq. denũciet ipse futuros, quorũ sit cauteriata cõscientia, tanquam videlicet pertinacissimæ nequitiæ indelebili inusta cauterio: nihil est aliud, suæ quẽque cõscinetiæ relinquere, quàm plerosque perdere. Si vitiosus equus est, cui se periculosè credat sessor, relinquitur Si perforata nauis trãsmittit aquam, festinata suadetur egressio. Si imperitus medicus ægrũ videtur esse perditurus, remouetur. Nemo dicit, equo quisq. suo relinquatur, nisi bonus sit: aut naui, nisi integra: aut medico, nisi perit⁹. In his ac similibus rebus, ad vitã corporis tuendã pertinẽtibus, tã soliciti; in causa cõscientiæ, & salutis æternæ, tam mali erimus consultores, vt vnumquẽque suę cõscientiæ relinquendũ prædicemus? Et interpretãtur interim sibi dictum: Omnia probate, & quod bonum est tenete. Quasi (inquit Tertullianus, cuius etiã ætate quidam Libertini hoc ipsum Apostoli verbum vsurpabant) non liceat omnibus malè examinatis, iniectione alicuius mali impingere per errorem.

Eccl. 37.

Psal. 80.

Libr. de præscript. hæreticorum.

CAPVT XVI.

Frustra esse pastores in Ecclesia, si permittenda cuique est suæ conscientiæ libertas.

IAM cur sint in Ecclesia pastores ac præfecti, nisi vt illis obediatur? Ideo enim hoc Paulus præcipit; Obedite, inquit, præpositis vestris. ipsi enim pro vobis peruigilãt, rationẽ pro animabus vestris reddituri. Fruſtra est pastor in grege, si non eum sequi debeant oues: fruſtra imperator in castris, si non ei parêre per omnia debeant milites. Si quemque suæ conscientiæ relinquendum putas, iam pastoris cõscientiam exsoluisti. Quam tamẽ Dominus vsq. adeò non exsoluit, vt dicat eos Apostolus pro suis ouibus rationẽ esse reddituros. Quos sic etiam cùm parum officij sui meminerint, terret Deus per Prophetam, vt tollendos è medio perdendosque denunciet: quia quæ perierint, non requirant; quę sint infirma, non confirment; quę morbida, non curent; quæ confracta, non consolident; quæ errent, non reducant. Velvnius Pauli nos exemplum cumulatissimè instruat, ad hanc vanitatem refellendam. Cùm enim apud Corinthios inflati quidam essent, quia videlicet moniti & correpti à suis pastoribus non acquieſcerent, neque ad eorum se præcepta & regulas accommodare vellent, tãquam ad eos Paulus, quem plus formidabant, non esset ipse venturus; hic ergo Paulus, cùm tales essent quidam, nunquid rescripsit: Sinite iam illos posteaquam admoniti sunt: nemo sit eis molestus; relinquantur suis conscientijs? minimè verò, sed ad illorum terrorem, venturum se esse denunciat, & cogniturum non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Ac ne nihil aliud eum existimes, cùm illò veniſſet, quàm verbo fuisse commonefacturum, aut etiam correpturum, increparumque duriùs; virgam quoque, vltionemque minatur.

Hebr. 13.

Ezech. 34.

1. Cor. 4.

tur. Vultis, inquit, in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis? Et ne quis diceret ad vitia morum illa pertinuisse, nō ad propriam diuini cultus & religionis rationem: generale postea præceptum dedit, quo omnem vellet corruptelam exstirpari: Auferte, inquit, malum ex vobis ipsis. hoc autem dicit, quòd de ijs qui intus essent, Christianique censebantur, volebat iudicari, atque in eos per iudicium Ecclesiasticum animaduerti, vt Ecclesia, quoad fieri posset, munda & incorrupta seruaretur. Dicat nunc aliquis hæreticum suæ conscientiæ esse relinquendum, sed is qui hæresim non putet esse malum. Quòd si malum est, erit igitur, simulatque perceptum deprehensumque à pastore fuerit, è medio dissipandum. Nisi fortè leuius quis putet malum esse hęresim, quàm fornicationem, & cancrum mentis tolerabiliorem quàm corporis, & nummi falsationem quàm imaginis Dei, aut leuiora fidei, quæ iustificat, esse detrimenta, quàm morum, quorum est fides ipsa fundamentum. Mira peruersitas, & stupenda etiam suiipsius obliuio. Nihil aliud quodam tempore quàm fidem inculcant, commendant, extollunt, vt quæ sola, quod aiunt, iustificet, sola nos Deo coniungat, sola spem faciat nobis æternę hæreditatis adipiscendæ. Cur aliàs ergo tantum boni tam parui pendunt, vt hoc vitium, à quo illi pernicies impendet, tam leue ducant? vt facilius puniendum putent iustitiæ per falsum testimonium, aut pudicitiæ coniugalis per adulterium corruptorem: quàm fidei per falsa dogmata subuersorem? An non falsus testis, qui cùm ad Christi imitationem, testimonium perhibere deberet veritati, noxiæ tamen perhibet testimonium falsitati? Non falsus aduersus Deum testis, prædicator confirmatorque mendacij: cùm metueret Paulus, ne falsus Dei testis inueniretur asserta suscitatione Christi, si omnino mortui non resurgant? Cap. 5.

t 5 CAPVT

CAPVT XVII.

Quantum scelerum inuehat in Rempublicam hæc conscientiæ libertatis vsurpatio.

ET tamen quoniam volunt vnumquemque suæ conscientiæ relinqui; quam in vno genere libertatem probauerint, eandem in alio quolibet probent, necesse est. Quid enim si alicuius perinde conscientia dictet adulterium aut falsum testimonium non esse peccatum, atque alterius cõscientia in eo sibi pulchrè satisfacit, quòd Ecclesiæ Leges non obseruet? At Lex Dei, inquis, illa prohibet. Quasi desint hoc tempore, quorum conscientia non multa audeat probare, quæ diuina Lege improbentur. Quasi non contra Dei & Euangelij Legem disputẽt, qui repudiata propter fornicationem, aut etiam perpetuam ægritudinem coniuge, aliud affirmant iniri posse coniugium: qui non alienum censent esse ab Euangelio, aut naturæ lege, si quis Christianus plures sibi simul iungat vxores: si quis consanguineæ in propinquioribus etiam gradibus copuletur: si quis vllo casu neget vsurpari posse iusiurandum, aut doceat latendi gratia etiam in causa religionis, non illicitum esse mendacium. Et quid illa cõmemoro? Nõ enim desunt locis compluribus, qui, quod insipiens dixit in corde suo, Non est Deus, non corde modò concipere, sed ore etiam proferre nõ dubitent, & longas contra Dei prouidentiam disputationes, non occultis sermonibus colloquijsque cõtexere. Ergo & atheismus, & magicarum vsus artium, si cuius eum conscientia non improbet, tolerandus erit in Ecclesia: imò hac conscientię libertate introducta & probata, honorandus, fouendus, propagandus. Timebat Apostolus suoque exemplo his qui præsunt, in Ecclesia metuendum esse docebat, ne, sicut serpens seduxit Euam astutia sua, ita corrumperentur Christianorum

sensus

sensus à simplicitate quæ est in Christo Iesu. Ne verò se inaniter timere diceret tantum mali, etiam id ne eueniret, sedulò prouidebat. Ideo enim aliquos satanæ tradidit, quòd eorum sermo vt cancer serperet, & simpliciores Christianos occultis seductionibus inficeret. Illi verò securi homines nihil metuunt, nullam simpliciorum subuersionem pertimescunt: & cùm Pergamenus Episcopus per Ioannis Apocalypsim sit reprehensus, quòd in sua diœcesi pateretur esse qui tenerent doctrinam Nicolaitarum: isti per totam Ecclesiam teneri liberè patiuntur omnium doctrinas hæreticorum, & omnium sacrilegia atque exsecramẽta perditorum. Sic ergo paulatim vacuantur Ecclesię, sic deserta relinquitur Hierusalem, vt non sint qui veniant ad solennitates; sic concionibus, & verbi Dei prædicatione posthabita, vacatur theatris & poculis, & perlegendi effutiendíque omnia quæ collibuerint impunitam licentiam, domesticis controuersijs generatis, ipsa quoque pax publica & concordia laceratur.

Publica nam requies priuatis rure foróque
Constat amicitiis: scissura domestica turbat
Rem populi: titubátque foris, quod dissidet intus.

Prudentius in Psychomachia de pugna concordiæ & discordiæ.

CAPVT XVIII.

De libertate exercitiorum.

IGITVR libertas illa conscientiæ, hoc est, omnium scelerum priuata quædam circa singulos impunitas, cùm sensim vermiculi rodentis in morem, reipublicæ florem ac medullam & robur consumpserit, ruinam tandem reipublicæ dissolutionemque parit. Prosilitur ab omnibus sectis ad propria cuique exercitia, & quæ priùs serpebat occultè, postea sese publicis cõciliabulis, coronis, theatris, scholis, Ecclesijs, signísque alijs manifestat: quæ priùs non carebat scandalis operum

rum (nam fruſtra ſe pollicentur ſine offendiculo victuros, qui hoc ipſo ſcandalizant, quòd Eccleſiæ leges & conſtituta non ſeruent) poſtea publicis apertíſque ſermonibus, ruinas efficit plurimorum. Quam exercitiorum libertatem qui in Republica ferendam & approbandam putant, perinde agunt, vt ſi (quod ridetur in fabulis) fullonem cum carbonario pacificè & commodè habitare, ſuasque ſimul artes ſine mutua offenſione exercere poſſe, arbitrentur. Accidat enim quotidie neceſſe eſt in Republica, quod illis in officina: vt quæ dealbarit vnus, alter tanquã fuliginis aſperſione commaculet. eo autem fit vt ad detrimenta perditi pij laboris, qui multos dealbarat atq. purgauerat, iræ quoque & offenſiones accedant: per quas coire pax & amicitia nullo modo poſſit. Namque,

Vt gaudere pares paribus, ſociámque libenter
Vnanimes vitam continuare ſolent:
Sic qui diſſimili ſtudio lætantur & arte,
Illos nulla poteſt conſociare dies.

Quò pertinet quod diuus Ambroſius ſcribit Officiorum libro tertio: Inter diſpares mores, inquit, non poteſt eſſe amicitia, nec poteſt homini amicus eſſe, qui Deo fuerit infidus. Quòd ſi inter mores diſpares eſſe amicitia non poteſt, inter pugnantes inter ſe fides ac religiones eſſe poterit? Sed aliud quiddam in amicitia, quàm vnius fidei cõmunionẽ, ſpectandũ eſſe nõnulli arbitrãtur: cumq. propriæ fidei pietatíſq. nomine homines habere deberẽt amicos; illa poſtpoſita, cum hæreticis atque ſchiſmaticis iungunt periculoſas amicitias: & Catholici quidem haberi ipſi volunt; ſed quo ſuarum cupiditatum, quibus ſeruiunt, deſtinata perficiant, hæreticis etiam nequiſſimis fœderantur. hoc verò vt ſine reprehenſione faciant, libertatis profeſſionem admittunt, eiusque ſe principes eſſe dicíque lætantur. Ita interdum illi cùm deberent Catholicam

aduer-

aduersus hæreses causam tueri, aduersus Catholicos potius arma sumunt, cùm eorum vtuntur regunturq. cõsilijs, quos Ecclesia patitur inimicos. Queritur tamẽ sumiturque vel iniuriarum, vel tyrannidis, aduersus Catholicum aliquem Principem prætextus, quasi ad impugnandam Ecclesiam iustus possit aliquis prætextus inueniri. vellem hi nunc diuum audirẽt Chrysostomum, tale quiddam in sui temporis hominibus accusantem: Quoniam, inquit, bellum nobis indictum est, & prœlium amarissimum, & acie instructa iam pugnamus; sic magno animo, vt noster iussit Imperator, ad sanguinem & ad necem simus præparati, vt pro salute omnium pugnemus, alios cohortatione, alios auxilio iuuantes. Multi enim in hac acie fratres perfossi atque sanguinolẽti iacent, nec vllus inuenitur qui medicetur: non è vulgo aliquis, non Presbyter, non Pontifex, non frater, non alius quispiam: sed omnes ita nobis attendimus, ne ipsa quoque nostra simul cum alienis corruant. Atqui non ignoramus magnam inde ad Deum fiduciam, magnam approbationem comparari, si quis ob aliorum salutem, suam iugiter quæritet. Cuius rei oppositum facientes, quàm prauis hominibus, quàm diabolo faciliores imbecillioresque nosipsos constituimus! Non enim alter pro altero arma capimus, nec Dei charitate nos communimus: sed externæ cuiusdam amicitiæ iuuamina quærimus. Sic alius affinitate, alius consuetudine, alius cõsortio, alius vicinia, alius alia quadã ratione; nemo fidei ac religionis pietate, nobis amicus est. Cumque deberemus hinc solummodò amicitiæ fœdera contrahere, oppositum omnino, & quidem studiosè facimus. Cum Iudæis nonnunquam & Gentilibus magis quàm cum Ecclesiæ filijs amicitias coniungere. Proteruus enim iste, ille verò humanus, aiunt, est atque modestus. Quid agis? proteruum tu fratrem vocas, qui nec recta quidem dicere

Hom. 60. in Matth.

cere vidêris, nec aliquo pudoris signo erubescis, ita de fratre sentiens atque prædicans, qui membrum est tuum, qui eosdem vnà tecum parturienti labores attulit, qui eadem tecum alitur mẽsa? At si fratrem secundùm carnem habeas, etiamsi mille vitijs polluatur, nó parum tamen ad illius defensionem studes: cùm putes si facinora illius in lucem prodeant, sócium te dedecoris futurum. Spiritualem autem fratrem non solùm à maledicto & calumnia nõ vis defendere, verumetiam turpiter vltrò calumniaris. Hæc diuus Chrysostomus homilia sexagesima in Matthæum. Quæ nos ad nostri temporis commonitionem, magna rerum fauente similitudine, possumus deriuare. Bellũ nũc agitur grauissimum & amarissimum contra hæreses & schismata: sicuti & diui Chrysostomi ætate aduersus Arianorum factiones. Multi hîc in acie fratres perfossi & sanguinolenti iacent: & tamen non solùm qui auxilio sint pauci inueniuntur, verumetiam illi qui nomine pietatis, communísque religionis, causam Catholicorum tueri debuerant, suasque vires cum Catholici Principis viribus coniungere, non modò id non faciunt, sed oppugnant etiam & calumniantur religionis propugnatores, iunctísque cum Ecclesiæ hostibus amicitijs, & omni propterea ipsis libertate permissa, hanc euertunt ac destruunt, quam ædificare debuerant. Quos equidem arbitror, quamuis religionis Catholicæ & Romanæ tenuem quãdam speciem præ se ferunt, nulli tamen religioni studere, & addictos esse ex animo: nec sese religioni, sed sibi potiùs religionem accommodare, vt eam sequi velle, vel non repudiare videantur, cuius sectatores vsui sibi futuros intelligãt. hæc igitur, quod ad illos quidem pertinet, introducendæ causa libertatis. qui si pro Ecclesia Dei zelum haberent, & instrui se ac doceri paterentur, quàm Ecclesiæ Christi libertas istiusmodi minimè conueniat; mallent cum

rerum

rerum suarum periculis atque detrimentis, pro Ecclesię puritate & vera libertate pugnare, quàm, apertis errorũ portis, accersere ei miserandę periculũ seruitutis.

CAPVT XIX.

Quam Ecclesiæ Dei malè conueniat exercitiorum libertas.

CVm enim vna sit Ecclesia Christi, non duæ; & ea quidem visibilis, quamuis de ea credatur, quòd à sponso suo sanctificatur & regitur: quomodo & ipõsus ipse Christus visibilis versabatur in terris, licet de eo quòd, Christus esset, vereque Messias, & Dei Filius crederetur: Vna, inquam, Ecclesia Christi cùm sit, necesse est, constare eam solis vnius veræ fidei ac religionis hominibus; vt esse ea societas possit, quæ Christi corpus, quæ Dei regnum, quæ ouile summi Pastoris, quæ Dei domus atque familia, quæ Dominica area possit appellari. Si igitur Dei regnum est; cur in id Dei inimicos introducis? Si corpus Christi est; cur saltem humano capiti appingis membra crudelium bestiarum? Si ouile est Dominicum; cur lupis & leonibus, aliísque rapacissimis feris ad ouium deuorationẽ aditum patefacis? Si domus Dei est; quid in ea faciunt, qui non modò filij patrisfamilias non sunt, sed ne seruorum quidem in numero debeant collocari? Si est area tritici; cur inferuntur in eam infelix lolium, & quæ alibi steriles dominantur arenæ? Nam hæretici quidem neque triticum sunt, neque etiam tritico vt paleæ cohærescunt. Et ideo quamuis in eodem reperiuntur agro, tamen in aream solùm deportatur cum paleis triticum, vna quippe radice sunt palea & triticum, ac donec ventilatio Dominicam aream purgauerit, granis solidis palea semper leuis sociatur. Quomodo & in grege hædi, non lupi; in familia serui, non

extra-

extranei; in regno subditi, non hostes; in humano corpore nõ ferarum membra, sed hominis, ea licet interdum putria & malesana esse contingat. Quid enim (ait diuus Cyprianus, de hæreticis verba faciens) quid quid facit in pectore Christiano, luporum feritas, & canum rabies? & venenum læthale serpentum? & cruenta sæuitia bestiarum? gratulandum est cùm tales de Ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi sæua sua & venenata contagione prædentur. Coliære re & coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Hęc de Ecclesia profectò visibili diuus Cyprianus loquebatur, quam ipse in Africa, Cornelius in Italia gubernabat, è qua Nouatianos suis vterque locis, vt verè alienos, eiecerat: quod fieri tamen nec poterat nec debuerat, si Ecclesia visibilis omnes complectitur vel solo nomine ac professione Christianos. Sed vnicam ille agnoscebat Ecclesiam Christi, & eam visibilem atque conspicuam, quæ esset à Christo (quemadmodum ait ad Antonianum scribens) per totum mundum in multa membra diuisa. in qua Episcopatus esset vnus, Episcoporum multorum cõcordi numerositate diffusus, cuius esset vna fides, atque vnus concordiæ pacísque spiritus. præter cuius vnitatem, non Christi, sed humanam vocat Ecclesiam, quam Nouatus ædificare nitebatur. Ille enim, inquit, post Dei traditionem, post cõnexam & vbicunque coniunctam Catholicæ Ecclesiæ vnitatem, humanam conatur Ecclesiam facere, & per plurimas ciuitates nouos suos Apostolos mittit, vt quędam recentia institutionis suæ fundamenta constituat: tamen quam iam pridem per omnes prouincias, & per vrbes singulas ordinati non sint Episcopi in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti.

Libro de simplicitate Prælatorum.

Lib. 4.

scripti: ille super eos creare alios pseudoepiscopos audet: quasi possit aut totum orbem noui conatus obstinatione peragrare, aut Ecclesiastici corporis compaginem, discordiæ suæ seminatione rescindere. Animaduertis quàm visibilibus Ecclesiam describat indiciis beatus Cyprianus? quamque intelligat corporis Ecclesiastici compaginem, quam studeret Nouatus discordiæ suæ seminatione discindere? At si ad Ecclesiam Christi visibilẽ omnis hæreticus & schismaticus pertinet, ipsique tum Nouatiani pertinebant: quid est aliud Ecclesia visibilis, quàm scissum vndique & malè cohærens corpus? si tamen corpus vllo modo vocari potest, vbi neque nexus, neque ordo sit vllus. Nexus nullus, quia non vna fides, quę primum est vinculum: nam sacramento sine fide possunt & ij copulari, qui nomen Christianum abiecerunt: non ordo, quia neq. hi superiores habẽtur, neq. illi reguntur vt subditi, sed spiritu diuisionis acti atque distracti, sua sibi quique seorsim regna constituunt. Ab his quoque omnibus seiuncta cernitur Christianorum verorum societas, in vnum se concordiæ spiritu colligens, & ad suæ communionis vnitatem, nullam omnino hęresim, schisma nullum admittens. Quorum à contagio vt libera puraque seruetur, conuenientem exercet disciplinam. quàm diuus Ioannes expressit, cùm ait: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite in domum recipere, aut Aue dicere. Quæ Euãgelij quoque significata verbis est, vbi dicitur: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quam diuus Cyprianus disciplinam, in veteri Testamento per hoc adumbratam intelligit, quòd homo Dei ad Ieroboam missus, qui ei sua peccata exprobraret, atque vltionem futuram prædiceret, panem quoque apud illos edere, & aquam bibere vetitus sit: propterea quòd schismatici illi essent, alteroque sibi rege constituto, *Lib. 1. epist. 6.*

etiam ab vnitate religionis atque à Dei domo sese segregassent. Id quod Propheta cùm non custodisset, & contra Dei præceptum prandisset, statim diuinæ censurâ maiestatis percussus est, vt inde regrediens impetu ac morsu leonis in itinere necaretur. Quo satis exemplo demonstratum est, & quanta sit Domini aduersus eos qui schisma faciunt, indignatio; & tam ab illis oportere Catholicos separari, vt cum eis nec terrestrem, nec cęlestem potum debeant habere communem. Hanc igitur disciplinam Ecclesia Christi ab ipsis Apostolorum temporibus exercuit. hac se vsque modò inuiolatam à noxiis erroribus conseruauit. per hãc disciplinam, & quieta tranquillaque floruit, & persecutionibus agitata, suis fortiter hostibus repugnauit. Ac reuera quid aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quàm debitam seueritatem diuini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret necesse est, & huc atque illuc variis & incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, nauem Ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos; vt appareat non aliter Ecclesiasticæ saluti consuli posse, nisi si qui contra ipsam faciunt, quasi quidã aduersi fluctus repellantur, & disciplinæ ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur.

CAPVT XX.

Non solùm Ecclesiasticæ disciplinæ rationem, verùm etiam Catholicorum Principum munus huic libertati obsistere.

NEQVE tamen sola hæc est disciplina, quæ libertatem istam probari in Ecclesia & Regno Dei non finit: cuius disciplinæ, gladio volebat Paulus abscindi eos qui Ecclesiam Dei, noui euangelij introductione,

ductione, hoc est, veteris ac veri deprauatione & euersione, conturbabant. de cuius item disciplinæ gladio beatus Augustinus loquens, dicit Pastoralis esse necessitatis, separari ob ouibus sanis, morbidam, ne per plures dira serpant contagia: quia & ipsa, inquit, quæ damnatio nominatur, quam facit Episcopale iudiciũ (qua pœna in Ecclesia nulla maior est) potest, si Deus voluerit, in correctionem saluberrimam cedere atque proficere. Non huius ergo tantummodo ratio disciplinæ, quæ Regni Dei propria est, pernicioſæ libertati: verùm etiam Regum ac Principum & Magistratuum Christianorum munus obsistit. Cuius ea ratio est, vt si rectè, si Christianè, si pro dignitate sui culminis administretur, debeat in primis Deo seruire atq. pietati. Cui enim magis hæc seruitura potestas est, quàm ei à quo est ordinata? Cuius ad honorem illius administratio citiùs potiusq. referetur, quàm eius, per quem Reges regnant, & Legum conditores iusta decernunt? hoc esse illos Propheta facturos prædixerat his verbis: Et adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes gentes seruient illi. Ac bene præposuit adoraturos esse Reges, vt sequeretur, Omnes gẽtes seruituras. Nam cùm sit Regum permagna inter mortales auctoritas, ad eam subditi se multum inflectunt: atque id probare & sequi, quod illis pulchrum visum sit, consuescunt. Ea iudicij humani consuetudine gratia cælestis vsa est, ad gentium non paucarum conuersionem: quæ propterea Domino seruire fidei inspiratione cœperũt, quia Reges suos Dominum adorare cõspicerent. Sed sicut exemplo Regum, gentes voluit Deus in veræ pietatis saluberrimam venire seruitutem: ita etiam eorundem potestate iussit in accepta religione cõseruari, vt sic ei, à quo potestatem acceperant, non solùm vt homines (quod commune est omnium) verùm etiam peculiariter, vt Reges, in timore ac tremore seruirent.

Lib. de correp. & gratia cap. 15.

Vt igitur, cùm in errore sunt, pro errore suo contra veritatem leges statuunt, per quas iusti & probentur, & coronentur, cùm id facere, quod illi contra pietatem iusserant, recusarint; quomodo iusserat Nabuchodonosor, vt aurea adoraretur statua, quam erexerat: quod quia noluerũt facere viri illi Dei cultores, quos septies accensa fornax illustrauit, idcirco talia prohibenti Deo mirificè placuerunt: Ita planè, cùm veritatem tenent Reges, pro ipsa veritate contra errorem iubent, quod quisquis contempserit, ipse sibi (inquit Augustinus) iudicium acquirit. nam & inter homines pœnas luit, & apud Deum sortem non habebit; quia facere noluerit, quod ei per cor Regis ipsa veritas suggesserat: sicut ipse Nabuchodonosor postea trium puerorum miraculo commotus atque mutatus, pro veritate aduersus errorem edictum proposuit, vt quicunque blasphemarent Deum Sidrach, Misach, & Abdenago, in interitum irent; domus que illorum in dispersionẽ. Cùm igitur hæc quæ dicitur nunc petitur que religionis libertas, nihil aliud reuera sit, quàm errandi & blasphemãdi cuique permissa licentia: sequitur, Reges & Magistratus multo studiosiùs huic obsistere debere, cùm Catholicam tenent veritatem, quàm pro suo errore starent, si in eo (quod absit) versarentur. Nec verò propterea visibili Ecclesiæ, ad quam etiam errorum sectæ pertinere putantur, facient iniuriam, quòd illas esse liberas non sinent: nisi forrè visibilem ecclesiam propterea quoque minuere & damno afficere existimandi sint, cùm latrones, homicidas, fures, incendiarios, proditores, seditiosos, atque alios scelerum patratores, liberos esse in suis illis exercitiis minimè patiũtur. vbi cùm dixerint aliqui, neminem ea ratione pertinere ad Ecclesiam Christi, quia sit latro, aut seditiosus, aut alio quouis nomine sceleratus, eo quòd nemo talibus sceleribus prætexere audeat nomen Christianum,

Epistola 66.

num, à quibus abhorret Christiana professio: tum eos interrogo, num ad Ecclesiam Christi pertinere quisquam possit, qua ratione hæreticus aut schismaticus? Non (inquis) sed quia Christianum se esse, & Christianam doctrinam tradere profitetur: suaq dogmata, quamuis in eis errare conuincitur, verbi Dei, & scripturarum eloquiis, quæ propria Ecclesiæ sunt, communire conatur. At si professio nominis, & prætextus Scripturarum, generalem Ecclesiæ rationem cõstituit: quid vetat quo minùs & collegia dæmonum cõprehendat, quæ quotidie sub falsa Christi & lucis specie decipiunt Christianos? Non enim colluctatio nobis est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias, quæ in hoc aëre circumuolant. Ipse sathan (inquit Paulus) transfigurat se in angelum lucis, & scripturarum locis productis, Christum diabolus circumuenire tentauit. Sed inuisibiles dixeris esse dæmones, & ideo ad visibilem Ecclesiam pertinere non posse. Faciemus ergo & ex dæmonibus inuisibilem Ecclesiam, propter verbi Dei prætextum, & nominis Christiani professionem: vt sicut vna est visibilis omnium hominum Christi nomen profitentium; secunda inuisibilis prędestinatorum: ita sit tertia inuisibilis dæmonum reproborum. cur enim non tres potiùs numero perfectiore fecerimus? Quòd si hîc tidere magis videbor, quàm refellere; & tamen ridentem dicere verum, quid vetat? quæro in quo præterea genere rerum, ipsius rei rationem sola professio constituat? num grammaticus quisquam est aut musicus, quia id haberi velit? aut miles continuò, quia sit habitu militari? aut monachus, quia vestem monasticam indutus appareat? Est sanè illud iam vetus & verum verbum: Cuculla non facit monachum. quid autem, rogo, plus est Christi nomen sine Christi fide, quàm cuculla monachi sine monastica pietate? Iam si hoc

etiam attendant, non doctrinæ modò, verùm etiam morum vitia, virtutes frequenter imitari, sibique earum similitudinem arrogare: perspicient, credo, falsam doctrinam sub nomine Christiano compositam, tam absurdè vocari Christianam, quàm absurdè vitia ipsa dicantur esse virtutes. Superbus enim, inquit Prosper, vult se credi constantem; prodigus, liberalem; auarus, diligentem; temerarius, fortem; inhumanus, parcum; gulosus, humanum; ignauus, quietum; timidus, cautum: imprudentia fiduciæ sibi nomen assumit; procacitas appellationem libertatis ostendit; eloquentiam fingit verbositas; & curiositatis malum, sub studij spiritualis colore delitescit. Tot igitur vitiorũ formas fœdissimas, pulchertimarum virtutum nominibus honestabimus, quòd illa de harum similitudine glorientur? Nemo tam est excors, vt id faciẽdum esse putauerit. Nam, quemadmodum ait idẽ ille Prosper, Similitudo virtutis, quæ videtur virtus esse, cùm virtus non sit, nihil est aliud quàm mendacium: & ideo non est virtus dicenda, sed vitium. Hoc si Prosper verissimè, multo profectò certiùs dixerimus, doctrinam hæreticam, quæ sibi Christianæ doctrinæ nomen & imitationem quandã assumit, non Christi doctrinam esse, sed mendacium appellari oportere. Doctrina ergo hæreticorum, si absurdè Christiana vocabitur, cùm sit reuera mendacium; ecclesiæ hæreticorum, quæ nihil habent aliud quàm fallacem Ecclesiæ Christi imaginem, Ecclesia Christi poterunt appellari? nec appellari modò, sed ipsa etiam Christianæ Ecclesiæ definitione comprehendi? At in eo (inquis) tenent veritatẽ quòd Christum confitentur esse. Sit hoc (inquam) ita vt dicis, sed mentiuntur in eo, quòd se Christianos esse, & profectam à Christo doctrinam tradere profitentur. Quare nunquam efficiet mendax ista professio, vt ad Ecclesiam Christi, seu generalem, seu parti-

Lib. 3 de vita cont̃p. cap. 1.

cularem aliquam, fallaces hæretici pertinere dicendi sint. Mendacij quippe ratione, Christi esse nemo potest; sed eo nomine quilibet ad societatem relegandus est diaboli, qui mendax est, & pater eius. tametsi nec difficile fuerit & latrones, & proditores, & sacrilegos, ex alioque ferè quolibet genere sceleratos homines reperire, qui se in eo quod nefariè faciunt, Christo & Ecclesiæ seruire iactitent; eo præsertim fixo prauitatis ingenitæ principio, quod sic quidam expressit:

Nemo suæ mentis motus non æstimat æquos:
Quodq; volunt homines, se bene velle putant.

Prosper libro Epigrāmaton.

Talibus ergo hominibus vnus hic erit contra gladium boni Principis clypeus, si se in eo quod faciunt, profiteantur esse Christianos. Neque enim occidi tunc poterūt, ne qua in Ecclesiam Christi visibilem vis commissa esse videatur. Quid aliud ergo hæc nouæ doctrinæ commenta, quàm omnis iustitiæ neruos resoluunt, etiam erga Reipublicæ perturbatores ac pestes? Eo quippe est ista hæresis execrabilior cæteris, quòd non seipsam modò tueatur & ingerat in Ecclesiam, verùm etiam cunctis aliis patrocinium præbeat, omnesque nitatur in Ecclesiam introducere, omnes fouere, augere, amplificare. hoc enim profectò fit, si nemo repugnet; sed gladio Principis recondito, sua debeant omnes libertate potiri. Verùm hoc vt sit in Ecclesia Christi, ratio definitioque Ecclesiæ Christianæ haud patitur: quæ fidelium est cœtus, in quo tāquam vno in corpore, vnus spiritus & vna fides esse debet, vnaque spes vocationis. vt hoc in Republica malum impunè grassetur; nec cum Reipublicæ tranquillitate, pace, diuturnitate, nec cum disciplina & ordine Ecclesiæ, nec cum boni principis officio & gubernatione consistit. Non igitur erit introducendum. habet enim introductio veræ religionis iniuriam, corruptionem

morum, deceptionem euersionemque simplicium, prophanationem sacrorum, quietis perturbationem, deformationem Reipublicæ, piorum luctum, & exultationem impiorum.

CAPVT XXI.

Semel introductum noxiæ libertatis malum, quánam ratione erit exstirpandum.

SIN iam erit admissum, quánam ratione exstirpari possit, prouidendum est. vbi si Catholicis exercitiis potest aliquis esse locus, multum in primis valebit eruditorum doctrina Pastorum, & ea gratia quam Paulus requirit in Episcopo, vt sit potens exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Quò accedat necesse est vitæ sanctimonia, & morum verè Christiana integritas, benignitas, patientia, charitas; vt doctrinæ vita respondeat, & quod verbis dicitur ac suadetur, id confirmetur virtutum exemplis: & quod segniùs forsitan afficit illapsum per aures, idem sedula operatione, tãquam subiectum oculis, vehementiùs commoueat. Excelluerunt hæ dotes in sancto Patre Norberto eiusque sociis, tum cùm Antuerpiensem ab erroribus & vitiis repurgandam acceperat ciuitatem. Nam cùm illic per id tempus (erat autem Bernardi ætas, à quo etiam ille hoc testimonio laudis ornatus est, vt scriberet: Habetis Dominum Norbertum, quem meliùs præsentem præsens interrogare potestis. Nam tanto vir ille in diuinis aperiendis mysteriis nobis promptior est, quanto & Deo propior esse cognoscitur) Cùm inquã, ea tempestate pestiferum hoc libertatis genus Antuerpiæ grassaretur, & inter frigidos atque imperitos Catholicos, facilè sibi sedem reperisset Tanchelinus quidam, seductor ingenio versipellis, munificentia popula-

Epistola 8. ad Brunonem Coloniensem postea Archiepiscopũ.

pularis, sectatorum atque etiam armatorum numero potens, opere nequam, scelere impurus, hæresi Sacramentarius: qui & ministeria Sacerdotum pro nihilo duceret, ac sacrosanctam Domini mensam fructum salutis vllum afferre negaret: tum ergo cum suis beatus ille vir, dexteritate docendi, assiduitate monendi, orationum instantia, vitæ puritate, mirificisque interdum operibus, sic in ea plebe profecit, vt ei potissimùm acceptum ferendum sit (tametsi nec Brabantiæ Dux officio defuerit suo) quòd postea noxia libertate sublata, veræ religionis vera libertas in ea floruerit ciuitate. multum enim ea quæ dixi, mouent non obduratissimos animos, & corrigi possunt hac ratione qui nondum obfirmato proposito errare decreuerunt. At vbi proposita & illustrata satis doctrina contemnitur, pietas irridetur: vbi vera religio, superstitio; obedientia, seruitus; humilitas, hypocrisis; veritas, mendacium; virtus, vitium esse dicitur; vbi stata ieiunia, festa, & quæcunque salubri lege sunt instituta, calcantur: obdurata sic fronte, pulsu duriore opus est; vt à quibus Ecclesiastica disciplina spernitur, ab ijs Magistratuum Catholicorum, & Legum seueritas timeatur: & quod frustra propter ipsos applicaretur ad medelam, id vel propter alios sanandos, atque cohibendos, inferatur ad pœnam. Principes enim seculi (inquit beatus Isidorus) nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, vt per eandem potestatem, disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterùm intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi vt quod non prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem. & rursum, Sæpe, inquit, per regnum terrenum, cæleste regnum proficit: vt qui intra Ecclesiam positi, contra fidem & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore Principum conteran-

Sentent. lib. 3. cap. 53.

tur; ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non prævalet, cervicibus superborum, potestas Principalis imponat; & ut venerationem mereatur, virtute potestatis impartiat. Denique ita concludit: Cognoscant Principes seculi, Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax & disciplina Ecclesiæ per fideles Principes, sive solvatur; ille ab ijs rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit. Sic beatus Isidorus: cuius nos verbis faciendum huic libro finem putavimus, ut alio ventes exordio, quædam adversariorum argumenta deinceps dissoluamus.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER DECIMVS-TERTIVS.

PROOEMIVM.

ANNVS iam est & aliquanto, ni fallor, amplius, cùm ad me vir quidam pius & doctus librum detulit, Pacificationis acta continentem, quæ coram sacræ Cæsareæ Maiestatis Commissariis inter Serenissimi Regis Hispaniarum, & Principis Matthiæ Archiducis Austriæ, Ordinumque Belgij Legatos, Coloniæ habita esse, ipso libri frõtispicio dicerentur. Quem librum vt legerem, propterea mea interesse monebat, quòd in eo mei mentio fieret, meaque ex oratione quadam prolixè verba ponerentur. Acceptum itaque librum inspexi quidem tunc magis, quàm perlegi: tamen animaduerti in id potissimùm incumbere, vt libertatẽ religionis & concedi & probari locis passim omnibus oporteret, doceret. Quum, quia nonnulli tum dissuadebant, libríque editis ab ea dehortabantur: idcirco cum accusatione graui, eorum & nomina & scripta proferuntur. Atque ego quoque in hunc miser ordinem vocatus sum. Ait enim sic in quadam annotatione: Afflictis Belgis, in hoc conuentu non subleuata est afflictio, sed aucta: ab vna parte doctoribus Iuris causam eorum iniquo zelo siniſtrè interpretantibus; ab altera Theologis omnem concordiam in religione dissuadentibus, omnesque tam Principes quàm priuatos Catholicæ Romanæ ad arma

arma continuanda, omnemque crudelitatem in illos exercendam, incitantibus. Ac ne ignoraretur, quinam illi essent Theologi; post Cornelij Callidij, quem Ieiuitastrum vocat, consultationem; subiungit Cuneri Episcopi Leouardiensis tractatum de Christiani Principis officio. Nec me præteriens, Secundò, inquit, edita est oratio Ioannis Lensei, contra falsos Patriotas: qui inter alia laudat Catholicam Romanam religionem, quòd sanguine sanctorum se inebriauerit. Quibus verbis quàm potest odiosissimè traducit Principum in seditiosissimos hæreticos iustitiam: quos sanctos etiam vocat, iuxta regulam, Quod volumus, sanctum est. vt autem verbis suis faceret fidem, mea verba audienda & interserenda putauit: quæ me quoque hic non piguit adscribere, vt quid illum tantopere offenderit, sciri possit. Horum, inquam, filiorum Belial, id est, absque iugo, quoniam ingentem esse hac tempestate numerum non nesciunt boni Patriotæ: Romanam religionem plausibiliter accusare se non dubitat, cùm per eam reuocari dicunt exilia, reaccendi rogos, patibula restitui, atque ab inferis, vt aiunt, veteres omnes illas pœnarum formas excitari. Atqui si sapiùt, hinc potiùs collaudanda religio est, quòd eius beneficio hæc aduersus Reipublicæ corruptores reuocantur. sic enim illa colitur iustitia, quæ elevat gentes: sic exterminatur peccatum; quod cùm impunitum iustitiæ neglectu relinquitur, miseranda cõsequitur etiam florentissimorum deiectio populorum. Inde enim, si verum fateri volumus, nostræ quoque manat deiectionis origo, paruæ quædam scintillæ, quę initio, si vigilatum esset, opprimi potuerant; hoc nobis tantum incẽdium patriæ procrearunt, quantum per annos iam cõplures, magno Catholici Principis studio restingui nõ potuit. Ac fit hoc fortassis ira Dei, iustũ suppliciũ de prætermissa iustitia reposcentis: vt quia qui præerant rebus,

cùm

cùm possent, nollent: iam & cùm maximè velint, non possint. Semper enim eos admonuit vera religio officij huius sui, vt intelligerent iustitiæ se ministros esse, neque sine causa gladium circumgestare; sed vindices in iram Dei esse aduersus eos qui nequiter agunt. Hæc verba mea sunt: propter quæ dicor Romanam religionem laudare, quia se sanguine sanctorũ inebriauerit: quasi qui iusta necessariaque seueritate in latrones, fures, sacrilegos, falsosq. testes animaduertat, is eorum sese sanguine inebriet. Quasi Paulus, eos qui præsunt Reipub. inebriare se voluerit sanguine illorum qui nequiter agunt, quia iustitiæ gladium in eos exeri oportere, ex diuina ordinatione docuerit. Quid aliud volui, quàm idipsum quod tu quoque illis de Psalmo verbis commendandum esse putauisti: Vsque dum ad iustitiam reuertatur iudicium, & sequentur illud omnes recti corde? Annectis & alia quæ te offenderunt ex eadem oratione. Item, inquis, paulo pòst: At nos eam ipsam quam sic despiciunt, atque execrantur, & conspuunt, tanti facimus, vt solam veram Christi Ecclesiam esse, minimè dubitemus. Ideoque nihil esse mirandum, si dignitatis eius, si libertatis & amplitudinis summam semper habendam esse rationem arbitremur: si pro eius honore atque auctoritate tantum zeli, tantumque virtutis suscipiatur à Catholicis principibus, vt illam suis armis, omníque conatu defendãt. Repugnandum enim omnino est pro defensione domus Dei. Decertandum est omni ope ac viribus pro ea matre, quæ nos in Christo genuit, fouit, educauit. Quæcunque fluctuum vis insurgat, quæcunque tandem tempestas oriatur, retinẽda est hæc tanquam Arca Noe: extra quam repertus quisquis est, insanis seculi huius vndis obruitur. Sic ego, pro quo mihi marginali quadam annotatione reponitur: Spiritus non Christi, sed Antichristi. Videlicet quia Romana, pro qua omni

omni ope ac viribus decertãdum esse dixeram, Ecclesia, quam & Catholicę cognomine cohonestat: illi tamen non Christi, sed Antichristi regnum esse videatur. quod mirandum non est, quia si diabolus, cùm sit tenebrarum princeps, transfigurat se in angelum lucis, & cùm sit Christi aduersarius, tamen haberi Christus velit: nihil nouum, si ministri eius, hoc quod reuera sunt, in alios transferant. Nam & Iudæi Christo dæmonium tribuebant, quo maximè ipsi pleni erant. Contempsi igitur tunc omnia, librumque reddidi, nec in eo discutiendo ponendam mihi aliquam operam studiumq. putaui. At iam confectis conscripisque et alia occasione superioribus, cùm libri supradicti meminissem, summamque in eo pro adstruenda libertate Auctoris diligentiam animaduertissem: cogitaui fieri posse vt essent in eo nonnulla ad quæ fileri non expediret. Quamuis enim dictum sit Sapientis, non esse respondendum stulto secundùm stultitiam ipsius: tamen idem præcipit respõdere stulto ad eius stultitiam, ne ille sibi sapiens esse videatur. Repetitum ergo legi librum: quem cùm vndique varijs ebullientem argumentis deprehendissem, pauca quædam præcipuaque delegi, ad quę nõ inutilis omnino responsio videretur.

CAPVT I.

Quódnam hic collector libertatis fundamentum statuerit.

CVM igitur pacificationem Gandauensem, ab ipsis Cæsareæ Maiestatis cõmissarijs celebratã, ab ipsoq. Catholico Hispaniarũ Rege pro rẽporis necessitate probatã, visum esset Libertinis istis modò minimè sufficere: idque, vt aiebãt, propter commutatum rerum statum. (Nam cùm plus sibi de Gandauensi pacificatione detrimenti me-

tueret,

tuerent, quàm ex ea sperarent lucri, si exequutioni vti expressa erat, mandaretur; illam videlicet ipsi nobis omni perfidiæ vigilantia, mutationem rerum in statum longè deteriorem procurarant) hac igitur de causa, vndecunque argumenta quæsita sunt, quibus doceretur, æquum esse, libertatem religionis passim vbique concedi: quo sic perspici posset, quàm bono iure pacem nullam fieri Coloniæ voluissent, quibus negata esset ea res, quæ doctrinæ cælesti vsqueadeò consonaret. Ferè autem collector hic, illa quæ libro superiore posuimus, fundamenta permiscuit: vt vndecunque præsidia accerseret, ad religionis libertatem propugnandam. Atque vna inter cæteras marginalis annotatio ad eum modum expressa est, ex quodam Naogeorgo in primę Ioannis caput quintum: [Quia Ioannes sæpè dicit & asseuerat, omnes esse filios Dei, qui credunt Iesum esse Christum: sequitur hanc fidem & confessionem esse notam verè credentium: & Catholicæ Ecclesię non esse necesse in omnibus alijs opinionibus huc non ita pertinentibus consentire; quod nũc quidam volunt, Christianam Ecclesiam nimis in arctum cogentes. Mihi sanè erit filius Dei & Christianus, quisquis crediderit & confessus fuerit, Iesum esse Christum: etiamsi in quibusdam opinionibus à me dissentiat. Ita ego patior multos esse in Ecclesia externa, quos alij eijciunt & occidunt: quàm bono iure, nescio.] Hoc ergo isti fundamentum est, quo nititur adamatæ huius ædificatio libertatis, quod iis quidem quę suprà dicta sunt, possit videri satis esse conuulsum: sed & hoc tamen in loco, pauca breuiter annotanda putaui. Primùm hoc alijs sectis non probari. & Caluino quidem, quàm eiusmodi commentum displicuerit, ex eo sciri potest; quia cùm editus fuisset in Germania libellus De officio pij & trãquillitatis verè amantis viri in hoc religionis dissidio: notum est quales quantas q.

pro-

propterea turbas in Gallia excitarit Caluinus, edita fa-
mosissima simul & furiosissima declamatione in Fra-
ciscum Balduinum Iurisconsultum: quem illius libel-
li auctorem fuisse fingebat. Cassander ipse quoque,
qui memorati libelli sese postea demonstrauit auctō-
rem, nequaquam sufficere putat fidem de capite Chri-
sto, vt Christianus & Catholicus haberi quis possit;
sed vult præterea sincera charitate cū corpore Christi,
quod est Ecclesia, communionem & societatem reti-
neri. Et quia plerique, vt ipse ait, ex ijs qui sibi ab Euā-
gelio nomen sumpserunt, eam partem quæ vetus Ca-
tholicorum & Romanę Ecclesię nomen retinet, pror-
sus adspernantur, omnemque eius communionem
defugiunt, nec vt membrū eiusdem corporis, amore
& misericordia prosequuntur, sed vt Satanæ & Anti-
christi corpus abominantur: negat videre se, qui eius-
modi sunt, quomodo à schismatis nota eximi possint.
Iudicio ergo Cassandri, si istiusmodi homines schis-
matici sunt, non modò profectò filij Dei non erunt,
sed ne Catholici quidem, aut etiam Christiani existi-
mari poterunt. Deinde vt illorum nomina sepona-
mus, quos forsitan dicturus es nimis etiam in arctum
Ecclesiam Christi coëgisse; quid tamen ad rem ipsam
respondebis? Constat ecce, permultos inueniri homi-
nes, qui Christum credant, & hocipsum credere se
apertè & fortiter profiteantur: atque interim ijdem
aduersus alios sibi repugnantes, odijs ardent implaca-
bilibus, quin molesti etiam grauesque sunt persequē-
do, cùm eos prævalere contigerit. hos ergo tu, Iesum
credentes esse Christum, Caluini, verbi gratia, aut Lu-
theri acres aliquos discipulos, Dei filios esse dicturus
es? Si filij Dei non erunt (propterea quòd filij Dei
ijdem sint filij lucis: qui autem proximum oderit, in
tenebris ambulet, & nesciat quò vadat; quoniam te-
nebræ obcæcauerint oculos eius) neque igitur credē-
tes

teserunt aut Christiani. Quę enim filiorum Dei, eadē verè credentium est nota, omninoque, vt ille significat, Ecclesiæ Christi signū, quam ab alijs in angustum nimis cogi scribit. habes igitur aliquos, imò verò permultos, qui Iesum confitentur esse Christum: quos tamen, quia se ab alijs odio schismatico seiunxerint, interioremque animorum coniunctionē se abrupisse persequendo demonstrauerint, bono iure constet corporaliter eijci oportere. Quomodo & olim Nouatiani, Luciferiani, Donatistæ eiecti damnatique sunt: qui tamen omnes Iesum confitebantur esse Christum. Atque ipse quidem Augustinus expressè hoc refellit, contra Cresconium disserens Grammaticum: Si quis dicat fieri non posse, vt extra Ecclesiam vnus idemque colatur Deus, aut eadem fides, qua confitemur Christum Filium Dei, vnde Petrus beatus appellatus est, reperiatur etiam in ijs qui non sunt in Ecclesia. An fortè & veteres cogebant Christi Ecclesiam in angustum, qui tam multos confitentes Christum esse Iesum à sua communione repellebant? Neque enim sola hæresis alienabat ab Ecclesia, verumetiā schisma: quod sparso (inquit Optatus) coagulo pacis, dissipatis sensibus generatur, liuore nutritur, æmulatione & litibus roboratur: vt deserta matre Catholica, impij filij, dum foras exeunt, & se separant (vt vos feciſtis, inquit Donatistas alloquens) à radice matris Ecclesiæ, inuidiæ falcibus amputati, errando, rebelles abscedant. Nec verò te dicturum arbitror, fidem intelligi oportere cum charitate coniunctam, quam nos formatam vocare fidem soliti sumus. Est enim hæc fides vobisipsis occulta, & interior Ecclesiæ proprietas, inuisibilem atque internam Ecclesiam cōstituens. Illa autem tua descriptio, externam nobis voluit Ecclesiam propria quadā & certa nota designare, è qua nullus eijciendus esset, qui ea nota reperiretur insignitus. In quo etiā illud ad-

Lib. 2. cap. 29.

Lib. 1.

admirandæ est improuidētiæ, quòd cùm è duodecim Christiani Symboli articulis vnus hic sit, credere Iesum esse Christum; ex eo tamen solo Christi Ecclesia describenda ac demonstranda putetur: cùm fieri possit, vt qui hunc recipiat articulum, cæteros aut apertè repudiet, aut ita deprauet, vt eos solo verbo tenere cōuincatur. quos Optatus falsare dicit Symbolum, cùm exempli causa, alter, inquit, dixerit duos deos, cùm vnus sit Deus; alter Patrem vult in persona Filij cognosci; alter carnē subducens Filio Dei, per quā Deo reconciliatus est mundus: & cæteri, inquit, eiusmodi, qui à Sacramentis seu mysterijs Catholicis alieni esse noscuntur. Tales igitur Symboli falsatores, & à mysterijs Christianis alienos homines, atque hæreticos, eo dumtaxat nomine, quia Iesum cōfitebuntur esse Christum, nos Christianos, & Dei filios, vereque credentes deputare poterimus? Aperta quoque diui Augustini sententia est, eos qui de ipso capite Christo Scripturis sanctis consentiunt, & vnitati Ecclesiæ non communicant, de Christi corpore, quod est Ecclesia, ab ipsius Christi testificatione dissentire. Hos ergo ab ipsa Christi testificatione de eius corpore dissentientes, & vnitati Ecclesiæ non communicantes, in Ecclesia Christi collocabimus? Certum est capiti adhærere non posse qui recedant à corpore: faciuntque perinde, qui cùm schismatici sint, iactitant suam cum Christo societatem, vt si pes auulsus à crure, iactaret se de capitis coniunctione. Verùm ea de re satis esse dictum arbitror alio in loco.

Libro 1.

Lib. de vnit. c. 4 & Lib 2. contra Cresc. cap. 8.

CAPVT

CAPVT II.

Quàm malè horum causæ seruiat, quod scriptum in Euangelio est, de non euellendis ante messem zizaniis.

HOc tu interim iacto fundamento, Romanam accusas Ecclesiam, vt quæ in homines innocentes, imò Dei lucísque filios, sæuierit. omnes enim eos in quos hactenus nomine hæreseos animaduerterit, affirmas ex vnius Dei timore, testimonio suæ conscientiæ, iuxta mensuram fidei in Christum seruatorem, mediatorem, & pastorem animarum suarum, pro asserenda veritate, quam profitebantur se testimonio sacrarum literarum confirmare posse, tormenta quæuis atque adeò mortem ipsam constanter pertulisse. Omnes igitur pro asserenda veritate mortui sunt, tam qui affirmabant, quàm qui negabant. nimirú etsi erant articuli inter se repugnantes, pro quibus mortem perferebant: tamen hoc isti veritas erat, quod sibi quisque moriturus, veritatem esse persuaserat. At quæ Scriptura tantam tunc fuisse iudicum demonstrat offensam? videlicet, quia de non colligendis eradicandísque zizanijs, in Euangelio præceptum est. Cùm enim ad seruos Dominus loqueretur, inquit Augustinus, quem hîc citat, non ait, In tempore messis dicam vobis, colligite primùm zizania: sed, Dicam, inquit, messoribus. vnde intelligitur, colligendorum zizaniorum ad comburendun, alia esse ministeria: nec quemquam Ecclesiæ filium debere arbitrari ad se hoc officium pertinere. Hinc igitur iste colligit, & à Rege, & à Statibus, & singulis magistratibus grauiter peccatum esse, quòd zizaniorum exstirpationem, præteritis Angelis, quibus id à Domino solis relictú est, ante messis consummationem sibi adsumpserint. Quid agis? iámne zizania sunt isti tui filij Dei, quos sic comple-

cteris? quibus,quacumque in religione versentur,patrocinaris ad perfruendæ diffundendæque lucis suæ libertatem? Sed qui filij Dei sunt, zizania simul esse non possunt,quæ vel tempore messis colligantur sempiternis tradenda flammis. Nec te iuuerit, quòd ea pro zizanijs Ecclesia habuerit. non enim de his quæ putantur & non sunt, sed de his quæ zizania reuera existunt, in Euangelio disseritur. Quod ex eo possis discere,quia reprehẽsi propterea serui sint,quòd euellendis zizanijs, adferrent tritico vicino periculum. Non enim eis dicitur, Nolite eradicare ne fortè triticum sit quod putatis esse zizania: sed ne dum eradicatis quæ zizania sunt, simul & triticum euellatis. Reprehensi quoque propterea serui sunt,quòd ante tempus euellere atque exstirpare zizania conarentur. Qui autem quæ non zizania, sed solida sunt grana persequitur, is non eo nomine reprehendendus est, quia ante tempus messis euellat, sed omnino quia exstirpet, quæ nunquam exstirpari & abijci debuerint. Zizania verò tollenda è medio abijciendaque sunt tempore messis:quod tempus quoniam ei rei destinatum est,idcirco reprehenditur seruorum præpropera festinatio. Si ergo tuos istos Dei filios Ecclesia Romana malè persecuta est, quia Dei filij sint, deque numero verè credentium,propter fidem in Christum,eiusque fidei professionem;non ex eo reprehendenda tibi fuit, quia zizania sustulerit ante tempus messis: sed ob id propriè, quia grana quæ adseruari in horreo Domini non comburi oportebat, pro zizanijs magno errore habita sustulerit atque abiecerit. vbi si dixeris id te voluisse, etiamsi zizania illi fuissent, non debuisse tamen à magistratibus ante tempus exstirpari: dico ex aduerso te attendere debuisse, quantum hæ duæ sententiæ differant. Peccasset magistratus illis ante tempus euellendis, etiamsi zizania forent, quomodo tu

non

non dicis:& peccauit magistratus,quia præteritis Angelis, & non exspectato tempore messis, diuersarum religionum homines sanctos & innocentes, è medio sustulerit, quomodo tu inconsideratè dicis. Quod enim exspectãdum tempus erat, quo debuerint innocentes occidi? Nam si ea magistratuum in Dei maiestatẽ offensa fuit, quòd præoccuparint animaduersionis tempus,& antequam id fieri deberet, bonos illos hominesè medio dissiparint:vel igitur boni illi homines non fuerunt,vel boni homines,& Dei filij, messis tempore per Angelorum ministeria, colligendi & comburendi sunt. Hoc etiam abs te perpendi debuerat,zizaniorum nomine non solos hæreticos esse comprehensos,verumetiã fures ac latrones, auaros, superbos,raptores,sacrilegos,&generatim filiosnequã.Neque enim Christo ipso meliorẽ habere possumus interpretẽ:qui suam ipse parabolam edisserens,Zizania, inquit,sunt filij nequam. percontabor ergo te hoc loco: Nullósne in filios nequam hîc licebit animaduertere Dei filijs ? Non ergo vel incendiarij, vel latrones, vel venefici, aut proditores supplicio extremo affici poterunt à bonis iudicibus?Si tibi constare velis,non licebit: quoniam tempus messis exspectandum esse dicis; nec sibi homines ministerium vsurpare debere, quod sit Angelis reseruatum. Si tamẽ,ne tuarum quoque partium iudicia & facta condemnes, fateris in seditiosos, in proditores, in sicarios, rectè per eos qui præsunt,animaduerti, nihil impediente prohibitione Dominica, ne ante messis tempus zizania euellantur: ostendis ipse nobis, cur nihil argumento isto tuo moueri debeamus,quo minùs fidei corruptores,Ecclesiasticæ pacis & vnitatis perturbatores,animarum interfectores hæreticos, è medio tollendos atque euellendos iudicemus. Hoc enim faciunt in eos magistratus, improbantibus licet vobis, quod in alios fit sceleratos

per omnes gentes, approbãtibus & laudãtibus vobis. In tanta ergo factorũ ſimilitudine, cur vos non aduerſamini parabolæ, nos verò ex illa coarguẽdi videmur? Nolo hanc differentiam iam adferas, quia illi morte & ſupplicijs digni ſint; iſti, quos noſtri magiſtratus occidunt, non ſint. Intelligis enim ex ſuperioribus, hoc ineptè te eſſe dicturum. Neque enim tu ipſe ad id parabolam Euangelicam protuliſti, vt oſtenderes iniquum eſſe trucidari eos qui eſſent vitæ perpetuitate digniſſimi: ſed vt præproperum & alienum coarguere eorum qui Reipublicæ præſunt miniſterium, quod ſibi & ante meſſem, & præ Angelis, quibus ſolis competat, arrogauerint. Debes ergo docere cur peccẽt noſtri magiſtratus, hos, quos nocentes arbitrẽtur, tollendo ante tẽpus meſſis; & vos, qui in alios reos idipſum facitis, non peccetis. Non te hæc vrgent atque exſtimulant ad veriorem Euangelicæ parabolę ſenſum exquirendum? Tuus enim iſte tibi vehementer obeſt, neque alio certiùs reuinceris. Ac ne labores, breuiter ipſe expediã. Declarare illa parabola voluit Chriſtus, nõ eſſe id agendũ Eccleſiæ miniſtris ac filijs, vt omnia quæcũq. vſpiã deprehenderẽt zizania, euellere, ac velut in faſciculos collecta, à ſua ſocietate vniuerſa ſegregare meditarentur. Non enim hoc temporis iſtius eſſe, vt in terra boni ſine malis degant; non id hominibus miniſterium conuenire, vt hîc à bonis omnes ſeiungant malos: ſed hanc eſſe propriam ſupremi iudicij ſeparationem; hoc ſeparandi miniſterium Angelis eſſe deſtinatum. Quamuis enim iuſto dolore ſerui moueantur, quòd tritico cernant permiſta zizania; malintq. & optent pueri tritici adſpectu frui; nullos tamen eò proſilire debet per impatientiam, vt id agendum putet, ne vllos ſuperbos, ne inuidos, ne vanos & glorioſos, ne ſuſurrones & detractores, ne auaros, ne ebrioſos, ne otioſos, ne mendaces, ne vllos tales vitioſos

sos & impuros homines, veraque zizania tolerare cogatur. fuêre quondam eiusmodi impatientes per superbiam, vt Nouatiani, qui se Catharos, hoc est, puros mundosque vocabant: vt Donatistæ, qui eodem laborabant superbiæ vitio, ex quo præcipites in schismata, tanquam solis deberet Ecclesia granis constare, sese ab reliquis segregarunt. Cuiusmodi homines Cyprianus obiurgans, Quantus, inquit, arrogantiæ tumor est, quanta humilitatis & lenitatis obliuio, arrogantiæ suæ quanta iactatio, vt quis aut audeat, aut facere posse se credat, quod nec Apostolis concessit Dominus, vt zizania à frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi aream purgare concessum sit, paleas à tritico conetur separare! Ad quos etiam respiciens Augustinus, atque huius Euãgelicæ parabolæ nobis sensum aperiens, Alia est, inquit, agri conditio, alia quies horrei. Tolera: ad hoc enim natus es; tolera, quia fortè toleratus es. Si semper bonus fuisti, habeto misericordiam: si aliquando malus fuisti, noli perdere memoriam. Et quis est semper bonus? faciliùs, si te Deus diligenter discutiat, inueniet te etiam nunc malum, quàm tu te semper bonum. Ergo toleranda sunt zizania: hæc inter frumentum; hirci, arietes, hœdi inter oues. Quid autem ille de frumento? In tempore, inquit, messis, dicam messoribus: colligite primùm zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum ea, triticum autem meum recondite in horreo. Transiet agri concretio, veniet messis discretio. Exigit nunc Dominus de nobis patientiam, quam proponit in se, dicens tibi: Ego certè si voluero modò iudicare, nunquid iniquè iudicabo? nunquid falli potero? Si ego qui semper rectè iudico, & qui falli non possum, differo iudicium meũ: tu ignorans quemadmodum iudicandus sis, audes tam præproperè iudicare? Videte, fratres, quemadmodum illis seruis volentibus ante tempus eradicare zizania,

Lib. 4. Epist. 2

Cap. 5. Tract. de ouibus.

zania, hoc opus nec in messe concessit. Ait enim: In tempore messis dicam messoribus. non ait, dicam vobis. sed quid si ipsi messores erunt? Non. nam exponens omnia singulatim: messores, ait, Angeli sunt. homo ergo carne septus, aut caro totus, audes vsurpare officium alienum, quod nec in messe erit tuum? Et in Psalmum nonagesimum octauum: Tantum, inquit, te torquet iniustitia aliena, quantum recesseris à tua. cùm enim fueris frumentum, id est, herba bona de semine bono, cùm cœperis fructum dare, tunc tibi apparebunt zizania. Cùm cœperint apparere zizania, videbis te inter malos: velle habes, quasi separare à te malos, & separare ab Ecclesia omnes malos. Respondebit tibi Dñi sententia: Sinite vtrumque crescere vsq. ad messem. Separare ea non potes, tolerare tibi necesse est. Sic Augustinus, hoc significans quod antè iam diximus, neque huius esse temporis, neque hominum, sed Angelorum officium, malos à bonis omnes secernere, oues ab hœdis, zizania à tritico separare, vt sit area Domini repurgata penitus, in qua nullus possit zizaniorum aspectus offendere. Sed qui zizania colligi prohibet (quod tum fit, cùm seorsim à tritico simul in vnum omnia cõgregantur) is non aliqua notabiliora, & quæ peculiari aliqua pernicie rebus humanis aut diuinis officerent, diuersis locis & temporibus euelli zizania prohibuit: cùm vt tollerentur, vel Reipublicæ tranquillitas & incolumitas, vel vnitas atque integritas Ecclesiæ, quæ per hæreticos violatur, postularet. Sicuti nec quia permitti iussit crescere zizania vsque ad messem, idcirco singula voluit sine pœna tolerari. Namque arboris incrementa non prohibet, qui ab ea ramos quosdam arescentes abscindit. Ideoque idem ille Augustinus, cùm dixisset modò separationis tempus non esse, sed tolerationis: continuò tamen adiunxit, non ideo se ista dicere vt corripiendi dormiat di-

In Psal. 98.

scipli-

sciplina: imò verò ne in illud iudicium incauti veniamus (inquit) & cæci, negligentes cæcitatem nostram, subitò nos ad siniſtram veniamus, disciplina exerceatur, iudicium non præcipitetur. Ad hãc autem exercendam in Republica disciplinam pertinere, vt quædam à Reipublicæ corpore tanquam mẽbra noxia præcidantur, non modò omnis semper bene ordinata Respublica declarauit, sed & Deus ipse, cùm præcepit ne maleficos ij qui potestatem gererent, viuere paterentur. neque solùm id in causis ciuilibus faciendũ, qualis in furtis & latrociniis vindicandis attenditur: verùm etiam in causa religionis atque Ecclesiæ fieri posse, cùm olim Helię in prophetas Baalaticos demõstrauit exemplum, tum tẽpore etiam noui Testamẽti, in Ananiam, & eius coniugem, Petri seueritas testata est. Quòd enim illi mentiti fuerant non hominibus, sed Deo, repentinæ mortis supplicio punitum est; non vt hoc metu cæteri à Reipublicæ cohiberentur iniuriis, sed quo sic in Christianæ religionis veneratione, sedulaque obseruatione continerentur. Cur non hîc tum Christiani, doctrinæ Euangelicæ memores, ante messis tempus zizania tolli querebantur? Cur sibi vel priùs Helias, vel postea Petrus, Angelorũ munus proprium vendicauit? Christus (inquis) Ananiam, nõ Petrus occidit. Ego verò dico, & Christus, & Petrus; sed ille potestate, hic ministerio: sicut & claudum ambulare fecit Petrus, non sua, quemadmodum ait, virtute, sed tamen ministerio verbi. Est diui Chrysostomi illa sententia: Quoniam (inquit) facti conscia erat & illius mulier, ideo & illam exanimat. At dixerit fortasse quispiam, quòd valde acerbè illam tractarit. Dic sodes, quæ est ista seueritas amara? Si enim qui ligna collegerat, lapidatur; quanto magis qui sacra diripit sacrilegus? Etenim pecuniæ illæ iam sunt sacræ. Est & diui Hieronymi sensus idem, quem in libro contra Vigi- *Chrysostomus.* *Hieron contra Vigilantium.*

lantium sic expressit: Legi Syromasten Phinees, austeritatem Heliæ, zelum Simonis Chananæi, Petri severitatē, Ananiam & Sapphiram trucidantis, Pauli constantiam, qui Elymam magum, viis Domini resistentem, æterna cæcitate damnauit. Non est crudelitas pro Deo, sed pietas. Vnde & in Lege dicitur: Si frater tuus, & amicus, & vxor quæ est in sinu tuo, deprauare te voluerit à veritate, sit manus tua super eum, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israël. Hæc eò Chrysostomi & Hieronymi verba pertinent, vt intelligamus, Ananiam & Sapphiram, propter violatæ religionis causam, acerbè quidem, sed meritò à Petro fuisse tractatos. In causa itaque simili, cur nequeat fieri ministerio creditæ potestatis, quod vocis ac verbi ministerio factum est? Namque in causis puniendorum criminum nihil aliud sunt iudices quàm ministri Dei: quemadmodum apertè Paulus docet. Qui proinde si quos occidunt, non Christo suo officium eripiūt, sed eius auctoritate & potestate fungūtur. Ac fieri quidem potest, vt ij qui perimuntur grana sint, æterna Dei prædestinatione: sed si ita est, quamuis occiduntur vt homines, non tamen vt grana perduntur. Dabit enim Deus & mediis in ignibus resipiscentiam ijs quos ad æternam salutem prædestinauit. Sed sicuti non patietur grana perire, quæ ab æterno prædestinata sunt: ita iudicibus opera danda est circa singulos, qui tāquam rei sistuntur, ne propter iudicij temeritatē hoc eis adscribi possit, quòd grana perdiderint. Non quia hoc facere possunt, sed quia hoc interdum, quantum in ipsis est, propter præcipitationem fecisse videantur. Non solùm enim qui colligeret ante messis tempus zizania, hāc accusationem incurreret, quòd grana, quantum in ipso est, perdidisset, quamuis hoc periculum in ipsa collectione, quæ omnium est zizaniorum, manifestissimè certissimum

appareat; verùm etiam si in singulis pro tempore & loco perimendis hominibus, magis præcipitandi iudicij temeritas, quàm æquitatis & iuris ordo valere cerneretur.

CAPVT III.

Quale sit quod dicunt isti, Christo suum officium eripi per eos qui animaduertunt in hæreticos, aut ab iis Euangelium regi.

QVID autem est quod profert ex cuiusdam literis, quem pium & grauem virum vocat: in causis fidei haud licere hîc quemquam lædere, ejcere, occidere, ne Christo Domino suum officium eripiatur? Quod istud (inquam) Christi officiũ? Lædere (inquis) ejcere, occidere. In qua causa? Fidei. Quãdo? In futuro iudicio. Primùm ad futurum iudicium si hoc Christi officium alligas, non debuit hîc Ananiam & Sapphiram occidere, sed futurũ iudicium exspectare. Deinde vbi iam relinquuntur Angeli, quibus illa priùs zizaniorum separatio & ejectio in flãmas æternas tribuitur? an ministri tãtùm erunt? sed quid nos aliud hominibus tribuimus, quàm sub Principe Christo, in fidei causis, ministerium ejciẽdi, atq. etiã, cùm opus est, occidẽdi? cui ministerio si in hac dumtaxat vita, in fidei causis, nullus esse potest locus, sed hoc futuro seculo reseruatum est; non debuit hîc nobis de solius Christi potestate, quæ per ministros non læditur, sed de iudicij tempore præscribi. Hoc autem iudicij tempus in fidei propriè causis, messis tempus esse, qua fronte docebis ex Euangelica de zizanijs parabola, quæ ad omnes filios nequam pertinet? An non filij nequam latrones, & falsi testes? non ergo hîc lædendi, non ejciendi, non occidendi erunt: quoniam filiorum nequam ejectio & læsio, futuro est iudicio reseruata. quid hîc habes de causa fidei proprium? an

sunt

sunt hæretici propriè intelligendi filij nequam, propter insignem prauitatis exsuperantiam, & ideo soli Christo, solique extremo iudicio est eorum electio reseruata? sed de hæreticis mitiùs vos loqui soletis, quos etiam asseritis filios esse Dei: &, si nequissimi essent, sicuti sunt, magis hîc quoque talium zizaniorum permittenda erat electio; quia nec vos insigniora quadam & Reipublicæ nocentiora, eijci, lædi, atque occidi prohibetis. Denique propter quam nisi fidei causam peremit Helias sacerdotes Baal? Si dicis, aliud esse de idololatris; habes etiam non idololatras interfici iussos, qui non obtemperassent in quæstionibus de Lege exortis, summi Sacerdotis imperio. Sed cur aliud de idololatris tuo iudicio, nisi quia illi filij tenebrarum, hi tui filij lucis sunt? Ergóne filios lucis in extremo iudicio Christus lædet, eijciet, occidet? Si meritò abhorres, soli tibi superstant filij tenebrarum, quos Christus possit eijcere, lædere, occidere. In hac ergo causa tenebrarũ, seu infidelitatis, soliúsne Christi officium est occidere? si solius, accusatur Helias; si non solius, excusantur qui per ordinatas potestates, non lucis filios, sed lucifugas hæreticos, è Christianorum societate & finibus exterminãdos arbitrantur. Ineptè proinde & illa sunt: [Magistratus officio non incumbit vt Christianam religionem, verbum Dei, & sacrosanctum Euangelium regat. Hoc officium ad aliũ Dominum & rectorem pertinet, nempe ad Filium Dei Iesum Christum.] Quis ergo Dei verbum aut Euangelium sibi regendum assumit? An verbum Dei regebat Helias, cùm prophetas Baal occideret, secũdùm Dei verbum? aut prætor leges Principis regit, cùm iustitiam, cùm ex illarum huiúsve præscripto noxios occidit? Quid Paulus? Illéne regebat Euangelium Christi, cùm secundùm Euangelium aut Corinthium eijceret, aut quosdam sui temporis hæreticos satanæ tradi-

uideret, vt discerent non blasphemare? Qui sunt ergo illi inanium fuci verborum de regendo verbo Dei? Christus ipse, qui secundùm hominem iudex futurus est viuorum & mortuorum, quia dedit ei Pater potestatem iudicium facere in homines, eo quòd & ipse filius hominis est, ille ergo suum exercens iudicium, verbum Dei reget, aut potiùs regetur Dei verbo? Sic igitur Ecclesia Christi, & qui in ea sunt Reges ac Magistratus, non verbum Dei regunt, sed verbo Dei reguntur: non solùm in eo quòd persequuntur latrones & parricidas, verùm etiam in eo quòd religionem Catholicam & Euangelium ipsum corrumpi à seductoribus haud impunè sinunt. Verbum enim Dei est; Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Hoc ergo Dei verbo reguntur Principes, quando vestros persequuntur errores. Sicut & aliàs aliorum errores persecuti sunt, idque ad suum officium, iuxta Dei verbum, pertinere putauerunt. Cùm enim (inquit Pacianus) per nostram idem Christiani Principes esse cœpissent, ipsi Catholicæ, hoc est, suæ parti fauentes, proprio dolore commoti sunt. Et infrà: Nescis seruire ipsas innocentibus potestates, & in bonum sanctis Patribus ministrare? Sicut Apostolus dicit: Principes non sunt timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Minister enim est tibi in bonum. Sic Pacianus contra Nouatianos.

Pacianus Barcilonensis Epistola 2.

CAPVT

CAPVT IIII.

Principes Christianos non propterea sibi vsurpare de Euangelio iudicium, aut potestatem in regnum Christi, quòd in religionis deprauatores animaduertunt.

VIDE autem quàm dexterè conciones librosque suos ad rerum suarum statum accommodent, nō ad fixam aliquam certamque veri rationem. Cùm enim eos libero dominatu potiri contigerit, libueritq; ritus Catholicos, & veræ religionis exercitia profligare, tum illa inculcantur, quæ ex eorum grege quispiam ita scripta reliquit: [Si falsa doctrina, falsus Dei cultus, & id genus impietas, in Ecclesiam irrepserint, hęc Ecclesię pręsides ilico exstirpabunt. Quòd si negligentes fuerint; piorū Regum ac Principum partes erunt, exemplo Ezechię, Iosiæ, Constantini, Theodosij, & multorum aliorum regum, tum in vetere, tum in nouo Testamento, Ecclesiam expurgare.] Et item alius: [Sic inquit, reges Ecclesiasticis viris verbum Dei docentibus parere debent, vt vicissim hos officium facere cogant, & non solùm vrgeant cessantes, verumetiam, si ex gregis Domini ductoribus seductores, ex pastoribus depastores vel impostores fiant, illos dignis supplicijs mulctatos è medio tollant. Cur enim qui suorum fortunas & corpora ab iniuriis defendere debent aliquos sināt falsa doctrina, & blasphemijs exitialibus cum sempiterno multorum exitio, in suæ fidei credit populo grassari? hoc certè illis ius Deus fecit, qui fuisum Prophetam, deorum alienorum pręconem, etiam si doctrinam suam signis confirmet, occidi iussit.] Si tum ille. At cùm sibi adhuc metuunt à Christianis magistratibus atque principibus, suísque in erroribus poscunt libertatem; illa superior vt inutilis doctrina supprimitur, & tanquam pro tempore cātilena mutatur. Tum in suum ordinem redigenda esse dicitur pro testa

Tigurius in Epistola ad Galatas.

stas secularis, ne sibi vsurpet quæ solius sunt Christi propria. Et quænam illa? Ecclesiam ab impijs & profanis cultibus, tanquam à zizanijs, repurgare; in causa religionis eijcere, lædere, occidere. Tú ergo illa memoria excidunt piorum exempla Regum, & à negotijs tutisque pietatis, atque à regni Dei cura & protectione, secularis potestatis administratio longissimè secernitur. Et pugnantia quidem ista sunt, valdeque in extremis ipsis vtrimque cõstituta; sed non erubescit hæresis pugnantia dicere & facere, modò causæ interim suæ aptè deseruiat. fuit enim & Donatistarum hæc in sui defensione dexteritas. Aiebant (teste Augustino) de religione fas non esse vt diceret Imperator, vel ij quos ille misisset. Quos Augustinus aliud dicere, aliud facere demonstrans, Cur ergo, inquit, ad Imperatorem vestri venere legati? cur eum fecerunt causæ suæ iudicem, non secuturi quod ille iudicaret? At Catholica veritas media quadam via inter hæc ingreditur, Christianoque magistratui neque nihil in causis religionis, neque totum tribuit. Nam de doctrina fidei cognoscere, quidque in ea sentiendum sit discutere atque iudicare, id alienum à seculari magistratu existimari debet. Siquidem habet Ecclesia Christi suos Præsides, propriosque iudices, Pastores videlicet atque Doctores, quos in ea propterea Deus posuit, vt non essemus tanquam paruuli fluctuantes, & circũferremur omni vento doctrinæ. habet primum illum confirmatorem fratrum, pro quo rogauit Christus, vt non deficeret fides eius, sed ita solidè esset in docendi iudicandique, quod ad omnes pertineret, officio ac ministerio stabilitus, vt per hoc Ecclesiam ab errore noxio conseruare posset immunem. Neque proinde aut opus est, vt hîc Pastorũ Ecclesiæ tanquã dormitantium vices secularis suppleat magistratus, aut id ad eius munus vllo modo spectare censendum est. Rectéque ac iure planè suo, quem-

Vide libr. 1. contra Parmenianum, capite 7.

Ephes 4.

Luce 22.

quemadmodum ex Suida commemoras, Leontius Episcopus in Misia reprehendit Constantinum, quòd Synodo præesse, & de religione statuere vellet, inquiés: Miror te, Imperator, cùm ad alia negotia ordinatus sis, alia tamen aggredi. Decernere enim de religione, seculari Principi nō licet. Dare verò operam vt ea quæ bene decreta sunt, sedulò teneantur, ac ne vlla aduersus Ecclesiæ iudices, rebellis insurgat manus, potestatis, gladijque metu insolentiora superborum, seque ipsos amantium ingenia reprimere, id si alienum esse putatur ab officio pij Principis, tum demum & exempla vtriusque Testamenti, & doctrina veterum ignoratur, aut certè non ignorata contemnitur. Nam Ezechias, vt, quàm sibi curæ esset vera religio, palàm faceret, non solùm magno zelo hortatus est Sacerdotes & Eccles 48. Leuitas, vt suo officio probè fungerētur: verumetiam Isaiæ Prophetæ mandato, regia ipse vsus auctoritate ea quæ contraria erant auitæ religioni, aboleuit. non tamen vsurpauit sibi de falsa doctrina iudicium: non ipse falsos cultus sua auctoritate discreuit à veris: non Malach. 2. sacerdotum officium inuasit, de quibus scriptum est: Labia sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Quid huius prædecessor Iosaphat? Nōne is Sacerdotes & Leuitas prædicatum miserat Domini Legem, nobilibus suis præsidij loco adiunctis? qui dum adessent Sacerdotibus, non minùs Legem auctoritate sua docerent, quàm verbo Sacerdotes? Et idem tamen vide quàm non sibi arrogauerit iudicium de Lege ac re- 2. Par. 19. ligione, sed id Sacerdotibus reliquerit. In Hierusalem (ait Scriptura) constituit Iosaphat Leuitas & Sacerdotes & principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius: præcepitq. eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto. Omnem causam quæ venerit ad vos

vos fratrum vestrorũ, vbicunque quæstio est de Lege, de mandato, de ceremonijs, de iustificationibus, ostendite eis. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his quæ ad Deum pertinẽt, præsidebit. Quid item Iosias? an non is decimo octauo regni sui anno, Sacerdotibus ac Leuitis regia potentia præsto adfuit, ad exterminandum idololatriam? nec tamen Sacerdotale arripuit officium: quod quia fecit Amasias, euidenti plaga percussus est. Quid iam noui Testamenti reges? nónne eandem ipsi quoque mediocritatem secuti sunt; neque sibi videlicet de religione iudicium adsumentes, & tamen iudicata volentes exequutioni mandari? Cunctos (inquit Theodosius) populos, quos clementiæ nostræ regit imperium, in tali volumus religione versari, quam diuinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio vsque adhuc ab ipso insinuata declarat; quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis. Ac ne dicas, hoc eum tantum modo cupisse atque optasse, non etiam cum supplicij interminatione imperasse; attende quid adiungat: Hanc, inquit, Legem sequentes, Christianorum Catholicorum iubemus nomen amplecti: reliquos verò dementes, vesanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primùm vindicta, pòst etiam motus animi nostri, quem ex cælesti arbitrio sumpserimus, vltione plectẽdos. Animaduertis, Theodosium pijssimum sine dubio Imperatorem, quem & vos laudare soleris, non quidem decernere quid credendum esset aduersum Arianorum hæresim; sed tamen seueritate suæ Legis atque imperij, tueri velle fidem sedis Apostolicæ decreto illustratam atque firmatam. Quid ergo est, quòd Christianos reges accusas, quasi vt olim Principes Iudæ, similes ijs sint qui terminũ mo- Osea 5.
uent, alienam iurisdictionem inuadẽdo, cum suo mi-

nisterio diligenter hoc curent, ne per vos, vestríque similes, patrum termini in religione moueantur? Quid est quod eos Iunij Bruti verbis tam graviter insectaris, vt gigantum more cælum petere & scandere velle dicas, qui in id incumbunt officij ratione, vt in eos qui in cælo habitant, nõ impunè linguas vestras exserant? Quid est quod inculcas magistratum malè edoctum, & perperam instructum, in eo hallucinari, quòd se putet per vim, hoc est, seueris & iustis legibus, cultum Dei posse conseruare? Tu nunc meliùs magistratum institues, quàm olim Ezechiam Isaias? aut Iosiam Hieremias? aut Ioiada sacerdos Ioas regẽ? aut Theodosiũ florẽtissima Ecclesia suæ ætatis instruxit? quæ ista leuis & indocta pręsumptio est? Nesciebas hanc & Augustini & aliorum passim veterum luculentam esse doctrinam, Principes, ex quo Christiani facti sint, nó quidem regnum Christi regere, sed tamen ei seruire, & tueri hoc aduersus eius hostes pro modo suæ potestatis oportere? Et quid aptius, quàm vt suæ potestatis vsum conuertant non modò ad iustitiam inter homines, verumetiam ad religionem erga Deum conseruandam? Quid rectius ac religiosius, quàm vt sua potestate non modò studeant hominũ terrenis vtilitatibus, verumetiam, atque id quidem imprimis, diuino honori tuendo? Tametsi enim potestas secularis, tantisper dum aliena est à vera religione, Deo non seruit, neque eius regni curam ad se vllo pacto pertinere existimat, quin illud potiùs persequitur, eique, quantum sæpe potest, aduersatur: tamen ex quo submisit sese Christo, dicere vt ei non seruiat, vt eius honorem & religionem ad se nihil attinere cogitet, vt Christi hostes ab eius regno non repellat, vt iustitiæ quidem, sed non pietatis, sine qua illa ægrè constat, habeat rationem; id omnino est, Christianos principes profanos reddere, atque vt Christiani esse desinant, docere & sua-

suadere. Audes tamen dicere, Christiani magistratus nomen nuper priùs inuentum, & ad quorundam singulare commodum excogitatum esse: quasi non cœperit esse Christianus magistratus, ex quo Reges ac Principes facti sunt Christiani. Quod autem cœpit tũc esse, putas homines tam fuisse stupidos vt nescierint nominare? quid erat negotij vocare ac dicere Christianum magistratum, quando iam erat Christianus? Cùm autem primi sint Regum ac Principũ magistratus: qui Reges ac Principes dicebat Christianos, non ille tibi magistratum Christianum dixisse videtur? Nec Senatores Christianos, aut Primicerios, aut Tribunos dictos, nisi nuper primùm legisti? Quamuis autem Paulus Christiani magistratus non meminit, neque de eo, vt ais, quicquam scriptum reliquerit in suis epistolis, quia tum Christianus non erat magistratus, sed adhuc Christi nomen persequebatur: tamen non negauit magistratum secularem posse fieri Christianum. Quin potiùs vt fieret, orandum esse dixit pro ijs omnibus qui in sublimitate constituti sunt; quia Deus saluator est omnium hominum, non infimorum tantùm & plebeiorum, sed etiam Regum & Principum. Orauit igitur Ecclesia iuxta Pauli præceptum, & tandem nobis Constantinum Imperatorem impetrauit. Quo post susceptam religionem imperãte, inferiores quoque magistratus Christiani effecti sunt per orbem passim Christianum. Ex iisque temporibus cœpit Christiana religio, secularis etiam magistratus gladio & potestate defendi: non vt sibi arrogarent præfecturam in regno Christi, quæ præfectura Ecclesiastica est ijs cõmissa, quos dicit Apostolus collocatos vt regerent Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo; sed vt huic Ecclesiasticæ præfecturæ, cui sese ipsi tanquam Christi ouiculas submiserunt, ad religionis conseruationem, suæ potestatis administra-

tione ſubſeruirent; neque vt vnum idemque eſſet regnum Chriſti, & regnum mundi, quod tu nos dicere falsò inſimulas, qui non ignoramus, quod te ſolum ſcire putabas, tantum intereſſe inter illa, quantũ diſtat inter cælum & terram, inter carnem & ſpiritum, temporarium & æternum: ſed, vt poſteaquam regnum mundi ſuſpicere & adorare cœpiſſet regnum Chriſti, eíq. ſua ſceptra ſubijcere, tum etiam eidem, præſertim adhuc inter varias infidelium iniurias militanti, vſui eſſet ad tutelam. Sicut enim magna inter ſpiritum & carnem diſtantia eſt, & tamen caro ſpiritui ſeruit, eíque adiutrix eſt ad multas res piè & ſalubriter obeundas: ita, quamuis plurimum diſtet inter regnum mũdi & regnum Chriſti, interque gladium materialem & ſpiritualem; tamen poteſtas inferior ſuperiori miniſtrat & cooperatur ad ea quæ ſunt ſalutis: ſicuti antea clariſſimè diui Iſidori verbis explicatum reliquimus. Cùm enim regni temporarij finis proprius ſit pax & tranquillitas temporanea; regni verò Chriſti, pax illa cæleſtis & æterna: quomodo temporanea æternis ſubſeruiunt, ac propter hæc commodiùs adipiſcenda, Chriſtianis votis illa petuntur; ita regnum regno, poteſtas poteſtati, gladius gladio, ſubſeruit. Et quamuis vnum, alterum non ſit; tamen vtrumque alterius opera & officijs eget, tantiſper dum Eccleſia peregrinatur in terris. Regnum enim terrenum, ſi ab eo Chriſti regnum ſeiunxeris, quid aliud eſt quàm languens aut emortuum ſine ſpiritu corpus? quantacunque enim illic iuſtitia, & concordia, & integritas morum appareat; tamen ſine fidei ſpiritu, qui extra Chriſti regnum haberi non poteſt, nihil eorum viuum eſt; cùm ſcriptum ſit: Iuſtus ex fide viuit. E diuerſo quoque, ſi a regno Chriſti ſeiunxeris regnum mundi, hoc eſt, ſi Reges ac magiſtratus ſeculares, ab Eccleſia alienos eſſe contigerit, quamuis ſtare Chriſti regnum, Dei virtu-

Rom. 1.

virtute, possit inuictum, sicuti diu ante Constãtinum, inter tot tantasque persecutionum tempestates stetit; tamen valde impeditur atque turbatur quies illa vitæ Christianæ, propter quam Paulus orationes & obsecrationes fieri vult pro omnibus qui in sublimitate locati sunt, Vt quietam (inquit) & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

CAPVT V.

Non quia Christi regnum non est de hoc mundo, consequens videri debere, vt non queat Principum armis defendi.

NIHIL ergo tibi Witlingius ille tuus profuerit, cùm sic commẽtatur (vt ais) in Matthæi locum, Regnum meum non est de hoc mundo: Non est (inquit) quòd huius mundi Principes glorientur se esse Ecclesiæ Christianæ defensores. Ecclesia enim non potest defendi armis; propterea quòd regnum Christi non sit de hoc mundo. Quòd si quis voluerit esse protector Ecclesiæ; Petri, Pauli, & aliorum Apostolorum ac Martyrum gladium accipiat, non Augusti aut Neronis. Nam Imperatores defendunt externo suo gladio oppida & vicos: Apostoli autem defendunt Ecclesiam gladio spirituali, hoc est, verbo Euangelij, & passione sua qua de verbo testificantur. Sic tuus Apostolus Witlingius: cuius orationis hęc breuissima summa conficitur: Non est Christi regnum ex hoc mundo, ergo non debet mundi armis defendi. Atqui iniqua tamen conditio est, vt possit oppugnari armis, quamuis non sit de hoc mundo; & non possit armis defendi, ne tum quidem cùm & arma regno Christi subiecta sint. Et quid regnum Christi est, nisi homines fideles, sancti atque innocentes, in quibus regnat Christus? Nunquámne ergo innocẽtia, quæ de hoc mũdo non

est, nunquam pudicitia, numquam virtus armis protegi ac defendi poterit? Et cùm ij, ex quibus consurgit Christi regnum, animo constent & corpore, si vis ab eorum corporibus, ne trucidentur, propulsari gladio potest, nõ poterunt armis arceri ij, qui, si admissi fuerint, multorum animas grauiore morte iugulabunt? Si quem sciret maritus venturum, qui verbis vxorem ad impudicitiam & adulterium pelliceret, puto quòd eum, si aliter non posset, armata etiam manu, & terrore propelleret; non modò ne corpus eius impudicè contingeretur, sed ne animus etiam ipse degeneri aliquo deprauaretur affectu. Pudicitiam ergo vxoris si licebit viro vi etiam obiecta tutari, cur non liceat tot animarum, in Christi regno tranquillè degentium, integritatem simplicitatemque defensare ferro, cùm id suppetit ac necesse est, reiectis ijs qui fuerant corrupturi? Habes ergo defensionem licitam, non corporum modò, verùm etiam animorum; quia maior adhibenda cautio sit, ne intereant animæ, quàm ne corpora violentur. Cumque hostes regni Dei & corpora sanctorum petant, & animos perdere gestiant: perspicis vtraque ex parte Christi regnum armis posse defendi. Quid enim est Christi regnum defendere, nisi sanctorum societatem, quoad fieri possit, & corpore & animo ab hostilibus iniuriis inuiolatam conseruare? Ac tametsi cùm verbis & sermocinationibus oppugnatur regnum Dei, non prætereunda sit, sed adhibenda inprimis ea quæ verbis & prædicatione veritatis, ac pijs ad Deum precibus, & monitis, literisque suscipitur defensio; tamen securior illa est, quæ ipsa etiam contagia venenati sermonis excludit. quæ cùm præstari verbo solo non poterit, aut solius Ecclesiasticæ disciplinæ seueritate; erit profectò gladij secularis eductione præstanda. non quòd Dei verbum atque Euangelium, in seipso semper firmissimum, eiusmodi defen-

sionis

sionis indigeat; sed quia homines indigeant, ne videlicet hoc ipsum Dei verbum eripiatur credentibus, ac pro salutari doctrinæ cibo, virus pernicioſi ſubſtituatur erroris. Qui autem propriam ac præcipuam religionis veritatísque defenſionem in vſu gladij ſitam arbitretur (cùm ea ſubſidiaria tantummodo, atq. ſubſeruiens rationi & ſermoni defenſio ſit) ita fallitur in genere defenſionis proprio atque primario, vt olim tyranni Principesque Gentilium; qui cùm ſentirent nihil eſſe in rebus humanis religione præſtantius, eamque ſumma vi oportere defendi, vti in ipſa religione, ſic & in ipſa defenſionis propria ratione fallebantur. Defendenda enim religio eſt (inquit Lactantius) non occidendo, ſed monendo; non ſæuitia, ſed patientia; non ſcelere, ſed fide. Illi autem cùm nihil ratione valerent, & idola ſua, deorumque multitudinem defendere diſputando erubeſcerent, ſæuiendo & trucidando ſuperare contendebant. Eccleſia verò, penes quam præcipua propriaque religionis propugnandæ facultas eſt, contra errorem, ratione; contra ſtultitiam, ſapientiæ; contra impietatem, pietatis; contra furorem & vim, patientiæ armatura munitur. nec tamen ſubſidia ſua negligens, Chriſtianorum etiam Principum, hoc eſt, mater filiorum ſuorum, opẽ implorat. Quamuis enim regnum Dei non ſit de hoc mundo, tamen quamdiu in mundo verſatur, & communi cum ceteris hominibus mortalitatis conditione tenetur, multis eget mundi rebus ad ſui conſeruationem. Alioqui ſi, quoniã de hoc mundo non eſt, mundanis non debet vti præſidiis, neque igitur cibo & potu, neque domiciliis, neque affinitatibus & cognationibus, neque ciuitatibus, & ciuitatum legibus, alijſque rebus ad mundi huius figuram pertinentibus vti debebit. omnia enim hæc de hoc mundo ſunt, cùm tamen regnum Dei non ſit de hoc mundo. Licebit &

hoc ex vnius Apostoli exemplo æstimare, qui ad regnum Christi pertinebat, & iam, quatenus Christi seruus, de hoc mundo esse desierat. Ille ergo nunquid propterea mundi præsidijs sibi vtendum esse non putauit ad sui defensionem? Nónne & Cæsarem appellauit, & militem armatum, à quo deduceretur, accepit? Neque verò id fecit vt seipsum sibi temporaliter, sed vt alijs, quibus adhuc in regno Dei ministerium eius necessarium erat, conseruaret. Quid igitur illa Pauli, non vt hominis vnius, sed vt Apostoli Christi, multísque adhuc vsui ad salutem æternam capessendam futuri, nisi regni Christi existimanda est fuisse defensio? vt enim quæ Regis, eadem regni defensio est; ita defensio tanti Apostoli, profectò ad regni Dei defensionem protectionemque pertinebat. Neq; verò ad hoc Christus protulit, regnum suum non esse de hoc mundo, vt significaret, suum regnum præsidijs secularibus nunquam oportere defendi; sed vt ostenderet, quamuis Rex esset, nihil tamen esse mirãdum, si non seculi regum more, præsidio militari stipatus, præsertim inter hostes, incederet. Non enim regnum suum eius esse rationis & conditionis, cuius sint regna mũdi. Quod si ita esset (quemadmodum Pilatus nullam aliam regnandi rationem animo facilè concipiebat) tunc (inquit) ministri mei decertarent pro me, ne traderer Iudæis. Sed regnum meum non est quale huius mundi humilitatem præ se fert, non potentiæ ostentationem; mansuetudinem, non terrorem: nec sunt Ecclesiæ ministri proprij, milites; nec arma, ferrum & lanceæ. Sed quamuis regnum Christi non sit de hoc mundo, & ideo neque eius propria defensio, quæ secularibus sit armis: tamen regnum huius mũdi, quando reges Christiani sunt, officiosissimè religiosissimeque regno Christi famulatur; vt quod proprijs sibi telis atque armis, quæ Dei sunt verbum & innocentia

centia vitæ, contra gladiatorum impetus non posset esse defensum, alieno gladio protegatur. Sic enim mutua sibi præstant officia, regnum Christi & regnum mundi, quando inter se cõsentiunt. Illud iustitiam & pietatem præstat; hoc tranquillitatem & pacem: illud protegit docendo & orando; hoc tuetur temporarijs armis cùm opus est, militando. Et ideo Bernardus hanc commendans confœderationem vtriusque regni, ad eamque conseruandam studiosè cohortans, Iungant, inquit, se animis, qui iuncti sunt institutis: inuicem se foueant, inuicem onera sua portent. Alter Sapiens: Frater adiuuans fratrem, ambo consolabuntur. Quòd si alterutrum se, quod absit, corroserint & momorderint, nónne ambo desolabuntur? Non veniat anima mea in consilium eorum qui dicunt, vel imperio pacem & libertatem Ecclesiarum, vel Ecclesijs prosperitatem & exaltationem imperij nocituram. Non enim vtriusque institutor Deus, in destructionẽ ea cõnexuit, sed in ædificationem. Et infrà, Vtrumq. inquit, interesse Cæsaris constat, & propriam tueri coronam, & Ecclesiam defensare. alterum Regi, alterum Ecclesiæ conuenit aduocato. Hæc Bernardus epistola ducentesima quadragesima tertia, ad Conradum Regem Romanorum: & rectissimè omnino; cùm & Iustinianus ipse, de consensu & concordia Sacerdotij Imperiíque loquens, non dubitarit eam Symphoniæ verbo commendare, Nouel. 42. Neque enim sic opponuntur regnum mundi & regnũ Christi, quomodo ciuitas Dei & ciuitas diaboli: sicut etiam non sic inter se contrarij sunt filij huius seculi & filij Dei, sicut filij Dei & filij diaboli. Filij enim huius seculi etiam homines sancti sunt, quamdiu faciũt quod Christus dicit in Euangelio: Filij huius seculi nubunt & tradunt ad nuptias. Non enim ex iniquitate filij huius seculi nuncupantur, sed ex figura mundi huius,

Bernardus Epist. 243.

ſecundùm quam & ipſi tranſeunt,& nunquam in eodem ſtatu permanent. Sic regnum mundi ſiue ſeculi huius,non ſicut ciuitas diaboli,ex peccato dicitur;ſed ex neceſſario quodam, verumtamen tranſituro,ſtruxoque rerum humanarum ſtatu.& ideo quamuis ciuitates duæ,vna Dei,altera diaboli; vna ſanctorum, altera iniquorum , ſemper inter ſe voluntatibus ſtudiiſque contrariæ ſunt,& pacem habere non poſſunt(prudentia enim carnis,quæ diaboli ciuitatem conſtituit,inimica Deo eſt, neque ſubiecta illi eſſe poteſt) tamen regnum mundi & regnum Chriſti poſſunt inter ſe non eſſe contraria,ſed alterum alteri cohærere,& illud huic amicum & ſubiectum eſſe. Quod enim exſtiterunt Reges Babyloniæ,ſub quibus illius temporis fideles ſeruiebant, qui ex eorum occaſione commoti, quibuſdam miraculis cognoſcerent &colerent,colique iuberent vnum verum Deum, qui vniuerſam condidit creaturam,pro quibus illi, quamuis ab ijs captiui tenerentur, orare inſſi ſunt , & in eorum pace pacem ſperare, ad gignendos filios,& domos ædificandas,& plantandos hortos & vineas : hoc totum figuratè ſignificabat Eccleſiam Chriſti (inquit Auguſtinus)ſeruituram fuiſſe ſub Regibus ſeculi huius. dicit enim Apoſtolica doctrina , vt omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &, vt reddantur omnibus omnia:cui tributũ,tributũ;cui vectigal, vectigal,&cætera quæ,ſaluo Dei noſtri cultu,cõſtitutionis humanæ Principibus reddimus.Ex cuius captiuitatis occaſione,ipſi etiam terreni Reges,deſertis idolis,pro quibus perſequebantur Chriſtianos, vnum verum Deum,& Chriſtum Dominum cognouerunt & colunt.pro quibus Apoſtolus Paulus iubet orari , etiam cùm perſequerẽtur Eccleſiam. Sic enim dicit:Obſecro itaq. primùm fieri deprecationes,orationes, interpellationes, gratiarum actiones,pro Regibus,pro omnibus hominibus,

Cap. 21. Libr. de Cath. rudib.

1. Tim. 2.

nibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt securam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & charitate. Itaque per ipsos data pax est Ecclesiæ, quãuis temporalis tranquillitas temporis, ad ædificandas spiritualiter domos, & plantãdos hortos & vineas. Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace Regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus: Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Hactenus Augustinus. Itaque si Reges mundi adhuc Ecclesiæ & regno Dei infesti sunt propter suam infidelitatem: orandum pro illis est, vt conuersi protegant, quos auersi premebãt. Sinerunt Reges, vt modò sunt, Christiani: orandum pro illis erit, vt Domino seruiant in timore & tremore, non solùm vt homines, verùm etiam vt Reges: nec ad id modò, ne regia ipsorum maiestas lædatur, verùm etiam, multoque id magis, ne diuina maiestas profanorum sacrilegis & blasphemis linguis offendatur. 1. Cor. 2.

CAPVT VI.

Quid sit quod beatus Paulus ait in posteriore ad Corinthios: Non quòd dominamur fidei vestræ.

PRODVCIT annotatio tua & illum Pauli locum, ex capite ptimo posterioris ad Corinthios: Non quòd dominamur fidei vestræ. Inde colligi vis, neminem cogendum credere; præsertim quia ad eum Pauli locum ex Ambrosij commentario Erasmus Roterodamus annotarit, fidem liberam esse, dominium necessitatis. Vellem Erasmi annotationem inspexisses attentiùs: animaduertere ex ea potuisses, non loqui Paulum de ea dominatione quæ exerceatur ad introducendam, seu extorquendam fidem: nam & fideles erãt Corinthij, quos dicit Apostolus fide stare; & si id nõdum fuissent, quænam illa Pauli potuisset esse dominatio, vt fideles fierẽt? quid sibi in eos iuris, qui adhuc foris

foris essent, vsurpare potuisset? Sed de ea loquitur dominatione, quæ ob susceptam exerceretur fidem, tanquam in subditos, & ratione professionis obnoxios. Nec ad eam respicit seueritatẽ, quæ in causa fidei versetur, sed ad eam quæ adhibeatur corrigendorum vitiorum gratia: qualem in Corinthium incestum exercuit, quem nemo dicere potest non fuisse puniendum. Sed quoniam ea res poterat malignè traduci, quasi in Christianos, ratione fidei subiugatos, dominationem & tyrannidem quandam Paulus assumeret; Ideo non veni, inquit, vltrà Corinthum, parcens vobis. neque verò hoc dico dominantium & imperatorum seculi more, quasi ad vos subigendos & contristandos, pro arbitrio mihi sumam in vos potestatem; sed adiutores sumus gaudij vestri. vestris, inquit, studemus commodis, non auctoritatem & potestatem in vos nostram ostentamus fastu dominantium. Quod & alibi prohibetur. velut cùm Petrus ait in epistola: Non sicut dominantes in cleris; sed forma facti gregis ex animo. & Christus ipse in Euangelio, Reges, inquit, gentium dominantur eorum: vos autem non sic, sed qui maior est vestrûm, fiat sicut ministrator. Quibus locis, non superior à regno Dei, hominum potestas remouetur, non ij qui præsunt, regere, præcipere, & minari interdum ac metum incutere prohibẽtur: vnde enim alioqui illæ ad eosdem Corinthios minæ, Vultis in virga veniam ad vos? vnde Corinthij qui peccarat, tam acerba illa tractatio, vt metui posset, ne abundantiore tristitia absorberetur? Nec verò solus Apostolus talem in fideles habebat gubernandi potestatem: sed & alios quos Ecclesijs præfecerat; de quibus dicit, Obedite prępositis vestris, & subiacete eis. &, Qui bene pręsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. &, Attendite vobis, & vniuerso gregi, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine

ne suo. Et rursum cùm scribit ad Titum: Ideo reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros. Quod enim solum putes Christum ita præesse regno suo, vt nullis hominibus vicariam præfecturam & gubernationem eius commiserit, nullíque (vt tuis vtar verbis) alteri id regendum mandauerit, sed in ea potestate sint omnes æquales; multum in eo Scripturis aduersaris: in quibus præter ea quæ modò produximus, leguntur illa apud Ioannem Petro dicta, de pascendo regendoque vniuerso Domini grege. Neque enim illic solum est verbum, *βοσκε*, id est, pasce, siue ale: verumetiam, *ποιμενε*, id est, rege; quemadmodũ idipsum diligenter tuus Erasmus annotauit. Ideoque diuus Chrysostomus libro secundo de Sacerdotio, hinc Petrum asserit omnibus etiam Apostolis præfectum, quem idcirco Apostolorum Principem vocat. neque eam quæ illic significata est Petri præfecturam in oues Christi, ad vnum dumtaxat Petrum; verumetiam ad successores eius pertinere demonstrat. Nec tamen propterea Christus gloriam suam alteri dat, quod ex Isaia profers puerili conatu euertendi regiminis Ecclesiastici. Sic enim nec reges esse poterunt, nec imperatores, ne ille suam gloriam alteri communicet: quia non solùm Ecclesiam suam; verùm etiam mundum regit Christus vniuersum. ac sicut Rex ipse est regum, & Dominus dominantium; ideoque non reges tollit, sed regit: ita pastorum Ecclesiæ, rectorumque Princeps est, nõ rectores, pastoresque, vicarios tollens; sed stabiliens ac dirigẽs, quo suo munere probè fungantur. Deniq. nõ ait Christus, Nemo sit inter vos maior, sed, Qui maior est, inquit, vestrũ, fiat sicut ministrator. Quibus verbis, cùm maiores, id est, superiores ac præfectos aliquos inter eos demonstret esse futuros, tum vitium corrigit, quod potestati superiori frequenter adhęret: quo fit vt ijqui præsunt,

præsunt, sæpenumero quid quantumque possint in subditos, ostentare per summã vanitatẽ plus gestiant, quàm prodesse curent. Qualis erat ille diui Ioannis in epistola notatus Diotrophes, qui amabat primatum gerere inter suos, neque fratres arrogantia tumidus suscipiens, & eos qui suscipiebant, de Ecclesia eijciẽs. præesse ergo volebat, non prodesse. Quod vitium ambitionis cùm esset familiare Gẽtiũ principibus, voluit id Christus, humilitatis magister, à Christianis præfectis cuiuscunque ordinis essent, procul abesse: vt cogitarent sibi creditam esse præfecturam, non propter seipsos, hoc est, suos honores, propriaq. & priuata commoda; sed propter subditorum vtilitatem & salutem; vt patres, vt directores, vt adiutores ac ministros se esse, non dominos, meminissent. exemploque beati Apostoli, suum ministerium honorificarent Ecclesiastici potissimùm præpositi: ministeriũ, inquam, suum, non dominium, vt ait diuus Bernardus. Namque in hoc dominandi verbo nescio quid sonare vitiosum, ipse etiã orbis Imperator Augustus Octauianus animaduertisse visus est, cùm se vetuit, teste Orosio, appellari dominum, qui vellet parens & moderator haberi. Et Marius (quomodo eum loquentem Salustius inducit) qui reprehensis quorundam è Romana nobilitate Imperatorum vitijs, maximeque arrogantia taxata, dicit hoc esse dominum, non imperatorem agere. An hæc ita ab illis dicta sunt, quia censerent, nulla se præditos esse excellentiore potestate? aut nulla interdum seueriore disciplina milites coercendos? quis hoc existimet? sed id agebant, vt ad subiectorum vtilitates, & commoda publica, præfecturas & imperia referri ac spectare debere declararent. Quocirca à præfectura, maximè ea quæ geritur à Christianis, siue secularibus, siue Ecclesiasticis magistratibus, tyrãnis absit, procul sit ambitio, & vanitas, & turpis quæstus aua-

Epistola 42. & 127.

uaritiæ; sed nunquid leges salutares? nunquid disciplinæ rigor, cùm eum publica postulabit vtilitas? An propterea inter milites discursandi & suos ordines non seruandi, inter ciues quiduis pro libidine patrandi, inter Christianos quodcunque in mentem venerit de religione profitendi probanda libertas erit? Hanc Paulus pati potuisset libertatem, qui tam sedulò præcipit, vt ea quæ tradita ipsis essent, custodirent? qui aliud Euangelium recipi à suis noluit, etiam si Angelus de cælo descendens, illud protulisset? qui Galatas, propterea quòd declinassent, quamuis Iesu Christi professionem non deseruerant, increpatione tam graui, insensatos, & errore fascinatos appellauit? qui declinari voluit eos fratres, qui dissensiones & offendicula seminarent, quique per dulces sermones & benedictiones seducerent corda simplicium? qui Corinthios epistola priore vt carnales reprehendit, & obiurgat, quòd ex ijs alius diceret, Ego sum Pauli; alius, ego Cephæ; alius, ego sum Apollo? Illos ergo cùm accuset, propterea que scissuras inter eos esse dicat; si nũc audiret alios dicentes: Ego sum Caluini; alios, ego Lutheri; alios, ego Brentij; hósne, vocibus animísque in religione discordes, ad vnam Christi Ecclesiam, vnáque filiorum Dei societatem, sine correptione pertinere pateretur? Quamuis enim beatus Apostolus non dominaretur credentibus per vanam suæ potestatis ostentationem, facileque per incredibilem humilitatẽ sese omnibus aliis tanquam ministrum substerneret: tamen cùm quid admissum esset quod repressione & castigatione indigeret, tum demum eminere suam volebat potestatem, ob eum planè finem, propter quem illam acceperat, hoc est, ad ædificationem & reparationem, non ad destructionem. Sic debent (inquit Haymo) prælati agere: quos vident concordare sibi in bona conuersatione, non debent se illis præferre, sed

In cap. 1. poster. ad Corint.

coequa-

coęquare: quos autem à via rectitudinis vident deuiare, in illos debent auctoritatem & potétiam ſuæ præpoſituræ oſtendere. Quod vtrumque Petrus oſtendit in Cornelio & Anania: humiliãs ſe erga Cornelium, & ſolo verbo Ananiam cum vxore perdens. Hæc ille, vt opinor, ex diuo Gregorio deſumpſerat, cuius verba

Parte 2. Paſtor. cap. 6.

ſunt: Paulus bene agentibus fratribus prælatum ſe eſſe neſciebat, cùm diceret: Non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudij veſtri: atq. ilico adiunxit: Fide enim ſtatis. Ac ſi id quod protulerat, aperiret, dicens: Ideo non dominamur fidei veſtræ, quia fide ſtatis. equales enim vobis ſumus, in quo vos ſtare cognoſcimus. Quaſi prælatum ſe fratribus eſſe neſciebat, cùm diceret: Facti ſumus ſicut paruuli in medio veſtrum. Et rurſus: Nos autem ſerui veſtri per Chriſtum. Sed cùm culpam, quæ corrigi debuiſſet, inuenit: ilico magiſtrum ſe eſſe recoluit, dicẽs: Quid vultis in virga veniam ad vos? Summus itaque locus bene regitur, cùm hic, qui præeſt, vitijs potiùs quàm fratribus dominatur. Sic Gregorius. Ex quo & illud promptam habet intelligentiam, quod apud Iſaiam ſcriptum eſt capite vndecimo, de Eccleſiæ Chriſtianæ paſtoribus: Et puer paruulus minabit eos: id eſt, docet ac reget. Quid enim illud eſt, niſi quòd beatum Apoſtolum dixiſſe meminimus: Facti ſumus ſicut paruuli in medio veſtrum? Sunt enim tanquam paruuli, qui præſunt, ſed erga eos, qui depoſita priore ferocia, humiles modeſtique effecti ſunt; vt poſſit lupus cum agno, & pardus cum hœdo commorari, ſicut eodem loco Propheta ſignificat.

CAPVT

CAPVT VII.

Quid apud Isaiam significet, quòd portæ Hierusalem pateant iugiter: & quò sit referendum, quòd in ædificatione templi Salomonis nullus malleus, nulla securis, aut ferramentum auditum est.

ECCLESIA (inquis) Dei aperta est. Deus sinit vnumquemque ingredi & egredi, Isaiæ sexagesimo. Ibi nulla vis est nec discordia. quod antè per figuram declaratum est, dum in ædificatione templi Salomonis nullus malleus, nulla securis aut ferramentum auditum est: sed ibi est charitas & concordia, gratia, pax & misericordia apud omnes suos filios, apud populum Euangelicum, & noui Testamenti: de quo Esaias Propheta præcipuè, & sacra Scriptura noui Testamenti excellenter testatur.] Hæc tu, magna quidem diligentia vndecunque corradens quæ pro tuo instituto faciant; sed quàm misera & debilia sint tuæ causæ firmamenta, non attendens. Neque enim quia pater filium egredi sinit, idcirco egressum regredi subinde non compellit: aut nunquid tibi transfuga puniendus non esse videbitur, propterea quòd sua castra vltro deseruit, & ad hostem, nemine cohibente, transfugit? Portæ autem Hierusalem, siue Ecclesiæ, sicut scriptum est apud Isaiam, patere dicuntur iugiter, & neq. noctu neque interdiu claudendæ: sed ad quid? vt adferatur ad te (inquit Propheta) fortitudo gentium, & reges earum adducantur. gens enim, & regnum quod non seruierit tibi, peribit. Portas ergo Ecclesiæ patere Propheta significat ad ingrediendum: tu eas spectare maluisti apertas ad effugiendum: nec ad effugiendum modò, verumetiam ad foris liberè & sine impedimento, quamuis cum pernicie, remanẽdum. Et tamen portæ Ecclesiæ patere intelligendę sunt, non ad damnationem, sed ad salutem: non ergo ad hoc vt quis exeat,

quamuis aliquos exire contingat: sed ad hoc vt in Ecclesiam homines recipiantur ad curationem & protectionem; qui foris remanebant, in deuorationem bestiarum agri. Quod periculum tantum tamque certum extra Ecclesiam est, vt pia mater etiam compellendo & verberando quosdam ei conetur eripere, omnibus propterea suas portas aperiens: quoniam nec redire compelleret, nisi & his, quibus coactio adhibetur, suas portas habere vellet apertas. Sunt autem aliqui, quos expelli oporteat, cùm intus tolerarétur priùs; atque ad hoc quoque patent Ecclesiæ portæ, quoniam ad salutem ipsa refertur eiectio: quemadmodum beatus Apostolus docet de Corinthio satanæ tradendo in interitum carnis; vt spiritus saluus esset in diè Domini. Expelluntur ergo corrupti, vt redeant correcti; eijciuntur superbi, vt recipiantur humiliati. quod si eiecti ceruicem obdurent, malintque rebellare quàm redire: tunc repellendi quidem erunt, eorum etiã, cùm res postulabit, ministerio, de quibus in eodem Isaiæ capite legitur: Et ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi. Verumtamen nec propter eos claudendæ erunt Ecclesiæ portæ: quia non per ostium intrare conantur hæretici, sed aliunde irrumpere, sicut fures & latrones. Cùm ergo hi sint gradus, illæque hominum differentiæ, vt alij intrare cupiant, alij compelli debeant: & item alios expelli, alios repelli necesse sit: nullus ex ijs hominum gradus est, propter quē non possint aut debeant portæ Ecclesiæ iugiter patefactæ retineri. Sunt ergo apertæ iugiter Ecclesiæ portæ, vt quæ quoslibet aduentantes excipere parata sit, nec loci laborans angustia, nec bonorum, quæ largiatur, penuria deficiens. Sed quòd idcirco putes apertas, vt impunè abire liceat, foríque remanere; id verò est in quo permultum hallucinaris: sicuti & in eo sanè quod adiungis de ædificatione tem-

templi Domini, in qua non sit auditus mallei sonitus, aut securis, aut ferramenti cuiusquam. Cùm enim circa illud Salomonis typicum templum duo considerãda sint; alterum ipsa comparatæ materiæ præparatio, cuiusmodi est cæsio lignorum, eorumque dolatio, & expolitio lapidum, atque quadratio, aliaque eius generis; alterum verò, ipsa materiæ præparatæ collocatio & compositio, ad perfectam templi formam excitandam: prius quidem illud, huius vitæ est mortalis: in qua, vt Ambrosij verbis vtar, cęduntur superflua lapidum nostrorum, & aspera leuigantur: ideoque ex lapidibus impolitis & rudibus altare Domini cõstruitur. posteriùs autem, beatę, quæ futura est, immortalitatis erit. Tunc enim demum expoliti priùs hîc lapides, & tunsionibus pressurisque variis coaptati, suis disponentur locis, solius manu Dei, ad illius glorioſæ ciuitatis stabilitatem æternam. Idcirco enim significantissimè dictum est, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificatam esse domum: cùm hîc neque perfecti omnes sint lapides, & multa plerisque supersint, quæ ipsa detrahat contusio atque dolatio. Hîc ergo materiæ præparatio est, vbi operariorum ingens multitudo, vbi labor varius onera portantium atque latomorum, vbi & securis, & malleus, diuersique generis ferramenta: illic verò sine labore, expeditissima tranquillissimaque dispositio & collocatio lapidum perfectorum. Sensum hunc aperiens diuini illius sacramenti diuus Gregorius, breuiterque nobis vtriusque rei à nobis commemoratæ significationẽ exprimens, ita scriptum reliquit, tertia parte sui Pastoralis, admonitione decima quarta. Dicendum, inquit, est ægris, vt si cælestem patriam suam esse credunt, necessariò in hac labores, velut inter alienos patiantur. Hinc est enim quòd lapides extrà tunsi sunt, vt in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur:

Lib. 3. Regum, cap. 6.

Lib. 2. in Lucam, cap. 31.

Greg. 3. parte Past. adm. 14.

quia videlicet nunc foris per flagella tundimur, vt intus in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur. quatenus quicquid est in nobis superfluum, modò percussio resecet: & tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Hactenus diuus Gregorius. Meminisse autẽ debueras & alterius ædificationis, qua postea Hierusalem instaurata est. magis enim ea res corruptarum per hæreses Ecclesiarum instaurationem adumbrauit. Quinam autẽ ille instaurandi modus? Media (inquit) pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellũ, & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricę, & principes post eos in omni domo Iudæ ædificantium in muro, & portãtium onera, & imponentium. Vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Vbi præter verbi Dei gladium, quo quisque ædificãtium erat accinctus, alia quoque præsidia omnis generis, ad Ecclesię defensionem necessaria non inuitus accepero.

a Esdr. 4.

CAPVT VIII.

Quamquam ad interiorem religionem cogi voluntas non possit, tamen cohiberi ab impietatis exercitiis, & ad exteriora quædam religionis exercitia cogi non inutiliter homines posse.

PORRO libera fides est, vt dicis; neque necessitatis, sed voluntatis res est, quemadmodum habet Ambrosij commentarius. Quis enim est, qui quemquam salubriter credere posse putet inuitum? Ideoque si quis dominandi vitio vim adhibens, vel inuitos & coactos in interiore illa animi religione continere conetur, fallitur omnino. Neque enim vt pedibus progredi, ita etiam credere & amare possumus inuiti. verissimeque Lactantius ait, nihil esse tam voluntarium, quàm

Lib. 5 cap 20

quàm religionem: in qua si animus sacrificantis auersus est, iam sublata, iam nulla est. Sed adhibetur tamẽ metus interdum, qui, iuuante Deo, volũtarios efficiat, qui pigros exstimulet, qui noxia vincula rumpat, qui cogat saluti suæ maturè prospicere, qui seriò discuti faciat causam eam, propter quam metus infertur. Si enim vel ad suscipiendam, vel ad retinendam animo firmiùs pietatem nihil timor conduceret; non ille incussus esset morte Ananiæ & Sapphiræ; non spiritus seruitutis in timore præcessisset, qui liberam introduceret charitatem, per quam filij clamant, Abba Pater. Istoque modo cogi posse homines ad fidem atque iustitiam, non est ambigendum. Putas enim, vt diui Augustini te verbis alloquar, neminem debere cogi ad iustitiam, cùm legas patrem familias dixisse seruis: Quoscunque inueneritis, cogite intrare? cùm legas etiam ipsum primò Saulum, postea Paulum, ad cognoscendam & tenendam veritatem, magna violentia Christi cogentis esse compulsum? Ideoque, vt idem scribit epistola quinquagesima, Theodosius Imperator religiosus & pius, cognita Circumcellionum sæuitia in Dei maximè Sacerdotes, maluit piissimis legibus, illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem Catholicam terrendo & coërcendo redigere, quàm sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errãdi & pereundi relinquere. Est interim verissimũ, dum solus vrget animum metus, veram nõ posse esse religionem, sicuti nec iustitiam veram. ideoque sicuti valde aberraret à vero, qui iustitiam putaret esse in ijs officiis quæ extorquentur ab inuito: ita & is qui in eiusmodi operibus censeret positam esse religionem. Ex quibus illa intelligi possunt Tertulliani ad Scapulam, quem nobis obijcis: Religionis non est cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non vi; cùm & *Epist. 48.*

hostiæ ab animo lubenti expostulentur. Et illud La-
Cap. 10. ctantij, libro quinto, cui de iustitia titulus est: Non est opus vi & iniuria, quia religio cogi non potest. His enim illi verbis id tantùm significant, neminem cogi posse ad interiorem & veracem Dei cultum, tanquam ea queat esse religio, quæ deferatur ab inuito. Qua in re peccabat Gentilitas, quæ sacrificia impia supplicijs extorquebat, nec considerabat gratum esse hoc dijs non posse, quod non voluntatis offerret deuotio, sed animo abhorrente, sola manus exhiberet. Vnde Tertullianus subiungens, ita inquit: Etsi nos compuleritis ad sacrificandum, nihil præstabitis diis vestris. ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt: nos autem ad religionem neminem sic cogi volumus, quoniam religiosus esse, coactus & inuitus nemo potest, resque ea omnino per seipsam impossibilis est. Nemo enim ad amorem cogi, aut spem, aut fidem, aut deuotionem potest: quòd harum rerum ea sit ratio & natura, vt nisi à volentibus & cupientibus præstari nõ possint. Quare non religionis est, sed magnę dementiæ, religionem cogere, quæ per rerum naturam cogi nequit. Verùm tametsi religionem non cogimus, sacrilegia interim, quæ contra eam fiunt, punienda iudicamus: multumque ista differunt, ad certam quampiam cogere religionem ac fidem, & noxij erroris exercitijs nullam in Republica tribuere libertatem. Deinde, quamuis ad interiorem illam pietatem, vbi propriè fides atque religio est, cogi voluntas non possit: tamen ad exercitia quædam veræ religionis cogi quis potest, quæ, etsi aliquamdiu facit inuitus, potest tamen eo sensim perduci, vt lubens faciat. Neque hîc nobis Tertullianus & Lactantius aduersantur, qui Gentiles reprehendunt, quòd ad impia sacrificia compellerent. quippe in illis cùm fierent ab inuitis, neque mens falsis dijs grata esse poterat offerentis, & quod agebatur, per seipsum

erat

erat impium. At in his Ecclesiæ sanctis exercitijs, licet mens agentis solo pœnæ metu displiceat; tamen opus quod agitur, per seipsum bonum, potest vtilem consuetudinẽ inducere. Neque enim, si qui sunt qui bona quædam inuiti, & eam ob rem non bene faciunt, dicendum ijs est, vt ea non faciant: immo verò vt bonam teneant consuetudinem, erunt adhortandi. Discent enim paulatim lubentes facere, quod priùs inuiti grauatimque faciebant. Idcirco beatus Augustinus, timoris seruilis vtilitatem ostendens, ad introducendam iustitiam, seu charitatem, quæ liberos facit, ita scriptũ reliquit sermone decimotertio de verbis Apostoli: Qui adhuc ideo bene agit, quia pœnam timet, Deum non amat; nondum est inter filios. vtinam tamen vel pœnam timeat! Timor seruus est, charitas libera est: &, vt sic dicamus, timor seruus est charitatis. ne possideat diabolus cor tuum, præcedat seruus in corde tuo, & seruet dominæ venturæ locum. Fac, fac, vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. veniet dominus, & seruus abscedit: quia consummata charitas foras mittit timorem. Sic Augustinus. Quãuis igitur ad ea quæ per seipsa vitiosa sunt, neque bene fieri vnquam possunt, cuiusmodi est sacrificare idolis, nemo cogendus sit: attamen ad ea quæ rectè & piè fieri possunt, vtilis est interdum ipsa compulsio. velut ad ieiunandum Ecclesiæ more, ad abstinendum ab opere seruili Festis & Dominicis diebus, ad piarum institutionum & scholarum frequentationem, ad decimarum persolutionem, aliaque eiusmodi, quæ in Ecclesia Christiana fieri solita sunt. In quibus bonis exsequendis, etsi non ab omnibus proficietur eò, vt tandem illa ipsa quæ priùs inuiti fecerant, lubentes religioseque faciant; tamen & ille quorundam erit ex consuetudine fructus, cùm ad eã præsertim doctrina & adhortatio salutaris accesserit: & ceteri qui permanebunt

nebunt duriores, successores saltem suos & filios, qui in Ecclesiæ gremio erudientur, habituri sunt molliores. Quod ipsum & in Hebræis affligendis compellẽdísque aliquando spectauit diuus Gregorius: vt videre est libro quarto Regístri, epistola sexta, vbi suadet illorum possessiones imminui, quo sic adducerentur ad Christum. Quia etsi ipsi (inquit) minùs fideliter veniant; hi tamen qui de ijs nati fuerint, fideliùs baptizantur: aut ipsos ergo, inquit, aut illorum filios lucramur. Et Carolum Magnum pientissimum Imperatorem, propagandæque religionis studiosissimum, hæc eadem induxit consideratio, vt Saxonibus bellum indiceret; belloque subiugatos, efficeret omni ratione Christianos.

Nota Lector,

Duobus modis intelligi posse coactionem ad fidem: vno, vt propositio, Ad, *significationem habeat rei cum coactione coniunctæ. Sic nemo cogitur ad fidem, quia nemo coactus credit, quamuis possit aliquid quod ad religionis exercitium pertineat, coactus facere. Alio modo, vt coactionis finem, seu compellentis intentionem significet. Sic rectissimè docetur cogi aliquos ad fidem, quia pœnarum minis agitur hoc, vt vera fides animo recipiatur, vexatione intellectum dante. Hoc modo hæretici & schismatici compelluntur intrare, qui in vias & sepes abierant, sicuti apud Lucam cap. 14. tertio demum loco atque ordine vocatorum, seruo legitur esse mandatum. Sic enim iure coguntur tenere quod semel susceperunt, & implere quòd promiserunt. At infideles qui nunquam intrarunt, quamuis teneantur propositæ sibi prædicationi Euangelij obedire, non tamen directè ad eam suscipiendam cogi possunt, vt qui in eo neque Ecclesiæ subiecti sint, neque Principibus Christianis. indirectè tamen possunt per iusta grauamina quæ illis, inquantum principibus obnoxij sint, imponantur præ aliis. Eaq; ratione conciliabuntur Decretum Toletani 4. Canone 55. De Iudæis infidelibus non cogendis, & Gregorij, De grauandis, quod hic memoratur.*

CAPVT

CAPVT IX.

Caroli Magni laborem in subiugandis propter religionem Saxonibus, per calumniam sugillari.

NAM quòd tu tanti viri ita sugillas factum, vt dicas bello victos Saxones, & nulla adhibita institutione baptizatos, simul atque rebellandi facultas obuenerat, qua facilitate Christianam religionem induerant, eandem exuisse: id vel historiam te non legisse, vel, si legeris, mentiri te impudenter maluisse, quàm vera loqui, demonstrat. Carion enim ille vester (vt Scriptores Catholicos præteream) libro suorum Chronicorũ quarto, scribit his planè verbis [Carolus Magnus, deuictis inter initia belli Saxonibus duobus prælijs, paulatim progressus, vt de vero Deo gens Saxonica rectè doceretur, & assuefieret ad veram Dei inuocationem, cuius rei causa bellum tantum susceperat, destruxit, & sustulit idola, in alijs locis alia, ad quæ fiebant concursus: & condidit ecclesias, quarum curam & gubernationem commendauit Episcopis, viris pijs & sanctis. Primò vltra Visurgim occidẽtem versus, peculiarem Episcopum collocauit. Osnaburgi citra Visurgin, alium, in oppido quod nominãt historici. *Selnigstet*, vnde postea sedes Episcopalis translata est Osterwigum: & inde Halberstadium. At memor dicti Esaiæ, Reges erunt nutritores tui, Ecclesijs attribuit certos reditus: quibus Episcoporum & ministrorum Ecclesiæ, & aliæ pauperes familiæ alerentur.] Et alio loco libri eiusdem: [Denique, inquit, fundationes veterum Collegiorum, quæ tunc doctrinarum scholæ erant, ostendunt eum iudicasse ad Principis officium pertinere, curare vt doctrina Ecclesiæ, & aliarum honestarum artium propagetur, & rectè doceantur homines.] Hæc ille. Ad cuius historiæ fidem si tua verba non dedigneris expendere, reperies quàm aut incon-

sideratè aut malitiosè scripseris, Saxones nulla adhibita institutione baptizatos. Non fuit ea prudentissimi Christianissimiq́ Imperatoris barbaries, quæ Gentilium olim Imperatorum: vt quemadmodũ illi, homines Christianos furore quodã ad impia sacrificia rapi iubebant, ita hic, non adhibita priùs institutione, exploratíque, quoad fieri posset, animis, ad baptismum suscipiendum compelli præciperet. Baptizandorum cura committebatur Episcopis, qui verbo erudirent, monitis flecterent, mansuetudine & reliquis vitæ exemplis commouerent. Quis enim nescit, vererem Ecclesiæ Romanæ fuisse morem, vt adultus nemo, nisi priùs catechizatus, atque exorcismis purgatus, & vltro professus, sacrum vitæ fontem adire sineretur? Huius ergo moris neque Carolus ita fuit ignarus, vt nulla priùs adhibita institutione, homines baptizari vellet, neque id, si fortè nescisset, passi fuissent Episcopi fieri. Si ad fidem, eiusmodi vis fuisset adhibita: episcopalis doctrina obuiam perrexisset, dixissetq́ue (vtar enim diui Hilarij verbis ad Constantium Augustum, quibus tu malè intellectis abuteris) Deus vniuersitatis est, obsequio non eget necessario, non requirit coactam confessionem. non fallendus est, sed promerendus, nostra potiùs, non sua causa venerandus est. non possumus, nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentem signare. Propterea ergo Carolus paulatim progrediebatur, vt de vero Deo gens doceretur Saxonica, & assuefieret ad veram Dei inuocationem, idoneaq́ue esset, quæ lauacro baptismatis initiaretur. Idola tamen statim confringebantur, nec ea colendi fiebat libertas, non plus omnino quàm adulteria aut fornicationes, aut homicidia veteri more perpetrandi. Ab his verò omnibus potentiæ metu cohibiti, & humiliores facti, ad institutionẽ quæ præbebatur suscipiendam, attentiores reddebantur.

rit. Ac licet postremò non deessent qui fictis animis omnia susciperent, & alacritatem, vltroneamque sub Christo subiectionem callidè mentirentur: & ideo oblatis occasionibus apertè resilirent atque rebellarent, tamen compressis rebellionibus, defectionibusque reuocatis, tandem posteritas ipsa per aliquot seculorum lapsus Christiana & Catholica permansit. Sic illius tanti belli fructus fuit. hoc Carolus & votis cedentibus, & summis laboribus atque periculis, alimando est consecutus. hoc tantum boni Saxonia reuixit, donec veniret Lutherus; qui bona religionis mitæ semina dissiparet ac perderet. Est igitur vtile bellum, religionis gratia susceptum. Est vtilis quoque ad exercitia veræ religionis, cum pia institutione connecta compulsio: quamuis quædam eiusmodi sunt, ad quę nemo debeat admitti, qui reclamet, quique inuitum sese adigi ad ea suscipienda & peragenda significet. Cuiusmodi est sacrũ Baptisma, celebratio Cœnæ Dominicæ, & omnino ceterorum susceptio Sacramentorum; quæ solis ijs ministranda sunt, qui ad ea ante præparati accedere videantur. Non enim potest Deus, aut Episcopus, nisi volentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentem signare, quemadmodum antea diui Hilarij verbis expressum est. Quæ verò talia sunt, vt per ea nemo adhuc recipi significetur, aut signari, sed quæ eò viam quodammodo muniant, sensimque disponant, qualia suprà quædam recẽsuimus, siue consistant in abstinẽdo ab ijs quæ impiè aut scelerate patrabantur, siue in agendis nonnullis quæ salubrem habeant consuetudinem; talia ergo exigi & ab illis poterunt, qui interim non admodum ea sibi cordi esse præ se ferent. Satius quippe est ea seruari vel ab inuitis, quàm omnino non fieri. Potest enim vtilis esse talis obseruatio, cùm esset mortifera futura prætermissio. Quis enim non melius esse censeat, vt Gentilis

tilis vel inuitus abstineat à sacrificando idolis, quàm vt sacrificet? aut, vt vel inuitus quispiam templum aut scholas adeat Catholicas, salubriter erudiēdus, quàm vt magistros erroris audire, & schismati communicare pergat, in æternum à Christo separandus? Qua de causa, Iudæorum melior conditio fuit quàm Gentilium quorum illi sub Lege erant, more seruorum: hi sine lege viuebant, licentia perditorum. Fuit enim vtilior illa Iudaica, licet seruilis & carnalis, obseruatio Legis, quàm eiusdem aperta transgressio. Ideoque illi propè, hi longè fuisse dicuntur: propterea quòd illos cōsuetudo seruādæ exteriùs Legis, veraci, quę per gratię spiritum est, obseruationi viciniores redderet: hos sceleratè & impiè viuendi consuetudo longiùs remouerat. Eam ob rem filius prodigus, qui Gentium personam præferebat, vnus è mercenariis esse præoptauit: quorum conditionem, quamuis Deo propter hæc terrena seruiebant, longè anteponebat suæ.

CAPVT X.

Contra compulsionem impudenter nimis proferri beatum Augustinum.

IDCIRCO etiam beatus Augustinus non tam quòd quisque cogatur, quàm quo quisque cogatur, attendendum esse dixit. Si enim bonum sit quod agere quispiam compellitur, potest ea compulsio effectum habere salutarem: fierique potest, vt qui intra compellebatur inuitus, postea repererit propter quod se introisse lætetur. Donatistis quidem ipsis quantum legibus Principum terreri, & schisma metu deserere atque ad Ecclesiæ Catholicę communionem compelli profuerit, testis est compluribus locis idem ille Augustinus: qui tamen non nesciebat fidem voluntatis esse, non necessitatis: nec ignorabat, quod ipse docebat, nemi-

minem nisi volentem esse crediturum. Sed cùm hoc probè teneret, tamen ad Ecclesiæ Catholicæ tanquam matris sinum compelli filios desertores, atque ad eius milem disciplinam adstringi, eò conferre id posse, vt animus quoque corrigeretur atque sanaretur, & ratione perspiciebat, & Pauli exemplo, qui sic conuersus est, docebat, & experientia propè quotidiana comprobabat. Cumque perpetuò illud occinerent Donatistæ, inuitos ad veritatem non esse cogendos: erratis, inquit, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei, qui eos volentes facit, dum coguntur inuiti. Nunquid enim pœnitentiã Niniuitæ inuiti egerũt, quia id Rege illo compellente fecerunt? Iam enim Propheta iram Dei vniuersæ ciuitati, eam triduo perambulans, prænunciauerat. Quid igitur opus erat regio imperio, vt humiliter supplicaretur Deo, qui non intuetur ora, sed corda, nisi quia erant in eis quidam, qui nec curarent, nec crederent prędicta diuina, nisi territi potestate terrena? Hæc Augustinus, aliaque cõplura, libro secundo contra Gaudentium. Qui & epistola 48. perspicuè docet, quàm vtile fuerit ad Donatistarum correctionem, cum doctrina terrorem adiũgere. Si enim terrerentur, inquit, & non docerentur, improba quasi dominatio videretur. Sed rursus, si docerentur, & nõ terrerentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendam viam salutis pigrius mouerentur. Hæc ille, & alia consequentibus verbis eodem spectantia. Quocirca non satis intelligo, qua vel imprudentia vel impudentia, vel studio fallendi eos qui Augustinum inspecturi non essent, iste nobis protulit ex libro secundo Retractationum capite quinto, quod dicit ille se aliquo in libro scripsisse, non placere sibi vllius secularis potestatis impetu schismaticos ad cõmunionem violenter arctari: cùm hoc ipsum ibi retractarit, subiũxerítque continuò, hoc sibi tunc non placuisse: quia non-

Cap. 17.

Lib. priore cõtra partem Donati.

nondum expertus esset, vel quantum malicorum auderet impunitas; vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ. Itaque & illud retractauit, quod dixerat in libro de vera religione, nihil egisse Christum vi, sed omnia suadêdo & monendo. Non mihi occurrerat, inquit, quòd vendentes & ementes eiecerat de templo. Nec enim sic laudari voluit Christus, quomodo homo quidam inter homines, princeps ab homine subdito, humana potiùs adulatione quã veritate laudatus est, quòd homines sic bonos faceret, ne coëgisse videretur. Quod verò idem Augustinus doceat, in errantes non esse sæuiendum, quis non protinus amplectatur? quis non statim animaduertat, quantum differant, pœnis propositis ad bona compellere, & sæuire? animum enim à cõmiseratione alienũ, sæuitia significat: ideoque non modò in errantes, sed ne in facinorosos quidem vllos, bono iudicio vnquam sæuiendum. Non enim iustitia crudeliter exercenda est, sed eo prorsus animo, vt qui eam exercet in hominem, seipsum quoque hominem esse meminerit. Non est prudentis (ait Seneca) errantes odisse alioqui ipse sibi odio erit. Cogitet quàm multum contra bonum morem faciat; quàm multa ex his quæ egit veniam desiderent; iam irascetur etiam sibi. Nemo, inquam, inuenitur qui se possit absoluere, quíque innocentem se dicat, respiciens testem conscientiam. Discimus hoc idem meliùs ex Euangelio, vbi Dominus, accusatores adulteræ ad sui considerationem reuocans dicit: Qui sine peccato est vestrûm, primus in illam lapidem mittat, nõ quòd secundùm Legem animaduerti nollet in adulteras, sed quia vellet ipsos accusatores & iudices sui ipsorum meminisse, seque ipsos cogitare esse peccatores, vt iustitiam in alios necessitatem, non sæuiendo exerceant, sed humana commiseratione adhibeant. Nam sic cogitata infirmitate communi,

Lib. 1 Retract. cap. 13.

Plinius in Panegyrico.

muni, inquit Augustinus epistola 54. & accusatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur: sic cadit sæuitia, tremente conscientia. Neque enim ille ipse Seneca ita mitem & paternum animum voluit præstari peccantibus, vt non interdum vis admoueretur ad scelerum repressionem. Quinimo corrigendus est, inquit, qui peccat, & admonitione & vi, & molliter & asperè, meliorque tam sibi quàm alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. Et quoniam idem animaduertebat, nonnullos sic in suis obduruisse nequitijs, vt sibi meliores effici non possent; dicit libro primo de clementia: In vindicandis peccatis hæc tria secutam esse Legem, quæ Princeps quoq. sequi debeat: aut vt eum quem punit, emendet: aut, vt pœna eius cæteros meliores reddat: aut sublatis malis, securiores cæteri viuant. Hæc igitur in pœnis irrogandis qui sequitur, non odio sęuit, sed misericorditer potiùs consulit. Melius enim est erudiri in virga patris, quàm in blandimento perire prædonis. Sunt autem rabies, sæuitia, crudelitas, furor, & similes affectus, vt idem ait, iræ & odij comites: quibus vitijs maximè iudices vacuos esse deceat. bene ergo diuus Augustinus non ait: Illi vos castigent ac puniant (nam castigatos punitosque fuisse Manichæos & exilijs & morte interdum, satis cognitum est) sed illi in vos sæuiant, qui nesciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficile caueantur errores. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, vt possit intueri Solem suum; non istum quem vos colitis cælesti corpore, oculis carneis & hominũ & pecorum fulgẽtem atque radiantem, sed illum de quo scriptum est per Propherã: Ortus est mihi Sol iustitiæ: & de quo dictum est in Euangelio: Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quibus suspirijs & ge-

Aug. contra epistolam Fundamenti.

& gemitibus fiat, vt ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. postremò illi in vos sæuiant, qui nullo tali errore decepti sint, quali vos deceptos vident. Hæc igitur Augustini verba sæuitiam damnant, quam & nos improbamus; quæ eorum est propriè, quos nulla tangit misericordia erga errantes. quam quidem misericordiam gignere facilè possit eorum aliquid, quæ dicit Augustinus nesciri seu non considerari à sequentibus. An propterea relinqui voluit errandi libertatē, quia difficile cauentur errores? aut non castigari & puniri qui Deum nesciunt, & duo prima rerum principia statuunt, & solem hunc corporeum adorant, quia magnis suspirijs & gemitibus agendum sit, vt aliquanta ex parte intelligatur Deus? Id si voluit, non erunt puniendi adulteri, non homicidæ, non falsi testes, non alij scelerati: quia non errores modò cauere difficile sit, verumetiam concupiscentiam, præsertim consuetudine roboratam, & insurgentes passionum motus superare; magnisque suspirijs & gemitibus agendum sit, vt nulla nos cupiditas transuersos agat. Denique sæuire, hoc est, vt tu interpretaris, punire & animaduertere non debent in deceptos, nisi qui similiter decepti non sint: non debuit Apostolus Paulus errantes & deceptos quosdam sui temporis hæreticos seu Iudaizantes, seu alios, satanæ tradere, quæ pœna grauissima est: quia deceptus ipse errore fuerit, magnaque & graui ignorantia laborarit: non licebit Principi vllo punire delicta, nisi nihil antea ipse deliquerit. Absurda vides esse quæ scribit Augustinus, si tam absurda intelligantur, vt in eos qui erroribus decepti sint, prohibeant iustis ac legittimis pœnis animaduertere. Si ergo non illis efficitur hoc, vt nefas sit errantes punire, sed sæuire dumtaxat inclementer in deceptos, quid iam dices? Nimirum suspicor eò te iturum, vt nostro dicas nō punire, sed sæuire, cur ergo? quia sanguis eorum de

de corpore? sed pœna hæc vsurpatur in homicidas, in quos tamen inclementer sæuire non licet: an quia terreantur ignibus incorrigibiles? sed afficiũtur hoc supplicio varij scelerum patratores, quibus tu parcendum ab hoc supplicio non arbitreris. Si ergo non sæuiunt in hæreticos nostri propter supplicij genus, quasi id non queat vllis fontibus citra sæuitiæ notam irrogari: restat vt illos sæuire dicas, quia aut hæresis nullum sit crimen, aut non sit morte plectendum. Qua in causa si quis tibi hoc ex aduerso negauerit, probauerítque hæresim & crimen esse, & id quidem morte dignum, nihil te sic etiam diui Augustini verba adiuuerint: qui sæuire dum taxt prohibet, nec definit vtrum mortem inferendo sæuiatur.

CAPVT XI.

Hæresis crimen frustrà extenuari, ne supplicio dignum videatur, quia sit erroris peccatum.

VEHEMENTER autem tu contendis, vt persuadeas hæresim non esse puniendam morte, quamuis nihil adferas argumenti, in quo dissoluendo sit elaborãdum. Quin etiam futiliter & ineptè erroris peccatum extenuas, cùm sic ais: [Non ego hîc homicidas aut adulteros, cæterosque eius generis maleficos defendo: scio magistratui contra tales datum esse diuinitus gladium. sed propter intelligentiam locorum Scripturæ, de quibus nondum certò constat (si enim cõstaret, disputari desijsset: nec vllus tam insanus esset, qui mori sustineret, quo rem certã negaret) propter errores, inquã, (nã si hic peccatur, errore peccatur: cùm nulla inde sequatur vtilitas, aut voluptas, aut honos, sed contrà) propter hæc, inquam, tam multos, & in præsentia ferro in nostris ditionibus, & in posterum libris toto orbe in perpetuum interfigi; hoc verò eiusmodi est, vt qui id nõ deploret, eũ hominis pectus ha-

bere non existimem.] Hæc tua quàm malè inprimis cohæreant, non vides? Si enim nullus tam insanus est, qui mori sustineat, quo rem certam neget, quomodo sic insanus aliquis est qui mori sustineat, quo rem incertam affirmet? Negas enim constare de vero Scripturæ sensu, ex quo colligitur, tuos martyres pro sensu Scripturæ nondum certo, morte occumbere voluisse. Quamuis autem maioris esset insaniæ mori velle pro eo sensu, quem is qui moreretur, falsum esse certò sciret: tamen insaniæ gradus est, certam subire mortem pro eo, de quo nondum, an verum sit, constiterit: eaque res vel sola, martyres illos non fuisse contincat; quia perseuerare in eo, affirmando vel negando vsque ad mortem, quod definitum certumque tō sit, pertinaciæ genus est, quo incertum pro certo mordicus retinetur, non autem pertinacia in incerta re, sed constantia pro veritate martyres facit. Magna quoque temeritas est, qua periculum suscipitur pro falsitate moriendi. si enim non constat de Scripturæ sensu, neque res pro definita habenda est; forsitan pro errore noxio profundunt vitam, qui se pro veritate mori existimant. Conscientiæ (inquis) persuasionem sequuntur. At hoc ipsum, inquam, est stultitiæ, re incerta, & nondum definita, persuadere suo animo partem alteram tanquam ita certam, vt pro ea non dubitetur esse moriendum. Verbi gratia, moritur aliquis pro fide speciali, qua videlicet credendum asserit sibi per Christum esse remissa peccata, seque peruenturum ad æternam vitam: & tamen nondum per vos certò constat, vtrùm Scripturæ sic intelligendæ sint, quæ fidem nobis in Christum eiusque gratiam commendarunt. Si nondum constat, cur credunt etiam vsque ad mortem? si autem rectè credunt iuxta illas Scripturas, quomodo nondum certò constat de vero earum sensu? An cōstat ijs per specialem reuelationem? Sed fides Christiana,

stiana, publica & communis sit oportet: ideoque specialibus nõ innititur reuelationibus, sed publicæ doctrinæ certitudini. Quare nisi publico doctrinæ instrumento constet illum esse Scripturarum sensum; minimè is debet fidei esse existimari, nec omnino pro eo tanquam pro fide, passim Christiano homini moriendum est. Dum igitur extenuare vis hæreticorum errorem, quia non certò constet de intelligentia Scripturarum, detrahis honorem, & tanquam de capite coronam, tuis martyribus, qui temere mortem pro incerta Scripturarũ intelligẽtia susceperũt. Quòd si tibi fatendum est cõstare de intelligentia Scripturarum, iam apparet quàm graue sit contra Scripturæ & verbi Dei sensum, de quo cõstet, pertinaci animo sitate contendere. Rursum tamen percontari libet, cur nondum certò constet de intelligentia Scripturarum? an quia locis omnibus tam sunt intellectu difficiles? sed vos intellectu faciles esse dicere consueuistis: ideoque earum lectionem passim omnibus, etiam imperitis, concedi vultis; quod non fit sine grauissimo periculo in tanta intelligendi Scripturas difficultate, vt de earum intelligentia nondum certò constet in his rebus, propter quas hoc tempore censentur aliqui hæretici. An quia nullus est qui interpretetur, aut qui in cõtrouersia de eius sensu iudex esse possit? hoc verò est dicere, nullam esse in terris Christi Ecclesiam, quæ sit ad docendum & dijudicandum idonea, ne eius filij incerti vagentur, semperque fluctuent, & huc atque illuc instabiles tanquam vento raptẽtur: cuius rei absurditatem libro superiore ostendimus. Si ergo locis saltem compluribus Scripturæ nõ sunt intellectu difficiles, & aliæ ex alijs possunt intelligi, ipsaque adest magistra veritatis Ecclesia, quæ litigantibus de Scripturæ sensu filijs, non defutura sit, neque vnquam cùm opus esset, defuerit: quid est quod ad hæreses extenuãdas scribis,

nondum certò constare de vero scripturarum intellectu? quibus adiungo: si nondum constet de vero intellectu scripturarum, ne hæresim quidem vllam esse. Quippe hæresis omnis fidem labefactat, neque potest error vllus deputari hæresis, nisi Catholicæ fidei aduersetur. Fides autem de Scripturæ sensu, quæ potest esse hoc tempore, cùm de eo nondum certò constet? Quonam ergo, te rogo, hisce tẽporibus Romana defecit Ecclesia? quibus erroribus adulterata? cur reprehendenda vobis, damnandaque, vt hæresibus variis deprauata, videtur? nõ enim defeciſſe à fide existimari debet, quamuis Scripturas aliter quàm vos multas intelligat, quoniam nondum certò constet de vero earũ intellectu. An fortè satis constat vobis de vera scripturarum intelligentia, vt nos hæreticos, & minimè ferendos esse iudicetis: & nobis non constat satis, vt de vobis iudicare possimus? Maluisses, credo, sic apertè loqui, nisi pudor impediſſet. Verumtamen, si sola est Romana Ecclesia, cui non constet de vera intelligentia Scripturarũ; sectis verò illis quæ ab ea recesserunt, satis constet, vt omnes nos grauissimo iudicio condemnent: quid est quòd inter vos saltem de Scripturarum sensu, tanta digladiatione disputetur? Tenes enim memoria quòd dixisti: Si constaret, iam disputari desiisset. Cùm igitur non desierit inter Ecclesiæ Romanæ desertores de Scripturarum intelligẽtia disputari, sequitur, ne illic quidem constare de vero Scripturarum intellectu. cur ergo nos, vt hæreticos pari sententia condemnant? cur sic auersantur? Quid sibi vult vestra illa de nobis tantæ arrogantiæ, tantæque securitatis plena cẽsura? Quæ temeritas, pronunciare nos fœdissimè labi in interpretatione Scripturarũ; si ne apud vos quidem adhuc certò constet quæ sit diuinarum literarum vera interpretatio? Si enim cõstaret, iam disputari desijsset. Age verò, dic nobis quid sit

certò

certò constare de re quapiam. Si tum certò constat, cùm nulla inter vllos homines dubitatio est, sed omnium vna eademque sententia: assentior tibi, si quid esset de quo ita constaret inter omnes, quòd de eo iam disputari desiisset. Verùm ista ratione prorsus nihil erit in Christiana religione reliquum, de quo cõstare dicendum sit. Nam & de vno Deo disputatur cum Gentilibus; de vno Christo, cum Iudæis; de Filio Dei, cum Arianis; de Spiritu sancto, cum Macedonianis; de Ecclesia, cum omnibus. Nihil ergo de hisce rebus constare dicendum est, quoniam de illis disputetur. Quocirca leue etiam erit erratum, si quis vnum esse Deum, si quis veniisse Messiam, si quis eum naturalem Dei esse Filium, si quis denique Ecclesiam Christi vllam in terris esse neget: quoniam nulla demonstrari possit ex his quæ Ecclesiæ Christianæ titulo gloriãtur, de qua non disputetur vtrum Christi Ecclesia sit, nec ne. Sin de eo constare definies, quod inter homines bona mente præditos, ac rectè institutos, dubitationem non recipit, aut quod in Scriptura canonica claris disertísque verbis expressum est; cernis quàm inconsideratè dixeris, Si constaret, iam disputari desiisset. Claris enim disertísque verbis pronunciatum est: Hoc est corpus meũ. &, Iustitia super omnes qui credunt in Christum. &, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnũ Dei. &, Quorum remiseritis peccata, remissa sunt: aliaque permulta: de quibus tamen hoc tempore, disputando populus Christianus discerpitur. Si autem illa clara & diserta esse negaueris, ob hocipsum, quia de intellectu disputetur; profer, obsecro te, de Scriptura quod clarum ita sit atque definitum & expressum, in his quæ religionem Christianam aliqua ex parte concernunt, vt de eo non sit aliquando disputatum. quod cùm reperire non possis, placétne tibi, vt dicatur non modò

nunc non constare de intellectu scripturarum, de quibus hac ætate disputetur, sed ne constitisse quidem vnquam in Ecclesia de sensu eorum scripturæ locorum, de quibus exorta disputatio fuerit? quod si placuerit, non modò vt nunc hæresis nulla sit, verùm etiam, vt nulla vnquam fuerit, effecisti: delendumque erit illud Apostoli: Hæreticum hominem post vnam atque alteram correptionem deuita, sciens quia subuersus est, cùm sit proprio iudicio condemnatus. Durus nimium ac sæuus etiam videri debebit idem Apostolus Paulus, qui satanæ, sæuissimo proculdubio tortori, tradiderit quosdam errantes circa Resurrectionis articulum, de cuius tamen sensu nondum constabat quia si constitisset, quemadmodum ais, disputari desijsset. Cur ergo Paule sic sæuis in errantes? cur nullum, aut leue peccatum tam atroci supplicio persequeris? Si quidem enim peccatur ab his resurrectionem factam esse dicentibus, errore, vt tibi semel placuit, peccatur: nulla enim inde sequitur vtilitas, aut voluptas, aut honos, sed contrà. Illos enim Christianus populus, qua parte erat sanior, refugiebat, atque exsecrabatur: nec modò Gentilibus exosi erant propter Christi confessionem, verùm etiam Iudæis pariter & Christianis ingrati, & nullo honoris in Ecclesia loco digni habiti, propter negatam resurrectionem mortuorum. Et tamen cùm hoc ita esset, Paulus illos satanæ tradidit: quo supplicio & ignes, & bestiæ, & omnia cruciamentorum genera, morsque ipsa corporis, leuiora ducenda sunt. Cur non hîc Paulum à tam graui supplicio remorabatur ea consideratio, quam ex Augustino suggeris, quia valde difficulter caueantur errores, magnóque labore verum inueniatur? Mouit illa quidem eum vt misericorditer castigaret, paternóque animo pœnam infligeret; sed nequaquam eum à necessariæ disciplinæ obseruatione re-

traxit.

traxit. Sciebat enim, grauiora nocentioraque esse spiritus inquinamenta per errores fidei contrarios, quàm sint inquinamenta carnis. Sciebat planè, quod docebat, dissensiones sectasque, siue hæreses inter ea esse opera, & illos iniquitatis fructus, quos qui faciunt, regnum Dei non consequuntur. Quare hos qui spargunt, mortiferisque contagiis animos incautiorum afficiunt, omnibus supplicijs, cùm resipiscere nolunt, persequi, deplorandum esse existimare: id verò ex ea illa deploranda cæcitate oritur, qua carnis oculos apertos habes ad sanguinem corporum, sed oculos mentis clausos ad pestes & mortes animarum. Has enim esse necesse est, vbi non sit verus Dei cultus. Porrò verum Dei cultum, seu religionem ac pietatem, non per paganismum solùm, aut Iudaismum, verùm etiam per hæresim expelli, docet te, præter sacras literas, & grauiores auctores, ipse, quem subij de citas, Lactantius; cùm ita scribit libro quarto, qui est de vera sapientia: Nonnulli falsorum prophetarum vaticinio illecti, de quibus & veri Prophetæ, & Christus ipse prædixerat, exciderunt à doctrina Dei, & traditionem veram reliquerunt. Sed illi omnes dæmoniacis fraudibus irretiti, quas prospicere & cauere debuerant, diuinum nomen & cultum per imprudentiam perdiderunt. Cùm enim Phryges aut Nouatiani, aut Valentiani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, aut Ariani, seu quilibet alij nominantur, Christiani esse desierunt, ij, qui Christi nomine amisso, humana & externa nomina induerunt. Sola igitur est Ecclesia Catholica, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei. Quò si quis non intrauerit, vel à quo si quis exierit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. agitur enim de vita & salute, cui nisi cautè & *Galat. 5.* *Lactan. lib. 4.*

diligenter consulatur, amissa & exstincta erit. Declarauit his verbis Lactantius, quod in Ecclesia didicerat, quantæ grauitatis, quantique periculi esset hæreseos peccatum, quod tu per errorem excusas. Non enim potest nisi summæ grauitatis esse, per quod ipse Dei cultus amittitur, per quod Christianismus ipse deponitur, per quod postremò qui ab ea pernicie correptus sit, à fonte veritatis, à domicilio fidei, à templo Dei, à spe vitæ ac salutis æternæ efficitur alienus. Tantum sæpè mali error habet, quamuis interdum de ignorantia magis ortus sit quàm de malitia. Ex quo illa sunt apud Leonem epistola decima tertia, ad Pulcheriam Augustam, de Eutyche hæresiarcha. Dignum gloriæ vestræ est, vt error, qui (vt arbitror) de imperitia magis quàm de versutia natus est, auferatur, priusquam vllas sibi vires de consensu imprudentium, pertinacia prauitatis acquirat. quia etiam ignorantia graues nonnunquam incidit lapsus, & plerumque in diaboli ruit foueas incauta simplicitas: per quam in supradicto subrepsisse intelligo spiritum falsitatis: vt dum æstimat se religiosiùs de Filij Dei maiestate sentire, si ei naturæ nostræ veritatem inesse non dicat, totum illud quod Verbum caro factum est, vnius atque eiusdem putet esse substantiæ. Hactenus Leo.

CAPVT XII.

Sitne consequens vt pij non debeant persecutionem facere, quia piorum sit persecutionem pati.

PVLCHRE autem videris tibi dicere: [Quoniam omnes pij persecutionem patientur, quemadmodum Paulus dicit; nunquam consulent alijs vt inferat, non magis quàm Christus & Apostoli.] Quid ergo est, quòd mox tu ipse consulis, Principes adhortans,

Punite

Punite latrones, punite proditores, falsos testes, & huiusgeneris cęteros? Qui punire consulis sceleratos, nõ tibi videris persecutionem consulere? & bene falsos testes annumeras, vt hæreticos etiam persequendos esse consuleres. Iure profectò. Nam si puniendi sunt ij qui falsis testimonijs humanam subuertunt iustitiam; quanto magis ij falsi testes puniendi erunt, qui sacrilegis depositionibus diuinam subuertunt religionem? Et illa quidem falsa testimonia ad temporarias plerunque hominum redundant iniurias: ista verò ad perniciem & interitum animi sempiternum. Illis Respublica ciuilis violatur, istis Ecclesia & templum Dei viui. Sentísne te vel inuitum & imprudentem persecutionem in hæreticos, tanquã falsos Dei testes, consulere? Quin & eodem pertinent, quæ subiungis eiusmodi verbis: [Quod ad religionem attinet, defendite pios aduersus aliorum iniurias. hoc vestrum est officium.] Ecce, iterum consulis Principibus, vt hæreticos persequantur & puniant. Afficiunt enim illi pios grauioribus iniurijs quàm latrones: dum ijs corrumpunt fidem, scindunt vnitatem, lacerant Christi corpus, auellunt crudeliter filios ab vberibus matris suæ. Neque aduersus hasce tantas iniurias defendi pij possunt, nisi tanquam rapacissimi lupi, ab ouili Dominico terroribus legum, & gladijs Principum repellantur. Et quomodo aduersus latrones Respublica defenditur, quando latrocinia puniuntur: sic aduersus hæreticos propugnatur Ecclesia Christi, quæ piorum domicilium est, quando hæreses impunè grassari non sinuntur. bene ergo prorsus pieque hortaris, cùm dicis Principibus: Quod ad religionem attinet, defendite pios aduersus aliorum iniurias. Fuit enim & sanctissimi doctissimíque Leonis Pontificis ad Leonem Imperatorem aduersus Eutychianos, hæc eadem hortatio, cùm ita scriberet: Debes Imperator incunctanter ad- *Epistola 75.*

uertere, regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam: vt ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quæ sunt turbata restituas. Hunc tu Pontificem vel imprudens imitaris optimo consilio. Nam quod quibusdam interpositis, ais: [Vos corpora piorum, corporali gladio defendite, animos gladius iste attingere non potest:] quo pertinet, nisi vt si corpora piorum defendēda esse vis, nos multo magis animos ipsos piorum, ne per hæreses inficiantur, defendēdos esse colligamus? Neque enim ad defensionē animorum necesse est, vt animos gladius corporalis attingat, sicut nec corpora piorum, vt defendantur, gladio tangenda sunt. Quid igitur ad rem pertinet, quòd animos gladius corporalis non attingat? Quorum obsecro animos intelligis? eorum piorum qui defenduntur, an verò impiorum aduersus quos suscipitur ipsa defensio? Si illorum qui defenduntur, non magis necesse est attingi gladio animos eorum quàm corpora, vt ab illis sacrilegorum remoueantur iniuriæ. Sin eorum contra quos defendendi pij sint; quid opus est eorum animos gladio corporali contingi, quādo sufficiat eorum corpora tetigisse? Sic enim tacti, nocere lingua desinūt: & si quid eorum manu conscriptum reperitur, id, non tangens etiam animum, Vulcanus absumit. Quod ergo tu subiungis adhortari pergēs: [Sapite, & consilium Christi sequimini, nō Antichristi,] hoc pij & Catholici faciūt cùm possunt, Reges: sapiunt enim, secundùm tuum consilium, ad piorum defensionē, homines impios, & eos qui in animos pariter & corpora crudeles sunt, persequendo. Nam etsi piorum est pati persecutionem, indubiè propter ipsam pietatem atque iustitiam, neque cuiquā piorum desunt & foris & intus, qui animam eius iustam vel iniquis saltem operibus ac moribus tor-

torqueant? tam ẽ eorundem etiam est, iuxta commissæ potestatis modũ aduersus iniquos persecutionẽ facere. Ideo Moyses non solùm persecutiones passus est ab AEgyptijs, verum etiam aduersus eos persecutiones fecit, fratresque defendit. Helias persecutionem passus ab Achab, Prophetas Baal persecutione deleuit. Dauid quoque sic persecutiones à Saule passus est, vt tamen suos & Dei inimicos vndique sit persecutus. qui etiam dicit: Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum nõ cognoscebam: detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Persecutor igitur erat, sed bonus; nec hominis, sed peccati. Est enim (inquit Ambrosius) etiam iusta persecutio, si oderimus obscœnos, si infesti simus iniustis, si iniquos velimus opprimere ne pluribus noceant. Ideoque & Christus, cuius tu nobis proponis exemplum, quamuis persecutionem passus est à Iudæis, tamen & ipse sacrilegos, qui in templo negotiationes exercebant, flagellis est persecutus. Paulus quoque, quem adiungis, persecutiones & passus est, & fecit. passus iniustas, fecit iustas: passus propter pietatem, fecit propter impietatem, quando hæreticos Satanæ tradidit, vt discerent non blasphemare. Præclara verò sunt quæ adnectis, copiosus videlicet adhortator Principum: [Theologia vestro gladio tractanda non est: alioqui si hoc à vobis obtinebunt Theologi, vt doctrinam suam armis tractetis, idem deinde postulare audebit medicus, vt sea armis defendatis aduersus aliorum medicorũ opiniones: idem dialecticus, idem orator, & cæteræ artes. Quòd si has artes tractare ferro non potestis, multo minùs Theologiam: quippe quæ in sancto Spiritu, & interna mentis perceptione sita sit. Quòd si bonus medicus doctrinam suam scientia satis potest tueri, sine præsidio magistratus: cur non magis idem possit Theologus? potuit Christus, potuerunt Apostoli, potuerunt

Serm. 11. in Psal. 118.

tuerunt etiam eorum imitatores.] Ad has nugas tuas breuiter illud accipe: Non Theologiam Principes armis tractant, sed malos, quales estis, Theologos, malè pro suis meritis tractandos existimãt: eo quòd incomparabiliter Reipublicæ Christianæ plus noceat malus Theologus, quàm malus medicus: hic corpora per imprudentiam perdit, dum regulam sequitur: audactet occide. ille verbi diuini melle, sui erroris virus abscondit & porrigit, quo animæ miserabiliter enecantur. tolerantur ergo mali medici, sed tolluntur venefici: quos si Principes iudicatos & cognitos (per eos videlicet quorum est Theologiam disputando & iudicando tractare) non malè tractarent suis gladijs, pessimè de Republica Christiana mererentur: cuius in pernicié nocentissimos homines viuere permitterent. Eaque demum vera crudelitas est, quam tu clementiam videri vis, si parcẽdo paucis rabulis, multorum animæ interire sinantur. Sed tamẽ vos vnde Theologiam vestram tam bene gladio tractare didicistis, si sic ea tractarinõ potest? An obscurum est, pro defensione Theologię vestrę, vicinorũ omniũ quoscũq. promissis allicere potuistis, arma in nos à vobis esse prouocata? Nonne tam multis Germanorum, Anglorum, Scotorum, Francorum milibus in hoc Belgio sepulchra feciſtis: quia pro vestræ libertatis defensione, frigora, nuditates, morbos, cædes, & alia belli incõmoda perpessi sunt? Quæ nã ista præposteræ cõsiderationis ineptia est, in nostra causa quòd armis vtamur reprehendere: in tua quid facias, non videre? Neque enim quæcũque vel antèa Widlingio, vel posteà ex teipso prolata sunt, nostris magis conatibus ac studijs aduersantur, quàm vestris, qui gladijs gentium exterarum defensi, maluistis, vt papparet, viuere confessores, quàm mori martyres. Loca, inquis, & oppida gladio externo defendimus, nõ Euangelium. Atqui non arbitror, ita vos amare ligna & la-

pi-

pides, vt pro eorum integritate tantis bellorum impē-
dijs depugnetis. Cōtineri ergo locis ac mœnibus aliud
quiddam oportet, quod gladio externo defendatis: &
hoc quid est? Tantúmne vt viuatis quoquo modo? an
potiùs vt viuatis quo volueritis modo? neque enim
bello opus est vt viuatis, si obedire Deo & Regi vul-
tis. Sed hæc nimirum illa est vestra de libertate theo-
logia, cui ex Euangelij nomine titulum datis: quam
vultis gentium vicinarum gladiis, & omni bellico ap-
paratu defensam esse. Ergo pro libertate quidem er-
randi, gladio vti dignum putas; pro veritate salutari
contra pestilentem errorem, pro pietate contra impie-
tatem, si quis materialem gladium sumendum esse
censet, tunc ille tibi Neronianus erit gladius, tunc
Theologiam armis tractant Principes, qui tamen nec
opificum artes, vt argentariorum, vt sutorum, vt mo-
litorum tractare armis dicendi sunt, etiā si in iis gene-
ribus fraudulētos ac fures abire nō sinant impunitos.

CAPVT XIII.

Non afferri vim conscientiis per Principum ac Magistratuum de religione leges.

CONSCIENTIIS etiam adferri vim pereius-
modi Principum de religione constitutiones,
conquereris. Cur ergo vis adfertur conscientijs? An
quia vestri facere coganrur in causa religionis, quod
contra conscientiam suam facturi sunt? At quid si in
alia quapiam causa cogatur aliquis facere quod contra
suam conscientiam facturus sit, cùm tamen id licitum
sit, imò etiam necessarium & iure imperatum: num
hîc quoque vim conscientijs adferri dicturus es?
Si adfertur, & licitum id tamen est, non est quòd in
causa religionis id peculiariter accusandum arbitreris.
Si autem in alia causa vbi quod licitū sit, iure suo præ-
cipitur, non adfertur vis conscientiæ, etiam si is qui
præcepto cogitur, contra suam conscientiam facturus
sit,

sit quod iubetur: nec igitur in causa religionis id ipsum si acciderit, vt præcipiatur quod bonum & salutare sit, atque id contra suam conscientiam subditus exsequatur, vim illatam esse conscientiæ eius dici poterit. Et sanè hoc in confesso apud omnes esse arbitror, vim conscientijs nullam adferendam: imò ne adferri quidem posse quacunque lege. Nam si lex eiusmodi est, quæ rem nefariam exigat, liberum est mori potiùs & quæcunque cruciamenta perferre, quàm parêre. Sin legittima de re quapiam bona, aut certè non mala, præceptio est, & ea tamen subdito nondum talis sit, vt facienda videatur; ne tum quidem, si cogitur, adferatur vis conscientiæ. Non enim necesse est vt contra conscientiam agat, cùm errantem conscientiam deponere atque corrigere & possit & debeat. fac igitur putare quempiam non licere sibi basilicas ingredi Catholicorum, audiendi sermonis gratia, & ad hoc ipsum tamen lege cogi, quid ille hîc faciat? tuas enim partes perrumper agam. si paret, in hac persuasione qua sibi nefas esse putet, peccat contra suam conscientiam introeundo. ea quippe doctrina est Apostoli in epistola ad Romanos, cùm ait: Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. hoc est, qui non seipsum, in eo quod facit, condemnat proprio iudicio. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Sin parêre recusat, & tamen conscientiam Lex obstringit, nihilominus peccat Legis violatione. Quonã ergo modo nõ hæc vis cõscientiæ est, cùm sic ille inextricabiliter teneatur implicatus, vt quãcunque in partẽ se cõuertat, peccatũ effugere nõ possit? peccat enim, siue faciat, siue omittat, cùm tamen eũ vel facere vel omittere necesse sit. Hoc ergo, vt reor, vel simili quopiam modo cõscientiæ vim adferri istiusmodi hominis demõstrares. Cui tamen in prõptu, si velit, euadendi medium

Rom. 14.

medium est: quodnam (inquis) illud? si videlicet falsam deponat persuasionem, si aliis quibus obsequi par est, plus credat quàm sibiipsi. qui animo suo sic imperauerit, neque sibi in sensu proprio nimium placuerit, huic non erit difficile peccatum effugere. neque enim aut quod illicitum est, committet, aut cõtra propriam conscientiam quicquam aggredietur, quam errantẽ, sicut debuerat, abiecerit. Alioqui si accusandus erit quisquis fieri coget quod cõtra suã conscientiam is cui imperetur facturus sit, tanquã qui cõsciẽtię vim afferat: poterit accusari bonus iudex, cuius sententiâ dãnatus, pecuniã persoluere cogitur, quam, errãte cõscientia, censet se contra æquitatẽ esse persoluturum. Aut si quis vel patris filius, vel domini seruus, vel principis subdit⁹, in eo errore sit, vt sabbatho manibus operari nefas ducat: cogẽdo hũc ad operas, delinquet is, in cuius est potestate. Quid si fornicãdũ sibi quispiã ex cõscientia putet, aut cædẽ faciendã: velut ij qui vouerãt se neq. mãducaturos, neq. bibituros, nisi Paulũ occidissent; num vi cohiberi nõ poterunt, ne cõtra suã conscientiam ab ijs sceleribus abstineant? Multa sunt eiusmodi, in quibus cùm adhibetur vel compulsio ad agendũ inducẽs, vel cohibitio à faciẽdo refrenans, nõ id agitur vt quicquã reluctante conscientia fiat; sed vt præstetur quod vtile est obseruari, vel abstineatur ab opere quod noxiũ sit perpetrari. Vbi si frustra admonente flagello, clausi in errore manent oculi, nec conscięntia quantũuis erãs exuitur, sed vel abstinentẽ accusat, vel agentẽ: non hoc illi qui flagellat imputandũ est, cuius ad bonum tendit compulsio, sed illipsi qui patitur: cuius est tam præpostera ratio bene sibi consulendi, vt quibus eruditi debuerat, subiis in errore conscientiæ, vsque ad proprij facti condemnationem obdurescat. Mauult enim facere quod ipse damnat, quàm doceri ne erret.

CAPVT

CAPVT XIIII.

Nihil esse causæ cur magis querantur vim conscientiis fieri in causa religionis, quàm virtutum ceterarum.

QVID autem est quòd in causa religionis peculiariter censes soli Deo conscientiam vniuscuiusque esse subiectam: & ideo, si quid imperetur vel prohibeatur ab homine, hîc potiùs conscientijs vim fieri quereris, quàm in causa castitatis, quàm iustitiæ, quàm sobrietatis, quàm aliarum virtutum? Harum enim legibus, non minùs populus quàm rex subiectus est; sed vtrisque (vt verbis vestris vtar, cùm de religione agitis) tum Regi, tum populo, ex æquo illarum obseruatio præcepta est: ex æquo etiam ambo vel vitam vel mortem æternam sperant & metuunt, si aut bene aut malè in illis versati fuerint. Quid de religione dicitis verbis istiusmodi, quod non de reliquis virtutibus ad similem modum queam dicere? Si ergo legibus Præfectorum, hominum requiratur pudicitia, sobrietas, æquitas, modestia: si contraria illis virtutibus scelera puniantur, adulteria, ebrietates, rapinæ & iniustitiæ ceteræ: tu vim clamabis conscientiis fieri, quæ soli Deo subiectæ sint? non clamabat hoc diuus Chrysostomus nec dolendum, sed gratias Deo agendas esse concionabatur, quòd metus Principum, torporem populi corripuisset, omnesque studiosiores effecisset. Quod enim (inquit) damnum factum est ex cura & solicitudine ista? quòd honestiores facti sumus, & mansuetiores? quòd studiosiores & attentiores? quod ebrium & meretricia canentem cantica videmus neminem? quòd supplicationes continuæ & lachrymæ & preces? quòd risus importunus, & turpia verba, & omnis lasciuia expulsa est, & mulierem modestam & liberam ciuitas nostra tota nunc imitatur? propter hæc dolet? quin gaudere propter hæc, & Deo gratias agere magis oportet,

Hom. 6. ad populum Antiochenum Quòd vtilis est Principum met.

oporter, quòd tantam molliciem paucis diebus formidoresoluerit. Sic Chrysostomus, cùm aliquitum etiam de Principum seueritate quererentur. Quid ergo? Qui lætus erat, gratiasque Deo agendas esse dicebat, quòd metu Principum lasciuia morum & intemperantia repressa fuerat, si eodem metu conciliabula hæreticorum fuissent dissipata, si linguæ obligatæ, si hymni, si cantica eorũ conticuissent, num putas doluisset quòd in religione vis facta fuisset cõsciẽtiis? Multo verò hinc magis quàm esset Principum metus vtilis, illustrasset. Nihil enim erat diuo Chrysostomo prius, vt ipse declarat alibi, quàm vt blasphemi punirentur, & castigarentur Deum contumelia afficientes, omninoque impij cohiberentur. quod quia factum non sit Antiochiæ, populum vniuersum torporis illius pœnas dedisse pronunciat. propterea alio quoque loco vult hæreticorum conciliabula dissipari, ora obstrui, libertatem loquendi concidi. Nihil agis ergo cùm Chrysostomum citas in illud Matthæi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cęsari; & quæ sunt Dei, Deo: qui sic dicat: Numisma Cæsaris aurum est, numisma Dei homo. In solido Cæsar videtur, in hominibus autẽ Deus agnoscitur. Ideo diuitias vestras Cæsari date, Deo autem conscientiæ vestræ solam memoriam reseruate. Nihil agis (inquam) tum quia Chrysostomi locus ille non est, cùm sit ex Opere imperfecto in Matthæum, quod inter eruditos constat satis diuo illi Chrysostomo adscribendum non esse: tum quia, cuiuscunque omnino sit auctoris, nihil vestræ in religione libertati patrocinatur. Primùm quia innocẽtiæ generatim meminit. sic enim legendum est: Deo autem conscientiæ vestræ innocentiam reseruate. Innocentia verò non in sola religionis virtute, sed in cæteris quoque spectãda est virtutibus, contra quas ipsi nullam vultis permitti libertatem. Deinde etiam si per homines qui-

Hom. 1 ad populum Antiochenum.

Hom in Matthæum 13.

bus subijcimur, hoc est, per eorum monita, leges, promissiones, inhibitiones, comminationes, id plerunque fiat, vt innocenter vitam nostram transigamus: quis ignorat tamen, ipsam illam vitæ innocentiã non hominibus, sed Domino soli reddi, atque exhiberi, & offerri oportere? Sicut enim Paulus correptionibus præceptísque suis homines inducere conabatur, vt Deo, non sibi seruirent: ita Principum leges eò tendunt, vt Dei nomen & doctrina non blasphemetur, sed ei veræ religionis atque innocentis vitæ deferatur obsequium, suaq. illi, quam naturæ nostræ semel impressit, illibata imago reddatur. non superbiæ, quemadmodum subiungit ille quem citas, fastu tumida; nõ iracundiæ liuore marcida, non auaritiæ facibus succensa, non gulæ illecebris dedita, non hypocrisis duplicitate contecta, non luxuriæ sordibus attaminata, non elationis protensione leuis, non vinolentiæ tabe amens, non dissidio mutuę charitatis extorris, non detractionis mordacitate pestifera, non multiloquij vanitate inanis. Vides quàm multa numeret, in quibus conscientiæ requirit innocentiam, quæ Deo soli reseruetur? In quibus omnibus, si Deo soli, non vllis hominum legibus subijcimur, cernis ipse quàm multa sequantur absurda, quam que ex huiusmodi locis, vestræ religionis libertatem cudere frustra moliamini neque te is, quem annectis, Augustini locus adiuuat, qui sic habet: Cùm constemus ex anima & corpore, quàm diu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium degendæ huius vitæ vtimur: oportet nos ex ea parte quæ ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, id est, hominibus, res humanas cum aliquo honore administrantibus: ex illa verò parte qua credimus Deo, & in regnum eius vocamur, non nos oportet subditos esse cuiquam hominí, idipsum in nobis euertere cupienti, quod Deus ad

Prapos. 72 in epistolam ad Romanos.

id vitam æternam donare dignatus est. Hæc namque Augustini tam aperta sunt, vt dissolutionem non requirant. Tametsi enim seculi Principibus subesse debemus ac parere, etiam in eo, cùm opus est, in quo nobis eripiuntur ea quæ ad temporariam viuendi commoditatem pertinent; tamen nunquam obtemperare tum possumus, cùm euertere conantur ea bona quæ Deus ad æternam vitam donare dignatus est. Cùm enim audis, ait Chrysostomus, reddenda esse Cæsari quæ sua sunt; illa solùm dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiunt. Nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributũ & vectigal est. Atquæ sequuntur apud Augustinum eodem in loco, plus videri possint premere; quæ à re miror prętermissa. Addit enim continuò: Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse vectigal reddendum aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitũ eis qui hæc curant potestatibus, in magno errore versatur. Item si quis putat se esse subdendum, vt etiam in suam fidem habere potestatem arbitretur eum qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate prę-cellit, in maiorem errorem labitur. Verumtamen & hoc in aperto est, non habere Principes potestatem in fidem nostrã, quam nec debent vllo casu, nec possunt, etiam si quàm maximè velint, nobis inuitis eripere: neque etiam qualem volunt, talem nobis ipsi faciunt, vel augendo, vel detrahendo, vel quoquo modo eam commutando. Quomodo sanè potestatem habent in temporalia, quæ & eripiunt inuitis, & rectè ac iure cõsentientibus imminuunt. Onera quoque vectigalium qualia quantaque volunt, suis subditis imponunt. Cetèrùm quia non habent potestatem in fidem Christianam, si propterea putes eos infidelitatem, id est, hæreses punire non posse, multum falleris. Quia nec in castitatem, nec in temperantiam, nec in iustitiam, nec

Hom. 71. in Matth.

omnino in vllam virtutem potestatem habent Reges ac Principes: quoniam & illas, vt ad vitam perueniatur æternam, diuina benignitas largiri dignata est: & tamen constat, eos scelera, quæ virtutibus memoratis contraria sunt, posse punire: vt adulterium, quod est pudicitiæ coniugali contrarium; vt homicidium, vt rapinas, quæ iustitiæ aduersantur. Denique tametsi potestatem in ipsam fidem nullam habent, vt eam possint cuiquam extorquere, aut pro arbitrio suo commutare: tamen fidem Christianam, sicut eam inueniunt à Christo Domino conditam, & ab Ecclesia Dei sibi traditam atque ministratam, & debent & possunt suę potestatis, suarum q. legum seueritate propugnare.

CAPVT XV.

Ex variis necessitatum generibus, quænam ea sit, quæ aduersetur credendi libertati.

AT libera, inquis, fides est, nec potest libertas cũ necessitate cõsistere, eademque in sede morari. Quam libertatem dicis? illámne ex qua liberum passim arbitrium nominatur? sed hoc vos deleuistis de natura mortalium, eamque doctrinam, quæ à nobis de libero hominis arbitrio traditur, tanquam è Philosophiæ gentilis haustam fontibus, repudiandam asseritis Christiano. Cur ergo hanc credendi libertatem per nos tolli querimini, quã ipsi doctrinę professione sustulistis? An libertatẽ intelligis Christianam? sed quid magis Christianum, quàm ea necessitas quæ à noxijs reuocat, & ad meliora compellit? Nam si esset à Christianis institutis omnis omnino aliena compulsio, non esset impletum, aut vnquam implẽdum in Christi Ecclesia, quod Euãgelica parabola præceptum seruis esse significat, vt ad paratas nuptias, quoscunque in vijs & sepibus inuenissent, introire compellerent. Necessitates

tes igitur distinguẽdæ sunt, vt intelligi possit quænam ea sit quæ veræ fidei libertati aduersetur. Est enim orta quædam ex Dei præcepto necessitas obtemperandi, de qua scriptum est: Necessitati subditi estote, nõ tantùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Neque id dictum esset à Paulo, si eius generis necessitas, veræ fidei libertati repugnaret. Imò verò cùm non deessent Pauli temporibus, qui parendi Principibus præsertim Gẽtilibus necessitatem, Christianę libertatis beneficio aduersari censerent, indignumque ducerent impijs hominibus subijci Christianos; hunc ille errorem corrigit, & ordinem illum naturalem mortalium paci accommodatum, quo alij alijs temporaliter gubernandis præsunt, cõseruari iubet: propterea quòd eum ordinem non modò libertas Christiana non infirmet, verumetiam confirmet, atque stabiliorem efficiat. Itaque libera licet sit fides, tamen eam obtemperare necesse est: & quamuis liberum est credere vel nõ credere, ex illa naturali arbitrij libertate, quam nõ agnoscitis, quia vosipsos ignoratis; tamen necessitatis etiam est credere, propterea quòd si diuinæ voluntati, si verbo Dei parêre volumus, credamus oportet, atque ex fide, Euãgelij præcepta seruemus. Sed alia quædam est necessitas quæ dicitur coactionis, de qua loquitur idem Apostolus in posteriore ad Corinthios: Vnusquisq. prout destinauit in corde suo, nõ ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarẽ enim datorẽ diligit Deus. Ab hac necessitate libera fides est, maximè si pia est. Nã, quẽadmodũ scriptum est, Dæmones quoque ipsi credunt & contremiscunt: coacti ergo & inuiti credunt, qui mallent neque esse, neque experiri se quòd crederent. Sed Christiana & verè pia fides, quæ per dilectionem operatur, huius necessitatis expers est. Nihil enim quod rectũ sit, inuita & tristis exsequitur, sed officium suum lubens atque alacris facit. Siue dãda eleemosyna est,

2. Cor. 9.

na est, siue Dei verbum audiẽdum, ac siue religionem Deo, siue operam suam proximo deferat, læta peragit, quod Deo fore gratum intelligit. In quibus talis inest fides cogendi non sunt tanquam inuoluntarij, neque vrgendi sunt velut stimulis, vt qui iam vltro suoque impetu currant. Verùm alios reperias, quorum est vel nulla adhuc fides, vel ea sanè languidior. Si nulla est, concipi ex doctrina, metu adiuuante, potest, quia scriptum est: A timore tuo, Domine, cõcepimus, & peperimus spiritum salutis. Si languida est & dormiens, nõ ei est vtile, vt sit ab hac necessitate libera, quæ cõpellit ad bonũ. Excitanda erit tãquã de somno graui, & subinde acriùs exstimulanda. Id autem non solùm verbo fit exhortationis, quo ad eleemosynarum largitionem alacri animo faciendam, beatus Apostolus suos Corinthios inflammabat; verumetiam per idoneas superiorum leges, incusso metu atque terroribus. Sicut igitur peccant dominandi superbia, qui subditorũ prompta obedientia ad potentiæ ostẽtationem aut gloriam aut quæstum abutuntur: ita etiam bene subditis suis consulunt, qui prudenti seueritate legum, partim cohibent à vitijs, partim ad benefaciẽdum stimulos addunt. atque vt illi fidem liberam, quantum in ipsis est, sitam, in seruitutem redigunt (nunquam enim reuera pia & religiosa fides libertatem suam est amissura) ita isti ad veram fidei libertatem & augendam, & constantiùs retinendã, permagno sunt adiumento. Quod autem ais, Christum cùm ad quempiam venit, non instare, sed potiùs pulsare ac dicere: Aperi mihi, soror mea sponsa: id propterea neque verum est generatim, & tuo instituto nihil seruit, quòd non omnes ad quos venit Christus, vt in ijs domicilium inueniat, tales sint vt ijs dicere possit: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Neque enim adhuc Paulus, cùm Saulus esset, minasque & cædes spiraret in

Isaiæ 26. Secundum 70.

Cantic. 5.

in Christi discipulos, soror & sponsa Christi, sed alienus & hostis; neque columba gemens, sed lupus sæuiens; neque immaculatus, sed varijs criminibus fœdè erat grauiterque pollutus. Et ideo Christus non leuiter aperiri sibi tanquam ab amica postulauit; sed, sicuti suprà dictũ est, fores cordis eius, & interiùs commouendo, & foris deijciendo atque excæcando, vehementer dureque concussit. Cùm enim toties aperiamus Christo ianuam cordis nostri, quoties aut præcepta eius aut consilia in cor nostrum admittimus, & vel iustificamur primùm, vel in iustitia magis magísq. proficimus: non eadem tamen primi ingressus, quæ posteriorum est ratio. Primò enim ingreditur vt sponsam sibi faciat atque coniungat: posterioribus (vt loquitur Ambrosius) incrementa gratiæ secum vehit, dum venit vt gratiarum operetur augmenta, vt cumulet atque ornet potioribus virtutum bonis. Primò per spiritum timoris, quem præmittit, aditum sibi facit domiciliumque præparat: posterioribus suauiter sese insinuat per incrementa charitatis. Est præterea alia quædam concupiscentiæ & ignorantiæ necessitas, in qua peccati seruitus intelligitur; quæ propterea necessitas dicta est, quòd nostris eam viribus, nisi gratia specialis opem ferat, vincere atque excutere nequeamus. Propter hanc necessitatem pia ad Deum fides clamat: De necessitatibus meis erue me. Ab hac necessitate tũc est libera fides, cùm infusa charitas concupiscentiæ regnum euerterit: nec sic tamen libera est, quin se cupiat magis magísque liberari, quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum, & legem habemus in membris nostris, repugnantem legi mentis nostræ. huius denique necessitatis, quæ sub ignorantiæ & cupiditatis iugo infeliciter agitur, adiutores sunt & dæmones, cùm ad peccata suggestionibus prauis instigant; & homines, improbi cùm adhibita extrinsecus violẽtia, pec

care compellunt. Quippe & illa imputantur peccata, quæ non delectationis illecebra committuntur, sed causa deuitãdæ molestiæ alicuius aut doloris aut mortis. Nam & hæc, inquit Augustinus, dicuntur quadam necessitate committi, cùm omnia superanda sint amore & delectatione iustitiæ. Hoc ille lib. 2. contra Pelag. cap. 10. Itaque, vt ex ijs quæ dicta sunt, breuem responsionis summam conficiam, sicut credendi libertati naturali, quæ de libero cuiusque arbitrio est (quamuis sine Christi gratia nemini ad credendum sufficiat) contraria est necessitas illa naturalis, qualẽ in suis motibus bruta patiuntur, & illa quæ vel de prædestinatione & præscientia Dei, vel operatione, ab hæreticis nostræ ætatis inducitur, ita libertati fidei, quæ dicitur Christiana libertas, propriè postremum illud necessitatis genus aduersatur, hoc est, necessitas ea quæ peccare & infideliter agere cogit. Quæ verò ad ea quæ bona & sancta sunt cogit, tãtum abest vt impediat vel minuat, vt etiam promoueat atque adiuuet veram fidei pietatísque libertatem. Subseruit enim hæc Dei gratiæ, qua homines ab infidelitatis erroribus, & vitiorum dominatu liberantur, quæ sola vera est & Christiana libertas. velut cùm flagellat filium pater, ac verberibus vel pigritiam excutit, vel malitiam coërcet, vel à luxu & lasciuia reuocat, vel retundit superbiam, vel errata corrigit infirmioris ętatis, quid aliud quàm mirificè promouet in eo libertatem Christianam, qua ab improbissimis dominis, hoc est, cupiditatibus vel erroribus liberetur?

CAPVT

CAPVT XVI.

Quid sibi ea velint quæ Tertullianus in Apologetico scripta reliquit de libertate religionis.

DIXERIT aliquis, Tertullianum disertis verbis hanc, quæ petitur à nostris Libertinis, concedi velle religionis libertatem. sic enim scribit Apologetici capite vigesimo tertio, cùm Gentiles persecutores alloquitur: Videte ne & hoc ad irreligiositatis elogiũ concurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionẽ diuinitatis, vt nõ liceat mihi colere quẽ velim, sed cogar colere quem nolim. Nemo se ab inuito coli vellet, ne homo quidem. Atque ideo & AEgyptijs permissa est tam vanæ superstitionis potestas, auibus & bestijs consecrandis, & capite damnandi, qui aliquem eiusmodi Deum occiderint. vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati suus Deus est: vt Syriæ, Astartis: vt Arabiæ, Diasares: vt Norico, Tibilenus: vt Africæ, Celestus: vt Mauritaniæ, reguli sui: Crustuminẽsium, Delnentinus: Narniẽsium, Viridanus: Asculanorum, Ancaria: Velsinienſium, Nursia: Otriculanorum, Valentia: Sutrinorum, Nortia: Faliscorum, in honorem est pater Curis. sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Hæc Tertullianus. Quorum sensum ex ijs quæ explicata sunt, in prõptu est colligere. nam priora quidem verba requirunt libertatem veram, quæ cuique permitti sic debet, vt à veræ diuinitatis cultu non impediatur, neque ei cogatur seruire, quem vero iudicio improbet. Ea quippe sola est religionis, hoc est, veræ pietatis libertas. Nam impietas, & superstitio, & noxius error circa res diuinas, religio esse non potest. hãc veram Dei veri colẽdi libertatem adimebat Christianis impia crudelísque gentilitas, cogens omni genere suppliciorum, simulacra muta venerari, eoque magis hìc sæuiens, quòd eum cultum à nostris improbatum

atque exsecrabilem iudicatum, ratione tueri, non sine rubore, conaretur. Et idcirco disputatione sublata, fiebat quòd Ennius ait:

Pellitur è medio sapientia; vi geritur res.

Quæ verò sequuntur, non eò pertinent, vt ostendatur iure & prudenter concedi tantam deorum varietatē; sed vt intelligatur hoc libertatis, Gentiles principes nō debuisse Christianis denegare in Dei sui cultu, quod omnibus aliis nationibus ab ipsis concessum est. Nos enim soli (inquit) arcemur à religionis proprietate, tā quam diceret planiùs: Cùm ceterarum gentium cuiq. suos deos permittatis, solos Christianos non patimini colere eum deum quem iudicent esse colendum. ita permissa omnis generis superstitionibus libertate, sola vera pietas est, quam ex omnibus terrarum angulis exturbatis. Apparebat sanè tunc quænam esset vera religio, quam diabolus persequebatur. Nam suos ille cultus omnes, sub infinita propè deorum multitudine, liberos & quietos esse patiebatur. Sciebat enim nihil interesse quos deos colerent, modò vera interim diuinitate ignorata, in illis omnibus simulacris ipse coleretur. Quia reuera omnes dij gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Soli aduersabatur Christianæ religioni, quoniam & hæc aduersabatur ei, quę ceteros damnabat cultus, dæmonum videlicet delicias. Quin & ipsos dæmones exturbabat de cordibus credentium, quæ per omnes antea gentes, nihil obstēte deorum multitudine, alta pace possederat. Cùm enim fortis armatus (ait Saluator) custodit atriū suū, in pace sunt omnia quæ possidet. at Christiana religione in orbem terrarum introducta, cœpit impleri quod sequitur: Cùm autem fortior eo superuenerit, intrat in domum fortis, & priùs alligat fortem, ac deinde vasa eius omnia diripit. Hæc igitur odiorū causa fuit, vt propterea Christianos, vbicūq; posset, excitatis per-

persecutionibus, vexare, exagitare, & è medio tollere omni conatu & opera niteretur. Illa verò iam si quis cum rebus nostris comparet, is animaduertet etiam hoc facilè, quęnam vera sit modò religio, quam diabolus persequitur. Omnibus enim aliis professionibus & petitur & datur libertas. vbi cœperit diabolus paulo liberiùs dominari, soli sunt Romanæ Ecclesiæ homines, qui vel latere coguntur, & dissimulare quod intus sunt; vel si se protulerint, exturbantur. Damnat enim hæc iure suo reliquos omnes cœtus, qui præter ipsam, religionis nomine celebrantur: sicut olim Christiana pietas ceteros cultus omnes qui præter ipsam fierent, vt noxios & mortiferos respuebat. Aduersatur hæc diabolo sola, in qua vera pœnitentia est, & vera donatur remissio peccatorum; quam solam Christus regit ac protegit, qui saluator est corporis sui. Hanc igitur ecclesiam ex aduerso lædit diabolus & opprimit cùm potest, quoniam ab ea se lædi sola, & debilitari, & expelli, forasque proijci sentit. Ab ea verò cùm sibi adhuc metuit, petit sectis ceteris libertatem: quæ si negetur, tum illius tyrannidem in suos filios vehemẽter exaggerat. Quos si Dei filios vocet, nihil mirandum est; quia & haberi vult pro Deo, per eam superbiam, qua super sidera exaltare voluit solium suum, & similis esse altissimo: & de eo scriptum est, quòd deus sit huius seculi, excæcans mentes infidelium. hos profectò suos lubẽs eò perduceret, vt dicere possent, Pax & securitas. Núquam enim hoc Dei filij dicturi sunt, qui vsque ad finem mundi persecutiones grauissimas pietatis nomine patiẽtur. Sed dicent hoc Antichristo regnante Ecclesiæ desertores, cùm eos fractis Christianorum Principum viribus, vel ipsis etiam Principibus per hæreses aut apostasias deprauatis, nemo impediet, nemo turbabit, nemo legibus incutiet armísq. metum, quo minùs quodcunque libuerit impietatis genus

pro

pro voto consectentur. Huc profectò tendit ista tam frequens tamque pertinax libertatis eflagitatio, sensimque vbi vel annuitur, vel extorquetur, mundum in deteriora labentem præparat Antichristo.

CAPVT XVII.

Satis declarare Ecclesiæ Romanæ desertores, solam eius esse religionem, quam nolint haberi liberam: idq; ex tribus potissimùm capitibus, quæ breuiter confutantur.

QVOD autem sola sit Romana religio, quam nolint haberi liberam, ex eo perspicitur; quia cùm ceteris errores tribuant tolerabiles, hanc vnam grauissimæ superstitionis impietatisque condemnant, ex tribus potissimùm capitibus. [Primò, quia pura & simplici ac sana doctrina Christi relicta, humanis potiùs constitutionibus & inuentionibus fidem habeat. Secundò, quòd eum cultum amplectatur, qui sit positus in creaturis, externisque rebus, & egenis mundi elementis, quibus diuina virtus affingitur, quam nemo tamen (inquit) accipiat vel experiatur: non eum qui in spiritu & veritate situs est. Tertiò, quòd in ea homines vsurpent sibi in diuinis negotiis remissionem peccatorum, dationem Spiritus sancti, erogationem multarũ confictarum gratiarum: cùm ea ad Christum transferenda sint, eique soli tribuenda. Ad quæ (inquit) quia hactenus non attendimus, omnes nostri conatus irriti fuerunt, & erunt quoque tam diu vani & inutiles, quàm diu operam dare neglexerimus, vt tria ista, nempe: Sana doctrina, verus Dei cultus, & potestas tam in cælo quàm in terra, in eum modum, quo à Christo docta, instituta, & demonstrata fuerunt, eidem restituantur.] Hoc autem quid est (dic enim, te rogo, quod vis planiùs) hoc, inquam, quid est nisi vestros conatus tamdiu vanos & inutiles futuros, donec

In epistola ad Archiducem Matthiam.

Roma-

Romanæ Ecclesiæ professio, quam illis laborare fingis malis, funditus exterminetur? Nec sanè diffiteor hunc esse in nos debere omnium conatum, si verè illa nobis tribuerentur. at non ignoramus quorsum illa tria capita spectent. nouimus planè quid designent ac notent in doctrina Catholica, quod eis non probetur. Cur enim humanas institutiones, doctrina Christi relicta, sequi nos dicis, nisi quia statis temporibus ieiunandum, orandum, psallendumque in cõsecratis Deo locis, & si qua sunt eius generis, ordinatis facienda tẽporibus, arbitremur? In quibus obseruationibus si probabilem possumus facti nostri reddere rationem, nónne recipies nos, sicut & sectas alias, quę sua quoq. inuẽta & instituta sequuntur? An Scripturis illi se muniunt; nos verbum Dei proferre nullum possumus? quasi non in Scripturis ieiunium, non frequens oratio, non Dei cultus, & pia ab occupationibus secularibus vacatio commendetur? Si autem bonum & laudabile ieiunium est, cur malum est præcipere ieiuniũ? Si frequens oratio & laus Dei commendatur, cur improbentur Ecclesiæ leges & consuetudines, siue priuatæ, siue publicæ, quibus, secundùm Dei verbum, quod tam sit laudabile, frequentetur? Sed grauant multitudine: quid si obseruare parati sumus, & paulo quàm vos sæpiùs vel ieiunare vel orare? nunquid detrimentum patimini, aut nunquid à Christi doctrina recedimus, si in ijs faciendis quæ Christus approbat, malimus Ecclesiæ pastorum iussa sequi, quàm nostro quisque arbitratu eadem cum multa confusione facere, aut potiùs omnino negligere? Nec verò in his seruile iugum est, quæ spiritualibus noui Testamẽti filiis aptissimè congruunt exercendis; nec importabile ijs, in quibus non spiritus seruitutis in timore, sed spiritus libertatis in dilectione dominatur. Iam secundum caput cur nos terreat, tanquam eum complectamur cultum,

cultum, qui sit in creaturis positus, & rebus externis, atque infirmis & egenis elementis? quænam istæ creaturæ sunt? quæ infirma & egena elementa, quibus diuina virtus affingitur, quam nemo sit expertus? Aqua credo Baptismi, & Confirmationis atque Vnctionis oleum. & tamen scriptum est, renasci nos ex aqua & Spiritu sancto oportere. scriptum est iterum, Mundãs Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quibus locis, non verbo Dei tantummodo, sed apertè omnino lauacro aquæ assignatur nostra mundatio: neque huic elemento assignari nostra purgatio posset, nisi purgãdi vim & efficacitatem diuinitus accepisset. Sed miseri ac simplices, aquam audimus, aquam intelligimus; neque tam metaphorici sumus, vt aquæ vocabulo significatam mortificationem possimus animo concipere. Esto, simplices simus, non tamen malitiosi, non noua & inusitata interpretatione textum illum, qui de aquæ necessario elemẽto expressius est, corrumpimus. Cur tantum præ subtilioribus illis interpretibus meremur odij, vt tolerandi minimè iudicemur? Cur autem noster ad creaturam cultus, & infirma elementa relabitur, si creatura ad potentissimi creatoris nutum subseruiente, de huius plenitudine gratiæ irroratione exspectemus? Sed amplectimur contra Augustini doctrinam signa pro rebus, quam esse ille pronũciat miserabilem animæ seruitutem. Falleris amice, falleris. Non signa pro rebus accipimus, more Iudaizantium; qui sacrificiis pecorum addicti, in ijs Christum cognoscere nesciebant: sed siue in baptismi, siue in Cœnæ sacramẽto, signa, quæ se foris sensibus nostris subijciũt, sic intuemur, vt rem significatam subesse, iuxta Christi institutionem, minimè dubitemus. Hanc ergo rem, hoc est, diuinum spiritum, Christumque ipsum, per signa sua secretiùs in animis operantem, veneramur: huic adhibemus cultum. neque propterea nosipsos

vili subijcimus elemẽto, quoad nostri cõmonitionem atq. instructionẽ ex præcepto Christi vtẽdũ esse nobis arbitremur. Alioqui & elementa literarũ, & vocũ sonos, & motus corporum, & quicquid omnium externum est diuino in cultu, vitare debebimus: ne egenis seruientes elementis, non adoremus Deum in spiritu & veritate. Certè panem ipsi, & frangendi ritum, & certorum formam verborum in Dei cultu recipitis, si non omnino discedatis ab institutione. An fortius & locupletius elementũ est panis pistorius, quàm Christi corpus? aut infirmum & egenum elementum non est aqua dumtaxat significans, & infirma atque egena est aqua, Dei concepta virtute regenerans? Quid autem est, quod addis virtutem hanc neminem experiri? neminem accipere? Itáne baptismum elidis & eneruas, quem in Ecclesia Catholica paruulus accepisti? paruulus enim accepisti haud dubiè, quod grandior seruare debueras. Quod si conseruasses, non solùm factis innocentior, verùm etiam verbis religiosior atque integrior noscereris. Sed vtcunque in te res sese habuit, aut habeat; non debueras ceteros tuo pede metiri, nec propterea aut Baptismi, aut Eucharistiæ negare virtutem, quòd eam fortè expertus non fueras. Nam Baptismi quidem virtutem expertum se fuisse, diuus Cyprianus testatus est in epistola ad Donatum, cùm scribit, vndæ genitalis auxilio adeò se esse immutatum, vt cœperit videri facile, quod prius impossibile putabatur. Eucharistiæ verò nisi permagnam & ipse & veteres alij vim esse iudicassent, non eam propterea ministrari voluissent imminente persecutionis atrocitate; vt eius energia roborati & animati fideles, certiùs de hoste sæuiente victoriam reportarent. Alia (inquit Ambrosius) mysteria sunt, in quibus est mundi redẽptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, Sacramentorum participatio; quæ cùm acceperis, tunc mirabere *Epistola 9.*

rabere tantum donatum esse homini, vt illud manna, quod miramur fluxisse de cælo Iudæis, nec tantę operationis iudices ad salutem fuisse. Illud enim quicunque acceperunt, mortui sunt in deserto, præter Iesum Naue & Caleb. Hoc sacramentum quicunque gustauerit, non morietur in æternum. Sic illi. Ad vos verò quod attinet, nihil mirandum est, si nullam Sacramentorum virtutem experiamini, quæ nuda esse sine virtute symbola prædicatis. Cetera verò quæ exteriorem in Ecclesia cultum habẽt, eiusmodi sunt, vt, licet Sacramentalem efficiendi vim non acceperint, tamen non careant vtilitate significandi. Quibus exercendis, & in veritate adorat Ecclesia, quia in ijs Christum, qui veritas est, agnoscit atque profitetur; & in spiritu, quod per eas res visibiles atque conspicuas, fidei & dilectionis, veræque & interioris pietatis motum & affectum in Deum & Christum inflammet. Ideoque & Legis tempore, cùm iuxta institutionẽ Dei ceremoniæ multiplices ad Dei cultum adhiberentur, quamuis ij qui carnales erant, & miserabili animi seruitute signa pro rebus amplectebantur, Deum neque in spiritu, sed in carne; neque in veritate, sed errore adorarent: tamen spirituales eius temporis homines, qui illa ex fide faciebant, in spititu proculdubio & veritate adorabant; quia vt verè iusti, verè pij, ita profectò veri adoratores erant. Vnde intelligitur, ceremoniarum vsum, veram adorationem nequaquam excludere: quando in ijs nó tam quod geritur per seipsum, quàm id quod nobis illæ significant, suoque modo loquuntur & commendant, vigili fide & mente spirituali perpenditur; oculique mentis, quod ipse etiam ex Augustino commemoras, supra corporatas creaturas, ad percipiendam æternam lucem eriguntur. Tertium porrò caput, ex quo præ tuis sectis minùs ipsi ferendi censeamur; quia videlicet in diuinis negotijs ea sibi homines assumant,

sumant,quæ ad solum Christum sint transferenda; vt est remissio peccatorum, Spiritus sancti donatio, & aliarum (vt vis) figmenta gratiarum: tale est quale superiora, plus continens quod refugiendum videatur specie prima verborum, quàm, si bene ac penitus inspiciatur, metuẽdum. Nam hæc indubiè tanta munera si sic homines aliqui sibi assumant, vt ea Christo detrahãt, aut in ijs Christum non agnoscant, non sine causa è societate Christiana proijciendi videantur; sed si in eiusmodi negotijs, causisq. diuinis, Christo quidem potestas atque auctoritas primaria, homini verò ministerium, & vicaria quædã functio tribuitur: quid dicitur, à quo sit tam vehementer abhorrendum? quid asseritur à verbo Dei, & eo quidẽ scripto difertoque, alienum? Nónne dicitur Apostolis: Quorum remiseritis peccata, remissa sunt? Quæ solueritis super terrã, ea soluta erunt & in cælis? Possunt ergo & homines, iuxta Scripturam, peccata remittere, cùm hanc à Deo potestatem acceperint, qui solus auctoritate primaria, neque aliunde sibi communicata, peccata remittit. Atque hoc nos Dei verbũ sequentes, homines aliquos tali à Deo potestate honoratos veneramur atque suspicimus: idq. dum facimus, nihil aliud quàm Deum ipsum in eorum personis honorare nos arbitramur. Nam quod profers ex Ambrosij commentariis, plantare esse euangelizare, & ad fidem trahere; rigare verò baptizare solẽnibus verbis; peccata autem dimittere, & spiritum dare, Dei solius esse, ideoque nullam esse in hac re gloriam hominis, cùm salutis effectum solus producat Deus: hoc (inquam) non detrahit homini ministerium, per quod Spiritus sanctus donetur, sed magis constituit. Gloriam verò eam quæ eius propria est, qui ineffabiliter intrinsecus operatur, adhibito foris Sacramento, nullus nostrum cuiquam mortalium adscribendam existimat. Cur ergo tolerandi non fu-

mus in eo in quo tam pulchrè concinimus cum Dei verbo, veterumq. doctrina? Sed prauè interpretamur Dei verbum. Quasi melius interpretentur illi, quibus remittere peccata, est Euangelium prædicare, quo annuncientur esse remissa credentibus. At hanc potestatem etiam in peccatoribus existere sustinemus. Quid ni? cùm pronunciare credenti remissa esse peccata, quod vobis est peccata remittere, etiam is possit, qui non habeat Spiritum sanctum, ex quo bene viuat. Cùm igitur & sanam doctrinam teneamus, & verum Dei cultum, & potestatem Christo Domino in cælo atque in terra, clarissimæ vocis præconio, tribuamus; cur, ceteris omnibus libertate permissa, soli excludimur? soli minimè ferendi iudicamur? Hæccine vestra libertas est, quam tanta contentione petitis? eáne religionis dicenda libertas est, quæ veram & antiquissimam, & primam religionem exterminat? Estne ea dicenda libertas religionis, hoc est pietatis, quæ Turcarum impietatem citius liberam esse patiatur, quàm Ecclesiæ Romanæ, in qua primus præsedit Christi vice Petrus, religionem? Hãc ergo libertatẽ, si cum aliis quibusdam, vt dicis, impedierim atque turbarim, non eo profectò nomine mihi displiceo, cùm ex ea sciam nihil prouenire posse boni; quam ea mente atque intentione petitis, vt Romanam Ecclesiam subuertatis. Idcirco enim te sic offendit, quòd Ecclesiam Romanã omnibus opibus ac viribus defendendam esse dixerim, vt mihi propterea per annotationem marginalẽ tanquam à latere veniret spiritus Antichristi, non Christi. Quo manifestè declaras, tibi esse persuasum, Romanam Ecclesiam esse Antichristi Ecclesiam, & ideo qui hanc dicant defendendam esse, spiritum Antichristi habere, non Christi. Ex quo etiam non temere diuinamus, cùm libertatem petitis religionis, nobis tamen nullam fore libertatem, nisi Christum & Antichristum pari velitis in Ecclesia libertate potiri.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Quid sit de ea narratione sentiendum, quæ ex Molinæo profertur de Ludouico Rege Franciæ XII.

HISTORIAS etiam profers pro asserenda hac vestra libertate. [Memoratu, inquis, dignum est exemplum Ludouici duodecimi, cui patris populi cognomen impositum est. Incendebant eum Cardinales & Episcopi aliquot aduersus Merindolanos & Crabrerienses (reliquias videlicet Albigensium Christianorum, qui olim propter Christum diu multumq. vexati sunt) quippe veneficos, incestos, hæreticos, ac proinde tollendos esse. Merindolani & Crabrerienses subodorati quæ Cardinales & Episcopi in se consilia coquerent, mittunt ad Regem Legatos, & innocẽtiam suam tutantur. Eos Legatos aditu Regis Cardinales prohibere conabantur, Regem monentes, ne illis pro se dicendi apud se potestatem faceret, iure Canonico prohiberi ne quis cum hæreticis communicet. Tum Rex, Etiamsi, inquit, mihi in Turcam aut diabolum bellum suscipiendum esset, eos tamẽ priùs audire vellem. Dignum prorsus Rege responsum. Quippe inauditum & indefensum quemquam damnare, sceptro & iure abuti est. Ergo accitos Legatos Ludouicus introduci iubet. Illi reuerenter exponunt, Merindolanos & Crabrerienses, Euangelium, Biblia, Symbolum Apostolicũ, Dei præcepta, Sacramẽta agnoscere atque amplecti: cæterùm nec Papæ, nec ipsius doctrinæ credere. si secus esse Rex deprehenderet, se nullũ supplicium recusare. Ea itáne se haberẽt, an secus, Rex scire voluit. Itaque ea de re Adamo Finnæo, libellorum supplicum magistro, & Guilhelmo Paruo Dominicano, qui illi erat à confessionibus, quæstionem mandat. Illi in ea loca profecti, & quæstionibus perfectis, reuersi sunt ad Regem. Referunt, illis in locis homines baptizari, Ar-

ticulos fidei, & Decalogum doceri, Dominicos dies religiosè coli, Dei verbum exponi, veneficia & stupra apud eos nulla esse. Cæterùm se in ipsorum templis neque imagines, neque ornamẽta Missæ vlla reperisse. His auditis Rex, eósne præcipiti iudicio damnauit? aut bello persequutus est? Minimè: sed iureiurando addito, Me, inquit, & cætero populo meo Catholico meliores illi viri sunt.] Hæc tua sunt de Ludouico duodecimo, vel certè Molinæi, cuius ex libro de Monarchia Francorum, te illa deprompsisse significas. In quibus dum laudatur Ludouicus duodecimus, vituperantur prædecessores eius clarissimi Galliæ Reges, Philippus Augustus, & diuus Ludouicus, à quibus Regibus persecutionem passi sunt Albigẽses. Nam Philippus quidem per suos duces multa Albigensium milia sustulit: posteaque Ludouicus Ludouici filius, cùm eosdem in sua perfidia obstinatos comperisset, Ioanni Bellemontensi imperat exercitum in eos ducere. quod adeò frustra non fuit, vt intra paucos dies, alijs atque alijs receptis eorum munitionibus, rebelles perdomitos conuenientibus affecerit pœnis. Ac ne tum vim dumtaxat in eos adhibitum fuisse, non doctrinam, non salutaria monita subministrata calumnieris; constat, Philippo regnante, sic armis oppugnatos Albigenses, vt animos quoque eorum expugnandi cura neutiquam defuerit. quippe Simonem Montfortium belli ducem comitatus Dominicus, vir continentia vitæ, & doctrina clarus, magnam verbi ministerio & omni officio charitatis operam præstitit, quo miserè deceptas animas errorum laqueis eximeret. Tibíne ergo Albigenses propter Christum diu multumque vexati fuisse videtur, quos Christianissimi Reges, & religiosissimi Galliæ nobiles tunc sunt persecuti? Itáne tibi tunc omnis Gallia insanisse videtur, vt Christum ignoraret, quem in suis discipulis opprimere conaretur? Apud solos ergo Albigenses

genſes tunc Chriſti erat Eccleſia, & de cæteris regni partibus perierat: quoniam profectò Chriſti Eccleſia eſſe non potuit, quæ aduerſus Chriſtum grauem adeò perſecutionem cõmoueret. A quibus igitur, obſecro, & per quos, ad Ludouicum vſque duodecimum, veræ religionis hæreditaria ſucceſſio penetrauit? quomodo ſuum populum Catholicum vocat, qui per te Chriſtianus non erat? Succeſſerat enim eadem in religione ijs populis, à quibus propter Chriſtum Albigenſes fingis perſecutionem eſſe perpeſſos. Ex aduerſo autem cùm populum ſuum in ea cum Albigenſibus comparatione Catholicum vocat, nonne ſignificat Albigenſes non fuiſſe Catholicos? quid enim eſt quod dicit, niſi viros illos, quamuis pontificiæ doctrinæ non acquieſcerent, tamen Catholicis, qui eam ſequerentur, fuiſſe meliores? Non ergo erant illi Catholici, ipſius Ludouici iudicio: quare nec Chriſtianæ Eccleſiæ gremio comprehenſi, cùm in Symbolo profiteamur Eccleſiam Chriſti Catholicam. Tu ergo iam videris, quonam modo homines ab Eccleſia Chriſti alienos, quos proinde haberi oportuerat ſicut ethnicos & publicanos; quomodo hæreticos & ſchiſmaticos, quibus nec Aue dici cõuenerat, meliores eſſe dixerit viros Catholicis hominibus, & obedientibus Eccleſiæ filijs. Iam & hoc attẽde, ex qua ſuorum relatione fingatur Rex meliores illos eſſe viros Catholicis populis concludere: nempe quia in illis Albigenſium locis homines baptizarentur, articuli fidei, Decalogus docerentur, verbum Dei explicaretur, veneficia apud eos & ſtupra nulla eſſent; propterea ne ergo meliores Catholicis? Quid enim iſtorum apud veteres damnatiſſimas hæreſes non fiebat? Apud Nouatianos, Donatiſtas, Arianos, Neſtorianos, Eutychianos, aliasque peſtes, baptizabantur homines, articuli fidei, Decalogus ſtudioſiſſimè tractabãtur, Dominici dies religiosè coleban-

tur. Sæpe ijdem tam bonis erant moribus, vt multos Catholicos erubescere cogerẽt. Hi ergo sectarij rectè à quoquam sano homine Catholicis dicerentur esse meliores? Laudas Regem, quia non præcipiti iudicio reliquias Albigensium cõdemnauerit: nec aduertis quàm præcipiti iudicio concluserit, addito etiam iureiurando, ex confusa, & generali, nec bene discussa informatione, illos Catholicis populis esse meliores. Quomodo enim, & qui, quótve Articuli fidei doceantur, qua ratione Decalogus tractetur atque explicetur, quomodo etiam & qua forma verborum baptizentur homines, permultum interesse quiuis intelligit.

CAPVT XIX.

Non satis narratorem hunc attendisse quæ fuerit Albiorum doctrina.

PORRO nec illud in hac fictitia narratione satis attenditur, quæ doctrina fuerit Albigensium, quorum hi dicuntur esse reliquiæ. Cùm enim sancti Dominici ætate variæ hæreses grassarentur sub generali nomine Catharorum, diuersasque Christianæ Ecclesiæ prouincias macularent; vt Lombardiam, vt Tusciã, vt Marthiam; fuit inter cætera loca comitatus Albigensis deprauatissimus, vnáque illic ex sedecim quę Catharorum Ecclesiæ numerantur à fratre Reinero, antea hæresiarcha inter ipsos Catharos, postea verò sacerdote Ordinis Prædicatorũ. Qui etiam vt breuiter, ita dilucidè sententias Catharorum, & communes omnium & proprias ferè sectarum singularum, quibus inter se (quod facillimè euenit inter hęreticos) discrepabãt, recensuit atq. explicauit. Cõmunes, inquit, opiniones omnium Catharorum sunt istæ: videlicet, quòd diabolus fecit hunc mundũ, & omnia quæ in eo sunt. Item quòd omnia sacramenta Ecclesię, videlicet Sacra-

Sacramẽtum Baptiſmi, & cætera Sacramẽta nihil proſunt ad ſalutem, & quòd non ſunt vera Sacramenta Chriſti & Eccleſiæ eius, ſed deceptoria, & diabolica, & Eccleſiæ malignantium. Item communis opinio omnium Catharorum eſt, quòd matrimonium carnale ſemper fuit mortale peccatum, & quòd non punietur quis grauiùs in futuro propter adulterium vel inceſtum, quàm propter legitimum cõiugium. Item omnes Cathari negant carnis reſurrectionem futuram. Item credunt quòd comedere carnes, oua & caſeum, etiam in vrgenti neceſſitate, ſit mortale peccatum. Item quòd potentes ſeculares peccant mortaliter, puniendo malefactores vel hæreticos. Item quòd nemo poteſt eſſe ſaluus niſi per eos. Item quòd non licet iurare in aliquo caſu: & ideo iurare eſt ſemper mortale peccatum. Item quòd paruuli etiam baptizati non leuiùs punientur æternaliter, quàm latrones & homicidę. Item omnes negant purgatorium. Eſt etiam communis, inquit, opinio omnium Catharorũ, quòd peccaret grauiter, quicunque ex eis ſpõtè occideret auem aliquam, à minima auicula vſque ad maximã; & quadrupedia, à muſtela vſque ad elephantem; ſed de cæteris animalibus non ſic dicunt. Sic ille de communibus eorum ſententijs, qui ipſius ætate vel ſuperbè ſe Catharos appellabant, vel ſic à Catholicis notabantur; quòd ſe à cæteris, vt immundis, tanquam ſoli ipſi puri & ſancti ſeiungerent. Addit idem poſtea de Sacramentis eorum communibus. Cathari namque, inquit, inſtar ſimiarum, quæ hominis actus imitari conantur, quatuor habent ſacramenta, falſa tamen & inania, illicita & ſacrilega: quæ ſunt, manus impoſitio, panis benedictio, pœnitentia, & ordo. de quibus ordine poſtea diſſerit breuiſſimè. Habes ergo hîc tuos Albigenſes, quos ais propter Chriſtum perſecutionem eſſe perpeſſos. Miror an eis nunc Eccleſiæ portas aperires, ſi qui

similiter carnis resurrectionem negarēt, si qui nuptias vt scelus damnarent, si qui carnes edere vllo casu nefas ducerent. Non opinor, nisi simili errore demens rapereris. Quantum ergo tibi placere possunt in eo quòd purgatorium negant, tantum tibi in eo quòd nuptias damnent, displiceant necesse est: quantumque approbas, quòd in hæreticos animaduerti non putant licere, tantum oportet improbes, quòd ijdem ne maleficos quidem vllos patiantur interfici. Et si tibi propter Christum persecutionem videntur passi, quia rectissimè purgatorium tollerent; propter quem obsecro passi sunt, cùm nuptias condemnarent? cùm carnis resurrectionem negarent? cùm à diabolo cōditum esse mūdum affirmarent? Talium ergo tamque nefandarum sordium reliquias Rex Catholicus & sibi & suis Catholicis, bene de illis instructus & informatus, anteposuisset? Et idem apud reliquias suæ ætatis Albigensium tam facilè credidisset homines baptizari, si scisset eorum maiores, quibus in simili errorum insania successerant, baptismum qui in aqua fieret, omnino sustulisse? At se posteriores, inquis, iam in multis correxerant: priores igitur, quos corrigi oportuerat, propter Christum persecutionem passi non sunt. Quòd si hæc omnia de illis fingi dixeris, non metuis ne citiùs multo fingere dicaris, quòd propter Christum persecutionem passi sint? & hoc quidem fingere cum tāta clarissimorum Principum Christianissimæ Galliæ, totque populorum Catholicorum iniuria? aut si illa finguntur, tu articulum profer ad Christi doctrinam pertinētem, propter quem illos persecutionem passos esse certiùs edoceas. ede tuos historicos, testes nobis idoneos producito. Cepisse luem hanc dini Bernardi temporibus, Pontifice Innocentio secundo, & ijsdem in Gallię partibus, hoc est, circa Tholosam, sparsisse sui veneni non negligenda semina, testis nobis est ipse Bernardus,

dus, qui propterea Tholosates hortatus est epistola ducentesima quadragesima prima, vt persequerētur deprehensas, sed nondum comprehensas vulpes, neque desisterent donec penitus deperirent atque diffugerēt decunctis eorum finibus. Scripsit & ad Hidelphonsum comitem sancti Ægidij, cui declarat se propterea in ea loca esse profectum, quòd ea sola de vniuersis Galliæ prouincijs maximè sibi inuenisset exposita Hēricus apostata, auctor sectæ: vt sub illius potissimùm Comitis dominatu, in gregem Christi toto furore baccharetur. At ne alias tunc hæreses fuisse putes, quàm ex Reineri catalogo recensuimus, scribit idem Bernardus sermone in Cantica sexagesimo sexto, damnasse eos nuptias, abstinuisse à cibis tanquam malis, ex Manichęorum insania, baptisma sustulisse paruulorum, orationes pro defunctis improbasse, ignem purgatorium post mortem nullum restare docuisse, ordinibus Ecclesiæ detraxisse, sacramenta contempsisse. Eædem ergo fuêre hæreses ijsdem locis, quæ auctæ postea atque propagatæ, vsque ad Innocentij tertij Pontificatum, sic inoleuêre, vt, quemadmodum Platina scribit, non disceptationibus verborum tantùm, verumetiam armis opus fuerit. Sederat, inquit Paulus AEmilius, ea pestis in comitatu Tholosatium, cui Albij contribuebantur, & finitimas polluerant ciuitates. Pontifices nostros, Episcopos sceleratorum; Ecclesiam nostram, cœtum infernorum vocitabant: matrimonia damnabant, promiscuos cōcubitus, eosque nefarios, sanctos ducebant. Ad eos sanandos, si resipiscere possent, missus diuus Dominicus. neque vitę, neque orationis sanctitate permoti sunt. Armis etiam pertinacia se tutabatur: necdum indoles illa Gotthica ferociaq. vtique exoleuerat. Et infrà: Circiter centum milia armatorum, inquit, in acie aduersus Simonem, ne decima quidem parte hosti parem, constitisse ferunt, sed va-

Epistola 240.

In Innocentio tertio.

In Philippo Augusto. lib. 6.

luerunt lachrymæ, vicit religio, fusa fugataque multitudo à paucitate, furor à religione. Sic AEmilius. Si iam quærat aliquis, quonam modo à diui Bernardi temporibus, per annos circiter quinquaginta aut sexaginta, tantum incrementorum & virium accipere Tholosates siue Albij hæretici potuerint: ipse ei Bernardus causam reddet, sermone suptà memorato. Dolendum (inquit) valde, quòd non solùm laici Principes, sed & quidã, vt dicitur, de clero, nec non de ordine Episcoporum, qui magis eos persequi debuerant, propter quæstum sustineant, accipientes ab ijs munera. Et quomodo, inquiunt, damnabimus nec conuictos nec confessos? friuola satis non ratio, sed occasio. hoc solo, etiam si aliud non esset, facilè deprehendes, si (vt dixi) viros & feminas, qui se continentes dicunt, ab inuicem separes: & feminas quidem cum alijs sui sexus & voti degere cogas, viros æquè cum eiusdem propositi viris. per hoc enim consultum erit vtrorumque voto simul & famæ, cùm continentiæ suæ & testes habuerint & custodes. Quod si non sustinent, iustissimè eliminabuntur de Ecclesia, quam scandalizant non solùm notabili, sed etiam illicita cohabitatione. Habes ex diuo Bernardo propagatę pestis causam, nec propagatæ modò, verumetiam progressu temporum inueteratæ, & sic quidem radicatæ & armatæ, vt non solùm disputantium rationes, sed Principum etiam gladios collisserit. Inter quos si nihilominus vsque ad Ludouicum duodecimũ aliquas sui reliquias transmiserit, pari hę tamen odio dignæ atque execratione fuere: nec eis potuit Ludouicus laudabiliter indulgere, quas eius maiores summa cum laude funditus exstirpare conati sunt. Quonã ergo modo verisimile sit, quod nec apud clarissimos historicos scriptum reperio, nõ modò non indulsisse Ludouicum Principem haud dubiè Catholicum, verumetiam laudauisse? nec laudasse simplici-

ter,

ter, sed impuros etiam homines, Catholicis omnibus Galliæ populis, iuxta ventosum illud Molinæi mendacium, addito iureiurando ante posuisse? Nam, temeraria quidem iuramenta vsque adeo Ludouicus non fetebat, vt temere iurantes, varijs edictis coërcuerit: vsus ea in re, consilio Guilhelmi Parui, qui ei erat à sacris confessionibus.

CAPVT XX.

Dissoluitur argumentum petitum, cùm ab exemplo Ioannis Pontificis, eius nominis primi, tum etiam Principum Romanorum.

EST abste quoque Ioannis Pontificis eius nominis primi productum exemplum, Platinæ verbis ciusmodi: Theodoricus Rex Italiæ, Ioannem Pontificem Romanum eius nominis primum, Theodorum, duosque Agapitos oratores, ad Iustinũ Imperatorem, qui Arianos expulerat, eorumque Ecclesias Catholicis assignauerat, misit: qui eum hortarentur, vt Arianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ Ecclesias Catholicas demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem Legati excepti sunt, qui vbi Constantinopoli rationem legationis exposuere, cùm flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ, vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eo tandem pium hominem perpulere, vt Arianos restitueret, atque eos viuere suis institutis & legibus sineret. hinc tu concludens, Itaque, inquis, fidei causa hic postposita necessitati est. Quæ quidem conclusio ex tuo sensu profecta, non ex commemorato Ioannis exemplo, vera ratiocinatione deducta est. Ex quo enim Euangelio didicisti, causam fidei vili esse necessitati postponendam? Causa enim fidei, Christi & Dei causa est: quæ apud homi-

homines Christianos tanti esse debet, vt omnis illi debeat humana cedere necessitas. Id quod facere serpẽtũ etiã docemur exẽplo, qui, quo suũ caput seruent incolume, ceteras omnes sui partes, cædentiũ ictibus exponere non dubitant. Neque ergo id efficere studuit apud Imperatorem sanctissimus Pontifex, vt causa fidei necessitati postponeretur, sed omnino fidei ipsius religionísque causam egit: quæ ne opprimeretur in Italia, consultũ esse censuit, Arianos in Græcia ad tempus adhuc tolerari. Non enim fidei causa postponitur necessitati, aut quicquam agitur in præiudicium religionis, quoties vel hęresis, vel aliud quodpiam tolleratur in fidelitatis genus, ne grauiora detrimenta pietas accipiat. Imo verò hoc est fidei causam putare primã, eiusque rationem piè omnino prudenterque suscipere. Quomodo nec in pudicitię præiudicium, prostibula certis duntaxat locis; nec in Reipublicæ aut æquitatis iniuriam vsuræ tolerãtur. Quamuis enim ipsa prostibulorum impuritas, pudicitiæ; & vsurarum iniquitas, iustitiæ proculdubio contraria sit: non tamen eiusmodi vitiorum prudens & moderata toleratio, virtuti aduersa est, sed pro ea potiùs conseruanda facit. Ad eundem ergo modum, contraria veræ quidem religioni sunt impiarum exercitia factionum: sed eorum ad aliquantum tempus prudens permissio; quoniam in tuitu fit alibi conseruandę fidei, non causam religionis necessitati postponit, sed vrgente necessitate religioni consulit. Nec verò toleratio seu permissio hæc, taliora ex necessitate, causæ tuæ patrocinatur. Tu enim libertatem istiusmodi non tolerari, sed probari vis: nec vno dũtaxat loco permitti, sed toto prorsus orbe terrarum, ne videlicet zizania euellantur; neque ad tempus tantummodo, sed omnino vsq. ad extremum iudicium, messisque diem. Quid tibi ergo profuerit, si Ariana hæresis ab Imperatore Iustino, propter impendentem

alioqui Ecclesijs Italicis ruinam, ad tempus tolerata sit, & aliquantum libertatis acceperit, cùm postea remoto eiusmodi periculo, Iustinianus, Iustini in imperio successor, legem promulgauerit; ne qui essent hæretici sub eius imperio, datis ad conuersionem trium mensium inducijs? Quòd autem nonnulli dum resistunt Libertinis, illam esse non putant de Ioanne Pontifice veram historiam; sed Ioannem Pontificem auxilij causa in Græciam ad Imperatorem profectum esse contendunt, quoniam Theodoricus Arianus Italiam diuexaret, eamque Romanæ esse historiæ fidem; in eo ki multa falluntur simplicitate, quòd cogitare nesciãt hoc ipsum auxilio Italiæ fuisse futurum, si Arianis in Græcia parceretur. Nam cùm constet Ioannem Pontificem ab ipso Theodorico missum ad Imperatorem, eiusque legatione esse functum; quonam modo hæc Ioannis fuisset eò directa legatio, vt aduersus Theodoricum auxilia peterẽtur? Breuiarium ergo illi suum, quod Romanæ historiæ nomine significant, non satis intelligunt. Neque enim Romanum Breuiarium Pontificali Romano contrariũ est, è quo Platina suã illam narrationem elicuit. Nec verò solus aut Platina, aut Sabellicus, aut Massæus Cameracenas. ita rem gestam referunt: sed vetus quoque & celebris Pauli Diaconi eadem de re historia, quæ his expressa est verbis: At verò, inquit, in Orientis partibus, cùm adhuc eo tempore per singula loca hæresis Ariana vigeret, Iustinus sexto imperij sui anno orthodoxæ fidei studio omnimodis satagere cepit, vt hæreticorum nomen exstingueret, statuítque vt vbique eorum Ecclesias Catholica religione consecraret. Quod dũ in Italia Rex Theodoricus, Ariana lue pollutus, audisset; Ioannẽ Papam, simulque cum eo Theodorum Hipatium, atq. Agapitum, consulares viros, atque Agapitum patricium, Constantinopolim ad Iustinum Principẽ misit. Mandat

dat quoque per eos interminans, quòd nisi quàm ocyus hæreticis suas Ecclesias redderet, eosque in pace degere sineret, vniuersos Italiæ populos ipse gladio extingueret. Qui peruenientes ad Augustum, cum ab eo, vt dignum erat, susceptiessent, magnis eum, de sua suorumque salute soliciti, fletibus postulabant, vt suæ legationis seriem, quamquam esset iniusta, libenter exciperet, Italiæque perituræ consuleret. Quorum fletibus Iustinus permotus, eis quod petebant, concessit, Arianosque sui iuris reliquit. Hæc Paulus Diaconus. Quæ si quis roget quonam modo cum epistola Ioannis quę ad Episcopos Italię scripta est, consonent; qua declarat Pontifex, se Arianorum Ecclesias quascunque reperire potuerit, cùm in Græcia adhuc esset, Catholicas consecrasse: responderi poterit, Arianis sic esse parcitum, seque permissam erroris sui libertatem, vt tamen Ecclesiæ eorum, quæ iam per consecrationem ad Catholicæ fidei & pietatis exercitium Deo dedicatę erant; non eis redderentur: relinquerentur aliquæ tamen, quæ nondum consecrationem acceperant. Tametsi enim ante Ioannis aduentum in Græciam, eiecti iam essent Ariani, & eorum Ecclesiæ fuisse significentur ad ritus Catholicos consecratæ: tamen si omnes consecratæ fuissent, non potuisset Ioannnes, quas ipse consecraret, reperire. Cõsecrauit autem quascunque potuit ab Arianis inuenire vacuas: quibuscum etsi indulgentiùs a mitiùs ageret Imperator, propter Pontificis preces, men non incredibile est, ob priorem Imperatoris ueritatem, multos Arianos ad Catholicæ communionem sese recepisse, aut certè ab Ecclesiarum suarum frequentatione abstinuisse: vt eæ iam potuerint Catholica religione consecrari. hęc igitur, aut alia melior, si cui occurrat, afferenda erit conciliandi ratio; non autẽ aut historia, quæ à tam multis traditur historicis, & in ipso est Põtificali Romano, propter Ioãnis epistolam

In Pontif.

hm arguēda falsitatis, aut propter historię fidē Ioānis epistola repudianda. Ad cætera exempla quod attinet, quæ de Romanis Principibus proferuntur (vt taceam quàm referantur interdum deprauatè) satis fuerit generatim annotasse, nullum ex omnibus satis idoneū esse ad perpetuam religionis libertatem stabiliendam, quam isti postulabant, nisi fortè Iuliani apostatę, cuius etiam iste patrocinio nititur. Nam illum, diuus quidē Augustinus testis est, hæreticorum & schismaticorum libertati fauisse; propterea quòd ei pax & vnitas Christiana nimium displiceret, quandoquidem ipsa ei, vnde impiè ecciderat, religio displicebat. Aliorum autem Imperatorum, inquit, iustitiam, legesque, quæ vehementes aduersus eos latæ sunt, quis ignorat? In quibus vna generalis, inquit, aduersus omnes qui Christianos fedici volunt, & Ecclesiæ Catholicæ non communicant, sed in suis separatim conuenticulis cōgregantur, id continet; vt, vel ordinator clerici; vel ipse ordinatus, denis auri libris mulctētur; locus verò ipse, quo impia separatio congregatur, redigatur in fiscum. Sunt & aliæ iussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta, vel per donationes alicui conferendi, facultas adimitur, vel ex donationibus aut testamentis aliquid capiendi. Sic Augustinus. Vnde, si aduertere libet, intelligis nō probatam fuisse sectarum quam vltis libertatem, quæ impunita non relinquebatur. Sed qui boni & Catholici fuêre Principes, cùm, vt è medio tollerentur, vel fieri non posse, vel propter commendandam Gentilibus Ecclesiæ mansuetudinem, non expedire iudicarent, tolerarunt dumtaxat, pro sui temporis necessitate, quos tolerandos esse iudicauêre præ aliis, vt Theodosius Magnus, quem iure laudas, vt prudentissimum & optimum Principem. de quo videri vis Socratem, Tripartitæ historiæ libri noni, capite trigesimosexto. Sed ego de eodem videre te velim quid scribat Prudentius. Laudat enim eum hoc nomine,

mine, quòd non solum, gentilium more Principum, id ei curæ fuerit, vt bene se haberet terrenarum cursus rerum; verùm etiam id, quod ad Principum curam pertinere non vis, vt vna vera religione, sublatis, quoad fieri posset, noxiis erroribus, ad æternam felicitatem adipiscendam, vni vero Deo seruiretur.

Initio lib. primus contra Symmachum.

Vir solus (ait) cui cura fuit, ne publica morum
Plaga cicatricem summa leuiter cute clausam
Duceret, & latebram tabentis vulneris altè
Impressam, penitusq; putri de pure peresam
Iuncta superficies medico fallente foueret:
Sed studuit quo pars hominis generosior intus
Viueret, atque animam letali peste piatam
Nosset ab interno tutam seruare veneno.
Illa Tyrannorum fuerat medicina, videre
Qui status ante oculos præsentibus ac perituris
Competeret rebus, nec curam adhibere futuris.
Heu malè de populo meriti, malè patribus ipsis
Blanditi, quos præcipites in tartara mergi
Cum Ioue siuerunt, multa & cum plebe deorum!
Ast hic imperium protendit latiùs, æuo
Posteriore sui cupiens sancire salutem.
Nimirum pulchrè quidam doctissimus, esset
Publica res (inquit) tunc fortunata satis, si
Vel Reges saperent, vel regnarent sapientes.

Hæc de Theodosio Prudentius. Nemo autem omnino hoc aut rationem aut Euangelij doctrinam postulare putauit (quod vos putatis) vt quæque hæresis, omnibus & locis & temporibus, etiam cùm exstirpari sine periculo grauiore posset, in sui professione, suisq; exercitijs libera esse sineretur.

DE

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER DECIMVS QVARTVS.

PROOEMIVM.

VISVM fuit & alterius cuiusdam libelli breuem confutationem adiungere, non propter argumenti modò similitudinem, verùm etiam vt posteritati testatum esset, quanto studio, quantaque copia argumentorum effugirara hæc fuerit in religione libertas, sub speciosissimo blandissimoque titulo Christianæ libertatis. Et hoc quidem quicquid est libelli euulgatum aliquando fuit, typisque commissum, sed cùm ita esset distractum, vt eius non facilè recens, hisce in locis reperiretur exemplar, valdeque ad hanc accessiunculam faciendam inuitaret plenior quædam argumenti suscepti tractatio: paucis mutatis, nonnullisque detractis, quæ illi propriè tempori seruiebant, rursus hîc inserendum esse putauimus. In quo proposita Libertini cuiusdam clari inter suos argumenta, quamquam eodem ferè quò superiora reuoluantur, habent tamen proprij quiddam, quod alio dictionis filo, magisque populari ratione tractetur atque diluatur.

CAPVT I.

Ad religionis in Republica conseruationem, & diuinæ & humanæ seueritatis metum valde conducere.

PRINCIPIO igitur probat id agi sine ratione, imò absurdè etiam, vt armis ac seueritate pij Principis, religio Catholica conseruetur; propterea quòd religio qua Deus colitur, Dei sit donum, neque vi possit hominũ animis inseri: quia nimirum credere, aut religiosus esse, nemo queat inuitus. Hæc si ratio gladium excutit è manibus Catholici Principis, ne possit eius vsum ad religionis conseruationem conuertere; non sinet profectò eadem illum exseri, ad vllius in Republica vitij grassantis exstirpationem. Quis enim vel mediocriter institutus, ignoret, non modò religionem seu pietatẽ Dei donum esse, verùm etiam iustitiam, castitatem, ceterasque virtutes? Quin & à sceleribus sibi temperare, nisi Dei munus esset, non diceret beatus Gẽtium Apostolus, orare se pro suis, vt nihil mali facerent. Nũ placet igitur, quoniam hæc Dei dona sunt, vt neque inter ciues iustitia, neque inter coniuges pudicitiæ fides, neque in familiis modestia, temperantia, obedientia, neque omnino in castris disciplina, præfectorum aliqua seueritate conseruetur? Quod si sic erit, abolendæ leges erunt contra homicidia & adulteria latæ; nõ pater virga filij peccatum castigabit; non dominus seruum, non magister discipulum, non Tribunus militem pœna ob delictum afficiet. Cur enim illum pœnis, qui vt abstineret à scelere, Dei donum nõ habuit? Nam profectò si habuisset, abstinuisset. Quod si rectè necessarioq. reipublicæ disciplina scelera puniuntur, rectè quoque virtutes, quamuis Dei munera sunt, seueritate conseruantur. Etenim in tanta ad delinquendum pronitate, quantam esse conspicimus, hæc ratio

1. Cor. 13.

est

est virtutum bona publicè & priuatim conseruandi, si contraria vitiorum mala pœnis inflictis arceantur. An vitiosum erit fortasse, feminam non seruasse fidem vito; & non erit vitiosum, fidem Deo ipsi datam violasse? aut grauis erit iniuria, verbo factóve Regiam læsisse maiestatem; & nulla, vel leuis erit, in Deum blasphemasse? aut bonos ciues insectari conuitiis, crimẽ existimabitur; sanctos verò eius in cælo regnantes, nihil erit petulantibus linguis irrisisse? Hæc, atque huius generis alia complura, quæ contra religionem Christianam Catholicam admittuntur, si crimina sunt maxima, & omnibus dignissima pœnis, neque arceri à republica in ista exulceratissima corruptione morum, nisi Principum seueritate possunt: effectum est, summa cum ratione coniunctum id esse, vt in ea, Catholici Principis gladio, cùm facultas adfuerit, vindicetur. qui non sine causa gladium portat, vt beatus Apostolus inquit, minister enim Dei est, vindex in iram ei qui malum agit. Qui autẽ ea punierit, quæ siue factis, siue verbis sacrilegis verè aduersantur religioni, eaque puniendo vel minuerit, vel sustulerit è Republica Christiana; nonne is præclarè tibi videtur religionem Catholicam in eadem Republica vel omnino, vel magna saltem ex parte conseruasse? Ac sicut modò religio Dei donum est, sic certè & antea omni tempore fuit: nec ea solùm ex parte Dei munus est, qua hæreticorum damnantur errores, verùm etiam ex ea, qua gentium simulacra, falsique dij fugiuntur. Atqui in Iudaicum populum, ne ad idola deflueret, graues minas, eiusdemque postea quàm ad ea deflexisset, acerbissimas plagas diuinitus irrogatas, ignorat nemo, qui sacras literas attigerit. Et quamquam subinde populus ille fœdè lapsus sit, tamen nónne per tot annorũ centurias, istiusmodi seueritate, vera inter eos religio stetit, vniusque Dei cultus in illa est Republica conser- *Rom.13.*

uatus? Neque verò hîc audiẽdum est, populum illum istiusmodi fuisse ratione cohibendum, quòd duræ nimium ceruicis esset. Nam neque modò duræ nobis ceruices desunt, quas neque mollit pietas, neque obedientia flectit: & si quisquam illud fortasse produxerit, nihil omnino causam adiuuerit suam, cùm interim teneamus, etiam tum vnius veri Dei cultum, munus diuinum exstitisse. Quod donum si conseruandũ non fuit in hominum animis, incusso seueritatis pœnarumque metu; non debuit idololatriæ lapsus tãta pœnatum & calamitatum acerbitate puniri. Si autẽ conseruatum sic est, & multos quidem per annos; quî fiat, vt non & modò ratione consimili Catholicæ religionis munus in republica Christiana conseruetur? Neque enim adeò tardo quemquam esse ingenio puto, qui non videat quàm Iudæis quoque iustæ fuerit causa querelæ, cùm propter cultum idolorum grauibus ruinis feriebantur; si hoc iam dicere quisquã cum ratione potest: cur tenere fidem hanc supplicijs cogor, quam, nisi dederit Deus, habere non possum? Quidè quòd nec integrũ iam erit Deo, quemquã supplicijs æternis addicere, propterea quòd eum non præ omnibus rebus dilexerit? Paratum enim & hoc erit continuò: Iniustè mecum agis, qui me sic punias, quia non habuerim quod nisi te largiente habere non potui. Porrò, vt alia non pauca huc pertinentia, quæ illorum fuêre temporum, omittamus, ad nouumque Testamentum conuertamus oculos: cur flagello vsus est Christus ad exturbandos è templo negotiatores profanos, nisi vt religiosam in eo Dei venerationem, quæ eius proculdubio donum est, conseruaret? Cur Ananiæ Sapphiræque repentina morte incussus est multitudini credentiũ metus, nisi vt sic punita fraude inimica pietati, constantior deinceps in promissis implendis pietas seruaretur? Factus enim est per hæc ti-

Iam. 2.

mor,

mor, sicuti scriptum est in Actis, in vniuersa Ecclesia, & in omnes qui audierunt. Tantumque abest vt hac inusitata vindicta religio, quæ Dei donum est, detrimentum acceperit, vt mox adiungat historia, magis magísque auctam esse credentium in Domino multitudinem virorum atque mulierum. Cùm igitur metu fuerit aucta religio, non eadē metu poterit in hominū animis conseruari? præsertim cùm ad pietatis indubiè conseruationem beatus Gētium Apostolus Timotheo præcipiat, vt eos qui peccant, arguat coram omnibus, quo ceteri timorem habeant, ac timore perculsi, ab ijs quæ Christianis officiunt institutis, abstineant. At ille fuit (inquis) Dei metus; hic autē, quē ad religionis cōseruationē nihil cōferre volumus, metus est humanæ potestatis. Quasi verò non eos qui rebus humanis legitimè præsunt, timeri vt Dei ministros oporteat. Si enim diuinitus est ordinata potestas sublimior, & si is qui potestati resistit, Dei resistit ordinationi, iuxta doctrinæ Apostolicæ certissimā veritatē, quisquis potestatem illā rectè reueretur ac timet, is Deū ipsum in suo Vicario metuat ac reuereatur necesse est. Eam ob rē sapiens Deo ipsi subiunxit Regē tanquam Dei ministrum, cùm vtrumque metuendum esse præscriberet. Time, inquit, fili mi, Dñm & Regē, & cū obtrectatoribus, siue Dei, siue Regū ne cōmiscearis, quoniā repētè ab ijs consurgit perditio; & ruinā, quā vterque afferat, quis nouit? Hinc & beatus Petrus iubet, Christianos subiectos esse siue Regi, quasi præcellēti; siue Ducibus tanquā ab eo missis, ad vindictā malorū, laudem verò bonorū. Quos igitur oporteat suspicere tanquā à Deo missos, eosdē quoq. ab ijs qui deliquerint, tanquā Dei ministros metui constat oportere. Quare si ad religionis conseruationem & propagationem diuinitus incussus conducit terror, cur timor impediat legitimæ, diuinaque ordinatione constabilitæ potestatis?

Act. 5.

1. Tim. 5.

Rom. 13.

1. Pet. 2.

CAPVT II.

Ad voluntatis correctionem, eiusq; in melius demutationem prodesse posse vim compulsionis, accedente tamen secretiore operatione gratiæ Dei.

NEc sanè dubium est, quin liberæ sit voluntatis credere; omninoque perspicuum est, crédere neminem inuitum posse: neque id quisquam incussis terroribus agit, nisi planè desipiat, vt credat aliquis vel inuitus. verùm ad hoc ipsum confert disciplina seuerior, vt multi ex nolentibus & inuitis fiant aliquando volentes. Quippe ad illius magni Regis conuiuium, de
Luce 14. quo scriptum est in Euangelio, compelluntur quidem inuiti; sed in eo tamen postea reperiunt, quamobrem se lætentur intrasse. Foris ergo inuenitur necessitas, sed nascitur inde voluntas. Et felix illa prorsus necessitas,
Actor. 9. quæ ad meliora compellit. Quid Saulo, cùm minas cædesque spiraret in Christi discipulos, à religione Christiana fingi potest alienius? sed diuinitus adhibita compulsio fecit eum ex nolente volentem, ex persecutore propugnatorem, ex lupo rapacissimo mansuetissimam ouem. Quæ nisi compulsionis ac terroris esset vtilitas, non prædictum esse per Prophetam legeremus, fore, vt priùs quidem piscatores, postea verò venatores mitterentur: Mittam piscatores multos,
Hier. 16. dicit Dominus, & piscabuntur eos: & post hæc mittam eis multos venatores, & venabúntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum. Per varios sanè montes errabundi vagantur hæretici, dum fide reiecta, superborum hominum diuersos sequuntur errores. Nec iam ad eos capiendos mittendi piscatores: venatoribus hæreticorum feritas indiget. Venator enim syluas cingit, sentes excutit, terroribus vndique multiplicatis cogit in retia: piscator verò in mare retia mittit; quod incurrerit, trahit. neque hîc terror adhi-

adhibendus est ad capiendum, sed esca ad alliciẽdum. Itaq. piscatores Apostoli fuerunt, qui Principes Christianos, per quos cogerent, non habebant, sed omnibus salute veraque felicitate proposita, in Ecclesiæ retia pertraxêre. At posteaquam fidelium crescẽte multitudine, hominibus carnalibus abũdare Ecclesia cœpit, multíque ex his vnitate violata, in montes, aut in colles profugerunt, aut in petrarum cauernas sese abdidêre; tũ venatoribus opus fuit, hoc est, terrenis Principibus, qui terroribus perculsos caperent, ac reuerti compellerent. Non est (opinor) fides vltroneæ magis voluntatis, quàm virtutis amor atque iustitiæ. Et tamen ad introducendam liberam charitatem, spiritus seruitutis in timore præcessit: omninoque ad id contulit veteris legis pædagogus, suarum seueritate minarum; vt accepto spiritu adoptionis filiorũ, alacres curterent diuinorum mãdatorum viam, qui priùs coacti, seruorum more suum officium faciebant. Quid est autem, quòd ait, exstirpari vi adhibita nõ posse, quod abditum sit in intimis cordis; aut hoc ipsum cor inflecti aut molliri, nisi Dei virtute, non posse? An exciderat quod scriptum est à Sapiente: Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam? Inhæret medullitus hominum cordibus, & ab ipsis quidem teneris, stultitia: neque exstirpari vllo pacto potest, nisi sapientiam Deus infuderit, & tamen virga disciplinæ fugat stultitiam. Quin & hoc non dubitauit idem ille dicere: Virga atque correptio tribuit sapientiam; puer autem qui dimittitur voluntati suæ, cõfundet matrem suam. Quòd si virgæ fortassis officium, educationis vitio, prima ætas effugerit; quid vetat quo minùs aliquando gladij fuget metus, quod non adhibita virga reliquit? Ideoque sicuti puerilium verberum vtilitas illis sententijs demonstrata est, ita & gladij seueritatísque fructus consimilis commendatur ab eodem Sa-

Prou. 22.

Prou. 29.

Prou. 10. pientè, cùm ait: Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo; per hoc indubiè, quòd sedulò quid quisque gerat, quid colat, quidve profiteatur, obseruet: atque in facinorosos quidem, & corruptores humanæ societatis animaduertat seuerè; eos verò collaudet atq. remuneret, qui suis benefactis Rempublicam ornauerint. Cor enim solus quidem inflectit Deus; sed ad eam rem plerunque externum quodpiam ministerium adhibet, per quod secretiùs in cordibus operetur. Quemadmodum solus ipse incredulis fidem, & impœnitentibus durísque cordibus pœnitentiæ munus infundit. Et tamẽ scriptum est, fidem ex auditu esse, auditum autem per verbum Dei. Sermo quoque bonus, & ad fidei ædificationem pertinens, dare dicitur gratiam audientibus. Vt igitur per increpationis institutionísque verbum, sic & per disciplinę flagellum, quos vult, ad se conuertit, occulta operatione gratiæ suæ. Quæ nisi secretior operatio diuinæ virtutis accesserit, frustra terrores admouerit, quidquid extrinsecus, siue per Angelos, siue per homines adhibetur. Quam rem vel vnius exemplo Pharaonis liceat agnoscere; qui tot portentis, vt quasi de somno grauis infidelitatis euigilaret, excitatus, tot beneficijs prouocatus; tot denique plagis attritus, nihilo melior aut mollior his omnibus effectus est. Et quamquam in illo (quod ad propriam quidem eius salutem attinet) opera perdita est, occulto, sed iusto iudicio Dei; tamen hæc alijs terrorum ministeria etiam per homines procurata, & sæpe Deo miserente profuerunt, & aliquibus quotidie prosunt.

Rom. 10. Ephes. 4.

CAPVT

CAPVT III.

Perperam allegari experientiam ad probandum compulsionis inutilitatem.

NAM de experientia quod adiungit, plerumque compertum esse, nihil hac ratione profici in fide ac religione conseruanda, nunquid propterea verum est, quòd exemplis fortasse pauculis interdum nihil effectum esse demonstrari posse videatur? Profert enim exemplum Germaniæ, in qua religiosissimi Imperatoris Caroli Quinti irritos asserit fuisse conatus. Quod etiam si ita omnino haberet, num circa alios propterea populos dormitare debebit seueritas disciplinæ? Num alterũ pater filium, flagris remotis, pro sua libidine viuere patietur, propterea quòd alterum nullo correctionis fructu castigarit? Videamus si Apostoli propterea quoslibet alios & instruere doctrinis, & terrere diuinorum iudiciorum minis desierint, quia frustra ad alios lucrifaciendos hisipsis rationibus laborarant. Qui nullos iactis in sinistram retibus ceperant pisces, vbi se ad dexteram conuerterunt, copiosa sunt piscatione lætati. Quoniam igitur incertum est, propter diuinę prędestinationis arcanum, vbi, & apud quos vel nostræ correptionis officium, vel prædicationis labor, vel orandi sedula deuotio, vel ipsa postremò seueritatis disciplina fructum habitura sit: idcirco nulli sunt omnino à cura nostra remouendi, sicut nullus est omnino, de cuius hîc salute sit desperandum. Varijs est curatio tentanda remedijs, & cùm nihil doctrinæ institutione, nihil monitis, nihil pollicitis, neque blandimentis promouetur, ad seueriora quoque postea veniendum est. Forsitan & vexatio intellectum dabit auditui. Cur enim censemus scriptum esse, Seruus verbis non potest erudiri: nisi vt intelligeretur inefficacibus aliquando verbis dura iungẽda esse verba? Malè *Esaiæ 28. Prou. 29.*

autem viuendi vltrix disciplina præpostera est, nisi cùm præcedens bene viuendi doctrina contemnitur. Quòd si hac contempta, illa quoque circa nonnullos frustra sequuta sit, adeoq. sint inflexibilia corda quorundam, vt & ad ipsa verba magis obdurescant; tamen ijs flagellatis, vel alij sanabuntur, qui paulo fuerint molliores; vel alij præseruabuntur, qui fuerant pestilentissimo hæreseos contagio corrumpendi. Neque enim de nihilo scriptum reperitur: Mulctato pestilente, sapientior erit paruulus. Quid autem & Galliæ nobis exemplum obijcitur? cùm obscurum non sit (vt anteriorem ab Ariana hęresi purgationem pręteream) grassantē in ea quondā Albigensium luem Catholicorum Principū gladijs annorū aliquot bello repressam, tādemque & exstinctā esse? Cōstat certè multis olim ad Ecclesiæ Catholicæ castra repetenda, Christianorum Principum seueritatem profuisse. Quorum apud diuum Augustinum leguntur gratiarū actiones, quòd terroris flagello Deus vel malæ consuetudinis vincula dirupisset, vel dilationum moras amputasset, vel experiri coëgisset in Ecclesia falsa esse, quæ de Catholicis mendax apud schismaticos fama iactasset; vel quòd ignaros veritatis, & in schismate atque hæresi veram se Ecclesiam, fidemque tenere arbitrantes, metus ad eam cognoscendam audiendamque fecisset intentos; dum vererentur ne sine vllis rerum æternarum lucris, damno rerum temporalium ferirentur. Acreuera cùm homo durum quippiam molestumque patitur, admonetur vt cogitet quare patiatur: vt, si pro iustitia se pati perspexerit, id ipsum tanquam bonum eligat, pro iustitia etiam acerba supplicia sustinere; sin viderit iniquitatem esse pro qua patiatur, se infructuosissimè laborare atque cruciari considerans, mutet in melius voluntatem, quo simul & sterili molestia careat, & iniquitate, qua sibi illā accersierat. Vnde & illa sunt apud

Prou. 21.

Vide epist. 48 & lib. 2 contra literas Petiliani, cap. 84.

Pro-

Prophetam: Indulsisti genti Domine, indulsisti genti: nunquid glorificatus es? elõgasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sapiẽs quoque in Prouerbijs: Liuor, ait, vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus ventris. Idcirco gratiæ Christianæ (vt diui Prosperi verbis vtar) effectibus etiam ipsa, quibus mũdus atteritur, arma famulãtur. Quàm multosenim qui in trãquillitate pacis sacramẽtũ baptismatis suscipere differebant, ad aquam regenerationis confugere instantis periculi metus impulit! & lentis tepidísque animis, quod diu cohortatio quieta non suasit, minax subitò terror extorsit! Cumque lex esset capitalis aliquando ab Imperatore contra idololatras constituta, testis est Augustinus, non paucis terrorem hunc ad resipiscendum profuisse. Si autem & aduersus Gentiles quædam aliquãdo legum fuit cogitata seueritas; quid erit aduersus hæreticos & schismaticos faciendum, in quibus, tanquam seruis fugitiuis, dominicus adhuc character agnoscitur? Quorum in numero etsi quidam sint, quos tanta malæ consuetudinis vorago submerserit, vt omnibus rationibus auctoritatibus q. resistere malint, quàm cedere; tamen & circa illos petseuerare debet diligentia charitatis. Resistunt autẽ duobus ferè modis, aut sæuiendo, aut pigrescendo. Quid igitur hîc faciat Ecclesiæ medicina, salutem omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æstuans? Nunquid contemnere, nunquid desistere vel debet vel potest? vtrisque sit necesse est molesta, quia neutris est inimica. Nã & phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari: nec tamen sedula charitas desinit & castigare phreneticũ, & lethargicum stimulare. Ambo hac affecti molestia, dum ægri sunt, indignantur: sed ambo sanati, de restituta sibi hoc modo sanitate gratulantur. Quòd si quidam,

Esaiæ 26.

Prou. 20.

Lib. 2. De vocat gent. c. 33.

Epist. 48.

Vide August. epist. 50.

dam, cùm ad nos transeant, ficti sunt; non est iam hoc nostrum, sed Dei iudicium. Et tamen quidam (inquit Augustinus) cùm ficti putarentur, quoniam iussionis ad nos terrore transierãt, tales postremò in nonnullis tentationibus inuenti sunt, vt quibusdam veteribus præferrentur. Num ergo nihil agitur, cùm instanter agitur? Neque enim solis humanis terroribus murus duræ consuetudinis expugnatur per Ecclesiæ Principes, sed etiam diuinis auctoritatibus & rationibus, fides atque intelligentia mentis, per eiusdem Ecclesiæ pastores atque doctores instruitur.

Epist. 168.

CAPVT IIII.

Vetus esse Catholicorum Principum studium ad hæresis & schismatis exstirpationem, aliquot exemplis ostenditur.

NON igitur nos ad idem semper (vt iste ait) saxum impingimus, cùm nitimur exstirpare vi atq. terroribus, id quod est in cordis penetralibus altè reconditũ. Non enim arma sola sunt ad terroré in Ecclesia Dei (quę parua & imbellis initio ad hoc creuit, vt & terræ Principes haberet pro eius honore & integritate suis armis decertantes) sed doctrina quoque cælestis parata est, qua instruantur atque sanentur, quicunque instrui se & sanari patiantur. Quin potiùs & vetus illi saxum hæreticorum impingunt, qui hoc censent fieri non licere, quod in Ecclesia Dei contra hæreticos & schismaticos fieri cœpit, posteaquã Ecclesiam Catholicam & Romanã, Imperatorũ sceptra venerata sunt. Constantinum enim clariss. Imperatoré constat contra partem Donati seueriſſimam legem tulisse; quem imitati filij eius, similia ipsi quoq. decreuerunt, Christíque regnum aduersus hæreticorum insolentissimos impetus, legitimo suæ potestatis vsu defenderunt. Valenti-

lentinianus & Theodosius Manichæos è ciuitate expellendos, vltimoque tradendos supplicio iudicarunt: A Valentiniano & Martiano in Apollinaristas, exilij pœna, cũ omnium facultatum amissione, lege decreta est: in qua & illud adiungitur, vltimo etiam supplicio eos coërcendos esse, qui illicita docere tentauerint. Sed & Constantini epistola est, in qua præcipit, vt si quisquam Arij libros celasse comperiatur, & non repentè prolatos igne cõsumpsisse, mortis supplicio subiaceat. Multo quoque pòst, cùm variæ per Græciam hæreses grassarentur, Iustinianus Christiana prudentia Reipublicæ consulens, legem promulgauit, ne qui essent vspiam intra sui fines Imperij pagani aut hæretici; concessis tamen illis ad conuersionem trium mensium inducijs. Posteriùs quoque Romani Imperatoris Michaelis pius in hæreticos zelus apparuit, hoc est, in Manichæos, qui tum Pauliciani vocabantur; & Antigarios, qui eodem tempore Phrygiam & Lycaoniam impleuerant; & Iconoclastas, quorum ea tempestate, non virulẽtas modò noxij dogmatis dissẽminationes, verumetiam arma & insultus violentos ad orthodoxæ fidei subuersionem Catholici formidabant. Quid arma Pipini memorem? quid Caroli Magni, aduersus Longobardos Arianos in Italia commorantes, sedíque Apostolicæ & Ecclesiasticę dignitati vehementer infestos? Sic enim Ecclesię matri suę pij iam olim Imperatores seruire consueuerunt. Hoc vt ei præstaret obsequium aduersus Eutychianorum rabidam insolẽtiam, Leonem Imperatorem Leo Pontifex literis suis vehementer est adhortatus: Debes enim, ait, Imperator inuictanter aduertere, regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam; vt ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quæ sunt turbata restituas. Cumque Martiani Augusti

Vide Codice de S. Trinit. & fide Cathol.

Tripart. hist. lib. 2. cap. 5.

Apud Paulum Diaconum lib. 16.

In Miscellu, siue apud Paulũ Diac. lib 24.

Epist. 75.

gusti iussu Eutyches exularet pro impietatis suæ meritis,& tamen in ipsis damnationis suæ locis multa aduersus Catholicam integritatem blasphemiarum desperatiùs venena profunderet; scripsit idem Pontifex Imperatori,plenum esse rationis, vt eum adlonginquiora iuberet ac secretiora transferri. Denique nisi hoc Regum esset officium, cùm sceleratos alios, tum maximè impios, quorum in religione crimen est grauissimum, è medio dissipare, eaque ratione efficere, quod alij precibus atque obsecrationibus à Domino impetrare contendunt, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & castitate: non diceret in Prouerbijs Salomon: Dissipat impios Rex sapiens,& incuruat super eos fornicem; triumphum videlicet de ijs feliciter reportans. Et scriptum quidem est ab illo ipso Salomone, regium thronum clementia roborari. Sed scriptum etiam illud est ab eodem: Abominabiles Regi, qui agunt impiè, quoniam iustitia firmatur solium. An igitur nos ad vetus saxum impingimus, qui hoc fieri ex Dei verbo licere, &, cùm res postulat, debere putamus,quod & pientissimi sæpè fecerũt Reges, & vt facerẽt,sanctissimi Pontifices rogauerunt;si fecissent, Episcopi doctissimi probauerunt?

1.Tim.2.

Prou.20.

Prou.16.

CAPVT V.

Antiquam esse hæreticorum & schismaticorum querimoniam de legum seueritate, cum aliquot eorum argumentis

AN non ipsi potiùs ad veterum hæreticorum vetus (vt antea quoque diximus) saxum impingũt? Illi enim,cùm premi se ab seculari potestate sentirent,omnis generis argumenta cõquirere soliti erãt, quibus id nefas esse demonstrarent. Exstant apud diuum Augustinum Donatistarum argumenta cõplura, &

Lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 84.

& in his illud Petiliani, quo hunc etiam cernimus vsum esse. Dicit Christus Dñs, inquit; Nemo venit ad me, nisi quem Pater attraxerit: & cur vos non liberum arbitrium vnicuique sequi permittitis? Hîc, opinor, quiuis animaduertit facillimè, quod ille dicit ex Euangelio, neminem ad Christum venire, nisi quem Pater attraxerit; hoc esse omnino quod iste dicit, Fidem ac religionem donum esse Dei. Donando enim fidem atque pietatem, attrahit ad Filium Pater. Sed si eius attractus, quo gratia commendata est, nullam adhiberi compulsionem propter liberum arbitrium, pateretur; non eius iussu in Euangelio legeremus quosdã intrare compulsos: neque ad huius, qua de agimus, rei significationem scriptum reperiremus, quemadmodum ancillã suam Agar Sara percusserit: quæ cùm propterea profugisset, iussa est ab Angelo reuerti ad dominam suam. vt nimirum intelligeremus, hæreticos & schismaticos (quorum in Agar ancilla, quædam adumbratio præcesserat) contra Ecclesiam dominam ac matrem suam superbè sese erigentes, propterea ab eadem verberari & affligi, vt iam correcti, salubriter edomita superbia, reuertantur. Proferebat & Iulianus hoc miserrimum, vt Augustinus ait, argumẽtum, quo vniuersi, inquit, vtuntur hæretici, quos à pernicioſa licentia leges Imperatorum Catholicorum premunt: illam partem laborare rationis inopia, quæ in differẽdo, cùm terrorem surrogat, nullum à prudẽtibus impetrat; sed cæcum à meticulosis extorquet assensum. Imò verò, sicuti dictum est, aperit multis oculos afflictio, dumque eos in propriæ salutis negotium esse cogit intentos, quod discuti & quæri seriò compellit, etiã inueniri, Deo illustrãte, facit, constanterque & magna deinceps cum ratione teneri. Ideoque de Pelagianis quibusdam verba faciens Augustinus, quorum quidem seueritatis metus linguam represserat, sed nondum

Genes. 16. Vide August. epist. 48.

Lib. 1. contra Iulian. cap. 1.

Epist. 104. dum tamẽ animos sanauerat. Quantum existimo, inquit, doceri facilius possunt, dum in eis timor seueritatis doctorem adiuuat veritatis; vt opitulante Deo, gratia eius intellecta atque dilecta, etiam loquendo expugnent, quod jam loqui non audent. Eam obrem

Epist. 129. Olympium Comitem litteris adhortatur suis, vt leges Cæsaris aduersus Gentiles & Donatistas euulgaret, in quibus & hoc scriptum reliquit, quorundam se neque paucorum fide firma & stabili gratulari, qui ex occasione legum ipsarum ad Christianã religionem, vel Catholicam pacem conuersi essent. Denique & ante Augustinum Optatus Mileuitanus auctor est, quantopere aduersus Catholicam pacem Donatistarũ oblatrarit inuidia, quod à Macario præfecto Marculus & Donatus, schismatici homines, interfecti dicerẽtur. Quasi, inquit ille, in vindictã Dei nullus mereatur occidi. Et illi quidem, quod isti quoque faciunt, cùm nonnullis argumentis vrgerentur, tempora separabant; vt alia fuisse dicerent ante Euangelium, alia post Euangelium; illa seueritatis atque iustitiæ fuisse, hæc benignitatis & clementiæ: scilicet, quia iussus est Petrus gladium suum in vaginam recondere, quo seruui Sacerdotis auriculam amputarat. Sed Christus (vt rectè est ab Optato responsum) pati venerat, non defendi; & si cogitatum suum Petrus impleret in passione Christi, videretur in seruum vindicari, non populus liberari. Ex his omnibus satis perspicitur, non nos tanquam ad saxum hoc verus impingere, sed hæreticos solere, eosque omnes, qui dum licere sibi quod libet, volunt, disciplinæ seueritatem qua coërceantur, ferre non possunt. Quorum, si quis eos attigerit, verus est asylum, ceu antiqua iactatio, vt beatos vel ob hoc se esse prædicent, quia scriptum sit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Nec attendunt quod dictum est, Propter iustitiam, nisi quia suæ hæ-

Lib. 3. aduersus Parmenianum.

tesi qua iustitiæ fundamenta subuertunt, quaque per blandiloquentiam & assentationem corda seducunt innocentum, iustitiæ & pietatis nomen imponunt. Nos ergo persecutores corporum vocant, se verò graviores multò persecutores animarum, & trucidatores esse non agnoscunt.

CAPVT VI.

Sæuire ipsos sectarios maximè solere cùm prævaluerint.

ET ijdem tamen sunt, quos vbi seculari potentia valere contigerit, acerrimos etiam corporum bonorumque omnium persecutores, & oppressores violentissimos patimur. Quid enim non eorum passim, vbi superiores euaserunt, Ecclesiasticarum opum inexplebilis auaritia rapuit? Quę non sacra, violenta invasit impietas, atque fœdauit? Quæ non humanitatis iura violauit, fera nimis & inaudita crudelitas? Nulla denique fuit Circumcellionũ vis atque sæuitia, quam non isti quibusdam in locis propemodũ persequendo superauerint, aut certè æquauerint. Memorabile nobis theatrum crudelitatis ante pauculos annos vicina exhibuit Gallia: vbi aut terræ viuos infodêre Catholicos, aut eorum paruulas adhuc proles discerpserunt, aut euiscerarũt Sacerdotes, aut abstractam capitis pellem refixere clauis, aut (quod nequit sine ingenti animi horrore cogitari) resecta impudenti crudelitate genitalia, deuorari à miseris coëgerunt. Nam reliqua erant vulgaria, strangulationes, confossiones, submersiones, carceres, contumeliæ, & verbera. Apertè vt in istiusmodi hominibus (si homines tamen sunt, & non feræ crudelissimæ) locustas illas agnoscere liceat, de quibus scriptum sic est in Apocalypsi: Et similitudines locustarum similes equis paratis in prœlium, & *Apoc. 9.*

super capita earum tanquam coronæ similes auro; & facies earum tanquam facies hominum: & habebant capillos sicut capillos mulierum; & dētes eorum sicut leonum erant: & habebāt loricas sicut loricas ferreas; & vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum: & habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum. Quibus in verbis quis non protinus, si paululum attenderit, hæreticos significatos intelligat; quorum & quasi humanę facies sunt, propter primam simulationem humanitatis; & leonini tamen dentes, propter inclusam, quæ se pòst exerit, feritatem; & àuro coronæ similes, propter fallacem imitationem Ecclesiæ; & loricæ ferreæ, quòd eorum obstinatissimæ mentes nullis sese sinant veritatis iaculis penetrari; & capilli mulierum, propter carnis curam, proiectasque in voluptatē cogitationes? Eosdem & postea Ioannes per equos significat, quibus sunt leonina capita ad sæuiendum, vimque faciendam in persecutione. Quorum, ait, de ore procedit ignis, fumus & sulphur; propter blasphemias, ignitaque tela pernicioſi sermonis. Nam potestas equorum in ore ipsorum est, & in caudis eorum. Etenim caudæ eorum similes serpentibus habentes capita, & his nocent. Caudas porrò, hæreticorum ministros intelligit. Propheta enim docens mendacium, hic est cauda. Capita verò caudarum (interprete Augustino) mundi sunt principes. In his igitur & caudis, & capitibus vis inest ad nocendum maxima: siue cùm falsi prophetæ docendo seducunt; siue cùm ab ijs corrupti & incitati principes, etiam terrendo & torquendo ad mala facienda compellunt.

Apoc. 9.

Ibidem.

Isaiæ 9.

Hom 7. in Apoc.

CAPVT

CAPVT VII.

Frustrà obtendi à sectariis quasi iustam sæuiendi causam, quòd se Catholici accommodare nolle dicantur.

AT propterea, inquit, erumpitur in sæuitiam aliquando, quòd Ecclesiastici attemperare se ad instituta nostra & mores nolunt. Hoc & Gentiles pallio suum in Christianos odium tegere, suamque sęuitiam iam esse iustam persuadere conabantur. Hoc tamen & iste pallium vsurpare non dubitat: afferítque non etiam ob causam pulsos Hollandia & Zelandia homines Ecclesiasticos, quàm quia se accommodare noluerint. Sed si visa est ea satis iusta causa pellendi, num etiam strangulandi? num & cruciatibus varijs excarnificandi? num aut demergendi, aut afficiendi modestissimos etiam homines omni genere contumeliarũ? Errant enim si passiones & ludibria sanctorum terra marique susceptа putent ignorari, tametsi pleniùs eadem aliquando patefieri posse speremus. At magis etiã (inquit) sæuiendum fuit in nonnullos, quòd Hispanicorum consiliorũ participes, occultis conatibus patrię pernicię molirentur. Hoc enim (ne quid fingere ipse videar) & isto in libro ad accusationem trahitur sacerdotum, & cleri Hollandici. O quàm facile est vt canem cædas, baculum reperire! nam & olim eiusmodi causæ prætextu ab Theodora Augusta, Eutychiana peste corrupta, pulsus in exilium est beatus Papa Siluerius; quia nimirum deprehensæ fingerentur eius literæ, quibus Romam Gotthos, quos & ipse, clerusque totus infestos patiebatur aduocasset. In Aphrica verò sæuientibus Vandalis, quid non perpessi crebrò sunt Catholici homines ab Arianis propter odium Romanorum, quibus fauere, & quibuscum agere subinde literarum occulto commercio dicebantur? In istiusmodi comminiscendis concinnandísque calumnijs,

vsque adeò semper hæretici valuerunt, atque etiamnum valent; vt & hîc vulpes non iniuria metuat, ne caudam non habere probetur, quo possit cum simia, leonina lege profligari. Nam & huius apologi lepidam commemorationem interserit, nec aduertit quàm is iure posset in similis farinæ homines retorqueri. Cùm enim Ecclesiasticum ordinẽ cane & angue peius oderint, hunc maximè cupiunt ex omnibus terrarum angulis esse dissipatum. In hoc ordine perspiciunt Dominici ouilis esse pastores, qui nisi sublati sint, liberam sibi non esse sentiunt mactandi perdendíque facultatem. Molesti in eo sunt latratus canum, quibus contra luporum rabiẽ ouina simplicitas defensatur: ideoque, hos vt saltem abigant, in id omnibus consiliorum suorum curis incumbunt. Quòd si quorundam huius ordinis hominum lætari societate & coniunctione videantur, id callidę & temporariæ dissimulationis quędam facit industria, quo minùs vlli ab eorum familiari consuetudine abhorreant, quam nõ refugisse quosdam etiam pastores aduertant. Ergo vel odium suum fictæ amicitiæ laruis diligenter operiunt, quo suas partes reddant cõiunctione firmiores; vel, quod dissimulare non possunt, hoc, quolibet æquitatis quęsito colore, iustum conantur efficere. Quis enim non protinus hominem seditiosum oderit? quis Reipublicæ ferendum putet esse proditorem? Sub his ergo criminationibus quasi plausibiliter aut exploduntur, aut in vincula conijciuntur, aut etiam trucidantur, quos intempestiuum adhuc fuisset sacerdotij nomine disturbare. Sic olim, Iulianus apostata cùm ritũ paganorum modis omnibus constituere conaretur, atque id tamen efficivi adhibita non posse videret, Ecclesiarum præsules & clericos, seditionum, aliorumque scelerum prætextu submouit è ciuitatibus; id agens reuera, quamcunque speciem obtenderet, vt illorum absentia paulatim

Tripartitæ hist. lib. 6. cap. 27.

latim Ecclesia solueretur : & nec sacrorum ministri, nec qui docerent vlli existerent, istoque modo temporum lapsu propriæ religionis obliuionem Christiani paterentur. Nec verò tum ignarus, interesse plurimum quid publicis vel ciuitatum, vel eorum qui præsunt, decretis fiat, quid ve priuata rabie vel dolo nonnullorum. Sed neque illud etiam nescio, haud multum interesse, siue fieri quid iubeas, siue committi sinas, cùm possis & debeas impedire. Si autem impediri vis & rabies multorum non potuit, etiam si sæpe quid fieret non lateret; infelicior profectò omni miseria dominamus, talium vel subditorum, vel seruorum, aut sociorũ operam necessariam arbitrari. Sed quid si etiam illi fidelissimi putentur, qui maximè Ecclesiam oderunt? qui vel ad struendas calumnias ingeniosissimi, vel ad torquenda in bonos conuitiorum iacula promptissimi reperiuntur? Num inter hos Ecclesiastici constituti, propterea videbuntur accusandi, quòd sese accõmodare, aut condescendere, aut conniuere nequibũt? & quam obsecro requirunt ad sua vel dogmata, vel mores attemperationem? Si enim hoc exigunt, vt ipsis in quibusdam articulis traditæ nobis doctrinæ cedamus, & vel detrahamus quippiã, quo se offendi querantur, vel adhibito quasi temperamento ad eorum arbitrium molliamus, vel non eis saltem errorem coarguendo repugnemus: rem poscunt & à natura veritatis abhorrentem, quæ nihil inimico sibi errori concedi patitur, & maiorum exemplis vehementer improbatam. Non enim obscurum est, quàm sibi nec vnicã illam consubstantialitatis vocẽ eripi sustinuerint, vt Patri Filius non cõsubstantialis, sed similis dũtaxat esse diceretur : & qui id spe pacis atque concordiæ permiserint, velut in Ariminensi factum Synodo legitur, non incertum est quantum improuida simplicitate sua, hæreticorum auxerint animos, vt se vi-

cisse iure quodam suo gloriarentur. Ea enim est hæreticorum crebris experimentis cognita versutię improbitas, vt ijs si vel ad latum vnguem cesseris in veri assertione, insolescant ampliùs, iactentque perfidiæ dextras; & eo ipso premant infestiùs, quo pacatiores futuri credebantur. Magnus proinde ille Basilius cùm à præfecto monitus esset vt pateret tempori, neque tot Christiani orbis Ecclesias propter dogmatum subtilitatem diutius exagitari pateretur; respondit, eos qui diuinis sint eloquiis innutriti, corrumpi de diuinis dogmatibus ne vnam quidem syllabam sinere; sed quasuis citiùs mortis species amplecti. Denique viderint qui sic obsecũdari sibi volũt, quẽadmodũ parere tum queat Episcopus Apostolo præcipienti: Prædica verbũ, insta oportunè, importunè; argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Et rursum: Oportet Episcopum amplecti eum qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cõtradicunt, arguere. Alibi quoque admonet, vt cum modestia corripiantur ij qui resistunt veritati. Quod verò ad facta pertinet, moresq. hæreticorum proprios, num id postulant, vt si res sacras plenis buccis irrideant, nos corrideamus? Si templa, si sacra prophanent, si diuorum imagines detrahant, abijciant, conculcent, nos ea facta cõprobemus? Si Ecclesiastica ieiunia auido carnium esu, si festa seruilibus operibus violent, nos hisce pro nihilo putatis, criminis societate maculemur? Si postremò corrumpere adnitãtur hæreseos veneno simpliciores, nos fratrum nostrorum animas perdi mussitantes patiamur? Cur requirũt accommodationem, quam nõ nesciunt literis Apostolicis prohiberi? Nolite (inquit Paulus) communicare infructuosis operibus tenebrarum, magis autem redarguite. Et: Nolite iugum ducere cũ infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate?

Tripartitæ hist. lib. 7. cap. 36.

2. Timoth. 4.

Tit. 2.

Rom. vlt.

2. Cor. 6.

ate? aut quæ ſocietas luci cum tenebris? quæ autem concordia Chriſto cũ Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Et alio in loco: Denunciamus (inquit) vobis, fratres, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundùm traditionem quam acceperunt à nobis. Et rurſum: Rogo vos, fratres, diligenter obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula, præter doctrinam quam didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis. Tota ergo quæſtio hæc eſt; recténe, an vetò inordinatè ambulent ij, qui ſua placita, nõ Eccleſiæ Catholicæ inſtituta, ſequuntur: qui non quod traditũ eſt tenent, ſed quod quiſque fuerit pro ſua libidine vel opinione commentus. Quod ſi prauè ambulant, nos declinare iubemur: ſi verò nos ambulamus inordinatè, ipſi nos vitare tenentur: ſin neque ipſi nos, neque nos illos vitare tenemur; aut igitur Apoſtolica præcepta delenda ſunt; aut, quod fieri non poteſt, vtrique ambulamus iuxta Euangelij, veraque fidei normam; qui tamen pugnantes adeò fidei doctrinæque vias viuendo ſequimur.

2. Theſſ. 3.

Rom. 16.

CAPVT VIII.

Ad libertatem religionis malè prætendi problematicam opinandi licentiam.

ATTAMEN non deſunt qui has res, propter quas diſſidiis iſtis collidimur, opinionum eſſe, non fidei res arbitrentur; neque admodum intereſſe, ſiue hoc, ſiue illud teneatur, de quo, tanquam de quodam problemate, vtrãque in partem diſſeratur. Ideoq. certis quibuſdam, atque illis primis, quæ Symbolo Apoſtolorum expreſſa ſunt, religionis capitibus, ex vtraque parte conſeruatis, de reliquis, ſalua familiari, quotidianaque & Chriſtiana amicitia, vltro citroque diſputari oportere contendunt. Sicut olim Apelles

Lib. 5. Eccleſ. hiſt. cap. 13.

(quiddam enim esse videtur, tametsi non per omnia simile) asserebat non oportere omnino fidei discutiationem; sed vnumquemque debere in eo quod credidit permanere. Salutem namque his esse qui in Crucifixum sperent, tantùm si in bonis operibus inueniãtur. Themistius quoque Philosophus, cùm Valentis Imperatoris Ariani ad delendos Catholicos cerneret improbum zelum; hac eum ratione mitiorem reddere conatus est, si scriberet, gratius esse Deo, quòd non facilè cognosci videatur; diuersisque de illo diuersa profitentibus, non vno modo glorificetur. Ad similem modum & hodie quidam dissipatas atque distractas ob religionum professionumque diuersitatem amicitias adglutinant, vt, quamcunque libuerit de Catholico dogmate vel fingere vel sequi sententiam, nõ ideo quisquã sit ab amicitia repudiandus, Christiana modò professione tegatur. At hoc nouum hac quidẽ ætate commentum, ab reliquis etiam sectariorum scholis explosum est: qui tam multa ipsi propter testimonia Scripturarum credenda proponerent, quæ nullo expressa veteri symbolo continentur: tam multa etiam olim quæ diuinis ex litteris haurirentur certissimè, sic credita non ignorarent, vt qui aduersa sensissent, hæreticorum catalogo reperirẽtur adscripti. Viderunt & hoc fortassis astu callidi serpentis agi, vt dum ea quæ fidei sunt, ad liberas opiniones reuocantur, sensim & ea fides quæ de primis est suscepta capitibus, ex hominum animis euanescat. Vt enim vectibus aliquando milites infima turrium saxa, quibus fundamenta sustinentur, tecti opertique conuellunt, vt nec opinãtibus hostibus, cùm adhuc illæ firmæ viderentur, repentina ruina concidãt: ita prorsus versutissimus diabolus, specie quadã pietatis obtectus, sensim per suos milites fidei structuram demolitur: id quidem priùs omni cura cauens, ne summa apertè petere videatur.

Sed

Sed reuera vno atque altero ex subiectis articulis ad hanc opinandi libertatem reuocato, quasi subductis lapidibus, ipsa quoque principia subruit, tandemque vnam illam Catholicam & Apostolicam fidem, quæ etiamnum successoris Petri ministerio conseruatur, apud nõ paucos euertit funditus. Cùm autem omnes vnius compage corporis debeamus adstringi, atque huius corporis vnitatem spiritus vnus contineat, neq. spiritus esse vnus possit tam diuersa atque aduersa loquentium; nonne id potiùs efficitur, fidem, fideique, & dogmatum de religione professionem vnam omnium esse debere, qui huius sint corporis membra? Dissipari quoque necesse est, breuique dissidiis & cõflictationibus collidi societatem hominum illorũ, qui non inter se mutui amoris glutino cohæreant. Pacem enim concordiamque gignit amor; qui si refrixerit, continuò bella sequuntur. Si autem ortæ controuersiæ de rebus ijs quę ad salutis negotium nihil omnino pertinent, sæpenumero amicitiarum serenitatem obnubilant; quónam modo non eas promptissimè scissura videantur ea dissidia quibus inter se homines, pugnantibus de religione sententiis, magna verborum digladiatione confligant? Atqui cohærere semper voluit Christus corporis sui mẽbra vinculo pacis. Quis enim, suo præsertim corpori, non omnibus modis de perpetua coniunctione & vnitate prouideat? Quo fit, vt vnam in familia sua omnium fidem, fideique & dogmatum professionem, tanquam amicitiæ Christianæ fundamentum atque firmamentum esse voluerit ille, qui habitare facit vnanimes in domo: qui & orauit solicitè pro suis, vt omnes vnum essent, sicut ipse & Pater vnum sunt: & propterea mortem non dubitauit opperire, vt eos qui dispersi vel erant tum, vel futuri erant postea per errores varios, congregaret in vnum, non locum, sed corpus: quod ijs vinculis coër-

Ioan 17.

Ioan. 11.

Ephes. 4. ceretur, quæ in Epistola ad Ephesios beatus Apostolus commemorat: Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma, vna spes vocationis nostræ: qui ad hãc sui corporis conseruandam vnitatem, vnum omnibus *Ioann. 21.* præfecit Pastorem, vbi dixit: Pasce oues meas: quo sic capite constituto, schismatis tolleretur occasio. Quideniq. vnanimitatem Christianam (quemadmodum *Lib. 1 epistolarũ, epist. 8.* ait diuus Cyprianus) firma sibi atque inseparabili charitate connexam, etiam instituto Sacrificio declarauit; imò & confirmauit atque perfecit, vt baptizati priùs in vnum corpus, multo postea magis vnum essemus omnes, qui de vno pane & de vno calice participamus. Ideoque beatus Apostolus, cùm probè teneret nisi vna fide cõsensioneque animorum, in ijs præsertim quæ religionis sunt, Ecclesiastici corporis vnitatem non posse contineri; obsecrat Corinthios, vt idipsum dicant omnes, & non sint in ijs schismata; nec *1. Cor. 1.* dicat alius: Ego quidem sum Pauli: alius, ego autem Apollo: alius, ego verò Cephæ aut Christi: sed simul omnes non simus nisi Christi. quia nec diuisus est Christus.

CAPVT IX.

In coniungendis inter homines amicitiis, magnam in primis veræ religionis habendam esse rationem.

QVAE cùm ita se habeant, vehementer admiror quibus scripturarum locis repererit iste, quòd ait, vnam esse hanc conseruandæ Catholicæ religionis rationem, si inter omnes firma constet animorum coniunctio, & mutua societas, non habita magnopere ratione, quæ quisque de religione dogmata consectetur. Ain verò? Istáne potest amicitia Christiana videri, quæ non constet iacto priùs vnius fidei religionisque fundamento? Et multum intererit in amicitiis, iustúsne sit quispiam, an fraudulentus, sobrius ac temperãs, an

an verò ebrioſus: & non intererit quàm quiſque ſit erga Deum pius ac religioſus? Retulerit perſæpe multum, ſitne Italus, Hiſpanus, aut Germanus: & nihil retulerit, ſitne hæreticus, aut Catholicus? quid præpoſterum magis quàm ab amicitia reſpuere quod fecit Deus, in amicitiâ verò ſine diſcrimine recipere quod diabolus ſeminauit? Etenim veriſſimè dixit Auguſtinus, neminem poſſe veraciter amicum eſſe hominis, niſi fuerit ipſius primitus veritatis. Præclarè quoque inuictiſſimus ille Baſilius: Amicitiam, inquit, Imperatoris magnã, cum pietate iudico; ſine qua perniciem potiùs hanc appello. Cumque varij ſint amicitiarum gradus, ſuis quaſi fundamentis vinculiſque diſcreti; viderint ſanè huius amicitiæ ſuæ quę fundamenta cõſtituant: ſatis perſpicuum eſt mundi huius eam eſſe, non Chriſti. In qua amicitia, ſiue eam carnis propinquitas, ſiue cõmercia negotiationum, ſiue quid aliud connectat, non religio fouetur, ſed tanquam poſteriore habenda loco negligitur. Et quoniam vtrinque religionis ſtudium friget, minùs ipſa quidem contradicentiũ verbis impetitur, ſed rebus tamen ipſis, ac quotidiana communicatione, magis magíſque langueſcit. Concedit ſæpe ſuo de iure plurimum, ne fortè amicitiæ trãquillitatem obturbet. Ac primùm quidem diſplicet quod agitur; pòſt, vbi conſuetudinem frequẽtia peperit, facilè & contemptum conſuetudo parit. Ex quibus veluti fontibus alta tandem veræ & Catholicæ religionis manat obliuio. Quid ergo eſt quòd hac ratione languentis, imò propemodum emortuæ in religione Germanię profert exemplum? Num magis intelligi potuit quid per huius os diabolus loqueretur, quàm ſi religionis noſtræ ſtatum vellet ad normam pereuntis Germaniæ reuocari? Hanc enim mirum nõ eſt ſi tranquillam diabolus quietamque relinquat, quam, multa poſt prœlia, ſuam tandem magna exparte vi-

Epiſt. 25.

Theod. in Trip. lib. 7. cap. 36.

Vide Leonem ſer. 6. De Natiuit. Domini.

Lib 1 epist. epistola 2.

te victor effecit. Vt enim verissimè scribit Cyprianus: Quos vicerit diabolus, hos, tanquam iam suos factos, contemnit ac præterit: illos verò pergit lacessere, in quibus Christum cernit habitare. Quamquam non vanis rumoribus, sed certissimis significationibus cognoscitur, multos in diuersis Germaniæ prouinciis hæreseos iugo quasi delassatos, longoque erroris carcere clausos, Catholicæ religionis iam reddita luce ac libertate lætari. Sed si illic tamen plerisque adhuc in locis partim libera est (terrente nemine) errandi facultas, partim sublata potestas veritatem profitendi: illum profectò nos debemus statum votis omnibus deprecari; ac ne in eum incidamus, quoad possumus, euitandum est omni ope ac viribus. Ne denique tam fœdè omnes hæ prouinciæ maculentur, interest omnium quidem, sed præcipuè Catholici Principis: qui sui regni hoc esse primarium deputat ornamentum, si in ea Catholica religio maximè florere conspiciatur: qui iure optimo regnum se suum tenere non putat, nisi in eodem Ecclesiam Christi habeat. Hæc enim est

Epist. 31.

charitas expetenda (inquit Ambrosius) hæc est charitas maior Imperio, si fides tuta sit, quę seruat Imperiũ. Quæ vt illi tantopere curæ sit, exempla habet maximorum Imperatorum. Vt enim inuictissimum Imperatorem Carolum Quintum, eius patrẽ, præteream, à quo susceptus est incredibilis pro Ecclesia labor; Theodosij certè pientissimi clarissimique Imperatoris hæc ad extremum vsque spiritum cura fuit. Quem cùm multis nominibus, tum ob id præcipuè sibi mirè charum fuisse testatur Ambrosius, quod & cùm iam

In oratione de obitu Theodosij.

corpore solueretur, magis de statu Ecclesiarum, quàm de suis periculis angeretur.

CAPVT

CAPVT X.

Quale sit quod aiunt, optimè Reipublicæ Christianæ ad religionis conseruationem consuli, si gladio recondito, suæ quisque conscientiæ relinquatur.

AT optimè, aiunt, prudentissimeque statum Ecclesiarum curauerit, si gladio recondito, vnumquemque pro suæ conscientiæ testimonio viuere in religione patiatur. Hoc enim & iste postulat haud obscurisverbis. Quo quidem in loco diceretur aliquid, quod audiri posset æquiùs, si omnium conscientias vera fides ac Dei timor instrueret. Nunc verò tanta conscientiarum in multis absurditas est, adeoque illæ ad omnia pro libidine cuiusque laxantur; nihil vt sit adeò sacrilegum aut impium, quod non ab aliquibus ex conscientiæ testimonio peragatur. An obscurum est, non paucos ex conscientiæ testimonio, imo verò ex impulsu, vt aiebant, Spiritus sancti hunc zelum suscepisse, vt Dei ministros sacerdotes, quos possent, obtruncarēt? vt sacra Deo templa propter eā quam sibi fingebant idololatriam, sacrilegis manibus ac pedibus profanarent? Quid si & hoc habeat conscientiæ testimonium, quod etiam literis quidam mandauerunt: Omnes in Republica debere esse pares, non alios alijs quicquam in vlla re præscribere: neminem vt superiorem audiendum esse, cùm suus cuique spiritus ad omnia rectè sapienterque gerenda sufficiat? Hoc igitur si quisquam erit qui sequatur, vt erunt certè plurimi, nonne breui ex testimonio conscientiæ Rempublicam euersam, & sacra profanaque omnia perturbata & confusa cernemus? Scimus etiam quibus testimonium conscientiæ dictauerit, vt de alienis vxoribus cogitarēt. Quæ conscientia sic à spiritu informata significabatur, vt dicerent: Spiritus meus concupiscit carnem tuam. Hæc igitur, aliaque permulta, quæ longum esset persequi, si quis-

quisquam ex conscientiæ suæ testimonio facere sineretur, & si nulla in rebus humanis diuinitus ordinata superior potestas timeretur; non modò breui nullam Ecclesiam, sed nec Rempublicam vllam haberemus. An est igitur hæc Christiana libertas, quam & hoc sub nomine quidam postulant, vt pro suo quisque arbitrio & facere quę velit, & de religione sentire permittatur? Non, inquis, quæ velit quisque facere, sed, prout libuerit, de religione sentire. Quasi verò minor sit religionis causa, quàm morum: quasi regula certa sit iuxta quam viuatur, & non sit aliqua certa ad quam fidei & pietatis ratio reuocetur: quasi denique liberum de religione iudicium, libertas quoque, ceu potiùs licentia, qua deteriores omnes reddimur, rebus in agendis non multo pòst consequatur. Et quę mors animarum peior atque nocentior esse possit quàm libertas erroris? Hoc quidem Augustinus præclarè dixit, cùm tale quippiam in Donatistis reprehenderet; qui propterea Iulianum apostatam habere Imperatorem & iudicem, quàm Constantinum Catholicum maluerunt. Nam prior Constantinus, inquit, contra partem Donati seueriſſimam legem dedit. Hunc imitati filij eius, talia quoque præceperunt. Quibus succedens Iulianus, desertor Christi & inimicus, supplicantibus Rogatiano & Põtio, perditioni partis Donati libertatem permisit. Denique tunc reddidit Basilicas hæreticis, quando templa dæmonijs; eo modo posse putans Christianum nomen perire de terris, si vnitati Ecclesiæ, de qua lapsus fuerat, inuideret, ac sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. Attendis, opinor, quodnam dicat Iuliani studium fuisse, cùm schismaticis Donatistis libertatem permitteret, quam Imperatores Catholici negauerant. Hoc idem prorsus & nunc diaboli studium est: vt videlicet sacrilegis dissensionibus, libertate permissa, paulatim & Christi nomen è terra viuentium cra-

Epist. 166.

eradatur. Sed hoc vt peragatur felicius, exitiosamque fraudem quo pauciores deprehendant, interea Christi nomen in ore est omnibus; huius se Spiritum, huius verbum per omnia sequi profitentur. Atque vt Regis sub nomine cudunt quæ volũt Regi rebelles, sic ijdem studiosissimè de Christi protestantur iniurijs, qui maximè Christo aduersantur. Scit enim hoc nomen diabolus displicere nondum posse: quantoque magis ab eo conatur sensim auertere, tanto hoc & commendat blandiùs, & inculcat frequentiùs: agníque sibi quasi duo cornua facit, quo minùs in eo vox draconis suspecta habeatur. *Apoc. 13.* His ergo conatibus eius qui & discipulos Christi expetiuerat vt cribraret sicut triticum, non sese omnes pijs precibus, Reges autem peculiariter gladijs suis opponerent? Et quibus dictum est, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, nequã-do irascatur Dominus, & pereatis de via iusta? nonne Regibus? At quonam modo seruiunt Domino Reges in timore, nisi ea quæ contra Domini iussa fiunt, religiosa seueritate prohibendo? Aliter enim eorum quisque seruit quia homo, aliter quia Rex est. Nã quia homo, seruit viuendo fideliter: quia verò Rex est, seruit leges iusta præcipientes, & cõtraria prohibentes, conuenienti vigore sanciendo. Sicut seruiuit Ezechias, lucos & templa idolorum, & ea excelsa quę fuerant contra Domini præceptum constructa, destruendo. Sicut seruiuit Iosias, cùm talia & ipse pius imitator faceret. Sicut seruiuit Rex Niniuitarum, ciuitatem vniuersam ad Dominum pœnitentiæ placandum operibus religioso Dei timore compellens. Sicut seruiuit Darius, cùm idolum confringendum Danieli traderet, eiusque inimicos leonibus obijceret. Sicut seruiuit Nabuchodonosor, quando omnes in suo regno positos, à Deo vero blasphemãdo, lege terribili prohibuit. Postremò (vt propinquius aliquod iungamus exemplum)

Diuus Ambrosius in oratione funebri de obitu Valentiniani.

plum) sicut seruiuit Valentinianus iunior, ad quem cùm propter recuperanda templorum iura, & sacerdotiorum profana priuilegia, cultusque sacrorum, suos misisset Roma legatos, simulque (quod grauius est) Senatus nomine niterētur: vniuersis qui in consistorio aderāt, Christianis pariter atq. Gētilibus, reddēda esse censentibus, solus ille, velut Daniel excitato in se fidei spiritu, Christianos quidem perfidiæ arguebat, Gentilibus verò referebat, quod pius frater eripuisset, hocà se reddi non posse, quòd in eo & religio læderetur & frater. Deniq. postulet, inquit, parens Roma alia quæcunque voluerit, debeo affectum parenti, sed magis obsequium Deo, parentis auctori. Veterem suam repetebat Roma in religione libertatem, id est, antiquam teterrimamque in impietate seruiturem. Num reddidit Valētinianus? minimè verò. Et hoc, Ne religio, inquit, læderetur & frater. Mirum si profanis idolorum cultibus religio lædebatur, & non lædatur hæresibus: imò verò tanto grauiùs officiunt, quāto latentiùs fallunt sub blandissimo nomine redēptoris. Si religioné nō lædūt hæreses, quæ sunt ergo vulpes paruulæ, quæ demoliuntur Dominicas vineas, propterea que non liberè vagari siuuntur, sed capi iubētur? Capite, inquit, nobis vulpes paruulas; quas & satius esse dicit Bernardus gladio illius coërceri, qui non sine causa gladium portat, quàm permitti imbecillos multorum animos in errores traducere: præsertim quia & vulpes, quod mirandum est, in aprum sensim proficit; aut certè si & priùs aper erat, vulpinísque & vtebatur fraudibus, & tegebatur exuuijs, tandem illum detegit atque exhibet aprum de quo scriptum est: Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. Si nihil officeret hæresis pietati, cur ab Apostolo diceretur subuertere fidem, multumque ad impietatem proficere? Cur Alexandrum & Hymenæum, nisi ob hæresis suæ blaspheé-

Cantic. 2. Serm. 66. in Cantica.

Psal. 79.

2. Tim. 1.

blasphemiam, quæ procul dubio pietati contraria est, satanæ, quo tortor nequit esse crudelior, tradidisset? Cùm igitur vehementer illa pestis officeret, atrocissimo supplicio coërcendum esse beatus Apostolus iudicauit. Illud enim ipsum tradi satanæ, siue quod Dominus ait, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus; grauius est (vt beatus Augustinus ait) quàm si quis gladio feriretur, quàm si flammis absumeretur, si feris subigeretur: alligaturque homo infelicius & amarius Ecclesiæ clauibus, quàm quibuslibet grauissimis & durissimis ferreis vel adamantinis nexibus: vt frustra hic noster Catholicis Principibus conflare conetur inuidiam, commemoratione præteriti temporis, quo publica de hæreticis supplicia diuersis in locis sumpta esse noscuntur. Quæcunque enim velint proferant, & omnia quantumcunque libeat exaggerent, nullum grauius reperiēt eo supplicio, quo quis iectus de Ecclesia, rabido (vt ait diuus Hieronymus) dæmonum ore discerpitur. Ergo beatus Apostolus, qui tantum supplicium inferebat ob hæresim, tribuendamne cuique censebat suæ professionis libertatem? Cuius exemplum intuens diuus Hieronymus, mirari se dicit, sanctum Episcopum, cuius in parochia Vigilantius presbyter esse dicebatur, acquiescere furoribus, & non virga Apostolica, virgaque ferrea confringere vas inutile, & tradere in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat. Meminerit, inquit, illius dicti: Videbas furem, & currebas cum eo, & cum adulteris portionē tuā ponebas. Et alio in loco: In matutino interficiebā omnes peccatores terræ, vt disperderē de ciuitate Dei omnes operantes iniquitatē. Et iterū: Nónne odiētes te Dñe oderā, & super inimicos tuos tabescebā? Eiusdem Apostoli beatus quoq. Pōtifex Innocentius exēplum intuens, cùm de coercendis Pelagianis loqueretur, Auellendi sunt, inquit, longiùs, & ab Ecclesię pro-

Matth 18.

Lib. 1. contra aduersarium Legis & Prophet. cap. 17.

In epistola ad Heliodorum.

Libr. contra Vigilantium.

Circa principia tom. 1. opusculorum D. August.

cul remouendi viſceribus; ne diutius multa occupãs, inſanabilis pòſt error increſcat. Neque hîc plures neceſſe eſt commemorem Apôſtolici imitatores exẽpli, cùm eam conſtet ſemper in Eccleſia Dei viguiſſe diſciplinam; vt qui nouellæ doctrinæ fermẽto, Chriſtiani dogmatis puritatem vitiarent, monitíque ſæpiùs, in ſuſcepto nihilominus inſtituto, ſuperbæ animoſitatis obſtinatione perſiſterent, excommunicationis gladio præciderentur à Chriſti corpore, atque in diaboli poteſtatem traderentur. Num igitur maiores noſtri, nũ tam multi diuerſiſſimis ætatibus Eccleſiarum moderatores prudentiſſimi, optabilem iſtam hoc tempore multis probauiſſent libertatem? Quæ ſi eſſe deberet, nunquam Apocalypſis angelum Pergami Eccleſię reprehenderet, propterea quòd haberet aliquos tenẽtes doctrinam Nicolaitarum: nunquam angelo Thiatyræ Eccleſiæ ſcriberet Dominus, habere ſe hoc aduerſus eum, quia permitteret mulierem Iezabel, quæ ſe dicit prophetiſſam, docere & ſeducere ſeruos ſuos: nunquã ipſe Gentium Apoſtolus adeò vehementer abſcindi eos optauiſſet, qui Galatas erroris ſui prædicatione conturbarant: non increpari durè Cretenſes voluiſſet, vt eſſent ſani in fide: non venturi tẽporis (in quod profectò nos incidimus) lugendum in religione ſtatũ, periculaque deplorans, diceret: Erit tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt: ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus; & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Futurum hoc magis magíſque beatus Apoſtolus præuidebat: ac ne bonorum opinione celeriùs dira contagia per incautum vulgus ſerperent, vilantiæ atque diſciplinæ, quo maturè propulſarentur, in vno Timotheo quemlibet epiſcopum admonebat, ſcilicet in his omnibus patronum agens expetitæ huius impudentiſſimis & votis & vocibus pernicioſiſſimæ

Apoc. 2.

Tit. 1.

2. Tim. 4.

Ironia.

mæ libertatis. Quam libertatem qui permitti in Ecclesia docent oportere, nihil aliud sanè mihi quàm Babylonem ædificare velle videntur.

CAPVT XI.

Quid fuerit discriminis antiquis temporibus, inter diaboli ciuitatem & Dei, quantum pertinet ad hanc in religione libertatem.

SIc enim aliquando se habuit impia ciuitas, in qua de Deo & mundo, de bonorum malorumque finibus, quod quisque deliraret, impunè tradebat, & sibi discipulos facere, scholasq. studebat. Cùm enim essent innumeræ propemodum Philosophorum dissensiones, quis vnquam populus, quis senatus, quæ potestas vel dignitas publica, ciuitatis impiæ dijudicandas illas, & alias quidem probandas ac recipiẽdas, alias improbandas repudiandasque curauit: ac non passim sine vllo iudicio confuseque habuit in gremio suo tot controuersias hominum dissentientium, non de agris ac domibus, vel quacunque peculiari ratione, sed de his rebus quibus aut miserè viuitur, aut beatè? Vbi etsi aliqua dicebantur vera, eadem licentia prorsus & falsa ingerebantur: vt non frustra talis ciuitas mysticum vocabulum Babylonis acceperit. Quippe Babylon idem valet, quod, si Latinè confusionem dixeris. Nec verò intererat diaboli, qui eius est princeps, quàm contrariis inter se corrixarentur erroribus, quos meritò multæ variæq. impietates omnes pariter possidebat. Iam velim Dei ciuitatem, quam sibi temporibus ijsdem in Iudaico populo construxerat, mihi paulisper contemplaris (ijs tamen diebus sepositis, quibus non erat Rex in Israël, sed vnusquisque quod bonum sibi videbatur, hoc faciebat: quos dies hodie multi nobis, si possent, reuocarent) ijs igitur diebus exceptis, *Iudic. cap. 17.*

numquid illa diuinitus instituta ciuitas pseudoprophetas cum veris Prophetis pari licentia aliquando confudit? Nónne soli in ea concordes inter se, atque in nullo dissentientes, sacrarum literarum agnoscebãtur & tenebãtur auctores? Et animaduerte, quæso, quæ fuerit pseudoprophetis tum concessa libertas,

Deut. 18. Propheta, inquit, qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi ei vt diceret, aut ex nomine alienorum deorum; interficietur.

Ibid. 17. Et rursum: Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo; ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de medio Israël. Quis verò, quantusque fuerit populi feruor aduersus eos qui moliri aliquid con-

Iosue 22. tra Dei Legem viderentur, declarat illud, quòd cùm tribus Ruben, Gad, dimidiaque tribus Manassæ ædificassent ad Iordanis tumulos altare inusitatæ magnitudinis, non quo sacrificium ibi vllum offerrent, quod non nisi vno in loco, quem elegisset Dominus, facere fas esse non ignorabant: sed quo se hoc velut manifesto indicio ad eiusdem populi societatem pertinere declararent, nec communione idcirco separatos, quia locorum interuallis interiectis discreti viderentur: Hoc tamen eorum non satis primùm perspecto consilio, cæteræ tribus eueſtigio tanquam in sacrilegij vltionem armantur: easque bello tribus funditus excidissent, nisi accepta satisfactione missi legati ardẽtem indignatione populum placauissent. Ac Sadducæos quidem, quos resurrectionem infitiari futuram, nullus ignorabat, postremis temporibus Iudæi ferebant, Nec in eos quicquam legitur (quod equidem sciam) grauiùs ab illis constitutum esse. Sed quis eos ob id neglectum, mereri prudentiæ pietatísve laudem existimet? cur non hos iustiùs fugissent ac fugassent hæreticos, quàm Samaritanos schismaticos, quorum se-

dulò

dulò commercia societates que vitabant? non enim coutebantur Iudæi Samaritanis: vsqueadeò, vt cùm potum Christus à Samaritana petisset, admirans illa, dixerit: Quomodo tu, Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Cùm autem blasphemos è medio tollere Lex diuina iuberet; nec Sadducæis parci oportuit, qui eousque blasphemi erant, vt ipsam diuinitatem tollerent, cùm & angelum & spiritum vllum esse negarent. Quorum non mox oppressis initiis, procedente tempore cæca sic hæresis inualuit, vt sensim collabente veteri sacerdotio, quod Dominus prędixerat auferendum, etiam huius sedem occuparint. Sic enim scriptum in Actis est: Exsurgens princeps Sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.

Ioan 4.

Act. 23.

Ibid. 5.

Galat. 5.

CAPVT XII.

Multo minùs in Ecclesia ferendam esse hanc libertatem, quàm olim in Iudaico populo perferenda fuerit.

CVM igitur in aperto sit, non sic tum institutam fuisse Dei ciuitatem, vt libera cuique potestas esset, quæ vellet, de religione statuendi; nos sic instituendam esse nunc Christi Ecclesiam arbitrabimur, vt impunè quamlibet religionẽ in ea quisq. profiteatur? & cùm pseudoprophetas illi in sui temporis Ecclesia minimè tulerint, nos, cùm veritas & illuxit apertiùs, & corroborata est firmiùs, in Christiana domo atque familia quoslibet, quæ somniauerint, profiteri patiemur? Atqui meminisse nos oportet, Ecclesiam Catholicam, Christi videlicet sponsam & amicam, sic diuinis in literis commendari, vt esse dicatur terribilis sicut castrorum acies ordinata. Non est autem ordinata

Cantic. 6.

castrorum acies, vbi miles quisque, contempto ducis imperio, se profitetur quod libuerit aggressurum. Meminisse oportet Ecclesiam, Christi esse in terris regnũ; vt certis, sicut in regno bene constituto solet, viuendũ esse legibus cogitetur: esse Dei domum, cui patrem familias vnum præfecerit, ad quem debeant familiæ negotia cuncta referri: esse vnum ouile, in quo pastori vni sit obtemperandum, cui peculiariter dictum est: Pasce oues meas. Hîc iam deplorandum est sic elanguisse feruorem, qui aduersus familię huius, regnique perturbatores magnus esse solebat. Indefensa multis locis templa, indefensi Dei ministri, in hostium potestate relicti sunt: hoc cùm animaduertunt, locum sibi inter nos liberum, imò & dominatum facilè pollicentur. Nihil mouent infinita propè quæ ab illis proficiscuntur scandala, quamquam sine offendiculo se viuere velle profitentur: nihil commiserationis inueniunt strages, omnibus ferme locis circumuentarum dolis animarum, sed potiùs, si de illorum corpore sanguis exierit, clamor exoritur, vt cor non in corde, sed
Num. 31. in oculis esse probetur. Balaam filium Beor gladio Israëlitæ peremerunt propter scandalum populo obiectum. Cùm enim debilitare Dei populum maledicẽdo fuisset prohibitus, cõsilium Moabitarum regi suggessit, vt productis in conspectum ornatu meretricio mulieribus, in nefandas libidines pronum ad eas populum proliceret: quòd eo pacto & ad cultum deorũ pertrahere impuris amoribus atque illecebris irretitos, & vincere iam Deo propter impietatem exosos facilè posset. Quin & Moyses indignissimè tulit parcitum esse mulieribus, quæ ipsos venereis vinctos catenis, in idololatriam, & iram Dei protraxissent. Obsecro, mínúsne isti pernicioſi tibi videbuntur, qui blandissimis vocibus, velut sirenum cantibus, de Christiana libertate restituta, de iugo multiplicium obseruationum excusso,

excusso, de fugiendo simulacrorum cultu, de vnius mediatoris pleniſſima ſatisfactione, gratia, miſericordia, atrociter in animas ſæuiũt? & à Deo Patre, Eccleſia Matre, Chriſto Redemptore & Capite, integras prouincias abſtractas, ac mortis è faucibus, ſæuiſſimíque tenebrarum principis tyrannide ſemel ereptas, ſub eandem iterum clade grauiore conijciunt? nónne & ira Dei per impietatem prouocata, & populi viribus per diſſidia fractis, & variis erroribus ad abiectionem Chriſtianiſmi ſenſim viam aperientibus Chriſtiani nominis hoſtibus feriendi delendíque magis exponimur? Si libera non ſunt corpora inter gladios & ſpinas, & alia quæ lædere ac cruentare poſſunt, conſtituta; liberi erunt animi tot errorum ſpinis circũſepti? tot laqueis blandientium illecebrarum capiendi? tot gladijs venenatarum linguarum confodiendi?

CAPVT XIII.

Quæ ſit libertas piis hominibus optabilis.

SICVT igitur vera beatitudo non eſt viuere vt velis, niſi ita ſis affectus, nihil vt prauè velis: ita vera libertas non eſt, ſed pernicioſa licentia, grauíſque ſeruitus, & vitiorum omnium & errorum, cùm impunè cuique licet quod libeat, profiteri & facere. Ea demũ vera libertas eſt, cùm nemo prohibet bene facere, nemo Dei cultum interturbat, nemo ſtudium impedit procurãdæ ſalutis vel alienæ vel proprię. Vera libertas eſt, & digna quæ Chriſtianæ libertatis nomine censeatur, qua fit, vt excuſſo ſeruitutis peccati iugo, de quo ſcriptum eſt, Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati; vni ſubijciamur Deo, iuſtitiæque ſeruiamus. Quam qui colunt, ij diſciplinæ vinculis adſtringi ſe gaudent, vt quo minùs liceat omnia pro libidine gerere, eo maior ſuppetat in bono proficiendi facultas. Hanc qui

colunt, diuinas Leges spiritu dilectionis implent, quia plenitudo Legis, dilectio est. Ciuilibus quoque legibus ijdem obsequuntur, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. In his enim Reipublicæ vinculum, & (vt gentilis etiam orator confessus est) fundamentum libertatis est cõstitutum. Denique, ait, omnes legum serui sumus, vt liberi esse possimus. Hoc si gentilis agnouit, non erubescet dicere Christianus: In libertatem vocatus sum, faciam quod volo? Noli, inquam, noli hoc dicere Christiane, in quo iure queas etiam ab homine gentili reprehendi. Si enim ista tua voluntate, cuius de libertate gloriaris, peccatũ facis, si in errores varios præceps demergeris, si Ecclesiæ Christi præsidia & castra relinquis; seruus es peccati & diaboli miserrimus. Erit voluntas tua verè libera, si fuerit pia: tumque fruêris optabili iucundaque libertate, si iustitię, cuius obedientia pars est, seruieris. Sed quemadmodum scriptum est: Vir vanus in superbiam erigitur, & sicut pullus onagri, liberum se natum putat. Hoc vanissimæ superbiæ spiritu, cui hæresis fomenta subministrat, superiorum instituta violantur, rescinduntur scita patrum, conuelluntur definita maiorum, vt illud appareat: Quod volumus, sanctum est. Nec se intra sacratæ atq. incorruptæ vetustatis castissimos limites, profanæ ac nouellæ curiositatis libido valet vllo pacto continere. Hoc autem cùm per se turpissimum sit, ne quem forsitan offendat, splendidissimo blandissimoque nomine Christianæ libertatis ornatur. Ergóne hæc tãdem videri cuique vera & Christiana libertas poterit, si contradicente atque improbante nemine, tanquam pastorum omnium atq. doctorum linguis obligatis (quos tamen posuit Deus vt non essemus sicut paruuli fluctuantes, & circumferremur omni vẽto doctrinæ) quoslibet de religione quisque vel cõminiscatur vel sequatur errores? Imò verò tum

Rom 13.

Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio.

Iob 11.

Ephes. 4.

tum maximè libertas esse vera credenda est, cùm profligatis erroribus, liberum habet locum sola Catholicæ veritatis assertio. Quæ tanta libertas si quando propter prementes errantium turbas obtineri non poterit, erunt hæ saltem aliquæ reliquiæ veræ libertatis, si inter huius seculi tenebras non omnino oppressa veritas iaceat; sed eius in verbis, eius in factis, aliqua signatur passim collucere professio. Tantillam saltem à Constantio Augusto libertatem diuus Hilarius postulabat, cùm scriberet: Non solùm verbis, sed lachrymis deprecamur, ne diutius Catholicæ Ecclesiæ grauissimis iniurijs afficiantur, & intolerabiles sustineãt persecutiones & contumelias, &, quod nefarium est, à fratribus nostris: prouideat & decernat clementia tua, vt omnes se vbique iudices, quibus prouinciarũ administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & solicitudo publicorum negociorum pertinere debet, à religiosa obseruantia abstineant; neque posthac præsumant atque vsurpent, & putent se causas cognoscere clericorum, & innocentes homines varijs afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare. Intelligit singularis & admirabilis sapientia tua, non decere, non oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes, vt se ijs subijciant & addicãt vi oppressi, qui non cessant adulterinæ doctrinæ corrupta semina adspergere. Idcirco laboratis, & salutaribus consilijs Rempublicam regitis, excubatis etiam & vigilatis; vt omnes quibus imperatis, dulcissima libertate potiantur. Hæc aliaque multa Diuus Hilarius, veram indubiè Catholicis petens libertatem: quoniam dominãte Ariana hæresi, ac veluti Bellona quadam, propter Imperatorem captum, in omnes vbique pios crudelissimè sæuiente, grauem orthodoxi & acerbam seruitutẽ ferre cogebantur. Atque huc ferè à paruis & blandis initijs, postquam idoneos nacta fuerit duces, erum-

pere hæresis solet: petunt sibi libertatem, id est, nocendi perdendíque liberam facultatem. Quam vbi fuerint assecuti, atque sic viribus creuerint, vt nullo potentiæ valentioris metu reprimantur; tum iugum illud imponunt Catholicis intolerandæ seruitutis, quod beatus Ioannes in Apocalypsi sua non tacuit, vt liceat nemini vendere quicquam, vel emere, nisi qui habuerit characterem bestiæ in fronte sua, & in manu sua. Legat qui volet apud Victorem Vticensem Aphricanæ per Vandalos Arianos persecutionis historiam, & plura hac ipsa de re, quàm hîc à me dici possint, reperiet. Hoc vnum profectò reperiet, hæretica tyrannide non aliam grauiorem ac funestiorem exsistere: quæ & cùm blanditur, crudelissimè sæuit: non enim proscribit ad vitam, sed ditat in mortem: non carcere includit ad libertatem, sed intra palatia honorat ad seruitutem: non latera vexat, sed cor occupat: nõ ignes publicè minatur, sed gehennam priuatim accendit: non contendit vt vincat, sed adulatur vt dominetur: Christum confitetur, vt neget: vnitatem procurat, ne pax esse vera possit: promittit libertatem, vt omnes in corruptelæ seruitutem introducat. Cùm autem piorum fideli constantia lacessita, blandimenta deponit, paruum deputat nocumentum quod intulerit corporibus, nisi hac ratione & animas iugularit. Extorquet minis negationem veritatis, quæ nec impietatis causam adiuuat, cùm sit extorta; & negantis tamen polluit conscientiam, quòd sit voluntaria. Templa Deo sacra tradi sibi postulat, domosque orationum in suorum latrociniorum speluncas, fallaci verbi Dei prædicatione conuertit. Sacrorum ministeriorum vasa pretiosa vendicat sibi; vt vnde pio Sacrificio placabatur in Ecclesia Deus, inde iam profanis & iniquis, & sacrilegis vsibus ad iracundiam prouocetur. Fallit promissis, dementat mendacijs, inuoluit fraudibus, occultis

Apoc. 13.

cultis vulneribus necat: nec antè se multi sentiunt læsos, quàm propè mortis ictu conciderint.

CAPVT XIIII.

Aliud esse, hæreses & schismata tolerare, cùm exstirpari non possunt; aliud, tantorum malorum ex professo tueri libertatem.

ET quia hæretici vti in sua paucitate metuunt, ita sæpenumero sunt in sua multitudine metuendi: existit sæpe tolerandi necessitas quædam, qua minora perferuntur incommoda; ne si hæc tollere mediteris, grauiora consequantur. Sic enim & humanę leges, quibus populi reguntur, minoribus malefactis, ne maiora committerentur, dedêre licentiam: & ea tamen quæ impunita relinquuntur, iustissimè diuina prouidentia puniuntur. Lex ipsa diuina per Moysen Israelitico populo data, nõne diuortium propter Iudaici cordis duritiam tolerauit? Huc & illud diui Augustini pertinet: Aufer meretrices de rebus humanis, & omnia turbaueris libidinibus. Obtulit Loth Sodomitis filias; vt tolerabiliùs in feminas cõmitteretur, quod in viros perpetrari horrebat. Leuita similiter Ephratæus, cùm in filios Belial peregrinus incidisset, tradere suam concubinam maluit illudẽdam, quàm illum contra naturam libidinis furorem perpeti. Cùm enim duo fuerint iniustitiæ vel impietatis mala proposita, quorũ vtrumque propulsare & effugere nequeamus; tolerare quod minus est ac permittere licet, ne grauius atque nocentius alterum perferre cogamur. Et quemadmodum beatus Apostolus insinuat, faciẽda quidem nunquam mala sunt, vt eueniant bona. Sed non eadem sunt, malum facere; & quod ab alio fiat, quando id impedire non possis, cum gemitu tolerare. Cùm itaque Iustinus Imperator Arianis suas basilicas adimere decreuisset, atque

Lib 2. De ordine, cap. 4.

Iudic. 19.

Minima de malis. Cicero lib. 3. Offic.

Rom. 3.

In Pontificali. atque id Theodoricus Arianus, qui tũ graui iugo preſſam tenebat Italiam, reſciuiſſet, ob eamque rem, aduocato Ioanne Pontifice, declaraſſet, vniuerſam Italiam ſe ferro flammaque vaſtaturum, ſi ſuum Iuſtinus decretum impleſſet: profectus Conſtantinopolim Pontifex, & Ariani vt adhuc ſuis in baſilicis tolerarentur, impetrauit, & Italiæ hac ratione vt parceretur, effecit. Quid autem mirum, ſi & beatus Athanaſius Arianis baſilicam in Alexandrina Eccleſia permiſerit, cùm & hoc Imperator peteret, & Arianorum tanta eſſet vis, vt compluribus in locis Catholicos ſuis è templis exturbaret? Quid mirum, ſi ſimilem ob cauſam & Iouinianus fortaſſe nemini ſe quoquo modo credentium moleſtum fore dixerit, & Valentinianus Arianis negauerit ſe fore importunum? Theodoſius quoque ſectas aliquot extra Conſtantinopolim oratoria fabricare; Nouatianos verò, quòd & quieti eſſent, & magis inter ſe concordes, intra vrbem etiam Eccleſias habere permiſit. Sed idem tamen Eunomium, qui Conſtantinopoli collectas domi faciebat, & conſcriptos à ſe libros recitabat, ita vt eius doctrinâ multi corrumperẽtur, multauit exilio, acriterque eſt perſecutus. declarãs etiam hoc exemplo ſuo, in eos maximè ſeueritatis neruos intendi oportere, qui doctrinæ ſuæ virus fundere ſpargereque non deſiſtunt. Sed nec illa eius incognita lex eſt, quam à Theſſalonica populo Conſtantinopolitano propoſuit, ſeruarique magna ſeueritate, adiuncta vindictæ comminatione, præcepit. Fuerant & Donatiſtæ Imperatoris decreto ſuis pulſi baſilicis, ſed eas Marcellinus quidam, cognitor ab Imperatore datus, in ea cauſa quæ inter Catholicos & Donatiſtas verſabatur, reddidit; vt eos hoc modo beneficijs ad conferendum inuitaret. id quod eum notat Auguſtinus ſine imperiali iuſſione feciſſe. Vtcunque autem eius ſeſe conſilium iudiciumque in ea cauſa habuerit, conſtat hæc duo

Lib. 4. Tripar. cap. 30.

Lib. 9. Tripar. cap. 7.

Initio collat. primæ diei in breuiculo cõtra Donatiſtas.

duo differre plurimum, tolerare quod alioqui nolis, quo vel magnum quod piam bonum consequare, vel ingens malum excludas; & sic Ecclesiam instituēdam esse putare, vt nisi cuique quod velit credendi profitendique sit concessa libertas, cōtra rationem aut Scripturam diuinam quicquam agi videatur. Posterius hoc sequuntur hæretici, dum pro veteri sua consuetudine, prioribusque seculis noto more flagitant libertatem: dum fures, homicidas, incendiarios è medio tolli iustitiæ seueritate patiuntur; fidei verò corruptoribus, & per religionum profanas nouitates, pugnas q. verborum, grauissimis Reipublicæ perturbatoribus, impunitatem concedi volunt; scilicet ne contra Dominicam iussionem ante tempus eradicentur zizania: quasi non scelerati omnes ad zizaniorum numerum pertinerent; & quasi non aliud esset Ecclesiasticam aream hoc tempore velut sumpto ventilabro ab omni malorum palea velle repurgatam (quod quoniam Domini proprium est, extremique iudicij, verbis Euangelicis prohibetur) aliud in nocentiores quosdam ac nefarios Reipublicæ dissipatores, edere exempla iustitiæ, quibus ceteri terreantur.

Matth. 13.

Matth. 3.

Consulatur Cyprianus lib. 3 epistolarum, epistola 3.

CAPVT XV.

Quæ causa sit, quamobrem Iudæorum ritus præ hæresibus atque schismatibus tolerentur inter Christianos.

POSTREMO tandem loco & Iudæi cum suis ritibus in patrocinium libertatis aduocantur. Etenim reddenda ratio est aliqua probabilis, quamobrē illi tolerentur inter Christianos, hæretici verò & schismatici neutiquam putentur esse perferendi. Iudęis igitur, suis in synagogis atque ædibus, libera permittitur auitę religionis obseruatio, neque sibi in eos Ecclesia ius exercendæ potestatis vsurpat, qui sese illi neque voluntate vnquam,

vnquam, neque eiusdem religionis professione submiserunt. Quid enim mihi, ait Paulus, de his qui foris 1.Cor.5.
sunt, iudicare? Sed et si illos cogere Ecclesia iure posset ad Christianæ religionis amplexum, neque vllam permittere in sua religione libertatem, iustis tamen grauibusque rationibus, quamobrem eos præ hæreticis atq. schismaticis toleraret, moueretur. Primùm quòd vtilitatem habet singularem antiquæ gentis, ac religionis quondam diuinitus institutæ, sed modò, figuris vmbraticorum sacramentorum impletis, superstitiosæ, quotidiana quædam & oculis ipsis mota consideratio. Quippe eorum quæ Christiani credimus ac tenemus, testes habemus eos, qui hostes cùm sint nostri, semperq. fuerint, ac suã de Christianorũ initijs ac progressu testificationẽ à suis maioribus, nõ ab Ecclesia, sicut hæretici, acceperint, venire nõ possunt in suspicionem callidæ fictionis, tanquã illas res à Christo, eiusque discipulis gestas, aut illos Legis veteris Prophetarumq. libros, tã o ante Christianæ religionis exortũ conscriptos, in gratiã nostri confinxerint. Ipsæ quoque illorũ cerimoniæ, quæ à Deo iam olim institutę fuerunt, neque ob aliud vitiosæ modò sunt, quàm quòd rebus, quæ per illas prænunciabantur, exhibitis, non sine sacrilego mendacio retinentur, testimonium etiam nũc perhibent lucẽti in orbe terrarum Euangelicæ veritati. At ritus Gentiliũ, non bonus vnquã, sed abominãdus semper fuit: ideóque hunc Apostoli in Christianis nullo modo tolerarunt, cùm ab ijs, si Iudęi essent, ad tempus Iudaicos ritus obseruari permitterent, donec mortuæ Legis funus ad sepulcrum quodam modo merito cum honore deferretur. Doctrinam quoque hæreticam non Deus tradidit aliquando, sed diabolus seminauit; & si qua eius occasione in Ecclesia Christi nascatur vtilitas, non id errori per sese pernicioso, sed diuinæ gratiæ & miserationi tribuendum est, qua diligẽ-

tibus

tibus Deum omnia conuertuntur in bonum his qui secundùm propositum vocati sunt sancti. Nam quòd subinde hæretici, dum mutuis inter se dissidijs conflictantur, Catholicorum causam adiuuant, firmísque sępè rationibus atque idoneis testimonijs corroborant, non id qua parte hætetici sunt, faciunt, sed qua parte à Catholica doctrina non discedunt, & secum aliquid de Ecclesiæ bonis, cùm ex nobis exirent, detulerunt. Velut cùm Lutherus Dominici corporis in Eucharistiæ sacramento profitetur esse veritatem, atque idipsum omnis generis argumento confirmat contra Caluinum. Velut cùm Brentium cæteræ sectæ vehementer oppugnant, falsóque asserí, Christi corpus omnibus simul in locis esse, perspicuis conuincunt argumẽtis. Quibus in concertationibus non hoc illos hæreticos facit, quod vtiliter pro nobis adstruunt, sed id quo doctrinæ Catholicæ pertinaci animositati resistunt. Quòd si ex Christianis hæretici fierent, qui ea quæ à Iudæis fiunt, obseruari à Christianis quoque oportere profiterentur (quod nonnullis ab schismatibus factũ memoriæ proditum est) & hos Ecclesia, iure suo, propter Dominicum characterem reuerti compelleret, & pernicioſæ doctrinæ seminationem meritò cohiberet. Qui autem suis ex progenitoribus Iudæi sunt, etiam hoc nomine præ alijs tolerantur, quòd traditas sibi cęremonias simpliciter obseruant, neque quod faciunt, populis Christianis sic esse faciendum, aliqua doctrinę professione persuadere nituntur. Itaque diuus Augustinus quod scriptum est in Psalmo, Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occideris eos, nequando obliuiscantur populi mei; seu, vt ipse legit, nequando obliuiscantur Legis meæ: posse dicit de Iudæis intelligi, tanquam diceretur apertius: Istos ipsos qui me occiderunt inimicos meos, tu noli è medio tollere. Itaque Iudæi, inquit, manent cum signo; neque sic victi sunt, *Psal. 58.*

vt à

vt à victoribus absorberentur. Non sine causa Cain ille est, qui cùm fratrem occidisset, posuit in eo Deus signum ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Iudæi. Tenent omnino reliquias legis suæ, circumciduntur, sabbatha obseruant, pascha immolant, azyma comedunt. Occisi non sunt, propterea quòd Gentibus credentibus necessarij forent. Nimirum vt in ramis superbiæ præcisis, inserto Deus misericordiâ suam demonstraret oleastro. Et paulo pòst aliam vtilitatem adiungens, Si fortè, inquit, quando paganus aliquis dubitauerit, cùm ei dixerimus prophetias de Christo, ad quarum euidentiam obstupescit, & admirans putauerit à nobis esse conscriptas, de codicibus Iudæorum probamus, quia hoc totũ antè prædictum est. Et epistola 59. ad Paulinum, ad quæst. 9. Ipsa, inquit, Prophetia, quid aliud nisi à nostris putaretur esse conficta, si non de inimicorum codicibus probaretur? Ideo ne occideris eos, ne ipsius gentis nomen exstinxeris, nequando obliuiscantur Legis meæ. Has igitur ob causas Iudaicos ritus Ecclesia tolerauit, Iudæísque, cùm quieti essent, nulloque perfidiæ suæ scelere Rempublicam perturbarent, suam in Iudaica superstitione concessit libertatem. Quin nec illos inuitos cogi ad professionẽ Christianam, vt probaret, adduci potuit: cùm non defuissent in Ecclesia Principes, qui id imprudenti zelo faciendum esse putauissent. Quid enim ad salutem prodesse queat, si quem reclamantem, inuitumque baptizes? Imò verò nec citra iniuriam id fiebat diuini Sacramenti, cuius ad susceptionem admittendus est nemo, nisi qui se cordis sincera conuersione præbuerit dignum. Hinc igitur illa sunt in Concilio Toletano quarto: De Iudæis præcepit sancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus, miseretur; & quem vult, indurat. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes; vt

Canon. 55.

integra

integra sit forma iustitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij voluntate serpenti obediens perijt: sic (vocãte segratia Dei) propriæ mentis conuersione quisq. credendo saluatur. At verò de his qui iam fuerãt initiati, si fortè à Christiana professione resilissent, multo aliter loquitur. Hos enim & reuocari vult, & redire compelli, vt teneant quod semel susceperunt, & vitã agant suæ professioni congruentem, Qui, inquit, iam pridẽ ad Christianitatem venire coacti sunt, (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos Sacramentis diuinis associatos, & Baptismi gratiam suscepisse, & Chrismate vnctos esse, & corporis Domini & sanguinis exstitisse participes, oportet vt fidem etiam, quam vi vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & fides quam susceperunt, contemptibilis habeatur. Et Canone sequenti: Iudæi, qui ad fidẽ Christianam promoti, abominandas circumcisiones, & alios Iudaicos vsus exercuerint, Põtificali auctoritate corrigantur, & ad cultum Christiani dogmatis reuocentur. Nihil hæc igitur eorum patrocinantur votis, qui sub professione Christiana fidem deserunt, & sibi tamen libertatem, quæ Iudæis negata non sit, concedi postulant. Quin potiùs, vt in eos Iudæos qui baptismum susceperant, ius suæ potestatis Ecclesia mater exercuit: ita & in hos omnino potest, magísque debet exercere; quòd & insolentiâ morum, multis infirmioribus ruinam afferant, & docendo corrumpant. Reuocandi sunt prorsus ad Ecclesiæ leges, quibus se, cùm baptizarentur, submiserunt; atque ordine constituto, inijcienda sunt euaganti frena licentiæ.

DE CHRISTIANA LIBERTATE

LIBER DECIMVS QVINTVS:

PROOEMIVM.

ARGVMENTI huius, cui de Libertate Christiana titulum fecimus, quanta sit amplitudo, & quàm iucunda varietas, ex ijs quæ hactenus per aliquot digessimus libros, in promptu est cognoscere. An autem ipsam amplitudinem rerum tractatarum hoc librorum capitum que numero conuenienter expleuerimus, aliorũ esto iudicium. Equidem video nonnullos esse dicturos, ex ijs quæ à Domino Ioanne Driedone tribus de Christiana libertate comprehensa sunt libris, fuseque tractata, quædam à nobis, aliquanta breuitate perstricta, multa prætermissa omnino. Quibus consilij huius nostri rationem scire volentibus, respondebimus, nõnulla quę ab illo viro explicantur eruditè, visa esse eiusmodi, quæ duriusculè sub huius titulum argumenti reuocentur, alibique tractentur commodiùs: alia rursum non pauca, quæ magis spectabant ad Ecclesiasticæ libertatis tũ explicationem, tum defensionem. Quam quidem Ecclesiasticam libertatem à Christiana differre libertate ex eo perspicitur, quòd hæc clero laicisque communis est; illa verò propria clericorum seu Ecclesiasticarũ personarum. Est enim Ecclesiastica libertas aliud nihil quàm immunitas, per quam Ecclesiæ, tum personæ, tum res ipsæ iure diuino vel humano, aut priuilegio,

go, à secularium Principum vel iudicum potestatibu, iurisdictionibus, tribunalibus, vectigalibus ac tributis impositis aut imponendis exemptæ sunt ac liberæ. Christiana verò libertas ab huiusmodi legibus neminem eximit seu liberum reddit. Itaque ex illis rebus quæ minùs instituto nostro seruire videbantur, quasdam modò perstrinximus, alias ne attigimus quidem. Quas res interim explicatiùs cognoscere si quis desideret, integrum illi erit ex ipso auctore repetere; & quod nobis deesse putauerit, inde supplere. Nos ad id quod reliquum est, quodque adhuc deesse ipsi censemus, properabimus.

CAPVT I.

Libertatem à seruitute corruptionis, propriam esse vitæ futuræ.

SVPEREST autem tractanda libertas à seruitute corruptionis & mortis: seu, vt breuiùs loquitur Bernardus, Libertas à miseria. quam hîc nondum habere nos cùm abũdè rebus ipsis comprobetur, superuacaneum est, id verbis velle demõstrare. In hoc sanè ingemiscimus, habitationem nostrã quæ de cælo est, superindui cupientes (ait sanctus Apostolus) si tamen 2. Cor. 5.
vestiti & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati: eo quòd nolimus expoliari, sed superuestiri: vt absorbeatur quod mortale est à vita, insitq. resuscitatis corporibus nulli vanitati subiecta libertas. Atque ob id quidem spiritus pignus accepimus, vt hanc quoque per Christum libertatem secuturam esse in illa nostri perfecta regeneratione minimè dubitemus. Si enim Spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis: qui suscitauit Iesum Christum, viuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem Spiritum eius in

nobis: & reformabit corpus humilitatis nostræ, con-
Philip. 3. figuratum corpori claritatis eius. Tunc igitur creatura
Vide Gregor. lib. 4. Moraliū cap 41. illa nobilis, quæ hîc nolens mutabilitatis suæ corru-
ptioni seruit, eripietur è corruptionis seruitute, cùm
ad filiorum Dei gloriam incorrupta resurgendo sub-
uehetur. Hîc enim tanti sperelecti Dei, molestia vincti
sunt, quòd adhuc corruptionis suæ pœna deprimantur. at cùm exuentur corruptibili carne, quasi ab his
quibus nunc adstringuntur molestiæ vinculis relaxabuntur. Præsentari namque iam Deo cupiunt, sed adhuc mortalis corporis obligatione præpediuntur. Iure ergo vincti, quòd adhuc incessum desiderij sui ad
Deum, liberum non habent. Ideoq. Paulus ipse æterna desiderans, sed tamen adhuc corruptionis suæ sarcinam portans, vinctus clamat: Cupio dissolui, & esse
Philip. 1. cum Christo. Vbi verò mortale hoc induerit immortalitatē, fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors
1. Cor. 15. in victoria. Vbi est mors victoria tua, qua videlicet hîc
omnes sic viceras, vt etiam Dei Filius tecum confligeret? Vbi mors stimulus tuus? stimulus autem mortis,
peccatum est, virtusq. peccati Lex. Deo autem gratias,
qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum: qui & homo fuit, vt gustare mortem;
& simul Deus verus, vt eam vincere posset. Huius proinde confisa præsidiis, audet credentium societas di-
Michea 7. cere: Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi,
consurgam cùm sedero in tenebris. Dominus lux mea
est. Iram Domini portabo, quia peccaui ei: donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. Educet
me in lucem. Videbo iustitiam eius. Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi
est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam:
nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.

CAPVT

CAPVT II.

Cur hîc mortem Christus, vitæq; huius ærumnas credentibus reliquerit.

POTVIT quidem Christus Dominus vt auersas nostras voluntates hîc ad se conuertere, ita omni nos miseria moriendíque necessitate líberare: sed noluit, aliquot, vt videtur, de causis. Prima est, vt intelligeretur peccati admissi magnitudo, quo omnium infecta & deprauata natura est. Hanc enim vitam, ait diuus Augustinus, de qua scriptum est, Nũquid nõ tentatio est vita humana super terram? in qua quotidie clamamus ad Dominum, Libera nos à malo: cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis, quamuis vt in eam veniret miseriam, primùm fuerit causa peccatum. productior enim est pœna quàm culpa; ne parua putaretur culpa, si cum ea finiretur & pœna. Sic ille. Itaque & peccatis plenè in Baptismo remissis, ex conditione mortalitatis huius, quam prima inuexit inobedientia, ærumnæ nos premunt temporales: vt non dubitandum sit, quod salutaribus agitur sacramentis, totum id magis ad spem futurorum bonorum, quàm ad retentionem vel adeptionem præsentium pertinere. Quanquam enim nõnullorum, per diuina sacramenta, curationes factæ legantur, vt etiam dicat Augustinus Bonifacio scribens, quosdam parentes offerre filios suos baptizandos, vt corporis sanitatẽ recuperent: tamen & hoc est inter ea quæ mirabiliter, & non ordinariè fiunt, numerandum; & nemo illorum qui beneficia hoc modo senserunt redditæ sanitatis, cuiusquam susceptione sacramenti, ab ærumnosæ & mortalis vitæ fuit conditione liberatus. Vnde & multi renati (inquit Augustinus) nec sanantur omnino, sed cum ijsdem vitijs, siue in qualibet ætate, siue in ipsa moriuntur infantia: nonnullis etiam paruulis permanent, cum qui-

1. *Causa.*

Tract. vlt. in Ioannem.

Prosper lib. 3. de vita contẽp. cap. 29.

Epist. 23.

Lib. 3. contra Iul. cap. 6.

bus nati sunt, vel accidunt huiusmodi mala. absit vt dicamus indignè: sed hinc intelligamus potiùs, ad alterum eis seculum prodesse, quòd renascantur: huius autem seculi dispositionem propter initium superbiæ hominis, per quod apostatauit à Deo, diuersis hominũ malis peragi in iugo graui super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ, in matrem omnium. Verissimè verò hæc diuus Augustinus, omninóque ex diuinæ Scripturæ sententia scripta reliquit. Domini quippe sententia in ipsa statim origine mundi fuit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, maledicta terra in omnibus operibus tuis. in tristitia & gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Terra enim es, & in terram reuerteris. Huius sententiæ vinculo colligati omnes & constricti sumus, donec morte expũcta, de hoc seculo recedamus. Ex hac sententia sic omnes nascimur, vt pressuris hîc varijs & conflictationibus laboremus. idque totum vt illius transgressionis & culpæ magnitudo, quæ in loco tantę felicitatis admissa est, ipsius miseriæ continuatione monstraretur. Secunda verò relictæ huius causa est, quòd voluerit Dominus fidem exerceri, ac propter futurum seculum nos fieri Christianos: cùm multi non ob aliud esse Christiani velint, quàm vt huius vitæ felicitate perfruantur. Atqui tam insigne in capite nostro Christo præcessit exemplum, vnde disceremus præ cælestibus terrena contemnere. huc enim pertinet illa eius in Psalmis oratio: Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi, id est, non ad insipientiam nobis, qui eius membra sumus, sed vt sapiamus; non propter istam vitam, in qua nos Deus aliquando vsq. ad morrem in persequentium potestate esse permittit, sed propter illam sempiternam debere nos esse Christianos.

2. Causa.

stianos. hoc enim in illo præcessisse intuemur, ex cuius nomine sic vocamur. poterat igitur hoc quidem donare credentibus, vt nec istius corporis experirentur mortem: sed, si hoc faceret, carni quędam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices esse dicerent Christianos, nisi quòd mori omnino non possent. ideoque nemo propter illam vitam, quæ post istam mortem beata futura est, per virtutẽ etiam contemnendæ mortis, ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam, delicatiùs in Christum crederetur. Plus ergo, inquit Augustinus, gratiæ præstitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit. Quid enim magnum erat, vidẽdo non mori eos qui crederent, credere se non morituram? quanto est maius, quanto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurum? Illa autem fides eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda est, quæ visibilia sequitur: quandoquidem fides ita definita est: Fides est sperandarum substantia, conuictio rerum quæ non videntur. vnde etiam in eadem, vbi hoc scriptum est, epistola ad Hebręos, cùm cõsequenter enumerasset quosdam qui Deo fide placuerunt; secundùm fidem, inquit, mortui sunt hi omnes, cùm non accepissent repromissiones; sed à longè eas videntes, & salutãtes, & confitentes quia hospites & peregrini sunt super terram. Et paulo pòst, eandem fidei laudem ita concluſit: Et omnes, inquit, testimonium consecuti per fidem, non tulerunt promissiones Dei, Deo nobis meliora prouidẽte, ne sine nobis perficerẽtur. hæc laus fidei non esset, nec omnino (vt iam dixi) fides esset, si homines in credendo præmia visibilia sequerentur: hoc est, si fidelibus merces immortalitatis in hoc seculo redderetur. Quamuis itaque Dominus multa visibilia miracula fecerit, vnde ipsa

Vide Augustlib. 2. de peccat. meritu, & remiss. cap. 33. & 34.

fides velut quibusdam primordijs lacteſcentibus germinaret, & in ſuum robur ex illa teneritudine coaleſceret (tanto enim eſt fortior, quanto magis iam iſta non quærit) tamen illud quod promiſſum ſperamus, inuiſibiliter voluit exſpectari, vt iuſtus ex fide viueret, vſqueadeo vt nec ipſe, qui die tertio reſurrexit, inter homines eſſe voluerit; ſed eis demonſtrato in ſua carne reſurrectionis exemplo, quos huius rei teſtes habere dignatus eſt, in cælum aſcenderit, illorum quoq. ſe oculis auferens, nihilque tale cuiuſquam eorũ carni iam tribuens, quale in carne propria demonſtrauerat: vt ipſi ex fide viuerent, eiuſque iuſtitiæ, in qua ex fide viuitur, præmium, quod poſtea erit viſibile, nũc interim per patientiam inuiſibiliter exſpectarent. Ad hunc intellectum credo etiam illud (inquit Auguſtinus) referendum, quod ait de Spiritu ſancto: Non poteſt venire, niſi ego abiero. hoc enim erat dicere: Non poteritis iuſtè viuere ex fide, quod de meo dono, id eſt, de Spiritu ſancto habetis, niſi à veſtris oculis hoc quod intuemini, abſtulero: vt ſpiritualiter cor veſtrum, inuiſibilia credendo, proficiat. & ad hunc quidem modum, ſecundam relictę miſeriæ cauſam diuus Auguſtinus explicatam reliquit. Huic affinis & tertia cauſa iungatur: propterea & moriendi neceſſitatem, & duros atque aſperos vitæ labores etiam remiſſo peccato relictos eſſe, vt exerceretur probaretuŕque ſanctorũ iuſtitia & patientia; quæ probata atque exercitata coronaretur illuſtriùs. Nequaquam enim in morte pro iuſtitia ſubeunda vel contemnenda, præcipua patientia laudaretur, ſi mortis non eſſet magna multuḿque dura moleſtia. Cuius timorem qui vincit ex fide, magnam ipſius fidei comparat gloriam, iuſtaḿque mercedem. vnde mirandum non eſt, & mortem corporis non fuiſſe euenturam homini, niſi præceſſiſſet peccatum, & poſt remiſſionem peccatorum, eam fidelibus eue-

Ioan. 16.

3. Cauſa.

euenire, vt in eius timore vincendo, exerceretur fortitudo iustitiæ. Caro enim quæ primò facta est, nõ erat caro peccati: in qua noluit inter delicias Paradisi seruare iustitiam. Ideoque statuit Deus, vt post eius peccatum propagata caro peccati, ad recipiendam iustitiam laboribus & molestiis niteretur. Propter hoc etiã de Paradiso eiectus Adam, contra Eden habitauit, id est, contra sedem deliciarum: vt significaret, quòd in laboribus, qui sunt delicijs contrarij, erudienda esset caro peccati. Itaque nunc maiore & mirabiliore gratia Saluatoris, in vsus Iustitię, peccati pœna conuersa est. Tunc enim dictum est homini; Morieris, si peccaueris: nunc dicitur martyri; Morere, ne pecces. Tunc dictum est; Si mandatũ transgressi fueritis, morte moriemini: nunc dicitur; Si mortem recusaueritis, mandatum transgrediemini. Quod tunc timendum fuerat vt non peccaretur, nunc suscipiendum est ne peccetur. sic per ineffabilem Dei misericordiam & ipsa pœna vitiorum transit in arma virtutum, & fit iusti meritum etiam supplicium peccatoris. Mortui sunt ergo illi, quia peccauerunt; non peccant isti, quia moriuntur: factum est per illorum culpam, vt veniretur in pœnam; fit per istorum pœnam, ne veniatur in culpam: non quia mors bonum aliquando facta est, quæ antea malum fuit: sed tantam Deus fidei pręstitit gratiam, vt mors, quam vitæ scimus esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transiretur in vitam. Mirificè igitur, quemadmodũ idem Augustinus alibi dicit, cum diuinæ benignitatis gratia iustitiæ pulchritudo concordat. vt, quoniam bonorum inferiorum dulcedine decepti sumus, amaritudine pœnarum eruditamur. Ad has porrò superiores causas & quarta accedat eiusmodi: Voluit nobis Dominus seculum hoc amarescere atque vilescere: quibus si voluptates tantummodo peperissent, facilè in contemptum cælestis

Lib. De vera relig. c. 15.

4. *Causa.*

veniſſet vita. In cælo ſiquidem regnum, & vitam nobis meliorem iucundioremq. præparauit. Sed in eam quis animum intenderet, qui exploratum haberet, ſe in hoc mundo ſine vlla conflictatione paſſionis eſſe victurum? quando præſertim & timor mortis, & caro noſtra tot plena miſeriis, mundus quoque penè ſuis contritionibus deletus, vix nos mittat ad Deum. Voluit igitur hanc vitam nobis amareſcere, vt dulceſcere ampliùs illa poſſet: auidiusque à nobis peteretur, & benefaciendo vigilantiùs quæreretur. Vt enim ad loca munitiora maiore feſtinatione commigrant, qui ruinã domus vident contritis parietibus imminere: ſic corda Chriſtiana, quanto magis ſentiunt mundi huius ruinam crebreſcẽtibus tribulationibus propinquare, tanto magis debent bona, quæ in terra recondere ſtatuerant, impigra celeritate in theſaurum transferre cæleſtem. Moleſtiæ (inquit Auguſtinus) cùm in huius vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam requiem nos deſiderare compellũt. Mundus quippe iſte periculoſior eſt blandus, quàm moleſtus; & magis cauendus, cùm ſeſe illicit diligi, quam cùm admonet cogitque contemni. Et rurſum, Per amaritudinem inferiorum, inquit, docetur homo diligere meliora: ne viator tendẽs ad patriam, ſtabulum pro domo eligat. Hoc & diuus Proſper in ſententias retulit, eſtque ſententia octuageſima ſexta. Quoniam igitur in procliui eſt, vt cùm proſperitas affulſerit, mundo hoc delectati, tanquam in patria hîc manere velimus: idcirco ſpargit benigniſſimus Deus aduerſitatum amaritudines ſuper delectationes noſtras, vt nos adhuc in itinere eſſe meminerimus, neque hîc ciuitatem habere manentem, in qua ſit conſiſtendum. nam cùm in hac vita, non vt in patria verſandum ſit, ſed per eam quaſi iter quoddam tranſeundum: prouidendum eſt ne hoc filiis Dei contingat in via morum, quod quibuſdam in via pedum: qui

Vide Auguſt. in Pſal 40.

qui amœnitatibus itinerum, atque ipsa vehiculorum gestatione delectati, conuertuntur ad fruendum his quibus vti debuissent: noluntque citò viam finire, sed eius delectatione implicati, alienantur à patria. Sed & quinta addenda ratio est, quam Augustinus quoque tractatu vltimo in Ioannem attigit: Emendatio videlicet labilis vitæ. nam vel ad demõstrationem, inquit, debitæ miseriæ, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ, temporaliter hominem detinet pœna, quem iam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa. Atqui iustos esse constat eos quos hic dicit Augustinus nulla culpa reos ad damnationem sempiternam detineri: vt intelligamus, iustas non deesse causas, cur & ij qui boni ac verè liberi sunt, flagellis interdum excipiãtur temporaneis, cùm sic vel expientur delicta vitę prioris, vel næui intercurrentium ex infirmitate vitiorum corrigantur. Non ergo virtutis exercitatio, aut cautio futuri lapsus, vt hodie quibusdã videtur, sola ratio est, quãobrem temporariis afflictionibus subijciantur sæpenumero homines iusti. Quid enim hæc ratio loci in paruulis habet modo renatis? num aut exerceri possunt in ipsa infantia, aut tum metus est ne labantur? quid præterea nobis Scriptura loquitur de viris quibusdam magna laude virtutis excellentibus, vt Dauide, vt Ezechia, vt Moyse, vt aliis nõnullis? nónne propterea temporaliter afflictos & punitos, quia peccauerant? Dauidem, quia blasphemari fecerat nomen Domini? Moysen, quia non sanctificauerat Dei nomen ad aquas contradictionis? Ezechiam, quia thesauros omnes cũ fastu & iactantia barbaris ostẽderat? Alios præterea constat multa & magna perpessos, vt quæ quantaque in eis lateret virtus, tanquam in conspectũ omnium ac lucem proferretur, ad exemplum patientiæ; vt Iob, vt Tobiam: alios item, vt palã fieret in

5. Causa.

in illis, quanti facienda esset gloria Christi, iustitiæ nobilitas, & æterna salus animarum: vt Apostolos, viroſque Apostolicos complures. Ego, inquit, ostēdam illi, quanta oporteat pro nomine meo pati. Et idcirco discedentes illi à conspectu concilij, gaudebant vel hoc nomine, quòd digni habiti essent, qui pro Christi nomine paterentur. Propterea quoque dictum est, beatos esse qui persecutionem patiātur propter iustitiam. Beatus etiam Gentium Apostolus, Omnia, inquit, sustineo propter electos. & rursum: Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Denique aliquos legimus vitæ huius quibusdam incommodis laborasse, vt ijs soluendis atque liberandis, diuinæ commonstrandæ virtutis oblata esset occasio: vt Lazarum, vt cæcum natū. Nam neque illius infirmitas erat ad mortem, sed vt eo suscitando, illustris omnibus Christi virtus redderetur. hic verò cæcus natus est, non quia peccauerat ipse, vel parentes eius (in quam suspicionem procliuiùs ferebatur præceps Iudæorum cogitatio) sed vt eius restitutione & illuminatione mirabili, manifestaretur gloria Dei. Sed hactenus propter quas causas variæ & multiplices huius vitæ miseriæ relictæ sint, etiam hominibus à peccato liberatis, sufficienter opinor pro instituti ratione docuimus.

Legatur etiam Chrysost. serm. 10. in epistolā ad Rom.

CAPVT III.

Non omnia huius miseræ vitæ mala propter peccatum vlciscendum inferri: vbi primùm sententiæ veterum recensentur in speciem aduersæ. Primùm ex Augustino.

VERVMTAMEN quia significatū est, varias esse afflictionum subeundarum causas, excepta consideratione peccati; non abs re fuerit, si hoc loco illam quæ-

quæstionem attigerimus, quæ aliquando haud paruas turbas dedit: omniáne huius miseræ vitæ quæ accidũt mala, ad vltionem & vindictam peccati eius cui eueniunt, pertinere dicenda sint. Nam veterum quidem ea de re sententiæ diuersæ admodum ac propè inter sepugnantes videri cuipiam possint. Quæ propterea ante omnia in medium nobis proferendæ sunt, vt de illis postea iudicari commodiùs possit. Diuus igitur Augustinus, Sint licet homines, inquit, tanta excellentes iustitia, vt ad eos de columna nubis loquatur Deus, qualis Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel in his qui inuocant nomen eius, cuius magnæ laudes pietatis & innocentiæ Scriptura veridica prædicantur ab ineunte pueritia, ex quo eum mater, votum soluens, in templo Dei constituit, & seruum Domino dedicauit: etiam de talibus tamen scriptum est; Tu propitius eras illis, & vindicans in omnes affectiones eorum. In filios quippe damnationis vindicat iratus; in filios autem gratiæ vindicat propitius; dum quem diligit, corripit, & flagellat omnem filium quẽ recipit. Nulla autem vindicta, nulla correptio, nullum Dei flagellum debetur nisi peccato, excepto illo qui in flagella paratus est, vt experiretur omnia secũdùm similitudinem sine peccato, vt esset sanctus sanctorũ sacerdos, interpellans etiam pro sanctis; qui nõ mendaciter etiam quique de se dicant, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hæc eo loco. At capite duodecimo eiusdem libri, Nouimus, inquit, Iob nõ propter peccata, sed propter eius demonstrandam iustitiam, illa omnia fuisse perpessum. Sed si, vt priùs ex eodem Augustino commemoratum est, nullum flagellum debetur, nisi peccato: quomodo Iob flagellatus fuerit non propter sua peccata? quamuis maiorem etiam habeat speciem aduersitatis, quod in ijs Annotationibus, quas in librum Iob

Libro 2. De peccat. meritis & remissione. cap. 16.

Psal. 98.

Cap. 12.

Iob scriptas reliquit, locis aliquot interpretetur beatum virum dicere se propter sua peccata pati: velut in illa capitis 9. Verè scio quia ita est: Id est, inquit Augustinus, quia secundùm iniquitates meas hoc mihi restituit; sed non sicut arbitramini. sed quia nemo est in conspectu eius iustus, non respondebunt ei vnum pro mille. Rursum ad illa capitis vigesimi tertij, Et quidem scio quia de manu mea est increpatio: Id est, inquit, de peccatis meis. Et cùm in Eliu verba commentatur, quem dicit à Scriptura commendatũ, quia in prophetia locutus sit: Ea ipsa, inquit, quæ patiebatur Iob, verba Dei dicit esse in veritate, & non iniusta: sed ab isto iniustè intelligi existimat, quem putat conqueri se immeritò pati: cùm etiam de iustorum tribulatione dictum sit, Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini. Huius porrò ratione Scripturæ, cui similis illa est secundæ ad Thessalonicenses capite primo, Quas tribulationes sustinetis, in exemplũ iusti iudicij Dei: scribit idem Augustinus in inchoata expositione epistolæ ad Romanos, tantam esse diuinæ iustitiæ constantiam, vt cùm pœna spiritalis & sempiterna pœnitenti fuerit relaxata, pressuræ tamen cruciatusque corporales, quibus etiam martyres exercitatos nouimus, postremò mors, quam peccando meruit nostra natura, nulli relaxetur. Ipsa est, inquit, quæ in sacris Scripturis etiam disciplina nominatur, quam nemo iustorum effugere potest. Neminem quippe excepit, cùm diceret: Quem enim diligit Deus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Vnde etiam ipse Iob, qui propterea multa passus est, vt hominibus, quis esset vir, & quãtus Dei seruus, eluceret; pœnas tamẽ pro peccatis suis se exsoluere, sæpe testatur. Et rursum in Psalmũ 78. Satis ostenditur, inquit, propter peccata hominibus, licet fidelibus, has fieri tribulationes: quamuis hinc floreſcat martyrũ gloria, merito

1. Pet. 4.

merito patientiæ, & piè sustẽtato, in flagello Domini, moderamine disciplinæ. hoc Machabæi inter sæuissima tormenta, hoc tres viri inter noxias flammas, hoc Prophetæ sancti in captiuitate testantur. Sunt & alia apud Augustinum eiusmodi, quæ studio breuitatis omittimus, vt aliorum quoque Sanctorum sententias citiùs adiungamus.

CAPVT IIII.

Ex Ambrosio.

DIVVS igitur Ambrosius de sancto viro Iob verba faciens libro secundo de interpellatione, Increpabant, inquit, vehementer sanctum Iob, Eliphaz Themaneorum Rex, & Baldach Suitheorum Tyrannus, & Sophar Naamatenorum Rex: eo quòd propter peccata sua tãtum supplicij sustineret. Infirmo etenim ingenio, non aduertebant quòd Dominus eum tentandum dedisset, vt athleta Christi tentationibus eruditus, ad maioris gloriæ coronam perueniret. Non videntes igitur tantum sapientiæ sacramentum, angusti cordis timore, ne viderentur iniustitiæ Deum arguere, qui pœnis affici innoxium pateretur, in sanctum Iob pœnarum merita retorquebant, dicentes: quia omnis vita impij in solicitudine, & diuitiæ iniustè cõgregatæ euomentur, omnia quæ patitur homo grauia in terra, propter peccata sua eum perpeti. Rursum libri primi capite quarto, Vnum, inquit, solatij genus est in ærumna & in amaritudine constitutis, à culpa vacare: vt ea quæ perpetiuntur aduersa, non pro delicti pretio sustinere videantur. hoc quoque sancto viro adimere gestiebãt, vt videretur ipse suæ auctor ærumnæ, qui peccatis grauibus contraxisset offensam, & pro impietatibus suis illa toleraret: describentes impiorum supplicia, qui vitia sererent, & meterent sibi dolores. Hæc autem *Iob 1.*

tem cùm sic dicat Ambrosius, tamen idē libro quarto
Lib.4. c. 2. eiusdem operis de interpellatione capite secundo: Iustus, inquit, etiamsi in equuleo sit, semper iustus est; quia iustificat Deum, & minora se peccatis suis dicit sustinere. hoc ergo si iustus agnoscit, quonam modo quisquam alienum à se iudicabit esse, propter peccata sua se perpeti? quonam modo hoc iustis erit solatio in afflictione & ærumna constitutis, si se cogitent culpa vacare, qui cogitare debeant minora se suis peccatis sustinere? Iam diuus Chrysostomus homilia in Mat-
Ex Chrysostomo. thæum quadragesima secunda, talem eorum qui affliguntur partitionem descriptam reliquit: Vniuersorum hominum alij & hîc, & in futuro seculo supplicia dabunt: alij in præsenti tantummodo vita: alij dumtaxat in futura: alij nec in præsenti nec in futura. Ibi solummodo vt diues ille qui nec guttæ vnius aquę dominus est. hîc autem tantùm, vt qui apud Corinthios fornicabatur. Neque hic verò, neque ibi, sicut Apostoli & Prophetæ: sicut beatus ille Iob, inquit, cetericq. eiusmodi: non enim ad punitionem aliquas passiones hîc susceperunt, sed vt clariùs in luctamine vicisse cognoscerentur. Ad eumque modum & de sancto Abele locutus est libro secundo de prouidentia, tomo secundo.
Hom. 67. ad populum Antiochenum. Et hæc quidem illis in locis. Alibi verò generatim affligi ac puniri docet iustos, quia nemo ita possit esse bonus, vt nulla habeat omnino peccata. propterea ergo iustum pœnas luere, vt peccatis omnibus depositis, probatus emigret. Ac de Lazaro subiungens exemplum, annotat propterea scriptum quòd receperit mala, quia sit ea passus ex debito, vt à peccatis purior euaderet. denique cùm rebus aduersis premimur, gaudere nos oportere, quòd ea sit peccatorū expiatio.

CAPVT

CAPVT V.

Ex Cypriano.

DIVVS Cyprianus in libro de exhortatione martyrij, sic ad martyrium Christiani hominis animum confirmat, vt dicat nullam esse excusationem ei prosenon patienti, cùm sit Christus pro nobis passus. Etrursum, quia sit ille passus pro peccatis alienis, multo magis pro suis vnumquemque pati oportere: quid aliud insinuans, quàm martyres Christianos hoc differre à martyrum principe Christo, quòd hic pro peccatis alienis passus sit, illi verò pro suis peccatis torqueantur? In sexto quoque Machabæorum martyre non solùm virtutem, sed etiam humilitatem prædicandam esse ostendit: quòd nihil sibi vindicarit, nec confessionis suæ honorem superbis vocibus ventilarit; sed peccatis suis potiùs adscripserit, quòd persecutionem à Rege pateretur. Quid verò idem paulo pòst? nempe id quod in cõtrariam possit cogitationem abducere. illic enim filios martyres propter sua peccata punitos significare videtur. At subiungit tamẽ, omnium matrem, quę nobis Christi Ecclesiam adumbrauit, non ita iudicasse. Admirabilis, inquit, mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed & glorias computauit.

Idem libro 4. epistolarum, epistola 6. ad plebem Thibari consist.

Lib. 2. Mach. cap. 7.

CAPVT VI.

Ex Hieronymo.

DIVVS Hieronymus in epistola ad Rusticum, cuius exordium, Quòd ignotus ad ignotum, & cetera: cùm docere vellet, necessariam omnibus esse pœnitentiam; quia nemo vitam ageret sine peccato; de beato quoque Iob exemplum attexuit eiusmodi ver-

bis: Et Iob, inquit, qui iustus & immaculatus, ac sine querela, in principio voluminis sui describitur, postea & Dei sermone, & confessione sui, peccator arguitur.

Cap. 38. sic ille. Ac Dei quidem sermone peccator arguitur, cùm ei dicitur: Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? & rursum: Nunquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, vt tu iustificeris? Sui verò confessione; quia respondens Iob Domino, dixit: Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? manū meam ponam super os meum. Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem; & alterum,

Cap. 42. quibus vltrà non addam. Ac iterum: Ideo, inquit, insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam. Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. hæc beati viri humilis, & proculdubio vera confessio. Et quamuis quid illud vnum & alterum sit, definiri pro certo, ægrè possit, tamen cùm hoc illi Dei sermone impingatur, quòd

Cap. 9. eum condemnarit, vt seipsum iustificaret; ad ea videtur esse respiciendum, quòd se à Deo sine causa signi-

Cap. 6. ficarit attritum; & si peccata eius appenderētur in statera, præponderaturam esse afflictionem, quam patiebatur, &, instar arenæ maris, grauiorem deprehendendam. Et rursum: Saltem, inquit, nunc intelligite; quia

Cap. 9. Deus non æquo iudicio afflixerit me. Et iterum: Hæc

Cap. 16. passus sum absq. iniquitate manus meæ, cùm haberē mundas ad Deum preces. Quòd si hæc sunt, quæ & Dei sermone, & ipsius Iob confessione, sunt reprehensa, in hísque vir tantus peccator agnoscitur, iuxta beatum Hieronymum: non ergo passus est grauiora quàm suis peccatis merebatur; non sine causa ergo afflictus est; nec sine culpa, quia non absque iniquitate manus suæ. Atqui Hieronymus idem in vita Paulæ, siue ex ipsius, siue ex sua persona, de illo ipso Prophera sic scripsit: Iob, inquit, nisi certasset & vicisset in prœlio, non

acce-

accepisset coronam iustitiæ, nec audisset à Domino: Putas me aliter locutum tibi, quàm vt appareres iustus? Et adiungit: Beati dicũtur in Euangelio qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secura sit conscientia, quòd non propter peccata patiamur; & afflictio in seculo, materia præmiorum est. In ea quoque epistola quam ad Castrutium scribit, consolans vt oculorum cæcitatem ferret leuiùs, Obsecro, inquit, ne imbecillitatem corporis quam sustines, de peccato tibi existimes euenisse; quod quidem & Apostoli suspicãtes de eo qui natus erat cæcus ex vtero, interrogantésq. Dominum Saluatorem, Iste peccauit, an parentes eius vt cæcus nasceretur? audiunt, Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei. Hic tamen ipse Hieronymus ad Cyprianum presbyterum scribens, atque illum explanans Psalmi versiculum, Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus; breuitatem humanæ vitæ, quotidianumq. defectum, quo sensim ad interitum properamus, adscribit iræ Dei atque sententiæ illi: In quacunque die comederis, morte morieris. Quæ sententia, inquit, Dei adhuc perseuerat & viuit in nobis. Atque hoc ille ita dixit, secutus diuum Cyprianum ex Sermone De Patientia. Si ergo huius sententiæ vigore morimur, & ad mortem, vt malorum extremum, varia corporum imbecillitate deuoluimur; quomodo non de peccato & mors & cęcitas omnísque imbecillitas corporis humani descendit? In ea quoque epistola quę est ad Paulam, de obitu Blesillæ, Consideremus, inquit, quid ethicus ille Psalmus sonet: Iustus es Domine, & rectũ iudicium tuum. hoc non potest dicere, nisi ille qui ad vniuersa quæ patitur, magnificat Dñm, & suo merito imputãs, in aduersis de eius clemẽtia gloriatur. Quod si ita est; quo pacto igitur Castrutio dicitur. ne de peccato sibi cęcitatẽ euenisse putet, si debuit id suo merito imputare?

CAPVT VII.

Ex Prospero, Gaudentio Brixiano, & Leone.

Cap. 21. & 22. PROSPER item Rhegiensis Episcopus, libro secundo De vocatione Gentium, affirmat, morbis, debilitatibus, vulneribus, non solùm annos aut menses, vel dies ætatis humanæ; sed & omnes horas, omniaque momenta subiecta esse; nec vllum esse mortis genus, aut obeundi modum, cui non sit quisque ex ipsa conditione mortalitatis obnoxius: atque ex hac ipsa communi conditione omnes in omnia casuros mala, nisi esset in vno omnium debito, quod & misericors Deus remitteret, & iustus exigeret. quibus rebus quid efficitur aliud, quàm omnia omnibus mala deberi? & si exigantur, per iustitiam id fieri; vt ad misericordiam pertineat, remisisse? Deberi autem cuique quonam modo possunt, nisi ob peccatum? neq. enim obnoxius & subiectus esse miseriæ quisquam videtur posse, nisi peccati merito. Præsertim quia illud graue iugum, cui hoc Prosper adscribit, & ipsa mortalitatis conditio, omnibus omnino communis, de peccato procul dubio, sicut docet ipse, descenderit. Cur ergo propter peccatum hac cõsideratione non omnes omnia pati dici possunt? Quid? quòd generalem esse hãc vult regulam, cùm aduersus collatorem scribit, vt ibi patêre culpam æstimemus, vbi pœna non lateat? Pa-

Lib. 3. c. 23. tet, inquit, culpa, vbi non latet pœna. At idem Prosper libro De vita contemplatiua tertio docet, cognitionem rerum, quæ de prudentiæ fonte confertur, cùm ad alia multa percipienda salubriter, tum ad hoc quoque valere, vt homines ea imbuti, dolores varios, ac diuersas infirmitates, quæ mortaliter viuentes affligunt, non semper peccatis præcedentibus sequi; sed plerunque ex ipsa conditione mortalitatis accidere corruptibiliter natis, intelligant: vt scientes se nõ damnari aduer-

sus

sis præsentibus, sed probari, ex ipsa tolerantia passionum occasionem comparandæ sibi patientiæ, viriliter agentes, arripiant. Ex quibus colligitur id, quod præcedenti conclusioni repugnare videtur, non omnia quæ eueniũt quibuslibet hominibus aduersa, propter peccata euenire, idque vt intelligatur, ad prudentiam hominis Christiani pertinere. Cui consonat quod idẽ auctor habet in Epigrammate quinquagesimo tertio:

Oppressis quoties iustis dominantur iniqui,
Non est puniti supplicium meriti;
Sed virtus fidei sub tali examine crescit.

Scribit in eandem sententiam Gaudentius Brixianus, diui Ambrosij, vt apparet, contemporaneus. Quoniã, inquit, desiderio tuo negare non potui operam postulatam, breuiter tibi priùs ostendam, non semper ægritudinum plagas pro peccatorum cumulo nostris corporibus irrogari. Humani corporis natura, ex quo sententiam mortalitatis excepit, Tu terra es, & in terram ibis; infirmitatibus variis subiacet, sine discretione cuiusquam. & quamuis peccatores nos esse salubriter fateamur, non tamen vel ex vigore, vel ex debilitate carnis, meritorum ponderandæ sunt qualitates: cùm frequenter idolorum cultores, sanitate corporis, & bonis huius seculi perfruantur: & è contrà diuino cultui inhærentes, ægritudinum ac tribulationum vexatione quassentur. Id quod multis è veteri & nouo Testamento productis exemplis declarat. Post quæ, Ad hãc inquit, seruatur pœnam prosperitas impiorum. Pietatis verò cultores quòd varijs tribulationibus afflictẽtur, triplex esse ratio inuenitur. Prima, correctionis: secunda, purgationis: tertia, probationis. Has causas & rationes exemplis explicat: & in postrema causa & ratione ponit Iob. Denique post multa, Si peccator es, inquit, agnosce pro correctione tua esse quòd cæderis, vel certè pro purgatione. Si autem iustus es, nomen

Tom. 6. Bibliothecæ Patrum Sixti Senensis fol. 43 in præfatione sui tractatus.

quidem iusti præsumere non audebis; intelliges tamẽ ad gloriæ tuæ probationẽ, euenire quod pateris. Quid verò sanctissimus Pontifex Leo? Apertissimè quidem Serm. 7. de Epiphania Domini, Si quid, inquit, laboris incidimus, nunquam nisi nostro merito sustinemus. Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut mũdum se esse à peccato? Et, dicente beato Ioanne, Si dixerimus quia peccatum non habemus, quis inuenietur ita immunis à culpa, vt in eo non habeat vel iustitia quod arguat, vel misericordia quod remittat?

CAPVT VIII.

Ex Gregorio Magno.

NON præteribimus sanctum Pontificem Gregorium, quem docere constat, atque etiam inculcare, beatum Prophetam Iob, non propter sua peccata & merita, omnia illa fuisse perpessum. Cùm enim genera percussionum recenseret, Alia, inquit, percussio est qua peccator percutitur, vt sine retractatione puniatur: alia qua peccator percutitur, vt corrigatur: alia qua nonnunquam quisque percutitur, non vt preterita corrigat, sed ne ventura committat: alia qua plerunque percutitur, per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur; sed dum inopinato casus percussionem sequitur, saluati virtus cognita ardentius ametur; cumque innoxius flagello atteritur, et per patientiam meritorum summa cumuletur. Ac postea singula hæc genera percussionum declarans exemplis, ad postremum, genus beatum Iob pertinere demonstrat; quem amici dum percussionis genera, inquit, distinguere nesciunt, percussum pro culpa crediderunt. Et libro nono Moralium, ad illud, Multiplicabit vulnera mea sine causa; vt sæpè, inquit, iam diximus, nequaquam Iob percussus est, vt in eo percussio vitium

Cap. 9. præfationis in Iob.

Cap. 16.

vitium tergeret, sed vt meritum augeret. Et libro decimo sexto, capite vigesimo, Flagella bonorum, inquit, aut vitia perpetrata purgant, aut ea quæ poterant perpetrari futura, deuitant: beatus autẽ Iob in flagello positus, nec à peccatis præcedentibus purgabatur, nec ab imminentibus tegebatur; sed eius tantummodo in flagello virtus augebatur. Hæc, aliaque similia diuus Gregorius, cùm beati Iob meminit: quæ eò videlicet spectant omnia, ne propter sua peccata punienda vel corrigenda, afflictus fuisse credatur. Sed idem ille nihilominus Pastoralis sui parte tertia, admonitione decima tertia, cùm demonstrat quomodo afflicti & ægri admonendi sint: diuersum quiddam possit videri tradidisse. producta enim ex epistola ad Hebræos scriptura, Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, cùm ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit: mox subiũgit: Hinc Psalmista ait, Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. hinc quoque beatus Iob, in dolore exclamans ait: Si iustus fuero, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseria. Quid his significat, nisi beatum Iob fuisse tanquam filium castigatum à Domino, qui non ita iustus esset, vt leuare caput posset? Et addit, admonendum egrum esse, vt si cælestem patriam suam esse credat; necessariò in hac labores velut in aliena patiatur. Idcirco enim in ædificatione tẽpli Salomonis, lapides extra tonsos esse, vt in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur; Quia videlicet nũc foris, inquit, per flagella tũdimur, vt intus in templum Domini postmodum sine disciplinæ percussione disponamur; quatenus quicquid est in nobis superfluum, modò percussio resecet, & tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Denique in fine eiusdem admonitionis, Cur, inquit, *Cap 12.* *Iob 10.*

asperum credatur, vt à Deo homo toleret flagella pro malis, si tanta Deus pertulit ab homine mala pro bonis? hoc insinuat, quod suprà diuus Cyprianus, eo discrimine hominem à Christo seiungi; quòd quisque nostrûm patiatur à Deo pro suis peccatis & malis, cùm ille pro bonis quidem passus sit suis, pro peccatis verò & malis alienis.

CAPVT IX.

Quænam esse queat ratio conciliandi suprà posita veterum sententias.

HANC tam apparentem sententiarum aduersitatem, quæ pluribus tamen demonstrari potuerat, idcirco subijciendam oculis duxi, vt neque mirum videretur, si in pugnantes assertiones distraherētur eruditorum hominum studia, & vt aliqua, si inueniri posset, conciliandi ratio quæreretur. Ad eam verò inueniendam adiumento forsitan fuerit, si adhibita distinctione, aliam statuerimus generalem malorum huius vitæ causam, & cōmunem originem, tanquam fontem atque principium, vnde hæc cuncta manarunt: aliam vnicuique peculiarem ac propriam: si deinde fructum quendam atque vtilitatē afflictionis ab eius proprio & principali fine seiunxerimus: denique si animaduerterimus, non parum interesse, quid de seipso quisque humiliter agnoscat, & quid de alijs pronunciet. Fontem ergo mali totius, statusque huius ærumnosi principium ac meritum commune, constat esse primam illam duorum hominum offensam, ex qua omnium vitiata natura est; & sic vitiata, vt ex origine sua, quemadmodum Augustinus docet, omnibus esset dignissima pœnis. Per vnū enim hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & sic in omnes homines pertransijt. Eam ob causam non dubi-

dubitauit Apostolus dicere, non de illorum dumtaxat duorum corporibus, sed omnium generatim: Corpus mortuum est propter peccatum. Nō propter fragilitatem terrenam, quia de terræ puluere factum est; sed, Propter peccatum, inquit: quod interpretatur Augustinus dictum, quia per peccatum etiam corporis mortem genus humanum meruerit. Si autem mortuum propter peccatum, cur non & aliis obnoxium incommodis quæ morte minora sunt? Iussit enim nos cædi Dominus noster, inquit Augustinus in Psalmum 122. & in hac vita vapulamus; & tota ista vita mortalis, plaga nostra est. Quis ergo ad hanc communem miseriæ multiplicis causam respiciens, non & in seipso, & in aliis, iustam Dei seueritatem agnoscat? hoc nimirum agnoscebat ille qui dicit: A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus: propter iniquitatē corripuisti hominem. Itaque communis huius peccati vitiatæque originis, quicquid accidit in rebus humanis aduersum & asperū, iusta, si eius intuitu inferatur, correptio est, iustaq. damnatio. Nam si putatur Deus, nullo etiam præcedente peccato, hominem innocentissimum affligere iustè posse, propter aliquas sapientiæ eius probatas rationes, quòd præter ordinatas ab eo leges fieri posse non dubium est: quanto iustior videri debet omnis quæ naturæ iam vitiatæ contigerit afflictio, antecedentis culpæ contemplatione? Necverò propterea nulla est vnquam afflictorum gloria, si ab iis, quicquid pati cogūtur, exigi potuerit huius cōmunis consideratione peccati, glorioſam enim afflictionem reddit iustitia, propter quam patiuntur: illustres sanctorum passiones efficit Christi nomen, propter quod fortiter suscipiuntur: vsque adeò, vt & tantillos infantes ea causa martyres fecerit glorioſos: præterquam si fuissent occisi, sicut multi in ipsa occiduntur infantia, tanta proculdubio gloria caruissent.

Cap. 4. lib. 1. De peccatorū meritis & remiss.

Psal. 38.

Nam debetur mors ipsa quidem ab vnoquoque nostrûm ex illa communi & antiqua obligatione peccati; sed quod eo nomine debetur, potest alio titulo exigi; tanquam si martyri diceretur: Cùm moriendum semel tibi sit, variosque possis cruciatus vel morborum, vel vulnerum sub meæ iustitiæ lege subire; nunc hoc, vt pro iustitia, meoque nomine suscipias, exigo. Quod itaque iustitiam habet, si ad primam illam & generalé peccati causam referatur, id nunc habet gloriã & gratiam quandam singularem, cùm vltro atque ex charitate propter Christi & Dei nomen impenditur; fitque hac ratione pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini, quem sua morte clarificant. Cùm ergo dicitur à nonnullis, mortem eam quę per iustitiam ob perpetratum scelus exigitur ab homine, velut si quis patiatur vt homicida vel seditiosus, non habere gloriam, quamuis possit patientiæ merito non carere: ergo ad similem modum, si iustè quisque posset, tanquam ex origine prima peccator, à Deo occidi, vel etiam torqueri, atque exquisitis affici supplicijs; nullam fore gloriam si ea pertulerit. id, inquam, quod sic dicitur, aliquanta probabilitate diceretur, si quod ponitur, fieri posse per Dei iustitiam, peccati communis intuitu, hoc etiam eo proprio respectu fieret, & non alia quæpiam, per Dei dignationem, melior moriendi causa vel concurreret, vel se pro illa subijceret. Nam & illi qui Reipublicæ præsunt, si quos perniciosæ doctrinę reos ignominia velint afficere; interdum vt seditiosos interimunt, ne possint titulo martyrij gloriari: & è diuerso, si quos comprehenderint homicidij pœna dignos, quorum velint honori consultum; eò destinant, vbi fortiter pro ciuitatis salute decertantes, honesta morte perfungantur. Tale quiddam agitur cum nonnullis, benignissima dispositione Dei; vt qui tanquam peccatores malè tractari potuerant, nunc ab eo tanquam

quam Christiani in persequentium manus tradantur, ab iisque trucidentur, vt sicut Christum percussit tanquam innocentissimum agnum, non odio innocētiæ; sed vt glorioſissimè fructuosissimeque tam iustus pro iniustis moreretur: ita nunc ab eo Christiani tradantur morti, quia Christiani, nō odio Christianismi, sed vt præclara morte honestentur, quos ita censuit honorandos. Sic planè quod Augustinus ait, peccati pœna in vsum iustitiæ conuertitur, fitq. meritum martyris, quod alioqui futurum erat supplicium peccatoris.

CAPVT X.

Non esse dicendum, martyres in vindictam suorum peccatorum à Deo interfectos.

IAM si durè dixerimus, sanctos martyres propter originale peccatum interfectos, quibus propria moriendi causa fuit ipsa iustitia; quanto minùs dicendum est, quicquid passi sint, id omne propter sua peccata, omnes fuisse perpessos? Etenim hic sermo proprias quoque culpas complectitur; quæ etsi graues ita præcessissent, sicuti nonnullis antea fornicarijs vel adulteris vel homicidis contigisse legitur, vt propterea possent cum cruciatu necari: non tamen eo propriè nomine cruciatus subire coguntur, sed patiuntur propter Christum: in quo inest martyrij excellēs quidam honos, de Domini, quemadmodum Cyprianus ait, dignatione proueniens; vt nō magis dicere debere videamur, martyres quæ passi sint, propter sua peccata principaliter esse perpessos, quàm quemquam à Deo propter sua peccata eximio quodam honore condecoratum. Quia tamen dura & acerba inest afflictio, bene in ea quisque suum peccatum, prout sibi conscius est, agnoscit, eiusque consideratione diuinam prædicat iustitiā, propterea quòd tam graui percussione dignum

Lib. De mortalit. & lib. 4. epist. 6.

se

se esse fateatur anteactæ vitæ criminibus; velut si martyr Hippolytus iusta se pati humiliter & veraciter agnouerit, quia schismati Nouatiano quondam adhæsisset, quem tamen quis dicat mortem propter illius propriè schismatis meritum subijsse? aliud enim est tormentum pati culpa dignum; aliud torqueri propter culpam: & aliud afflictionem cùm venerit, non iniustam esse, comparatione delicti, aliud eam sibi peccando conciliasse atque aduocasse. Itaque & beatus Iob, licet quasdam agnouerit in vita sua maculas, quarum intuitu iustè se pati fateretur, sicut visum est quibusdã auctoribus; tamen neque eiusmodi fuerunt, vt tantam ei calamitatem conciliauerint, neque eius sibi conscius fuit, quòd iram Domini ad tãtum supplicium prouocasset; quamquam hoc amicis falsò videretur, eaque ratione vir sanctus ab ijs vexaretur. Nec ipse postremò Deus aut propterea sic eum afflixit, aut sic vnquam afflixisset, nisi quanta in eo viro lateret iustitiæ & innocentiæ firmitas, ad exemplum patientiæ proferre voluisset. Ideoque idoneus fuit qui etiam pro alijs interueniret, qui nullo suo crimine premebatur. quis enim alioqui virum illum affirmet sine vllo vixisse peccato, quando & Apostolorum vox est: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est? aut quis peccati venialis offensam sic habet certo pondere libratam atque examinatam, vt pronunciare audeat secundùm seuerum Dei iudicium, non posse tantò huius vitæ supplicio castigati, quæ futuri seculi grauioribus pœnis, sed temporarijs tamen subinde flagellentur? Eam quoque ob rem diuus Gregorius, qui sanctum virum excessisse aut peccasse negat locis compluribus, tamen grauiora intellexisse peccata per hoc indicatur, quòd, cùm eius puritatem & innocentiam eo demõstrasset argumento, quòd pro amicis delinquentibus intercesserit, continuò

tinuò subiungit: In grauibus namque peccatis quis positus, dum suis premitur, aliena non diluit. Non ergo sanctum virum propria vlla peccata premebant, nõ quia nulla omnino essent, sed quia tam grauia non essent, vt eum vnquam quasi pondere suo depressura fuissent in tantam calamitatem. Nõ enim afflictus est vt peccator, sed probatus vt iustus, vt etiam in eo innocẽtissimi Christi quædam adumbratio præcederet, cuius procul dubio personam tantus Propheta sustinebat. Et quoniam Christum non in capite dumtaxat, verumetiam in corpore præsignabat, in quo membrorum magna est varietas, multique firmioribus infirmi iunguntur: quis asserat, & duriora illa eius verba quæ subinde occurrunt, & illã tantam pœnitentiam in fauilla & cinere, & tam grauem reprehensionem, non magis per altitudinem mysterij, ad alios qui futuri erãt in Christi corpore, quàm ad ipsam personam Iob esse referenda? Et sanè inter ipsa peccata venialia (quæ sola in eo viro ponere fas est) permagnum sæpe discrimen inuenitur, cùm sint alia fixa & permanentia, alia subitis quibusdam animi motibus, & tanquam volaticis cogitationibus celeriter abeũtia. multa item in his diluendis iustorum diuersitas, quibusdam sese illis, quòd minora putẽtur, securiùs obuoluentibus; alijs & summa cura cauentibus, & studiosissimè expiantibus, quorum sibi conscij sint, atque in reliquis vsurpantibus illud: Ab occultis mũda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. In excellentioribus certè quibusdam animis haud dubium est locum habere quod diuus Ambrosius de Ioanne scripsit: Si quid in eo vitij fuit, charitas diuina decoxit. Nec dubium illud etiam, in hoc numero beatum Iob claruisse: qui omnia sua opera verebatur, sciens quia non parceret Deus delinquenti: qui expiandis etiam filijs tam sedulus operam dabat, ne fortè offendissent: vt non facilè existimandum sit,

Cap. 6 Præfa. Vide Aug. lib. 2. De peccatorum meritis, & remiss. cap. 10.

Vide Auguſt. in Pſal. 103. concione 4. qui omnia quæ apud Iob videntur aſpera & blaſphema, dicit habere intellectus ſuos, vt nuſquam in eis ille ſit lapſus.

In Pſal. 112.

sit, in tanta iustitiæ excellentia remãsisse; quod ex proprijs personæ peccatis dignum esset tot tantísque tormentis. Et idcirco beatus Augustinus in eo libro qui est De perfectione iustitiæ, cùm illud produxisset ex Iob capitis noni, Multas contritiones meas fecit sine causa; Non ait, inquit, nullas fecit cum causa; sed, multas sine causa. Non enim propter multa peccata eius factæ sunt ei multæ contritiones; sed propter probationem patientiæ. Nam propter peccata sine quibus, vt alibi confitetur, non fuit, pauciora se pati debuisse iudicat. Sic Augustinus. Veruntamen si spectetur cohærens aliquis afflictioni fructus, quis dubitet, sanctũ Iob tota hac percussione mirè purgatum, & auro puriorẽ effectum esse? Sed nec hoc quidem, vt purgaretur, tantæ afflictionis proprius & principalis finis fuit; verùm vt eius, sicut dictum est, iustitia illustrior appareret. Id enim insinuat Augustinus scribẽs in Psal. 100. eiusmodi verbis: Accepit diabolus Iob tentandum, sed non opprimendum, purgandum, sed non euertẽdum; aut fortè nec purgandum, sed probandum. Quòd si nec propter repurganda leuiora, quę fortè inerãt, peccata, grauiter adeò attritus sit, quamuis eum fructum ex percussionis flagello ceperit; quanto minùs dicendum est, ad vindicanda vlciscendaque peccata, hęc illum vniuersa fuisse perpessum? Ad grauiora quippe delicta referuntur hæc propriè verba vindicandi atq. vlciscendi, in quibus delictis diuinæ maiestatis iniuria est, quam nolit ille impunitam relinquere: leuiora verò errata à præceptoribus in discipulis, à patribus in filijs, & in vxoribus à viris castigantur, flagellantur, corripiuntur, non vltione vindicantur. quis enim leuem ferulæ verberationem, quæ ob puerilem lapsum fiat, vindictam aut vltionem appellet? Vsqueadeo verum est igitur, nullam nisi peccato vindictam & vltionem deberi, vt nec cuiuis culpæ, sed grauiori debeatur.

Quam-

Quamobrem qui diceret, in beatum Iob, aut martyres quoscunque vindicatum vltum que esse in ijs quæ pertulêre cruciatibus; is profectò, sermone ipso graues eorum in Deum iniurias significaret exstitisse. Nec verò leues fuêre culpæ, de quibus scriptum est: Tu propitius eras illis, & vindicãs in omnes affectiones eorum. Siquidem & magnos quandoque viros grauiter labi contingit, & ea facere quæ ad Domini redundent iniuriam: quemadmodum & Aaroni in eo quòd insanienti populo permisit idolum facere; & Moysi ad aquas contradictionis cõtigit; & Samueli forsitan iam seni, quòd filios suos iudices constitutos, & post auaritiam declinantes peruertentesque iudicia, non amouerit priuaritq. iudicandi potestate; sed lenitèr agens, sicut Heli, malè tolerarit. quamquam neque hoc refugiam, quin sermone interdum minùs accurato, omnẽ pœnam possimus appellare vindictam. Et omnis quidem propter peccatum punitio est; sed non omnis afflictio cuique irrogatur in peccati propriè pœnam: vsque adeò vt nec illa cæcitas eius, qui sic natus erat, quamuis de peccati communis fonte manaret, immissa fuerit ad pœnam, sed ad Dei gloriam illustrandam. nec enim hoc semper Deo propositum est, cùm ærumnas iniungit, vt eorum quos affligit, peccata persequatur. Atque hoc interdum ad consolandum pertinet eos qui afflicti sunt, ne sibi de peccato putent accidisse quæ sustinent: non quòd illa cõmunis mali negetur origo. vel etiam culpa communis, quam saltẽ culpam agnosci Prosper voluit, vbi pœna non lateret: sed quia sibi bene conscij, & de bona conscientia fidentes ac læti, nullis se proprijs delictis iram Dei prouocasse existiment, vt hæc merito suo præ aliis patentur: possintq. dicere quod beatus Ambrosius sanctum Iob amicis, grauiorum scelerum ipsum insimulantibus, respondentem facit: Si videor quasi homo perpe-

Psalm. 98. Vide August. in Psal. 98.

Lib. 1. Regum cap. 18.

Lib. 3. De interpell. cap. 3.

perpeti, commune est istud: increpari non debeo: infirmitas conditionis est, non specialis improbitas. Denique quid de alijs pronunciemus, quídque de nobis sentiamus, interest plurimũ. quod enim requirit beatus Apostolus, vt inuicem superiores arbitremur, id postulare videtur, vt alios quoque nobis æstimemus esse meliores. quod facimus, si defectus lapsusque nostros seriò ponderantes, in aliis considerabimus ea dumtaxat quæ pertinent ad prouocationem charitatis. Ita fit, vt de alijs optimè sentientes, quorum culpas non nouimus, dicamus, eis aduersa nõ euenisse de peccato, sed alio quopiam Dei consilio accidisse. Neq. enim in alienam accusationem pronos esse nos decet, sed in partem meliorem, quantum res ipsæ ferunt, accipiẽda
Prou. 18. sunt vniuersa. Ad nos verò cùm venimus, sequimur illud rectiùs, quod iustorum significatur esse propriũ, vt nosipsos statim accusemus, culpísque nostris, quæ patimur adscribamus, non sanè mendaci confessione, sed planè humili & vera agnitione nostri. vbi interdũ hoc singularis Dei timor facit, vt magna deputemus etiam quæ parua sunt. Itaque in tribulationibus suis,
In Psal. 118. conc. 29. inquit Augustinus, quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere Deo veritatem, sanctorum est vsitata confessio. Ita regina Hester, ita sanctus Daniel, ita tres viri in camino, ita sanctitatis eorum alij socij confitentur. Est & huc tamen reuocãdum quod idem Augustinus libro quarto contra Donatistas capite secundo, & libro sexto capite trigesimo primo scribit, diuum Cyprianũ in quadam epistola sua, quæ est libro quarto epistolarum quarta, trãsfiguratum esse in se, quomodo sanctus Da-
Dan. 3. niel fecerat, peccata populi sui. Nam inter multa mala quæ commemorat, etiam hoc ait: Seculo verbis solis, & non factis renunciantes: quemadmodum & illi in fornace sanctissimi viri, quia in veritate, inquiunt, & iudicio induxisti omnia hæc, propter peccata nostra.

Pecca-

Peccauimus enim & iniquè egimus, recedentes à te, & deliquimus in omnibus. Erit igitur & hoc attẽdendum, cùm positi in afflictione sancti, sua peccata agnoscunt, seque propter ea affligi confitentur; trãsfigurare interdum in se peccata sui populi, eaque ex persona communi, quam gestãt, dicere. Neque verò reprehensus hic Commentarius esse putandus est ab Arausicano Concilio, & diuo Hieronymo sub finem libri secundi contra Pelagianos. Non enim dicit Augustinus, ex persona tantùm populi illos ea dixisse; sed & suam & populi personam sustinuisse, suaq. & populi peccata confessos esse. Pelagiani verò dicebant quòd Dauid & Daniel, & omnes Prophetæ, non pro se, qui sancti erant, sed ex persona populi sint loquuti; quemadmodum ait diuus Hieronymus. Et hæc quidem eò pertineant, vt productas suprà veterum sententias vtcunque conciliare possimus.

CAPVT XI.

Quónam modo intelligi queat, ex originali peccato supereſſe mortem, ceteraſq; vitæ huius ærumnas.

SED quod antè significatum est Augustini & Prosperi verbis, ex originali peccato supereſſe mortẽ, vitæque huius ærumnas; adeoque omnibus incommodis, malorumque quæ miseros faciunt, generibus, hanc nostram naturam esse obnoxiam: id nõnulli recipiendum esse non putant. tametsi non parum interest, quónam modo ex originali peccato ista supereſſe intelligantur: cùm fieri possit, vt quis intelligat, ex originali esse peccato, nõ vti causa meritoria, cui mors sub pœnæ & supplicij ratione reddatur; sed vt dispositiua quadam subiecti qualitate. quia videlicet remota per originale peccatũ primæ illius integritatis gratia, non ita sit iam animo subiectum corpus, vt hoc, cùm velit, quàm diu velit, retineat; sed eius à se diuul-

sionem vel inuitus pati cogatur: vel si quid aliud est, quod praue dispositionis in modum, hominem morti & alijs quibusdam miseriis reddat obnoxium. atque tum erit tamen (vti ex eodem intellectu differitur) hęc massa nostri generis omnibus dignissima pœnis, ex origine sua; non propter remanentem aliquam originalis culpæ obligationem, quæ soluta non sit, siue propter meritum illius peccati; sed quia, cùm iam vitiata, polluta & abiecta, vilísque facta sit, non alienum videri debeat, si quouis modo malè tractetur: quomodo vile vasculum, & pollutum, aut malè tornatum, dignũ esse dicimus quod abijciatur, aut quouis loco habeatur: cùm alia sic pretiosa sint, vt accurata quadam asseruatione digna iudicentur. Nec verò quod à Paulo dicitur, Corpus mortuum esse propter peccatum, efficacissimè volunt ijdem conuincere, meritum mortis esse originale cuiusque peccatum: sicuti nec causam meritoriam accipere cogũtur, in eo quod adiungitur, Spiritus verò viuit propter iustificationem: cùm sit ipsa iustitia animæ vita, ideoque propter eam viuit, quomodo, si corpus propter animã viuere diceremus. Veruntamen quoniam Augustini nõ aspernanda sententia est, qui subinde & in peccato originali meritum, & in morte pœnam atque supplicium vrget; videdum est, quonam hoc alij modo nitantur conuellere. Atque illud quidem hoc loco prætereo, quod de plena in baptismo remissione peccatorum adducitur, quoniam id alibi oportunitate maiore tractetur. Illud videdum potiùs hîc, quale sit quod quidam ait: Cùm Scripturæ loquuntur de supplicijs quæ nobis à Domino pro delictis inferuntur, ea testantur inferri eo fine, vt nõ obsint nobis peccata post hanc vitam: vsqueadeò vt si nosipsos pro peccatis affligamus, ne hîc quidem pro illis afflicturus nos sit Dominus. Tradere videtur hoc beatus Apostolus, cùm ait: Ideo inter vos multi infirmi, &

Contra Iulianũ lib 5. cap 3. & 12. & alibi.

Cap 12 lib. de prædest.

1. Cor. 11.

mi,& dormiunt multi. Quòd si nosipsos dijudicaremus,non vtiq. iudicarémur. dum iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Atqui omnium consensione certissimum est, sic per Baptismum peccata remitti, vt in nullo post hanc vitam obsint. Igitur quæ paruuli & sancti mox post baptismum patiuntur, non merito alicuius peccati ea pati cogitari possunt. Nam quæ pro peccatis patimur, ea, ne postea à Domino iudicemur, nunc benigna Dei manu inferuntur, Ad quid enim homo & imago Dei pro peccato discerpitur, quando siue pro eo patitur, siue non, peccatum nihil sit ei vnquam obfuturum? Denique quantumuis nosipsos iudicabimus, nũquam tamen Dei iudicia euademus in hoc mundo, cùm omnia propter originale peccatum inferri possint. Nihil etiam ex præsentibus Dei iudicijs, de actualibus & grauibus potissimùm peccatis colligi poterit, vnde homines ex præsenti Dei manu, & flagello peccatorũ suorum admoneantur, si omnia solius peccati originalis, vel etiam leuium peccatorum merito asscribi possent: atque ita tota Dei disciplina, quæ pro notabilibus & magnis criminibus solet inferri, euacuabitur. & ad hunc quidem ille modum suæ opinionis firmamenta construxit. Ad quæ respondeo, beatum Apostolum de his loqui Christianis, qui ea commiserant, propter quæ damnari cum mundo possent. de his quippe solis verè dicitur, quòd hîc iudicentur, ne dãnentur cum mundo. Tales erant qui ad sacram Domini mensam indigni veniebant, ideoque iudicium sibi manducabant & bibebant, non dijudicantes Domini corpus. Sed cùm ob hoc damnationem ęternam mererentur, benigna tamen Dei manu corripiebãtur hîc varijs morborum malis, vt correcti, damnationem quam incurrerant, euitarent. Sic qui adhuc in eo statu est, vt quamuis liber sit à reatu mortis æternæ, tamen

ei possit obesse quod fecit, ad futuri seculi pœnã temporariã hîc interdũ iudicatur à Dño, ne futuri seculi pœnam luat. At qui eo statu iam est, vt quod fecit vel habuit peccatũ, non ei possit ad æternã damnationem officere, aut nec advllã quidẽ futuri seculi pœnam; hic etsi adhuc ratione prioris peccati puniatur in hac vita, non est tamen consequens, vt hîc iudicetur, ne cum hoc mundo damnetur, vel ne quo futuri seculi igne torqueatur. Cur ergo, inquis, punietur? quasi verò causæ Deo desint iustæ, quamobrem peccatum antiquum adhuc temporaliter puniat, etiamsi id eum fructum non habeat, ne quid obsit post hanc vitam. Et ab Augustino quidem illa reddita ratio est, illaq; vtilitas, quam suprà retulimus, commonstrata; vt pœnæ perseuerantia, de magnitudine culpæ doceremur, ne parua videlicet putaretur culpa, si cum ea finiretur & pœna. Aut ergo proprium eius qui patitur, fructum, aut communem ac publicum spectat Deus in puniendis temporaliter peccatis antiquis; quæ etiam si remissa sunt, vt iam post hanc vitam obesse non possint. Quoniam ergo dictum non est à Paulo, generaliter omnem eum qui iudicatur à Domino, propterea iudicari ne dãnetur cum hoc mundo; sed eos qui damnatione digni erant, ad eum salutis propriæ fructum hîc temporaliter affligi, ne in æternum damnentur: nihil omnino concludi potest de paruulis baptizatis, aut recèns renatis adultis, eos videlicet nihil eorũ quæ patiantur, merito peccati originalis sustinere. præsertim quia (vt omittam publicam instructionem, quæ de paruulorum afflictionibus capi potest) licet nõ puniãtur pro peccato originali, ne obsit in futuro, potest pœna quæ iustè exigitur, aliquo maioris gloriæ fructu per Dei misericordiam compensari. Quod ergo quæritur, ad quid imago Dei discerpitur pro peccato, quando siue pro eo patitur siue non, nihil ei sit obfuturum,

turum; pleniùs id quęretur si addas: Neq. illa afflictio, aut alijs vllis ad eruditionem, aut ipsis afflictis ad gloriam maiorem, per Dei misericordiam est profutura? Quod verò adiungitur, nunquam nos Dei iudicia euasuros, si omnia propter originale peccatum possint inferri, quantumcunque nosipsos iudicemus: nihil habet à quo sit abhorrendum. Quid enim mirum, si in hac misera & mortali vita, vbi iugum illud premit graue filios Adam à die exitus de vẽtre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium, vbi adhuc illa in nobis viget viuítque sententia: Terra es, & in terram ibis; &, In sudore vultus tui vesceris pane tuo; & si qua sunt similia, vbi inobedientiam mentis quotidie carnis inobedientia coarguit: hæc igitur vbi sint, atque euidentissimè & ineuitabiliter sentiantur; quid mirum est si non omnia Dei iudicia possimus effugere quantumcunque nosipsos iudicemus? Nam quod ait beatus Apostolus, si nosipsos iudicaremus, non vtique à Domino iudicaremur; eôdem inprimis quò superior referenda sententia est, eiusmodi sensu aliquo: Si cùm nostris peccatis actualibus iram in nos Dei specialiter prouocauimus, sicut illi fecerant Corinthij, de nobisipsis pœnas exposceremus, & Deum nostra satisfactione placare studeremus; nullas ille propter ea peccata plagas inferret, nec commune illud nostræ miseriæ iugum aggrauaret. Deinde nec id tamen tanquam certa promissione futurum semper existimãdum est, vt temporales, quas mortalibus peccatis promeruimus, calamitates effugiamus, si nos pro admissis sedulò iudicauerimus. interdum superno decreto sic fixæ sunt, vt nullo supplicante possint auerti: vsque adeò vt orare interdum prohibuerit Deus, nec *Ierem* 11. se passus sit vllis sanctorum clamoribus impediri, quo minùs decretam seueritatem exsequeretur. Quid si etiam hac ratione Deus electorum quorundam saluti

consulat, dum eos illis ærumnis, velut morbis quibusdam grauibus aut perpetuis, quos sibi suis cõciliauere delictis, salubriter à peccando cohibet aut purgat, atq. exercet? Constat enim, promissiones eas quæ de temporalibus habentur bonis, accipiendas esse cum ea conditione, si nostrę saluti, vt donentur, expediat. Dicuntur etiam quędam, bona spe atque fiducia de summa erga nos Dei benignitate concepta, qua nobis persuademus ad generale illud & fixum communis miseriæ iugum, nihil additurum esse plagæ peculiaris, si aut eum nullis actionis propriæ peccatis exacerbaremus, aut offensum studiosè placaremus. Ideoq. conspectis calamitatibus, peccata nostra & populorum lapsus accusare solemus, sed uloque monere, vt relictis vitijs, ad meliora se conuertant studia. Accusare dico hominum lapsus, quoniam manifesti sunt: non temere colligere, si erunt occulti. Nam hoc & amicorum Iob, & Pharisæorum, & discipulorum Christi, cùm adhuc rudiores communibus Iudaici populi persuasionibus tenerentur, vitium fuit: vt quos affligi viderent grauioribus malis, eos prę aliis sceleratos arbitrarentur; aut occultis iniquitatibus, si nullæ forent manifestæ, iram in se Dei prouocasse censerent. Non igitur ex flagellis temporalibus aut colligere aut suspicari aut iudicare de peccatis grauioribus: vbi illud metuendum est, nolite iudicare, & non iudicabimini; sed quæ ex regula diuinæ Legis peccata esse nouerimus, si manifesta erunt, hæc illatarum occasione plagarum, grauiter reprehendere, & ad pœnitentiam populum adducere omni ratione debebimus. Non enim consequens est, eos peccasse grauiùs, qui grauioribus premantur huius vitæ malis: cùm quotidie cernamus florentibus impiis ciuitatibus, bonas & pias diu sæpè multumque vexari. quod & in familijs optimè institutis, & hominibus bonis intueri licet: quibus ferè semper

semper aduersi quiddam eueniat, quos absit vt propterea occultis laborare sceleribus iudicemus. Aliud quippe interdum, sicuti antè quoque diximus, Deo propositum est, quando ærumnas immittit, quàm peccata persequi. Ideoque cùm latēt afflictionum causæ, cohibenda est humana temeritas, ne & Deo faciamus iniuriam, & maligni in fratres simus. At hoc forsitan mouebit, quod tum dicendum erit, ipsos Apostolos in hac vita fuisse punitos, vel morte ipsa, & communibus vitæ miserijs, quæ ad iugum illud graue pertinent, cùm suprà meminerimus, Chrysostomum in quadripartita illa sua distributione, sanctos Apostolos collocasse in parte eorum, qui neque hîc neque illic puniātur. Sed hoc ex ijs quæ dicta sunt, solui potest. Nam tametsi mors intuitu peccati ab omnibus exigi iure posset; circa nonnullos tamen peculiari dignatione Dei, non in vsum propriè puniendi peccati, sed illustrandæ iustitiæ conuertitur. Vnde beatus Augustinus libro tertio De libero arbitrio, capite nono, Si bonum & magnum aliquem virum, inquit, hortante honestatis officio videamus ignibus, quantum ad corpus attinet, concremari: non hoc vocamus pœnam peccati, sed fortitudinis & patientiæ documentum. Nimirum quia officij propriè ratione patitur, non peccati: Etsi interdum propter anteacta quædam peccata grauiora, eorum intuitu, iustè pateretur. Quam ob considerationem dictum forsitan est à Gregorio Nysseno, beatū Paulum cùm cathenas Christi nomine circumferret, ad pœnitentiam & purgationem iniustorum vinculorum, quæ aduersus Euangelia portauerat, ea pertulisse: Non quòd hoc nomine peculiariter illa Paulus pateretur; sed tamen iustè se hæc perpeti, & illis dignū malis cogitare potuit, qui simili supplicio homines innocentes per summam iniuriam affecissent. Verùm illa Dominus propter flagrātissimam Pauli charitatem, dissi-

Sub finem lib. De sancto Baptismate.

dissimulans, aliam, cur ista pateretur, causam esse voluit. Quemadmodum beatus Augustinus libro primo De ciuitate Dei, capite nono, postquam de quibusdam iustorum flagellis, quæ propter eorum culpas accidunt, disseruisset; subiungit, habere aliam causam bonos, quare temporalibus affligantur malis, qualem habuit Iob: vt sibi ipsi humanus animus sit probatus & cognitus, quanta virtute pietatis gratis Deum diligat. Sed quęcunque tandem sint in hisce rebus disponendis, consilij diuini rationes; certum est & tertiæ huius seruitutis communia esse iustis & iniustis incommoda, & quòd ita se res habeat, queri neminem iure posse.

CAPVT XII.

Christianum hîc à non Christiano, solo spiritu, non carne separari.

LIBERATOR enim noster Christus Dominus, dum hic quidem mortalis vitæ cursus ageretur, non carnis conditione, sed solo nos Spiritu voluit à ceteris separari; neque hîc tanquam in præmio conspici, cur quisque fieret Christianus; sed id fide firma futurum exspectari. Vnde illud à Ioanne dictum: Filij Dei sumus; sed nondũ apparuit quid erimus. Quemadmodum enim hibernis temporibus, quid inter viuas & mortuas arbores intersit, non apparet, æquè omnibus frondium ornatu nudatis, frigorumq. asperitatem loquentibus; at vbi verna temperie cœperit radicum succus tepefieri, molliorque iam aura spirauerit, tum & frondibus primùm, ac mox flore & fructu manifesta discretio cognoscitur: ita, dum fragile omnes corpus circumferimus, communi miseriarum lege tenemur; nec apparet adhuc, quantum valeat esse Christianum. Vita enim nostra cum Christo abscon-

1. Ioan. 3.

Coloss 3.

dita

dita est, fidei inclusa radicibus. At posteaquam apparuerit Christus vita nostra, tum illi similes erimus, & tanquam virentes floridæque plantæ, manifesto discrimine seiungemur ab reprobis, in perpetua aridi-tatis sterilitate ac morte mansuris. Cypriani igitur Christiana prorsus oratio est, in eo Sermone quem de mortalitate scripsit: Mouet quosdam (inquit) quòd æqualiter cum gentibus, nostros morbi istius valetudo corripiat: quasi ad hoc crediderit Christianus, vt & immunis à contactu malorum, mundo & seculo feliciter perfruatur; & non omnia hîc aduersa perpessus, ad futuram lætitiam reseruetur. Mouet quosdam quòd sit nobis cum ceteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum ceteris, quamdiu adhuc secundùm legem primæ natiuitatis, manet caro ista communis? Quoadusque isthic in mundo sumus, cum genere humano carnis æqualitate coniungimur, spiritu separamur. Itaque donec corruptiuum istud induat incorruptionem, & mortale hoc accipiat immortalitatem, & spiritus nos perducat ad Deum Patrem; quæcunque sunt carnis incommoda, sunt nobis cum humano genere communia. Sic cùm flatu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat: sic cùm incursione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas vastat: & quando imbres & pluuias serena longa suspendunt, omnibus siccitas vna est: & cùm nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus naufragium sine exceptione commune est: & oculorum dolor & impetus febrium, & omnium valetudo membrorum, cum ceteris cõmunis est nobis, quàm diu portatur in seculo caro ista communis. nec separari generi humano ab inuicem datur, nisi isthinc de seculo recedatur. Intra vnam domum boni & mali interim continemur. quicquid intra domum euenerit, pari sorte perpetimur: donec

1. *Ioannis 3. Vide Auguſt. in Pſalm. 36. conc. 1.*

æui temporalis cursu completo, ad æternæ vel mortis, vel immortalitatis hospitia diuidamur. Hactenus diuus Cyprianus.

CAPVT XIII.

Non postulare Christianæ libertatis rationem, vt ab ijs quæ nos miseros faciunt, hîc liberi simus.

NEQVE enim hoc postulat Christianæ libertatis ratio, vt in hoc seculo vitam agamus miseriæ, & malorum omnium expertem. Nam cùm sit ab assertore generis nostri Christo omnis exspectanda libertas, atque ea mortis eius, afflictionísq. meritis accepta ferenda: non est hæc de illo concipienda persuasio, quòd mortem subierit, vt nos hîc efficeret plena malorum omnium reiectione beatos. Tota namque mediatoris nostri dispensatio & functio, ad futurum seculum spectabat. Quamobrē dicit eum beatus Apo-
Heb. 5. stolus consummatum morte, factum esse omnibus obtemperantibus sibi causam salutis non temporarię, sed æternæ. quin & eundem vocat Pontificem futurorum bonorum, qui videlicet sui Pontificatus munere, & sacerdotali functione, bona nobis futura procuret, non ea quæ ad figuram pertinent mundi huius, quam dicit idem Apostolus præterire, ac fluxam & fu-
Heb. 9. gacem esse. Idcirco Christus (inquit) assistens Pōtifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non huius creationis: neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinē introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Hîc quoque non temporaneam, qualis eorum est qui è carceribus oblato pretio eruuntur, sed ęternam redemptionem commemorat: qua pretio sanguinis eius, æternæ mortis è faucibus erepti, malísque ac vinculis futuri seculi sempi-

ternis

ternis liberati sumus. Itaque & apud Isaiam, Pater appellatur futuri seculi: qui suis à filijs & mala seculi venturi depellat, & æterna illa solidaque ijs bona comparet, auctorque sit nunquam finiendæ felicitatis. Ipse enim est qui æternitatis nobis aditum, deuicta morte reserauit. quocirca nec per ea quæ suæ familiæ sacramenta reliquit, aut huius vitæ malorum depulsionem, aut præsentium bonorum accessionem propriè expectamus, sed ea bona quæ in futurum prosint, quorumque fructum in seculo altero decerpamus. Sicut enim diuus Augustinus generatim pronunciat, ac superàquoque memorauimus: totum id quod salutaribus agitur sacramentis, magis ad spem futurorum bonorum, quàm ad retentionem vel adeptionem præsentium pertinet. hinc scelerati multi, & à beneficio crucis alieni, bonis vitæ huius affluunt, scelerumque suorum nulla hîc quidem vindicta percelluntur, sed eorum pœnæ reseruantur in posterum. Contrà verò vindicantur hîc aliqua, quæ tamen, si per Sacramenta salutaria remittuntur, profectò in futuro seculo non nocebunt. Eo fit igitur, vt non quemadmodum interiore animi libertate studio virtutis sensim proficimus, ita pariter carnis libertate magis magísq. ærumnosæ vitæ molestijs exuamur; sed contrà potiùs, dum crescit illa ex parte libertas, ex hac seruitus grauior efficitur. Quemadmodum & Apostolus significat, cùm ait: Licet is qui foris est, noster homo corrumpatur, siue castigatione abstinentiæ, siue morbida aliqua valetudine, siue quolibet casu, vel certè, quod necesse est etiam ijs qui sano corpore diu viuunt, ipso ætatis accessu; tamen is qui intus est, renouatur de die in diem.

Isaiæ 9.

Enchirid. 66.

2. Cor. 4.

Aug. epistola 112. ad Paulinum.

CAPVT

CAPVT XIIII.

AErumnas atque afflictiones vitæ huius, etsi vna ex parte minuant nostram libertatem, quia duræ atque molestæ sunt; tamen, operante per illas Deo, ad libertatem conferre Christianam.

TAMETSI autem tribulatio, quia molesta & grauis, ea ex parte tristem habeat sub miseriæ iugo seruitutem; confert tamen persæpe ad libertatis interioris augmentum: quemadmodum diuus Chrysostomus ostendit Sermone nono in epistolam ad Romanos: Propterea enim effecit Deus, inquit, vt præsens hæc vita nobis esset laboriosa, quatenus & ista nos seruitute (cupiditatum videlicet, quas antea morosas & difficiles dominas vocauerat) liberaret, & in libertatem veram ac puram induceret. Sed tum potissimũ is fructus decerpitur ex huius vitæ malis, cùm diligẽtibus Deum omnia conuertuntur in bonum, his qui
Rom. 5. secundùm propositum vocati sunt sancti. Ita planè fit vt tribulatio patientiam operetur; patientia autẽ probationem; probatio verò spem; spes autem non confundat; quia charitas Dei diffusa sit in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ideoque probandorum animorum gratia, aduersi sæpenumero vitæ casus incurrunt; vt asperitatibus illis viri probi eluceant. vt enim nauclerum procella, athletam stadium, exercitus imperatorem, acies fortem, & magnanimum calamitas; ita Christianum tentatio probare consueuit. ac sicut arbor alta radice fundata, ventis incũbentibus non mouetur; & nauis quæ forti compage solidata est, pulsatur fluctibus, nec foratur; & quando area fruges terit, ventos spirãtes grana fortia & robusta contemnunt, inanes verò paleæ, vento commouente & agitante rapiuntur: ita quis solidus fortísque sit Christianus, incidentis aduersitatis quadam

quadam exercitatione monstratur. denique vt insumpti in certamina labores, ad capiendas victoriæ coronas, adducunt: sic etiam per tentationem facta probatio, ad perfectioris vitæ culmẽ viros bonos euehit. afflictionibus præterea purgantur in Christiana vite palmites, vt fructus plus afferant. Ideoque per Prophetam dicitur: Erunt tres partes in terra: & tertiã ducam per ignem, & vram eos sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum. Quemadmodũ enim aurum, quanto plus excoquitur, tanto efficitur melius: sic iustus quanto plus tribulatur, si ipsam tribulationem patienter tolerauerit, multo purior clariorque redditur apud Deum. Ad hoc enim, inquit Augustinus, exagitantur homines tribulationibus, vt vasa electionis euacuẽtur nequitia, & impleantur gratia. Idcirco tantum abest, vt suos Christus effectos nulla hîc conteri tribulatione patiatur, vt qui illius suscipiunt iugum, ad hanc sese debeant maximè tentationem pręparare. Hîc enim illa sunt spiritualia torcularia, de quibus subinde Propheticus Psalmus inscribitur. Sicut enim vua pendet è vitibus, & oliua ex arboribus; quæ tantisper dum suis è frutetis pendent, tanquam libero aëre perfruuntur, & nec vua vinũ est, nec oliua oleum, ante pressuram: sic sunt & homines ij, quos Deus prædestinauit ante secula cõformes fieri imaginis Filij sui; qui præcipuè in sua passione magnus botrus expressus est. Namque huiusmodi homines, priusquam accedant ad seruitutem Dei, fruuntur in hoc seculo suaui quadam & delicata libertate, velut vuæ aut oliuæ pendentes: sed quoniã dictum est, Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem: idcirco ad illam quisque seruitutem accedens, tanquam ad torcularia se veniſse cognoscat. Contribulabitur enim, conteretur, comprimetur: non vt in hoc sęculo pereat; sed vt

Zach. 13.

In Sententiis Prosperi 204.

Eccles. 2.

vt in apothecas Domini defluat vinum pretiosum. Quippe exuitur carnalium desideriorum tegumentis quasi vinaciis, quæ contraxit desideriis carnalibus: propter quæ beatus Apostolus adhortatur, & dicit: Exuite vos veterem hominem, & induite nouum, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ceterùm hoc totum non fit, nisi de pressura torcularis, qua ob id conterimur, vt amorem nostrum quo in hæc temporalia fluxa & peritura ferebamur, passi in eis tormenta turbasque tentationum, cõuertamus ad illam quietem, quæ huius vitæ non est, sed futuræ. sic igitur omnis disciplina, quemadmodum beatus Apostolus dicit, quamuis in præsenti quidem non videatur esse gaudij, sed mœroris: postea tamen fructum pacatissimum exercitatis per eam, redditiustitiæ. Tribulatio quoque inter ipsa præclarè facta, superbiæ tumorem reprimit: quòd vicinum rectis actionibus superbiæ malum sit, & è proximo semper virtutibus insidietur elatio. Hinc & Apostolo datus erat angelus satanæ, qui eum colaphizaret, ne extolleret magnitudo reuelationum. Tribulatio denique consideratione mortis appropinquantis, oscitantes & securos exstimulat, atque ad Deum ire compellit. Aperit oculos cordis, quos facilè claudit prosperitas, propriéque fragilitatis admonitos, in adiutorio altissimi cogit habitare. mundi huius postremò contemptum ac despicientiam ingenerat, & cælestium bonorum salutare desiderium amoremq. parit. Quid ea sanè quæ grassabatur lues Cypriani temporibus, Christianis tum contulerit, ipse suis explicatum verbis hoc modo reliquit. Pauore mortalitatis (inquit) accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignaui, desertores compelluntur vt redeant, Gentiles coguntur vt credant, vetus fidelium populus ad quietem vocatur, ad aciem recens & copiosus exercitus robore fortiore colli-

Ephes 4.

Hebr. 12.

Leo Serm. 4. de Quadrag.

Ser. de morte.

colligitur, pugnaturus sine metu mortis cùm prœliũ venerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit. Eam ob rem Christus Dominus quid maximè esset salutare, atque ad veram perfectamque libertatẽ conducibile, in seipso demonstrans ac præferens, oblatam regni temporanei gloriam fugit, pœnam potiùs probrosæ moris amplexus: vt eius videlicet membra discerent mundi fauores & applausus refugere, terroresque & aduersa minimè pertimescere, quæ plus multo plerunque quàm prospera, prodesse solerent. Etenim hæc crebrò per amorem sui, & oblectationem metúque amittendi, cor inquinant Christianum: illa verò purgant per dolorem. In istis se animus erigit: in illis autem posteaquam se erexerat, sternit. In his sui ipsius facillimè quiuis obliuiscitur: in illis verò ad memoriã sui nolens etiam, coactusque reuocatur. In istis sæpè, & anteacta bona depereunt: in illis longi quoque tẽporis varia multaq. delicta absterguntur. Ideo & apud Seuerinum Boëtium eiusmodi verbis afflictum Philosophia consolatur, Etenim, inquit, plus reor hominibus aduersam quàm prosperam prodesse fortunã. Illa enim semper specie felicitatis cùm videtur blãda, mentitur: hęc semper vera est, cùm se instabilem mutatione demonstrat. Illa fallit, hæc instruit. Illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram: hãc sobriam, succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione prudẽtem. Postremò felix à vero bono deuios blanditiis trahit, aduersa plerumque ad vera bona reducens, velut vnco retrahit. Hactenus Philosophia de salubri vtilitate aduersitatis. Itaque quos diligit Deus, castigat, & flagellat omnem filium quem recipit. Sunt enim quos maximè putes diligere proles suas, dum nihil eorum desideriis negãt, flagello & verbere nunquam *Li. 2. prosa. 8*

quam attingunt. verùm præclarè de his quidam, Nutrices, ait, corporum, sed nouercæ animarum. Sunt hæ similis persimiles, quę fœtus suos arctiùs constringendo ob amorem, necant. Non vides (ait Seneca) quãto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari iubẽt liberos ad studia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos; & sudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt: at matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt; nunquam flere, nunquam contristari, nunquam laborare. Paternum habet Deus erga bonos viros animum, & illos fortiùs amat, & operibus, doloribus ac damnis exagitat, vt verum colligant robur. Languent per inertiam saginata; nec labore tantùm, sed mole in ipso sui onere deficiũt, atque idem, Inter multa, inquit, Demetrij nostri & hæc vox est, quæ recèns sonat adhuc, & vibrat in auribus meis: Nihil videri infelicius eo, cui nihil vnquam aduersi euenerit. Hæc si Gentilis scriptor adeò verè commodeque dixit; quanto nos idem ex sacris diuinisque auctoribus conuenit & intelligere pleniùs, & persuasum habere certiùs? Sanè hoc regius Psaltes ad infelicitatem quorundam pertinere declarauit quod ait: In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: eo quòd subiungat, Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua: prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis: cogitauerunt & locuti sunt nequitiã: iniquitatem in excelso locuti sunt: posuerunt in cælũ os suum, & lingua eorum transiuit in terra. Quàm multos enim cernere semper licuit, teste diuo Hieronymo, ethnicos, Iudæos, hæreticos, diuersorumq. dogmatum homines, volutari in cœno libidinum, madere sanguine, feritate lupos, rapacitate miluos vincere: & nihilominus flagellum non appropinquare tabernaculis eorum, nec eos cum hominibus verberari: & idcir-

Epistola ad Pastrutium Pannanum.

idcirco superbire contra Deum, & transire vsque ad cælum os eorum? cùm è contrario, sanctos viros sciamus ægrotationibus, miseriis & egestate torqueri; qui forsitan dicũt: Ergo frustra sanctificaui animam meã, & laui inter innocentes manus meas. at mox sese reprimẽtes, aiunt: Si narrauero sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui. Magna ira est igitur, quando peccantibus non irascitur Deus. Vnde & in Ezechiele ad Hierusalem, Iam, inquit, non irascar tibi; zelus meus recessit à te. Quos enim diligit Dominus, corripit, & castigat omnem filium quem recipit. Non erudit pater, nisi quem amat: non corripit magister discipulum, nisi eum quem ardentioris cernit ingenij: medicus si cessauerit curare, desperat. Hoc verè (ait Dionysius Areopagita) dici potest, potiùs esse diuinæ iustitiæ proprium, non demulcere, & dissoluere virilem optimi cuiusque animum terrenorum bonorum largitionibus. Denique mouere nos debet Apostoli sententia: Si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes; ergo adulterini & non filij estis. Loquitur Propheta Isaias & dicit: Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti: nunquid glorificatus es? quin potiùs elongasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te; in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Eo fit vt (quemadmodum beatus Augustinus prudentissimè disseruit) agenda multa sint etiam cum inuitis benigna asperitate plectendis; quorum potiùs vtilitati consulendum est, quàm voluntari. Nam in corripiendo filio quamlibet asperè, nũquam profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ideoque si terrena ista Respublica præcepta Christiana custodiat; & ipsa bella sine beneuolentia non gerentur, vt ad pietatis iustitiæque pacatam societatem, victis faciliùs consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eri-

Vide Aug. in Serm. 35. in nouiss. *Ezech. 16.*

Cap. 8. lib. De diuin. nom.

Epist. 5.

pitur, vtiliter vincitur. Quoniam nihil est infelicius, inquit, felicitate peccãtium, qua pœnalis nutritur impunitas; & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur: sed peruersa & aduersa corda mortalium, felices res humanas putant, cùm tectorum splendor attenditur, & labes non attenditur animorum; cùm theatrorum moles exstruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum; cùm gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur; cùm ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones, & necessaria vix habent pauperes. hæc si Deus pollere permittat, tunc indignatur grauiùs: si impunita dimittat, tũc punit infestiùs: cùm verò euertit subsidium vitiorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Quod sic diuus Augustinus dicit, auctor etiã libri secundi Machabæorum expressit. Etenim multo tempore (inquit) non sinere peccatores ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in aliis nationibus Dominus patienter exspectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit; vt peccatis nostris in finem deuolutis, tum demum in nos vindicet. Propter quòd nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet: corrigens verò in aduersis populum suum, nõ derelinquit. Sic ille. Ex quo discere profectò possumus, quãto melior apud Deum, hisce temporibus, Catholicarũ aliquot in Belgio ciuitatum conditio fuerit, quàm hæreticarum: quamuis illic quidem paupertas, metus, oppressio, morbi, attritiones & euersiones ædificiorum; hîc verò affluentia rerum, exsultatio, securitas, splendor. Illos enim flagellauit propitius, hos contempsit iratus. Illorum correxit vitiosos mores, horum inflci multiplici peste permisit: vt vbi theatrorum moles exstruerentur, reuera effoderentur fundamenta virtutum.

tum. Sed euenit tamen, quod sæpè aliàs, vt multorum peruersa & aduersa corda mortalium felices hasce Respublicas putarent, illas dicerent miseras; quia splendores tectorum attenderent, & labes non attenderent animorum. Fuerunt etiã qui religiones nouas, hoc est, schismaticorũ & hæreticorum sacrilegia, hoc tanquam argumento plausibili approbare conarẽtur, seque factos quererẽtur esse Catholicos, quibus propterea minùs prosperè euenire videretur. Tanquam si dicerent quod Gentiles olim dicere solitos Chrysostomus refert, Patres nostri idola coluerunt, & semper in bonis fuerunt: & nos ex quo Christum colere cœpimus, nunquam bona sequuntur. Hoc dicis, ait Chrysostomus, & non consideras quia illorum prosperitas non fuit remuneratio Dei, sed contemptio. at nostra aduersitas non est ira Dei, sed admonitio. De illis enim dictum est: Vir insipiens non cognoscit, & stultus non intelligit, cùm exurentur peccatores sicut fœnum. & quid addit? vt intereant in seculum seculi. De suis autem quid dicit? Visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam verò meam non dispergam ab illis. Iudæa quamdiu fuit Dei hæreditas, nec diabolus eam oppugnare cessabat, idolorum suadendo cultum; nec desistebat Deus eam castigando, & reuocando ab idolis custodire: postquam verò contempta est, quasi pars diaboli facta, manet in requie. Ita quod à Deo diligitur, hoc à diabolo variis infestationibus oppugnatur: quod autem à Deo contemnitur, hoc à diabolo quasi proprium in pace custoditur. Tribulationes enim, quemadmodum idem Chrysostomus admonuit, irruere propterea finit in nos Deus, vt ad ipsum frequentiùs confugiamus & expressiùs, nec ab eo discedamus aliquando. Tale quiddam faciunt mãsuetiores filiorum parentes, cùm paruulos suos viderint à se quidem sæpe discedere, æqualium autem suo-

Psal. 91.

Ibid. 88.

rum lusibus detineri. Præcipiunt famulis, terrifica simulare multa, vt exagitati etiam metu paruuli, ad maternum sinum confugere festinent. Ita etiã Deus non modò ab aliis sæpè affligi sinit, sed nonnunquã etiam ipse plagam minatur; non vt eam in nos inducat, sed vt nos ad se potiùs adducat. Quòd si quales in tribulatione sumus, tales essemus in requie, minimè nos oporteret afflictionum cõmonitionibus eruditi. Vnde sapienter quidam, Gentilis alioqui scriptor, admonet, vt tales esse sani perseueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Illum enim ipsum cuiusdã infirmi languor admonuerat, optimos esse nos dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut auaritia aut libido solicitat? Non amoribus seruit; non appetit honores; opes negligit; & quantulumcunque, vt relicturus, satis habet: tunc Deum cogitat, tunc hominem se esse meminit. Inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit; ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur: balnea potiùs imaginatur & fontes. Nec verò vulgus hominum modò tribulatione fit melius; verùm ipsis etiam, de quibus legimus Sanctis, plurimum eruditionis de tribulatione veniebat. Quamobrem Propheta dicit: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. Quod apertiùs Symmachus ita reddit: Profuit mihi quòd afflictus sim, vt discerem iustitias tuas. Idipsum significabat & Paulus de angelo satanę qui eum colaphizabat: à quo vt liberaretur impetrare non potuit, quòd per eum maxima commoda colligeret. Danidis quoque vitam si velimus inspicere, inueniemus eum profectò inter pericula clariorem. Beatus etiam Iob tum maximè cùm tribularetur effulsit; & Ioseph Deo in tribulatione plus placuit; Iacob præterea, eiusque pater Abraham, quique vnquam iustorum fuêre, clariores de tribulationibus texuerunt coronas: è quibus aliqui

Plinius 2. lib. 7. epist.

ipsa

ipsa etiam morte coronati sunt. Et ideò iusto iudicio Dei datur sæpenumero peccatoribus potestas, qua Sanctos ipsius persequantur, vt qui spiritu Dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercitia clariores.

Nam virtus fidei sub tali examine crescit,
Nec seruile grauat libera corda iugum.
Solus peccator malè seruit; qui licet amplo
Vtatur regno, sat miser est famulus,
Cùm mens carnalis, nimium dominante tyranno,
Tot seruit sceptris, dedita quot vitiis.

Apud Prosperum in Epigrammat.

Itaque peccatores tametsi, quod sæpe contingit, aliquanta huius vitæ felicitate fruantur, cunctaque habeant pro suis votis ac voluntate fluentia; serui tamen sunt infelicissimi. Contrà verò pij homines afflictionibus licet grauiter premi & atteri videantur; non solùm serui non sunt, verùm etiam maioribus indies cumulantur libertatis augmentis.

CAPVT XV.

Nihil prodesse cuiquam illatas aduersitates ad salutem, nisi Deus altiùs misereatur.

VERVM cùm omnis vitæ huius afflictio, quædam extrinsecus adhibita prædicatio & admonitio videatur, sine occultiore ac secretiore gratiæ operatione, non est profutura. Nam ad ea omnia quæ geruntur extrinsecus nostræ causa salutis, illud pertinet quod Apostolus ait: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. Itaque Spiritus sanctus operatur intrinsecus, vt valeat aliquid medicina quæ adhibetur extrinsecus. Alioqui etiam si ipse Deus vtens creatura sibi subdita, in aliqua humana specie sensus alloquatur humanos, siue istos corporis, siue illos, quos istis similimos habemus in somnis, nec interiori gratia mentem regat atque agat;

1. Cor. 3.

nihil prodest homini omnis prædicatio veritatis. Facit autem hoc Deus, à vasis misericordiæ, iræ vasa discernens, dispensatione quam ipse nouit occulta, sed tamen iusta. hinc igitur illa exsistit diuersitas admirabilis animorum in aduersis perpetiendis, vt quosdam frangant atque deijciant, alios erigant atque confirment: nonnullis excitent Dei laudem & benedictionem, aliis blasphemam moueant impatientiam: quibusdam conferant ad morum emendationem, alijs tanquam vitiorum lethargo laborantibus, nec doloris quidem sensum mouere videantur. Cuiusmodi erant
Hier. 5. illi quos Propheta deplorabat, cùm diceret: Domine, oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, & non doluerunt; attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. indurauerunt facies suas supra petras, & noluerunt reuerti. Itaque impietas flagella quidem excruciata sentit, sed eum à quo flagelletur, per seipsam obdurata, non sentit. Alij verò, quamuis propriæ voluntatis vias ingressi, à Domino subinde recedant, tamen tanquam à tergo percussi, & fugiẽtes, longa Dei manu verberati, ad percutientem se respiciunt, & paternam correptionem agnoscũt, ac redeunt. Quicunque igitur boni maliq; pariter afflicti sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est, quod sunt vtrique perpessi: manet enim dissimilitudo passorum, etiam in similitudine passionum, & sub eodem tormento non idem est virtus & vitium. Nam sicut sub vno igne aurum rutilat, palea fumat; & sub eadẽ tribula stipulæ comminuuntur, frumenta purgantur, nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia exprimitur eodem præli pondere: ita vna eademq; vis irruens, bonos probat, purificat, eliquat; malos damnat, vastat, exterminat. Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur atque blasphemant, boni verò precantur & laudant. Tantum interest, non qualia, sed qualis

qualis quisq. patiatur. Pari quippe motu exagitatum, & exhalat horribiliter cœnum, & suauiter fragrat vnguentum. Examinandis igitur nobis atque explorandis, ait diuus Cyprianus, diuersi importantur labores, & multiplex tentationum qualitas irrogatur, de iacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatu vulnerum, de amissione charorum: neque hîc aliud magis iniustos discernit & iustos, quàm quòd in aduersis per impatientiam queritur & blasphemat iniustus; patientia iustus probatur, sicut scriptum est: In dolore sustine, & in humilitate tua patiẽtiam habe; quoniam igne probatur aurum atque argentum:

Mens etenim recta, & puri sibi conscia cordis, *Prosper.*
Hoc plus splendescit, quo magis atteritur.

Itaque Iob quidem examinatus & probatus, ad summum fastigium laudis, patiẽtiæ est virtute prouectus. At Pharao variis plagis effectus durior, non purgatus, sed attritus; non probatus, sed damnatus est. Ita prorsus & peccator infirmatur aduersis, & iustus tentationibus roboratur. vt enim recta columna, si quid imposueris oneris ponderisque grauioris, hoc firmatur magis atque stabilitur; contrà verò quæ incurua & obliqua alteram in partem propendet, pondere iniecto deijcitur: ita is quem in Deum erexerit charitas, confirmatur aduersis; quem verò cupiditas ad res incurvarit caducas & fluxas, præcipitatur & corruit, frãgiturque qui corrigi debuerat. Non debet autem qui cum aduersis conflictatur infringi, si vult post prœliũ coronari. Ceterùm ne quis infringatur, id fit vires illo subministrante certantibus, qui ineffabilia victoribus præmia præparauit. Qui etsi visibiliter electos suos sæpenumero deserat, variorum afflictionibus malorũ inuolui & exagitari, atque etiam interire permittens, tamen eos inuisibiliter non deserit, sed cum iis etiam in carceres descendit, & fideliter ad mortem vsque

custodit, vt fiat quod per Isaiam se facturum promittit: Cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaueris in igne, non comburêris, & flamma non ardebit in te. noli timere, quia ego tecum sum. Cum suis futurum se esse Dominus pollicetur, nõ vt nihil accidat eis mali grauioris. Quid enim aliud aquæ & inundantia flumina, & ignis flammaque inuoluens, quàm grauissimas persecutionum tribulationes significant, quibus & Christum, qui in ea prophetia inprimis intelligitur, & membra eius complura ad mortem vsque exercitata esse nouimus? Non ergo visibiliter affuturum se demonstrat, vt nihil eos pati sinat, aut protinus liberet; sed inuisibiliter magis subministratione auxilij eius, quo fortes & inuicti reddantur. Vt enim rectissimè diuus Prosper carmine declarauit,

Isaiæ 43.

Cùm constans anima aduersis non frangitur vllis,
Et fidei virtus intemerata manet;
Norit inesse sibi Dominum patientia fortis,
Inq; eius donum quòd steterit, referat:
Nam quòd non cecidit, propriis si viribus aptat,
Hoc ipso quo se stare putat, cecidit.

Omnino igitur electis suis præsentissimus adest piissimus Dominus, intus confirmans & corroborans, & secundùm multitudinem dolorum quos patiuntur, consolationum suarum varietate lætificans. Quemadmodum hoc sanè non ingratus agnoscit & confitetur Gentium Apostolus, cùm ait: Sicut abundant Christi passiones in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. Namque, vt est à diuo Bernardo præclarè dictum, In spirituali exercitio duplex diuinitus præbetur auxilium: Correptio & Consolatio. Altera foris exercet, altera visitat intus. illa reprimit insolentiam, ista in fiduciam erigit. Illa humilitatem operatur, ista pusillanimitatem consolatur. illa cautos, ista deuotos facit.

2. Cor. 1.

Serm. 21. super Cantica.

facit, timorem Domini docet illa, ista ipsum timorem infuso temperat gaudio salutari, sicut scriptum est: Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. Quin etiã vt diuus ait Ambrosius, præponderant consolationes perturbationibus, quia & præsentium sedationem afferunt & spem futurorum. Vnde & Apostolus Paulus, Indignæ sunt, inquit, passiones huius temporis ad superuenturam gloriam: Indignæ vtique ad consolationis comparationem, non ad fructum redemptionis. huius igitur consideratione consolationis & gloriæ, fit, vt cùm apud infideles impatientia lamentetur semper, & querula sit, Christiani non consternentur nec frangantur aduersis, sed spiritu magis quàm carne viuentes, firmitate animi corporis infirmitatem vincant, ceteraque damnorum incommoda fortiter ferant. Proinde vinea licet fallat, vt est apud Cyprianum, & olea decipiat, & herbis siccitate morientibus, æstuans campus aresçat, quid hoc ad Christianos? quid ad Dei seruos? quos Paradisus inuitat, quos gratia omnis & copia regni cælestis exspectat: Exultant semper in Domino, & lætãtur & gaudent in Deo suo, & mala atque aduersa mundi fortiter tolerant, dum bona & prospera futura prospectant.

Lib. 1. De interp. cap. 1.

CAPVT XVI.

Si tantus sit tribulationum ad libertatem & salutem vsus, cur iis liberari sese sancti precentur.

TAMETSI autem electis Dei multum plerunque prosit tẽporalis afflictio, eo videlicet cooperante, per quẽ diligentibus Deũ, omnia cõuertuntur in bonũ; tamen illa sanctorũ quotidiana precatio est, qua liberari se à malo poscunt: hoc est, ab illis generatim omnibus malis, quæ ille qui singulariter malus est, infert permissa sibi diuinitus potestate. Hoc ergo cur faciant,

ciant, si inde fructum reportent, & quomodo exaudiantur qui tam multis plerunque malis vrgeantur, non de nihilo quæri potest. atque hîc illud quidem non incommodè responderi putauerim, bene liberari à malo sanctos, quibus prouidetur ne aduersa noceãt, sed prosint potiùs, & ideo non eis mala sint, sed boni subeant rationem, cùm reddãtur vtilia. Sed quia ipsa etiam aduersa, ne accidant, deprecantur; mala enim sunt per seipsa; non autẽ id solùm petunt, ne noceant: audiendum magis Augustinum existimauerim, locis aliquot hac ipsa de re differentem. Igitur in epistola centesima vigesima prima quæ est ad Probam, Molestiæ, inquit, temporalesque tribulationes plerunque prosunt, vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam exercendámve patientiam, cui probatæ & exercitatæ clarior merces vberiorque seruatur, vel ad quæcunque flagellanda & abolenda peccata: tamẽ nos, inquit, nescientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari. Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostẽdit alienum, nisi fortè quid oraret, sicut oportet, sciebat, quãdo in reuelationum magnitudine ne extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus satanæ, qui eũ colaphizaret: propter quod ter Dominum rogauit, vt eum auferret ab eo; vtique, sicut oportet, nescíens quid oraret. denique Dei respõsum, cur non fieret quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audiuit, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus, quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus, sicut oportet, nescimus; & tamen, quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana voluntate, vt à nobis hæc auferantur, oramus: sed hoc deuotionis debemus Domino Deo nostro, vt si ea non abstulerit, non ideo nos ab eo neglgi existimemus, sed potiùs pia patientia malorum,

Epist. 121.

lorum, bona speremus ampliora. sic enim virtus in infirmitate perficitur. Libro quoque decimo Confessionum, Quis velit, inquit, molestias & difficultates pati? Tolerare iubes eas, non amari. nemo autem quod tolerat, amat: etsi tolerare amat. Quamuis enim gaudeat se tolerare, mauult tamen non esse quod toleret. Prospera in aduersis desidero, aduersa in prosperis timeo. Quis inter hæc medius locus, vbi non sit humanæ vitæ tentatio? Væ prosperitatibus huius seculi semel & iterum à timore aduersitatis, & à corruptione lætitiæ: væ aduersitatibus seculi semel & iterum & tertiò à desiderio prosperitatis: & quia ipsa aduersitas dura est, & ne frangat tolerantiam, nunquid non tentatio est vita humana super terram, sine vllo interstitio? hoc eo loco. Cui simile est quod ait in Psal. 143. Siue aliqua incommoditate & molestia noceat, siue aliqua prosperitate mundus arrideat, totum timendum & gemendum est: quoniam tentatio est vita humana super terram. veruntamen interdum sancti, vt se eorum infirmitas firmitasque habuerit (inquit idem) metuunt tentari, cupiunt tentari; dolent in tentationibus, gaudent in tentationibus. vt enim metuãt tentari, audiunt: Si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, intendens in teipsum, ne & tu tenteris. Vt autem cupiant tentari, audiunt quendã virum fortem Ciuitatis Dei dicentem: Proba me Domine & tẽta me, vre renes meos & cor meum. Vt doleant in tentationibus, vidẽt Petrum flentem. Vt gaudeant in tentationibus, audiunt Iacobum dicentem: Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tẽtationes varias incideritis. Propheta quoque Hieremias tribulationem & miseriam inuocabat, quemadmodũ hoc citat diuus Hieronymus, scribens in Habacuc: Sanctus vir, inquit, & bellator inuictus, ad exercendũ se

Lib. 10. Confess. c. 28.

Lib. 14. De Ciuitate Dei, cap. 9.

In Prologo.

se & probandum, tribulationem & miseriam venire desiderat: hoc ergo fortium est: alij de tribulationibus liberari desiderant, si ijs implicentur; & si nondum eas attigerint, ne incidant precantur: & exaudiuntur quidem interdum, tribulatione remota; interdum in ea nihilominus relinquuntur, propter eam quæ ex illa percipitur vtilitatem. Quomodo si ægrotus (inquit Hieronymus Prologo in Habacuc) & æstuans febribus, aquam frigidam postulet, & dicat ad medicum: vim patior, crucior, vror, exanimor: vsquequo medice clamabo, & non exaudies? & respondeat ei sapientissimus ac clementissimus Medicus: Scio quo tempore dare debeam quod postulas: & non misereor modò, quia misericordia ista crudelitas est, & voluntas tua contra te petit. Quod intelliges, inquit, Apostolus ait: Sed non deficimus in tribulationibus. Idemque in labore & dolore gloriatur, benedicitq. Dominum in omni tempore. In his ergo temporalibus, inquit Augustinus, admonemus vos & exhortamur in Domino, vt non petatis aliquid quasi fixũ, sed quod Deus vobis expedire scit. Quid enim vobis expediat, omnino non scitis. Aliquãdo quod putatis prodesse, obest; & quod putatis obesse, hoc prodest. Ægri enim estis: nolite dictare medico quæ medicamenta velit vobis apponere.

In Psal. 53.

Et hæc de Christianæ libertatis amplissimo suauissimoque argumento, sicuti Deo auctore cœpimus, ita etiam nunc tandem, eodem adiuuante ac dirigente, absoluimus. Quod, vt ad honorem in primis eius, deinde & lectorum vtilitatem atque ædificationem cedat, votis omnibus & optamus & precamur.

FINIS.

DE HIS QVI POLITICI VVLGO VOCANTVR, COMPENDIARIA ET BREVIS INSTRVCTIO.

NVPER me quidam literis admonuit suis, de his qui passim nominantur Politici, vt eos breui quapiam appendice notiores illis rederem, qui necdum aliud quàm ipsum Politicorum nomen audierunt. Quod etsi paulo seriùs quàm voluissem, tamen lubentiùs feci, quia ab instituto superiorum librorum nihil esse videbam alienum. Nec verò multis erit opus, cùm eorum patefactâ sententiâ, mox quiuis intellecturus sit, dignam non esse quæ longiore disputatione refellatur. Sentiunt ergo primo in loco, politiæ ciuilis primam habẽdam esse rationem, regniq; huius terreni curam, studio religionis debere esse potiorem. Quod cùm dicunt, eodem tẽpore humana diuinis, terrena cælestibus, æternis temporaria, sacris prophana prophanissimè dubio procul anteponunt; Regnum Christi, regno terreno, Ecclesiam seculo, Christum mortali principi subÿciunt; reginam ac principem rerum omnium pietatem, reddunt politiæ ciuilis fœda seruitute pedissequam. Denique nominè Christiano se ostendunt indignos, quibus tam vile sit quod eo nomine profitentur. Respondent interim, diuina quidem sese præstantiora ducere, sed eorum curam

Prima assertio politicorum.

&

& tutelam relinquere Deo. viderit, inquiũt, Deus, vt suum cultum, & sacra sua tueatur, non illi dẽ futura facultas est ad eam religionem, quam maximè voluerit, conseruandam. Nobis autem, vt hominibus, incumbit hoc potißimùm, vt rerum humanarum tranquillus ordo seruetur. At nec sic effugiunt, quin se profanos esse demonstrent. Agunt enim perinde, atque si ad ipsos nihil illa diuina & sacra pertineant; nec eorum interſit quæ fides, quæ doctrina, quæ Sacramenta, qui ritus Deum colendi, quæ morum vitæq; ratio ab hominibus teneatur. Quæ si ita diuina & sacra sunt, vt tamen ad hominum salutem magnopere pertineant: nónne, vt ea præstantiora ducunt, ita etiam consentaneum est, ab ipsis potiore cura conseruari? Quid magis præposterum, quàm vt earum rerum minor habeatur ratio, quæ vt præstantiores, ita sunt etiam magis necessariæ? Quid intolerabilius minusq; politicum, quàm vt ancillari, & cũ suo sæpe detrimento grauibusq; iniuriis cedere iubeãtur, quæ in Repub. maximè Christiana præire ac prælucere decuerant? Quid autem aduersus Deum ipsum ingratius, si, cùm hominibus varia munera & subsidia largitus sit, alia ad terrenam, alia ad spiritualem vitam transigendam spectantia: hæc quæ sunt præcipua, non curent, ob quæ illi maxima gratiarum actio debeatur? Itaque se isti tantorum Dei munerum hoc ipso profitentur exsortes, quòd ea sibi dicant curæ esse non debere, quibus vel maximè indigeãt. nisi fortè propositum sit, pecorum more viuere, nec quicquam post hanc mortalem vitam aut sperare melius, aut timere funestius. quamquam nec humana

mana ipsa tuebuntur, diuinis posthabitis. Contemptus enim à suis, & in suis Deus, minora quoque illa quæ prima putantur, eripiet: nec poterunt humanæ res diu esse stabiles, quæ non fulcimento diuinarum firmabuntur. Nemo, ait Gregorius (Mauricium Imperatorem admonens) rectè poterit terrena regere, nisi nouerit diuina tractare, pacemq; Reipublicæ ex vniuersalis Ecclesiæ pace pendere. Quærite, inquit Seruator, primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & cetera adijcientur vobis. Mirum sanè si quod quæri prima cura velit, nõ etiam iubeat præcipua vigilantia conseruari, omni ope & conatu defendi; & si qua ex parte violatum sit, omni industria & zelo pietatis instaurari. Plura de hoc capite reperies in eo libro quem aliquando scripsimus de vnica Religione. Addunt secundo loco, quoniam rerum humanarum tranquillitas, & pacifica in Reipub. cohabitatio requirat, vt in sua quisque fide & doctrinæ professione illæsus & inuiolatus relinquatur, idcirco diuersas atque etiam aduersas religiones permitti & tolerari in regno oportere, propterea quòd impediendi atque exturbandi conatus, Rempub. dilaceret, belláque ciuilia excitet interminabilia. Quibus respondebitur primò, nihil tale fuisse metuendum ex repressione tãti contagij, si seruatum esset illud, quod minoribus in periculis non putatur negligendum: Principiis obsta. Secundò, cùm iam vel per conniuentiam inualuerint, vel per socordiam eorum qui præsunt, sese corroborauerint doctrinæ saniorus inimici, si belli metu non erit eis obsistendum, tunc neque bello reprimendi erunt vel regni insidiatores, vel seditiosi ciues, Secunda.

ciues, vel latrones aperti, posteaquam iustitiæ prætermissione sic creuerint, vt nisi publicis armis coërceri non possint. Quòd si vel hinc perspicitur, satiùs esse interdum apertum bellum suscipi, quàm occultos Reipub. hostes, aut scelerat as cõspirationes sustineri; non est quòd prætexatur belli metus, & fictitia, nescio quæ, necessitas ad hæreses varias in ipso Reipub. sinu tolerandas ac fouendas: nisi fortè iustior causa videbitur pro regno quàm pro Ecclesia, & pro rege quàm pro Christo, & pro mœnibus quàm pro hominum animabus, denique pro focis quàm pro aris repugnandi. Quod qui sentiunt, si ijdem se Christianos haberi volunt; considerent quam ipsis turpe sit, Iudæorum virtute superari, qui Machabæis ducibus, ita pro sanctis suis legibus, próque templo illo materiali & vmbratico, bellis maximis depugnarũt, vt expressè hoc diuinis literis commendatum sit, minorem ipsis pro vxoribus & liberis fuisse solicitudinem. Postremò, vt nemo Catholicus Princeps, Catholicæ veritatis inimicos persequatur, si tamen (quod plerunq. fit, numero crescente) ita sunt quietis impatientes, imò dominandi sic auidi, vt vel defensione opus, vel metuenda sit oppressio; non tunc saltem isti Politici, si Catholici, aut certè viri haberi volunt, arma corripient? non tunc saltem, si non aras, at focos suos, & vrbium mœnia tuebuntur? Permissa etenim semel istiusmodi libertate, bella vitari vix poterũt, siue erunt inferenda, siue propulsanda: meliusq; est cum pietate bellum, quàm in scelere & impietate concordia. Sed volunt isti cum omnibus pacem habere, Deo vno excepto, cuius pro nihilo putant iniurias.

2. Machab. cap. vlt.

iurias. Volunt Reipub. tranquillitatem, nec eius timent exitialem deprauationem. Atqui ij qui de rebus scripsere politicis, tolli de medio ciuitatum voluerunt quascunque obscœnitatum species, aut corruptelas, occasionésque vitiorum, vt prostibula, popinas, cantiones turpes, obscœna scripta, theatra impudica, picturas inhonestas, aliáque eiusmodi, quæ etiam Plato è Republica sua eiyciebat. An minor est concionum hæreticarum pernicies, quàm lasciuientium picturarum? Aut tolerabilius est linguæ penicillo mortiferis erroribus infuscari hominum animos, quàm variis veneris turpibus sq; figuris ligneas nitere tabellas? Dicam in istos quod Augustinus dixit in similes: Peruersa & aduersa corda mortalium, felices res humanas putant, cùm tectorum splendor attenditur, & labes non attenditur animorum; cùm theatrorum moles exstruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum. Hoc quidem per hæreses certissimè fieri ignorat nemo qui earum perniciem norit. Illis enim Christiana subuertitur fides, verarum virtutum, iustitiæq; totius fundamentum. Epist. 5.

Addunt tertiò, penes Reipublicæ Principem summam potestatem esse non rerum modò ciuilium, verumetiam ecclesiasticarum. Id quod recto tramite ex prioribus principiis profluebat. Si enim prima politiæ ciuilis habenda est ratio, & si ei debet religio subseruire, non è diuerso illa religioni obsequi; sequitur, eum qui ordine politico primus est, etiam in causis negotiisque Ecclesiæ primum esse oportere. quod cùm ex illo deriuetur tantæ impietatis fonte, quo diuina subijciuntur humanis, & Deus homini famulari co- Tertia.

gitur, quis non protinus sacrilegæ dementiæ iudicet esse plenissimum? Et argutantur tamen, vbi regnum quodpiam Ecclesia sit, eidem Ecclesiam subiectam esse debere cui subditum sit regnum. Nec attendunt isto modo se etiam Neroni & Turcarũ tyranno Ecclesiam subiycere, quoniam vt illius quondam, ita & huius nunc regnum, non exigua ex parte, Ecclesiæ Dei obtineat rationem. Satis autem est, vt quamuis in easdem personas coincidant regnum & Ecclesia; tamen propriis differãt rationibus, causis, legibus, finibus: quas ob res propriis etiam vtrumque Præfectis debeat gubernari. Idcirco & omnium Dominus alios regnis, alios Ecclesiis præposuit; alioq; hos, alio item illos genere potestatis instruxit: illis materialem tradidit gladium, istis claues Regni cælorum: illis potestatem corpora feriendi, istis animas ligandi soluendíque potestatem: illos Constantini aut Caroli Magni, istos Petri & Apostolorum voluit esse successores.

Quarta. Addunt quartò, Regem seu Reipublicæ secularis Principem excommunicari Ecclesiastica potestate non posse. Neque verò id iam ab illis dici mirãdum est, eo constituto quod antè posuerunt. Quis enim in regno iudicium sibi in illum vsurpet, qui non in temporalibus modò, verumetiam in spiritualibus rebus causisq; sit caput? At hoc profectò non recepisset Mediolanensis Ambrosius, qui nec Theodosio pepercit præcipiti iracundia sæuienti, eúmque iudicij Ecclesiastici seueritatẽ subire coëgit; quam etiam ille, quamuis tantus Imperator, & fideliter agnouit, & obedienter humiliterq; suscepit.

Quinta. Addunt quintò, non teneri Principem ea sacerdoti

doti patefacere per exomologesim, quæ regni administrationem causasq; concernant. quod quidem vel eo putare debent fieri nõ oportere, quia peccare non possint Reges in eo genere rerum: vel quia Regiæ Maiestati debeant præcepta diuina cedere, & propter homuncionem vnum cælestis institutio relaxari. Quorum vtrumque non ferendæ impietatis, & pestiferæ adulationis plenissimum esse, nemo, vel mediocriter institutus, non perspicit. Atque hæc ferè sunt præcipua doctrinæ capita, quibus pollutos accepimus huius ætatis politicos. quæ quoniam & per se absurda, & libris superioribus, prout sese occasiones dabãt, copiosè satis sunt improbata; hoc loco dumtaxat indicasse sufficerit. Satis quoque fuerat nosse quonam ista laruatorum Christianorum, quos veriùs atheos existimes, sacrilega tandem prosiliat audacia. Namq; alia complura minora sunt, neque fidei sic doctrinam attingunt, magisq; eò spectant, vt pernicios assentationibus Principes in tyrannidem degenerent: velut omnia subditorum bona seu fortunas esse Regum. quod certè neq. Achab Rex Israël, quantũuis scelestus, persuasum habuit, neque Nabot vir probus agnouit, neque Deus approbauit. Item illud, à legibus quibuscunque humanis solutos ac liberos esse Reges, vt quæ libuerit, pro arbitratu faciant. quibus illud Claudiani magis occinendum fuit:

In commune iubes si quid, censesque tenendum,
Primus iussa subi: tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cùm viderit ipsum
Auctorem parere sibi. componitur orbis
Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quàm vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Leges fert Imperator, inquit Ambrosius, quas primus ipse custodiat. Vnde illud tritũ, Patere legem quam ipse tuleris. Laudatus est hoc nomine Lycurgus, quòd nihil lege vlla in alios sanxerit, cuius nõ ipse primus in se documenta daret. Theodosius quidem dignam Principe vocem esse dixit, se legibus subditum esse profiteri. & Traianus cùm tribuno militum ensem nudum porrigeret, etiam in se vti ipsum eo voluit, si perperam imperaret. Denique ad politiam, quæ legibus continetur, dissoluendam, plurimùm valent eorum exempla qui regunt. facilè vt ex his omnibus appareat, quàm sint non modò tenuiter Christiani, verumetiam malè politici, qui sese hoc seculo tales esse atque haberi gloriantur, bonósque viros, si zelo pietatis aut iustitiæ se interdum commouerint, accusant vt non politicos. Sed de his pro instituta breuitate satis.

INDEX SCRIPTVRARVM.

GENESIS

Cap. 1. FACIAMVS hominem, &c. Et præsit, &c. 116. 156
2 Inspirauit in faciem eius spir. vitæ. 343
In quocunque die com. ex eo, morte, &c. 103
Formatis Deus de humo cunctis anim. terræ. 118
Cumque obdorm. tulit vnam de costis, &c. 127
Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. 245. 246
3 Dixit serpens ad mulierem. 118
Eritis sicut dij. 388
Vidit mulier quòd bonum esset lignum. 146
Aperti sunt oculi amborum. 135
Terram comedes. 60
Ipsum conteret caput tuum. 309. 423
Sub viri potestate eris, &c. 122
Maledicta terra in opere tuo. 111. 838
Puluis es, & in puluerem reuerteris. 104
Ne fortè sumat de ligno vitæ, &c. 108
Eiecitque Adam, &c. 841
4 Sub te erit appetitus eius, &c. 289
Consurrexit Cain aduersus fratrem suum. 68
Posuit Dominus in Cain signum. 832
6 Non permanebit spiritus meus in hom. 61
9 Maledictus Chanaan. 116
11 Venite, descendamus, & confundamus, &c. 632
16 Affligente eam Sarai, fugam iniit, &c. 799
19 Egressus ad eos Loth, post tergum occludens ostium. 827
27 Det tibi Deus de rore cæli, &c. 419
28 Si fuerit Dominus mecum. 555

EXODI

3 Qui est, misit me ad vos. 181
5 Præcepit ergo in die illo præfectis operum. 76
12 Transibit Dominus percutiens AEgyptios. 301
15 Vbi erant duodecim fontes aquarum, &c. 372
17 Cumque leuaret Moyses manus. 371
19 Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus. 230
Cœperunt audiri tonitrua. 129. 421
Totus mons Sinai fumabat. 281
22 Maleficos non patieris viuere. 697
30 Hoc dabit omnis qui transit ad nomen, &c. 442

NVMERI

6 Sic bened. filiis Israël, &c. 585
15 Cùm inuenissent hominem collig. ligna. 489
31 Balaam filium Beor interf. gladio. 822

DEVTERONOMII

17 Si difficile & ambiguum apud te iud. 458
18 Propheta qui arrog. deprauatus, &c. interficietur. 810
30 Consídera quòd hodie proposuerim, &c. 42
32 Memento dierum antiquorum. 230

IOSVE

22 Cùm venissent ad tumulos Iordanis. 810
24 Optio vobis datur, eligite. 42

IVDICVM

7 Diuisit trecentos viros, &c. 225
11 Votum vouit (Iephte) Domino, &c. 551
19 Egressus senex ait, nolite fratres. 827

1. REGVM

2 Si peccauerit vir in virum. 484
8 Cùm senuisset Samuel, posuit filios suos iudices, &c. 865
15 Melior est obedientia quam victimæ. 525

3. REGVM

6 Malleus & securis, &c. non sunt audita in domo, &c. 725
11 Auerterunt mulieres cor eius. 330
13 Respondit vir Dei, Non bibam in loco isto. 671
18 Dixit Elias, Appreh. prophetas Baal, &c. 677

4. REGVM

1 Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, &c. 479
18 Fecit Ezechias quod erat bonum coram Domino. 704
23 Præcepit Rex Helciæ, &c. 705

2. PARALIPOMENON

15 Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. 333
19 In Hierusalem constituit Iosaphat, &c. 704
26 Neglexit (Ozias) Dominum Deum suum, &c. 705

2. ESDRAE

4 Media pars iuuenum faciebat opus, &c. 714

IOB

1 Vniuersa quæ habet, in manu tua sunt: tantùm, &c. 367
2 Pellem pro pelle. 354
7 Militia est vita hominis super terram. 329
9 Non iustif. homo compositus Deo. 846
Verebar omnia opera mea. 345
11 Vir vanus in superbiam erigitur. 388.824
14 Quis potest facere mundum. 215
28 Ecce pietas est sapientia. 622
40 Ecce Behemoth quem feci tecum, fœnum, &c. 61
Nunquid illudes ei? 368
Spes eius frustrabitur eum. 81
41 Non est super terram potestas, 61.255
Omne sublime videt. 84

PSALM.

2 Nunc Reges intelligite, &c. Seruite, &c. 501.321.815
9 In laqueo suo humiliabit eum. 221
12 Vsquequo Domine obliuiscris, &c. 314
15 Multiplicatæ sunt infirm. eorum, &c. 231
18 Ab occultis meis munda me. 345
21 Deus meus clamabo per diem, &c. 838
24 Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessit. &c cet. 13.759
26 Legem pone mihi Domine in via tua. 395
29 Ego dixi in abundantia mea, &c. 320.373
30 Saluasti de necessit. animam meam 53.57
31 Nolite fieri sicut equus & mulus, &c. 3
Multa flagella peccatoris: sperantem autem, &c. 160
33 Timorem Domini docebo vos. 364
35 Non veniat mihi pes superbiæ, &c. 387
37 Putruerunt & corruptæ sunt cic. meæ, &c. 76
38 A fortit. manus tuæ ego defeci. 857
39 Ego autem mendicus sum & pauper. 375
40 Domine miserere mei, sana animam meam. 19
44 Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, &c. 478
48 Confitebitur tibi cùm benefeceris ei. 279
Homo cùm in honore esset. 3
52 Deus dissipauit ossa eorum qui hom. placent. 507
57 Alienati sunt peccatores à vulua, &c. 56
61 Diuitiæ si affluant, nolite, &c. 521
67 Deus inhabitare facit vnius moris in domo. 809

68 Quæ non rapui, tunc exsoluebam. 204
Obscurentur oculi eorum ne videant. 354
69 Adiutor meus, & liberator meus es tu. 375
71 Iudicabit pauperes populi. 254
Adorabunt eum omnes reges, &c. 305.675
75 Vouete & reddite Domino. 546
77 Excitatus est tanquam dormiens, &c. 241
78 Accendetur velut ignis, &c. Effunde iram, &c. 66
80 Dimisi eos secundùm desid. cordis eorum. 663
84 Auertisti captiuitatem Iacob, &c. 305
87 Factus sum sicut, &c. inter mortuos liber. 204.213.254
88 Distulisti Christum tuum. 240
89 Quis nouit pot. iræ tuæ. 364
90 Scapulis suis obumbrabit tibi. 191.370
Non timebis à dæmonio merid. 54
Super aspidem & basiliscum amb. 309
98 Deus tu prop. fuisti, &c. & vlciscens, &c. 863
100 Miseric. & iudicium cantabo tibi. 362
Non adhæsit mihi cor prauum, &c. 747
103 Draco iste quem formasti ad illudend. &c. 367
106 Sedentes in tenebris, &c. 77
Eduxit eos de tenebris. 57
Omnem escam abom. est anima mea. 13
115 Pretiosa in conspectu. 858
Dirupisti vincula mea. 7
118 Legem pone mihi Domine viam iustif. &c. 408
Inclina cor meum in testim. tua. 267
Loquebar de testim. tuis in conspectu. 33
Inclinaui cor meum ad fac. iustif. propter retrib. 270
Confige timore tuo carnes meas. 364
Gressus meos dirige, &c. 259.295
120 Ecce non dormitabit, &c. 377
139 Obumbrasti super caput meum. 378
140 Eleuatio manuum mearum sacr. 372
141 Educ de custodia animam meam. 95
142 Eripe me de inimicis meis Domine, &c. 375
145 Dominus illuminat cæcos. 7

PROVERBIORVM

2 Vt eruaris à muliere aliena, &c. 6
5 Funibus peccatorum suorum constringitur (impius) 7
11 Qui stultus est, seruiet sapienti. 130
14 Iustitia eleuat gentem: miseros, &c. 439

15 Secura mens quasi iuge conuiuium. 370
16 Abom. regi, &c. quoniam iustitia firm. solium. 798
18 Iustus prior est accusator sui. 864
20 Rex qui sedet & dissipat omne malum, &c. 792
Dissipat impios rex sapiens. 798
Misericordia & veritas custodiunt regem. 131
Liuor vulneris absterget mala. 795
21 Mulctato pestilente, sapientior erit paruulus. 794
22 Stultitia colligata, &c. & virga disc. 791
24 Time Dominum fili mi, & Regem, &c. 789
27 Neglorieris in crastinum, &c. 320. 348
29 Virga atque correptio tribuit sap. 791
Seruus verbis non potest erudiri, 793
30 Mendicitatem & diu. ne dederis mihi, &c. 517

ECCLESIASTAE

3 Vnus est interitus hominis & iumentorum. 3
4 Laudaui magis mortuos quàm viuentes. 112
5 Quodcunque voueris, redde, &c. 546
7 Fecit Deus hominem rectum. 137. 145
9 Sunt iusti, &c. & tamen nescit homo vtrùm, &c. 349
Vniuersa æquè eueniunt iusto & impio. 98

CANTICORVM

1 Egredere, abi post vestigia gregum. 260
2 Capite nobis vulpes paruulas. 816
5 Vox dilecti mei pulsantis, Aperi, &c. 758
6 Quæ est ista, &c. terribilis vt castr. &c. 821

SAPIENTIAE

4 Placens Deo factus dilectus, &c. raptus est, &c. 348
Inconstantia concup. transuertit, &c. 319
5 Accipiet armaturam zelus illius. 161
9 Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. 94
Per sapientiam sanati sunt, &c. 119
12 Nequam est natio illorum, &c. & naturalis, &c. 56. 111
13 Vani sunt omnes homines in quibus, &c. 176. & seq.
14 Initium fornic. est exquisitio idolorum. 175
16 Negantes te nosse impij, &c. 160. & seq.

ECCLESIASTICI

2 Accedens ad seru. Dei sta, &c. 329. 357. 877

7 In omnibus,&c. memorare nouissima. 363
11 Bona & mala, vita & mors. 100
Ante mortem ne laudes hominem. 348
15 Deus ab initio,&c. reliquit in manu consilij,&c. 41.662
17 In vnamquamque gentem præposuit rectorem. 128
27 Si non in timore Domini tenueris te,&c. 363
30 Qui diligit filium suum,assiduat illi flagella,&c. 123
32 Rectorem te posuerunt? &c. 503
40 Iugum graue super filios Adam. 95
41 O mors,bonum est iudicium tuum,&c. 114
48 Fortiter iuit(Ezechias)in via patris sui,&c. 704

ISAIAE

2 Repleta est terra eius idolis. 177
4 Creabit Dominus super omnem locum, &c. 377
9 Lætabuntur coram te,sicut qui lætantur,&c. 225.255
Pater futuri seculi. 875
11 Requiescet super eum spiritus Domini. 364
Puer paruulus minabit eos. 720
14 Cùm requiem dederit tibi Deus à labore tuo,&c. 255
Quomodo cecidisti de cælo Lucifer. 306
24 Dabo clauem domus Dauid super hum. eius. 456
25 Faciet Dominus,&c. conuiuium pinguium,&c. 256. & seq.
26 Vrbs fortitudinis nostræ Sion. 377
Indulsisti genti Domine, &c. 795
Concepimus,& quasi parturiuimus,&c. 758
27 Visitabit Dominus super Leuiathan. 314
28 Audite verbum Domini viri illusores, &c. 502
Vexatio intellectum dabit auditui. 793
30 Non faciet auolare à te vltrà doct. tuum. 179
Spiritus eius velut torrens inundans. 360
33 Qui ambulat in iustitiis,& loquitur,&c. 271
35 Dicite pusillanimis, &c. 192
40 Omnis caro fœnum. 61. 281
Quare dicis Iacob, Abscondita est,&c. 191
Qui dat lasso virtutem. 393
42 Ecce seruus meus,suscipiam eum,&c. 164
Gloriam meam alteri non dabo. 717
Dominus sicut fortis egredietur. 166
43 Dedi propitiationem tuam AEgyptum, &c. 174
44 Faber ferrarius lima operatus est. 71
45 Tantùm in te est Deus, &c. 181
Non dixi semini Iacob, frustra quærite me. 271

49 Dominus formans me ex vtero seruum sibi. 251
50 Dominus dedit mihi linguam eruditam. 166
51 Nunquid non tu percussisti superbum. 256
Sicut oryx illaqueatus,&c. 71
52 In AEgyptum descendit pop. meus. 59
53 Pro eo quòd laborauit anima eius, &c. 208
54 Lauda sterilis ,quæ non paris. 267.384
55 Quare appenditis argentum non in panibus,&c. 72
56 Non dicat Eunuchus, Ecce ego lignum aridum. 532
57 In multitudine viæ tuæ laborasti. 72
58 Nunquid tale est ieiunium quod elegi, &c. 394
59 Non est abbreu. manus Domini, vt saluare nequeat. 355
Palpauimus sicut cæci parietem. 176
Indutus est iustitia vt lorica. 358
60 Aperientur portæ tuæ iugiter,&c. 721
61 Spiritus Domini super me, &c. 161

IEREMIAE

2 A seculo confregisti iugum meum. 380
10 Non est hominis via eius. 35
11 Noli orare pro populo hoc. 869
Quid est quòd dilectus,&c. fecit scelera,&c. 421. 615
13 Si mutare potest AEthiops pellem. 56
16 Ecce, ego mittam piscatores multos,&c. 790
17 Maledictus homo qui confidit in homine, &c. 370
Prauum est cor hominis. 346
Omnes qui te derelinquunt,confundentur. 61
30 Conteram iugum eius de collo tuo. 264
31 Non docebit vltrà vir proximum suum. 500
34 Vos non audistis me, vt prædic. libertatem. 261

THRENORVM

3 Ego vir videns paupertatem meam. 518
Bonum est viro cùm port. iugum ab adol. sua. 289

BARVCH

3 Post hæc in terris visus est (Deus noster) 178
6 Si quis illis votum vouer. & non reddid. &c. non requirunt, &c. 546

EZECHIELIS

18 Vir si fuerit iustus,& fec. iud. &c. 392
20 Dedi eis præcepta non bona. 420
34 Væ pastoribus Israël,qui pasc. sem.&c. 274.461.664

DANIELIS

5 A me positum est hoc decr. vt omnis pop. &c. 676

OSEE

5 Facti sunt princ. Iuda quasi assum. terminum. 705

HABACVC

1 Horribilis & terribilis est. 62
3 Operuit cælos gloria eius, &c. 306

ZACHARIAE

11 Pastores eorum non parcebant eis, &c. 166
13 Erunt duæ partes, in terra, &c. 877

MALACHIAE

1 Si pater ego sum, vbi est, &c. 362
2 Labia sacerdotis cust. scientiam, &c. 704

I. MACHABAEORVM

2 Etsi omnes gentes Regi Antiocho obed. &c. 389

MATTHAEI

1 Vocabis nomen eius Iesum. ipse enim, &c. 20
4 Tunc ductus Iesus, &c. vt tent. à diabolo. 328
5 Beati pauperes. 518
Beati qui lugent. 492
Beati qui persecut. &c. 800
Vos estis sal terræ. 61
Non veni soluere legem, sed adimplere. 397
Esto consentiens aduers. tuo, &c. 83
Ego dico: Omnis qui dim. vxorem, &c. 468
Solem suum oriri facit, &c. 12.80
Estote perfecti, sicut, &c. 375
6 Adueniat regnum tuum. 280
Dimitte nobis debita nostra. 50
Ne nos inducas in tent. sed libera, &c. 252.327.337
Si oculus tuus fuerit nequam, &c. 10
Quærite primùm regnum Dei. 271
7 Nolite iudicare. 651
Venerunt flumina, & flau. venti. 371
8 Dimitte mortuos sep. mort. suos. 110
Ipse verò dormiebat. 359
9 Non est opus valentibus med. 20

Cùm auferetur ab eis sponsus, tunc ieiun. 492
10 Estote prudentes sicut serp. 529 780
Non vos estis qui loquimini. 33
Nolite timere eos qui occ. corpus. 362
Non veni pacem mittere. 631
11 Iustificata est sapientia à filiis suis. 219
Si in Tyro & Sidone, &c. 237 656
Tollite iugum meum super vos. 407
Iugum meum suaue est, &c. 390
12 Cùm immundus spiritus, &c. Tunc dicit: Reuertar, &c. 353
13 Cùm dormirent homines, venit inim. &c. 647
Ait (pater familias) Non, ne fortè collig &c. 691. 829
15 Non quod intrat in os, coinq. hom. 577
Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. 616
De corde exeunt cogit. malæ. 317
16 Super hanc petram æd. &c. Et tibi dabo, &c. 471
17 Reges terræ à quibus, &c. 437. 441
18 Quòd si non aud. eos, dic Ecclesiæ: si autem, &c. 457. 635. 673. 817
Quæcunque solu. super terram, &c. 769
19 Quod Deus coniunxit, homo non separet. 154
Sunt Eunuchi qui seipsos castr. 532
Qui potest capere, capiat. 553
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. 392
Si vis perfectus esse, vade, &c. 511. 518. 521
Facilius est camelum per for. acus, &c. 56
Petrus dixit ei: Ecce nos rel. omnia, &c. 271
20 Conuent. facta cum oper. ex denario diurno. 271
Principes Gentium dom. eorum. 501
Filius hom. non venit ministrari, &c. 469
22 In his duobus mand. vniuersa lex pendet, &c. 499
23 Qui maior est vestrûm, erit minister vester. 460
Ecce ego mitto ad vos Proph. & Sap. & Scribas, &c. 219
Hierusalem, Hier. quoties volui, &c. & noluisti. 190
24 Quis putas, &c. quem constituit, &c. 456
Si cœperit percutere, &c. 131
26 Pater mi, si poss. est, transeat à me calix iste. 199
Vigilate & orate vt non int. in tent. 374
Conuerte gladium tuum in locum suum. 800
27 Idipsum & latr. qui, &c. improp ei. 174
28 Docete omnes gentes, baptiz. &c. 463. 466
Ego vobiscum sum, &c. vsque, &c. 639

MARCI

7 Pharisæi & omnes, &c. non manducant. 579
14 Vigilate & orate vt non intr. in tent. 335
15 Et qui cum eo cruc. erant, conuit. ei. 174
16 Qui cred. & bapt. fuerit, saluus erit. 333

LVCAE

1 Erant iusti ambo ante Deum, &c. 395
Quomodo fiet istud, quon. virum non cogn. 534
2 Responsum acceperat Simeon, &c. 319
Non discedebat (Anna) de templo, ieiun. &c. 491
4 Tentabatur à diabolo. 328
7 Ecce, defunctus effer. fil. vn. matris suæ, &c. 104
Iustif. est sapientia ab omnibus filiis suis. 219
Hic si esset Proph. sciret, &c. 579
8 Hi radices non habent, quia ad tempus, &c. 338
9 Si quis vult post me venire, &c. 524
10 Si in Tyro & Sidone. 237
Qui vos audit, me audit. 478.485
Dedi vobis potest. calcandi, &c. 308.585
Incidit in latrones, &c. 43
11 Cùm fortis armatus cust. atrium suum. 77.303.368.762
Nónne qui fecit quod deforis est, &c. 579
Mittam ad illos Proph. & Apostolos. 219
12 Quis me constituit iudicem aut diu. &c. 467
Cui multum datum est, multum, &c. 599
Cùm vadis cum aduersario, &c. 85
14 Exi in vias & sepes, & compelle, &c. 756.790
Qui non ren. omnibus quæ possidet. 521
Fac mihi sicut vnum de mercen. tuis 732
17 Regnum Dei intra vos est. 260
18 Filius hom. &c. putas inuen. fidem in terra? 234
19 Venit Filius hom. quærere, &c. 243. & seq.
20 Filij huius seculi nubunt. 304.715
21 In patientia vestra poss. animas vestras. 795
22 Hoc facite in meam commem. 468
Reges Gentium dom. eorum. 501.716. & seq.
Ego rogaui pro te, vt non def. fides tua. 308.336.705
Factus in agonia prolixiùs orabat. 199
Hæc est hora vestra & pot. tenebr. 84.439
Conuersus Dominus respexit Petrum. 336
23 Nos quidem iustè, nam digna, &c. 174

24 Nos sperabamus quia ipse esset red. Israël. 222
Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare, &c. 243

IOANNIS

1 Qui non ex sanguinib. &c. sed ex Deo nati sunt. 301
Lex per Moysen data est, gratia, &c. 397.576
2 Erant ibi lap. hydriæ sex positæ. 580
Cùm fecissent quasi flag. &c. omnes eiecit. 788
3 Nisi quis renatus fuerit, &c. 468.766
Quod natum est ex carne, caro est. 284
Sicut Moyses exalt. serpentem. 372
4 Spiritus est Deus, & eos qui adorant, &c. 590. 768
Regiones albæ ad messem. 233
5 Ecce sanus factus es; iam noli peccare, &c. 332
Non solùm soluebat Sabb. sed & patrem, &c. 181
Quomodo vos potestis credere, qui gloriam, &c. 557
6 Iesus cùm cogn. quia venturi essent vt rap. eum. 194.879
Quæritis me, non quia vidistis signa, &c. 278
Descendi de cælo non vt faciam vol. meam. 389
Nemo potest venire ad me, nisi Pater trax. eum. 799
7 Nolite iudicare secundùm faciem. 233
8 Iesus digito scrib. & c. Et dixit: Qui sine peccato, &c. 61
734. 736.
Si mans. in serm. meo, &c. veritas liberabit vos. 250.607
Qui facit peccatum, seruus est peccati. 7. 258 286. 561. 606
Si vos Filius lib. verè liberi eritis. 238. 259. 383. 607
Diabolus mendax est, &c. 316
Antequam Abraham fieret, ego sum. 180
9 Neque hic peccauit, neque par. eius, &c. 844. 863
10 Ego & Pater vnum sumus. 180
Pater in me est. ibidem
11 Lazarus mortuus est, & gaudeo, &c. 844
Lachrymatus est Iesus. 98
Caiphas cùm esset Pont. dixit: Expedit vt vnus homo moriatur. 247
Iesus moriturus erat pro gente. 809
12 Nunc iud. est mundi, nunc princeps, &c. 508
Ego si exalt. fuero à terra, omnia traham. 174
Propterea non pot. credere quia dixit Isaias. 557
13 Vos vocatis me Magister & Domine. 504
Cùm accepisset buccellam, exiuit continuò. 75
14 Philippe, qui videt me, videt & Patrem. 181
Venit princeps mundi huius, & in me non, &c. 204
254.

Sicut

15 Sicut palmes non potest ferre fructum. 9
Sine me nihil potestis facere. 373
Vos amici mei estis si fec. 261
16 Si non abiero, Paracletus non ven. 840
17 Vt sint vnum, sicut & nos. 809
18 Expedit vnum hom. mori pro pop. 247
Regnum meum non est de hoc mundo. 709
19 Non haberes pot. &c. nisi tibi, &c. 367. 439
20 Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. 468
Quorum remis. peccata, remittuntur eis. 769
21 Dicit Dominus Petro: Pasce oues meas, &c. 337. 448. 717. 810

ACTORVM

2 Audiuimus eos loq. nostris linguis magn. Dei. 33
4 Non est aliud nomen sub cælo datum hom. &c. 171
5 Cur tentauit satanas cor tuum, &c. 79
Audiens autem Ananias. 537. 697. 699
Exsurgens princeps sacerd. &c. hæresis Sadduc. &c. 821
9 Saulus spirans minarum. 790
Circumfulsit eum lux de cælo, &c. 656. 759
14 Dimisit omnes gentes ingredi vias suas. 80
15 Iugum quod neque patres nostri, &c. 390
Per gratiam Domini credimus saluari. 169
Præcipiens custodire præc. Apostolorum & sen. 463
17 In ipso viuimus, mouemur, & sumus. 80. 189
20 Attendite vobis, & vn. gregi, &c. regere Ecclesiam, &c. 454. 647. 707
Beatius est magis dare quàm accipere. 521
23 Perc. te Deus, paries dealbate. 489
Sadducæi dicunt non esse resur. &c. 821
Deuot. deuouimus nos nihil gust. 551
25 Cæsarem appello, &c. 712
27 Vt autem iudicatum est, &c. ibidem

ROMANORVM

1 Iustus ex fide viuit. 708
2 Quicunque sine lege pecc. &c. 606
Cùm enim gentes quæ legem non habent, &c. 404. & seq.
3 Et non faciamus mala vt veniant bona. 817
Quem proposuit Deus propit. &c. 239
Legem statuimus per fidem. 405. 566
4 Lex iram operatur. 407
5 Tribulatio patientiam operatur. 876

Com-

Commendat char. suam Deus, quia cùm pecc. &c. 191
Sicut per vnum hom. peccatum. 100.173
Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, &c. 96
Lex subintrauit, vt ab. delictum. 231.425
6 Non regnet peccatum in vestro mort. corp. 12
Non estis sub Lege, sed sub gratia. 398
Liberati à peccato, &c. 260
Sicut exhib. membra vestra, seru. immund. &c. 366.508
7 Lex in hom. dom. quanto tempore viuit, &c. 401
Peccatum occas. accepta per mandatum, &c. 420
Condelector Legi Dei, &c. 285. & seq.
8 Lex spiritus vitæ, &c. liberauit me, &c. 413
Quod imposs. erat Legi in quo infirm. &c. 57
Sapientia carnis, inimica est Deo. 714
Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. 284. 593
Corpus mortuum propter peccatum, &c. 95.102.857.866
Debitores sumus, non carni, &c. 260
Quicunque spiritu Dei aguntur. 30
Non accep. spir. seruitutis. 267.281.392
Spiritus testim. reddit. 346
Vanitati creatura subiecta est, &c. 92.253
Certus sum quia neque mors. 340
10 Ignorantes iustitiam Dei, &c. 419
Finis Legis Christus. 397
Quis adscendit in cælum, &c. 393
Fides ex auditu. 792
11 Fracti sunt rami, vt ego inserar, &c. 320
13 Omnis anima pot. sublim. subdita sit, &c. 434.439.451.789
Vis non timere potestatem? &c. 600.698.701.787
Necessitate subditi, &c. propter conscientiam. 578.757
Nemini quidquam deb. nisi, &c. 500
Plenitudo Legis, dilectio. 392
14 Tu quis es qui iud. alienum seruum? 644
Vnusquisque in suo sensu abundet. 641
Nihil commune per ipsum, nisi, &c. 572
Non est regnum Dei esca & potus. 270
Beatus qui non iudicat semetipsum. 574.750
Omne quod non est ex fide, peccatum est. 10
15 Dico Christum Iesum ministrum fuisse Circũcisionis. 460
Certus sum, quoniam & ipsi pleni estis dilect. 341
16 Obseruate eos qui dissensiones, &c. 807
Deus pacis conterat Satanam, &c. 553.556

1 Obsecro idipsum dicatis omnes. 614
Hoc autem dico, quòd vnusquisque vestrûm. 810
Quod stultum est Dei, sapientius est hom. &c. 219.223. 232.306
2 Si cogn. nunquam Dominum gloriæ cruc. 221.306
Nos autem non spiritum huius mundi accepimus. 347
3 Cùm enim quis dicat: Ego, &c. Quid igitur est Apollo? &c. 459.642
Omnia vestra sunt, siue Paulus, &c. 459
4 Neque meipsum iudico, Nihil, &c. sed non in hoc iust. sum. 346.
Tamquam non venturus sim, &c. Veniam autem ad vos cito, &c. 664.
Quid vultis? in virga, &c. 460.716
5 Proposui tradere huiusmodi satanæ, &c. 368.700.712
Si is qui frater nom. est fornic. aut, &c. 469
Quid mihi de iis qui foris sunt iudicare? &c. 455
Auferte malum ex vobismetipsis. 665
7 Bonum est homini mul. non tangere. 513
Vnusquisque proprium donum habet, &c. 552
Melius est nubere quàm vri. 516
Circumcisio nihil est, & præp. nihil est. 428
Pretio empti estis, nolite fieri serui hom. 505
De virginibus præc. Domini non habeo, &c. 511
Volo vos sine solicit. esse. 520
8 Sic peccantes in fratres, & percutientes, &c. in Christum pecc. 485.
9 Nam etsi euangelizauero, &c. Væ enim mihi est si non euangelizauero, &c. 542.
Cùm liber essem, &c. omnium me feci seruum. 459
Omnis qui in agone contendit. 270
10 Qui se existimat stare. 319
Tentatio vos non appr. nisi, &c. 340.552
Vnus panis, vnum corpus. 810
Omnia mihi licent, sed, &c. 616
Si quis dixerit, hoc immol. est idolis. 615
Sine offensione estote. 460
11 Omnis vir orans aut proph. velato cap. &c. 642
Primùm quidem conuen. vobis in Ecclesiam. 643
Si nosmetipsos diiudicaremus, &c. 869
Cetera, cùm venero, disponam. 464

Sine

14 Siue lingua quis loquitur, sec. duos aut, &c. 463
Si quis videtur proph. esse, &c. 481
Omnia honestè & sec. ordinem fiant in vobis. 634
15 Per hominem mors, per hominem resurr. mort. 227
Caro & sanguis regnum Dei possid. non possunt. 284
Cùm mortale hoc induerit immort. &c. 371.836

2. CORINTHIORVM.

1 Non quia dominamur fidei vestræ. 715
2 Nam & egò quod donaui, si quid, &c. 327
3 Epistola nostra vos estis, scripta, &c. 406
Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. 258.268 611.623
4 Ideo habentes hanc ministrationem. 268
Deus huius seculi excæc. mentes infid. 82
Non enim nósmet. prædicamus, &c. 459
Habentes eundem Spiritum fidei, &c. 331
Foris noster homo corrumpitur. 875
5 In hoc ingemiscimus, habitat. nostram, &c. 835
6 Nolite iugum ducere cum infid. 806
Quæ particip. iustitiæ cum iniq. 331.340
9 Vnusquisque prout dest. &c. non ex trist. &c. 542.757
10 In promptu habentes vlcisci omnem inobed. 469
11 Timeo ne sicut serpens Heuam sed. ita, &c. 313.327.642
13 Prædixi, & prædico vt præsens, &c. non parcam, &c. 469
Oramus Deum, vt nihil mali faciatis. 786
Vt non præsens duriùs agam sec. pot. 460

GALATARVM

1 Licet nos aut Ang. de cælo Euang. præterquam, &c. 642
Si adhuc hom. placerem. 507
2 Neque Titus qui mecum erat, &c. compulsus est circumcidi. 601.
Propter subintroductos falsos fratres. 616
Si per legem iustitia, ergo gratis, &c. 168
3 O insensati Galatæ, quis vos fasc. &c. 719
Christus nos redemit de maled. legis. 392.565
Hoc autem dico, testam. confirmatum à Deo. 424
Lex propter transgress. posita est. 231
Lex pædagogus noster fuit in Christo. 409.614
4 Sub elementis mundi eramus serui. 584.612
Vt eos qui sub Lege erant, redimeret. 399
Infirma & egena elementa. 589

Filioli mei, quos iterum parturio, &c. 637
Dicite mihi qui sub Lege vultis esse. 602
Vnum testamentum, &c. quæ est Agar, &c. 266.419
Quæ sursum est Hierusalem, &c. 384. & seq. 610
Non sumus ancillæ filij, &c. 254.603
State, & nolite iterum iugo seru. contineri. 566.603
Testificor omni hom. circumc. se. 564
Fides quæ per charit. operatur. 411
Vtinam abscindantur qui vos conturbant! 675
Caro concup. aduersus spiritum. 138.283.285
Si Spiritu duc. non estis sub Lege. 398
Dissensiones, sectæ, &c. qui talia agunt, &c. 743
Fructus Spiritus est charitas, &c. aduersus huiusmodi. 407
Si præocc. fuerit homo, &c. instruite, &c. 327
Vnusquisque onus suum portabit. 654
Mihi absit glor. nisi in Cruce, &c. 212.371

EPHESIORVM

Et vos cùm essetis mortui, &c. 70
Secundùm principem pot. aëris huius spiritus qui, &c. 303
Eramus naturâ filij iræ, sicut & cæteri. 111
Legem mandatorum decretis euacuans. 563
Euang. pacem vobis qui longè fuistis, &. &c. 732
Ex quo omnis patern. in cælis & in terra nom. 122
In vna spe voc. vestræ. Vnus Dominus, &c. 810
Alios (dedit) pastores & doctores ad consummat. &c. 703
Qui desperantes semetipsos tradiderunt imp. in oper. immund. omnis. 189
Deponite veterem hominem. 878
Nolite locum dare diabolo. 312
Nolite contristare Spiritum s. Dei, in quo, &c. 301
Sicut & Christus dil. Ecclesiam, & trad. in odorem suauitatis. 208
Nolite communicare operibus infruct. ten. magis autem redarguite. 806
Surge qui dormis, & exsurg. à mortuis, & illuminabit te Christus. 110
Redim. tempus, quoniam dies mali sunt. 520
Mulieres viris suis subditæ sint, &c. 121.126
Mundans eam in lau. aquæ in verbo. 766
Quia membra sumus corporis eius, &c. 247
Sacramentum hoc magnum est; ego autem, &c. 243
Serui obedite dominis carn. &c. 436.505

Non ad oculum seru. quasi,&c. 440
De cætero fratres confort. in Domino,&c. 357
Non est nobis colluct. &c. 315.& seq.

PHILIPPENSESIVM

1 Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet. 341.552
Mihi viuere Christus est,& mori lucrum,&c. 113.836
2 In humil. superiores sibi inuicem arb. 864
Qui cùm in forma Dei esset,&c. 245.389
Deus est qui op. in vobis & velle,&c. 321

COLOSSENSIVM

1 Eripuit nos de pot. tenebrarum. 300
2 Cùm mortui essetis in delictis, &c. 254
Exspolians principatus,&c. 223
3. Mortui estis, & vita vestra,&c. 110.872
Mortif. membra vestra quæ,&c. 148
Exspol. vos veterem hominem. ibidem
Serui obedite per omnia dominis. 505

I. THESSALONICENSIVM.

5 Rog. vos fratres vt nou. eos qui lab. &c. 455
Omnia probate; quod bonum est tenete. 529.663

2. THESSALONICENSIVM.

1 In tribulat. quas sustinetis in exemplum iusti iud. Dei. 846
2 Quòd charitatem ver. non receperunt, &c. ideo mittet illis, &c. 623
3 Vt subtrahatis vos ab omni fratre inord. amb. 807

I. TIMOTHEI

1 Finis præcepti charitas. 500
Lex iusto non est posita. 404
Christus venit peccatores saluos facere. 243
Hymenæus & Alex. quos trad. satanæ. 632. 667
2 Obsecro fieri obsecr. &c. pro omnibus hom. 436.709. 714 798.
Vnus Deus, & vnus mediator. 622
Volo viros orare in omni loco. 594
3 Oportet Episc. doctorem esse. 454
Ecclesia Dei viui, columna, &c. 471.635
Magnum pietatis sacramentum. 172
4 In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, &c. 332.606.663

5 Habentes damn. quia primam fidem irritam fec. 536.546
Volo iuniores nubere 154
Qui bene præsunt presb. duplici, &c. 455
Peccantes coram omnibus argue. 789
6 Qui volunt diuites fieri, incidunt, &c. 519
Diuitibus huius seculi præcipe, &c. 504

2. TIMOTHEI

1 Memor eius fidei, &c. certus sum autem, &c. 352
2 Multum proficiunt ad impiet. &c. 632.816
Cum modestia corrip. eos qui res. &c. 806
A quo captiui tenentur. 71.84
3 Omnes qui piè volunt viuere, persec. &c. 744
4 Insta oportunè, importunè. 806
Bonum certamen certaui, in reliquo, &c. 261

TITI

1 Vt ea quæ desunt, corrigas. 466
Oportet Episc. &c. amplectentem eum, &c. 806
Coinquinatis & inf. nihil est mundum. 10
3 Admone illos princ. & potest. subditos esse. 435
Hæreticum hom. &c. deuita. 648

PHILEMONIS

Vti ne velut ex necess. bonum tuum esset, sed vol. 543

HEBRAEORVM

2 Quia pueri commun. carni & sang. &c. 707.243
Nusquam Angelos apprehendit. 241
3 Christus verò tamquam filius in domo sua. 350
4 Habemus Pontificem, &c. pro simil. absque peccato. 199
5 Factus obtemperantibus sibi causa, &c. 874
6 Imposs. est, eos qui semel sunt illum. 331
7 Talis decebat vt nobis esset Pontifex. 212
8 Hoc est test. quod disponam domui Israël. 422
9 Christus Pontifex futurorum bonorum. 874
Si sanguis hircorum, &c. quanto magis Christi, &c. 209.213
10 Imposs. est sanguine taur. & hircorum. 422
Habentes fid. in introitu Sanctorum. 208
Voluntariè pecc. nobis, non est, &c. 332
11 Maiores diuitias æst. thesauro AEg. 270
Inuisibilem tamquam videns sustinuit. 359
Per fidem deuicerunt regna. 360
Flagellat omnem filium, &c. 879

Disci-

Disciplina videtur non esse gaudij. 878
12 Ita terribile erat quod videbatur, &c. 421
Regnum immobile suscipientes. 321
13 Honorabile connubium in omnibus. 154
Obedite præpositis vestris. 455.471.484.664

IACOBI

1 Patientia opus perf. habeat. 195
Vnusquisque tentatur à concup. sua, &c. 329
Voluntariè genuit nos verbo ver. 301
Qui perspexerit in lege perfectæ lib. 415
2 Sic loquimini, & sic facite. ibid.
Ostende mihi fidem tuam sine op. 361
Tu credis quoniam vnus est Deus, &c. 412.757
3 Nolite plures magistri fieri. 621
4 Resistite diabolo, & fug. à vobis. 355
Vnus est legislator. 482
Hodie aut cras. &c. pro eo vt dic. Si Dominus voluerit. 94.554

I. PETRI

1 Quod non corrup. auro vel arg. &c. 208.599
2 Regale Sacerdotium. 389
Subiecti igitur omni, &c. siue Regi, quasi præc. 129.435. 599.789
Sic est voluntas Dei. 440
Serui, subditi estote in omni timore. 436
Christus passus est pro nobis, &c. 174.195
4 Tempus est vt incipiat iud. à domo Dei. 846
5 Neque dominantes in cleris. 503.716
Cui resistite fortes in fide. 358

2. PETRI

1 Satagite, vt per bona opera certam vestram voc. &c. 342.352
2 Hi sunt fontes sine aqua. 608
Libertatem illis promittentes, &c. 385
A quo quis separatus est, huius & seruus est. 84.259
Melius erat illis non cogn. viam iust. quàm, &c. 556
3 Quales oportet vos esse in sanctis conuers. 412

1. IOANNIS

2 Si quis peccauerit, aduoc. habemus. 329
Qui odit fratrem suum, in tenebris est. 688
3 Filij Dei sumus, sed nondum, &c. 872
Omnis qui natus est ex Deo, pecc. non facit. 339

Qui habuerit subst. huius mundi,&c. 662
Non dilig. verbo, sed opere,&c. 342
Si cor nostrum non reprehenderit nos. 346
4 Vos ex Deo estis filioli. 358
5 Omnis qui credit quon. Iesus est Christus, ex Deo natus est. 687
Hæc est charitas Dei,&c. & mand. eius grau. 390
Hæc est victoria quæ vincit mundum,&c. 358

2. IOANNIS

Si quis venit ad vos & hanc doct. non,&c. 673

3. IOANNIS

Is qui amat primatum gerere in eis. 461.718

IVDAE

Dei nostri gratiam transf. in luxuriam. 433

APOCALYPSIS

1 Fecit nos regnum & sacerdotes. 261
2 Esto fidelis,&c. Et dabo tibi coron. vitæ. idid.
Habeo aduersus,&c. habes ten. doctr. Balaam. 667.818
3 Si non vigilaueris, veniam ad te. 648
Dicis quòd diues sum. 518
Ecce sto ad ostium, & pulso. 656
4 Seniores sed. & in cap. eorum coronæ aureæ. 261
5 Librum scriptum,&c. signatum sig. septem. 218
Dignus es aperire signacula eius. ibid.
Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerd. 261
9 Similit. locustarum, similes equis,&c. 801
Vidi equos,&c. habebant loricas,&c. 802
12 Factum est prælium in cælo; Michaël,&c. 307
Iratus est draco in mulierem. 354
13 Agni qui occisus est ab orig. mundi. 228
Habebat cornua duo similia Agni. 815
14 Hi sunt qui cum mul. non sunt coinqu. 533
Super nubem sedentem similem Fil. hom. 261
20 Vidi sedes,& sederunt super eas,&c. 457

INDEX RERVM.

A.

ADAM spiritu prophetico de matrimonio locutus. 247. oculi illius & Euæ vt aperti post peccatum. 135. pudenda cur obtexerint. 132. ordo in peccato eorum. 146. plura vide in voce (Homo)

Adiaphora præcipi, non officit libertati Christianæ. 569.

Adoratio nostra animo constet & corpore. 591. quænam sit in spiritu & veritate. 590 768. veritatem externi ritus non excludunt. 769. quin & ad interiorem cultum promouendum faciunt 591. ingrata Deo quacunq. extra ecclesiam. 594.

Aëry hæresis de legibus Ecclesiasticis. 474. 609.

Affectiones hominis integri. 138. eradicandæ eæ quæ ex genere suo malæ. 139.

Afflictiones vitæ hujus, communes esse iustis & iniustis, & Christianum à non Christiano solo spiritu, non carne separari. 872. & seq. neque illas perpetuo inferis intuitu peccati puniendi. 844. & seq. & 871 sed & propter alias causas. 843. oculos aperiunt. 799. purgant peccata. 877. tumorem superbiæ reprimunt. mundi contemptum generant, & ad Deum ire compellunt. 878 sæpeque plus prosunt aduersa quàm prospera. 879. 890. & tamen ab iis sancti subinde liberari desiderant. 884. 889. & 891.

Afflictiones clariores reddit & ipsos sanctos 884. vide (Peccatorũ supplicia:) & (Libertas à seruitute corruptionis)

Afflictionum causæ dum latent, quid cogitandum. 871.

Agar ancilla Abrahæ percussa à Sara, quos figurarit. 799.

Albigensium doctrina. 774.

Amicitias qui iungere velint, eos rationem religionis habere oportere. 810.

Amoris mutui vtilitas. 809. ad eum incitat qui amando præuenit. 193.

Ananias cum vxore paupertatem vouit, 537. violationem voti in eo & Christus & Petrus puniuit. 697. an propter eam damnatus. 538.

Animus carnalis vt fiat spiritualis. 683. an in eum soli Deo ius, solúsque Deus eum legibus suis obstringat. 645. 948

Apathia quæ probanda. 139.

Apostoli piscatores missi ante venatores. 791. vouerunt paupertatem. 538. vt fidelium seruos se dixerint. 459.

Apostolici hæretici qui. 539.

Arbitrium liberum quomodo peccato subinde periisse dicatur. 21. duplici ratione id liberum dici posse. 23. non solum liberum, quia à coactione solutũ. 37. 47. neque id Bernardum velle, quamuis liberum interpretetur voluntarium. 40. esse illud in ratione vt radice situm. 44. licet sit rationis & voluntatis. 43. quomodo in homine. 46. in Angelis & Deo. 47. in dæmonibus. ibid. in Beatis. 292. 294. deficere posse, ad eius naturam non pertinet. 294.

Auxilium Christiano homini per singulos actus in Cruce Christi. 322. quibus illud paratum. 320.

B.

BAbylonij Reges miraculis commoti, vnum Deum coli iussere. 437. quos ill., & Israëlitæ sub illu, præsignarint. 714.

Baptismi votum quoddam agnoscunt veteres. 542. ad eum vt ab Ecclesia Romana olim præparati adulti. 730. vis eius. 767. baptizato, moritur Christus 301.

Basilij aduersus hæreticos constantia. 806.

Beati cur viuant vt velint, & hoc in ijs sit commendabile 619. neque tamen beatus statim qui sic viuit. 379. an cuncta agant ex diuina constitutionis præscripto, sibi cognito. 297. vnde in iustitia confirmati. 126. qui tamen non ob id minus liberi. 292. 294. 541. summa in illis religionis libertas. 619.

Begardorum de libertate erroret. 609.
Belial filius quis vocetur. 96.
Bellum religionis causa susceptum vtile. 729. 731.
Bestiæ non sunt liberæ. 46. naturalis earum necessitas. 39. varius in hominem dominatus. 117.
Bonum quomodo perficiatur. 287.
Brentij error, in abrogandis legibus Ecclesiasticis. 467.

C.

CAluini error de libera voluntate. 37 & in eo quòd neget fideles à diabolo nonnunquam vinci. 75. 325. & seq. eiusdē error de libertate Christiana. 559. & seq. de iustificatione. 560. de operibus. 567.
Caro quid Christo Ioannis 4. significet. 591. quid subinde Apostolo 283. atque inde in carne qui esse dicantur. 593.
Carnis rebellio vnde. 133.
Carnales prosunt spiritualibus. 42. vt fiant spirituales. 383.
Carolus Magnus rectè Saxonibus bellum intulit. 728. & seq.
Caroli V. commendatio. 812.
Cassiani de libero arbitrio error. 52. itémque de concupiscentia. 285.
Cathari hæretici qui. 775.
Cæremonias rectè instituit Ecclesia. 473. 584. & seq. ad earum obseruationem conscientias obstringi, neque id Christianæ libertati repugnare. 582. & seq. de earum multitudine. 587. vsus illarum, veram adorationem non excludit. 768.
Certitudo alia fidei, alia fiducia. 341.
Charitas proprius noui Testamenti effectus. 603. finis præcepti. 500.
Christus idoneus auctor libertatis nostræ. 164. 374. aduētus eius duplex. 34. visibilis venit, & tamē in eo quid credēdum. 671. non venisset, si homo non peccasset. 241. cur sub finem seculorū venerit. 226. 229. & seq. Deum se prædicauit 180. venit cum auctoritate condendi leges. 467. auctoritatem qui sibi parauerit. 186. an tributo obnoxius. 443. nullis vitiis subiectus. 198. malis tamen. 152. vnde & timuit & doluit. 138. quòd esurierit, quomodo dignationis fuisse dicatur. 444 vt mortem fugerit. 200. an illi obnoxius. 443. Deus quomodo eum percusserit. 859.
Christus pluribus modis nos liberare potuit 201 iustitia tamen potius quàm potentia sola nos liberauit. ibidem. ea iustitia in quo sita. 202. 205. alia vis mortis eius, quàm aliorum sanctorū. 173. eius crux quomodo sola secundùm Ambrosium nobis profuerit. 214. vis eius. 300. 312. 370. quomodo totius mundi redemptor. 302.
Christus finis Legis. 576. 604. peculiariter piorum Rex. 82. vide infrà (Regnum) vices suas aliis hic commisit. 717. diuersimodè ad nos ingreditur. 759.
Christi actiones & passiones ad amorem eius nos inflammant, & fiduciam ingenerant. 188. ad humilitatem & patientiam excitant. 195. neque tamen cum iudaizantibus in eo solum exemplum agnoscendum. 167.
Christianam doctrinam dici non debere eam quæ falsa est, vtcunque sit sub Christi nomine composita. 6-8. neque Christiani nominis professionem constituere Ecclesiam Christi. ibid.
Christiani quomodo Reges & Sacerdotes. 261. non frāguntur aduersis. 889.
Ciborum quorundam abstinentia consistit cum libertate Christiana 573. de voluptatibus ciborum. 150.
Ciuitas diaboli cur Babylon dicta, & in ea permissa religionis libertas. 819. semper contrariatur Ciuitati Dei. 714.
Ciuitatum Catholicarum conditio melior apud Deum, quàm hæreticorum. 882.
Cogitationes volaticas vt nolentes patiamur. 136.
Concilia tam posteriora quàm priora recipienda, aut vtraque reijciendo. 639.
Concupiscentiam non esse bonum naturale. 147. eius motus, quibus non consentimus, non sunt peccata. 148. ei si resistatur, nihil potest aduersus nos diabolus. 311.
Conscientia erronea an ad quid obliget. 574. conscientiarum libertas. 596. conscientia sua non esse quemque re-

linquen-

fingendum. 663. *nec in sentiendo quidem* 813. *neque tamen, quando id Principum legibus cauetur, vim vllam conscientiæ afferri.* 749. *neque de eo in religione magis quàm in cæteris virtutibus quærendum.* 752. *vide infrà (Religionis libertas)*

Constare de re quapiam certo quid sit. 741.

Continentia quantum ad veram libertatem facit. 513. *eius in primo statu nullam futuram fuisse laudem, quæ tamen nunc coniugio præferatur. ibid. & 532. eius votum quàm laudabile.* 532. *Cypriani locus de nolentibus vel non potentibus perseuerare in cõtinentia voto firmata, quomodo intelligendus.* 556. *vide (Votum)*

Contingentium rerum non tolli efficaci Dei voluntate. 39.

Correptionis & consolationis effectus. 888.

Corpus elementare non necessariò corruptioni obnoxium. 100.

Corda iuniora fortiori pulsu excitanda. 656.

Correptio quomodo adhibenda. 735. *ea Christi gratiam non excludit, sed per illam prodest.* 655. *& seq.*

Crates Thebanus diuitias abiecit. 119.

Culpæ contrarietas facta homini pondus pœnæ 136.

Cupiditas aperit ianuam suggestioni diaboli. 312. *in vetitum nititur.* 603. *cupiditate & metu superatur.* 49. *necessitas appellatur.* 51. *inueterata quanta vis.* 53. *quod ab ea nihilominus sit, liberè sit.* 51.

Cynicorum turpis in publico concubitus. 349.

D.

DAre quomodo beatius quàm accipere. 521.

Decalogus. vide (Lex)

Democritus latinem Legum erroneè improbauit. 432.

Democratia à quibusdam quare reiecta. 414.

Dæmo quid significet. 91. *vide (Diabolus)*

Dei potestas in malos. 79. *cor hominis quo vult inclinat.* 80. *in eo malitiã nõ operatur. ibid. sed malo bene vtitur.* 22.

Deus cur absõditus dictus. 181. *per quid noscatur.* 182. *quomodo ei seruiendũ.* 273. *& seq. non propter aliud.* 279. *ei omnia quodammodo seruiunt, & modo quodam non seruiunt.* 81. *solus timendus.* 367. *miseriors simul & iustus cogitandus.* 363.

Dei Filius cur peculiariter Sapientia vocetur. 219. *visibilis factus, vt esset nobis exemplo.* 175. *eiusdem alia ratio.* 178.

Diabolus quid significet. 90. *cur dictus draco, leo, tygris.* 91. 313. *serpens tortuosus.* 314. *princeps tenebrarũ.* 606. *spiritus immundus.* 61. *non est naturâ malus.* 81. *non solum dicendus carcerarius minister. ibid. quibus dominetur.* 60. *fidem maximè nititur euertere.* 63. *fallit specie virtutis. ibid. quam varie homines ludificarit, sibique seruire coëgerit.* 65. *& seq. eius in subditos energia.* 75. *in infideles quanta tyrannis.* 68. *non illabitur substantialiter hominum animis.* 78. *sibi subditos non eximit à potestate Dei.* 79. *ius eius in hominem quale.* 83. *re è ei ab homine resistit.* 86. *Christum interficiens, dominatum in hominẽ perdidit.* 203. *electio rem eius è cordibus hominum, variè nobis in sacris literis declarari.* 306. *quomodo alligetur.* 309. *resistitur ei, si peccato repugnetur ibid. vritur dolore amissi principatus.* 311. *torquetur nostris iustificationibus.* 356. *vsque ad finem vitæ nostræ nos oppugnat.* 312. *potestas ei dupliciter aduersus nos datur.* 367. *is metuendus dum homines nobis aduersantur.* 315. *neque tamen omnia mala eius impulsu fiunt.* 316. *vincit subinde fideles.* 75. *victus redit.* 315. 353. *& seq. subtilius tunc insidiatur.* 354. *aduersus eum nos fide semper muniri oportere.* 357. *& seq.*

Differri quid, dicitur duobus modis. 240.

Discipuli vt magistris subiecti. 124.

Doctor & Rector vt differant 454.

Dolor in Christo, nec tamen in homine ante lapsum. 138. *non dolere huic vitæ non conuenit.* 139.

Dominium ante peccatum quale. 121.

Domi-

Dominari quomodo vetuerit Christus. 501. dominari fidei, quid sit Paulo. 715.
Dominos quosdam vocari voluisse, alios noluisse. 503. 718.
Dominus non est homo sui capitis. 442.
Dubitare quid sit. 333.

E.

Ecclesiæ definitio. 679. Vinculum eius primum, fides. 673. non nisi vnius religionis hominibus constat. 671. in ea tamen hæreticos dici esse corporaliter, sed qui ad eius vnitatem non pertineant, vt nec schismatici. 633. 673. ad eam non pertinere omnes qui credant quoniam Iesus est Christus. 687. non constituere Ecclesiam Christiani nominis professionem. 677.
Ecclesia visibilis: & tamē quid de ea credendum. 671. audienda vt magistra & iudex. 635.
Ecclesiam Romanam quando degenerasse dicant hæretici. 639. veterem qui admittant, præsentem quoque admittere debere. 640.
Ecclesiastica societatis præsidium aduersus spiritualium nequitiarum incursus. 376.
Elementa homini integro non fuissent noxia. 161. quòd ea modò homini dominentur, ex peccato esse. 156. inde namque factum vt quasi ius ad puniendum nos acceperint. 159.
Elementis egenis qui seruire dicantur. 589. 611. 767.
Epicurei non habuere liberas virtutes. 182. eorum vt in voluptate positam felicitatem, depicta tabella Stoici tra duxerint. ibidem.
Episcopus quid significet. 461. Episcopos amplius habere quàm verbi ministerium 454. quomodo ij serui Ecclesiæ. 459.
Error de ignorantia ortus, plurimum habet subinde mali. 744.
Esau quorum figura. 419.
Eucharistia vis. 767.
Excommunicationis pœna quanta. 675. 217. ad salutem tamen eorum qui excommunicantur ordinata. 722.
Exemptiones Ordinis Ecclesiastici à seculari Magistratu, vnde. 449.
Exorcismi ratio ante Baptismum. 302.
Excæcat Deus & obdurat quomodo. 558.

F.

Festos dies rectè instituit Ecclesia. 473. & seq.
Fides vnde dicta. 546. vt rescindenda in malis promissis. 551.
Fides, primum Ecclesiæ vinculum 673. iustitiæ fundamentum. 546. diabolū vincit. 374. cui proinde vt resistatur, maximè commendatur. 358. atque in eam quoque præcipuè nititur euertere. 63. cuius negatio etiam extorta, quia voluntaria negantem occidit. 826.
Fidem iustificantem amitti posse. 332. atque hanc eandem fuisse ante Christum, qua nunc sit. 331. neque notia esse potest, tametsi articulos fidei rectè dicatur Ecclesiam condere posse. 470.
Fidei certitudo alia ab ea quæ est fiducia. 341.
Fides mortua vt insit. 361.
credere quomodo dicantur facilius pauperes quàm diuites. 557.
Fides ad salutem sufficiens, an ea quæ est in Iesum Christum, & an ea quæ est de duodecim articulis Symboli Apostolici. 625. 687. an qua de rebus in genere concepta. 626. 627. 636. 637. & seq.
Fides Christiana non nititur Ipecialibus reuelationibus. 738.
Fides specialis hæreticorum. 738.
Fides quomodo libera 724. in eam principes non habere potestatem. 751. qui tamen ad eam homines rectè cogant. 646. 657. eiusque coactionis vtilitas. 657. 790. 793. nec esse ei rei impedimento, quòd fides sit donum Dei. 647. 655. 700. ad eam quomodo dicatur quis cogi. 654. 657. 728. 751. ad quædam quæ religionis sunt, coactionem rectè adhiberi, ad quædam non. 724. 731. ad quædam etiam cogi impossibile esse. 726. vt non cogendis ad fidem qui eam nunquam susceperint. 728. compulsionem hæreticorum ad fidem, Augustino placuisse. 732. vbi

eam reprehendere videatur Tertullianus, quomodo intelligendus. 725. quomodo item Lactantius. 726. non tam quòd cogaris, quàm quò cogaris, attendendum. 732.
Fidei causa nulli necessitati postponenda. 779.
Fideles à diabolo nonnunquam vinci. 75.
Filij vt parentibus subiecti. 123.
Filij huius seculi qui. 713. non contrariantur filiis Dei, vt ij filiis diaboli. ibidem.
Filij vt dicantur liberi à tributo. 441.
Finis duplex, consumens & perficiēs. 604.

G.

GEnerationi in homine integro quo mouente membra seruirent. 156
Gentes ante fidem non habuisse veras virtutes. 611. earum iustitiam sine capite fuisse scribit Lactantius. ibid.
Gloriæ vanæ cupiditas quàm noxia. 323.
Gnosticorum de operibus errores. 609.
Gratiam Christi in quo ponat Celestius. 168. eam plus esse quàm interiorem pulsum & admonitionem. 238. vis eius. ibid. ad quæ necessaria. 373. à nullo duro corde respuitur. 32. voluntatem indeclinabiliter & insuperabiliter agit. ibid. non destruit liberum arbitrium. 25. & prolixius 29. & seq. item 49. & 406. nec quenquam facit intentabilem. 313.
Gratia veræ libertatis quibus verbis à principio promissa. 423. qui sub gratia, quomodo dicantur esse supra legem. 399.
Gratis vt colendus Deus. 272. & seq.

H.

HÆresis malum quantum 665. 737. 743. & seq. 816. damnatur, non quia Rempublicam turbat, sed quia fidem Catholicam corrumpit. 631. vbi inualuerit, ægrè exstirpatur. 647.
Hæretici palearum nomine non intelliguntur. 671. eorum quidam corpore in Ecclesia esse dicuntur, cum ad eius vnitatem non pertineant. 633. 673. male in ecclesia visibili constituuntur. 677.
Hæreticos diuersos, diuersa vincula in hæresi tenent. 658.
Hæreticorum punitio quàm vtilis Reipublicæ. 684. vide librum 13. à cap. 2. & deinceps prolixè: vbi argumenta aduersariorum soluuntur. item lib. 14. Hæreticos qui puniant, non eripere Christo officium, nec Euangelium regere. 699. neque principes seculares dum illud faciunt, vsurpare sibi de Euangelio, iudicium aut potestatem in regnum Christi. 702. in hæreticos diuersorum Imperatorū edicta. 737. 796. eos etiā morte rectè puniri. 737. neque eiusmodi punitionem crudelitatis accusandam. 698. esse nihilo minùs antiquam hæreticorum querelam de seueritate legum, & in eam rem adducta aliquot eorum argumenta. ibid. & seq. è diuerso hæreticos esse, qui vbi præualuerint, maximè sæuire soleant in Catholicos. 801. 826. idque eo prætextu, quòd se illi accommodare nolle dicantur. 803. quàmnam accōmodationem requirant. 805. illis in aliquo cedere quàm perniciosum. 806. odij illorum in Pastores fidelium, fictæque etiam subinde cum nonnullis amicitiæ causa. 804. etiam blandiendo grauiter nocent. 826.
Hæretici falsi testes. 745.
Hæretici an ad fidem cogendi; vide plura in voce (Fides)
Hæreticos nonnullos cur pij quidam Principes tolerarint. 783. 827.
Hierusalem qua sursum esse dicatur. 385. filij eius qui. 384. 418.
Homo vltimò creatus. 156. omni perturbatione carens. 137. quibus affectionibus subiectus. 138. pax eius in quo sita. 140. virtutes habuit quatuor, sed illarū tunc aliud officium quàm modò. 142. corpus illius sine pugna qualitatum. 101. mortalis dici potuit simul & immortalis. 105. 107. immortalitatem modò nec lignum vitæ præstare potest. 108.
Homo integer qualis statim à principio futurus fuerit. 121. quo incitandus ad amorem Dei. 189. quid in eo membra ad generandum moueret. 156. vt per peccatum iumentis assimilatus sit. 3.

Homo

Homo qua ratione liber. 46 *quomodo relictus in manu consilij sui.* 41.
Homo omnis, Dei vel diaboli seruus. 11.
Hominum doctrinæ quando vituperentur. 109.
Hominum mandata propriè quæ, & quæ non. 586.
Humanum quod dicitur, non semper diuinis literis damnatur. 508
Hostes domestico vt in nobis carcamus, enitendum 145.
Humilitas peculiariter commendatur exemplo Christi 195. *quam homini necessaria. ibidem. &* 323.

I.

IDola à piis Imperatoribus confracta. 730. cultus eorum quam res absurda 177.
Ieunium Quadragesimale 581.
Ieunij vtilitas. 173. *legem eius non esse superstitiosam.* 580. *certa quædam ieunia recte ab Ecclesia instituta esse.* 473. *& seq. &* 580. *neque ea nimis esse frequentia.* 492. *an ieunium vouere liceat, & quomodo intelligenda de ea re quædam Prosperi sententia, itémque B. Hieronymi.* 544 *& seq.*
Iephte quid promiserit, præstiteritque. 551.
Ignorantia mater variarum opinionum. 620. *muncibilis quæ, & cur excusset.* 16. *quænam ignorantia peccatum sit.* 606. *ea quæ Dei est, caput est omnis miseriæ* 175.
Imago Dei è natura hominis expungi nequit. 36
Immortalitas vt primo homini tribuatur. 109.
Imperare quempiam, etiam ibi, vbi nequeat sententiam ferre. 653
Incarnationis Filij Dei propria causa. 241. *& seq. eius finis, vt humanæ naturæ in Christo exaltatio.* 245. *vide supra (Dei Filius).*
Incorruptio corporis seruit charitati 179.
Infideles quam tyrannidi diaboli sint iecti. 68. *non habent veras virtutes.* 9. 611. *honesta tamen sunt in iis officia ex naturali bono, & velut informes virtutum fœtus.* 9.
Iniquitas tempore Christi robustior, vt gratia manifestaretur. 239.
Ioannis Pontificis legatio ad Iustinianum 779. 828.
Iob Christum figurauit in afflictionibus. 861 *de peccatis illius, afflictionibus, aliisque nonnullis. vide cap.* 10. *lib.* 1. *amici Iob in quo errarint.* 870.
Iouinianus vt sacras virgines à proposito virginitatis abduxerit. 568.
Ira, vitiosa affectio. 139 *eius, odique qui affectus comites.* 735.
Ira Dei quando magna est. 881.
Iudæorum religio. 612. *seruitutis illorum & Gentium diuersitas.* 613 *signorum in illis olim quæ vtilitas.* 614 *eorum cæremoniæ modo superstitiosæ.* 830. *eos tamen & non hæreticos, tolerat Ecclesia.* 829. *neque ad fidem cogendos censet.* 832.
Iudaizantium error. 167. 615.
Iuliani de concupiscentia error. 147.
Iustitia vitæ huius in bello & militia constituta 315. *eius plenitudo turbidos animi motus excludit.* 141. *in ea qui stabiles dicantur.* 343.
Iustificatio hominis in quo sita secundum Caluinum 560. *Iustus si sit, quo Deus semper adest* 888.
Iustificatus nullus ex natura, vel per legem, sed per Christum. 227. 331. *manet in iustificato lex peccati, non peccatum.* 412. *non est liber ab obseruatione mandatorum Dei.* 385. *potest à iustitia cadere.* 325. *electio hæreticorum contrarium assirentium. ibidem. cur iustos Deus tentari patiatur.* 128. *& seq. locorum sacræ scripturæ quæ videntur aduersari explicatio.* 339.

L.

LAtantij error referentis vitia ad primam institutionem 144. *fomentu ea in Christo exempli causa.* 198. *item negantis quod Christus sit Deum prædicarit.* 180.
Lex obedientes iustificat, sed sola obedientia non præstat. 420. 566. *item prius viribus impleri nequit.* 390. *& seq. eius nihilominus, impossibilitatem falso obtendi ab hæreticis.* 399. *atque illud (impossibile nihil à Deo præcipi) Catholice asseri, nec debere peculiariter Pelagio adscribi.* 394. *vnde sit eius implendæ facultas, fiantque mandata facilia.* 395. 393.

Lex

Lex cur solis Iudæis data, nec statim à lapsu 229. per eam virtutis defectus innotuit 230. duri iugo illius edomiti 232. pædagogus ad Christum. 795. adde 732.
Legis Mosaicæ institutum quomodo importabile 393. sub lege qui esse dicantur. 398. 603. supra legem vt sint qui sunt sub gratia. 399. fideles quomodo legi mortificati per corpus Christi. 401. nec lex iusto posita 404. & tamen per fidem non destruatur. 406.
Lex prohibendo auget desiderium malũ. 231 421. neque tamen ideo accusanda. 575.
Legis moralis vniuersæ debitores sumus. 564 argumenta Caluini pro aduersa parte soluuntur. 565. moralia ex lege relicta, aucta. 575.
Lex peccati non peccatum manet in iustificatis. 414.
Lex libertatis quæ Iacobo. 411. noua vnde dicta. 414 vt differat à veteri. 391. vide (Testamentum).
Legibus ciuitates consistere. 431. earum (inquit Cicero) omnes serui sum⁹. 824.
Leges iustæ per se consciencias seu animos obligant. 586. 645. & seq. prolixè. etiã Principum secularium. 439. argumẽta aduersa soluuntur. 482. Lege teneri non esse contra libertatẽ Christi. 604.
Leges Ecclesiasticas auersatur Brentius. 467. similiter & Aerius. 474. eas ex Euangelica institutione ceu fonte manare. 473. neque minuere, sed statuere libertatem. 474. & seq. & 601. etiamsi variæ sint. 490. earum multiplex vtilitas. 475. & seq. contẽptus earum, & violatio ab offensione Dei seiuncta non est. 477. & seq.
Legum veterum & Ecclesiasticarum distinctio. 575. Ecclesiasticæ generatim Christianis positæ quinque 589.
Legislator vnus quomodo. 483.
Lia quid adumbrarit. 172.
Liberum arbitrium quid. 43. in quo situm. 44. non tolli illud efficaci Dei voluntate. 39. vide (Arbitrium)
Liberari, Latinè qui dicantur 251.
Libertatẽ vt Iureconsulti definiant. 380. abusiuè sumitur pro eo quod est secũdũ suam libidinem viuere. 261. neque id ad veram libertatẽ pertinere. 379. & seq. & 550.
Liberè quid fieri dicatur. 417.
Libertas à Bernardo triplex statuitur. 37. quomodo eam quæ est à necessitate, integram mansisse dicat. 40. vide (Necessitas).
Libertas iustitiæ, iustitiæ seruitus dicta. 280. distinguitur à naturali. 26. eadẽ in nobis quæ Christiana. 611. vnde Christiana dicta. 251. quid sit, quibusque partibus constet. 252. & seq. ante omnia requirit religionis sinceritatem. 611. constat omniũ virtutum præsidio. 382. initiũ illius & progressus 280. vt distinguatur ea quæ nunc est, ab ea quæ erat hominis integri. 288 intensior nunc, sed non extẽsior quam ante lapsum. 290. beatorũ futura plenissima. 282. perfectã sine securitate no esse, neq talem hic obtingere. 318.
Libertas Ecclesiastica quæ, & vt differat à Christiana. 834.
Veræ libertatis rationem à Philosophis repetendã nõ esse. 381. in ea costituenda, turpissimè hæreticos lapsos esse. 384 in quo illã ponat Caluinus: eiusq. sentẽtiæ refutatio. 560. & seq. nõ eximit homines ab obediẽtia diuinæ Legi præstãda. 387. 427. nec à potestate hominũ. 596. & seq. neq. est propriè in hac vita ab eo quod molestum est. 569.
Libertas à peccato quæ, 258. 260. eam hic esse imperfectam. 282. plenitudinẽ eius impediunt venalia. 286. triplex eius status. 393. perfecta non destruit liberum arbitrium. 294.
Libertas à diabolo. vide (Diabolus).
Libertas à seruitute corruptionis propria vitæ futuræ. 835. cur mortẽ, vitæque huius miserias Christus in credẽtibus reliquerit. 837. qua ratione illa ex originali peccato supersint. 865.
Libertatis perditæ indicia, Lib. 4. per totum elementa non seruire homini vt velit. 156. timor à bestiis. 115. carnis pudendus motus. 132. aliæque plures partes refractariæ. 135.
Libertatẽ amissam nudus homo restituere non potuit. 209. restituit Christus. 164. exemplo & sacramento. 167. exemplũ solum agnoscũt iudaizantes, similiq. errore laborãt Pelagiani. 167.
Sapientia Dei in hominis liberatione. 219. cur ea sub finem seculorum facta

facta. 226. 229. *& seq. non quia gratiam quidam per duritiem cordis sui reiecturi fuerint.* 237. *cur homo non statim per Christum integer restitutus* 235.

Liberationis pretium cur Deo & non diabolo offerendum fuerit. 87.

Liberati à diabolo, quomodo regenerentur in Christo. 300. *in laborandum ne in seruitutem recidant.* 311. *vide vocem (Christus)*

Liber creatus homo, in miserandam seruitutem se præcipitauit. 3.

Libertas in corporis dignitate elucet. 3.

Liberi ne fuerint Sancti veteris Testamenti. 416. *& an Christiana atque Euangelica Libertas debeant distingui.* 425.

Libertas religionis & conscientiæ. vide (Religio) & (Conscientia)

Libertas fidei. vide eadem loca. deinde vocem (Fides)

Liberæ artes quare dicantur. 608.

Libido vitiosa affectio. 139. *morbus.* 155. *nocet sanitati corporis.* 152. *distinguenda à malis, quæ patienter sustinenda sunt.* 15. *non propter eam vituperandæ nuptiæ.* 153.

Ligni vitæ vis. 108. *& seq.*

Ludouici XII. Francorum Regis vera seu conficta de certis hæreticis responsio. 771.

Lumen fidelium, fides; & illuminati, fideles. 331.

M.

Magistrorum officium erga discipulos. 124.

Magistratus Christiani nomen recens esse ineptè calumniantur hæretici. 707.

Magistratus secularis rectè punit hæreticos. 702. *quid illi in causa religionis competat.* 703. *vide suprà (Hæretici) & postea (Reges)*

Malorum tria genera 252.

Mala omnia contra naturam. 111. *neque tamen omnia huius vitæ mala propter peccatum.* 844. *eorum causæ aliæ generales, aliæ peculiares.* 856. *de malo, vide suprà (Afflictio)*

Mandata Apostoli, Dei dicta 481.

Mandata hominum quæ propriè, & quæ non. 586.

Mariæ Deiparæ Virginis votum. 513.

Mariti affectus & officium erga vxorem. 127.

Martyres non omnia passi sunt propter peccata. 859. *adde præcedentia & sequentia in lib. vltimo.*

Matrimonia Patriarcharum. 465. *clandestina cur abrogata. ibidem. vide (Nuptiæ)*

Mercedis æternæ intuitu operari, non est seruile. 270.

Mens secundùm seipsam viuere nõ debet, vt nec homo. 381. *si libera sit, secundum Deum viuit.* 383.

Metu multitudo coërcenda. 128. *sancti quoque à subditis metui appetũt.* 130. *vide (Timor)*

Miracula quæ opera. 187. *ea quæ Christus est operatus, vtilia fuêre. ibidem. illisque sibi parauit auctoritatem.* 186.

Monasticorum institutorum varietatem nihil officere Christianæ libertati. 492. *locus ex Augustino obiectus, quomodo intelligendus.* 496.

Monastica vita & solitaria comparatiue. 527.

Mors duplex. 97. *alia consideratione triplex* 110

Mors corporis quomodo à Deo. 100. *ei corpus elementare non necessariò obnoxium. ibidem. ab Ambrosio naturalis dicta; nec propœna, sed pro remedio data. ibid. non semper infertur intuitu peccati puniendi.* 871. *ex ea quid boni bonis & malis.* 112. *vide (Seruitus corruptionis)*

Mortis Christi alia vis quàm Sanctorum aliorum. 173.

N.

Necessitas sine coactione. 37. 38. *naturalis in brutis.* 39.

Necessitatum varia genera, & ex iis quanam nequeat cum libertate credendi consistere 756. *& seq. item quæ necessitas, cui libertati opponatur.* 760

Necessitatis quæ voti est vtilitas. 542. *ea libertati Christianæ nõ repugnat. ibid. nec ea quæ præcepti est.* 542. 577. *sed seruilis quædam oppositaque vltroneæ voluntati.* 542.

Necessitas peccati quid. 14. *consuetudine robo-*

roboratur vel acquiritur. ibidem. non excusat a peccato 15. non est insuperabilis. 16. non repugnat libero arbitrio 45. ea in homine peccatore triplex. 16. & seq.
Necessitas concupiscentiæ & ignorantiæ, cur necessitas appelletur. 759.
Necessitas consecutionis & consequentis. 297.
Niniuitarum Rex rectè pœnitẽtiam præcepit. 733.
Nouatianorum error circa pœnitentiam. 335.
Nuditas confundens vnde. 133.
Nuptiæ non sunt damnandæ propter libidinem. 153. bonæ namque sunt, & propter generationem prolis institutæ. 154. de iis Adam prophetice locutus 247.

O.

OBedientia vera non est, nisi animus obediat. 650.
Obedientiæ maius bonum quàm continentiæ. 516.
Obedientia quantum libertatem Christianam promoueat. 524. cur eam quæ est in monasteriis, non per seipsum consiluerit Christus, vt paupertatem & continentiam. 526. eius fructus. 528.
Obedientia sine mora quæ sit. 529.
Opera bona non omnia præcepti, vt ea quæ supererogationis dicũtur. 511. & 512. de operibus, Caluini sententia quàm pernitiosa. 567. de iisdem veterum & nostri temporis hæreticorum errores. 609.
Opinio metum habet coniunctum. 333.
Orandi studium homini iusto quàm necessarium: & quòd orare non delectet, grauissima tentatio. 374.
Orationis elegans encomium. 376. extra Ecclesiam omnis Deo ingrata. 594. locus eius in tẽplis. 593. quando stando oretur, eiúsque significatio. 498. etiam non orantibus, Deus quædam dona concedit 374.
Origenis error, diabolum victum non redire. 353.

P.

PAleæ in agro Dominico qui. 671.
Parentum officium erga liberos. 123. eorum peruersus erga filios amor & affectus diuersus. 880.
Paruulorum salus attestatur sacramento redemptionis. 172.
Passiones quæ & cur in nobis improbentur. 139.
Patriarchæ cur coniugia inierint. 515. eos in ipso coniugio continentiæ virtutem in habitu habuisse. ibid.
Patientia peculiariter commendatur exemplo Christi. 195. quàm homini necessaria. ibidem.
Paupertatis tria genera. 517. voluntariam, quæ laudabilis sit, ad libertatem conferre. ibid. & seq. communem Ecclesiæ possessionem, eius meritum non tollere. 522. de voto paupertatis. 537. Apostoli eam vouerunt. 538. votum eius olim castitatis voto coniunctum in monachis. 540.
Peccati duplex vinculum. 258. 310. vtrumque soluit Spiritus sanctus. 310.
Peccata etiam homines remittunt. 769.
Peccatum quantopere fugiendum. 310. vnum altero grauius. 488. etiam in venialibus. 861. venialium pœna. 860.
Peccatum quomodo hominis naturam mutare potuerit, vt ei dominaretur. 18.
Peccans vt corrigendus. 735. in vindicandis peccatis tria spectauit lex, ibid.
Peccatorum supplicia temporalia non semper auertere possumus. 869. ex illis de peccatorum grauitate non esse certum iudicium 870. neque supplicia semper inferri, vt peccata non obsint post hanc vitam. 866. & seq. vide (Afflictiones)
Peccatores statim à Deo puniri magnæ beneficij indicium. 882.
Peccati necessitas. vide (Necessitas) & Peccati seruitus. vide (Seruitus peccati)
Etiam peccata ad quæ compellimur, imputantur. 760.
Pelagiæ virginis commendatio. 617.

Pelagiani eneruant *Sacramentum* redemptionis. 167.
Periculum vbi propriè esse dicatur. 552.
Persecutiones pios facere posse, licet eorum sit eas pati. 744.
Perseueraturos nos esse vsque in finem, non est credendum. 318.
Pertinacia in iis quæ sunt opinionis, non reddit condemnationi obnoxium. 631.
Perturbatio motus quales. 137. morbus animi neque in homine integro futura, ibidem.
Petendum nobis quid sit à Deo. 892.
Petrus Apostolus etiam Apostolis præfectus. 717. eius præfectura ad successores defendit. ibid.
Petri Abaillardi de diaboli dominio error. 83. & seq. item de Sacramento redemptionis. 169.
Philosophi ignorarunt verè liberos ac sapientes 381.
Pœna omnis an vindicta dicenda. 863. nulla, nisi propter culpam. 487. 862.
Pœnis à Deo immissis an liceat resistere. 624.
Potestatis vox variè accipitur. 439. cui obedire sit laudabile, cui non. ibid.
Potestatem ferendi leges, ab Ecclesia suis præceptis Christus non excluſit. 463.
Potestatis superioris necessitas. 128. 434. cur alia Ecclesiastica alia secularia. 446. Ecclesiastica dignior. 448. 452. *V*Vicleſi & Lutheri circa illam error. 454.
Potestas in tyrannidem versa, non parit veram obedientiam. 130. vide infrà (Præfecti)
Præcepta Dei facilia. 512.
Præcepta qui nullus facit, coram Deo non facit. 265.
Præcipi posse, quod nesciamus an obseruetur. 650. & seq.
Præfecti quo animo erga subditos esse debeant. 501. & seq. etiam bonos sæpe criminationibus lacerari. 508. quibus vitiis plerumque laborent. 717. & seq. vt mali sint, dignitatem nihilominus suam seruant. 508.
Præmij intuitu vt neget Bernardus colendum Deum, qui tamen non sine præmio diligatur. 178.
Pretium liberationis cur Deo, non diabolo, offerendum fuerit. 87.
Principatus excellentia. 447. vide (Leges Principum) item vocem (Reges)
Promissiones de temporalibus bonis conditionatas esse. 870.
Prostibulorum permissio quomodo licita. 780. 827.
Pudendum quod quid sit, Deo adscribi non debet. 148.
Pudenda membra etiam in castis. 135. vide (Libertatis amissæ indicia)
Pugna nulla in corpore humano sine malo. 101.
Puniens quo animo esse debeat. 734.
Punire deceptos potest, qui similiter quandoque deceptus est 736.

Q.

*Q*Vadragesima. 581.

R.

*R*Achel cuius rei figura. 272.
Ratio non est propriè nisi recta, & secundum eam viuere quid. 381.
Rector & doctor vt differant. 454.
Redemptionis sacramentum non omnibus iustis veteribus distinctè ac per per omnia notum. 170.
Regenerati in Christo à diabolo liberantur. 300. ita efficiuntur filij Dei, vt non remaneant aliqua ex parte filij diaboli. 303.
Regnum Christi. 709. regnum mundi huius vnde dicatur. 714. vt differant. 708. vtriusque finis, alterumque alteri seruire. 713. non opponuntur vt ciuitas Dei, & diaboli. ibidem.
Regnum Christi, licet non sit de hoc mundo, rectè tamen Principum armis defendi. 709. sed in illis propriam & præcipuam eius defensionem non esse, in eoque erraſſe Gentiles. 711. propria eius defensio in quo 712.
Regnum generatim Christianis tributum 261.
Regalis potestatis exortus & vtilitas. 128.
Regna pietate firmantur, eáque turbata dilabuntur. 428.
Regum munus pietati seruire debet. 459. 675. eorum auctoritas, in quamuis partem,

partem, quanta apud subditos. 675. 815.
Religionem vnam esse debere. 809. 621. & seq. ea virtutibus vitam præbet. 611.
Religio olim coniugio propagata. 516.
Religionem Catholicam peculiariter persequitur diabolus. 763.
Religionis veræ, sed tamen non omnino liberæ impedimenta. 616. in ea non tam hodie infirmorum scandala metuenda, quàm malitiosorum contemnendæ blasphemiæ. ibid.
Religionis veritas quomodo tollatur. 611. an vera in Iudæis fuerit 612
Religionis libertas sano sensu apud Patres accepta. 605. quæ sit ea quæ veraciter talis dici possit. 610. 823. summam esse in cælo. 619. nullam esse sine veritate 606.
Religionis libertatem quam petant hæretici. 605. 618. ea mundum præparat Antichristo. 763. prolixè deinde quã noxia sit, habes 644. 676 680. 814. minus nunc ferenda quam olim in Iudaico populo. 821. semel introducta quomodo exstirpanda 680.
Religionis libertatem faciunt hæretici, aliam conscientiæ, aliam exercitij 660. neutram in Rempublicam admittendam esse. ibidem, & seq. prolixè item 818. & seq.
fundamentum petitæ ab hæreticis libertatis in Religione, quia definita putant ab Ecclesia esse opinionis, & non fidei. 624. 807. errare quoque eos qui libertatem opinandi admittant, sed cui coniuncta sit modestia & studium pacis. 629. atque hæc non rectè à Libertinis exspectari. 630. an ea literatis & eloquentibus, qui Catholici haberi volint, concedenda. 633.
fundamentum eorum qui negant humanam potestatem subditorum animos ad certam Religionem adstringere posse. 645. aliud, quòd suo quisque periculo credat. 654.
Religionis libertati etiam Principes seculares obsistere debere. 674. & seq. nec eos in illo vsurpare sibi de Euangelio iudicium aut potestatem in regnum Christi. 702. illis quid in causa Religionis competat. 703.
sectarios solam Religionem Catholicam nolle haberi liberam. 764.
de Religionis libertate locus Tertulliani, quomodo intelligendus. 761. vide vocem (Fides)
Renunciare omnibus vt omnes Christiani debeant. 521.

S.

Sabbathum quid significet 385.
Sacerdotium vt generatim Christianis tribuatur. 261.
Sacramentis quidam etiam corporaliter sanati. 837. neque tamen bona huius vitæ ab iis propriè exspectanda. 875.
Sacrificia vetera per se ad libertatem non conduxerunt 421. eorum expiatio vmbratica. ibid.
Sadducæos non rectè olim toleratos à Iudæis. 829.
Sæuire quid sit, & in errantes non esse sæuiendum. 734 & seq.
Samaritani quos præfigurarint. 594.
Sancti quare à peccatoribus persequi sæpenumero à Deo permittantur. 885.
Sanitas animi facultatum eius concordia. 137.
Sani tales esse debemus, quales nos futuros infirmi profitemur. 884.
Sapientia cur peculiariter Filio in Trinitate tribuatur. 219.
Sara quos figurarit. 418.
Satan quid. 90. vide (Diabolus)
Schismatici ab Ecclesia alieni. 673. 689. stultè iactitant societatem cum Christo. 690.
Senectus & iuuentus ijdem hominum status ab Augustino tributa. 236.
Septuaginta anni captiuitatis Babylonicæ, quid significent. 437.
Seruitus quid. 5. quid Ciceroni. 380. ea ex peccato triplex 4.
Seruitus sub peccato quàm misera. 5. necessitas in Scripturis vocatur. 13. eiusque ratio. 14. quomodo dicatur vera seruitus. 18. figuræ eius, ibidem. & seq. seruitutem per se homo euadere non potest, sed mutare 48. qui peccatum facit, eius peccati in singulo seruus est. 258.
Seruitus pœnalis hominis sub homine, non ex conditione naturæ, sed ex pec-

cato. 116. 120. & post illud necessaria 123. qua lege ordinata. 130.

Seruitutem animo duæ res asserunt. 262.

Seruitus sub diabolo & sub peccato cohærent. 378. vt eam quæ sub diabolo est, homo incurrerit. 58. ea Dei iudicium est, iusta quidem ex parte hominu, sed non diaboli. 59. ea quinam premantur. 60. & seq. quantà sit, & quàm lata. 62. in eam quomodo hominem diabolus protraxerit. 65. necessitatem quandam habet, sed tamen voluntaria est. 70. vide plura in voce (Diabolus)

Seruitus sub regno corruptionis & mortis. 92. eam non esse homini naturalẽ. 98. vnde sit. 101. vide (Mors) item (Afflictio) & (Peccatorum supplicia)

Seruitutis excutiendæ ratio ordinata diuinitus, non humana vi constituta. 163.

Seruos hominum quomodo nos esse noluerit Apostolus. 505. & seq.

Seruiliter quis colat Deum. 273.

Seruitus quædam filiorum. 270.

Serui Ecclesiæ quomodo Episcopi & Reges. 459.

Signorum olim in carnali populo vtilitas. 614.

Signa pro rebus quinam habeant apud Augustinum. 766.

Siluerio intentata calumnia. 803.

Socratis dæmon. 66.

Spiritus sunt vera substantiæ. 87. & seq.

Spiritus seruitutis vnde dicatur. 281.

Stabiles in iustitia qui dicantur. 343.

Stoicos non habuisse virtutes liberas. 382. eos vt secundum carnem vixisse dicat Augustinus. 383.

Stulti omnes vt serui dicti. 380.

Superbiæ malum. 528. eam in Angelo lapso & homine, quæ. 387. 388. præcessit concupiscentiam fructus vetiti. 146

Superbia proprie in rectè factis cauenda. 321. reprimit eam tribulatio 878.

Supererogationis opera. vide (Opera)

Symboli Apostolici vtilitas: & quo sensu in eo tota doctrina salutaris dici possit comprehendi. 626. an nihil aliud credendum, quàm quod ibi expressum habeatur. 808.

T.

TEmpla ad orandum rectè constituta. 593

Templi vnici Hierosolymitani significatio 594. 620. ædificationis illius 3. Regum 6. & 2. Esdræ 4. significatio. 723.

Tentatio. vide (Iustificatus)

Terra cur homines terrenos significet. 61.

Testamentum vetus vnde dicatur. 423. in seruitutem generat. 166. qui ad illud pertineant. 418. illius homines quomodo filij dicti. 268.

Testamentum nouum quid. 389. vnde nouum dicatur. 413. 423. & seq. ad illud qui pertineant. 424.

Testamenti veteris & noui distinctio. 422. 427 603. vt nouum veteri fuerit prius & posterius. 423.

Testamenti veteris sancti an liberi. 416. an minus liberi quàm noui. 427.

Theodosij de recta fide edictum. 653. 705. illius commendatio. 812.

Timor & dolor non fuissent in homine integro, licet fuerint in Christo. 138.

Timor duplex. 408. duplicem facit seruitutem. 269

Timor seruilis quis. 267. seruus caritatis. 269. 281. 291.

Timor legalis cupiditatem premebat, non sanabat. 603.

Timor pœnæ conducit ad iustitiam comparandam & seruandam. 361 725. 787. Is vbi solus sit, ibi non posse esse veram religionem, vt nec iustitiam. 725. eiusdem timoris vtilitas. 727. 781.

Timor & cupiditas duæ ianuæ, per quas intrat diabolus. 312.

Timor sanctus futuri seculi quis. 351.

Torcularia spiritualia quæ. 877.

Tyrannis non obedientiam veram, sed odium parit. 130.

Tyranni serui infeliciſsimi. 131.

V.

VEnena an futura tempore innocentia. 162.

Vigilantij error circa voluntariam paupertatem. 521.
Vindicta & vltio non nisi peccato debentur. 862.
Violentia etiam ad bonum miseriæ est. 39.
Virginitas carnis, non quia virginitas, sed quia Deo dicata, honoratur. 512.
Vires Christiani, fidere per singulos actus in cruce Christi. 322. *& seq.*
Virtus quid. 381, *si libera est, ei seruit à quo est* 383. *liberam nec Epicuræos, nec Stoicos habuisse* 382. *& seq. eiusdem ratio.* 611. *quomodo in infirmitate perficiatur.* 891.
Virtutes morales in homine integro, sed earum in illo aliud quàm in corrupto officium. 142. *& seq.*
Vitia distinguenda à naturis rerum, 144. 153. 198. *assumunt sibi subinde nomina virtutum.* 678.
Voluntas vt à Caluino libera ponatur. 37. *vide* (*Gratia*)
Voluntas bona, sed parua & inualida, vbi. 557.
Votum continentiæ, paupertatis, & obedientiæ, augere Christianam libertatem. 531. *bona ex voto facta, Deo gratiora. ibidem. & 547. voto facto de continentia, accedit obligatio ad eam seruandam.* 536. *voti quàm iurisiurandi vis maior.* 546. *eius necessitatem non repugnare libertati.* 541. *argumenta contra vtilitatem votorum soluuntur.* 514.
Vouentes non fraudare, sed ditare se magno bono. 549 *nihil periculi esse in votis, propter quod debeat vouentium accusari temeritas.* 551. *nec periculum arguere ruinam multorum.* 555. *nec euentus incertitudinem facere, vt periculosè & imprudenter voueatur, aut sub conditione vouendum sit.* 514. *verumne sit quosdam continere non posse, vt id iusta ratione ad voti solutionem prætexatur.* 556.
Vsurariorum permissio vt licita, 780.
Vxor quomodo marito subiecta. 126.

Z.

Zizania *in Euangelio quinam dicantur.* 693. *quanam ratione Dominus noluerit ea eradicari.* 691. *& seq.*

FINIS.

APPROBATIONES.

Opus eruditum, & prælo dignum.

H. Cuyckius,
Apostolicus, & Regius librorum Censor.

Opus hoc de Libertate Christiana, à principio vsque ad finem diligenter perlectum, cùm ob variam quam in eo deprehendi eruditionem, tum ob solidam rerum grauissimarum tractationem, dignissimum iudico quod in lucem emittatur.

Ioannes Clarius, Tungrensis,
S. Theologiæ Professor.

Libros quindecim de Christiana libertate, auctore Domino Ioanne Lensæo conscriptos, à me diligenter perlectos, & editione, & omnium lectione dignissimos esse censeo.

Iacobus du Bay, Ecclesiæ Colleg. Diui Iacobi Louanien. Decanus, S. Theologiæ Professor.

Meo quoque infrascripti iudicio (qui librum sedulò perlegi) multo cum fructu in lucem edetur hoc opus: quod testor manu & signo proprio. Antuerpiæ hac 31. Decembris, 1589.

Ita testor

Michaël Hetsroey, Bruegelius, Sacræ Theologiæ Licentiatus, & Cathedralis Ecclesiæ B. Mariæ Antuerpiensis Canonicus, Librorum quoque Censor.

PRIVILEGII CÆSAREI SVMMA.

MAximiliani II. *Romanorum Imperatoris semper Augusti, publico Edicto cautum & sancitum est, ne quis, cuiuscumque status, gradus, ordinis, aut conditionis fuerit, quacumque sacri Romani Imperij, & ditionis eius fines patent, quacunque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa, nouis autem deinceps scholiis, annotationibus aut commentariis aucta & illustrata, Christophorus Plantinus, ciuis & typographus Antuerpiensis, primus typis procuderit, intra proximum sexennium, à prima cuiusque operis aut voluminis editione, vllo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma excudat, aut excusa ab aliis, intra eiusdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distrahat, manifestè vel occultè, sub pœna decem Marcharum auri puri, quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici, residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impressorum amissionem, quos idem Plantinus, vbicumque locorum nactus fuerit, per se, vel suos, adiumẽto Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate sibi vindicare, inq; suam potestatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipsi Edicto manu subscripsit, & sigillum apponi iussit Cæsarea Maiestas. Datum in ciuitate Vienna Austriæ, die vigesima prima mensis Februarij, Anno Domini* M. D. LXV.

Subsig.

Maximilianus.

Ad mandatum sacræ
Cæs. M. proprium

Haller.

SVMMA PRIVILEGII REGIS HISPANIARVM.

REGIS priuilegio cautum est, ne quis citra voluntatem Christophori Plantini imprimat, aut alicubi impressum importet, venalémve habeat librum cui titulus est, *De Libertate Christiana libri quindecim, auctore Ioanne Lensæo Belliolano, Sacræ Theologiæ Louanij Regio Professore*: à die impressionis absolutæ intra sex annos. Qui secus faxit, confiscationis librorum, & grauis multæ pœna multabitur. Vti latiùs continetur in literis Datis Bruxellæ nona Martij, Anno 1589.

Signat.

I. *de Witte.*

ERRATA.

Pag. 110. *versu* 18. quo, *lege* quæ. 117. *v.* 10. se. *l.* seque. 124. *v.* 18 quædam, *l.* quadam. 183. *v.* 28 iustum. *l.* istum. 184. *v.* 22. pro inobedientiam quod est posterius. *l.* infirmitatem. 207. *v.* 21. *l.* reum. 217. *v.* 1. *l.* obstricta. *Ibidem v.* 4. *l.* redintegrationis. 234. *v.* 15. *l* deceret. 236. *v.* 4. *l.* prouidentia. *Ibid v.* 10. 63. *l.* 64. 244. *v.* 26. *l.* eum. 245. *v.* 12. *l.* incapacibus. 286. *v.* 30. *l.* concupiscentiæ. 324. *v.* 5. *l.* cuertere. 359. *v.* 2. *l.* firmitatem. 360. *l.* virtute. 366. *v.* 31. *lege* gressus. 382. *v.* 20. *l.* virtutum. 387. *v.* 25. *l.* pes. 392. *v.* 5. *l.* nemine. 394. *v.* 29. *l.* inuenietur. 407. *v.* 29. *l.* sine. 419. *v.* 16. *l.* pertinentes. 438. *v.* 7. *l* 21. 446. *v.* 6. de consensu Euangelistarum, *lege* quæstionum Euangelicarum. 460. *v.* 20. non *l.* nunc. 476 *v.* 22. ratio *l.* oratio. *Ibidem v.* 28. *l.* consensui. 488. *v.* 2. *lege* portionem. 542. *v.* 4. *l.* libertati. *Ibid.* videndo, *lege* viuendo. 543. *v.* 6. *l.* qua. 559. *v.* 16. *l.* indicata. 568. *v.* 18. *l.* satagas. *Ibid. v.* 32. *l.* adiaphoræ. 620. *v.* 35. *lege* Israeliticas. 655. *v.* 9. *l* quod. 633. *v.* 29. &, *lege* à. 627. *v.* 6. *l.* vero. 628. *v* 11. *l.* puter. 639. *v.* 11. *l* confessores. 669. *v.* 33. *lege* coniungentes. 672. *v.* 4. *dele* quid. 694. *v.* 31. *l.* puri. 696. *v.* 9. *l.* lenitatis. 772. *v.* 22. *l.* adhibitam. 796. *v.* 21. *lege* ad vetus. 819. *v.* 27. *l* impietatis. 831. *v.* 17. *l.* animositate. 835. *v.* 1. *lege* priuilegio. 879. *v.* 7. tres, *lege* duæ.

Th
2675